ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכא

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה
לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים
מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ: ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ
אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא
יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ
עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה
וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְיָ, יִשְׁמָר־צֵאתְךָ
וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם.

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים
והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית
יְיָ נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת, הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָם:
ג יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו:
ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל
לְהֹדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה, יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט
כִּסְאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ, שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָם יִשְׁלָיוּ
אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה, בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ:
ח לְמַעַן, אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן,
בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב"ה, כ"א שבט, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר משה יהודא שי'

שלום וברכה!

זה עתה נתקבל הפ"נ שלו בעדו וכל ב"ב שיחיו, של יום ההילולא, ובל"נ אקראהו בעת רצון על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ידוע המבואר באגה"ק סי' ז' על מרז"ל אבוך במאי הוי זהיר טפי, שאף שכל נפש מישראל צריכה לקיים כל תרי"ג מצות, אעפ"כ בדרך פרט יש לכל אחד מצוה מיוחדת, ודרך מצוה זו עולים ונמשכים התומ"צ שלו (עיין ספר השיחות קיץ ה'ת"ש עמוד כ"ב).

והנה אצל כמה אנשים ברורה המצוה המשמשת שער זה וע"פ מרז"ל אפי' ריש גרגותא משמיא קא ממני לי' ובפרט מי שזכה להיות משפיע על בני ישראל לקרב את לבם לאבינו שבשמים ע"י מאור שבתורה זוהי תורת החסידות, ובמילא מובן אשר גם ההמשכות בנוגע לו ולכל ב"ב אפילו בענינים הגשמים תלוים הם בהעדפה וזהירות וזריזות יתירה ביתר שאת ויתר עז כפולה ומכופלת (במצוה פרטית שלו) למעלה מעלה משאר המצות - לשון אגה"ק הנ"ל - והשי"ת יצליחו שהתבוננותו בכל זה תומשך תומ"י בענינים של פועל בכל מושפעיו שיהי' חינוכם מתאים לרצון נשיאנו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בברכה - המחכה לבשו"ט ושלום.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה לא תהיה משכלה, שבת פרשת משפטים,
פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשי"ב..... 5

התוועדויות

שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשי"ב ... 23
שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשכ"ט... 28

לקוטי שיחות

משפטים, כרך טז, ה..... 38
משפטים, כרך כא, א 44

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת משפטים..... 53
לוח לתהלים היומי..... 91
תניא יומי..... 92
לוח 'היום יום' 103

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם..... 106
שלושה פרקים ליום..... 110
פרק אחד ליום..... 188
ספר המצוות..... 205

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת עירובין 209
גמרא עם ביאור - מסכת נזיר..... 218
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי'..... 246

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים..... 246
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 246
תורה אור 250

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים..... 257

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך..... 258

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 260

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב..... 261

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט..... 261
לקוטי דיבורים - בלה"ק..... 262
ספר הזכרונות..... 263
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 266

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 50
ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה 52
נביאים וכתובים..... 207
עין יעקב - מסכת ברכות 217
נקודה משיחת קודש מעובדת 267
חומש לקריאה בציבור..... 268
קריאת התורה למנחה בשבת קודש..... 277
לוח זמנים 278
סדר הדלקת נרות לערב שבת קודש..... 279

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשי"ב

(הנחה בלתי מוגה)

1 **לֹא** תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר
2 יָמֶיךָ אֲמַלֵּא[1]. הִנֵּה מִקְרָא זֶה הוּא בְּהֶמְשֵׁךְ
3 לְמַה שֶׁכָּתוּב לִפְנֵי זֶה[2] וַעֲבַדְתֶּם אֵת הָוָי' אֱלֹקֵיכֶם
4 וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה
5 מִקִּרְבֶּךָ, וּמַמְשִׁיךְ שֶׁעַל יְדֵי זֶה לֹא תִהְיֶה גַּם כֵּן
6 מְשַׁכֵּלָה וְגו'[3]. וְהִזְכִּיר כָּאן הַבְטָחָה עַל שְׁלֹשָׁה
7 הָעִנְיָנִים דְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי[4], שֶׁתִּהְיֶה בָּהֶם הַבְּרָכָה
8 בְּרִיבּוּי וּבְהַפְלָגָה בְּיוֹתֵר. וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת
9 מֵימֶיךָ הוּא עִנְיַן מְזוֹנֵי, וּמַדְגִּישׁ בַּכָּתוּב וּבֵרַךְ
10 גו', הַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הַמְּזוֹנֵי כְּפִי
11 הַמִּצְטָרֵךְ, אֶלָּא עוֹד זֹאת שֶׁתִּהְיֶה בָּזֶה תּוֹסֶפֶת
12 בְּרָכָה, מְזוֹנָא רְוִיחָא. וּמַמְשִׁיךְ בְּנוֹגֵעַ לְחַיֵּי,
13 וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וְיִתֵּירָה מִזֶּה, אֶת מִסְפַּר
14 יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, שֶׁהוּא עִנְיַן אֲרִיכוּת יָמִים. וְכֵן
15 בְּנוֹגֵעַ לְבָנֵי אוֹמֵר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה,
16 שֶׁזּוֹהִי הַבְּרָכָה דְּלִידַת בָּנִים (הַשְׁלִילָה דַּעֲקָרָה)
17 וְהַקִּיּוּם שֶׁלָּהֶם (הַשְׁלִילָה דִּמְשַׁכֵּלָה), וּבְאוֹפֶן
18 שֶׁיִּתְקַיְּמוּ לְאוֹרֶךְ יָמִים גַּם לְעֵת זִקְנָתוֹ [כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁגַּם לְעֵת
19 זִקְנָתוֹ כַּאֲשֶׁר חָשַׁב שֶׁנֶּחְסַר לוֹ אֶחָד מִבָּנָיו, אָמַר וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שָׁכָלְתִּי[5]].
20 וּבְזֶה אוֹמֵר לֹא תִהְיֶה גו', שֶׁיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ בִּשְׁנֵי אֲפָנִים, בִּלְשׁוֹן צִיּוּוּי וּבִלְשׁוֹן
21 הַבְטָחָה (כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ דּוּגְמָתוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[6]), הַיְינוּ, צִיּוּוּי שֶׁלֹּא תִהְיֶה

ביאור בדרך אפשר

1 בפרשת השבוע, פרשת משפטים, הקדוש ברוך הוא אומר לבני ישראל שאם
2 יעשו את רצונו:
3 **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה** ופירש רש"י: "מפלת נפלים או קוברת את בניה,
4 קרויה משכלה" **וַעֲקָרָה** שאינה יולדת **בְּאַרְצֶךָ** בין כל בני ישראל
5 היושבים בארץ **אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ**
6 **אֲמַלֵּא**[1] וכולם יזכו לאריכות ימים.
7 **הִנֵּה מִקְרָא זֶה** 'לא תהיה
8 משכלה...' **הוּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְמַה**
9 **שֶׁכָּתוּב לִפְנֵי זֶה**[1] בפסוק הקודם
10 **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הָוָי' אֱלֹקֵיכֶם**
11 **וּבֵרַךְ** הקדוש ברוך הוא **אֶת לַחְמְךָ**
12 **וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה**
13 **מִקִּרְבֶּךָ, וּמַמְשִׁיךְ שֶׁעַל יְדֵי זֶה**
14 שברכותיו של הקדוש ברוך הוא הם
15 למי שעובד אותו **לֹא תִהְיֶה גַּם כֵּן**
16 **מְשַׁכֵּלָה וְגו'**[3]. **וְהִזְכִּיר כָּאן**
17 הכתוב **הַבְטָחָה עַל שְׁלֹשָׁה**
18 **הָעִנְיָנִים דְּבָנֵי** בנים **חַיֵּי** חיים
19 ובריאות **וּמְזוֹנֵי**[4] מזון ופרנסה, כפי
20 שיפרט להלן, **שֶׁתִּהְיֶה בָּהֶם** בכל
21 שלושת התחומים בני, חיי ומזוני,
22 **הַבְּרָכָה בְּרִיבּוּי וּבְהַפְלָגָה**
23 **בְּיוֹתֵר. וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת**
24 **מֵימֶיךָ** ברכה בענין הלחם והמים
25 **הוּא עִנְיַן מְזוֹנֵי**, המזון והפרנסה,
26 **וּמַדְגִּישׁ בַּכָּתוּב** ומדייק ואומר
27 **וּבֵרַךְ גו'**, ולא אומר 'ויתן' וכד',
28 **הַיְינוּ**, ומשמעות הלשון 'וברך,
29 שתהיה ברכה במזון היא **שֶׁלֹּא זוֹ**
30 **בִּלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הַמְּזוֹנֵי כְּפִי**
31 **הַמִּצְטָרֵךְ**, עד כמה שנצרך לאדם
32 כדי לחיות **אֶלָּא עוֹד זֹאת**
33 **שֶׁתִּהְיֶה בָּזֶה תּוֹסֶפֶת בְּרָכָה,**
34 יתר על הנצרך **מְזוֹנָא רְוִיחָא** מזון
35 ופרנסה ברווח. **וּמַמְשִׁיךְ** ואומר
36 ברכה **בְּנוֹגֵעַ לְחַיֵּי**, חיים ובריאות,

ביאור בדרך אפשר

37 **וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וְיִתֵּירָה מִזֶּה,** לא זו בלבד שלא יהיו
38 מחלות אלא גם **אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, שֶׁהוּא עִנְיַן אֲרִיכוּת**
39 **יָמִים** היינו שפע מיוחד בענין החיים. **וְכֵן בְּנוֹגֵעַ לְבָנֵי** ענין הבנים
40 והצאצאים **אוֹמֵר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה, שֶׁזּוֹהִי הַבְּרָכָה**
41 **דְּלִידַת בָּנִים (הַשְׁלִילָה**
42 **דַּעֲקָרָה** שאינה יולדת) **וְהַקִּיּוּם**
43 **שֶׁלָּהֶם** שהבנים יחיו ויתקיימו
44 **(הַשְׁלִילָה דִּמְשַׁכֵּלָה** שבניה לא
45 מתקיימים), **וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּתְקַיְּמוּ**
46 הבנים **לְאוֹרֶךְ יָמִים גַּם לְעֵת**
47 **זִקְנָתוֹ** של אביהם **[כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ**
48 **בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁגַּם לְעֵת**
49 **זִקְנָתוֹ כַּאֲשֶׁר חָשַׁב שֶׁנֶּחְסַר לוֹ**
50 **אֶחָד מִבָּנָיו,** כאשר בנימין ירד
51 למצרים, בהוראת יוסף, **אָמַר** יעקב
52 **וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שָׁכָלְתִּי**[5]**]**.
53 **וּבְזֶה** בענין הברכה לבנים שעל כך
54 נאמר 'לא תהיה משכלה ועקרה'
55 **אוֹמֵר** הקדוש ברוך הוא **לֹא תִהְיֶה**
56 **גו', שֶׁיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ** את הלשון 'לא
57 תהיה' **בִּשְׁנֵי אֲפָנִים,** אופן אחד
58 **בִּלְשׁוֹן צִיּוּוּי** שאסור שתהיה, ואופן
59 **וּבִלְשׁוֹן הַבְטָחָה** שאכן כך
60 יהיה **(כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ דּוּגְמָתוֹ**
61 **בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[6] שאותו הלשון
62 מתפרש הן בלשון ציווי והן בלשון
63 הבטחה, וכמו שמבואר בליקוטי תורה
64 לאדמו"ר הזקן לגבי לשון הכתוב
65 'ואהבת את ה' אלוקיך': "וזהו פירוש
66 ואהבת שהוא לשון ציווי וגם לשון

---

1) פרשתנו כג, כו. — חלק מהמאמר שולב ונדפס בלקו"ש חט"ז ע' 271 ואילך. 2) שם, כה. 3) ראה ד"ה לא תהי' משכלה בתורת חיים פרשתנו תמ, א [שב, ג]. אוה"ת פרשתנו ע' א'רמח. 4) ראה תורת חיים שם. 5) מקץ מג, יד. וראה פרש"י תולדות כז, מה. 6) ראה לקו"ת סוכות פ, סע"ד. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

עתיד, לומר שלעתיד סופך לאהוב את ה׳ בכל לבבך כי לא ידח ממנו נדח״),
הַיְינוּ, צִיווּי שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (עֶס טאָר ניט זַיין
קֵיין אסור שתהיה **מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה**), **וְהַבְטָחָה שֶׁלֹּא תִהְיֶה**
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (עֶס וֶועט ניט זַיין קֵיין לא תהיה **מְשַׁכֵּלָה**
וַעֲקָרָה), הַיְינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר
הָאָדָם עוֹשֶׂה הַתָּלוּי בּוֹ שֶׁלֹּא
תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה, ומקיים
את הציווי ׳לא תהיה׳, **אֲזַי גַּם**
מַבְטִיחוֹ הַקָּבָּ״ה שֶׁלֹּא תִהְיֶה
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה. וְהַתְּנַאי לְכָל
זֶה לקיום כל הברכות האמורות **הוּא**
(כְּפִי שֶׁמַּקְדִּים בַּכָּתוּב לפני ׳לא
תהיה משכלה׳) **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳**
אֱלֹקֵיכֶם, דְּאַף שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְבָנֵי
חַיֵּי וּמְזוֹנֵי אָמְרוּ חַז״ל[7] בגמרא
שֶׁלָּאוּ בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְתָא
אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא,
שאין הדבר תלוי בזכות, שהיא לפי
מעשיו וזכויותיו של האדם אלא הדבר
תלוי במזל (וכמובא בגמרא שם ראיה
לזה שהרי רבה ורב חסדא שניהם
חכמים צדיקים היו, זה היה מתפלל
בזמן עצירת גשמים וירד גשם, וזה היה
מתפלל וירד גשם, ובכל זאת היו
חייהם שונים מאוד, שרב חסדא חי
תשעים ושתיים שנה, ואילו רבה חי
ארבעים שנה, בבית רב חסדא היו
שישים חתונות, ואילו בבית רבה היו
שישים אסונות. בבית רב חסדא היתה
פת סולת לכלבים ולא היתה מתבקשת,
שהיה אוכל לרוב, בבית רבה היה לחם
שעורים לאנשים ולא נמצא, הרי
שהחיים, בנים ומזונות אינם תלויים
בצדקותו של אדם אלא במזלו), והוא
בְּחִינַת הַמַּזָּל מקור השפע למעלה
(׳מזל׳ מלשון ׳נוזל׳ ושופע) **שֶׁאֵין**
עִנְיַן הַזְּכוּת נוֹגֵעַ שָׁם שהיא בחינה נעלית באלוקות שעבודת האדם לא
׳נוגעת׳ ואין לה השפעה שם, **מִכָּל מָקוֹם, רִיבּוּי הַבְּרָכָה כוּ׳ בָּזֶה,**

ביאור בדרך אפשר

בבני חיי ומזוני יותר מהרגיל, **תָּלוּי בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה דַּוְקָא** ולריבוי
הברכה יותר מהרגיל זוכים דוקא על ידי ׳ועבדתם את ה׳ אלקיכם׳.
וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה שהיהודי עובד את ה׳, **שֶׁעַל זֶה**
נֶאֱמַר כאן הכתוב **וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה׳ אֱלֹקֵיכֶם**[8]. **דִּלְכְאוֹרָה, כְּלָלוּת**
הָעִנְיָן דַּעֲבוֹדַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ
שַׁיָּיךְ רַק בְּעֶבֶד וְאָדוֹן לְמַטָּה,
שֶׁהָעֶבֶד על ידי עבודתו והשירות
שהוא נותן לאדון **יָכוֹל לְהוֹסִיף**
שְׁלֵימוּת אֵצֶל הָאָדוֹן, שלימות
שלא קיימת אצל האדון מצד עצמו
דְּעַם הֱיוֹתוֹ אָדוֹן, וְאָדוֹן
אֲמִיתִּי, שבאמת ראוי לתואר ׳אדון׳
מִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ גַּם עִנְיָנִים
שֶׁחֲסֵרִים אֶצְלוֹ, אצל האדון,
וְזוֹהִי עֲבוֹדַת הָעֶבֶד, לְמַלֹּאוֹת
מַחְסוֹרוֹ של האדון **אוֹ לְהַשְׁלִים**
אֶת רְצוֹנוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא
מַשְׁלִים אֶת הָאָדוֹן ועושה את
האדון שלם, ללא חיסרון **[וּמִזֶּה**
מוּבָן גַּם שֶׁעַל יְדֵי זֶה שהעבד
מוסיף שלימות אצל האדון **נַעֲשֶׂה**
תּוֹסֶפֶת שְׁלֵימוּת גַּם אֵצֶל
הָעֶבֶד הָעוֹבֵד עצמו, כי מעשיו
ופעולותיו של העבד לטובת האדון
מרוממים ומביאים תוספת שלימות גם
לעבד עצמו**]. אֲבָל לְמַעְלָה**
באלקות, **כֵּיוָן שֶׁאִיהוּ שְׁלֵימוּתָא**
דְּכוּלָּא[9], שהוא, הקדוש ברוך הוא,
שלימות הכל ואין בו שום חיסרון, חס
ושלום, **אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ שַׁיָּיךְ**
שָׁם עִנְיַן הָעֲבוֹדָה[10], כלומר, מה
מוסיף לו ומה נותן לו ענין העבודה
שבני ישראל עובדים אותו, הרי גם
ללא העבודה אינו חסר כלום.?
גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁבְּעִנְיָן זֶה
של פעולת והשפעת עבודת האדם
למעלה באלוקות, כביכול, **מָצִינוּ סְתִירוֹת בְּדִבְרֵי חַז״ל**[11] כפי
שממשיך ומפרט. **דִּלְפָעָמִים מָצִינוּ** בדברי חז״ל **שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה** של

1 מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (עֶס טאָר ניט זַיין קֵיין מְשַׁכֵּלָה
2 וַעֲקָרָה), וְהַבְטָחָה שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה
3 (עֶס וֶועט ניט זַיין קֵיין מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה), הַיְינוּ,
4 שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה הַתָּלוּי בּוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה
5 מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה, אֲזַי גַּם מַבְטִיחוֹ הַקָּבָּ״ה שֶׁלֹּא
6 תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה. וְהַתְּנַאי לְכָל זֶה הוּא (כְּפִי
7 שֶׁמַּקְדִּים בַּכָּתוּב) וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם,
8 דְּאַף שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי אָמְרוּ חַז״ל[7]
9 שֶׁלָּאוּ בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא
10 מִילְתָא, בְּחִינַת הַמַּזָּל שֶׁאֵין עִנְיַן הַזְּכוּת נוֹגֵעַ
11 שָׁם, מִכָּל מָקוֹם, רִיבּוּי הַבְּרָכָה כוּ׳ בָּזֶה, תָּלוּי
12 בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה דַּוְקָא.
13 וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, שֶׁעַל זֶה
14 נֶאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה׳ אֱלֹקֵיכֶם[8].
15 דִּלְכְאוֹרָה, כְּלָלוּת הָעִנְיָן דַּעֲבוֹדַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ
16 שַׁיָּיךְ רַק בְּעֶבֶד וְאָדוֹן לְמַטָּה, שֶׁהָעֶבֶד יָכוֹל
17 לְהוֹסִיף שְׁלֵימוּת אֵצֶל הָאָדוֹן, דְּעַם הֱיוֹתוֹ אָדוֹן,
18 וְאָדוֹן אֲמִיתִּי, מִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ גַּם עִנְיָנִים
19 שֶׁחֲסֵרִים אֶצְלוֹ, וְזוֹהִי עֲבוֹדַת הָעֶבֶד, לְמַלֹּאוֹת
20 מַחְסוֹרוֹ אוֹ לְהַשְׁלִים אֶת רְצוֹנוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא
21 מַשְׁלִים אֶת הָאָדוֹן [וּמִזֶּה מוּבָן גַּם שֶׁעַל יְדֵי זֶה
22 נַעֲשֶׂה תּוֹסֶפֶת שְׁלֵימוּת גַּם אֵצֶל הָעֶבֶד הָעוֹבֵד].
23 אֲבָל לְמַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁאִיהוּ שְׁלֵימוּתָא דְּכוּלָּא[9],
24 אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ שַׁיָּיךְ שָׁם עִנְיַן הָעֲבוֹדָה[10]. גַּם
25 צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁבְּעִנְיָן זֶה מָצִינוּ סְתִירוֹת בְּדִבְרֵי
26 חַז״ל[11]. דִּלְפָעָמִים מָצִינוּ שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה אֵינוֹ

---

7) ראה מו״ק כח, א. וראה אוה״ת וירא (כרך ד) תשנה, ב ואילך. ביאוה״ז להצ״צ ח״א ע׳ מד ואילך. ח״ב ע׳ תרלז ואילך. ועוד. 8) בהבא לקמן — ראה ד״ה ועבדתם את ה״א במאמרי אדה״ז תקס״ח ח״א ע׳ תב; אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳קצח ואילך. ע׳ א׳ריט ואילך; סה״מ תרס״ב ע׳ רעג ואילך. 9) תקו״ז בהקדמה (יז, ב). ובכ״מ. 10) ראה גם ד״ה לא תהי׳ משכלה בתו״א פרשתנו עח, סע״ד. אוה״ת שם ע׳ א׳רנה. 11) ראה עבודת הקודש בהקדמה. שם ח״ב (חלק העבודה) פ״ג. הובא בשל״ה שער הגדול כט, ב ואילך. אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳ריט ואילך. סה״מ תרס״ב שם. וראה גם ד״ה זאת תורת העולה תרע״ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

האדם למטה **אֵינוֹ נוֹגֵעַ** ואין לו פעולה והשפעה **לְמַעְלָה** באלוקות, **כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[12] **וְכִי אִכְפַּת לֵיהּ לְהַקָּבָּ״ה לְמִי שֶׁשּׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר** שזו שחיטה כשרה **אוֹ מִי שֶׁשּׁוֹחֵט מִן הָעוֹרֶף** שזו שחיטה פסולה, **לֹא נִיתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף** לעדן ולזכך **בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת, הַיְינוּ, שֶׁכָּל עִנְיַן הַמִּצְוֹת** והיינו כללות עבודת האדם **אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת** עצמן, בני ישראל שעושים את העבודה, **אֲבָל אֵין זֶה נוֹגֵעַ** ואין למצוות פעולה והשפעה **לְמַעְלָה. וְכַמְּפוֹרָשׁ בַּקְּרָא**[13] במקרא, באיוב **אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ** ואין הקדוש ברוך הוא מתפעל ממעשי האדם ואין הם פועלים בו שום שינוי **וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ,** וגם פשעים רבים אינם פועלים עליו וכן **אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לּוֹ** אם האדם הוא צדיק, אין זה נותן להקדוש ברוך הוא ולא מוסיף בו שום דבר. **וְלִפְעָמִים** במקומות אחרים בדברי חכמינו ז״ל **מָצִינוּ שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם יֵשׁ לָהּ הַשְׁפָּעָה** ופעולה **לְמַעְלָה, כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[14] **עַל הַפָּסוּק**[15] בתורה שאמר משה רבינו לפני הקדוש ברוך הוא **וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אד׳, שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** של בני ישראל למטה **נַעֲשֶׂה עִנְיָן דְּהַגְדָּלָה** תוספת מעלה ותוספת שבח וגדולה **בְּשֵׁם אד׳** ולפי זה עבודת האדם כן מוסיפה למעלה באלוקות. **וְכֵן מָצִינוּ שֶׁעַל יְדֵי הֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה** של בני ישראל למטה **נַעֲשֶׂה חֲלִישׁוּת כְּבְיָכוֹל לְמַעְלָה** באלוקות, **כִּדְאִיתָא** כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[16] **עַל הַפָּסוּק**[17] בתורה, בשירת האזינו **צוּר יָלָדְךָ תֶּשִׁי** (ופירש רש״י: ״תשי – תשכח. ורבותינו דרשו, כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים [מחלישים] כחו מלהיטיב לכם״), **דְּבִזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם (הַיְינוּ הֶעְדֵּר** חוסר **קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות** על ידי בני ישראל), הרי הם **מַתִּישִׁין** מחלישים **כְּבְיָכוֹל כֹּחַ גְּדוּלָּה שֶׁל מַעְלָה** וצריך ביאור ליישב את הסתירות שיש מאמרי חז״ל האומרים שלעבודת האדם אין פעולה והשפעה למעלה באלוקות, ויש מאמרי חז״ל האומרים להיפך שמעשי בני ישראל בתורה ומצוות מוסיפים גדולה למעלה, וחוסר בתורה ומצוות פועל חלישות למעלה, כביכול.

ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא[18], **כַּמּוּבָא בַּחֲסִידוּת**[19] **מְעֻבּוֹדַת הַקּוֹדֶשׁ**[20], ספר קבלה מאת המקובל רבי מאיר אבן גבאי **דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ רַז״ל וְכִי מָה אִיכְפַּת לוֹ כו׳** האם השחיטה היא מהצואר או מן העורף, ומזה משמע שלמעשי האדם אין פעולה והשפעה למעלה **הוּא עַל** הבחינה באלוקות הנקראת **אָדוֹן יָחִיד שׁוֹרֵשׁ הַשָּׁרָשִׁים דְּלֵיהּ לֹא אִיכְפַּת לֵיהּ** שלו לא אכפת לו **כְּלָל,** ולגבי בחינה זו אין לעבודת האדם פעולה והשפעה **וְאָמְנָם לְצוֹרֶךְ הַכָּבוֹד** כדי **לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָרָאשִׁים הָעֶלְיוֹנִים לְיַיחֵד רֹאשׁ הַמַּחְשָׁבָה בְּסוֹפָהּ כו׳** כדי לפעול ירידה והמשכה של האור האלוקי מדרגות עליונות לדרגות תחתונות כך שה׳ראש׳ ירד ויומשך ויתחבר בחיבור פנימי עם ה׳סוף׳, עבודתם של ישראל, עבודת ה׳ של האדם למטה **צוֹרֶךְ גָּמוּר הוּא,** וכפי שממשיך ומבאר. **וְהַיְינוּ, דְּבִבְחִינַת אָדוֹן יָחִיד שׁוֹרֵשׁ כָּל הַשָּׁרָשִׁים** שאינו מתאחד עם הדרגות התחתונות להמשיך ולהשפיע בהן **אֵין עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** של מעשה התחתונים **נוֹגֵעַ כְּלָל, כִּי אִם בְּהִתְלַבְּשׁוּתוֹ** של האור האלוקי **בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידת האור האלוקי מדרגה לדרגה כדי לברוא עולמות

תש״מ. ובכ״מ. 12) ב״ר רפמ״ד. תנחומא שמיני ח. 13) איוב לה, ו־ז. 14) איכ״ר פ״א, לג. שבת פט, א. וראה גם לקו״ת שלח לט, ב ואילך. מ, א. אוה״ת שלח ע׳ תסט ואילך. ע׳ תעב. ע׳ תעט. אוה״ת נ״ך ח״א ע׳ תרעט. ובכ״מ. 15) שלח יד, יז. 16) איכ״ר שם. ועוד. 17) האזינו לב, יח. 18) בכל הבא לקמן – ראה ד״ה צאינה וראינה עזר״ת (סה״מ עזר״ת ס״ע קצה ואילך). 19) סה״מ עזר״ת שם. ובכ״מ. 20) ח״ב שם. הובא בשל״ה שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ונבראים מוגבלים ומצומצמים, **הָחֵל מִבְּחִינַת הַחָכְמָה** ספירת החכמה העליונה, הראשונה מעשר הספירות העליונות **שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור בירידה ממדרגה למדרגה **(דְּחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית**[21] כמרומז בכתוב ׳ראשית חכמה יראת ה׳״), **וְגַם** ואפילו **לְמַעְלָה מִזֶּה,** בדרגה שנעלית יותר ממדריגת החכמה דהיינו **בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר,** מדריגת ׳כתר עליון׳ (שהיא למעלה ממדריגת החכמה, כשם שכתר כפשוטו הוא מעל הראש) **הִנֵּה** על אף שזו מדריגה נעלית יותר החכמה שהחכמה היא ראשית ההשתלשלות, מכל מקום **בַּבְּחִינָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּהּ, בְּחִינַת אֲרִיךְ, שֶׁהִיא שׁוֹרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים, נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת עַתִּיק, פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר**[22] בבחינת ׳כתר עליון׳ יש שתי מדריגות כלליות, חיצוניות הכתר הנקראת ׳אריך אנפין׳ (מילולית: פנים ארוכות) והיא בחינת הכתר שהיא שורש ומקור לספירות של ׳סדר השתלשלות׳, הבחינה שמצידה בחינת הכתר היא ׳ראש לנאצלים׳ ופנימיות הכתר הנקראת ׳עתיק יומין׳ (מילולית: ישן וקדום או נעתק ונבדל), והיא בחינת הכתר שלמעלה מהספירות, הבחינה שמצידה בחינת הכתר היא בחינה ׳תחתונה שבמאציל׳, ועל כך מבואר כאן כי על אף שמדריגת הכתר היא למעלה מ׳סדר השתלשלות׳ שהתחלתו היא בעיקר בחכמה, מכל־מקום ענין העבודה שלמטה נוגע גם במדריגת ׳אריך׳ שבכתר, ורק במדריגת ׳עתיק׳ שבכתר אין ענין העבודה נוגע, ושם אין לו פעולה והשפעה.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן[23], **שֶׁבְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה הֵן בְּהַכֵּלִים וְהֵן בְּהָאוֹרוֹת** כמבואר בקבלה וחסידות, אופן ירידת והמשכת האור האלוקי מדרגה לדרגה הוא על ידי אורות של האלוקות המתלבשים בכלים (שמגבילים את האור שלא יאיר בלי גבול ומוסיפים בהגדרה וב׳ציור׳ שלו בתור אור מסוים של חכמה או חסד או ענין אחר), והאמור לעיל שענין העבודה (אמנם לא נוגע במדריגת ׳שורש השרשים׳ שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳, אבל כן) נוגע ב׳סדר השתלשלות׳ הוא הן

1 הָחָכְמָה שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (דְּחָכְמָה
2 הִיא רֵאשִׁית[21]), וְגַם לְמַעְלָה מִזֶּה, בִּבְחִינַת
3 הַכֶּתֶר, הִנֵּה בַּבְּחִינָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּהּ, בְּחִינַת
4 אֲרִיךְ, שֶׁהִיא שׁוֹרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים, נוֹגֵעַ עִנְיַן
5 הָעֲבוֹדָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת עַתִּיק, פְּנִימִיּוּת
6 הַכֶּתֶר[22]. וּבִיאוּר הָעִנְיָן[23], שֶׁבְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת
7 נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה הֵן בְּהַכֵּלִים וְהֵן בְּהָאוֹרוֹת.
8 דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַכֵּלִים שֶׁהוּא הֶעְלֵם הָאוֹר הוּא
9 נְתִינַת מָקוֹם לְמְצִיאוּת דְּזוּלַת[24]. כִּי, כַּאֲשֶׁר הָאוֹר
10 מֵאִיר אֲזַי יֶשְׁנוֹ רַק הַמָּקוֹר, וְאֵין שׁוּם מְצִיאוּת
11 דְּזוּלַת, אֲבָל כֵּלִים שֶׁהֵם הֶעְלֵם הָאוֹר, הֵם נוֹתְנִים
12 מָקוֹם לְמְצִיאוּת דְּזוּלַת, וְעַד שֶׁבְּרִיבּוּי
13 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת נִתְהַוָּה מֵהֶם בְּחִינַת נִבְרָאִים.
14 וְלִהְיוֹת שֶׁהַכֵּלִים הֵם עִנְיָן שֶׁל זוּלַת, וְסוֹף סוֹף
15 הִנֵּה עַל יְדֵי רִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת נַעֲשֶׂה מֵהֶם
16 בְּחִינַת נִבְרָאִים, לָכֵן בִּבְחִינַת הַכֵּלִים נוֹגֵעַ עִנְיַן
17 עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הֶעְדֵּר
18 הָעֲבוֹדָה נַעֲשֶׂה פְּגָם בְּהַכֵּלִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא
19 שֶׁגַּם בְּהָאוֹר נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, דְּהִנֵּה, אַף
20 שֶׁהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה פּוֹגֵם רַק בְּהַכֵּלִים וְלֹא בְּהָאוֹר,
21 מִכָּל מָקוֹם, עַל יְדֵי הַפְּגָם בְּהַכֵּלִים מִסְתַּלֵּק הָאוֹר

ביאור בדרך אפשר

ב׳כלים׳ והן ב׳אורות׳, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַכֵּלִים** שבהם האור מתלבש כדי להאיר **שֶׁהוּא הֶעְלֵם** וצמצום והגבלה של **הָאוֹר הוּא נְתִינַת מָקוֹם** היינו התייחסות ואפשרות **לִמְצִיאוּת דְּזוּלַת**[24] שמלבד מציאות האור עצמו. **כִּי, כַּאֲשֶׁר הָאוֹר** עצמו **מֵאִיר** מבלי להיות מלובש בכלים **אֲזַי יֶשְׁנוֹ רַק הַמָּקוֹר** עצמו, **וְאֵין שׁוּם מְצִיאוּת דְּזוּלַת,** האור מאיר בתוקף רב מבלי התייחסות ונתינת מקום למציאות שחוץ ממנו **אֲבָל כֵּלִים שֶׁהֵם הֶעְלֵם** וצמצום והגבלת **הָאוֹר, הֵם נוֹתְנִים מָקוֹם לִמְצִיאוּת דְּזוּלַת, וְעַד שֶׁבְּרִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידת האור מדריגות רבות **נִתְהַוָּה מֵהֶם** מהכלים **בְּחִינַת נִבְרָאִים** מוגבלים, דבר שלא היה יכול להיות על ידי האור עצמו, ללא הכלים המגבילים את האור. **וְלִהְיוֹת שֶׁהַכֵּלִים הֵם עִנְיָן שֶׁל** נתינת מקום אל **זוּלַת, וְסוֹף סוֹף הִנֵּה עַל יְדֵי רִיבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידות ריבוי מדריגות **נַעֲשֶׂה מֵהֶם** מהכלים **בְּחִינַת נִבְרָאִים** מוגבלים, **לָכֵן בִּבְחִינַת הַכֵּלִים נוֹגֵעַ עִנְיַן עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים,** כי זהו ענין הכלים, התייחסות ונתינת מקום למציאות הזולת **וְהַיְינוּ** ודבר זה שבבחינת הכלים יש ענין ומשמעות לעבודת הנבראים בא לידי ביטוי בכך **שֶׁעַל יְדֵי הֶעְדֵּר** חיסרון **הָעֲבוֹדָה נַעֲשֶׂה פְּגָם בְּהַכֵּלִים** כי מעשה הזולת, או העדר המעשה, יש לו פעולה והשפעה על הכלים, וכאשר יש חיסרון בעבודה של תורה ומצוות, נהיה פגם (כביכול) בכלים של הספירות העליונות.

וְלֹא עוֹד ולא זו בלבד שענין זה שבסדר השתלשלות נוגע ענין העבודה אמור לגבי הכלים (כי מצד הכלים יש נתינת מקום לזולת) **אֶלָּא** החידוש בדבר גדול יותר **שֶׁגַּם בְּהָאוֹר נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, דְּהִנֵּה, אַף שֶׁהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה פּוֹגֵם רַק בְּהַכֵּלִים וְלֹא בְּהָאוֹר,** כי מצד האור עצמו אין נתינת מקום ואין התייחסות לזולת, **מִכָּל מָקוֹם, עַל יְדֵי הַפְּגָם בְּהַכֵּלִים מִסְתַּלֵּק הָאוֹר מֵהַכֵּלִי** כי האור נמשך ושורה ומאיר רק בכלים שלמים ולא בכלים פגומים, וכאשר נוצר פגם בכלים, האור מסתלק

41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80

21) ראה זח״א לא, ריש ע״ב. תו״ח בראשית א, א. סידור (עם דא״ח) שה, ד [תמח, ג]. ובכ״מ. 22) בהבא לקמן — ראה סה״מ עזר״ת שם ע׳ ר ואילך. 23) ראה סה״מ עזר״ת שם ע׳ קצו ואילך. ועוד. 24) ראה ספר הערכים — חב״ד ח״ד ערך אורות דספירות ביחס לכלים. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ומתעלה מהכלים. **וְהַסִּילּוּק מֵהַכְּלִי נוֹגֵעַ** ויש לו פעולה והשפעה **גַּם בְּהָאוֹר** ואין זה ענין שנוגע רק בכלים, **שֶׁהֲרֵי כַּוָּונַת** התכלית והמטרה של **הָאוֹר** של ׳סדר השתלשלות׳ **הִיא שֶׁיָּאִיר בַּכֵּלִים, וְכַאֲשֶׁר הָאוֹר מִסְתַּלֵּק** ומתעלה **מֵהַכְּלִי** ואינו מאיר בכלים, **אֲזַי אֵין הָאוֹר מְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ** ומטרתו ותכליתו. **וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה נוֹגֵעַ גַּם בְּהָאוֹר,** ויש לו משמעות **גַּם בְּהָאוֹר, כֵּיוָן שֶׁבְּהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה** כאשר יש חיסרון בעסק התורה והמצוות **נַעֲשֶׂה סִילּוּק הָאוֹר שֶׁמִּסְתַּלֵּק מֵהַכְּלִי** ומתעלה בחזרה למקורו, **וּבְמֵילָא לֹא נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּונָה שֶׁבּוֹ** ונמצא שענין העבודה נוגע לא רק בכלים אלא גם באורות. **וִיתֵירָה מִזֶּה,** לא זו בלבד שענין העבודה של בני ישראל למטה נוגע למעלה לא רק בכלים (כי מצד הכלים יש נתינת מקום לזולת) ולא רק באורות (כי כשחסר בעבודה ונהיה פגם בכלים אזי האור מסתלק מהכלים ואינו ממלא תפקידו) אלא החידוש גדול עוד יותר **שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה נוֹגֵעַ גַּם** אפילו **בְּהָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בְּכֵלִים,** והפגם בכלים אינו נוגע באור נעלה זה, **שֶׁהֲרֵי גַּם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בְּכֵלִים הֲרֵי הוּא שׁוֹרֵשׁ עַל־כָּל־פָּנִים לָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים** שהרי זהו סדר ירידת והמשכת האור ממדריגה למדריגה שתחילה האור הוא למעלה מהתלבשות בכלים ולאחר שיורד למטה יותר, הרי הוא מתלבש בכלים, ולכן גם האור שלמעלה מהתלבשות בכלים בפועל, יש לו איזו שהיא שייכות לאור שכן מתלבש בכלים, וכיון שענין העבודה נוגע באור המתלבש בכלים, הרי הוא נוגע גם באור שלמעלה מהתלבשות בכלים, השורש של האור שכן מתלבש בכלים.

וְזֶהוּ[22] תוכן המבואר לעיל **שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה נוֹגֵעַ בִּבְחִינַת אָרִיךְ,** מדריגת ׳אריך אנפין׳ שבבחינת הכתר (חיצוניות הכתר) **כִּי, בְּחִינַת אָרִיךְ הוּא שׁוֹרֵשׁ לַנֶּאֱצָלִים**[25], כאמור שהכתר הוא כעין ממוצע בין המאציל (הבורא) לנאצלים (הנבראים) כי יש בו את בחינת ׳עתיק יומין׳ שהיא בחינה תחתונה שבמאציל ואת בחינת ׳אריך אנפין׳ שהיא בחינה ראשונה ועליונה שבנאצלים, **וְכֵיוָן שֶׁבַּנֶּאֱצָלִים** היינו ב׳סדר השתלשלות, החל ממדריגת החכמה, **נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, לָכֵן גַּם** אפילו **בְּשׁוֹרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים (בִּבְחִינַת אָרִיךְ** שהיא בחינה בכתר, למעלה מהחכמה) **נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה. וְרַק בִּבְחִינַת עַתִּיק** שהיא פנימיות הכתר ונעלית לגמרי מהנאצלים **אָמְרוּ רַז״ל וְכִי מָה אִיכְפַּת לֵיהּ כוּ׳,** כנזכר לעיל, והיינו שבבחינה זו ענין העבודה אכן לא נוגע **כִּי, בְּחִינַת עַתִּיק הוּא אָדוֹן יָחִיד שׁוֹרֶשׁ הַשָּׁרָשִׁים, שׁוֹרֶשׁ הַשָּׁרָשִׁים דַּיְיקָא,** ויש לדייק בלשון ׳שורש השרשים׳ שהוא שורש רק לשורשים **וְלֹא שׁוֹרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים, כֵּיוָן שֶׁהוּא** בחינת ׳עתיק יומין׳ **לְמַעְלָה מִלְּהִיוֹת שׁוֹרֶשׁ לַנֶּאֱצָלִים** נעלה ומופשט מלהיות אפילו שורש לנבראים. **וּבֶאֱמֶת נִבְדָּל הוּא** בחינת ׳עתיק יומין׳ **גַּם** אפילו **מֵהַשָּׁרָשִׁים,** ולא רק מהנאצלים, **שֶׁהֲרֵי עַתִּיק הוּא מִלְּשׁוֹן וַיַּעְתֵּק**[26], האמור באברהם אבינו ׳ויעתק משם ההרה׳, היינו שיצא לגמרי ממקומו הקודם ופרש ונבדל ממנו, וכך גם ענין ׳עתיק יומין׳ היינו שנעתק ונבדל מבחינת ״יום״ וגילוי **וְהַיְינוּ שֶׁהוּא מוּבְדָּל גַּם מִבְּחִינַת אָרִיךְ** שהיא שורש לבחינות שלמטה מכתר, ואילו ׳עתיק׳ נבדל גם מהשורשים, **וּמַה שֶּׁנִּקְרָא שׁוֹרֶשׁ הַשָּׁרָשִׁים, אֵינוֹ אֶלָּא בְּשֵׁם הַמּוּשְׂאָל בִּלְבַד** אבל אין זה מתאר ומגדיר את ענינו האמיתי שהוא הבדלה גם מבחינת השורשים. **וּבִבְחִינָה זוֹ** של ׳עתיק יומין׳ **אֵינוֹ נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שלמטה, ואין לו השפעה, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** הכתוב הנזכר באיוב **אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעַל בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ, אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לּוֹ וְגוֹ׳.**

---

25) עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי״ע) פ״א. הובא בסה״מ עזר״ת שם. 26) לך לך יב, ח. ועוד. וראה לקו״ת אמור לא, ד. ד״ה באתי לגני תשמ״ח פ״ז ואילך (תו״מ סה״מ שבט ע׳ תז ואילך). ובכ״מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ג) **אָמְנָם** עֲדַיִין גם לאחר שנתבאר שאין סתירה בין המקורות שבהם נאמר שענין העבודה אינו נוגע למטה למקורות בהם נאמר שהענין כן נוגע, כי מה שנאמר שענין העבודה לא נוגע הוא במדריגות עליונות, ׳שורש השרשים׳, ומה שנאמר שענין העבודה כן נוגע הוא במדריגות של ׳סדר השתלשלות׳ **צָרִיךְ לְהָבִין, דַּהֲרֵי מַה שֶׁכָּתוּב** בפרשה זו **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם וְגוֹ׳, קָאֵי** מכוון **(לֹא רַק עַל מַדְרֵיגוֹת** האלוקות **דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁשָּׁם נוֹגֵעַ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, אֶלָּא גַּם) עַל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּבְהֶקְדֵּם הַדִּיּוּק**[27] השאלה **בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בכתוב **סְתִירָה מֵרִישָׁא לְסֵיפָא** מתחילתו לסופו. **דִּבְתְחִילָּה אוֹמֵר וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם וּבֵרַךְ גוֹ׳, בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּשְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר**, ב׳גוף שלישי׳ כמו אדם שלישי המספר על אחרים, על הקדוש ברוך הוא ובני ישראל, **וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר וַהֲסִירוֹתִי גוֹ׳, בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ**, ב׳גוף ראשון׳ **כְּמְדַבֵּר בְּעַד עַצְמוֹ** ואומר ׳והסירותי׳, ואני אסיר. וצריך להבין מהו טעם השינוי מתחילת הפסוק לסופו.?

וְהָעִנְיָן הוּא[27], **עַל פִּי מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ן בְּהַקְדָּמָתוֹ לְפֵירוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא כָּתַב מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הַתּוֹרָה (אַרְבָּעָה סְפָרִים רִאשׁוֹנִים** בראשית-שמות-ויקרא-במדבר) **כְּמְדַבֵּר בְּעַד עַצְמוֹ כוּ׳** היינו ׳אני משה דיברתי׳ **אֶלָּא כִּשְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר** על אחרים, **כְּאִילּוּ אֵין הַמְדַבֵּר שֵׁם הַוָיָ׳ וְלֹא מֹשֶׁה, אֶלָּא כִּשְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר. וּכְמוֹ וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, שֶׁאֵין זֶה דִּיבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁאָז הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ אֵלַי, וְכֵן אֵין זֶה דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הֲוָיָ׳, שֶׁאָז הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וְאֲדַבֵּר אֶל מֹשֶׁה, אֶלָּא הוּא כִּשְׁלִישִׁי (לֹא הֲוָיָ׳ וְלֹא מֹשֶׁה) הַמְדַבֵּר וּמְסַפֵּר אוֹדוֹת דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה. וּמְבוֹאָר בָּזֶה, דִּשְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר הוּא לְמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מֹשֶׁה, וּלְמַעְלָה גַּם** אפילו **מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳, כִּי, שֵׁם הֲוָיָ׳, עִם הֱיוֹתוֹ הָיָה הוֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד**[28], למעלה מהגדרים וההגבלות של הזמן שהם עבר והוה ועתיד, ולכן ענינו של שם הוי׳ הוא בלי גבול, מכל מקום **הֲרֵי הוּא** שם הוי׳ **שַׁיָּךְ לְהִתְהַוּוּת**[29] של נבראים מוגבלים (ולכן שם הוי׳ שייך **לְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידת האור האלוקי ממדריגה למדריגה לברוא עולמות ונבראים מוגבלים)[30], **וְהַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם (מֹשֶׁה וַהֲוָיָ׳** למעלה מבחינת משה ולמעלה אפילו מבחינת הוי׳) **הוּא עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא,** העצם והמהות של האין־סוף בעצמו **שֶׁהוּא** אותו ׳שלישי׳ **הַמְדַבֵּר וּמְסַפֵּר (עֶר דֶּערצֵיילְט וָואס אִיז פַּאַרְגֶּעקוּמֶען אִין סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** הוא מספר מה התרחש בסדר השתלשלות) **אוֹדוֹת הַדִּיבּוּר דְּשֵׁם הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה. וְנִקְרָא** עצמות האלוקות **שְׁלִישִׁי דַּוְקָא, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[31] בנבואת הושע **יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֵין זֶה דִּיבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שלא משה הוא האומר זאת **שֶׁאָז** כי אילו מה הוא המדבר **הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ אֵלַי, וְכֵן אֵין זֶה דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הֲוָיָ׳, שֶׁאָז הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וָאֲדַבֵּר** היינו אני ה׳ דיברתי **אֶל מֹשֶׁה, אֶלָּא הוּא כִּשְׁלִישִׁי (לֹא הֲוָיָ׳ וְלֹא מֹשֶׁה) הַמְדַבֵּר וּמְסַפֵּר אוֹדוֹת דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה.**

וּמְבוֹאָר בָּזֶה, דִּשְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר אודות שניים אחרים **הוּא לְמַעְלָה** בדרגה יותר גבוהה **מִשְּׁנֵיהֶם, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מֹשֶׁה, וּלְמַעְלָה גַּם** אפילו **מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳, כִּי, שֵׁם הֲוָיָ׳, עִם הֱיוֹתוֹ הָיָה הוֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד**[28], למעלה מהגדרים וההגבלות של הזמן שהם עבר והוה ועתיד, ולכן ענינו של שם הוי׳ הוא בלי גבול, מכל מקום **הֲרֵי הוּא** שם הוי׳ **שַׁיָּךְ לְהִתְהַוּוּת**[29] של נבראים מוגבלים (ולכן שם הוי׳ שייך **לְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידת האור האלוקי ממדריגה למדריגה לברוא עולמות ונבראים מוגבלים)[30], **וְהַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם (מֹשֶׁה וַהֲוָיָ׳** למעלה מבחינת משה ולמעלה אפילו מבחינת הוי׳) **הוּא עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא,** העצם והמהות של האין־סוף בעצמו **שֶׁהוּא** אותו ׳שלישי׳ **הַמְדַבֵּר וּמְסַפֵּר (עֶר דֶּערצֵיילְט וָואס אִיז פַּאַרְגֶּעקוּמֶען אִין סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** הוא מספר מה התרחש בסדר השתלשלות) **אוֹדוֹת הַדִּיבּוּר דְּשֵׁם הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה. וְנִקְרָא** עצמות האלוקות **שְׁלִישִׁי דַּוְקָא, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[31] בנבואת הושע **יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי**

---

27) אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳ריט. ע׳ א׳רלט. סה״מ תרס״ב שם ע׳ ערב. 28) זח״ג רנז, ב (ברע״מ). פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ט. תניא שעהיוה״א פ״ז (פב, א). 29) פרדס שם. תניא שעהיוה״א רפ״ד. וראה זהר שם. 30) ראה עטרת ראש שער ר״ה פרק ד. ועוד. 31) הושע ו, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו. ביום השלישי - בבנין בית השלישי יקימנו. מיומים - משתי עתים שעברו עלינו. ביום השלישי - בעת השלישי), כַּיָּדוּעַ[32] שֶׁיְּחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם קָאֵי עַל כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת האור האלוקי שנמשך ויורד ב׳סדר השתלשלות׳ שֶׁנֶּחְלָק לִשְׁתַּיִם, בְּחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין האור המוגבל, המאיר בכל נברא לפי ענינו ומתלבש בנבראים בהתלבשות פנימית (כשם שהנשמה ׳ממלאת׳ את אברי הגוף) וּבְחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין, האור הבלי גבול המאיר בנבראים בדרך ׳סובב׳ ו׳מקיף׳ מלמעלה, וכן שני הענינים של בְּחִינַת אוֹרוֹת וּבְחִינַת כֵּלִים, וכן שני הענינים של בְּחִינַת הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ וְהַגִּילוּי כְּמוֹ שֶׁהוּא לְזוּלָתוֹ, שעל זה נאמר ״יחיינו מיומיים״, שניים, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי קָאֵי מכוון עַל עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְזֶהוּ ישיוב הסתירה הנזכרת בפסוק שֶׁבִּתְחִילָּה נֶאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם וּבֵרַךְ וְגוֹ׳, שֶׁשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר עצמות האלוקות שלמעלה גם משם הוי׳ אוֹמֵר דְּכַאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם, אַזַּי וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ, הַיְינוּ, שֶׁהָוָיָ׳ (שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם) יְבָרֵךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ. וּלְאַחַר זֶה מוֹסִיף ׳שלישי׳ זה ואומר וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וַהֲסִירוֹתִי לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר היינו עצמות האלוקות אוֹמֵר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יָסִיר מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה נוֹגֵעַ לאמיתו של דבר (לֹא רַק לְשֵׁם הָוָיָ׳, אֶלָּא) גַּם אפילו לַשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר, בְּחִינַת עַצְמוּת

1 וְגוֹ׳, כַּיָּדוּעַ[32] שֶׁיְּחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם קָאֵי עַל כְּלָלוּת
2 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנֶּחְלָק לִשְׁתַּיִם, בְּחִינַת מְמַלֵּא כָּל
3 עָלְמִין וּבְחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין, בְּחִינַת אוֹרוֹת
4 וּבְחִינַת כֵּלִים, בְּחִינַת הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְעַצְמוֹ
5 וְהַגִּילוּי כְּמוֹ שֶׁהוּא לְזוּלָתוֹ, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי קָאֵי
6 עַל עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְזֶהוּ
7 שֶׁבִּתְחִילָּה נֶאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם וּבֵרַךְ
8 וְגוֹ׳, שֶׁשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר אוֹמֵר דְּכַאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם
9 אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם, אַזַּי וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת
10 מֵימֶיךָ, הַיְינוּ, שֶׁהָוָיָ׳ (שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֶת
11 הָוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם) יְבָרֵךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ.
12 וּלְאַחַר זֶה מוֹסִיף וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ,
13 וַהֲסִירוֹתִי לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר אוֹמֵר
14 שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יָסִיר מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ. וּמִזֶּה מוּבָן
15 שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה נוֹגֵעַ (לֹא רַק לְשֵׁם הָוָיָ׳, אֶלָּא)
16 גַּם לַשְּׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר, בְּחִינַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין
17 סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָעֲבוֹדָה פּוֹעֶלֶת (לֹא רַק וּבֵרַךְ
18 אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ עַל יְדֵי שֵׁם הָוָיָ׳, אֶלָּא גַּם)
19 וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה גוֹ׳ עַל יְדֵי עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין
20 סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בַּבְּחִינָה
21 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּתִיב[13] אִם צַדֵּקְתָּ מַה
22 תִּתֶּן לוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל).
23 וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל וְכִי מָה אִיכְפַּת
24 לֵיהּ לְהַקָּבָּ״ה כּוּ׳, קָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ
25 (דְּהַיְינוּ פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה), אֲבָל הַתּוֹצָאָה שֶׁל
26 הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֶׂה צֵירוּף הַבְּרִיּוֹת, שֶׁגַּם
27 בִּבְרִיּוֹת בְּעָלְמָא[33], בְּרִיָּה פְּחוּתָה, נַעֲשֶׂה צֵירוּף
28 וְזִיכּוּךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָאִתְהַפְּכָא מִיֵּשׁ לְאַיִן, הִנֵּה
29 זֶה נוֹגֵעַ גַּם בִּבְחִינַת הָעַצְמוּת[34]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר

ביאור בדרך אפשר

וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָעֲבוֹדָה שבני ישראל למטה עובדים את ה׳ פּוֹעֶלֶת (לֹא רַק וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ עַל יְדֵי שֵׁם הָוָיָ׳, אֶלָּא גַּם ענין נעלה עוד יותר) וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה גוֹ׳ עַל יְדֵי עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בַּבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּתִיב[13] אִם צַדֵּקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), היינו שענין העבודה אינו נוגע שם, ואם כן, מהו הביאור באמור כאן שענין העבודה נוגע אפילו בעצמות ומהות האלוקות, ועד שממשיך משם את ענין הברכה ׳והסירותי מחלה מקרבך׳?.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל וְכִי מָה אִיכְפַּת לֵיהּ לְהַקָּבָּ״ה כּוּ׳, ומשמעו שבדרגות גבוהות באלוקות ענין העבודה אינו נוגע קָאֵי מכוון עַל הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ (דְּהַיְינוּ פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה כמו למשל פרטי אופן השחיטה), אֲבָל הַתּוֹצָאָה שֶׁל הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֶׂה צֵירוּף זיכוך ותיקון הַבְּרִיּוֹת, שֶׁגַּם בִּבְרִיּוֹת בְּעָלְמָא[33], אנשים בדרגה רוחנית נמוכה (כלשון אדמו״ר הזקן בספר התניא, פרק לב: ״שאף הרחוקים מתורת ה׳ ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא, צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה, וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה׳ והן לא, לא הפסיד שכר מצות אהבת ריעים...״), בְּרִיָּה פְּחוּתָה, ללא מעלות נַעֲשֶׂה על ידי העיסוק בתורה ומצוות צֵירוּף וְזִיכּוּךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָאִתְהַפְּכָא מִיֵּשׁ לְאַיִן, המהפך מ״ש׳ ומציאות ל׳אין׳, היינו התבטלות של ה׳בריות׳ לאלוקות הִנֵּה זֶה הזיכוך והביטול נוֹגֵעַ גַּם אפילו בִּבְחִינַת הָעַצְמוּת[34]. וְעַל זֶה על פעולת העבודה לגבי עצמות

32) ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳ריט. סה״מ תרס״ב שם ע׳ רפד. לקו״ת דרושים לר״ה סד, א. וראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳רנא. תו״ח פרשתנו תלח, ב [שא, ג] ואילך. 33) ראה תניא פל״ב. 34) ראה גם ד״ה בשעה שהקדימו שנה זו (ספר המאמרים תשי״ב ע׳ שי).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

נֶאֱמַר והאמירה היא של שלישי המדבר, היינו של עצמות **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם גו׳, וַהֲסִירוֹתִי גו׳**, ואני עצמי אסיר, **עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא דַּוְקָא.**

וּבָזֶה בהמבואר לעיל שהכתוב ׳והסרותי מחלה מקרבך׳ מתייחס לעצמות **יוּבַן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר כָּאן וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבְּךָ, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי זֶה**[35] בפרשת בשלח **כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ גו׳,** והחידוש כאן, בכתוב ׳והסירותי מחלה מקרבך׳ הוא **כִּי, בַּפָּסוּק כָּל הַמַּחֲלָה גו׳ לֹא אָשִׂים גו׳, מְדוּבָּר רַק אוֹדוֹת אֶפְשָׁרוּת לְמַחֲלָה, וְהַבְּרָכָה הִיא שֶׁאֶפְשָׁרוּת זוֹ לֹא תָּבוֹא לְפוֹעַל** והמחלה תימנע מבלי שתבוא. **אֲבָל בַּפָּסוּק וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה גו׳ יֵשׁ חִידּוּשׁ גָּדוֹל יוֹתֵר, שֶׁגַּם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ מַחֲלָה בְּפוֹעַל (לֹא רַק אֶפְשָׁרוּת לְמַחֲלָה)** וכבר יש מצב לא רצוי, **תִּהְיֶה הֶסְרַת הַמַּחֲלָה** והמחלה תיעלם כלא היתה. **וּבְשִׁבִיל הֶסְרַת הַמַּחֲלָה שֶׁכְּבָר יֶשְׁנָהּ בְּפוֹעַל יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּכֹחַ עֶלְיוֹן יוֹתֵר,** שהרי צריך לשנות ולבטל מצב שכבר קיים **וְעַל זֶה** על החידוש הגדול יותר של הסרת מחלה שכבר קיימת **נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁקָּאֵי עַל עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא**[36].

ד) וְהִנֵּה ענין **הָעֲבוֹדָה,** שהיהודי עובד את ה׳, שעל זה מדבר הכתוב כאן **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם,** שֶׁהִיא העבודה **בְּדוּגְמַת עֲבוֹדַת הָעֶבֶד** שלכן נקראת בשם ׳עבודה׳, **קָאֵי** מכוון **בְּעִיקָּר עַל הָעֲבוֹדָה בְּיִרְאָה וְקַבָּלַת עוֹל**[37], מתוך יראת ה׳ וקבלת עול מלכות שמים **שֶׁהִיא**

1 וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם גו׳ וַהֲסִירוֹתִי גו׳,
2 עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא דַּוְקָא. וּבָזֶה
3 יוּבַן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר כָּאן וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבְּךָ,
4 וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי זֶה[35] כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר
5 שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ גו׳, כִּי, בַּפָּסוּק
6 כָּל הַמַּחֲלָה גו׳ לֹא אָשִׂים גו׳, מְדוּבָּר רַק אוֹדוֹת
7 אֶפְשָׁרוּת לְמַחֲלָה, וְהַבְּרָכָה הִיא שֶׁאֶפְשָׁרוּת זוֹ
8 לֹא תָּבוֹא לְפוֹעַל. אֲבָל בַּפָּסוּק וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה
9 גו׳ יֵשׁ חִידּוּשׁ גָּדוֹל יוֹתֵר, שֶׁגַּם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ מַחֲלָה
10 בְּפוֹעַל (לֹא רַק אֶפְשָׁרוּת לְמַחֲלָה), תִּהְיֶה הֶסְרַת
11 הַמַּחֲלָה. וּבְשִׁבִיל הֶסְרַת הַמַּחֲלָה שֶׁכְּבָר יֶשְׁנָהּ
12 בְּפוֹעַל יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּכֹחַ עֶלְיוֹן יוֹתֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר
13 וַהֲסִירוֹתִי בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁקָּאֵי עַל עַצְמוּת וּמַהוּת
14 אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא[36].

15 ד) **וְהִנֵּה** עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳
16 אֱלֹקֵיכֶם, שֶׁהִיא בְּדוּגְמַת עֲבוֹדַת
17 הָעֶבֶד, קָאֵי בְּעִיקָּר עַל הָעֲבוֹדָה בְּיִרְאָה וְקַבָּלַת
18 עוֹל[37], שֶׁהִיא עֲבוֹדַת עֶבֶד[38], שֶׁהָעֶבֶד אֵינוֹ תּוֹפֵס
19 מָקוֹם לְעַצְמוֹ, וְעוֹד יוֹתֵר שֶׁאֵינוֹ שׁוּם מְצִיאוּת
20 לְעַצְמוֹ[39], וְהוּא בְּבִיטּוּל אֶל הָאָדוֹן, דְּאַף שֶׁמְּצַד
21 עַצְמוֹ בְּהֶפְקֵרָא נִיחָא לֵיהּ[40], הֲרֵי הוּא בְּכִיּוּוּץ
22 וּבִיטּוּל אֶל הָאָדוֹן[41], וְלָכֵן עוֹשֶׂה וּמְקַיֵּים אֶת
23 רְצוֹנוֹ. וְזֶהוּ שֶׁרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה וְעִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ
24 הִיא הָעֲבוֹדָה דְּקַבָּלַת עוֹל, וְהַיְינוּ, שֶׁלַּמְּרוֹת
25 הֱיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁלֹּא שִׁינָּה אֶת עַצְמוֹ,
26 רְצוֹנוֹ, שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו (עֶר הָאט זִיךְ נִיט
27 אִיבֶּערְגֶעמַאכְט אוּן שְׁטֵייט אִין זַיְינֶע רְצוֹנוֹת
28 וְכוּ׳), הֲרֵי הוּא עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת
29 עוֹל, שֶׁהֲרֵי בְּהַנּוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, קִיּוּם

ביאור בדרך אפשר

העבודה ביראה וקבלת עול המאפיין של **עֲבוֹדַת עֶבֶד**[38], **שֶׁהָעֶבֶד אֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם לְעַצְמוֹ, וְעוֹד יוֹתֵר** לא רק שאינו תופס מקום, היינו שאין לו חשיבות, אלא יתירה מזו **שֶׁאֵינוֹ שׁוּם מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ**[39], שהעבד כשלעצמו אינו שום מציאות כלל, וכאילו אינו קיים **וְהוּא בְּבִיטּוּל** מוחלט **אֶל הָאָדוֹן, דְּאַף שֶׁמְּצַד עַצְמוֹ** הנה, כלשון הגמרא, העבד מצד עצמו, אם לא שהוא משועבד לאדונו ותחת עולו, **בְּהֶפְקֵרָא נִיחָא לֵיהּ**[40], נוח לו והוא רוצה להיות בהפקרות ופריקת עול, ולמרות זאת, **הֲרֵי הוּא** העבד **בְּכִיּוּוּץ** היפך ההתפשטות וההתרחבות של המציאות שלו **וּבִיטּוּל** מוחלט של כל המציאות שלו **אֶל הָאָדוֹן**[41], **וְלָכֵן** למעשה העבד **עוֹשֶׂה וּמְקַיֵּים אֶת רְצוֹנוֹ** של האדון שאליו הוא בטל.

וְזֶהוּ האמור לעיל שענין העבודה הוא הביטול והקבלת עול, כעבודת עבד, הוא גם הביאור בזה **שֶׁרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה** השלב הראשון בעבודת ה׳ **וְעִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ הִיא הָעֲבוֹדָה** והעיקר והשורש של כל ענין העבודה **דְּקַבָּלַת עוֹל,** ביטול של האדם לרצון האלוקי העליון וקבלת עול מלכות שמים **וְהַיְינוּ, שֶׁלַּמְּרוֹת הֱיוֹתוֹ** על אף שהאדם הוא עדיין **בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁלֹּא שִׁינָּה אֶת עַצְמוֹ, רְצוֹנוֹ, שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו** כפי שהם מצד עצמם, מטבעו (**עֶר הָאט זִיךְ נִיט אִיבֶּערְגֶעמַאכְט אוּן שְׁטֵייט אִין זַיְינֶע רְצוֹנוֹת וְכוּ׳** ועומד ברצונות שלו), בכל זאת **הֲרֵי הוּא עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל,** וכופה את עצמו להתנהג בפועל כפי רצון ה׳ ולא כפי המשיכה והנטייה של רצונו, שכלו ומידותיו **שֶׁהֲרֵי בְּהַנּוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּסוּר**

35) בשלח טו, כו. 36) וראה לקמן בסוף המאמר. 37) תניא פמ״א (נו, א). קונטרס העבודה פרק ב. 38) תניא שם (נז, א). וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 183. 39) ראה קידושין כג, ב וברשב״א שם. 40) גיטין יג, א. וש״נ. וראה ד״ה ואלה המשפטים תשל״ח פ״ה ואילך (תו״מ סה״מ אדר ע׳ י ואילך). וש״נ. 41) ראה קונטרס העבודה שם (ע׳ 13).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

מֵרָע שלא לעבור על מצוות לא תעשה **וַעֲשֵׂה טוֹב** לקיים מצוות עשה, **אִי אֶפְשָׁר לְהַמְתִּין עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה אֶת עַצְמוֹ** וגם רצונו, שכלו ומידותיו יהיו כפי הרצון האלוקי, **אֶלָּא גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָדוֹ וּבְמַצָּבוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, צָרִיךְ לַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ בְּקַבָּלַת עוֹל.**

וְכֵן כפי שהוא בכללות העבודה שהתחלה והיסוד הם בקבלת עול, כך **הוּא** גם **בְּסֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם** בפרט, **שֶׁהַתְחָלַת עֲבוֹדַת הַיּוֹם הִיא בַּאֲמִירַת מוֹדֶה אֲנִי**[42], ומשמעות המושג 'מודה' מלשון הודאה היא ביטול, היינו שמודה ומסכים גם אינו מבין את הדברים או שדעתו שונה **וְכֵן בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, הַהַתְחָלָה** של תפילת שחרית בתחילת היום **הִיא הוֹדוּ לַהֲוָיָ'**, 'הודו' מלשון הודאה **שֶׁעוֹד לִפְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בגדולת ה' **דִּפְסוּקֵי דִּזְמְרָה, וְלִפְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת דִּבְרֵכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, קְרִיאַת שְׁמַע וּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה,** שענין ההתבוננות הוא הבנה והשגה **אוֹמֵר הוּא הוֹדוּ לַהֲוָיָ'**, היינו שההודאה **בְּחִינַת הוֹדָאָה,** היינו קודמת להשגה **שֶׁזּוֹהִי** בחינת הודאה היא **הָעֲבוֹדָה בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת עוֹל** ומתוך ביטול **דַּוְקָא.**

אָמְנָם למרות האמור לעיל שעיקר ענין העבודה הוא הביטול והקבלת עול, עבודה מתוך יראת ה', מכל מקום, **כֵּיוָן שֶׁהַפָּסוּק וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ' אֱלֹקֵיכֶם קָאֵי** מכוון **(גַּם) עַל עִנְיַן** עבודת **הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[43] **מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל כוּ' שֶׁנֶּאֱמַר** והמקור למצות התפילה הוא פסוק זה **וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ' אֱלֹקֵיכֶם, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה** איש מפי איש עד משה רבינו **לָמְדוּ שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ** שבה מדבר הכתוב 'ועבדתם את ה' אלוקיכם' **הִיא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר**[44] בתורה

ביאור בדרך אפשר

בפרשת 'והיה אם שמוע' **וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם, אָמְרוּ חֲכָמִים**[45] **אֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב** עבודת ה' שהיא בלב (לא בכוחות המעשה) **זוֹ תְּפִלָּה,** ומכך שכתוב זה של 'ועבדתם את הוי' אלוקיכם' מדבר (גם) עבודת התפילה **מוּבָן, שֶׁבָּזֶה נִכְלָל (נוֹסָף עַל הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה** שהיא קו העבודה של ביטול וקבלת עול) **גַּם עִנְיַן הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, שֶׁזֶּהוּ** אהבת ה' **עִנְיַן הַתְּפִלָּה,** כדברי הזוהר **לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא**[46] אין עבודה (גדולה וחשובה) כמו העבודה מאהבה, כפי שממשיך ומבאר מדוע עבודת התפילה קשורה דווקא לענין אהבת ה'.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה[47] **פְּעוּלַּת הַתְּפִלָּה** היא **הֵן בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית וְהֵן בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית** הפעולה וההשפעה של עבודת התפילה שבשתי הנפשות נפעל עילוי וזיכוך על ידי עבודת התפילה. **כִּי, תְּפִלָּה הוּא מִלְּשׁוֹן תּוֹפֵל**[48]**, שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִיבּוּר,** (כלשון המשנה במסכת כלים 'התופל כלי חרס' שפירושו מדביק ומחבר) **שֶׁעַל יָדָהּ** על ידי עבודת התפילה **נַעֲשֵׂית הִתְחַבְּרוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ** למעלה באלוקות, וזוהי הפעולה של עבודת התפילה על הנפש האלוקית. **וְעוֹד עִנְיָן בַּתְּפִלָּה, שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֶׂה בֵּירוּר** ותיקון **וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהַעֲלָאַת הַנִּיצוֹצוֹת** האלוקיים הקדושים **דְּגוּפוֹ וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם** אותם ענינים מהעולם הזה שמוטל עליו בפרט לברר (כמבואר בספר התניא (פרק לז): "כי כללות ישראל שהם ששים רבוא נשמות פרטיות הם כללות החיות של כללות העולם, כי בשבילם נברא וכל פרט מהם הוא כולל ושייך לו החיות של חלק אחד מששים רבוא מכללות העולם התלוי בנפשו החיונית להעלותו לה'

---

42) ראה קונטרס העבודה פרק א (ע' 4). 43) ריש הל' תפלה. 44) עקב יא, יג. 45) תענית ב, סע"א. 46) ראה זח"ב נה, ב. זח"ג רסז, א. לקו"ת שלח מב, ג. קונטרס העבודה פ"א. פ"ג ואילך. וראה ספר הערכים־חב"ד כרך א ערך אהבת ה' ס"ה. ס"ט. וש"נ. 47) בהבא לקמן – ראה קונטרס העבודה פ"א־ג. 48) קונטרס העבודה שם (ע' 4). תו"א תרומה עט, סע"ד (וראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ תש"ט ע' 79). וראה גם תו"א פרשתנו עט, ב. תו"ח שם תלד, ב [חצר, סע"ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בעלייתה, דהיינו במה שמשתמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית לעבודת ה׳ כגון אכילה ושתיה ודומיהם ודירה וכל כלי תשמישיו אלא ששששים רבוא נשמות פרטיות אלו הן שרשים וכל שרש מתחלק לששים רבוא ניצוצות...״) והבירור הוא על ידי הפרדת הטוב מהרע והעלאת הטוב למקורו ושרשו למעלה באלוקות, שזוהי הפעולה וההשפעה של עבודת התפילה על הנפש הבהמית.

וּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ שבעבודת התפילה, הפעולה על הנפש האלוקית והפעולה על הנפש הבהמית **הֵם בְּהָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה** כאשר עבודת התפילה היא מתוך אהבת ה׳ **דַּוְקָא, דְּהִגֵּה,** כפי שממשיך ומבאר. **בָּעֲבוֹדָה דִּירְאָה וְקַבָּלַת עוֹל לְבַדָּהּ,** ללא עבודה מאהבה, **הֲרֵי לֹא שִׁינָּה** האדם **אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא פָּעַל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** אלא רצונו ושכלו ומידותיו נשארו כמו שהם מטבעם **וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ, שֶׁיֶּשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם טִבְעִית, וּבְהִתְבּוֹנְנוּת קַלָּה** בלי מאמץ מיוחד **יְכוֹלִים הֵם לְעוֹרֵר אֶת הִירְאָה** במידה המספקת כדי **לִהְיוֹת סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב** במעשה בפועל, **וְאַף עַל פִּי כֵן, גַּם** אפילו **כַּאֲשֶׁר הַנְהָגָתָם בְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב הִיא בִּשְׁלֵימוּת,** כתוצאה מהתעוררות היראה הטבעית **נִשְׁאֶרֶת נַפְשָׁם הַבַּהֲמִית בְּתָקְפָּהּ וּבִגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ** והיראה והמעשה בפועל שבעקבות היראה לא החלישו את תוקף הנפש הבהמית כלל, **וְאַדְרַבָּה,** ולא זו בלבד שהנפש הבהמית שלהם לא נחלשה אלא להיפך, **נִתְחַזְּקָה יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן עַל יְדֵי רִיבּוּי הַהִשְׁתַּמְּשׁוּת בָּהּ**[49] (כלשון אדמו״ר הזקן בספר התניא: ״מהותו ועצמותו של הרע הוא בתקפו ובגבורתו בחלל השמאלי כתולדתו ולא חלף והלך ממנו מאומה ואדרבה נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתיה ושאר ענייני עולם הזה״). **וְכֵיוָן שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה לֹא פָּעַל** האדם בעבודת התפילה **בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** דבר שיכול להיות רק על ידי אהבת ה׳, **לֹא**

ביאור בדרך אפשר

בְּהָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה דַּוְקָא. דְּהִגֵּה, בָּעֲבוֹדָה דִּירְאָה וְקַבָּלַת עוֹל לְבַדָּהּ, הֲרֵי לֹא שִׁינָּה אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא פָּעַל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ, שֶׁיֶּשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם טִבְעִית, וּבְהִתְבּוֹנְנוּת קַלָּה יְכוֹלִים הֵם לְעוֹרֵר אֶת הַיִּרְאָה לִהְיוֹת סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב, וְאַף עַל פִּי כֵן, גַּם כַּאֲשֶׁר הַנְהָגָתָם בְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב הִיא בִּשְׁלֵימוּת, נִשְׁאֶרֶת נַפְשָׁם הַבַּהֲמִית בְּתָקְפָּהּ וּבִגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ, וְאַדְרַבָּה, נִתְחַזְּקָה יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן עַל יְדֵי רִיבּוּי הַהִשְׁתַּמְּשׁוּת בָּהּ[49]. **וְכֵיוָן שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה לֹא פָּעַל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לֹא פָּעַל גַּם הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ, כִּי, הִתְחַבְּרוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית הִיא עַל יְדֵי מִילּוּי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ; וַהֲרֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא שֶׁהַנְּשָׁמָה תִּבָּרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּבִשְׁבִיל זֶה יָרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן, וִירִידָתָהּ לְמַטָּה הִיא כְּדֵי לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית**[50], **וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא פָּעַל בֵּירוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לֹא מִילֵּא אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן לֹא פָּעַל הִתְחַבְּרוּת דְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ. וְדַוְקָא בַּעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, שֶׁעַל יָדָהּ פּוֹעֵל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הֲרֵי הוּא פָּעַל גַּם הִתְחַבְּרוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ,** שהיא כאמור הפעולה של עבודת התפילה על הנפש האלוקית **כִּי, הִתְחַבְּרוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית** עם שורשה ומקורה למעלה באלוקות **הִיא עַל יְדֵי מִילּוּי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וַהֲרֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא שֶׁהַנְּשָׁמָה תִּבָּרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּבִשְׁבִיל זֶה יָרְדָה הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן, וִירִידָתָהּ לְמַטָּה הִיא כְּדֵי לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** (וכדברי רבנו הזקן בספר התניא: ״...ירידתו לעולם הזה להתלבש בגוף ונפש החיונית הוא כדי לתקנם בלבד ולהפרידם מהרע של שלש קליפות הטמאות על ידי שמירת שס״ה לא־תעשה וענפיהן ולהעלות נפשו החיונית עם חלקה השייך לה מכללות עולם הזה ולקשרם ולייחדם באור אין סוף ברוך הוא אשר ימשיך בהם על ידי קיומו כל רמ״ח מצוות־עשה בנפשו החיונית שהיא היא המקיימת כל מצוות מעשיות... כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל כו׳ ולא הוצרכה להתלבש בעולם הזה וכו׳ רק להמשיך אור לתקנם...״), **וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא פָּעַל** האדם **בֵּירוּר** ותיקון והעלאת **נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לֹא מִילֵּא אֶת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן** כיון שלא מילא את רצון ה׳ **לֹא פָּעַל הִתְחַבְּרוּת דְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית עִם שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ** כי החיבור הוא דווקא על ידי מילוי הרצון. **וְדַוְקָא בַּעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה,** כאשר עבודת התפילה וההתחברות עם האלוקות היא מתוך אהבת ה׳ **שֶׁעַל יָדָהּ פּוֹעֵל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** כמבואר לעיל שהדבר אינו מתאפשר על ידי יראה בלבד. כי היראה, ענין הביטול והקבלת־עול אינם מפני שינוי וזיכוך המהות אלא שמתבטל למרות שזהו בניגוד למעמדו ומצבו, אבל כאשר העבודה היא מאהבה ונפעל שינוי וזיכוך בנפש הבהמית ומתמלא הרצון העליון **הֲרֵי הוּא פּוֹעֵל גַּם הִתְחַבְּרוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם**

ואילך]. מאמרי אדה״ז תקס״ח שם ע׳ תב. אוה״ת פרשתנו שם ע׳ א׳קצח. ועוד. 49) תניא פי״ג (יח, ריש ע״ב). 50) תניא פל״ז (מח, ב) מע״ח שער כ״ו פ״א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ וכאמור החיבור אפשרי דוקא על ידי מילוי הרצון העליון האלוקי.

וְעוֹד עִנְיָן בָּזֶה וטעם והסבר נוסף לאמור לעיל **שֶׁלֹּא מַסְפִּיק הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה** למרות שהיא ׳ראשית העבודה ועיקרה ושרשה׳ **אֶלָּא מוּכְרַחַת לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, דְּהִנֵּה עֲבוֹדָה הִיא מִלְּשׁוֹן עִיבּוּד** (וכמבואר בתורה אור לאדמו״ר הזקן: ״... כדי שתהיה הנשמה עולה מעלה מעלה במקור החיים, הוא על ידי היומין ולבושין דתורה ומצוות. וזהו ענין שש שנים יעבוד, הש״ש הם הזמן שית אלפי שני דהוי עלמא שבמשך זמן זה ניתן קיום התורה ומצוות. כי היום לעשותם כל משך זמן הנ״ל. אך פירוש וענין יעבוד הוא לשון עיבוד עורות, שעל ידי העיבוד משתנים הרבה למעליותא כך בענין לבושים הנ״ל צריך להיות עיבוד שצריך לנקותן מכל פסולת הנופל בהן ולרחוץ ולכבס אותן, וכמשל הלבוש הגשמי שרוחצין ומכבסין אותו במים טהורים אזי יהיה צח ונקי, מה שאין כן אם לא יכבסו אותן לא יהיו נקיים ויפים... וזהו ההפרש בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. ועיבוד וכיבוס זה הוא על ידי התהפכות המדות מחשוכא לנהורא וממרירו למיתקו...״), **וּכְשֵׁם שֶׁבְּעִיבּוּד עוֹרוֹת** כפשוטו **יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּכַמָּה וְכַמָּה פְּעוּלוֹת** של ׳עיבוד׳ **הַבָּאוֹת עַל יְדֵי טִירְחָא וִיגִיעָה גְּדוֹלָה עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הָעוֹר מְעוּבָּד וְרָאוּי לִהְיוֹת קְלָף שֶׁיִּכְתְּבוּ עָלָיו פָּרָשִׁיּוֹת** של תפילין או מזוזות או ספר תורה **כּוּ׳, כְּמוֹ כֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדַת ה׳ בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדָה דַּוְקָא, טִירְחָא וִיגִיעָה גְּדוֹלָה.** **וּמִזֶּה** מהאמור אודות חשיבות היגיעה והטרחה בעבודת ה׳ **מוּבָן שֶׁהָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה אֵינָהּ אֲמִיתִּית עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, כִּי, בִּיְרִאָה אֵין הֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָה וִיגִיעָה גְּדוֹלָה, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁיֶּשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם טִבְעִית כּוּ׳, וְלָכֵן בְּהֶכְרֵחַ לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה גְּדוֹלָה. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָ״ל אֱלֹקֵיכֶם, קָאֵי הֵן עַל הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה, וְהֵן עַל הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, וְכַמְבוֹאָר בְּקוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה[52] שֶׁשְּׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה הִיא הֵן מִיִּרְאָה וְהֵן מֵאַהֲבָה.**

ה) **וּלְבָאֵר** אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּוַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָ״ל אֱלֹקֵיכֶם, מַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה גּוֹ׳. דְּהִנֵּה[53], עֲקָרָה הִיא שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת בָּנִים, דְּקָאֵי עַל הַמִּדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה (תּוֹלְדוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת[54]), שֶׁאַהֲבָה הִיא בְּחִינַת בֵּן וּמְשַׁכֵּלָה הִיא שֶׁיּוֹלֶדֶת

ביאור בדרך אפשר

שֶׁיֶּשְׁנָם כָּאֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם טִבְעִית כּוּ׳ והם יראים את ה׳ מטבעם, ללא מאמץ, **וְלָכֵן** כיון שיראה יכולה להיות גם ללא טירחה ויגיעה **בְּהֶכְרֵחַ לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה גְּדוֹלָה** ברי׳ התבוננות מעמיקה בגדולת ה׳ **דַּוְקָא.** **וּמִזֶּה** המבואר לעיל שמצד אחד העבודה מיראה היא ראשית ועיקר העבודה, ומצד שני רק העבודה מאהבה פועלת ומשפיעה על האדם, הן על הנפש האלוקית והן על הנפש הבהמית **מוּבָן שֶׁמַּה שֶׁכָּתוּב וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָ״ל אֱלֹקֵיכֶם,** מכוון **הֵן עַל הָעֲבוֹדָה מִיִּרְאָה, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה, וְהֵן עַל הָעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, וְכַמְבוֹאָר בְּקוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה[52]** לאדמו״ר הרש״ב **שֶׁשְּׁלֵימוּת הָעֲבוֹדָה הִיא הֵן מִיִּרְאָה וְהֵן מֵאַהֲבָה.**

ה) **וּלְבָאֵר אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּוַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָ״ל אֱלֹקֵיכֶם,** הכולל גם יראת ה׳ וגם אהבת ה׳, כמבואר לעיל באריכות, **מַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה גּוֹ׳.** דְּהִנֵּה[53], עֲקָרָה הִיא שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת בָּנִים, דְּקָאֵי עַל הַמִּדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה (תּוֹלְדוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת[54], כמבואר בספר התניא: ״וחכמה בינה דעת נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חכמה בינה דעת... וביאור הענין כי הנה השכל שבנפש המשכלת שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה כ״ח מ״ה וכשמוציא כחו אל הפועל שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו נקרא בינה, והן הם אב ואם המולידות אהבת ה׳ ויראתו ופחדו כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה׳... נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו... ושוב יתלהב לבו באהבה...״), **שֶׁאַהֲבָה הִיא בְּחִינַת בֵּן וְיִרְאָה הִיא בְּחִינַת בַּת.**

---

51) תו״א בראשית ה, ב. פרשתנו עו, א. לקו״ת ויקרא ב, ד. ובכ״מ. 52) שמצויין בהערה 47. 53) בהבא לקמן – ראה תו״א פרשתנו עט, א ואילך. תו״ח שם תלא, ב [רצו, ד] ואילך. אוה״ת שם ע׳ א׳רנו ואילך. סה״מ תרצ״ב ע׳ רכב. 54) ראה תניא פ״ג. ובכ״מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּמְשַׁכְּלָה הִיא שֶׁיּוֹלֶדֶת אַהֲבָה וְיִרְאָה, אֶלָּא שֶׁאֵין לָהֶם קִיּוּם
וכמבואר ב'תורה אור' כאן: "כי אהבה ויראה הם בחינת בן ובת. שאהבה היא בחינת בן כמו שכתוב זכר חסדו [ואהבה היא ממידת החסד ויראה היא ממידת הגבורה]. והיראה היא בחינת בת. וזהו בת תחלה סימן יפה לבנים שצריך לעורר יראת ה' ופחדו תחלה כי זה השער לה'... מה שאין כן כשאין עבודתו על דרך זה ובחינה זו רק שרוצה לאחוז במדות אהבה ויראה להיות אוהב וירא כו', הנה היא לא תצלח בידו ולעולם לא יוליד שום אהבה ויראה אמיתיים כי אם דמיונות שוא שהוא דבר שאין לו קיום אלא לפי שעה, ונקרא בחינה זו משכלה שיולדת וקוברת. ועקרה היינו שאינה יולדת אהבה ויראה כלל". **וְעַל זֶה בָּא הַצִּיּוּוּי לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה, שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁתִּהְיֶה מִזֶּה הוֹלֶדֶת הַמִּדּוֹת** לא כמו 'עקרה' שאינה יולדת, **וְהַמִּדּוֹת יִהְיוּ בְּקִיּוּם** לא כמו 'משכלה' שיולדת אבל לוולדות שלה אין קיום, **שֶׁאָז** כאשר ההתבונות היא כזו שיש ממנה 'הולדת' של אהבה ויראה והמידות מתקיימות (ואינן דמיונות שווא) **תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה דְּוַעֲבַדְתֶּם אֵת הָוָיָ' אֱלֹקֵיכֶם כִּדְבָעֵי** והיינו עם אהבה ויראה ששניהם מוכרחים בעבודת ה', כמבואר לעיל, וכפי שממשיך ומבאר עוד להלן.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן[55], **הִנֵּה, בַּעֲקָרָה שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת** כלל **יֵשׁ שְׁתֵּי בְחִינוֹת. בְּחִינָה הָאַחַת, שֶׁאֲפִילוּ בֵּית וָלָד** (הנקרא בלשון המדרש **בֵּית מַטְרוֹן**[56]) **אֵין לָהּ**[57], **הַיְינוּ, שֶׁאֵין לָהּ כְּלִי קִיבּוּל לְקַבֵּל הַהֶרְיוֹן לְצוֹרְךְ הַלֵּידָה. וְעִנְיָנוֹ דְּהִנֵּה, שֶׁבֵּית וָלָד קָאֵי עַל הַהִתְפַּעֲלוּת שִׂכְלִית שֶׁעַל יָדָהּ תִּהְיֶה הוֹלֶדֶת הַמִּדּוֹת בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, וַעֲקָרָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית וָלָד כְּלַל פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן טִמְטוּם הַלֵּב, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ אֲפִילוּ הִתְפַּעֲלוּת שִׂכְלִית, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן טִמְטוּם הַמּוֹחַ. וְהַסִּיבָּה לָזֶה הִיא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ כְּלִי קִיבּוּל לְהִיוֹתוֹ כְּלִי מָלֵא, וּבְמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם כְּלִי מָלֵא אֵינוֹ מַחֲזִיק**[58]. **דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא כְּלִי מָלֵא, הַיְינוּ, שֶׁהוּא מָלֵא מֵהָרְצוֹנוֹת שֶׁלּוֹ, לֹא מִיבָּעֵי רְצוֹנוֹת דְּיֵצֶר הָרָע, שֶׁהֵם הָרְצוֹנוֹת לַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אוֹ אֲפִילוּ רְצוֹנוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לַדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים, דְּעִם הֱיוֹתָם דְּבָרִים מוּתָּרִים, הֲרֵי הַתַּאֲוָה אֲלֵיהֶם הִיא בְּחִינַת שֵׁד מִשֵּׁדִין יְהוּדָאִין עַל־כָּל־פָּנִים**[59], **אֶלָּא אֲפִילוּ רְצוֹנוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הַיְינוּ רְצוֹנוֹת דִּקְדוּשָׁה,**

ביאור בדרך אפשר

אַהֲבָה וְיִרְאָה בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, לא רק שההתבוננות לא משפיעה על הלב ולא מעוררת את הרגש **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן טִמְטוּם** אטימות **הַלֵּב, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ אֲפִילוּ הִתְפַּעֲלוּת שִׂכְלִית,** וההתבוננות לא גורמת אפילו התפעלות והתרגשות בשכל עצמו **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן טִמְטוּם** אטימות **הַמּוֹחַ. וְהַסִּיבָּה לָזֶה הִיא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ כְּלִי קִיבּוּל, לְהִיוֹתוֹ כְּלִי מָלֵא** שאינו מסוגל לקלוט ולהכיל שום דבר, **וּבְמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם כְּלִי מָלֵא אֵינוֹ מַחֲזִיק**[58] (כדברי הגמרא שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, כי מדת בשר ודם, כלי ריקן מחזיק את שמניחים בתוכו, ואילו כלי מלא אינו מחזיק, אבל מידת הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא להיפך, שאצלו אדם שהוא בבחינת כלי מלא (בדעת או במידות טובות) מחזיק אם מוסיפים בו, ולעומת זאת כלי ריקן אינו מחזיק שנאמר 'ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה' אם שמוע, תשמע גם בעתיד, ואם לאו, לא תשמע. דבר אחר: אם שמוע, ששמעת בישן, במה שלמדת כבר, תשמע בחדש. ואולם אם יפנה לבבך, שוב לא תשמע). ומשמעות הדברים בעבודת ה' היא **דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא כְּלִי מָלֵא, הַיְינוּ, שֶׁהוּא מָלֵא מֵהָרְצוֹנוֹת** האישיים **שֶׁלּוֹ, לֹא מִיבָּעֵי** אין צריך לומר שאם האדם מלא **רְצוֹנוֹת דְּיֵצֶר הָרָע, שֶׁהֵם הָרְצוֹנוֹת לַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אוֹ אֲפִילוּ רְצוֹנוֹת** ותאוות **דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לַדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים** מצד הדין, **דְּעִם הֱיוֹתָם דְּבָרִים מוּתָּרִים, הֲרֵי הַתַּאֲוָה אֲלֵיהֶם הִיא** כדברי הזוהר שהובאו בספר התניא **בְּחִינַת שֵׁד מִשֵּׁדִין יְהוּדָאִין עַל־כָּל־פָּנִים**[59], לפחות 'שד משדים יהודיים' שאמנם פחות חמור מ'שד משדים נוכריים', מקור התאוה לדברים אסורים שהוא ענין נחות עוד יותר, אבל גם 'שד משדים יהודיים' הוא ענין לא רצוי כלל, ומובן שכאשר האדם 'מלא' מרצונות ותאוות כאלה, אזי 'אינו מחזיק' ואין הוא כלי לקלוט ולהכיל בתוכו עניני אלוקות, שזהו דבר פשוט שאין צריך לאמרו **אֶלָּא אֲפִילוּ רְצוֹנוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית,**

55) ראה תו"א שם. תו"ח שם תלב, א [רצז, א] ואילך. אוה"ת שם. 56) ראה ב"ר פמ"ז, ב. פנ"ג, ה. פס"ג, ה. הובא באור החיים וירא כא, ב. 57) יבמות סד, ריש ע"ב. 58) ברכות מ, א. 59) תניא פ"ח (יג, רע"א). מזח"ג רנג, א. רעז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הַיְינוּ רְצוֹנוֹת ושאיפות **דִּקְדוּשָׁה, הִנֵּה אִם הוּא** האדם **מָלֵא וְעָסוּק בְּהָרְצוֹנוֹת שֶׁלּוֹ,** ומערב גם ברצונות שלו של קדושה נגיעות אישיות שנובעות מהמציאות שלו **לוֹמַר שֶׁעֲבוֹדָה** מסוימת **זוֹ יֵשׁ לוֹ חוּשׁ בָּהּ כוּ׳** ולכן הוא רוצה להתעסק בה, בשונה מעבודה מסוימת אחרת שאין לו חוש וענין בה, וכן **עֲבוֹדָה זוֹ הוּא רוֹצֶה** ומעונין בה **וַעֲבוֹדָה זוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה** ואינו מעונין בה (**דִּי עֲבוֹדָה וְוִיל עֶר** את העבודה הזו הוא רוצה **אוּן דִּי עֲבוֹדָה וְוִיל עֶר נִיט** ואת העבודה הזו אינו רוצה), **אֲזַי הוּא כְּלִי מָלֵא** בענינים אישיים **שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵס הָאֱמֶת בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ לִהְיוֹת מִזֶּה הִתְפַּעֲלוּת** והתרגשות **שִׂכְלִית.** וכאמור, שיש ׳טמטום המוח׳ כמו עקרה שמלכתחילה לא מסוגלת ללדת כי אין לה בית ולד כלל. **וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי בַּעֲקָרָה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ בֵּית וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת,** למרות שיש לה את האפשרות והיכולת ללדת, למעשה אינה יולדת **וְהַיְינוּ** ומשמעות הדברים בעבודת ה׳ היא **שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לאדם **כְּלִי קִבּוּל** יכולת **לֵידַע** עניני אלוקות **וּלְהִתְפַּעֵל** להתרגש מהדברים שבהם מתבונן **בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה מִזֶּה הוּלֶדֶת הַמִּדּוֹת בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ** ברגש הלב שניכר ונרגש, אלא הדברים נשארים במוח מבלי לפעול על רגש הלב. **דְּהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁלְּצוֹרֶךְ הַהוֹלָדָה בְּגַשְׁמִיּוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הַזְּרִיעָה עַל יְדֵי גִּילּוּי כֹּחַ הָאֵין סוֹף**[60] **בֵּית וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת,** הזקן: ״עיקר ההולדה הוא מצד הארת

1 הִנֵּה אִם הוּא מָלֵא וְעָסוּק בְּהָרְצוֹנוֹת שֶׁלּוֹ, לוֹמַר
2 שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ יֵשׁ לוֹ חוּשׁ בָּהּ כוּ׳, עֲבוֹדָה זוֹ הוּא
3 רוֹצֶה וַעֲבוֹדָה זוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה (דִּי עֲבוֹדָה וְוִיל עֶר
4 אוּן דִּי עֲבוֹדָה וְוִיל עֶר נִיט), אֲזַי הוּא כְּלִי מָלֵא
5 שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵס הָאֱמֶת בְּמוֹחוֹ
6 וְשִׂכְלוֹ לִהְיוֹת מִזֶּה הִתְפַּעֲלוּת שִׂכְלִית. וְעִנְיָן
7 הַשֵּׁנִי בַּעֲקָרָה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ בֵּית וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ
8 יוֹלֶדֶת, וְהַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּלִי קִבּוּל לֵידַע וּלְהִתְפַּעֵל
9 בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה מִזֶּה הוּלֶדֶת הַמִּדּוֹת
10 בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ. דְּהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁלְּצוֹרֶךְ הַהוֹלָדָה
11 בְּגַשְׁמִיּוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הַזְּרִיעָה עַל יְדֵי גִּילּוּי
12 כֹּחַ הָאֵין סוֹף[60], כְּמוֹ כֵן לְצוֹרֶךְ הוּלֶדֶת הַמִּדּוֹת
13 צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הַזְּרִיעָה, אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק[61],
14 דְּקָאֵי עַל הַזְּרִיעָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וּבָא עַל יְדֵי
15 כֹּחַ עֶלְיוֹן דַּוְקָא, שֶׁזּוֹהִי הַהֲזָזָה עַצְמִית שֶׁלְּמַעְלָה
16 מִטַּעַם וָדַעַת שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת לְכָל־הַפָּחוֹת פַּעַם
17 אַחַת בְּשָׁנָה, בְּהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה[62]. וְגַם לְאַחֲרֵי
18 הַזְּרִיעָה יֶשְׁנוֹ הַסֵּדֶר דִּימֵי הָעִיבּוּר, שֶׁהַוְּלָד הוֹלֵךְ
19 וְגָדֵל כוּ׳ עַד שֶׁמִּתְגַּלֶּה בַּאֲוִיר הָעוֹלָם, וּכְמוֹ כֵן
20 יֶשְׁנוֹ גַּם הַסֵּדֶר דִּימֵי הָעִיבּוּר כוּ׳ לְצוֹרֶךְ לֵידַת
21 הַמִּדּוֹת בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב[63]. אָמְנָם, גַּם לְאַחֲרֵי
22 שֶׁנּוֹלְדוּ הַמִּדּוֹת דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ
23 (הַשְּׁלִילָה דַּעֲקָרָה), צָרִיךְ לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת שֶׁיִּהְיֶה
24 לָהֶם קִיּוּם (הַשְּׁלִילָה דִּמְשַׁכְּבָלָה), שֶׁדַּוְקָא אָז
25 הָעֲבוֹדָה הִיא אֲמִיתִּית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[64] שְׁפַת אֱמֶת
26 תִּכּוֹן לָעַד.

ביאור בדרך אפשר

אור זרוע לצדיק זורע צדקות כו׳, כמו שהזורע גרעין אחד מוציא כמה וכמה גרעינין כו׳ מפני שזרוע בארץ שבה יש גם כן כח ההולדה כי הכל היה מן העפר וארץ ממנה יצא לחם כתיב ולזאת יש כח ההולדה גם בבהמות מפני שניזונות מצומח שנצמח מהארץ כו׳ וסיבת מציאות כח ההולדה בהארץ הוא משום שנעוץ תחלתן בסופן כנ״ל בענין הנשמות...״), **כְּמוֹ כֵן לְצוֹרֶךְ הוּלֶדֶת הַמִּדּוֹת** שיתעורר רגש הלב **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הַזְּרִיעָה,** כלשון הכתוב בתהילים **אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק**[61], **דְּקָאֵי** שמכוון **עַל הַזְּרִיעָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וּבָא עַל יְדֵי כֹּחַ עֶלְיוֹן דַּוְקָא,** על דרך שהלידה והצמיחה היא על ידי זריעה שמקורה בכוח האין סוף **שֶׁזּוֹהִי הַהֲזָזָה עַצְמִית** שהאדם ׳מזיז׳ ומזעזע את עצם מהותו **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** ענין ׳עצמי׳ שלמעלה מהמובן על פי השכל **שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת** ה׳הזזה עצמית׳ **לְכָל־הַפָּחוֹת פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה, בְּהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה**[62]. **וְגַם לְאַחֲרֵי הַזְּרִיעָה** ישנו תהליך עד הלידה **יֶשְׁנוֹ הַסֵּדֶר דִּימֵי הָעִיבּוּר, שֶׁהַוְּלָד הוֹלֵךְ וְגָדֵל כוּ׳ עַד שֶׁמִּתְגַּלֶּה בַּאֲוִיר הָעוֹלָם, וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ גַּם הַסֵּדֶר דִּימֵי הָעִיבּוּר כוּ׳ לְצוֹרֶךְ לֵידַת הַמִּדּוֹת בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב**[63]. **אָמְנָם, גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנּוֹלְדוּ הַמִּדּוֹת דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ** וכבר יש לו רגש גלוי **(הַשְּׁלִילָה דַּעֲקָרָה** שאינה יולדת כלל), **צָרִיךְ לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם** לרגשות של אהבת ה׳ ויראת ה׳ **קִיּוּם (הַשְּׁלִילָה דִּמְשַׁכְּבָלָה** שמאבדת את ילדיה לאחר הלידה), **שֶׁדַּוְקָא אָז** כאשר רגשות האהבה והיראה הם אמיתיית ולא דמיונות שוא **הָעֲבוֹדָה הִיא אֲמִיתִּית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[64] במשלי **שְׁפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד** והיינו שלדבר אמיתי דווקא יש קיום נצחי.

---

60) ראה גם לקו״ת שה״ש לט, ד ואילך. המשך כל הנהנה תרנ״ב (סה״מ תרנ״ב ע׳ קל). המשך שמח תשמח תרנ״ז (סה״מ תרנ״ז ע׳ קעט). ובכ״מ. 61) תהלים צז, יא. 62) ראה סה״מ תש״ג ע׳ 19. ועוד. 63) ראה תו״ח בשלח קסא, ב [פ׳ בא קכט, א] ואילך. ועוד. 64) משלי יב, יט. וראה אוה״ת פרשתנו שם ע׳ א׳רסה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ו) **אַךְ** בנוסף לכל האמור לעיל אודות המשמעות הפנימית של 'עבדתם את ה' אלקיכם' ושל 'לא תהיה משכלה ועקרה' **עוֹד אַחַת צָרִיךְ לָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ**, יש עוד ענין שהוא עצה לנפשו של האדם העובד את ה' **שֶׁגַּם** שאפילו **כַּאֲשֶׁר עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ** בעבודת ה' **כִּדְבָעֵי, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְהַשָּׂגָה שֶׁבַּמּוֹחַ** שהיא כראוי, בהתבוננות מעמיקה ובהתפעלות שכלית, **וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְהַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, שֶׁהֵם בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ** ברגשות גלויים של אהבת ה' ויראת ה', **וְאֵינָם דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא, אֶלָּא אַהֲבָה וְיִרְאָה אֲמִיתִּיִּים, וְנִרְגָּשִׁים** האהבה והיראה מקבלים ביטוי גלוי **גַּם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנּוֹסָף עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּפוֹעַל מַמָּשׁ,** שבמעשה בפועל לא בהכרח שיהיה ביטוי לרגשות האהבה והיראה, הנה בנוסף למעשה בפועל **יוֹדֵעַ הוּא כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת, וְיוֹדֵעַ גַּם הַהַמְשָׁכוֹת** של אורות אלוקיים שיורדים מלמעלה למטה **שֶׁנַּעֲשׂוֹת עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת** [ולדוגמה, הידיעה **שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדָּקָה** של האדם למטה **הַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי מלמעלה למטה **הִיא בְּקַו הַחֶסֶד, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַגְּבוּרָה,** ודוגמא לעבודת ה' בקו הגבורה היא כלשון הכתוב **מִשְׁפָּט גּוֹ' בְּיַעֲקֹב**[65] והרי משפט ענינו דין וגבורה, **נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה **בְּקַו הַגְּבוּרָה, וְעַל יְדֵי לִימּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא קַו הָאֶמְצָעִי,** שילוב של חסד (קו הימין) וגבורה (קו השמאל) **נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה **בַּקַּו הָאֶמְצָעִי], וְעַד** כדי כך עבודתו היא כדבעי **שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן הַמְרוּמָז בְּדִיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ', אֱלֹקֵיכֶם, שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד,**

ביאור בדרך אפשר

הזמן שהם עבר והוה ועתיד **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר** ואפילו ענין יותר נעלה בשם הו' **בְּחִינַת הֲוָיָ' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שהיא בחינה בשם הו' שנעלית יותר מבחינת הו' כפי ששם זה רומז להי' הוה ויהיה כאחד, **נַעֲשֶׂה אֶלֹקֵיכֶם, כֹּחֲכֶם וְחִיּוּתְכֶם**[66], היינו שהענינים הכי נעלים של שם הו' חודרים בו בפנימיות ונעשים הכוח והחיות שלו, **הִנֵּה גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב כָּזֶה,** מצב נעלה ביותר, **צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ שְׁבִיעוּת רָצוֹן** ותחושה של סיפוק **מֵעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁאָז** אם הוא מרוצה מעבודתו **נִשְׁאָר לַעֲמוֹד עַל עָמְדוֹ וְאֵינוֹ מוֹסִיף לְהַלֵּךְ** ולהתעלות **בַּעֲבוֹדָתוֹ (עֵר שֶׁטֶעלְט זִיךְ אָפּ און גֵּייט נִיט וַוייטֶער** הוא נעצר ואיננו הולך הלאה). והטעם שדרושה זהירות מפני שביעות רצון שעוצרת את התקדמות הוא **כִּי, נוֹסָף לָזֶה שֶׁהֲרֵגֵשׁ דִּשְׁבִיעוּת רָצוֹן יָכוֹל לִגְרוֹם לְכָךְ שֶׁהָאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁכְּבָר נוֹלְדוּ וְנִתְגַּלּוּ** וכאמור מדובר במי שכבר הגיע לכך שיש לו אהבה ויראה ברגש הלב בגלוי **לֹא יִהְיוּ בְּקִיּוּמָם (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דִּמְשַׁכֵּלָה)** כי כיון שאין התקדמות ועליה בעבודתו, יתכן שרגשות אלו ייעלמו ולא ימשיכו להתקיים, **הִנֵּה** נוסף לזה **גַּם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה,** והרגשות של אהבת ה' ויראת ה' כן נמצאים אצלו בגלוי **תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, בַּמִּדָּה הַנִּדְרֶשֶׁת מִשְּׁבִיעוּת הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ**[67] ולא יותר, כי אם הוא שבע רצון במה שכבר השיג, לא יתאמץ להשיג יותר.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ, בְּאַרְצֶךָ דַּיְקָא, הכתוב מדייק ואומר שלא יהיה החסרון של

1 ו) **אַךְ** עוֹד אַחַת צָרִיךְ לָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ,
2 שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ כִּדְבָעֵי, הֵן
3 בְּנוֹגֵעַ לְהַשָּׂגָה שֶׁבַּמּוֹחַ, וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְהַמִּדּוֹת
4 שֶׁבַּלֵּב, שֶׁהֵם בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, וְאֵינָם דִּמְיוֹנוֹת
5 שָׁוְא, אֶלָּא אַהֲבָה וְיִרְאָה אֲמִיתִּיִּים, וְנִרְגָּשִׁים גַּם
6 בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנּוֹסָף עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה
7 וּמִצְוֹת בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, יוֹדֵעַ הוּא כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת,
8 וְיוֹדֵעַ גַּם הַהַמְשָׁכוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת עַל יְדֵי קִיּוּם
9 הַמִּצְוֹת [שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה הַהַמְשָׁכָה
10 הִיא בְּקַו הַחֶסֶד, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַגְּבוּרָה, מִשְׁפָּט
11 גּוֹ' בְּיַעֲקֹב[65], נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה בְּקַו הַגְּבוּרָה,
12 וְעַל יְדֵי לִימּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא קַו הָאֶמְצָעִי,
13 נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה בַּקַּו הָאֶמְצָעִי], וְעַד שֶׁעֲבוֹדָתוֹ
14 הִיא בְּאוֹפֶן הַמְרוּמָז בְּדִיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב
15 וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ' אֱלֹקֵיכֶם, שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ', הָיָה הֹוֶה
16 וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר בְּחִינַת הֲוָיָ'
17 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, נַעֲשֶׂה אֱלֹקֵיכֶם, כֹּחֲכֶם
18 וְחִיּוּתְכֶם[66], הִנֵּה גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב כָּזֶה,
19 צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ שְׁבִיעוּת רָצוֹן
20 מֵעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁאָז נִשְׁאָר לַעֲמוֹד עַל עָמְדוֹ וְאֵינוֹ
21 מוֹסִיף לְהַלֵּךְ בַּעֲבוֹדָתוֹ (עֵר שֶׁטֶעלְט זִיךְ אָפּ און
22 גֵּייט נִיט וַוייטֶער). כִּי, נוֹסָף לָזֶה שֶׁהֲרֵגֵשׁ
23 דִּשְׁבִיעוּת רָצוֹן יָכוֹל לִגְרוֹם לְכָךְ שֶׁהָאַהֲבָה
24 וְיִרְאָה שֶׁכְּבָר נוֹלְדוּ וְנִתְגַּלּוּ לֹא יִהְיוּ בְּקִיּוּמָם
25 (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דִּמְשַׁכֵּלָה), הִנֵּה גַּם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֵד
26 עֲבוֹדָתוֹ בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בִּמְדִידָה
27 וְהַגְּבָלָה, בַּמִּדָּה הַנִּדְרֶשֶׁת מִשְּׁבִיעוּת הָרָצוֹן
28 שֶׁלּוֹ[67]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה
29 בְּאַרְצֶךָ, בְּאַרְצֶךָ דַּיְקָא, שֶׁאֶרֶץ הוּא מִלְּשׁוֹן
30 רָצוֹן[68], הַיְינוּ, שֶׁלֹּא יוּרְגַּשׁ אֶצְלוֹ אֲפִילוּ שְׁבִיעוּת
31 אֶלֹקֵיכֶם, שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, למעלה מגדרי 'משכהה' ושל 'עקרה' בארצך
32 מלמעלה בְּקַו הַגְּבוּרָה, וְעַל יְדֵי
33 לִימּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא קַו
34 הָאֶמְצָעִי, שילוב של חסד (קו
35 הימין) וגבורה (קו השמאל) נַעֲשֵׂית
36 הַהַמְשָׁכָה מלמעלה בַּקַּו
37 הָאֶמְצָעִי], וְעַד כדי כך עבודתו
38 היא כדבעי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא
39 בְּאוֹפֶן הַמְרוּמָז בְּדִיּוּק לְשׁוֹן
40 הַכָּתוּב וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ'
41 אֶלֹקֵיכֶם, שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד,
42 הזמן שהם עבר והוה ועתיד וּלְמַעְלָה יוֹתֵר ואפילו ענין יותר נעלה בשם
43 הו' בְּחִינַת הֲוָיָ' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שהיא בחינה בשם הו'
44 שנעלית יותר מבחינת הו' כפי ששם זה רומז להי' הוה ויהיה כאחד, נַעֲשֶׂה
45 אֶלֹקֵיכֶם, כֹּחֲכֶם וְחִיּוּתְכֶם[66], היינו שהענינים הכי נעלים של שם הו'
46 חודרים בו בפנימיות ונעשים הכוח
47 והחיות שלו, הִנֵּה גַּם בִּהְיוֹתוֹ
48 בְּמַעֲמָד וּמַצָּב כָּזֶה, מצב נעלה
49 ביותר, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא
50 תִּהְיֶה לוֹ שְׁבִיעוּת רָצוֹן ותחושה
51 של סיפוק מֵעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁאָז אם
52 הוא מרוצה מעבודתו נִשְׁאָר
53 לַעֲמוֹד עַל עָמְדוֹ וְאֵינוֹ מוֹסִיף
54 לְהַלֵּךְ ולהתעלות בַּעֲבוֹדָתוֹ (עֵר
55 שֶׁטֶעלְט זִיךְ אָפּ און גֵּייט נִיט
56 וַוייטֶער הוא נעצר ואיננו הולך
57 הלאה). והטעם שדרושה זהירות מפני
58 שביעות רצון שעוצרת את התקדמות
59 הוא כִּי, נוֹסָף לָזֶה שֶׁהֲרֵגֵשׁ
60 דִּשְׁבִיעוּת רָצוֹן יָכוֹל לִגְרוֹם
61 לְכָךְ שֶׁהָאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁכְּבָר
62 נוֹלְדוּ וְנִתְגַּלּוּ וכאמור מדובר במי
63 שכבר הגיע לכך שיש לו אהבה ויראה
64 ברגש הלב בגלוי לֹא יִהְיוּ
65 בְּקִיּוּמָם (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן
66 דִּמְשַׁכֵּלָה) כי כיון שאין התקדמות
67 ועליה בעבודתו, יתכן שרגשות אלו
68 ייעלמו ולא ימשיכו להתקיים, הִנֵּה
69 נוסף לזה גַּם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֵד
70 עֲבוֹדָתוֹ בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה,
71 והרגשות של אהבת ה' ויראת ה' כן
72 נמצאים אצלו בגלוי תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ
73 בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה, בַּמִּדָּה
74 הַנִּדְרֶשֶׁת מִשְּׁבִיעוּת הָרָצוֹן
75 שֶׁלּוֹ[67] ולא יותר, כי אם הוא שבע
76 רצון במה שכבר השיג, לא יתאמץ
77 להשיג יותר.
78 וְעַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תִּהְיֶה
79 מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ,
80 בְּאַרְצֶךָ דַּיְקָא, הכתוב מדייק
81 ואומר שלא יהיה החסרון של
82 שֶׁאֶרֶץ הוּא מִלְּשׁוֹן רָצוֹן[68], הַיְינוּ,

65) תהלים צט, ד. 66) ראה תו"א שם עט, א. תו"ח פרשתנו תלא, ב [רצו, ד]. אוה"ת שם ע' א'רנה. 67) ראה תו"א שם עח, סע"ד. תו"ח שם תלא, א [רצו, ד]. אוה"ת שם ריש ע' א'רנה. 68) ב"ר פ"ה, ח ובמתנות כהונה שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וענין הרצון נזכר כאן לרמז **שֶׁלֹּא יוּרְגַּשׁ אֶצְלוֹ אֲפִילוּ שְׁבִיעוּת רָצוֹן בִּלְבַד מֵעֲבוֹדָתוֹ (וּפְשִׁיטָא שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִרְגָּשִׁים הָרְצוֹנוֹת שֶׁלּוֹ** עצמו, **שֶׁאָז** כאשר הרצונות האישיים שלו נרגשים **הוּא כְּלִי מָלֵא שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁאֵין לוֹ בֵּית קִיבּוּל כְּלָל, בְּחִינָה הָרִאשׁוֹנָה דַּעֲקָרָה הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל)** אלא יהיה מסור לגמרי למילוי הרצון העליון.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב אחרי ׳לא תהיה משכלה ועקרה בארצך׳ **אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא**[69], **שֶׁזּוֹהִי** התוכן הפנימי של ׳את מספר ימיך אמלא׳ הוא **הָעֵצָה הַיְּעוּצָה כְּדֵי לִפְעוֹל בְּנַפְשׁוֹ הֶרְגֵּשׁ שֶׁל הֶעְדֵּר שְׁבִיעוּת הָרָצוֹן** וכמבואר לעיל עד כמה רגש של שביעות רצון הוא הפרעה ומניעה בעבודה של שלילת ענין ה׳עקרה׳ ושלילת ענין ה׳משכלה׳.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן שֶׁנִּיתְּנוּ לוֹ יָמִים קְצוּבִים, כלשון הכתוב בתהילים בענין זה שמשך הזמן של חיי האדם בעולם הזה הוא קצוב ומוגבל **יָמִים יֵצָרוּ גוֹ׳**[70], **לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וּבְכָל יוֹם, בְּכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע צָרִיךְ לַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ לְמַלֵּא שְׁלִיחוּתוֹ בְּעָלְמָא דֵּין, חֲרֵי הוּא טָרוּד בְּזֶה כָּל כָּךְ עַד שֶׁאֵין לוֹ פְּנַאי כְּלָל לַחֲשׁוֹב אוֹדוֹת עִנְיָנִים שֶׁל מַדְרֵיגוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי**[71] **אֵינִי יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשָׂה עִם שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו אֹתִי, וּמֵהַבִּיאוּרִים בָּזֶה**[72], **שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל טִרְדָּתוֹ בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ לֹא הָיָה לוֹ פְּנַאי לָשִׂים לֵב (צוּהֶעְרָן זִיךְ) לַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁלּוֹ**[73]. **וְהַיְינוּ, שֶׁהוּא טָרוּד וְשָׁקוּעַ כָּל כָּךְ (עֶר אִיז אַזוֹי פִיל פַאַרְיָאָגְט, פַאַרְאֵיינְגְט אוּן פַאַרְטְרוּנְקֶען) בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשָׂה עִם שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לַמַּדְרֵגוֹת הַנֶּעֱלָמוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ**[74]. **וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחוֹמֶר שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כִּי, בְּיָדְעוֹ שֶׁבְּכָל רֶגַע וָרֶגַע צָרִיךְ לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ, וְאִם עוֹבֵר רֶגַע שֶׁאֵינוֹ**

ביאור בדרך אפשר

1 רָצוֹן בִּלְבַד מֵעֲבוֹדָתוֹ (וּפְשִׁיטָא שֶׁלֹּא יִהְיוּ
2 נִרְגָּשִׁים הָרְצוֹנוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁאָז הוּא כְּלִי מָלֵא
3 שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁאֵין לוֹ בֵּית קִיבּוּל כְּלָל, בְּחִינָה
4 הָרִאשׁוֹנָה דַּעֲקָרָה הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל).
5 **וּמַמְשִׁיךְ** בַּכָּתוּב אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא[69],
6 שֶׁזּוֹהִי הָעֵצָה הַיְּעוּצָה כְּדֵי לִפְעוֹל
7 בְּנַפְשׁוֹ הֶרְגֵּשׁ שֶׁל הֶעְדֵּר שְׁבִיעוּת הָרָצוֹן. וְהָעִנְיָן
8 בָּזֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן שֶׁנִּיתְּנוּ לוֹ יָמִים
9 קְצוּבִים, יָמִים יֵצָרוּ גוֹ׳[70], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר,
10 וּבְכָל יוֹם, בְּכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע צָרִיךְ לַעֲבוֹד
11 עֲבוֹדָתוֹ לְמַלֵּא שְׁלִיחוּתוֹ בְּעָלְמָא דֵּין, חֲרֵי הוּא
12 טָרוּד בְּזֶה כָּל כָּךְ עַד שֶׁאֵין לוֹ פְּנַאי כְּלָל לַחֲשׁוֹב
13 אוֹדוֹת עִנְיָנִים שֶׁל מַדְרֵיגוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבָּן
14 יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי[71] אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מוֹלִיכִין
15 אוֹתִי, וּמֵהַבִּיאוּרִים בָּזֶה[72], שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל טִרְדָּתוֹ
16 בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ לֹא הָיָה לוֹ פְּנַאי לָשִׂים לֵב
17 (צוּהֶעְרָן זִיךְ) לַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁלּוֹ[73]. וְהַיְינוּ, שֶׁהוּא
18 טָרוּד וְשָׁקוּעַ כָּל כָּךְ (עֶר אִיז אַזוֹי פִיל פַאַרְיָאָגְט,
19 פַאַרְאֵיינְגְט אוּן פַאַרְטְרוּנְקֶען) בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ
20 בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה
21 נַּעֲשָׂה עִם שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה
22 בְּנוֹגֵעַ לַמַּדְרֵגוֹת הַנֶּעֱלָמוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ[74]. וּמִזֶּה מוּבָן
23 בְּמִכָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחוֹמֶר שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ רֶגֶשׁ
24 שֶׁל שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כִּי, בְּיָדְעוֹ שֶׁבְּכָל רֶגַע וָרֶגַע
25 צָרִיךְ לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ, וְאִם עוֹבֵר רֶגַע שֶׁאֵינוֹ

ביאור בדרך אפשר

שיבואר בסמוך. **וְעַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי**[71] בגמרא, שקודם פטירתו מן העולם בכה, והסביר שסיבת הבכי היא כי **אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מוֹלִיכִין אוֹתִי,** האם כשנשמתו תעלה למעלה יוליכו אותו לגן עדן או להיפך, והדבר תמוה מאד, שהרי ידוע גודל מעלתו של רבי יוחנן בן זכאי בדברי חז״ל, **וּמֵהַבִּיאוּרִים** אחד מתוך כמה ביאורים **בָּזֶה**[72], **שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל טִרְדָּתוֹ בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ** תמיד, כל הזמן בלי הפסק **לֹא הָיָה לוֹ פְּנַאי לָשִׂים לֵב (צוּהֶעְרָן זִיךְ** להקשיב ולהתייחס) **לַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁלּוֹ**[73]. **וְהַיְינוּ, שֶׁהוּא טָרוּד וְשָׁקוּעַ כָּל כָּךְ (עֶר אִיז אַזוֹי פִיל פַאַרְיָאָגְט, פַאַרְאֵיינְגְט אוּן פַאַרְטְרוּנְקֶען** הוא כל כך טרוד, ומאוחד ושקוע) **בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתוֹ** בפועל **בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה וּבְכָל רֶגַע,** מבלי להפסיק לרגע ומבלי לבטל אפילו רגע **שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשָׂה עִם שִׁכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו** אף על פי שהם כוחות גלויים וניכרים ונרגשים, כי לא מצא זמן וענין לבדוק ולבחון את מצבו **וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לַמַּדְרֵגוֹת הַנֶּעֱלָמוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ**[74] שכדי לבחון את מעמדו ומצבו ודרגתו המדויקת בכוחות הנעלמים שבעומק הנפש נדרש עוד יותר זמן ועוד יותר מאמץ. **וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחוֹמֶר** אם איננו מפסיק לרגע ממילוי שליחותו אפילו כדי לבחון את מצבו, בוודאי **שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל שְׁבִיעוּת רָצוֹן** וסיפוק אישי, **כִּי, בְּיָדְעוֹ שֶׁבְּכָל רֶגַע וָרֶגַע** בלי יוצא מן הכלל, בלי לבטל אפילו רגע אחד **צָרִיךְ לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ, וְאִם עוֹבֵר רֶגַע**

---

69) בהבא לקמן — ראה תו״א פרשתנו עט, סע״ב ואילך. תו״ח שם תלז [ש], א ואילך. אוה״ת שם ע׳ א׳רסא ואילך. סה״מ תרצ״ב ע׳ רכג. 70) תהלים קלט, טז. וראה זח״א רכד, א. תו״א שם. תו״ח שם תלז, ב [ש, ד] ואילך. אוה״ת שם. וראה גם ד״ה וידבר גו׳ וארא שנה זו (ספר המאמרים תשי״ב ע׳ קצז). ד״ה ואברהם זקן תשל״ח (תו״מ סה״מ חשון ע׳ שז ואילך). וש״נ. 71) ברכות כח, ב. 72) ראה עוד ביאורים במאמרי אדה״ז הקצרים ע׳ שט. ועם הגהות — אוה״ת פינחס ע׳ א׳נט ואילך. סה״מ תרכ״ו ע׳ קעא ואילך. תרמ״ו ע׳ יד ואילך. תרצ״ו ע׳ 50 ואילך. 73) להעיר מקיצורים והערות לתניא ע׳ מז. 74) להעיר מד״ה ויקח ה״א שנה זו (ספר המאמרים תשי״ב ע׳ קנח). ד״ה בראשית ברא תשי״ג (ספר המאמרים תשי״ג ע׳ כה ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא רַק שֶׁהָיָה יָכוֹל באותו רגע שהלך לאיבוד **לְהִתְעַלּוֹת וּלְשַׁגְשֵׁג בַּעֲבוֹדָתוֹ (עֵר הָאָט גֶּעקֶענְט שְׁטַייגֶן** היה יכול להתעלות ולהתרומם) **וְלֹא עָשָׂה כֵן,** וכאילו מדובר במניעת הרווח בלבד **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁבְּרֶגַע זֶה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ, מוֹרֵד**[75] **הוּא בְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָּ"ה בְּכָךְ שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ** המוטלת עליו למלא ובשביל זה ירדה נשמתו לעולם הזה, **הֲרֵי, לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ הֶרְגֵּשׁ שֶׁל שְׁבִיעוּת רָצוֹן, בְּאַרְצָךְ** מלשון רצון, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה, וֶוען מֶען פְּרֶעגְט אִים וָואס איז בַּאַ דִּיר מִיטְן בְּאַרְצָךְ,** כששואלים אותו מה קורה אצלך, מה מצבך, עם 'בארצך' ועד כמה הוא מרומה ממצבו **זוֹעֵק הוּא (שְׁרַייט עֶר אוֹיס) בְּמַר נַפְשׁוֹ: מַה לִּי רָצוֹן, מַה לִּי תַּעֲנוּג, מַה לִּי אַהֲבָה, מַה לִּי יִרְאָה (וָואס מִיר רָצוֹן,** מה לי, מה אכפת לי **וָואס מִיר** מה לי, מה אכפת לי **תַּעֲנוּג, וָואס מִיר** מה לי, מה אכפת לי, **אַהֲבָה, וָואס מִיר** מה לי, מה אכפת לי **יִרְאָה), כֵּיצַד יָכוֹל לַחֲשׁוֹב עַל עִנְיָנִים שֶׁל מַדְרֵיגוֹת** ולבחון את מצבו בכל ענינים אלה של אהבת ה', יראת ה', רצון לאלוקות ותענוג באלוקות **בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁצָּרִיךְ** כל הזמן בלי להפסיק רגע **לַעֲמוֹד עַל הַמִּשְׁמָר שֶׁלֹּא יַעֲבוֹר אֲפִילּוּ רֶגַע אֶחָד בְּמַצָּב שֶׁל מְרִידָה בְּמַלְכוּת חַס־וְשָׁלוֹם מִצַּד הַחִסָּרוֹן בְּמִילּוּי הַשְּׁלִיחוּת בְּרֶגַע זֶה.**

ז) **וְהִנֵּה** כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְקַיֵּים הַצִּיּוּוּי לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצָךְ, שֶׁעוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר בִּיכָלְתּוֹ שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה אֲמִיתִּיִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִיּוּם, וּמִתּוֹךְ הֶעְדֵּר שְׁבִיעוּת רָצוֹן כּוּ' כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, אֲזַי מוֹסִיפִים וּמַבְטִיחִים לוֹ מִלְּמַעְלָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה (בִּלְשׁוֹן הַבְטָחָה) מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצָךְ[76].

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּיאוּר בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, אֲמַלֵּא דַּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא (נוֹסָף עַל הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּהָאָדָם בְּמִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ), וּבָזֶה גּוּפָא בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, עַל יְדֵי שְׁלִישֵׁי הַמְדַבֵּר, בְּחִינַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל). וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁגַּם אִם יֵשׁ אֵיזֶה פְּגָם וְחִסָּרוֹן בְּמִסְפַּר הַיָּמִים דַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ יָמִים שֶׁבָּהֶם לֹא מִילֵּא

ביאור בדרך אפשר

וְיִרְאָה אֲמִיתִּיִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִיּוּם, היפך ענין ה'עקרה' דהיינו שאין לידה של אהבה ויראה כלל, והיפך ענין ה'משכלה' דהיינו שיש התעוררות אהבה ויראה אבל אין לזה קיום, **וּמִתּוֹךְ הֶעְדֵּר שְׁבִיעוּת רָצוֹן כּוּ'** הנרמז ב'ארצך' מלשון רצון **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, אֲזַי מוֹסִיפִים וּמַבְטִיחִים לוֹ מִלְּמַעְלָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה (בִּלְשׁוֹן הַבְטָחָה) מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצָךְ**[76] כמובא לעיל בתחילת המאמר שהלשון 'לא תהיה' מתפרש הן כלשון של ברכה והן כלשון של הבטחה.

וְעַל פִּי זֶה שהכתוב הוא לא רק הוראה כיצד צריכה להיות עבודת ה' של האדם אלא גם הבטחה שאכן כך יהיה **יֵשׁ לְהוֹסִיף בֵּיאוּר בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק זה **אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, אֲמַלֵּא דַּיְקָא,** הכתוב מדייק ואומר 'אמלא', אני, הקדוש ברוך הוא, אמלא **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא (נוֹסָף עַל** פירוש הענין כמבואר של 'מספר ימיך אמלא' שנתבאר לעיל דהיינו **הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּהָאָדָם בְּמִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁנִּקְצְבוּ לוֹ), וּבָזֶה גּוּפָא** בענין נתינת והמשכת הדבר מלמעלה **בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ,** שנאמר 'אמלא', אני אמלא, והאמירה היא **עַל יְדֵי שְׁלִישֵׁי הַמְדַבֵּר, בְּחִינַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל).** וממשיך ומבאר את משמעות הדברים ש'את מספר ימיך אמלא' ניתן מלמעלה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁגַּם אִם למעשה **יֵשׁ אֵיזֶה פְּגָם וְחִסָּרוֹן בְּמִסְפַּר הַיָּמִים דַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁהָיוּ**

---

75) בחלק זה דהמאמר פרץ כ"ק אדמו"ר שליט"א בבכי רב, והניח ראשו הק' על השולחן, ורק לאחרי משך זמן המשיך באמירת המאמר (המו"ל). 76) חסר קצת (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

אֶצְלוֹ יָמִים שֶׁבָּהֶם לֹא מִילֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ ולמעשה לא ניצל את כל ״ימיך״ בשלימות, אוֹ אֲפִילוּ היו יָמִים שֶׁבָּהֶם לא רק נמנע ממילוי שליחותו אלא חמור מזה, עָשָׂה גַּם אפילו עִנְיָנִים בִּלְתִּי־רְצוּיִים כוי׳, הֲרֵי מִצַּד בְּחִינַת שְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁשָּׁם בעצמות האלוקות לֹא שַׁיָּיךְ עִנְיָן שֶׁל פְּגָם מצד מעשי האדם, כי עבודת האדם אינה נוגעת שם וממילא אינה פוגמת, בכל זאת, מלמעלה, מִתְמַלֵּא מִסְפַּר הַיָּמִים הַקָּצוּב לוֹ, וְעוֹד יוֹתֵר מִכְּפִי הַקָּצוּב כוי׳, היינו עוד יותר ממה שהיה יכול לעשות ולהשיג אילו היה מנצל את כל ימיו בשלימות שֶׁכָּל הַיָּמִים נַעֲשִׂים מְלֵאִים, וְלֹא רַק יָמִים מְלֵאִים, ללא חיסרון אֶלָּא יתירה מזו גַּם יָמִים מְאִירִים, שֶׁזֶּהוּ הַדִּיּוּק בלשון הכתוב דְּמִסְפַּר יָמֶיךָ, מִסְפַּר מִלְּשׁוֹן הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים פֵּירוּשׁ דִּמְנַהֲרִין וּמְנַצְּצִין, מאירים ונוצצים וּמִלְּשׁוֹן אֶבֶן סַפִּיר, אבן מאירה שֶׁהוּא לְשׁוֹן סַפִּירוּת וּבְהִירוּת.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, ואני אסיר כְּשִׁלִּישִׁי הַמְדַבֵּר. דְּהִנֵּה, הַמַּחֲלָה הרוחנית שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר הברכה וההבטחה וַהֲסִירוֹתִי גוֹ׳, הִיא מַחֲלָה כָּזוֹ שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת גַּם אפילו כַּאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם, וְגַם ואפילו כַּאֲשֶׁר וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ, דְּלַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ מכוון עַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[81],

1 אֶת שְׁלִיחוּתוֹ, אוֹ אֲפִילוּ יָמִים שֶׁבָּהֶם עָשָׂה גַּם
2 עִנְיָנִים בִּלְתִּי־רְצוּיִים כוי׳, הֲרֵי מִצַּד בְּחִינַת
3 שְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁשָּׁם
4 לֹא שַׁיָּיךְ עִנְיָן שֶׁל פְּגָם, מִתְמַלֵּא מִסְפַּר הַיָּמִים
5 הַקָּצוּב לוֹ, וְעוֹד יוֹתֵר מִכְּפִי הַקָּצוּב כוי׳, שֶׁכָּל
6 הַיָּמִים נַעֲשִׂים מְלֵאִים[77], וְלֹא רַק יָמִים מְלֵאִים,
7 אֶלָּא גַּם יָמִים מְאִירִים, שֶׁזֶּהוּ הַדִּיּוּק דְּמִסְפַּר
8 יָמֶיךָ[78], מִסְפַּר מִלְּשׁוֹן[79] הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים פֵּירוּשׁ
9 דִּמְנַהֲרִין וּמְנַצְּצִין[80], וּמִלְּשׁוֹן אֶבֶן סַפִּיר, שֶׁהוּא
10 לְשׁוֹן סַפִּירוּת וּבְהִירוּת.

11 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ
12 בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כְּשִׁלִּישִׁי הַמְדַבֵּר. דְּהִנֵּה,
13 הַמַּחֲלָה שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי גוֹ׳, הִיא מַחֲלָה
14 כָּזוֹ שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת גַּם כַּאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳
15 אֱלֹקֵיכֶם, וְגַם כַּאֲשֶׁר וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ,
16 דְּלַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ קָאֵי עַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה
17 שֶׁבְּעַל פֶּה[81], אוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת[82], וְעַל זֶה נֶאֱמַר
18 וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ, שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה
19 וּמִצְוֹת הִיא מִצַּד הַבְּרָכָה דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, וְגַם אָז
20 עֲדַיִין יְכוֹלָה לִהְיוֹת מַחֲלָה, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת
21 וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה גוֹ׳ עַל יְדֵי שְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר
22 דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה[83], שֶׁמַּחֲלָה שֶׁנֶּאֱמְרָה כָּאן,
23 מַחֲלָה סְתָם, הִיא הַשּׁוֹרֶשׁ לְכָל הַמַּחֲלוֹת, וְהִיא
24 הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ שֶׁבָּא בְּסִיבַּת חֵטְא עֵץ
25 הַדַּעַת[84], כַּיָּדוּעַ שֶׁקּוֹדֶם הַחֵטְא לֹא הָיָה הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[85]
26 וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם גוֹ׳ וְלֹא יִתְבּוֹשָׁשׁוּ, וְעִנְיַן הַחֵטְא הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, כְּמוֹ
27 שֶׁכָּתוּב[86] וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל גוֹ׳. וְזֶהוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם

ביאור בדרך אפשר

38 אוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת[82], וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ,
39 שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת הִיא מִצַּד הַבְּרָכָה דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, וְגַם
40 אָז אפילו כאשר לכאורה המצב הוא נעלה ביותר וישנה עבודת ה׳ בתורה
41 ומצוות כפי שהיא מצד הברכה של שם הוי׳ עֲדַיִין יְכוֹלָה לִהְיוֹת
42 מַחֲלָה, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת
43 וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה גוֹ׳ עַל יְדֵי
44 שְׁלִישִׁי הַמְדַבֵּר דַּוְקָא ומדובר
45 במחלה רוחנית חמורה שמי מסיר
46 אותה הוא דווקא עצמות ומהות
47 האלוקות, וכפי שממשיך ומפרט מהו
48 ענינה של ״מחלה״ זו.
49 וְהָעִנְיָן בָּזֶה[83], שֶׁמַּחֲלָה
50 שֶׁנֶּאֱמְרָה כָּאן, מַחֲלָה סְתָם
51 מבלי לפרט איזו מחלה, הִיא
52 הַשּׁוֹרֶשׁ לְכָל הַמַּחֲלוֹת, וְהִיא
53 הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ תחושת
54 היישות העצמית שֶׁבָּא בְּסִיבַּת
55 חֵטְא עֵץ הַדַּעַת[84], כַּיָּדוּעַ
56 שֶׁקּוֹדֶם הַחֵטְא לֹא הָיָה אצל
57 אדם הראשון וחוה אשתו הָעִנְיָן
58 דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, וּכְמוֹ
59 שֶׁכָּתוּב[85] וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם גוֹ׳
60 וְלֹא יִתְבּוֹשָׁשׁוּ, כי לא הרגישו את
61 עצמם וְעִנְיַן הַחֵטְא התוכן של
62 חטא עץ הדעת הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה
63 הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[86]
64 בתורה לגבי חטא עץ הדעת וַתֵּרֶא
65 הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל
66 גוֹ׳ והתחושה והידיעה וההכרה הזו
67 שהדבר טוב לעצמה, היא תוכן ענין
68 החטא, ״הרגש עצמו״. וְזֶהוּ שֶׁגַּם
69 כַּאֲשֶׁר וַעֲבַדְתֶּם אֵת הֲוָיָ׳

77) ראה תו״ח שם תלט, ב [שב, א] ואילך. וראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳רסו. שם (כרך ז) ס״ע ב׳תשלא. 78) בהבא לקמן — ראה תו״א פרשתנו עט, ג. תו״ח שם תמ, רע״א [שב, ב]. אוה״ת שם ע׳ א׳רסב. 79) תהלים יט, ב. 80) ראה זח״ב קלו, ב. 81) מאמרי אדה״ז תקס״ח שם. אוה״ת שם ע׳ א׳רכה ואילך. ע׳ א׳רכז. ע׳ א׳רלה. 82) תו״ח שם תמ, סע״א [שב, ג] ואילך. 83) בהבא לקמן — ראה תו״א פרשתנו עט, ג־ד. תו״ח שם תמ, א ואילך [שב, ג]. אוה״ת שם ע׳ א׳רסב. מאמרי אדה״ז תקס״ח שם ס״ע תי ואילך. אוה״ת שם ס״ע א׳ריא ואילך. ע׳ א׳רכה ואילך. ע׳ א׳רלה ואילך. 84) ראה תו״א שם עט, ד. תו״ח שם תמ, ב [שב, ד] ואילך. אוה״ת שם ע׳ א׳רסב. ועוד. 85) בראשית ב, כה. 86) שם ג, ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

אֶלְקֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ והיינו שבכללות עבודת ה׳ היא כדבעי, בכל זאת **יָכוֹל לִהְיוֹת (וְיֶשְׁנוֹ) עִנְיַן הַמַּחֲלָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁחֵטְא עֵץ הַדַּעַת פָּעַל** והיתה לו השפעה **עַל כּוּלָּם, גַּם עַל צַדִּיקִים, וְגַם עַל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וּכְמַאֲמַר רַז״ל**[87] בגמרא **אַרְבָּעָה מֵתוּ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ** בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד, **שֶׁהֵם צַדִּיקִים הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים, שֶׁסִּיבַּת מִיתָתָם אֵינָהּ אֶלָּא בִּגְלַל חֵטְא עֵץ הַדַּעַת,** ולא היה להם שום חטא שעשו בעצמם, **וְלָכֵן,** כיון שחטא עץ הדעת השפיע ופעל גם בצדיקים גמורים שלכן גם צדיקים גמורים מתים, הרי זו הוכחה כי **גַּם בְּצַדִּיקִים גְּמוּרִים שַׁיָּיךְ הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, וְכַיָּדוּעַ**[88] בתורת החסידות **שֶׁאֲפִילוּ צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד ה׳ בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים** דרגה גבוהה ביותר באהבת ה׳ (שבשונה מתשוקה לאלוקות מרחוק שהיא כצמאון של מי שאין לו מים, אהבה בתענוגים היא מקרוב שמתענג על הקרבה לאלוקות), גם צדיק גמור בכזו דרגה גבוהה **אֵינוֹ בָּטֵל בִּמְציאוּת לְגַמְרֵי** לאלוקות בביטול מוחלט כאילו אינו קיים כלל **אֶלָּא הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ יֵרֵא ה׳ וְאוֹהֲבוֹ, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, וְלֹא יַגִּיעַ** לעולם, הצדיק כשהוא נשמה בגוף בעולם הזה **לְמַעֲלַת דְּבֵיקוּתוֹ בַּה׳ כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה נִשְׁמָתוֹ קוֹדֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה** ונמצא שגם בצדיק גמור שייך (לפחות בדקות ביותר) ענין ״הרגש עצמו״. **וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְבֵינוֹנִים** שבמעשה ודיבור ובמחשבה הם נזהרים בתכלית, כצדיקים, אבל מצד מצב כוחות הנפש,

ביאור בדרך אפשר

גם הכוחות של הנפש הבהמית נמצאים אצלם בתוקף **וְאֵלֶּה שֶׁלְּמַטָּה מִזֶּה, שֶׁאֲצָלָם** אצל אלה שאינם אפילו במדריגת ״בינונים״ אלא למטה מזה **בְּוַדַּאי יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ** בחינה מסוימת של ״ישות״ עצמית.

1 אֶת הַיָּרֵא אֶלְקֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ
2 יָכוֹל לִהְיוֹת (וְיֶשְׁנוֹ) עִנְיַן הַמַּחֲלָה, שֶׁהוּא עִנְיַן
3 הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁחֵטְא עֵץ הַדַּעַת פָּעַל עַל
4 כּוּלָּם, גַּם עַל צַדִּיקִים, וְגַם עַל צַדִּיקִים גְּמוּרִים,
5 וּכְמַאֲמַר רַז״ל[87] אַרְבָּעָה מֵתוּ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ,
6 שֶׁהֵם צַדִּיקִים הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים, שֶׁסִּיבַּת מִיתָתָם
7 אֵינָהּ אֶלָּא בִּגְלַל חֵטְא עֵץ הַדַּעַת, וְלָכֵן, גַּם
8 בְּצַדִּיקִים גְּמוּרִים שַׁיָּיךְ הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ,
9 וְכַיָּדוּעַ[88] שֶׁאֲפִילוּ צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד ה׳ בְּיִרְאָה
10 וְאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים, אֵינוֹ בָּטֵל בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי
11 אֶלָּא הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ יֵרֵא ה׳ וְאוֹהֲבוֹ, יֵשׁ
12 מִי שֶׁאוֹהֵב, וְלֹא יַגִּיעַ לְמַעֲלַת דְּבֵיקוּתוֹ בַּה׳ כְּמוֹ
13 שֶׁהָיְתָה נִשְׁמָתוֹ קוֹדֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה. וְעַל אַחַת
14 כַּמָּה וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְבֵינוֹנִים וְאֵלֶּה שֶׁלְּמַטָּה מִזֶּה,
15 שֶׁאֲצָלָם בְּוַדַּאי יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ.
16 וַהֲסָרַת הַמַּחֲלָה דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת
17 עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּכֹחַ עַצְמוֹ, כִּי אִם עַל יְדֵי
18 הַמְּשָׁכָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי
19 דַּיְיקָא, בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁקָּאֵי עַל עַצְמוּת וּמַהוּת
20 אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
21 ח) **וְכָל** עִנְיָנִים אֵלֶּה נִמְשָׁכִים גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, הֵן
22 בְּנוֹגֵעַ לִמְזוֹנָא רְוִיחָא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר
23 וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְחַיֵּי,
24 שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וּמוֹסִיף
25 אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְבָנַי, שֶׁעַל
26 זֶה נֶאֱמַר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ. וְכָל
27 זֶה נַעֲשֶׂה הֵכָנָה לְעִנְיַן כְּנִיסַת הָאָרֶץ (שֶׁעַל זֶה מְדוּבָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים[89]), כֵּן
28 תִּהְיֶה לָנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ[90].

ביאור בדרך אפשר

40 **וְאֵלֶּה שֶׁלְּמַטָּה מִזֶּה,** אצל אלה שאינם אפילו במדריגת ״בינונים״ אלא למטה
41 מזה **בְּוַדַּאי יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ** בחינה מסוימת של ״ישות״
42 עצמית.
43 **וַהֲסָרַת הַמַּחֲלָה דְּהֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ**
44 **אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת עַל יְדֵי**
45 **עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּכֹחַ עַצְמוֹ,**
46 שבמקום תחושה של ישות יגיע
47 לביטול מוחלט לאלוקות, **כִּי אִם עַל**
48 **יְדֵי הַמְּשָׁכָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר,**
49 **וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי**
50 **דַּיְיקָא, בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁקָּאֵי**
51 **עַל עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף**
52 **בָּרוּךְ הוּא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** שהוא
53 עצמו המסיר ״מחלה״ זו מהאדם.
54 ח) **וְכָל עִנְיָנִים אֵלֶּה** שנתבארו
55 במאמר באריכות במשמעותם הרוחנית
56 **נִמְשָׁכִים גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, הֵן**
57 **בְּנוֹגֵעַ לִמְזוֹנָא רְוִיחָא,** מזון
58 ופרנסה בריוח **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר**
59 **וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ,**
60 **הֵן בְּנוֹגֵעַ לְחַיֵּי,** חיים ובריאות
61 **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲסִירוֹתִי**
62 **מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וּמוֹסִיף אֶת**
63 **מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא,** היינו אריכות
64 ימים, **וְהֵן בְּנוֹגֵעַ לְבָנַי, שֶׁעַל זֶה**
65 **נֶאֱמַר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה**
66 **וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ** וזוכים לבני, חיי
67 ומזונא רויחא כפשוטו. **וְכָל זֶה**
68 **נַעֲשֶׂה הֵכָנָה לְעִנְיַן כְּנִיסַת**
69 **הָאָרֶץ (שֶׁעַל זֶה מְדוּבָּר**
70 **בְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים**[89] בפרשת
71 משפטים כאן), **כֵּן תִּהְיֶה לָנוּ**
72 **בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ עַל יְדֵי מְשִׁיחַ**
73 **צִדְקֵנוּ**[90].
74

(87) שבת נה, ב. ב״ב יז, א. וראה גם לקו״ש חכ״ד ע׳ 132 ואילך. 88) ראה גם תניא פל״ה (מד, סע״א ואילך). פל״ז (מח, סע״א). 89) בפסוקים כז־לא. 90) חסר אריכות הדברים בסיום המאמר (המו״ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה לא תהי' משכלה גו'.

[אחרי המאמר – צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לומר "לחיים"].

ב. נתבאר בארוכה בהמאמר[1] שתורת החסידות דורשת שהאדם יעשה בתוכו "בית ולד"[2], שתוכנו בעבודה הו"ע דהתפעלות שכלית, ולאח"ז תהי' גם "לידת הולד", שזהו"ע ההמשכה בהתגלות בלב; וביחד עם זה תובעים ממנו העדר שביעות הרצון מעבודתו, מצד גודל טירדתו ("די פאַריאָגטקייט") במילוי השליחות.

ולכאורה: כיון שנדמה לנו – וכך היא האמת – שענינים האמורים הם נעלים ונפלאים ביותר ("געוואַלדיקע ענינים") – כיצד יתכן לדרוש ולתבוע את הדבר מכאו"א מישראל?!

– כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[3], שאביו הרבי נ"ע אמר לו שלפעמים שבע רצון הוא מזה שסובל מכאב בטן וצריך לילך לפנות, כי, בהיותו במקום שע"פ דין פטור הוא מכל עניני העבודה, ביכלתו אז לפוש לרגע מיגיעתו וטרדתו בעבודת ה', "אָפּכאַפּן דעם אָטעם און קומען צו זיך".

ואם הדברים אמורים אפילו בנוגע לצדיקים ונשיאי ישראל – לאנשים כערכנו – בודאי ובודאי קשה ביותר, "אַ געוואַלדיקע זאך", שתהי' היגיעה והטירדה בעבודה בתמידות, עד כדי כך שלא יהי' מקום לשביעות רצון!

ונשאלת איפוא השאלה – כיצד יש לכאו"א מישראל הכח על ענין נעלה כזה?!

והמענה לזה – שגם ענינים נעלים ביותר שייכים לכאו"א מישראל – מצד הכחות שנותנים לו מלמעלה.

וענין זה (הכח שנותנים מלמעלה לעבודתם של ישראל) מודגש בהפרשיות שקורין בתורה בשבת זו, כדלקמן.

ג. בפרשת שקלים כתיב[4] "זה יתנו גו' מחצית השקל", "כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה .. והראהו למשה, ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו"[5].

והענין בזה[6]:

ה"מטבע של אש" שהראה הקב"ה למשה מהוה נתינת־כח לבנ"י שיוכלו גם הם ליתן מחצית השקל. וע"ד מ"ש[7] "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", "מה שהוא עושה (שזהו הפירוש ד"דבריו", "חוקיו ומשפטיו", שהוא בעצמו מקיימם, וכמארז"ל[8] "הקב"ה מניח תפילין") הוא אומר לישראל לעשות"[9], היינו, ש"הוא עושה" מהוה נתינת־כח "לישראל לעשות"[10].

---

1) תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ס"ע 329 ואילך. וש"נ.
2) ראה יבמות סד, ריש ע"ב.
3) ראה תורת מנחם – רשימת היומן שם ע' רנט.
4) תשא ל, יג.
5) ירושלמי שקלים פ"א ה"ד. ועוד. הובא בפרש"י עה"פ.
6) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 267 ואילך, ובהנסמן שם.
7) תהלים קמז, יט.
8) ברכות ו, א.
9) שמו"ר פרשתנו פ"ל, ט.
10) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 343, ובהנסמן שם בהערה 8.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זאת ועוד:

ממ"ש "זה יתנו", "כזה יתנו", כמו ה"מטבע של אש" (מטבע שלמעלה) שהראה הקב"ה למשה, היינו, שהמחצית השקל שנותן יהודי הוא "כזה", כמו ה"מטבע של אש" – מובן, שעי"ז שיהודי נותן "מחצית השקל", פועל הוא שנעשה הענין ד"מטבע של אש" למעלה, כי, באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא[11].

ונמצא, שבזה שהראה הקב"ה למשה מטבע של אש ישנם שני ענינים:

המטבע של אש היא – לכל לראש – נתינת־כח מלמעלה לעבודתם של ישראל בנתינת מחצית השקל, היינו, שהמטבע של אש היא בבחינת אתערותא דלעילא שמעוררת את האתערותא דלתתא דנתינת מחצית השקל;

ועי"ז נעשה עוד ענין – שיש בכחה של האתערותא דלתתא לפעול אתערותא דלעילא, היינו, שנתינת מחצית השקל למטה פועלת הענין ד"מטבע של אש" למעלה.

וכיון שישנו הענין דאתערותא דלעילא – שוב לא יפלא שבכחם של בנ"י לפעול כל העבודות הנדרשות מהם.

ד. ענין זה (הנתינת כח מלמעלה על העבודה) מודגש גם בפרשת השבוע – פרשת משפטים:

על[12] הפסוק (בפרשתנו[13]) "אם כסף תלוה" – אמרו חז"ל[14]: "כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מזה כו'", היינו, שהפסוק "אם כסף תלוה" הוא מצוה וחובה.

וע"פ דרשת חז"ל הנ"ל (ס"ג) "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות", מובן, שגם הקב"ה בעצמו מקיים את הציווי "אם כסף תלוה גו'".

וביאור הענין:

תוכן הענין דהלואה ("אם כסף תלוה") הוא – שנותנים למישהו כסף למרות שאין זה מגיע לו (שכן, הלוה אינו נותן (אל המלוה) דבר תמורת ההלואה); אבל לאידך גיסא – אין זו מתנה, אלא הלוה מתחייב להחזיר את ההלואה (כעבור זמן).

ו"מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" – שהקב"ה נותן ליהודי ענינים וכחות אע"פ שהיהודי אינו נותן (להקב"ה) דבר תמורתם; אבל ביחד עם זה דורש הקב"ה, שהיהודי ינצל כל הענינים והכחות שניתנו לו מאת הקב"ה כדי למלאות את שליחותו (של הקב"ה), ולהחזיר את ה"הלואה" ב"חוקיו ומשפטיו" של הקב"ה.

ה. ובפרטיות יותר מצינו במסירת דבר על מנת להחזיר (לפי תנאים הנ"ל ס"ד[15]) – שני אופנים: שאלה והלואה.

והחילוק ביניהם: בשאלה – חייב השואל להחזיר (אל המשאיל) אותו הדבר ששאל ממנו, לפי שהדבר (ששאל) אינו הופך להיות שלו; ואילו "מלוה – להוצאה ניתנה"[16], כלומר, ההלואה שייכת לחלוטין אל הלוה, ויכול להשתמש בה בשביל כל צרכיו.

וטעם הדבר שהנתינת כח של הקב"ה לבנ"י – "כסף תלוה" (כנ"ל ס"ד) – נקראת בשם הלואה (ולא

11) ראה זח"א עז, ב. פח, א.
12) מכאן עד סוף השיחה נדפס בלקו"ש ח"א ע' 158 ואילך.
13) כב, כד.
14) מכילתא ופרש"י עה"פ.
15) למעוטי שכירות (שהשוכר צריך לשלם עבור השימוש בדבר) ופקדון (שהשומר אסור לשלוח יד בהפקדון). – מרשימה בלתי מוגה.
16) כתובות פד, א. קידושין מז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאלה), הוא, לפי שכח זה (שניתן לבנ"י מאת הקב"ה) יכולים הם לנצל כדי לפעול בענינים שלהם, אפילו כאשר המדובר בנוגע לענינים נמוכים[17], ע"ד ובדוגמת הלואה – ש"מלוה להוצאה ניתנה".

ו. וביאור הענין בנוגע לפועל, ובפרט בנוגע ללימוד תורת החסידות:

ישנם כאלה הסוברים שללימוד תורת החסידות צריך האדם להמתין תחילה עד שיהי' נזהר בתכלית אפילו בדקדוק קל של דברי סופרים ובהידור מצוה, ורק אז יוכל ללמוד חסידות. כל זמן שחושש הוא אשר עדיין לא הגיע לדרגא זו, מה גם ("ווער רעדט נאָך") אם יודע, אשר עלול הוא, לעתים, להכשל בהידור מצוה ובדקדוק קל של דברי סופרים, וכל שכן אם הוא נכשל אפילו בדבר שהוא מדרבנן, ולפעמים אפילו בדבר שהוא מדאורייתא (הן בענין של "קום ועשה" והן בענין של "שב ואל תעשה"), אזי – טוען הוא – אינו יכול להתעסק בלימוד החסידות ובעבודת התפלה, ובכלל בענינים נעלים!...

והמענה לזה – "מלוה להוצאה ניתנה":

מבלי הבט על גודל מעלתה של תורת החסידות – כידוע[18] שרבינו הזקן המשילה לאבן טובה הנמצאת בכתר המלך אשר בלעדי' מתבטלת מציאותו של כל הכתר ("דער גאַנצער כתר איז קיין כתר ניט") – מ"מ, הרשות נתונה לכאו"א מישראל לקחת את כתר המלך ולנצלו בשביל הענינים שלו.

ולפיכך תובעים מאת כאו"א מישראל – שמבלי הבט על גודל פחיתות מעמדו ומצבו, לא יחסיר אפילו יום אחד את השיעור שלו בתורת החסידות, ואפילו ביום זה גופא שבו נכשל ח"ו בדאורייתא (הן בענין ד"קום ועשה" והן בענין ד"שב ואל תעשה") – הרי גם ביום זה לא יחסיר את שיעורו בלימוד החסידות, ולא רק בענין של "עבודה", אלא אפילו בענין של "השכלה" באלקות, ואפילו ענין כזה (בהשכלה) שמצד רום עומקו אינו יודע כלל כיצד "להורידו" אליו ("אַראָפּצוטראָגן צו זיך")!

ז. והנה, טעם הדבר שהקב"ה נותן לבנ"י כח זה (שבבחי' "כסף תלוה") – נתבאר בהמשך הכתוב: "(אם כסף תלוה) את עמי", כדרשת חז"ל[19] עה"פ – "עמי ונכרי עמי קודם".

ובהקדמה – שמזה שיש צורך להדגיש ש"עמי קודם", מובן, שקיימת נתינת מקום לומר גם באופן אחר, ואעפ"כ, המסקנא היא, ש"עמי קודם".

ומזה מובן שהנתינת כח מאת הקב"ה המרומזת בפסוק "אם כסף תלוה את עמי גו'" – נמשכת ובאה ממדריגה כזאת אשר לגבי' עבודת הנבראים אינה תופסת מקום (שלכן יכול להיות גם באופן אחר), שזוהי בחינת "אדון יחיד שרש השרשים"[20].

וכדאיתא במדרש[21] "איני יודע באיזה מהם חפץ אם במעשה אלו (מעשיהן של צדיקים), אם במעשה אלו (מעשיהן של רשעים), כיון דכתיב[22] וירא אלקים את האור כי טוב הוי במעשיהן של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהן של רשעים", אשר הסיבה לכך ש"איני יודע באיזה מהם חפץ" וצריך להיות לימוד מיוחד (מהפסוק "וירא אלקים גו'") ש"במעשיהן של צדיקים חפץ", היא, בגלל שבמדריגה זו (ד"אדון יחיד שרש השרשים") ישנה נתינת מקום גם על ענין הפכי ("מעשיהן של רשעים"), אלא, שמצד הבחירה העצמית שבחר הקב"ה בנשמות ישראל – "עמי קודם".

---

17) כולל גם בבירור וזיכוך ה"עור" (בעי"ן) ל"אור" (באל"ף)*. – מרשימה בלתי מוגה.

18) ראה "התמים" חוברת ב ע' מט. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שכו ואילך. ועוד.

19) ב"מ עא, רע"א. הובא בפרש"י עה"פ.

20) עבוה"ק ח"ב פ"ג, הובא בשל"ה (לא, ב). – הענין נתבאר בסה"מ עזר"ת ע' קצה ואילך. ד"ה לא תהי' משכלה שנאמר בהתוועדות (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ס"ע 324 ואילך). וש"נ.

21) ב"ר ספ"ב.

22) בראשית א, ד.

*) ראה דרמ"צ ח, סע"א. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועל זה נאמר[23] "הלא אח עשו ליעקב נאום ה' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי": כיון שלגבי מדריגה זו מעשה התחתונים אינו תופס מקום, לכן "הלא אח עשו ליעקב", שעשו ויעקב שניהם שוים. ואעפ"כ, מצד הבחירה ואהבה עצמית — "ואוהב את יעקב" דוקא.

וענין זה מרומז גם בלשון הכתוב — "אם כסף תלוה"[24]:

"כסף" רומז על ענין האהבה — כידוע ש"כסף" הוא מלשון "נכסוף נכספתה לבית אביך"[25]. ודוגמתו בנדו"ד, שהמלוה — הנתינת כח — מאת הקב"ה ("תלוה את עמי") אינה באה בגלל עבודת האדם, כי אם בגלל האהבה עצמית ("כסף") של הקב"ה לבנ"י.

ח. עפ"ז יש לבאר גם המשך הכתוב — "(אם כסף תלוה את עמי) את העני עמך":

מכיון שנתינת כח הנ"ל באה ממקום כזה שמעשה התחתונים אינו נוגע שם — לכן נמשכת ובאה לכאו"א מישראל, כי, העדר העבודה אינו פועל פגם בהמקור שממנו נמשך כח זה.

וזהו מ"ש "את העני עמך" — שמבלי הבט על כך שיהודי זה הוא בבחינת "עני", שמתבונן במעמדו ומצבו ונעשה שבור מכך ("ער איז צעבראָכן פון דעם"), ולא עוד, אלא שיש לו אמנם ממה להיות שבור... בכל זאת צריך לדעת, שהכח הנ"ל מלמעלה ("אם כסף תלוה") ניתן גם אליו, שכן, אהבה עצמית ("כסף") מתייחסת אל כל יהודי ("אהבה עצמית דערגרייכט אַלעמען"), גם ליהודי זה "העני". ואדרבה — בגלל היותו עני, הרי ידוע שהקב"ה נמצא ב"לב נשבר ונדכה"[26] דוקא.

ט. וממשיך בכתוב[13] — "לא תהי' לו כנושה"[27]:

תוכנו של ציווי זה הוא — "כל הנוגש העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו, עובר בלא תעשה, שנאמר לא תהי' כו'"[28], ולא עוד, אלא ש"אסור לאדם להראות עצמו לבעל חובו בזמן שיודע שאין לו, אפילו לעבור לפניו שלא יפחידו או יכלימו כו'"[29]. כלומר, במקרה אשר תביעת החוב מהלוה אינה מועילה בלאו הכי (שהרי "אין לו מה יחזיר לו") ואינה גורמת להלוה אלא לחץ — אסור לתבוע ממנו את החוב.

וע"פ הנ"ל ש"מגיד דבריו ליעקב גו'", "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" — כן הוא הדבר גם למעלה, שכאשר תביעתו של הקב"ה ע"י קו השמאל וע"י יסורים אינה פועלת כלום, הרי לגבי תביעה סתם (ללא תועלת) נאמר "לא תהי' לו כנושה"!

וע"ד מש"נ[30] "על מה תוכו עוד תוסיפו סרה" — כלומר, "מה יועיל הכות אתכם כי לא תוסרו בזה, כי עדיין אחר המכות תוסיפו לחטוא ולא תוסרו ע"י המכות"[31]; ולכן, כאשר הקב"ה רואה, שע"י הנהגתו בקו השמאל אינו פועל כלום — יתחיל שוב עם קו הימין, בקירוב בחסד וברחמים בטוב הנראה והנגלה[32].

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א[33]:)

בודאי ישפיע הקב"ה כל המצטרך בבני חיי ומזוני רויחא, ובלשון הכתוב בפרשתנו[34]: "וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך לא תהי' משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא".

---

23) מלאכי א, ב־ג. וראה תורת מנחם שם ע' 99. וש"נ.
24) ראה גם אוה"ת פרשתנו (כרך ח) ע' ג'כד ואילך.
25) ויצא לא, ל. וראה תניא רפ"נ. ובכ"מ.
26) תהלים נא, יט.
27) ובהקדמה — שבמלוה שלהוצאה ניתנה (כנ"ל ס"ה), גדולה יותר התחייבותו של הלוה: בשאלה — כיון שברשות משאיל קיימא, הרי גם אם נפחתה משווי' מחזיר לו את הדבר כמו שהוא עתה, משא"כ בהלואה שלהוצאה ניתנה, אם נפחתה משווי', חייב הלוה להחזיר כשווי' בשעת ההלואה. וכיון שהנתינת־כח לעבודה היא באופן של הלואה, הרי, ביחד עם המעלה שהאדם יכול להשתמש בזה לכל עניניו, גדולה יותר ההתחייבות לפרוע בשלימות. ומטעם זה יש צורך מיוחד להדגיש בנדו"ד "לא תהי' לו כנושה וגו'" (מרשימה בלתי מוגה).
28) רמב"ם הל' מלוה ולוה פ"א ה"ב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' הלואה ס"ב.
29) רמב"ם שם ה"ג. שו"ע אדה"ז שם ס"ג. — מב"מ עה, ב.
30) ישעי' א, ה.
31) רד"ק עה"פ (בשם "יש מפרשים").
32) ובמילא ישפיע הקב"ה לבנ"י גשמיות, והם יעשו מזה רוחניות (ראה "היום יום" כז טבת. כט אדר שני. כז אלול. ובכ"מ). — מרשימה בלתי מוגה.
33) קטע הבא — מרשימה בלתי מוגה.
34) כג, כו. וראה בארוכה בהמאמר (תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ע' 323 ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובפשטות: כל אלו שעדיין לא נפקדו – יפקדו בשנה זו בזרעא חייא וקיימא; כל אלו שחסר להם בבריאות – תהי' להם בריאות נכונה; וכל אלו שחסר להם בפרנסה – תהי' להם פרנסה בהרחבה, כפי היכולת של הקב"ה ("ווי דער אויבערשטער קען") – "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[35].

ונזכה לביאת משיח צדקנו, למטה מעשרה טפחים, במהרה בימינו ממש.

35) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג שבט, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'
מוהר"א חנוך שי'

שלום וברכה!

אחרי ההפסקה הכי ארוכה נתקבל מכתבו מד' שבט, בו מודיע שבקרוב ישלח תצלום משלשה מכתבי כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע וכן כבר שלח תצלום עוד ממכתב א'. ות"ח ת"ח על טרחתו בזה, וכנראה - הוא בהמשך להמכתב ששלחתי על ידו לבנו של הרב כהן, ובטח גם להבא ישתדל בכגון אלו.

לפלא שבמשך כל הזמן לא נתקבל אף קטע אחד מהנדפס בנוגע לחב"ד באה"ק ת"ו, בה בשעה שמתאים למכתבי האחרון הנה הוטל זה עליו לקבל הקטעים ולשלחם לכאן, והאומנם במשך כמה חדשים לא נדפס אף פעם א' בנוגע לתורת החסידות חב"ד ועניני? כן אינו כותב ע"ד התקדמות בעריכת הבית רבי בלה"ק בהוצאה מתוקנת ומורחבת (היינו שיכנס בזה הנמצא בשיחות של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לאדמו"ר הזקן)? וכן במשך הזמן גם בנוגע להאדמו"ר האמצעי וכו'. כי בל"נ הנה אם יצליח הנסיון בעריכת הבית רבי בנוגע לאדמו"ר הזקן, הרי בדעתי לחשוב ג"כ ע"ד בית רבי בנוגע להנשיאים שאחרי אדמו"ר הזקן.

ימים אלו נדפס כאן הבית רבי באידיש, ובטח ידוע לו אשר בו נמצאים גם סיפורים שלא נכנסו בהבית רבי בלה"ק, ובודאי נמצא הבית רבי באידיש ג"כ באה"ק ת"ו ויוכל לראותו ולהכניס גם הסיפורים משם להבית רבי המתוקן שמכין הוא.

נתעכב מכ' זה ונתקבל מכ' מי"א עם המוסג"פ. ות"ח ת"ח על התצלומים ובפרט על הבשו"ט ע"ד פעולותיהם בשכון החדש שבסביבות לוד. ובטח יתאמצו עתה להמשיך הענין, אחרי "החרישה והזריעה", שיקצרו ויאספו ג"כ התבואה והפירות, והשי"ת יברכם בהצלחה בכ"ז.

המחכה לבשו"ט - בברכת הצלחה בכהנ"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. פרשת שקלים [שזהו ענין עיקרי ביום הש"ק זה, וכדמוכח גם מההפטרה ששייכת לפרשת שקלים, ולא לפרשת משפטים] היא – בהתחלת פרשת כי תשא: "וידבר ה' וגו' זה יתנו גו' מחצית השקל וגו'".

ואיתא בירושלמי[1] בביאור דיוק לשון הכתוב "זה יתנו" – שלא מצינו דוגמתו בשאר הציוויים, כמו בקרבנות וכיו"ב, שקודם אמירת פרטי הציווי יקדים הכתוב "זה גו'" – "כמין מטבע של אש .. הראהו (הקב"ה) למשה ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו".

ומבואר בתוספות[2], שאין הכוונה שמשה נתקשה לידע מהו מחצית השקל, אלא "שתמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו" (כמ"ש בהמשך הפרשה[3]: "לכפר על נפשותיכם"), ועל זה הראה לו הקב"ה מטבע של אש, כמבואר בספרים[4] הפירוש בזה, שכאשר נתינת המטבע היא באופן של אש (מתוך התלהבות וכו'), הרי זה יכול להיות "כופר נפשו".

ב. ולכאורה אינו מובן – כפי ששואל אפילו בן חמש למקרא, ועאכו"כ מי שנמצא בדרגא נעלית יותר:

מחצית השקל באה לכפר על חטא העגל[5] (וכידוע בפירוש "זה יתנו כל העובר על הפקודים", שקאי על אלו שעברו על חטא העגל[6]), ולכן יש דעה בירושלמי[7] שכהנים אינם חייבים במחצית השקל, כיון ששבט לוי לא השתתף בחטא העגל.

ומזה מובן, שפרשה זו נאמרה (לאחרי חטא העגל, שהי') לאחרי מ"ת (ועד שבהמשך הפרשה מדובר אודות הזמן שלאחרי יוהכ"פ[8], לאחרי ג"פ ארבעים יום), ובמילא גם לאחרי פרשת "ואלה המשפטים"[9], שעל זה פירש רש"י "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני".

והנה, בפרשת משפטים[10] נאמר: "אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו", והיינו, שכאשר שורו של אדם המית, יש דין מיתה על הבעלים (בגלל שלא שמר את שורו) – "וגם בעליו יומת"[11], אלא שהתורה אמרה שיכול ליתן "כופר .. פדיון נפשו".

ולכאורה: אם יש מקום לתמיהה "מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו" – היתה תמיהה זו צריכה להתעורר בפסוק "אם כופר גו' פדיון נפשו" שבפ' משפטים, ולמה תמה רק בנוגע למחצית השקל?!

ג. ונוסף על השאלה הנ"ל שנשאלת גם אצל בן חמש למקרא – יש שאלה נוספת ע"ד ההלכה:

דובר כמ"פ אודות דברי הרמב"ם[12] בביאור הטעם שמועילה כפי' ("כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"[13]) גם בענינים שבהם צ"ל רצון גמור – כי, כל אחד מישראל, מצד פנימיותו, "רוצה הוא לעשות כל המצות כו'", אלא "שתקפו יצרו הרע כו'", וכאשר "הוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו כו'", "אין זה אנוס ממנו (ממי שהיכהו) אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה", "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני", הרי זה נחשב "לרצונו", והיינו, שאין זה באופן שהכפי' פעלה אצלו רצון חדש (שאז הי'

1) שקלים פ"א ה"ד.
2) ד"ה זאת – חולין מב, א.
3) ל, טו.
4) ראה שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח וער"ח אדר תש"כ ס"ט (תורת מנחם חכ"ז ע' 388). וש"נ.
5) ירושלמי שקלים פ"ב סה"ג. תנחומא תשא יו"ד.
6) ראה ירושלמי פ"א שם ובמפרשים.
7) שם ה"ג.
8) לג, יא ובפרש"י. לד, כט ובפרש"י.
9) ריש פרשתנו.
10) כא, ל.
11) שם, כט.
12) הל' גירושין ספ"ב.
13) ר"ה ו, א. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נחשב לרצון שמצד הכפי', ולא רצון גמור), אלא הכפי' רק מבטלת מה ש"תקפו יצרו הרע" והעלים על רצונו האמיתי, ואז מתגלה רצונו האמיתי, ש"רוצה הוא לעשות כל המצות כו'".

ונמצא, שכאשר יהודי עובר עבירה – אין זה הפנימיות שלו, גדלו ותקפו, אלא רק החיצוניות שבו.

וכיון שכן, מהי התמיהה בכך ש"מחצית השקל" תהי' "כופר נפשו", בה בשעה שמדובר רק אודות ענין חיצוני?!

בשלמא אם מעשה העבירה הי' מצד הפנימיות שלו – הי' מקום לתמיהה כיצד יתכן שנתינת מטבע תהי' "כופר נפשו"; אבל כאשר מעשה העבירה אינו מצד פנימיותו, אלא רק מצד חיצוניות בלבד – יכולה להועיל גם נתינת מטבע.

ובפרט ע"פ מארז"ל[14] "משה רבינו אוהב ישראל הי'", והרי "על כל פשעים תכסה אהבה"[15], כך, שמצד אהבת ישראל שלו בודאי הסתכל משה על כל יהודי באופן טוב, לדונו "לכף זכות"[16] וכו', ובודאי הי' סבור שמעשה העבירה אינו אלא מפני "שתקפו יצרו הרע". וא"כ, מה היתה תמיהתו של משה על נתינת "מחצית השקל" בתור "כופר נפשו"?!

ד. ויתירה מזה:

הציווי "זה יתנו גו' מחצית השקל" בא לאחרי ההקדמה "כי תשא את ראש בני ישראל", שיש בו כמה פירושים, שכולם אמת, וא' מהם – שצריך לנשא ולרומם (לא רק את הרגל, אלא גם) את הראש, שיהי' במדריגה נעלית יותר מכמו שהי' לפנ"ז, ובזה גופא – "כי תשא את ראש בני ישראל", והיינו, שענין הרמת ונשיאת הראש הוא לא רק בבחי' "יעקב", אלא גם בבחי' "ישראל", שם המעלה. וע"פ הידוע ש"ישראל" הוא בחי' ראש[17], נמצא, ש"ראש בני ישראל" הוא בחי' הראש שבראש, והיינו, שבראש גופא ישנו העקב שבו וכו', ועד לראש שבו, ועז"נ "כי תשא את ראש בני ישראל", היינו, שמשה רבינו צריך לפעול ענין של התנשאות גם בבחי' הראש שבראש, כך, שע"י הענין ד"כי תשא גו'" נתעלו בנ"י למעלה גם מבחי' ראש שבראש כפי שהוא מצד עצמו.

ומובן בפשטות, שבדרגא נעלית כזו לא שייך כלל ענין של חטא – שהרי אפילו בכללות דרגת ישראל לא שייך ענין של חטא,

– כמבואר בלקו"ת[18] על הפסוק[19] "שובה ישראל גו' כי כשלת בעונך", שזהו "כאדם הכושל רגלו כו'", שרק הרגל נכשל באבן כו', בחי' רגל שבנשמה, אבל לא בחי' הראש שבנשמה, בחי' ישראל, אלא שכשלון הרגל פועל גם נפילה בהראש, אבל מצד עצמו אינו שייך לענין החטא –

ומכ"ש שכן הוא בנוגע ל"ראש" ד"ישראל", ובפרט בהיותו במעמד ומצב ד"תשא".

וא"כ, כאשר בנ"י נמצאים במעמד ומצב ד"תשא את ראש בני ישראל" – מהי התמיהה של משה רבינו "מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו", בה בשעה שהצורך בענין הכפרה אינו אלא מצד החיצוניות שבהם?!

ה. והביאור בזה:

באור התורה[20] מביא הצמח צדק מ"ש הרמ"ז[21] "מה שנתקשה משה" – "לפי שישראל שרשם מיסוד אבא שלמעלה מהמספר והחשבון, איך יעלו למנין ומספר כו'".

---

14) מנחות סה, א־ב. במדב"ר פ"ב, יז. יל"ש אמור רמז תרמג.
15) משלי יו"ד, יב.
16) אבות פ"א מ"ו.
17) ראה פע"ח שער כט פ"א. שעה"פ וישלח לב, כט. סה"ל ויחי מז, כח. מח, ב. ועוד. הנסמן בתורת מנחם סה"מ תשרי ע' לד.
18) דרושי ר"ה סב, ריש ע"ד. דרושי ש"ש סז, ד.
19) הושע יד, ב.
20) תשא ע' א'תתקז.
21) לזח"ב רכה, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והענין בזה – שמנין ומספר הו"ע של מדידה והגבלה, ואילו בנ"י הם למעלה ממדידה והגבלה[22].

וכל זה – אפילו כאשר בנ"י עומדים בדרגת צדיקים, שגם אז הם למעלה ממדידה והגבלה, ועאכו"כ בהיותם במדרגת בעלי תשובה, ש"מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולין לעמוד בו"[23].

והרי בנדו"ד מדובר אודות מעמדם ומצבם של בנ"י לאחרי הכפרה על חטא העגל, שהיתה באופן ש"מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון", ש"נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך"[24], ומזה מובן, שגם התשובה היתה בשמחה, שזוהי תשובה עילאה, כמבואר באגה"ת[25] שתשובה עילאה היא בשמחה רבה.

[ועפ"ז יש לבאר סיפור תמוה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[26], שבמנין של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' נרגש ענין של שמחה בליל יוהכ"פ – דלכאורה אינו מובן: הרי ענינו של יוהכ"פ הו"ע התשובה, ומה שייך אז ענין השמחה? – כי, התשובה של יוהכ"פ היא תשובה עילאה (וכמובן גם ממ"ש הרמב"ם[27] "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם .. יוהכ"פ הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים וכו'", ומזה מובן, שהתשובה דיוהכ"פ בערך התשובה של כל השנה כולה היא בבחי' תשובה עילאה), שהיא בשמחה, ולכן הי' ביוהכ"פ ענין של שמחה. וכפי שמצינו גם בהלכה – כפס"ד השו"ע[28] ש"אוכלין ושמחין במוצאי יום כיפור .. בת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לך אכול בשמחה", שזהו מצד ענין התשובה (עילאה) שביוהכ"פ].

וזו היתה תמיהתו של משה – שכיון שבנ"י נמצאים בדרגא נעלית כזו, איך שייך שיהי' אצלם ענין של מנין ומספר.

והיינו, שגם כאשר מדובר אודות מנין בשביל דבר מצוה, כבנדו"ד, שנתינת מחצית השקל (שעל ידה הי' המנין) היתה כדי לקנות מהן קרבנות ציבור[29], הרי כיון שבנ"י הם בעצם למעלה ממדידה והגבלה, לא יכול להיות אצלם ענין המספר.

וכפי שרואים גם בשו"ע של רבינו הזקן בסימן קנ"ו,

– ולדאבוננו, לא לומדים כ"כ סימנים אלו, בה בשעה שלמרות היותם בקיצור, יש בהם שלל מראה־מקומות וחידושים כו' יותר מאשר בשאר חלקי השו"ע של אדה"ז עצמו –

ש"אסור למנות את ישראל .. ואפילו לדבר מצוה"[30] (בשביל "דבר שבקדושה" ש"לא יהא פחות מעשרה"[31]), אלא ע"י סימן או פסוק כו' (כמובא במפרשים[32] שיש למנות בפסוק שיש בו עשר תיבות), וטעם האיסור למנותם באופן הרגיל – לא רק מפני הסכנה[33], אלא גם לפי שבנ"י הם למעלה מהגבלת המספר.

ו. והמענה על זה – כהמשך דברי הרמ"ז שמביא הצ"צ – ש"הקב"ה הראה לו מטבע של אש כו' שבה טבועים ומצויירים כל האורות העליונים כו' (יסוד דנוקבא שבו נחתמים האורות עליונים כו'), ואמר לו זה יתנו כו', חלק הנגלה שהוא נק' זה".

ונקודת הענין – שתוכן המענה של הקב"ה למשה הוא, שמנין בנ"י הוא רק מצד הגליא שבהם, שזוהי החיצוניות, ואילו מצד הפנימיות הרי הם למעלה מענין המספר; אמנם, ע"י ענין המספר שהוא בחלק הגליא שבנשמה, ממשיכים גם פנימיות הנשמה, בחי' הסתים שבנשמה.

---

22) בהנחה נוספת: וכמודגש בכך שגם נתינת סכום שוה של מחצית השקל היתה מתוך נדיבות הלב.
23) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
24) פרש"י תשא לג, יא.
25) ספי"א.
26) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' קסח. וש"נ.
27) שם פ"ב ה"ו־ז.
28) אדה"ז או"ח סתרכ"ד ס"ט. וש"נ.
29) שקלים רפ"ד. רמב"ם הל' שקלים רפ"ד.
30) סט"ו. וראה גם תורת מנחם חמ"ב ע' 285 ואילך. וש"נ.
31) ברכות כא, ב. וש"נ.
32) ראה ספר הפרדס לרש"י סצ"ט. ספר העיתים סקע"ד. קיצור שו"ע סט"ו ס"ג.
33) ברשימה נוספת: לא מפני הסכנה (ראה תשא ל, יב ובפרש"י), שהרי "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ח, ב. וש"נ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש לומר, שזהו הענין שהראה לו הקב"ה מטבע של אש:

טבע האש לעלות למעלה לשרשו ומקורו, ואף שעי"ז יתבטל ממציאותו, מ"מ, זהו חפצו בטבעו, כמבואר בתניא[34].

וע"פ תורת הבעש"ט[35] ש"במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא", מובן, שגם כאשר האש נאחז בפתילה למטה, הרי כיון שרצונו להיות למעלה, הנה "שם הוא נמצא".

ונמצא, שענין האש הוא – שאע"פ שבחיצוניות נמצא למטה, הרי הוא קשור עם הפנימיות, שזהו חפצו ורצונו להיות למעלה.

וכן הוא בנוגע למנין בנ"י (שלצורך זה הראה הקב"ה למשה מטבע של אש) – שאף שהמספר הוא רק מצד החיצוניות, הרי זה קשור גם עם הפנימיות.

וזהו גם הענין דנתינת מחצית השקל[36] – שאף שהנתינה היא רק מחצית, שזהו"ע עשר כחות של בחי' גליא דנשמה, הנה עי"ז ממשיכים גם את המחצית השני', שזהו"ע עשר כחות של פנימיות וסתים שבנשמה, ובצירוף שניהם נעשה שקל שלם, "שקל הקודש".

וזהו גם הטעם לכך ש"לא יהי' בהם נגף בפקוד אותם"[37] – כפי שמבאר הצ"צ[20], "דעיקר הטעם משום עין כו'"[38] (לא טובה), והרי זרעא דיוסף לא שלטא בי' עינא כו'[39], כמ"ש[40] "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", "מפני שזכה לאשתגחא בעינא עילאה דע"ק עינא פקיחא דלא נאים"[41], והיינו, שיש ב' בחי' עין: (א) עין דז"א, שמשם יכול להיות יניקה לחיצונים, (ב) עין דעתיק, שמשם אין יניקה לחיצונים; וכיון שע"י מחצית השקל נמשכת גם פנימיות הנשמה, ולמעלה הו"ע "עינא פקיחא דלא נאים", לכן "לא יהי' בהם נגף".

ז. ויש ללמוד מענין זה – כמו מכל הענינים – הוראה ו"בכן" בנוגע לעבודה בפועל:

כללות הענין דנתינת מחצית השקל – שהיתה עבור אדני המשכן, ועבור קרבנות הציבור – הו"ע הצדקה.

וכאן רואים את גודל מעלת הצדקה – נוסף על דברי המדרש[42] "נפשו של עני כו' החיית אותו, חייך שאני מחזיר לך וכו'", וכמבואר בתניא[43] שעי"ז נעשה הבירור בנפש הבהמית ובחלקו בעולם והעלאת הניצוצות כו' – שעל ידה פועלים המשכת וגילוי פנימיות וסתים דנשמה והתחברותה עם גליא דנשמה, כדברי משה – בראותו את המעמד ומצב האמיתי של בנ"י [שהרי מדתו מדת האמת[44], ולכן ניתנה "תורת אמת" על ידו דוקא, וכידוע החילוק בין משה ליעקב, שמשה הוא אמת מלגאו, ויעקב הוא אמת מלבר[45]] – שהענין ד"כי תשא את ראש בני ישראל", ובאופן ש"לא יהי' בהם נגף גו'", הוא ע"י מחצית השקל, ענין הצדקה, שבכחה לגלות את פנימיות הנשמה.

וידוע מה שאמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע כמ"פ[46], שגילוי הנשמה הוא נעלה יותר מגילוי אליהו, והיינו, שלמרות גודל ההפלאה דגילוי אליהו כו'[47], הנה גילוי הנשמה הו"ע נעלה יותר.

---

34) רפי"ט.
35) ראה כש"ט בהוספות סמ"ח. וש"נ.
36) ראה סד"ה כי תשא שנאמר בהתוועדות (תורת מנחם חנ"ה ע' 267). וש"נ.
37) תשא ל, יב.
38) ראה פרש"י עה"פ.
39) ברכות כ, א. וש"נ.
40) ויחי מט, כב.
41) אוה"ת שם – מזח"ג קל, א.
42) תנחומא פרשתנו טו.
43) פל"ד.
44) ראה ב"ב עד, א. סנהדרין קי, סע"א ואילך. קיא, סע"א. שמו"ר פ"ה, יו"ד. תנחומא שמות כח. קרח יא. ועוד.
45) ראה תקו"ז תי"ג (כט, א).
46) ראה סה"מ תרמ"ז ע' קכז. תרמ"ט ע' ער. ועוד.
47) נזכר כאן שהיו כאלו שהי' להם גילוי אליהו בכל יום ויום, או פעם אחת בשנה, ועד"ז בשאר הדרגות שבינתיים (ע"ד המסופר בגמרא – תענית כא, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכדי לבוא לגילוי הנשמה, שיתגלה גם חלק הסתים שבנשמה – הרי זה ע"י ענין הצדקה, ובפרט ע"י גמילות חסדים שגדולה מן הצדקה[48].

וכידוע גם הסיפור[49] שלאחר הסתלקות רבינו הזקן רצה הצ"צ לראותו, ובמשך זמן לא עלה הדבר בידו, וכאשר הלוה מעות ליהודי, הנה מיד בכניסתו לבית־הכנסת נגלה אליו רבינו הזקן (כפי שכבר נדפסו הדברים בארוכה).

וזהו גם הטעם שענין הצדקה צריך להיות גם אצל אלו שנקראים "אבירי לב הרחוקים מצדקה"[50], ש"כל העולם כולו נזונין בצדקה (בצדקתו של הקב"ה, ולא בזכות שבידן), והם (הצדיקים) נזונין בזרוע" (בזכות שבידם, וקרי להו רחוקים מצדקתו של הקב"ה)[51] – כי, אף שמצד החיצוניות אינם זקוקים לענין הצדקה, הנה כדי שתהי' אצלם התגלות פנימיות הנשמה, צ"ל גם אצלם ענין הצדקה.

וזוהי ההוראה לכאו"א מישראל – לפעול זירוז בענין הצדקה (אף שלכאורה אין צורך בזירוז על ענין הצדקה), שיהי' בתוספת כח ותוספת עילוי, הן בנוגע לצדקה בממונו והן בנוגע לצדקה בגופו, כיון שע"י ענין הצדקה נמשך ונתגלה בחי' סתים שבנשמה, ואז נעשית כללות העבודה בתומ"צ באופן אחר לגמרי, כיון שהעבודה היא ע"י גליא דנשמתא וסתים דנשמתא גם יחד, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

ח. האמור לעיל בענין מחצית השקל – יש לקשר גם עם פורים, דכיון שקריאת פרשת שקלים היא (בר"ח אדר, או) בשבת מברכים חודש אדר, הרי מובן שזה קשור גם עם פורים.

ובהקדמה:

פורים פועל (לא רק בו ביום, אלא) גם על כל החודש, כמ"ש[52] "והחודש אשר נהפך גו'", ולכן, "משנכנס אדר מרבין בשמחה"[53], היינו, שהציווי על ענין השמחה הוא לא רק על פורים, הימים הסמוכים לפורים, או השבוע שחל בו פורים, אלא על כל החודש.

וכיון ששבת מברכים החודש נותן כח על כל החודש – שזהו ענינו של שבת מברכים החודש שממשיך ברכה על כל החודש בנוגע לכל פרטי הענינים שנימנו בסידור בברכת החודש: "לחיים ולשלום וכו'" – הרי נוסף לכך שפורים הוא אחד הימים של חודש אדר שמתברך מיום הש"ק זה, מודגשת השייכות של פורים ליום הש"ק זה גם מצד כללות החודש (שבו פועל פורים הענין ד"החודש אשר נהפך גו'").

וכמו"כ יש לקשר האמור לעיל בענין מחצית השקל עם פרשת משפטים, שהרי בכו"כ שנים קורין פרשת שקלים בשבת פרשת משפטים.

ט. השייכות לפרשת משפטים:

עיקר ענינה של פרשת משפטים בא לידי ביטוי באות הראשונה של תיבת "ואלה (המשפטים)"[9], כמובן מדברי רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה[54], "שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר כו'".

וזהו גם הביאור בענין של ראשי־תיבות, וכדברי הגמרא[55]: "מנין ללשון נוטריקון מן התורה שנאמר כו'" – דלכאורה, מהי הנתינת־מקום ב"תורת אמת" לענין של ראשי־תיבות, שלמרות שיש רק אות א', או"ח סתרפ"ח ס"ז.

48) סוכה מט, ב.
49) ראה סה"ש תש"ז ע' 97 ואילך. וש"נ. וראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 80. וש"נ.
50) ישעי' מו, יב.
51) ברכות יז, ב (ובפרש"י).
52) אסתר ט, כב. וראה ירושלמי מגילה פ"א ה"א. רמ"א
53) תענית כט, סע"א. וראה גם תורת מנחם חמ"ט ע' 127 הערה 6. וש"נ.
54) פי"ב.
55) שבת קה, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי היא כוללת את כל התיבה – דכיון "שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר כו'", הרי האות הראשונה היא העיקר.

ובפירוש "ואלה המשפטים" מפרש רש"י: "כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני", היינו, שגם כל פרטי הענינים ד"משפטים" הם "מסיני".

ובגלל זה ישנו החיוב ש"תשים לפניהם"[9], "ולא לפני עובדי כוכבים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם"[56], וטעם הדבר – כי, אע"פ ש"יש חכמה בגוים תאמין", הנה "יש תורה בגוים אל תאמין"[57], ולכן, גם כאשר מכוונים ע"פ חכמתם לדיני ישראל, הרי חסר בזה הענין ד"תורה" –"מסיני".

ולכאורה אינו מובן: מה בכך שאין זה "מסיני" – העיקר הוא לכאורה שבעלי־הדינים יצייתו לדברי הדיינים, וכאשר יש לדיינים שכל ישר אזי יפסקו הדין כמו שהוא בדיני ישראל, וא"כ, מה איכפת לן שאין זה "מסיני"?

אך הענין הוא – ע"פ האמור לעיל, שלא מספיק בענין החיצוניות בלבד, אלא צריך להיות גם ענין הפנימיות כפי שנמשך ופועל בהחיצוניות, וכמו בענין מחצית השקל, שעי"ז פועלים את החיבור של בחי' גליא שבנשמה עם בחי' סתים שבנשמה, ועד"ז בנוגע להחיבור ד"סיני" עם "משפטים"[58].

י. והשייכות לפורים:

בנוגע לפורים נאמר[59] "קיימו וקבלו היהודים", ופירשו רז"ל[60] "קיימו מה שקבלו כבר", במ"ת (שאז רק "החלו לעשות"[61], התחלה בלבד[62]), והיינו, שלמרות גודל מעלת הגילוי דמ"ת ("אַ געוואַלדיקער גילוי"), ועד שהי' מעין הגילוי דלעתיד לבוא, כמבואר בתניא[63], הנה בפורים נשלם מה שהי' חסר במ"ת, כך, שזהו"ע נעלה יותר. וטעם הדבר – כמבואר בתורה אור[64], שזהו לפי שבפורים הי' אצל בנ"י ענין המס"נ, שהו"ע "בכל מאדך"[65], "שהרי אם רצו להמיר דתם, לא הי' המן עושה להם כלום, שלא גזר אלא על היהודים, אלא שהם מסרו עצמן למות כל השנה כולה, ולא עלה להם מחשבת חוץ ח"ו", ועי"ז הי' הנס דפורים שבטלה הגזירה כו'.

[וביאור הדגשת ענין המס"נ שלהם "כל השנה כולה" – ע"ד המבואר בחסידות[66] בנוגע למעלת האתרוג, ש"דר באילנו משנה לשנה"[67], שלמרות כל פרטי השינויים שישנם במשך כל השנה, נשאר האתרוג במציאותו, ועד"ז בנדו"ד, שבנ"י עמדו בתנועה של מס"נ במשך כל השנה כולה, עם כל פרטי השינויים שבה].

וצריך להבין:

איתא בגמרא[68] – בנוגע לדברי המן "ועשרת אלפים כיכר כסף אשקול גו'"[69] – "גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו", שזהו ענין

56) פרש"י עה"פ.
57) איכ"ר פ"ב, יג.
58) ראה גם שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח וער"ח אד"ר תשכ"ב בתחלתה (תורת מנחם חל"ג ע' 100 ואילך). וש"נ.
59) אסתר ט, כז.
60) שבת פח, א.
61) אסתר שם, כג.
62) תו"א מג"א צו, ג.
63) פל"ו (מו, א).
64) מג"א צז, א. וראה גם תורת מנחם סה"מ אדר ע' לו. וש"נ.
65) ואתחנן ו, ה. וראה ברכות לה, ב ובחדא"ג מהרש"א שם.
66) ראה המשך וככה תרל"ז פצ"ד (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תרכז ואילך).
67) סוכה לא, ב. וש"נ.
68) מגילה יג, סע"ב.
69) אסתר ג, ט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מחצית השקל [וכמבואר במפרשים[70] שהחשבון דמחצית השקל לששים ריבוא בנ"י מכוון לעשרת אלפים ככר כסף], שבזכותה בטלה גזירת המן.

ולכאורה אינו מובן: כיון שבנ"י היו במעמד ומצב שעמדו במס"נ במשך כל השנה כולה, למה הוצרכו לזכות של מחצית השקל כדי להנצל מגזירת המן?!

אך הענין הוא – שלא די בענין המס"נ, שזוהי עבודה הקשורה עם עשר כחות דבחי' סתים ופנימיות הנשמה, אלא יש צורך שיומשך גם בעשר כחות דבחי' גליא וחיצוניות הנשמה (שמתלבשים בג' הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה בפועל ממש), וכאמור לעיל שיש צורך בפנימיות ובחיצוניות גם יחד.

והיינו, שע"י ענין המס"נ שמצד בחי' סתים שבנשמה נעשה ביטול הגזירה למעלה, אך עדיין הי' צורך לפעול ביטול הגזירה גם למטה, ע"י העבודה שמצד בחי' גליא שבנשמה, שזהו"ע נתינת מחצית השקל, שזהו ענין שנמשך בגשמיות לצורך אדני המשכן וכו', וכאמור לעיל שזוהי המחצית שמצד גליא שבנשמה שמתקשרת עם המחצית שמצד סתים שבנשמה.

וזהו גם כללות החידוש של פורים לגבי חנוכה – שבפורים צ"ל זכרון הנס באופן שקשור גם עם גשמיות, שזהו החיוב דמשתה ושמחה, "חייב איניש לבסומי כו'"[71], משא"כ בחנוכה לא מצינו ענין כזה (כמבואר בט"ז[72]) – שצריך להמשיך את הפנימיות ולקשרה עם החיצוניות שתהי' חדורה בהפנימיות.

וענין זה מודגש גם בנוגע לכללות חודש אדר – כדאיתא בגמרא[73]: "בר ישראל דאית לי' דינא בהדי נכרי .. לימצי נפשי' באדר כו'", שאז יצליח ביותר לנצחו כמ"פ ככה מכמו ששיער מלכתחילה, והיינו, שלמרות גודל הירידה שבעצם ההתעסקות עם גוי בנוגע לענינים גשמיים וחומריים, ובפרט במעמד ומצב שאינו יודע מי ינצח כו', יש נתינת כח מיוחדת על זה בחודש אדר, עליו נאמר "החודש אשר נהפך גו'" – להפוך את עניני העולם לקדושה.

יא. ומזה נמשך גם בנוגע לכללות העבודה במשך כל השנה כולה:

כיון שמציאותו של יהודי היא "חלק אלקה ממעל ממש"[74], הרי יכול לטעון שגשמיות העולם אין לה ערך כלל לגבי "חלק אלקה ממעל ממש". ואעפ"כ אומרים לו, שעליו לירד לענינים הגשמיים שבעולם, ולפעול בהם בירור וזיכוך, והיינו, ע"י התלבשות נפש אלקית בנפש הבהמית, עד שמתאחדים למציאות אחת, שעי"ז מברר את נפשו הבהמית, ועד שפועל בירור גם בחלקו בעולם.

כלומר: למרות שגשמיות העולם אינה שייכת ליהודי, ובמכ"ש מזה שאפילו בנוגע לרוחניות שבעולם נאמר[75] "רוח הבהמה היורדת היא למטה", ועאכו"כ בנוגע לגשמיות העולם, שמצד עצמה היא היפך מאלקות – הנה התכלית היא לפעול בירור בגשמיות העולם, ולהפכה לקדושה.

ונמצא, שדורשים מיהודי שני קצוות הפכיים: מחד גיסא – דורשים ממנו לעמוד בתנועה של מס"נ כו'; ולאידך גיסא – דורשים ממנו להתעסק עם העולם ולברר אותו,

ובזה גופא – לא רק ע"י אכילה לשם שמים וכיו"ב, אלא להכניס את עצמו ("אַריינלייגן זיך") בהדבר המתברר ולהפכו לקדושה. והיינו, שהפעולה בבירור העולם צריכה להיות לא כפי שנעשית ע"י "חיצון", אלא כפי שנעשית ע"י "פנימי" (כפתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[76]), והרי הכוונה אינה להיות מונח בעולמות העליונים, ולעסוק בעניני העולם בלא לב ולב[77], אלא צריך להכניס את עצמו בפעולת הבירור בעולם,

70) ראה תוס' מגילה טז, א. חדא"ג מהרש"א שם יג, סע"ב. ועוד.
71) שם ז, ב.
72) או"ח סעת"ר סק"ג.
73) תענית כט, ריש ע"ב.
74) תניא רפ"ב.
75) קהלת ג, כא.
76) סה"ש תורת שלום ע' 39 ואילך.
77) ע"פ דברי הימים־א יב, לג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובסגנון האמור לעיל – שצריך להיות החיבור של סתים וגליא[78].

וכן יהי' גם בביהמ"ק השלישי – שעומד בנוי למעלה, מעשה ידי שמים[79], וכיון שירידתו למטה היא ע"י מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, הרי נחשב גם למעשה ידי אדם[80],

והעיקר – שיומשך בגלוי למטה מעשרה טפחים, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יב. מאמר (כעין שיחה) ד"ה כי תשא.

* * *

יג. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[81] "אם כסף תלוה את עמי"[82], "רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ מג', וזה א' מהן"[83] (כפי שמנאן רש"י בפירוש הפסוק "ואם מזבח אבנים" בס"פ יתרו[84]),

– דלכאורה: רש"י עצמו מביא עוד ב' מקומות ש"אם" אינו רשות: "אם כופר יושת עליו"[10], "ואם יהי' היובל"[85] (ויש עוד כמה מקומות שאי אפשר לפרש "אם" במובן של "רשות", כמו "אם בחוקותי תלכו"[86]), אלא שכלל זה הוא רק בנוגע לענינים שתוכנם הוא בגדר רשות וחובה, ולא בסיפור דברים ותנאי (או אפילו בדבר שיש בו חיוב, אבל לא נאמר כאן בתור ציווי וחובה); אבל בג' מקומות הנ"ל לא שייך לפרש תיבת "אם" בתור תנאי, כיון שבהם לא נאמר עדיין עיקר הציווי;

הטעם שרש"י מעתיק גם התיבות "את עמי" – כי, ההוכחה שזהו חובה ולא רשות היא מזה שמדובר אודות הלואה לישראל ("את עמי תלוהו ולא לנכרי"[87]);

והטעם שרש"י מזכיר שמו של בעל המימרא[88], ר' ישמעאל, בכדי לרמז שבג' מקומות אלו יש הכרח גמור לפרש שהוא חובה, כיון שגם ר"י – שבכל מקום שאין בו הכרע ס"ל שאינו אלא רשות – סובר שהוא חובה.

וה"יינה של תורה", שיסוד הפלוגתא הוא החילוק שבין אופני העבודה דצדיקים (ר"י) ובעלי תשובה

---

78) חסר קצת (המו"ל).

79) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

80) ראה לקו"ש חל"ט ע' 11. וש"נ.

81) פרשתנו כב, כד.

82) לאחרי השאלות הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהגבאי של הגמ"ח ("אם כסף תלוה") יחבוש "שטריימל", ולאחרי שיכריז אודות הזמן והמקום של המלוה־מלכה, יאמר דבר תורה. ואח"כ אמר שכיון שגמ"ח צ"ל בשמחה, ינגנו ניגון שמחה, ובאופן ש"הוא (הגבאי) המתחיל".

83) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכבר דובר אודות פירוש רש"י זה לפני שנתיים (ראה שיחת ש"פ משפטים תשכ"ז סל"ב – תורת מנחם חמ"ט ע' 103), אבל, מפני קוצר הזמן לא נתבארו כל פרטי הענינים בזה, אלא רק נקודות אחדות (כפי שצויין ברשימת הדברים דאז*). והוסיף (בבת־שחוק): שכנראה נמשך עדיין "קוצר הזמן"... שלכן לא התעכב אף אחד להתבונן ולעורר על מה שלא נתבאר עדיין. ובכל אופן, אצלי ניתוספו קושיות בפירוש רש"י זה, ולכן ידובר עוה"פ על פירוש רש"י זה.

84) כ, כב. – ושם מסיים רש"י: "אין אם הללו תלויין אלא וודאין" (ולא בלשון "חובה") – כי, כאשר ענין של חובה נאמר בלשון "אם" (לשון של ספק, תלוי), הרי זה פועל חלישות בכללות הענין (שאינו ככל הציוויים שבתורה, כמו "זכור את יום השבת גו'", "כבד את אביך ואת אמך" (שם, ח־יב), שלא נאמרו בלשון "אם"). ולכן מוסיף רש"י, שלא זו בלבד שאינו רשות אלא "חובה", מצד המצוה, הרי זה גם ענין וודאי, מצד המצווה, שבודאי יקיימנו.

85) מסעי לו, ד.

86) ר"פ בחוקותי.

87) כהגירסא בכתבי יד ובדפוסים הראשונים, ולא כבכמה דפוסים ששינה הצענזור וכתב: "את עמי תלווהו קודם לעכו"ם".

88) אף שבדרך כלל אין דרכו להזכיר שם בעל המימרא, אא"כ נוגע הדבר לפשוטו של מקרא – עכ"פ עבור יניק וחכים, שמתעוררת אצלו שאלה, שאז מרמז רש"י התירוץ ע"י הזכרת שם בעל המאמר.

וכמדובר כמ"פ (ראה תורת מנחם חנ"א ע' 232 ואילך. וש"נ)

---

*) כ"ק אדמו"ר שליט"א התייחס לרשימת הדברים (הנחה בלתי מוגה), בהזכירו (בבת־שחוק) את דברי אדמו"ר האמצעי (בהקדמה לדרך חיים), שמתאונן על "טבע אנ"ש, שבדברים שבכתב, שגם שמלאים טעות לא יחושו על כל הוצאה רבה להשיגם, וכאשר יבואו אותן הדברים בעצמן בדפוס, לא יחושו לנפשם לקנות .. וגם אותו שקונה, כורכו יפה ומניחו בקרן זוית למשמרת כשיפנה ישנה, ולא ימצא פנאי כו'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ר"ע): צדיק (שמופרך אצלו בטבעו כל דבר שהוא היפך הקדושה, ולכן "לא יאמר .. אי אפשי לאכול בשר חזיר .. אבל אפשי כו'"[89], כמבואר בחסידות[90] שמאמר רז"ל זה קאי בצדיק[91]), יעשה גם דבר שהוא רשות[92] (גם ללא ציווי[93]), ואילו אצל בע"ת שסורו רע וזקוק לזהירות יתירה (שלכן צ"ל לומר "אי אפשי"[94]), צ"ל חובה –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[95] בלקו"ש חי"א ע' 99 ואילך.

*

יד. בנוגע לאגה"ת – (א) ההבהרה בהמדובר בנוגע לגירסא בקידושין[96] "על מנת שאני צדיק גמור" – נכללה בשיחת יו"ד שבט סנ"א[97]. (ב) הביאור בדיוק לשון רבינו הזקן שכותב כמ"פ הלשון "נפש" – נכלל במאמר פ"ד[98].

*

טו. בהמשך להמדובר לעיל[99] אודות אופן העבודה דבעל תשובה, שצריך זהירות יתירה כו' – הרי זהו גם הטעם לכך שניתוספו כו"כ גדרים וסייגים כו', כיון שמצד התגברות החושך נתעורר הצורך בזהירות יתירה כו', משא"כ בזמנים שלפנ"ז שלא הי' חושך כ"כ, לא הי' צורך בכך.

והנה, אחד הענינים שניתוספו הוא הענין דהפצת המעיינות חוצה[100]:

בזמנו של הבעש"ט לא דרשו הפצת המעיינות חוצה. – אמנם הבעש"ט עצמו הי' נוסע ממקום למקום כו', אבל לא מצינו שדרש זאת מהחסידים שלו. – וכמו"כ לא דרשו זאת בזמנו של אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצ"צ וכו' עד לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע; כך שלא היו צריכים להתייסר ("זיך

שהענין ד"כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (אבות פ"ו מ"ו) הוא סדר עבודה בפ"ע, ואינו נוגע לפירוש רש"י בפשוטו של מקרא; ובנוגע לאיסור גזל באמירת דבר שלא בשם אומרו (מג"א או"ח סקנ"ו סק"ב) – הרי כאשר הענין ששמע מרבו מתעצם עמו ונעשה שלו, אזי אינו צריך לאומרו בשם אומרו*.

ועפ"ז יש לבאר גם מ"ש בביאורי הזהר (לאדהאמ"צ וישלח כ, ב) ש"כל התנאים ואמוראים הי' פס"ד שלהם רק ע"פ הבטה בשרש החכמה שבתורה כמו שהוא למעלה כו'" (ועד"ז בנוגע לפלוגתות דב"ש וב"ה בהתאם לשרש נשמתם כו' (ראה הקדמת התניא)), אף שהתורה "לא בשמים היא" (נצבים ל, יב) ולכן "אין משגיחין בבת קול" (ב"מ נט, ב) – כי, לאחרי שראו שרש הענינים למעלה, הרי זה נמשך גם בהבנתם והשגתם למטה ונתעצם עמהם כו'.

89) תו"כ ופרש"י קדושים כ, כו.

90) ראה לקו"ת ואתחנן ט, ד. ובכ"מ.

91) ולהעיר, שהרמב"ם (בשמונה פרקים פ"ו) מבאר שמארז"ל זה הוא רק בעניני חוקים, אבל בעניני משפטים צריך לומר "אי אפשי", כי, האומר אפשי הוא מושחת במדותיו. אמנם, ע"פ המבואר בחסידות החילוק במארז"ל זה בין צדיק לבעל תשובה, י"ל, שאמירת "אפשי" בצדיק היא בכל הענינים – כשם שאמירת אי אפשי דבע"ת היא בכל הענינים – גם בעניני משפטים; ואעפ"כ מופרך אצלו בטבעו לעשותם – באופן שלמעלה מטו"ד, כדיוק הלשון בסיום המאמר: "אבי שבשמים גזר עלי".

92) ועפ"ז יש לבאר גם הקס"ד** שבגמרא (סוטה ג, א) בשיטת ר"י ש"בכל התורה כולה .. אמר רשות", שעפ"ז "אין לך מצות עשה לר"י חובה" (פרש"י שם) – כיון שמצד עבודת הצדיק מספיק גם ענין של רשות.

93) וכן לא יעשה דבר שהוא בעצם בלתי־ רצוי, גם לולי איסור התורה – כידוע החקירה בנוגע למ"ש בתניא (פ"ז) בענין דבר האסור, ש"קשור ואסור בידי החיצונים" – מי קודם: האם בגלל היותו אסור וקשור בידי החיצונים אסרתו תורה, או שבגלל איסור התורה נעשה אסור וקשור בידי החיצונים; וע"פ הסברא שאיסור התורה הוא בגלל היותו בעצם אסור וקשור בידי החיצונים, י"ל, שצדיק לא יעשה דבר כזה, אפילו לולי איסור התורה.

94) ולהעיר גם מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בד"ה ויחלום (תש"ח – סה"מ ע' 83) שבנוגע ל"יציאה מן הרע .. הנה כל אופני ודרכי הצלה הם טובים, כי העיקר הוא שיציל עצמו כו'".

95) בשילוב שיחת ש"פ משפטים תשכ"ז.

96) מט, ב.

97) תורת מנחם חנ"ה ע' 224.

98) שפם ע' 266.

99) בלקו"ש שבפנים ע' 108.

100) תוכן וקיצור הענין דלקמן – נכלל בלקו"ש הנ"ל.

*) ולכן מצינו שרק במקומות ספורים בתניא מביא רבינו הזקן "שמעתי ממורי", אף שכתב בהקדמה ש"קצת מהם .. מרבותינו (לשון רבים) שבאה"ק" (ראה גם תורת מנחם חנ"א ריש ע' 99. וש"נ).

**) כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לקס"ד ששמח"ת הי' צ"ל בשבועות – שגם קס"ד בתורה הוא תורה (ראה סה"ש תש"ב ריש ע' 125). וראה גם תורת מנחם חנ"ה ריש ע' 57. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אויסרייסן") ולנסוע למקום רחוק כו', אלא היו יכולים לשבת על התורה ועל העבודה, לטבול במקוה חמה בכל יום, ולהתפלל באריכות...

אמנם, אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר התחיל סדר של נסיעה למקום רחוק כו', וכן תרגום של עניני תורה וחסידות בשבעים לשון[101].

ולכאורה יכולים לטעון: הרי ענין זה לא הי' בדורות שלפנ"ז, ואפילו לאחרי פטרבורג, שאז התחיל הענין דיפוצו מעינותיך חוצה[102], גם לא הי' סדר כזה?!

ובכן יש על זה שני ביאורים[103]:

ביאור אחד – שמצד התגברות החושך, חושך כפול ומכופל, שלא הי' כמותו מעולם, נדרשת עתה העבודה באופן כזה דוקא, לצאת ולנסוע ולהשפיע על מספר היותר גדול של יהודים.

וביאור שני – לצד הטוב – שכיון שעומדים בעקבתא דמשיחא, ותיכף ("אָט אָט") בא משיח, ש"הנה זה עומד אחר כתלנו"[104], וכדברי רבינו[105], שצריך לצחצח את הכפתורים לקראת ביאת משיח, לכן יש צורך עתה לברר את הבירורים האחרונים.

ולהעיר: בכלל צריך לידע שאין זה סדר לשאול שאלות, שהרי זה נכלל ב"כל המהרהר וכו'"[106]. אמנם, כיון שחב"ד דורשת להבין כל דבר בהבנה והשגה, באופן שיהי' מובן גם לנפש הבהמית, כך, שלא יהי' לה שום תירוץ או אפילו אמתלא (כדאיתא בספרים[107] ש"אמתלא" פירושה "אמת לא") – לכן מבהירים את המענה לשאלה הנ"ל.

טז. ויש להוסיף בזה, ע"פ המשך הדברים בפירוש רש"י הנ"ל[81] – "את העני עמך", "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני":

תאר לעצמך מה הי' קורה אילו אתה היית במעמד ומצב שבו נמצא פלוני – בודאי היית מרים קול צעקה ("דו וואָלסט אויפגעהויבן אַ געשריי"): היתכן שפלוני יושב במנוחה, מתפלל באריכות ועוסק בענינים של הידור מצוה כו', ובגלל זה אינו יכול לבוא ולעזור לי, בשעה שחסר אצלי בענינים עיקריים?! – לא היית מאפשר ("דו וואָלסט ניט צוגעלאָזט") מצב כזה!... ולכן: כאשר הקב"ה עזר לך שאינך במצב כזה, הנה כאשר אתה יושב בברוקלין, ויודע שבמקום פלוני נמצא יהודי שחסר אצלו בענינים עיקריים – עליך לנסוע לשם ולהתעסק עמו!

אלא מאי, יהודי הנ"ל אינו צועק – הרי אדרבה: הרחמנות עליו גדולה יותר[108], כיון שאפילו אינו מרגיש שחסר לו.

וכיון שכן, צריך להפסיק לחפש אמתלאות כדי להשתמט מההתעסקות עם הזולת, אלא ללכת אליו [שהרי לא נמצאים בזמן שביהמ"ק הי' קיים, שממנו היתה אורה יוצאה לעולם[109], שאז היו נכללים הניצוצות ממילא כנר בפני האבוקה כו'[110]] ולעוררו משנתו כו' (ולשמוח על כך שהוא בעצמו אינו במעמד וממצב כזה...).

ועבודה זו נדרשת בעיקר בדורנו זה, בעמדנו בסמיכות לביאת משיח, שעומד הכן וממתין עד שנסיים "לצחצח את הכפתורים"[111], ואז יבוא מיד[78], בקרוב ממש.

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "פרזות תשב ירושלים"].

---

101) ראה גם תורת מנחם חנ"ב ע' 73. וש"נ.
102) סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך.
103) ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 172. וש"נ.
104) שה"ש ב, ט.
105) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 42. וש"נ.
106) סנהדרין קי, א.
107) לחם שמים (להיעב"ץ) ותפא"י גיטין פ"ט מ"ט. ועוד.
108) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 293 בשוה"ג הב'. וש"נ.
109) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. ועוד.
110) ראה תו"א בראשית ו, א. לקו"ת נשא ד, א. ובכ"מ.
111) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 42. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת משפטים

כרך טז שיחה ה

מתורגם ללשון הקודש

א.

רש"י על "בתוך הענן", והשאלות על כך

בסוף הפרשה, על המילים "בתוך הענן", אומר רש"י "ענן זה כמין[1] עשן הוא...", כדלהלן בסעיף ב'.

וצריך להבין בזה:

ענן ועשן במשמעותם הרגילה הם שני דברים שונים, ויותר מכך, הם מנוגדים באופיים זה מזה: "ענן" נוצר ממים[2], ו"עשן" – מאש[3]. ואם כך: א) מנין לומד רש"י שמשמעות הענין כאן שונה מאשר בכל מקום? ב) מהו הקושי כאן בפשוטו של מקרא, שרש"י צריך לפרשו?

ב.

השאלות על דברי רש"י "ועשה לו... שביל בתוכו"

בהמשך דבריו אומר רש"י "ועשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו".

המקור לענין זה הוא בגמרא[4], אך שם מופיע הדבר כתשובה[5] לסתירה שבין שני פסוקים – "כתיב[6]: ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן, וכתיב: ויבא משה בתוך הענן... דבי רבי ישמעאל תנא, נאמר כאן בתוך ונאמר להלן[7] בתוך, ויבואו בני ישראל בתוך הים. מה להלן שביל, דכתיב והמים להם חומה, אף כאן שביל".

אך בפירושו של רש"י כאן אי אפשר להסביר שבכוונתו ליישב את הסתירה, כי הסתירה מתעוררת מאוחר יותר, בפסוק "ולא יכול משה..." שבפרשת פקודי, ורש"י היה צריך ליישבה שם.

הכרחי לומר, שרש"י מוכרח להסביר כיצד יכול היה משה לעבור בענן – "עשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל..." – לא מפני שנאמר מאוחר יותר "ולא יכול משה לבוא... כי שכן עליו הענן", אלא מפני שכאן מובן שאי אפשר להכנס לענן. ולפי זה תמוה:

לפני כן[8] מפרש רש"י את המילים "ומשה ניגש אל הערפל", ואומר שהמשמעות היא "לפנים משלש מחיצות: חושך, ענן וערפל". כלומר, משה לא עבר רק בתוך חושך וענן, אלא גם בתוך ערפל[9], שהוא, כפי שמפרש רש"י שם, "עב הענן", אך למרות זאת אין רש"י מבהיר[10] כיצד הוא יכול היה לעבור[11] שם[12].

מכך מובן, שאצל ה"בן חמש למקרא" אין זה קושי

---

1) בדפוס שני ובכמה כת"י רש"י: כמו עשן.

2) מלבד כשמפורש אחרת. ולדוגמא באחרי (טז, יג) "וכסה ענן הקטורת".

3) להעיר מפרש"י בשלח יד, כד (ד"ה בעמוד). ובפרש"י שה"ש (ג, ו ד"ה מי): והי' הענן והעשן כו'.

4) יומא ד, ב.

5) כן פי' בעיון יעקב לע"י יומא שם. וכן משמע בחדא"ג מהרש"א שם.

6) פקודי מ, לה.

7) בשלח יד, כב.

8) יתרו כ, יח.

9) אף שבכתוב נאמר רק "נגש אל הערפל". וראה רמב"ן (שם, טו).

10) ודוחק גדול לתרץ שהוא לפי דיעה הא' שהביא רש"י בפירושו לפנ"ז (כד, טז) ד"ויכסהו הענן" – אלו ששה ימים שמר"ח, "ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשה"ד", שלפ"ז י"ל ד"ויבא משה בתוך הענן" הוא אותו המאורע ד"ומשה נגש אל הערפל" שבס"פ יתרו: ולכן אין רש"י מפרשו שם, כמו שמצינו בכו"כ פרטים ע"ד ההכנה למ"ת וכו' שנאמרו דוקא בפרשתנו (כד, א ואילך ובפרש"י), ולא בפ' יתרו – כי [נוסף ע"ז שעדיין אינו מיושב לדיעה הב' שבפרש"י הנ"ל, ד"ויכסהו הענן למשה ו' ימים לאחר עשה"ד" ולפ"ז "ויבא משה בתוך הענן" לפי פשטות סדר הכתוב היא ביום השביעי כאשר "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן" (וצ"ע בחדא"ג יומא שם ד"ה עלה בענן)]

לא יתכן לומר שרש"י לא יתרץ קושיא המתעוררת אצל התלמיד על אתר וסומך על פירושו בס"פ שלאח"ז (משא"כ זה שלא נאמר במקום הא' כל הפרטים כו', ובפרט שמפורש שם בפרש"י (יט, יא): (שעשה משה) כל הענין האמור בפ' ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר כו').

11) ויתירה מזו: בפ' יתרו שם לפנ"ז (יט, יח) נאמר "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (ולאח"ז שם, כ) "ויקרא ה' למשה אל ראש ההר" – ואין רש"י מבאר איך נכנס משה לתוך (האש ועכ"פ לתוך) העשן.

12) וכן אין מתרצו בפרשתנו (כד, ב) שפי' "ונגש משה לבדו" – "אל הערפל" [ובזה פשיטא שאין לתרץ כהקס"ד בהערה שלפנ"ז, שהרי מדובר שם בד' סיון, כפרש"י שם לפנ"ז (וצ"ע ברא"ם שם)]. ואף שאין מפורש שם שנכנס בתוך הערפל כבפירושו בס"פ יתרו, מובן הוא שכן היא הכוונה גם בפירושו בפרשתנו, מכיון שכבר פי' כן בפ' יתרו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כלל כיצד יכול משה לעבור בענן, וכפי שרואים בפשטות שניתן לעבור בתוך ענן בלי שביל. אם כך, מדוע צריך רש"י להסביר זאת לגבי הענן בפסוקנו[13]?

ג.
חזרה מיותרת של "ויבא משה בתוך הענן"

ההסבר לכך הוא: השאלה המתעוררת בפשוטו של מקרא כאן היא:

נאמר בתורה לפני כן[14] "ויכס הענן את ההר", ומובן מאליו שכאשר משה "ויעל אל ההר" הוא נכנס בענן. ולשם מה צריך לפרט "ויבא משה בתוך הענן"?

את החזרה בתורה "ויעל אל ההר"[15] לאחר שכבר נאמר לפני כן "ויעל משה אל ההר ויכס הענן" יש להסביר לפי שתי הדעות שמביא רש"י בפסוק הקודם: לפי הדעה הראשונה – "ויבא משה... ויעל..." היה ביום מתן תורה[16], ולכן צריכה התורה לחזור על כך, כי בינתיים הפסיקה התורה, ועסקה בתקופה שלפני מתן תורה ("ויכסהו... ששת ימים ויקרא... ביום השביעי..."). ובודאי לפי הדעה השניה, ששתי הפעמים של "ויעל" אינן מדברות על אותה עליה. בפעם הראשונה מדובר על עליית משה להר מיד לאחר מתן תורה, ואילו "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר" היה ב"יום השביעי" לאחר מתן תורה[17].

מכך[18] מובן, שבמילים "בתוך הענן" הכוונה היא שמשמעות הענן המוזכר כאן אינה לענן המוזכר בפסוקים הקודמים[19]. ומתעוררת השאלה: מה היה ענן זה? אומר רש"י "ענן זה (של פסוק זה) כמין עשן הוא":

ה"ענן" המוזכר בפסוקים ובפרשיות הקודמות אין רש"י צריך לפרש, כי הדבר מובן בפשטות. היה זה ענן כפשוטו שבו שכן כבוד ה'. וכפי שהיה עמוד הענן, "וה' הולך לפניהם יומם" בתוך "עמוד הענן"[20] ("ולילה בעמוד אש להאיר להם") – ענן כפשוטו.

לעומת זאת, ה"ענן" שבפסוק זה, היה מסוג אחר, ורש"י צריך לפרש ש"ענן זה כמין עשן".

ד.
"ענן זה כמין עשן" – נלמד מן הפסוק "ומראה... כאש אוכלת"

הכרחו של רש"י לפרש ש"ענן זה כמין עשן" נובע מהפסוקים עצמם:

---

13) ודוחק לתרץ דבפרשתנו, מכיון שנאמר "ויבא משה בתוך הענן"*, משמעו שנכנס בתוכו ונשאר שם ולכן הוצרך רש"י לבאר ש"עשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו" שבו הי' כל משך הארבעים יום (וכן משמע קצת להנ"א שבפרש"י כאן "חופה"**): משא"כ בשאר מקומות הנ"ל שרק עבר דרך הענן, או שעכ"פ הי' שם רק זמן מועט ביותר לשמוע ציווי ה' ע"מ למסור לישראל.

14) כד, טו.

15) ראה אלשיך כאן "או יאמר כו'".

16) שעלה בכדי לקבל הלוחות כהמשך הכתוב ויהי משה בהר גו' – ראה יומא שם (ע"ב) "בשלמא לר' עקיבא" ובפרש"י שם. ב"ח שם אות א' (וראה חדא"ג שבהערה 10).

וצ"ע ברבינו בחיי כאן, שמפרש: ויכסהו הענן ששת ימים זהו מר"ח סיון עד ששי בו (כדעת רע"ק, אבל ממשיך) ואז ניתנה התורה (דלא כרע"ק שס"ל בז' ניתנה, כבגמרא שם***) ויקרא אל משה ביום השביעי זהו למחרתו אחר מ"ת כו' (דכפשוטו הוא דלא כמאן (ר"ע וריה"ג). וממשיך) וששת ימים שהי' מכוסה בענן היו בכלל ארבעים כו' (כביאור הגמ' בדעת ריה"ג, וממשיך להקשות) למה הוצרכה קריאה זו, אבל מצינו בזה לרז"ל דעות כו' בפ"ק דיומא: ויקרא וכו' לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי רבי עקיבא כו' [דכפשוטו פי' (כפרש"י בש"ס ובכתוב כאן) היינו יום הז' באמירת עשה"ד]. ואולי יש לו פי' אחר בכל המשך הגמ'. או שטה"ד בדברי הבחיי, ויש שם השמטת דברים. וצ"ע.

17) ראה ע"ד ב' הדיעות בהכתובים וביאורם בבאר יצחק לפרש"י כאן (פסוק א' וטז).

18) בבאר יצחק שם פסוק א' בסופו מבאר (וראה גם גו"א כאן) להדיעה שויכסהו הענן מר"ח לפני מ"ת, דזה שחוזר לספר מפסוק טז ואילך ע"ד הסדר שקודם מ"ת, לאחר שהפרשה (פסוק יב ואילך, כפרש"י שם) מדברת בהעלי' כו' לאחר מ"ת, ובפסוק האחרון חוזר לענין הא' העלי' שלאחר מ"ת – כי בג' פסוקים אלו (פסוק טז ואילך) מספר מגדולת ההר שעלה בו משה וקדושתו.

וצ"ע שהרי תוכן דפסוק יח אינו בגדולת וקדושת ההר, כ"א ע"ד עליית משה כו'.

19) ע"פ פי' החדא"ג שם ד"ה והא אסתלק, הי' אפשר לומר, שההכרח שהענן שבכתוב זה אינו הענן שבכתובים שלפנ"ז הוא מפני שלב' הדיעות נסתלק הענן לאחרי ששה ימים, למר כדאית לי' (לריה"ג לאחר ו' ימי פרישה לאחר מ"ת), ולמר כדאית לי' (לרע"ק "בז' שקבלו התורה נסתלק מלכסות").

אבל (נוסף לזה שלפי' רש"י לדיעה הב' (ריה"ג) פי' "ויכסהו הענן" היינו "למשה", וא"כ אין לנו ראי' שנסתלק הענן מההר****, הרי) לכל הדיעות***** מפורש בכתוב שלפנ"ז "ויכס הענן את ההר" שהמדובר לאחר מ"ת ואינו מפרט בזה זמן מסוים******.

20) בשלח יג, כא.

---

*) להעיר מהגירסא בא' מכת"י רש"י (ה"א רמב) שמעתיק בדיבור־המתחיל גם התיבות "ויבא משה".

**) בא' מכת"י רש"י (ה"א קיב?) איתא בסוף פרש"י "ונכנס בו".

***) אבל עד"ז כתב במאירי יומא שם: ולד"ה בששה בסיון נתנו עשה"ד.

****) וראה תוס' ישנים יומא שם. אברבנאל כאן (השאלה היו"ד בסופה ובהביאור לפסוקים אלו ד"ה ויאמר ה'). באר יצחק. ועוד.

*****) ראה פרש"י תענית כא, ב ד"ה אל מוך: לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות. אבל בפירש"י עה"ת (יתרו יט, יג) קול ארוך הוא סימן כו' הם רשאין לעלות.

******) כי דוחק לפרש ב"ויכס הענן את ההר" שזה הי' רק בשנה ש"ויעל משה אל ההר", דאז הול"ל בסדר הפוך "ויכס הענן את ההר ויעל משה אל ההר".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בין הפסוק "ויקרא אל משה..." לבין "ויבא משה בתוך הענן" נאמר הפסוק "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר...". ואינו מובן: פסוק זה צריך היה להיכתב לפני "ויקרא אל משה" כהמשך ל"וישכון כבוד ה'", בבארו שמראה "כבוד ה'" היה "כאש אוכלת". מדוע הוא נכתב רק לאחר "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן"?

[לא רק לפי הדעה ש"ויקרא אל משה..." היה ביום השביעי לאחר מתן תורה, כאשר הקדוש־ברוך־הוא קרא למשה לעלות ולקבל את הלוחות, ו"ויבא משה..." היה המענה לקריאה – ובודאי אין מקום[21] להפסיק בין "ויקרא אל משה" לבין "ויבא משה" (ציותו לקריאה), על ידי הפסוק "ומראה כבוד ה'"[22],

אלא אף לפי הדעה הראשונה ש"ויקרא אל משה" היה כדי "לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק...", ו"ויבא משה בתוך הענן" אינו קשור ל"ויקרא אל משה... מתוך הענן" – בכל זאת, מתאים יותר שהתיאור "ומראה כבוד ה'..." ייכתב מיד בהמשך ל"וישכון כבוד ה' על הר סיני"].

לפיכך מסיק רש"י, שהפסוק "ומראה..." הוא הקדמה לפסוק "ויבא משה בתוך הענן...": הוא רומז להבדל שבין ענן זה לבין הענן המוזכר לפני כן בתורה, ואשר לכן מדגישה התורה "ויבא משה בתוך הענן": ענן זה הוא תוצאה של "אש אוכלת". הוא "כמין עשן" שבא מ"אש אוכלת" המוזכרת בפסוק הקודם[23].

ה.
ההסבר לדיוק "אש אוכלת"

בכך מובן גם הדיוק בפסוק – "כאש אוכלת". שהרי לכאורה, לא מובן: כדי לתאר את מראה כבוד ה' מספיק לומר שהוא היה נראה כאש. ולשם מה יש להוסיף ולומר שהיתה זו אש "אוכלת"[24]?

ולפי האמור לעיל מובן הדבר בפשטות: כיון שכוונת הפסוק כאן היא להסביר את משמעות הפסוק שלאחריו "ויבא משה בתוך הענן" – שהענן היה עשן שנוצר מכך ש"מראה כבוד ה'" היה "כאש" – לפיכך מוסיפה התורה ומדגישה "כאש אוכלת", כי העשן אינו נוצר מאש בלבד, אלא מאש שהיא "אוכלת" – מכלה ושורפת – את הדבר שבו היא נאחזת.

ויש להוסיף: באופן כללי, האש שלמעלה אינה "אש אוכלת"[25], כפי שכבר נלמד לפני כן לגבי הסנה: "וירא... בלבת אש... והסנה איננו אוכל"[26]. לכן צריכה התורה לדייק ולומר, שכאן האש היתה "אש אוכלת", ולכן נוצר ממנה "ענן... כמין עשן".

ו.
ההסבר לצורך של רש"י לפרש "ועשה לו... שביל"

לפי כל האמור לעיל מובן מדוע צריך רש"י להבהיר "ועשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו" דוקא בפסוקנו, ובהמשך לפירושו "ענן זה כמין עשן הוא":

אילו היה הענן כאן זהה לענן שבפסוקים הקודמים, לא היה דרוש הסבר לכך שמשה נכנס "בתוך הענן". ואדרבה, כאמור, משה "ניגש (אפילו) אל הערפל" – "נעב הענן"[27].

אך כיוון ש"ענן זה כמין עשן הוא", ותכונתו של העשן היא לעשן (באמצעות ה"פיח"[28] של הדבר הנשרף) ולהשחיר את מי שנמצא בתוכו ואת בגדיו, מתעוררת

---

21) כמו שהקשה באלשיך כאן.

22) באברבנאל פקודי בסופו ד"ה וראיתי, מפרש שביום ז' כאשר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שהי' כאש אוכלת לעיניהם (ועד"ז הוא במלבי"ם כאן). אבל זהו לפי פירושו שם ד"ויכסהו הענן" היינו שכיסה את ה"כבוד" הנזכר לפניו, אבל לפי פירש"י שהביא (רק) ב' הדיעות (אם קאי על ההר, או על משה) אין מקום לפי' זה.

23) לפי הגירסא שלפנינו בגמ' ובע"י משמע (וכן מפורש במאירי שם) דפלוגתת ריה"ג ורע"ק הוא גם בפסוק "וישכון כבוד ה'", דלדעת ריה"ג "זה הי' מעשה אחר עשה"ד ורע"ק אומר וישכון כבוד ה' מר"ח כו'". אבל בפרש"י עה"ת כאן פי' פלוגתתם רק ב"ויכסהו הענן" וב"ויקרא אל משה ביום השביעי", וא"כ י"ל דלכו"ע ההמשך "וישכון כבוד ה'", "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" הוא בזמן אחד, ונמשך זה כל הזמן לאחר מ"ת (ראה לעיל הערה 19 בשוה"ג הא' והב'). אבל גם את"ל שגם לפרש"י פלוגתתם היא בהזמן ד"וישכון כבוד ה'", הרי מזה שהכתוב מפסיק ב"ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" מובן שזוהי הקדמה ל(תאר תוכן) "הענן" שבהכתוב שלאח"ז.

וראה ראב"ע פסוק טז ואילך. אלשיך שם. ועוד.

24) באברבנאל פרשתנו שם (ובארוכה פ' פקודי שם) ועוד – ביאור ע"ד החקירה והדרוש.

25) ראה יומא כא, ב.

26) שמות ג, ב. שמו"ר פ"ב, ה. וראה ד"ה וה"ס עשן תרס"ב. לקמן בפנים.

27) ואין רש"י צריך לפרשו כמו שאי"צ לפרש לפנ"ז (יתרו יט, כ) ב"ויקרא ה' אל משה אל ראש ההר (המקום "אשר ירד עליו ה' באש" (שם, יח)) ויעל משה", דבדבר שנוגע לפועל, מובן מעצמו שהקב"ה עשה נס שיוכל לקיים ציווי ה', לעלות, ועד"ז בערפל.

וכ"ה בנדו"ד שאין קושיא איך נכנס משה בפועל בכמין עשן מצד העדר האויר כו'.

28) ראה פרש"י וארא ט, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התמיהה: הייתכן שכך היה אצל משה רבינו, וכך הוא נראה בעלותו להר אל הקדוש־ברוך־הוא כדי לקבל את הלוחות – ההיפך מהכבוד וכו'[29]:

לכך ממשיך רש"י ואומר "ועשה[30] לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו", ומשה עבר בשביל, באופן שהעשן לא פגע בו.

ז.
"ענן" – כמין עשן

אך עדיין צריך להבין: (א) מדוע אומר רש"י "ענן זה כמין עשן הוא", ולפי האמור לעיל היה זה עשן מאש[31], עשן מלא? (ב) מדוע אומרת התורה "ויבא משה בתוך הענן" ולא "בתוך העשן"?

ההסבר לכך הוא: הר סיני אשר במדבר סיני, ובמיוחד "ראש ההר" (ששם היה "מראה כבוד ה' כאש אוכלת"), אינו מקום שצומחים בו אילנות ודשאים ועשבים[32], אלא מקום של אבנים ועפר[33]. והעשן נגרם דוקא כאשר האש אוכלת ומכלה דבר שנשרף[34] (כאילנות וכדומה), ולא במקום של אבנים ועפר. לכן אומר רש"י שלא היה זה עשן ממש, אלא "כמין עשן", הענן הזה דומה לעשן.

ומסיבה זו – שלא היה זה עשן טבעי – מכנה זאת התורה בשם "ענן".

ח.
משמעות הענן ברוחניות

מ"יינה של תורה" אשר בפירוש רש"י:

ענין העשן בהר סיני במתן תורה מוזכר במפורש בתורה בפרשת יתרו[35], "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש".

ולעומת זאת בפרשתנו נזכר הביטוי "ענן".

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: עשן כפשוטו[36] נוצר מדבר שנשרף – מפני שהדבר הנשרף הוא חומר גשמי, והאש מכלה את הגשמיות, גורם הכליון לעשן.

לכן יש בענן הבדלים התלויים במהות החומר הנשרף: כאשר הדבר הנשרף הוא חומר דק, הוא נשרף מהר יותר, וגם העשן הוא "עדין" יותר ודליל יותר. ואילו כאשר הדבר הנשרף הוא חומר גס, גם העשן הוא סמיך ועב יותר.

מכך מובן, שבעשן של כל דבר, ניכר עד כמה החומר שלו הוא גס. הדבר בא לידי גילוי בכליון הדבר.

כך הוא הדבר בגשמיות, וכך גם ברוחניות, בענין התבטלות וכליון הדברים הגשמיים כלפי אלקות[37]: על ידי גילוי האש שלמעלה "נאכלת" ונכלית ישותו של העולם ונוצרת בו ההתבטלות והכליון כלפי אלקות.

וזהו ענין העשן ברוחניות, המורה על כליון הישות והתבטלות העולם.

ט.
ההבדל בין שני הפסוקים ב"יינה של תורה"

וזהו ההבדל בין שני הפסוקים הנ"ל:

הפסוק "והר סיני עשן כולו" מדבר על זמן מתן תורה, וכיון שגילוי האלקות במתן תורה היה מלמעלה למטה, (כפי שממשיכה התורה ואומרת "מפני אשר ירד עליו ה'

---

29) ובמכ"ש מהא ד(שבת נ, ב) "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו", "לכבוד קונהו דכתיב (נח ט, ו) כי בצלם אלקים עשה וגו'" (פרש"י שם ד"ה בשביל). ובשו"ע אדה"ז או"ח סוס"ד (מהד"ק): "בשביל כבוד קונו"* (כגי' הע"י).

30) בא' מכת"י רש"י (ה"א רל) "שעשה".

31) לכאורה י"ל שאין זה עשן באמת רק "כמין עשן", כי לא הי' אש בפועל (כביתרו שם, יח – אשר ירד עליו ה' באש), כ"א רק "מראה" של אש, כדיוק לשון הכתוב "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת גו'" (ועד"ז הוא ע"פ דרוש כו' – ראה אברבנאל אלשיך ועוד). אבל מזה שהכתוב מדגיש "כאש אוכלת" מובן שהי' אש כפשוטו כבפ' יתרו (שהרי זה שאוכלת אינו שייך ל"מראה").

32) משא"כ בנוגע להר עצמו – ראה לעיל ע' 9־238 והערה 9, די"ל שע"פ פשש"מ היו שם אילנות ועשבים כו'.

33) כבאלשיך יתרו שם. וראה לעיל שם בשוה"ג.

34) "כי אין אש שלמעלה חלוק בזה מאש שלמטה שנאמר שאש של מעלה הנה הוא בעצמו מעלה עשן" (ד"ה וה"ס עשן תש"ח בתחלתו). וראה בהנסמן שם. ולהעיר מד"ה וה"ס עשן תרס"ב.

35) יט, יח.

36) בהבא לקמן – ראה תו"א צד, א. רד"ה וכל העם תש"ד. ועוד.

37) וכידוע בפי' עשן ר"ת עולם שנה נפש "כמבואר בספרי הקבלה ובפי' הראב"ד לספר יצירה" (אוה"ת יתרו ד"ה וה"ס עשן – ע' תתטז), והיינו עליית עולם שנה ונפש. וראה בהמאמר שם בארוכה בפי' וה"ס עשן כולו (וכן בד"ה שלאח"ז ע' תתכג ואילך. ע' תתכט ואילך). ובמקומות שנסמנו בהערה 34. ועוד.

---

*) והא שהשמיט אדה"ז שם "ידיו" (וראה ויק"ר פל"ד, ג. חדא"ג שבת שם) – י"ל שהרי כבר הביא לפנ"ז חיוב נטילת ידים (שחל עליו לפני רחיצת פניו ורגליו), והרי דין זה הוא בסיום דהל' נט"י בשחרית.

וראה לקו"ש חל"א ע' 186 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

באש" — הגילוי היה מלמעלה[38]) והעולם היה אז עדיין גשמי וחומרי ובלתי מזוכך[39] — לפיכך גילוי האלקות הביא אז להתבטלות וכליון העולם באופן של "והר סיני עשן כולו", שריבוי ה"עשן" מצביע על כך שחומריות העולם לא היתה דקה ומזוככת.

ואילו בפרשתנו מדובר על הזמן שלאחר מתן תורה, לאחר הביטול וההזדככות שגרם מתן־תורה לעולם, ואז מציאותו של העולם אינה כל כך גסה[40].

לפיכך "מראה כבוד ה' כאש" לא גרם לעשן ממש, אלא "לרוב דקותו לא נקרא בתורה בשם עשן כי־אם בשם ענן"[41], שענן אינו מצביע על כליון ועליה מלמטה למעלה[42].

על כך מגלה רש"י — ב"יינה של תורה" — ש"ענן זה כמין עשן הוא": כיון שענינו אינו גילוי אלקות מלמעלה כענן המוזכר בפסוקים הקודמים, אלא הוא נוצר ממראה כבוד ה' כאש אוכלת, מהתבטלות מציאות העולם על ידי האלקות, לכן — "כמין עשן הוא":

גם בכך יש ענין של עשן — עפרורית ועכרורית, הבא מכליון החומר. שהרי, כיון שמטרת התורה היא עשיית העולם לדירה לו יתברך בתחתונים, לכן "ענין זה" — הענן, שבו היה צריך משה לעבוד כדי לקבל את הלוחות ולהורידם למטה "כמין עשן הוא", זהו גילוי מלמעלה הגורם לכליון והתבטלות החומר של הנבראים —

[אלא כיון שהיה זה לאחר הגילוי של מתן־תורה שגרם להזדככות והתבטלות כללית של חומריות העולם, לכן לא נוצר "עשן כולו", כבזמן התחלת הגילוי של מתן תורה, אלא רק "כמין עשן" כדלעיל, אך "עשן" חייב להיות].

י.

חייבים לזכך גם את העולם החומרי

ההוראה הנלמדת מן האמור לעיל לעבודתנו:

יש הטוענים, מה לי ולדברים התחתונים? אם צריך לרדת, די בירידה לענינים שבדרגת "חי" ואפילו נמוך מזה — "צומח", אך אין לעסוק גם בדברים שהם בבחינת "דומם" — מציאות גשמית ביותר, שאין ניכרת בה שום חיות, עד אשר אפילו כשמאירה אש הוי', אין הוא מצד תכונותיו כלי לכך, ואין האש נאחזת בו[43] (צריך להיות לפני־כן הענין של "מבטשין ליה"[44]).

נאמר להם, שצריך לגרום לעשן ולהעלאה גם בדרגות הנמוכות של "דומם" בעולם, כי בזאת תלויה תכלית מתן תורה, שה"עשן" — כליון ועליית חומריות העולם — לא יתקיים רק בצומח, אל גם ב"הר" — דומם.

הם עשויים לבוא בטענה נוספת: הרי "המתאבק עם מנוול מתנוול גם־כן"[45] — על ידי עבודת גרימת "עשן" בדברים תחתונים, ייתכן שהם בעצמם יזדהמו, ועדיף שלא לעסוק בכך? על כך התשובה היא:

א) "עשה לו הקדוש־ברוך־הוא (למשה) שביל

38) ראה גם ד"ה וה"ס תרס"ב שם. ובסוף ההמשך (דתרס"ב) שם.

39) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך. ובכ"מ.

40) עפ"ז אולי יש לבאר גם השינוי שבפרשתנו מפורש "כאש אוכלת", משא"כ בפ' יתרו נאמר "מפני אשר ירד עליו ה' באש" סתם ואינו מפרט "אוכלת" (שמלשון זה משמע, שהעשן נעשה מהאש עצמו ולא מכליון דבר הנשרף, כהקושיא ברד"ה וה"ס עשן תש"א ותש"ח. ועוד): כי מצב העולם בזמן מ"ת גס כ"כ עד שאינו ראוי גם להיות נכלה ונשרף ע"י אש (בדוגמת הדומם כפשוטו*, כבאלשיך ומאמרים הנ"ל) ולכן אין העשן שייך כ"כ לכליון ההר כנ"ל [ולהעיר מד"ה וה"ס תרס"ב שם לענין בחי' דומם שבדומם שאינו עולה ע"י האש].

משא"כ בפרשתנו, שהי' לאחרי ביטול היש והזדככותו במ"ת, הרי נעשה דק יותר וראוי שיהא נאכל ונשרף ע"י האש שלמעלה.

41) לשון התו"א שם.

42) וראה תו"א טז, א.

43) ראה לעיל הערה 40 בשוה"ג.

44) ראה זהר (ח"ג קסח, א) — הובא ונתבאר בתניא רפכ"ט.

45) תניא ספכ"ח (לה, ב).

*) וי"ל שזהו גם טעם הפנימי, שדומם אינו כלה בטבעו באש כי הוא בריחוק הערך לגמרי ממהות האש, ואינו שייך לומר גם זה שהוא בניגוד והיפך טבעו לאש, כמו שאומרים בנוגע לצומח כו'.

ועפ"ז אולי יש לומר מה שבד"ה וה"ס תש"ח בסופו מבאר שינוי טבע הבריאה שנעשה בעת מ"ת, דה"ס "עם היותו אבנים ואינו שייך בו הכליון בשריפה להיות עשן בכ"ז עשן כולו היפך טבעו, מפני אשר ירד עליו באש היפך טבעו בטבע העלי'", דמוכח מזה, דשינוי טבע ההר לא הי' מספיק שיפעול ירידת האש, כ"א צריך לעוד ענין בשינוי טבע הבריאה, שינוי טבע האש;

כי מכיון שהדומם מצד עצם מהותו הוא בריחוק הערך ממהות האש (דוגמת דומם ומדבר – ראה תו"ח בראשית יט, ג, המשך תרס"ו ריש ע' קטו (ועוד) דאש הוא בחי' מדבר) לכן גם לאחר שנתחדש בו ענין הכליון, צריך להיות גם שינוי טבע האש, דוגמת הנפש וגוף שעם היות שאברי הגוף בטלים להנפש ואברי הגוף הם בציור שם הוי' כו', צ"ל כח המפליא לעשות לחבר הנפש עם הגוף (ד"ה אחרי מות תרמ"ט בתחלתו. ובכ"מ).

או י"ל ע"פ (וע"ד) המבואר בד"ה אחרי שם (סעיף ו) ובכ"מ דירידת האור היא מצד מעלת שורש הכלים, ומכיון ש(בנדו"ד) ענין הכליון שנעשה בו הוא היפך טבעו ה"ז דבר נוסף בו (ראה לקו"ש ח"ו [המתורגם] ע' 95, חי"ח ע' 242 – ע"ד ב' סוגי ניסים), לכן אין מתגלה עי"ז שרש הכלי (כח הגבול), כי אי"ז ביטול הכלי מצד ענינו הוא, ולכן ירידת האש היא חידוש. ואכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בתוכו": בחינת "משה" שקיימת בנשמתו של כל יהודי[46], היא לא תזדהם, היא תישאר נקיה, כי היא צועדת ב"שביל" – היא תמיד באמנה אתו ית'[47].

ב) יותר מכך: בפנימיות הענינים גם הכוחות הגלויים אינם "מזדהמים" ב"עשן". כי לאמיתו של דבר אין זה עשן כלל, אלא רק כמין עשן – ענן שנראה כעשן.

כלומר, העלמת והסתרת האלקות על ידי העולם היא רק כמין מציאות לצורך ענין הבחירה, אילו ראו את האמת לא היה מקום לבחירה.

ויותר מכך: כיון שההעלם הוא לצורך קדושה, הרי הוא באמת רק "ענן", קדושה. אמנם הוא נראה כ"עשן", כדבר חומרי שאפילו לאחר כליונו ועלייתו נותרת עפרורית, אך זה רק הנראה לעיני בשר, בפנימיות זהו "ענן" של קדושה, כי כל מטרתו היא בשביל תוספת אור בקדושה.

וזוהי ההוראה, שמוכרחים להכנס ולחדור ל"עשן". על ידי זאת מקבלים את התורה[48]. משה רבינו – ובכל אחד ואחד בחינת "משה" שבנפשו – קיבל את התורה לאחר ההכנה של "ויבא משה בתוך הענן", ש"ענן זה כמין עשן הוא", ונזקק ל"שביל בתוכו".

אמנם, כלפי חוץ ובאופן זמני זהו ענין של העלם, אך על־ידי־זה מגיעים ל"ויהי בהר ארבעים יום וארבעים לילה" ומקבלים את התורה בשלימותה.

ולאחר מכן ממשיך זאת כל אחד לגופו וחלקו בעולם, וזהו ההמשך שלאחר פרשת משפטים, בפרשת תרומה – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[49],

מן הדברים הגשמיים, זהב וכסף וכו', עושים מקדש לה' יתברך, ועל־ידי־זה מתבצעת התכלית של נתאוה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים.

(משיחת ש"פ משפטים, תשכ"ה)

46) תניא פמ"ב.
47) תניא ספכ"ד.
48) ראה גם ד"ה ויבא משה תרנ"ד בסופו.
49) תרומה כה, ח.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז שבט, תשי"ג
ברוקלין.

מחות' הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר זאב דוב שי'

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מחדש הגאולה ות"ח על הבשו"ט מההתועדות אשר נערכה וידוע מרז"ל אכל בי עשרה [שכינתא] שריא ושכמו שפירש רבינו הזקן שהוא אף שאינם מדברים בדברי תורה (אגה"ק סי' כ"ג ועיין ג"כ קה"ע ירוש' עירו' פרק א' הלכה יו"ד) וכש"כ וק"ו כשהנאספים שומעים שם ד"ת, ובודאי נתקבלו ג"כ החלטות טובות בהנוגע לפועל, ויה"ר מהשי"ת אשר המחשבות וההחלטות הטובות יומשכו ג"כ לפועל במעשה.

מצו"פ סקירה קצרה ע"ד תולדות ימי חייו של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל, שבטח תביא לו תועלת בהחזקת אור החסידות בסביבתו.

בברכה לנחת חסידותי מכל יו"ח וגם הוא עצמו בכלל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת משפטים

כרך כא שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

"וחדלת מעזוב לו"

על הפסוק[1] "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו, עזוב תעזוב עמו" נאמר במכילתא: "פעמים שאתה חדל פעמים שאתה עוזב", ומובאות שם שתי דוגמאות שבהן "אתה חדל": א) "חמור של ישראל ומשאו של גוי – עזוב תעזוב עמו, חמור של גוי ומשאו של ישראל – וחדלת מעזוב לו". ב) "היה בין הקברות אל יטמא" – אם הבהמה היתה "בין הקברות" אסור לכהן להטמא לשם כך.

רש"י בפירושו על התורה מביא דרשה זו –

לאחר שהוא מפרש את הפסוק לפי פשוטו, ש"פתרונו" של הפסוק הוא: "שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו, וחדלת מעזוב לו – בתמיהה, עזוב תעזוב עמו"[2], והוא מביא לכך דוגמא[3] מן הפסוק[4]: "כי תאמר בלבבך רבים הגויים האלה ממני... לא תירא מהם" – ממשיך רש"י ואומר

"ומדרשו כך דרשו רבותינו: כי תראה וחדלת – פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר[5], הא כיצד? זקן ואינו לפי כבודו – וחדלת, או בהמת נכרי ומשאו של ישראל – וחדלת".

אך צריך להבין את השינוי בפירוש רש"י – שבמקום הדוגמא של "כהן והיה בין הקברות" המובאת במכילתא, הוא אומר "זקן ואינו לפי כבודו".

הדוגמא של "זקן ואינו לפי כבודו" אמנם מובאת בספרי, ובגמרא[6], אך על הפסוק[7] "לא תראה את שור אחיך... נדחים והתעלמת מהם..." – "פעמים שאתה מתעלם .. היה כהן והוא בבית הקברות או שהיה זקן ואינו לפי כבודו... פטור". ותמוה:

מדוע השמיט רש"י בפירושו את הדוגמא (כהן והיה בין הקברות) המובאת במכילתא על פסוק זה ומביא את המקרה (זקן ואינו לפי כבודו) אשר מביאים חז"ל[8] על פסוק אחר?!

בנוסף לכך יש להבין:

א) במכילתא מובאת הדוגמא "חמור של גוי ומשאו של ישראל" ראשונה – ואילו רש"י משנה זאת ומביא אותה כדוגמא שניה?

ב) מדוע אומר רש"י, בדומה למכילתא[5], גם את הענין "ופעמים שאתה עוזר"?

אכן, במכילתא מתאים ניסוח זה להמשך הענין – כיון ששם מדובר על שני מקרים הפוכים של "חמור... משאו" – "חמור של ישראל ומשאו של גוי" לעומת "חמור של גוי ומשאו של ישראל", ולכן "פעמים... פעמים שאתה עוזב". אך רש"י מביא רק את המקרה של "בהמת נכרי... וחדלת" – ומדוע הוא אומר "ופעמים שאתה עוזר", בעוד שאין הוא מדבר על כך בפירושו[9]?

ואם כוונתו לומר שבאופן כללי קיימת חובה של "עוזר" – הרי זה נאמר במפורש בפסוק "עזוב תעזוב". ועוד – כיצד ייתכן לומר על כך "פעמים שאתה עוזר"!

---

1) פרשתנו כג, ה.

2) נ"ל שכן צ"ל – כל זה בדיבור אחד (ולא כפי שנדפס בחומשים – התיבות "וחדלת מעזוב לו" ו"עזוב תעזוב עמו" באותיות גדולות), וכדמוכח ג"כ מהמשך לשון רש"י "כיוצא בו כו'". וראה גם ס' זכרון כאן.

3) אחרי שמפרש ש"עזיבה זו לשון עזרה" – כי זהו ההכרח ד"וחדלת מעזוב לו" הוא ל' בתמי' (משא"כ אם נפרש עזיבה זו כברוב המקומות).

4) עקב ז, יז-יח.

5) במכילתא "עוזב" (ע"ד לשון הפסוק). ושינה רש"י בהתאם לפירושו לפנ"ז ש"עזיבה זו לשון עזרה".

6) ב"מ ל, סע"א.

7) תצא כב, א (הובא בפרש"י שם. וראה לקמן סעיף ג). ועד"ז עה"פ (שם, ד) – גבי טעינה – "לא תראה את חמור גו' נופלים בדרך והתעלמת גו'" (ושתיקת רש"י שם יל"פ כי סומך על פירושו לפנ"ז).

8) בגמ' (שם ע"ב) הובא הדין דכל בשלו פורק כו', משא"כ בזקן ואינו לפי כבודו כעובדא דר' ישמעאל ברבי יוסי. אבל לא הובא זה בפירוש הכתוב "וחדלת גו'" – פעמים שאתה חודל וראה לקמן הערה 14. 17.

9) וכפרש"י תצא הנ"ל שכותב רק "פעמים שאתה מתעלם וכו'" (אף שבספרי ובב"מ שם מוסיף "ופעמים שאי אתה מתעלם").

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב.
"וחדלת" – שני ענינים שונים?

לגבי הסיבה שבגללה אין רש"י מביא את המקרה של "היה בין הקברות", המובא במכילתא, ניתן היה, לכאורה, להסביר:

האיסור החל על הכהן להטמא כדי לקיים את מצות העשה של "עזוב תעזוב עמו", נובע[10] מכך שבטומאת כהן יש גם מצות לא תעשה וגם מצות עשה, ומובן מאליו, שאין היא נדחית על ידי מצות עשה אחת של "עזוב תעזוב עמו"[11]. ורש"י אינו מביא זאת[12], כי אין צורך בלימוד באמצעות יתור הלשון "וחדלת...".

בדומה לנאמר בגמרא[6] על הלימוד מן הפסוק "והתעלמת" – "פעמים שאתה מתעלם" – שיש צורך בלימוד זה רק כדי למעט "זקן ואינו לפי כבודו", אך לא כדי ללמוד לגבי "כהן והוא בבית הקברות", וכן לא לגבי המקרה של "היתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו"[13].

אך בלאו הכי אי אפשר לחשוב שלדעת רש"י הפטור מלעזור (בשני מקרים אלו) נלמד מן הפסוק "וחדלת", ואשר על כן אין הוא מביא את המקרה של "היה בין הקברות".

– כי לפי זה קשה (לא רק מדוע מביא רש"י את הדוגמא של "זקן ואינו לפי כבודו", שאינה מוזכרת במכילתא, אלא יותר מכך): כיצד ייתכן ללמוד ממילה מיותרת אחת "וחדלת..." – שני ענינים שונים (היתרים)[14]: א) "זקן ואינו לפי כבודו" – שחובת הפריקה, "לפרק המשא"[15], אינה דוחה את כבוד האדם. ב) "בהמת נכרי... וחדלת" – שחובת הפריקה אינה קשורה לענין צער בעלי חיים, שהרי מצד צער בעלי חיים אין חשיבות לפרט למי שייכת הבהמה[16]?

הכרחי לומר, שלמרות שהלימוד מ"וחדלת" אינו המקור להתיר את שני המקרים[17], בכל זאת מביאם רש"י ביחד, כי בכל אופן שניהם נכללים ב"פעמים שאתה חודל"[18].

ואם כך, שבה הקושיה ומתעוררת: מדוע אין רש"י מביא את הדוגמא המובאת במכילתא על פסוק זה "היה בין הקברות"[19]?

ג.
פירוט הדוגמאות – לצורך הכנת הפסוק

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את הסיבה לכך שרש"י מפרט בכלל דוגמאות.

ובמיוחד שעל הפסוק "והתעלמת" אומר רש"י "ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו'" – ואינו מפרט מהן ה"פעמים שאתה מתעלם" אלא מסתפק ב"וכו'".

ודחוק ביותר לומר שבחומש דברים, בפרשת תצא, אין הוא מפרט זאת משום שהוא סומך על כך שכבר הביא את הדברים על "וחדלת" הנאמר בפרשתנו בחומש שמות!

ובמיוחד כאשר: (א) כאן מדובר על חובת פריקה, ושם – על השבת אבידה. (ב) המקרה השני שמביא כאן רש"י – "בהמת נכרי ומשאו של ישראל" – אינו מתאים לענין השבת אבידה, כי אסור להתעלם מ"משאו של ישראל".

---

10) ראה ב"מ שם (סע"א) לענין השבת אבידה (ויתירה מזה בנדו"ד (פריקה) שיש רק עשה – ראה בארוכה במפרשים לב"מ שם).

אבל להעיר שמלשון המכילתא "יכול יטמא מפני שמ"ע קודמת לל"ת לכך נאמר וחדלת מעזוב" משמע, שאין הטעם משום דבטומאת כהן יש עשה ול"ת (וראה גם רע"ב עה"ת כאן). כ"א שזהו לימוד מ"וחדלת".

ובמלבי"ם כאן מפרש שזהו מה שמוסיף במכילתא "א"ל אביו הטמא" שאז יש גם העשה דכיבוד או"א והו"א דדחי עשה ול"ת דטומאה (וראה עד"ז זית רענן לילקוט כאן). אלא שבגמרא מסיק שגם על זה אין צריך קרא. כי העשה דכיבוד מלכתחילה אינה בשאמר לי' לעבור על המצוה. ע"ש ואכ"מ.

11) או כטעם הב' בגמ' שם (וברמב"ן שם הביא גירסא שרק טעם זה הובא בגמ') "ותו לא דחינן איסורא מקמי ממונא וטעם זה הובא ברע"ב עה"ת כאן.

12) ואולי מטעם זה הביא במדרש לקח טוב כאן רק הדוגמא דחמור נכרי כו'. והשמיט "הי' בין הקברות". וגם בפ' תצא (שם, א) השמיט דוגמא זו, אבל הביאה להלן שם (פסוק ד) ואכ"מ.

13) שנלמד ממש"נ (ראה טו, ד) אפס כי לא יהי' בך אביון (ב"מ שם).

14) וראה ריטב"א לב"מ (לב, ב). שו"ת רדב"ז ח"ז סי' אלף תקמב (הועתק בשטמ"ק שם לג, א) – דלרבנן שס"ל צער בע"ח דאורייתא ובהמת נכרי כו' חייב בפריקה, למדין הפטור דזקן ואינו לפי כבודו גבי פריקה מ"וחדלת" (ולר' יוסי הגלילי דס"ל צער בע"ח לאו דאורייתא ואצטריך קרא ללמד דבהמת נכרי כו' פטור. יליף זקן כו' גבי פריקה במכש"כ מאבידה).

15) לשון רש"י כאן.

16) כדאיתא בב"מ (לב, ב) דברייתא זו שבהמת נכרי כו' וחדלת אתיא כר' יוסי הגלילי שס"ל צער בע"ח לאו דאורייתא וראה רש"י ד"ה צער בע"ח שבת קכח, ב.

17) וי"ל שע"ד הפשט אצטריך קרא רק להפטור דבהמת נכרי כו'. אבל זקן ואינו לפי כבודו ידעינן מסברא, דכיון דבשלו לא הי' פורק אינו מחוייב בדחבירו (וראה רלב"ג כאן השרש הט'). ולהעיר שגם למ"ד צער בע"ח דאורייתא כתב הר"ן (ב"מ ל, ב) דזקן ואינו לפי כבודו פטור מסברא, דכיון דצער בע"ח הותר לתשמישם של בנ"א כש"כ לכבודם (וראה רע"ב עה"ת כאן: דעשה דממון .. לא דחי .. כבודו של זקן זה). וביראים סי' רסח, דנלמד מהשבת אבידה שבה מפורש דזקן ואינו לפי כבודו פטור (וראה שו"ע אדה"ז חו"מ הל' עוברי דרכים וצער בע"ח סעיף ה). וראה רדב"ז שבהערה 14. ואכ"מ.

18) ע"ד שבספרי וב"מ שם הובאו ג' דוגמאות אף שהקרא לא איצטריך רק לזקן ואינו לפי כבודו. כנ"ל בפנים.

19) אף שצ"ל שרש"י מצא מדרש כזה. מ"מ אינו מובן למה שבק רש"י מכילתא על אתר ומביא מדרש בלתי מצוי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הכרחי, אפוא, לומר, שכיון שכוונתו של רש"י בפירושו על התורה היא רק לפרש את הפסוקים, ולא לפרט את ההלכות, לכן הוא מביא שם רק חלק זה מדרשת חז"ל המשפיע על הבנת הפסוק ופירושו: "לא תראה והתעלמת — פעמים שאתה מתעלם".

לפי זה יש לומר, שכיון שבפרשתנו רש"י בכל זאת מפרט את הדוגמאות של "פעמים שאתה חודל", הרי מובן, שפירוטם כאן מוסיף להבנת משמעות הפסוק "וחדלת...".

ד.
האזהרה הנוספת — מיוחדת לענינו

ההסבר לכך הוא:

הקושי העיקרי בפירוש הפשוט של "כי תראה... וחדלת..." איננו משום לשון הפסוק, אשר לפי הפירוש "וחדלת מעזוב לו — בתמיהה" יוצא, שהמילה "כי" (אשר "משמש בלשון דילמא"[15]) אינה מתקשרת למילים "תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו" המופיעות מיד לאחר המילה "כי", אלא רק למילים שלאחר מכן "וחדלת..."

אלא הקושי העיקרי הוא בתוכן הדברים, כדלהלן:

בפשטות נראה, שהתורה צריכה לשלול את האפשרות של "וחדלת מעזוב לו", משום שמדובר כאן על "חמור שונאך"[20]. ומתעוררת השאלה: בדומה לכך נאמר גם בפסוק המופיע לפני כן, בסמוך לפסוקנו "כי תפגע שור אויבך... תועה" — ושם אין מופיעה בפסוק האזהרה "וחדלת מלהשיב לו", או אזהרה דומה לכך. ותמוה, ממה־נפשך:

אם הכרחי להזהיר בקשר לאוייב ושונא, היתה התורה צריכה לומר זאת בפעם הראשונה שבה מדובר על מקרה כזה. ואם אין צורך להדגיש זאת שם —

כי מהו החידוש בכך? וכשם שבכל הציוויים האחרים שבתורה אין מודגש שמצווים על האדם לקיים את הציווי גם אם אין הוא רוצה לקיימו —

מדוע מופיעה הבהרה זו בתורה בענינו, בפעם השניה של מקרה כזה?

מכך מסיק רש"י, שהענין של "וחדלת..." מלמד דין שקשור רק לפסוקנו. ולכן אין רש"י יכול להסתפק באומרו "ומדרשו .. פעמים שאתה חודל", אלא הוא צריך גם לציין את המקרים[21] שבהם "אתה חודל" — שהדוגמא של "בהמת נכרי ומשאו של ישראל" מתאימה לפסוקנו בלבד ולא לפסוק הקודם העוסק בהשבת אבידה, כדלעיל. ולפיכך נאמר דוקא בפסוקנו "וחדלת..." — "פעמים שאתה חודל".

אך עדיין קשה, כדלעיל בסעיף א': מדוע מציין רש"י גם את המקרה של "זקן ואינו לפי כבודו"?

ה.
המדרש — המשך לפשט

ההסבר לכך הוא:

כאשר מביא רש"י את "מדרשו" אין בכוונתו להביא פירוש אחר על הפסוק, אלא זהו המשך לפירוש הראשון. הדרש משלים ומתרץ קושי צדדי, בפשט.

ולפי זה מובן גם מדוע מאריך רש"י ואומר "ומדרשו כך דרשו רבותינו" — ואינו אומר בקצרה, כברוב המקומות, "ומדרשו":

בכך מדגיש רש"י, שהפירוש של ה"מדרש" כשלעצמו רחוק ביותר מפשוטו של מקרא, ואיננו דרש הקרוב לפשט. זהו ענין נפרד של דרש "ומדרשו כך דרשו", הדרש נותר בגדר דרש.

אך מצרפים את "מדרשו" לפשט הפסוק, כלומר, בענין של "וחדלת" מתכוונת התורה לרמוז גם ל"פעמים שאתה חודל".

במילים אחרות: על ידי הבאת המדרש "פעמים שאתה חודל", אין מתורצת שאלה על פשט הפסוק, אלא על ידי כך מובנת השאלה שהוזכרה לעיל — מדוע דוקא כאן צריכה התורה לשלול את האפשרות "שמא תראה... וחדלת מעזוב לו" —

כיון ש"פעמים שאתה חודל", עלול אדם לטעות או להתיר לעצמו, שגם במקרה שלו לא יהא זה חמור כל כך אם יחדול מעזור לו[22], כדלהלן.

לכן צריכה התורה לשלול אפשרות זו דוקא כאן במילים "וחדלת... (בתמיהה) — עזוב תעזוב עמו".

ו.
חשש להקלה כללית בחובת הפריקה

כדי להבין מדוע יש לחשוש שה"פעמים" של "אתה חודל" עלולות לגרום למחשבה הנ"ל — מפרט רש"י מה הם המקרים:

---

20) כפי הת"א (ועד"ז בתיב"ע) ב"וחדלת מעזוב לו" — "תשבוק מה דבלבך עלוהי".

21) משא"כ בפ' תצא ש"והתעלמת" אינו מחשבת האדם כ"א הלאו — "לא תראה אותו שתתעלם" (לשון רש"י שם).

22) ראה עד"ז מלבי"ם ותו"ת כאן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

א) "זקן ואינו לפי כבודו" – חובת הפריקה נדחית אפילו למען כבוד האדם. ועל־אחת־כמה־וכמה מפני חולשה בכחו של האדם.

ב) "בהמת נכרי ומשאו של ישראל" – מכך רואים, שאין מתחשבים כאן בצערה של הבהמה.

וזוהי כוונת רש"י בהקדימו "פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזב": אין לומר, שברוב המקרים קיים הציווי "עזוב תעזוב" ואילו ההיתר של "וחדלת" – "פעמים שאתה חודל" – חל רק במקרים יוצאי דופן, אלא, חובת הפריקה היא מוגבלת ומצומצמת מלכתחילה – "פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר" – ה"חודל" וה"עוזר" נחלקים כאילו למספר "פעמים" זהה.

וממילא מובן, שהאדם עלול להתיר לעצמו בקלות שלא לקיים את הציווי.

ומשום כך שוללת התורה במפורש מחשבה כזאת – "וחדלת מעזוב לו (בתמיהה) עזוב תעזוב עמו".

לפי זה מובן מדוע מקדים רש"י את הדוגמא של "זקן ואינו לפי כבודו" לפני הדוגמא של "בהמת נכרי..." – כי הגורם העיקרי המטעה את האדם להתיר לעצמו לא לקיים את הציווי גם במקרה שלו, נובע מהפטור במקרה של "זקן ואינו לפי כבודו", בעוד אשר הפטור של "בהמת נכרי..." הוא סיוע קל נוסף לכך שחובה זו לא תהא בעיניו חמורה כל כך, באופן כללי.

וכך מובן גם בפשטות מדוע אין רש"י מזכיר את המקרה של "היה בין הקברות": ממקרה זה אי אפשר להסיק מסקנה של הקלה בחובת הפריקה בכלל, כי: (א) זהו מקרה נדיר, שבהמה עם משא תימצא בבית הקברות, והמוצא הוא דוקא כהן. (ב) ועיקר: הטעם לפטור במקרה זה כרוך בחומרה של טומאת כהן, ולא משום הקלה בחובת הפריקה.

ז.
השבת אבידה אינה טרחה מרובה

על ידי כך מובן טוב יותר מדוע נאמר "וחדלת..." דוקא בפסוקנו, ולא בפסוק הקודם העוסק בהשבת אבידה, למרות שגם בהשבת אבידה קיים אותו דין – "פעמים שאתה מתעלם", כדלעיל:

לגבי השבת אבידה אין לומר שמפני המקרים שבהם "אתה מתעלם" יתיר האדם ויקל במצוה זו בכלל – כי השבת אבידה, בדרך כלל, אינה כרוכה בטרחה רבה ביותר וכו'.

– הפסוק מדבר כאן על "כי תפגע שור .. חמורו תועה", אשר חי נושא את עצמו, ואפילו בספר דברים[23] מדובר אודות "שמלתו .. לכל אבידת אחיך", ובכל הדוגמאות הללו אין ההשבה כרוכה בטרחה רבה[24].

לעומת זאת בענייננו, הרי הפריקה כרוכה תמיד בעמל רב ובטרחה וכו'. וכיון ש"זקן ואינו לפי כבודו" פטור, עלולים להסיק מכך הקלה במצוה באופן כללי, כדלעיל.

ח.
שני סוגי תעניות

בפירוש רש"י נרמזות ה"נפלאות"[25] שבתורה:

לפי פירוש הבעל־שם־טוב[26] על פסוק זה, ש"חמור" רומז לגוף – "חומר שלך", והמשמעות של "עזוב תעזוב עמו" היא, שאסור להזניח ולשבור את הגוף על ידי תעניות וסיגופים, אלא צריך לזככו ו"לבררו",

אפשר לומר, שלכן מביא רש"י דוקא שני מקרים אלו של "שאתה חודל" – (א) זקן ואינו לפי כבודו, (ב) בהמת נכרי ומשאו של ישראל – משום שהם רומזים לשני האופנים, כמובא בשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן[27], שבהם מותר בכל זאת לצום – (א) תעניות של תשובה, (ב) תעניות כדי למרק נפשו לה'.

ויש לומר, ששני אופנים אלו מקבילים לשני האופנים המפורטים באגרת התשובה: 1) בסוף פרק א', 2) בתחילת פרק שני.

תעניות של תשובה הן, כאשר מדובר אודות תשובה (או השלמתה של תשובה) על חטאים. לכך רומז רש"י בדוגמא של "בהמת נכרי ומשאו של ישראל": כאשר יהודי חוטא, ח"ו – הרי גופו ונפשו הבהמית מתנתקים מן

---

23) תצא כב, ג.

24) אבל י"ל שמשום זה לחוד אין טעם מספיק שלא לכתוב "וחדלת". מאחר שסו"ס נקט הכתוב דוגמא ד"שור .. או חמורו" שהשבתם קשורה עם טירחא כו'.

ועפ"ז מובן הכרחו של רש"י לפרש ד"וחדלת" מלמד גם הפטור דבהמת נכרי כו' – אף שלפ"ז צ"ל שצער בע"ח לאו דאורייתא (כנ"ל ס"ב).

וא"כ למה לא פי' דוחדלת בא ללמד רק הפטור דזקן כו' – כי מאחר שלא נאמר וחדלת בפסוק שלפנ"ז (גבי השבת אבידה). עכצ"ל שבא ללמד פטור השייך רק גבי פריקה. כנ"ל סו"ס ד.

25) לשון השל"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

26) היום יום כח שבט, כתר שם טוב (קה"ת) הוספות סי' טז.

27) חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הקדושה, ועוברים, זמנית, לרשות הקליפה – הטומאה – זוהי "בהמתו של נכרי" –

אך בכל זאת, אפילו פושעי[28] ישראל מלאים מצוות[29] כרמון – משא של ישראל. ובמיוחד כאשר נשמתו של היהודי "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך"[30], ונשארה לחלוטין ברשותו של היהודי.

לעומת זאת, התעניות "למרק נפשו לה'" הן לאחר־מכן, כשעשה תשובה שלימה, כנאמר באגרת התשובה בתחילת פרק ב', או שמלכתחילה לא חטא ולא פגם וכו' – אלא, ברצונו להגיע לידי "מירוק הנפש לה'"[31] שהוא יהיה לרצון לפני ה' וכו', וזאת יתכן גם במצב הפוך: כאשר יהודי שקוע כל כך בענינים רוחניים, ומשום כך אינו מתעסק מספיק בעבודה של "בירור" וזיכוך הגוף, הרי גופו יכול להשאר במצב של חומריות וגסות מסויימת הגורמת לחוסר שלמות במירוק הנפש[32] – ולכן יש צורך בתעניות המביאות לידי מירוק וזיכוך הגוף והנפש.

ולכך רומז רש"י בדוגמא של "זקן ואינו לפי כבודו": אלה הן התעניות של ה"זקן" – זה שקנה חכמה[33] – ואצלו העיסוק בזיכוך גופו – "חמור" – הוא "אינו לפי כבודו", זוהי כעין ירידה לעומת כבודו ודרגתו[34] הרוחנית. והתעניות למרק נפשו משלימות אצלו את זיכוך הגוף, שזוהי העבודה החסרה אצלו.

לפי זה מובן, בפנימיות הענינים, מדוע אין רש"י מביא את הדוגמא של "כהן והיה בין הקברות" – כי המשמעות של דוגמא זו בעבודה הרוחנית היא, בדומה למשמעות של "בהמת נכרי ומשאו של ישראל": הבהמה היא "בין הקברות" – באמצעות החטאים יורדים הגוף והנפש הבהמית אל "מקום המיתה והטומאה"[35], אך נשמתו של היהודי היא בבחינת "בת כהן"[36] – מעל למקום המיתה והטומאה, כי "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך", כדלעיל.

ורש"י בוחר דוקא את הדוגמא של "זקן ואינו לפי כבודו", כי ברוחניות אינה קיימת המציאות האמיתית של "היה בין הקברות": גם הגוף היהודי הוא מציאות נצחית שאין בה מיתה וכליה מוחלטת – זהו "מעשה ידי להתפאר"[37] ויש בו בחירת הקדוש־ברוך־הוא[38] אשר אינה יכולה ללכת ח"ו לטמיון.

אמנם, הגוף עלול להימצא ברשותו של נכרי, אך זהו שינוי רק במעלות, שבאופן זמני נמצא הגוף ברשותו, אך אין זה שינוי מהותי – כי גם אז זהו גוף יהודי. ובלתי אפשרי שנעצם גופו של היהודי יימצא ברוחניות ב"בית הקברות" – מיתה רוחנית – ממש!

וכפי שרואים בהלכה[39] – שגם יהודי, אשר אפילו התורה מעידה עליו ש"נמכר לנכרי" הרי גם אז הוא אחד מ"לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, שטרי קודם".

ט.

"פשוטו" ו"מדרשו"

זהו ההסבר לפי פנימיות הענינים לשני הפירושים שאומר רש"י על פסוק זה:

לפי פשוטו הרי הענין של "וחדלת מעזוב לו" מעורר תמיהה: יהודי שהולך בדרך הישרה, כפי שהאלקים עשה את האדם ישר[40], ועובד את ה' לפי דרך התורה – עליו אומר הפסוק "וחדלת מעזוב לו – בתמיהה": אצלו אסורים סיגופים ותעניות השוברים את הגוף, אלא עליו "לברר"

28) עירובין יט, א. חגיגה בסופה.

29) ואף שהן אז בבחי' גלות בתוך הקליפות (תניא ספל"ט. וראה שם ספי"ז) ומוסיפין כח בהן כו' אין לו למנוע מלעסוק בהן (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סוס"ג). ופשיטא שבמצות שחייב בהן – החיוב בתקפו גם אז. ובברכת "אשר קדשנו במצותיו וציוונו כו'". והרי בודאי סופו לעשות תשובה ומוציא מהקליפות כל התומ"צ. עיי"ש.

ולהעיר אשר המצות פועלות גם קודם שעשה תשובה (מדסתים בש"ס שם) שלא ישלוט בהם אור של גהינום והן "חומר" לגבי מזבח הזהב. – ולהעיר אשר שינוי החוזר לברייתו (כשיעשה תשובה) מלכתחילה אינו קונה (ראה סוכה ל. ב. ב"ק צו, ב).

30) תניא ספכ"ד.

31) אגה"ת רפ"ד.

32) ע"ד הפי' בגסה"ר – שהרוחניות היא בבחי' גסות ועביות (לקו"ת לר"ה סב, א).

33) קידושין לב, ב. תו"כ ורש"י קדושים יט, לב.

34) להעיר משו"ע אדה"ז שם הל' מציאה ופקדון סעיף לו ובקו"א סק"ז שם.

35) לשון אדה"ז תניא פכ"ב (כז, ב).

36) ראה זהר פרשתנו צה, א ואילך. אגה"ק סי"ב (קיח, א).

37) ראה משנה סנה' ר"פ חלק: כל ישראל כו' לעוה"ב כו' מעשה ידי להתפאר (והכוונה לתחה"מ שהיא להגוף). וראה בארוכה תשובות וביאורים סי' ח*. וש"נ.

38) תניא פמ"ט. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 88. ע"ש.

39) ס"פ בהר ובתו"כ שם.

40) קהלת ז, כט.

*) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' קמב ואילך. המו"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולזכך את הגוף, כדברי הבעל־שם־טוב שהוזכרו לעיל.

לאחר־מכן מובא "ומדרשו" — כאן מדובר על אלו אשר חטאו ופגמו, או לא הלכו בדרך הישר — אשר אצלם קיימת מציאות של "פעמים שאתה חודל", כדלעיל.

למרות זאת, בלי להתחשב באמור לעיל, שלצורך התשובה מותר לצום, ו"אפילו מי שאינו יכול להתענות"[41] — קובע אדמו"ר הזקן באגרת התשובה[42] הוראה ברורה, ש"בדורותינו אלה" אסור להרבות בתעניות, ואפילו לא בתעניות של תשובה, אלא יש לפדות את התעניות בצדקה.

וכיון שחולשת הדור אינה תלויה בבחירה עצמית, אלא משום שכך ברא הקדוש־ברוך־הוא את הדור, הרי בודאי גם באופן העבודה הזה, כפי שהראונו הבעל־שם־טוב ואדמו"ר הזקן, לא חסר דבר ח"ו בתיקון הפגם, כפי שניתן היה להשלימו באמצעות תעניות וסיגופים[43].

בדורנו זה ניתן הכח והיכולת לתקן את הבלתי רצוי באופן שאינו כרוך בצער ובדאגה, אלא דוקא מתוך שמחה וטוב לבב.

(משיחת ש"פ משפטים, תשכ"ו)

41) לשון אדה"ז הל' נזקי גוף כו' שם.

42) פ"ג. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 226 ואילך שי"ל שהחידוש בתורת הבעש"ט הנ"ל — שלכאורה ה"ז פסק הלכה שאסור לצער הגוף (שו"ע אדה"ז שם) — שגם באופנים הנ"ל שבשו"ע שמותר להתענות, הנה בדורות הללו הכח לפעול ענין התשובה ומירוק הנפש באופן של שמירת בריאות הגוף כו'. ע"ש.

ואולי י"ל שזהו טעמו של אדה"ז באגה"ת שם. שאסר להרבות בתעניות של תשובה (אף שבשו"ע שם התיר גם במי שאינו יכול להתענות), כי מכיון שבדורות הללו אפשר בלאו הכי שוב אסור לצער גופו.

43) ראה בכ"ז לקוטי ביאורים לתניא (להר"י קאָרף) ח"ב ע' צב ואילך (אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (קה"ת) ע' קלז ואילך). וראה שם (ע' צו ואילך. אגה"ת הנ"ל ע' קמא ואילך) טעם החילוק בין דורות הראשונים ודורות האחרונים. ע"ש. וראה הערה הקודמת.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג שבט, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מב' שבט, בו מודיע טובות מבריאות בתו... תחי' והשי"ת יזכהו ואת זוגתו שיחיו לגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות הנכונה.

מ"ש במכתבו שבלימוד תורת החסידות אין לו קביעות, הנה מובן שאין זה נכון כלל וכלל, כי פשיטא בכ"מ במרז"ל שלימוד התורה צ"ל בקביעות וכהלשון קבעת עתים לתורה, וידוע בזה ג"כ פתגם כ"ק אדמו"ר הזקן, שענין הקביעות צ"ל לא רק בזמן אלא גם בנפש, והא בהא תליא, וכנראה במוחש. ועוד זאת דורשים מאתנו ע"פ מרז"ל (תענית ז' ע"א) שמתלמידיו אדם לומד יותר מאשר מחבריו ואפילו מרבו, שמוכרח שיהי' לו ג"כ מקבל, היינו שיפיץ אור תורת החסידות בסביבתו.

להודעתו ע"ד זוגתו תחי'. הנה מהנכון הי' לבדוק המזוזות בדירתו, וכן שזוגתו תחי' תתן בכל עש"ק איזה פרוטות לצדקת רבי מאיר בעל הנס, והוא יתחזק עכ"פ עד לאחר הלידה בשעה טובה ומוצלחת בשמירת שלשת השיעורים מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר השוים לכל נפש והם בחומש תהלים ותניא הידועים והשי"ת ימלא ימי הריון זוגתו תחי' כשורה ובקל ותלד זחו"ק בעתה ובזמנה כשורה ובקל.

בברכה.

נ"ב: בטח לקח חלק בהסדרים הקשורים ביום ההילולא שהי' שלשום.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות יב, ו - והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים

סב

ביאור ורמז בהדין (פסחים פ"ה מ"ה) "הפסח נשחט בשלשה כתות", כנגד, א) בחי' בינה (השכל שבאדם), ב) ז"א (המדות), ג) מלכות (מחדו"מ), והפסח עצמו בחי' כתר וחכמה (אמונה), היינו להמשיך ולחדור ה"אמונה" בה', בתוך כל חלקי האדם – השכל מדות ומעשה וכו'.

הפסח נשחט בשלש כתות שנא' ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל.

פסחים פרק ה' משנה ה'

גמרא: אמר ר' יצחק אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של שלשים שלשים בני אדם, מאי טעמא קהל ועדה וישראל.

פסחים סד, א.

שלשים בכל כת וכת. קהל עשרה, ועדה עשרה, וישראל עשרה.

רש"י

הפסח[1] נשחט בג' כתות, קהל עדה וישראל, ולפחות בכל כת יהיו י' אנשים שבין כולם הם ל'.

לנגד ג' חלקי[2] נפש רוח ונשמה שכ"א כלול מי', וצ"ל בכל כת ל' אנשים, כי כל אחד מנפש רוח נשמה[3] כלול[4] מכולם, (וכתיב[5] ויוסף דוד את כל בחור בישראל ל' אלף, ובמדרש רבה שהיו צ"[6] אלפים, והוא מובן עפ"י האמור), שנר"נ נמשכים מבינה ז"א מלכות שכל אחד כלול מי', וכל אחד מהם כלול מכולם, לנגד זה הוא הג' כתות שבכל אחד ל'.

---

1) בסימן זה מבאר כמה ענינים, והם:

א) מה הטעם דיש "**שלשה**" כתות דוקא?

ב) מה הטעם דכל כתה, 1) קהל, 2) עדה, 3) ישראל, יש לכל הפחות י' אנשים דוקא?

ג) מה הטעם **דבשחיטת פסח** כל כתה וכתה היו לכל הפחות "**שלשים**" איש?

ד) מה הטעם והקשר, דדוקא ב"**שחיטת הפסח**" הוא בשלשה כתות?

ה) שאלות המפרשים למה כתוב תיבת "**כל**" בפסוק, "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל", התורה יכול לכתוב "ושחטו אותו קהל עדת ישראל" בלי תיבת "כל"?

2) **פירוש:** הנה מבואר בחסידות דבחי' "נפש רוח ונשמה" הוא כנגד בינה (השכל – נשמה), ז"א (המדות – רוח), מלכות (מעשה – נפש). ומבואר (ראה דרך מצותיך צז, א ואילך. ועוד) דבכל בחי' ובחי' יש העשר ספירות וכחות, ולמשל:

בהשכל שבאדם יש ג' חלקים, א) השכל עצמו – בינה, ב) המדות שבשכל, מה שנולד מן השכל לבחי' אהבה או ליראה – ז"א, ג) כפי שהשכל משפיע על הפעולה והמעשה וכו' – מלכות.

וכן בז"א (המדות) יש העשר כוחות, א) השכל הטעם של המדות – בינה (חב"ד), ב) המדות וההרגש הלב עצמן – ז"א, ג) כפי שהמדות משפיע על הפעולה והמעשה וכו' – מלכות.

וכן בבחי' נה"י (המעשה), יש, א) הטעם והשכל של המעשה – בינה, ב) המדות של הפעולה – ז"א, ג) המעשה עצמו – בחי' מלכות.

וזהו שכל ג' החלקים נפש רוח ונשמה כלול מעשר בחי' וכחות בעצם – חב"ד חג"ת נה"י.

3) **פירוש:** כל הכוחות האדם, השכל (בינה), המדות (ז"א), והמעשה (מלכות) קשורים וכלולים ביחד, שהשכל קשור עם המדות והמעשה, וזהו שהעשר בחי' בהשכל הוא בעצם כלול עם העשר בחי' שבמדות, והעשר בחי' שבמעשה, וזהו שבסך הכל הוא "שלשים". וכנ"ל, שכן הוא בה"מדות" שקשור עם השכל והמעשה, והמעשה קשור וכלול עם השכל והמדות.

4) בדרך אפשר יש לומר, דבזה מתרץ שאלת המפרשים (לעיל שאלה ה), למה מוסיף בפסוק תיבת "**כל**", אלא לרמז ולהורות שכל ג' חלקי האדם נר"ן צריך להיות "**כל**", היינו **כלול** מכולם וד"ל.

5) שמואל-ב ו, א. ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ג. במדבר רבה פ"ד, כ (מדרש שמואל פרשה כה, ה) "ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף, רבי ברכי' בשם רבי אבא בר כהנא תשעים אלף בחורים מנה דוד באותו יום, הדא הוא דכתיב בחור, כל בחור, את כל בחור", ע"ש.

6) **ל' אלף צ' אלפים:** מבאר המספרים "ל" אלפים, ו"צ" אלפים, אלא כנ"ל שמספר "ל" הוא כנגד נפש רוח ונשמה "ל" בחי'.

והמספר "צ" הוא כנגד הסך הכל: "ל" בחי' בנשמה, ו"ל" בחי' ברוח, ו"ל" בחי' בנפש, וכל בחי' ובחי' כלול "**מכולם**", נעשה הכל "צ". ובדיוק כמו בהשלשה כתות של שחיטת הפסח היו "ל" בכל כתה, ובסך הכל "צ" דכלולים ביחד וד"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובשלשים הללו, בג' כתות הללו הפסח נשחט, שהפסח[7] עצמו הוא למעלה מבחי' זו, והיינו המשכה מכתר וחכמה בכל חלקי הנפש רוח נשמה, שבכתר וחכמה נקודות[8] קמו"ץ ופת"ח[9] לא הי' שום שבירה[10] כלל, א"כ שם הוא תוקף הכח[11] ביותר.

וזהו **בן שלשים**[12] שנשלם בג' חלקי נר"נ דבינה[13] ז"א ומלכות, הוא **לכח** היינו להמשיך בהם בחי' כח, ר"ת[14] **כתר חכמה**, והוא אמונה פשוטה באלקי אמון אמת, שזה מגיע בנקודת החכמה כמ"ש בתניא פרק י"ח וי"ט ע"ש, ומכ"ש כתר.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רעז

ולהעיר גם מהרמז בא' הענינים ד"סדר קרבן פסח", "בשלשה כתות הפסח נשחט ואין כת פחותה **משלושים אנשים**" – שרומז להשלימות ד"בן שלושים לכח", שלימות כח הגוף בגשמיות וברוחניות, ועאכו"כ שלימות כח הנשמה, כאמור, בריאות הגוף ובריאות הנשמה, וחיבור שניהם יחד.

תורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ חלק ג' עמוד 48

7) **שהפסח עצמו הוא אמונה פשוטה:** ראה לקוטי שיחות חלק טז ע' 118 סעיף ז. ועוד.

8) ראה אור התורה ויקרא חלק ג' עמוד תתקלו וז"ל: הקמץ הוא בכתר, ופי' כי הכתר הוא בבחי' העלם ואינו מושג, לכן הנקודה היא קמץ כי הוא קמוץ וכמוס וסתום להורות על שא"א להשיגו וכענין מ"ש השער הפונה קדים סגור יהי' כו', והפַּתח הוא בבחי' חכמה שהיא בחי' ראשית הגילוי וזהו מ"ש פיה פתחה בחכמה שהחכמה היא מגלה ופותחת הארת הכתר ומשפיע ענינו למטה, כי כדי שיהי' הגילוי למטה הוא ע"י החכמה, וקמץ ר"ת אור קדמון אור צח אור מצוחצח, שזהו בחי' הכתר כמ"ש בת"ז כתרא עילאה אע"ג דאיהו צח ומצוחצח ונק' ג"כ אור קדמון, כמ"ש השער הפונה קדים סגור יהי', וזהו תנועת הקמץ, שבחי' נקודה ושער זה הוא סגור.
ומזה מובן הטעם שהקמץ כשמתלבש ומתגלה בשפתים עושה בהן קמיצה להיות כי ענין הכתר הוא ההעלם וההסתר ע"כ יעשה את הכלי כדוגמתו והוא הקמיצה בשפתים לסותמם ולחברם, והפתח עושה פתיחה בשפתים להיותו מבחי' חכמה, וכתיב פיה פתחה בחכמה כי חכ' שהיא ראשית הגילוי לכן עושה ג"כ בשפתים פתח. הרי מובן מזה איך שקמץ ופתח ישנם רוחניי' בנפש והם כמו ענין בחי' כתר וחכמה הכלולי' בנפש ומהם נמשך קמץ ופתח גשמיים כשמתגלים בשפתים כו'. עי"ש.

9) מדייק ומבאר דכאן כתוב "ושחטו אותו", ולקמן (שמות יב, כא) "משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו **הפָּסַח**", דנקודות תיבת "פָּסַח" הוא נקודת קָמץ ופַּתח, דזה מדויק הוא.

10) ראה הביאור בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ג סי' קמג הערה 31. ובענין נקודת "קמץ" – ראה תורת מנחם התוועדויות חלק כב (ה'תשי"ח חלק ב) ע' 223.

11) **שָׁם הוא תוקף הכח:** מבאר ומרמז שני פרטים בענין "כח".
א) ה"**פירוש**" של כח, דמבחי' כתר וחכמה – היינו אמונה פשוטה – הוא נותן כח וחיות בכל חלקי הנפש רוח ונשמה.
ב) "כח" הוא "**ראשי תיבות**" כתר חכמה.

12) אבות פרק ה משנה כא. "בן שלשים לכח".

13) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ג סי' צב. קכז.

14) ראה גם אור התורה תצוה עמוד א'תקפא.

המשך מעמוד 217

עין יעקב – מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

בַּהֲלָכָה. כלומר, השם 'כלאב' מורכב מהתיבות 'כל אב', דהיינו 'מכלים אב', וכינוהו כן משום שהיה מכלים את פני מפיבושת, שהיה 'אב' בהוראות. **וְעָלָיו** – ועל כלאב **אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ** (משלי כג טו) את הדברים שהיה דוד אביו ראוי לומר, **'בְּנִי אִם חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי'** – בני כלאב, אם החכמת כל כך עד שבידך להכלים את מפיבושת, אשמח גם אני על כך שזכיתי לבן כמותך, בשכר ההכלמה שהוא הכלים אותי. **וְאוֹמֵר** – ועוד אמר שלמה (שם כז יא) על כלאב, **'חֲכַם** [־התחכם] **בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי, וְאָשִׁיבָה חוֹרְפִי דָּבָר'** – על ידך אוכל להשיב דברים למי שחירף אותי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט גאולה ומשיח

כא, ב – כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם

א. עבד עברי גי' משיח, וכתיב במשיח (ישעי' נב, יג) הנה ישכיל **עבדי**, **ובשבעת** [נוט'] **בשבות ע'**, בגלות ע' אומות הם הגליות עכשיו ואח"כ יצאו לחפשי שיהיו האומות כלים, לחפ**שי חנם** רמז משיח, ונו"ן מפסקת, רמז נון ינון שמו (תהלים עב, יז).

אם בעל אשה זה הקב"ה שנא' (ישעי' נד, ה) כי בועליך עושיך, **הו"א** זה י"ב שבטים, **ויצאה אשתו עמו** יצאו ישראל מן הגלות, **עמו** עַמו, זו כנסת ישראל.

אשר לא יעדה הקב"ה עתיד לייעד ישראל ולכונסם כאדם הכונס אשה.

אשר לא יעדה והפדה [ר"ת] אליהו, ייעד ישראל ויפדם.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל – (מבעלי התוס') כתיבת אשכנזית

ב. שש שנים יעבוד. קאי על שית אלפי שנין דהוי עלמא, ויהי' ענין אם לבנו ייעדנה וגו', עד ויצאה חנם אין כסף, כמ"ש (ישעי' נב, ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, ויתר על כן דכיון שיש ענין תוספת שבת ותוספת שביעית, הנה עוד בסיום האלף הששי באים בשעתא חדא וברגעא חדא לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ג ח"ג עמוד 972

כא, ז – וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים

ג. וכי ימכור איש זה הקב"ה שנא' (לעיל טו, ג) ה' איש מלחמה, **את בתו לאמה** זו כנסת ישראל. **לא תצא כצאת העבדים** לא בשמיטה ולא ביובל, כי הרבה שמיטות עברו ולא נגאלו, ואפילו כיציאת עבד כנעני שיוצא בראשי איברים אינם יוצאים, כי כמה מהם נהרגו ונטבחו ועדיין גאולה מאוחרת.

(ח) **אם רעה בעיני אדוני'** שהכעיסה להקב"ה במעשה ידי' המקולקלים. **אשר לא יעדה**, כלומר שלא יעדה הוא אבל בעלונו אדונים זולתיך (ישעי' כו, יג). **והפדה**, עתיד הוא לפדותה שנא' (תהלים קלח) והוא יפדה את ישראל, כי פדה ה' את יעקב (ירמי' לא, י). **לעם נכרי לא ימשול למכרה** ס"ת אֵלֶיָה. **בבגדו בה**, כיון שפירש טליתו עלי' שוב אינו יכול לבגוד בה, ומהו טליתו של הקב"ה אורה שנא' (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה, ועתיד הקב"ה לפרוש זיו אור כבודו עליהם שנא' (ישעי' ס, ב) ועליך יזרח ה'.

(ט) **ואם לבנו ייעדנה**, זה משיח שנקרא בנו של הקב"ה שנא' (תהלים ב, ז) ה' אמר אלי בני אתה.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

ד. ברבות משפטים פ"ל וכי ימכור איש זה הקב"ה, את בתו זו התורה, לאמה היינו התלבשות התורה בגשמיות ע' זח"א כ"ז משנה איהו שפחה ולכן לא תצא כו' (ישעי' נב, יב) במנוסה לא תלכון... והיינו כי במצרים לא הי' התורה אבל עכשיו שיש אצלינו התורה שעי"ז יתבררו כל הבירורים לכן לא במנוסה תלכון, וזהו לא תצא כצאת כו'.

ויוצאה בשנים בחי' לא זכו בעתה, וביובל ע"י תשובה דרור שופר גדול נגאלין.

אור התורה משפטים עמוד א'עח-א'פ

כא, כא – אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא

ה. אך אם יום או יומים יעמוד. רמז הרב מהר"ר יוסף מפוזנאן ז"ל, כי הנה עיקר התשובה וצער מתחולל הוא כי עוונותינו גרמו חורבן בית המקדש וגלות השכינה וביטול הקרבנות וביטול תורה ותפלה. [זה הי' צריך להיות], אבל כל הרהורי תשובה בימים נוראים ועיקר הכוונה בעבור שנחי' אנו ובנינו, ויהי' לנו פרנסה וכיוצא מעניני הגוף, וכדאי בזיון, וכמו שרמזו הראשונים הישאג ארי' ביער, כי אריה ר"ת אלול ראש השנה יום הכפורים הושענא רבא, וזו מן התוכחות הישאג ארי', אם שאג ישאג בימים נוראים הללו בעבור בית המקדש דכתיב (ירמי' כו, יח) והר הבית לבמות יער, אין זאת כי אם על החיים והפרנסה.

וזה רמז אך אם יום רומז ליום הכפורים, או יומים רומז לראש השנה, יעמוד להתפלל כראוי, אפילו הכי לא יוקם על מעמדו האיש ההוא על תפלתו, כי כספו הוא כלומר כוונתו הוא דוקא על כספו וחיי ומזוני, ולא על ה'. זה הוא תורף דבריו.

החיד"א – אהבת דוד דרוש יג. נחל קדומים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת משפטים

~ יום ראשון כ"א שבט ~

כא (א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:**

רש"י◄ **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים •** (שמות רבה) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה", פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. "וְאֵלֶּה", מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי. וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ? לוֹמַר לְךָ, שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַמִּזְבֵּחַ, וּפֵרוּשׁוֹ: בָּעֲזָרָה). **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם •** אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לוֹמַר: "אֶשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהַהֲלָכָה שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁתְּהֵא סְדוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָהּ, וְאֵינִי מַטְרִיחַ עַצְמִי לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפֵרוּשׁוֹ", לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", כְּשֶׁלְּחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם. **לִפְנֵיהֶם •** (גיטין פח) וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַמֵּבִיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲרַמִּיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְיַקֵּר אֶת שֵׁם הָאֱלִילִים לְהַשְׁבִּיחָם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְהַחֲשִׁיבָם), שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב) "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים", כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יִרְאָתָם.

א וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תַסְדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

~ נקודות משיחות קודש ~

אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כא, א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים: ...מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (רש"י)

גַּם אֶת הַמִּצְוֹת הַמְכֻנּוֹת 'מִשְׁפָּטִים' - אֵלֶּה שֶׁהַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מְחַיְּבָן - עָלֵינוּ לְקַיֵּם אַךְ וְרַק מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנוּ לָנוּ מֵהַקָּבָ"ה בְּסִינַי, וְלֹא בִּגְלַל הַהַגְיוֹן וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבָּהֶן.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכּוֹתֵב רַשִּׁ"י: "וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ, לוֹמַר לְךָ שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ". וְהַיְנוּ, שֶׁצְּרִיכִים לְבַסֵּס אֶת הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר (דִּינִין) "אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ" - עַל קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְצִוּוּי הַבּוֹרֵא, וְלֹא עַל הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי.

(לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 899)

(ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם:**

ב אֲרֵי תִזְבֹּן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁתְּ שְׁנִין יִפְלַח וּבַשְּׁבִיעָתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. אַחַר שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה דַּבֵּר אַתָּה עִמָּנוּ, אָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה בְּגִשְׁתּוֹ אֶל הָעֲרָפֶל, כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהֵחֵל לְהַזְהִיר עַל אֱלֹהֵי הַזָּהָב. וְשֶׁיִּכְרוֹת בְּרִית עִמָּהֶם בְּרִדְתּוֹ, שֶׁהַשֵּׁם לְבַדּוֹ יִהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים. וְהוֹרָהוּ הַמִּשְׁפָּטִים וְהַמִּצְוֹת שֶׁיֹּאמַר לָהֶם, אִם יְקַבְּלוּם אָז יִכְרֹת לָהֶם בְּרִית. וְאָמַר לוֹ בַּסּוֹף אֵלֶּה הַתְּנָאִים, בְּפָרָשַׁת הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ. וְעִקַּר הַפָּרָשָׁה, לְהַשְׁמִיד עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַרְצָם בְּהִכָּנְסָם שָׁם. וְכָכָה פֵּרֵשׁ לָהֶם מֹשֶׁה לִפְנֵי כְּרֹת הַבְּרִית, כִּי בַּסּוֹף וְלֹא תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם. וְהִנֵּה תְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עִם הַשֵּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְסוֹף הַפָּרָשָׁה לְהַכְרִית זֵכֶר הָאֱלִילִים וְהַפְּסִלִים שֶׁהֵם עֲשׂוּיִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן: תורה ב

ב) כִּי תִקְנֶה. אֹמַר לְךָ כְּלָל לִפְנֵי שֶׁאָחֵל לְפָרֵשׁ. כִּי כָּל מִשְׁפָּט אוֹ מִצְוָה, כָּל אֶחָד עוֹמֵד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאִם יָכְלְנוּ לִמְצֹא טַעַם, לָמָּה דָּבֵק זֶה הַמִּשְׁפָּט אֶל זֶה, אוֹ זֹאת הַמִּצְוָה אֶל זֹאת, נִדְבֵּק בְּכָל יְכֹלְתֵּנוּ. וְאִם לֹא יָכְלְנוּ, נַחְשֹׁב כִּי הַחִסָּרוֹן בָּא מֵחֹסֶר דַּעְתֵּנוּ. וְאֵין לָאָדָם בָּעוֹלָם יוֹתֵר קָשֶׁה עָלָיו מִהְיוֹתוֹ בִּרְשׁוּת אָדָם כָּמוֹהוּ. עַל כֵּן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי •** עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד"? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (ויקרא כה) "וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם", בְּלָקוּחַ מִן הַכְּנַעֲנִים, אֲבָל בְּלָקוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (דברים טו) "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ. **כִּי תִקְנֶה •** מִיַּד בֵּית־דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ". אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית־דִּין לֹא יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ", הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "כִּי תִקְנֶה"? בְּנִמְכָּר בְּבֵית־דִּין. **לַחָפְשִׁי • לְחֵרוּת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

עֶבֶד כְּנַעֲנִי - מְסַמֵּל אָדָם בַּעַל נְטִיָּה לְתַאֲווֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁהוּא כּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ בְּקַבָּלַת־עוֹל וְאֵינוֹ נִכְנָע לָהֶן. מִצַּד אֶחָד הוּא עֶבֶד (לַה'), אַךְ מִצַּד שֵׁנִי הוּא נִקְרָא עֶבֶד כְּנַעֲנִי, כִּי נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתָקְפָּהּ.

עֶבֶד עִבְרִי - מְסַמֵּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית (אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ) מַשְׁפִּיעוֹת עַל נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וּמְעוֹרְרוֹת בָּהּ רָצוֹן וּתְשׁוּקָה לֵאלֹקוּת (וּבְכָל־זֹאת עֲדַיִן הוּא נִקְרָא "עֶבֶד", מִכֵּיוָן שֶׁנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית טֶרֶם נֶהֱפְכָה לִגַּמְרֵי, וְהוּא עֲדַיִן זָקוּק לְ"עֲבוֹדַת עֶבֶד" כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עָלֶיהָ).

לָכֵן פָּתְחָה הַתּוֹרָה בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי, כִּי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן - בְּאוֹר הַתּוֹרָה. דָּבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּצוּרָה בּוֹלֶטֶת בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, הַמְסַמֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

(לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 257-256)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הֵחֵל מִשְׁפַּט הָעֶבֶד. וְקַדְמוֹנֵינוּ אָמְרוּ כִּי עֶבֶד עִבְרִי, הוּא יִשְׂרָאֵל. וְכָכָה, וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה. רַק וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת שֵׁן עַבְדּוֹ, הוּא כְּנַעֲנִי. וְכָכָה, וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ. וְכָכָה, אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר. וְהִנֵּה אָמְרוּ, כִּי וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ, הוּא יִשְׂרָאֵל. וְהַחוֹלְקִים עֲלֵיהֶם אָמְרוּ, כִּי עֶבֶד עִבְרִי אֵינוֹ יִשְׂרָאֵל, רַק הוּא מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם. וְכָכָה הַבַּת וְכָל הָעֲבָדִים הַנִּזְכָּרִים אַחֲרֵי כֵן, דֶּרֶךְ אֶחָד לַכֹּל. וְרָאִיתָם דְּבַר הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ. כִּי אָמְרוּ כִּי הַמִּשְׁפָּחָה תָּלוּי בָּאָב. וְעוֹד, וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם, כִּי הֵם אוֹמְרִים כָּל יָמָיו. וְהָיָה עֲלֵיהֶם קָשֶׁה שֶׁיִּהְיֶה יִשְׂרָאֵל נִרְצָע. וְעַתָּה נְחַפֵּשׂ הַמִּלּוֹת כְּמִשְׁמָעָם. אִם עֶבֶד עִבְרִי אֵינוֹ יִשְׂרָאֵלִי, לָמָּה אָמַר הַכָּתוּב כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי. וַהֲלֹא יָדַעְנוּ כִּי מַשְׁמַע לֹא תִשְׁנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ, יִשְׂרָאֵל. וְכָכָה, בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. וְרַבִּים כָּכָה. וְהִנֵּה אֵין סָפֵק כִּי פֵּרוּשׁ אַבְרָם הָעִבְרִי, שֶׁהוּא מִבְּנֵי עֵבֶר, עָלָיו כָּתוּב אֲבִי כָל בְּנֵי עֵבֶר, הֵפֶךְ וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן. אוֹ נִקְרָא עִבְרִי בַּעֲבוּר שֶׁבָּא מֵעֵבֶר הַנָּהָר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת עִבְרִי נַהֲרִי. וְנַחְשֹׁב כִּי הַכָּתוּב תָּפַשׂ דֶּרֶךְ קְצָרָה, בַּעֲבוּר שֶׁמָּצָאנוּ וָאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר. וְהִנֵּה גַּם נִקְרְאוּ הָעִבְרִים שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל, כִּי רָאִינוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַאֲשֶׁר שָׁאַל פַּרְעֹה מִי הוּא זֶה הַשֵּׁם, אָז הֶשִׁיבוֹ, הַשֵּׁם אֱלֹהֵי הָעִבְרִים. וְהִנֵּה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים כְּמוֹ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה אִם יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ עִבְרִים בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְיֻחָסִים אֶל עֵבֶר, יִשְׁתַּתְּפוּ עִמָּנוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה וּבְנֵי עֵשָׂו, וַאֲנַחְנוּ לֹא מָצָאנוּ קוֹרֵא אָחִיךָ רַק אֲדוֹם לְבַדּוֹ שֶׁהָיָה בְּבֶטֶן אֶחָד עִם יַעֲקֹב. גַּם לֹא תִּמְצָא בַּכָּתוּב שֶׁיַּזְכִּיר עֵשָׂו שֶׁהוּא אָחִינוּ בְּמִצְוֹת רַק בִּדְבַר הַשְּׁלִיחוּת. וְכָמוֹהוּ, לֹא תְּתַעֵב אֲדוֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא, אַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֲדוֹמִי. וְכָכָה, עַל רָדְפוֹ בְּחֶרֶב אָחִיו. הִנֵּה בְּכָל הַמִּקְרָא לֹא מָצָאנוּ מִלַּת עִבְרִי כִּי אִם עַל בְּנֵי יַעֲקֹב. וְכָתוּב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי. לֶאֱכוֹל אֶת הָעִבְרִים לֶחֶם. מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי. שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים. וְיוֹנָה אָמַר עִבְרִי אָנֹכִי. כִּי הֵם שְׁאָלוּהוּ אֵי מִזֶּה עַם אָתָּה. וְאִם הַמִּלָּה הָיְתָה כּוֹלֶלֶת עַמִּים רַבִּים, עוֹד לֹא הֵשִׁיב מֵאֵיזֶה עַם הוּא. וְכִי פֵּן תַּעַבְדוּן לָעִבְרִים. וְהָעִבְרִים הָיוּ לִפְלִשְׁתִּים. וּבְיִרְמְיָהוּ כָּתוּב לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה. וּבַסּוֹף פֵּרֵשׁ לְבִלְתִּי עֲבֹד בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ. וְיָדוּעַ כִּי אֲדוֹמִי לֹא יִקָּרֵא יְהוּדִי. וְהַחוֹלְקִים אָמְרוּ, וְהִנֵּה כְּתִיב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים, וְאֵינָם מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ עִוָּרוֹן, כִּי לְפִי דַּעְתָּם אִם פֵּרוּשׁ שֶׁהָיוּ מִתְיַחֲסִים אֶל יְהוּדָה, אוֹ שֶׁשָּׁבוּ לְתוֹרַת יְהוּדָה, הָיָה רָאוּי לִהְיוֹתוֹ לְבִלְתִּי עֲבֹד בָּם בְּמִתְיַהֵד אָחִיהוּ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת עִבְרִי, מִתְעַבֵּר. וְהָאוֹמֵר זֶה, מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ. וְהִנֵּה הִתְבָּרֵר כִּי דִּבְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ נְכוֹנִים, כִּי עֲלֵיהֶם נִסְמֹךְ בְּכָל הַמִּצְוֹת, כַּאֲשֶׁר קִבְּלוּם מֵאֲבוֹתֵיהֶם. וְעוֹד אֵיךְ יַעֲלֶה עַל לֵב אָדָם כִּי הַיִּשְׁמְעֵאלִי וְהָאֲדוֹמִי יַעֲבֹד שֵׁשׁ שָׁנִים, וְהַיִּשְׂרְאֵלִי עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל: **שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד.** וְלֹא יוֹתֵר. כְּמוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, וּבִתְחִלַּת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית לִמְכִירָתוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ג) **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃**

ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵהּ עִמֵּהּ׃

רש"י◄ **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא•** שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: "אִם בִּלְחוֹדוֹהִי". וּלְשׁוֹן "בְּגַפּוֹ", בִּכְנָפוֹ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא, יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ. **בְּגַפּוֹ יֵצֵא•** מַגִּיד שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי מִתְּחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (קידושין כ)• **אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא•** יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא)• **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ•** וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו (קידושין כב)•

(ד) **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ׃**

ד אִם רִבּוֹנֵהּ יִתֶּן לֵהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנָהָא וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי׃

רש"י◄ **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה•** מִכָּאן שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּיִשְׂרְאֵלִית? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "הָאִשָּׁה וְיַלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ". הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְנַעֲנִית, שֶׁהַרֵּי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִין - יוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה", מְלַמֵּד שֶׁאַף הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ•

(ה) **וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃**

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רָחֵמְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין׃

רש"י◄ **אֶת אִשְׁתִּי•** הַשִּׁפְחָה•

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יֵצֵא חָפְשִׁי, אֵיזֶה שָׁנָה שֶׁתִּהְיֶה. וְאַל תִּתְמַהּ עַל מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים הַכָּתוּב בְּיִרְמְיָה, כִּי לְכָל דָּבָר יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי קְצָווֹת. וְהִנֵּה פַּעַם יִמָּצֵא קֵץ שֶׁהוּא תְּחִלָּה, וּפַעַם שֶׁהוּא בַּסּוֹף. וְזֶה הָעֶבֶד, הוּא הָעֶבֶד הַכָּתוּב עָלָיו וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ, שֶׁמָּכְרוּהוּ בֵּית־דִּין. רַק וְכִי יָמוּת אָחִיךָ וְנִמְכַּר לְךָ אוֹ לְגֵר, יִמְכֹּר עַצְמוֹ כְּפִי הַשָּׁנִים שֶׁיֵּשׁ עַד הַיּוֹבֵל, כִּי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא. וְקַבָּלָה הִיא בְּיַד יִשְׂרָאֵל, כִּי הַזָּכָר יִמָּכֵר בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא הַנְּקֵבָה. בַּפָּרָשָׁה שֶׁהִיא אַחַר זֹאת, אַשְׁלִים הָעִנְיָן. אָמַר רַבִּי מָרִינוּס, יו"ד לַחָפְשִׁי נוֹסָף, כִּי הוּא כְּמוֹ לְמִשְׁעִי, אַכְזָרִי. וְרַבִּי יְהוּדָה הַמְּדַקְדֵּק אָמַר כִּי הַלָּמֶ"ד נוֹסָף, כִּי הוּא כְּמוֹ וְכִי תְּשַׁלְּחֻנּוּ חָפְשִׁי. וְהַיּוּ"ד כְּאִלּוּ הִיא לְיַחֵס עַל דֶּרֶךְ הַקַּדְמוֹנִי. וְהַלָּמֶ"ד כְּלָמֶד, וְהַשְּׁלִישִׁי לְאַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי בָּאוּ שְׁנַיִם מִשָּׁרְתִים, וְהָאֶחָד הָיָה מַסְפִּיק, כְּמוֹ בְּתוֹךְ הָאֳהָלִי. וְהוּא תֹּאַר הַשֵּׁם: וּמִלַּת **חִנָּם**. מִגְּזֵרַת חָנוּנוּ אוֹתָם. מְטַעַם מַתָּנָה. וְטַעַם הַמֵּ"ם לֹא יָדַעְנוּ, כְּמֵ"ם רֵיקָם: תורה ג

ג) **אִם בְּגַפּוֹ.** י"א בְּגַפּוֹ כְּמוֹ בְּגוּפוֹ. וּמְצָאנוּ, גּוּפַת שָׁאוּל. וּמִשְׁקְלֵי הַשֵּׁמוֹת מִשְׁתַּנִּים. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁהוּא כְּמוֹ כָּנָף. וְכָנָף בִּלְשׁוֹן תַּרְגּוּם וְגַפִּין, כְּאִלּוּ אָמַר בִּכְנַף בִּגְדוֹ לְבַדּוֹ. וְאֵינוֹ מִטַּעַם הָעִנְיָן, כִּי אֵין רָאוּי לִהְיוֹת פֵּרוּשׁוֹ, רַק שֶׁאֵין גּוּף אַחֵר תָּלוּי עַל גַּבּוֹ. וְהִנֵּה יִהְיֶה כְּמוֹ עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים. אָמַר הַגָּאוֹן הַצְּרַדְ הַכָּתוּב לוֹמַר אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא, כַּאֲשֶׁר אָמַר יֵצֵא לַחָפְשִׁי, בַּעֲבוּר דְּבַר אִשְׁתּוֹ, שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹמַר אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא. וְאַחַר שֶׁאֵין אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ בְּבֵית דִּין, מַה טַּעַם לוֹמַר וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. לְהוֹדִיעַ כִּי הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי צָרִיךְ לְפַרְנֵס אֶת אִשְׁתּוֹ, וְתַעֲמֹד עִמּוֹ עַד שֶׁיֵּצְאוּ יַחַד: תורה ד

ד) **אִם אֲדוֹנָיו יִתֶּן לוֹ.** מָצָאנוּ אַנְשֵׁי לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ חוֹלְקִים כָּבוֹד בְּתוֹרַת הַשֵּׁמוֹת אֲבָל לֹא בִּפְעָלִים. אָמְרוּ אֲדוֹן גַּם אֲדוֹנִים. וְהוּא לְשׁוֹן יָחִיד, מִיַּד אֲדוֹנִים קָשֶׁה. וּבַסְּמוּכִים אָמְרוּ אֲדוֹנָיו וְלֹא אָמְרוּ אֲדוֹנוֹ, כִּי לֹא נִמְצָא. וּלְשׁוֹן הַמְדַבֵּר אֲדֹנִי שָׁאַל. וְאָסוּר לְאָמְרוֹ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב עִם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד. וְכָכָה אֵין רָאוּי שֶׁיֹּאמַר לְשֵׁם עַל לְשׁוֹן יָחִיד, כְּמוֹ בַּכְּנוּי אֲדֹנִי שָׁאַל. וְכָכָה מִלַּת אֱלוֹהַּ, אָמַר רַבִּי מָרִינוּס, זוֹ כֹּחוֹ לֵאלוֹהוּ, וְלֹא לֵאלֹהָיו, דֶּרֶךְ בִּדְיוֹן: **אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה.** זֹאת הָאִשָּׁה עַל דֶּרֶךְ חֲכָמֵינוּ הִיא כְּנַעֲנִית. וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת פֵּרוּשׁ כְּנַעֲנִית, עַל דֶּרֶךְ מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם, שֶׁכָּתוּב מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה. וְכָכָה כָּל עֶבֶד כְּנַעֲנִי. כִּי עַל שִׁבְעָה גּוֹיִם כָּתוּב, לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. וּבִשְׁלֹמֹה כָּתוּב מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' הֵם לֹא יָבֹאוּ בָּכֶם וְאַתֶּם לֹא תָּבֹאוּ בָּהֶם. וְזֶה כָּתוּב עַל צִדְנִיּוֹת חִתִּיּוֹת, וְלֹא מוֹאֲבִיּוֹת עַמּוֹנִיּוֹת: תורה ה

ה) **וְאִם אָמֹר.** כְּבָר פֵּרַשׁוּהָ קַדְמוֹנֵינוּ כִּי לֹא יִהְיֶה נִרְצָע עַד שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ כָּל אֵלֶּה הַדְּבָרִים, עַד כִּי אֲהַבְךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ: תורה ו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) **וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס**

ו וּיקָרְבִנֵּהּ רִבּוֹנֵהּ לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא וּיקָרְבִנֵּהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת (דִּילְוָת) מְזֻזְתָּא וְיַרֵצַע רִבּוֹנֵהּ יָת אוּדְנֵהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵהּ עָבֶד פָּלַח לְעָלָם:

רש"י ◄ **אֶל הָאֱלֹהִים •** (מכילתא) לְבֵית־דִּין. צָרִיךְ שֶׁיִּמָּלֵךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. **אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה •** יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְּזוּזָה כְּשֵׁרָה לְרָצַע עָלֶיהָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (דברים טו) "וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת", בַּדֶּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הִקִּישׁ דֶּלֶת לִמְזוּזָה: מַה מְּזוּזָה מְעֻמָּד, אַף דֶּלֶת מְעֻמָּד (קידושין כב). **וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ •** הַיְמָנִית. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֹזֶן" "אֹזֶן" לִגְזֵרָה־שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע: (ויקרא יד) "תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית", מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמָה רָאָה אֹזֶן לְהֵרָצַע מִכָּל שְׁאָר אֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? (מכילתא) אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֹזֶן זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "לֹא תִגְנֹב", וְהָלַךְ וְגָנַב, תֵּרָצַע'. וְאִם מוֹכֵר עַצְמוֹ: 'אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, תֵּרָצַע'. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְּרָא זֶה כְּמִין חֹמֶר (רָצָה לוֹמַר: קֶשֶׁר צְרוֹר מְבֻשָּׂם, שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְתַכְשִׁיט): 'מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסַחְתִּי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: (ויקרא כה) "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרֵצַע בִּפְנֵיהֶם'. **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם •** עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (ויקרא כה) "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", מַגִּיד שֶׁחֲמִשִּׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג.

(ז) **וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:**

ז וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יָת בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ לָא תִפּוֹק כְּמַפְקָנוּת עַבְדַּיָּא:

רש"י ◄ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה •** (מכילתא. ערכין כט) בְּקִטַּנָּה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִים? אָמַרְתָּ: קַל־וָחֹמֶר. וּמַה מְּכוּרָה קֹדֶם לָכֵן יוֹצְאָה בְּסִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", שֶׁאָנוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נַעֲרוּת - שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר? **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים •** כִּיצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעַיִן, אֲבָל זוֹ לֹא תֵּצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, אֶלָּא עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שִׁנָּהּ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי יִמְכֹּר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִיָּה לְעִבְרִי לְכָל יְצִיאוֹתָיו: מָה עִבְרִי יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל, אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל. וּמַהוּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵּצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים כַּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים, יָכוֹל (אַף) הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים? — תַּלְמוּד־לוֹמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה, מָה הָעִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים, אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ו) **וְהִגִּישׁוֹ.** מִלַּת אֱלֹהִים כְּמוֹ מִקִּימֵי מִשְׁפַּט אֱלֹהִים בָּאָרֶץ. וְהַמִּנְהָג לְהִיוֹתָם בְּשַׁעַר הָעִיר, יוֹשְׁבִים, שֶׁיֵּשׁ לָהּ דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ. וְזֶה טַעַם אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה, שֶׁיַּעֲשֶׂה זֶה לִפְנֵי יוֹשְׁבֵי הַשַּׁעַר: **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם.** יָדַעְנוּ כִּי מִלַּת לְעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, הוּא זְמַן, כְּמוֹ כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים, זְמַנִּים. וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם, עַד זְמַן שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל. וְכֵן וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם, לִזְמַנּוֹ שֶׁל יוֹבֵל, שֶׁאֵין זְמַן מוֹעֲדֵי יִשְׂרָאֵל אָרֹךְ מִמֶּנּוּ. וִיצִיאַת חֵרוּת, כְּאִילוּ עוֹלָם מִתְחַדֵּשׁ. אוֹ יִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁיָּשׁוּב לִזְמַנּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה חָפְשִׁי: תורה ז

ז) **אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה.** קְטַנָּה הִיא שֶׁהִיא בִּרְשׁוּת הָאָב, כְּמוֹ הַבַּת שֶׁהוּא מֵפֵר אֶת נִדְרָהּ. וּמִלַּת לְעַם נָכְרִי, עִם זֶה הַפָּסוּק הִיא דְּבֵקָה. כִּי עַל הָאָב יְדַבֵּר לְעַם נָכְרִי, לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ. כְּמוֹ מַדּוּעַ נִבְגֹּד אִישׁ בְּאָחִיו. וֶאֱמֶת וְנָכוֹן הוּא, כִּי אֵין רְשׁוּת לָאָדוֹן לְמָכְרָהּ לְאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶה יָדַעְנוּ מֵהַקַּבָּלָה, וְשָׁמוּ זֶה לְזֵכֶר וּלְאַסְמַכְתָּא. וְאַל תִּתְמַהּ בַּעֲבוּר מֶרְחָק לְעַם נָכְרִי מִזֶּה הַפָּסוּק, כִּי כְּמוֹהוּ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ. אָמַר הַגָּאוֹן, כִּי לְעַם נָכְרִי, כְּמוֹ לְאִישׁ נָכְרִי. וְכָמוֹהוּ, הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ח) **אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בִּבְגֹדוֹ־בָהּ:**

ח אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לֵהּ וְיִפְרְקִנַּהּ לְגַבַּר אָחֳרָן לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ:

רש"י◄ **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ.** שֶׁלֹּא נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו לְכָנְסָהּ (מכילתא). **אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ.** שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְכֶסֶף קִנְיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בְּיִעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. **וְהֶפְדָּהּ.** יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהִפָּדוֹת וְלָצֵאת, שֶׁאַף הוּא מְסַיֵּעַ בְּפִדְיוֹנָהּ. וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ? שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ, כְּאִלּוּ הִיא שְׁכוּרָה אֶצְלוֹ, כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁקְּנָאָהּ בְּמָנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעֲתִידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנָה. נִמְצָא שֶׁקָּנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה וְעָשִׂתָה אֶצְלְךָ שְׁתֵּי שָׁנִים, חֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה. טֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיּוֹת הַמָּנֶה וְתֵצֵא מֵאֶצְלְךָ. **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ.** שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְאַחֵר, לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב (קידושין יח). **בִּבְגֹדוֹ־בָהּ.** אִם בָּא לִבְגֹּד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת יִעוּד. וְכֵן אָבִיהָ, מֵאַחַר שֶׁבָּגַד בָּהּ וּמְכָרָהּ לָזֶה.

(ט) **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ:**

ט וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְּמִנַּהּ כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ:

רש"י◄ **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה.** הָאָדוֹן. מְלַמֵּד שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ, אִם יִרְצֶה אָבִיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים, אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: 'חֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי בַּכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל אָבִיךְ בִּדְמַיִךְ'! **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת.** שְׁאֵר, כְּסוּת וְעוֹנָה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וְזֶה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר עַל הַיָּחִיד בְּאַחַת הַלְּשׁוֹנוֹת, כִּי נָכוֹן הוּא שֶׁיֹּאמַר וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל. כִּי הוּא שֵׁם הַמִּין הַכּוֹלֵל, כְּמוֹ וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם. רַק לִהְיוֹת שֵׁם שֶׁטַּעֲמוֹ כְּלָל, כְּמוֹ עַם וְגוֹי, וְקָהָל וְעֵדָה, לֹא יִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר עַל הַיָּחִיד. וּפֵירוּשׁ הֲגוּי גַּם צַדִּיק, שֵׁם מְפֹרָשׁ. כִּי הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְּדוֹלָה: **וְטַעַם לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים.** שֶׁיְּצִיאָתָם לְעוֹלָם אַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים. כִּי גַּם זֹאת תֵּצֵא אִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים, כַּאֲשֶׁר הוּא כָּתוּב, כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים. רַק אִם הִגִּיעָה קֹדֶם שֵׁשׁ, לִזְמַן שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתָהּ, תֵּצֵא: תורה ח

ח) **אִם רָעָה.** שֶׁלֹּא מָצְאָה חֵן בְּעֵינָיו אַחַר שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ, שֶׁיִּשָּׂאֶנָּהּ לְאִשָּׁה. וְזֶה הוּא טַעַם אֲשֶׁר לוֹ יְעָדָהּ, שֶׁהִיא יְעוּדָה לוֹ לִהְיוֹתָהּ אִשְׁתּוֹ. אוֹ יְעָדָהּ לִהְיוֹתָהּ אִשֶּׁת בְּנוֹ. וְדַע כִּי לוֹ קָרֵי. וְכָתוּב הוּא בִּפְנִים בְּאָלֶף, וּבַחוּ"ץ בְּיָו"ו. וְאָמַר הַגָּאוֹן, כִּי שְׁנֵי טְעָמִים יֵשׁ לוֹ. כְּמוֹ הוּא עָשָׂנוּ וְלֹא אֲנַחְנוּ. הַטַּעַם הָאֶחָד, כִּי אֲנַחְנוּ לֹא עָשִׂינוּ עַצְמֵנוּ. וְהַשֵּׁנִי, כִּי לוֹ אֲנַחְנוּ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי זֶה הַשֵּׁנִי הוּא הָאֱמֶת לְבַדּוֹ. וְכָכָה כֻּלָּם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַמְּדַקְדֵּק, אֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לְהַפְרִישׁ בְּמִבְטָא בֵּין לֹא בְּאָלֶף וּבֵין לוֹ בְּיָו"ו אוֹ בְּהֵ"א, כְּמוֹ הֲלֹה הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן. כָּל אֵלֶּה הַפְּסוּקִים, אָלֶף מִבִּפְנִים, וּמִבַּחוּץ יָו"ו. כָּל אֵלֶּה כְּדֶרֶךְ קְרִיאָתָם הוּא טַעֲמָם. וְדַע כִּי מִלַּת וְהֶפְדָּהּ, מֵהַפְּעָלִים הַיּוֹצְאִים. כְּמוֹ וְהַפּוֹדֵךְ. אֲשֶׁר פָּדָה אֶת נַפְשִׁי. כִּי פְּדִיתִים. וְהִנֵּה וְהֶפְדָּהּ פֹּעַל יוֹצֵא לִשְׁנַיִם פְּעוּלִים, כְּמוֹ הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר. אוֹ כְּמוֹ רֹאוּבֵן הֶאֱכִיל לִשְׁמְעוֹן לֶחֶם. וְהִנֵּה וְהֶפְדָּהּ, שֶׁיְּבַקֵּשׁ פִּדְיוֹנָהּ וִיקַבְּלֶנּוּ. בֵּין שֶׁתִּפְדֶּה הִיא עַצְמָהּ, אוֹ אָבִיהָ אוֹ אֶחָד מִקְּרוֹבֶיהָ. כִּי אִם הִיא קְרוֹבָה אֶל שֵׁשׁ שָׁנִים, יְחַשְּׁבוּ כַּמָּה שָׁנִים עָבְדָה, וְכַמָּה הַמֶּרְחָק עַד הַשְּׁבִיעִית, אוֹ עַד הַזְּמַן שֶׁתְּהֵא בִּרְשׁוּתָהּ. וּכְפִי הַחֶשְׁבּוֹן יִהְיֶה הַפִּדְיוֹן: **לְעַם נָכְרִי.** פֵּרַשְׁנוּ. וְדַע כִּי כָּל עַם שֶׁאֵינוֹ יִשְׂרָאֵל, נִקְרָא נָכְרִי. וְאֵינוֹ כְּמוֹ זָר, כִּי זָר יִקָּרֵא שֶׁאֵינוֹ מִמִּשְׁפַּחַת הַשֵּׁבֶט. וְהִנֵּה אִם אָמַרְנוּ כִּי יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עִבְרִים בַּעֲבוּר עֵבֶר, וְהָיָה הוּא עוֹבֵד הַשֵּׁם. וְהִנֵּה מִי שֶׁהוּא מִמִّשְׁפַּחְתּוֹ, וְעַל אֱמוּנָתוֹ יִקָּרֵא עִבְרִי. וְאִם אָמַרְנוּ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם נִקְרָא כֵּן, הִנֵּה כָּתוּב כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע. אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּישְׁמָעֵאל כָּתוּב כִּי זַרְעֲךָ הוּא, לֹא נִתְּנָה הָאָרֶץ רַק לְיִצְחָק לְבַדּוֹ. וּבְנֵי יִצְחָק הָיוּ יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. וְכָתוּב בְּיִצְחָק, כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל. וְהִנֵּה לֹא נִקְרָא לוֹ זֶרַע רַק בְּיַעֲקֹב לְבַדּוֹ, אֲשֶׁר לוֹ נִתְּנָה הָאָרֶץ. וְהִנֵּה נָכְרִים יֵחָשְׁבוּ בְּנֵי הַפִּילַגְשִׁים, וּבְנֵי עֵשָׂו עִמָּהֶם: תורה ט

ט) **וְאִם לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה.** עַל מִשְׁקַל יִרְשֶׁנָּה. מוֹעֵד כְּמוֹ מוֹקֵד: **וְטַעַם כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת.** בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַבְּתוּלוֹת שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ: **יַעֲשֶׂה לָּהּ.** גַּם הַבֵּן גַּם הָאָב, אִם הוּא יִקָּחֶנָּה: תורה י

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(י) **אִם־אַחֵרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כִּסּוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:**

רש"י ◄ **אִם־אַחֵרֶת יִקַּח־לוֹ • עָלֶיהָ** (מכילתא)**. שְׁאֵרָהּ כִּסּוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע • מִן הָאָמָה שֶׁיָּעַד לוֹ כְּבָר.**

י אִם אָחֶרֶנְתָּא יִסַּב לֵהּ זִיוּנַהּ כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ לָא יִתְמְנָע:

שְׁאֵרָהּ • מְזוֹנוֹת (כתובות מז)**. כִּסּוּתָהּ • כְּמַשְׁמָעוֹ. עֹנָתָהּ • תַּשְׁמִישׁ.**

(יא) **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס**

רש"י ◄ **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ • אִם אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַה הֵן הַשָּׁלֹשׁ? יִיעָדֶנָּה לוֹ אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ. וְיָצְאָה חִנָּם • רִבָּה לָהּ יְצִיאָה לְזוֹ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרִבָּה לַעֲבָדִים. וּמַה הִיא הַיְצִיאָה? לְלַמֶּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עוֹד עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם סִימָנִים כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁתֵּצֵא,**

יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:

שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וּמַהוּ הָאָמוּר כָּאן: "וְיָצְאָה חִנָּם"? שֶׁאִם קָדְמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים, תֵּצֵא בָּהֶן. (קידושין ד. מכילתא) אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בְּבַגְרוּת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֵין כָּסֶף", לְרַבּוֹת יְצִיאַת בַּגְרוּת. וְאִם לֹא נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: "וְיָצְאָה חִנָּם", זוֹ בַּגְרוּת, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק.

(יב) **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:**

רש"י ◄ **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת • כַּמָּה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשַׁת רוֹצְחִין, וּמַה שֶּׁבִּידֵי לְפָרֵשׁ לָמָּה בָּאוּ כֻּלָּם, אֲפָרֵשׁ. מַכֵּה אִישׁ וָמֵת •** (סנהדרין פד) **לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כד) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי הַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה. וְאִם נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", וְלֹא נֶאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ. הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה

יב דִּימְחֵי לֶאֱנַשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

וְאֶת הַקָּטָן מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ קָטָן וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה. וְעוֹד, אִלּוּ נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד־לוֹמַר: (שם) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ נְפָלִים בְּמַשְׁמַע? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא).

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

י) אִם אַחֵרֶת. בֵּין שֶׁתִּהְיֶה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְכְּרָה, אוֹ לֹא נִמְכְּרָה: **שְׁאֵרָהּ.** מְזוֹנָהּ, שֶׁיַּעֲמִיד שְׁאֵרָהּ שֶׁהוּא בְּשָׂרָהּ: **וְעֹנָתָהּ.** יֵשׁ אוֹמֵר דִּירָתָהּ. וְכָמוֹהוּ לְפִי דַּעְתִּם, וְעָנָה אִיִּים, וְעָנְתָה שָׁמָּה. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי וְעָנָה אִיִּים כְּמַשְׁמָעוֹ, כְּמוֹ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ דֶּרֶךְ מָשָׁל. כִּי שָׁם כָּתוּב, וְשַׂעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא. גַּם וְעָנְתָה שָׁמָּה, תְּנַגֵּן. כְּמוֹ עֲנוּ לַה' בְּתוֹדָה. וּפֵירוּשׁ וְעוֹנָתָהּ, עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁהוּא עֵת דּוֹדִים. כִּי מִלַּת עֵת בְּחֶסְרוֹן נוּן, כְּמוֹ אֱמֶת. עַל כֵּן נִגַּשׁ הַתָּיו, וְהִנֵּה עִתָּהּ. אוֹ עִתּוֹ, כְּמוֹ אֲמִתּוֹ. גַּם כֵּן עִתָּהּ. וְהִנֵּה עוֹנָתָהּ, מִגְּזֵרַת עֵת. וְעַתָּה הִיא זֹאת הָעֵת: תורה יא

יא) וְאִם. אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה, כְּמוֹ שְׁלָשׁ סְאִים. כִּי הַנָּכוֹן הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה. וְרַבִּים חָשְׁבוּ, כִּי הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה הֵם שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ. וְזֶה לֹא יִתָּכֵן, כִּי אַחַר שֶׁאָמַר כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ, וְחִיּוּב הַבָּנוֹת אֵלֶּה הַשָּׁלֹשׁ, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַזְכִּיר זֶה. וְעוֹד כִּי יִפַּת תֹּאַר שֶׁהִיא נָכְרִיָּה, כָּתוּב עָלֶיהָ וּמָכוֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף. וְאַף כִּי זֹאת. רַק הַנָּכוֹן שֶׁהוּא וְאִם אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה, שֶׁהוּא לֹא יִשְׂאֶנָּה, וְלֹא לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה, וְלֹא יִפְדֶּנָּה, תֵּצֵא חִנָּם בִּהְיוֹתָהּ בִּרְשׁוּתָהּ. וְכָמוֹהוּ, אִם יִגַּע טֻמְאַת נֶפֶשׁ בְּכָל אֵלֶּה הֲיִטְמָא. פֵּירוּשׁ, בְּאַחַת מֵאֵלֶּה, וְכָמוֹהוּ רַבִּים. וְאָמַר הַגָּאוֹן, מַה טַּעַם לוֹמַר אֵין כֶּסֶף, אַחַר שֶׁאָמַר וְיָצְאָה חִנָּם. וְהוּא הֵשִׁיב, כִּי אִם חָלְתָה בְּבֵיתוֹ וְהוֹצִיא עָלֶיהָ בִּרְפוּאוֹת, לֹא תִּפָּרַע לוֹ כְּלוּם. וּלְפִי דַּעְתִּי, אֵין צֹרֶךְ כִּי הוּא תּוֹסֶפֶת בְּאוּר. כְּדֶרֶךְ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה: תורה יב

יב) מַכֵּה אִישׁ. טַעַם לְהַזְכִּיר זֶה אַחַר זָכָר הָעֶבֶד וְהָאָמָה, כִּי צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִשְׁפַּט מַכֵּה עַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ. וְזֶה הָאִישׁ הוּא מִיִּשְׂרָאֵל: **מוֹת יוּמָת.** כָּל מוֹת יוּמָת, הַדָּבָר תָּלוּי בְּבֵית־דִּין, חוּץ מֵאֶחָד. כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה בְּסָמוּךְ: תורה יג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יג) **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס**

יג וְדִי לָא כְמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְּמְסַר לִידֵהּ וְאֶשַׁוִּי לָךְ אֲתַר דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן:

רש"י ◄ **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה** • לֹא אָרַב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן. 'צָדָה' לְשׁוֹן אָרֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א כד) "וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וְלֹא יִתְכֵּן לוֹמַר 'צָדָה' לְשׁוֹן "הַצָּד צַיִד", שֶׁצֵּידַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל הֵ"א בַּפּוֹעַל שֶׁלָּהּ, וְשֵׁם דָּבָר בָּהּ צַיִד, וְזֶה שֵׁם דָּבָר בּוֹ צְדִיָּה וּפֹעַל שֶׁלּוֹ צוֹדֶה, וְזֶה פֹּעַל שֶׁלּוֹ צָד, וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְדִי לָא כְמַן לֵהּ". וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק 'צָד צַיִד', וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ. וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחַת מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל צָד, נַחַבְּרֶנּוּ בְּחֵלֶק (ישעיה סו) "עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ", (שמואל א כ) "צָדָה אוֹרֶה", (דניאל ז) "וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל". אַף כָּאן "אֲשֶׁר לֹא צָדָה" לֹא צִדֵּד לִמְצֹא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו. מִכָּל־מָקוֹם, לְשׁוֹן אוֹרֵב הוּא. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • זִמֵּן לְיָדוֹ, לְשׁוֹן (תהלים צא) "לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה", (משלי יב) "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן", (מלכים ב ה) "מִתְאַנֶּה הוּא לִי", מִזְדַּמֵּן לִמְצֹא לִי עִלָּה. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • וְלָמָּה תֵּצֵא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א כד) "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע", וּמְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מְשַׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע"? "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ". בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא גָּלָה. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְזַמְּנָן לְפֶנְדָּק אֶחָד: זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֶּלָּם, וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בַּסֶּלָּם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִגְלוֹת. נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג - גּוֹלֶה, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד - נֶהֱרַג. **וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם** • אַף בַּמִּדְבָּר, שֶׁיְּנוּס שָׁמָּה. וְאִי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה (מכות יב).

(יד) **וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס**

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵהּ לְמִקְטְלֵהּ בְּנִכְלוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּהּ לְמָמָת:

רש"י ◄ **וְכִי־יָזִד** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "מַכֵּה אִישׁ וָגוֹ'", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁהָרַג וּשְׁלִיחַ בֵּית־דִּין שֶׁהֵמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וְהָאָב הִמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ וְהַשּׁוֹגֵג? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְכִי יָזִד" וְלֹא שׁוֹגֵג, "לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה" וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין, וְהָרוֹפֵא וְהָרוֹדֶה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִזִּדִּין, אֵין מַעֲרִימִין. **מֵעִם מִזְבְּחִי** • (סנהדרין צה) אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹצֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת.

(טו) **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: פ**

טו וּדְמַחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ** • (שם פד) לְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ עַל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּתַשְׁלוּמִין וְלֹא בְּמִיתָה, הֵצְרַךְ לוֹמַר עַל הַחוֹבֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה. **אָבִיו וְאִמּוֹ** • אוֹ זֶה אוֹ זֶה. **מוֹת יוּמָת** • בְּחֶנֶק.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה.** כְּמוֹ בִּצְדִיָּה. וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי. וְהִנֵּה הוּא כְּעִנְיַן אוֹרֵב וְעוֹשֶׂה בְּמֵזִיד: **אִנָּה לְיָדוֹ.** כְּמוֹ כִּי מִתְאַנֶּה הוּא לִי. מְבַקֵּשׁ סִבּוֹת וַעֲלִילוֹת. וְהִנֵּה טַעְמוֹ שֶׁהַשֵּׁם סִבֵּב וְתִקֵּן עֲלִילוֹת שֶׁיָּמוּת זֶה מִיַּד זֶה, וְלֹא עָלְתָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ. וְהַשֵּׁם סִבֵּב לוֹ זֶה, בַּעֲבוּר עָוֹן אַחֵר שֶׁעָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיִּגְלֶה מִמְּקוֹמוֹ. וּכְתִיב לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן: תורה יד

יד) **וְכִי יָזִיד.** טַעַם לְהָרְגוֹ, כְּאִילוּ כְּתִיב וַהֲרָגוֹ בְּעָרְמָה. וְכָמוֹהוּ כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כִּי תְחַלֵּל נַפְשָׁהּ לִזְנוֹת. עַל כֵּן אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת. וְיָדוּעַ כִּי לְשׁוֹן חִלּוּל, גַּם תְּחִלָּה, מִפְּעָלֵי הַכֶּפֶל, וְהֵם ב' טְעָמִים. עַל כֵּן הֵצְרַךְ לְהַפְרִישׁ בֵּין שְׁנֵיהֶם, אָמַר כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת. כִּי מִלְּשׁוֹן תְּחִלָּה יֹאמַר תֵּחֵל, כְּמוֹ תָּחֵל לִסְפּוֹר: **מֵעִם מִזְבְּחִי.** הִנֵּה זֶה הֵפֶךְ הַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן, שֶׁשָּׁם כָּתוּב וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם, וְהֵם עָרֵי מִקְלָט. רַק הַמֵּזִיד שֶׁיָּנוּס אֲפִילוּ עַל מִזְבְּחִי, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יוֹאָב, יוּמָת. וְקַדְמוֹנֵינוּ אָמְרוּ, אֲפִילוּ כֹּהֵן וְרָצָה לַעֲבֹד עֲבוֹדַת מִזְבְּחִי יוּמָת: תורה טו

טו) **וּמַכֵּה.** בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת, הֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ כִּי יֵשׁ מַכֶּה בְּלֹא מִיתַת הַמַּכֶּה שֶׁיָּמוּת. כְּמוֹ מַכֵּה אָבִיו. וּמַכֶּה יִשָּׂרֵת בַּעֲבוּר אַחֵר. וּבַעֲבוּר כְּבוֹד הָאָבוֹת, הֵצְרַךְ לוֹמַר אֲפִילוּ שֶׁלֹּא יַכֶּם רַק יְקַלְּלֵם, יוּמָת: תורה טז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טז) **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס**

רש"י ◄ **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ•** (מכילתא) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כד) "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ. אִשָּׁה, אוֹ טֻמְטוּם, אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס שֶׁגָּנְבוּ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְגוֹנֵב אִישׁ", אֵין לִי אֶלָּא גּוֹנֵב אִישׁ. גּוֹנֵב אִשָּׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (שם) "וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". לְכָךְ הֵצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם, מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה, גִּלָּה זֶה. **וְנִמְצָא בְיָדוֹ•** שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ, וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פה). **מוֹת יוּמָת•** בְּחֶנֶק. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא. וְהִפְסִיק הָעִנְיָן וְכָתַב: "וְגוֹנֵב אִישׁ" בֵּין "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" לְ"מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ", וְנִרְאָה לִי, הֵינוּ פְּלוּגְתָּא, דְּמַר סָבַר מַקְשִׁינָן הַכָּאָה לְקִלְלָה, וּמַר סָבַר לָא מַקְשִׁינָן (סנהדרין שם).

טז וְדִיגְנוּב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזְדַּבְּנֵהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

(יז) **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס**

רש"י ◄ **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ•** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (ויקרא כ) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" סְתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל", לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. **מוֹת יוּמָת•** בִּסְקִילָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", בִּסְקִילָה, וּבִנְיָן אָב לְכֻלָּם: (ויקרא כ) "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּבִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין ל').

יז וְדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

(יח) **וְכִי־יִרְיְבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:**

רש"י ◄ **וְכִי־יִרְיְבֻן אֲנָשִׁים•** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן", לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אֵבָרָיו, אֲבָל שֶׁבֶת וְרִפּוּי לֹא לָמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא).

יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֵּל לְבוּטְלָן:

וְנָפַל לְמִשְׁכָּב• כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְיִפֵּל לְבוּטְלָן", לְחָלִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ.

(יט) **אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא: ס**

רש"י ◄ **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ•** עַל בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ (מכילתא). **וְנִקָּה הַמַּכֶּה•** וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּהָרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כָּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, אָז "וְנִקָּה הַמַּכֶּה", אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה, לֹא נִקָּה הַמַּכֶּה. **רַק שִׁבְתּוֹ•** בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מַחֲמַת הַמַּכָּה, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁהֲרֵי אַף לְאַחַר הַחֳלִי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלֶאכֶת יָד וְרֶגֶל, וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ מַחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל". **וְרַפֵּא יְרַפֵּא•** כְּתַרְגּוּמוֹ: יְשַׁלֵּם שְׂכַר הָרוֹפֵא (בבא קמא פה).

יט אִם יְקוּם וְיִהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וִיהֵי זַכָּאָה מָחֵיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) וְגֹנֵב. אָמַר הַגָּאוֹן, לָמָּה נִכְנַס זֶה הַפָּסוּק בֵּין מַכֵּה אָבִיו וּבֵין מְקַלֵּל אָבִיו. וְהֵשִׁיב, כִּי הַכָּתוּב לֹא יָדַבֵּר רַק עַל הַהֹוֶה, כִּי הַגַּנָּבִים הָיוּ קְטַנִּים וְגָדְלוּ בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה, לֹא יַכִּירוּ אֲבוֹתֵיהֶם, וְיִתְּכֵן שֶׁיַּכּוּם וִיקַלְּלוּם. וְהָעִנְיָן עַל הַגַּנָּב: **וְנִמְצָא בְיָדוֹ.** בַּשּׁוּק לִפְנֵי הִמָּכְרוֹ, יוּמָת: תורה יז

יז) וּמְקַלֵּל. מָצָאנוּ קְלָלָה בִּזְכִירַת הַשֵּׁם, כְּמוֹ וַיְקַלֵּלֶם בְּשֵׁם ה'. גַּם בְּלֹא זִכְרוֹן הַשֵּׁם: תורה יח

יח) וְכִי יְרִיבֻן. אָמַר הַגָּאוֹן, בְּאֶגְרוֹף כְּמוֹ בַּעֲלֵי אֶגְרוֹפִין, דָּבָר חָזָק וְקָשֶׁה. וְרַבִּי מָרִינוֹס אָמַר כִּי הָאֶל"ף נוֹסָף, כְּמוֹ אֶל"רְאֶזְרֹעִי. מִגִּזְרַת גְּרָפָם, דָּבָר שֶׁיִּגְרֹף בְּיָדוֹ. וְכָכָה בְּלָשׁוֹן עֲרָבִי: תורה יט

יט) אִם יָקוּם. עַל חֲזַ"ל נִסְמוֹךְ, שֶׁפֵּירְשׁוּ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, שֶׁלֹּא יִשָּׁעֵן עַל אַחֵר כְּמִשְׁפַּט הַחוֹלִים. רַק עַל עַצְמוֹ: **וְנִקָּה הַמַּכֶּה.** שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ מִבֵּית הַסֹּהַר. וּפֵירוּשׁ שִׁבְתּוֹ, מִגִּזְרַת שִׁבִיתָה שֶׁשָּׁבַת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ"ב שבט ~

(כ) **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם:**

כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵּהּ בְּשָׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְּדָנָא יִתְּדָן:

רש"י ◄ **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ • בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעִבְרִי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי כַסְפּוֹ הוּא". מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית, אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית. וַהֲרֵי הָיָה בִּכְלַל "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת"? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּדִין "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם", שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מֵעֵת לְעֵת, פָּטוּר. **בַּשֵּׁבֶט** • כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? תַּלְמוּד־לוֹמַר בְּיִשְׂרָאֵל: (במדבר לה) "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (או בכלי עץ יד אשר ימות בו, גרסת רא"ם) הִכָּהוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר, אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא־אִם־כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וְעַל אַבְר שֶׁהוּא כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ - עֶבֶד הַקַּל, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. **נָקֹם יִנָּקֵם** • (סנהדרין עא) מִיתַת סַיִף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) "חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית" (מכילתא) ◆

(כא) **אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס**

כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְּרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְּדָן אֲרֵי כַסְפֵּהּ הוּא:

רש"י ◄ **אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם • אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר, עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵי זֶה? — זֶה מֵעֵת לְעֵת** (מכילתא)**. לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא • הָא אַחַר שֶׁהִכָּהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁהָה מֵעֵת לְעֵת קֹדֶם שֶׁמֵּת, חַיָּב.**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מִמְּלַאכְתּוֹ. וְנָכוֹן הוּא. וְהוּא עַל מִשְׁקַל שִׁבְרוֹ, כִּי הַתֵּי"ו שֹׁרֶשׁ. וְיִתְכֵּן לִהְיוֹתוֹ כְּמוֹ זֶה, שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעַט, שֶׁהוּא מִגְּזֵרַת יָשַׁב. וְהַטַּעַם, זְמַן יְשִׁיבָה בַּבַּיִת שֶׁשּׁוֹבֶת בְּלִי מְלַאכְתּוֹ. וְהָעֵד עַל זֶה הַפֵּירוּשׁ, שֶׁהוּא הֵפֶךְ וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ: **וְרִפֹּא יְרַפֵּא.** לְאוֹת שֶׁנָּתַן רְשׁוּת לָרוֹפְאִים לְרַפֵּא הַמַּכּוֹת וְהַפְּצָעִים שֶׁיֵּרָאוּ בַּחוּץ. רַק כָּל חֹלִי שֶׁהוּא בִּפְנִים בַּגּוּף, בְּיַד הַשֵּׁם לְרַפְּאֹתוֹ. וְכֵן כָּתוּב כִּי הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ. וְכָתוּב בְּאָסָא, וְגַם בְּחָלְיוֹ לֹא דָּרַשׁ אֶת ה' כִּי אִם בָּרוֹפְאִים. וְהִנֵּה הַכָּתוּב הִפְרִישׁ, כִּי לֹא אָמַר וְרָפֹא יֵרָפֵא, מִן הַבִּנְיָן הַקַּל. רַק וְרַפֹּא יְרַפֵּא, שֶׁהוּא מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ זֶה הֵיטֵב בִּפְרָשָׁה הַזֹּאת. וַחֲכָמֵינוּ קִבְּלוּ דְּבָרִים אֲחֵרִים עִם אֵלֶּה שְׁנֵיהֶם. כַּאֲשֶׁר קִבְּלוּ בְּשָׂמִים עִם קְטֹרֶת סַמִּים. וְאֵינָם כְּתוּבִים: תורה כ

כ) וְכִי יַכֶּה. אֵין סָפֵק כִּי מִשְׁפַּט הַיִּשְׂרְאֵלִי, בֵּין חָפְשִׁי בֵּין נִמְכָּר, שָׁוֶה בְּכָל הַמִּשְׁפָּטִים. עַל כֵּן לֹא יִתְכֵּן לִהְיוֹת זֶה עֶבֶד עִבְרִי. וְעוֹד, כִּי בָּאַחֲרוֹנָה כָּתוּב כִּי כַסְפּוֹ הוּא. וְהִנֵּה זֶה הָעֶבֶד וְהָאָמָה, הוּא הַכָּתוּב עֲלֵיהֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה. וְנִפְתַּח בֵּי"ת בַּשֵּׁבֶט, שֶׁהָיָה מִנְהָגוֹ לְהַכּוֹתָם בּוֹ. וְהִנֵּה כָּל הַחוֹלְקִים עַל חֲכָמֵינוּ, בְּעַל כָּרְחָם יִסְמְכוּ עֲלֵיהֶם בְּמִלַּת נָקֹם יִנָּקֵם. כִּי הַנְּקָמָה עַל דְּרָכִים רַבִּים. וְהִנֵּה לֹא תוֹעִיל לָהֶם הַסְבָּרָא בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְהָאֲבוֹת קִבְּלוּ, כִּי זֹאת כְּמוֹ חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית: תורה כא

כא) אַךְ. הִנֵּה יֵקַם שֶׁהוּא מֵהַבִּנְיָן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פָּעֳלוֹ, הוּא כְּמוֹ יִנָּקֵם, שֶׁהוּא מִבִּנְיָן נִפְעַל. וְהַכּוּתִים אָמְרוּ כִּי פֵּירוּשׁ נָקֹם יִנָּקֵם, נְקָמָה גְּדוֹלָה לְיַסֵּר אוֹתוֹ. וְאִם יַעֲמֹד יוֹם אֶחָד, תִּהְיֶה הַנְּקָמָה פְּחוּתָה. וְאִם יוֹמַיִם, לֹא יֵקַם כְּלָל. וְרָאִיתָם, שֶׁלֹּא מָצָאנוּ בְּמִיתוֹת בֵּית־דִּין מִלַּת נְקָמָה. וְאָמְרוּ, כִּי חֶרֶב נוֹקֶמֶת אֵינָהּ רָאיָה גְּמוּרָה, שֶׁהוּא הַרִיגָה. וְעוֹד, אַחַר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יוֹם, מַה צֹּרֶךְ לוֹמַר יוֹמַיִם. וְכָל זֶה הָיָה קָשֶׁה עֲלֵיהֶם שֶׁיֵּהָרֵג הָאָדוֹן בַּעֲבוּר מוֹת הָעֶבֶד. וְהִנֵּה אָשִׁיב עֲלֵיהֶם, לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ הַכָּתוּב מַהוּ הַנְּקָמָה הַגְּדוֹלָה אוֹ הַקְּטַנָּה. וְהִנֵּה נִרְדּוֹף אַחֲרֵי הַכְּתוּבִים. נָקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנֶהֱרְגוּ הַמִּדְיָנִים כּוּלָּם. וְהִנֵּה אָמַר שִׁמְשׁוֹן, כִּי אִם נָקַמְתִּי בָּכֶם. וְאַחֲרָיו כָּתוּב וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק. וְאִנְּקָמָה נָקָם אַחַת, וּמֵתוּ בַּבַּיִת. חֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם, וְאַחֲרָיו לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם. כִּי דַּם עֲבָדָיו יִקֹּם, וְהִנֵּה דַּם יוֹרֶה עַל הַהַרִיגָה. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ, כָּל הַלָּשׁוֹן. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר זֶה הַמִּיתָה בְּמִלַּת נְקָמָה, כִּי הָאָדוֹן מִתְגּוֹלֵל בְּעַבְדּוֹ, בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. כִּי לֹא יוּכַל לְהַכּוֹת כָּכָה בְּבַר יִשְׂרָאֵל אָחִיו. וְזֶה שֶׁאָמַר יוֹם אוֹ יוֹמַיִם. וְהִנֵּה כָּמוֹהוּ עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים. וְהֵם אָמְרוּ שֶׁלֹּא יָדְעוּ טַעְמוֹ, אִם כֵּן יָשִׂימוּ זוֹ עִמּוֹ. וַחֲכָמֵינוּ זַ"ל אָמְרוּ, כִּי טַעַם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם שֶׁתִּהְיֶינָה הַשָּׁעוֹת מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כב) **וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:**

כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מַעְדְּיָא וְיִפְּקוּן וַלְדָהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְגְּבָאָה יִתְגְּבִי כְּמָא דִישַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא:

רש"י ◄ **וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים•** (מכילתא) זֶה עִם זֶה, וְנִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה. **וְנָגְפוּ•** אֵין 'נְגִיפָה' אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ: (תהלים צא) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (ירמיה יג) "וּכְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף". **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן•** בְּאִשָּׁה. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ•** לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל. שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בַּשּׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בִּשְׁבִיל הֲרִיוֹנָהּ. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ•** יִגְּבוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן, כְּמוֹ: (דברים כב) "וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף". **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו וְגוֹ'•** כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל בְּבֵית־דִּין לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. **וְנָתַן•** הַמַּכֶּה, דְּמֵי וְלָדוֹת. **בִּפְלִלִים•** עַל־פִּי הַדַּיָּנִים.

(כג) **וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:**

כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא:

רש"י ◄ **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה•** בָּאִשָּׁה. **וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ•** (סנהדרין עט) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, שֶׁהַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתָה וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

(כד) **עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל:**

כד עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא חֲלָף רַגְלָא:

רש"י ◄ **עַיִן תַּחַת עַיִן•** סִמֵּא עַיִן חֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחֲתוּ דָּמָיו לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וְכֵן כֻּלָּם. וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק "הַחוֹבֵל" (בבא קמא פד).

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

שָׁעוֹת בַּיּוֹם. וְכַאֲשֶׁר הִסְתַּכַּלְנוּ בּוֹ, מָצָאנוּ שֶׁיֹּאמַר בְּשַׁבָּט, שֶׁהוּא שַׁבָּט מוּסָר, כְּמוֹ אַתָּה בַּשַּׁבָּט תַּכֶּנּוּ. וְהִנֵּה הָאָדוֹן רָצָה לְיַסְּרוֹ. וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב כַּאֲשֶׁר יָמִית הָאָדוֹן עַבְדּוֹ, מַה הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה עָלָיו, כִּי מִנְהַג הָאָדוֹן לַחְמֹל עַל כַּסְפּוֹ שֶׁלֹּא לַהֲמִיתוֹ. כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אֲפִילוּ עַל בְּהֶמְתּוֹ. וְהַשֵּׁם צִוָּה כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר הָאָדוֹן אֶת עַבְדּוֹ, שֶׁלֹּא יְיַסְּרֶנּוּ מוּסָר אַכְזָרִי. כִּי בִּרְאוֹתוֹ שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצְאָה תַּחַת הַשֵּׁבֶט, יַנִּיחֶנּוּ. וְאִם לֹא יַנִּיחֶנּוּ, יֵהָרֵג בַּעֲבוּרוֹ. כִּי רַחֲמֵי הַשֵּׁם עַל כָּל מַעֲשָׂיו. וְכָתוּב בְּדָוִד, וְדָם לָרֹב שָׁפַכְתָּ, וְלֹא הָיוּ מִיִּשְׂרָאֵל: תורה כב

כב) וְכִי יִנָּצוּ. אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הֵם עִבְרִים, שֶׁהֵם נִצִּים, מַכֶּה זֶה אֶת זֶה. וְכֵן לָמָּה תַּכֶּה רֵעֶךָ. **וְנָגְפוּ.** כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם. גַּם פַּעַם יִהְיֶה פֵּירוּשׁ זֶה אוֹ זֶה. וְכֵן בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן, זֹאת אוֹ זֹאת. וְאִם שְׁנֵיהֶם יִשְׂרָאֵלִים, דִּין אֶחָד לָהֶם. וְזֹאת הָאִשָּׁה הִיא יִשְׂרְאֵלִית: **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן.** בָּאִשָּׁה. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ.** בַּעֲבוּר הַיְלָדִים שֶׁיָּצְאוּ וָמֵתוּ. **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו** אֲבִי הַיְלָדִים, אִם יַעֲשֶׂה כְּחֶפְצוֹ הַנּוֹגֵף. וְאִם לָאו, יִתֵּן עַל־פִּי בֵּית־דִּין. כְּמוֹ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים: תורה כג

כג) וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה. לָאִשָּׁה. וְיֵשׁ מַחְלֹקֶת אוֹמְרִים כִּי יָמוּת הַנּוֹגֵף, בַּעֲבוּר שֶׁמַּחְשַׁבְתּוֹ לַהֲרֹג אָחִיו, יוּמַת. וְרַאֲיָתָם, כִּי עַל הַיְלָדִים כָּתוּב עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ. וְעַל מוֹת הָאִשָּׁה כָּתוּב, וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ. וְאִם הוּא עֹנֶשׁ, מַה יִּתְרוֹן לְמוֹת הָאִשָּׁה יוֹתֵר מִן הַיְלָדִים. וְאִם אָמַרְנוּ שֶׁהֵם בְּנֵי עוֹנְשִׁים, לָמָּה שִׁנָּה הַכָּתוּב לוֹמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ. וּמַחְלֹקֶת אַחֶרֶת אוֹמֶרֶת כִּי הַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, לֹא יוּמַת. וְשִׁנָּה הַכָּתוּב לוֹמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, כִּי עֹנֶשׁ הַנֶּפֶשׁ, יוֹתֵר מֵהַיְלָדִים הַרְבֵּה מְאֹד. וְרַאֲיָתָם, הַכָּתוּב הִבָּא אַחֲרָיו, עַיִן תַּחַת עַיִן שֶׁאֵינוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, רַק הוּא כֹּפֶר. וְנִזְכַּר זֹאת הַפָּרָשָׁה, בַּעֲבוּר עַיִן תַּחַת עַיִן, שֵׁן תַּחַת שֵׁן. כִּי אַחֲרָיו כָּתוּב, מִשְׁפַּט עַיִן הָעֶבֶד וְשִׁנּוֹ: תורה כד

כד) עַיִן. אָמַר רַב סְעַדְיָה, לֹא נוּכַל לְפָרֵשׁ זֶה הַפָּסוּק כְּמַשְׁמָעוֹ. כִּי אִם אָדָם הִכָּה עַיִן חֲבֵרוֹ, וְסָרָה שְׁלִישִׁית אוֹר עֵינָיו, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיֵּכֶה מַכָּה כָּזֹאת בְּלִי תּוֹסֶפֶת וּמִגְרַעַת. אוּלַי יַחֲשִׁיךְ אוֹר עֵינוֹ כֻּלּוֹ. וְיוֹתֵר קָשֶׁה הַכִּוּיָה וְהַפֶּצַע וְהַחַבּוּרָה, כִּי אִם הָיוּ בְּמָקוֹם מְסֻכָּן, אוּלַי יָמוּת. וְאֵין הַדַּעַת סוֹבֶלֶת. אָמַר לוֹ בֶּן זוּטָא, וַהֲלֹא כָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בְּאָדָם כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ. וְהַגָּאוֹן הֵשִׁיב לוֹ, יֵשׁ לָנוּ בֵּי"ת תַּחַת עַל. וְהִנֵּה טַעְמוֹ כֵּן יִנָּתֵן עָלָיו עֹנֶשׁ, וּבֶן זוּטָא הֵשִׁיב לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ. וְהַגָּאוֹן הֵשִׁיב, הִנֵּה שִׁמְשׁוֹן אָמַר כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָהֶם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס

כה כְּוָאָה חֶלֶף כְּוָאָה פִּדְעָא חֶלֶף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפִי חֶלֶף מַשְׁקוֹפִי׃

רש"י◄ **כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה** • מִכְוַת אֵשׁ, וְעַד עַכְשָׁו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דָּמִים, וְעַכְשָׁו בְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת דָּמִים אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד עַל צִפָּרְנָיו, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל, לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. **פֶּצַע** • הֵיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרוֹ, נפרדו"ר בְּלַעַ"ז. הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא: אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים, נוֹתֵן נֶזֶק, וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב, נוֹתֵן שֶׁבֶת, וְרִפּוּי, וּבֹשֶׁת וְצַעַר. וּמִקְּרָא זֶה יָתֵר הוּא. וּב"הַחוֹבֵל" דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם נֶזֶק, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ, אֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר, לוֹמַר: הוֹאִיל וְקָנָה יָדוֹ, יֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ לְחָתְכָהּ בְּסַם, שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, וְזֶה חֲתָכָהּ בְּבַרְזֶל וְצִעֲרוֹ. **חַבּוּרָה** • הֵיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא, אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגְדּוֹ. לְשׁוֹן "חַבּוּרָה", טק"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ירמיה יג) "וְנָמֵר חַבַּרְבֻּרֹתָיו". וְתַרְגּוּמוֹ "מַשְׁקוֹפֵי", לְשׁוֹן חֲבָטָה, בטדור"א בְּלַעַ"ז, וְכֵן "שְׁדוּפוֹת קָדִים" שְׁקִיפָן קְדוּם, חֲבוּטוֹת בָּרוּחַ. וְכֵן "עַל הַמַּשְׁקוֹף", עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֶשׁ עָלָיו.

(כו) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃

כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵּהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנַּהּ חֶלֶף עֵינֵהּ׃

רש"י◄ **אֶת עֵין עַבְדּוֹ** • כְּנַעֲנִי, אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵצֶל "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים". **תַּחַת עֵינוֹ** • (מכילתא) וְכֵן בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים: אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחֹטֶם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה שֶׁהוּא גִּיד הָאַמָּה. וְלָמָּה נֶאֱמַר "שֵׁן וְעַיִן"? שֶׁאִם נֶאֱמַר "עַיִן" וְלֹא נֶאֱמַר "שֵׁן", הָיִיתִי אוֹמֵר: מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וַהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ. וְאִם נֶאֱמַר "שֵׁן" וְלֹא נֶאֱמַר "עַיִן", הָיִיתִי אוֹמֵר אֲפִלּוּ שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִיפִין, לְכָךְ נֶאֱמַר "עַיִן".

(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ

כז וְאִם שִׁנָּא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא דְּאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנַּהּ חֶלֶף שִׁנֵּהּ׃

(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃

כח וַאֲרֵי יַגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וְשִׁמְשׁוֹן לֹא לָקַח נְשׁוֹתֵיהֶם וּנְתָנָם לַאֲחֵרִים, רַק גְּמוּלָם הֵשִׁיב לָהֶם. וּכֵן זוֹטָא הֵשִׁיב, אִם הָיָה הַמַּכָּה עָנִי, מַה יִּהְיֶה עָנְשׁוֹ. וְהַגָּאוֹן הֵשִׁיב, אִם עַוֵּר יְעַוֵּר עַיִן פִּקֵּחַ, מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ. כִּי הֶעָנִי יִתְּכֵן שֶׁיַּעֲשִׁיר וִישַׁלֵּם, רַק הָעִוֵּר לֹא יוּכַל לְשַׁלֵּם לְעוֹלָם. וְהַכְּלָל, לֹא נוּכַל לְפָרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ מִצְוֹת הַתּוֹרָה פֵּירֵשׁ שָׁלֵם אִם לֹא נִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵי חַז"ל. כִּי כַּאֲשֶׁר קִבַּלְנוּ הַתּוֹרָה מִן הָאָבוֹת, כֵּן קִבַּלְנוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם. וְהִנֵּה יִהְיֶה פֵּירוּשׁ עַיִן תַּחַת עַיִן, רָאוּי לִהְיוֹתוֹ עֵינוֹ תַּחַת עֵינוֹ, אִם לֹא יִתֵּן כֹּפֶר. וְאָמַר הַגָּאוֹן, כִּי יֵשׁ שֵׁן שֶׁהֶעְנֵשׁ שֶׁלּוֹ מְעַט, אִם יִהְיֶה הַמַּכֶּה נַעַר, כִּי אִם יִכָּרֵת עוֹד יַחֲלִיף. וְהִזְכִּיר הַיָּד כִּי הִיא בַּעֲלַת מְלָאכָה. וְהִזְכִּיר הָרֶגֶל שֶׁהוּא יוֹתֵר קָשֶׁה מֵהַיָּד, כִּי לֹא יוּכַל אָדָם לָלֶכֶת בְּרֶגֶל אַחַת. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי הִזְכִּיר אֵלֶּה הָאֵיבָרִים עַל הַהֹוֶה בָּרֹב. כִּי כַּאֲשֶׁר יַכֶּה אָדָם חֲבֵרוֹ, אוֹ יַכֶּנּוּ בָּעַיִן שֶׁהוּא עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ. אוֹ בַּפֶּה שֶׁעוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ וְיִשְׁבֹּר שִׁנָּיו. אוֹ בַּיָּד שֶׁבָּהּ יִלְחֶם אוֹ יָגֵן בְּעַד פָּנָיו. אוֹ בָּרֶגֶל בְּבָרְחוֹ מִפָּנָיו: תורה כה

כה) כְּוִיָּה. מַכּוֹת אֵשׁ כְּמַשְׁמָעוֹ: י"א כִּי פֶּצַע. לְהוֹצִיא דָּם. וְחַבּוּרָה מַכָּה בְּלִי דָּם. וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי פֶּצַע שְׁבִירַת עֶצֶם. וְחַבּוּרָה מַכַּת דָּם: תורה כו

כו) וְכִי יַכֶּה. צִוָּה הַשֵּׁם שֶׁיֵּצֵא הָעֶבֶד חָפְשִׁי תַּחַת עֵינוֹ אוֹ שִׁנּוֹ. שֶׁלֹּא יְהֵא אֲדוֹנָיו אַכְזָרִי, שֶׁיַּכֶּנּוּ מַכָּה נִמְרָצָה. כִּי אִם יַשְׁחִית עֵינוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ שִׁנּוֹ, יֵצֵא מֵרְשׁוּתוֹ חָפְשִׁי, וִיאַבֵּד מָמוֹנוֹ: תורה כז

כז) וְאִם שֵׁן. דִּבֵּר הַכָּתוּב עַל הַהֹוֶה בְּרֹב, כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי. וְכֵן יֵצֵא בְּרֹאשֵׁי אֵיבָרִים כְּפִי הַקַּבָּלָה: תורה כח

כח) וְכִי יִגַּח. הִזְכִּיר זֹאת הַפָּרָשָׁה, בַּעֲבוּר אִם יִגַּח הַשּׁוֹר עֶבֶד אוֹ אָמָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְכִי יִגַּח שׁוֹר•** (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ•** (פסחים כא) מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ"?, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אָסוּר בַּאֲכִילָה. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי". כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמּוּעָד: "וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת", הֵצְרַךְ לוֹמַר בַּתָּם: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי".

~ נקודות משיחות קודש ~

גַּם הַהֹוֶה בָּא מִ"דִּבֵּר הַכָּתוּב"

וְכִי־יִגַּח שׁוֹר

אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה (כא, כח. ובפרש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּלָל זֶה "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה" (שֶׁמְּבִיאוֹ רַשִׁ"י בְּפָרָשָׁתֵנוּ עוֹד כַּמָּה פְּעָמִים (כב, יז. שם, כא. שם, ל)) בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ וְהָרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר מִתְרַחֵשׁ בָּעוֹלָם מְאֹרָע שֶׁהוּא נֶגֶד הַטֶּבַע וְיוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל, אֲזַי נִכָּר לַכֹּל שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת" וְאֵין זֶה "מִקְרֶה" חַס־וְשָׁלוֹם.

אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל כַּאֲשֶׁר "עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג", עָלוּל הָאָדָם לַחְשֹׁב שֶׁאֵין דַּרְכֵי הַטֶּבַע מַגִּיעִים מִכֹּחַ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכָּם וְטִבְעָם שֶׁל הַנִּבְרָאִים, וְהָעוֹלָם מִתְנַהֵג מֵעַצְמוֹ ח"ו.

וְעַל זֶה בָּא הַכְּלָל — "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה". שֶׁגַּם הַ"הֹוֶה", דְּקָאֵי עַל הַהַנְהָגָה הָרְגִילָה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, אֵין זֶה מֵעַצְמוֹ ח"ו, כִּי־אִם מִכֹּחַ "דִּבֵּר הַכָּתוּב", שֶׁהוּא דְּבַר ה' הַמְּחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַנְהִיגָם כִּרְצוֹנוֹ.

(ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 141 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:**

כט **וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וּמִדְּקַמּוּהִי וְיִתַּסְּהֵד בְּמָרֵהּ וְלָא נָטְרֵהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵהּ יִתְקְטֵל:**

רש"י◄ **מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם•** חֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא)• **וְהוּעַד בִּבְעָלָיו•** (ב"ק כג) לְשׁוֹן הַתְרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) "הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ". **וְהֵמִית אִישׁ וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִגַּח", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֱמִיתוֹ בִּנְגִיחָה. הֱמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּחִיפָה וּבְעִיטָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְהֵמִית". **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת•** בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכוֹל בִּידֵי אָדָם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (במדבר לה) "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה, רוֹצֵחַ הוּא", עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג)•

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וְזֶה הָאִישׁ וְהָאָמָה יִשְׂרְאֵלִים. וְהִזְכִּיר הָאִשָּׁה, וְלֹא עָשָׂה כֵּן בַּפָּסוּק מַכֵּה אִישׁ וָמֵת. כִּי מִנְהָג הַלָּשׁוֹן לְהַזְכִּיר הַנִּכְבָּד שֶׁהוּא הַזָּכָר, וְהוּא הַדִּין לְנִקְבָה. וְהִזְכִּיר הָאִשָּׁה עַתָּה, בַּעֲבוּר שֶׁיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין מִנְהַג הָאִשָּׁה לָצֵאת חוּץ מֵהָעִיר לַשָּׂדֶה, אֶל מָקוֹם שֶׁשָּׁם הַשְּׁוָרִים, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב אָדָם וִיעַרְעֵר וְיֹאמַר לָמָּה שִׁנְּתָה הַמִּנְהָג. וּבַעֲבוּר זֶה כָּתוּב אַחֲרָיו, אוֹ בֵּן יִגַּח אוֹ בַּת יִגַּח, כִּי מִשְׁפַּט מַכֵּה אִישׁ שָׁוֶה הוּא שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל בְּשָׁנִים אוֹ קָטָן. וְהִזְכִּיר הַבֵּן וְהַבַּת שֶׁהֵם קְטַנִּים, שֶׁלֹּא יְעַרְעֵר בַּעַל הַשּׁוֹר עַל הָאָבוֹת, שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם לְשָׁמְרָם: **סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר.** טַעַם **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ** כְּמוֹ הַנְּבֵלָה שֶׁיֹּאכְלֶנָּה גֵּר שַׁעַר אוֹ נָכְרִי. וְקַדְּמוֹנֵינוּ אָמְרוּ, כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ לֹא יֵאָכֵל, הוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה: **וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי.** מֵעֹנֶשׁ: תורה כט **כט) וְאִם.** אֵין סָפֵק כִּי אֵין כּוֹפֶר לְמוּמָתִי בֵּית־דִּין. עַל כֵּן אָמְרוּ מַעְתִּיקֵי הַדָּת, כִּי וְגַם יוּמָת, מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם. הִנֵּה יִהְיֶה זֶה יוּמָת לְפִי דַּעְתִּי, כְּמוֹ עַיִן תַּחַת עַיִן, שֶׁהוּא רָאוּי שֶׁיּוּמָת אִם לֹא יִתֵּן כּוֹפֶר נַפְשׁוֹ. וְכָל זֶה בַּעֲבוּר שֶׁהוּא כָּתוּב יוּמָת, וְלֹא יָמוּת: תורה ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

מִיתַת הַשּׁוֹר – דִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו . . הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: (כא, כט)

"שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלוֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר" (סנהדרין ב, א).

וְקָשֶׁה אֵיךְ לְמֵדִים דִּין מִיתַת הַשּׁוֹר מִדִּין מִיתַת הַבְּעָלִים, וַהֲרֵי אֵין לְמֵדִים דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְשִׁיטוּת שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת:

מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה כֻּלְּלָה אוֹתָם כְּאֶחָד, "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" – הַיְינוּ שֶׁכְּשֶׁדָּנִים עַל הַשּׁוֹר אֵין זֶה רַק דִּינֵי מָמוֹנוֹת כִּי־אִם גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כִּי בָּזֶה נִכְלָל דִּין הַבְּעָלִים – "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" (בִּידֵי שָׁמַיִם), וְאִם־כֵּן שַׁפִּיר הֲוֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף הַסְּבָרָה בָּזֶה:

דְּהִנֵּה בְּטַעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים בִּנְגִיחַת שׁוֹרוֹ, הָיָה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ כִּדְבָעֵי, וְאָז "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל" מִשּׁוּם שֶׁהִזִּיק, וְזֶה שֶׁהַבְּעָלִים יוּמָת הוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ. וּלְפִי זֶה, דִּין הַשּׁוֹר וְדִין הַבְּעָלִים הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים.

אֲבָל יוֹתֵר נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁטַּעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים הוּא, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהַשּׁוֹר הוּא מָמוֹן בְּעָלִים, הֲוָה לֵיהּ כְּיָדָא אֲרִיכְתָּא שֶׁל הַבְּעָלִים, וּכְאִלּוּ שֶׁהַבְּעָלִים בְּעַצְמוֹ הִזִּיק. וּלְפִי זֶה, בְּדִין הַשּׁוֹר נִכְלָל גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ בְּאוֹתָהּ פְּעֻלָּה וְאֵין שַׁיָּךְ לְהַפְרִיד בַּדִּין שֶׁלָּהֶם.

(ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 329 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(ל) **אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:**

ל **אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקָן נַפְשֵׁהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי:**

רש"י◄ **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו•** "אִם" זֶה אֵינוֹ תָּלוּי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה", לְשׁוֹן אֲשֶׁר זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיָּשִׁיתוּ עָלָיו בֵּית־דִּין כֹּפֶר. **וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ•** דְּמֵי נִזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דְּמֵי מַזִּיק (בבא קמא כז).

(לא) **אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:**

לא **אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ:**

רש"י◄ **אוֹ־בֵן יִגָּח•** בֵּן שֶׁהוּא קָטָן. **אוֹ בַת•** שֶׁהִיא קְטַנָּה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה", יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אוֹ־בֵן יִגָּח וְגוֹ'", לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים (מכילתא).

(לב) **אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס**

לב **אִם לְעַבְדָּא יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָּא כְּסַף תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם:**

רש"י◄ **אִם־עֶבֶד אוֹ אָמָה•** כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא). **שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן•** גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּז, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ אַרְבָּעָה זְהוּבִים, שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקִיָּא לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוֹנְיָ"א.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ל) **אִם כּוֹפֶר.** אֵין זֶה הֵכֶּף וְלֹא תִּקְחוּ כּוֹפֶר, כִּי הַכָּתוּב שָׁם הוּא רוֹצֵחַ גָּמוּר. וְזֶה לֹא רָצַח, רַק נֶעֱנַשׁ בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ לִהְיוֹתוֹ קָשׁוּר. אוֹ הַשּׁוֹר הִתִּיר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא נִקְשַׁר כָּרָאוּי. אוֹ שֶׁלֹּא מָצָא הַפֶּתַח סָגוּר וְיָצָא וְהִזִּיק: **יוּשַׁת עָלָיו.** עַל פִּי הַדַּיָּנִין: תורה לא

לא) אוֹ בֵן אוֹ בַת. שְׁנֵיהֶם יִשְׂרָאֵלִים, כִּי כָּתוּב אַחֲרָיו אִם עֶבֶד. וְהַשֵּׁם שָׁם עוֹנֶשׁ עַל בַּעַל הַשּׁוֹר, כִּי קָשֶׁה בְּעֵינָיו שֶׁתְּמִית בְּהֵמָה, אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים, עַל כֵּן נִסְקַל הַשּׁוֹר: תורה לב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לג) **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:**

לג וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר גּוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְּבַר גּוּב וְלָא יְכַסְּנֵהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא:

רש"י◄ **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר** • שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה וְגִלָּהוּ. **אוֹ כִּי יִכְרֶה** • לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּב, עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחֵר כּוֹרֶה שֶׁהוּא חַיָּב (בבא קמא נא). **וְלֹא יְכַסֶּנּוּ** • הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר, וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דְּבָר הַכָּתוּב (שם נח). **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר** • הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר וַחֲמוֹר", אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ "שׁוֹר" "שׁוֹר" מִשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ", מַה לְּהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ", אַף כָּאן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר", אֶלָּא "שׁוֹר" וְלֹא אָדָם, "חֲמוֹר" וְלֹא כֵּלִים (בבא קמא נב).

(לד) **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס**

לד מָרֵי דְּגֻבָּא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ:

רש"י◄ **בַּעַל הַבּוֹר** • בַּעַל הַתַּקָּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר שֶׁלּוֹ, שֶׁעֲשָׂאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו, לְהִתְחַיֵּב בִּנְזָקָיו. **כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו** • "יָשִׁיב" לְרַבּוֹת שְׁוֶה כֶּסֶף, וַאֲפִלּוּ סֵבִין (שם ז). (וְהָא דִּכְתִיב "מֵיטַב שָׂדֵהוּ", וְכָתַב רַשִׁ"י שֶׁהַנִּזָּקִין מִן הָעִדִּית, תֵּרֵץ בַּגְּמָרָא דְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא, רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּזֶהוּ אִם בָּא לִגְבּוֹת קַרְקַע, אֲבָל מִטַּלְטְלֵי — כָּל מִילֵי מֵיטַב הוּא, דְּאִי לָא מִזְדַּבָּן הָכָא, מִזְדַּבֵּן הָכָא). **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • (מכילתא. ב"ק ז) לַנִּזָּק, שָׁמִין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ.

(לה) **וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן:**

לה וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יָת תּוֹרָא דְּחַבְרֵהּ וִימוּת וְיִזְבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וְיִפַּלְגוּן יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מֵיתָא יְפַלְגוּן:

רש"י◄ **וְכִי־יִגֹּף** • יִדְחֹף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין בְּרַגְלָיו, בֵּין שֶׁנְּשָׁכוֹ בְּשִׁנָּיו, כֻּלָּן בִּכְלַל נְגִיפָה הֵם, שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה. **שׁוֹר־אִישׁ** • שׁוֹר שֶׁל אִישׁ. **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר וְגוֹ'** • בְּשָׁעִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁהֵמִית שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִיא שָׁוָה מְעַט, כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, נִמְצָא, כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לָמַדְנוּ, שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אַף בְּשֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּדְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים, אָמַר הַכָּתוּב "וְחָצוּ אֶת שְׁנֵיהֶם"? אִם אָמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִימָּכֵר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׂכָּר, אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנִּזָּק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּזָּק. וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד. עַל כָּרְחֲךָ, לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמֶּדְךָ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וּמִן הַשָּׁוִין תִּלְמֹד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמְּשַׁלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפָּחֲתוּ דָּמָיו בִּשְׁבִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפְּחָת וְהוֹלֵךְ. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה,

---

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר. שֶׁהָיָה כָּרוּי. וְהִזְכִּיר זֶה כִּי אֵין הַשֵּׁם חָפֵץ שֶׁתָּמוּת בְּהֵמָה חִנָּם, שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אָדָם. וְעוֹד, כִּי יַזִּיק בַּעַל הַבְּהֵמָה: תורה לד

לד) בַּעַל הַבּוֹר. הַפּוֹתֵחַ אוֹ הַכּוֹרֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כִּי לְצָרְכוֹ עָשָׂה. עַל כֵּן נִקְרָא בַּעַל הַבּוֹר: **כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו.** שֶׁיִּתֵּן דְּמֵי הַנּוֹפֵל, בִּהְיוֹתוֹ חַי, אֲשֶׁר שֶׁיִּפְחֹת מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַמֵּת: תורה לה

לה) וְכִי יִגֹּף. אָמַר בֶּן זוּטָא, כִּי רֵעֵהוּ תֹּאַר לְשׁוֹר. וְלֹא רָאָה כִּי שׁוֹר־אִישׁ, סְמֹךְ הוּא. וְכֵן הוּא שׁוֹר־רֵעֵהוּ. וְאֵין לַשּׁוֹר רֵעַ, רַק בֶּן זוּטָא לְבַדּוֹ. וְזֶה הַשּׁוֹר שֶׁהוּא תָּם, יְשַׁלֵּם בְּעָלָיו חֲצִי נֶזֶק: תורה לו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְלֹא אָמַר: "יְשַׁלֵּם חֲצִיוֹ"? לְלַמֵּד, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ, וְאִם נָגַח וּמֵת אַחַר־כַּךְ אֵין הַנִּזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנִּבֵּלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ, יַפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שֶׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶה חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר, שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה (בבא קמא כו).

(לו) **אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס**

לו אוֹ אִתְּיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נָטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֵלֶף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ:

רש"י◄ **אוֹ נוֹדַע.** אוֹ לֹא הָיָה תָּם, אֶלָּא נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, הֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר.** נֶזֶק שָׁלֵם. **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ.** לַנִּזָּק, וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם נִזְקוֹ כָּל נִזְקוֹ.

(לז) **כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה:**

לז אֲרֵי יִגְנוּב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסִנֵּהּ אוֹ זַבְּנִנֵּהּ חַמְשָׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֵלֶף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֵלֶף אִמְּרָא:

רש"י◄ **חֲמִשָּׁה בָקָר וְגוֹ'.** אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בּוֹ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בּוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה: שׁוֹר, שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אַרְבָּעָה. **תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה.** (בבא קמא סז) שְׁנָאָן הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד.

כב (א) **אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַّנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים:**

א אִם בְּמַחְתְּרָתָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵהּ דָּם:

רש"י◄ **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת.** (סנהדרין סב) כְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת. **אֵין לוֹ דָּמִים.** אֵין זוֹ רְצִיחָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת מֵעִקָּרוֹ. כָּאן לִמְּדָתְךָ תּוֹרָה: אִם בָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, וְזֶה לְהָרְגְךָ בָּא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק. לְפִיכָךְ, עַל־מְנַת־כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, יַהַרְגֶנּוּ.

(ב) **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:**

ב אִם עֵינָא דְּסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבֵּן בִּגְנֵבְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו.** (מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל: אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָּא לַהֲרֹג אֲפִלּוּ יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אָב הַחוֹתֵר לִגְנֹב מָמוֹן הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, וְאֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. **דָּמִים לוֹ.** כְּחַי הוּא חָשׁוּב, וּרְצִיחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם.** הַגַּנָּב, מָמוֹן שֶׁגָּנַב וְאֵינוֹ

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לו) אוֹ וְגוֹ'. וְאִם הָיָה הַשּׁוֹר מוּעָד יְשַׁלֵּם הַנֶּזֶק שָׁלֵם. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב דְּבַר הַשּׁוֹר עַד שֶׁיַּגִּיעַ אֶל וְכִי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה. וְכָל זֶה בַּעֲבוּר הָעֶבֶד שֶׁהוּא נִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ. כִּי כֵּן הֵחֵל כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי: תורה לז

לז) כִּי יִגְנוֹב. אָמַר רַבִּי יְשׁוּעָה, הוֹסִיף הַשֵּׁם עַל עוֹנֶשׁ הַשּׁוֹר יוֹתֵר מִן הַשֶּׂה, כִּי לֹא יוּכַל לְהַסְתִּיר הַשּׁוֹר כְּמוֹ הַשֶּׂה. וְלֹא יוּכַל לְגָנְבוֹ, רַק הָרָגִיל יוֹתֵר בְּאֻמָּנוּת הַגְּנֵבָה. וְהַגָּאוֹן אָמַר, בַּעֲבוּר הַנֶּזֶק שֶׁיָּבֹא לְבַעַל הַשּׁוֹר יוֹתֵר מֵהַשֶּׂה, כִּי בּוֹ יַחֲרוֹשׁ: תורה א

א) אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַّנָּב. בַּלַּיְלָה, כִּי בַּיּוֹם לֹא יַחְתּוֹר. וְהַכָּתוּב הַבָּא אַחֲרָיו לְעֵד, אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ: וּפֵירוּשׁ **אֵין לוֹ דָּמִים.** אֵין עַל הוֹרְגוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ מִן הַמְפָרְשִׁים, דָּמִים חַיִּים, אִם כֵּן מַה הוּא אִישׁ דָּמִים. דָּמָיו בּוֹ: תורה ב

ב) אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ. שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם. שֵׁב אֶל הַכָּתוּב לְמַעְלָה חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם וְגוֹ'. כְּמוֹ לְעֵם נָכְרִי. וְאַף לַאֲמִתְּךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן. כִּי הוּא שֵׁב אֶל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חַיָּב מִיתָה. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: אִם עֵינָא דְסַהֲדָיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁיטָה אַחֶרֶת, לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת נָגְדוּ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֵהוּ, "דָּמִים לוֹ", חַיָּב עָלָיו אִם הֲרָגוֹ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב הַזֶּה בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהַרֹג אֶת בַּעַל הַמָּמוֹן.

(ג) אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֵבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמַר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא טָבַח וְלֹא מָכַר. מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר • כָּל דָּבָר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ". חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם • וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים.

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

(ד) כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּחְ אֶת־בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס

ד אֲרֵי יֵאכֵיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרָם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוּל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ כִּי יַבְעֶר • אֶת בְּעִירָהּ. וּבַעַר. כֻּלָּם לְשׁוֹן בְּהֵמָה, כְּמוֹ: "אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ". כִּי יַבְעֶר • יוֹלִיךְ בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיַזִּיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ בְּשִׁלּוּחַ אֶת בְּעִירָהּ, אוֹ בְּבִעוּר. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְשִׁלַּח", הוּא נִזְקֵי מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל. "וּבִעֵר", הוּא נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֶלֶת וּמְבַעֶרֶת (בבא קמא ג). בִּשְׂדֵה אַחֵר • בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר. מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם • שָׁמִין אֶת הַנִּזָּק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ קַרְקַע דְּמֵי נִזְקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מִמֵּיטַב שְׂדוֹתָיו: אִם הָיָה נִזְקוֹ סֶלַע, יִתֵּן לוֹ שְׁוֵה סֶלַע מֵעִדִּית שֶׁיֵּשׁ לוֹ. לְמִדְרַךְ הַכָּתוּב, שֶׁהַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית (ב"ק ז).

(ה) כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס

ה אֲרֵי תִתְּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוּל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵק יָת דְּלֵקְתָּא:

רש"י◄ כִּי־תֵצֵא אֵשׁ • אֲפִלּוּ מֵעַצְמָהּ. וּמָצְאָה קֹצִים • קרדונ"ש בְּלַע"ז. וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ • שֶׁלִּחֲכָה בַּקּוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגָדִישׁ, אוֹ לְקָמָה הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע. אוֹ הַשָּׂדֶה • שֶׁלִּחֲכָה אֶת נִירוֹ, וְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה. שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר • אַף־עַל־פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל־יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחֲלָתוֹ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתַזִּיק.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַפָּסוּק הָעֶלְיוֹן. הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ: **וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ**. בַּעֲבוּר גְּנֵבָתוֹ: תורה ג

ג) **אִם הִמָּצֵא**. זֶה הַפָּסוּק כּוֹלֵל כָּל בְּהֵמָה. חֲכָמִים קִבְּלוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב לְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בְּשׁוֹר וָשֶׂה בִּלְבַד: תורה ד

ד) **כִּי יַבְעֶר**. גַּם זֶה דָּבֵק בַּאֲשֶׁר לְמַעְלָה, שֶׁהִזְכִּיר שֶׁיָּבֹא הַנֶּזֶק עַל יְדֵי הַשּׁוֹר. וְאוֹמֵר כִּי יַבְעֶר אִישׁ, מִגְּזֵרַת אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ. וְהוּא מֵהַבִּנְיָן הַדָּגוּשׁ: וְטַעַם **וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר**, אָדָם אַחֵר. וְכָמוֹהוּ, וְאַתֶּם בַּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם: תורה ה

ה) **כִּי תֵצֵא אֵשׁ**. גַּם זֶה דָּבֵק, כִּי יִדְבֹּר עַל נֶזֶק הַשָּׂדֶה: וְטַעַם **הַמַּבְעִיר**. אֵינוֹ כְּמוֹ כִּי יַבְעֶר אִישׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִבִּנְיָן אֶחָד, כִּי מִלַּת אֵשׁ תּוֹרֶה עָלָיו. וְזֹאת הַדֶּרֶךְ צַחוּת בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, לֵאמֹר מִלָּה שָׁוָה וְהוּא מִשְּׁנֵי טְעָמִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם:

ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין:

רש"י◄ וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ • לְפִי דְּבָרָיו. אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב • יְשַׁלֵּם הַגַּנָּב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (בבא קמא סג)◆

(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:

ז אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב מָרֵי דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמַסַר לֵהּ חַבְרֵהּ:

רש"י◄ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב • וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת. וְנִקְרַב • אֶל הַדַּיָּנִין, לָדוּן עִם זֶה וְלִשָּׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ.

(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס

ח עַל כָּל פִּתְגַּם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל אִמַּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵדְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵּין לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵהּ:

רש"י◄ עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע • שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ, שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וַיַּרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל־פִּי הָעֵדִים. יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ • לְמִדְּךָ הַכָּתוּב שֶׁהַטּוֹעֵן בִּפְקָדוֹן לוֹמַר נִגְנַב הֵימֶנּוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחַר־כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, שֶׁכָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים". קְרִיבָה זוֹ, שְׁבוּעָה הִיא. אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַדִּין, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא לַדִּין וְכָפַר לוֹמַר נִגְנְבָה, מִיָּד יִתְחַיֵּב בְּכֶפֶל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּיָדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד, וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד, "שְׁבוּעַת

ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה, אַף כָּאן שְׁבוּעָה. אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו, הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. עַד הַדַּיָּנִין יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם, וַיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדוּת. וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וַיַּרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה, "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם", וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין, יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לַשּׁוֹמֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ "כִּי הוּא זֶה": לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת, לוֹמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב לְךָ וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (ב"ק קו)◆

~ נקודות משיחות קודש ~

אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (כב, ח) לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת (רש"י) עִנְיַן 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת' בְּרוּחָנִיּוּת, הוּא: בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נִכְשָׁל בְּחֵטְא, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכָּל מַהוּתוֹ שָׁקוּעַ בְּחֵטְא, שֶׁהֲרֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה לֹא חָטְאָה וְהִיא נִשְׁאֶרֶת בִּדְבֵקוּתָהּ בַּה' גַּם בִּשְׁעַת הַחֵטְא.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּמוֹ בִּלְחִי הַחֲמוֹר, חֲמוֹר חֲמוֹרָתַיִם. רוֹכְבִים עַל שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים, וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים לָהֶם. וְזֹאת הַשֵּׁנִית, עָרִים. וְהֵעִיד לָהֶם, יִקְרָאוּ חַוּת יָאִיר: תורה ו

ו) כִּי יִתֵּן. גַּם זֶה דָּבֵק, כִּי עַל דְּבַר הַגְּנֵבָה יִדַּבֵּר, לְהַשְׁלִים מִשְׁפְּטֵי הַגְּנֵבוֹת: תורה ז

ז) אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ. יוֹרֶה כִּי וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת, שְׁבוּעָה הִיא לִפְנֵי הַדַּיָּנִין. עַל כֵּן אַחֲרָיו עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, שֶׁפָּשַׁע הַנִּשְׁבָּע. וְר' יְשׁוּעָה אָמַר, כִּי פֶּשַׁע הוּא שֶׁיָּצָא מִרְשׁוּתוֹ, כְּמוֹ אָז תִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה. וְהִנֵּה עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, כּוֹלֵל הַבָּא אַחֲרָיו. וְכָל דָּבָר שֶׁיָּצָא מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, בֵּין שֶׁנִּגְנַב בֵּין שֶׁאָבְדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְלֹא הוֹדָה: תורה ח

ח) אֲשֶׁר יֹאמַר. הָעֵד: כִּי הוּא זֶה. אִם יַרְשִׁיעוּן הָאֱלֹהִים, הַשּׁוֹמֵר כִּי הוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ. אוֹ כִּחֵשׁ הָאֲבֵדָה שֶׁמָּצָא וְנַעֲשָׂה גַּנָּב עָלֶיהָ: תורה ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַנִּשְׁמָה, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכֹּחַ זֶה מָלֵא רַק חֲטָאִים, שֶׁהֲרֵי בְּכָל יְהוּדִי יֵשׁ רִיבּוּי טוֹב, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (עירובין יט) "אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִימּוֹן". וְלָכֵן לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי - אוֹ אֲפִילוּ כֹּחַ אֶחָד שֶׁבּוֹ - יִהְיֶה 'כֻּלּוֹ רַע'.

וְכַאֲשֶׁר יֵצֶר הָרַע מִקַּטְרֵג וְתוֹבֵעַ לְהַפְלִיל אֶת הַחוֹטֵא וְלִמְסֹר אוֹתוֹ כֻּלּוֹ לִרְשׁוּתוֹ, טוֹעֵן הָאָדָם כְּנֶגְדּוֹ טַעֲנַת 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת': לֹא כָּל מַהוּתִי וְכֹחִי חָטְאוּ. אֵין זֶה אֶלָּא בְּ'מִקְצָת' בִּלְבַד.

"מוֹדֶה בְּמִקְצָת - חַיָּב שְׁבוּעָה". אָדָם שֶׁבָּחֲטָאוֹ - 'מִקְצָתוֹ' נִכְנָס לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר, זָקוּק הוּא לְתוֹסֶפֶת כֹּחַ, שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר. זֶהוּ שֶׁ"מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ" - שְׁבוּעָה מִלְּשׁוֹן שׂוֹבַע, נוֹתְנִים לוֹ כֹּחוֹת מְיֻחָדִים שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר, וְיוּכַל לְהַחֲזִיק מַעֲמָד.

(לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 270)

(ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה:

ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ חֲמַר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וּמִית אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבִי לֵית דְּחָזֵי:

רש"י◄ כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר • (ב"מ צד) פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת", לִשְׁבוּעָה. לָמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ. וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם", אֲבָל עַל הָאֹנֶס, כְּמוֹ: מֵת מֵעַצְמוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר, אוֹ נִשְׁבָּה בְּחָזְקָה עַל־יְדֵי לִסְטִים. וְאֵין רֹאֶה • שֶׁיָּעִיד בַּדָּבָר.

(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:

י מוֹמָתָא דַיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמִסַּר לֵהּ חַבְרֵהּ וְיִקַּבֵּל מָרֵהּ מִנֵּהּ מוֹמָתָא וְלָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה • יִשָּׁבַע שֶׁכֵּן הוּא, כִּדְבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱנְסָה, חַיָּב בָּאֳנָסִין. וְלָקַח בְּעָלָיו • הַשְּׁבוּעָה. וְלֹא יְשַׁלֵּם • לוֹ הַשּׁוֹמֵר כְּלוּם.

(יא) וְאִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו:

יא וְאִם אִתְּגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי:

(יב) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ

יב אִם אִתְּבָרָא יִתְבַּר יַיְתִי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ אִם־טָרֹף יִטָּרֵף • עַל־יְדֵי חַיָּה רָעָה. יְבִאֵהוּ עֵד • יָבִיא עֵדִים שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס, וּפָטוּר. הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם • אֵינוֹ אוֹמֵר "טְרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם", אֶלָּא "הַטְּרֵפָה", יֵשׁ טְרֵפָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: טְרֵפַת חָתוּל וְשׁוּעָל וּנְמִיָּה, מְשַׁלֵּם. טְרֵפַת זְאֵב, אֲרִי, וְדֹב וְנָחָשׁ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וּמִי לְחָשְׁךְ לָדוּן כֵּן? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב "וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה": מַה מִּיתָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל, אַף שֶׁבֶּר וְשִׁבְיָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל.

(יג) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְבַּר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) כִּי יִתֵּן. זֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר: תורה י

י) בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. כְּמוֹ לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי. וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ רַק הַשְּׁבוּעָה: תורה יא

יב) אִם. עַל זֶה קִבֵּל שְׂכָרוֹ: יְבִאֵהוּ עֵד. יָבִיא קְצָת הַנִּטְרָף לִהְיוֹת לוֹ לְעֵד. עַל דֶּרֶךְ שֶׁכָּתוּב, כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרוֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְּדֵל אֹזֶן: תורה יג

יג) וְכִי יִשְׁאַל. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ. וְיָכוֹל לִטְעוֹן עַל הַשּׁוֹאֵל שֶׁהִכְבִּיד עַל בְּהֶמְתּוֹ: תורה יד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְכִי־יִשְׁאַל** • בָּא לְלַמֵּדְךָ עַל הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֲנָסִין. **בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ** • אִם בְּעָלָיו שֶׁל שׁוֹר אֵינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל בִּמְלַאכְתּוֹ (ב"מ צד).

(יד) **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס**

יד אִם מָרֵה עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אַגִּירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵהּ:

רש"י◄ **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ** • בֵּין שֶׁהוּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה (ב"מ שם). **אִם־שָׂכִיר הוּא** • אִם הַשּׁוֹר אֵינוֹ שָׁאוּל, אֶלָּא שָׂכוּר, בָּא בִּשְׂכָרוֹ לְיַד הַשּׂוֹכֵר הַזֶּה וְלֹא בִּשְׁאֵלָה, וְאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵין לוֹ מִשְׁפַּט שׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין. וְלֹא פֵּרַשׁ מַה דִּינוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ כְּשׂוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שׂוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׂוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׂוֹמֵר שָׂכָר.

(טו) **וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:**

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאַרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ **וְכִי־יְפַתֶּה** • מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁשּׁוֹמַעַת לוֹ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל". שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **מָהֹר יִמְהָרֶנָּה** • יִפְסֹק לָהּ מֹהַר, כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשָּׂאֶנָּה.

(טז) **אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס**

טז אִם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְּתֻלְתָּא:

רש"י◄ **כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת** • שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אֵצֶל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׂוֹכֵב עִמָּהּ בְּאֹנֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף".

(יז) **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:**

יז חָרָשָׁא לָא תְחַיֵּי:

רש"י◄ **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה** • (סנהדרין סז) אֶלָּא תּוּמַת בְּבֵית־דִּין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשְּׁפוֹת.

(יח) **כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס**

יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת** • בִּסְקִילָה, רוֹבֵעַ כְּנִרְבַּעַת, שֶׁכָּתוּב: "דְּמֵיהֶם בָּם".

(יט) **זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ:**

יט דְּדַבַּח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵן לִשְׁמָא דַיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יד) אִם. שֶׁהוּא רָאָה בְּעַצְמוֹ אֵיךְ נִשְׁבַּר אוֹ מֵת. וְכָכָה הַשָּׂכִיר שֶׁבָּא עִם הַשּׂוֹכֵר בְּדֶרֶךְ אֶחָד. הִשְׁלִים לְדַבֵּר עַל גְּנֵבַת מָמוֹן. וְעַתָּה יְדַבֵּר עַל גְּנֵבַת הַלֵּב הוּא הַמְּפַתֶּה, כִּי הַהוֹוֶה לְפַתּוֹת הַנְּעָרוֹת שֶׁאֵין דַּעְתָּם שְׁלֵמָה: תורה טו

טו) אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה. כִּי הַמְאֹרָשָׂה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֻלָה, נִקְרֵאת אִשֶּׁת רֵעֵהוּ. מִלַּת יִמְהָרֶנָּה, כְּמוֹ מֹהַר בָּעִנְיָן קָשׁוּר. כְּמוֹ אַחֵר מָהֳרוּ. כִּי גִּזְרַת מְהֵרָה לֹא תִּמְצָא בִּפְעָלִים, רַק מֵהַבִּנְיָן הַדָּגוּשׁ בְּכָל הַמִּקְרָא: תורה טז

טז) כֶּסֶף יִשְׁקוֹל. בַּעֲבוּר שֶׁפִּתָּהּ: תורה יז

יז) מְכַשֵּׁפָה. טַעַם לְהַזְכִּיר זֶה אַחַר הַבְּתוּלָה, כִּי הַמִּתְאַוִּים יִתְאַוּוּ דֶּרֶךְ כְּשָׁפִים לְמַלֹּאת תַּאֲוָתָם. וְהִזְכִּיר הַנְּקֵבָה, כִּי הִיא הַנִּמְצֵאת בְּכִשּׁוּף יוֹתֵר מִן הַזְּכָרִים: תורה יח

יח) כָּל. הִזְכִּיר בְּתִחְלָה הַפִּתּוּי הַנַּעֲרָה שֶׁאֵין לָהּ דַּעַת. גַּם הִזְכִּיר הַבְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ פֶּה לִצְעוֹק כְּמוֹ הָאִשָּׁה. וְהִזְכִּיר הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּה לִצְעוֹק: תורה יט

יט) זֹבֵחַ. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, אֵינוֹ מְדַבֵּר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **לֵאלֹהִים•** לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אִלּוּ הָיָה נָקוּד לֵאלֹהִים (הַלְּמֶ"ד בְּצֵירֵי) הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וְלִכְתֹּב "אֲחֵרִים", עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לֵאלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ "אֲחֵרִים", שֶׁכָּל לָמֶ"ד וּבֵי"ת וְהֵי"א הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֲטָף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים בְּחִירֵ"ק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפָרֵשׁ — כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמַע, וְכֵן לֵאלֹהִים (בְּצֵירֵי) כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמַע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ. אֲבָל כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, (פַּתָּח וְקָמַץ, עִנְיָן אֶחָד בְּעִנְיָן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִקְדּוּקֵי רַשִׁ"י, יְעוּיַן בּוֹ) נוֹדַע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ מְדַבֵּר. וְכֵן לָעִיר, נוֹדַע בְּאֵיזֶה עִיר מְדַבֵּר. וְכֵן לֵאלֹהִים, לְאוֹתָם שֶׁהֶזְהַרְתָּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כַּיּוֹצֵא בּוֹ:

(תהלים פו) "אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים", לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ, הֵצַרְךָ לִינָקֵד פַּתָּח. **יָחֳרָם•** יוּמַת. וְלָמָּה נֶאֱמַר "יָחֳרָם", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר: (דברים יז) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא, אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגוֹ'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ עַל אֵיזוֹ עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמִיתָה, בָּא וּפֵרַשׁ לְךָ כָּאן "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", לוֹמַר לְךָ: מַה זְּבִיחָה, עֲבוֹדָה הַנַּעֲשֵׂית בִּפְנִים לַשָּׁמַיִם, אַף אֲנִי מַרְבֶּה הַמַּקְטִיר וְהַמְנַסֵּךְ, שֶׁהֵם עֲבוֹדוֹת בִּפְנִים וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶם לְכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ, בֵּין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ. אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, כְּגוֹן: הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק - אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּאַזְהָרָה.

(כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כ וּגְיוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא־תוֹנֶה•** אוֹנָאַת דְּבָרִים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם". **וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ•** בִּגְזֵלַת מָמוֹן. **כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם•** אִם הוֹנַיְתוֹ, אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ: "אַף אַתָּה מִגֵּרִים בָּאתָ". מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. כָּל לְשׁוֹן "גֵּר", אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם.

(כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן:

כא כָּל אַרְמְלָא וְיִתְּם לָא תְעַנּוּן:

רש"י◄ **כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן•** הוּא־הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, לְפִי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְדָבָר מָצוּי לְעַנּוֹתָם.

(כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ:

כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵהּ אֲרֵי אִם מִקְבַּל יִקְבֵּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֶקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ•** חֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גְּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ (וְהָא דִּכְתִיב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם וְגוֹ', זֶהוּ "אִם־צָעֹק יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא יִצְעַק", לֹא פֵּרַשׁ, וְקַל לְהָבִין) כְּמוֹ (בראשית ד) "לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן", גְּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, אַף כָּאן: "אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ", לְשׁוֹן גְּזוּם, כְּלוֹמַר: סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה? "כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי וְגוֹ'".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּבָר הִזְהִיר עַל זֶה בְּדִבּוּר שֵׁנִי. רַק בַּעֲבוּר הַגֵּר, כָּתוּב אַחֲרָיו נֶאֱמַר זֶה. כִּי בַּעֲבוּרוֹ נֶאֱמַר כָּל שׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה, כִּי כֵּן מִנְהַג עַם נָכְרִי. וְהִנֵּה עַל זֶה הַתְּנַאי יָגוּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה וְשֶׁלֹּא יִזְבַּח לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְאָמַר לֵאלֹהִים שֶׁהָיָה רָגִיל לְעָבְדוֹ מִקֹּדֶם. וּמִלַּת לֵאלֹהִים, כּוֹלֶלֶת אַף הַמַּלְאָכִים: **לַה'** **לְבַדּוֹ.** רַק לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לְבַדּוֹ, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם, וְלֹא יִתְעָרֵב אַחֵר עִמּוֹ: תורה כ

כ) וְגֵר. כַּאֲשֶׁר יְקַבֵּל הַגֵּר שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לֹא תּוֹנֶהוּ בְּאַרְצְךָ. בַּעֲבוּר שֶׁיֵּשׁ לְךָ כֹּחַ רַב מִמֶּנּוּ, וּזְכוֹר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם כָּמוֹהוּ. וְכַאֲשֶׁר הִזְכִּיר הַגֵּר שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ, כָּכָה הַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה שֶׁהֵם יִשְׂרְאֵלִים וְאֵין לָהֶם כֹּחַ. וְאַחַר שֶׁאָמַר לֹא תְעַנּוּן, לְשׁוֹן רַבִּים, אָמַר אִם תְּעַנֶּה. כִּי כָּל רוֹאֶה אָדָם שֶׁהוּא מְעַנֶּה יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְלֹא יַעַזְרֵם, גַּם הוּא יֵחָשֵׁב מְעַנֶּה: תורה כא

כב) אִם עַנֵּה. וְהִנֵּה הָעוֹנֶשׁ. אִם אֶחָד יְעַנֶּה וְאֵין עוֹזֵר, הָעוֹנֶשׁ עַל כֻּלָּם. עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כג) **וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ**

כג וְיִתְקַף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֵוְיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלִין וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת.** מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים? אֶלָּא הֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת: שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאַלְמָנוֹת חָיוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם בֵּית־דִּין לֵירֵד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם נִשְׁבּוּ.

(כד) **אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:**

כד אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְּהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְּשַׁוּוּן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא:

רש"י◄ **אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה.** רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל 'אִם' וְ'אִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. **אֶת־עַמִּי.** (ב"מ עא) עַמִּי וְנָכְרִי, עַמִּי קוֹדֵם. עָנִי וְעָשִׁיר, עָנִי קוֹדֵם. עֲנִיֵּי עִירְךָ וַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין. וְזֶה מַשְׁמָעוֹ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת־עַמִּי תַּלְוֶהוּ קֹדֶם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי? אֶת הֶעָנִי, וּלְאֵיזֶה עָנִי? לְאוֹתוֹ שֶׁעִמָּךְ. (דָּבָר אַחֵר: אֶת הֶעָנִי, שֶׁלֹּא תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה, שֶׁהוּא "עַמִּי"). **אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ.** הֲרֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי). **לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה.** לֹא תִּתְבָּעֶנּוּ בְּחָזְקָה. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דּוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוִיתוֹ, אֶלָּא כְּאִלּוּ לֹא הִלְוִיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תַּכְלִימֵהוּ. **נֶשֶׁךְ.** רִבִּית, שֶׁהוּא כִּנְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁנּוֹשֵׁךְ חֲבוּרָה קְטַנָּה בְּרַגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, וּפִתְאֹם הוּא מְבַצְבֵּץ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֳדוֹ. כָּךְ רִבִּית: אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נִכָּר, עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלָה וּמְחַסְּרוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה.

(כה) **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:**

כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִּסַּב כְּסוּתָא דְּחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבְנֵהּ לֵהּ:

רש"י◄ **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל.** כָּל לְשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁמִּמַּשְׁכְּנִין אֶת הַלּוֹוֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֹל תַּחְבֹּל, כָּפֵל לְךָ בַּחֲבָלָה עַד כַּמָּה פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִי, וַהֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לְךָ. אַף אַתָּה טֹל וְהָשֵׁב, טֹל וְהָשֵׁב!). **עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ.** כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזוֹר וְתִטְלֶנּוּ עַד שֶׁיָּבֹא בֹּקֶר שֶׁל מָחָר, וּבִכְסוּת־יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ בַּלַּיְלָה (מכילתא).

(כו) **כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס**

כו אֲרֵי הִיא כְּסוּתֵהּ בִּלְחוֹדֵהּ הִיא תּוּתְבֵהּ לְמַשְׁכֵּהּ בְּמָה יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וֶאֱקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא:

רש"י◄ **כִּי הִוא כְסוּתֹה.** זוֹ טַלִּית. **שִׂמְלָתוֹ.** זֶה חָלוּק. **בַּמֶּה יִשְׁכָּב.** לְרַבּוֹת אֶת הַמַּצָּע.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כֵּן בָּא אַחֲרָיו וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם, כְּלֻכֶם. וְאָמַר, כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי, עַל הַיָּתוֹם. וְכֵן דִּין הָאַלְמָנָה. רַק הַיָּתוֹם יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה קָטָן, וְלֹא יֵדַע לְדַבֵּר כְּמוֹ הָאַלְמָנָה: תורה כג **כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה.** אִם נָתַן לְךָ הַשֵּׁם הוֹן שֶׁתּוּכַל לְהַלְוֹת הֶעָנִי. וְהִזְכִּיר זֹאת הַפָּרָשָׁה, כִּי הֶעָנִי כְּמוֹ הַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה. וְקָרָא הָעֲנִיִּים עַמִּי, כִּי הַחֲסִידִים לֹא יְבַקְּשׁוּ עֹשֶׁר בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְהָעֹד, אֵלִיָּהוּ. וֶאֱלִישָׁע, שֶׁלֹּא רָצָה לְקַבֵּל מִנְחַת נַעֲמָן. גַּם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי. וְטַעַם עִמָּךְ שֶׁהוּא בַּמָּקוֹם שֶׁאַתָּה דָּר בּוֹ: **לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשֶׁה.** שֶׁיִּשָּׂא לְךָ פָּנִים בַּעֲבוּר טוֹבָתְךָ. וְאָמַר תָּשִׂימוּן. כִּי הַמַּלְוֶה וְהַסּוֹפֵר וְהָעֵדִים, כּוּלָּם עוֹבְרִים: תורה כה **כה) אִם חָבֹל תַּחְבֹּל.** אַחַר שֶׁאָמַר שַׂלְמַת רֵעֶךָ שֶׁהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה, וְכָכָה אַחַר כִּי הִיא כְּסוּתֹה לְבַדָּהּ, אָמַר תְּשִׁיבֶנּוּ. וְהַטַּעַם עַל הֶחָבוּל, שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר. אָמַר הַגָּאוֹן, מַה טַּעַם לְקַחַת הֶחָבוּל בַּיּוֹם וּישִׁיבֶנּוּ בַּלַּיְלָה. וְהוּא הֵשִׁיב, בַּעֲבוּר שֶׁיָּרֵא שֶׁלֹּא יִלְוֶה מֵאַחֵר, וְיִתְנַהוּ לוֹ חָבוּל תַּחְתָּיו. כִּי הַטַּעַם, יֵשׁ לְךָ לַחְמוֹל עָלָיו: תורה כו **כו) וְטַעַם כִּי חַנּוּן אָנִי.** עַל דַּעַת הַגָּאוֹן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר:

כז דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְּעַמָּךְ לָא תְלוּט:

רש"י◄ **אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל•** (סנהדרין סו) הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה לְקִלְלַת דַּיָּן.

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי:

כח בְּכוּרָךְ וּדְמָעָךְ לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרֵשׁ קֳדָמָי:

רש"י◄ **מְלֵאָתְךָ•** חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא תְּבוּאָתְךָ לְהִתְבַּשֵּׁל, וְהֵם בְּכוּרִים. **וְדִמְעֲךָ•** הַתְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. **לֹא תְאַחֵר•** לֹא תְּשַׁנֶּה סֵדֶר הַפְרָשָׁתָן, לְאַחֵר אֶת הַמֻּקְדָּם וּלְהַקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר: שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה. **בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי•** לִפְדּוֹתוֹ בְּחָמֵשׁ סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן. וַהֲלֹא כְּבָר צִוָּה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּדֵי לִסְמוֹךְ לוֹ "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ": מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יח) "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה", אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה מְטַפֵּל בּוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן.

(כט) כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי:

כט כֵּן תַּעְבֵּד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמָי:

רש"י◄ **שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ•** זוֹ אַזְהָרָה לְכֹהֵן שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ, לֹא יְמַהֵר קֹדֶם שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר זְמַן. **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי•** יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לְבוֹ בַּיּוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמִינִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא כב) "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה". מַה "שְׁמִינִי" הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף "שְׁמִינִי" הָאָמוּר כָּאן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן. וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי", אַתָּה רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לִי (מכילתא).

(ל) וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס

ל וַאֲנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמָי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיְוָא חַיָּא לָא תֵּיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוּן יָתֵהּ:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהוּא כְּמוֹ חַנּוּנִי חַנּוּנִי. וְהַטַּעַם, כִּי אֲנִי אֶתֵּן לוֹ מָמוֹן וְאָסִיר אֶת שֶׁלְּךָ. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי מִלַּת חֲנִינָה אֵינֶנָּה כֵּן. כִּי מַה יְּבַקֵּשׁ דָּוִד לֵאמֹר חָנֵנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ. רַק הוּא כְּמוֹ רַחוּם אַף־עַל־פִּי־שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ. כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא. וְהִנֵּה זֶה וְשָׁמַעְתִּי, שֶׁהוּא אַחַר וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי. כְּמוֹ הַכָּתוּב לְמַעְלָה, כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ, וְחָרָה אַפִּי. וּבַמֶּה יִוָּדַע כִּי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ, בַּחֲרוֹן אַפִּי שֶׁאַחֲרָיו: תורה כז

כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. הֵם הַדַּיָּנִים, וְהֵם הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי שֶׁעִמָּהֶם הַתּוֹרָה: **וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר.** בְּסֵתֶר אוֹ בְּגָלוּי. וְהַגְּאוֹנִים הִפְרִישׁוּ בֵּין קְלָלָה וּמְאֵרָה. וְזֶה הַנָּשִׂיא הוּא הַמֶּלֶךְ הַכָּתוּב בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה. וְכַאֲשֶׁר הִסְתַּכַּלְנוּ בַּפְּסוּקִים הַבָּאִים זֶה אַחַר זֶה, עַד וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמֹרוּ, מָצָאנוּ רוּבָּם בְּדִבְרֵי הָעֲנִיִּים, כְּאִילוּ הֵם דְּבוּקִים עִם פָּרָשַׁת אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה. אָמַר יָפֶת, טַעַם לְהַזְכִּיר אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. אוּלַי הָעָנִי בְּרוֹב צַעֲרוֹ בַּלַּיְלָה, אִם יַעֲבוֹר הַמַּלְוֶה וְלֹא יָשִׁיב לוֹ הָעֲבוֹט, יְקַלֵּל אֶת הַדַּיָּן שֶׁדָּן שֶׁיּוקַח עֲבוֹטוֹ: תורה כח

כח) מְלֵאָתְךָ. כִּנּוּי לְתִירוֹשׁ: **וְדִמְעֲךָ.** כִּנּוּי לְיִצְהָר. וְהַגָּאוֹן רַב סְעַדְיָה אָמַר, כִּי מִלַּת מְלֵאָתְךָ כּוֹלֶלֶת הַמְלֵאָה מִן הַזֶּרַע, וְהַמְּלֵאָה מִן הַיֶּקֶב. וְאָמַר, כִּי דִּמְעֲךָ רֶמֶז לְיִצְהָר. כִּי כַּאֲשֶׁר יִדְרֹךְ הַזַּיִת, הוּא יוֹרֵד טִפּוֹת כְּמוֹ הַדֶּמַע. וְהִנֵּה פֵּירֵשׁ זֶה הַכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר. וְהוּא, רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. עַל כֵּן עִמּוֹ, בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי. כִּי הוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ. וּבֶן זוּטָא אָמַר, כִּי מְלֵאָתְךָ עַל הַהֲרָיוֹן. וְדִמְעֲךָ כִּנּוּי לְשִׁכְבַת זֶרַע וְהִיא הַטִּפָּה. וְאָמַר לֹא תְאַחֵר, שֶׁלֹּא יְעַכֵּב מִלְּקַחַת לוֹ אִשָּׁה. עַל כֵּן אַחֲרָיו, בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי. וְזֶה שִׁגָּעוֹן, לָמָּה הִזְכִּיר מְלֵאָתְךָ לִפְנֵי דִּמְעֲךָ. כִּי דִּמְעֲךָ לְפִי דַּעְתּוֹ לִשְׁפּוֹךְ זֶרַע בָּאִשָּׁה, וְאַחַר כָּךְ תָּבֹא הַהֲרָיוֹן. וְעוֹד, כִּי דְּבַר הַהֲרָיוֹן אֵינוֹ בְּיַד אָדָם, רַק בְּיַד הַשֵּׁם לְבַדּוֹ. וְאָמַר יָפֶת, הִזְכִּיר הַפָּסוּק הַזֶּה שֶׁלֹּא יְאַחֵר הֶעָנִי לָתֵת מַה שֶּׁהוּא חַיָּב. כָּךְ תַּעֲשֶׂה לָתֵת הַבְּכוֹר לַכֹּהֵן: תורה כט

ל) וַאֲנָשֵׁי קֹדֶשׁ. בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר שׁוֹרְךָ וְצֹאנְךָ שֶׁהֵם מֻתָּרִים לַאֲכִילָה, הִזְהִיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי•** אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, אֵינְכֶם שֶׁלִּי. **וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה•** (מכילתא) אַף בַּבַּיִת כֵּן, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה: מָקוֹם שֶׁדַּרְכּוֹ בְּהֵמוֹת לִיטָּרֵף, וְכֵן (דברים כב) "כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ", וְכֵן: (שם כג) "אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֶה לָיְלָה", — הוּא הַדִּין לְמִקְרֶה יוֹם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיָא חַיָא", בָּשָׂר שֶׁנִּתְלַשׁ עַל־יְדֵי טְרֵפַת זְאֵב אוֹ אֲרִי מִן חַיָּה כְּשֵׁרָה, אוֹ מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה בְּחַיֶּיהָ. **לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ•** (מכילתא) אַף הַגּוֹי כַּכֶּלֶב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי", קַל־וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הַנָּאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יא) "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ.

כג (א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:

א לָא תִקַּבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר לָא תְּשַׁוִּי יָדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵהּ סָהִיד שְׁקָר:

רש"י◄ **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא•** כְּתַרְגּוּמוֹ: "לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר", אַזְהָרָה לַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וְלַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל־דִּין עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ. **אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע•** הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ תְּבִיעַת שֶׁקֶר, שֶׁהִבְטִיחָהוּ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס.

(ב) לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:

ב לָא תְּהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבָּאשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלְּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ עַל דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא:

רש"י◄ **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** (סנהדרין ב) יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְּרְשֵׁי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיֻשָּׁב בָּהֶן עַל אָפְנָיו. מִכָּאן דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרָעַת דַּיָּן אֶחָד, וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַטֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאֶמְצַע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב", עַל רַב, שֶׁאֵין חוֹלְקִים עַל מֵפְלָא שֶׁבְּבֵית־דִּין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַצַּד, לַקְּטַנִּים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם, (סנהדרין מ) וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת לְרָעֹת•** לְחַיֵּב מִיתָה בִּשְׁבִיל דַּיָּן אֶחָד, שֶׁיִּרְבּוּ הַמְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין. **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב•** לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וּלְפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו"ד, דָּרְשׁוּ בּוֹ כֵּן. **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת•** וְיֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמַּכְרִיעִין בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין, וּמִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: 'אֲבָל הֱיֵה עִמָּהֶם לְטוֹבָה'! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל־פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל־פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלְּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ', וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי לְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ. **לֹא תַעֲנֶה עַל**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל הַבָּשָׂר שֶׁהוּא נִטְרָף, אוּלַי הֶעָנִי יֹאכְלֶנּוּ בַּעֲבוּר עָנְיוֹ. וְהִזְכִּיר בַּשָּׂדֶה הַהֹוֶה יוֹתֵר. וְכָכָה הַדִּין בִּנְטְרָף גַּם בְּתוֹךְ הָעִיר. וְכָמוֹהוּ, מִקְרֶה לָיְלָה: **וְטַעַם לַכֶּלֶב.** נִפְתָּח הַלָּמֶ"ד. שֶׁהוּא שׁוֹמֵר שׁוֹרְךָ וְצֹאנְךָ. וְאֵין רָאוּי לְאָכְלוֹ כִּי אִם הַכֶּלֶב. וְר' מֹשֶׁה הַכֹּהֵן אָמַר, כִּי הַטְּרֵפָה קָשָׁה מֵהַנְּבֵלָה. כִּי יֵשׁ בַּטְּרֵפָה כִּדְמוּת סַם רַע שֶׁיַּזִּיק תּוֹלְדוֹת הָאָדָם. עַל כֵּן לֹא הִתִּיר לְתִתָּהּ לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אוֹ לְמָכֵר לְנָכְרִי, כְּמוֹ הַנְּבֵלָה: תורה א

א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. שֶׁלֹּא יוֹצִיא מִלְּבוֹ דְּבַר שָׁוְא לְהוֹצִיא דִּבָּה: **וְטַעַם אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע.** לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ בְּעֵדוּת שָׁוְא, לַעֲשׂוֹת חָמָס לְנָקִי. אוּלַי הֶעָנִי יַעֲשֶׂה זֶה לְמַלֹּאוֹת חֶסְרוֹנוֹ: תורה ב

ב) לֹא. אִם רָאִיתָ רַבִּים יָעִידוּ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא יָדַעְתּוֹ, לֹא תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ אֵלֶּה לֹא יְכַזְּבוּ. וְאָמַר הַגָּאוֹן, כִּי שְׁתַּיִם מִצְוֹת יֵשׁ בַּפָּסוּק הַזֶּה. הָא' מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהַשְּׁנִיָּה מִצְוַת עֲשֵׂה. כִּי אָמַר חַיָּב אַתָּה אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, כִּי חָשַׁב כִּי מִלַּת לְהַטּוֹת כְּמוֹ לִנְטוֹת. וְאֵינָהּ כֵּן, רַק הוּא מֵהַבִּנְיָן הַדָּגוּשׁ הַכָּבֵד. כְּמוֹ אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט, גַּם נִמְצֵאת בְּלֹא מִשְׁפָּט, וּמַטֶּה גֹּר. וַחֲזַ"ל פֵּרְשׁוּ כִּי מִזֶּה נִלְמֹד כִּי הֲלָכָה כְּרַבִּים. וּמַה שֶׁהֶעְתִּיקוּ הוּא הָאֱמֶת. וְאַחַר שֶׁהַכָּתוּב אָמַר לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת, מִזֶּה נִלְמוֹד כִּי אִם יִהְיוּ הָרַבִּים לְטוֹבָה, שֶׁהִיא מִצְוָה לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם: **לֹא תַעֲנֶה עַל רִיב.** מִצְוָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאַף כִּי הַדַּיָּן שֶׁהוּא שֶׁהָרִיב לְפָנָיו לַעֲזוֹר לְרֵעֵהוּ: תורה ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רב לְנָטֹת • אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ, וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט, לֹא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת וְגוֹ'** • וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַנִּדּוֹן עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט, אַל תַּעֲנֵנוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים, לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר הוּא, וְקוֹלָר יְהֵא תָּלוּי בְּצַוַּאר הָרַבִּים.

~ נקודות משיחות קודש ~

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (כג, ב) אִיתָא בַּאַחֲרוֹנִים, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית־דִּין פּוֹסֵק עַל־פִּי דַּעַת הָרֹב, נֶחְשָׁב הַדָּבָר כִּפְסַק הֲלָכָה שֶׁל בֵּית הַדִּין כֻּלּוֹ. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁבְּמִקְרֶה כָּזֶה יוֹדְעִים גַּם דַּיָּנֵי הַמִּעוּט שֶׁכָּךְ צְרִיכָה לְהִקָּבַע הַהֲלָכָה, וּמִכָּאן - שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה'. לָכֵן הֵם חוֹזְרִים וּמְעַיְּנִים בַּהֲלָכָה זוֹ, עַד שֶׁמְּבִינִים וּמְקַבְּלִים אֶת דַּעַת הָרֹב; וּפְסַק הַדִּין מִתְיַחֵס אֵפוֹא גַּם אֲלֵיהֶם.

(לקוטי שיחות כא עמ' 112 - מתוך 'לקראת שבת')

(ג) **וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס**

ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **לֹא תֶהְדַּר** • לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין, וְלוֹמַר: 'דַּל הוּא, אֲזַכֶּנּוּ וַאֲכַבְּדֶנּוּ'.

(ד) **כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס**

ד אֲרֵי תִפְגַּע תּוֹרָא דְסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אָתָבָא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ:

(ה) **כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:**

ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה דִּבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ:

רש"י◄ **כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ'** • חֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דִּלְמָא', שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׁמּוּשֵׁי 'כִּי', וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: שֶׁמָּא תִּרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ. **וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ** • בְּתְמִיהָה. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • 'עֲזִיבָה' זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה, וְכֵן (מלכים א יד) "עָצוּר וְעָזוּב", וְכֵן (נחמיה ג) "וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם עַד הַחוֹמָה", מִלְּאוּהָ עָפָר לַעֲזֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חֹזֶק הַחוֹמָה. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ'", שֶׁמָּא תֹּאמַר כֵּן, בְּתְמִיהָה: 'לֹא תִירָא מֵהֶם'. וּמִדְרָשׁוֹ, כָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר. הָא כֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ, "וְחָדַלְתָּ". אוֹ בֶּהֱמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, "וְחָדַלְתָּ". **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • לְפָרֵק הַמַּשָּׂא, 'מִלְּמִשְׁקַל לֵיהּ' - מִלְּטַל מַשָּׂאוֹי מִמֶּנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמֵרוּק הַנֶּפֶשׁ

כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר, הָא כֵּיצַד זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ "וְחָדַלְתָּ", אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל "וְחָדַלְתָּ" (כג, ה. ובפרש"י)

יָדוּעַ פֵּרוּשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב עַל פָּסוּק זֶה (הוּבָא בְּלוּחַ "הַיּוֹם

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) **וְדָל.** גַּם זֶה דָּבֵק, שֶׁתַּחְשֹׁב כִּי טוֹב תַּעֲשֶׂה בְּעָזְרְךָ הַדַּל. וּבְמָקוֹם אַחֵר לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל: תורה ד

ד) **שׁוֹר אוֹיִבְךָ.** בְּחִירֶק תַּחַת הַיּוּ"ד. וְהוּא פֹּעַל. כִּי מִלַּת וְאָיַבְתִּי, מֵהַפְּעָלִים הַיּוֹצְאִים. וְהַטַּעַם, אַף־עַל־פִּי שֶׁתֵּדַע שֶׁהוּא אוֹיִבְךָ. וְכָכָה שׂוֹנַאֲךָ. וְנֶאֱמַר אוֹיִבְךָ, כִּי נָכוֹן לְדַבֵּר. כָּכָה גַּם כֵּן שׂוֹנַאֲךָ. אוּלַי בָּאָה זוֹ הַפָּרָשָׁה, אִם הָיָה הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר שֶׁל עָנִי, יִהְיֶה שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד, שֶׁעָשִׂיתָ מִצְוַת הַשֵּׁם. וְגַם גְּמִילוּת חֶסֶד עִם עָנִי: תורה ה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום" כח שבט) שֶׁ'כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ' — שֶׁהוּא חֹמֶר הַגּוּף שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַנְּשָׁמָה הַמִּשְׁתּוֹקֶקֶת לֶאֱלֹקוּת וְרוּחָנִיּוּת, וְתִרְאֶה שֶׁהַגּוּף 'רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ', שֶׁמִּתְעַצֵּל בָּעֲבוֹדָה שֶׁנִּתַּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיְּזַדְּכֵךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל לְבָבְךָ שֶׁ'וְחָדַלְתָּ מֵעָזֹב לוֹ' — שֶׁלֹּא תַּעֲזֹר לַגּוּף לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי־אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבֹּר אֶת הַחֻמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ בָּהּ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, אֶלָּא 'עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ' — לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְרוֹ בְּסִגּוּפִים. ע"כ תּוֹרַת הַבַּעַשׁ"ט.

וְהִנֵּה כָּתַב בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ הָרַב' (חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד) שֶׁרַק בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הֵתַּר לְהִתְעַנּוֹת וְלִשְׁבֹּר גּוּפוֹ: א. תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה. ב. תַּעֲנִיּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ לַה' (שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי ה').

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ מְרֻמָּזִים בִּשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים שֶׁבָּהֶם "אַתָּה חוֹדֵל". א. זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. ב. בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל — קָאֵי עַל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבָּאוֹת עַל עֲבֵרוֹת וַחֲטָאִים וְכַיּוֹ"ב. דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם חָטָא וְעָבַר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ ח"ו, הִנֵּה הַ"חֲמוֹר" שֶׁהוּא חֹמֶר גּוּפוֹ (כַּנַּ"ל) חַיַּי "בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל נָכְרִי", שֶׁעוֹבֵר לְרִשּׁוּת הַקְּלִפָּה ח"ו. אַךְ מִכֵּיוָן שֶׁ"אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן" (עירובין יט, א. חגיגה בסופה) חֲרֵי הַגּוּף שֶׁהוּא "בְּהֵמַת נָכְרִי" כַּנַּ"ל, יֵשׁ בּוֹ "מַשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל" — הַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַפּוֹשֵׁעַ מָלֵא בָּהֶן.

וְהָאֹפֶן הַב' הַהָפְכִי לְגַמְרֵי:

זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ — קָאֵי עַל אִישׁ מְרוֹמָם ("זָקֵן — זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה"), אֲשֶׁר עִסְקוֹ הוּא בְּעִנְיָנִים מְזַכְּכִים וְרוּחָנִיִּים, וּבְוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לָעֲוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק (כ"כ) בְּהָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר וְזִכּוּךְ הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, אִם כֵּן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגּוּפוֹ יִשָּׁאֵר בְּגַסּוּתוֹ וְחֻמְרִיּוּתוֹ, וַחֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בִּשְׁלֵמוּת מֵרוּק נַפְשׁוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּבֵרוּר גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, לָכֵן הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לְהִתְעַנּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַשְׁלִים אֶת זִכּוּךְ גּוּפוֹ.

(ע"פ לקו"ש חכ"א עמ' 130 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

~ יום חמישי כ"ה שבט ~

(ו) **לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ:**

ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ:

רש"י ◄ **אֶבְיֹנְךָ** • לְשׁוֹן אוֹבֶה, שֶׁהוּא מְדֻלְדָּל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב).

(ז) **מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:**

ז מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא חֲרֵי רָחִיק וְדִזְכֵּי וְדִי נְפַק (דְּכֵי) מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא:

רש"י ◄ **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג** • מְנַיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת', שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין, מִכָּל־מָקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ לְזַכּוֹתוֹ. וּמִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ה) **וְחָדַלְתָּ.** כְּמוֹ חָדַל לְךָ מֵעֲשׂוֹת הַדָּבָר. וְכֵן וְשָׁמַרְתָּ. וְהַטַּעַם חָדַל, שֶׁתַּעֲזֹב הַדָּבָר לוֹ לְבַדּוֹ. רַק תַּתִּיר עִמּוֹ הַקְּשָׁרִים, וְתַעֲזֹב הַמַּשָּׂא, וְיִפֹּל מִזֶּה הַצַּד וּמִזֶּה הַצַּד, וְיָקוּם הַחֲמוֹר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כְּמוֹ וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם. לִטְעֹן הַמַּשָּׂא בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה: תורה ו

ו) **לֹא תַטֶּה.** עִם הַדַּיָּן יְדַבֵּר. וְכָמוֹהוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֻנוּ, הָרָאוּי לֶאֱכוֹל, כְּאִילּוּ הוּא מְדַבֵּר עִם כֹּהֵן. וַיְבַדִּילֻנוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּהֶם. וְהָאוֹמֵר כִּי הוּא בְּכוֹר עֵדֶר, הֶבֶל הוּא: תורה ז

ז) **מִדְּבַר שֶׁקֶר.** עִם הַדַּיָּן יְדַבֵּר, שֶׁלֹּא יָדִין דִּין שֶׁקֶר. וְכָמוֹהוּ, צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף: **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג.** בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר, אִם יָדַעְתָּ שֶׁהוּא רָשָׁע בְּדָבָר אַחֵר. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְכָכָה עָשָׂה רֶשַׁע אַחֵר קָשֶׁה, אֶהֱרְגֶנּוּ וְאָסִיר הַמִּכְשׁוֹל מֵהַדֶּרֶךְ. כִּי אֲנִי אֶקַּח הַדִּין מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִמָּלֵט מִיָּדִי: תורה ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חוֹבָה', שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵית־דִּין? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג". וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין. **כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע** • אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִיָּדְךָ זַכַּאי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

(ח) **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:**

ח וְשׁוּחְדָא לָא תִקַּבֵּל אֲרֵי שׁוּחְדָא מְעַוַּר חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין:

רש"י ◄ **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח** • אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת, וְכָל־שֶׁכֵּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהֲרֵי כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, נֶאֱמַר כְּבָר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט". **יְעַוֵּר פִּקְחִים** • (ב"מ קיא. מכילתא) אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד, סוֹף שֶׁתִּטְרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהֶה מְאוֹר עֵינָיו. **וִיסַלֵּף** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּמְקַלְקֵל". **דִּבְרֵי צַדִּיקִים** • דְּבָרִים הַמְצַדְּקִים, מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין", יְשָׁרִים.

(ט) **וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ט וּגְיוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְּגִיוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **וְגֵר לֹא תִלְחָץ** • בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר, מִפְּנֵי שֶׁסּוּרוֹ רַע (ב"מ נט). **אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר** • כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁלּוֹחֲצִים אוֹתוֹ.

(י) **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:**

י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י ◄ **וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ** • לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ".

(יא) **וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:**

יא וּשְׁבִיעֵיתָא תַּשְׁמְטִנַּהּ וְתַרְטְשִׁנַּהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכְּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוֹל חֵוֹת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:

רש"י ◄ **תִּשְׁמְטֶנָּה** • מֵעֲבוֹדָה. **וּנְטַשְׁתָּהּ** • מֵאֲכִילָה אַחֵר זְמַן הַבְּעוּר. דָּבָר אַחֵר: "תִּשְׁמְטֶנָּה" מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. "וּנְטַשְׁתָּהּ" מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. **וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה** • (מכילתא) לְהַקִּישׁ מַאֲכַל אֶבְיוֹן לְמַאֲכַל חַיָּה: מַה חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּלֹא מַעֲשֵׂר, אַף אֶבְיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר. מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית. **כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ** • וּתְחִלַּת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בִּשְׂדֵה הַלָּבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ".

(יב) **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:**

יב שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ וְגִיוֹרָא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) וְשֹׁחַד. גַּם הִזְכִּיר כָּל זֶה. כִּי הֶעָשִׁיר יִתֵּן שֹׁחַד לַדַּיָּן לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים: **וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים.** אָמַר הַגָּאוֹן, כִּי צַדִּיקִים תֹּאַר לְדִבְרֵי. וְלֹא יִתָּכֵן זֶה, כִּי דִּבְרֵי סָמוּךְ. וְטַעַם צַדִּיקִים, בְּדִין. לֹא צַדִּיקִים בְּמִצְוֹת: תורה ט

י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים. הִזְכִּיר גַּם זֶה. בַּעֲבוּר וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמֶּךָ: תורה יא

יא) וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה. הִיא שֶׁתִּקָּרֵא שְׁמִטָּה לַה', וְלֹא יִגֹּשׁ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הָאֶבְיוֹן: **וּנְטַשְׁתָּהּ.** שֶׁלֹּא תִּזְרַע. וְכָמוֹהוּ, וְנִטַּשׁ אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית: תורה יב

יב) שֵׁשֶׁת. גַּם הִזְכִּיר זֶה, בַּעֲבוּר וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ. וְהַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, שֶׁהוּא עָנִי וְשָׂכִיר לָךְ: תורה יג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת•** (מכילתא) אַף בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תֵּעָקֵר ׳שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית׳ מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת, לֹא תִּנְהוֹג בָּהּ ׳שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית׳. **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ•** תֵּן לוֹ נִיָּח, לְהַתִּיר שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים מִן הַקַּרְקַע. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבִּשֶׁנּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת? אָמַרְתָּ: אֵין זֶה נִיָּח, אֶלָּא צַעַר. **בֶּן־אֲמָתְךָ•** (מכילתא) בְּעֶבֶד הֶעָרֵל, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהַגֵּר•** זֶה גֵּר תּוֹשָׁב.

(יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ:**

יג וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן:

רש"י◄ **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ•** (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. **לֹא תַזְכִּירוּ•** (ע"ז ג) שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: ׳שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית, אוֹ תַּעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית׳. דָּבָר אַחֵר: "וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁקוּלָה עֲבוֹדַת אֱלִילִים כְּנֶגֶד כָּל מִצְוֹת כֻּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כֻּלָּן. **לֹא יִשָּׁמַע•** מִן הַנָּכְרִי. **עַל פִּיךָ•** שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם נָכְרִי, וְיִשָּׁבַע לְךָ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלּוֹ. נִמְצֵאתָ שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיִּזָּכֵר עַל יָדְךָ.

(יד) **שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָّנָה:**

יד תְּלַת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא:

רש"י◄ **רְגָלִים•** פְּעָמִים, וְכֵן (במדבר כב) "כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים".

(טו) **אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם:**

טו יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא כְּמָא דְּפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנוּן:

רש"י◄ **חֹדֶשׁ הָאָבִיב•** שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאִבֵּיהָ. **אָבִיב•** לְשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְבַשֵּׁל פֵּרוֹת. **וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם•** כְּשֶׁתָּבוֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי בָּרְגָלִים, הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז).

(טז) **וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:**

טז וְחַגָּא דַּחֲצָדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָיךְ דִּי תִּזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִּכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר.** עַתָּה הִזְכִּיר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְהַטַּעַם, כָּל מַה שֶּׁאָמַרְתִּי הֵם מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי. וְלֹא כֵן מִשְׁפְּטֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְאָמַר לֹא תַזְכִּירוּ, שֶׁלֹּא תַזְכִּירוּ שְׁמוֹתָם לְהִשָּׁבַע בָּהֶם. גַּם שֶׁלֹּא יַשְׁבִּיעוּ בָּהֶם עוֹבְדֵיהָ. וְזֶה, וְלֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ, שֶׁתַּשְׁבִּיעַ בּוֹ אֲחֵרִים. שֶׁלֹּא תֹּאמַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הִשָּׁבַע לִי בֵּאלֹהֶיךָ: תורה יד

יד) **שָׁלֹשׁ (רְגָלִים).** פְּעָמִים, לִי לְבַדִּי תִּהְיֶה עֶבֶד. שֶׁתַּעֲבֹד שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה, וְתָבֹא לְפָנַי כְּעֶבֶד שֶׁיָּבִיא דּוֹרוֹן לַאֲדוֹנוֹ. עַל כֵּן כְּתִיב אַחֲרָיו (אֶת) [אֶל] פְּנֵי הָאָדוֹן ה׳, כְּמוֹ לִפְנֵי הָאָדוֹן ה׳.וְכֵן וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם. וְהִזְכִּיר זֶה, בַּעֲבוּר כִּי יֵשׁ יָמִים יְדוּעִים, הוֹלְכִים עוֹבְדֵי אֱלִילִים לְהַבְלֵיהֶם. עַל כֵּן כָּתוּב תָּחֹג לִי, לְבַד: וּמִלַּת תָּחֹג. תִּזְבַּח. כְּמוֹ אִסְרוּ חַג בַּעֲבוֹתִים: **רְגָלִים.** מִגְּזֵרַת רֶגֶל. כִּי רַבָּם רְגָלִים הֵם: תורה טו

טו) **אֶת חַג הַמַּצּוֹת.** הָחֵל מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא רִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. וְהִנֵּה כָּתוּב שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, כְּמוֹ חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים. וְהִנֵּה הוּא חִיּוּב. וְאֵין כָּמוֹהוּ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ. כִּי אַחֲרָיו כְּתִיב שֶׁתִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְאֵין כָּכָה שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת. וְעוֹד, לָמָּה לֹא כָתַב שִׁבְעַת יָמִים לֹא תֹּאכַל חָמֵץ: **חֹדֶשׁ הָאָבִיב.** פֵּרַשְׁתִּי. רַבִּים חָשְׁבוּ, כִּי לֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם, כְּמוֹ וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ. וְזֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי הַבָּאִים אֶל בֵּית הַשֵּׁם, הֵם נִרְאִים. וְהָעֵד, וְנִרְאָה אֶת פְּנֵי הַשֵּׁם. גַּם, יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה׳, כְּמוֹ לִפְנֵי הַשֵּׁם: תורה טז

טז) **וְחַג הַקָּצִיר.** בִּכּוּרֵי קָצִיר חִטִּים. וְהִנֵּה חַג הַמַּצּוֹת לְעוֹלָם יִהְיֶה בּוֹ אָבִיב, שֶׁהוּא בִּכּוּרֵי הַשְּׂעוֹרִים. וְהַמֵּרָחֵק בֵּין בִּכּוּרֵי שְׂעוֹרִים לְבִכּוּרֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְחַג הַקָּצִיר•** הוּא חַג שָׁבוּעוֹת. **בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ•** שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הָיוּ מַתִּירִין הֶחָדָשׁ לִמְנָחוֹת וּלְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כח) "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְגוֹ'". **וְחַג הָאָסִף•** הוּא חַג הַסֻּכּוֹת. **בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ•** שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃

יז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחַזּוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ׃

רש"י◄ **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בַּשְּׁבִיעִית, הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְּרוּ שָׁלֹשׁ רְגָלִים מִמְּקוֹמָן (מכילתא). **כָּל־זְכוּרְךָ•** הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ.

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃

יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא׃

רש"י◄ **לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ וְגוֹ'•** לֹא תִּשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ (מכילתא. פסחים סג). **וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי וְגוֹ'•** חוּץ לַמִּזְבֵּחַ. **עַד־בֹּקֶר•** יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפָּסֵל בְּלִינָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: (ויקרא ז) "עַל מוֹקְדָה, עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה". **וְלֹא־יָלִין•** אֵין 'לִינָה' אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר", אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָרִצְפָּה לַמִּזְבֵּחַ.

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ

יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתִי לְבֵית מִקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב׃

רש"י◄ **רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ•** אַף הַשְּׁבִיעִית חַיֶּבֶת בְּבִכּוּרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר אַף כָּאן: "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". כֵּיצַד? אָדָם נִכְנָס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֹּמִי לְסִימָן וּמַקְדִּישָׁהּ, וְאֵין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשְּׁבִעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בַּמִּקְרָא: (דברים ח) "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ'". **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי•** אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בִּכְלַל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן וָלָד רַךְ. מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב: "גְּדִי" וְהֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו: "עִזִּים", כְּגוֹן: (בראשית לח) "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים", "אֶת גְּדִי הָעִזִּים", (שם כז) "שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים", לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "גְּדִי" סְתָם, אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּמַשְׁמַע. וּבִשְׁלוֹשָׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר הֲנָאָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל (פסחים כז. חולין קטו).

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

חִטִּים. כְּמוֹ שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת תִּסְפֹּר לְךָ: **וְחַג הָאָסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה.** וְתִכָּנֵס שָׁנָה אַחֶרֶת. וְהָחֵל מִמַּרְחֶשְׁוָן לִזְרֹעַ: תורה יז

יז) שָׁלֹשׁ. וְאֵלֶּה הַשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, לֹא יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם. הַזְּכָרִים לְבַדָּם שֶׁהֵם בְּנֵי מִצְוֹת, וְאֵינָם חוֹלִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָבֹא: תורה יח

יח) דַּם זִבְחִי. הוּא זֶבַח חַג הַפֶּסַח, הַנֶּאֱכָל עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים: **חֵלֶב חַגִּי.** הוּא שֶׁה תָּמִים שֶׁהוּא חִיּוּב. וְכֵן כָּתוּב, בְּהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַחֲלָבִים עַד הַבֹּקֶר: תורה יט

יט) רֵאשִׁית. זֶהוּ וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים, כִּי עִם הַיָּחִיד מְדַבֵּר, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ. וְהִזְכִּיר זֶה אַחַר לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי, כִּי מִשָּׁם יָחֵלוּ הַבִּכּוּרִים. אָמְרוּ חַסְרֵי הַדַּעַת, כִּי גְּדִי מִגְּזֵרַת מִגֵּד. וְלֹא יִתָּכֵן, כִּי מֵ"מ מֶגֶד שֹׁרֶשׁ. וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן, עִם פְּרִי מְגָדִים. כִּי כָּכָה לֹא יִמָּצֵא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְעוֹד, מַה טַּעַם לֹא תְבַשֵּׁל. וְאֵין כֹּחַ בְּיַד אָדָם לְבַשֵּׁל הַמֶּגֶד. וְכָתוּב וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שֶׁמֶשׁ, מַה טַּעַם לוֹמַר בַּחֲלֵב. וְאָנָה מָצָאנוּ כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. וְעוֹד, מַה טַּעַם אִמּוֹ. וְאָנָה נִקְרָא הָעֵץ אֵם הַמֶּגֶד. וְכָל זֶה חָשְׁבוּ בַּעֲבוּר שֶׁמָּצָאנוּ זֹאת הַמִּצְוָה עִם רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ. וְהִנֵּה גַּם הִיא בְּמָקוֹם אַחֵר עִם הַבָּשָׂר, לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה. וְהוּא הַיָּשָׁר. רַק הִזְכִּירָהּ עִם הַבִּכּוּרִים, כִּי אָז יִרְבּוּ וְיִגְדְּלוּ הַגְּדָיִים. וְיֵשׁ אַחֵר שֶׁאָמַר, לֹא תְבַשֵּׁל כְּמוֹ לֹא תְאַחֵר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"ו שבט ~

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְּאַתְקַנִּית:

רש"י ◄ **הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ•** כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא, וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם: (לקמן לג) "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ". **אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי•** אֲשֶׁר זִמַּנְתִּי לָתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: "אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי", כְּבָר מְקוֹמִי נִכָּר כְּנֶגְדּוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁיַּעֲמֹד עִם אִמּוֹ יוֹתֵר מִשִּׁבְעָה יָמִים. וְאִם כֵּן, מַה טַּעַם לְהַזְכִּיר הַמִּצְוָה הַזֹּאת פַּעַם אַחֶרֶת. וְעוֹד, כִּי רְאִיָּתָם בְּשֶׁל הַקָּצִיר, וְאֵינֶנּוּ רַק בִּשּׁוּל, כִּי הַשֶּׁמֶשׁ מְבַשֶּׁלֶת כְּמוֹ הָאֵשׁ. וְכָכָה, הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ. וְרַבִּי שְׁלֹמֹה אָמַר, כִּי גְּדִי הוּא הַקָּטָן הָרַךְ. וְזֶה הַשֵּׁם יֹאמַר לְקָטָן הַשּׁוֹר וְהַכֶּבֶשׂ. וְרַאֲיָתוֹ, גְּדִי עִזִּים. כִּי מַה צֹּרֶךְ לְסָמְכוֹ. וְאֵינֶנּוּ כֵּן, כִּי גְּדִי לֹא יִקָּרֵא רַק שֶׁהוּא מֵהָעִזִּים. וּבְלָשׁוֹן עֲרָבִי הוּא גְּדִי, וְלֹא יֹאמַר עַל מִין אַחֵר. רַק יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין גְּדִי וּבֵין גְּדִי עִזִּים. כִּי גְּדִי גָּדוֹל מִגְּדִי עִזִּים. כִּי עוֹדֶנּוּ צָרִיךְ הֱיוֹתוֹ עִם הָעִזִּים. וְכָכָה, שְׂעִיר וּשְׂעִיר עִזִּים. וַחֲכָמִים קִבְּלוּ שֶׁלֹּא יֹאכַל יִשְׂרָאֵל בָּשָׂר בְּחָלָב. וְעַתָּה אֲפָרֵשׁ. דַּע כִּי מִנְהַג הַתּוֹרָה לְדַבֵּר עַל הַהוֹוֶה. כְּמוֹ בַּת הַיַּעֲנָה. לָמָּה שִׁנָּה הַכָּתוּב לוֹמַר כָּכָה, וְתִהְיֶה הַבַּת כּוֹלֶלֶת כָּל הַמִּין. וְכָזֶה לֹא מָצָאנוּ. דַּע כִּי בְּשַׂר יַעֲנָה יָבֵשׁ כָּעֵץ. וְאֵין הַמִּנְהָג שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ אָדָם, כִּי אֵין בּוֹ לֵחָה. וְלֹא יֹאכַל מִכָּל הַמִּין, רַק הַבַּת, כִּי הִיא נְקֵבָה וּקְטַנָּה, יֵשׁ בָּהּ מְעַט לֵחָה. וְלֹא כֵּן הַזָּכָר הַקָּטָן. וְכָכָה, אֵין אָדָם אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב, כִּי אֵינוֹ מַאֲכָל עָרֵב. וְהַבָּשָׂר לֹא יִתְבַּשֵּׁל רַק בִּזְמַן רַב, וְהֶחָלָב אֵינוֹ כֵּן. כִּי אֵין הַמִּנְהָג עַד הַיּוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׁמָעֵאל שֶׁיֹּאכַל אָדָם טָלֶה מְבֻשָּׁל בְּחָלָב, בַּעֲבוּר שֶׁיֵּשׁ בְּטָלֶה לֵחָה רַבָּה. וְכָכָה בְּחָלָב, וְהִנֵּה הוּא מַזִּיק. עַל כֵּן לֹא יֹאכַל. וּבַעֲבוּר כִּי בְּשַׂר הַגְּדִי אֵין בּוֹ לֵחָה, וּכְשֶׁהוּא קָטָן הוּא חַם, עַל כֵּן יְבַשְּׁלוּ הַגְּדִי בְּחָלָב. וְאַל תִּתְמַהּ בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא נָהֲגוּ אַנְשֵׁי אֵלֶּה הַמְּקוֹמוֹת לֶאֱכוֹל גְּדִי עִזִּים. כִּי כָּל הָרוֹפְאִים מוֹדִים כִּי אֵין בָּשָׂר כָּמוֹהוּ, וַאֲפִילוּ לְחוֹלִים הִתִּירוּ שֶׁיֹּאכְלוּהוּ. וְכֵן אוֹכְלִים אוֹתוֹ בִּסְפָרַד וְאַפְרִיקָא וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּפָרָס וּבָבֶל. גַּם כָּכָה הָיָה מִנְהַג הַקַּדְמוֹנִים. שְׁנֵי גְּדֵיֵי עִזִּים טוֹבִים. וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים. וְהַכֹּהֵן אוֹכֵל גְּדִי עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת. וּבַעֲבוּר שֶׁאֵין מִנְהַג אָדָם לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי, אָסוּר לְבַשֵּׁל הַגְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי אֵין בִּשּׁוּל כִּי אִם בְּאֵשׁ. וַהֲלֹא כָּתוּב וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם. וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים וַיְבַשְּׁלוּ בַּסִּירוֹת. וְאֵין לָנוּ צוֹרֶךְ לְבַקֵּשׁ מַה טַּעַם אִסּוּרוֹ, כִּי נֶעְלָם מֵעֵינֵי הַנְּבוֹנִים. אוּלַי הָיָה, כִּי אַכְזְרִיּוּת לֵב הוּא לְבַשֵּׁל הַגְּדִי עִם חֲלֵב אִמּוֹ, כְּדֶרֶךְ וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ. גַּם לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים. וּמִנְהַג רוֹב הָאָדָם שֶׁאֵין לָהֶם צֹאן, וְיִקְנוּ הֶחָלָב בַּשּׁוּק. וְהֶחָלָב יִהְיֶה מְאוּסָף מִשִּׁיּוֹת רַבּוֹת. אוּלַי הַקּוֹנֶה הַגְּדִי לֹא יֵדַע אָנָה אִמּוֹ. וְהִנֵּה אִם קָנָה חָלָב, אוּלַי יֵשׁ בּוֹ מֵחֲלֵב אֵם הַגְּדִי שֶׁקָּנָה, וְיִהְיֶה עוֹבֵר. וְכָל סָפֵק שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה לְחוּמְרָא. וְהִנֵּה גַּם הַיִּשְׁמְעֵאלִים מוֹדִים כִּי אִם יְבַשֵּׁל הַגְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, שֶׁהַתּוֹלֶדֶת שָׁוָה, אָז הוּא יוֹתֵר עָרֵב. וְהַכָּתוּב דִּבֵּר עַל הַהוֹוֶה. וְהִנֵּה קַדְמוֹנֵינוּ ז"ל הֶחְמִירוּ לְהָסִיר כָּל סָפֵק, וְאָסְרוּ בָּשָׂר בְּחָלָב. וְהַשֵּׁם שֶׁנָּתַן לָהֶם חֲכָמִים, הוּא יִתֵּן מַשְׂכֻּרְתָּם שְׁלֵמָה. וְעוֹד אֲדַבֵּר לָמָּה הִזְכִּיר הַכָּתוּב זֹאת הַמִּצְוָה פַּעַם שֵׁנִית, גַּם שְׁלִישִׁית, בִּמְקוֹם כָּל אֶחָד מֵהֶם: תורה כ

כ) **הִנֵּה אָנֹכִי.** אָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר גַּם זֶה לְיִשְׂרָאֵל. כִּי אִם יְקַבְּלוּ כָּל הַדְּבָרִים וְהַמִּשְׁפָּטִים מִתְּחִלַּת אַתֶּם רְאִיתֶם, אָז יְבִיאֵם אֶל הָאָרֶץ. וְרַבִּים הִשְׂתַּבְּשׁוּ בָּזֶה. יֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי הַמַּלְאָךְ [הוּא] סֵפֶר תּוֹרָה, בַּעֲבוּר כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ, [הוּא] אָרוֹן הַבְּרִית. וּפֵרְשׁוּ, וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ, הַכָּתוּב בּוֹ. וְאָמְרוּ, לֹא יִשָּׂא הַשֵּׁם לְפִשְׁעֵכֶם. וְכָל אֵלֶּה דִּבְרֵי רוּחַ, כִּי כָּל הַתּוֹרָה וְהַמִּקְרָא מְלֵאִים מִזֶּה הַטַּעַם. הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ. הַמַּלְאָךְ הַגּוֹאֵל אוֹתִי מִכָּל רָע. וּמֹשֶׁה אָמַר וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם. וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם. וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה'. וַיֹּאמֶר ה' לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם. אֱלֹהֵי שָׁלַח מַלְאֲכֵהּ. דָּמָה לְבַר אֱלָהִין. וְרַבִּים כָּאֵלֶּה. וּבְסֵפֶר דָּנִיֵּאל, שַׂר יָוָן וְשַׂר פָּרָס. כִּי אִם מִיכָאֵל שַׂרְכֶם. וְהוּא הַנִּקְרָא הַגָּדוֹל, כִּי הוּא נִכְבָּד מֵאַחֵרִים רַבִּים. גַּם כָּתוּב עָלָיו, אַחַד הַשָּׂרִים הָרִאשׁוֹנִים בָּא לְעָזְרֵנִי. שֶׁפֵּרוּשׁוֹ בְּמַעֲלָה, כְּמוֹ הַיּוֹשְׁבִים רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת. וְזֶה הַמַּלְאָךְ הוּא מִיכָאֵל: **לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ.** שֶׁלֹּא יִגַּע בְּךָ רַע: **אֲשֶׁר הֲכִינוֹתִי.** לְךָ. כְּדֶרֶךְ בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם. כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ: תורה כא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃

כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְּסָרֵב לְקַבְלֵהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִּשְׁמִי מֵימְרֵהּ׃

רש"י◄ אַל־תַּמֵּר בּוֹ • לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ: (יהושע א) "אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם • אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּכָךְ, שֶׁהוּא מִן הַכַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שָׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שְׁלִיחוּתוֹ. כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ • מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא: "הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו", כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: זֶה מטטרו"ן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ: מטטרו"ן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּ"י.

(כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צָרְרֶיךָ׃

כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דַּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לְדַמְעִיקִין לָךְ׃

רש"י◄ וְצַרְתִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ, "וְאָעִיק".

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃

כג אֲרֵי יְהַךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיָעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁצְנוּן׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) הִשָּׁמֶר. כָּל מַלְאָךְ עוֹשֶׂה דְּבַר הַשֵּׁם, לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וּכְשֶׁטָּן אִיּוֹב, מַלְאַךְ הָיָה. וְכָכָה הַיּוֹצֵא לִקְרַאת בִּלְעָם לְשָׂטָן לוֹ. וְהִנֵּה הַשּׁוֹמֵעַ בְּקוֹל הַמַּלְאָךְ, הוּא שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד: וּמִלַּת **אַל תַּמֵּר בּוֹ** קָשָׁה. וְהִנֵּה נִרְאֶה הַטַּעַם כְּמוֹ וַיַּמְרוּ בִּי. רַק הָיָה רָאוּי לִהְיוֹתוֹ תַּמְרֶה. עַל כֵּן הוּצְרְכוּ חַכְמֵי סְפָרַד לֵאמֹר בּוֹ כִּי הוּא מִפְּעָלֵי הַכֶּפֶל, עַל דֶּרֶךְ וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם, כִּי כָּל הַגְּזֵרָה הִיא מִפְּעָלֵי הַכֶּפֶל. כִּי וּרְחָבָה וְנָסְבָּה מִבִּנְיַן נִפְעַל. כְּמוֹ וְנָבְלָה שָׁם, מִגְּזֵרַת בָּלַל. וְנָבְקָה רוּחַ מִצְּרַיִם מִגְּזֵרַת בּוֹקֵק. וְאַל תִּתְמַהּ בַּעֲבוּר שֶׁהֵם שְׁנַיִם שָׁרָשִׁים וְהַטַּעַם אֶחָד, כִּי הִנֵּה שׁוֹרֵר בְּבֵיתוֹ. כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים. וְכָמוֹהוּ, אַל תַּמֵּר בּוֹ. וּמֵמֵר לְיוֹלַדְתּוֹ. עַל מִשְׁקַל מֶכֶס, שֶׁהוּא מִגְּזֵרַת תְּכֹסוּ עַל הַשֵּׂה. מִפְּעָלֵי הַכֶּפֶל: **כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם.** עִם לָמֶ"ד, כְּמוֹ שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֶּי. וְדַע כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, דָּבֵק עִם הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ. כְּמוֹ וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי כִּי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הוּא שֵׁם הָעֶצֶם, כִּי הוּא לְבַדּוֹ. גַּם יִמָּצֵא תֹּאַר הַשֵּׁם, כִּי הוּא הַכֹּל וּמֵאִתּוֹ הַכֹּל. וְטַעַם בְּקִרְבּוֹ, מָשָׁל לְעִגּוּל שֶׁהַנְּקֻדָּה הִיא קְרוֹבָה אֶל כָּל מֶרְחָק. עַל כֵּן הָיָה כְּבוֹד הַשֵּׁם בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה. וְנוֹסֵעַ בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת. וְכֵן כָּתוּב כִּי אַתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה. וְכָתוּב וְיוֹצֵר רוּחַ אָדָם בְּקִרְבּוֹ. וְאַל תִּשְׁתּוֹמֵם בַּעֲבוּר שֶׁהוּא כָּתוּב כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ, וְאַחַר כֵּן וְעָשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר. וְהִנֵּה אֶתֵּן לְךָ מָשָׁל, כָּל חַכְמֵי הַמִּדּוֹת הֵבִיאוּ רְאָיוֹת גְּמוּרוֹת, כִּי עֶצֶם הַלְּבָנָה גּוּף מְקֻבָּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ. כִּי הוּא בְּעַצְמוֹ אֵין נֹגַהּ לוֹ. וּבַעֲבוּר זֶה תִּקְדַּר הַשֶּׁמֶשׁ בְּהִתְחַבֵּר הַלְּבָנָה עִמָּהּ בַּיּוֹם. וּשְׁנֵיהֶם בַּגַּלְגַּלִּים הַדּוֹמִים לְגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת. וְאֵין הַקַּדְרוּת רַק שֶׁתִּכָּנֵס הַלְּבָנָה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וּשְׁתֵּיהֶן עֲגוּלוֹת. וְהִנֵּה פְּנֵי הַלְּבָנָה שֶׁהֵם לְצַד הַשֶּׁמֶשׁ, כֻּלָּם אוֹר. וּפְנֶיהָ שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר. וְהִנֵּה תַּסְתִּיר אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, גַּם בְּמַחֲצִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה, בְּהִכָּנֵס צֵל הָאָרֶץ בֵּין הַשֶּׁמֶשׁ וּבֵין הַלְּבָנָה, לֹא יִשָּׁאֵר לַלְּבָנָה אוֹר. וְהִנֵּה יָדַעְנוּ כִּי אוֹר הַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה תָּאִיר הָאָוִיר. וְהִנֵּה אִם אָמַר רְאוּבֵן, זֶה אוֹר הַלְּבָנָה, יֹאמַר אֶמֶת. וְאִם אָמַר שִׁמְעוֹן, זֶה אוֹר הַחַמָּה, יֹאמַר אֶמֶת: תורה כב

כב) בַּעֲבוּר שֶׁמָּצְאוּ חַכְמֵי סְפָרַד אֵיבָה בְּהֶעְלֵם הַיּוֹ"ד, וְכָתוּב וְאָיַבְתִּי אֶת אוֹיְבֶיךָ. גַּם צֵיד חַיָּה, אָמַר צַיָּדִים. וְדִין עָנִי לֹא דָנוּ. וְכָתוּב וְהָיָה ה' לְדַיָּן. עַל כֵּן אָמְרוּ, אֵין פּוֹעֵל פָּחוֹת מִג' אוֹתִיּוֹת. עַל כֵּן אֵיבָה מֵעֲלוּמֵי הָעַיִן: תורה כג

כג) כִּי. צִוָּם בְּעֵת בּוֹאָם אֶל הָאָרֶץ, שֶׁיָּסִירוּ כָּל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְהִזְכִּיר שִׁשָּׁה גּוֹיִם, וְלֹא חָשַׁשׁ לְהַזְכִּיר הַקָּטָן שֶׁבָּהֶם. וּבַעֲבוּרוֹ אָמַר וְהִכְחַדְתִּיו, מִיַּד. כִּי הָאַחֲרִים, מְעַט מְעַט יְגָרְשֵׁם. אוֹ פֵּירוּשׁ וְהִכְחַדְתִּיו, כָּל אֶחָד וְאֶחָד. כְּמוֹ בָּנוֹת צְעָדָה עֲלֵי שׁוּר: תורה כד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם:

כד לָא תִּסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִּפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַּגָּרָא תְּפַגְּרִנּוּן וְתַבָּרָא תְּתַבַּר קָמָתְהוֹן:

רש"י ◄ הָרֵס תְּהָרְסֵם • לְאוֹתָם אֱלֹהוּת. מַצֵּבֹתֵיהֶם • אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוֹוֹת לָהֶם.

~ נקודות משיחות קודש ~

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוֹוֹת לָהֶם (רש"י כג, כד) רַשׁ"י מְפָרֵשׁ תֵּבַת 'מַצֵּבָה' לֹא כְּמַשְׁמָעָהּ הָרְגִילָה: אֶבֶן שֶׁמְּנַסְּכִין אוֹ מַקְרִיבִין עָלֶיהָ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל "הָרֵס תְּהָרְסֵם" פֵּרֵשׁ "לְאוֹתָם אֱלֹקוּת", הַיְינוּ שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ; וּמוּבָן שֶׁגַּם "וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם" קָאֵי בָּעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ - אֶבֶן שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ.

(לקוטי שיחות כרך ט עמ' 95)

(כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס

כה וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כד) לא. זֶהוּ שֶׁהִזְכַּרְתִּי, שֶׁתְּחִלַּת סֵפֶר הַבְּרִית אַתֶּם רְאִיתֶם שֶׁהִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה־זָרָה, וְסוֹף הַסֵּפֶר לְהַזְהִיר עַל עֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁהוּא הַסּוֹף, כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ. רַק יֵשׁ הֶפְרֵשׁ, שֶׁבִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר צִוָּה שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּן עִם הַשֵּׁם אֱלֹהֵי כֶסֶף. וּבְסוֹף סֵפֶר הַבְּרִית צִוָּה לְהַכְרִית עֲבוֹדָה־זָרָה הַנִּמְצָאָה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁעֲשָׂאוּם יוֹשְׁבֶיהָ. כִּי הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים כְּאִילּוּ הוּא עוֹבֵר עַל כָּל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְלֹא יוֹעִילוּהוּ כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה, בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא: תורה כה

כה) וַעֲבַדְתֶּם. הַטַּעַם, לֹא תַעַבְדוּ רַק הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיאֲכֶם מִבֵּית עֲבָדִים, וְהֵבִיאֲכֶם אֶל אֶרֶץ הַגּוֹיִם שֶׁעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא יוּכְלוּ לְהַצִּילָם מִיָּדְכֶם. וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם הִיא לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה, לְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְדָבְקָה בּוֹ וּלְהִשְׁבַּע בִּשְׁמוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו וּלְזִבּוּחַ לְפָנָיו תְּמִידִין וּמוּסָפִין וּלְכַבְּדוֹ בְּתֹת הַמַּעֲשְׂרוֹת. הִנֵּה שְׁכָרוֹ אִתּוֹ, וְהֵם ד' דְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. הָא' וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ. וְהַב' וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ. וְהַג' לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ. וְהַד' אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא. וְהִנֵּה כָּל אֵלֶּה בְּגוּף הָאָדָם. וְעוֹד, כִּי הֵפֶךְ אֵלֶּה הַבְּרָכוֹת, אֶעֱשֶׂה בְּכָל אוֹיְבֶיךָ. וְהוּא אֶת אֵימָתִי, וְגַם אֶת הַצִּרְעָה: **אָמַר אַבְרָהָם הַמְחַבֵּר** יֵשׁ חֲכָמִים גְּדוֹלִים חַכְמֵי הַשְּׁתִּי תּוֹרוֹת. וְלֹא הִתְעַסְּקוּ בְּחָכְמַת הַתּוֹלֶדֶת, עַל כֵּן לֹא יָכְלְתִּי לְפָרֵשׁ אֵלֶּה הַבְּרָכוֹת אִם לֹא אַזְכִּיר מְעַט מִן הַחָכְמוֹת. בַּעֲבוּר שֶׁגּוּף הָאָדָם מֵהָעוֹלָם הַשָּׁפֵל, וְהַנְּשָׁמָה הָעֶלְיוֹנָה קְשׁוּרָה בּוֹ. וְיֵשׁ אֶמְצָעִים בֵּין הַנְּשָׁמָה וְהַגּוּף. וְהִנֵּה הֵם שְׁנֵי כֹּחוֹת. וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ יִקָּרְאוּ עַל הָרוּב, רוּחַ וָנֶפֶשׁ. כִּי הַנְּשָׁמָה הִיא הַחָכְמָה, וּמוֹשָׁבָהּ בְּמֹחַ הָרֹאשׁ. וּמִמֶּנָּהּ יֵצֵא כֹּחַ כָּל הַהַרְגָּשׁוֹת וּתְנוּעַת הַחֵפֶץ. וְהָרוּחַ בַּלֵּב, וּבוֹ חַיֵּי הָאָדָם. וְהִיא הַמְבַקֶּשֶׁת שְׁרָרָה לְהִתְגַּבֵּר עַל כָּל הָעוֹמֵד כְּנֶגְדָּהּ, וְהִיא בַּעֲלַת הַכַּעַס. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה אַל תִּבְהַל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס, כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל. וְהַנֶּפֶשׁ בַּכָּבֵד, וְהִיא הַמִּתְאַוָּה לֶאֱכוֹל. וְכָכָה כָּתוּב כִּי תְאַוֶּה נַפְשֶׁךָ. וְתַאֲוַת הַמִּשְׁגָּל מִמֶּנָּה. וְהִנֵּה יֵשׁ אָדָם שֶׁנִּבְרָא שֶׁתִּהְיֶינָה לוֹ אֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ הַנִּזְכָּרוֹת, חֲזָקוֹת אוֹ כֻּלָּן רָפוֹת. אוֹ זוֹ חֲזָקָה וְזוֹ רָפָה. אוֹ לֹא חֲזָקָה וְלֹא רָפָה. וְהִנֵּה בְּנֵי אָדָם עַל כָּל זֶהמִינִים מְשׁוּנִים. וְהַשֵּׁם הַנִּכְבָּד נָתַן הַתּוֹרָה לְחַזֵּק וּלְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל הַנְּשָׁמָה הָעֶלְיוֹנָה, וְאָז לֹא יִמְשׁוֹל הַגּוּף עָלֶיהָ. וְאִם לֹא תִּהְיֶה הַתּוֹרָה נִשְׁמֶרֶת, אָז יִגְבַּר הַגּוּף עַל הַנְּשָׁמָה. וְהִנֵּה אֶתֵּן לְךָ מָשָׁל. יָדַעְנוּ כְּפִי חָכְמַת הַתּוֹלֶדֶת כִּי כָּל אָדָם שֶׁגְּבָרָה עַל תּוֹלַדְתּוֹ מָרָה אֲדוּמָה, יִהְיֶה בַּעַל אַף, כִּי כֵּן תּוֹלֶדֶת הָאֵשׁ. כִּי הַמָּרָה הָאֲדוּמָה דּוֹמָה לָהּ. וְהִנֵּה הַנְּשָׁמָה רוֹדֶפֶת אַחֲרֵי הַגּוּף, כַּאֲשֶׁר אֵינֶנָּה חֲכָמָה שֶׁתּוּכַל לְסִבּוֹל. גַּם נֶחְשַׁב אָדָם שֶׁאֵין חוֹם בְּגוּפוֹ, וּבָא אַחֵר וְחֵרְפוֹ וְקִלְּלוֹ עַד שֶׁכָּעַס. וְהִנֵּה הוֹלִיד בְּגוּפוֹ חוֹם שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם לִפְנֵי כַּעַסוֹ. וְהַשֵּׁם יִתְעַלֶּה לְמַעַן חֲסָדָיו בָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל, וְהוֹרָם תּוֹרָתוֹ. וְכַאֲשֶׁר יִשְׁמְרוּהָ, יִמְצָאֵם חָכְמָתָם וְיַדְרִיכֵם דֶּרֶךְ יְשָׁרָה לְכָל דָּבָר, שֶׁלֹּא יַזִּיק לָהֶם. וְהַכְּלָל שֶׁיִּהְיֶה גּוּפָם סָר אֶל מִשְׁמַעַת הַנְּשָׁמָה. וְלֹא הֵפֶךְ הַדָּבָר, שֶׁהַנְּשָׁמָה סָרָה אֶל מִשְׁמַעַת הַגּוּף. וּבְהִתְאַמֵּץ הַנְּשָׁמָה, יִתְאַמֵּץ כֹּחַ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שבת־קודש כ"ז שבט ~

(כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא:

כו לֹא תִהְיֶה מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ אַשְׁלִים:

רש"י◄ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה.** אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי. **מְשַׁכֵּלָה.** מַפֶּלֶת נְפָלִים אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ, קְרוּיָה מְשַׁכֵּלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו)

"אַרְצֶךָ" - מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, רְצוֹנְךָ.

"לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה" בִּגְלַל "אַרְצֶךָ". כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם שְׁבִיעוּת־רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ (דָּבָר הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת מְצִיאוּתוֹ: הוּא עוֹבֵד ה', יֵשׁ לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה), עָלוּל הוּא לִיפּוֹל חַס־וְשָׁלוֹם מִדַּרְגָּתוֹ. כִּי בִּתְחִלָּה, עֲבוֹדָתוֹ מֻגְבֶּלֶת לְפִי שְׁבִיעוּת־הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ, אַחַר־כָּךְ הוּא בּוֹרֵר בֵּין עֲבוֹדָה אַחַת לַשְׁנִיָּה: הוּא מוּכָן לְקַיֵּם רַק סוּג מְצוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ 'חוּשׁ' בָּהֶן, וְכָךְ הוּא יוֹרֵד מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי עַד שֶׁנּוֹפֵל חַס־וְשָׁלוֹם לְגַמְרֵי מִדַּרְגָּתוֹ.

כְּדֵי לְבַטֵּל רֶגֶשׁ זֶה, עָלָיו לְהִתְבּוֹנֵן בְּ"מִסְפַּר יָמֶיךָ": עָלָיו לָדַעַת שֶׁנִּתַּן לוֹ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל יָמִים וְשָׁנִים לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם; חֲבָל עַל כָּל רֶגַע שֶׁאֵין מְנַצְּלִים אוֹתוֹ לְצֹרֶךְ מִלּוּי שְׁלִיחוּת וְתַפְקִיד זֶה. יְדִיעָה זוֹ מְבַטֶּלֶת כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל מְציאוּת עַצְמִית, וְהָאָדָם מָסוּר וְנָתוּן כָּל־כֻּלּוֹ לְמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ.

אָז מַבְטִיחַ לוֹ הַקָּבָּ"ה - "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא": אֲפִילּוּ אִם בֶּעָבָר הָיוּ יָמִים שֶׁהָאָדָם לֹא עָסַק בָּהֶם בְּמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ כְּפִי הָרָאוּי לִהְיוֹת, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יַשְׁלִים וִימַלֵּא גַּם יָמִים אֵלֶּה.

(לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 273)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשּׁוֹמֵר הַגּוּף שֶׁיִּקָּבֵל הָאָדָם מִן הַשָּׁמַיִם, וְהוּא הַנִּקְרָא תּוֹלֶדֶת. וְהִנֵּה הַבְּרָכָה תִּהְיֶה בְּכָל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, כִּי מְאֵרָה בָּאָה לַחֲסַר כֹּחַ הַתּוֹלֶדֶת. כְּדֶרֶךְ אַתָּה תֹּאכַל וְלֹא תִשְׂבַּע. וְהִנֵּה כָּל הַתַּחֲלוּאִים בָּאִים בַּעֲבוּר אוֹכֶל הַנִּכְנָס בַּגּוּף. וְהִנֵּה לֹא יִפְחַד שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה מֵהֶם. וְזֶהוּ וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ. וְיֵשׁ תַּחֲלוּאִים בָּאִים מִחוּץ לַגּוּף, בַּעֲבוּר שִׁנּוּי הָאֲוִיר, כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת מַעֲרֶכֶת הַמְּשָׁרְתִים. וְעַל זֶה כָּתוּב וַהֲסִירוֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ. וְהִנֵּה שׁוֹמֵר הַתּוֹרָה אֵין לוֹ צוֹרֶךְ לְרוֹפֵא עִם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד. עַל כֵּן כָּתוּב, גַּם בְּחָלְיוֹ לֹא דָרַשׁ אֶת ה' כִּי אִם בָּרוֹפְאִים. וְהִנֵּה דִּבַּרְתִּי עַל חָכְמַת הָרְפוּאוֹת. וְעַתָּה אֲדַבֵּר עַל חָכְמַת הַמַּזָּלוֹת. דַּע כִּי כָּל הַנּוֹלָד יִקְרוּהוּ מִקְּרִים, כְּדֶרֶךְ מַה שֶּׁיּוֹרֶה מַעֲרֶכֶת הַמְּשָׁרְתִים בְּרֶגַע הִוָּלְדוֹ. וְעֵרֶךְ אֵלֶּה אֶל אֵלֶּה וְהַדָּבָר עָמוֹק מְאֹד. וְהִנֵּה יִהְיֶה כְּפִי מוֹלַד הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה, כִּי תּוֹלַדַת הָרֶחֶם לְהַשְׂכִּיל הַיְלוּדִים. אוֹ שֶׁתִּהְיֶה עֲקָרָה וְלֹא תֵּלֵד. וְהִנֵּה אִם הָיָה הַדָּבֵק בַּשֵּׁם בְּמוֹלָדוֹ וּכְפִי תּוֹלַדְתּוֹ שֶׁלֹּא יוֹלִיד בָּנִים, הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד אִם הָיָה דָּבֵק בּוֹ, יֶאֱמַץ כֹּחַ תּוֹלַדַת הַכְּלָיוֹת, וְיִתְּכֵן עֲלִילוֹת הַזֶּרַע עַד שֶׁיּוֹלִיד בָּנִים. עַל כֵּן אָמַר הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ קַדְמוֹנֵינוּ ז"ל צֵא מֵאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ. וְאִם תִּכְרֹת בְּרִית עִמִּי שֶׁתַּעַבְדֵנִי, אֲנִי אַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד, כִּי אֲנַצֵּחַ הַתּוֹלֶדֶת. וְאֵין זֶה נִצּוּחַ בְּמַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים, כִּי לֹא נִבְרְאוּ לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע לָעוֹלָם הַשָּׁפֵל, רַק הוֹלְכִים תָּמִיד לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם לְצָרְכָּם, וּבִמְרוּצָתָם יְקַבְּלוּ בְּנֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל דָּבָר וַהֲפָכוֹ עַל יָדָם. וְהִנֵּה אִם נִשְׁמוֹר לֹא נְקַבֵּל. וְעוֹד אֲדַבֵּר עַל זֶה בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא. וְהִנֵּה הַבְּרָכָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מֵהֶם מוֹלִיד בָּנִים, וְלֹא יָמוּתוּ בְּחַיֵּי אֲבִיהֶם: תורה כו

כו) וּמִלַּת עֲקָרָה. כּוֹלֶלֶת אֵשֶׁת אִישׁ, וּבְהֶמְתּוֹ. וְהָרְבִיעִית, שֶׁגַּם הוּא יִחְיֶה שָׁנִים רַבּוֹת. וְהִנֵּה יָדַעְנוּ כִּי לְכָל אִישׁ זְמַן קָצוּב וּזְמַן יָדוּעַ שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת, כְּפִי רוֹב הַחֹם וְהַלֵּיחָה הַתּוֹלֶדֶת, לֹא אֵשׁ זָרָה וְלֵיחָה נָכְרִית, כִּי הִיא הֵכֶף הַתּוֹלֶדֶת. וְהַדָּבֵק בַּשֵּׁם, יְחַזֵּק הַחוֹם וְהַלֵּיחָה בְּכֹחַ הַנְּשָׁמָה, וְאָז יִחְיֶה הָאָדָם יוֹתֵר מֵהַזְּמַן הַקָּצוּב. וְכֵן כָּתוּב, יִרְאַת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצַרְנָה. וְכָתוּב, בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ. וְכָתוּב, כִּי אִם ה' יִגְּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא. וְהִנֵּה הַמֵּת בַּמִּלְחָמָה אוֹ בַּמַּגֵּפָה, לֹא מֵת בְּיוֹמוֹ בַּזְּמַן הַקָּצוּב כְּפִי תּוֹלֶדֶת הַחוֹם וְהַלֵּיחָה, כִּי מִחוּץ בָּאוּ לוֹ מִקְרִים. וְהִנֵּה הַשֵּׁם שֶׁדָּבֵק בּוֹ, יַצִּילֵנוּ מִכֻּלָּם. וּבַתּוֹרָה, פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה. וְאָמַר שְׁלֵמָה, לָמָּה תָּמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ. וְאֵין זֶה הֵכֶף חָכְמַת הַמַּזָּלוֹת, כִּי דְּבַר הַמַּזָּל תָּלוּי בִּדְבָרִים רַבִּים, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בַּפָּסוּק וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ. עַל כֵּן כָּתוּב, הִנְנִי יוֹסִיף עַל יָמֶיךָ. וּמַה אוֹסִיף עוֹד לְהַאֲרִיךְ: תורה כז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כז) אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף:

כז יָת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְּפַר (נ"א וַאֲשַׁגֵּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְּרֵי קְדָל:

רש"י◄ **וְהַמֹּתִי** • כְּמוֹ וְהָמַמְתִּי, וְתַרְגּוּמוֹ: וַאֲשַׁגֵּשׁ, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּכֶפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁתַּהֲפֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכִּפּוּלָה וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוֹ בִּמְלֵאפוֹ"ם, כְּגוֹן: "וְהַמּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה כח) "וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ". "וְסַבּוֹתִי", מִגִּזְרַת (שמואל א ז) "וְסָבַב בֵּית אֵל". "דַּלּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה יט) "דָּלְלוּ וְחָרְבוּ". (שם מט) "עַל כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ", מִגִּזְרַת (שופטים ה) "חִקְקֵי לֵב". (שמואל א יב) "אֶת־מִי רַצּוֹתִי", מִגִּזְרַת (איוב כ) "רִצַּץ עָזַב דַּלִּים". וְהַמְתַרְגֵּם: "וְהַמּוֹתִי", וְאֶקְטֹל, טוֹעֶה הוּא, שֶׁאִלּוּ מִגִּזְרַת מִיתָה הָיְתָה, אֵין הֵ"א שֶׁלָּהּ בְּפַתָּ"ח וְלֹא מֵ"ם שֶׁלָּהּ מְדֻגֶּשֶׁת וְלֹא נְקוּדָה מְלֵאפוֹ"ם, אֶלָּא "וְהַמַּתִּי", כְּגוֹן: (במדבר יד) "וְהִמַּתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה" וְהַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם ב' תָּוִי"ן: הָאַחַת נִשְׁרֶשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תָּי"ו, וְהָאַחֶרֶת מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ: "אָמַרְתִּי", "חָטָאתִי", "עָשִׂיתִי". וְכֵן: "וְנָתַתִּי", הַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בִּמְקוֹם שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלוֹשָׁה תָּוִי"ן: שְׁתַּיִם לִיסוֹד, כְּמוֹ: (יהושע י) "בְּיוֹם תֵּת ה'", (קהלת ג) "מַתַּת אֱלֹהִים הִיא", וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ. **עֹרֶף** • שֶׁיָּנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ וַיַּהַפְכוּ לְךָ עָרְפָּם.

(כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:

כח וְאֶשְׁלַח יָת עֲרָעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ:

רש"י◄ **הַצִּרְעָה** • מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם, וּמִטִּילָה בָּהֶם אֶרֶס, וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן. **וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי** • הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. לְפִיכָךְ, מִכָּל שֶׁבַע אֻמּוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלָּא אֵלּוּ. וְחִוִּי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהָלְאָה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: 'עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה וְזָרְקָה בָּהֶם מָרָה'.

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כט לָא אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא:

רש"י◄ **שְׁמָמָה** • רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדֵי לְמַלְּאוֹת אוֹתָהּ. **וְרַבָּה עָלֶיךָ** • וְתִרְבֶּה עָלֶיךָ.

(ל) מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

ל זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּתְסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא:

רש"י◄ **עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה** • תִּרְבֶּה, לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: "פְּרוּ וּרְבוּ".

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כז) אֶת אֵימָתִי. הוּא פַּחַד בַּנְּשָׁמָה. וְהִנֵּה תָּבוֹא לַגּוּף חֻלְשָׁה מִיַּד. וְזֶה וְנָתַתִּי אֶת כָּל אוֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עוֹרֶף, שֶׁיִּתְּנוּ לְךָ אֶת עָרְפָּם. וְהַטַּעַם, שֶׁיִּבְרְחוּ מִפָּנֶיךָ בִּרְאוֹתְךָ אוֹתָם: תורה כח

כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה. מַכָּה בַּגּוּף. מִגִּזְרַת צָרַעַת, שֶׁתֶּחֱלַשׁ כֹּחַ הַגּוּף. וְהִזְכִּיר מִשִّבְעָה הַגּוֹיִם שְׁלֹשָׁה, וְהוּא הַדִּין לְכֻלָּם. גַּם יִתָּכֵן לִהְיוֹת זוֹ הַמַּכָּה יוֹתֵר קָשָׁה בַּנִּזְכָּרִים, מֵהָאֲחֵרִים: תורה כט

כט) לא. אָמַר הַגָּאוֹן, זֶהוּ לְסִימָן כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה כִּי פָּרִיתָ וְרָבִיתָ, אָז יִכָּרְתוּ כָּל הַשִּׁבְעָה עַמִּמִין. וְאֵין צוֹרֶךְ, כִּי הִזְכִּיר הַטַּעַם, לָמָּה לֹא יְגָרְשֵׁם בְּשָׁנָה אַחַת, וְזֶהוּ פֶּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה. כִּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה אֲרוּכָּה מְאֹד. וְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם לֹא יוּכְלוּ לְיַשְּׁבָהּ כֻּלָּהּ. כְּמוֹ פֶּן תּוּקְדַּשׁ: תורה ל

ל) מְעַט. עַד שֶׁתִּפְרֶה שֶׁתּוּכַל לְיַשֵּׁב כָּל הָאָרֶץ. וְעַתָּה יִפְרֹשׁ אוֹרֶךְ הָאָרֶץ וְרָחְבָּהּ: תורה לא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיָדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ:

לא וַאֲשַׁוֵּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא
דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר
בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִנּוּן מִן
קֳדָמָךְ:

רש"י ◄ וְשַׁתִּי • לְשׁוֹן הַשָּׁתָה, וְהַתָּ"ו מֵדַגֶּשֶׁת מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תָּי"ו, וְהָאַחַת לְשִׁמּוּשׁ. עַד הַנָּהָר • פְּרָת. וְגֵרַשְׁתָּמוֹ • וּתְגָרְשֵׁם.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית:

לב לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם:

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ

לג לָא יִתְבּוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ
קֳדָמַי אֲרֵי תִּפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ
לְתַקָּלָא:

רש"י ◄ כִּי תַעֲבֹד וְגוֹ' • הֲרֵי אֵלּוּ 'כִּי', מְשַׁמְּשִׁין בִּמְקוֹם 'אֲשֶׁר', וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְזֶהוּ לְשׁוֹן 'אִי', שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ. וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת 'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא ב) "וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים", שֶׁהוּא חוֹבָה.

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
מֵרָחֹק:

א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק לְקֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן
מֵרָחִיק:

רש"י ◄ וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּבְד' בְּסִיוָן נֶאֱמַר לוֹ: עֲלֵה!.

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם
לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:

ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן
לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ:

רש"י ◄ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ • אֶל הָעֲרָפֶל.

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת
כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ
כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:

ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתְּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא
דַיְיָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד
וַאֲמָרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לא) וְשַׁתִּי אֶת גְּבוּלְךָ. וְזֶהוּ וְיָרַדְ מִיָּם עַד יָם וּמִנָּהָר עַד אַפְסֵי אָרֶץ. וְהַנָּהָר הוּא נְהַר פְּרָת. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא תִכְרוֹת לָהֶם בְּרִית: תורה לב

לב) וְטַעַם לֵאלֹהֵיהֶם. שֶׁתִּשְׁחִיתֵם: תורה לג

לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ. כַּאֲשֶׁר תִּפְרֶה, תַּשְׁחִית וְתַכְחִיד כָּל הַשִּׁבְעָה עַמְּמִין. עַד כֹּה סִפֵּר הַבְּרִית: תורה א

א) וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר. כָּל מַה שֶּׁהִזְכִּיר לְמַעְלָה עַד עַתָּה, הֵם הַתְּנָאִים שֶׁיְּסַפְּרֵם לְיִשְׂרָאֵל. וְאַחַר כֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה, אַחַר שֶׁתִּכְרוֹת לָהֶם בְּרִית, תַּעֲלֶה אֵלַי אַתָּה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם הַבְּכוֹרִים הַקְּדוֹשִׁים: תורה ב

ב) וְנִגַּשׁ. אַל תִּתְמַהּ בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר בִּתְחִלָּה עֲלֵה אֶל ה', וְאַחַר כָּךְ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ, וְלֹא אָמַר וְנִגַּשְׁתָּ. כִּי כֵּן מִנְהַג הַלָּשׁוֹן, וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם. וְהַטַּעַם, מֵאִתּוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל. וְלֹא אָמַר, וְאוֹתִי. וְרַבִּים כָּכָה: תורה ג

ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה. לֹא הִזְכִּיר וַיֵּרֶד מִן הָהָר, כִּי אֵין צוֹרֶךְ: וְטַעַם וַיָּבֹא מֹשֶׁה, בְּתוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. **וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'.** מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהֵם כְּתוּבִים מִן אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם, עַד סוֹף כִּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם • בּוֹ בַּיּוֹם. אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'** • מִצְוַת פְּרִישָׁה וְהַגְּבָלָה. **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים •** (מכילתא בפ' יתרו) ז' מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְשַׁבָּת, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְדִינִין שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה.

(ד) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:**

ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עֶשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה •** (מכילתא) מ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וְכָתַב מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. **וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר •** בַּחֲמִשָּׁה בְּסִיוָן.

(ה) **וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:**

ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין:

רש"י◄ **אֶת־נַעֲרֵי •** הַבְּכוֹרוֹת.

(ו) **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:**

ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגּוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגּוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא:

רש"י◄ **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם •** (זבחים צו) מִי חִלְּקוֹ? מַלְאָךְ בָּא וְחִלְּקוֹ. **בָּאַגָּנֹת •** שְׁתֵּי אַגָּנוֹת: אֶחָד לַחֲצִי דַּם עוֹלָה, וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים, לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית, בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים, שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה.

(ז) **וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:**

ז וּנְסִיב סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל:

רש"י◄ **סֵפֶר הַבְּרִית •** מ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וּמִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה.

(ח) **וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:**

ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י◄ **וַיִּזְרֹק •** עִנְיַן הַזָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא'.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ. **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים.** אֲשֶׁר שָׂם לִפְנֵיהֶם, הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּפָרָשַׁת הַזֹּאת: **וַיַּעַן כָּל הָעָם.** כְּאִילּוּ הוּא אִישׁ אֶחָד: תורה ד

ד) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה.** אַחַר שֶׁסִּפֵּר לָהֶם כָּל דִּבְרֵי הַשֵּׁם, הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים, כְּתָבָם. וְזֶהוּ סֵפֶר הַבְּרִית: **וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר.** בַּמָּקוֹם שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת מַתַּן תּוֹרָה. וּמִלַּת **וַיִּבֶן,** מְשֻׁרֶת בַּעֲבוּר אַחֶרֶת, כְּאִילּוּ כָּתוּב וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה בָּנָה: תורה ה

ה) **וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי.** הֵם הַבְּחוּרִים בְּנֵי הַזְּקֵנִים, הַבְּחוּרִים שֶׁיַּעֲלוּ עִם מֹשֶׁה: **וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת.** וְזֶהוּ וְזָבַחְתָּ עָלָיו: וְהִזְכִּיר עִם הַשְּׁלָמִים **פָּרִים.** כִּי הָאוֹכְלִים רַבִּים הָיוּ: תורה ו

ו) **וַיִּקַּח חֲצִי הַדָּם.** מֵהָעוֹלוֹת וְהַשְּׁלָמִים: וּמִלַּת **בָּאַגָּנוֹת.** כֵּלִים עֲגוּלִים. כְּמוֹ אַגַּן הַסַּהַר. וּבְלָשׁוֹן עֲרָבִי אגא"ן: **וַחֲצִי הַדָּם.** שֶׁל עוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים, **זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ לַשֵּׁם.** וְהִנֵּה בָּאַגָּנוֹת יְשַׁמֵּשׁ לִשְׁנַיִם, שֶׁנָּתַן חֲצִיוֹ בָּאַגָּנוֹת, וְחֲצִיוֹ אַחֵר בָּאַגָּנוֹת: תורה ז

ז) **וַיִּקַּח.** כַּאֲשֶׁר קָרָא בְּאָזְנֵי הַזְּקֵנִים, וְקִבְּלוּ עַל נַפְשָׁם, אָז לָקַח חֲצִי הַדָּם הַנִּשְׁאָר וּזְרָקוֹ עַל הָעָם. וְהֵם הַזְּקֵנִים, כִּי הֵם כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפַר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר, וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. וְזֹאת הַזְּרִיקָה, כְּמוֹ וַיַּז עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּגָדָיו. **וּקְרָאָה דָּם הַבְּרִית:** תורה ח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל׃

(י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃

י וַחֲזוֹ יָת יְקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כָּרְסָא יְקָרֵהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמַחֲזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ׃

רש"י◄ וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל • נִסְתַּכְּלוּ וְהִצִּיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַרְבֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וְהִמְתִּין לְנָדָב וַאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, וְלַזְּקֵנִים עַד "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וְגוֹ' וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה", בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר • (סוטה יב) הִיא הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, לִזְכֹּר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים. וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר • מִשֶּׁנִּגְאַלוּ, הָיָה אוֹר וְחֶדְוָה לְפָנָיו. וּכְעֶצֶם • כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן מַרְאֶה. לָטֹהַר • לְשׁוֹן בָּרוּר וְצָלוּל.

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס

יא וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקָרְבָּנַיְהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתָן׃

רש"י◄ וְאֶל אֲצִילֵי • הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים. לֹא שָׁלַח יָדוֹ • מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד. וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים • הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס, מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן. "אֲצִילֵי", לְשׁוֹן גְּדוֹלִים, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ", (במדבר יא) "וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ", (יחזקאל מא) "שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה".

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִּכְתָבִית לְאַלּוּפֵיהוֹן׃

רש"י◄ וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה • לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם • אַרְבָּעִים יוֹם. אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם • כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת בִּכְלַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן. וְרַבֵּנוּ סְעַדְיָה פֵּרַשׁ בְּאַזְהָרוֹת שֶׁיָּסַד לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר, מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) **וַיַּעַל.** לֹא הִזְכִּיר הָהָר, כִּי אֵין צוֹרֶךְ: תורה י

י) **וַיִּרְאוּ.** בְּמַרְאֵה נְבוּאָה, כְּמוֹ רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא. אָמַר הַגָּאוֹן, כִּי סַפִּיר לָבָן. רְאִיתוֹ, לִבְנַת הַסַּפִּיר. וְאֵינֶנּוּ רַק אָדוֹם. וְהָעֵד, כִּי מִנְהַג הַלָּשׁוֹן לִכְפֹּל הַטַּעַם בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת. וְהִנֵּה כָּתוּב זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג צָחוּ מֵחָלָב. וְהִנֵּה הַטַּעַם כָּפוּל. אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם. וְהִנֵּה סַפִּיר כְּמוֹ פְּנִינִים. וְעוֹד, אִם לִבְנַת הַסַּפִּיר הוּא לוֹבֶן, מַה טַּעַם לוֹמַר כְּמַעֲשֵׂה, הָיָה רָאוּי לוֹמַר כְּמַרְאֵה. וְהַנָּכוֹן, כִּי לִבְנַת מִגְּזֻרַת לְבֵנָה. כְּמוֹ חֶשְׁכַּת מַיִם. מִגְּזֻרַת חֲשֵׁכָה. וְהִנֵּה לִבְנַת הַסַּפִּיר, כְּאֶבֶן סַפִּיר שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל בְּמַרְאוֹת הַנְּבוּאָה שֶׁהוּא דְּמוּת כִּסֵּא: וְטַעַם **וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר.** תַּחַת לִבְנַת הַסַּפִּיר, וְהוּא הָרָקִיעַ שֶׁהוּא כְּעֵין הַקֶּרַח שֶׁהוּא נָטוּי עַל רָאשֵׁי הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל. וְהִנֵּה כָּתוּב וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְשָׁם כָּתוּב הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי תָּפֵשׂ דֶּרֶךְ קְצָרָה, כִּי הִיא תַּחַת רָקִיעַ. גַּם הוּא תַּחַת הַכִּסֵּא. וְהַכֹּל תַּחַת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד: תורה יא

יא) **וְאֶל אֲצִילֵי.** כְּמוֹ וּמֵאֲצִילֶיהָ. וְלֹא הִזְכִּיר זְקֵנִים, לְהַכְנִיס עִמָּהֶם נָדָב וַאֲבִיהוּא: **וְטַעַם לֹא שָׁלַח יָדוֹ.** כִּי רָאוּ הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְלֹא מֵתוּ. כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בַּפָּסוּק כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי. וְטַעַם **וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ.** שֶׁיָּרְדוּ שְׂמֵחִים מֵהָהָר, וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים שֶׁזָּבְחוּ נַעֲרֵיהֶם, וַיִּשְׁתּוּ בְּשִׂמְחָה. וְרַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי אָמַר, כִּי טַעַם וַיֹּאכְלוּ, כִּי הוּצְרְכוּ שֶׁיֹּאכְלוּ אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּהֱנוּ מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. וְהִזְכִּיר זֶה, בַּעֲבוּר מֹשֶׁה שֶׁחָיָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה בְּלֹא אֲכִילָה, כַּכָּתוּב בְּפָרָשָׁה אַחֲרֵי זֹאת: תורה יב

יב) **וַיֹּאמֶר.** וְשֵׁב שָׁם עַד שֶׁאֶתֵּן לְךָ. אָמַר חָכָם אֶחָד בִּסְפָרַד, כִּי הַלּוּחוֹת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יג) **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים:**

יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלֵק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ:

רש"י ◄**וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ** • לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה לָרַב עַד מְקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם "וַיַּעַל מֹשֶׁה" לְבַדּוֹ "אֶל־הַר הָאֱלֹהִים", וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה". לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם.

(יד) **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:**

יד וּלְסַבָּיָא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דְּנְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מָן דְּאִית לֵהּ דִּינָא יִתְקָרֵב לְקֳדָמֵיהוֹן:

רש"י ◄**וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר** • בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה. **שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה** • וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שְׁאָר הָעָם בַּמַּחֲנֶה, לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ. **חוּר** • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א ב) "וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּ'סוֹטָה'. **מִי־בַעַל דְּבָרִים** • מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין.

(טו) **וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר:**

טו וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא:

(טז) **וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שִׁשֶּׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:**

טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא:

רש"י ◄**וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן** • (יומא ד) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ (עַד עֲצֶרֶת, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, רַשִּׁ"י יָשָׁן). **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן** • לָהָר. **וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** • לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה. (יומא שם) וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן" — לְמֹשֶׁה, שִׁשָּׁה יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת. וְלִמְּדָךְ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים. וְהַטַּעַם מְתוּקָנִים נִבְרְאוּ כְּמִדַּת הָאָרוֹן. כִּי גַּם הַשְּׁנִיִּים מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הָיוּ, שֶׁהוּא בּוֹרֵא הַכֹּל. רַק מֹשֶׁה תִּקְּנָם. כִּי הַתִּקּוּן נִקְרָא מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ. וּבַעֲבוּר שֶׁהוּא כָּתוּב לוּחוֹת אֶבֶן. וְלֹא הִזְכִּיר אֲבָנִים, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בַּשְּׁנִיִּים. וְהִנֵּה הֶרְאֵיתִי לוֹ, בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים. וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים הִזְכִּיר. כִּי עַל כֵּן פֵּרֵשׁ לוּחוֹת הָאֶבֶן, שֶׁהֵם מִמִּין אֶבֶן לֹא מֵעֵץ. אָמַר הַגָּאוֹן, כִּי אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי, דָּבֵק עִם לוּחוֹת הָאֶבֶן, לֹא עִם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם לֹא כָּתַב רַק עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. וּפֵּירוּשׁ הַתּוֹרָה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב. וְהַמִּצְוָה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה כִּי כָּל הַמִּצְוֹת נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, בַּיָּמִים שֶׁעָמַד בָּהָר. וְכֵן כָּתוּב וְאַתָּה פֹּה עֲמוֹד עִמָּדִי. וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי הַתּוֹרָה הַדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן וְהַחֲמִישִׁי, וְהַמִּצְוָה הַשְּׁמֹנֶה דְּבָרִים: תורה יג

יג) **וַיָּקָם מֹשֶׁה.** מִדֶּרֶךְ הַסִּפּוּר, כִּי יְהוֹשֻׁעַ הָלַךְ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל עִם מֹשֶׁה, וַיֵּשֶׁב בְּתַחְתִּית הָהָר עַד רֶדֶת מֹשֶׁה. כִּי הִנֵּה לֹא יָדַע דְּבַר הָעֵגֶל שֶׁנַּעֲשָׂה. וְאֵין טַעַם לִשְׁאוֹל מָה אָכַל, כִּי הַמָּן סָבִיב לַמַּחֲנֶה, לִקֵּט וְאָכַל יוֹם יוֹם: תורה יד

יד) **וְאֶל הַזְּקֵנִים.** הַיְדוּעִים, הֵם שֶׁרָאוּ הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד: **וְהִנֵּה אַהֲרֹן.** גַּם הוּא בְּכוֹר הָיָה. וְאוּלַי הָיָה חוּר, וְהוּא מֵהַשִּׁבְעִים. וּשְׁנֵיהֶם יָדְעוּ תַּחַת מֹשֶׁה עַד שׁוּבוֹ. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי, כִּי יִתְרוֹ לֹא בָּא רַק בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית: תורה טו

טו) **וַיַּעַל.** וַיְכַס. וּכְבָר כִּסָּה הֶעָנָן בְּשִׁשָּׁה לַחֹדֶשׁ: תורה טז

טז) **וַיִּשְׁכֹּן.** וּכְבָר שָׁכַן הַכָּבוֹד. כִּי כֵּן כָּתוּב וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי. וְעוֹד, וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יז) **וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) **וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ**

יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵק לְטוּרָא וַהֲוָא מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָן: פ פ פ

רש"י ◄**בְּתוֹךְ הֶעָנָן** • עָנָן זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁבִיל (נ"א חֲפָה) בְּתוֹכוֹ:

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חנג"י סימן.

ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעג - רעז

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאֱלֹהִים. **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן.** אֶת מֹשֶׁה, וְאָדָם לֹא רָאָהוּ. **וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.** וְאֵין צוֹרֶךְ לִשְׁאֵלַת הַגָּאוֹן לָמָּה לֹא עָלָה לְרֹאשׁ הָהָר בִּתְחִלַּת עֲלוֹתוֹ, כִּי לֹא יוּכַל לַעֲלוֹת כִּי אִם בִּרְשׁוּת: תורה יז

יז) וּמַרְאֵה. הִנֵּה הָהָר כּוּלוֹ מְכֻסֶּה עָנָן. וּבְרֹאשׁוֹ הַכָּבוֹד שֶׁשָּׁם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, הָיָה נִרְאֶה כְּאֵשׁ אוֹכֶלֶת: תורה יח

יח) וַיַּעַל. הַטַּעַם אֶל רֹאשׁ הָהָר, שֶׁשָּׁם הַכָּבוֹד: **וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר.** שֶׁלֹּא יָרַד. וְכָתוּב עַל אֵלֶּה הָאַרְבָּעִים יוֹם, לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי. וְזֶה פֶּלֶא גָּדוֹל, לֹא נִהְיָה כָּמוֹהוּ לְפָנָיו:

אגרות קודש

ב"ה, י"ד שבט, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מר"ח שבט. נבהלתי לקרות בו אשר באיזה שנים לפנים נמלטו מפיו מלים הפוגעים בכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע נשיא ישראל. ומ"ש אודות התיקון בזה, מובן שבטח כוונתו לאחרי החרטה גמורה מכל וכל, הנה לכל לראש נוסף על שמירת התקנות הנ"ל והליכה באורחותיו לעצמו עליו להשתדל להשפיע בסביבתו שיתחילו ללמוד תורתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר וללכת באורחותיו, ותקנותיו בשיעורי חומש תהלים ותניא בפרט, וכשישפיע לכל הפחות על עשרה אנשים שילמדו תורתו וישמרו תקנותיו הרי הנחת רוח דשפתותיו דובבות בשני עולמים וכפסק רז"ל יכפר על ענין מבהיל הנ"ל. והשי"ת יצליחו לבשר טוב.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מזכיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, כ"א שבט > מפרק קד עד סוף פרק קה

יום שני, כ"ב שבט > מפרק קו עד סוף פרק קז

יום שלישי, כ"ג שבט > מפרק קח עד סוף פרק קיב

יום רביעי, כ"ד שבט > מפרק קיג עד סוף פרק קיח

יום חמישי, כ"ה שבט > פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו

יום שישי, כ"ו שבט > פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק

שבת קודש, כ"ז שבט > פרק כ. מפרק קכ עד סוף פרק קלד

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון כ"א שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, והנה עצה היעוצה... עד עמ' לג, נראית וד"ל:

וְהִנֵּה, עֵצָה הַיְעוּצָה לְטַהֵר לִבּוֹ מִכָּל עֵצֶב וְנִדְנוּד דְּאַגָּה מִמִּילֵי דְּעָלְמָא, – מענינים גשמיים, **וַאֲפִלּוּ** – הדאגות בגלל **בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי,** – כשחסר לאדם בענינים אלה, הוא מתמלא, באופן טבעי, בדאגה ובעצבות. והעצה לכך היא: **מוֹדַעַת זֹאת לַכֹּל** – ידוע הדבר לכל אחד, **מַאֲמַר** רַז"ל[9]: **"כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כּוּ'",** – כך מברך על הרעה". **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא:** – שאין הכוונה לברך אותה ברכה גם על הטובה וגם על הרעה, שכן הברכה על הטובה היא: "הטוב והמטיב", ועל הרעה: "דיין האמת". אלא, משמעות המלה "כשם" היא: **"לְקַבּוּלֵי בְּשִׂמְחָה",** – לקבל את הרעה באותה מדה של שמחה, **כְּמוֹ שִׂמְחַת הַטּוֹבָה הַנִּגְלֵית וְנִרְאֵית, כִּי גַּם זוֹ** – גם האירועים הרעים, הם **לְטוֹבָה, רַק שֶׁאֵינָהּ נִגְלֵית וְנִרְאֵית לְעֵינֵי בָשָׂר,** – האדם המסתכל בעיני בשר, אינו יכול לראות את הטוב הגלום באירועים אלה. וכל כך למה? **כִּי הִיא** – הטוב הגלום באירועים רעים אלה, הוא **מֵ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** – מעולם רוחני נסתר ונעלה יותר, **שֶׁלְּמַעְלָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – שלמעלה מהעולם הרוחני הגלוי, ממנו באה ההשפעה לאותם דברים שגם עיני הבשר יכולות לראות את הטוב שבהם, **שֶׁהוּא** – ה"עולם הגלוי" מייצג את ההשפעה של **ו"ה** – האותיות ו' ה', **מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא,** – הרי שם הוי' מורכב מארבע אותיות: י"ה ו"ה, ומשתי האותיות האחרונות "ו" "ה" של שם הוי', מקבלים העולמות הגלויים, "עלמא דאתגליא", את השפעתם וחיותם, **וְ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** – העולמות המכוסים, **הוּא י"ה,** – מייצגים את שתי האותיות הראשונות "י"ה" שמשם הוי'[10], **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[11]**: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָ"ה וְגוֹ'".** – נזכרות בפסוק זה רק שתי האותיות הראשונות י"ה שמשם הוי', כי היסורים באים מי"ה שמשם הוי'; ומפני שהם באים מעולם נסתר ועליון יותר – אין האדם מסוגל לראות בעיני הבשר שלו את ה"טוב" שבהם. אך לאמיתו של דבר, יסורים אלה הם גם־כן לטובה. אדרבה: ה"טוב" האמור, עמוק יותר, שאינו יכול לבוא עתה לידי ביטוי גלוי של טוב מורגש. **וְלָכֵן אָמְרוּ** רַז"ל[12] **כִּי "הַשְּׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים – עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר**[13]**:** – ששכרם יהיה: **וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ",** –

ליקוטי אמרים

והנה עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנוד דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומזוני מודעת זאת לכל מאמר רז"ל כשם שמברך על הטובה כו' ופירשו בגמ' לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה הנגלית ונראית כי גם זו לטובה רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר כי היא מעלמא דאתכסי' שלמעלה מעלמא דאתגלייא שהוא ו"ה משם הוי"ה ב"ה ועלמא דאתכסיא הוא י"ה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו' ולכן ארז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כי השמחה היא

---

9. ראה ברכות פרק ט', משנה ה'. **10.** ב"אגרת התשובה", פרק ד', מוסבר, שארבעת האותיות של שם הוי' מכוונות וכוללות עשר הספירות (חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה וכו'): ה"יו"ד" של שם הוי', שתבניתו כנקודה, רומזת על ספירת החכמה, חכמתו של הקב"ה, כפי שהיא בהתעלמות, לפני שהיא באה בהרחבת ההבנה. אחרי שחכמתו של הקב"ה באה בהרחבה ובהתגלות של הבנה והשגה - בינה - היא מרומזת באות "הא". אות זו כוללת בתבניתה התפשטות לאורך ולרוחב. ברם, גם התגלות זו של "בינה", היא רק לגבי "עלמין סתימין" - "עלמא דאתכסיא" (עולמות מכוסים) - זאת אומרת, שה"יו"ד" וה"הא" של שם הוי' ('מוחין' בכלל, הם לא בשביל הזולת), שייכות ל"עלמא דאתכסיא" בלבד. לאחר מכן, כשההשפעה של חכמתו ובינתו של הקב"ה, באה למטה גם ב"עלמין דאתגליין" - העולמות הגלויים (המתוארים כאן כ"עלמא דאתגליא") - היא מרומזת באותיות "ואו" ו"הא" (אחרונה). וזהו למשל כאדם שרוצה לגלות חכמתו לזולת בדיבור. בראש ובראשונה ישנה ההמשכה, הירידה, מלמעלה למטה (בהתאם לריחוק שבין דיבור לשכל) - ולכך רומזת האות "ו", שתבניתה , קו ישר וארוך מלמעלה למטה. ה"ואו", במספר שש, רומזת גם על ששת מדותיו הקדושות של הקב"ה (חסד, גבורה, תפארת וכו'), שעל ידן באה השפעת השכל עד לספירת המלכות - דיבורו של הקב"ה - וזה מרומז באות "הא" של שם הוי' : "הא" - **במספר חמש** - רומזת על מקור הדיבור, המבוסס על חמש "מוצאות הפה", אחה"ע מהגרון וכו', ומ"מלכות" (בהשפעת המדות) נוצרים כל הנבראים של "עלמא דאתגליא", של העולמות הגלויים. הרי, ש"ואו" ו"הא" (האחרונה) של שם הוי' שייכות ל"עלמא דאתגליא". **11.** תהלים צד, יב. **12.** יומא כג, א. **13.** שופטים ה, לא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכן, השכר הוא הרי תמיד בצורה של "מדה כנגד מדה", — איזו שייכות, איפוא, יש ל"כצאת השמש בגבורתו", כשכר לאלה ששמחים ביסוריהם? ומדוע הם נקראים "אוהביו" של הקב"ה? — אלא בהתאם למה שלמדנו, שהיסורים באים מעולם נסתר ועליון יותר, מ"עלמא דאתכסיא", משם, אין ה"טוב" יכול לבוא בצורה גלויה בעולם־הזה, אלא דוקא בלבוש של יסורים, שבעיני בשר של האדם נראים כרעה — הדברים מוסברים כך: מדוע שמחים אנשים אלה ביסורים? — מפני שאהבתם להקב"ה היא גדולה כל כך, שהיותם קרובים אל הקב"ה, יקר להם יותר מחיי העולם־הזה — וקירבה להקב"ה קיימת במדה גדולה יותר ב"עלמא דאתכסיא", ובענין היסורים הבאים משם. הרי, שאין הם מתחשבים בלבוש החיצוני, הנראה כלא־טוב, והעיקר בעיניהם הוא הפנימיות — ההשפעה של "עלמא דאתכסיא". לכן, גם שכרם יהיה: "כצאת השמש בגבורתו". שכן, שם הוי' נקרא "שמש", כמו שכתוב: "כי שמש ומגן הוי' אלקים", כשם שהשמש צריכה ל"מגן" שיסתיר עליה, ובלעדיו אי אפשר לקבל את אורה — כך גם שם הוי', הנקרא "שמש", צריך ל"מגן", ל"לבוש", שיסתיר את ההשפעה שמשם הוי', וזאת כדי שיהיה אפשר לנבראים לקבל את ההשפעה שמשם הוי'. אך סדר זה הוא רק עתה, בעולם־הזה, ואילו לעתיד לבוא יתגלה שם הוי' עצמו בלי לבוש. ומחמת העובדה, שאנשים אלה השמחים ביסורים, אינם מתחשבים ב"לבוש" החיצוני, אלא יקר בעיניהם, ה"עיקר" וה"פנימיות", היינו, ההשפעה משם הוי' — יהיה גם שכרם, "מדה כנגד מדה", שתתגלה להם ה"פנימיות", ההשפעה משם הוי' בלי לבוש. זו המשמעות של "כצאת השמש בגבורתו", כמו "שמש הוי'" המאיר בכל תקפו, בלי לבוש. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי הַשִּׂמְחָה** — מהיסורים, **הִיא מֵאַהֲבָתוֹ קִרְבַת ה' יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִכְתִיב**[14]: "**כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים וְגוֹ'**", **וְקִרְבַת ה'** — הקירבה אל ה', **הִיא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קֵץ בְּ"עָלְמָא דְאִתְכַּסְיָא"**, **כִּי "שָׁם"** — ב"עלמא דאתכסיא", **חֶבְיוֹן עֻזּוֹ" וְ"יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן"**, — המדריגה העליונה יותר באלקות. ולכן הוא שמח ביסוריו, מפני שהם באים מאותה מדריגה עליונה יותר, וכך הוא גם קרוב יותר אל הקב"ה. **וְעַל כֵּן זוֹכֶה לְ"צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ" לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁהִיא יְצִיאַת חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, שֶׁהִיא מְכֻסָּה בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד תִּתְגַּלֶּה מִכְּסוּיָהּ, דְּהַיְנוּ שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה עָלְמָא דְאִתְכַּסְיָא,** — העולם (והמדריגה) שהוא מוסתר היום, יתגלה אז, **וְיִזְרַח וְיָאִיר בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם, לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמִסְתּוֹפְפִים בְּצִלּוֹ, צֵל הַחָכְמָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת צֵל וְלֹא אוֹרָה וְטוֹבָה נִרְאֵית, וְדַי לַמֵּבִין:** — מבחינה חיצונית, זה "צל" שהוא ההיפך מהאור, ורק מבחינה פנימית, יש כאן טוב ואור — הרי, בעשותו חשבון זה, שכל היסורים שאדם סובל, הם באמת טוב, אלא שהוא טוב כזה שאין עיני הבשר של האדם מסוגלות להרגיש בו — אפשר לאדם לצאת מדאגותיו ומעצבותו הבאות עליו על־ידי היסורים מענינים גשמיים.

ליקוטי אמרים

מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז כדכתיב כי טוב חסדך מחיים וגו' וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון ועל כן זוכה לצאת השמש בגבורתו לעתיד לבא שהיא יציאת חמה מנרתקה שהיא מכוסה בו בעוה"ז ולעתיד תתגלה מכסויה דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתכסיא ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום לכל החוסים בו בעוה"ז ומסתופפים בצלו צל החכמה שהוא בחי' צל ולא אורה וטובה נראית וד"ל:

~ יום שני כ"ב שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, אך העצבות... עד עמ' 66, העצב כנ"ל:

אַךְ הָעַצְבוּת מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא — העצבות הבאה עליו בגלל מצבו הרוחני שאינו כמו שצריך, **צָרִיךְ לְשִׁית עֲצוּת בְּנַפְשׁוֹ לִפְטֹר מִמֶּנָּה,** — עליו לחפש עצות איך להיפטר מעצבות זו. **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** — אם העצבות באה עליו בשעה שהוא לומד או מתפלל, עליו בוודאי לחפש עצות כיצד להיפטר ממנה, **שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** — שכן, עצבות, גם אם היא באה בגלל מעמדו ומצבו הרוחני, מפריעה בעבודת ה' שצריכה להיות בשמחה. **אֶלָּא אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא בַּעַל עֲסָקִים וְדַרְכּוֹ אֶרֶץ,** — עיסוקו היום־יומי אינו בעבודת ה', בתורה

ליקוטי אמרים

אך העצבות

ממילי דשמיא צריך לשית עצות בנפשו לפטר ממנה אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב אלא אפילו מי שהוא בעל עסקים

14. תהלים סג, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

ודרך ארץ אם נופל לו עצב ודאגה ממילי דשמיא בשעת עסקיו בידוע שהוא תחבולת היצר כדי להפילו אח"כ בתאוות ח"ו כנודע שאל"כ מאין באה לו עצבות אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו. והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' לדאגת עונות חמורים ח"ו. רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת הכושר בישוב הדעת להתבונן בגדול' ה' אשר חטא לו כדי שע"י זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית וכמבואר עת זו במ"א ושם נתבאר ג"כ כי מיד אחר שנשבר לבו בעתים קבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין אמונה שלימה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב כנ"ל:

וכדומה, **אם נופל לו עֶצֶב וּדְאָגָה מִמִּלֵּי דִשְׁמַיָּא** – בגלל עניניו הרוחניים, **בִּשְׁעַת עֲסָקָיו** – בשעה שהוא מתעסק בעניניו הגשמיים – **בְּיָדוּעַ** – ברור הדבר, **שֶׁהוּא תַּחְבּוּלַת הַיֵּצֶר,** – המכניס אותו בעצבות כאילו בגלל ענינים רוחניים, וזאת **כְּדֵי לְהַפִּילוֹ אַחַר־כָּךְ בְּתַאֲוֹוֹת חַס־וְשָׁלוֹם, כַּנּוֹדַע,** – כי, טבע הנפש לחפש לעצמה "עונג", ולא להיות נתונה ברגש של עצבות, ולכן משתדל היצר־הרע להכניס בבני ישראל נמיכות רוח, ולו בגלל ענינים רוחניים, כדי שלאחר מכן יוכל למשוך אותם לתאוות. **שֶׁאִם לֹא כֵן,** – אם אין כאן השפעת היצר־הרע, **מֵאַיִן בָּאָה לוֹ עֲצֵבוּת אֲמִתִּית מַחֲמַת אַהֲבַת ה' אוֹ יִרְאָתוֹ בְּאֶמְצַע עֲסָקָיו.** – שכן, עצבות אמיתית היא התבטאות הבאה מחמת אהבת ה' ויראת ה': האהבה והפחד מהקב"ה מביאות את האדם לשברון רוח בגלל מצבו הרוחני, דבר המרחק אותו מהקב"ה. שברון רוח כזה בא לאדם כשהוא עוסק בענינים רוחניים, כשהאהבה והיראה באות אצלו לידי התבטאות, ולא בשעה שהוא עסוק בענינים גשמיים. הרי שהעצבות האמורה איננה אמיתית, אלא תחבולת היצר־הרע – ועליו להיפטר ממנה. **וְהִנֵּה, בֵּין שֶׁנָּפְלָה לוֹ הָעֲצֵבוּת בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – בשעה שהוא עוסק **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה, וּבֵין שֶׁנָּפְלָה לוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** – אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים, **זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ: כִּי אֵין הַזְּמַן גְּרָמָא** – אין הזמן מתאים, **כָּעֵת לְעֲצֵבוּת אֲמִתִּית, אֲפִלּוּ** – לא, **לְדֶאָגַת עֲוֹנוֹת חֲמוּרִים חַס־וְשָׁלוֹם, רַק לְזֹאת צָרִיךְ קְבִיעוּת עִתִּים וּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר בִּישׁוּב הַדַּעַת, לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֲשֶׁר חָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה לִבּוֹ נִשְׁבָּר בֶּאֱמֶת בִּמְרִירוּת אֲמִתִּית,** – וכפי שיוסבר להלן, מרירות היא רגש האוצרת בקרבה "חיות", ולא עצבון סתם; **וְכַמְּבֹאָר עֵת זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כִּי מִיָּד אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר לִבּוֹ בְּעִתִּים קְבוּעִים הָהֵם – אֲזַי יָסִיר הָעֶצֶב מִלִּבּוֹ לְגַמְרֵי, וְיַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתוֹ וְרַב לְסְלֹחַ.** – באדם קיים הבדל: אם חוטאים נגדו פעם אחת או פעמיים – בקל ימחול על כך, ואילו אם חוטאים נגדו הרבה פעמים – קשה לו למחול. אבל, הקב"ה הוא "רב לסלוח" והוא מוחל וסולח גם אם האדם חוטא נגדו הרבה פעמים. אמונה זו ובטחון זה שהקב"ה מחל לו – יוצרים באדם את רגש השמחה והחדוה: **וְזוֹ הִיא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֶצֶב, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** – שמעלת העצבות, היא זו בלבד, שאחריה מגיעים לשמחה גדולה יותר; הרי, שגם בזמנים הקבועים, ובאופן של עצבות אמיתית – עליו להשתדל לצאת מיד מאותה עצבות, ולהגיע לשמחה אמיתית.

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות ה"שמחים ביסורים", אלה שמקבלים את היסורים מתוך שמחה – מן הראוי להוסיף סיפור קצר, מהמגיד ממזריטש עם הרבי רבי זושא, זכותם תגן עלינו: יהודי אחד בא אל המגיד ממזריטש ובקשת עצה בפיו, כיצד לקבל יסורים באהבה ובשמחה. הפנה אותו המגיד ממזריטש אל תלמידו הצדיק רבי זושא מאניפאלי. כשאותו יהודי שאל ובקש עצתו של רבי זושא, הסתכל עליו רבי זושא בתמיהה ואמר לו: אצלי אתה שואל, איך לקבל יסורים באהבה? – כיצד אני יכול לדעת זאת, כשאף פעם בחיי לא סבלתי יסורים... תשובה זו ענה רבי זושא, בשעה שעברו עליו יסורים רבים. ואכן, לכך באמת התכוון המגיד ממזריטש בשלחו את היהודי אל רבי זושא: רבי זושא היה כל כך שמח ביסורים, שמלכתחילה לא הרגיש שאלה הם יסורים, הוא הרגיש רק ב"טוב" שבהם. ולכן אמר שמימיו לא סבל יסורים. אלא, אחרי כל המעלות וה"טוב" שישנם ביסורים, אנו מבקשים מהשי"ת, שה"טוב" שהוא נותן לנו, יהיה – כלשונו של הרבי – "טוב הנראה והנגלה" – טוב שאנו יכולים לחוש אותו ולראותו בעינים שלנו.

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 66, פרק כז ואם העצבות... עד עמ' לד, מכולא וכו'.

פֶּרֶק כז. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן ש"עצבות" יש בה משום הפרעה לעבודת ה', ושאין ביכלתו של האדם לנצח את היצר־הרע בהיותו שקוע בעצבות. בהתאם לזה באות בפרק האמור, עצות כיצד להיפטר מהעצבות הנובעת מקשיים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גשמיים, גם ביחס לעצבות הנובעת ממצבו הרוחני שאינו כמו שצריך להיות — כמו הדאגה מעוונות — הרי אם העצבות שורה עליו בשעה שהוא עובד את ה', כשהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי להשתדל להיפטר ממנה, שהרי היא מפריעה לעבודת ה' הצריכה להיות בשמחה — וגם אם העצבות שורה עליו שלא בשעת העבודה, אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים — עליו להתבונן, שאין זה הזמן המתאים לעצבות. שכן, לכך נדרשת שעה קבועה ומתאימה. בפרק זה, שאנו מתחילים ללמוד, באה שורה של עצות לעצבות הנובעת מסיבות אחרות:

וְאִם הָעֲצֻבוּת אֵינָהּ מִדְּאָגַת עֲוֹנוֹת, אֶלָּא מֵהַרְהוּרִים רָעִים וְתַאֲוֹת רָעוֹת שֶׁנּוֹפְלוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, — ומאחר שלא מדובר כאן בעצבות שמחמת עבירות ממש — שעל כך נדרשת, כאמור לעיל, שעה מיוחדת ומתאימה לעורר בתוכו מרירות אמיתית — אלא שבאותה שעה נופלים במחשבתו רעיונות רעים, הרי העצה לכך היא אחרת: **הִנֵּה אִם נוֹפְלוֹת לוֹ** — אותן מחשבות רעות, **שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה,** — לא בשעה שהוא לומד או מתפלל, **אֶלָּא בְּעֵת עָסְקוֹ בַּעֲסָקָיו וְדַרְכּוֹ אֶרֶץ וּכְהַאי גַּוְנָא** — וכדומה, הרי **אַדְּרַבָּה** — לא זו בלבד שאין הוא צריך להיות עצוב, אלא להיפך: **יֵשׁ לוֹ לִשְׂמֹחַ בְּחֶלְקוֹ,** — במצבו הרוחני, וכל כך למה? — **שֶׁאַף שֶׁנּוֹפְלוֹת לוֹ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ** — המחשבות הרעות, **הוּא מַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן,** — שכן, אם אין הוא מסיח דעתו מהמחשבות הרעות, אלא ממשיך להגות בהן, זה נכלל אז בסוג של "דאגת עוונות" — כי גם המחשבה בהרהורים רעים ברצון היא עבירה — ועל דאגת עוונות, כבר למדנו בפרק הקודם. כאן מדובר על מי שמסיח דעתו מהמחשבות הרעות, ועצבותו נובעת מעצם העובדה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה — ובמקרה כזה, עליו להיות שמח על שהוא מצליח לשלוט בהרהורים אלה — **לְכַוֵּן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר:** "**וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם**", — הרי, דוקא על־ידי־ זה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה, והוא דוחה אותם — הוא מקיים את ה"לא־תעשה" שבפסוק האמור. שכן, מדריגה כזו, שלא יעלו במחשבתו מלכתחילה הרהורים רעים, שייכת בצדיקים בלבד, שאין "רע" בנפשם שממנו ינבעו ההרהורים הרעים — והפסוק האמור הרי אינו דן בצדיקים. הפסוק מדבר במי שעולים במחשבתו הרהורים כאלה — אלא שהתורה מצוה עליו, לדחות מעליו מיד את ההרהורים; ועל־ידי שהוא מבצע צו זה — הוא מקיים את ה"לאו" האמור. ובלשון ה"תניא": **וְאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּצַדִּיקִים לְקָרְאָם "זוֹנִים" חַס־וְשָׁלוֹם,** — כמו שנאמר: "אשר אתם זונים אחריהם", **אֶלָּא בְּ'בֵינוֹנִים' כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנּוֹפְלִים לוֹ הִרְהוּרֵי נִאוּף בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, בֵּין בְּהֶתֵּר** — גם אם ההרהורים הם באופן של היתר, **כּוֹ',** — וגם אם הם באופנים של איסור, **וּכְשֶׁמַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ** — מאותם ההרהורים, **מְקַיֵּם לָאו זֶה,** — של "ולא תתורו". **וְאָמְרוּ רַז"ל**[2]**:** "**יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה – נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה מִצְוָה**", **וְעַל כֵּן צָרִיךְ** – עליו, **לִשְׂמֹחַ בְּקִיּוּם הַלָּאו כְּמוֹ בְּקִיּוּם מִצְוַת־עֲשֵׂה מַמָּשׁ.** — כך, שלא זו בלבד שאין דבר זה צריך לעורר בו עצבות — כי־אם להיפך: זה צריך לעורר בו שמחה. **וְאַדְּרַבָּה, הָעֲצֻבוּת** — הבאה ממה שנופלים בו הרהורים כאלה, **הִיא מִנַּפְשׁוֹת הָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמוֹ,** — הוא לא מכיר את מדריגתו, **וְעַל כֵּן יֵרֵעַ לְבָבוֹ עַל שֶׁאֵינוֹ בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, שֶׁלְּצַדִּיקִים בְּוַדַּאי אֵין נוֹפְלִים לָהֶם הִרְהוּרֵי שְׁטוּת כָּאֵלּוּ.** — ומאחר שבמחשבתו נופלים הרהורים כאלה — חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים; **כִּי אִלּוּ הָיָה מַכִּיר מְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא רָחוֹק מְאֹד מִמַּדְרֵגַת צַדִּיק, וְהַלְוַאי הָיָה בֵּינוֹנִי, וְלֹא רָשָׁע כָּל יָמָיו אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת** — ואילו ידע את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" — **הֲרֵי זֹאת הִיא מִדַּת הַ'בֵּינוֹנִים' וַעֲבוֹדָתָם, לִכְבֹּשׁ הַיֵּצֶר וְהַהִרְהוּר הָעוֹלֶה מֵהַלֵּב לַמֹּחַ,**

ליקוטי אמרים

פרק כז ואם העצבות אינה מדאגת עונות אלא מהרהורים רעים ותאוות רעות שנופלות במחשבתו. הנה אם נופלות לו שלא בשעת העבודה אלא בעת עסקו בעסקיו ודרך ארץ וכהאי גוונא אדרבה יש לו לשמוח בחלקו שאף שנופלות לו במחשבתו הוא מסיח דעתו מהן לקיים מה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. ואין הכתוב מדבר בצדיקי' לקראם זונים ח"ו אלא בבינונים כיוצא בו שנופלים לו הרהורי ניאוף במחשבתו בין בהיתר כו' וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש ואדרבה העצבות היא מגסות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק שלצדיקים בודאי אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו כי אילו היה מכיר מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם לכבוש היצר וההרהור העולה

---

1. במדבר טו, לא. 2. קדושין לט, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ, — מאותו הרהור, **וְלִדְחוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** — שלא לרצות לחשוב בהם, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** — בפרק י"ב, שהרע של הנפש הבהמית ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף אצלו, אלא שאינו נותן ל"רע" לבוא לידי ביטוי, לחשוב ברצון בהרהורים הרעים, או לחטוא בדיבור ובמעשה — אך ה"רע" שבו, עדיין די חזק כדי להעלות במחשבתו הרהורים רעים, שעליו לדחותם ממחשבתו. ברם, אין הוא עדיין אדון על עצמו, שמלכתחילה לא יעלו במחשבתו הרהורים רעים אלה. דבר זה אמור בצדיקים בלבד, שאין בהם "רע" כלל, שממנו באים הרהורים אלו. **וּבְכָל דְּחִיָּה וּדְחִיָּה שֶׁמַּדְחֵהוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ** — שלא לחשוב בהם, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** — כופים את ה"סטרא אחרא" למטה, **וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא – אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** — על־ידי ההתעוררות למטה (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, **וְאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא דִּלְעֵילָא** — כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של ה"סטרא אחרא", **הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[3]: "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְגוֹ' מִשָּׁם אוֹרִידְךָ, נְאֻם ה'". וּכְמוֹ שֶׁהִפְלִיג בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת תְּרוּמָה [דַּף קכח], בְּגוֹדֶל נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** — כשכופים את ה"סטרא אחרא" למטה, לקדושה, **דְּאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָא עַל כֻּלָּא,** — על־ידי־זה מתעלה כבודו של הקב"ה על הכל, **יָתִיר מִשְּׁכָחָא אָחֳרָא,** — יותר מאשר על־ידי שבח אחר, **וְאִסְתַּלְקוּתָא דָּא יָתִיר מִכֻּלָּא וְכוּ'.** — והתעלות זו היא למעלה מכל ההתעלויות האחרות.

ליקוטי אמרים

מהלב למוח ולהסיח דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי ידים כנ"ל ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו אתכפיא ס"א לתתא ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא ואתכפיא ס"א דלעילא המגביה עצמה כנשר לקיים מ"ש אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם ה' וכמו שהפליג בזהר פ' תרומה [דף קכח] בגודל נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א לתתא דאסתלק יקרא דקב"ה לעילא על כולא יתיר משבח' אחרא ואסתלקות' דא יתיר מכולא וכו'.

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לד, ולכן אל יפול... עד עמ' 68, לעילא.

על כל פנים, הרי על־ידי שנופלים במחשבתו הרהורים רעים, והוא מסיח דעתו מהם, הוא מקיים את ה"לאו" (של "ולא תתורו"), ובכך טמונה מעלת העבודה של "אתכפיא", של כפיה, **וְלָכֵן אַל יִפֹּל לֵב אָדָם עָלָיו, וְלֹא יֵרַע לְבָבוֹ מְאֹד,** — מכך שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה. אמנם צריך להיות איכפת לו קצת, כי אם לא יהיה איכפת לו כלל ויהיה אדיש כלפיהם, הדבר עלול להשפיע עליו חלילה לחדול מלהילחם בהרהורים ולדחותם – אלא ש"לא ירע לבבו מאד" מזה, **גַּם אִם יִהְיֶה כֵּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה זוֹ,** — שתמיד יעלו במחשבתו הרהורים רעים, ותמיד יהיה עליו להילחם בהם, מבלי שיוכל להתעלות לאותה מדריגה, שמלכתחילה לא יהיו להרהורים הרעים דריסת רגל אליו — ובכל זאת, אל "יקח" דבר זה ללבו, **כִּי אוּלַי לְכָךְ נִבְרָא, וְזֹאת עֲבוֹדָתוֹ לְאִכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא תָּמִיד.** — לכפות את ה"סטרא אחרא" תמיד. **וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב:** — להקב"ה, **"בָּרֵאתָ רְשָׁעִים"[4];** — על כך שאל בפרק הראשון: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" (והרי צדיק ורשע לא נאמר) — כשמכריזים למעלה, לפני הלידה, מה יהיה תכונתו של הילוד: חכם או טיפש, גיבור או חלוש וכדומה, אין מזכירים אם יהיה צדיק או רשע. שכן, אם יכריזו גם על כך — תתבטל הרי הבחירה החופשית של האדם; כיצד, איפוא, אמר איוב "בראת רשעים"? — אלא, בהתאם לאמור יוסבר הדבר: לא מדובר על כאלה שנבראים לכתחילה כרשעים אמיתיים לעתיד, אלא הקב"ה ברא אנשים כאלה, שבמובן מסויים הם נשארים במצב דומה לרשעים, ואלה הם ה"בינונים" שתמיד נופלים במחשבתם הרהורי עבירה, כמו ברשעים — והכוונה היא, שהם ידחו מחשבות אלו, ויבצעו את העבודה של "אתכפיא סטרא־אחרא", לכפות את הסטרא־אחרא. ובלשון ה"תניא": **וְלֹא** —

ליקוטי אמרים

ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד. ועל זה אמר איוב בראת רשעים ולא שיהיו רשעים

3. עובדיה א, ד. 4. בבא בתרא טז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהם נבראים לכתחילה, **שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בֶּאֱמֶת חַס־וְשָׁלוֹם,** — ולחטוא ממש במחשבה, או בדיבור או במעשה, **אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם** — שיארע בהם, **כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים**[5] **בְּמַחֲשַׁבְתָּם וְהִרְהוּרָם לְבַד,** — שבמחשבתם יוכלו לעלות הרהורי עבירה כמו שזה אצל רשעים, **וְהֵם יִהְיוּ נִלְחָמִים תָּמִיד לְהַסִּיחַ דַּעְתָּם מֵהֶם,** — מהרהורי העבירה, **כְּדֵי לְאַכְּפָיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא,** — לכפות את ה"סטרא אחרא" — הם נבראו בצורה כזו, שזה יהיה אופן עבודתם, **וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטְּלָהּ מִכֹּל וָכֹל,** — שלא יוכלו לבטל לגמרי את ה"סטרא אחרא" של נפשם הבהמית. כלומר: הם לא יוכלו להגיע לכך, שלא תתעוררנה בהם תאוות, שהן הסיבה להעלאתם של ההרהורים הרעים, **כִּי זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי צַדִּיקִים.** — ה"קליפה" וה"רע" של הנפש הבהמית בצדיקים, בטלים לגמרי ל"טוב", שאין מקום כלל לתאוות שתוכלנה לעורר הרהורים רעים. ואילו המדריגות אודותן אנו לומדים כאן, אין ביכולתן להתעלות לכך מצד ה"בריאה" שלהן, וממילא אפשר שתעלינה בבעלי מדריגות אלו מזמן לזמן, מחשבות רעות, ועבודתם היא ללחום נגד מחשבות אלו. **וּשְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ** — בעבודתם של בני ישראל, **לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה: אֶחָד** – **מִבִּטּוּל הַסִּטְרָא־אָחֳרָא לְגַמְרֵי, וְאִתְהַפְּכָא מִמְּרִירוּ לְמִתְקָא** — ומהפיכת המריר למתוק, **וּמֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא,** — ומחושך לאור, וזה נעשה **עַל־יְדֵי הַצַּדִּיקִים;** — המבטלים את ה"סטרא אחרא" לגמרי, ואת ה"מריר", ה"רע" של המדות שמנפשם הבהמית, הם הופכים ל"טוב", ואת "חושך" המוחין וה"שכל" של נפשם הבהמית, הם הופכים ל"אור" ולקדושה — כל זה גורם למעלה אופן אחד של נחת רוח; **וְהַשֵּׁנִית** — האופן השני של נחת רוח, הוא: **כַּד אִתְכַּפְיָא הַסִּטְרָא־אָחֳרָא** — כשכופים את ה"סטרא אחרא", **בְּעוֹדָהּ בְּתָקְפָּהּ וּגְבוּרָתָהּ** — כשה"סטרא אחרא" היא עדיין בכל תוקפה וגבורתה, **וּמַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, וּמִשָּׁם** — ממקום הגבהתה, **מוֹרִידָהּ ה' בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** — ע"י התעוררותו של יהודי למטה, לשבור את ה"סטרא אחרא". אופן זה של נחת רוח למעלה, נגרם **עַל־יְדֵי הַ'בֵּינוֹנִים'.** — על־ידי עבודת ה"בינונים", הלוחמים להכניע את הקליפה בנפש הבהמית. הרי, שקיים "נחת רוח" למעלה מעבודת הבינונים, במאבקם במחשבות ובהרהורים הרעים. לכך רומזים שני הסוגים: "בראת צדיקים" ו"בראת רשעים" — כאלה שעומדים במלחמה תמידית. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[6]**: "וַעֲשֵׂה לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי"** – **"מַטְעַמִּים" לְשׁוֹן רַבִּים,** — שמשמעותה ברוחניות, בעבודת ה' היא: **שְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ,** — למעלה, מעבודתם של בני ישראל, **וְהוּא** — "ועשה לי מטעמים וגו'", **מַאֲמַר הַשְּׁכִינָה לְבָנֶיהָ כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל כִּדְפֵרַשׁ בַּ'תִּקּוּנִים',** כמו שמפרש ב"תיקוני זוהר", שמלים אלו אומרת השכינה לבני ישראל, המבקשת שבעבודתם יגרמו ל"מטעמים" — נחת רוח. **וּכְמוֹ שֶׁבְּמַטְעַמִּים גַּשְׁמִיִּים, דֶּרֶךְ־מָשָׁל, יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי מַעֲדַנִּים: אֶחָד מִמַּאֲכָלִים עֲרֵבִים וּמְתֻקִּים, וְהַשֵּׁנִי מִדְּבָרִים חֲרִיפִים אוֹ חֲמוּצִים,** — שלפני שעורכים אותם למאכל ערב, אין הם טובים למאכל מפאת חריפותם או חמיצותם, **רַק שֶׁהֵם מְתֻבָּלִים וּמְתֻקָּנִים הֵיטֵב עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲדַנִּים לְהָשִׁיב הַנֶּפֶשׁ.** — כך ישנם גם למעלה שני סוגי נחת רוח: א) "נחת רוח" הנגרם מדברים "טובים" ו"מתוקים" — עבודת הצדיקים, שאינם צריכים יותר להילחם עם ה"סטרא אחרא", וכל עבודתם היא ל"המשיך" מהקדושה יותר אור; ב) "נחת רוח" הנגרם למעלה, מעבודתם של ה"בינונים", שעדיין יש להם "עסק" עם הדברים ה"מרים", הלא־טובים, להיאבק עם ה"רע" שבנפשם הבהמית ולדחות את המחשבות וההרהורים הרעים. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר**

ליקוטי אמרים

באמת ח"ו אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפי' לס"א ולא יוכלו לבטלה מכל וכל כי זה נעשה ע"י צדיקים. ושני מיני נחת רוח לפניו ית' למעלה. א' מביטול הס"א לגמרי ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפיא הס"א בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וז"ש הכתוב ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי מטעמים לשון רבים שני מיני נחת רוח והוא מאמר השכינה לבניה כללות ישראל כדפי' בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים ד"מ יש שני מיני מעדנים אחד ממאכלים ערבים ומתוקים. והשני מדברים חריפים או חמוצי' רק שהם מתובלים ומתוקני' היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש. וז"ש הכתו'

---

5. "על פי קהלת ח, יד" - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** כלומר: דברי רבנו הזקן: "שיגיע אליהם כמעשה הרשעים" הם בהתאם לפסוק בקהלת, בו נאמר: "אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים". לשם מה נוגע לנו לדעת מקור הלשון? - משמע, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון לכך, שרבנו הזקן משתמש כאן - בגלל טעם מסויים - בלשון הפסוק ובכך מוסבר לנו שהביטוי "כמעשה הרשעים" אינו כפי פירושה הפשוט של המלה "כמעשה" (שכן, הרי מדובר כאן על מדריגה כזו של יהודי, שמבחינת "מעשה" הוא מופרש לגמרי מה"רע" ואין הוא דומה לחלוטין בכך לרשעים, הדמיון שבינו לבין ה"רשע" הוא רק ביחס לכך, שיכולים לעלות במוחו הרהורים רעים), אלא זהו לשון הפסוק, המתאים כאן לפי הביטוי הכללי. **6.** בראשית כז, ז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַכָּתוּב[7]**: "כֹּל פֹּעֵל ה' לְמַעֲנֵהוּ, וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה"**; — הכל עשה הקב"ה למענו, וכן גם את הרשע "ליום רעה". כיצד, לכאורה, נברא גם הרשע למען הקב"ה? — אלא, **פֵּרוּשׁ, שֶׁיָּשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ וְיַעֲשֶׂה הָרַע שֶׁלּוֹ יוֹם וְאוֹר לְמַעְלָה,** — כדי שיהפוך ל"יום" את ה"רעה", שזו משמעות "וגם רשע, ליום־רעה". וזאת על־ידי, **כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא** — כשיכוף את ה"סטרא אחרא", **וְאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָא.** — ויתעלה כבודו של הקב"ה למעלה. זהו פירוש הכתוב "וגם רשע **ליום רעה**" — שגם הרשע יהפוך את ה"רעה" ל"יום", כלומר — לאור. למדנו עד כאן, שעל־ידי שנופלות מחשבות רעות במוחו של יהודי, והוא משתלט עליהן — הוא כופה בכך את ה"סטרא אחרא" וגורם נחת רוח למעלה.

ליקוטי אמרים

כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה פי' שישוב מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה כד אתכפיא ס"א ואסתלק יקרא דקב"ה לעילא.

~ יום חמישי כ"ה שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 68, ולא עוד אלא... עד עמ' לה, מעט מעט:

להלן יסביר רבנו הזקן, שמדובר לא רק ביחס למחשבות רעות — שאילולא היה דוחה אותן היה עובר על חטא — אלא גם ביחס לדיבורים ומעשים של היתר, שאין בהם איסור כלל: שכן, מאחר שאם מדברים או עושים ענינים גשמיים אלה שלא בכוונה לשם שמים — מקבלים דברים אלה וכן לבושי הנפש הקשורים בהם, את חיותם מה"סטרא אחרא", כי "צד הקדושה" הוא רק כשעושים את הדבר לשם שמים (למשל: לאכול — כדי לאגור כוח ללמוד ולהתפלל או לקיים מצות עונג שבת; להשמיע מילתא דבדיחותא (דברי בדיחה) כדי ללמוד מתוך שמחה, וכדומה) — ולכן, כשיהודי נמנע מלעשות דברים מותרים אלה, כשאינם לשם שמים, וכוונתו לכפות בכך את ה"סטרא אחרא" — הוא גורם על־ידי־זה נחת רוח למעלה — וכדלהלן: **וְלֹא עוֹד,** — לא זו בלבד שעל־ידי ההשתלטות על המחשבות הרעות, גורמים לנחת רוח למעלה, כי על־ידי־זה כופים את ה„סטרא אחרא" **אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים לְגַמְרֵי, כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ** — "מקריב" ושולט ביצרו הרע, **אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה,** — מדובר כאן בדבר שמותר לעשותו, והוא יצטרך לעשותו, אלא שהוא דוחה אותו לזמן מאוחר יותר, **וּמִתְכַּוֵּן לְאִכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי,** — שבלב, **כְּגוֹן שֶׁחָפֵץ לֶאֱכֹל, וּמְאַחֵר סְעוּדָתוֹ עַד לְאַחַר שָׁעָה אוֹ פָּחוֹת, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה,** — שכן, אם באותה שעה, הוא עוסק בענינים גשמיים אחרים שהנפש הבהמית רוצה בהם, אין בכך משום "אתכפיא" (כפיה), כי הרי בין כך הוא נוהג לפי רצון הנפש הבהמית. רק, אם באותה שעה, הוא עוסק בתורה — ואף שאין הוא מרוויח בכך זמן של לימוד תורה, כי גם אחרי האכילה ימשיך ללמוד. זאת ועוד, גם את האכילה עצמה אין הוא דוחה לגמרי, כי אחרי אותה "שעה" — אכן יאכל, מכל־מקום עצם העובדה שהוא מאחר את סעודתו — יש בה משום כפיית ה"סטרא אחרא", דבר הגורם נחת רוח למעלה. **כִּדְאִיתָא** — כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא**[8]**: "שָׁעָה רְבִיעִית** — משעות הבוקר, **מַאֲכַל כָּל אָדָם, שָׁעָה שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים",** — מדוע, באמת, איחרו תלמידי החכמים את סעודתם בשעתיים? **וְהָיוּ** — תלמידי החכמים, **מַרְעִיבִים עַצְמָם שְׁתֵּי שָׁעוֹת לְכַוָּנָה זוֹ,** — כדי לכפות את ה"סטרא אחרא", **אַף שֶׁגַּם אַחַר הַסְּעוּדָה הָיוּ לוֹמְדִים כָּל הַיּוֹם,** — הרי הם לא עשו זאת כדי להרוויח זמן ללימוד, אלא אך ורק כדי לכפות את ה"סטרא אחרא". וכך גם בשאר לבושי הנפש: דיבור ומחשבה, **וְכֵן אִם בּוֹלֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלִּבּוֹ מִתְאַוֶּה מְאֹד לְדַבְּרָם מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,** — גם אם בדיבור עצמו אין משום איסור כלל — רק מחמת שהוא מתאווה כל כך לומר דיבורים אלה — הוא מתאפק, כדי לשבור את יצרו הרע. **וְכֵן בְּהִרְהוּרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ,**

ליקוטי אמרים

ולא עוד אלא אפי' בדברים המותרים לגמרי כל מה שהאדם זובח יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לס"א שבחלל השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט

7. משלי טז, ד. 8. שבת י, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— שהוא מתאווה להרהר בענין גשמי, ונמנע מכך, **אֲפִלּוּ בִּמְעַט מִזְעִיר דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא** — גם בכפיה מועטה של ה"סטרא אחרא" למטה, **אִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּקְדֻשָּׁתוֹ לְעֵילָא הַרְבֵּה.** — מתעלה בהרבה כבודו של הקב"ה וקדושתו למעלה. **וּמִקְּדֻשָּׁה זוֹ** — שלמעלה, **נִמְשֶׁכֶת קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה עַל הָאָדָם לְמַטָּה, לְסַיְּעוֹ סִיּוּעַ רַב וְעָצוּם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** — בעבודת ה' שלו. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[9]: "אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט לְמַטָּה — מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה", לְבַד מַה שֶּׁמְּקַיֵּם** — בכך, **מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[10]: "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם"**, — שהוא מקיים, **כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בַּמֶּה שֶׁהוּא מְקֻדָּשׁ לוֹ.** — בדברים המותרים לו. מצות "והתקדשתם" היא, שגם בדברים המותרים, ימנע יהודי מלעשותם לשם תאוותו הגופנית, אלא אך ורק לשם שמים. מצוה זו של "והתקדשתם" הרי לא נאמרה לצדיקים בלבד, שאין להם שום שייכות ל"רע", אלא דוקא לאותם אנשים שיש להם עסק עם ה"רע", כפי שיוסבר להלן: **וּפֵרוּשׁ "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם"** — **שֶׁתַּעֲשׂוּ עַצְמְכֶם קְדוֹשִׁים; כְּלוֹמַר, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינוֹ קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל מִסִּטְרָא־אָחֳרָא,** — "קדושה" משמעה — פרישה והתבדלות מה"קליפה" ומה"רע". הרי, אף שמבחינת מדריגתו, עליו עדיין לקדש עצמו ולהתרחק מה"סטרא אחרא", כלומר: אין הוא בדרגה שאין בלבו שום תאוה לדברים המקבלים חיותם מה"סטרא אחרא", **כִּי הִיא** — ה"סטרא אחרא" שמנפשו הבהמית, **בְּתָקְפָּהּ וּבִגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי,** — שבלב, שבו מיקומה של הנפש הבהמית והיצר הרע, **רַק שֶׁכּוֹבֵשׁ יִצְרוֹ וּמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ.** — ומנתק את עצמו מה"סטרא אחרא", הרי אם הוא עושה כן ומקיים בכך את "והתקדשתם" הוא מגיע לקיום האמור אחרי "והתקדשתם", ככתוב בהמשך: **"וְהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים"** — נוסף על הפירוש הפשוט, בלשון ציווי, שתהיו קדושים, אפשר גם לפרש "והייתם קדושים" בלשון של הבטחה, על־ידי "והתקדשתם" פעילות כפויה של התקדשות, ישנה הבטחה שאכן "תהיו קדושים", **כְּלוֹמַר, סוֹפוֹ לִהְיוֹת קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל בֶּאֱמֶת מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא, עַל־יְדֵי שֶׁמְּקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה,** — כפי שלמדנו, שעל־ידי שאדם מקדש עצמו מעט למטה — מקדשים אותו הרבה מלמעלה, **וּמְסַיְּעִים אוֹתוֹ לְגָרְשָׁהּ** — את ה"סטרא אחרא" **מִלִּבּוֹ מְעַט מְעַט:** — שגם מלבו, יהיה בידו, לגרש את ה"סטרא אחרא", שגם בלבו לא תהיה שום תאווה לענינים ש"חיותם" היא מה"סטרא אחרא".

ליקוטי אמרים

מזעיר דאתכפיא ס"א לתתא אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה ומקדושה זו נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'. וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לבד מה שמקיים מצות עשה של תורה והתקדשתם וכו' כשמקדש עצמו במותר לו ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. והייתם קדושים כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהס"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט:

~ יום שישי כ"ו שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, פרק כח ואפילו... עד עמ' לה, זרה שלה.

פֶּרֶק כח. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שאם נופלים במחשבתו של אדם הרהורי עבירה ותאוות — בשעה שהוא עסוק בעניניו הגשמיים — אל יפול רוחו מכך; אדרבה — עליו לשמוח, שהרי על־ידי השתלטותו על אותן מחשבות והסחת דעתו מהן, הוא מקיים מצות "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", כופה את ה"סטרא אחרא" תחת שלטון ה"קדושה", וגורם נחת רוח רב למעלה.

וַאֲפִלּוּ אִם נוֹפְלִים לוֹ הִרְהוּרֵי תַּאֲוֹת וּשְׁאָר מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה — בשעה שהוא עסוק בעבודת ה' **בַּתּוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה בְּכַוָּנָה** — וכאן הרי אין מקום ל"חשבון" שבפרק הקודם, שעליו

ליקוטי אמרים

פרק כח ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכוונה אל ישית לב אליהן

---

9. יומא לט, ב. **10.** כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר כאן: "ע"כ (עד כאן) נתבאר שלא ירע לבבו כו' מפני שיש בעבודתו נח"ר (נחת רוח) מה שאין בצדיקים, אבל הרי היתרון צ"ל (צריך להיות) גם בקו דועש"ט (ד-ועשה טוב-) ולזה מוסיף שהנ"ל הוא - לבד מה שמקיים מ"ע (מצות עשה) וכו'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להיות שמח על שהוא מקיים מצות לא־תעשה וכופה את ה"סטרא אחרא" — שהרי ההרהורים והמחשבות הרעות מפריעות לו, בשעה זו, לעבודת ה', **אַל יָשִׁית לֵב אֲלֵיהֶן,** — למחשבות ולהרהורים הרעים, **אֶלָּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן כְּרֶגַע,** — מיד, **וְגַם אַל יְהִי שׁוֹטֶה לַעֲסֹק בְּהַעֲלָאַת הַמִּדּוֹת שֶׁל הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה', כְּנוֹדַע**[1], — קיימת צורת עבודה של "העלאת המדה" מהמחשבה הזרה. שכן, כל מחשבה זרה, מקורה במדה מסויימת בנפש הבהמית. למשל: מדת החסד מתבטאת במחשבה של תאוה; מדת היראה מעוררת יראה זרה שאין ליהודי להיות נזקק לה, וכדומה — וישנו סוג "עבודה" שבשעה שנופלת לו מחשבה זרה, יברר מאיזו מדה רעה נובעת אותה מחשבה, ויגביר בנפשו אותה מדה כפי שהיא בנפש האלקית, שעל־ידי־זה יעלה את המדה הרעה של הנפש הבהמית שהיא הסיבה לאותה מחשבה זרה, ובכך יעלה את המחשבה הזרה. למשל: אם המחשבה הזרה נובעת מתאוה — יגביר בנפשו את האהבה להקב"ה, דבר המשפיע על תאות הנפש הבהמית, וכדומה — רבנו הזקן אומר כאן שלא יהיה ה"בינוני" — אודותו מדובר כאן — שוטה, להתעסק בעבודה זו, **כִּי לֹא נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים הָהֵם** — להעלות את המחשבות הזרות, **אֶלָּא לְצַדִּיקִים, שֶׁאֵין נוֹפְלִים לָהֶם מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁלָּהֶם** — מחשבות זרות הנובעות ממדותיהם הם, **כִּי־אִם מִשֶּׁל אֲחֵרִים,** — שכן, לצדיק אין מחשבות זרות עצמיות, מאחר שמדות נפשו הבהמית כבר נהפכו לקדושה. המחשבות הזרות, העלולות לעלות, אי פעם, במוחו, מקורן מהזולת, שנשמתו שייכת לאותו צדיק. ומחמת שלא כל אחד יכול לייעץ לעצמו ולמצוא בתוכו כוחות להתגבר על המדה הרעה — עליו להזדקק לעזרתו של הצדיק, אליו הוא מקושר. מתעוררות אז מחשבות זרות במחשבתו של הצדיק, שאצלו אלו הן רק אותיות של מחשבה, בלי כל זיקה למדה רעה מוחשית. ועל־ידי שהצדיק מכיר את המדה ממנה נובעת אותה מחשבה, ומגביר בתוכו אותה מדה כפי שהיא ב"קדושה" — הוא משפיע בכך על אותו יהודי, שיוכל להתגבר על המדה הרעה שלו, ואותה מדה שמן הנפש הבהמית — של הזולת — מתעלה, על־ידי הצדיק, ל"קדושה". הרי כל זה שייך לצדיק בלבד שאין בו מדות רעות כלל. **אֲבָל מִי שֶׁנּוֹפֵל לוֹ** — מחשבות זרות, **מִשֶּׁלּוֹ,** — מה"רע" שלו, **מִבְּחִינַת הָרַע שֶׁבְּלִבּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** — ממדותיו הרעות שמנפשו הבהמית — **אֵיךְ יַעֲלֵהוּ** — את ה"רע", **לְמַעְלָה, וְהוּא עַצְמוֹ מְקֻשָּׁר לְמַטָּה:** — לכן שטות היא ל"בינוני" להתעסק ב"עבודה" שאין לו כל שייכות אליה. **אַךְ אַף־עַל־פִּי־כֵן, אַל יִפֹּל לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ לִהְיוֹת מִזֶּה עָצֵב נִבְזֶה בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה רַבָּה,** — בשעה שהוא עובד את ה', **אֶלָּא אַדְּרַבָּה יִתְחַזֵּק יוֹתֵר וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכָל כֹּחוֹ בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה בְּחֶדְוָה וְשִׂמְחָה יְתֵרָה, בְּשׂוּמוֹ אֶל לִבּוֹ, כִּי נְפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' הִיא מֵהַקְּלִפָּה שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** — מהנפש הבהמית שמן הקליפה, שמיקומה בחלל השמאלי שבלב, וממנה נובעות המחשבות הזרות, **הָעוֹשָׂה** — המנהלת, **מִלְחָמָה בַּ'בֵּינוֹנִי' עִם נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שֶׁבּוֹ, וְנוֹדַע דֶּרֶךְ הַנִּלְחָמִים** — שמטרתו של כל לוחם, לנצח ואפילו להרוג את הנלחם נגדו, **וְכֵן הַנֶּאֱבָקִים יַחַד,** — שכל אחד מתכוון להפיל את השני — הרי הנוהג הוא: **כְּשֶׁאֶחָד מִתְגַּבֵּר,** — ומראה את גבורתו, **אֲזַי הַשֵּׁנִי מִתְאַמֵּץ לְהִתְגַּבֵּר גַּם־כֵּן בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחוֹ, וְלָכֵן** — כך גם במלחמה שבין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, **כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת לְהִתְפַּלֵּל,** — שעל־ידי התפילה בכוונה, ברצונו להחליש ולנצח את הנפש הבהמית, **אֲזַי גַּם הַקְּלִפָּה** — של הנפש הבהמית, **מִתְגַּבֶּרֶת כְּנֶגְדָּהּ,** — כנגד הנפש האלקית, **לְבַלְבְּלָהּ וּלְהַפִּילָהּ בְּ'מַחֲשָׁבָה זָרָה' שֶׁלָּהּ.** — בראות הנפש הבהמית את הנפש האלקית, מתגברת להתפלל בכוונה, היא משתדלת להפריע לנפש האלקית על־ידי מחשבות זרות, בכך היא רוצה לבלבל את כוונת המתפלל בתפילה. לפי זה, המחשבה הזרה מוכיחה, שהוא אכן מתפלל בכוונה; סימן יש בכך שהנפש הבהמית חשה שבתפילתו יש משום סכנה למעמדה, ולכן היא משתדלת להפר כוונה זו. — הרי, אדרבה — עובדה זו צריכה להוסיף בו אומץ בתפילתו בכוונה.

ליקוטי אמרים

אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע כי לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים שאין נופלים להם מחשבות זרות שלהם כ"א משל אחרים. אבל מי שנופל לו משלו מבחי' הרע שבלבו בחלל השמאלי איך יעלהו למעלה והוא עצמו מקושר למטה: אך אעפ"כ אל יפול לבו בקרבו להיות מזה עצב נבזה בשעת העבודה שצריך להיות בשמחה רבה אלא אדרבה יתחזק יותר ויוסיף אומץ בכל כחו בכוונת התפלה בחדוה ושמחה יתירה בשומו אל לבו כי נפילת המחשבה זרה היא מהקליפה שבחלל השמאלי העושה מלחמה בבינוני עם נפש אלהית שבו. ונודע דרך הנלחמים וכן הנאבקים יחד כשאחד מתגבר אזי השני מתאמץ להתגבר ג"כ בכל מאמצי כחו. ולכן כשנפש האלהית מתאמצת ומתגברת להתפלל אזי גם הקליפה מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשב' זרה שלה

1. כתר שם טוב סי' קעא, ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ז שבט ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, ולא כטעות העולם... עד עמ' 70, ממש עמו:

וְלֹא כְּטָעוּת הָעוֹלָם, שֶׁטּוֹעִים לְהוֹכִיחַ מִנְּפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' – מִכְּלָל שֶׁאֵין תְּפִלָּתָם כְּלוּם, – החושבים בטעות שנפילת המחשבה הזרה במוחו, מוכיחה שאין תפילתם שווה כלום, משום **שֶׁאִלּוּ הִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי וְנָכוֹן – לֹא הָיוּ נוֹפְלִים לוֹ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת.** – ומאחר שאכן נופלות במוחו מחשבות זרות, הם מסיקים מכך, שתפילתם איננה מתוך כוונה, **וְהָאֱמֶת הָיָה כְּדִבְרֵיהֶם, אִם הָיְתָה נֶפֶשׁ אַחַת לְבַדָּהּ, הִיא הַמִּתְפַּלֶּלֶת וְהִיא הַמְּחַשֶּׁבֶת וּמְהַרְהֶרֶת הַ'מַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת'.** – הדבר היה נכון, אילו היתה זו נפש אחת שעושה את כל האמור, אז היה במחשבות הזרות משום הוכחה, שה"מתפלל" אינו כפי שצריך להיות. שכן, אם הנפש היחידה הזו שקועה כל כולה בתפילה – אין מקום אז לשום מחשבות זרות, **אֲבָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ הֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת, הַנִּלְחָמוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם,** – הרי האמת היא שקיימות שתי נפשות שונות והן נלחמות ביניהן על השליטה במוחו של האדם, שיהיה ממולא בעניניה היא בלבד, **כָּל אַחַת חֶפְצָהּ וּרְצוֹנָהּ לִמְשֹׁל בּוֹ** – במוח, **וְלִהְיוֹת הַמֹּחַ מְמֻלָּא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְכָל הִרְהוּרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם** – נובעים, **מִנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** – ומאידך **וְכָל מִלֵּי דְּעָלְמָא** – כל המחשבות וההרהורים בעניני העולם נובעים **מִנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית,** – הרי, שכוונת התפילה היא מהנפש האלקית, ואילו המחשבות הזרות הן מהנפש הבהמית, מכאן – שאין במחשבות הזרות משום הוכחה שאין התפילה כמו שצריכה להיות. ברם, אם כך, שהנפש האלקית היא העסוקה בכוונות התפילה – מה מפריע לה, מה שהנפש הבהמית מהרהרת במחשבות זרות?! – אומר על כך רבנו הזקן: **רַק שֶׁהָאֱלֹהִית מְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ.** – הנפש האלקית מלובשת בנפש הבהמית, ולכן מבלבלות המחשבות הזרות של הנפש הבהמית, לנפש האלקית בכוונות התפילה[2]. **וְהוּא כִּמְשַׁל אָדָם הַמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, וְעוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ עֶרֶל – גוי, רָשָׁע, וּמְשִׂיחַ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדֵי לְבַלְבְּלוֹ,** – ולהפריע לו בתפילתו. לולא היה בדעתו של הגוי לבלבל את היהודי, אלא רק לשאול אותו שאלה מסוימת – קיימת אז העצה, לענות לו על שאלתו, והוא יפסיק מלבלבלו בתפילתו. אך, מאחר שכוונתו של הרשע היא לבלבל את תפילתו, לא תועיל ההתדיינות אתו, **שֶׁזֹּאת עֲצָתוֹ בְּוַדַּאי,** – העצה הטובה למתפלל, היא, **שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב לוֹ מִטּוֹב וְעַד רָע,** – שלא לענות לרשע מטוב עד רע, **וְלַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע, וּלְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב[3]: "אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ, פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה".** כְּךָ – כשנופלות במוחו מחשבות זרות, **אַל יָשִׁיב מְאוּמָה וְשׁוּם טַעֲנָה וּמַעֲנֶה נֶגֶד הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה',** – אל יכנס לשום ויכוח ולמחשבות והרהורים כיצד לנצח את המחשבה הזרה, **כִּי הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל – מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן;** – ולכן, אל יתעסק כלל עם המחשבה הזרה, **רַק יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּלֹא יוֹדֵעַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ הַהִרְהוּרִים שֶׁנִּפְלוּ לוֹ, וִיסִירֵם מִדַּעְתּוֹ, וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכֹחַ כַּוָּנָתוֹ.** – בתפילתו. **וְאִם יִקְשֶׁה לוֹ לַהֲסִירָם** – את המחשבות הזרות, **מִדַּעְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁטּוֹרְדִים דַּעְתּוֹ מְאֹד בְּחָזְקָה – אַזַּי יַשְׁפִּיל נַפְשׁוֹ לַה' וְיִתְחַנֵּן לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ,** – אם הוא עוסק אז

ליקוטי אמרים

ולא כטעות העולם שטועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמו' זו עם זו במוחו של אדם כל אחת חפצה ורצונה למשול בו ולהיות המוח ממולא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת שמים מנפש האלהית וכל מילי דעלמא מנפש הבהמית רק שהאלהית מלובשת בה. והוא כמשל אדם המתפלל בכוונ' ועומד לנגדו עו"ג רשע ומשיח ומדבר עמו כדי לבלבלו שזאת עצתו בודאי שלא להשיב לו מטוב ועד רע ולעשות עצמו כחרש לא ישמע ולקיים מה שכתו' אל תען כסיל באולתו פן תשוה לו גם אתה כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה כי המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע ההרהורי' שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו

---

2. אלא, אף על פי כן, כתוב, שכל זה מדובר בהכנה ובהתחלת ההתבוננות העמוקה בענין האלקי שבתפילה - אז אין במחשבה הזרה משום הוכחה שאין ה"מתפלל" כמו שצריך להיות. אך בעיצומה של ההתבוננות, כשהוא נתון בעומק הענין - יש בכך משום הוכחה על אי-ההצלחה המלאה של ההתבוננות; שכן, אכן פועלות כאן שתי נפשות, אך המוח הוא הרי אותו אחד. לו היה המוח כולו שקוע באותה התבוננות שבתפילה - אין כל מקום אז במוח שתעלה בו מחשבה זרה. **3.** משלי כו, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בקטעי התפילה שאסור להפסיק בהם בדיבור, אלא יתפלל במחשבתו להשי"ת, **לְרַחֵם עָלָיו בְּרַחֲמָיו הַמְרֻבִּים, כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֹּחוֹ, וְכָכָה יְרַחֵם ה' עַל נַפְשׁוֹ הַנִּמְשֶׁכֶת מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְהַצִּילָהּ מִ"מַּיִם הַזֵּדוֹנִים"**, — מהמחשבות הזרות שמן הנפש הבהמית, **וּלְמַעֲנוֹ יַעֲשֶׂה,** — הקב"ה יעשה למען עצמו כביכול, **כִּי**[4] **חֵלֶק ה' מַמָּשׁ עַמּוֹ:** — שכן, אם יתפלל שירחמו עליו — הוא עלול, לפעמים, לעורר על עצמו דינים, חלילה: ישפטו אותו אם הוא זכאי שירחמו עליו, ואילו אם בקשתו היא "למענו", למען הקב"ה — מובן הדבר, שאין אז מקום לשפוט את ה"מתפלל" אם הוא זכאי לרחמנות. פירוש נוסף יש בכך: רבנו הזקן מבטיח, שהקב"ה אכן יעשה זאת למענו, וירחם עליו, שהרי הנשמה היא חלק מה'.

ליקוטי אמרים

המרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו ית' להצילה ממים הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו:

4. דברים לב, ט.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו שבט, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי את מכתבו בו מודיע ע"ד התיסדות שיעור לימוד תניא בבית הכנסת שלו, ושלומד עמהם - כפי שכותב במכתבו - לפי שכלו, וגודל הזכות בזה שמקרב את בנ"י ללימוד דא"ח פנימיות התורה אין לשער ואין להעריך, ומובטחים אנו בהמשכת תוספת ברכה עי"ז בכל ענינו של הלומד ומעורר ללימוד הנ"ל.

ומה שכותב - לפי שכלו, הנה ידוע מה שכתוב וששמענו גם בע"פ כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר ספר התניא הנקרא תורה שבכתב של חסידות חב"ד, הוא ע"ד לימוד תורה שבכתב, שאפילו הגדול שבגדולים אינו יכול לרדת לסוף תכליתה, ואפילו הקטן שבקטנים יכול להתחיל ללמוד בה, וכמרז"ל קטן משיתחיל לדבר אביו מלמדו תורה וכו', וה"ה בלימוד התניא, שכל אחד לומד לפי שכלו, כי לכל אחד יש אחיזה ומקום בו, ואין שייך בזה נפילת רוח באיזה דרגא שימצא את עצמו, כי אפילו הגדול שבגדולים עדיין לא בא עד תכליתו, והשי"ת יזכהו להמשיך בלימוד זה בשביל עצמו ובשביל שומעיו ושיהי' הלימוד ע"מ לשמור לעשות ולקיים.

כשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אזכירו ואת זוגתו שיחיו להמצטרך להם וכפי שכתב במכתבו.

בברכה ובפ"ש כל המשתתפים בהשיעור שלו.

נ"ב: מוסג"פ קונטרס שהו"ל בקשר עם יום ההילולא השלישי של כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר בטח גם בתוכנו יכול להנות את קהל שומעיו והשי"ת יצליחו בכל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום...

יום ראשון

יום רביעי — **כא שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: אך המחשבה . . . כט כפקודין.

חוֹבַת נְשֵׁי וּבְנוֹת הַחֲסִידִים יִחְיוּ לַעֲמֹד בְּשׁוּרָה רִאשׁוֹנָה בְּכָל מִפְעָל שֶׁל חִזּוּק הַדָּת וְהַיַּהֲדוּת בְּכְלָל, וּבִפְרָט בְּעִנְיַן טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה. וַעֲלֵיהֶם לְאַרְגֵּן חֶבְרַת בְּנוֹת הַחֲסִידִים לְחַזֵּק כָּל דַּרְכֵי הַחֲסִידִים בְּעִנְיְנֵי הַדְּרָכָה וְחִנּוּךְ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבָתֵּי הַחֲסִידִים מֵאָז וּמִקֶּדֶם.

יום שני

יום חמישי — **כב שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ומאחר שרצון . . . בלא"ה.

עס זיינען דאָ צווייערליי חוקים: א) א געזעץ וועלכער שאַפט לעבען ב) א געזעץ וועלכער ווערט באַשאַפען פון לעבען. מענשליכע געזעצען זיינען געשאַפען פון לעבען, דערפאַר זיינען זיי אין יעדער לאַנד פאַרשידען, לויט די תנאים פון לאַנד. תורת ה', איז דער גטליכער געזעץ וועלכער שאַפט א לעבען. תורת ה' איז תורת אמת, די תורה איז אין אלע ערטער און אין אלע צייטען גלייך, תורה איז נצחית.

תרגום

קַיָּמִים שְׁנֵי סוּגֵי חֻקִּים: א) חֹק שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. ב) חֹק שֶׁנּוֹצָר מֵהַחַיִּים. חֻקֵּי אֱנוֹשׁ נוֹצְרוּ מִתּוֹךְ הַחַיִּים, לָכֵן הֵם שׁוֹנִים בְּכָל מְדִינָה, לְפִי תְּנָאֵי הַמְּדִינָה. תּוֹרַת ה', הִיא הַחֹק הָאֱלֹקִי שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. תּוֹרַת ה' הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, הַתּוֹרָה הִיא בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן זֶהָה, הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית.

יום שלישי

יום ששי — **כג שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, ששי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: ומזה יוכל . . . כמ"ש לקמן.

אַמאָל ארויסגייענדיק פון זיין חדר, האָט דער אלטער רבי אָנגעטראָפען, ווי די רביצין זאָגט צו עטליכע פרויען: "מיינער זאָגט".

האָט דער רבי געזאָגט: מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצות וויפיל איז מען דעם אויבערשטען'ס. און איז געפאַלען אויף דער פריטעלקע און האָט זיך פאַרדבק'עט. אויפכאַפענדיג זיך פון דבקות, האָט ער געזאָגט: צאינה וראינה –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אויף ארויסגיין פון זיך און זעהן אלקות, ווערט דאָס פון – בנות ציון, מלכות מעוררת ז"א, לעתיד לבוא וועט זיין אשת חיל עטרת בעלה.

תרגום

פַּעַם, בְּיָצְאוֹ מִחַדְרוֹ, הִזְדַּמֵּן וְשָׁמַע אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן כֵּיצַד הָרַבָּנִית אוֹמֶרֶת לְכַמָּה נָשִׁים: "שֶׁלִּי [=בַּעֲלִי] אוֹמֵר".

– אָמַר הָרַבִּי: בִּגְלַל מִצְוָה אַחַת אֲנִי שֶׁלָּךְ, בְּכַמָּה מִצְוֹת אָנוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא! וְנָפַל עַל מְזוּזַת הַדֶּלֶת, כֻּלּוֹ דְּבֵקוּת. בְּהִתְעוֹרְרוֹ מֵה'דְּבֵקוּת' אָמַר: "צְאֶינָה וּרְאֶינָה" – כְּדֵי לָצֵאת מֵעַצְמוֹ וְלִרְאוֹת אֱלֹקוּת, זֶה נִהְיָה מִ"בְּנוֹת צִיּוֹן" – מַלְכוּת מְעוֹרֶרֶת ז"א [=זְעִיר אַנְפִּין, שֵׁשֶׁת הַמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת], לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ".

יום רביעי

שבת — **כד שבט** — ה'תש"ג

בִּשְׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים, וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.
הַפְטוֹרָה: בִּשְׁנַת... מַצַּבְתָּהּ.
מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר רִאשׁוֹן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: יתרו, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק כד. וזה . . . כנודע.

וירא העם וינועו, אז זיי האָבען דערזעהן ג–טליכקייט איז שוין וינועו, עס איז געוואָרען א תנועת חיים.

תרגום

"וַיַּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ" – כְּשֶׁהֵם רָאוּ אֱלֹקוּת, הֲרֵי מִיָּד "וַיָּנוּעוּ", נִפְעָלָה תְּנוּעַת חַיִּים.

אִלּוּ יְדַעְתֶּם – אָמַר אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק" – כֹּחָם שֶׁל פְּסוּקֵי תְּהִלִּים וּפְעֻלָּתָם בִּשְׁמֵי רוּם, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל עֵת. תֵּדְעוּ שֶׁמִּזְמוֹרֵי תְּהִלִּים שׁוֹבְרִים כָּל הַמְּחִצּוֹת, וְעוֹלִים בְּעָלוּי אַחַר עָלוּי בְּלִי שׁוּם הַפְרָעָה, וּמִשְׁתַּטְּחִים לִפְנֵי אֲדוֹן עוֹלָמִים וּפוֹעֲלִים פְּעֻלָּתָם בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.

יום חמישי

יום ראשון — **כה שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: פרק כה. וזהו . . . 62 אח"כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש"י (זונטאָג ביז שני, מאָנטאָג ביז שלישי וכו'), אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאָס דארף מען אָפהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

תרגום

לִלְמֹד בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י (יוֹם רִאשׁוֹן – עַד "שֵׁנִי", יוֹם שֵׁנִי – עַד "שְׁלִישִׁי" וְכוּ'); אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, לִגְמֹר אֶת הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים – עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִּיד. זֶה נוֹגֵעַ לוֹ, לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום שישי

יום שני **כו שבט** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: משפטים, שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: ואף שהאומר . . . עליו כנודע.

אהבה איז דער רוח החיים אין עבודת החסידות, דער חוט המקשר חסידים איינעם מיט דעם אנדערען, און דער חוט המקשר רבי מיט חסידים און חסידים מיט רבי'ן. עס איז הן בדרך אור ישר הן בדרך אור חוזר, האָט קיינע מחיצות ניט, און עס איז העכער פון דער הגבלה פון מקום וזמן.

תרגום

אַהֲבָה הִיא רוּחַ הַחַיִּים בַּעֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת, הַחוּט הַמְקַשֵּׁר חֲסִידִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם, וְהַחוּט הַמְקַשֵּׁר רַבִּי עִם חֲסִידִים וַחֲסִידִים עִם הָרַבִּי. הֵן בְּדֶרֶךְ "אוֹר יָשָׁר", וְהֵן בְּדֶרֶךְ "אוֹר חוֹזֵר" [=גַּם מִצַּד הָרַבִּי וְגַם מִצַּד הֶחָסִיד]; אֵין לְכָךְ שׁוּם מְחִצּוֹת, וְהוּא נַעֲלֶה מֵהַגְבָּלַת מָקוֹם וּזְמַן.

שבת קודש

יום שלישי **כז שבט** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: משפטים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והן בבחי' . . . עבודת הצדקה.

אֲדֹנָי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: חֲסִידִים הַקּוֹדְמִים עָשׂוּ הֶסְכֵּם בְּנַפְשָׁם, שֶׁכָּל דָּבָר הַמֻּתָּר, אַךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה רָצוֹן וְחֶמְדַּת הַלֵּב לָזֶה – לֹא יַעֲשֶׂנּוּ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה שְׁבִירַת הַתַּאֲוָה.

המשך ביאור במסכת נזיר ליום ראשון עמ' א

אומר שהנזיר קיבל על עצמו **חָמֵשׁ** נזירויות **וְלֹא שְׁתַּיִם, וְאֶחָד** – העד השני **אומר** שהנזיר קיבל על עצמו **שְׁתַּיִם וְלֹא חָמֵשׁ**. הלא באופן כזה פשוט שלפי כולם העדות בטלה, **דְּהָא קָא מַכְחֵשֵׁי אַחֲדָדֵי** – שהרי מכחישים הם אחד את חבירו במפורש, ואין כל חידוש בכך שבאופן כזה עדותן בטלה ואינו נזיר כלל. **אֶלָּא** על כרחך כוונת רב היא, **שאֶחָד** מהעדים **אומר** לנזיר, אמרת 'הריני נזיר **אַחַת וּשְׁתַּיִם, וְאֶחָד** – העד השני **אומר** לנזיר, אמרת 'הריני נזיר **שָׁלֹשׁ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ**'. ואף שאין העדים מכחישים במפורש זה את זה, השמיענו רב שכיון שמנו העדים את הנזירויות אחת לאחת, הרי זה כאילו אמר העד הראשון שקיבל הנזיר על עצמו אחת ושתים ולא שלוש ארבע וחמש, והעד השני כאילו אמר שקיבל על עצמו שלוש ארבע וחמש ולא אחת ושתים, ונמצא שכל אחד מהעדים מכחיש את דברי חבירו, ולכן מודים בית הלל שעדותן בטלה, שהרי יש הכחשה גם על שתי הנזירויות הראשונות.

המשך ביאור במסכת נזיר ליום רביעי עמ' א

כשנודע לו, **מַאי דַּהֲוָה הֲוָה** – הרי מה שהיה היה. מתרצת הגמרא: **נַפְקָא מִינָּה** – היה לו ללמוד מכך, **דִּלְפָנֶיָא אַחֲרִינָא לֹא אִיבָּעֵי לְמִישְׁתֵּי חַמְרָא** – שלערב השני לא ישתה, והואיל ולא מנע עצמו מכך נקרא פושע:

הגמרא דורשת עוד בענין לוט: **דְּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב** – מהי כוונת הפסוק (משלי יח יט) **'אָח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת עֹז'** – יש אח שפושע ומורד באחיו ומאבד במרדו עיר חזקה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון כ"א שבט ~

אפשר למכור דבר שאינו שלו?

הלכות מכירה פרק כד, הלכה יג: הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'קַרְקַע וּדְקָלִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ' – אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ לוֹ דְּקָלִים, אִם רָצָה לִקְנוֹת לוֹ שְׁנֵי דְקָלִים, חֲרֵי נִקְנֶה הַמִּקָּח; וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: 'אֵינִי לוֹקֵחַ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דְּקָלִים'.

מדברי הרמב"ם מבואר שאין הלוקח יכול לתבוע מהמוכר לקנות דקלים כדי לקיים את העסקה, אלא הדבר נתון ביד המוכר: ברצותו יקנה דקלים ואז יתחייב הלוקח לקיים את חלקו ולשלם, וברצותו לא יקנה והמקח לא יתקיים.

ויש להבין פשרו של דין זה: אם הקנין חל – מדוע אינו מחייב גם את המוכר, ואם אינו חל – מדוע יחייב את הלוקח?

והביאור:

כל עוד הדקלים אינם מצויים ביד המוכר, הרי הם בגדר 'דבר שלא בא לעולם' ואין הקנין חל עליהם, ולכן הלוקח אינו יכול לדרוש מהמוכר לקנותם כדי לקיים את העסקה שהרי היא לא חלה כלל.

אולם אם המוכר יחליט לקנותם, הרי מאותו רגע שיהיו ברשותו יחול הקניין שהרי עתה הם בגדר דבר שבא לעולם, וממילא יתחייב הלוקח לקיים את חלקו (כסף משנה).

ויש המבארים:

אילו הקנין היה נעשה על הדקלים, הוא אכן לא היה חל כלל ולא היה מחייב לא את המוכר ולא את הקונה, משום שבשעת הקנין הדקלים הם בגדר דבר שלא בא לעולם. אך בנידון דידן הקנין אינו על הדקלים אלא על הקרקע, והדקלים הם רק בגדר תנאי, היינו, אם יתקיים התנאי והמוכר יספק ללוקח דקלים – יתקיים המכר על הקרקע, ואם לא יתקיים התנאי – לא תחול מכירת הקרקע.

ולכן המפתח לקיום העסקה נתון בידי המוכר, כי הרי קיום התנאי תלוי בו: אם ירצה יקיים את התנאי ויספק ללוקח דקלים ובכך תתקיים המכירה, ואם לא יקיים את התנאי המכירה תתבטל ממילא (מגן האלף תמח, ח. שער משפט רטז ב).

~ יום שני כ"ב שבט ~

'עיקר גדול' במשא ומתן

הלכות מכירה פרק כו, הלכה ח: וְזֶה עִקָּר גָּדוֹל בְּכָל דִּבְרֵי מַשָּׂא וּמַתָּן: הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם, וְאַחַר הַמִּנְהָג. אֲבָל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מִנְהָג יָדוּעַ, וְלֹא שֵׁמוֹת מְיֻחָדִין... עוֹשִׂים כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמִים בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

לאחר שביאר הרמב"ם דיני מכירת בית, חצר וכו' – כתב שכל אלו הדברים אינם אלא במקום שאין שם מנהג "ולא שמות ידועים לכל דבר", אבל במקום שיש מנהג סומכים על המנהג והולכים אחר לשון אנשי המקום "וזה עיקר גדול". וגם בפרק הבא (כז) מבאר הרמב"ם דיני מכירת ספינה, קרון וכדומה, ומסיים "אל ילוז מעיניך העיקר הגדול בדברים אלו שהוא מנהג המדינה", ורק במקום שאין מנהג "הולכין אחר אלו הכללות שביארו חכמים". ועל דרך זה בפרק שלאחריו (כח): "וכל הדברים האלו במקום שאין מנהג... אבל במקום שיש מנהג, הלך אחר מנהג המדינה ואחר לשון רוב אנשי המקום".

וצריך להבין: מדוע חוזר וכופל הרמב"ם את ה'עיקר הגדול' שהולכים אחר המנהג ואחר לשון בני אדם, ומזהיר ש"אל ילוז מעיניך העיקר הגדול"?

ויש לומר:

לכאורה, כיון שכל דיני המכירה נתפרשו בתורה על ידי חכמים – איך יתכן שצריך להתחשב עם מנהג המדינה שהוא בניגוד לדברי חכמים? ובפרט שלא מצינו שהולכים אחר מנהג המדינה רק כאשר תושבי המדינה מקיימים שבע מצוות בני נח.

יתירה מזו: 'עיקר גדול' זה הוא לא רק במכירה עצמה אלא גם בכל המסתעף ממנה, ולדוגמא: אם קידש אשה בחפץ שיש להסתפק אם נכלל במכירה זו, והשאלה היא האם חלים הקידושין ויש לאשה דין 'אשת איש'. וגדולה התמיהה איך בענין חמור כזה הולכים אחר 'מנהג המדינה' ולא אחר ביאורי חכמים?

ומצד גודל החידוש שבדבר מדגיש וכופל זאת הרמב"ם, כי ענין זה שבמשא ומתן הולכים אחר מנהג המדינה ולא אחר ה'כללות שביארו חכמים', הוא 'עיקר גדול' בתורה.

(תורת מנחם, יין מלכות, קנין סי' יג)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

טעות במחיר או בגודל הקרקע

הלכות מכירה פרק כח, הלכה ה: הָאוֹמֵר לְחֲבֵרוֹ: 'בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ מִדָּה כַּחֶבֶל' – אִם פִּחֵת כָּל שֶׁהוּא, יְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים; וְאִם הוֹתִיר כָּל שֶׁהוּא, יַחֲזִיר לוֹ.

כלומר, אם המוכר פיחת ללוקח מהמקח אפילו בשיעור הקטן ביותר ('כל שהוא'), עליו לנכות מן המחיר כנגד מה שהחסיר, וכן להיפך – אם הלוקח קיבל אפילו מעט יותר, הרי הוא חייב להחזיר.

ובכך שונה דין זה מדין המוכר לחברו במחיר גבוה או נמוך מהמחיר המקובל בשוק, שאם הפער הוא בשיעור של פחות משישית, אין המוכר או הקונה יכולים לתבוע זה את זה (קידושין מב, ב).

ובטעם הדבר יש המפרשים על פי דברי הגמרא (שם, וברמב"ם לעיל פט"וה"א) "כל דבר שבמידה במשקל ובמנין – אפילו פחות מכדי אונאה, חוזר", דהיינו, כאשר הטעות אינה בגובה התשלום אלא בכמות או גודל החפץ הנקנה שהם בשיעור שונה מזה שסוכם עליו, לא נאמרו בזה כללי אונאה, אלא בכל מקרה המוכר חייב להשלים ללוקח אם נתן לו מעט מדי, ולאידך הלוקח חייב לשלם על היתרה במקרה שקיבל יותר (רשב"א ב"ב קג, ב, מגיד משנה כאן).

אך יש המפרשים כלל זה באופן אחר: כאשר הטעות היתה במידה, במשקל או במנין ואין אפשרות להשלים את החסר – המכירה בטלה לגמרי, וכגון אם המוכר נתן ללוקח קרקע קטנה מכפי שסוכם, יכול הלוקח לבטל את העסקה לגמרי בטענה שאין זו הקרקע שאותה ביקש לקנות, ולא רק לבקש החזר על ההפרש (ראה כסף משנה לעיל פט"ו ה"א).

ולפי זה יש לפרש הלכה זו שלא מדובר באופן שסיכמו ביניהם על גודל מסוים של 'בית כור', אלא הסיכום הוא לגבי מחיר השדה שהוא בשיעור סך מסוים עבור בית כור – בהתאם לגודל השדה, אך לא נאמר כלל שהיא בגודל של בית כור, אולם אם אכן נאמר ללוקח שהשדה היא בגודל בית כור ונמצאה פחות מזה, הרי זו עילה לביטול העסקה(רמב"ן ב"ב שם, וראה מגיד משנה).

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

מדוע נגנזו דלתות בית המקדש?

הלכות זכיה ומתנה פרק ב, הלכה ט: הַבּוֹנֶה פַּלְטוֹרִין גְּדוֹלִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת – קָנָה הָאַחֲרוֹן; שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא עָשָׂה בְּגוּף הָאָרֶץ כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂה גַּל אֲבָנִים עַל גַּב הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל בְּגֵדֶר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחָב בְּיוֹתֵר וּמְפֻלָּשׁ; וְאֵין צוּרַת אוֹתוֹ הַבִּנְיָן מוֹעֶלֶת לוֹ, עַד שֶׁיַּעֲמִיד דְּלָתוֹת.

נכסי הגר שמת הם הפקר והבונה שם בנין גדול אך לא העמיד את הדלתות, ובא אחר והציב דלתות – השני קנה את השטח. ומה בנוגע לבנין עצמו והרהיטים שהביא הראשון – האם גם אותם קנה השני ?

וכתב הרשב"א (הובא במגיד משנה) כי "לא נתבאר בדברי הרמב"ם אם השני קונה גוף הקרקע לבד או כל מה שקנה הראשון" אולם הר"י מיגאש (הובא במ"מ) פסק כי השני קנה גם את הרהיטים והבנין שהביא הראשון, כי בשעה שהראשון הניח את הכלים והבנין בנכסי הגר נעשו הפקר, וכשבא השני והעמיד את הדלתות – זכה בקרקע ובכל מה שבתוכה. ואולם אם הראשון עשה תיקון כלשהו בקרקע עצמה, זכה הוא בנכסי הגר. והוסיף ה'מגיד משנה' שהדברים מדויקים בלשון הרמב"ם, שכתב: "שהראשון לא עשה בגוף הארץ כלום והרי הוא כמי שעשה גל אבנים על הארץ שאינו קונה". הרי שחסרונו של הראשון הוא בכך שלא עשה תיקון בקרקע.

ולפי זה יש לבאר את דברי חז"ל (במדב"ר טו, יג) "כל כלי המקדש גלו... אבל שערי בית המקדש במקומן נגנזו שנאמר: טבעו בארץ שעריה". ולכאורה אינו מובן, לאיזה צורך נגנזו השערים בארץ הרי בלאו־הכי "מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים" (רש"י סוכה מא, א), ומדוע יצטרכו את שערי בית המקדש השני?

והביאור:

העובדה שבית המקדש 'בנוי ומשוכלל' למעלה אינה מועילה לתפקידו ההלכתי כ"בית לה' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות" (הל' בית הבחירה פ"א ה"א) שהרי לעבודת הקרבנות יש צורך שבנין בית המקדש ייקבע בקרקע (ראב"ד שם הי"א). וכיון שקרקע ירושלים מצד עצמה היא הפקר, שכן "ירושלים לא נתחלקה לשבטים" (מגילה כו, א) – באנו לנידון שבהלכה זו שכדי לקבל בעלות על שטח הפקר יש צורך בפעולה ממשית בגוף הקרקע או בהעמדת הדלתות.

והנה, בית המקדש השלישי כפי שהוא בנוי בידי שמים עומד למעלה ולא נעשו לו יסודות בקרקע, ואם כן זהו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בדוגמת מה "שהראשון לא עשה בגוף הארץ כלום... שאינו קונה". לפיכך, יש צורך בפעולת קנין של בית המקדש השלישי. ולכן דלתות בית המקדש השני נגנזו – כדי שבני ישראל יעמידו את הדלתות ותהיה להם אחיזה ובעלות בבית המקדש, כי "העמיד להם דלתות – קנה".

(שיחות קודש תשל"ו ח"ב עמ' 526 ואילך)

יום חמישי כ"ה שבט

סעודת אירוסין שהתבטלה

הלכות זכיה ומתנה פרק ו, הלכה כד: הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאִם הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אָרוּס סְעוּדָה וַיֵּאָכֵיל רֵעָיו . . וְעָשָׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעָם, וְחָזְרָה בּוֹ – מְשַׁלֶּמֶת הַכֹּל; שֶׁהֲרֵי גָּרְמָה לוֹ לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ.

והראב"ד משיג: נאמר בגמרא (ב"ק צג, ב) שהמוכר לחברו זרעונים לזריעה וזרעם ולא צמחו, אין המוכר צריך לשלם ללוקח את ההוצאות שהוציא לצורך הזריעה על אף שמחמתו נגרם הפסד, משום שלא הזיק באופן ישיר, והוא הדין בארוסה שחזרה בה ומחמת כך הפסיד הארוס את דמי הסעודה שאין לחייבה בתשלום.

וה'מגיד משנה' מיישב את הרמב"ם:

הקונה זרעונים לזריעה התכוין לשם רווח ולא לשימוש פרטי, ולכן אין מן הדין שישלם לו המוכר על ההוצאה שהוציא, אך סעודת אירוסין אינה נעשית למטרת רווח ולכן כשהאשה חזרה בה וגרמה להפסד הסעודה, עליה לשלם את ההפסד.

ויש מחלקים באופן אחר:

הקונה זרעונים יכול היה לברר אצל מומחה אם יש בהם פגם, וכיון שיכל למנוע את הנזק ולא עשה זאת אין המוכר חייב לשלם, אך ארוסה שחזרה בה היא האחראית הבלעדית לנזק של הפסד הסעודה ולא היה ביד הארוס למנוע זאת ועליה לשלם (המקנה קו"א הל' קידושין ס"ג).

ומכאן לנותן צ'ק אך הצ'ק חזר מחוסר כיסוי והמפקיד חויב בעמלת חזרה – האם על נותן הצ'ק לשלם את העמלה?

לפי התירוץ הראשון, הדבר דומה לסעודת אירוסין שהתבטלה ולא לזרעונים, שהרי הפקדת הצ'ק לא נעשתה למטרת רווח אלא כמימוש זכות, ולכן לדעת הרמב"ם נותן הצ'ק חייב לשלם, אך לפי התירוץ השני הדבר דומה לקונה זרעונים, שהרי ביד המקבל היה למנוע את הנזק אם היה פודה את הצ'ק בסניף שבו מתנהל החשבון של בעל הצ'ק, ואזי אין מחייבים את הפודה בעמלה אם אין כיסוי, ולכן נותן הצ'ק פטור כדין המוכר זרעונים (ראה קובץ 'בית אהרן וישראל' קכה ע' פט ואילך).

יום שישי כ"ו שבט

מתי מותר לעשות קנין בשבת?

הלכות זכיה ומתנה פרק ח, הלכה ג: לְפִיכָךְ, אִם אָמַר: 'קְנוּ מִמֶּנִּי' – אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, קוֹנִין מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ.

חולה 'שכיב מרע' שנתן מנכסיו ואמר 'קנו ממני', התירו לעשות לו קנין בשבת (אף שאסור לעשות קנין בשבת כיון שהוא בכלל מקח וממכר) כי חששו שמא תיטרף דעתו כשיחשוש שמא לא יקיימו את צוואתו. ולדעת הרמב"ם התירו זאת רק כאשר אין צורך בקנין (כי דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין) והוא כדי לפייס את דעתו, אבל במתנת 'שכיב מרע' שצריכה קנין ("כגון שכותב כל נכסיו ומפרש שלא יחזור בו אף אם יחלים- שאז מועיל הקנין"), לא התירו לעשות בשבת (טור ושלחן ערוך חו"מ סי' רנד).

והקשה ה'לחם משנה':

הרי התירו ל'שכיב מרע' לתת גט לאשתו בשבת (כדי שלא תזדקק ליבום לאחר מותו), והיות שאסור לטלטל את הגט, נעשית הנתינה על ידי שיקנה הבעל לאשתו את המקום עליו מונח הגט בקנין 'חזקה' כשתסגור ותפתח את הדלת של המקום (גיטין עז, ב). ומכאן, שגם כשיש צורך בקנין, התירו ל'שכיב מרע' לעשותו בשבת!

ותירץ: את קנין האשה בקבלת הגט משכיב מרע, הנעשה בסגירת ופתיחת הדלת, התירו חכמים לעשות בשבת כיון שאינו נראה כמעשה קנין, כי רגילים לפתוח ולסגור את דלת הבית, מה שאין כן כאן שנעשה קנין חליפין, פעולת הקנין ניכרת ונראית ולכן לא התירוה בשבת.

אך לדעת הרא"ש (הובאה בטור שם), באמירת שכיב מרע 'קנו ממני', קונים ממנו בשבת גם במתנה שצריכה קנין, כי איסור קנין בשבת הוא גזירה מדרבנן כיון שדומה למקח וממכר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובשכיב מרע התירוהו (סמ"עחו"מ שם).

וה'ערוך השלחן' (חו"מ שם) חידש:

נראה שגם הרמב"ם סובר שהתירו לעשות קנין במתנת שכיב מרע גם כשיש צורך בקנין, כי כיון שחששו חכמים שמא תיטרף דעתו, הרי זה כפיקוח נפש. ומה שכתב הרמב"ם שעושים את הקנין מפני שאין צורך בקנין, כוונתו כי אין צריך לומר שכאשר יש צורך בקנין עושים את הקנין, כדי שלא תיטרף דעתו כשיחשוש שלא יקיימו את דבריו, אלא אפילו כשאין צריך קנין ודבריו יקוימו אף בלא קנין ואין לחשוש שמא תיטרף דעתו – מכל מקום, כיון שביקש שיעשו קנין, אין לעבור על דבריו כי יתכן שאין בדעתו לתת בלא קנין.

~ יום שבת־קודש כ"ז שבט ~

איך נקבעת חלוקת הירושה?

הלכות זכיה ומתנה פרק יא, הלכה ג: בָּאוּ שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מֻחְזָק שְׁמוֹ 'טוֹבִיָּה' – אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן תַּלְמִיד חֲכָמִים, תַּלְמִיד חֲכָמִים קוֹדֵם; אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חֲכָמִים, וְהָיָה בָּהֶן שָׁכֵן אוֹ קָרוֹב – הוּא קוֹדֵם; הָיָה אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד קָרוֹב, הַשָּׁכֵן קוֹדֵם

מי שיש בידו כסף לצדקה ולפניו שני נזקקים, האחד קרובו ואילו השני תלמיד חכם – למי עדיף לתת?

ניתן ללמוד זאת מהלכה זו: מי שציווה לפני מותו לתת את נכסיו לאדם ששמו 'טוביה' וספק לאיזה מבין שני אנשים התכוון – אם אחד מהם תלמיד חכם מניחים שהתכוון אליו, כי מצוה ליהנות תלמיד חכם מנכסיו ובוודאי התכוון לזכות בכך לפני מותו (רש"י כתובות פה, ב), ואם אין בהם תלמיד חכם, הולכים על פי השכנות או הקרבה.

ומאחר שאם אחד מהם תלמיד חכם, הרי הוא קודם לקרוב (כי רק כשאין בהם תלמיד חכם נותנים לקרוב), למדנו שתלמיד חכם קודם לקרוב.

אך יש להקשות: אם אומדן דעת האדם למי התכוון לתת את נכסיו נקבעת על פי סדר הקדימה ההלכתי, מדוע נפסק בהמשך ההלכה שאם אחד מהם שכן והשני קרוב – השכן קודם, והרי בצדקה קרוב קודם לשכן! (ראה שו"ת חכם צבי א, ע).

והביאור: ההחלטה של האדם למי להעניק את כספו מורכבת משיקולים שונים. בראש ובראשונה, על פי יחסי הקרבה, ובנוסף גם על פי קיום המצווה בנתינה זו.

ולכן, בשכן וקרוב, יש להניח שכוונתו לשכן מחמת יחס הקרבה שביניהם ('טוב שכן קרוב מאח רחוק'), למרות שמצד המצווה יש עדיפות לקרוב.

אך כאשר אף אחד מהם אינו שכן, מניחים כי התכוון לתלמיד חכם, משום המצווה שבדבר. ומאחר ונפסק שתלמיד חכם קודם לקרוב, הרי שמצד המצווה יש עדיפות לתלמיד חכם על קרוב (שו"ת משיב דבר ב, מז).

אגרות קודש

ב"ה, י"ג שבט, תשי"ד

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר מנחם זאב שי' הלוי

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו בו כותב ע"ד מהותם ומצבם בלימוד של התלמידים שבאו לכאן, ובודאי כמו שעוררתי אותו כמה פעמים, הנה כשבאים מהתועדות דכאן צריך לסדר שיספרו כל אחד מהם באותיות עצמו ע"ד הענינים שלקח, שזה ג"כ הזדמנות טובה להשפיע עליהם בהתחזקות ביראת שמים בהתמדה וכו'...

בברכה בפרט ובכלל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב״ם - ג׳ פרקים ליום

~ יום ראשון כ״א שבט ~

הִלְכוֹת מְכִירָה

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המוכר דבר שלא בא לעולם או שאינו ברשותו, וכן המקנה למי שאינו בעולם או שאינו בן קנייה, והמוכר דבר שאין בו ממש, ודין ההקדש והעניים בדבר שאינו בעולם.

א. אֵין[2] אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׂכִיר מְרֵעַ[3]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ מָכוּר לְךָ, מַה שֶּׁיּוֹצִיא אִילָן זֶה[4] נָתוּן לְךָ, תְּנוּ מַה שֶּׁתֵּלֵד בְּהֵמָה זוֹ לִכְּלוֹנִי[5] - לֹא קָנָה כְּלוּם[6]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

~ נקודות משיחות קודש ~

הכלל בקניינים הוא ש״אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם״ ואם מכר פירות דקל לחברו לפני שצמחו הפירות יכול לחזור בו גם לאחר שצמחו, ורק אם הקנה דקל לפירותיו הרי שהגוף מצוי ויכול להקנות את פירותיו.

ובזה ישנו חילוק אם הקנה הפירות להקדש או לעניים או לנדרים, כגון שאמר כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש, קניינו קניין.

כי אע״פ שאי אפשר שיחול ההקדש על דבר שלא בא לעולם, יש חיוב גברא לקיים מה שנדר (הלכות מכירה פכ״ג ה״ב) אבל בסתם קניין אינו יכול להקנות דבר שלא בא לעולם.

ובפנימיות העניינים, התוכן הכללי של עבודת ה׳ הוא לעשות קניין לקב״ה שהוא ״קונה שמים וארץ״ היינו למסור לו את כל ענייניו ומעשיו שיהיה ניכר שהכל רכושו של הקב״ה על ידי שהנהגתו במחשבה דיבור ומעשה היא תמיד כפי רצון הקב״ה.

ובזה ישנו חילוק בין גוף ובין פירות, שהגוף הוא האדם עצמו היינו גופו ונשמתו, והפירות הם הפעולות שנעשות על ידיו בעולם.

והנה, כשמקנה יהודי את גופו לקב״ה והרי הוא בדרגת צדיק שגופו קנוי לה׳ כי הכניע מידותיו ויצרו עד כדי כך שאינם קיימים בו עוד (לכן נקראו הצדיקים עבדי ה׳ על־שם שכל גופם שייך לקב״ה) אזי הפירות שלו - המחשבה דיבור ומעשה קנויים לקב״ה בדרך ממילא, ואינו צריך לעשות מלחמה שלא לעשות פעולה שהיא נגד רצון ה׳.

אבל צריך האדם לדעת שאם אין בכוחו ואינו בדרגה להקנות כל גופו לה׳ אלא רק את פעולותיו - פירותיו - יכול להקנות רק מה שמקיים עכשיו, כי אינו יכול להיות בטוח שינצח בעתיד במלחמה התמידית עם היצר.

אף־על־פי־כן גם במצב שאינו יכול לפעול קניין הגוף ולשנות לגמרי את המדות שבלב והרצון במוח שיהיו קנויים לה׳, ישנה העצה שיקנה את הגוף לפירותיו, כלומר שיעורר בשעת התפילה את אהבת ה׳ בהתגלות בלבו וזה פועל שהרע שבלבו יהיה כאדם שישן (תניא פרק י״ג) ואז, גם אם אינו יכול לשנות את עצם המדות שבלבו, הרי בכל זאת יש בכוחו לפעול כפיה על מדותיו ואז גם פירותיו - מחשבה דיבור ומעשה שלו - קנויים לה׳.

(לקו״ש חלק כז עמ׳ 183 ואילך
מתוך רמב״ם ״פרדס המלך״)

2) הנושא הזה אם אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם או לא, העסיק כמה דורות של תנאים ואמוראים, ובשני מקומות בתלמוד (יבמות צג. וקידושין סב:) מנו שורה של תנאים ואמוראים, שכולם ב״שיטה״ אחת, שאדם מקנה לחבירו דבר שלא בעולם, וכלל הלכתי בידינו: ״אין הלכה כשיטה״ (מגיד משנה). 3) למתנת שכיב מרע ישנו רק יתרון אחד, שאינה זקוקה לקניין, אבל באופן שהקניין לא חל, אין עדיפות כל שהיא לשכיב מרע, ומקור הלכה זו בבבא בתרא קמז: ועיין שם ברשב״ם דיבור המתחיל אמר רב נחמן. 4) ייתכן, שבכוונה הביא רבינו את הדוגמא של מכירה - בשדה, ואת זו של מתנה - באילן, משום שהשדה מוציא הרבה, והאילן באופן יחסי מעט, ומתאים יותר להדגים מכר בשדה, ומתנה באילן (סמ״ע, סימן רט, סעיף קטן ח). 5) זוהי מתנת שכיב מרע. 6) אפילו לאחר שבאו הדברים לעולם, ראה להלן הלכה ב.

ב. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת דֶּקֶל[7] לַחֲבֵרוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[8] אַף לְאַחַר שֶׁבָּאוּ הַפֵּרוֹת לָעוֹלָם. וְאִם שָׁמַט[9] הַלּוּקֵחַ וְאָכַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[10]. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מִשְּׁנֵיהֶם - אֵין חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[11].

7) לפני שבאו לעולם. וכרב נחמן (בבא מציעא סו:) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כנ״ל. 8) אבל מבחינה מוסרית ראוי לו שלא יחזור בו (תוספות בבא מציעא סו: דיבור המתחיל התם) [וקל וחומר הוא: אם הנושא ונותן בדברים בלבד, ראוי לו לעמוד בדיבורו, ואם חזר בו הוא ממחוסרי אמנה (למעלה פרק ז הלכה ח) - כל שכן למכירה

מוקדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלפנינו]. 9) הוריד. גמרא שם. 10) שכל זמן שלא חזרו בהם מן המקח, הוא נשאר קיים, אחרי שלא רצוי הדבר לחזור מן המקח. 11) שלא תקנו "מי שפרע" אלא באופן שקניינו קניין גמור מן התורה, ראה למעלה פרק ז הלכה א ופרק שלישי הלכה א.

ג. אֲבָל הַפּוֹסֵק[12] עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[13], וְלֹא הָיָה אוֹתוֹ הַמִּין שֶׁפָּסַק עָלָיו בִּרְשׁוּת מוֹכֵר - חַיָּב לִקְנוֹת[14] וְלִתֵּן לַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁפָּסַק. וְאִם חָזַר - מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[15].

12) כלומר, פסק לו המחיר ונתן לו כסף. 13) דווקא אם יצא השער, כלומר, המחיר הקבוע, אבל אם לא יצא השער אינו חייב לקנות וליתן ללוקח אלא אדרבה אסור לעשות כן מחמת איסור ריבית (להלן פרק ט מהלכות מלווה הלכה א), שהרי נותן לו פירות במחיר של עכשיו כמו שפסק בזמן שעלה מחיר הפירות והרי זה כ"אגר נטר", כלומר, תמורת הכסף שנתן לו עכשיו ושהה אצלו כל הזמן (ש"ך סימן רט סעיף קטן יג). 14) כן כתב הרי"ף בפרק ד דבבא בתרא על מה שאמרו שם (סט:) "ארעא ודיקלי: חזינן אי אית ליה דקלים יהיב ליה תרי דיקלי. ואי לא, זבין ליה תרי דיקלי" (=המוכר לחבירו שדה ודקלים: אם יש לו דקלים, נותן לו שני דקלים. ואם לאו - קונה ונותן לו שני דקלים) ועל זה כתב הרי"ף: "מהא שמעינן דמאן דמזבן ליה לחבריה מידי דשכיח למיזבן אף על גב דליתיה לההיא מידי ברשותיה, מיחייב למיזבן ולמיתן ליה, וקיימא לן נמי פוסקים על שער שבשוק ואף על גב שאין לו (בבא מציעא עב:) ותניא נמי בתוספתא (בבא מציעא פרק ד הלכה א) המוכר פירות לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו, לאו כל הימנו לאבד זכותו של זה" (אלפס ישן בהגהות הב"ח שם, וכן הוא בכמה מקורות נוספים, ראה בתוספות ראשונים שם) [וברור הדבר שחיוב זה, לקנות וליתן ללוקח הוא כדי שלא יהא מחוסר אמנה כמו שכתב הרשב"ם (בבבא בתרא שם דיבור המתחיל זבין ליה). וראה להלן]. 15) [כלומר, אם חזר לאחר שקנה, שאז קנה הלוקח כדין כל קונה בכסף בלי משיכה (למעלה פרק ז הלכה א). ואף על פי ש"דבר שאינו ברשותו של מקנה - אינו נקנה, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם" (להלן הלכה ה) - אין זה אלא ב"שדה זו לכשאקחנה", אבל האומר לחבירו: "שדה סתם לכשאקחנה קנוייה לך" - הרי זה קנה. לפי שיש כאן סמיכות דעת של קונה, שוודאי ימצא המוכר לקנות, מאחר שאותו המין נמצא בשוק, ומחירו קבוע. וראה להלן פרק כד הלכה יג בדין "קרקע ודקלים אני מוכר לך" שרבינו נטה שם מדברי הרי"ף שהובאו למעלה, לפי שהדקלים, שסביב קרקע זו שמכר לו, דינם כשדה זו, שהלוקח לא סמך דעתו שיוכל לקנותם].

ד. מִי שֶׁפָּסַק עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק שֶׁיִּתֵּן אַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע, אִם הָיוּ שִׁבֳּלִים[16] - הֲרֵי זֶה קָנָה לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע. וְהוּא שֶׁיֵּרָאֶה[17] לוֹ בַּגֹּרֶן, אוֹ שֶׁיֹּאמַר לוֹ בַּשּׁוּק 'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ'. אֲבָל אִם לֹא נִרְאָה בַּגֹּרֶן וְלֹא אָמַר לוֹ 'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ' - לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[18] שֶׁל מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[19]: שֶׁמָּא פָּסַק עִם אַחֵר[20], וְאֵין צָרִיךְ לְחִטִּים אֵלּוּ.

16) כן פירש רבינו מה שאמרו בגמרא שם "תערא חריפא", כלומר שער מוקדם לפני הקציר, כשהתבואה בשיבוליה. 17) כלומר, מה שאמרנו למעלה (הלכה ג) שהפוסק על שער שבשוק, חייב לקנות וליתן ואם חזר אחר כך מקבל מי שפרע - אינו אלא לאחר הקציר, שאז סמכה דעתם של הלוקח ושל המוכר, אבל כשהתבואה עודה בשיבוליה אין המוכר סומך דעתו אלא בתנאים דלהלן. 18) וסמיכות דעת היא הבסיס לכל קניין, והיעדרה גורם לביטול הקניין. 19) המוכר אומר בלבו. 20) כן אמרו שם: "מאן דיהיב זוזי אתרעא חריפא, לבי תרי תלתא יהיב", כלומר, מי שנותן כסף על שער חריף, לשניים או לשלושה הוא נותן, שאם לא תצליח התבואה אצל זה ייקח אצל שני ואין כאן סמיכות דעת מצד המוכר.

ה. דָּבָר שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מַקְנֶה - אֵינוֹ נִקְנֶה, וַהֲרֵי הוּא כִּדְבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם[21]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁאִירַשׁ[22] מֵאַבָּא מָכוּר לָךְ, מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִצּוֹדָתִי מִן הַיָּם נָתוּן לָךְ, שָׂדֶה זוֹ לִכְשֶׁאֶקָּחֶנָּה[23] קְנוּיָה לָךְ - לֹא קָנָה כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) בבא מציעא טז: 22) תוספתא בנדרים סוף פרק ו והובאה בבבא מציעא שם. 23) שם בבבא מציעא מימרא של רב שקנה, מפני שסובר כרבי מאיר: "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ואין הלכה כמותו. [ונראה מדברי רבינו, שרק אם אמר לו: "שדה זו", לא קנה, אבל אם אמר לו: "שדה סתם, כלומר, איזו שהיא, לכשאקחנה קנוייה לך" - קנה, שיש כאן סמיכות הדעת מצד הקונה, שוודאי יעלה בידו של מוכר לקנות איזו שדה שהיא. וראה למעלה הלכה ג. ומה שאמר רבא בבבא מציעא שם: "האלוקים אמר רב אפילו בשדה זו, מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כו'", שנראה מזה שגם בשדה סתם אינה קנוייה אלא לדעת רבי מאיר (ועיין מהר"ם והגהות הג"ר צבי הירש חיות שם) - דעת רבינו שבשדה סתם קנה אפילו לדעת חכמים החולקים על רבי מאיר, ומה שאמר "מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר". אין זה מכוח הלכה זו, אלא מכוח מה שאמר למעלה (שם טז:) בדין "חזר ולקחה מבעלים הראשונים" וסובר רבא שכל זה מפני שסובר כרבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא כסוגיית הגמרא שם, ומה שאמרו שם טז. "אמר רבא הכא סמכא דעתיה" - בכתב יד רומי הנוסחא שם "אמר רבה" (דקדוקי סופרים שם) ומה שאמרו שם "אמר רבא זו צריכה לפנים" הנוסחה בכתב יד "אמר אביי"].

ו. מִי שֶׁהָיָה מוֹרִישׁוֹ[24] גּוֹסֵס[25] וְנָטוּי לָמוּת, וְרָצָה לִמְכֹּר מִנְכָּסָיו[26] מְעַט[27] כְּדֵי לְהוֹצִיא הַדָּמִים בְּצָרְכֵי קְבוּרָה[28], הוֹאִיל וְהַבֵּן עָנִי[29], וְאִם יַמְתִּין עַד שֶׁיָּמוּת וְיִמְכֹּר - יִשְׁתַּהֵא הַמֵּת וְיִתְבַּזֶּה, תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁאִם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מָכַר וְאָמַר: מַה שֶּׁאֵירַשׁ מֵאָבִי הַיּוֹם מָכוּר לְךָ - מִמְּכָרוֹ קַיָּם. וְכֵן צַיָּד עָנִי שֶׁאֵין לוֹ מַה שֶּׁיֹּאכַל, שֶׁאָמַר: מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִן הַיָּם מְצוּדָתִי הַיּוֹם מָכוּר לְךָ - מִמְּכָרוֹ קַיָּם, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[30].

24) אביו או מוריש אחר. ואף על פי שבגמרא שם אמרו: "מה שאירש מן אבא היום מכור לך" - סובר רבינו שאביו לאו דווקא, שהרי הטעם הוא משום כבוד המת. 25) רי"ף שם בשם ירושלמי. 26) של מוריש. 27) ואם אינו מוצא למכור בשיעור מצומצם, יכול למכור אף יותר מכפי הצורך (מגיד משנה). 28) בירושלמי שם, נזכרו צרכי תכריכין, ולדעת הרא"ש (הביאו הסמ"ע, סימן ריא סעיף קטן ג) אף האבן ששמים על הקבר, הוא בכלל צרכי קבורה. 29) שאם יש לו משלו, לא תיקנו חכמים שתהא מכירתו מכירה (סמ"ע שם סעיף קטן ד) [לפי שהלכה היא שאם אין לאב ויש לבן, כופין את הבן לזון את אביו (פרק ו מהלכות ממרים הלכה ג) והוא הדין שכופין אותו לכבדו אחר מותו]. 30) לדעת רב האי תיקנו כן רק לכדי חיי יום, אך מסתימות לשון רבינו שלא הזכיר פרט זה, מדייק הסמ"ע (שם סעיף קטן ו) שיכול למכור מה שתעלה מצודתו מן הים ביום אחד, אף על פי שיהיה בו חיי ימים הרבה.

ז. הַבֵּן[31] שֶׁמָּכַר בְּנִכְסֵי אָבִיו בְּחַיֵּי אָבִיו, וּמֵת הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - בֶּן הַבֵּן מוֹצִיא[32] מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁהֲרֵי אָבִיו מָכַר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא עֲדַיִן לִרְשׁוּתוֹ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים בִּרְשׁוּת הָאָב, וְזֶה יוֹרֵשׁ אֲבִי אָבִיו[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

31) בבא בתרא קנט. 32) גם הבן עצמו יכול לבטל את המכירה. שהרי הוא דבר שלא בא לעולם, אלא שאם הוא עצמו מבטלה, חייב להחזיר את הדמים שקיבל, ואילו בן־הבן אין לו כל זיקה לחוב אביו, לפי שהוא בא מכוח אבי־אביו (מגיד משנה בשם הרשב"א). ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן ריא סעיף ג) מביא הלכה זו כהמשך של ההלכה הקודמת, היינו, שהבן מכר כשאביו היה גוסס, ועל כן אם היה הבן קיים לא היה יכול להוציא אף את הקרקע, שהרי אז יש תוקף, מטעם תקנת חכמים לקנין זה, מה שאין כן בן־הבן. אבל אם מת הבן בחיי האב לא חלה המכירה ולא תיקנו בה חכמים משום כבוד המת, שהרי אף למאן דאמר "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" - אין זו מכירה באופן שמת הבן בחיי האב (ב"ח שם). 33) כך הגדירו את זכות הירושה, שבן הבן יורש באופן בלתי־אמצעי את אבי אביו, והוא עומד במקום הבן - אביו, ולכן הוא אינו חייב אף להחזיר את הדמים, אם לא השתמשו בהן לצרכי קבורת אבי אביו (סמ"ע שם סעיף קטן ז).

ח. מִי שֶׁנָּתַן קַרְקַע[34] מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, וְנָתַן לוֹ עַל גַּבָּהּ[35] מֵאָה דִינָרִין: אִם הָיוּ הַדִּינָרִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ - כֵּיוָן שֶׁזָּכָה בַּשָּׂדֶה זָכָה בַּדִּינָרִין[36]; וְאִם אֵין לוֹ דִינָר - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנּוֹתֵן לִתֵּן לוֹ מֵאָה דִינָרִין, עַד שֶׁיָּבִיא הַזּוֹכֶה[37] רְאָיָה שֶׁהָיָה לָזֶה דִינָרִין בְּעֵת הַמַּתָּנָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִטַּלְטְלִין שֶׁמַּקְנֶה אָדָם אוֹתָם עַל קַרְקַע: אִם אֵינָם בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן - לֹא קָנָה; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[38].

34) שלא שאלו בקידושין (כו־כז) אלא אם צריך "צבורים" בקניין אגב או אין צריך (ראה למעלה פרק ג הלכה ט) - אבל לא נסתפקו כלל אם צריך שיהיו בעין וברשותו, עיין מגיד משנה. 35) כלומר, אמר לו: "קנה אותם על גבי קרקע זו" (ראה למעלה שם). 36) בקניין אגב. 37) לפי הכלל הידוע: "המוציא מחבירו עליו הראייה" (מגיד משנה). 38) בבבא קמא סט: אמרו שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. ופשוט שהוא הדין שאינו מקנה דבר שאינו ברשותו. וראה להלן.

ט. מִי שֶׁהָיָה לוֹ פִּקָּדוֹן[39] בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה מַקְנֶהוּ[40] בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה; לְפִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו הוּא[41], וַהֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. וְאִם כָּפַר בּוֹ[42] זֶה שֶׁהֻפְקַד אֶצְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹתוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָבַד, שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[43]. אֲבָל הַמִּלְוֶה, הוֹאִיל וּלְהוֹצָאָה נִתְּנָה, אֵינָהּ בָּעוֹלָם, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַקְנוֹתָהּ אֶלָּא בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן. וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ טַעַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם הָיְתָה מִלְוָה בִּשְׁטָר - מַקְנֶה אֶת הַשְּׁטָר בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן דָּבָר הַנִּמְסָר לִקְנוֹת שִׁעְבּוּד שֶׁבּוֹ.

39) מקור הלכה זו: עובדה של רב פפא שהקנה לרב שמואל בר אבא פיקדון שהיה לו ביד אחרים (בבא בתרא עז: "הוו ליה תריסר אלפי זוזי". ולא כנוסחת הספרים בבבא קמא קד: "הווה מסיק תריסר אלפי זוזי" שמשמע שהמדובר בהלוואה, ראה להלן). 40) בקניין אגב קרקע, ראה למעלה פרק ו הלכה ז. 41) אף שאינו בביתו ממש. 42) שמעתה הרי הוא כגזלן, ראה להלן. 43) כן אמרו בבבא קמא סח: "אמר רבי יוחנן גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדישו זה (=הגזלן) לפי שאינו שלו, וזה (=הנגזל) לפי שאינו ברשותו" והוא הדין שאינו יכול להקנות מאותו הטעם (מגיד משנה).

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כָּךְ אֵין אָדָם מַקְנֶה לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵבֶר הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְהַמְזַכֶּה לְעֵבֶר - לֹא קָנָה. וְאִם הָיָה בְּנוֹ, הוֹאִיל וְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ - קָנָה[44].

44) גמרא שם. ונראה מסתימת לשון רבינו שאין הבדל בזה בין בריא לבין שכיב מרע, ועיין במגיד משנה שיש מחלקים בזה. [ודווקא מזכה בקניין, אבל באמירה בלבד - לא קנה. ואף על פי שסברא זו ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", מועילה אף באמירה בלבד (פרק כ"ג מהלכות אישות הלכה י"ג־יד) - אין זה אלא בדבר שלא בא לעולם (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה יז), שאין סברא זו מועילה אלא באופן שיש חיסרון אחד בלבד: דבר שלא בא לעולם,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

או אמירה, אבל כשישנם שני החסרונות: גם דבר שלא בא לעולם וגם אמירה בלבד - לא קנה. ועיין בהלכות זכייה ומתנה שם].

יא. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לַבָּנִים שֶׁתִּלְדִי מִמֶּנִּי - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקְנוּ כְּלוּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה בָּהֶן בִּשְׁעַת הַמַּתָּנָה, עֲדַיִן לֹא בָּאוּ כְּדֵי לִהְיוֹת דַּעְתּוֹ קְרוֹבָה לָהֶם.

יב. הַמַּקְנֶה לְמִין מִמִּינֵי חַיָּה - לֹא הִקְנָה כְּלוּם. הִקְנָה קְצָת נְכָסָיו לִבְהֵמָה אוֹ לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְחָזַר וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: קְנֵה כִּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ כְּעֵבֶר זֶה - לֹא קָנָה כְּלוּם[45]. אָמַר לוֹ: קְנֵה אַתְּ וּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ אַתְּ וְעֵבֶר זֶה - קָנָה מֶחֱצָה[46].

45) כשם שהבהמה או העובר לא קנו. 46) שם כרב נחמן. שכיוון שאמר "את ובהמה", וודאי כוונתו שהבהמה תקנה חצי והאדם יקנה חצי, ומכיוון שלא תלה קניית האדם בקניית הבהמה - קנה האדם חצי.

יג. אֵין אָדָם מַקְנֶה לֹא בְּמֶכֶר וְלֹא בְּמַתָּנָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ[47]; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ - אֵינוֹ נִקְנֶה.

47) גוף, עצם.

יד. כֵּיצַד? אֵין אָדָם מַקְנֶה רֵיחַ הַתַּפּוּחַ הַזֶּה, אוֹ טַעַם הַדְּבַשׁ הַזֶּה, אוֹ עֵין[48] הַבִּדְלַח[49] הַזֶּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. לְפִיכָךְ[50], הַמַּקְנֶה לַחֲבֵרוֹ אֲכִילַת פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה[51], אוֹ דִּירַת בַּיִת זֶה[52] - לֹא קָנָה; עַד שֶׁיַּקְנֶה לוֹ גּוּף הַבַּיִת לָדוּר בּוֹ, וְגוּף הָאִילָן לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו[53], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

48) צבע, מראה. 49) אבן טובה. 50) בבא בתרא קמז: ואף על פי שהזכירו שם שכיב מרע - הרי בארו שם: "מה שאין בבריא אין בשכיב מרע", כלומר, אין לשכיב מרע אלא יתרון אחד: שאינו זקוק לקניין. אבל אם בבריא לא מועיל הקניין - אין כוח גם במתנת שכיב מרע, שאינה עדיפה ממתנת בריא. 51) ואכילה עצמה היא דבר שאין בו ממש, אם כי הפירות הם דבר שיש בו ממש. ואף על פי שהם בעולם (סמ"ע סימן ריב סעיף קטן א) וראה ברשב"ם שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן, שנראה מדבריו שהמדובר שהפירות אינם בעולם. 52) כלומר, הדיור בבית זה. שהדיור אין בו ממש. 53) וכל שכן אם מוכר הפירות עצמם - כיוון שהם בעולם.

טו. דִּין הַהֶקְדֵּשׁ[54] וְדִין הָעֲנִיִּים וְדִין הַנְּדָרִים אֵינוֹ כְּדִין הַהֶדְיוֹט בִּקְנִיָּתוֹ. שֶׁאִלּוּ אָמַר אָדָם: כָּל מַה שֶׁתִּלַּד בְּהֶמְתִּי יִהְיֶה הֶקְדֵּשׁ[55] לְבֶדֶק הַבַּיִת[56], אוֹ יִהְיֶה אָסוּר עָלַי, אוֹ אֶתְּנֶנּוּ לִצְדָקָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַדֵּשׁ לְפִי שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְקַיֵּם דְּבָרוֹ[57]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה[58].

54) כל הלכה זו הביא רבינו גם בפרק ו מהלכות ערכין הלכה לא. מסברת עצמו והקדים לה: ""ויראה לי". 55) בהלכות ערכין שם כתב: "הרי עלי להקדישו". 56) [צריך עיון, הרי המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית עובר בעשה (פרק ה מהלכות ערכין הלכה ה) והיאך יכול לקבל על עצמו נדר שיקדישנו - הרי הוא מושבע ועומד מהר סיני שלא יקדישנה לבדק הבית (ראה פרק ג מהלכות נדרים הלכה ז) ובפרק ו מהלכות ערכין שם לא כתב "לבדק הבית"]. 57) הראב"ד חולק על דברי רבינו וכתב: "שאם חייב עצמו בכך שאמר אתן לעניים כך וכך - כלומר מן הפירות שיצאו בכרם שלי - הרי זה חייב עצמו וייתן. אבל אם אמר יינתן לעניים כך וכך מפירות שלא באו לעולם לא קנו עניים" וכן דעת הגאונים להלן הלכה יז והובאו דבריהם בטור שם. 58) בהלכות ערכין שם מביא רבינו שהוא עובר "משום בל תאחר ולא יחל דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה". והעיר על זה הלחם משנה שם.

טז. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן[59], אִם צִוָּה אָדָם כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע וְאָמַר: כָּל מַה שֶׁיּוֹצִיא אִילָן זֶה לַעֲנִיִּים, אוֹ כָּל שְׂכַר בַּיִת זֶה לַעֲנִיִּים - זָכוּ בָּהֶן הָעֲנִיִּים[60].

59) שיש חיוב לקיים נדר אפילו בדבר שלא בא לעולם. 60) מכיוון שבמתנת בריא חייב הנותן לקיים דברו מטעם נדר, כמו שכתב למעלה, תיקנו חכמים כן גם בשכיב מרע, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, אף על פי שהנותן שהתחייב מתורת נדר, מת ואיננו, ויורשיו לא התחייבו (אבן האזל, ועיין כסף משנה).

יז. יֵשׁ גְּאוֹנִים[61] שֶׁחוֹלְקִין עַל דָּבָר זֶה וְאוֹמְרִים, שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִין אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁהֶדְיוֹט קוֹנֶה בָּהֶן, וּלְפִיכָךְ לֹא יִזְכּוּ בִּדְבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[62]. וְאֵין דַּעְתִּי נוֹטָה לִדְבָרִים אֵלּוּ; שֶׁאֵין אָדָם מְצַוֶּה לְהַקְנוֹת, וְהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם דְּבָרָיו בִּצְדָקָה אוֹ בְּהֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם הַנֶּדֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[63].

61) שיטתם כדעת הראב"ד, למעלה הלכה טו, והובאו דבריהם בטור שם. 62) ראייה לדבריהם מדברי הגמרא בבבא קמא לו: שאדם אחד אמר שכסף שביד אחרים יתנוהו לעניים, ונראה שם שלא קנו אותו העניים, וזהו מטעם שאינו ברשותו כמו שכתב הרי"ף שם. הרי שגם מטעם נדר אין כאן שום חיוב כיוון שלא אמר "אתנהו לעניים". ולדעת רבינו יש לפרש שם כפירוש רבינו חננאל (בתוספות דיבור המתחיל יד) שזכו בו עניים עיין שם. 63) פרק ו הלכה לא־לג. אבל שם מפורש: "הרי עלי להקדישו". וצריך עיון.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המקנה גוף הדבר לפירותיו, והמוכר גוף דבר לזמן, והקונה פירות שובך או פירות כוורת דבורים (ומה דין מוכר עם הלוקח) [ומה בין שוכר ולוקח] והדומה לזה.

א. מַקְנֶה[2] אָדָם הַגּוּף לְפֵרוֹתָיו[3]. בֵּין בְּמֶכֶר[4], בֵּין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[5]. וְאֵין זֶה מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[6], שֶׁהֲרֵי הַגּוּף מָצוּי[7] וּמַקְנֶה לַפֵּרוֹת[8]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה?[9] לְשׁוֹכֵר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ הַגּוּף[10], אֶלָּא הֲנָאַת הַגּוּף[11].

2) כלומר, יכול להקנות, ויש תוקף לקנינו. 3) מקור דברי רבינו בבבא־בתרא קמז: "אמר רב נחמן, שכיב מרע וכו' עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו, תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו", וראה להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו. וכן הוא בגיטין מג. "עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא כגון פירות דקל, דהשתא מיהא ליתנהו (= שעכשיו עדיין אינם בעולם), אבל הכא (= במוכר עבד לקנס, שאם יגחנו שור יהא קנסו של הלוקח) הא קאי שור והא קאי עבד (הנה השור והנה העבד)". ועיין שם ב'תוספות' מב: ד"ה עבד. 4) בגמרא שם הובאה הלכה זו במתנה, אך הוא־הדין במכר, כי אין הפרש בענין זה בין מכר למתנה. 5) הנושא במימרא הנזכרת הוא שכיב מרע, אך הגמרא מסכמת סמוך למימרא זו את העיקרון: "דבר שאינו בבריא, אינו בשכיב מרע", המשוה לענין זה, שכיב מרע ובריא כאחד. 6) כמו מקנה פירות של הדקל (ולא דקל לפירותיו). ועיין לעיל פכ"ב, הל' ב. 7) הגוף הוא דבר מצוי ובא לעולם. 8) והוא לא מקנה את הפירות, שהם דבר שלא בא לעולם, אלא את הגוף המצוי בעולם, אם כי בצורה מוגבלת - לפירותיו. 9) רבינו רוצה בהשוואה זו להדגיש את המושג של הקניית גוף להנאות ותשמישים מוגבלים על־ידי מושג דומה, אך שכיח יותר, והוא: השכירות, אם כי יש הפרש להלכה בין "גוף לפירות" לבין "שכירות" (להלן הלכה ח) [וראה להלן הלכה ט והערה נה]. 10) שהרי את הבית או את השדה הוא חייב להחזיר, כעבור זמן־מה. 11) את זכות הדירה, והיינו שהקנה לו את הגוף להנאה זו של הדירה, אבל לא שהקנה לו את הדירה או את הנאת הגוף, כי זהו דבר שאין בו ממש וגם דבר שלא בא לעולם, ולא קנה, כמבואר בגמרא בבא־בתרא שם. ורבינו לא נכנס עכשיו לנושא זה, וסמך על בירורו להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו.

ב. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ שֶׁנָּתַן שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ[12], בֵּין לִזְמַן קָצוּב, בֵּין כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר אוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, וְהוּא הַדִּין לְמוֹכֵר וּלְנוֹתֵן אֵילָן לְפֵרוֹתָיו[13], אוֹ רָחֵל לְגִזָּתָהּ[14], אוֹ בְּהֵמָה וְשִׁפְחָה לְיַלְדּוֹתֵיהֶם[15], אוֹ עֶבֶד לְמַעֲשֵׂה יָדָיו[16] - בַּכֹּל מִמְּכָרוֹ אוֹ מַתְּנוֹתָיו קַיָּמִין[17].

12) גיטין מז: "המוכר שדהו לפירות". 13) בבא־בתרא שם. 14) לא ידוע לי המקור המדוייק לדוגמא זו. 15) שבת קלה: "בלוקח שפחה לעוברה". 16) בכתובות נח. אמרו: "יקדשו ידיך לעושיהם", והוא־הדין למוכר עבד למעשה ידיו. 17) והוא קונה מיד, אפילו טרם באו הפירות לעולם (סמ"ע רט, ס"ק טו), וכך לשון השו"ע: "ואם מכר אילן לפירותיו וכו', קנה מיד, ואין אחד מהן יכול לחזור בו" (שם, סעיף ד).

ג. מָכַר[18] עַבְדּוֹ לִקְנָס[19], שֶׁאִם יַגַּח[20] וְיָמוּת[21] יִהְיֶה קְנָס שֶׁל לוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[22]. לְפִיכָךְ[23] לֹא קָנָה; וְאִם תָּפַשׂ[24] הַקְּנָס - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

18) בגיטין (מב־מג), היא בעיא שלא נפתרה. 19) רק לענין קנס, אבל לא לענינים אחרים. 20) שאם שור של אדם שלישי יגח את העבד. 21) העבד ימות מן הנגיחה, שאז משלם בעל השור קנס לבעל העבד: שלשים שקלים, כמפורש בפסוק (שמות כא, לב). 22) אחרי שהבעיא נשארה תלויה ללא פתרון, וצדדי הספק הם: שמא זה דומה ל"אילן לפירותיו" (למעלה הלכה א־ב), או שמא אינו דומה לשם, שהרי הפירות רגילים לבוא, והם יוצאים מגוף האילן, ואילו הקנס אינו יוצא מגוף העבד. וגם אין זה ברור שיבוא, כי שמא בכלל לא יקרה מקרה הנגיחה, ואף אם יקרה, שמא יודה בעל השור וייפטר מקנס כדין "מודה בקנס" (גמרא גיטין שם, ו'תוספות' שם מה: ד"ה עבד). 23) כדין כל ספק משפטי, שאנו דנים בו: "המוציא מחבירו עליו הראיה". 24) רבינו לשיטתו, שבכל ספק משפטי יש תוקף לתפיסה.

ד. מָכַר[25] אִילָן לָזֶה וּפֵרוֹתָיו לְאַחֵר[26] - לֹא שִׁיֵּר מְקוֹם הַפֵּרוֹת[27], וְאֵין לָאַחֵר כְּלוּם[28]. אֲבָל[29] אִם מָכַר אִילָן וְשִׁיֵּר פֵּרוֹתָיו לְעַצְמוֹ - הֲרֵי שִׁיֵּר מְקוֹם הַפֵּרוֹת[30]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[31], לְגַבֵּי עַצְמוֹ בְּעַיִן יָפָה מְשַׁיֵּר[32].

25) בעיא בבבא־בתרא קמח. (כפירוש ה'תוספות' שם ד"ה איבעיא להו) ונפתרה שם בצורת "אם תמצי לומר". 26) פירותיו של האילן - ולא גוף האילן לפירותיו, וזהו דבר שלא בא לעולם. 27) כלומר, אין אנו אומרים שהמוכר התכוון להשאיר לשני מקום באילן לפירות, כמו "דקל לפירותיו", כיון שלא הביע זאת במפורש. 28) ולא בירר רבינו, למי שייכים הפירות? הרשב"א כתב מפורש שהם ללוקח ראשון (מגיד־משנה). וכן פסק בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט סעיף ט) "וראשון קנה דקל ופירותיו". 29) שם, בעיא שנפתרה. 30) היינו, הענפים, מקום שבו גדלים הפירות (רשב"ם, ו'תוספות' שם) ושוב אינם נחשבים כדבר שלא בא לעולם. 31) שלא אמר מפורש שהוא משאיר לעצמו גם את מקום הפירות. 32) ולכן, אף שלא הזכיר את השיור בגוף האילן, אנו אומדים את דעתו, שבוודאי השאיר.

ה. הַמּוֹכֵר גּוּף הַקַּרְקַע[33] לִזְמַן קָצוּב[34] - הֲרֵי זֶה מְכִירָה[35]; וּמִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בַּגּוּף כְּחֶפְצוֹ[36] וְאוֹכֵל הַפֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמְּכִירָה, וּבַסּוֹף תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ.

33) כלומר, לא רק לפירותיו, אלא את גוף הקרקע עצמו מכר לכל תשמישיו, ברם לא לצמיתות. 34) לתאריך מוגבל. 35) יש תוקף משפטי למכירה זו, והלוקח קונה את הגוף כמו שהוא, אף שאינו אלא לזמן מוגבל. ומקור הדבר בבבא־קמא סח. שנתמעטה מכירה לשלשים יום מתשלומי ארבעה וחמשה בענין גנב משום שנאמר "וטבחו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

או מכרו", הוקשה מכירה לטביחה: "מה טביחה שאינה חוזרת, אף מכירה שאינה חוזרת" - הרי שלולא זה הרי היא מכירה גמורה (ביאור הגר"א לחושן־משפט סימן ריב ס"ק ט). 36) כלומר, חוץ ממה שאוכל הפירות, זוכה הוא גם בגוף עצמו לכל תשמישיו, וראה להלן הלכה ו.

ו. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר קַרְקַע לְזְמַן קָצוּב וּבֵין הַמַּקְנֶה אוֹתָהּ לְפֵרוֹתֶיהָ?[37] שֶׁהַקּוֹנֶה לְפֵרוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת צוּרַת הַקַּרְקַע, וְלֹא יִבְנֶה וְלֹא יַהֲרֹס[38]; אֲבָל הַקּוֹנֶה לִזְמַן קָצוּב[39] - הוּא בּוֹנֶה וְהוֹרֵס[40], וְעוֹשֶׂה בְּכָל זְמַנּוֹ הַקָּצוּב כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַקּוֹנֶה קִנְיַן עוֹלָם לְעוֹלָם.

37) כלומר, אף־על־פי שלכאורה אין הפרש ביניהם, וגם בגמרא (גיטין מח.) השוו מכירה לזמן קצוב - דהיינו, מכירת קרקע בזמן שהיובל נוהג שאינה אלא עד היובל - להמוכר שדהו לפירות, שבשניהם אין ללוקח אלא קנין פירות בלבד, ועם כל זה יש הפרש בין קנין פירות למוכר הגוף לזמן קצוב, ומהו ההפרש? (ביאור הגר"א שם ס"ק יא). 38) שהרי אין לו זכות בגוף עצמו, אלא לפירות היוצאים ממנו ולא יותר. וכן מפורש בבבא־בתרא נ: שאין לבעל רשות לחפור בורות שיחין ומערות בנכסי מלוג של אשתו, אע"פ שקנויים לו לפירות (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 39) שכאן יש לו זכות בגוף עצמו, אם כי לזמן מוגבל בלבד. 40) מקור דבריו ממה שאמרו בירושלמי סוף פ"ד דגיטין: "קנה שדה ביובל (פירוש: בזמן שהיובל נוהג - כן נראה ברשב"א לגיטין מז.) רבי אילא אמר, קנה קרקע (פירוש: כקונה קרקע לזמן קצוב), אבא בר ממל אמר, לא קנה קרקע (פירוש: לא קנה גוף הקרקע, כנ"ל, אלא יש לו בה קנין פירות בלבד). מתיב רבי אבא בר ממל לרבי אילא, על דעתך דאת אמר קנה קרקע, יחפור בה בורות שיחין ומערות. אמר לו: התורה אמרה ושב לאחוזתו - בעיינו". הרי שלולא הפסוק הזה, רשאי הקונה קרקע לזמן קצוב שיש לו בה קנין הגוף - לחפור בה בורות שיחין ומערות (וראה בראב"ד ומגיד־משנה כאן, ובמשנה־למלך פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א ובאבן־האזל כאן). וראה ברש"י ערכין כט: ד"ה וחדא (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ריב ס"ק יג).

ז. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ לַחֲבֵרוֹ?[41] שֶׁהַמּוֹכֵר פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה - אֵין לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשָׂדֶה זוֹ כְּלָל, אֲפִלּוּ לְהִכָּנֵס, אֶלָּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת הַפֵּרוֹת[42], וְיֵשׁ לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ; אֲבָל הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ - אֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ אֶלָּא מִדַּעַת הַלּוֹקֵחַ[43], וְיֵשׁ לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ[44].

41) הכסף־משנה תמה על זה: הרי הפרש גדול יש ביניהם, שמוכר שדה לפירות קנה, ומוכר פירות שדה לא קנה. וה'טור' שם כתב: "פירוש: אחר שבאו [הפירות] לעולם" (ועיין משנה־למלך). [אבל בדפוס רומי כתוב: "ומה הפרש יש בין המוכר שדה לפירותיה ובין המוכר פירות שדה זו לחבירו שלא קנה כמו שביארנו" וכן הוא בכ"י תימן. ולפי"ז מתפרשים דברי רבינו בפשטות, שזה עצמו הוא שואל: מה הפרש בין זה לזה, שבזה קנה ובזה לא קנה. והוא מסביר כי במוכר שדה לפירות יש לו ללוקח להשתמש בשדה כחפצו, ובעל השדה אינו יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח, ואם־כן זהו קנין הגוף. ואילו המוכר פירות השדה, אף־על־פי שעדיין לא חזר בו המוכר, והלוקח אוכל פירותיה (ראה למעלה פכ"ב הלכה ב) - אין ללוקח להשתמש בשדה כלל, אפילו להכנס, לא בשעת הוצאת הפירות, ובעל השדה משתמש בה כחפצו, ואם־כן אין זה קנין הגוף, אלא קנין פירות בלבד, ולפיכך אינו קונה הפירות שאינם בעולם]. 42) [כל זמן שלא חזר בו המוכר, כנ"ל]. 43) שהרי יש לו לנטעה או לזרעה כל זמן שירצה או להובירה (להלן הלכה ח). וב'תוספות' בבא־בתרא כז. ד"ה לא, כתבו שיכול לשטוח בקרקע זו פירות לייבש, עיי"ש. וכן נראה מדברי רבינו להלן. ולכן אין בעל השדה יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח. 44) וכנראה שיכול להפיק ממנה כל ההנאות, כמו שכתבו ה'תוספות' בבבא־בתרא שם, ובלבד שלא ישנה צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס, כמו שכתב למעלה הלכה ו.

ח. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַקּוֹנֶה שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַשּׁוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ? שֶׁהַקּוֹנֶה שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ - יֵשׁ לוֹ לְנָטְעָהּ אוֹ לְזָרְעָהּ[45] כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[46] אוֹ לְהוֹבִירָהּ[47]; וְהַשּׁוֹכֵר אֵינוֹ כֵּן[48], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן שְׁכִירוּת[49]. וְאֵין הַשּׁוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׁכִּיר[50]; אֲבָל הַקּוֹנֶה מַקְנֶה לַאֲחֵרִים כָּל מַה שֶׁקָּנָה.

45) למרות שהבעלים שזרעוה בשנה שעברה, היו מעוניינים אולי להובירה השנה. 46) שהלוקח נעשה בעל הבית לתקופת המכירה, ואין הוא חייב לדאוג ולהביא בחשבון מה שיהיה אחריו. 47) להשאירה ריקה, בלתי חרושה וזרועה, - ועושים כן כדי שלא תנוצל הקרקע יותר מדי - ואף שהבעלים הובירו אותה בשנה הקודמת, והיו אולי מעוניינים שהיא תזרע השנה, שלא תעמוד שממה יותר מדי. ומקור הדברים נראה מכתובות פ: "בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום - שמא תכסיף", ופירש"י שם: "שלא יחוש הלוקח לזבלה ולטייבה (=לחרשה) וכו'". הרי שמותר לו לעשות כן (ביאור הגר"א שם ס"ק יח). 48) שאם נוהגים הבעלים לזרעה שנה ולהובירה שנה, אין השוכר רשאי לשנות (סמ"ע, שם ס"ק טז), שהשוכר אין לו אלא זכות הנאה בלבד ולא בעלות, ולפיכך הוא חייב להזהר בשמירת החפץ ולדאוג גם לעתידו. 49) פ"ח הלכות ג, ו, ח, שאין החוכר (=השוכר) יכול לעשות בה כרצונו. 50) (גיטין כט. ופ"א מהלכות שכירות הלכה ד). לפי שאין לו בעלות על החפץ, רק זכות הנאה אישית. ואף־על־פי שבפ"ה מהלכות שכירות הלכה ה כתב רבינו שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין ולא בקרקע (ראה כסף־משנה) - יתכן כי כוונת רבינו כאן למטלטלין. שאף הם הוזכרו למעלה הלכה ב: "רחל לגיזתה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

או בהמה לוולדותיה" (ראה משנה־למלך). [ואפשר שלא כתב כן רבינו שם, אלא באופן שבעל השדה נמצא בשדה, שכן כתב שם: "אבל בקרקע או בספינה, שהרי בעלה עמה, אין אומר כן (=אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר)", אבל אם אין בעל השדה עמה - אין השוכר רשאי להשכיר, כמו במטלטלין].

ט. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ[51] וּפֵרוֹת כַּיֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ - קָנָה. וְאֵין זֶה מוֹכֵר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר יוֹנִים שֶׁיִּוָּלְדוּ אוֹ דְּבַשׁ שֶׁיָּבוֹא לַכַּוֶּרֶת, אֶלָּא הוּא מוֹכֵר שׁוֹבָךְ לְפֵרוֹתָיו אוֹ כַּוֶּרֶת לְדִבְשָׁהּ[52]; שֶׁהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹכֵר[53] אַמַּת הַמַּיִם לַחֲבֵרוֹ[54], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל מַה שֶּׁיִּצּוֹד בָּהּ[55], כָּךְ זֶה הִקְנָה שׁוֹבָךְ זֶה לְפֵרוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכֵר אִילָן לְפֵרוֹתָיו. וְדִין כֻּלָּם כְּדִין הַשּׁוֹכֵר בַּיִת[56] מֵחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[57], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל הֲנָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

51) משנה בבא־בתרא פ. ושם: "הלוקח פירות שובך. . . פירות כוורת". "שובך" הוא קן של יונים. ו"כוורת הם הבתים שעושים הדבורים מן השעווה ויצניעו בהם הדבש" (רבינו בפירוש המשנה שם). ומכאן שקונה פירות שובך וכוורת - קנה, ואין זה דבר שלא בא לעולם. 52) הראב"ד חולק על זה, וכתב: "דוקא שאמר לו כך". כלומר, דוקא אם אמר לו במפורש "שובך לפירותיו" ו"כוורת לדבשה". ודעת רבינו, ששובך וכוורת עצמן אינן חשובות כלל, והן טפילות לגבי היונים והדבורים, ולפיכך אע"פ שאמר פירות שובך ופירות כוורת, הרי זה כאילו אמר מפורש: שובך לפירותיו וכוורת לדבשה (סמ"ע סימן ריג ס"ק א בשם 'בית יוסף'). 53) בשו"ע חו"מ סימן ריג סעיף א הביא: "שהרי הוא כמוכר". 54) לפי נוסחתנו "השוכר", צ"ל "מחבירו". 55) רוצה לומר, שכשם שבאמת המים קנה הדגים, אף־על־פי שאינם צומחים מהמים, כמו־כן קנה היונים והדבורים בשובך וכוורת, אע"פ שפירותיהם באים מן החוץ (סמ"ע שם, ס"ק א). 56) [אף־על־פי שלמעלה הלכה ח, כתב רבינו שיש הפרש בין קונה שדה לפירות לבין שוכר שדה, בענייננו אין הפרש ביניהם, שהרי לענין קנין היונים, הדבש והדגים, שבשובך שבכוורת ובאמת המים, אין הפרש בין שוכר לקונה, וכל ההפרש אינו אלא בזה שהקונה שדה יכול לשנות ולהנות בה כחפצו. וכמו־כן לענין "אין השוכר רשאי להשכיר", אין כאן הפרש שהרי בקרקעות אין קפידא בזה (ראה למעלה הערה ח) והשובך והכוורת ואמת המים הרי דינם כקרקע שבעלם עמהם ולא כמטלטלין שאין בעלם עמהם]. 57) למעלה הלכה א, וראה שם הערה ח.

י. הַבִּיצִים[58] וְהָאֶפְרוֹחִין עַצְמָן שֶׁיֵּשׁ בַּשּׁוֹבָךְ - לֹא קָנָה אוֹתָם בַּעַל שׁוֹבָךְ[59] כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרְחוּ[60]. וְדָבָר זֶה גְּזֵרַת חֲכָמִים הִיא, וּמִשּׁוּם 'לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים' נָגְעוּ בָהּ[61]. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַקְנוֹת אֶפְרוֹחִים וּבֵיצִים אֵלּוּ לַחֲבֵרוֹ - מְטַפֵּחַ[62] עַל הַשּׁוֹבָךְ שֶׁיִּפְרְחוּ הָאִמָּהוֹת וְיִגְבְּהוּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ יַקְנֶה אוֹתָן לַחֲבֵרוֹ[63] בְּקִנְיָן[64], אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע[65], אוֹ בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[66].

58) חולין קמא: קמב. 59) וממילא אינו יכול להקנות לאחרים. 60) "שאם היו אפרוחים מפריחים, שאינן צריכין לאמן, - אינו חייב לשלח" (פי"ג מהלכות שחיטה הלכה ט) - סמ"ע סימן ריג ס"ק ב, ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה. 61) כלומר, גזרו חכמים איסור על לקיחת הביצים והאפרוחים כל זמן שהאם רובצת עליהם, משום שמא יקח את האם. כי דעת רבינו שדין שילוח הקן, מן התורה, אינו אלא בלקיחת האם מעל הבנים. כמו שנאמר "לא תקח האם על הבנים", אבל לקיחת הבנים מן האם אינה אסורה מן התורה, אבל דעת הראב"ד ב'שיטה מקובצת' לבבא־מציעא קב. שאף זה אסור מן התורה, משום שנאמר "שלח תשלח את האם", ואחר־כך "והבנים תקח לך". וכן נראה בגמרא שם. 62) מכה בטפחו, כלומר בידו (חולין קמא:). 63) ואז, אפילו אם חוזרת האם אינו חייב לשלחה עוד, כי דין שלוח הקן אינו אלא בקן של הפקר ולא במזומן, כמו שדרשו חכמים (בבא־מציעא קב.) "כי יקרא קן צפור, כי יקרא - פרט למזומן", וכיון שזכה בקן, כלומר בביצים או באפרוחים, שהם הם ה"קן" (רש"י שם) - שוב אין עליו איסור בלקיחת האם (סמ"ע, שם ס"ק ד). 64) חליפין. 65) בקנין "אגב". 66) כלומר במשיכה או בהגבהה. [ואינו קונה מטעם חצר, מפני שהשובך אינו אלא כמושכר לו, כמו שכתב למעלה הלכה ט, ודעת רבינו שחצר המושכרת אינה קונה לשוכר אלא למשכיר, כמו שכתב בפ"ו מהלכות שכירות הלכה ה. וראה למעלה פ"ג הלכה ו (ועיין שם הערה כט) — אור־שמח].

יא. הַלּוֹקֵחַ[67] פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטֹּל כָּל הַגּוֹזְלוֹת שֶׁיִּוָּלְדוּ בוֹ מֵעַתָּה[68], מִפְּנֵי שֶׁהָאִמָּהוֹת[69] בּוֹרְחוֹת[70], נִמְצָא שֶׁהֶחֱרִיב כָּל הַשּׁוֹבָךְ; אֶלָּא מַנִּיחַ מֵהֶן[71] כְּדֵי לְיַשֵּׁב הַשּׁוֹבָךְ.

67) משנה בבא־בתרא פ. 68) אחרי המכירה. 69) ואת האמהות לא קנה, שהרי הוא קנה פירות שובך ולא את השובך. והאמהות הם יסוד השובך. 70) מתוך בדידות והעדר חברה. 71) מהגוזלות שנולדו.

יב. וְכַמָּה מַנִּיחַ? אִם הָיוּ בוֹ[72] אִמָּהוֹת[73] וּבָנוֹת[74] בְּעֵת מְכִירַת הַפֵּרוֹת - מַנִּיחַ בְּרִיכָה[75] רִאשׁוֹנָה שֶׁיּוֹלִידוּ הָאִמָּהוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הָאִמָּהוֹת עִם הַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה[76] וְעִם הַבָּנוֹת שֶׁעִמָּהֶם[77]; וּמַנִּיחַ מִמַּה שֶׁיּוֹלִידוּ הַבָּנוֹת שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת[78], כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הַבָּנוֹת[79] עִם שְׁתֵּי הַבְּרִיכוֹת שֶׁהוֹלִידוּ[80]; וְכָל הַנּוֹלָד מֵאַחַר שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת שֶׁל בָּנוֹת וְהַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אִמָּהוֹת[81] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

72) לפי גירסת הרי"ף שם. ועיין סמ"ע (סימן רכ ס"ק כז) הדן בפרוטרוט על הגירסאות האלו, ופירוש הסוגיא לפי הגירסאות. 73) היינו הזוג, זכר ונקבה ביחד, נקרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"אמהות" (סמ"ע שם ס"ק כו). 74) אף הן זוג, - זכר ונקבה (סמ"ע שם). ואותן, כלומר האמהות והבנות - לא מכר, כי הן הן השובך, והרי מכר רק פירות השובך ולא השובך עצמו (סמ"ע שם). 75) כל זוג נקרא בריכה. 76) זו שנולדה להן עתה. 77) כלומר, אלו שהיו בעת המכירה, כי לדעת רבינו צריכה האם שני זוגות לחברה: האחד שהיה בעת המכירה, ועוד אחד נוסף שמשאיר הקונה, ואין כן דעת רשב"ם. 78) כשם שהאמהות צריכות צוות של שתי בריכות שנולדו להן, כן צריכות הבנות צוות של שתי בריכות, שנולדו להן. 79) כי אין הבנות מוצאות צוות בחברת אמותיהן, אלא דוקא בחברת ילדיהן הן (גמרא שם). 80) באופן שצריך להשאיר חמשה זוגות: א. זוג האמהות. ב. זוג הבנות (ושניהם היו בעת המכירה). ג. זוג נוסף שילדו האמהות. ד-ה. שני זוגות שילדו הבנות שהיו בעת המכירה. 81) ולא הזכיר רבינו מה דין הבריכות שיוולדו לבריכה הראשונה (=שילדו האמהות אחר המכירה), והבריכות שיוולדו לשתי הבריכות שנולדו לבנות, אם הן של הלוקח או הן של המוכר, ועיין סמ"ע שם.

יג. הַלּוֹקֵחַ[82] פֵּרוֹת[83] כַּיֶּרֶת מֵחֲבֵרוֹ - נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה נְחִילִים[84] זֶה אַחַר זֶה[85]; מִכָּאן וְאֵילַךְ[86] - נוֹטֵל נָחִיל וּמַנִּיחַ נָחִיל, כְּדֵי לְיַשֵּׁב[87] אֶת הַכַּיֶּרֶת.

82) משנה בבא־בתרא פ. ולפי פירושה בברייתא, בניגוד לפירושים אחרים של האמוראים, וכפירוש זה הכריעו גם הרי"ף והרשב"ם. 83) דוקא שקנה את הפירות ולא את הכוורת. ולכן צריך להשאיר כדי קיום הכוורת. 84) חבורה של דבורים. 85) הדבורים מולידים כל תשעה־עשרה ימים נחיל של דבורים. 86) טיב הדבורים הנולדים הולך ופוחת, והוא לוקח את שלושת הראשונים המשובחים, ומכאן ואילך רק לסירוגין. 87) שהכוורת תהיה מיושבת, מאוכלסת ולא תחרב, והיינו, שיהיה לאמהות צוותא בוולדותיהן, שהרי קנה רק פירות ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר את הכוורת על האמהות, שהן יסוד הכוורת, ואף כמה נחילים של דבורים, שיהיו צוותא לאמותיהם, שלא תברחנה.

יד. הַלּוֹקֵחַ[88] חַלּוֹת דְּבַשׁ מֵחֲבֵרוֹ - מַנִּיחַ בַּכַּיֶּרֶת שְׁתֵּי חַלּוֹת[89], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְרְחוּ[90] הַדְּבוֹרִים וְיֵלְכוּ לָהֶן[91].

88) משנה (שם). 89) הדבורים מייצרים חלות של שעוה, ובתוכן הדבש. 90) מחוסר מזון, כי החלות מיועדות למזון הדבורים בימות החורף שאין עושים בהם דבש. 91) והלוקח קנה רק את החלות, ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר כדי קיום הכוורת.

טו. הַלּוֹקֵחַ[92] זֵיתִים מֵחֲבֵרוֹ לָקֹץ[93] - מַנִּיחַ הָאִילָן[94] סָמוּךְ לָאָרֶץ שְׁתֵּי גְרוֹפִיּוֹת[95] וְקוֹצֵץ. לָקַח בְּתוּלַת שִׁקְמָה[96] - מַגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְקוֹצֵץ. סַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה[97] - שְׁנֵי טְפָחִים[98]. וּבִשְׁאָר אִילָנוֹת - טֶפַח וְקוֹצֵץ. בְּקָנִים וּבְגִפָּנִים - מִן הַפִּקֶּק[99] וּלְמַעְלָה. בִּדְקָלִים וַאֲרָזִים - חוֹפֵר וּמְשָׁרֵשׁ[100], לְפִי שֶׁאֵין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף[101].

92) משנה, שם. 93) כלומר, לא מכרו אלא לקוץ אותו, אבל לא לכלותו לגמרי, ולפיכך חייב להשאיר מהגזע שלו בכדי שיוכל לצמוח שוב אחרי שיקוץ אותו, אלא שבכל אילן ואילן יש מדה אחרת, הכל לפי טבעו. 94) בדפוס רומי: "מן האילן", וכעין זה בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט, סעיף יד). 95) כלומר, שני אגרופים (כסף־משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ושתי גרופיות, שיעור שני טפחים על הארץ". ולא עירבם יחד עם סדן של שקמה שאף בו השיעור שני טפחים - מפני שבשקמה יש הבדל בין סדן לבתולה (כסף־משנה, ועיין מגיד־משנה). 96) גמרא שם פ: "ובתולת השקמה" היא שקמה שלא קצצו אותה מעולם, ולכן זקוקה היא לשיור גדול, בכדי שתוכל לצמוח מחדש. "שקמה" הוא עץ שמגדל תאנים מדבריות. 97) שקמה שכבר קצצוה פעם אחת ושוב גדלה - נקראת "סדן השקמה". 98) כיון ששכבר נקצצה פעם - די לה בשיור שני טפחים. 99) הקשר שבאילן, היינו הקשר התחתון, ואת הקשר עצמו, ומלמטה ממנו יש להשאיר למוכר (סמ"ע סימן רטז, ס"ק מב). 100) קוצץ אותו עם השרשים. 101) אחרי שקצצו אותו מראשו, אף אם ישאירו סמוך לשרשים, לא יצמח יותר, ולכן אין תועלת להשאיר בו, שהרי בין כך לא יצמח מחדש. בגמרא שם העלו שאין כל הארזים שווים בזה, וישנם כאלה שגזעם מחליף, ומובן מאליו שאלו דינם כשאר אילנות, ויש להשאיר בהם כדי שיחזרו ויצמיחו.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו משפטי הקונה אילן או אילנות מה דינו עם המוכר, וכן המוכר קרקע ומשייר אילנות וכן אם מכר קרקע ואילנות כיצד צריך לכתוב לו והנמשך אחר זה רוצה לומר אם מאיכות הכתיבה אם כמשייר אי זה דבר, ונסתיים הפרק בביאור דבר שנמכר ללוקח וחוזר המוכר מפני פגם משפחה.

א. הַמּוֹכֵר[2] שְׁלֹשָׁה[3] אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[4], וַאֲפִלּוּ הָיוּ שָׁלֹשׁ נְטִיעוֹת[5] קְרֵטַנּוֹת[6] אוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדֵּי אִילָן[7] - הֲרֵי יֵשׁ[8] לַלּוֹקֵחַ קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם[9]. וַאֲפִלּוּ[10] יָבְשׁוּ[11] הָאִילָנוֹת אוֹ נִקְצְצוּ[12] - יֵשׁ לוֹ[13] קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם, וְקָנָה[14] כָּל הָאִילָנוֹת[15] שֶׁבֵּינֵיהֶם[16].

2) משנה בבא־בתרא פא. 3) כשהם עומדים כחצובה, כדלהלן הלכה ג, הם מהווים גוש חשוב. 4) בתוך שדה שיש למוכר. 5) [לענין שמיטה, כתב רבינו (פ"ג מהלכות שמיטה הלכה ו): "אי זו היא נטיעה, זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה"]. 6) שהרי שנינו "אילנות" סתם, ובין גדולים ובין קטנים במשמע (מגיד־משנה). [וכן נראה ממה ששאל רב ירמיה (שם פג.) "מכר לו שלשה בדי אילן, מהו" ועל כרחנו שכוונתו בדים צעירים, כנטיעות, שאילו בבדים זקנים יש לו קרקע, כמפורש למעלה (שם פב.) "דילמא מסקא ארעא שרטון (=שמא יתכסו ענפי האילן בעפר) ואמרית לי תלתא זבינת לי, ואית לי ארעא" (וראה ביאור הגר"א סימן רטז ס"ק יג). וכן מבואר בתוספתא בבא־בתרא (פ"ד, הוצאת צוקמ. עמ' 403): "קנה שלשה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קנה קרקע - וכמה יהיו רחוקים זה מזה ממטע עשרה לבית סאה". ובבבא־בתרא עב. "הקדיש שלשה אילנות ממטע עשרה לבית סאה (כלומר, נטיעות קטנות שהן ממטע עשר לבית סאה, ואילו אילנות גדולים הם ממטע שלשה לבית סאה, רשב"ם שם. וכן כתבו ה'תוספות' בערכין יד. ד"ה הקדיש) - הרי הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהם". הרי שדין נטיעות כדין אילנות לענין הקדש ולענין מכירה. ועיין רמב"ם פ"ד מהלכות ערכין וחרמין הלכה יז, לפי נוסחת המגיה שם בלחם־משנה]. 7) בגמרא (שם פג.) "בעי רב ירמיה, מכר לו שלשה בדי אילן, מהו" ופירש רשב"ם שמכר לו אילן אחד שיש לו שלשה בדים מרוחקים זה מזה ארבע אמות (ראה להלן הלכה ג), והעלה הקרקע שירטון ונראים הבדים כאילו הם שלשה אילנות נפרדים. וצד הספק שבדבר הוא: כיון שהם יונקים מגוף האילן - הם אילן אחד, או כיון שכל אחד מהם מושרש בקרקע - הם שלשה אילנות. ונחלקו הראשונים בביאור מסקנת הגמרא: לדעת רשב"ם הם שלשה אילנות, ולדעת ר"י בן מיגש הם אילן אחד (מגיד־משנה) ודעת רבינו כדעת רשב"ם. [ולפני בעל המגיד־משנה היתה, כנראה, נוסחא אחרת בדברי רבינו: "שלשה בדי אילנות" וכ"ה אמנם בכ"י תימן, והכוונה למוכר שלשה בדים משלשה אילנות, ואם כן אין זו בעיית רב ירמיה בגמרא (שהרי שם מפורש "שלשה בדי אילן" וראה ברשב"ם שם), והכריע המגיד־משנה כנוסחא שלפנינו "שלשה בדי אילן", לפי שע"פ הנוסחא הנ"ל צריך־עיון למה השמיט רבינו את בעיית הגמרא, וראה להלן הלכה ו והערה עו]. 8) שגוש של שלשה אילנות נקרא שדה אילן (סמ"ע סימן רטז, ס"ק טז), ולפיכך אף־על־פי שלא התנה במפורש שיקנה את הקרקע - קנה אותה, כי כל הקרקע הראוי להם, היינו כל השדה מסביבם, נחשב לשטח המחיה שלהם. 9) כל השטח מסביב לאילנות, הדרוש לשם הטיפול בהם, וראה להלן הלכה ב. 10) כתוצאה מזה, שהקרקע היא של הלוקח. 11) משנה (שם פא.). 12) ברייתא (שם פג.). 13) ויכול לטעת אחרים במקומם. 14) ברייתא (שם פג.). 15) הרשב"ם (שם, ד"ה ואת האילנות) מוסיף: "קטנים", וכן הביא ה'טור' (סימן רטז). וכתב ה'בית יוסף' שהדבר הוא פשוט, שאין זה הגיוני שאילנות גדולים יהיו בטלים אגב שלושת האילנות שקנה. 16) [נראה שהמדובר כשיש בין כל אחד ואחד משלושת האילנות שקנה - רווח של שש עשרה אמה (ראה להלן הלכה ג) באופן שאילנות אלו, שביניהם, אינם עושים אותם רצופים, אבל אם אין בין שלושת האילנות אלא רווח מצומצם של ארבע אמות - הם נעשים רצופים על־ידי האילנות שביניהם, ומקורבים זה לזה פחות מארבע אמות ואין לו קרקע, כדלהלן הלכה ד. ועיין 'תוספות' ב"ב עב. ד"ה ואת האילנות].

ב. וְכַמָּה[17] הִיא הַקַּרְקַע הָרָאוּי לָהֶם? תַּחְתֵּיהֶם[18] וּבֵינֵיהֶם[19] וְחוּצָה לָהֶם[20] כְּמִלֹּא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ[21]. וְזֶה[22] הַמָּקוֹם שֶׁהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ[23] אֵין אֶחָד[24] מִשְּׁנֵיהֶם יָכוֹל לְזָרְעוֹ אֶלָּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[25].

17) בעיא בגמרא (פב.) בלשון זה. 18) תחת האילנות וגופי האילנות. ברייתא (שם) ומימרא של רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, ושלא כהתקפת רבי אלעזר. 19) השטח המגולה בין גופי אילן זה לגופי אילן זה (רשב"ם). 20) סביב האילנות, ממקום שכלים נופותיהן ולחוץ (רשב"ם). 21) שטח הדרוש לעמידת מלקט הפירות והסל בידו. [ושיעורו שתי אמות - ר"ש שירליאו בשביעית פ"א מ"ב]. "אורה" הוא מלקט התאנים. "בוצר" - מלקט הענבים. "קוצר" - בתבואה, "גודר" - בתמרים ו"מוסק" - בזיתים (רשב"ם, שם ד"ה כמלוא אורה וסלו). 22) ברייתא שם, וכמסקנת אביי והנמקתו, ולא כרב יוסף. 23) אבל השטח שתחת האילנות ובין האילנות - כולו של הלוקח והוא זורעם (רשב"ם ומגיד־משנה). 24) בעל השדה אינו זורע, לפי שהעפר נעשה רך ורטוב על־ידי החרישה, הזריעה ומי הגשמים, ואם יפלו שם פירות האילנות - יטנפו ויפסדו, והרי השטח משועבד ללוקח לשם לקיטת הפירות. והלוקח אינו זורע, שהרי אין המקום שלו, ואין לו בעלות עליו, והוא קיבל רק זכות להשתמש בו לשם לקיטת הפירות. 25) בהסכמתו ורשותו.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[26] כְּשֶׁהָיוּ[27] שְׁלֹשָׁה הָאִילָנוֹת עוֹמְדִין[28] כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה פִּטְפּוּטֵי[29] כִּירָה[30] שֶׁשּׁוֹפְתִין[31] עֲלֵיהֶן אֶת הַקְּדֵרָה, שֶׁהֲרֵי הֵן[32] שְׁנַיִם זֶה כְּנֶגֶד זֶה[33] וְהַשְּׁלִישִׁי מְכַוֵּן בֵּינֵיהֶן וּמְרַחֵק מֵהֶן[34]. וְהוּא[35] שֶׁיִּהְיוּ בֵּין כָּל אִילָן וְאִילָן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[36] וְעַד שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה[37].

26) שקנה קרקע. 27) כשמואל - ולפי גירסת הרי"ף כרבי יוחנן - ולא כרב (בבא־בתרא פג:), וכן הכריע הרי"ף. 28) ביחס זה לזה. 29) רגלי. 30) שהיא בעלת שלש רגלים. זה פירושו של רבינו למילה: "חצובא", המובאת בגמרא שם. 31) מעמידים. 32) זה נתינת טעם להלכה זו (סמ"ע, סי' רטז ס"ק כג.), כלומר, מכיון שהם עומדים בצורה זו, אין אפשרות להעביר את המחרישה בין האילנות, ולפיכך אין הקרקע ראויה לזריעה, ומן הסתם מכר אותה ללוקח אגב האילנות (ועיין רשב"ם שם ד"ה כל־שכן כחצובא, וסמ"ע שם). 33) בשורה אחת. 34) היינו כנגד המקום הפנוי שביניהן, וזהו הציור: 35) ברייתא והכרעת הלכה של רבא (שם פג.). 36) שזו מדת־השטח הדרושה להעביר המחרישה לטובת האילנות (רשב"ם פב: ד"ה מארבע אמות), או שזהו השטח הדרוש ליניקתם (סמ"ע, סימן רטז, ס"ק כד), ואם אין ביניהם ארבע אמות, הרי כאילו האילנות עומדים להעקר (רשב"ם שם ד"ה וכמה יהא ביניהם, וסמ"ע שם). 37) ושש עשרה בכלל, כמו שמוכח מההלכה הבאה (מגיד־משנה). וכן היא דעת ה'תוספות' (שם, ד"ה כמה), ולדעת הרשב"ם (שם פב: ד"ה ועד ט"ז, ופג. ד"ה שש עשרה אמות). עד ולא עד בכלל.

ד. וּמֵהֵיכָן[38] הוּא מוֹדֵד? מִן הָעִקָּר[39] הָרָחָב[40] שֶׁל אִילָנוֹת. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ[41] עוֹמְדִין כַּצּוּרָה הַזֹּאת[42], אוֹ שֶׁהָיוּ מְקֹרָבִים פָּחוֹת[43] מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ מְרֻחָקִין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יוֹתֵר[44] מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה[45] אַמָּה, אוֹ שֶׁלְּקָחָן זֶה אַחַר זֶה[46], אוֹ[47] שֶׁמָּכַר לוֹ שְׁנַיִם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאֶחָד עַל הַמֶּצֶר[48], אוֹ שְׁנַיִם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְאֶחָד בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ[49], אוֹ שֶׁהִפְסִיק בּוֹר[50] אוֹ אַמַּת הַמַּיִם[51] אוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[52] בֵּינֵיהֶם - הֲרֵי זֶה[53] אֵין לוֹ קַרְקַע[54]. לְפִיכָךְ לֹא קָנָה[55] הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם; וְאִם[56] יָבֵשׁ הָאִילָן אוֹ נִקְצַץ[57] - יֵלֵךְ לוֹ[58].

38) בעיית רב ירמיה בגמרא (שם פג.). 39) "מקום יציאת האילן מן הארץ" (טור). 40) בגמרא (שם) פתרו את הבעיא ממשנה בכלאים, ושם שמודדים לענין כלאים מ"העיקר השני", ופירשו ה'תוספות' (שם ד"ה הרכובה בגפן) שהראייה היא מהמילה "העיקר", כלומר, שמודדים מן העיקר, היינו מן המקום הסמוך לקרקע, שהוא רחב, ולא מגובה הגזע שהוא קצר (כסף־משנה). 41) שם פג. 42) אלא שהם עומדים בשורה אחת, מה שמאפשר הזריעה ביניהם, ואין להניח מן הסתם שהמוכר ויתר על הקרקע לטובת לוקח האילנות. 43) ברייתא שם. וראה למעלה הערה לה. 44) מכאן שאם אין אלא שש עשרה אמה בדיוק - קנה קרקע, וראה למעלה הערה לו. 45) שאז אין צירוף ביניהם. 46) ברייתא שם פג. שהרי בשעה שקנה את השנים הראשונים לא קנה קרקע, וכי יקנה את הקרקע עכשיו, שהוא קונה רק אילן יחידי? 47) מכאן ועד "רשות הרבים ביניהם" - בעיות בגמרא (שם) שלא נפתרו ונשארו בסימן שאלה ("תיקו"), וכתב הרי"ף: "וקיימא־לן דכל תיקו דממונא, חומרא לתובע וקולא לנתבע", היינו, שכל ספק בעניני ממון מחמירים ביחס לתובע המוציא, ומקילים ביחס לנתבע המוחזק, ולפיכך בספקות אלו שלפנינו אין הלוקח יכול להוציא את הקרקע מהמוכר. 48) גבול השדה, שכיון שהוא על הגבול ולא בתוך השדה, אינו מצטרף עם שאר האילנות. 49) שקנה המוכר אילן בשדה חבירו עם הקרקע סביבו, ומכיון שאין כל שלושת האילנות בשדהו - אינם מצטרפים. 50) מלא מים, וזה חשוב כהפסק בין האילנות ומונע הצטרפותם. 51) נחל או תעלה, וכאן המים צפים למעלה, וההפסק בולט עוד יותר. 52) דרך שיש רשות לרבים לעבור בו. ואע"פ שסתם רשות הרבים רחבה שש עשרה אמה - אינה מפסיקה אלא מצד היותה רשות הרבים, אבל שטח שאינו רשות הרבים ורחב שש עשרה אמה, אינו מפסיק לדעת רבינו, ראה למעלה הערה לו והערה מג. אבל הרשב"ם וה'תוספות' שם פירשו ברשות הרבים שהיא פחות משש־עשרה אמה. 53) בגמרא הוסיפו כאן עוד בעיא: "ריכבא דדיקלא" - רכב דקלים, היינו גוש גדול של הרבה דקלים ביחד, אם זה חשוב הפסק? והשמיטוה רבינו והרי"ף. [ונראה שהם סוברים שלפי הגמרא בבבא־בתרא סב: שמצר המובלע ויש עליו רכב דקלים, דנים בו שודא דדיינא (ראה למעלה הלכה טו) - יש לדון כן גם כאן, שהרי רכב הדקלים מובלע בתוך האילנות, והדבר מסור לבית־דין לדון שקנה אותו הלוקח, ואם כן אינו הפסק]. 54) וכאן לא מועילה תפיסה כמו בכל ספק ממון, לפי שקרקע בחזקת בעליה עומדת (מגיד־משנה). 55) שהרי את האילנות הוא קונה רק כחלק מן הקרקע, וכאן לא קנה הקרקע עצמה, וראה שם (פג.) בברייתא. 56) היינו, עד השורש, ומדובר במין אילן שאין גזעו מחליף, אבל במין שגזעו מחליף - כשחוזר וצומח מחדש מאותו הגזע עצמו, אין זה אילן חדש ונחשב לאילן הקודם (רמ"א בסימן רטז, סעיף ז בשם ה'טור'). 57) היינו שהזקין ונקצץ עד השורש כמו ביבש, וגם כאן בשאין גזעו מחליף (הרא"ש בפרק המוכר את הספינה בשם רבינו יונה). 58) שהלוקח לא קנה אפילו את מקום האילנות, ואינו יכול לטעת אילנות חדשים באותו המקום.

ה. כָּל מִי שֶׁקּוֹנֶה שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת וְיֵשׁ לוֹ קַרְקַע[59], אִם[60] הִגְדִּילוּ[61] וְהוֹצִיאוּ חֹטֶר[62] - יָקֵץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעַט הַדֶּרֶךְ עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה[63]. וְכָל הַשָּׁרִיגִין[64] וְהָאֲמִירִים[65] הַיּוֹצְאִים מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ מִן הַשָּׁרָשִׁים[66] - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הָאִילָנוֹת, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע[67].

59) שקנה אותם באופן שיש לו גם קרקע. 60) משנה, שם פא. 61) התפשטו. 62) [הוא ענף היוצא מן הגזע, מלשון הכתוב (ישעיה יא, א): "ויצא חטר מגזע ישי". וראה להלן]. 63) [שאף־על־פי שבעל האילנות קנה גם את הקרקע שמחוץ לאילנות (למעלה הלכה א) - סובר רבינו שיש לבעל השדה דרך בה, אבל בקרקע שתחתיהם, שבעל האילנות יכול לזרעה (למעלה הערה כא), ודאי שאין לבעל השדה דרך בה. ועכשיו שהגדילו האילנות והוציאו חוטר מגזעם, יטען הלוקח ששיעור השטח שתחתיהם הוא מהחוטר שבגזע וירחיב את גבול שטחו לזריעה ובזה ימעט הדרך לבעל השדה. וכן יש לפרש בלשון רבינו, בפירוש המשנה שכתב: "הגדילו ישפה, לפי שיאמר לו המוכר - למה תניח הענפים שמתפשטים וממלאים שאר קרקע". וראה בכסף־משנה ובסמ"ע סימן רטז ס"ק כו]. 64) ענפים של עצי גפן. 65) ענפים שבראש האילנות. 66) שהם תחת הקרקע. וראה להלן הלכה ז. 67) ולפיכך אף הענפים שיוצאים מן הקרקע הם שלו, משא"כ בקונה שני אילנות, שאין לו קרקע, ולפיכך אין לו ענפים שיוצאים מן השורש, אלא רק מה שיוצא למעלה מן האדמה (להלן הלכה ז).

ו. הַקּוֹנֶה[68] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ קַרְקַע[69]. לְפִיכָךְ[70], אִם מֵת[71] הָאִילָן אוֹ נִקְצַץ[72] - אֵין לוֹ כְּלוּם[73]. הִגְדִּילוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת וְהוֹצִיאוּ שָׁרִיגִים וַאֲמִירִים[74] - יָקֵץ[75]; שֶׁמָּא יִצְמְחוּ בָאָרֶץ[76], וְיֹאמַר לַמּוֹכֵר: שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[77] מָכַרְתָּ לִי וְיֵשׁ לִי קַרְקַע.

68) משנה בבא־בתרא פא. 69) קנין גמור. אבל יש לו זכות בקרקע (שתחתיהם וביניהם וחוצה להם, כמלוא האורה וסלו) לעמוד שם וללקוט את הפירות (הרמ"א סימן רטז, סעיף ט). 70) כלשון הברייתא (שם פג.). 71) לשון המשנה, ופירושה: יבש. וכן בברייתא: "יבש האילן". והיינו שאין גזעו מחליף, כי אחרת אין זה אילן חדש, אלא נחשב עולה מן הגזע (ראה למעלה הערה נה). 72) ברייתא שם. 73) לטעת אילן אחר במקומו, שהרי אף המקום שתחת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האילנות אינן של הלוקח. 74) העולים מן הגזע ושייכים לבעל האילנות, כדלהלן הלכה ז. 75) מסקנת רב נחמן (שם פב.), ומה שאמרו במשנה (שם פא.) "הגדילו לא ישפה", היינו שהם של לוקח, אבל חייב הוא לקוץ אותם מפני הטעם המבואר להלן (רשב"ם שם ומגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 76) כלומר, יתכסו בעפר, ויצמחו בארץ, ובעבור זמן רב יתהווה מרחק רב בינם ובין האילן כשיעור ארבע אמות ויותר, ויראו כאילן חדש, ויטעון הלוקח שקנה לכתחילה שלשה אילנות. 77) ואף־על־פי שאפשר להסיר את העפר, ולראות כי קיים המשך בין הענף ובין האילן - אם היה כן בשעת המכירה, יש לו ללוקח קרקע, כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה א): "שלשה בדי אילן", וכפירוש רשב"ם שם, עיין שם הערה ו. וראה מגיד־משנה כאן.

ז. כָּל הָעֵצִים[78] שֶׁקּוֹצֵץ בַּעַל שְׁנֵי הָאִילָנוֹת מֵהֶן: הָעוֹלֶה מִן הַגְּזָעִים, וְהוּא הָרוֹאֶה פְּנֵי הַחַמָּה[79] - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הָאִילָנוֹת[80]; וְהָעוֹלֶה מִן הַשָּׁרָשִׁים, וְהוּא שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי הַחַמָּה[81] - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה[82]. וּבִדְקָלִים[83] - אֵין לְבַעַל הַדֶּקֶל[84] מִן הָעוֹלֶה[85] כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ גֶּזַע[86].

78) משנה, שם פא. ופירושה בגמרא, שם פב. 79) והיינו כל האילן, מלבד מה שממנו מתחת לקרקע (רשב"ם פב. ד"ה כל שרואה פני החמה). 80) שהרי האילנות הם שלו, והוא־הדין לכל מה שיוצא מהם. 81) והיינו, כל מה שגדל מתחת לקרקע. 82) שאף־על־פי שהוא מסתעף מן האילן של הלוקח, - מכיון שצומח מתחת לקרקע, והקרקע היא למוכר, אף הענפים היוצאים מן הקרקע הם למוכר (וראה סמ"ע שם ס"ק לד). 83) עצי תמרים. אם מכר לחבירו דקל אחד או שני דקלים שלא קנה קרקע, כנ"ל בהלכה ו. 84) מימרת רב נחמן (שם פב.) וכפי פירושו של רב פפא. 85) מן הענפים העולים מן הדקל. 86) היינו, שאין הגזע של עץ הדקל מוציא ענפים אלא הם יוצאים מהשרשים, ואלו אינם לבעל האילן, כמבואר למעלה (מגיד־משנה).

ח. הַמּוֹכֵר[87] קַרְקַע וְשִׁיֵּר[88] אִילָנוֹת[89] - הֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֲצִי הַקַּרְקַע[90] כֻּלָּהּ[91]; שֶׁאִלּוּ[92] לֹא שִׁיֵּר בַּקַּרְקַע, הֲרֵי אוֹמֵר[93] לוֹ הַלּוֹקֵחַ 'עֲקֹר אִילָנְךָ'[94]. וְכֵן אִם שִׁיֵּר שְׁנֵי הָאִילָנוֹת בְּלִבַּד - יֵשׁ לוֹ[95] קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם[96]; שֶׁאִלּוּ[97] לֹא שִׁיֵּר הַקַּרְקַע, הָיָה הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר לוֹ 'עֲקֹר אִילָנְךָ וָלֵךְ'[98].

87) בבא בתרא לז. 88) לעצמו. 89) שלשה אילנות, לכל הפחות. 90) בגמרא שם נאמר סתם: "יש לו קרקע" ולא הוגדרה הכמות, אך כנראה שרבינו למד דבר זה מהדין המובא בגמרא לפניו, והוא זה שרבינו מביאו בסוף ההלכה הבאה (=מכר קרקע לאחד ואילנות לאחר), שהרי טעם אחד לשני הדינים האלו (מגיד־משנה) והם מובאים בגמרא זה ליד זה, ומן הסתם להורות שתוכן אחד להם (ביאור הגר"א, סימן רטז ס"ק כו). וחצי הקרקע שכתב רבינו, היינו חצי הקרקע הצריך לאילנות, כמו שכתב ר"י בן מיגש, והמדובר הוא כשהאילנות זקוקים לכל הקרקע (אבן־האזל). 91) היינו, מכל הקרקע הראויה לאילנות כנ"ל. 92) והוא הטעם שנתן בגמרא להלכה זו. 93) ויש להניח שיאמר לו כן, מכיון שהאילנות מקלקלים את האדמה (גמרא שם), על־ידי השרשים, או שהם מעכבים את המחרישה (רשב"ם שם ד"ה דקא מכחשי). 94) אפילו כשהאילן עודנו טוען פירות. שרק המוכר שני אילנות אינו יכול לומר לו כן כל זמן שהאילן חי (ראה למעלה הלכה ו), לפי שהזכיר לו במכירתו "אילנות" ולא "עצים", אבל כאן לא הזכיר בשיורו "אילנות" (רמב"ן). ואם כן כששייר, כוונתו לכל הקרקע השייך לאילנות, וזה אי־אפשר שהרי מכר הקרקע ללוקח. ולפיכך חולקים בקרקע: זה נוטל חצי וזה נוטל חצי (אבן־האזל). 95) בבא־בתרא עא. מימרא של רב הונא. 96) [כלומר, לא רק בשייר לו שלשה אילנות יש לו הקרקע הראוי להם (אלא שכיון שמכר ללוקח את הקרקע, יש גם ללוקח - ויחלוקו, כנ"ל), אלא גם בשני אילנות, שאע"פ שאם מכר אין ללוקח קרקע, אם מתו האילנות (למעלה הלכה ו) - בשייר, יש לו קרקע הראוי להם, אבל מאחר שגם ללוקח יש קרקע, שהרי מכר לו הקרקע, - הם חולקים גם כאן כמו למעלה: זה נוטל חצי, וזה נוטל חצי]. 97) גמרא שם. 98) אפילו כשהאילנות עודם נושאים פירות, כנ"ל הערה צג.

ט. הַמּוֹכֵר[99] אֶת הָאִילָנוֹת[100] וְשִׁיֵּר אֶת הַקַּרְקַע - יֵשׁ לְבַעַל הָאִילָנוֹת קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[101]. מָכַר[102] אֶת הַקַּרְקַע לְאֶחָד וְאֶת הָאִילָנוֹת לְאַחֵר, וְהֶחֱזִיק זֶה בָּאִילָנוֹת וְהֶחֱזִיק זֶה בַּקַּרְקַע - זֶה קָנָה הָאִילָנוֹת עִם חֲצִי הַקַּרְקַע[103], וְזֶה שֶׁהֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע קָנָה חֲצִי הַקַּרְקַע בִּלְבַד.

99) בבא־בתרא לז: מחלוקת רבי עקיבא ורבנן, והלכה כרבי עקיבא. 100) שלשה אילנות. 101) למעלה הלכה ב. והשמיענו בזה, שלא רק המוכר שלשה אילנות מתוך שדה אילנות, שכיון שהשאיר גם לו אילנות, ודאי מכר לו גם קרקע, שכשם שדאג לעצמו כן דאג ללוקח (ובזה לא נחלקו ר"ע וחכמים), אלא אפילו אם לא היו לו אלא שלשה אילנות, ומכרם ללוקח והשאיר לעצמו רק את הקרקע, באופן שלעצמו אין כאן שיור עבור אילנות (ובזה נחלקו ר"ע וחכמים) - יש לו ללוקח קרקע הראוי לאילנות לפי שהלכה כרבי עקיבא (אור־שמח, ועיין 'תוספות' ב"ב שם ד"ה מכר). 102) שם לז. כרב פפא. 103) אף כאן מדובר כשכל הקרקע צריך לאילנות כנ"ל בהערה פט. [ומה שכתב רבינו בפי"ב מהלכות טוען ונטען הלכה יז, שאם "החזיק אחד באילנות, ואחד החזיק בקרקע, זה שהחזיק באילנות - יש לו האילנות וקרקע שצריכין לו והוא כמלוא האורה וסלו חוצה לכל אילן ואילן, וזה שהחזיק בקרקע יש לו שאר הקרקע" - שם מדובר כשאין כל הקרקע צריך לאילנות, ולפיכך אין לבעל האילנות בשאר הקרקע כלום. ולפי שיש שם קרקע חוץ מזה שלצורך האילנות, לא קנה המחזיק בקרקע בשטח שצריך לאילנות, אלא במה שחוץ מזה. ועיין במגיד־משנה כאן, ובלחם־משנה שם].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

י. הָאַחִין[104] שֶׁחָלְקוּ, אֶחָד נָטַל פַּרְדֵּס[105] וְאֶחָד נָטַל שְׂדֵה לָבָן[106] - יֵשׁ לְבַעַל הַפַּרְדֵּס אַרְבַּע אַמּוֹת[107] בְּתוֹךְ שְׂדֵה לָבָן סְמוּכוֹת לְסוֹף הָאִילָנוֹת שֶׁל פַּרְדֵּס; שֶׁעַל מְנָת כֵּן חָלְקוּ[108]. וְאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ דָּבָר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר יָדוּעַ.

104) ברייתא בבבא־בתרא ז. 105) סתם פרדס הוא של רימונים (ראה להלן הלכה יד והערה קנה). ובברייתא שם הנוסחא "שדה כרם". וברי"ף: "שדה פרדס". 106) שדה תבואה. 107) שטח הדרוש לעבודת הכרם (רש"י שם ד"ה ארבע אמות). 108) ולפיכך, אף שלא הותנה על זה מראש - כאילו הותנה.

יא. הַמּוֹכֵר[109] שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, וְהָיוּ בָהּ דְּקָלִים[110], וְאָמַר לוֹ 'חוּץ[111] מִדֶּקֶל פְּלוֹנִי': אִם דֶּקֶל טוֹב[112] וּמְשֻׁבָּח[113] הוּא - אוֹתוֹ הַדֶּקֶל לְבַדּוֹ הוּא שֶׁשִּׁיֵּר[114], וְהַשְּׁאָר לַלּוֹקֵחַ[115]; וְאִם דֶּקֶל רַע[116] הוּא שֶׁשִּׁיֵּר - לֹא קָנָה[117] מִן הַדְּקָלִים[118] כְּלוּם[119].

109) בבא־בתרא סט: 110) טובים ורעים. 111) שאם לא אמר לו "חוץ", היה הלוקח קונה השדה על כל הדקלים שבה, אף שלא הוזכרו במפורש (להלן פרק כו הלכה ב. וראה להלן בפרק זה הלכה יד). 112) "לא הטוב שבכולן אלא מן הטובים" (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 113) ולא בינוני (ודלא כהרשב"ם שם), אלא מן המשובחים. 114) שכיון שהוא טוב ומשובח, מסתבר שלא נתכוין לשייר אלא אותו בלבד. 115) כנראה שאף הטובים ממנו בכלל, שלא הוציא אלא דקל זה בלבד. וכן נראה מדברי הרשב"ם שם. 116) היינו, שאינו טוען קב תמרים, רשב"ם שם. ואינו רע שבכולן אלא מן הרעים (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 117) שאנו אומרים שכוונתו היתה לא להוציא רק דקל זה אלא כל האילנות, וכאילו אמר: "אפילו זה הרע אני משאיר לי", שאחרת למה באמת השאיר לו לעצמו את הרע דוקא (רשב"ם שם). 118) כנראה שבא לציין שרק הדקלים לא קנה, אבל שאר האלינות שלא שייר - קנה. וכדעת הי"א שמביא הרמ"א (רטז סעיף ג). 119) לדעת הרשב"ם (שם ד"ה כ"ש) לא קנה את הטובים ממנו, אבל קנה את הרעים ממנו, אם ישנם כאלו, שהרי אז אין ה"כל־שכן" הזה. אך ממילת "כלום" שהדגיש רבינו, נראה שלא קנה אף את הגרועים ממנו (מגיד־משנה וכסף־משנה). שכיון שאינו יכול ליהנות מדקל זה - ודאי כוונתו היתה להשאיר אף את הגרועים ביותר, אלא שלא שם לב לציין במפורש את הרעים שברעים (סמ"ע שם ס"ק ד).

יב. מָכַר[120] לוֹ שָׂדֶה, וְאָמַר לוֹ 'חוּץ מִן הָאִילָנוֹת'[121]: אִם יֵשׁ בּוֹ דְּקָלִים בִּלְבַד[122] - שִׁיֵּר הַדְּקָלִים; וְאִם יֵשׁ בּוֹ גְּפָנִים בִּלְבַד - שִׁיֵּר הַגְּפָנִים. וְכֵן שְׁאָר הָאִילָנוֹת[123]. הָיוּ בָהּ גְּפָנִים וּדְקָלִים - לֹא שִׁיֵּר אֶלָּא הַגְּפָנִים[124]; אִילָנוֹת וּגְפָנִים - לֹא שִׁיֵּר אֶלָּא אִילָנוֹת; וְכֵן אִילָנוֹת וּדְקָלִים - שִׁיֵּר אִילָנוֹת[125]; שֶׁהַמּוֹכֵר - בְּעַיִן יָפָה הוּא מוֹכֵר[126]. וְאִם[127] הַדְּקָלִים שִׁיֵּר[128] - לֹא שִׁיֵּר[129] אֶלָּא כָּל דֶּקֶל גָּבוֹהַּ שֶׁעוֹלִים[130] לוֹ בְּחֶבֶל[131], וְהַשְּׁאָר[132] הֲרֵי הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ[133]. וְאִם[134] שְׁאָר הָאִילָנוֹת[135] הוּא שֶׁשִּׁיֵּר[136] - לֹא שִׁיֵּר בָּהֶם אֶלָּא כֹּל שֶׁאֵין הָעֵל[137] כּוֹבְשׁוֹ[138]; וְכֹל שֶׁהָעֵל כּוֹבְשׁוֹ[139] - הֲרֵי הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ[140], וּבְכְלַל הַשָּׂדֶה[141] נֶחְשָׁב.

120) שם סט־ע. 121) ואם לא אמר כן, מכר את כל האילנות בכלל השדה, ראה להלן הערה קנט. 122) ["אילנות" הוא שם כולל. ומשתמשים בביטוי זה כשישנם בשדה כמה מיני אילנות. אבל אם יש רק מין אחד או אפילו שני מינים - קוראים בשמם: "דקלים" ו"גפנים". ואעפי"כ אם אמר "חוץ מן האילנות" ואין כאן אלא דקלים - ודאי כוונתו עליהם, אע"פ שלא הזכירם בשמם. והוא הטעם לגפנים שבסמוך שאם אין בשדה אלא גפנים - הם בכלל אילנות]. 123) [כגון שיש "זיתים" לבד או "תפוחים" לבד וכו', ואמר: "חוץ מן האילנות" הם בכלל זה אע"פ שלא הזכירם בשמם, כנ"ל. וראה בסמ"ע סימן רטז ס"ק ח]. 124) טעם הדבר כמו שמבאר רבינו, ראה להלן. 125) [המוקף, חסר בדפוס רומי ובכתב־יד תימן, וכן הנוסחא בגמרא (ב"ב שם) לפי כ"י מינכן. ועיין בדקדוקי סופרים. וקצת חסר גם בכ"י רומי עיי"ש. וראה להלן בהערה הסמוכה]. 126) [ושייר לעצמו הגרוע. כי דקלים משובחים יותר מגפנים, לפי שאין בטיפולם הוצאה מרובה כמו שיש בגפנים (ראה כתובות עט. וב'תוספות' שם ד"ה אילני), אע"פ שבנוגע לפירות - הגפנים טובים יותר (בבא־קמא צב.) ועיין בהשגת הראב"ד ובמגיד־משנה]. 127) מימרא של רב, ולפי סיכום הגמרא (שם סט־ע). 128) כגון שאמר מפורש: "חוץ מן הדקלים". 129) לעצמו. 130) שזה הוא קנה־המידה לגובהו של הדקל. 131) שהוא כל כך גבוה, שצריך חבל בכדי לעלות עליו ללקוט את הפירות הנמצאים בראשו. 132) היינו, כל הדקלים הנמוכים משיעור זה. לפי שסתם דקל הוא גבוה, ואם אינו כן - אינו בכלל השיור, שהרי אמר: "חוץ מן הדקלים". 133) ואם אין שם אלא דקלים נמוכים, שייר אותם לעצמו (מ"מ בשם ר"י בן מיגש, ורמ"א בשם ה'טור'), כשם שאם אמר "אילנות" ואין שם אלא "דקלים" (בן מיגש), שמכיוון שאין אחרים לא יכול היה להתכוון אלא לאלו (וכן כתב רמ"ה שם). 134) מימרא של דייני גולה, ולפי סיכום הגמרא (שם ע.). 135) ובהם לא שייך השיעור של "עולים לו בחבל", שהרי יש להם ענפים הרבה, ואפשר לעלות עליו בלי חבל. 136) כגון שאמר מפורש: "חוץ מן האילנות". 137) עץ מסביב לצואר הבהמה, ובו מוסרות למשוך בהם את הבהמה. 138) כופפו. כלומר, אין השור והמחרישה כופפים אותו ועוברים עליו. ואז נחשב ל"אילן". 139) שהוא קטן ודק, והעול כופף אותו, והשור עובר עליו בלי הפרעה. 140) אבל אם אין אלא דקים, שייר את הדקים האלו (רמ"א בשם ה'טור', שם רטז, סעיף ז) הואיל ואין אחרים ולא יכול היה להתכוון אלא אליהם (כמו בדקלים, למעלה הערת קלג). 141) ואינם נחשבים כאילנות נפרדים, שיהיו בכלל תנאו: "חוץ מן האילנות".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יג. הָאוֹמֵר[142] לַחֲבֵרוֹ: קַרְקַע וּדְקָלִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ לוֹ[143] דְּקָלִים, אִם רָצָה[144] לִקְנוֹת לוֹ שְׁנֵי[145] דְּקָלִים - הֲרֵי זֶה נִקְנֶה הַמֶּקָּח[146], וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֵינִי לוֹקֵחַ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּקָלִים. וְאִם אָמַר[147]: קַרְקַע בִּדְקָלִים[148] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אִם הָיוּ בוֹ[149] שְׁנֵי דְּקָלִים - קָנָה; וְאִם לָאו - מֶקָּח טָעוּת הוּא, וְחוֹזֵר[150]. וְאִם[151] אָמַר לוֹ: קַרְקַע שֶׁל דְּקָלִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - אֵין לוֹ דְּקָלִים; שֶׁאֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה[152] אֶלָּא קַרְקַע הָרָאוּי לִדְקָלִים[153].

142) בבא־בתרא סט: 143) לא באותו הקרקע ולא מחוצה לו. 144) ראה להלן בהערה קמו. 145) שסתם "דקלים" אינו פחות משנים. 146) כנוסחא שלפנינו ברי"ף (פ"ד דבבא־בתרא). אבל בנוסחת רי"ף ישן, כתוב שחייב לקנות לו שני דקלים. והעיר על זה הראב"ד כאן, וכתב: "הרב חייב לקנות שני דקלים". [וברור הדבר שאין כוונת רבינו כאן לומר שאין המוכר חייב לקנות לו ממקום אחר, אלא שכאן מדובר באופן שהלוקח מביע התנגדות למוכר, ואינו רוצה שיקנו לו ממקום אחר, בטענה כי לא התכוון אלא לקרקע שיש דקלים בתוכו, ובזה השמיע לנו רבינו שאין שומעים לו, אלא אם רצה המוכר לדחותו יכול לדחותו ולקנות לו שני דקלים ממקום אחר. אבל אם לא התנגד הלוקח, ומסכים שיקנה לו ממקום אחר - בוודאי חייב המוכר לקנות לו ממקום אחר, וכמו שכתב למעלה שם. וכדעת הרי"ף בנוסחא ישנה, וכמו שכתב רבינו עצמו למעלה פרק כב הלכה ב. ועיין שם בהערה יד]. 147) שם. 148) וביטוי זה, בניגוד לביטוי הקודם: "קרקע ודקלים", משמעו, שהדקלים נמצאים בקרקע עצמה. 149) בקרקע עצמו, ולא מחוצה לו. 150) המקח מתבטל, ושניהם - המוכר והלוקח, יכולים לחזור בהם. ואע"פ שאין דין אונאה בקרקע (למעלה פי"ג הלכה ח) - יש בו דין של מקח טעות (למעלה פרק טו הלכה ג). 151) גם זה שם. 152) "קרקע של דקלים". 153) ואפילו אם יש בו דקלים, אין הלוקח מקבלם. ואין כן דעת הרשב"ם (שם ד"ה ארעא ביה דיקלי), ועיין מגיד־משנה.

יד. הַמּוֹכֵר[154] פַּרְדֵּס[155] לַחֲבֵרוֹ, צָרִיךְ[156] שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ: קְנֵה לְךָ דְּקָלִים וּתְמָרִים[157] וְהוּצִין[158]. וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה כָּל אֵלּוּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אוֹתָם[159], נוֹיֵי הַשְּׁטָר הֵם[160]. וְכֵן[161] הַמּוֹכֵר[162] קַרְקַע[163] לַחֲבֵרוֹ, צָרִיךְ[164] לִכְתֹּב לוֹ: וְלֹא הִנַּחְתִּי[165] לְפָנַי בְּמֶכֶר זֶה כְּלוּם[166]; כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַדִּינִין וְהַטְּעָנוֹת[167].

154) שם סט: 155) בגמרא וברי"ף שם: "קרקע", ולא פרדס. ואולי הביא רבינו "פרדס" להשמיענו, שאף שפרדס כולל אילנות, בכל זאת רצוי לכתוב מפורש שקונה את האילנות, וכל־שכן אם לו שדה סתם, שוודאי צריך לציין אותם במפורש, אע"פ שגם בשדה אם לא כתב - קנה האילנות, כמפורש להלן פרק כו הלכה ב (סמ"ע סימן רטז, ס"ק א) [להלן פרק כח הלכה יד, נראה שסתם פרדס הוא מרימונים, וכן נראה מן הפסוק בשיר השירים (ד, יג) "שלחיך פרדס רמונים", וכן כתב רבינו יהונתן בבבא־מציעא קד. (הובא ב'שיטה מקובצת' שם) ודברי רבינו שהביא פרדס מתמרים, צריכים עיון]. 156) כן בגמרא שם. ופירושו "רצוי", וב'טור' הביא: "טוב לו". 157) הם הפירות (ביאור הגר"א שם ס"ק א). 158) הם הלולבים (ביאור הגר"א שם, וכן נראה ב'ערוך' ערך הץ). ובגמרא יש עוד מילה אחת: "ציצין", ורבינו השמיטה, ואינה גם ברי"ף. 159) שם בגמרא. וכן נראה במשנה (שם סח:) שלא מיעטו מכלל שדה אלא חרוב המורכב וסדן השקמה. וראה למעלה הערה קכא. ולהלן פרק כו הלכה ב ובהערות לב־מז שם. 160) בלשון הגמרא שם: "שופרא דשטרא". 161) הוא הדין. 162) מימרא של אביי (שם סא:). 163) בגמרא שם: "מידי" (=דבר) והוא שם כולל לכל דבר הנמכר. אבל מכיון שמדובר כאן בשטר, על כרחנו שאין זה אלא בקרקע, שהרי מטלטלין לאו בני שטרא נינהו (בבא־קמא עט:). 164) רצוי. 165) = ולא השארתי. 166) כדי שלא תתעורר שאלת הגבולות והמצרים, ושלא יטעון המוכר, שמצרים הרחיב לו ללוקח, כלומר, שרשם מצרים רחבים, ובאמת מכר לו פחות מתחום זה (ראה למעלה פכ"א הי"ז), ואף שמן הדין, אין מקום לטענה זו, שהרי המוכר לחבירו שדה, קנה אותה כולה אפילו היא גדולה הרבה (חו"מ סימן ריט, סעיף א), אלא־אם־כן היא חלוקה באמצע וגדורה לכמה שדות (ראה למעלה פכ"א הלכה יז, והערה קכג). 167) ושמא יבוא לפני בית־דין טועים, ויפסקו לו שדה בת תשעה קבין בלבד (כמינימום של שדה) - סמ"ע סימן רטז ס"ק ג.

טו. הַמּוֹכֵר[168] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ 'וְהִקְנֵיתִי לְךָ עָמְקוֹ וְרוּמוֹ'[169], צָרִיךְ לִכְתֹּב לוֹ[170] 'קְנֵה לְךָ מִקַּרְקַע[171] הַתְּהוֹם[172] עַד רוּם רָקִיעַ'[173]. שֶׁהָעֹמֶק וְהָרוּם אֵינוֹ נִקְנֶה בִּסְתָם[174]; וְכֵיוָן שֶׁקָּנָה[175] הָעֹמֶק וְהָרוּם - קָנָה הָרוּם שֶׁהוּא הָאֲוִיר בִּלְבַד[176], וְהָעֹמֶק שֶׁהוּא עָבִי הָאָרֶץ[177], אֲבָל לֹא קָנָה[178] הַבִּנְיָנוֹת[179] שֶׁמַּעֲמַקִּים[180] וְשֶׁבָּאֲוִיר[181]; וְכֵיוָן שֶׁכָּתַב לוֹ 'מִקַּרְקַע הַתְּהוֹם עַד רוּם הָרָקִיעַ'[182] - קָנָה הַבּוֹר[183] וְהַדּוּת[184] שֶׁבָּעָבִי הַקַּרְקַע[185], וְהַמַּעֲזִיבוֹת[186] וְהַמִּחִילוֹת[187] שֶׁבֵּין הַמַּעֲזִיבוֹת לְמַעְלָה[188].

168) מימרא של רב דימי, בבבא־בתרא סג: 169) ותוספת לשון זו, באה לרבות את תחום המכירה. 170) בשטר המכירה. אם מתכוון להקנות לו גם בנינים יתרים, שמתחת לבית ושעל גבו, כמבואר להלן. 171) צ"ל: "מקרקע", וכן הוא בכ"י תימן ובשו"ע (סי' ריד, סעיף ג). 172) שכבת הקרקע האחרונה שבמעמקי האדמה. כלומר, עד הסוף, והיינו: כל העומק. 173) שהוא, סוף הרום, והיינו, כל הרום. 174) כלומר, אם לא כתב מפורש עומק ורום (גמרא שם). 175) אחרי שכתב לו מפורש "עומק ורום". 176) שתהא רשות ללוקח להגביה ולבנות באויר שעל הבית, ולשלול זכות זו מאת המוכר, ואם לא כתב לו יכול המוכר לבנות למעלה מהבית על גבי עמודים (כי הרי על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתלי הבית ממש אסור לו לבנות שאותם מכר ויצאו מרשותו), ואילו ללוקח אין רשות זו (מגיד־משנה). 177) לענין זה שיכול הלוקח לחפור בורות תחת קרקע הבית, ולשלול זכות זו מאת המוכר. ואם לא כתב לו, יכול המוכר לחפור מחוץ לבית ולהמשיך בחפירה מתחת לאדמה עד שיגיע למטה מן הבית, בתנאי שלא יגרום נזק לבית עצמו על־ידי ערעור אשיותיו (רשב"ם שם, ולדעת ר"י בן מיגאש אינו יכול לחפור בקרקע מחשש שמא יזיק). ואילו הלוקח אינו רשאי לעשות כן, ואם חפר בורות, הם של מוכר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 178) אף שכתב עומק ורום, כל זמן שלא כתב "מקרקע התהום וכו' עד רום רקיע". 179) בדפוס רומי: "הבמות". וצריך להיות: "הבניות" או "הבנינות". ובשו"ע (חו"מ סימן ריד, סעיף ג): "הבנינים". 180) בעומק האדמה, היינו בור ודות, דלהלן. 181) היינו המחילות שלמעלה, דלהלן. 182) אף שלא כתב לו "עומק ורום" - שמשפט זה עצמו משמעותו גם עומק ורום, וגם הבנינים שלמטה ושלמעלה (מגיד־משנה). 183) "חפירה בקרקע" (פירוש המשניות), ומים מכונסים בו (רשב"ם ד"ה היינו בור והיינו דות). 184) "בנוי על הקרקע" (פירוש המשניות), וראה להלן פרק כה הלכה ב והערה כד. 185) שתשמישם נפרד מן הבית, שאינו עשוי אלא לשאוב ממנו מים (רשב"ם ד"ה אע"פ שכתב לו עומקא ורומא), ולפיכך לא קנה אלא אם כתב בנוסח זה, ולא מספיק אם כתב לו "עומק ורום" בלבד. 186) התקרות. בכ"י תימן חסירה מילה זו. 187) חפירות, כגון מקואות (ראה ב'תוספות' שם ד"ה אהני). 188) כלומר, מחילות שעל פני התקרה, ולא אלו שמתחת לתקרה בכיוון לפנים הבית. וסובר רבינו כדעת ה'תוספות' שם. אבל דעת רשב"ם, שמה שכתב "רום רקיע" אינו מוסיף כלום והוא מיותר. ודינו של גג, שיש לו מעקה עשרה טפחים, לדעת רבינו - להלן פכ"ה הלכה ב.

טז. הַמּוֹכֵר[189] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַל מְנָת[190] שֶׁדִּיּוֹטָא[191] עֶלְיוֹנָה שֶׁלִּי[192] - הֲרֵי זוֹ שֶׁלּוֹ[193]. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא בָּהּ[194] זִיזִין[195] - מוֹצִיא[196]. וְאִם[197] נָפְלָה[198] - חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ[199]. וְאִם רָצָה לִבְנוֹת עַל גַּבָּהּ[200] - בּוֹנֶה כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[201].

189) מימרא של ריש לקיש (ב"ב סג.). 190) שהוסיף את התנאי דלהלן. והוא־הדין אם אמר "חוץ", וגמרא ערוכה היא בבבא־בתרא קמח: (רשב"ם שם סג. ד"ה אמר ר"ל). 191) הרשב"ם (ד"ה אמר ר"ל זאת אומרת) מפרש: גג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים. וכיוצא בזה מפרש במגיד־משנה. 192) ויש כאן יתור לשון, שהרי בין כך היא שלו, כמפורש להלן (פכ"ה הלכה ב) שהמוכר את הבית לא מכר את הגג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים, ולפיכך אנו אומרים שכוונתו ביתור־לשון זה להשאיר לו זכויות שונות בקשר לגג זה. 193) לדעת הרשב"ם (שם סג: ד"ה שאם רצה) - הרי זו שלו ולא ליורשיו, כיון שלמדים דבר זה רק מיתור לשון. וכמו שאמרו שם סג. בבן לוי שמכר שדה לישראל, ואמר לו על־מנת שהמעשר שלו, שהרי הוא שלו ולא ליורשיו, וכ"ה בדברי רבינו בפ"ו מהלכות מעשר הלכה יט. ועיין משנה־למלך כאן בשם הריב"ש. 194) מהדיוטא לחצר. ובלעדי התנאי היה נטול רשות זאת (רשב"ם שם). והמדובר באופן שמכר החצר ללוקח. ויש מפרשים להיפך: להוציא זיזים מהחצר של המוכר, אל הדיוטא (מגיד־משנה, וכ"ה ב'תוספות' שם). 195) לוחות או מוטות. 196) כדעת רב זביד שם, וכן פסק הרי"ף. 197) כדעת רב פפא, וכמסקנת הגמרא (שם סד.). 198) הדיוטא הזאת. 199) את הדיוטא, שבלעדי התנאי לא היה יכול להקימה מחדש (רשב"ם ד"ה רב פפא אמר). 200) כלומר, לבנות על גבי הדיוטא. 201) כלומר, באותה מדת־בנין שהיתה על גבי הדיוטא ולא יותר. ועיין ראב"ד. ולמד כן רבינו ממה שאמרו בגמרא (ב"ב סד.) שמה שאמר רב פפא "שאם רצה לבנות על גבה - בונה" היינו אם נפלה. ומפרש רבינו שנפלה, היינו בשני אופנים: א' שנפלה הדיוטא עצמה וחוזר ובונה אותה. ב' אם היה בנין על גבי הדיוטא ונפל, חוזר ובונה אותו. שכן מורח פשטות לשון רב פפא: "שאם רצה לבנות על גבה" - שהכוונה לבנות על גבי הדיוטא, והיינו כשהיה בנין מקודם ונפל. ועיין ביאור הגר"א סימן ריד ס"ק לח.

יז. הַמּוֹכֵר[202] קִבְרוֹ[203], אוֹ דֶּרֶךְ קִבְרוֹ[204], אוֹ מְקוֹם מַעֲמָדוֹ[205], אוֹ בֵּית הֶסְפֵּדוֹ[206] - בָּאִין בְּנֵי מִשְׁפָּחָה[207] וְקוֹבְרִים שָׁם[208] בְּעַל כָּרְחוֹ[209], מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה[210], וְנוֹתְנִין דְּמֵי הַקֶּבֶר שֶׁקָּבְרוּ בּוֹ לַלּוֹקֵחַ[211], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[212].

202) ברייתא בכתובות פד. 203) כלומר, בית קברות משפחתי שלו. 204) הדרך המובילה לקבר. 205) היו מקומות שנהגו לעשות "מעמד" בבית הקברות אחר הקבורה, וכן היו עושים: עם שובם מקבורת המת, עומדים ויושבים שבע פעמים ואומרים לפני הקרובים דברי קינות וכיוצא בהן (ראה פי"ב מהלכות אבל ה"ד). 206) מקום שהיו מספידים שם את את המת. 207) של המוכר. 208) את המוכר שמת, או את בני משפחתו. 209) של הלוקח. 210) שגנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם, והם ייקברו בקבורת אחרים (רש"י בכתובות שם). 211) כתובות שם. ורק בעד מקום הקבר צריך לשלם ללוקח, מפני שהקבר אסור בהנאה - ולא יוכל הלוקח שוב להשתמש במקום זה לשום דבר והרי הפסיד הכל, ולפיכך מסלקים אותו ונותנים לו בחזרה את כספו, אבל עבור הדרך ומקום המעמד ובית ההספד, שאינם נאסרים בהנאה, אין צורך לשלם ללוקח, שהרי אין צורך להוציאם מידו, אלא שירשה לבני המשפחה להשתמש במקום לצרכי המת ואחר־כך ישתמש בהם כחפצו (סמ"ע סימן ריז ס"ק טו). 212) כלומר, מכר לו בסתמא ולא פירש שמוכר לו על־מנת שיחזור וימכור למשפחתו, כשימות הוא, כדי שיקברוהו בקבר משפחתו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ"ב שבט ~

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללים במכירת הבית (בשאינן) [ושאינן] נכללין, וכן במכירת החצר ובית הבד והמרחץ.

א. הַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּשְׁמִישִׁין[2] - לֹא מָכַר אֶת הַתַּשְׁמִישִׁין, אֶלָּא אִם כֵּן פֵּרֵשׁ[3]. כֵּיצַד? מָכַר[4] אֶת הַבַּיִת[5] - לֹא מָכַר אֶת הַיָּצִיעַ שֶׁסְּבִיבוֹת הַבַּיִת[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּתוּחַ[7] לְתוֹכוֹ. בַּמֶּה[8] דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה רֹחַב הַיָּצִיעַ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יָתֵר[9]; אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה[10] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַבַּיִת. וְכֵן[11] הָעֲלִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הַבַּיִת הַפְּתוּחָה לְתוֹכוֹ בַּאֲרֻבָּה בְּמַעֲזִיבַת הַבַּיִת[12] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַבַּיִת[13].

2) דברים המשמשים לסיפוק צרכים מסויימים, הקשורים עם הדבר המסויים שמכר. 3) שהתנה מפורש, שמוכר את הדבר ואת תשמישיו. 4) משנה בבבא בתרא סא. 5) סתם (רבינו גרשום ורשב"ם) ולא פירש כלום בדבר תשמישי הבית. 6) כפירושו של רב יוסף שם. "והוא כמו חדר שעושין סביבות כתלי הבית מבחוץ כמו שהיה במקדש ... ויש שעושים כן בתוך עוביו של כותל" (רי"ף). וכן פירש רבינו במשנה שם: "יציע הוא חלל בין שני כותלים". וכל זה דווקא אם הוא מבחוץ או בעובי הכותל, אבל אם הוא בפנים הבית - נמכר בכלל הבית (כסף משנה). ויש שם פירוש אחר בגמרא שיציע הוא "אפתא" כלומר עלייה שעל גבי הבית (רי"ף), ואין הלכה כן. 7) "שאין לה פתח אחר, אלא מן הבית נכנסים לתוכו" (סמ"ע, ריד, סעיף קטן ב), ועם זה אינה בטילה לגבי הבית (משנה שם), הואיל וחשוב הוא (גמרא שם). 8) מימרא של מר זוטרא (שם). 9) שאז הוא חשוב וקובע מקום לעצמו. 10) שאינו חשוב. 11) לפירוש האחר בגמרא שם זהו "יציע" שבמשנה ואם כן אינה מכורה בכל הבית, אף על פי שהיא פתוחה לתוכו - אם רחבה ארבע אמות. אבל הרי"ף ורבינו פסקו להלכה כרב יוסף, ולפי זה עלייה זו אינה "יציע" והיא בכלל הבית אם פתוחה לתוכו אף על פי שרחבה ארבע אמות. 12) "שהיא קרקעיתה של אותה העלייה וממנו נכנס ויוצא. וזה הוא פיתחה" (רי"ף). 13) אף על פי שרחבה ארבע אמות. לפי שהיא חלק מן הבית.

ב. הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת - לֹא מָכַר אֶת הַחֶדֶר[14] שֶׁלְּפָנִים מִמֶּנּוּ[15], אַף עַל פִּי שֶׁמְּצַר לוֹ[16] מְצָרִים הַחִיצוֹנִים[17]; וְלֹא אֶת הַגַּג[18], בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה עֲשָׂרָה[19] טְפָחִים וְיֵשׁ בּוֹ רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת, וְלֹא[20] אֶת הַבּוֹר[21] הֶחָפוּר בַּקַּרְקַע[22], וְלֹא אֶת הַדּוּת הַבְּנוּי בַּבּוֹר[23], אַף עַל פִּי שֶׁמְּכַר לוֹ[24] הָעֹמֶק וְהָרוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

14) "רגילין היו לבנות חדר לפנים מהבית להצניע שם ממונם וכליהם, ואין תשמישין לדור בו כתשמיש הבית והיציע" (סמ"ע סימן ריד סעיף קטן ו, מדברי הרשב"ם דיבור המתחיל ולא את החדר). 15) מסתימת לשון רבינו נראה שהמדובר גם בחדר שאינו רחב ארבע אמות (מגיד משנה) וגם באופן שהוא פתוח לבית (כמו שכתב הרשב"ם שם), מכיוון שאין תשמישו כשל הבית. 16) ציין לו את הגבולות של הבית. 17) כלומר, מחוץ לחדר, באופן שהגבולות כוללים אף את ה"חדר" בתוכם, אף על פי כן אין הוא כלול במכירת הבית, לפי שאנו אומרים: "מצרים הרחיב לו", כלומר, הרחיב אותם למעלה מהמידה (וראה למעלה פרק כא הלכה יז) כן היא מסקנת הגמרא שם סא: 18) משנה שם. 19) שאז הוא מקום חשוב, ואינו בטל כלפי הבית. 20) משנה שם סד. 21) עשוי לאגירת מים, והוא תשמיש נפרד מזה של הבית עצמו. 22) קרקע קשה, שמחזיקה את המים. 23) אם קרקע הבור היא מעפר תיחוח, שאינו מחזיק את המים, בונים בו כותל של אבנים להחזקת המים, ומפירוש המשניות לרמב"ם נראה קצת שהבניין בולט מעל לבור על פני הקרקע, שכך הם דבריו (שם): "בור הוא חפירה בקרקע, והדות בנוי על הקרקע". וראה למעלה פרק כד הלכה טו. 24) וכתב כך מפורש בשטר המכירה.

ג. וְצָרִיךְ[25] הַמּוֹכֵר לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַלּוֹקֵחַ, כְּדֵי לְהִכָּנֵס בְּבוֹר זֶה אוֹ לַדּוּת שֶׁשַּׁיֵּר[26]; שֶׁכָּל הַמּוֹכֵר - בְּעַיִן יָפָה[27] מוֹכֵר. וְאִם אָמַר[28] לוֹ: מָכַרְתִּי לְךָ הַבַּיִת חוּץ מִן הַבּוֹר אוֹ הַדּוּת - אֵין צָרִיךְ[29] לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ. וְכֵן הַמּוֹכֵר בּוֹר אוֹ דוּת בִּלְבַד[30] - אֵין הַלּוֹקֵחַ צָרִיךְ לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[31], אֶלָּא נִכְנָס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל מוֹכֵר עַד הַדּוּת[32] וּמְמַלֵּא[33].

25) גם זה במשנה שם וכרבי עקיבא ופסקו בגמרא (שם סה.) הלכה כמותו. 26) ייתכן, כי כוונת רבינו להדגיש שמה שאמרו "צריך ליקח לו דרך", אין זה אלא ב"בור ודות", אבל לו ב"חדר" ו"גג", המובאים לפני זה בהלכה א. וגם להלן פרק כו הלכה ד דקדק רבינו לכתוב כן. 27) ואינו מוכר בצמצום, ולא שייר לעצמו חלק בשטח שמכר. כן מסקנת הגמרא (שם סה:) בטעם דברי רבי עקיבא. 28) כן הוא במשנה שם, שבזה מודה גם רבי עקיבא. 29) שתנאי זה היה מיותר, שהרי בין כך ה"בור ודות" הם שלו, ולא היה צריך להתנות על זה, ובהתאם לכלל המקובל, שכל "לשון יתירה באה לרבות" אנו אומרים שהתכוון בריבוי דברים זה להתנות להשאיר לעצמו גם את הדרך. 30) ועיכב את הבית לעצמו. 31) שם במשנה כרבי עקיבא. ומאותו הטעם האמור, שמוכר בעין יפה מוכר, ומכר לו גם את הדרך. 32) בכתב־יד תימן: "הבור". 33) מים מן הבור או הדות.

ד. שְׁנֵי[34] בָּתִּים זֶה לִפְנִים[35] מִזֶּה, מָכַר שְׁנֵיהֶם לִשְׁנַיִם אוֹ נָתַן שְׁנֵיהֶם לִשְׁנַיִם - אֵין לָהֶם דֶּרֶךְ זֶה עַל זֶה[36]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נָתַן הַחִיצוֹן[37] וּמָכַר הַפְּנִימִי. אֲבָל[38] אִם מָכַר הַחִיצוֹן וְנָתַן הַפְּנִימִי - יֵשׁ לוֹ[39] דֶּרֶךְ[40]; שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן יוֹתֵר[41] מִן הַמּוֹכֵר[42].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

34) ברייתא שם סה. 35) ואי אפשר לפנימי לצאת החוצה כי אם דרך החיצונה (סמ"ע, ריד סעיף קטן לז). 36) כלומר, כשם שאין לחיצון דריסה לפנימי, כך אין לפנימי זכות לעבור דרך החיצוני וחייב הוא לפייס את החיצון, שייתן לו דרך לעבור. ואף על פי שאם מכר רק את הפנימי והשאיר לעצמו את החיצוני, היה לפנימי דרך עליו, מפני שמוכר בעין יפה הוא מוכר - כאן שמכר את שניהם לשניים, כשם שעינו טובה לזה, כך היא טובה לזה, ומה שהוא עין יפה לזה, הוא עין רעה לזה, ולפיכך אין להם דרך זה על זה. ואמנם אם לא מכר לשניהם כאחד, אלא מקודם מכר את הפנימי והשאיר את החיצוני לעצמו, כיוון שזכה הפנימי בדרך על המוכר - אין זכות זו מסתלקת אף כשמכר אחר כך גם את החיצוני לשני (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). 37) שוודאי אין לו לפנימי דרך על החיצון, שהרי הנותן, נותן בעין יפה יותר מהמוכר, כמו שמסיק מיד אחרי זה. 38) מסקנת הגמרא שם. 39) לפנימי. 40) על החיצון. 41) שהרי אף החכמים הסוברים, שמוכר בעין רעה מוכר, מודים שנותן בעין יפה נותן, הרי שיש עדיפות למקבל מתנה על הקונה, ביחס לטובה מבעל הבית. 42) ודווקא שמכר ונתן כאחד, אבל אם מכר את החיצון תחילה ואחרי כן נתן את הפנימי, לא זכה הפנימי בדרך, שהרי תיכף שמכר את החיצון והשאיר לעצמו את הפנימי - אבד את הדרך על החיצון, שהרי מוכר בעין יפה מוכר, ואם כן כשנתן אחרי זה את הפנימי לשני, לא יכול לתת לו אלא מה שבידו, והיינו בלי דרך על החיצון (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש).

ה. הַמּוֹכֵר[43] אֶת הַבַּיִת - מָכַר[44] אֶת הַתַּנּוּר[45] וְאֶת הַכִּירַיִם[46], וְאֶת מַלְבְּנוֹת[47] הַפִּתָּחִים הַמְּחֻבָּרִין בְּטִיט[48], וְאֶת הַדֶּלֶת[49] וְאֶת הַנֶּגֶר[50] וְאֶת הַמַּנְעוּל[51], אֲבָל לֹא הַמַּפְתֵּחַ[52]. וּמָכַר[53] אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת[54] הַקְּבוּעָה[55], אֲבָל לֹא אֶת הַמִּטַּלְטֶלֶת[56]. וּמָכַר אֶת הָאַצְטְרֵבִּיל[57], אֲבָל לֹא אֶת הַכְּלִי שֶׁהַקֶּמַח יוֹרֵד לְתוֹכוֹ, שֶׁהוּא כְּמוֹ כְּפִיפָה[58] שֶׁל עֵץ[59]. וְלֹא מָכַר[60] אֶת מַלְבְּנוֹת[61] כַּרְעֵי[62] הַמִּטָּה, וְלֹא[63] אֶת מַלְבְּנוֹת הַחַלּוֹנוֹת[64], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בְּטִיט[65], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְנוֹי[66]. וּבִזְמַן[67] שֶׁאָמַר 'הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ' - הֲרֵי כֻּלָּן[68] מְכוּרִין.

43) משנה שם סה. 44) ברשב"ם שם דיבור המתחיל מכר, נתן כלל קבוע לכל ההלכות הבאות: "כל תשמישי בית הקבועים מכורים בכלל בית, והמטלטלין אינם מכורים" וכן הוא בשולחן ערוך סימן ריד סעיף יא. 45) המחובר לקרקע (רשב"ם. וכן כתב המגיד משנה, ועיין להלן). 46) אף הם מחוברים לקרקע (רשב"ם ומגיד משנה) ויש בהם שני חללים מלמעלה לשפיתת שתי קדרות. ואף על פי שבמשנה שלפנינו הנוסחא "ולא את התנור ולא את הכיריים" - הרי בכי"מ הנוסחא: "מכר תנור, מכר כיריים" וכן הוא ברשב"ם, ברי"ף ובספר המקח והממכר לרב האי שער כ. וכתב שם הרשב"ם שלפי נוסחא זו המדובר במחוברים לקרקע, שבתלושים בוודאי לא קנה. 47) עמודים של עץ מסביב למזוזות הבית מלמטה ולמעלה בצורת מרובע, והדלת שוקף עליהן (בבא בתרא סט.). 48) בגמרא (שם) הסיקו שאם הם מחוברים בטיט, הם בוודאי בכלל הבית. והסתפקו שם באופן שהם מחוברים רק ביתידות. והרמב"ם הדגיש "בטיט", שב"יתידות" הרי זה ספק, ובכל ספק בממונות אנו פוסקים לקולא לנתבע, היינו למוכר. 49) משנה שם. 50) ברייתא (שם סה:) והוא בריח הקבוע בכותל (סמ"ע סעיף קטן מב), ונקרא כך על שנגרר מקצה הכותל לקצהו (ערוך, ערך נגר א). 51) לנעול בו את הבית (ברייתא שם). והוא קבוע (רשב"ם שם). 52) אף על פי שהוא קבוע בדלת (גמרא שם) - כיוון שקל מאוד להוציאו מן הדלת, היינו שאין מזיזין אותו מן הפותחת ולטלטלו (רשב"ם שם דיבור המתחיל והוא מפתח). 53) משנה וברייתא (שם סה.). 54) "כלי ששוחקים וכותשים בו הדברים הגסים כגון מכתשת אבן" (רבינו בפירוש המשניות). 55) בקרקע (רשב"ם שם). 56) שאינה קבועה בקרקע ומטלטלין אותה לפעמים ממקום למקום. 57) בסיס של עץ שעליו מעמידים הריחיים (רבינו בפירוש המשניות). והוא קבוע בקרקע (רבינו גרשום). 58) סל. 59) והוא פירוש המלה "קלת" שהובאה במשנה. וכן הוא בפירוש המשניות שלו: "עגול מעץ שעושים סביב הריחיים, כדי שלא יתפזר כלום מן הקמח". 60) זה שמכר את הבית (ר"י בן מיגאש, ודעת רשב"ם ראה להלן). 61) חתיכות עץ המחוברות לקרקע, שנותנים תחת המיטה, שלא תדבק בקרקע, והסתפקו בגמרא (בבא בתרא סט.) אם הם בכלל הבית (ואילו המחוברים למטה - בוודאי אינם בכלל בית, גמרא שם). והשאירו זאת בתיקו, ולפיכך דינו ככל ספק בדיני ממונות: לקולא לנתבע. ולדעת הרשב"ם שם המדובר במוכר מיטה, והסתפקו במלבנות שאינם מחוברים למיטה, ואילו המחוברים לה - בוודאי מכורים איתה. 62) רגלי. 63) אף זו בעייה בגמרא (שם) שלא נפתרה. 64) עמודים מסביב החלונות בצורה רבועית. 65) כך נראה בגמרא שם, שהבעייה היא במחוברין בטיט. ומאחר שלא נפתרה, דן בה רבינו כבכל ספק בממון: לטובת הנתבע. ורשב"ם שם, פירש שהבעייה היא במחוברין ביתידות, אבל המחוברות בטיט - בוודאי קנה. ודעתו שגם הבעייה (במחוברות ביתידות) - נפתרה בדרך "אם תמצי לומר" - שקנה. 66) ואינם כל כך בכלל תשמישי הבית (גמרא שם). 67) משנה וברייתא (שם). 68) כל אלו ששלל אותם לעיל ושהם שנויים במשנה ובברייתא הנ"ל ואף המלבנות שלא נזכרו לא במשנה ולא בברייתא, ואם כן אין מקור מפורש שגם הם נמכרים בכלל הבית, אם אמר: "הוא וכל מה שבתוכו" - סובר רבינו שאינם גרועים, בעניין זה, מכל יתר הדברים השנויים במשנה (מגיד משנה). ודעת רשב"ם (שם) שרק תשמישים המיוחדים לבית זה - נכללים בזה.

ו. הַמּוֹכֵר[69] אֶת הֶחָצֵר - מָכַר בּוֹרוֹת שִׂיחִין[70] וּמְעָרוֹת[71] שֶׁבְּתוֹכָהּ[72], וְכָל הַבָּתִּים[73] הַחִיצוֹנִים[74] וְהַפְּנִימִים[75], וּבָתִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הַחוֹל[76], וְהַחֲנֻיּוֹת

הַפְּתוּחוֹת לְתוֹכָהּ[77]; אֲבָל שֶׁאֵינָן פְּתוּחוֹת לְתוֹכָהּ[78] - אֵינָן נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ. הָיוּ פְּתוּחוֹת לְכָאן וּלְכָאן[79]: אִם רֹב תַּשְׁמִישָׁן לְתוֹכָהּ - נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ; וְאִם לָאו - אֵינָן נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ. וְלֹא מָכַר אֶת הַמְּטַלְטְלִין[80] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר 'הִיא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ' - הֲרֵי כֻּלָּן[81] מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר אֶת הַמֶּרְחָץ[82] וְלֹא בֵּית הַבַּד[83] שֶׁבְּתוֹכָהּ[84].

69) משנה ובריתא שם סז. 70) שיח הוא בור ארוך וצר (רש"י בבא קמא נ: דיבור המתחיל חריצין ונעיצין). 71) בורות מרובעים ומכוסים בתקרה (רש"י שם). 72) בניגוד למוכר בית שלא מכר בור ודות (למעלה הלכה ב) - מכר חצר, מכר אותם מפני שדרך החצרות להיות בהן בורות ואין דרך הבית בכך (ר"י בן מיגאש). 73) ברייתא שם. 74) הנמצאים בשפת החצר, אבל פתוחים אליו (רשב"ם שם דיבור המתחיל החיצונים). 75) בפנים החצר, אף שאין להם פתח לחצר והכניסה והיציאה הן דרך הבית החיצון (סמ"ע סימן רטו סעיף קטן ב בשם הר"ן). 76) לתעשיית הזכוכית (רשב"ם שם בשם ר"ח). 77) שאין מוכרים אלא לבני חצר זו (רשב"ם שם). 78) אלא לרשות הרבים. 79) לתוכה ולרשות הרבים. 80) היינו, תשמישי הבית הבלתי־קבועים, אותם שאינם נמכרים עם הבית (למעלה הלכה ה) - אינם נמכרים גם עם החצר, וכל שכן מטלטלין סתם שאינם תשמישי הבית (רשב"ם שם). 81) כל התשמישים המטלטלים. 82) שאינו בכלל חצר (רשב"ם שם דיבור המתחיל לא את המרחץ), ויש לו שם בפני עצמו ואינו מצוי בכל חצר (סמ"ע שם סעיף קטן א). 83) בית שבו עוצרים שמן מהזיתים. 84) מפני אותו הטעם שיש במרחץ.

ז. הַמּוֹכֵר[85] אֶת בֵּית הַבַּד[86] - מָכַר[87] אֶת הָאֶבֶן[88] הַגְּדוֹלָה הַבְּנוּיָה בָּאָרֶץ[89] שֶׁטּוֹחֲנִים עָלֶיהָ זֵיתִים, וְאֶת הַכְּלוֹנְסָאוֹת[90] שֶׁל אֶרֶז שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן בְּעֵת טְחִינַת הַזֵּיתִים, וְאֶת הַיְקָבִים[91], וְאֶת הַכֵּלִים[92] שֶׁנּוֹתְנִין בָּהֶן אֶת הַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁין, וְהֵם הַמַּפְרֵכוֹת; אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָרֵחַיִם הָעֶלְיוֹנָה[93]. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר 'הוּא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר[94] אֶת הַכּוּבְשִׁין[95] שֶׁמְּכַבְּשִׁין בָּהֶן הַזֵּיתִים[96], וְלֹא אֶת הַגַּלְגַּל[97], וְלֹא אֶת הַקּוֹרָה, וְלֹא אֶת הַשַּׁקִּין[98], וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין[99].

85) משנה ובריתא שם סז: 86) תהליך עצירת השמן היה (כפי שנמצא במשנה במסכת מנחות פו.) כך: בתחילה היו כותשים את הזיתים במכתשת, או טוחנים אותם בריחיים (לפי דעה אחרת), אחר כך שמים אותם בסל, והם היו זבים מאליהם, ושמן זה הוא שמן ראשון. אחרי כן היו טוענים על הזיתים קורה, והשמן הנסחט על ידה הוא השמן השני, ואחרי כן היו טוחנים אותם בריחיים, וטוענים עליהם את הקורה, וזה היה שמן שלישי. 87) אף בעניין זה מביא הרשב"ם (שם) את הכלל של הלכה זו: תשמישים קבועים, הם בכלל בית הבד, ושאינם קבועים אינם בכללו. 88) זה פירושו של רבינו למלה "ים" שבמשנה, שעליה אמרו בגמרא שהיא "טלפחא" (=עדשה), וכן כתב בפירוש המשניות: "ים־האבן שטוחנים בתוכו הזיתים". 89) כן כתב גם ר"י מיגאש. 90) כך פירשו בגמרא את המלה "בתולות" שבמשנה, והם עמודים שנועצים אותם בראש הגת להעמיד בהם את הקורה, וכן הוא בפירוש המשניות. 91) ברייתא שם. והם בורות או נקבים בקרקע, שהשמן יורד לתוכם (רשב"ם ומגיד משנה). והתוספות (דיבור המתחיל ים־טלפחא) בשם הערוך, מפרשים שאלו הם סלים שמביאים בהם הזיתים. ואף שאינם מחוברים הם בכלל הבד. ולא הזכירו את היקב־הגת עצמה, מפני שזה עיקרו של הבד, ופשוט הוא שנמכר עימו. 92) המחוברים בקרקע. וייתכן כי אף אם הם תלושים, - בטלים הם אגב בית הבד, וראה למעלה. 93) אבל הריחיים התחתונה - מכורה. והיא "האבן הגדולה" שלמעלה. 94) במשנה שם מפורש שאם אמר לו "הוא וכל מה שבתוכו" - גם העבירים (= הכובשים) והגלגל והקורה מכורים. ורבינו פסק כברייתא שם. ואולי גרס כן גם במשנה (מגיד משנה וכסף משנה). 95) זה פירוש הגמרא למלה "עבירין" שבמשנה. 96) בפירוש המשנה כתב רבינו: "שמכבידים אותן על האמתחות, ששמים בהם הזיתים הכתושים, ועליהם נתלית האבן וכובשן". "97) שמגלגל האבן ומגביה אותה ומכביד על הזיתים הכתושים, והשמן יוצא" (פירוש המשניות). 98) ברייתא שם. ובמשנה לא הוזכרו. 99) אף זה בברייתא ולא במשנה. והם שקים לשאת בהם את הזיתים, אלא שהשקים הם מנוצה של עיזים, והמרצופין מעור.

ח. אָמַר לוֹ[100]: בֵּית הַבַּד וְכָל תַּשְׁמִישָׁיו[101] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - כֻּלָּן[102] מְכוּרִין. הָיוּ[103] חוּצָה לָהּ[104] חֲנֻיּוֹת[105] שֶׁשּׁוֹטְחִים[106] בָּהֶן הַזֵּיתִים אוֹ הַשֶּׁמֶשְׁמִין[107]: אִם[108] מָצָר לוֹ[109] מְצָרִים[110] הַחִיצוֹנִים[111] שֶׁלָּהֶן - קָנָה הַכֹּל; וְאִם לָאו[112] - לֹא קָנָה אֶלָּא מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ[113].

100) ברייתא שם סח. בעניין מרחץ, אבל בשקלא וטריא (שם) השוו בית הבד למרחץ בעניין זה. 101) משמע אפילו תשמיש כל דהו. 102) כל המנויים למעלה בהלכה הקודמת ואף שקים ומרצופין בכלל (סמ"ע סימן רטו סעיף קטן יב). 103) בגמרא (שם) העלו הלכה זו על כל פרטיה, על רקע של עובדה מסויימת. 104) מחוץ לבית הבד. 105) שמוכרין בהם גם צרכי מאכל כגון פת ויין, ולכך נקראים חנויות (סמ"ע שם, סעיף קטן יג). 106) לייבשם ולהכינם על ידי כך להוציא שמנם בבית הבד. 107) "שומשום" בעברית, והוא מין זרעונים, שעוצרים מהן שמן. 108) נוסף על התנאי: "וכל תשמישיו" (סמ"ע שם סעיף קטן יד). 109) ציין לו. 110) גבולות. 111) מחוץ לחנויות, באופן שגם הן כלולות בתוך הגבולות. 112) שלא מצר לו המצרים או לא התנה מפורש: "וכל תשמישיו". 113) אבל לא את החנויות שמחוצה לה.

ט. הַמּוֹכֵר[114] אֶת הַמֶּרְחָץ[115] - מָכַר אֶת בֵּית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַנְּסָרִים[116] שֶׁיּוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן[117] כְּשֶׁהֵן עֲרֵמִים, וְאֶת בֵּית הַיְקָמִים[118] שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן הַמַּיִם, וְאֶת בֵּית הַסַּפְסָלִין[119] שֶׁיּוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן בַּחֲצַר הַמֶּרְחָץ כְּשֶׁהֵן לְבוּשִׁים, וְאֶת בֵּית הַוֵּילָאוֹת[120] שֶׁמִּסְתַּפְּגִין[121] בָּהֶן; אֲבָל[122] לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים עַצְמָן, וְאֶת הַיְקָמִים עַצְמָן, וְלֹא אֶת הַסַּפְסָלִין עַצְמָן, וְלֹא אֶת הַוֵּילָאוֹת עַצְמָן. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ' - חֲרֵי כֵּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[123] - לֹא מָכַר הַבְּרֵכוֹת הַמְסַפְּקוֹת לוֹ מַיִם בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה[124] בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלֹא בֵּית כְּנוּס הָעֵצִים[125]. וְאִם אָמַר[126] לוֹ: מֶרְחָץ וְכָל תַּשְׁמִישָׁיו אֲנִי מוֹכֵר לָךְ - חֲרֵי הֵן כֵּלָּן מְכוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוּצָה לוֹ[127].

114) משנה ובריתא שם סז: 115) בית העשוי לרחוץ בו, והוא מורכב משלושה חדרים: פנימי לרחיצה, בינוני להלבשה, וחיצוני שעומדים בו לבושים. ומפורש בתוספתא בבא בתרא פרק ג: "המוכר את המרחץ מכר את הבתים הפנימיים ובתים החיצוניים". 116) בית שמצניעים בו לוחות עץ. 117) בפירוש המשניות שלו הביא רבינו: "לוחות ששמים עליהם הבגדים". 118) מקום שמחזיקים בו את היקמים, הם ספסלאות של עץ שמשתמשים בהם בבית המרחץ ונותנים בהם מים לפני כל אחד ואחד (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). 119) מקום שמחזיקים בו הספסלים. וכן כתב רבינו בפירוש המשניות: "כיסאות", וכ"אית דגרסי" ברשב"ם בברייתא. וברי"ף הביא כן גם במשנה כגירסת רבינו "ספסלים". 120) מקום שמחזיקים בו הוילאות. וכגירסת הרי"ף. אבל לפנינו במשנה: "בלניות". 121) שסופגים בהם את המים מהגוף אחרי הרחיצה, ובפירוש המשניות כתב רבינו: "יריעות או סינרים לכסות את הערווה". 122) משנה ובריתא (שם). בהתאם לכלל שרק התשמישים הקבועים ומחוברים הם בכלל הנכסים דלא ניידי, אבל לא התשמישים המטלטלין. 123) כלומר, אף אם אמר: "כל מה שבתוכו". 124) שאז המים הם מועטים ואפשר היה להעלות על הדעת שהם בטלים אגב המרחץ (רשב"ם שם סח. דיבור המתחיל בין בימות החמה). 125) כן בברייתא (ובמשנה "ולא את אוצרות של עצים"). היינו, שלא מכר, לא את העצים ולא את הבית. וכך מפורש בתוספתא: "לא מכר לא את הבית ולא את העצים", מפני שאין זה תשמיש מיוחד למרחץ כל כך, שהרי בעצים אפשר להשתמש גם לענייניים אחרים (סמ"ע סעיף קטן יח). 126) בברייתא שם סח. 127) מחוץ למרחץ. ואף על פי שלא מצר לו מצרים החיצונים (ראה למעלה הלכה ח). ומה שהצריכו בגמרא שם להרחיב לו המצרים - שם מדובר בבית הבד, ולא במרחץ. [ומה שאמרו שם "תנינא אם אמר בית המרחץ וכל תשמישיו" - גירסת הרי"ף ורא"ש שם "בית הבד" וכן הוא בכי"מ]. ודעת הרשב"ם שם שאין הבדל בין בית הבד לבית המרחץ (הגהות מיימוני).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללין במכירת העיר ושאינן נכללין, וכן במכירת שדות, ומשפט חילוף המתנה מן המכר במה שנזכר בפרק כה ובפרק זה ודין מנהג המקומות.

א. הַמּוֹכֵר[2] אֶת הָעִיר - מָכַר בָּתִּים[3], וּבוֹרוֹת[4] שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, וּמֶרְחֲצָאוֹת, וְשׁוֹבָכוֹת[5], וּבֵית הַבַּדִּים, וּבֵית הַשַּׁלְחִין שֶׁבָּהּ[6] וְהַסְּמוּכִין לָהּ[7], וְאֶת הֶחָרָשִׁין[8] הַמֻּקָּפִין[9] לָהּ, וְאֶת הַשָּׂדוֹת הַיְדוּעוֹת לָהּ[10], וְאֶת הַבִּיבָרִין[11] שֶׁל חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁפְּנֵיהֶם[12] כְּנֶגְדָּהּ[13], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקִים[14] מִמֶּנָּה; אֲבָל לֹא מָכַר הַמִּטַּלְטְלִין[15] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ אֲנִי מוֹכֵר לָךְ' - חֲרֵי כֵּלָּן[16] מְכוּרִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[17] - לֹא מָכַר לֹא אֶת שְׁדֵרֶיהָ[18], וְלֹא אֶת בְּנוֹתֶיהָ[19], וְלֹא הֶחָרָשִׁין הַמֻּקְצִין מִמֶּנָּה[20], וְלֹא אֶת הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּיָּם[21], וְלֹא אֶת הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּיַּבָּשָׁה[22], וְלֹא אֶת בִּיבְרֵי חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁאֵין פְּנֵיהֶם כְּנֶגְדָּהּ[23].

2) משנה ובריתא, בבא־בתרא סח. 3) ולא ראו צורך להזכיר חצרות, שהם עיקר העיר (רשב"ם שם ד"ה מכר את הבתים). 4) אף שאינם בכלל בית (למעלה פכ"ה ה"ב) - הרי הם בכלל עיר. וכן כל הרשומים להלן. 5) מקום מושבם של יונים. 6) הן הגינות שבתוך העיר (וכמאן־דאמר דבית השלחין היינו גינונייתא, ועיין רשב"ם שם - הגר"א סימן רטו ס"ק ז). 7) אף הם גינות, וכן כתב הרשב"ם שם: "גינונייתא, גינות הסמוכין לעיר ושבתוך העיר". 8) יערות (ברייתא שם). ובכ"י תימן: "החורשין". 9) הסמוכים. כן מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי ברייתות, שיש הבדל בין "מוקצין לה", היינו סמוכים לה - לפי דעת רבינו, לבין "מוקצין ממנה", היינו רחוקים ממנה. ועיין רשב"ם שם ד"ה המוקצים לה. 10) שיודעים שהן שייכות לעיר (ערוך־השלחן). פרט ל"פיסקי באגי" שאינן ידועות ששייכות לעיר - אינן מכורות. ועיין ב"ח שם. והיינו כמאן־דאמר דבית השלחין היינו "באגי", וכן מסקנת הגמרא שם שרק "פיסקי באגי" אינם מכורים, אבל באגי (= השדות הסמוכות לעיר) - מכורים (הגר"א סימן רטו, ס"ק ו). 11) מקום גדור מיוחד להחזיק בו בעלי חיים שונים. [ולדעת רבינו נתן אב הישיבה בפירושו למשנה (שבת פי"ג) היא מלה מורכבת "בי־בר", כמו בית־בר בית־מקום לחיות בר. וראה מש"כ שם עמוד 56 הערה 2]. 12) כלומר, הפתח שלהם (שם סח: וברשב"ם ד"ה דנגיח קאיהי לגאו). 13) כנגד העיר. 14) בגמרא לא הוזכר פרט זה, אבל למדו רבינו מתוך זה שביחס לחורשות, חילקו בגמרא בין סמוכים לרחוקים. ואילו ביחס לביברין, לא חילקו אלא בין פתחיהם כנגד העיר לבין אם אינם פתוחים כנגדה, הרי שבהם אין חילוק בין סמוך לרחוק. 15) היינו, אף העשויים לשימוש אלא שאינם קבועים ומחוברים, וכל־שכן סתם מטלטלין שאינם תשמישים, כגון אוצרות של תבואה שבוודאי אינם

מכורים (רשב"ם ד"ה אבל לא את המטלטלין). 16) כלשון התוספתא (ב"ב פ"ג, הוצאת צוק"מ עמ' 402). ובמשנה מפורש: "אפילו היו בה בהמה ועבדים". 17) תוספתא שם. 18) הם "פסקי באגי" (גמרא שם). ולדעת רשב"ם, הם קטעי בקעה שסלע מפסיק בינם לבין העיר. ולדעת רבינו, הם פסקי שדות שאינם ידועים ששייכים לעיר (ב"ח סימן רטו). 19) כפרים הסמוכים לה (רשב"ם ד"ה ולא בנותיה). 20) הרחוקים ממנה. 21) אי בים, הנושא את שם העיר ושייך לעיר. 22) היינו, חלק של העיר הנמצא רחוק ומופלג מן העיר, ונושא את שם העיר (רשב"ם). [וכנוסחת כ"י מינכן שם: "היה לה חלק אחד בים וחלק אחד ביבשה - אין נמכרין עמה". וכ"ה ביד רמ"ה]. 23) כלומר, שאין פתחם כנגד העיר, אלא הצד החיצון.

ב. הַמּוֹכֵר[24] אֶת הַשָּׂדֶה[25] - מָכַר אֶת הָאֲבָנִים[26] הַסְּדוּרוֹת לְגָדֵר[27], וְאֶת הָאֲבָנִים שֶׁמֵּנָּחוֹת עַל הָעֲמָרִים[28], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְצָרְכָּהּ[29]. וּמָכַר אֶת הַקָּנִים[30] הַחֲלָקִים[31] הַמֻּנָּחִין תַּחַת הַגְּפָנִים[32] כְּדֵי לְהַעֲמִיד אֶת הַכֶּרֶם[33], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְצָרְכָּהּ[34]. וּמָכַר אֶת הַתְּבוּאָה הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ לְהִקָּצֵר[35]. וּמָכַר אֶת מְחִיצַת הַקָּנִים[36] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע[37], אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּנִים שֶׁלָּהּ עָבִים וַחֲזָקִים[38]. וּמָכַר אֶת הַשּׁוֹמֶרֶת[39] הָעֲשׂוּיָה[40] בְּטִיט[41], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה[42]. וּמָכַר[43] אֶת הֶחָרוּב[44] שֶׁאֵינוֹ מֵרְכָּב[45] וְאֶת בְּתוּלַת הַשִּׁקְמָה[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עָבִים[47]. וּמָכַר[48] כָּל הַדְּקָלִים שֶׁבָּהּ. אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן סְדוּרוֹת[49] לְגָדֵר, וְלֹא אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מֻנָּחוֹת עַל גַּבֵּי הָעֲמָרִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מוּכָנוֹת[50] לְכָךְ; וְלֹא אֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁאֵינָן מֻנָּחִין[51] תַּחַת הַגְּפָנִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁפִּין וַחֲלָקִים[52] וּמוּכָנִים לְכָךְ; וְלֹא אֶת הַתְּבוּאָה הָעֲקוּרָה[53] מִן הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי[54] שֶׁהִיא צְרִיכָה[55] לַשָּׂדֶה. וּבִזְמַן[56] שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין.

24) משנה בבא־בתרא סח: 25) ובה יש קנה־מידה מיוחד ביחס לתשמישים, והוא שאף תשמישים שאינם קבועים בקרקע, אבל הם מיוחדים לשדה זה ואין מזיזים אותם ממקומם, אף הם בכלל השדה (רשב"ם ד"ה האבנים שהן לצרכה, וסמ"ע סי' רטו ס"ק כו). 26) כך הוא במשנה. ובגמרא יש שני פירושים, אשר לטיבם של האבנים האלו, ורבינו הביא שניהם להלכה, שלענין הדין שניהם אמת (מגיד־משנה). 27) המסודרות בתוך השדה לעשות מהן גדר לשדה. אבל אם אינן סדורות, אע"פ שהן צבורות, אינן נמכרות עם השדה (גמרא שם סט.). 28) אחרי קצירת העמרים, שוטחים אותם על פני השדה, ושמים עליהם אבנים שלא יתפזרו על־ידי הרוח (רשב"ם שם סט.). והנה בגמרא שם אמרו שלדעת רבנן החולקים על רבי מאיר "הוא דמחתן", ולדעת רשב"ם היינו שהן מונחות בתוך השדה. ולדעת ה'תוספות' (שם ד"ה והוא) צריך שיהיו מונחות פעם אחת על העמרים. והזמנה גרידא אינה מספיקה לענין זה (סמ"ע שם ס"ק כט). ומדברי רבינו נראה שגם עכשיו בעת הקנייה, הן מונחות על העמרים. 29) לצורך קבוע של השדה. ואף־על־פי שאינם מחוברים לה. 30) משנה, שם סח: 31) המפוצלים (רשב"ם ד"ה קנים המחולקין) או שהוסרו קליפותיהם, שלא יתליעו ('תוספות' ד"ה מחולקין, בשם ה'ערוך'). 32) כלומר, העומדים תחת הגפנים. וראה למעלה הערה כז בדין אבנים. 33) כלומר, לסמוך את הגפנים. ומכאן שהמוכר לחבירו "שדה" - הגפנים בכלל (רשב"ם שם). וראה למעלה פכ"ד הי"ד והערה קנט. ולהלן הערה מז. 34) לצורך השדה (= הגפנים שבתוכה). 35) שהיא בשלה, עד שראויה לקצירה. כן הוא במשנה ובגמרא שם. 36) זה לשון רבינו בפירוש המשנה: "ומחיצת הקנים, מקום שנטועים בו הקנים בלבד". ולפנינו במשנה: "חיצת הקנים". ופירשה הרשב"ם: "קנים הרבה הגדילים בקלח אחד" (ועיין 'תוספות יום טוב' וסמ"ע ס"ק ל). 37) רובע סאה. ולפיכך היא נטולת חשיבות ובטילה אגב השדה (משנה שם). 38) ועם זה בטלים אגב השדה (גמרא שם סט.). 39) הסוכה של שומרי הכרם. 40) כגירסת רבינו חננאל והרי"ף (ובמשנה שלפנינו: "שאינה עשויה בטיט", וראה להלן). 41) שכיון שהיא טוחה סביב בטיט - היא נחשבת קבועה ועומדת בשדה (סמ"ע, ס"ק לא). ודעת רשב"ם בהיפך: כיון שאינה טוחה בטיט - אינה חשובה, והיא בטלה לגבי השדה. 42) כן הוא בגמרא. 43) משנה, שם. 44) אילן המגדל חרובים. 45) כשהחרוב מזדקן ונעשה חזק, מרכיבים אותו באילנות אחרים. וזה שהוא צעיר עדיין אינו חשוב, ובטל הוא אגב השדה. 46) אילן שעושה מין תאנים. וכשעודנו צעיר ולפני שחתכו ענפיו, הוא נקרא: "בתולת השקמה". והוא בטל לגבי השדה. 47) שענפיה עבים. כן הוא בגמרא שם. 48) אין זה מפורש במשנה, ולמדה רבינו מהא דלעיל, שהמוכר את השדה מכר את הגפנים שבה (עיי"ש הערה לב), ומהא דלהלן שלא מיעטו אלא חרוב המורכב וסדן השקמה - הרי שאילנות אחרים הם בכלל השדה. וכן מפורש בתוספתא פ"ג דבבא־בתרא (הוצאת צוק"מ עמ' 14, 402). וראה עוד למעלה פרק כד הלכה יב והערה קכא, ושם הי"ד והערה קנט. 49) אף שהן צבורות לצרכי הגדר, וכחכמים ולא כרבי מאיר (שם סט.). 50) עומדות מזומנות לתשמיש זה. ואף כאן כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 51) שאינם עומדים. ראה למעלה הערה לא. 52) זה פירוש המילה "משופין", ואף זה כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 53) התלושה. 54) כן הוא בגמרא (שם). 55) לשוטחה על פני השדה לייבשה (רשב"ם שם). 56) משנה (שם סח:).

ג. בֵּין כָּךְ[57] וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר[58] מְחִיצַת הַקָּנִים שֶׁהִיא בֵּית רֹבַע[59], אַף עַל פִּי[60] שֶׁהַקָּנִים שֶׁבָּהּ דַּקִּים וּקְטַנִּים. וְלֹא[61] מָכַר עֲרוּגָה[62] קְטַנָּה[63] שֶׁל בְּשָׂמִים[64] שֶׁיֵּשׁ לָהּ שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּגוֹן[65] שֶׁקּוֹרִין לָהּ בֵּי וַרְדָא[66] שֶׁל פְּלוֹנִי. וְלֹא אֶת הַשּׁוֹמֶרֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְּטִיט[67], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְבוּעָה בָּאָרֶץ. וְלֹא

מָכַר אֶת הֶחָרוּב הַמֻּרְכָּב[68] וְלֹא סַדָּן[69] שֶׁל שִׁקְמָה, וַאֲפִלּוּ הֵן דַּקִּים[70]. וְלֹא מָכַר[71] אֶת הַבּוֹר[72] שֶׁבָּהּ, וְלֹא אֶת הַגַּת[73], וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ[74], בֵּין חֲרֵבִים[75] בֵּין שְׁלֵמִים[76].

57) משנה, שם. 58) מפני שכל המנויים להלן: מחיצת הקנים שהיא בית רובע, ערוגת בשמים, חרוב המורכב וכו', נחשבים כשדה בפני עצמם ואינם נכללים במשפט: "כל מה שבתוכו", שהוא מכר לו שדה אחת ולא שתי שדות (רשב"ם שם ד"ה לא את חיצם הקנים, ומגיד־משנה כאן). 59) שאז היא נחשבת כשדה נפרד. 60) גמרא, שם סט. 61) מימרא של רבי יוחנן, שם. 62) גינה בצורת מלבן מרובע. כלשון רבינו בפירוש המשנה (כלאים פ"ג מ"א): "עושים בגינות ערוגות מרובעות כדי לזרוע בם הירקות", ו"לשון עברי הוא מערוגת מטעה" (יחזקאל יז, ז) — 'תוספות יום טוב' שם. 63) ואין בה בית רובע (רשב"ם שם). 64) לדעת הרשב"ם (שם), הוא־הדין לכל שדה שיש לה שם בפני עצמו, אלא ששדה של בשמים הדרך לקרוא לה שם מיוחד (ד"ה לא את חיצת הקנים בלבד). 65) פירוש רב פפא, למימרת רבי יוחנן (שם). 66) בית הוורד. 67) כגירסת הר"ח והרי"ף. והטעם, שכיון שאינה טוחה מסביבה בטיט, הרי היא כדבר המטלטל ואינה בטלה לשדה (ובמשניות שלפנינו, הגירסא להיפך: "שהיא עשויה בטיט". לפי שאז היא חשובה ואינה בטלה אגב השדה, וזוהי דעת רשב"ם. וראה למעלה הערות לט־מ). 68) שמרכיבים את החרוב אחרי שהוא מזדקן, ואז יש לו חשיבות מיוחדת ונחשב כשדה בפני עצמו. 69) גזע העץ, כשהשקמה מזקינה, קוצצים את עוביה, ואחרים באים במקומם ואז נקראת בשם "סדן", ונעשית חשובה ביותר, ואינה בטילה אגב השדה. 70) כלומר, החרוב והסדן הם דקים (גמרא שם). 71) מפני שכל אלו והמנויים להלן, הם דברים נפרדים ובלתי כלולים בתוך השדה, משנה שם עא. 72) בור של מים בתוך השדה להשקות את השדה. 73) מקום שדורכים בו ענבים. 74) מושבם של יונים. וכל אלו אינם נמכרים בכלל השדה, אע"פ שאמר לו: "כל מה שבתוכה" (רשב"ם שם). 75) מלשון חורבן שאין מים בבור ואין יונים בשובך וכו'. 76) כלומר, מיושבים.

ד. וְצָרִיךְ[77] הַמּוֹכֵר לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[78] מִן הַלּוֹקֵחַ, כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ עַד אוֹתוֹ הַבּוֹר אוֹ אוֹתוֹ הַדּוּת אוֹ אוֹתוֹ הַגַּת אוֹ אוֹתוֹ הַשּׁוֹבָךְ[79] שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה. וְאִם[80] פֵּרֵשׁ וְאָמַר 'חוּץ מֵאֵלּוּ' - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ [דֶּרֶךְ][81].

77) משנה, שם. כרבי עקיבא ולא כחכמים. 78) שהמוכר, בעין יפה הוא מוכר, ואנו מניחים שלא השאיר לעצמו דרך בתוך השדה שמכר, אף שהוא צריך לה לשם הליכה אל הדברים שהשאירם בשדה. 79) דקדק לכתוב רק אלו, שרק להם צריך לקנות דרך ולא לאחרים הנזכרים בהלכה זו, וכן נראה ברשב"ם שם ד"ה במוכר (הגר"א סימן רטו ס"ק יז). וראה במגיד־משנה, ולמעלה פרק כה הלכה ג ובהערה כט. 80) משנה, שם. ובזה אף רבי עקיבא מודה (שם). 81) לפי שהתנאי מיותר, שהרי בין כך היא שלו, ולפיכך אנו אומרים, שבא להוסיף בענין דרך.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[82] בְּמוֹכֵר; מִפְּנֵי[83] שֶׁהָיָה לוֹ לַלּוֹקֵחַ[84] לְפָרֵשׁ[85] וְלֹא פֵּרֵשׁ[86], אֵין לוֹ[87] אֶת אֵלּוּ[88]. אֲבָל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה - קָנָה[89] אֶת כֻּלָּן[90]; בֵּין בְּשָׂדֶה, בֵּין בְּבַיִת, בֵּין בְּחָצֵר, בֵּין בְּבֵית הַבַּד[91]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הַנּוֹתֵן קַרְקַע[92] בְּמַתָּנָה - קָנָה הַמְקַבֵּל כָּל הַמְחֻבָּר[93] לָהּ[94], עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ[95].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אֲבָל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה - קָנָה אֶת כֻּלָּן".

ההבדל שבין מתנה למכר וירושה הוא, שבמכר וירושה צריכה להיות שייכות ואחיזה ללוקח או ליורש, שהרי הירושה היא דווקא בקרובו של המוריש, ומכירה היא לזה ששילם מנכסיו תמורת הדבר הנמכר. מה שאין כן במתנה אפשר שלא יהיה למקבל שום שייכות ואחיזה למתנה הניתנת לו רק מצד חסדו וטובו של הנותן, ולכן הדין שאם נתן במתנה גם אם לא פירש המקבל קנה הכל, כיון שאין לו שום אחיזה ושייכות למתנה ואינו יכול לפרש דבר.

ומבואר בהמשך "וככה" פרק עא, שהגם שבעניין התורה הלשון הוא "נותן התורה" ו"אשר נתן לנו", מכל־מקום יש בנתינת התורה את כל שלושת העניינים ירושה, מכר ומתנה (עיי"ש).

(לקו"ש י"ג ע' 115 הע' 23
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

82) [שישנם כמה דברים שאינם מכורים בכלל שדה, בית, חצר ובית־הבד, אפילו אם אמר לו "דבר זה וזה וכל מה שבתוכו" וראה להלן]. 83) כדבריו של יהודה בן נקוסא (שם). 84) כן כתב גם בפירוש המשניות, וכ"ה ברשב"ם שם בשם ר"ת. 85) שהרי הוא נותן מעות, ואינו מתבייש לעמוד על המקח ולפרש ברורות מה כלול במכר. 86) והוא לא עשה כן ולא פירש. 87) הפסיד בגלל ההזנחה שלו. 88) שאע"פ שאמרו: המוכר בעין יפה הוא מוכר - היינו לענין זה שמה שמכר מפורש מכר הכל ולא עיכב לעצמו כלום, אבל לא עד כדי כך שיכלול במכירתו יותר ממה שפירש (רשב"ם ד"ה במכר). 89) המקבל, שהוא מתבייש לומר לנותן שיפרט לו בדיוק את פרטי המתנה (פירוש המשניות). 90) היינו, כל אלה שאינם בכלל המכר, וגם אלה שאינם אפילו בכלל "כל מה שבתוכה", כגון חרוב המורכב (רשב"ם שם ד"ה אבל בנותן מתנה, ורמב"ן בשם ר"י מיגאש), בכל זאת הם בכלל המתנה. 91) [נראה שאף מרחץ בכלל זה, אע"פ שהשמיטו רבינו. אבל עיר אינה בכלל זה. שהרי לדעת רבינו אין לכלול במתנה אלא "דבר המחובר לה", פרט למטלטלין ופרט לדבר המחובר שהוא מחוצה לה. ואילו

בעיר אין לך דבר לכלול במתנתו אלא מטלטלין או דברים שהם מחוצה לה]. 92) כי דוקא בקרקע קיים הפרש זה בין מכר ומתנה, אבל לא במטלטלין כגון ספינה (מגיד־משנה). 93) פרט לתלוש. ואפילו תבואה התלושה הצריכה לקרקע (ולדעת הרשב"ם, אם צריכה לקרקע, הרי היא בכלל). 94) דוקא מה שבתוך הדבר הניתן, כגון בור ודות וחרוב. אבל לא במה שנמצא חוצה לו, כגון יציע וחדר (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). [וראה למעלה הערה צ]. 95) הנותן, מה הוא מוציא מכלל המתנה.

ו. וְכֵן[96] הָאַחִין[97] שֶׁחָלְקוּ[98], וְזָכָה אֶחָד מֵהֶן[99] בַּשָּׂדֶה - זָכָה בְּכֻלָּן[100]. וְהַמַּחֲזִיק[101] בְּנִכְסֵי הַגֵּר[102], הֶחֱזִיק בַּשָּׂדֶה - זָכָה בְּכֻלָּן[103]. וְהַמַּקְדִּישׁ[104] אֶת הַשָּׂדֶה - הִקְדִּישׁ כֻּלָּן.

96) מילת ההשוואה מתוספת הרמב"ם היא. 97) משנה, שם. 98) שמכיון שבאו לחלוק, רוצים להסתלק אחד מהשני לגמרי (סמ"ע סימן רטו ס"ק מא). 99) כלומר, כל אחד מהן. ובמשנה שם: "וזכו בשדה". 100) כלומר, "בכל שהוא קבוע ועומד בשדה" (סמ"ע שם). 101) עשה קנין חזקה (משנה שם). 102) שהם הפקר, וכל הקודם ועושה בהם קנין זכה. 103) אף בהרוב המורכב וכיוצא בו, אע"פ שהוא כשדה אחר, והמחזיק בשדה אינו קונה את השדה השניה הסמוכה לה, אם יש מיצר ביניהם (ראה להלן פ"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה ז) - כאן נקנה החרוב, שהרי אין מיצר בינו ובין שאר השדה (רשב"ם שם ד"ה החזיק בכולה, וסמ"ע ס"ק מב). 104) שהמקדיש מקדיש בעין יפה באותה המידה של מתנה, ואף כאן לא היה למקבל ההקדש, כלומר הגזבר, לפרש - כמו מקבל מתנה (למעלה הערה צ).

ז. אַף בְּמוֹכֵר וְלוֹקֵחַ אֵין כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מֵעִנְיָנִים[105] אֲמוּרִים אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מִנְהָג, וְלֹא שְׁמוֹת יְדוּעִים[106] לְכָל דָּבָר וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁהַמּוֹכֵר כָּךְ מָכַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה מָכוּר, וְסוֹמְכִין עַל הַמִּנְהָג[107]. וְכֵן מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין אֶלָּא בַּיִת[108] לַבַּיִת בְּלֵבוֹ, אוֹ שֶׁקּוֹרִין בַּיִת לַבַּיִת וְכָל סְבִיבוֹתָיו וּלְכֹל שֶׁעַל גַּבָּיו - הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם. וְכֵן הַדִּין בְּמוֹכֵר חָצֵר אוֹ שָׂדֶה אוֹ עִיר אוֹ מִטַּלְטְלִין - בַּכֹּל הוֹלְכִין אַחַר הַשֵּׁמוֹת הָעֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל.

105) בכ"י תימן: "מעניינים". 106) שמות ידועים לנושאי המכירה, כלומר, מה כלול בכלל הבית או השדה. 107) כן הוא בתוספתא פ"ד דבבא־בתרא (הוצאת צוק"מ עמ' 24, 403) וכן כתב רב האי בספר "המקח והממכר" שער כ בסופו. וראה למעלה פרק יז הלכה ו, ולהלן פכ"ז הי"א, ופכ"ח הט"ו. 108) מקור הדברים בבבא־בתרא סא: ובבא־קמא כז.

ח. וְזֶה עִקָּר גָּדוֹל: בְּכָל דִּבְרֵי מַשָּׂא וּמַתָּן הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם וְאַחַר הַמִּנְהָג. אֲבָל מָקוֹם שֶׁאֵין יָדוּעַ בּוֹ מִנְהָג וְלֹא שֵׁמוֹת מְיֻחָדִין, אֶלָּא יֵשׁ קוֹרִין כָּךְ וְיֵשׁ שֶׁקּוֹרִין כָּךְ - עוֹשִׂים כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁוּ חֲכָמִים בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללין במכירת הספינה ושאינן נכללין, וכן בכל שאר המטלטלין אם בהמות ואם עבדים ואם שאר הדברים.

א. הַמּוֹכֵר[2] אֶת הַסְּפִינָה - מָכַר אֶת הַתֹּרֶן[3], וְאֶת הַגֵּס[4], וְאֶת הָעֲגָנִים[5] שֶׁלָּהּ, וְאֶת כָּל הַמְּשׁוֹטִין[6] הַמַּנְהִיגִין[7] אוֹתָהּ[8], וְאֶת הַכֶּבֶשׁ[9] וְהָאַסְכָּלָה שֶׁעוֹלִין בָּהֶן לַסְּפִינָה וְיוֹרְדִין עָלֶיהָ, וְאֶת בֵּית הַמַּיִם[10] שֶׁבְּתוֹכָהּ; אֲבָל לֹא מָכַר[11] אֶת הַבִּצִּית[12], וְהִיא הַסְּפִינָה הַקְּטַנָּה[13] שֶׁהוֹלְכִים בָּהּ עַל הַמַּיִם הַקְּרוֹבִים לַיַּבָּשָׁה[14]; וְלֹא מָכַר הַדּוּגִית[15], וְהִיא הַסְּפִינָה הַקְּטַנָּה שֶׁצָּדִין[16] בָּהּ הַמַּלָּחִים אֶת הַדָּגִים; וְלֹא מָכַר אֶת הָעֲבָדִים הָעוֹשִׂין בָּהֶן[17], וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין[18], וְלֹא אֶת הַסְּחוֹרָה[19] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ אֲנִי מוֹכֵר' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין.

2) משנה בבבא־בתרא עג. ובריתא שם. 3) עמוד גבוה, שעליו תולין את הנס (ראה להלן). 4) הוילון או המפרש שפורסין על התורן, להוליך את הספינה ברוח. 5) ברזלים כעין מזלגות של ברזל הקשורים בשלשלאות, שמשליכים לתוך הים, לעגן את הספינה ולהעמידה. 6) כן הוא בגמרא, בפירוש למילה "מנהיגין" שבמשנה. והם עצים שבהם משוטטים ומושכים את הספינה (יד רמ"ה). ויש מפרשים "החבלים שבהם מושכים את הספינה ומכניסים אותה לנמל" (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 7) משוטים אלו, מנהיגים ומושכים את הספינה בים. 8) בנוסח הגמרא שלנו, חסרה מילה זו לגמרי. ו"אסכלה" שבברייתא (שהובאה בסמוך) היא ה"כבש של הספינה שעולים בו" (רשב"ם בשם רב האי ור"ח), אבל יש מפרשים שהיו שם שני סולמות: האחד שבו עולים מהיבשה אל הספינה, והשני שבו יורדים מפתח הספינה אל קרקעית הספינה. לאחד קראו "כבש", ולשני - "אסכלא" (סמ"ע סימן רב ס"ק ד). וזהו מה שכתב רבינו "שעולין - ויורדין עליה". 9) מקום בספינה, שאוצרים בו מים מתוקים, כיון שמי הים הם מלוחים ובלתי ראויים לשתיה. 10) שכל אלו המנויים להלן, אף שהם עשויים לצרכי הספינה, אין שם הספינה עליהם, ואפשר להשתמש בהם גם לצרכים אחרים. 11) כתנא־קמא, ולא כרבי נתן (שם). 12) הקשורה לגדולה, ועוברים מן הגדולה עליה סמוך ליבשה. 13) לפי שאין הספינה הגדולה יכולה להתקרב אל היבשה, מפני שאין שם נמל־מים־עמוק, ולפיכך עוברים ממנה לספינה קטנה ועל־ידה יורדים אל היבשה. 14) כתנא־קמא, ולא כסומכוס (שם). 15) בגמרא (שם) אמר רבא "ביצית היינו דוגית", והפרש השמות תלוי רק במוצא הגיאוגרפי של התנאים: רבי נתן הוא בבלי, ובמקומו קראו לספינה קטנה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביצית. וסומכוס הוא מארץ־ישראל, ושם קראו לה: דוגית. אבל דעת רבינו שיש ששינוי השם כרוך גם בשינוי המהות, והוא: שבבבל שהימים והנהרות לא היו עמוקים אצל שפתם, ולפיכך היה צריך לעבור בהם מהספינה הגדולה לקטנה והיא הביצית. ואולי על שם הביצה שעל שפת היאורות הבבליים. ובא"י היו המים שעל שפת הים עמוקים, לא היו משתמשים בספינות הקטנות האלו אלא לשם צידת דגים. ומה שאמר רבא ש"ביצית היינו דוגית", רוצה לומר שהמדובר כאן באותה הספינה הקטנה, אלא משתמשים בה לצרכים שונים, וכתוצאה מזה העלו לה שמות שונים במקומות שונים (כסף־משנה). 16) העובדים בספינות (משנה, שם). 17) שקים גדולים שבהם משימים הסחורה שבספינה (רשב"ם שם עז:). 18) פירושו של רב פפא (שם עז:) למלה "אנתיקי" שבמשנה, ולכאורה זה מיותר, אחרי שגם השקים, הקבועים יותר בספינה, אינם נמכרים אתה, ואולי לא הובא זה אלא להשמיענו, שאף הסחורה כלולה בביטוי: "היא וכל מה שבתוכה" (כן כתבו ה'תוספות' שם עג. ד"ה ולא את האנתיקי). 19) משנה (שם עז:).

ב. הַמּוֹכֵר[20] אֶת הַקָּרוֹן[21] - לֹא מָכַר אֶת הַפִּרְדוֹת[22], בִּזְמַן[23] שֶׁאֵינָן קְשׁוּרוֹת עִמּוֹ[24]; מָכַר אֶת הַפִּרְדוֹת - לֹא[25] מָכַר אֶת הַקָּרוֹן. מָכַר אֶת הַצֶּמֶד[26] - לֹא מָכַר[27] אֶת הַבָּקָר; מָכַר אֶת הַבָּקָר - לֹא מָכַר אֶת הַצֶּמֶד, וַאֲפִלּוּ[28] בְּמָקוֹם שֶׁקּוֹרִין מִקְצָתָן[29] לַצֶּמֶד[30] בָּקָר.

20) "מין מן העגלות" (פירוש המשניות). 21) בפירוש המשניות (שם) הביא רבינו שני פירושים, וזה לשונו: "ופרדות עצים הנפרדים ממנו, שמושכות אותו. ויש מפרשים - קיבוץ פרדה. כלומר, הבהמות שמושכות את הקרון". 22) גמרא שם. על רקע של סתירה בין הברייתא והמשנה. 23) בשעת מכירה, ואם קשורות עם הקרון בשעת מכירה - נמכרות הן עמו (מגיד־משנה). ויש אומרים, שכל זה אינו אלא במוכר, אבל במשכיר, שאין דרך לשכור פרדות מאחר וקרון מאחר - נמכרות הן עם הקרון אע"פ שאינן קשורות עמו (נמוקי־יוסף). 24) כנראה, מסתימת הלשון, שאף אם הקרון והפרדות קשורים - אין הקרון נמכר עמהן. וכן הביא הרמ"א (סי' רב סעיף ב) בשם ה'טור'. והטעם, שהפרדות אפשר לרכוב עליהן בלי הקרון, ולא כן בקרון בלי הפרדות, ולפיכך אין הפרדות קשורות כל־כך בקרון כמו שהקרון קשור בהן (סמ"ע, שם ס"ק ז). 25) "העול שבצוארי השוורים, המחבר אותם" (פירוש המשניות). 26) ולא הזכיר את הפרט של "קשורות", ולדעת ר"י בן מיגאש והרמב"ן דין צמד ובקר לענין קשורות, כדין קרון ופרדות (מגיד־משנה). [וכן יש ללמוד מדברי התוספתא (בבא־בתרא תחלת פ"ד): "מכר את הצמד מכר את הבקר, מכר את הבקר לא מכר את הצמד". וזהו בניגוד למשנה: "מכר את הצמד לא מכר את הבקר". ועל־כרחנו שהתוספתא עוסקת באופן שהם קשורים, בדומה לתירוץ הגמרא בענין קרון ופרדות]. אבל דעת הרשב"ם שבצמד ובקר לא קנה אפילו אם הם קשורים, והוכיח כן ממה שאמרו בגמרא (עח:) "תנא, מילי מילי קתני", ואין ללמוד דבר מדבר. והרמ"א (רב סעיף ד) פסק כדעת ר"י בן מיגאש, וראה להלן הלכה ג והערה לא. 27) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם עז:). 28) אבל אם כולם קוראים כך, הם נמכרים יחד (בסוגיא שם). וראה להלן פרק כח הלכה טו והערה קכד. 29) כלומר, לצמד עם בקר ביחד, קוראים "בקר". וזה מוסב על "מכר את הבקר, לא מכר את הצמד" (ועיין סמ"ע שם ס"ק י). 30) הראב"ד ציין כאן את המקור בתוספתא, ואמנם נמצאת הלכה זו שם (בבא־בתרא בתחילת פ"ד), אלא שלשונה קטוע כדלהלן: "מכר את העול, מכר את הפרות, לא מכר את העול". אבל בספר "המקח והממכר" לרב האי, שער כ הביא הלכה זו במלואה, ונראה שמקורו בתוספתא זו. וזה לשונו: "דגרסי' מכר את העול מכר את הפרה, מכר את הפרה לא מכר את העול" (תוספות ראשונים).

ג. הַמּוֹכֵר[31] אֶת הָעֹל[32] - מָכַר אֶת הַפָּרָה[33]; מָכַר אֶת הַפָּרָה - לֹא מָכַר אֶת הָעֹל. מָכַר אֶת הָעֲגָלָה[34] - מָכַר אֶת הַבָּקָר[35]; מָכַר אֶת הַבָּקָר - לֹא מָכַר אֶת הָעֲגָלָה. וְאֵין הַדָּמִים רְאָיָה[36] בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[37].

31) במסכת כלים (פי"ד משנה ד) פירש רבינו, עול של עגלה שהוא "העץ הנמשך בין שתי הבהמות, אשר יוליכו העגלה יקרא עול". וכיוצא בזה צריך לפרש עול של פרה, שהוא העץ ששמים על צוארי הפרה למשוך אותה בו. 32) לכאורה, הצמד זהה עם העול, ויש כאן סתירה להלכה הקודמת, שהמוכר את הצמד לא מכר את הבקר, ורמז על זה המגיד־משנה. וגם עצם הלכה זו תמוה, האיך תימכר הפרה אגב העול ('טור' סימן רב). ואמנם הראב"ד השיג בזה על רבינו, בטענה, ש"אע"פ שהוא כן בתוספתא אין סומכין עליה, שאין הטעם שלה ברור". אבל הסמ"ע (שם ס"ק יא) כתב שכאן בעול, מדובר שהוא קשור עם הפרה, ובאופן זה גם בצמד נמכר הבקר עמו, ראה למעלה שם הערה כה. 33) אף כאן ישנה סתירה למה שכתוב בהלכה הקודמת "המוכר את הקרון לא מכר את הפרדות" (ראה במגיד־משנה וכסף־משנה). ולדעת הסמ"ע (שם ס"ק יא) אף כאן מדובר כשהבקר קשור לעגלה, ובאופן זה גם בקרון ופרדות - קנה הפרדות. 34) כנראה מהראב"ד, שאף כאן המקור הוא התוספתא. וכן ציין ב"באר הגולה" (סימן רב אות י), וכן הוא בספר "המקח והממכר" שם: "דגרסי' כו' מכר את העגלה מכר את הפרה, מכר את הפרה לא מכר את העגלה". אבל לפנינו בתוספתא ליתא. 35) משנה (שם עז:) כחכמים, ולא כרבי יהודה. 36) שאף שנתן הלוקח סכום כסף גדול, המתאים לקנין שני הדברים, ועולה הרבה יותר על ערך האחד, אין זה משמש הוכחה לטיב הקנין, ועיין להלן הלכה ה. ושם כל פרטי הדין ואף הנמקתו. 37) שהלשון המקובלת נוגדת לראיית הדמים.

ד. וְכֵן[38] הַמּוֹכֵר[39] אֶת הַחֲמוֹר - מָכַר[40] אֶת הַמַּרְדַּעַת[41] וְאֶת הָאֲפָף[42], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עָלָיו[43]; אֲבָל לֹא מָכַר[44] אֶת הַשַּׂק[45] וְלֹא מִרְכֶּבֶת הַנָּשִׁים[46], וַאֲפִלּוּ[47] הָיוּ עָלָיו[48] בְּשָׁעַת הַמֶּכֶר.

38) מילת ההשוואה שהוסיף רבינו, מכוונת, כנראה, למה שנאמר בהלכה ה, שגם בענינים אלה אין הדמים ראיה. 39) משנה בבא־בתרא עח. בהתאם לפירושו של עולא בגמרא שם. 40) הכלל בזה הוא כדלהלן: כלי הרכיבה הם בכלל מכירת החמור (ואין בזה שום מחלוקת תנאים), שסתם חמור עומד לרכיבה, אבל כלי המשא שלו אינם בכלל (כדעת תנא־קמא של נחום המדי במשנה שם), וכך יוצא מתוך המימרא של עולא. 41) "כעין אוכף (= כר) שמניחים על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם" (רמ"א, רב סעיף ז). 42) כעין "כלי עץ נתון על המרדעת לרכיבה או כדי למנוע חיכוך המשאות" (רמ"א שם). 43) זו היא דעת ר"י בן מיגאש, והוא מוכיח כן מתוך זה שנסתפקו בגמרא, אם פלוגתת התנאים בכלי המשא היא כשאינם עליו, או בעודם עליו. ואילו בכלי רכיבה, שעליהם אמר עולא שלדברי הכל הם מכורים - בהם לא ציין שהמדובר בעודם עליו, הרי שבהם אין הבדל זה קיים. אך ראשונים אחרים סוברים, שדבר זה תלוי בפתרון הבעיא: אם בכלי משא מדובר כשאינם עליו, ברור שכלי רכיבה אף אם אינם עליו - הם בכלל. אבל אם בכלי משא מדובר בעודם עליו, מסתבר שגם בכלי רכיבה לא קנה אלא אם עודן עליו. ומכיון שהבעיא לא נפתרה, אין מוציאין מידי הנתבע, היינו, מידי המוכר. יוצא במסקנא, שכלי משא אינם מכורין אף בעודן עליו, וכלי רכיבה מכורים רק אם עודם עליו (מגיד־משנה). 44) כתנא־קמא ולא כנחום המדי, במשנה שם. 45) העשוי לשים בתוכו משא. 46) שזה גם כן כעין כלי משא, שהאשה אינה רוכבת כגבר, אלא יושבת כמשא. [כן הוא ברשב"ם שם ובסמ"ע (סי' רב ס"ק יב). וראה בפסחים ג. ולהלן פ"ד מהלכות שכירות הלכה ה]. 47) דבר זה הוא, כאמור, בעיא בגמרא שלא נפתרה, ולפיכך פסק שלא קנה, לפי שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכן כתב הרי"ף. 48) בברייתא שם אמרו: "שאם אמר הוא וכל מה שעליה - כולן מכורין", והביאו הרמ"א בסימן רב סעיף ז. ופלא שרבינו השמיטו.

ה. וְאֵין[49] הַדָּמִים רְאָיָה[50]. שֶׁאִם[51] טָעָה[52] בִּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת[53] טוֹעָה - יֵשׁ לוֹ[54] אוֹנָאָה[55] אוֹ בִּטּוּל מֶקָּח[56], כְּדִין כָּל הַמּוֹכֵר וְלוֹקֵחַ[57]; וְאִם[58] טָעָה בִּכְדֵי שֶׁאֵין[59] הַדַּעַת טוֹעָה - לֹא[60] בָּטַל הַמֶּקָּח, שֶׁזֶּה[61] מַתָּנָה[62] נָתַן לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא[63] הַחֲמוֹר[64] בְּלֹא שַׂקִּים[65]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא[66] בָּזֶה אֵין מְבִיאִין בּוֹ רְאָיָה מִן הַדָּמִים.

49) משנה, שם עז: כחכמים ולא כרבי יהודה. 50) היינו, שאם נתן הלוקח דמים, שסכומם עולה על ערך נושא המכירה, אין אומרים שזה ראייה שהתכוון לכלול במכירה זו עוד דברים, כגון אם קנה צמד, ונתן מאה זהובים, אין אומרים: כיון שבעד צמד לבדו לא היה נותן סכום גדול כזה, אלא ודאי התכוון גם לצירוף הבקר (סמ"ע שם ס"ק טו). 51) כלומר, ודינו של העודף כדלהלן. 52) היינו, הטעות היא, שהוסיף דמים יותר מששוה מחיר נושא המכירה. 53) שהטעות אינה מופרזת, רק שאפשר להניח שהלוקח טעה, ונתן יותר מכפי שצריך, מתוך אי־הבנה. 54) אין אנו אומרים שהתוספת בדמים באה לכלול תוספת בחפצים, אלא שהתכוון באמת רק לנושא המכירה, ואשר לעודף דמים שנתן - היה זה מחמת טעות. וזה כלול במסגרת "אונאה", ולכן הדין הוא כמו בכל אונאה. 55) אם ההפרש הוא ב"שתות". 56) אם ההפרש הוא ביותר מ"שתות". 57) ראה למעלה פרק יב. 58) כלשון האחרון בגמרא, וכפי הנמקת הרשב"ם (ד"ה בכדי שהדעת טועה) שהתשובה הראשונה היא דוחק. 59) שההפרש הוא מוגזם, ואין להניח שהיתה כאן טעות, שאין אדם טועה עד כדי כך. 60) אף כאן, אין אנו אומרין, שהתכוון בתוספת דמים זו לתוספת דברים. ולא עוד אלא שכאן אף אין דנים דין אונאה, ואין המוכר יכול לתבוע את העודף, שבו נתאנה. 61) העודף הזה. 62) שמכיון שלא יתכן שאדם טועה בשיעור כזה, אנו אומרים שהתכוון לתת לו את העודף הזה בתורת מתנה. וזה הוא כלל בכל דיני אונאה, שאם האונאה היא מופרזת, בכדי שאין הדעת טועה - אין בה דין אונאה, והיא נחשבת כמתנה. וראה בפ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י. 63) כלומר, אינו מקבל את דמיו שנתן יותר משויו של נושא המכירה בחזרה, וכן אינו מקבל תוספת דברים על זה שכרגיל. 64) רבינו נותן דוגמא מההלכה האחרונה שעסק בה. 65) היינו, כלי המשא. 66) בכל השטחים, שאפשר היה כאילו להניח, שהדמים ישמשו הוכחה להכליל יותר דברים בנושא המכירה.

ו. הַמּוֹכֵר[67] אֶת הַשִּׁפְחָה - מָכַר כֵּלִים[68] שֶׁעָלֶיהָ, אֲפִלּוּ הֵם מֵאָה; אֲבָל לֹא[69] מָכַר הַשֵּׁירִים[70] וְלֹא הַנִּזְמִים[71] וְלֹא הַטַּבָּעוֹת וְלֹא אֶת הַקַּטְלָאוֹת[72] שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְאִם[73] אָמַר לוֹ 'שִׁפְחָה וְכָל מַה שֶׁעָלֶיהָ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ כֵּלִים שֶׁל מֵאָה מָנֶה.

67) תוספתא בבא־בתרא פ"ד, והביאה הרי"ף פרק המוכר את הספינה. 68) בגדים. 69) והכלל הוא: מכר את הבגדים ולא את התכשיטים שעליה, כי כל אלו שהוא מונה להלן ושמוציאם מכלל המכירה - אינם מלבושים אלא תכשיטים. 70) אצעדות. 71) טבעות ששמים באף או באוזן (ועיין שבת נט: ורמב"ם פי"ט מהלכות שבת הלכה ז). 72) תכשיט של אשה הנתון בצואר בדוחק, והאשה חונקת עצמה בה כאילו היא קוטלת את עצמה, כדי שתראה בעלת בשר, וכך הם דברי רבינו בפירוש המשניות (פרק במה אשה, שבת נז.): "וקטלא - חונקת, והיא חוטין שעורכין בה גרגרי זהב וקושרין אותה על הצואר בדוחק כאדם החונק את עצמו" (וראה בשו"ע חו"מ סימן רכ, סעיף ט). 73) כן בתוספתא שם.

ז. הָאוֹמֵר[74] לַחֲבֵרוֹ: שִׁפְחָה מְעֻבֶּרֶת אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, פָּרָה מְעֻבֶּרֶת אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מָכַר לוֹ אֶת הַוָּלָד[75]. שִׁפְחָה מֵנִיקָה[76] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, פָּרָה מֵנִיקָה[77] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - לֹא מָכַר לוֹ אֶת הַוָּלָד[78]. חֲמוֹרָה[79] מֵנִיקָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מָכַר לוֹ אֶת הַסִּיָּח[80]; שֶׁאֵין[81] אָדָם קוֹנֶה חֲמוֹרָה לַחֲלָבָהּ[82].

74) תוספתא פ"ד דבבא־בתרא (הוצאת צוקמ. עמ' 3, 403). 75) שהרי אמר לו: "מעוברת". 76) תוספתא שם. 77) משנה בבא־בתרא עח: (לפי פירושו של רב פפא). וכן הוא בתוספתא שם (לפי כ"י ווין ודפוס ראשון - תוספות ראשונים). 78) מפני שיד הלוקח על העליונה, והמוכר יכול לומר שהתכוון במילה "מניקה", שיוכל הלוקח להשתמש בחלב הפרה, ולנצל את השפחה בתור מינקת לבנו של הלוקח, אבל לא התכוון למכור את הוולד של הפרה או של השפחה (סמ"ע שם ס"ק כ). 79) משנה שם, לפי פירושו של רב פפא שם. 80) חמור קטן. ובגמרא (שם) דרשו את המילה מלשון סיחה נאה, שחמור קטן הולך אחרי קריאה אליו, הנאמרת בנחת, ולא כן חמור זקן הזקוק לרסן ולמרדעת (ועיין שם רשב"ם ד"ה שמהלך אחרי סיחה נאה). 81) הוא הטעם שנתן בגמרא. 82) "שידוע שחלב האתון לא יצלח לכל, אם כן לאיזה תועלת אמר חמור מניקה, אלא כדי שימכור הסיח עמה" (רבינו בפירוש המשנה).

ח. הָאוֹמֵר[83] לַחֲבֵרוֹ: רֹאשׁ[84] עֵבֶד זֶה אוֹ רֹאשׁ חֲמוֹר זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - הֲרֵי זֶה מָכַר חֶצְיוֹ[85]. וְכֵן הַדִּין בְּכָל אֵיבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה[86] תְּלוּיָה בּוֹ[87]. אָמַר לוֹ: יַד[88] עֶבֶד זֶה אוֹ יַד חֲמוֹר זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מְשַׁמְּנִין[89] בֵּינֵיהֶם. וְכֵן הַדִּין בְּכָל אֵיבָר שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ. אָמַר לוֹ: רֹאשׁ פָּרָה זוֹ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - לֹא מָכַר אֶלָּא הָרֹאשׁ בִּלְבַד[90]; שֶׁהֲרֵי[91] רֹאשָׁהּ נִמְכָּרֶת[92] תָּמִיד בַּמִּטְבָּחַיִם[93].

83) ערכין ד: וירושלמי בבא־קמא פ"ה הלכה א. וראה עוד להלן. 84) והוא אבר שהנשמה תלויה בו. ראה להלן. 85) של העבד או של החמור. מאחר שהוא אבר שהחיות תלויה בו, רואים אותו כחצי הגוף. בערכין ד: אמר: "ראש עבד זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש עבד מכור לך, משמנין ביניהם. ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש עבד מכור לך, משמנין ביניהם. ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש חמור מכור לך, משמנין ביניהם". ונראה שרבינו גרס שם: "ראש עבד מכור לך, הוא וחבירו שותפים. יד עבד זה מכור לך, משמנין ביניהם" (לחם־משנה בפ"ה מהלכות ערכין הלכה יז, ועיין ביאור הגר"א סימן רכ, ס"ק טז). וראה להלן שיש סמך לנוסחא זו בירושלמי. 86) החיות. 87) הרי זה מכר חציו. כן מפרש בירושלמי (בבא־קמא פ"ה הלכה א) "רגלה מכורה לך, מכר חציה". וחסרון רגל בבהמה עושה אותה טריפה, אם נחתכה מן הארכובה ולמעלה (פ"ח מהלכות שחיטה הלכה יא). וראה בתמורה יא. שדבר שעושה אותה טריפה, הוא אבר שהנשמה תלויה בו (אור שמח). ועיין בראב"ד ובמגיד־משנה. 88) והוא אבר שאין הנשמה תלויה בו, ודין זה לא הוזכר לא בברייתא בערכין שם ולא בירושלמי שם, אבל יש ללמדו ממה שהזכירו שם ראש ורגל, מכלל שאם מכר אבר שאין הנשמה תלויה בו - לא מכר חציו. ולדעת הלחם־משנה (בהלכות ערכין שם) גרס רבינו כן בערכין שם. 89) "לשון שומא. כלומר, שישומו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי, ולפי שוויו יטול" (סימן רכ, סעיף יב) וראה למעלה פרק כא הלכה כב. 90) ברייתא שם. 91) כדברי רב פפא, בגמרא שם. 92) שרגילים למכור את הראש של פרה לחוד, מכיון שהוא ראוי לאכילה, אבל ראש העבד או ראש החמור, שאינם לאכילה, אין דרך למכרם לחוד, וכוונתו היתה למכור חציים. 93) מקום ששוחטים הבהמות.

ט. מָכַר אֶת הָרֹאשׁ[94] בִּבְהֵמָה גַּסָּה[95] - לֹא[96] מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם; מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם - לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקָּנֶה[97] - לֹא מָכַר אֶת הַכָּבֵד; מָכַר אֶת הַכָּבֵד - לֹא מָכַר אֶת הַקָּנֶה. אֲבָל בִּבְהֵמָה דַּקָּה: מָכַר אֶת הָרֹאשׁ - מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם; מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם - לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקָּנֶה - מָכַר אֶת הַכָּבֵד; מָכַר אֶת הַכָּבֵד - לֹא מָכַר אֶת הַקָּנֶה.

94) משנה בבא־בתרא פג: 95) בקר (פירוש המשניות, שם). 96) כך היו, כנראה, שימושי הלשון המקובלים באותה התקופה. 97) הריאה, ונקראת על שם הקנה שלה (רשב"ם), כלומר, הקנה בצירוף הריאה. וב'תוספות' (שם ד"ה מכר) הוסיפו גם לב.

י. הַמּוֹכֵר[98] אֶת הַבּוֹר[99] - לֹא מָכַר אֶת מֵימָיו[100]. מָכַר אֶת הָאַשְׁפָּה[101] - מָכַר אֶת זִבְלָהּ[102]. מָכַר כַּוֶּרֶת[103] - מָכַר דְּבוֹרִים. מָכַר שׁוֹבָךְ[104] - מָכַר אֶת הַיּוֹנִים.

98) כתנא־קמא בברייתא (ב"ב עט:) ולא כרבי נתן (שם). 99) שמכונסים בו מים לשתייה. 100) במשנה (שם עח:) נאמר שהמוכר בו מכר את מימיו. אך בגמרא (שם עט:) אמרו שמשנה זו היא דעת יחיד, הוא רבי נתן. וכן פסק הרי"ף שאין הלכה כמשנה. ואע"פ שכלל בידינו: "סתם במשנה, ומחלוקת בברייתא, הלכה כמשנה" - כיון שאמרו בגמרא שהמשנה היא יחידאה, אין הלכה כמותה (כסף־משנה). ויש פוסקים הלכה כמשנה (רשב"ם). 101) מקום מיוחד, שמחזיקין בו זבל. 102) שבטל אגב האשפה. 103) מקום שמגדלים בו דבורים. 104) מקום שמחזיקים בו יונים.

יא. אַל[105] יָלוּז[106] מֵעֵינֶיךָ הָעִקָּר הַגָּדוֹל בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁהוּא מִנְהַג הַמְּדִינָה[107] וְהַשִּׁמּוֹת[108] הַיְדוּעִים בְּיִחוּד לְכָל דָּבָר וְדָבָר. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג וְלֹא שֵׁם שֶׁהַכֹּל אוֹמְרִים לוֹ בְּיִחוּד וְלֹא שִׁתּוּף[109] - הוֹלְכִין אַחַר אֵלּוּ הַכְּלָלוֹת שֶׁבְּאַרְצוֹ[110] וְכָמוֹ שֶׁבְּאַרְצוֹ.

105) חזרה על הסיכום, שנאמר בסוף הפרק הקודם, וכן נמצא גם במקומות אחרים. וריבוי החזרות נראה מוזר קצת. 106) יסור, מלשון הכתוב (משלי ג, כא): "בני אל ילוזו מעיניך". 107) העיקר הזה, תכנו הוא: מנהג המדינה. שבכל עניני מקח וממכר - הולכים לפי הנוהג המקומי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

108) שבכל דיון על קביעת נושאי המכירה, קובעים השמות, שהנוהג הוא לתת במקום המכר לנושאים אלו. 109) היינו, ששם זה מיוחד רק לנושא זה, ואיננו שם שיתופי לנושאים הרבה. 110) פרק כו הלכה ח.

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו משפטי הקרקע אי זה דבר נמדד עימו וכן כל המשפטים התלויים בעניין המדידה והשיעור כשהזכירו הלוקח או המוכר (מודה) [מידה], וכל הנמשך אחר זה.

א. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[2]: בֵּית כּוֹר[3] עָפָר[4] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהָיוּ בְּתוֹךְ הַשָּׂדוֹת גֵּאָיוֹת קְטַנִּים[5] עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים[6], אַף עַל פִּי[7] שֶׁאֵין בָּהֶן מַיִם[8], אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵין נִמְדָּדִין[9] בִּכְלַל הַבֵּית כּוֹר; שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן מְעוֹתָיו בְּמָקוֹם אֶחָד, וְנִרְאִין כִּשְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[10]. וְלוֹקֵחַ אֵלּוּ הַגֵּאָיוֹת וְהַסְּלָעִים בִּכְלַל הַבֵּית כּוֹר בְּלֹא דָמִים[11]. הָיוּ[12] פָּחוֹת מִכָּאן - נִמְדָּדִין עִמָּהּ[13].

2) משנה בבבא בתרא קב: 3) שטח שראוי לזרוע בו שלושים סאה. והנה, מידת סאה על סאה, היא חמישים על חמישים (=אלפיים וחמש מאות בסך הכל), ואם כן כור, שהוא שלושים סאה הוא שבעים וחמש אלף אמה. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 4) היינו, שהוא ראוי לזריעה, ויש דין ודברים בין הרשב"ם ותוספות (שם) אם זה פרט הכרחי בקביעת הלכה זו, שאם אמר בית כור סתם, לדעת הרשב"ם, שמא התכוון הלוקח לשימוש בקרקע זו לצרכים אחרים ולא לזריעה, שאז מצב השדה המתואר לקמן אינו מפריע לתכניתו, וידו על התחתונה. 5) תרגום עברי למלה ארמית "נקעים" שבמשנה. 6) לדעת רשב"ם (דיבור המתחיל אין נמדדין עמה) המדובר כשרחבם ארבעה טפחים, שאז הם מהווים רשות נפרדת בדיני שבת. ראה בפרק י"ד מהלכות שבת הלכה א. 7) מסקנת הגמרא (שם קג.). 8) והרי אפשר לזרוע בהם. 9) לא מצטרפים, גאיות או סלעים אלו, למידת השטח, שנקבע בין הצדדים במכר. 10) שהרי גאיות וסלעים אלו הם רשות בפני עצמם. 11) ייתכן כי למד זאת רבינו מלשון המשנה "אינן נמדדין עימה" - אינן נמדדין עם השדה, אבל נכללים בה ונמכרים איתה. וסובר רבינו כי הם דומים לכל הנמכרים בכלל שדה, בית, עיר ומרחץ (למעלה פרק כה ופרק כו). והמגיד משנה הביא דברי ר"י בן מיגאש שהפודה שדה מהקדש לוקח הסלעים והגאיות בלי פדיון והוא הדין לקונה שדה, שהם שלו בלא דמים. 12) משנה שם. 13) שאינם רשות בפני עצמם.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[14]? כְּשֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן[15] אֶלָּא בֵּית אַרְבָּעָה קַבִּין[16], וְהָיוּ[17] הָאַרְבָּעָה קַבִּין מֻבְלָעִין בְּתוֹךְ חֲמִשָּׁה[18] קַבִּין[19], וּמֻבְלָעִין בְּתוֹךְ רֻבָּהּ[20] שֶׁל שָׂדֶה; אֲבָל הָיְתָה יָתֵר עַל אַרְבָּעָה קַבִּין, אוֹ שֶׁהָיוּ מְפֻזָּרִין הַרְבֵּה[21], אוֹ אֵינָן מֻבְלָעִין[22], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה - אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ. הָיוּ נִבְלָעִין רֻבָּן[23] בְּמִעוּטָהּ[24] אוֹ מִעוּטָן[25] בְּרֻבָּהּ, אוֹ שֶׁהָיוּ מֻחְלָקִין[26] כְּמוֹ חוּט[27] שָׁוֶה אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל[28] אוֹ כְּמוֹ מְשֻׁלָּשׁ[29], אוֹ שֶׁהָיוּ בַּצְּדָדִין[30], אוֹ שֶׁהָיוּ דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן[31] - כָּל אֵלּוּ סָפֵק[32], וְהַמּוֹצִיא[33] מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְכֵן[34] אִם הָיוּ[35] עָפָר מִלְּמַעְלָה[36] וְסֶלַע מִלְּמַטָּה, אוֹ[37] סֶלַע מִלְּמַעְלָה וְעָפָר מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[38].

14) שגאיות וסלעים פחותים מעשרה טפחים - נמדדים עם השדה. מימרא של רבי יצחק שם קג. 15) בכל הגאיות או הסלעים יחד. 16) היינו, לכור, ולפי ערך זה למידות־שטח אחרות (רשב"ם דיבור המתחיל טרשין, וסמ"ע שם סעיף קטן ח) - היינו חלק אחד מארבעים וחמישה, שהרי הכור הוא מאה ושמונים קבים - שאין אדם מוותר על יותר מזה. 17) הסתייגות, שהוסיף רב עוקבא בר חמא (שם). 18) לפני הכסף־משנה הייתה הגירסה: "עשרת" וכן הוא בדפוס רומי. 19) ולא בפחות מזה, שאז נחשב כסלע יחידי (להלן הלכה ג). ולא ביותר מזה, שנמצא מקלקל לו את כל השדה (סמ"ע שם סעיף קטן יב). 20) מימרא של רב חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, שם. וכפי נוסחת כתב יד מינכן שם: "אמר רב חייא בר אבא" (ולא "רב חייא בר אבא אמר", כלפנינו) ולפי זה לא בא רב חייא בר אבא לחלוק אלא להוסיף. וכן גירסת הרי"ף והרא"ש. וצריך שיהיו רצועה צרה וארוכה המובלעת ברובה של שדה, דהיינו, שישה עשר סאה לבית כור, כשאין בה אלא ארבעה קבים, ועוד קב אחד בר זריעה ביניהם, ביחד חמישה קבים, ראה בסמ"ע שם סעיף קטן י. 21) יותר מחמישה קבים. 22) לא בחמישה קבים אלא בפחות מזה, ולא ברובה של שדה. 23) בעייה בגמרא (שם קג.). 24) היינו, שרוב השטח של ארבעת קבים אלו מפוזר בתוך מיעוט של השדה ורק חלק קטן ממנו מפוזר בתוך הרוב, כגון, שהייתה הרצועה רחבה במיעוט של השדה וצרה ברוב השדה. והשאלה אם זה נחשב כמפוזר בתוך רוב השדה, אחרי שכללות השטח נמצאת בו, או מכיוון שרוב השטח הוא רק במיעוטו של השדה הרי זה כאילו לא נתמלא התנאי של מובלעין בתוך רובה של השדה. 25) כן הוא בדפוס רומי ובכתב יד תימן. אבל המגיד משנה כתב שהנוסחה המדוייקת היא "ומיעוטן" וכן כתב רשב"ם שם: "והכי גרסינן רובן במיעוטה ומיעוטן ברובה, מהו "תיקו". וחדא בעייא היא. 26) שורה של בעיות בגמרא (שם קג.- קג:). ועניין הבעייה, שאם הסלעים יש להם צורות אלו זה מכביד להעביר את המחרשה בשטח שביניהם, ומפסיד, על כן, את השימוש אף ביתר השדה. 27) בגמרא: "כשורה". 28) בגמרא "כשיר". 29) מלה זו אינה בגירסתנו בגמרא, אבל כגירסת רב האי שם: "כחצובה" (מגיד־משנה), והיינו, שלוש רגלים. 30) בגמרא שם: "איצטדין", והיינו, שקרניים יוצאים מהסלעים לצדדים אחרים של השדה. 31) הסלעים מפוזרים בצורה של קו מעוקם. 32) שכל הבעיות האלו לא נפתרו בגמרא. 33) נאמר על כל אחד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מהצדדים כמו שמפרש הטור (ריח). שאם הלוקח לא שילם עדיין, אין המוכר יכול להוציא ממנו את כסף התמורה, ואם הלוקח כבר שילם מוכרח הוא לקבל את הקרקע כמו שהיא. 34) אף היא בעייה בגמרא (שם קג:), שהובאה בשם רב אשי (אחרי שהובאה שם הברייתא בעניין סלע יחידי, ושלכן פירשוה הרשב"ם ור"י מיגאש שהיא מוסבת על הברייתא הנ"ל). 35) היינו, סלעים גבוהים עשרה. 36) כלומר, ואפשר במידת מה לזרוע בעפר זה, אם כי היניקה מופרעת על ידי הסלע שתחתיו (סמ"ע שם, סעיף קטן כ), וזרעים מסויימים אפשר לזרוע בעפר זה (ר"ן). 37) מפני שאם הסלע הוא רק למעלה, אפשר בנקל לעקור אותו ולזרוע בעפר שתחתיו (סמ"ע שם, סעיף קטן כא). 38) אף זו היא בעייה שלא נפתרה (שם).

ג. הָיָה[39] בָּהּ סֶלַע יְחִידִי, אֲפִלּוּ בֵּית רֹבַע[40] לְכוֹר - אֵין נִמְדָּד עִמָּהּ. וְאִם הָיָה[41] סָמוּךְ לַמֶּצֶר[42], אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא[43] - אֵין זֶה נִמְדָּד עִמָּהּ[44]. הִפְסִיק[45] עָפָר בֵּין סֶלַע לַמֶּצֶר[46] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[47].

39) ברייתא שם. 40) לפי גירסת רב האי ורבינו תם, ולפנינו בגמרא: "אפילו כל שהוא". והמדובר בסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים, שנמדדים עימה אם אינם אלא ארבעה קבים, ועל זה אמר שאם הייתה אבן גדולה אחת - אפילו אינה אלא כשיעור בית רובע הקב לכור - אינה נמדדת עימה (רשב"א - מגיד משנה). 41) שם. 42) ליד גבול השדה. 43) אפילו רק אבן קטנה אחת. 44) שרק הסלעים שבתוך השדה בטלים לגבי השדה, אבל אלה הנמצאים בסופה, קרוב לגבול, אינם בטלים לגבה. 45) שם, בעייה של רב פפא. 46) אם נשאר שטח קטן של עפר בין הסלע לגבול, שאז היא בעייה (שם), אם סלע זה נחשב עוד לקרוב למיצר, או לא. 47) הבעייה לא נפתרה בגמרא.

ד. אָמַר[48] לוֹ: כְּבֵית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, אֲפִלּוּ הָיוּ בָהּ גֵּאָיוֹת עֲמֻקּוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ נִמְדָּדִין עִמָּהּ[49].

48) משנה שם קב: 49) מפני שלא אמר לו "בית כור עפר", אלא "כבית כור עפר" - "משמע כמות שהוא בין סלעים בין עפר [ובין גאיות] - כבית כור עפר ולא בית כור עפר ממש" (רשב"ם שם דיבור המתחיל כבית כור, ומגיד משנה). ומכיוון שלא חילק רבינו כאן בין אם יש בהם ארבעת קבים או יותר מזה, כמו שחילק בהלכה ב - נראה שאין חילוק בזה מאחר שאמר "כבית כור עפר". ומה שאמר רבי יצחק (שם קג.) "טרשים שאמרו בית ארבעת קבין" זה מוסב רק על הרישא של המשנה כשאמר "בית כור עפר", וכן נראה מזה שמימרא זו של רבי יצחק נקבעה אחרי הפיסקא של המשנה "פחות מכאן נמדדין עימה", שהיא מהרישא של המשנה. ודעת רשב"ם שמימרת רבי יצחק מוסבת גם על הסיפא של "כבית כור" - וזה מתאים לנוסחת ספרים אחרים שלא גרסו שם את הפיסקא מהמשנה.

ה. הָאוֹמֵר[50] לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מִדָּה בְּחֻבֶּל[51], אִם פִּחֵת כָּל שֶׁהוּא - מְנַכֶּה[52] לוֹ מִן הַדְּמִים[53]; וְאִם הוֹתִיר[54] כָּל שֶׁהוּא - יַחֲזִיר לוֹ[55].

50) משנה שם קג: 51) "כלומר, בצמצום - כמו שמודדים במידת החבל לא פחות ולא יותר" (רשב"ם שם). ורבינו בפירוש המשניות כתב: "ומידה בחבל מורה על הקפדה על מדידת אותה קרקע". שמעלה לכתחילה את ההנחה משיעור הבית כור. 52) בערך הפחת. 53) אף על פי שאין אונאה בקרקעות (למעלה פרק י"ג הלכה ח) - זו אינה אונאה, אלא טעות, וטעות לעולם חוזרת, בהתאם לכלל הידוע של רבא: "כל דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין, אפילו פחות מכדי אונאה חוזר (בבא בתרא צ.). וראה למעלה פרק ט"ו הלכה ב, שדעת רבינו שבמקרה זה "נקנה המקח ומחזיר את הטעות". וראה במגיד משנה. 54) שיש יותר מבית כור. 55) למוכר.

ו. אָמַר[56]: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לָךְ[57] - הֲרֵי[58] זֶה כְּמִי שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר[59]: בֵּית כּוֹר עָפָר, בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר[60]. וְאִם פִּחֵת מִן הַמִּדָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים, שֶׁהוּא רֹבַע[61] לְכָל סְאָה[62], אוֹ הוֹתִיר כָּךְ רֹבַע לְכָל סְאָה - הִגִּיעוֹ[63]. יָתֵר עַל כֵּן - יַחְשֹׁב עִמּוֹ עַל כָּל הָרְבָעִים כֻּלָּן[64] שֶׁחָסְרוּ אוֹ הוֹסִיפוּ; וְכֹל שֶׁפִּחֵת מִבֵּית כּוֹר - יְנַכֶּה לוֹ מִן הַדְּמִים, וְכֹל שֶׁהוֹסִיף עַל בֵּית כּוֹר - יַחֲזִיר לוֹ.

56) משנה שם קג: וגמרא שם קד. 57) ולא הוסיף בדבריו, לא "מידה בחבל" ולא "בין חסר ובין יתר", וזהו "בית כור סתם", המהווה בעייה בגמרא, אם דינו כראשון או כשני. 58) מסקנת הגמרא (שם קד.). 59) זה הובא במשנה שם. 60) היינו, בערך בית כור, ובלשונו של רבינו בפירוש המשניות: "שנתפייסו שניהם בקרוב המידה". ולפיכך אין הקפדה אם קצת פחות או יותר, אבל לא במידה מופרזת, שהרי סוף סוף הזכיר "בית כור". 61) רבע הקב. 62) היא שישה קבים, ורבע הקב הוא אחד מארבעה ועשרים בסאה. ובבית כור, זהו שלושים רבעי הקב שהם שבעה קבים ומחצית הקב. 63) קיבל מה שקיבל, היינו, שהמקח קיים כמו שהוא, ואין אחד יכול לתבוע מהשני, לא את הפחת ולא את היתרון. 64) היינו, שאם יש חיסרון או יתרון יותר על המידה הראוייה, חייבים לעשות חשבון לא רק במה שיותר על המידה, אלא על כל מה שחסר או יתר (גמרא שם קד:).

ז. וּמַה הוּא מַחֲזִיר לוֹ[65]? אִם הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת פְּחוּתָה מִתִּשְׁעָה קַבִּין[66] - מַחֲזִיר לוֹ דָּמִים כִּשְׁעַת הַמְּכִירָה[67], לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמּוֹכֵר[68]; וְאִם הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת סְמוּכָה לְשָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁל מוֹכֵר - מַחֲזִיר לוֹ אוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת קַרְקַע; שֶׁהֲרֵי סוֹמֵךְ אוֹתָהּ לִשְׁאָר שְׂדוֹתָיו וְאֵינוֹ מַפְסִיד כְּלוּם. הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת יְתֵרָה עַל תִּשְׁעָה קַבִּין[69] - נוֹתְנִין[70] רֹבַע לְכָל סְאָה וּסְאָה, וְהַנִּשְׁאָר[71] יָתֵר עַל הָרְבָעִים, אִם יֵשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין - נוֹתֵן לוֹ כָּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָרְבָעִים כֻּלָּן עִם הַיָּתֵר מִן הַקַּרְקַע, וְנוֹתְנוֹ לוֹ[72] כָּשָׁעָה שֶׁלְּקָחָהּ מִמֶּנּוּ[73].

65) הלוקח למוכר, במקרה שיש יתרון על המידה, האם בדמים או בקרקע? (משנה קג:). 66) מידת שטח קרקעי הראוייה להיקרא: "שדה" (בבא בתרא יא.). 67) היינו, אם הייתה בזול בשעת המכירה והוקרה אחר כך - נותן לו לפי הזול (ראה להלן בתחילת הלכה ח). ומקור הדברים שם קד. ולא ייפו כוחו של מוכר, להכריח את הלוקח שיקנה ביוקר, שהרי הלוקח אומר לו: אני איני רוצה לקנות קרקע שלך, ואם אתה רוצה להכריחני לפי תקנת חכמים, תן לי אותה בשער הזול (ר"י בן מיגאש)) ומה שאמר רבינו "לייפות כוח המוכר" - אינו אלא לומר שאם רצה, לוקח הקרקע כדלהלן. 68) שאם רצה - מחזיר לו הלוקח את הקרקע, כי בעצם היה צריך לקבל את הקרקע שלו בחזרה, אלא שייפו חכמים את כוחו לקבל דמים, כיוון שהיתרון הוא פחות מלהיות שדה, והוא נטול ערך בשבילו. 69) שאז היא ראוייה להיקרא שדה (שם יא.), ואין המוכר מפסיד כלום, אם הוא מקבל את הקרקע שלו בחזרה. 70) אין נותנים ללוקח, אלא מחשבין ומנכים מן התוספת את החלק שהיה ראוי להיות שייך ללוקח, ורק את היתר מצרפים לתשעה קבים. 71) מקור דברי רבינו שם קד: "ואי איכא מילתא יתירא לתשעת קבין הדרי" וכפירוש ה"יש מפרשים" שברשב"ם: "שצריך ט' קבין יותר לבד כל הרבעים כולם". אבל הדברים צריכים עיון שהרי כל דבר ראוי למוכר - כשיש שדה בת תשעה קבין ביחד עם הרבעים - למה לא יתן לו הלוקח קרקע ולמה נכריח את הלוקח לתת לו דמים עד שיהיו תשעה קבין חוץ מהרבעים (מגיד משנה). 72) בכתב יד תימן: "ונותנה לו". [כלומר, אם המוכר משאירה ביד הלוקח, וראה להלן]. 73) כלומר, כשער הזול (כדלהלן תחילת הלכה ח). [וקל וחומר הוא ממה שאמרו למעלה בפחות מתשעה קבין שהלוקח מחזיר הדמים, לפי תקנת חכמים שתיקנו לטובת המוכר, ואף על פי כן לא כפו את הלוקח לקנות כשער של עכשיו אלא כשער הזול - ביותר מתשעה קבין שלא תיקנו חכמים שיחזיר הלוקח הדמים, אלא הלוקח מכריח את המוכר לקבל בחזרה את הקרקע - על אחת כמה וכמה שאין המוכר יכול להכריח את הלוקח לקנותה כשער היוקר].

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[74]? כְּשֶׁהִיא בְּזוֹל בִּשְׁעַת מִמְכָּר וְהוֹקִירָה בִּשְׁעַת הַחְזָרַת הַיָּתֵר[75]; אֲבָל אִם הָיְתָה בְּיֹקֶר וְהוּזְלָה[76] - אוֹמְרִין לַלּוֹקֵחַ: אִם רָצִיתָ לִתֵּן לוֹ דְּמֵי הַתּוֹסֶפֶת כֻּלָּהּ[77] - תֵּן לוֹ דָּמִים כְּפִי הַמִּמְכָּר[78], וְאִם רָצִיתָ לִתֵּן לוֹ קַרְקַע - תֵּן לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁוָה עַכְשָׁו[79].

74) שייפו חכמים כוחו של לוקח שמחזיר לו דמים כשער הזול. בין בתשעה קבין ובין בפחות, כנ"ל. 75) והמוכר רוצה להכריח את הלוקח לקבלה כשער היוקר. בבא בתרא שם: "כשהוא נותן לו (=מוכר ללוקח) נותן לו כשער שלקח ממנו - דהווה זולא מעיקרא ויקרא לה השתא". 76) והלוקח רוצה להכריח את המוכר למכרה לו בזול. 77) בין אם הייתה התוספת תשעה קבין שצריך להחזירה למוכר ובין אם הייתה פחות מזה שאם רצה המוכר מקבל דמיה, כדלעיל. 78) ואינך יכול להכריח את המוכר למכרה לך כשער הזול של עכשיו. 79) כלומר, אין המוכר יכול לסרב לקבל את הקרקע שלו בחזרה אף על פי שהוזלה בהיותה בידי הלוקח.

ט. וְדִין חֲצִי קַב בְּגִנָּה - כְּדִין תִּשְׁעָה קַבִּין בְּשָׂדֶה: שֶׁאִם הוֹתִיר בְּגִנָּה פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב עַל הָרְבָעִים - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ אֶלָּא דָּמִים[80]; הוֹתִיר חֲצִי קַב[81] - מַחֲזִיר לוֹ אֶת כָּל הָרְבָעִים עִם הַיָּתֵר בְּדָמִים[82] אוֹ קַרְקַע כִּשְׁעַת הַזּוֹל שֶׁל עֵת הַחֲזָרָה[83].

80) ואינו יכול להכריחו לקבל הקרקע. אבל משלם לו כשער הזול של שעת המכירה, כנ"ל בהלכה ז. 81) חוץ מהרבעים, כנ"ל. 82) ואם הייתה ביוקר והוזלה, מקבלה הלוקח ביוקר, ואינו יכול להכריח את המוכר למכרה לו בזול, כנ"ל הלכה ח. 83) ואין המוכר יכול לסרב לקבלה, לאחר שהוזלה ביד הלוקח, כנ"ל בהלכה ח.

י. מָכַר שָׂדֶה[84] וְנַעֲשֵׂית גִּנָּה[85] בְּיַד לוֹקֵחַ, אוֹ גִּנָּה וְנַעֲשֵׂית שָׂדֶה[86] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[87] אִם מְחַשֵּׁב לוֹ כַּדִּין שֶׁהָיְתָה בְּעֵת הַמֶּכֶר אוֹ כַּדִּין שֶׁהוּא עַתָּה[88].

84) שאם אין בה תשעה קבין מחזיר לו הלוקח דמים. 85) כגון, שנתגלו בה מים. וכפי שהיא עתה, אין לכוף את הלוקח להחזיר לו דמים, כיוון שיש בה חצי קב. 86) כגון, שייבש בו המעיין. 87) שהבעייה שם לא נפתרה. 88) ולא פירש רבינו מהו דינו של ספק זה. ונראה שאין כופין את הלוקח, שהמוציא מחבירו עליו הראייה. ועיין במגיד משנה.

יא. הָאוֹמֵר[89] לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מִדָּה בְּחֶבֶל[90], בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר[91], אוֹ[92] שֶׁאָמַר: בֵּית כּוֹר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר, מִדָּה בְּחֶבֶל - הַלֵּךְ[93] אַחַר הַפָּחוּת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת[94], וְאֵין לוֹ אֶלָּא כַּדִּין[95], אִם חָסֵר אִם יָתֵר.

89) כחכמים בגמרא שם קה. 90) שלפי זה מנכה או מחזיר אפילו כל שהוא (למעלה הלכה ה). 91) שלפי זה אם חסר או יתר אחד מעשרים וארבעה הרי זו מחילה (למעלה הלכה ו), והרי סתירה בדבריו. 92) כלומר, שאין הפרש איזו לשון נאמרה בראשונה ואיזו באחרונה, בניגוד לשיטת בן ננס שהולכים אחרי הלשון האחרונה. 93) לשון הגמרא, שם קה. והטעם, שספק לנו איזו לשון היא עיקר, ולפיכך הולכין אחרי הפחות שבלשונות. 94) בפירוש המשנה שם כתב רבינו: "ואין הלכה כבן ננס, אבל יקח הלוקח וכו' הפחות שבשעורין, וזהו שאמר וכו' הפחות שבלשונות". הרי דעתו כדעת רשב"ם. ראה להלן. 95) "כלומר: כדין המוציא מחבירו, שעליו הראייה" (ב"ח סימן ריח). ודעת רשב"ם שהלוקח הוא המוציא מחבירו לפי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהמוכר יש לו "חזקת מרא קמא" וכדעת רב נחמן בבבא מציעא קב: וראה בפרק ז מהלכות שכירות הלכה ב. וכן מפורש בדברי רבינו בפירוש המשניות. ראה למעלה.

יב. מָכַר לוֹ בֵּית כּוֹר, וְאָמַר לוֹ: בַּסִּימָנִין וּבַמְּצָרִים[96], פִּחֵת שְׁתוּת אוֹ הוֹתִיר שְׁתוּת - הִגִּיעוֹ[97]; פִּחֵת יָתֵר עַל שְׁתוּת - יְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים; הוֹסִיף[98] לוֹ יָתֵר עַל שְׁתוּת - יִתֵּן לוֹ דָּמִים אוֹ קַרְקַע, הַכֹּל לְפִי הַשִּׁיּוּר. אִם הִנִּשְׁאַר בַּשָּׂדֶה פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה קַבִּין, וּבַגִּנָּה פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב, וְלֹא הָיָה סָמוּךְ לִשְׂדֵה הַמּוֹכֵר - מַחֲזִיר לוֹ הַדָּמִים[99].

96) גבולות, שהגדיר לו את הסימנים והגבולות של הקרקע העומדת למכירה. 97) כלומר, הרי זו מחילה, שאין הלוקח יכול לתבוע ניכוי אם חסר, ולא המוכר לתבוע חזרה אם יתר. ואף על פי שאם אמר לו "בית כור" סתם, או אמר לו "בית כור הן חסר הן יתר" אין שם מחילה אלא אם פיחת או הותיר חלק אחד מעשרים וארבעה (למעלה הלכה ו) - כאן שסימן לו המצרים, הרי זה כאומר לו "שדה מכורה לך, בין שהיא גדולה, בין שהיא קטנה" ומה שאמר לו בתחילת דבריו "בית כור" מועיל שאם פיחת או הותיר יותר משתות שאין זו מחילה (רשב"ם שם). 98) מסקנת הרמב"ם עצמו, המשווה דין זה עם אלו הקודמים, וכנראה אף לעניין זה, שאם יש יותר משתות שחייב להחזיר אף את השתות, וכן בחיסרון, שלכל עניין הם שווים (כסף משנה, והמגיד משנה העלה את הדבר בצריך־עיון). 99) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ז־ט.

יג. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ שָׂדֶה שֶׁהַלּוֹקֵחַ יוֹדֵעַ אוֹתָהּ וְאֶת מְצָרֶיהָ וּכְבָר הֵרְגַּל בָּהּ, אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ "יֵשׁ בִּמְשִׁיחָתָהּ[100] מָאתַיִם"[101], וְנִמְצֵאת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים - הִגִּיעַתּוּ, שֶׁהֲרֵי יְדָעָהּ וְקִבֵּל עָלָיו. וְזֶה שֶׁהִזְכִּיר לוֹ הַחֶשְׁבּוֹן - כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא יָפֶה כְּמוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בִּמְשִׁיחָתָהּ מָאתַיִם[102].

100) במידתה. 101) בגמרא יש: "עשרים, וחמש עשרה" במקום "מאתיים, ומאה וחמישים" אבל היחס הוא זהותי, והיינו, שההפרש הוא ברבע. וכתב המגיד משנה שיש אומרים שאף עד למחצית קיים המקח. 102) ולהשביח מקחו התכוון, אף על פי שלאמיתו של דבר אינה שווה כן (רשב"ם. וכן נראה מדברי רבינו - ב"ח שם).

יד. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר פְּלוֹנִי[103] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּמְשִׁיחָתוֹ אֶלָּא לֶחָךְ[104] - הִגִּיעוֹ; שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ אֶלָּא מָקוֹם הַנִּקְרָא בֵּית כּוֹר. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הַמּוֹכֵר[105] לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא נִקְרָא בֵּית כּוֹר. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: כֶּרֶם שֶׁלִּי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[106] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גְּפָנִים[107] - הִגִּיעוֹ; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כֶּרֶם. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: פַּרְדֵּס זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ רִמּוֹנִים[108] - הִגִּיעוֹ; וְהוּא שֶׁיִּקָּרֵא פַּרְדֵּס. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן.

103) כן כתב הראב"ד (בשיטה מקובצת שם): "האומר לחבירו בית כור זה אני מוכר לך - זה וזה גרסינן". ומשמע דווקא אם אומר "זה" או "פלוני", אבל אם אמר לו בית כור סתם, צריך לתת לו בית כור שלם (קצות החושן, סימן ריח סעיף קטן א). 104) חצי כור. 105) בברייתא שם נאמר: "והוא שנקרא בית כור", ומזה נראה שהמוכר צריך להוכיח שזה נקרא כך. וכן כתב רבינו למעלה פרק כא הלכה כא, עיין שם. 106) ביטוי זה - כביטוי "בית כור פלוני", ראה למעלה. 107) שזה הנותן את השם "כרם". 108) כמו שנאמר (שיר השירים ד, יג): "שלחיך פרדס רימונים" (שיטה מקובצת בשם הרב יהונתן). וראה למעלה פרק כד הלכה יד.

טו. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מִנְהָג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג - הַלֵּךְ אַחַר הַמִּנְהָג, וְאַחַר לְשׁוֹן רֹב אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם[109] הַיְדוּעִים לָהֶן.

109) אף על פי שאין הולכים בממון אחר הרוב (למעלה פרק כו הלכה ה) - בעניין הלשון, הכל מודים שהולכים אחר הרוב, שהוא קובע הלשון לכל העולם, וגם המיעוט יודע שזוהי הלשון המקובלת, וראה למעלה פרק כז הלכה ב (אבן האזל).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני החרש והשוטה והקטן והשיכור וכל פרטיהן במקח וממכר.

א. שְׁלֹשָׁה אֵין[2] מֶקָּחָן[3] מֶקָּח וְאֵין מִמְכָּרָן[4] מִמְכָּר[5], דִּין תּוֹרָה: הַחֵרֵשׁ, הַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן. אֲבָל[6] חֲכָמִים תִּקְּנוּ שֶׁיִּהְיֶה הַחֵרֵשׁ וְהַקָּטָן[7] נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן וּמַעֲשָׂיו קַיָּמִין, מִשּׁוּם[8] כְּדֵי חַיָּיו[9].

2) כמו שמפורש בהרבה מקומות בש"ס, ולדוגמא במשנה (גיטין נט:) שמציאת חרש שוטה וקטן אין בה איסור גזל מן התורה, אלא חכמים אסרוה מפני דרכי שלום (וראה פי"ח מהלכות גזילה ואבידה הלכה ב) - הרי שאין קנינם קנין מן התורה. 3) כשהם קונים. 4) כשהם מוכרים. 5) לא הזכיר רבינו אלא מקח וממכר, שאנו זקוקים להקנאתם של אלו: להקנות את המקח (כשהם המוכרים) ולהקנות את הדמים (כשהם הקונים), אבל מתנה לא הזכיר. ונראה שהוא סובר שבמתנה יש להם קנין מן התורה, מפני שדעת אחרת מקנה להם. וכן נראה בפ"ח מהלכות לולב הלכה י, ועיין שם בהערה עב. וראה בפ"ד מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז. 6) משנה וגמרא, גיטין נט. 7) אבל בשוטה לא תיקנו (להלן הלכה ד). 8) שם, אצל קטן, והוא־הדין לחרש (מגדל עוז). 9) ראה להלן הלכה ו, שכל זה במטלטלין אבל לא בקרקע.

ב. הַחֵרֵשׁ[10] כֵּיצַד נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן? חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר[11], אוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלוּם - מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ הַמִּטַּלְטְלִין בִּרְמִיזָה[12], אֲבָל לֹא בְּקַרְקַע[13]. וְאַף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּמִטַּלְטְלִין לֹא יִתְקַיְּמוּ מַעֲשָׂיו עַד שֶׁבּוֹדְקִין[14] אוֹתוֹ בְּדִיקוֹת רַבּוֹת[15] וּמִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר.

10) משנה, בגיטין נט. "חרש רומז ונרמז, ובן בתירא אומר קופץ ונקפץ במטלטלין". 11) והוא החרש ש"דיברו בו חכמים בכל מקום" (תרומות פ"א משנה ב). 12) כתנא־קמא ולא כבן בתירא במשנה שם. 13) סובר רבינו, שמה שנאמר במשנה שם "במטלטלין" - אינו לבן־בתירא בלבד אלא גם לתנא־קמא. והראב"ד חולק על זה (מאירי גיטין שם עמוד 234, ועיין מגיד־משנה). ומה שאמרו במשנה שם: "חרש" - גם חרש שמדבר ואינו שומע בכלל. ומה שאמרו (בתרומות שם) שחרש שדיברו בו חכמים בכל מקום, הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר - אין זה אלא חרש הנמנה ביחד עם שוטה וקטן, אבל אם נאמר חרש לחוד, בלי סמיכות לשוטה וקטן, - אף חרש שמדבר ואינו שומע בכלל. וזהו מה שאמרו בגיטין עא. "מדבר ואינו שומע - זהו חרש", שלכאורה אין הלכה מיוחדת לחרש זה, אבל הכוונה למשנה בגיטין הנ"ל, שחרש רומז ונרמז, ועל זה אמרו שגם מדבר ואינו שומע זהו חרש לענין זה (הגר"א בחושן־משפט סימן רלה ס"ק נד, ונתיבות־המשפט ב'משפט האורים' שם ס"ק כ). [ומה שאמרו בגיטין שם: "מדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זהו אלם, וזה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם" - אין הכוונה ב"זה וזה" גם למדבר ואינו שומע, אלא "זה וזה" היינו גם "שומע ואינו מדבר" וגם "אלם" שדיבר ושוב נשתתק, ועל זה אמר ששניהם כפקחין (אלא שבתוספתא פ"א דתרומות, הנוסחא להיפך: "שומע ואינו מדבר זהו אילם, מדבר ואינו שומע זה הוא חרש, וזה וזה הרי הוא כפיקח לכל דבר". וראה ב'דרישה' סימן רלה, ס"ק יט בסופו). וכן נראה שפירש המאירי שם (עמוד 251 ד"ה אע"פ שבפקח), אבל מדבר ואינו שומע אינו כפקח לכל דבריו. ואינו מוכר בקרקעות, לפי שבקרקעות צריך חריפות יתירה, שהרי גם בן יג שנה אינו יכול למכור קרקעות, עד שיהא יודע בטיב משא ומתן, כמו שכתב רבינו להלן הלכה יב ('נתיבות' שם). וראה במגיד־משנה וכסף־משנה]. 14) כמו שבודקין לגיטין. וראה להלן הלכה ג שבודקין מי שנשתתק. 15) יותר ממה שבודקים את מי שנשתתק, שאין דעתו צלולה כל־כך (סמ"ע שם ס"ק מח).

ג. אֵלֶּם[16] שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, אוֹ מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[17] - מֶקָּחוֹ[18] מֶקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת בַּכֹּל, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקַע[19]. וְהוּא שֶׁיִּבָּדֵק כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין[20], אוֹ יִכְתֹּב בִּכְתַב יָדוֹ[21].

16) גיטין עא. 17) אחרי שמקודם ידע לדבר, בניגוד לשומע ואינו מדבר - שאינו יכול לדבר מיום הוולדו. 18) ברייתא, גיטין שם: "כשם שבודקין אותו (=את הנשתתק - רש"י) לגיטין, כך בודקין אותו למשאות ולמתנות (=למשא ומתן)". 19) שהרי אף לגיטין הוא כפיקח ממש. 20) ראה פ"ב מהלכות גירושין הלכה טז. 21) ראה בהלכות גירושין, שם.

ד. הַשּׁוֹטֶה[22] - אֵין[23] מֶקָּחוֹ מֶקָּח וְאֵין מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וְאֵין מַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת. וּבֵית דִּין[24] מַעֲמִידִים אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשׁוֹטִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּעֲמִידִין לְקָטַנִּים.

22) ראה הגדרתו בחגיגה ג: ובפ"ט מהלכות עדות הלכה ט. 23) בהרבה מקומות בספרות התלמודית, מהם: כתובות כ. ובבא־בתרא קנה: 24) נלמד ממימרא של מר עוקבא בכתובות מח. וראה בפי"א מהלכות נחלות הלכה יא.

ה. מִי[25] שֶׁהוּא עֵת שׁוֹטֶה וְעֵת שָׁפוּי[26], כְּגוֹן אֵלּוּ הַנִּכְפִּין[27] - בְּעֵת שֶׁהוּא שָׁפוּי כָּל מַעֲשָׂיו קַיָּמִין, וְזוֹכֶה לְעַצְמוֹ וְלַאֲחֵרִים כְּכָל בֶּן דַּעַת. וּצְרִיכִין הָעֵדִים לַחְקֹר הַדָּבָר הֵיטֵב, שֶׁמָּא בְּסוֹף שְׁטוּתוֹ[28] אוֹ בִּתְחִלַּת[29] שְׁטוּתוֹ עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה[30].

25) כתובות כ. וראש השנה כח. 26) בדעה צלולה. 27) חולי נופל. 28) היינו, שעדיין לא עברה שטותו לגמרי. 29) שכבר התחילה השטות, וראה בסמ"ע סימן רל"ה ס"ק נב. 30) שאז אין מעשיו כלום.

ו. קָטָן[31] עַד שֵׁשׁ שָׁנִים - אֵין הַקְנָיָתוֹ לַאֲחֵרִים כְּלוּם[32]; וּמִשֵּׁשׁ שָׁנִים[33] עַד שֶׁיַּגְדִּיל[34], אִם יוֹדֵעַ[35] בְּטִיב[36] מַשָּׂא וּמַתָּן - מֶקָּחוֹ מֶקָּח, וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וּמַתְּנָתוֹ[37] קַיֶּמֶת[38]. בֵּין[39] בְּדָבָר מְרֻבֶּה[40], בֵּין בְּדָבָר מוּעָט; בֵּין בְּמַתְּנַת בָּרִיא, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[41]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטֵל, וְלֹא יִמָּצֵא מִי שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ, וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ. וְהַכֹּל בְּמִטַּלְטְלִין[42]; אֲבָל בְּקַרְקַע - אֵינוֹ מוֹכֵר וְלֹא נוֹתֵן[43] עַד שֶׁיַּגְדִּיל.

31) גיטין נט. משנה וגמרא. וראה בפ"ד מהלכות אישות הלכה ז. 32) אבל לעצמו זוכה לפני זה, כמו שיוצא מהמימרא של רבא בגיטין סה. וראה במגיד־משנה ובסמ"ע סימן רלה ס"ק ב. 33) [היינו שגמרו שש שנים, והוא נכנס בתחילת השנה השביעית (מאירי שם עמוד 235). וראה להלן הלכה ח והערה מט]. 34) שיהיה גדול - בן שלש־עשרה שנים ויום אחד. 35) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגיטין שם. וראה להלן הלכה ח. 36) ענין (סמ"ע ס"ק ד), או טבע ('ערוך' ערך טיב). 37) שם, כמר בר רב אשי. 38) וגם כאן משום כדי חייו, שכל נותן מתנה לחבירו - בוודאי קיבל ממנו איזו טובת הנאה מקודם. 39) שם. 40) שבוודאי עשה לו המקבל טובה מרובה. 41) שזה רק בדיבור. 42) משנה, שם. וראה למעלה הערה יב. 43) דקדק לכתוב "אינו מוכר ולא נותן" להורות שלקנות הוא יכול, כמו שהסביר להלן הלכה יא.

ז. בַּמֶּה[44] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָטָן שֶׁאֵין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס; אֲבָל אִם הָיָה[45] לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס - אֵין מַעֲשָׂיו כְּלוּם[46], אֲפִלּוּ בְּמִטַּלְטְלִין, אֶלָּא מִדַּעַת הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס; שֶׁאִם רָצָה לְקַיֵּם מֶקָּחוֹ וּמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנָתוֹ בְּמִטַּלְטְלִין[47] - קַיָּם.

44) מימרא של רפרם, בכתובות ע. 45) שאז אין כאן חשש יותר משום כדי חייו. 46) בין במקח וממכר ובין במתנה, כמו שכתב להלן, ובניגוד לדעת הר"ח שהובאה בהגהות מיימוניות כאן, וב'תוספות' כתובות שם ד"ה אבל, שבמתנה אפילו אם היה לו אפוטרופוס - מתנתו מתנה. 47) ולא בקרקע.

ח. בּוֹדְקִין[48] אֶת הַקָּטָן אִם יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן[49] אוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ; לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָטָן חָכָם וְנָבוֹן, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְהוּא בֶּן שֶׁבַע[50], וְיֵשׁ אַחֵר, שֶׁאֲפִלּוּ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן. קָטָן הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁאֵין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בְּמִטַּלְטְלִין וְטָעָה - דִּינוֹ כְּדִין הַגָּדוֹל: פָּחוֹת מִשְּׁתוּת - מְחִילָה[51], שְׁתוּת - מַחֲזִיר הַהוֹנָיָה, יָתֵר עַל שְׁתוּת - בָּטֵל מֶקַח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[52]. וַאֲנִי אוֹמֵר[53], שֶׁאֵין מֶקַח הַקָּטָן וּמִמְכָּרָיו בְּמִטַּלְטְלִין קַיָּמִין אֶלָּא בְּשֶׁמָּשַׁךְ אוֹ הִמְשִׁיךְ[54]; אֲבָל אִם נָתַן מָעוֹת עַל הַמֶּקַח וְחָזַר[55] בּוֹ - אֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, וַאֲחֵרִים שֶׁחָזְרוּ בּוֹ - מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע.

48) גיטין נט. שהכל תלוי בחריפותו של הקטן. 49) פירוש: במטלטלין (מגיד־משנה). 50) [היינו בתחילת השנה השביעית, ראה למעלה הלכה ו והערה לב]. 51) גיטין שם: "עד שתות כגדול" כלומר עד שתות - מחילה. והראב"ד תמה על זה, על־פי הכלל הידוע: "יתומים אינם בני מחילה", וכנראה שפירש "עד שתות כגדול" - מלמעלה, כלומר עד שתות בטל מקח, ואילו בפחות משתות לא דיברו (מאירי). ולדעת רבינו צריך לומר, שדין מחילה ביתומים אינו חמור יותר מגוף הדין של מקח וממכר, שאע"פ שאינם בני משא ומתן - תיקנו להם חכמים את אלו, משום כדי חייהם, כמו כן תיקנו להם גם דיני אונאה, מאותו הטעם. 52) לעיל פי"ב ה"ב־ד. 53) למד כן ממה שאמרו גיטין נב. (ופסקה רבינו למעלה פ"ט ה"ד ואילך) בנכסי יתומים שיש להם אפוטרופוס, שאין קונים מהם בכסף, ולמד מזה גם לקטן עצמו (מגיד־משנה). 54) וגם נתנו לו מעות. אבל במשיכה לחוד לא קונים מהם, ואם רצו חוזרים בהם (למעלה שם ה"ג). 55) שגם גדול אינו קונה בכסף, אלא שחייב ב"מי שפרע", וראה למעלה בפרק ט.

ט. וְכֵן[56] אִם קָנוּ[57] מִיַּד הַקָּטָן אוֹ הִשְׁכִּיר מְקוֹם[58] הַמִּטַּלְטְלִין, וְחָזַר בּוֹ - לֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִידֵי הַקָּטָן בַּדִּין[59], וְאֵין קִנְיָן מִיַּד הַקָּטָן כְּלוּם[60]; שֶׁהַקִּנְיָן בִּשְׂטָר[61], וְאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין אֶלָּא עַל שְׁטָר שֶׁל אָדָם גָּדוֹל[62].

56) נמשך אחרי "ואני אומר" שבהלכה הקודמת. 57) בקנין חליפין. 58) אחד מדרכי הקנין, שהלוקח קונה או שוכר את המקום בו נמצאים מטלטלין מסויימים העומדים למכירה, ואחרי שקנה את המקום, קונה את המטלטלין שעליו בתורת קנין "חצר", ולא צריך קנין אחר. 59) שבקנין כסף או בקנין חליפין, נשארים המטלטלין ברשות היתומים, מה־שאין־כן בקנין משיכה, שהלוקח מושכם לרשותו. וגם בדין השכיר מקום המטלטלין, אע"פ שלהלכה הם עומדים ברשות הקונה, כיון ששכר את מקומם - למעשה הם עומדים בבית הקטן, וצריך להוציאם מהם בדין. והראב"ד נתן בזה טעם אחר: שכירות הרי היא כמכר (בבא־מציעא נו:) וכשם שאינו יכול למכור קרקעות (למעלה הלכה ו), כן אינו יכול להשכירם. 60) אפילו באופן שאין המטלטלין ברשותו של הקטן, ואין צריך להוציאם מידו (סמ"ע שם ס"ק כה). 61) בכ"י תימן "כשטר", וכ"ה בשו"ע שם סעיף ה. כלומר, כל קנין עומד להכתב, כמו שאמרו כמה פעמים בגמרא (ומהם: גיטין נא. ובבא־בתרא מ.), וסובר רבינו שצריך שיהיה הקנין ראוי לכתיבה. 62) בבא־בתרא קנה.

י. וְכֵן[63] קָטָן שֶׁקָּנָה מִטַּלְטְלִין, וְקָנוּ מִיָּדוֹ, וְשָׂכַר[64] מֵהֶם הַמָּקוֹם - לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה בַּדְּרָכִים שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַגְּדוֹלִים[65]. רְאָיָה לַדָּבָר: שֶׁאֵין חָצֵר[66] שֶׁל קָטָן וְלֹא אַרְבַּע אַמּוֹת[67] שֶׁלּוֹ קוֹנִין לוֹ[68], מִפְּנֵי שֶׁנִּתְרַבּוּ מִדִּין שְׁלִיחוּת[69] וְלֹא מִדִּין יָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[70], וְלֹא יִהְיֶה הַקִּנְיָן[71] אוֹ שְׁכִירוּת הַמָּקוֹם גָּדוֹל מֵחֲצֵרוֹ[72]. אֲבָל הַקְּטַנָּה, שֶׁנִּתְרַבְּתָה חֲצֵרָהּ מִיָּדָהּ[73] - תִּקְנֶה הַמִּטַּלְטְלִין מֵאַחֵרִים אִם קָנוּ מִיָּדָהּ[74] אוֹ בִּשְׂכִירוּת מָקוֹם.

63) גם זה המשך למה שכתב למעלה (הלכה ח), "ואני אומר". 64) בכ"י תימן: "וקנו ממון (צ"ל "מהן") או שכר". וכ"ה ב'טור': "וקנה מידם או שכר". "וקנה", היינו קנין סודר. 65) כלומר, לא תיקנו לו חכמים לקטן אלא קנין משיכה ולא קנין סודר. 66) כלל הוא, שחצרו - היינו כל רשותו הפרטית של האדם, קונה לו כל מה שנמצא בתוכו. 67) תקנת חכמים, שכל אדם קונה כל מה שנמצא מונח בלי בעלים בארבע אמות סביבו, למנוע מחלוקת והתנצחות (בבא־מציעא י.) 68) שם י: ויא. ודעת הראב"ד (להלן הי"א) שלא אמרו קטן אין לו חצר אלא במציאה, אבל במקח וממכר שדעת אחרת מקנה לו - יש לו חצר. 69) ואין הקטן קונה בקנין חצר, מפני שאין קטן יכול לעשות שליח (בבא־מציעא שם). 70) [צריך לומר "שנתבאר", והוא בפרק יז מהלכות גזילה ואבדה הלכה י]. 71) קנין סודר. 72) באופן שלא תיקנו חכמים בקטן אלא קנין משיכה בלבד ולא קניינים אחרים. 73) "שכשם שהיא מתגרשת בגט המגיע לידה, כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה, וכשם שיש לה חצר לענין גט, כך יש לה לענין מציאה" (פי"ז מהלכות גזילה שם). ומקור הדברים מבבא־מציעא יא. ויב. 74) בכ"י תימן: "קנו מידן", וב'טור': "קנתה מידן". שמכיון שמצאנו בקטנה שחצרה כידה (מה־שאין־כן בקטן) - הרחיבו גם חכמים את קניניה, ועיין ש"ך סימן רלה ס"ק ג.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁקָּטָן שֶׁקָּנָה קַרְקַע וְנָתַן דָּמִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהֶחֱזִיק[75] בַּקַּרְקַע - תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִמְּכָרוֹ בְּקַרְקַע כְּלוּם[76]; שֶׁהַקָּטָן כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּפָנֵינוּ הוּא, וְזָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[77], וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו[78].

75) דוקא אם נתן דמים והחזיק, אבל אם לא נתן דמים - דרך הקטן לחזור בו, שקרובה דעתו לגבי הדמים (סמ"ע ס"ק כט). 76) למעלה הלכה ו. - בכל זאת קניינו קנין, כמו שמבאר. ולפי זה, צריך לפרש מה שישנו במשנה (גיטין נט.) "הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין" - שתיבת "במטלטלין" איננה אלא על "ממכרן ממכר", אבל ב"מקחן מקח" - אפילו בקרקע. 77) קידושין מב. ושם מדובר גם בקטנים. [ואין קנין זה מן התורה, שהרי "זכין לאדם" אינו אלא על־ידי אחר (ראה להלן פ"ד מהלכות זכיה הלכה ב, וב'קצות החושן' סימן רלה, תחילת ס"ק ד), אלא תקנת חכמים היא כאן. ולא תיקנו אלא בחזקה, שהיא כמשיכה, שהביא הקרקע לרשותו, אבל בקנין אחר לא תיקנו. ולפיכך גם מטלטלין לא קנה בקנין סודר (למעלה ה"י) וראה בראב"ד ובמגיד־משנה]. 78) משנה, בגיטין יא:

יב. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, וְהֵבִיא הַזָּכָר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה[79] וְהַבַּת אַחַר שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה[80], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן - מֶקָּחוֹ מֶקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמַתְּנָתוֹ מַתָּנָה בְּמִטַּלְטְלִין[81]; אֲבָל בְּקַרְקַע - אֵין מַעֲשָׂיו קַיָּמִין עַד שֶׁיִּהְיֶה יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[82].

79) ראה פ"ב מהלכות אישות הלכה י. 80) שם הלכה א. 81) היינו, אף מן התורה, עיין בבבא־בתרא קנה: ". . . מטלטלי דזביניה זביני" (בן יג שנה שאינו יודע בטיב משא ומתן, ועיין רשב"ם שם). 82) כן דעת הרי"ף, שמעשה של רבא שם היה במוכר בנכסיו, וגרס שם "ההוא פחות מבן עשרים דאזל זבין נכסי, אתא לקמיה דרבא כו' אמר להו זביניה לאו זביני" (מפני שלא ידע בטיב משא ומתן, ולא גרסינן "דאזל זבין נכסי אבוה") וכן שם מה ששלח גידל בר מנשיא בתינוקת בת ארבע־עשרה שנה ויום אחד, ואמרו לו אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח, - הכל מדובר במוכר נכסיו ולא נכסי אביו.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקַע שֶׁלּוֹ[83]; אֲבָל קַרְקַע שֶׁיָּרַשׁ[84] מֵאֲבוֹתָיו אוֹ מִשְּׁאָר מוֹרִישָׁיו[85] - אֵין מִמְּכָרוֹ מִמְכָּר עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה[86], אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְיוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן[87]; שֶׁמָּא יִמְכֹּר בְּזוֹל, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה אַחַר הַמָּעוֹת[88], וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ בְּדַרְכֵי הָעוֹלָם.

83) שקנה אחר שהגדיל, וידע בטיב משא ומתן (למעלה הי"ב), או אפילו כשהיה קטן (למעלה הי"א). 84) מימרא של שמואל, בבבא־בתרא קנו. ושל רבא, בגיטין סה. 85) אע"פ שבגמרא (שם ושם) לא נזכרו אלא "נכסי אביו" - סובר רבינו שאין הבדל ביניהם, שכיון שלא טרח בנכסים אלו - עלול הוא למכרם מתוך קלות דעת (הגר"א סימן רלה, ס"ק כו). והרשב"א חולק וסובר ש"נכסי אביו" דוקא, שלא תיקנו חכמים אלא בדבר המצוי, וזה אינו אלא ירושה מאב (מגיד־משנה). 86) כרבא בגיטין שם, וכרב הונא בר חיננא בשם רב נחמן, ולא כרבא בשמו (ב"ב קנה.) ובאופן זה ממכרו ממכר אפילו אם אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). 87) שאם אינו יודע בטיב משא ומתן - אינו יכול למכור אפילו בנכסיו. ואם כן, מה שאמרו "בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים" - הכוונה אפילו באופן שיודע בטיב משא ומתן. 88) בבא־בתרא קנו. "זימנין דמקרקשי ליה זוזי. אבל נכסים שקנה כיון שטרח בהם, אין דעתו קלה למכרם (הגר"א, הובא למעלה הערה פד). [ודין מטלטלין שירש, לא נזכר כאן, ובשו"ע סימן רלה סעיף ט כתב: "וכשהוא בן עשרים שנה שלימות והביא שתי שערות, מוכר בין במטלטלין בין בקרקעות, בין שלו בין של אביו". והעיד הגר"א (שם ס"ק לג) ש"בין במטלטלין" מיותר, שהרי במטלטלין מוכר אפילו בפחות מבן כ'. ואם נניח כי בשל אביו אינו מוכר אפילו במטלטלין כל זמן שאינו בן כ' - הדברים מיושבים, וראה להלן הלכה יז והערה קד].

יד. מַתְּנָתוֹ[89] כְּשֶׁהוּא פָּחוֹת[90] מִבֶּן עֶשְׂרִים, בֵּין[91] מַתְּנַת בְּרִיא בֵּין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע - הֲרֵי זוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאִלּוּ[92] לֹא הִגִּיעַ לוֹ הַנָּיָה גְּדוֹלָה - לֹא נָתַן, וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי תָּמִיד[93], וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּתְקַיֵּם מַתְּנָתוֹ[94], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין[95].

89) שם קנה: מימרא של אמימר. 90) אבל הוא יותר מבן שלש־עשרה (מגיד־משנה). 91) נלמד מפעוטות למעלה הלכה ו (מגיד־משנה). 92) שם קנו. 93) ועל דבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים, כמפורש בכמה מקומות בתלמוד, ועיין מגיד־משנה הלכה יג (הובא למעלה הערה פד). 94) אפילו בנכסי אבותיו, ואפילו אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). 95) גמרא בבא־בתרא שם.

טו. בַּמֶּה[96] דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא מוֹכֵר קַרְקַע אָבִיו כְּשֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים? כְּשֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אוֹ כְּשֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִיס[97]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְלֹא נַעֲשָׂה סָרִיס - קָטָן הוּא, וְאֵין מִמְכָּרוֹ בְּקַרְקַע מִמְכָּר, וַאֲפִלּוּ בִּנְכָסָיו, עַד שֶׁיִּגְדַּל לְרֹב שְׁנוֹתָיו[98].

96) שם קנה: 97) שאינו ראוי להוליד, וסימניו מפורשים בפ"ב מהלכות אישות הלכה יג. 98) היינו שלשים וחמש שנה ויום אחד (הלכות אישות שם, הלכה יא).

טז. מִי[99] שֶׁמָּכַר בֵּין בִּנְכָסָיו בֵּין בִּנְכְסֵי אָבִיו וָמֵת, וּבָאוּ קְרוֹבָיו וְעִרְעֲרוּ שֶׁהָיָה קָטָן בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר[100], וּבִקְּשׁוּ לְבָדְקוֹ[101] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם לְנַוְּלוֹ[102]. וְעוֹד, שֶׁהַסִּימָנִים מִשְׁתַּנִּין בַּמִּיתָה[103]. וַחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין

הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשִּׁטָּר אֶלָּא אִם כֵּן יָדְעוּ בְּוַדַּאי שֶׁהַמּוֹכֵר גָּדוֹל[104].

99) ברייתא שם קנה. מעשה שבא לפני רבי עקיבא. 100) ואין ממכרו ממכר (למעלה הלכה טו). 101) אם היו בו סימני גדלות. 102) [במסכת שמחות (פ"ד הי"ב) הובא אותו מעשה שהובא בבבא־בתרא שם בלשון זה: "אל יבדק, מאחר שנסתם הגולל אין מזיזין את המת ממקומו". וכן הוא בשו"ע יורה־דעה (סוף סימן שסג). ואע"פ שאיסור ניוול המת הוא אפילו לפני הקבורה, כמפורש בחולין יא: - אין זה אלא בבדיקת איבריו הפנימיים, אם אינו טריפה, אבל לבדוק מבחוץ אם יש לו שתי שערות, אין זה ניוול. ועיין בהגהות 'בית הלל' ליורה־דעה שם]. 103) גם נימוק זה שם. כלומר, שאע"פ שלא נמצאו הסימנים לאחר מיתה, יתכן שהיו מחיים ונשתנו לאחר מיתה. 104) שם קנה. וראה למעלה הלכה ט.

יז. פָּחוֹת מִבֵּן עֶשְׂרִים שֶׁמָּכַר קַרְקַע אָבִיו[105] - חוֹזֵר[106] וּמוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, בֵּין קֹדֶם עֶשְׂרִים בֵּין אַחַר עֶשְׂרִים. וּמוֹצִיא מִן הַלּוֹקֵחַ כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל[107]. וְאִם הוֹצִיא הוֹצָאוֹת אוֹ שֶׁנְּטָעַ וְזָרַע - שָׁמִין לוֹ[108] וּמַחֲזִיר אֶת הַשְּׁאָר. כַּדִּין הַדָּה הוֹרוּ רַבּוֹתַי. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֲפִלּוּ קָטָן שֶׁמָּכַר קַרְקַע מִנִּכְסֵי אָבִיו, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה בֶּן עֶשְׂרִים לֹא מִחָה - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[109]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלָּקַח הַמָּעוֹת וְנִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בְּקַרְקַע זוֹ לְפָנָיו כְּשֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים וְלֹא מִחָה - נִתְקַיְּמָה בִּידֵי הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי רָצָה בְּמִמְכָּרוֹ.

105) [ובנכסי עצמו, אם אינו יודע בטיב משא ומתן, אע"פ שגוף הקרקע אינו מכור - אינו מוציא הפירות, שהרי מטלטלין הם ובמטלטלין מכירתו מכירה (למעלה הלכה יב, אבל בנכסי אביו אף במטלטלין אין מכירתו מכירה (ראה למעלה הלכה יג והערה פז) ועיין סמ"ע סימן רלה ס"ק יד]. 106) שמכירתו אינה מכירה (למעלה הלכה יג). 107) שהרי שלא בדין אכל. 108) כדין אריס, למחצה לשליש ולרביע, שאע"פ שלכאורה דינו כיורד שלא ברשות, כיון שלא נתיישבה עוד דעתו של המוכר (למעלה הי"ג) ויורד שלא ברשות בשדה שאינה עשויה ליטע, שמין לו וידו על התחתונה (פ"י מהלכות גזילה ואבידה ה"ד) ואינו מקבל כאריס - כאן תיקנו חכמים שיקבל כאריס, שאם לא כן יפסיד את השדה כיון שיודע שבכל שעה אפשר להוציאה מידו, וכמו שמצאנו בבעל בנכסי אשתו קטנה (כתובות פ. - הגר"א שם ס"ק מה, והסמ"ע שם ס"ק מא נסתפק בזה). 109) כמו שמצאנו בקטנה שנתקדשה, שאם גדלה שעה אחת ושתקה, שזקוקה לגט, ואינה יוצאה במיאון (פי"א מהלכות גירושין הלכה ו). וכמו כן בקטן שנתגייר ע"י בי"ד ולא מיחה כשנתגדל, ששוב אינו יכול לחזור בו (פ"י מהלכות מלכים הלכה ג). ועיין עוד בפ"כ מהלכות אישות הלכה יג (מגיד־משנה והגר"א ס"ק מו).

יח. הַשִּׁכּוֹר[110] - מֻקָּחוֹ מֻקָּח, וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמִין. וְאִם[111] הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט, וְהוּא הַשִּׁכּוֹר שֶׁעוֹשֶׂה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה עוֹשֶׂה[112] - אֵין מַעֲשָׂיו כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹטֶה[113] אוֹ כְּקָטָן פָּחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ[114].

110) תוספתא תרומות פ"ג, ובבלי עירובין סה. 111) מימרא של רבי חנינא בעירובין שם. 112) כמו שנאמר (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה". וראה בפ"ד מהלכות אישות הלכה יח. 113) למעלה הלכה ד. 114) למעלה הלכה ו.

פֶּרֶק שְׁלִשִׁים[1]

1) נתבארו בו משפטי המוכר דבר לאחר שלא מדעתו, וכן דין העבד עם אדון, ודין האשה עם הבעל, ודין האפוטרופוסין בנכסי יתומים. ונסתיים הפרק בדין המוכר או הנותן ביום שבת קודש, ונסתיימו ההלכות.

א. הַמּוֹכֵר שֶׁמָּכַר קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין, וְזָכָה בָּהֶן הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[2] - יַד הַלּוֹקֵחַ עַל הָעֶלְיוֹנָה[3]; וְאִם רָצָה לוֹקֵחַ - אֵין הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[4], וְאִם לֹא רָצָה[5] - תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ[6]. לְפִיכָךְ[7] כּוֹתְבִין[8] שְׁטָר לַמּוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ עִמּוֹ. וּלְעוֹלָם[9] הַלּוֹקֵחַ[10] נוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[11], וַאֲפִלּוּ מָכַר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ[12].

2) כגון שזיכה לו המוכר על־ידי אחר (ראה להלן פ"ד מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב). 3) כדי שתהיה זאת זכות גמורה. בהתאם לכלל הידוע: "זכין לו לאדם, שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו" (הלכות זכיה ומתנה שם). 4) לפי שקנאה הלוקח. כן הוא בקידושין ז. שאם אמר לחבירו הילך מנה ותהא שדך מכורה לפלוני, קנה אותו פלוני השדה, מדין עבד כנעני. וכן בבבא־קמא קב: שאם קנה מישהו שדה בשביל ראש הגולה, קנה האחרון (ביאור הגר"א סימן רלה ס"ק סד). 5) כששמע שמכרו לו הקרקע או המטלטלין - התנגד מיד ולא רצה לקבל (להלן פ"ד שם הל' ב־ג). 6) "שזכות היא שתנתן לו מתנה [או מקח], אם ירצה. אבל אם לא ירצה, אין נותנין מתנה לאדם בעל־כרחו" (שם הלכה ב). ומקור הדברים בבבא־בתרא קלז: קלח. 7) אחרי שאין כל חשש הפסד ללוקח, שתמיד יכול לחזור, אם המוכר מזכה לו בלי ידיעתו. 8) משנה בבא־בתרא קסז: 9) היינו, אפילו במקרה המפורט לקמן. 10) משנה, שם. 11) שכותב את שטר המכירה. שכן תיקנו חכמים, שמי שנשכר יתן שכר הסופר (מלאכת שלמה בשם רשב"א). [ורמז לדבר, מה שנאמר בירמיה (לב, מד): "שדות בכסף יקנו, וכתוב בספר וחתום" - הרי שהקונה הוא הכותב]. 12) גמרא שם, קסח. "כדאמרי אינשי זבנית קנית, זבינת אוביד" (= פתגם עממי אומר: קנית - נשכרת, מכרת - הפסדת) - ר"י בן מיגאש ורמ"ה, מהגמרא בבבא־מציעא נא.

ב. וְכֵן[13] הָעֶבֶד שֶׁקָּנָה[14] אוֹ מָכַר, אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ נִתְּנָה לוֹ - יַד הָאָדוֹן עַל הָעֶלְיוֹנָה; אִם רָצָה[15] לְקַיֵּם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַעֲשָׂיו - הֲרֵי אֵלּוּ קַיָּמִין[16], וְאִם לֹא רָצָה - בָּטְלוּ כָּל מַעֲשָׂיו[17]. וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הוּא שֶׁמְּקַיֵּם הָאָדוֹן אוֹ מְבַטֵּל, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ כְּלוּם.

13) ספר "המקח והממכר" שם. וזהו בהתאם לכלל הידוע בספרות התלמודית: מה שקנה עבד קנה רבו (קידושין כג: ולהלן פ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יב). 14) [כעין זה מצאנו בתוספתא פ"ט דבבא־בתרא (הוצאת צוקמ. עמ' 41019): "המוכר שדה חבירו במעמד חבירו לא עשה כלום, כתב מקיימני אחריו דבריו קיימין". הרי שהסכמתו אח"כ משווה לקנין מעמד משפטי (אור שמח). וכן הוא בקידושין נב: במי שקידש אשה בדבר שאינו שלו, ובא בעל הדבר ונתן הסכמתו, שהרי אלו קידושין. והוא־הדין לתורם פירות חבירו ובא בעל הפירות והסכים, שהרי זו תרומה, וראה בדברי רבינו בפ"ד מהלכות תרומות הלכה ג]. 15) הסכים והודיע על כך מיד. 16) ואין צורך בפעולת קנין חדשה של האדון. 17) "שמה שאמרו שיד העבד כיד רבו - לזכות בעבורו, ולא לחייב כלל, אפילו במה שהוא בזכות" (כגון שקנה בזול גדול, או מכר ביוקר גדול — 'נתיבות המשפט' סימן רלה, משה"א ס"ק לד) — מגיד־משנה. והמוכר צריך להחזיר את דמי המקח לאדון (מגיד־משנה בשם רב האי). ואין העבד קונה המתנה לפי שאין לו קנין בלי רבו, ועיין אור־שמח ואבן־האזל.

ג. וְכֵן[18] הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה מַתָּנָה, בֵּין בִּנְכְסֵי בַּעְלָהּ בֵּין בִּנְכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[19] שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ, בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁיִּחֵד[20] לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ בֵּין בִּנְכְסֵי מְלוֹג[21], בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, וְכֵן אִם לָקְחָה אוֹ נִתְּנָה [לָהּ מַתָּנָה] - יַד הַבַּעַל עַל הָעֶלְיוֹנָה; וְאִם רָצָה לְקַיֵּם[22] - יְקַיֵּם[23], אִם רָצָה לְבַטֵּל - יְבַטֵּל[24] הַכֹּל. אֲבָל[25] הַבַּעַל שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן, בֵּין קַרְקַע שֶׁהִכְנִיסָה[26] לוֹ אִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אוֹ קַרְקַע שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם[27] מִשֶּׁלּוֹ[28] בֵּין קַרְקַע שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ[29] מִיַּד הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁקִּיְּמָה מַעֲשָׂיו - הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה בָּטֵל[30]; מִפְּנֵי[31] שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת[32]: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[33].

18) מקור דברי רבינו, בספר "המקח והממכר" שער ד. 19) נכסים שהאשה מכניסה לבעלה, והוא זוכה אף בגופם של אלו, אלא שהוא נושא באחריות במקרה של אבדון או כליון, ומכאן המונח "ברזל", שהאשה יכולה לבטוח בהם בבטחון של ברזל. 20) כל נכסי הבעל משועבדים לכתובת האשה, ועם זה יש שהוא מייחד שדה מסויים לגביית הכתובה, ואז אין הבעל יכול למכור שדה זה בלי הסכמתה. 21) נכסים שהאשה מכניסה לבעלה, והבעל אינו זוכה בגופם אלא בפירותיהם, אבל אינו נושא באחריות להם ואם אבדו או כלו, אבדו לאשה. ו"מלוג" היינו מריטה ותלישה, כמורט השערות ומניח הראש, כן הוא אוכל הפירות ומניח הקרן ('ערוך' ערך מלג, וראה בפט"ז מהלכות אישות הלכה א והערה ט). 22) בנכסים שלו הטעם פשוט: יד האשה כיד בעלה, ואם הוא מקיים הרי שפעולת האשה נחשבת כפעולתו, ובנכסים המשותפים כגון נכסי צאן ברזל ומלוג, צריך בעצם הסכמת שניהם, והרי בזה שהיא הקדימה למכור, יש גם משום הסכמתה. 23) משנה, בגיטין נה: 24) שהאשה יכולה רק לעשות פעולות לזכות בעלה, ולא לחובתו כמו בעבד, ובנכסים המשותפים בכל אופן הרי צריך גם הסכמתו. 25) משנה בגיטין שם. ולפי ההסתייגות של האמוראים בבבא־בתרא מט: וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה יח. 26) והיינו נכסי צאן ברזל (וראה לחם־משנה בהלכות אישות שם). 27) שהבעל כותב לה שדה נגד הנדוניא שהיא הכניסה לו. 28) כן גירסת ה'תוספות' שם בניגוד לגירסת הרשב"ם. 29) ולכאורה יש הסכמת שניהם. 30) המגיד־משנה מפרש שהמקח בטל על אתר, אך רבינו בפירוש המשניות בגיטין, אומר מפורש: "ויכולה להוציא מידי הלוקח כשתגבה כתובתה", הרי שעד אותו הזמן המקח קיים. 31) וטענה זו ישנה רק בנכסים אלו המנויים, שהיא בוטחת עליהם במיוחד ואינה להוטה למכרם. 32) היינו אם היא באמת אומרת כך, וראה 'בית שמואל' אבן־העזר סימן צ ס"ק נח. 33) אבל לא הסכימה לכך בלב שלם.

ד. מָכַר אוֹ נָתַן נִכְסֵי מְלוֹג, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - יַד הָאִשָּׁה עַל הָעֶלְיוֹנָה; רָצְתָה[34] לְבַטֵּל - מְבַטֶּלֶת[35], וְאִם[36] קִיְּמָה[37] מַעֲשָׂיו[38] - קָנוּ הַלָּקוֹחוֹת[39].

34) שבנכסים שלה צריך הסכמת שניהם, של הבעל ושל האשה. 35) ובטל המכר אף לפירות, שהם לגמרי ברשות הבעל, כתובות צ: 36) בבא־בתרא ג. 37) שבנכסי מלוג, אין היא יכולה לטעון טענת "נחת רוח עשיתי לבעלי", מכיון שהם כולם שלה, ואין כאן חשש לעורר איבת הבעל, אם לא תסכים. וראה להלן הלכה ו והערה נה. 38) בכ"י תימן: מעשיו. 39) בקנין הבעל, ואין צורך בפעולת־קנין שלה.

ה. בַּעַל שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁנָּתַן[40] לָהּ מִשֶּׁלּוֹ[41], אַף עַל פִּי[42] שֶׁאֵינוֹ[43] רַשַּׁאי[44], אִם עָבַר וּמָכַר אוֹ נָתַן - קָנוּ[45] הַלָּקוֹחוֹת, וְאֵין[46] הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לְהוֹצִיא מִיָּדָם. וְכֵן[47] יֵשׁ לוֹ לַבַּעַל לִמְכֹּר כָּל נְכָסָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תַּחַת יַד שִׁעְבּוּד הַכְּתוּבָּה. וְאִם תָּבוֹא[48] לִטְרֹף[49] - טוֹרֶפֶת; אֶלָּא אִם כֵּן[50] כָּתְבָה[51] לַלּוֹקֵחַ תְּחִלָּה[52] וְקָנוּ[53] מִיָּדָהּ.

40) בכ"י תימן ובדפוס רומי: שנתן לה. וכ"ה בשו"ע אבן־העזר סימן צ סעיף טו. 41) שאז דינם כדין נכסי צאן ברזל. ועיין שם ב'חלקת מחוקק' ס"ק מט, וב'בית שמואל' ס"ק נב. 42) בבלי יבמות סו: ומגיד־משנה בשם ירושלמי, כתובות פרק מציאת האשה. 43) כל ההמשך, לשון הירושלמי. 44) מביטוי זה למד רבינו, כנראה, שאינו רשאי לכתחילה, אבל בדיעבד - הקנין קיים. 45) זו היא גם דעת רב האי ב"מקח וממכר", שער ו. וראשונים אחרים, ביניהם הרשב"א, חולקים עליו. 46) ואין זה דומה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקרקע, שנשארת תמיד קיימת, והאשה שמה את בטחונה עליה, משא"כ במטלטלין, שאין דעתה סומכת עליהם, שהרי בנכסי צאן ברזל הוא יכול בלעדי זה לכלות אותם עד גמירא (מגיד־משנה בשם הרשב"א), ובין כך ובין כך הרי הוא נושא באחריות והיא תקבל את התמורה, אף אם הוא מוכר (חלקת מחוקק שם). 47) כתובות פא: ושם מובא הדבר כפשוט ביותר ומובן מאליו. 48) במקרה של גירושין או אלמנות. 49) לגבות את כתובתה מקרקע זו שמכר הבעל, ושהיתה, כמו כל נכסי הבעל, משועבדת לכתובתה. 50) כתובות צה. 51) שדין ודברים אין לה עם לוקח זה. 52) היינו קודם שמכר הבעל, אבל לאחר שמכר הבעל, יכולה היא לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי", שם. 53) בקנין חליפין, גם זה שם.

ו. הָאִשָּׁה[54] שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל לְבַעְלָהּ - לֹא קָנָה[55], וְיֵשׁ[56] לָהּ לַחֲזֹר וּלְהוֹצִיא מִיָּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[57]. בֵּית[58] דִּין שֶׁמָּכְרוּ[59] אוֹ לָקְחוּ בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, וְכֵן[60] הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין[61], בֵּין[62] שֶׁמִּנּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין בֵּין שֶׁמִּנָּה אוֹתָן אֲבִי יְתוֹמִים - מֻקָּחָן וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר[63], אֲבָל[64] מַתְּנָתָם אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין אָדָם נוֹתֵן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

54) בבא־בתרא נ. 55) שיכולה היא לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי". אבל בנכסי מלוג, אינה יכולה לטעון כן. וראה למעלה הלכה ד והערה לו, ובפכ"ב מהלכות אישות הלכה יז. 56) שהאשה יכולה לתבוע במקרה של גירושין ואלמנות את נכסי צאן הברזל כמו שהם - אם הם קיימים. 57) פכ"ב הלכה יח. 58) סמיכות ההלכות האלו, הנראות רחוקות אלו מאלו, היא בזה, שהן דנות בהגבלות המוטלות על בא־כח בנכסים. 59) שהם אינם גרועים מאפוטרופוס המתמנה על־ידם (ראה להלן), והם נקראים "אביהן של יתומים" (וראה ביאור הגר"א חושן־משפט סימן רלה, ס"ק סח). 60) תוספתא תרומות פ"א, והובאה בגיטין נב. 61) מילה מורכבת משתי מילים רומיות: "פטר" (= אב), ו"פוס" (= בן): מפקח. 62) גיטין שם. 63) וראה פרטים בפי"א מהלכות נחלות. 64) כמו שמנמק הרמב"ם בסמוך, ויוצא מתוך התוספתא הנ"ל, שאין האופטרופוס רשאי לתת אפילו צדקה בשביל היתומים, וגם במקח וממכר הם נתונים להגבלות, ויש הרבה דברים שאינם רשאים לעשות (מגיד־משנה).

ז. הַמּוֹכֵר[65] אוֹ הַנּוֹתֵן בְּשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ[66] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין. וְכֵן כָּל מִי שֶׁקָּנוּ[67] מִיָּדוֹ בְּשַׁבָּת - הַקִּנְיָן קַיָּם, וְכוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת וְנוֹתְנִין.

65) מקור הלכה זו בתוספתא ביצה פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 207): "אין דנין וכו' ולא מקדשין ולא מעריכין (ואיסורם משום מקח וממכר - ביצה לז.) וכו' וכולן שעשאן בין אנוסין ובין שוגגין ובין מזידין ובין מוטעין - מה שעשה עשוי [בשבת, ואין צריך לומר ב"יום טוב" - דפוס ראשון]" והובאה ברי"ף פ"ה דביצה בשם ירושלמי. ולומד משם לדין קנין בשבת וב"יום טוב". 66) מכת מרדות, "על שעבר על דברי חכמים" (ש"ע, סימן רלה סעיף כח). 67) קנין חליפין, שאף זה אסור בשבת.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מְכִירָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לֵידַע דִּין זוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר הֵיאַךְ יִקְנֶה וּבַמֶּה יִקְנֶה. וְדִין נוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבֵּל מַתָּנָה. וְאֵי זוֹ מַתָּנָה חוֹזֶרֶת וְאֵי זוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת. וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו אלו דברים הם העיקר שכל המחזיק בהם זכה בהם, ומה משפטי המחזיק בהם, במה קנה בחזקתו, ודין גוי עם ישראל בקנייתו שיש צד שהנכסים הם כהפקר.

א. הַהֶפְקֵר, כָּל הַמַּחֲזִיק בּוֹ - זָכָה[2]. וְכֵן[3] הַמִּדְבָּרוֹת וְהַנְּהָרוֹת וְהַנְּחָלִים[4], כֹּל שֶׁבָּהֶן[5] - הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן - זָכָה. כְּגוֹן הָעֲשָׂבִים וְהָעֵצִים וְהַפֵּרוֹת שֶׁל אִילָנוֹת שֶׁל יַעַר[6] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) נדרים מג. ומקומות רבים אחרים בתלמוד. וראה בפרק ב מהלכות נדרים הלכה יד שכתב רבינו: "ומה הוא ההפקר, הוא שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל, בין במטלטלין בין בקרקעות. וכיצד דין ההפקר, כל הקודם וזכה בו קנהו לעצמו ונעשה שלו". 3) היינו, צורה שנייה של הפקר, דברים שהם מופקרים ועומדים, שאף פעם לא היו שייכים לאיש. וראה בבא קמא יג: 4) מלשון הכתוב (דברים ח, ז) "ארץ נחלי מים". וראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה ב ובפרק ט מהלכות רוצח הלכה ב. 5) מה שמוצאים בהם, כמו שמפרש רבינו בסמוך. 6) יער הוא הפקר וכן נראה במכות ז: "יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם" (מגדל עוז). ומה שכתב רבינו "של יער" - מוסב על כל הנ"ל, היינו על עשבים ועצים ופירות. [ומסתימת לשון רבינו נראה, שהכוונה גם לתלושים וגם למחוברים ולא כרבי שמעון בן אלעזר בתוספתא בבא קמא פרק ח שאמר: "תלושין שבמדבר (בבבלי בבא קמא פא: "תלושין שבהרים") הרי הן של כל השבטים, ומחוברין הרי הן של אותו השבט", שלדעת רבינו דעת יחיד היא ואין חכמים מודים לו. והראב"ד בהשגה שכתב: "דווקא לאותו השבט" כוונתו לפסוק כרבי שמעון בן אלעזר הנ"ל, וראה מגיד משנה ולחם משנה ואבן האזל].

ב. הַצָּד דָּגִים מִן הַיַּמִּים[7] וּמִן הַנְּהָרוֹת, אוֹ שֶׁצָּד עוֹפוֹת אוֹ מִינֵי חַיּוֹת[8] - הוֹאִיל וְאֵין לָהֶם בְּעָלִים, זָכָה. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָצוּד בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[9]. וְאִם צָד שָׁם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- קָנָה[10]. וְאִם הָיוּ הַדָּגִים בְּבֵיבָרִים[11] שֶׁל בְּעָלִים, וְכֵן חַיָּה וָעוֹף שֶׁבְּבֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּיבָר גָּדוֹל וְהוּא מְחֻסַּר צִידָה - הֲרֵי זֶה שֶׁל בַּעַל הַבֵּיבָרִים[12], וְהַצָּד מִשָּׁם - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[13].

7) כלומר, הימים הגדולים. פרט לימה של טבריא, שיש לו דינים מיוחדים לעניין זה, ראה בפרק ה מהלכות נזקי ממון הלכה ג. 8) במדברות וביערות שהם הפקר, כנ"ל. 9) לפי שאין לו להיכנס לשדה חבירו שלא ברשותו. ורק להציל את נחיל הדבורים שלו, שברח, התירו לו להתהלך בשדה חבירו (בבא קמא קיד.). 10) אם עשה קניין. והמדובר בשדה שאינה משתמרת, ובעל השדה אינו עומד בצד שדהו, ולפיכך לא זכה מטעם קניין חצר, - שאין חצרו של אדם קונה לו אלא אם היא משתמרת, או אם עומד בצידה (בבא מציעא יא.). וראה להלן הלכה ד. 11) [ביבר הוא כלי להחזקת חיות־בר ודגים]. 12) שהרי הם משתמרים בביבורים, וחצר המשתמרת קונה לו לאדם אפילו שלא מדעתו (בבא מציעא שם). 13) כלומר, עובר על "לא תגזול" מן התורה, ואפשר להוציאה בדיינים כמו שמפרש הראב"ד בהלכה ג (לחם משנה שם).

ג. אֲבָל[14] הַלּוֹקֵחַ דָּגִים מִתּוֹךְ מְצוֹדָתוֹ[15] שֶׁל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא[16] בְּתוֹךְ הַיָּם[17], אוֹ שֶׁלָּקַח חַיָּה מִמְּצוֹדָתוֹ[18] כְּשֶׁהִיא פְּרוּסָה בַּמִּדְבָּר - הֲרֵי זוֹ אָסוּר[19] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[20]. וְאִם[21] הָיָה[22] הַמְּצוֹדָה כְּלִי[23], וְלָקַח מִתּוֹךְ הַמְּצוֹדָה - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[24].

14) משנה בגיטין נט: וכתנא קמא. 15) מצודה זו היא: חוט ארוך ובו כמה מחטים שעל ידם ניצודים הדגים. 16) בכתב יד תימן: "כשהיא". 17) בניגוד לביבורים, שלמעלה. 18) גם מצודה זו היא על ידי חוט ובה מחטים לתפיסת החיות. 19) אבל אין בו משום גזל ממש, שיהא אפשר להוציאו בדיינים, "מפני שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה בהן" (לשון רבינו בפרק ו מהלכות גזילה הלכה יב), לפי שאין בית קיבול למצודות אלו, וראה להלן. 20) "מפני דרכי שלום" (משנה שם). 21) גיטין ס: וסא. 22) בכתב יד תימן: "הייתה". 23) שיש לה בית קיבול. 24) ואפשר להוציאו בדיינים (ראב"ד). שכליו של אדם קונים לו (גיטין שם, שבזה אין פלוגתא בין תנא קמא ורבי יוסי).

ד. הַפּוֹרֵס מְצוֹדָה[25] בְּשָׂדֶה חֲבֵרוֹ וְצָד בָּהּ חַיָּה אוֹ עוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה[26] - קָנָה[27]. וְאִם הָיָה[28] עוֹמֵד בַּעַל הַשָּׂדֶה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[29] וְאָמַר[30]: זָכְתָה לִי שָׂדִי - קָנָה בַּעַל הַשָּׂדֶה[31], וְאֵין לְבַעַל הַמְּצוֹדָה כְּלוּם.

25) מצודה סתם היא חוט ארוך ובה מחט, כמבואר למעלה בהלכה ג, וראה להלן. 26) כמו שכתב למעלה בהלכה ב. 27) מדברי סופרים, משום דרכי שלום, כמו שכתב למעלה בהלכה ג. 28) בבא מציעא יא. 29) המדובר בשדה שאינה משתמרת שהרי במשתמרת אינו צריך לעמוד בצד שדהו (פרק י"ז מהלכות גזילה ואבידה הלכה ח). 30) לאחר שהחיה והעוף כבר היו ניצודים במצודה. 31) ובטל קניינו של בעל המצודה, ואין כאן משום "דרכי שלום", שלא תיקנו תקנה זו אלא בפורס מצודה בשדה הפקר, אבל לא לפורס בשדה חבירו שלא ברשות, ובייחוד כשבעל השדה עומד וצווח שהוא עצמו רוצה לזכות בזה, ראה מגיד משנה. ולא חילק רבינו בין אם החכה רצה כדרכה לבין אם הייתה רגלה שבורה כמו שחילק בהלכות גזילה (שם הלכה יא) - שהרי כאן המדובר כשכבר היו ניצודים במצודה, ודינם כצבי שבור וכגוזלות שלא פרחו שנקנים לבעל השדה (אף על פי שאינה משתמרת, אם עומד בצד שדהו) וראה בראב"ד ובמגיד משנה, כסף משנה ולחם משנה.

ה. דָּגִים[32] שֶׁקָּפְצוּ לְתוֹךְ הַסְּפִינָה - קָנָה בַּעַל הַסְּפִינָה; שֶׁזּוֹ כְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת הִיא[33]. וְאֵינָהּ חָצֵר הַמְּהַלֶּכֶת[34], שֶׁהַמַּיִם הֵן שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתָהּ, וְאֵינָהּ הוֹלֶכֶת מֵחֲמַת עַצְמָהּ[35].

32) בבא מציעא ט: 33) וקונה, כאמור, בלי עמידת בעל החצר בחצרו ובלי אמירתו. 34) שאינה קונה (למעלה פרק ג מהלכות מכירה הלכה יג). 35) כן בגמרא שם.

ו. גֵּר[36] שֶׁמֵּת וְלֹא הוֹלִיד יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[37] - אֵין לוֹ יוֹרְשִׁין, אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם וְהֶחֱזִיק בִּנְכָסָיו - זָכָה. וְאֵין בַּעַל הַמֶּצֶר[38] יָכוֹל לְסַלְּקוֹ[39] בְּדָמִים, שֶׁזּוֹ כְּמַתָּנָה[40] הִיא[41].

36) משנה בבבא בתרא מב. וגמרא שם נג. ועוד. 37) היינו, שלא הוליד אחרי שנתגייר, אף על פי שלידתו הייתה בקדושה, אחר שנתגייר, כיוון שהולידו טרם שנתגייר (מגיד משנה). ובלשון השולחן ערוך (רעב סעיף א): "ולא הניח בן, שהורתו ולידתו בקדושה". וראה קידושין יז:־יח. ותוספות שם דיבור המתחיל כאן שהורתו, ובבא בתרא קמט. בעובדא דאיסור גיורא. 38) בעל השדה, הגובל עם שדה הגר. 39) כדין בעל מצרא (פרק י"ב מהלכות שכנים הלכה ה). 40) ובמתנה אין דין בעל מצרא (פרק י"ג שם הלכה א). 41) שכשם שבמתנה, אין בעל המצר יכול לטעון, - כמו שהוא טוען במכר - "קנה לך במקום אחר ואל תיכנס בגבולי", שרק זה רצה לתת לו מתנה ורק במקום זה ולא במקום אחר - אף בהפקר הדבר כן, שהרי אינו יכול למצוא נכסי הפקר במקום אחר, ראה בלחם משנה.

ז. שְׁתֵּי[42] שָׂדוֹת בִּנְכָסֵי הַגֵּר וּמֶצֶר[43] אֶחָד בֵּינֵיהֶן: הֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן לִקְנוֹתָהּ - קְנָאָהּ[44]. הֶחֱזִיק בָּהּ לִקְנוֹת אוֹתָהּ וְאֶת חֲבֵרְתָּהּ - זוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ קָנָה, אֲבָל חֲבֵרְתָּהּ לֹא קָנָה[45]. הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי[46] לִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ - לֹא קָנָה אַחַת מֵהֶן; חֲבֵרְתָּהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ, וְאוֹתָהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ. הֶחֱזִיק[47] בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ וְלִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ וְאֶת הַמֶּצֶר שֶׁבֵּינֵיהֶן[48], אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בַּמֶּצֶר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִקְנוֹת שְׁתֵּיהֶן[49] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[50]; וְאִם בָּא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ - זָכָה הָאַחֲרוֹן[51].

42) בבא בתרא נג. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 43) משעול בין שדות (רמ"א סימן רעה, סעיף ד) או נקע וגדר, המהווים גבול בין השדות, וראה פירוש רבינו גרשום שם נה. דיבור המתחיל המצר. 44) כלומר, קנה כולה, כדלהלן הלכה י ששדה המצויינת במצריה (=בגבולות סביב לה), כיוון שהכיש מכוש אחד קנה כולה. 45) אבל במכר, אם החזיק בשדה אחד קנה שדות הרבה, ואף הנמצאים במדינות רחוקות (קידושין כז. ולמעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יט), משום שמתן הדמים מצרף את כל השדות לחטיבה אחת (הגהות מיימוני ורשב"ם שם), ויש שכתבו דמתנה הרי היא כמכר בעניין זה מפני שדעת אחרת מקנה אותו (מגיד משנה, ועיין משנה למלך). 46) "שאין אדם קונה שלא מדעתו" (רשב"ם שם, דיבור המתחיל אף אותה לא קנה). 47) בעייה בגמרא (שם). 48) והבעייה היא אם קנה אף את השדה השניה, כיוון שנתכוון לקנות גם את המצר, או אולי לא קנה גם את המצר (רשב"ם שם, דיבור המתחיל או דלמא). 49) אף זו בעייה שם, שמא קנה שתיהן, מאחר שהמצר הוא ה"אפסר" (=החבל) של השדות. 50) כי הבעייה לא נפתרה. 51) שחזקתו ברורה, ואין חזקת הראשון המפוקפקת יכולה לעמוד נגדה (מגיד משנה).

ח. וְכֵן[52] שְׁנֵי בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה[53], שֶׁהֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן[54] לִקְנוֹתוֹ וְלִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - לֹא קָנָה אֶלָּא זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ בִּלְבַד. הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - אַף זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לֹא קָנָה.

52) בבא בתרא שם, מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה. 53) אחד פנימי ואחד חיצוני, שמן הפנימי עוברים אל החיצוני. 54) בין בפנימי, בין בחיצוני, כן הוא לפי גירסת הרי"ף. בניגוד לגירסת רשב"ם, שלפיה, אם החזיק בפנימי קנה אף החיצון שמשועבד לפנימי.

ט. הַמַּחֲזִיק[55] בִּשְׁטָר[56] מִגִּנְכְּסֵי הַגֵּר כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַקַּרְקַע הַכְּתוּבָה בְּאוֹתוֹ שְׁטָר - לֹא קָנָה[57] אֶלָּא הַשְּׁטָר בִּלְבַד, לָצֹר[58] עַל פִּי צְלוּחִיתוֹ[59] וְכַיּוֹצֵא[60] בָּזֶה.

55) בבא קמא מט: 56) שטר קניין, או שטר מתנה של הגר, ולא שטר חוב כפירוש רש"י שם. 57) שהרי לא עשה בה קניין, כן הובא בגמרא שם: "המחזיק בשטרותיו של גר וכו' אדעתא דארעא הוא דמחזיק [בשטר] ובארעא הא לא אחזיק" - הרי שפשוט הדבר שלא קנה הקרקע בהגבהת השטר. 58) שימוש אפשרי של הנייר. 59) בגמרא שם הסתפקו באופן שהחזיק בשטר בסתם, אם כוונתו לקרקע ולא קנה השטר או שנתכוון גם לשטר, ולא נפשטה הבעייא. ואילו באופן שנתכוון בוודאי לקנות הקרקע, לא הסתפקו כלל, שוודאי לא קנה השטר. ואם כן דברי רבינו תמוהים משני צדדים, שהוא כתב שהמחזיק כדי לקנות את הקרקע, קנה השטר. אבל יש אומרים שסוגיא זו אינה סוברת שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (בבא מציעא יא.) - אבל לפי מה שאנו פוסקים להלכה, שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח), אין ספק שאפילו אם לא נתכוון כלל לקנות השטר - קנה השטר (ש"ך סימן ערה סעיף קטן ג, ועיין תוספות בבא בתרא נד. דיבור המתחיל אדעתא). 60) שימושים דומים של הנייר.

י. שָׂדֶה[61] הַמְצֻיֶּנֶת[62] בִּמְצָרֶיהָ - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ[63] בָּהּ מַכּוּשׁ אֶחָד[64] - קָנָה אֶת כֻּלָּהּ; וְאִם[65] אֵינָהּ מְצֻיֶּנֶת בִּמְצָרֶיהָ - קוֹנֶה מִמְּנָּה בְּאוֹתוֹ מַכּוּשׁ[66] כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַצֶּמֶד[67] בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה וְיַחֲזֹר[68]. הַמֶּצֶר[69] וְהֶחָצָב[70] שֶׁמִּתַּחֲמִין בּוֹ תְּחוּמִין[71] מַפְסִיקִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וְכָל הַמַּחֲזִיק בַּשָּׂדֶה - לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַמֶּצֶר אוֹ עַד הֶחָצָב.

61) בבא בתרא נד. כרב נגד שמואל מפני שרב נחמן עשה מעשה כמותו (מגיד משנה). 62) שגבולותיה בולטים וגלויים (רבינו גרשום שם דיבור המתחיל המסויימת). והמדובר בנכסי הגר, שאילו במכירה ונתן דמים קונה במכוש אחד כמה שדות (פרק א מהלכות מכירה הלכה יט וראה למעלה הלכה ז). 63) היכה, חפר. 64) חפירה אחת. 65) גמרא שם. 66) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "אינה מסויימת במיצריה, עד כמה? אמר רב פפא כדאזיל תיירא דתורי והדר", כלומר, עד כמה הוא קונה במכוש אחד. ורשב"ם מפרש אחרת, ועיין תוספות שם. 67) שני שוורים החורשים יחד. 68) שהצמד עושה תלם אחד באורך מסויים של השדה, - לא כל האורך - וחוזר. ושיעור אורך זה הוא קונה במכוש אחד. 69) =הגבול. שם נה. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 70) צמח שיש לו שרשים יורדים בעומק הארץ - אינם נוטים לכאן ולכאן, ובו תיחם יהושע חלקי השבטים (בבא בתרא נו.) ועל כן נקרא חצוב (פירוש המשניות לרבינו בפרק א מכלאים משנה ח). 71) שעושים תחומין.

יא. כָּל הַמַּפְסִיק לְפֶאָה[72] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[73]. כֵּיצַד? הָיָה שָׁם נַחַל אוֹ אַמַּת הַמַּיִם וְכַיּוֹצֵא בָהּ[74] - לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַנַּחַל אוֹ עַד הָאַמָּה. וְכָל הַמַּפְסִיק בִּרְשׁוּת שַׁבָּת[75] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[76], כְּגוֹן שֶׁהָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת רְשׁוּת הַיָּחִיד[77] אוֹ כַּרְמְלִית[78], אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינֵיהֶם רְשׁוּת[79] שֶׁחוֹלֶקֶת לְגִטִּין[80].

72) היינו, שהפסקה זו מהווה גבול בין השדות, וצריך לתת פאה לכל שדה לחוד, שאין מניחין את הפאה משדה על חברתה, ראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה א. 73) אין דבר זה מפורש בתלמוד, אבל למדו רבינו בקל וחומר מפאה, שכן אמרו בבבא בתרא נה. "המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר, אבל לעניין פאה וטומאה לא" - ואם כן דברים המפסיקים בפאה בוודאי מפסיקים בנכסי הגר (מגיד משנה). 74) שמפסיקים לפאה, פאה פרק ב משנה א, ורבינו שם הלכה ב. 75) לעניין הוציא חצי שיעור לרשות אחת וחצי שיעור לרשות אחרת ויש הפסק ביניהן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאין חצאי השיעור מצטרפים (פרק י"ח מהלכות שבת הלכה כד). 76) אף זה אינו מפורש וגם זה נלמד בקל וחומר משבת שכן אמרו שם נה: "אבל לשבת לא", כלומר המצר והחצב שהם מפסיקים בנכסי הגר, אינם מפסיקים לשבת, ואם כן דברים המפסיקים לשבת, בוודאי שהם מפסיקים לפאה (מגיד משנה). 77) הלכות שבת שם. 78) כלומר, אפילו כרמלית שאינה מפסקת ברשויות שבת (הלכות שבת שם) - מפסקת כאן, שהרי גם החצב שאינו אלא "מקום פטור" (רשב"ם בבא בתרא נו. דיבור המתחיל רבא אמר) חוצץ כאן (למעלה הלכה י), וכל שכן שהכרמלית מפסיקה, שהרי הכרמלית חשובה יותר כרשות בפני עצמה מאשר מקום פטור (ראה בפרק י"ד מהלכות שבת הלכה יא), ועיין לחם משנה. 79) היינו, אפילו מקום פטור, עיין ברשב"ם שם. וראה להלן. 80) היינו, שאם השאיל הבעל מקום בחצירו לאשתו, על מנת לזרוק שמה הגט, וזרק ונפל בעמוד העומד על יד המקום המושאל, נחשב עמוד זה כרשות אחרת, ואינו כלול במקום המושאל, ואם השאיל לה מקום אחד, לא השאיל לה שני מקומות. וכמה דברים חולקים שם רשות בעניין גיטין: א. מקום שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות. ב. מקום שגבוה עשרה טפחים אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות. ג. מקום שיש לו שם לווי אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות ואינו גבוה עשרה טפחים (פרק ה מהלכות גירושין הלכה ט). הרי שגם מקום פטור חולק רשות לעניין גיטין, והוא הדין לנכסי הגר. וראייה לזה ממה שאמר רבא (בבא בתרא נו.): "רשות שבת כרשות גיטין", הרי שהשווה שניהם, ואם רצו לומר שלעניין נכסי הגר המצר והחצב מפסיקין ולעניין שבת אינם מפסיקין (שם נו:), הוא הדין שבנכסי הגר יותר מפסיק מלעניין גיטין.

יב. כָּל דָּבָר[81] הַמַּפְסִיק לְטֻמְאָה - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[82]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס אָדָם לְבִקְעָה זוֹ, וְטֻמְאָה בַּבִּקְעָה בְּצִדָּה אַחֶרֶת[83], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הִגִּיעַ לְמָקוֹם הַטֻּמְאָה[84] אִם לָאו - כָּל מָקוֹם שֶׁמַּחֲזִיקִין אוֹתוֹ לְטֻמְאָה, הֲרֵי הוּא כְּמָקוֹם אַחֵר מֵחֵלֶק בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

81) משנה טהרות פרק ו משנה ה ומובאה בבבא בתרא נו: 82) שהרי (שם נו.) רצו לומר שהמצר והחצב שמפסיקין בנכסי הגר אינם מפסיקין לעניין טומאה, ואם כן אלו שמפסיקין לעניין טומאה כל שכן שמפסיקין בנכסי הגר. 83) כלומר, בבקעה אחרת, שאף על פי שהנכנס לבקעה שיש בה כמה שדות וטומאה באחת מהן ואינו יודע לאיזה שדה נכנס, הרי הוא טמא וכדעת חכמים ולא כרבי אליעזר בבבא בתרא שם (פרק כ מהלכות אבות הטומאה הלכה ט) - כאן שהוא מסופק אם נכנס לבקעה זו, גם לחכמים דרבי אליעזר, הוא טהור (לחם משנה). 84) כלומר, אותה הבקעה שבה נמצאת אותה השדה הטמאה..

יג. בִּקְעָה[85] גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׂדוֹת רַבּוֹת, וְכֻלָּן שֶׁל גֵּר אֶחָד, וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן[86] לֹא מֶצֶר וְלֹא חָצָב וְלֹא דָּבָר מִדְּבָרִים הַמַּפְסִיקִין, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בְּמִקְצָת הַבִּקְעָה לִקְנוֹת אֶת כֻּלָּהּ - כֹּל הַנִּקְרָא עַל שֵׁם אוֹתוֹ הַגֵּר קוֹנֶה אוֹתוֹ.

85) בבא בתרא נו. מימרא של רבי מרינוס. 86) [ביניהם, כלומר, בין השדות לא היה מצר ולא שום דבר המפסיק, אבל מסביב הייתה כל הבקעה מסויימת במצריה, שאם לא כן לא קנה אלא "כדי שילך הצמד בשעת חרישה ויחזור" (למעלה הלכה י). ועיין מגיד משנה מה שהאריך בדברי רבינו, ולפי הנ"ל הכל מבורר].

יד. עַכּוּ"ם שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ קָנָה מִטַּלְטְלִין מִיִּשְׂרָאֵל - קוֹנֶה בִּמְשִׁיכָה[87] וּמַקְנֶה בִּמְשִׁיכָה אוֹ בְּדָמִים[88]. אֲבָל הַקַּרְקַע - אֵינוֹ קוֹנֶה אוֹתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[89], וְאֵינוֹ מַקְנֶה אוֹתוֹ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[90]; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ[91] סוֹמֶכֶת אֶלָּא עַל הַשִּׁטָּר[92]. לְפִיכָךְ[93], יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִן הָעַכּוּ"ם וְנָתַן הַדָּמִים[94], וְקִדֵּם[95] שֶׁיַּחֲזִיק בָּהּ בָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר[96] - זָכָה אַחֲרוֹן, וְנוֹתֵן לָרִאשׁוֹן אֶת הַדָּמִים[97]. מִפְּנֵי שֶׁהָעַכּוּ"ם מֵעֵת שֶׁלָּקַח הַדָּמִים סִלֵּק רְשׁוּתוֹ, וְיִשְׂרָאֵל לֹא קָנָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַשִּׁטָּר לְיָדוֹ, וְנִמְצְאוּ נְכָסִים אֵלּוּ בְּנִכְסֵי מִדְבָּר[98], שֶׁכָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן - זָכָה.

87) כאמימר ולא כרב אשי, עבודה־זרה עא. 88) כלומר, קונה ומקנה במשיכה וקונה ומקנה בדמים (מגיד משנה וכסף משנה), כמו שנראה בעבודה־זרה שם. בניגוד למה שנאמר בבכורות יג. שאין הגוי קונה אלא או בדמים או במשיכה. ועיין תוספות עבודה־זרה שם דיבור המתחיל שקילו ומגיד משנה וכסף משנה. 89) עם נתינת הכסף (למעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יז). מקור הדברים בבבא בתרא לה: מימרא של רב יהודה בשם רב: "גוי אין לו חזקה אלא בשטר" ומפרשה רבינו לעניין חזקת קניין ולא לעניין חזקת שלוש שנים, ועיין רשב"ם שם. וטעם הדבר: שאם יקנה בחזקה יבוא להחזיק באלימות (מגיד משנה שם). 90) שם במימרא של רב: "ישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי - אין לו חזקה אלא בשטר" ופירשה כנ"ל בחזקת קניין. וישראל הבא מחמת גוי היינו הקונה מן הגוי (כסף משנה שם). ועוד שם נד: מימרא של שמואל. 91) של הישראל הקונה מן הגוי (משנה למלך, וראה מגיד משנה וכסף משנה שם). 92) שמא יחזור וייקחנו הגוי ממנו באלימות. והיינו, אפילו במקום שאין כותבין את השטר, שהרי במקום שכותבים, אף ישראל מישראל אינו קונה אלא בשטר (למעלה פרק א שם הלכה ד - לחם משנה). 93) שם נד: מימרא של רב יהודה בשם שמואל, וכן שם עובדא, שרב נחמן עשה בה כשמואל. 94) שנסתלק הגוי מן הקרקע (כדלהלן בדברי רבינו), שהרי אצלו נגמר הקניין על ידי קבלת הכסף, אלא שהישראל אינו קונה בזה מאחר שלא סמכה דעתו על הגוי בלי שטר (גמרא שם). 95) אבל קדם הראשון והחזיק בה - קנה הוא מן ההפקר, שהחזקה שלו אינה גרועה מזו של השני, ויש חולקים על רבינו בזה (מגיד משנה). 96) מפני שחזקה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בנכסי הגר שונה מזו הרגילה, כמו שיבואר להלן בפרק ב הלכה א־ב. 97) כן כתב רב האי בספר המקח והממכר שער יד. לפי שקרקע זה כמשכון ביד הלוקח הראשון, על מעותיו שנתן לגוי, והרי זה דומה למשכון הגר ביד ישראל ובא ישראל אחר והחזיק בו, שלוקח ממנו הראשון כנגד מעותיו, כמו שכתב רבינו להלן פרק ב הלכה טו (רא"ש בבבא בתרא פרק ג סימן סה). 98) כלומר, הפקר. ראה למעלה הלכה א.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִשְׁפַּט יָדוּעַ לַמֶּלֶךְ; אֲבָל[99] אִם דִּין אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁלֹּא יִזְכֶּה בַּקַּרְקַע אֶלָּא מִי שֶׁכּוֹתֵב בִּשְׁטָר אוֹ הַנּוֹתֵן דָּמִים וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - עוֹשִׂין כְּפִי מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ; שֶׁכָּל[100] דִּינֵי הַמֶּלֶךְ בְּמָמוֹן[101] עַל פִּיהֶן דָּנִין.

99) בבא בתרא שם. 100) בהתאם לכלל הידוע של שמואל: "דינא דמלכותא דינא" בבא בתרא שם, ועוד. 101) דווקא בממון, אבל לא באיסורים, וכן הוא במשנה גיטין י: שכל השטרות של גויים כשרים משום "דינא דמלכותא דינא", חוץ מגיטי נשים.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו אי זו חזקה קונה בנכסי ההפקר ומהות החזקה, וכל הנמשך אחר זה.

א. נִכְסֵי גֵר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים[2], וְנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, וְשָׂדֶה שֶׁמִּכָּרָהּ הָעַכּוּ"ם לְיִשְׂרָאֵל וַעֲדַיִן לֹא הֶחֱזִיק בָּהּ[3] - כֻּלָּם דִּינָם שָׁוֶה[4]: כָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶם בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַחֲזָקָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְכִירָה[5] - קָנָה[6], חוּץ מֵאֲכִילַת הַפֵּרוֹת[7].

2) ראה למעלה פרק א הלכה ו. 3) שם הלכה יד. 4) לפי שכולם הפקר. 5) פ"א הלכה ח. 6) משנה בבא־בתרא מב. 7) בבא־בתרא נז. ונד. שאינו קונה אלא כשעושה דבר לטובת השדה, כדלהלן.

ב. כֵּיצַד? הַלּוֹקֵחַ קַרְקַע מֵחֲבֵרוֹ, וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּאֲכִילַת פֵּרוֹתֶיהָ - קָנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[8]; אֲבָל בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר אוֹ נִכְסֵי הַגֵּר, אֲפִלּוּ אָכַל פֵּרוֹת הָאִילָן כַּמָּה שָׁנִים - לֹא קָנָה גּוּף הָאִילָן וְלֹא גּוּף הַקַּרְקַע, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הָאָרֶץ אוֹ יַעֲבֹד עֲבוֹדָה בָּאִילָן. וּמַעֲשֶׂה[9] בְּאִשָּׁה אַחַת, שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת דֶּקֶל[10] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּאִילָן בַּעֲבוֹדָה שֶׁעָבַד בְּגוּף הָאִילָן[11]; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: זֶה הָאַחֲרוֹן קָנָה.

8) בפ"א מהלכות מכירה הלכה טו־טז. והראב"ד חולק על דברי רבינו, כאן ושם. 9) שם נד. 10) של הפקר. 11) בגמרא שם: "רפיק תותיה פורתא (= חרש תחתיו מעט)".

ג. יֵשׁ[12] דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁאִם הֶחֱזִיק בָּהֶן הַלּוֹקֵחַ[13] - לֹא קָנָה עֲדַיִן, וְאִם הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר - קָנָה. כֵּיצַד? הַמּוֹצֵא[14] פַּלְטֵרִים[15] גְּדוֹלִים[16] בְּנוּיִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר, וְסִיֵּד[17] בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד אוֹ כִּיֵּר[18] בָּהֶן כִּיּוּר אֶחָד, כְּגוֹן אַמָּה אוֹ יוֹתֵר[19] כְּנֶגֶד[20] הַפֶּתַח - קָנָה.

12) שם נז. ושם מנו את ההבדלים, שבין נכסי הגר לבין נכסי חבירו. 13) לא כתב רבינו "הלוקח מחבירו" (כמו שכתב למעלה בתחילת הלכה ב) לפי שכאן לא מדובר בחזקת קנין אלא בחזקת שלש שנים, שבזה אינו קונה אם נרה או היטיבה בדברים אחרים, אלא־אם־כן אכל פירותיה, כמפורש בפי"ב מהלכות טוען ונטען הלכה ט. כן פירש רבינו יהושע הנגיד, נכדו של רבינו (הובא בכסף־משנה), ואילו בלוקח שדה מחבירו - קנה בכל פעולה שעושה לטובת השדה אע"פ שלא אכל פירותיה, וכן מפורש בפ"א מהלכות מכירה הלכה יב, שאם חיבר המים לשדה כיון שהועיל לה קנה, ואם כן פשוט שהוא־הדין לנרה וכיוצא בה. וראה להלן הערה כה. 14) שם נג: 15) ארמונות. 16) כן הוא בגמרא שם (והרשב"ם מוחק גירסא זו) - וכוונתו להדגיש, כנראה, שאף בארמונות גדולים קונים בציור קטן. 17) טח. 18) צייר, והיינו, ציורים פעוטים כגון פרחים וצעצועים, בניגוד לצורה (להלן הלכה ד) שהיא צורה של בעל־חי. 19) וברורה שיטת רבינו, שאף ביותר מאמה צריך שיהיה נגד הפתח (שלא כדעת רשב"ם). ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה. 20) בכותל מול הכניסה, ששם נראה יותר ויש לו חשיבות מיוחדת.

ד. הַצָּר[21] צוּרָה[22] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה. וְהַמַּצִּיעַ[23] מַצָּעוֹת[24] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[25]. הַנָּר[26] אֶת הַשָּׂדֶה בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[27]. הַמְפַצֵּל[28] זְמוֹרוֹת הַגֶּפֶן אוֹ שְׁרִיגֵי[29] אִילָנוֹת וְכַפּוֹת תְּמָרִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר: אִם דַּעְתּוֹ[30] לַעֲבֹד[31] הָאִילָן - קָנָה[32]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַאֲכִיל הָעֵצִים לִבְהֵמָה - לֹא קָנָה[33].

21) מימרא של רב, שם נד. 22) של חיה ושל עוף (רשב"ם). וכיון שהיא חשובה ביותר, אין צריך שיעור אמה כמו בכיור, שלמעלה הלכה ג (רשב"ם). ודרך אגב למדנו מכאן, שאין איסור בעשיית צורות של חיה ושל עוף (הגהות מיימוניות אות ב). 23) שם נג: מימרא של רב ששת, המסתמך על ברייתא אחת. 24) מחצלאות לשכיבה. 25) כיון שייפה הקרקע בהצעתו (מגיד־משנה בשם ר"י מיגש). ויש מפרשים שאע"פ שלא ייפה הקרקע, קנה. ואינו דומה לאכילת פירות, כיון שנהנה מגוף הקרקע. ומקור הדברים מהפסוק "ושבו בעריכם אשר תפשתם" (ירמיה מ, י) - במה תפשתם בישיבה (רשב"ם, וכן הוא בקיצור במגיד־משנה). [אבל בדברי רבינו אי־אפשר לפרש כן, שבאופן זה קונה גם בלוקח מחבירו. וקל־וחומר הוא: אם אכילת פירות קונה - זה שנהנה מגוף הקרקע, בוודאי שקונה. וכן כתב רבינו בפ"א מהלכות מכירה הט"ו שאם שטח בה פירות או העמיד בה בהמה - קנה]. 26) חרש, שם נז. 27) לכאורה נראה מכאן שבמכר לא קנה בניר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובפ"א מהלכות מכירה הלכה טז כתב רבינו: המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה - הרי זה קנה". ואע"פ שבדפוס רומי וכ"י אברבנאל חסרה כאן בבא זו (של "הנר את השדה בנכסי הגר - קנה") - ברור שנשמטה בדילוג. וחוץ מזה, בלי בבא זו ישנה סתירה בדברי רבינו, שכאן נראה בדבריו שבלוקח שדה מחבירו אינו קונה אלא באכילת פירות, ולא בפעולה שעשה לטובת השדה, ולפיכך הדגיש בסייד וצר צורה וכו' שדווקא בנכסי הגר קונה, ואילו בפ"א מהלכות מכירה כתב רבינו שנרה וזרעה (הלכה טז) ופתח לה מים (הלכה יב) - קונה. ולפירושו של רבינו יהושע הנגיד (למעלה הערה יא) שכוונת רבינו כאן להוציא חזקת שלש שנים ולא חזקת קנין - הכל ברור ופשוט.
28) חותך, שם נד. מימרא של שמואל. 29) ענפי.
30) שהוא מגלה אותה ע"י מעשיו, כלהלן בהלכה הבאה.
31) שמתכוון לעשות תיקון באילן, על־ידי חיתוך הענפים המיותרים. 32) שתיקון באילן הוא מדרכי החזקה.
33) שזו היא אכילת פירות, שאינה קונה בנר. ואף־על־פי שממילא נתקן האילן, כיון שאינו מכוון לתקן, אינו קונה (הגהות מיימוניות).

ה. כֵּיצַד?[34] הָיָה[35] כּוֹרֵת מִכָּאן וּמִכָּאן[36] - הֲרֵי חֶזְקָתוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַעֲבוֹדַת הָאִילָן; הָיָה כּוֹרֵת מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לָעֵצִים. וְכֵן[37] הַמְלַקֵּט עֵצִים וַעֲשָׂבִים וַאֲבָנִים מִן הַשָּׂדֶה: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ[38] - קָנָה[39]; וְאִם לָעֵצִים[40] - לֹא קָנָה[41].

34) כלומר, איך אנו יודעים אם דעתו לאילן או להאכיל העצים לבהמה. 35) שם נד. 36) כלומר, מכל צדי האילן. 37) שם, מימרא שניה של שמואל. 38) לנקותה ולהכשירה לחרישה. 39) שזה תיקון בגוף הקרקע.
40) להכין לו עצים או עשבים או אבנים, לתשמישו.
41) שזו היא אכילת פירות.

ו. כֵּיצַד? לִקֵּט[42] הַגֵּס[43] וְהַדַּק[44] - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ; לִקֵּט הַגֵּס וְלֹא הַדַּק - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָעֵצִים[45]. וְכֵן הַמַּשְׁוֶה[46] פְּנֵי הָאָרֶץ: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם שֶׁיַּעֲמִיד[47] בּוֹ גֹּרֶן[48] - לֹא קָנָה[49].

42) שם. 43) עצים גדולים. 44) עצים קטנים.
45) שרק הגדולים ראויים לשימוש. 46) שם. 47) שזו היא הנאת שימוש, ולא תיקון, הואיל והקרקע עומדת לחרישה. 48) לדוש שם תבואה. 49) לדעת רשב"ם שם אין זה אלא בגורן שאינו קבוע, שכיון שאחרי הדישה יחרוש מקומו, אין זה תיקון לשדה. אבל אם עשהו גורן קבוע - קנה, שזהו תיקון לשדה.

ז. כֵּיצַד? הָיָה[50] לוֹקֵחַ עָפָר מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ וְנוֹתְנוֹ לְמָקוֹם הַנָּמוּךְ - הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן הָאָרֶץ; רְאִינוּהוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה, אֶלָּא מַשְׁלִיךְ הֶעָפָר וְהַצְּרוֹרוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּלֹא הַקְפָּדָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם לְדַיִשׁ. וְכֵן הַפּוֹתֵחַ[51] מַיִם לְתוֹךְ הָאָרֶץ: אִם לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם לָצוּד[52] הַדָּגִים לֹא קָנָה.

50) שם. 51) שם. 52) אף זו הנאת שימוש.

ח. כֵּיצַד? עָשָׂה מָקוֹם שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ הַמַּיִם בִּלְבַד[53] - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן[54] הָאָרֶץ; עָשָׂה שְׁנֵי פְּתָחִים, אֶחָד לְהַכְנִיס וְאֶחָד לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לָצוּד דָּגִים.

53) בלי שער יציאה. 54) שיתעכבו המים במקום וישקו את השדה.

ט. הַבּוֹנֶה[55] פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת[56] - קָנָה הָאַחֲרוֹן[57]; שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא עָשָׂה בְּגוּף הָאָרֶץ כְּלוּם[58], וַהֲרֵי[59] הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂה גַּל אֲבָנִים עַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל בְּגָדֵר[60] זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחָב בְּיוֹתֵר וּמְפֻלָּשׁ, וְאֵין צוּרַת אוֹתוֹ הַבִּנְיָן מוֹעֶלֶת[61] לוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיד דְּלָתוֹת.

55) שם נג: מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה.
56) יש מפרשים, שהעמיד הדלתות ונעלן, שאם לא נעל, גם הוא לא עשה כלום, כמו הראשון, ואע"פ שבמכירה קונה בנעילת דלת לחוד (פ"א מהלכות מכירה הלכה י, ועיין שם בכסף־משנה) - בגר שאין דעת אחרת מקנה צריכים גם העמדה (לחם־משנה). ויש מפרשים, שגם בלא נעל - קנה, שכיון שעל־ידי העמדת הדלתות ישנה אפשרות לנעול, הרי זו עשייה גמורה וקנה, ראה בהגהות מיימוניות. 57) נראה מדברי ר"י בן מיגש, שגם מה שבנה הראשון הוא הפקר וזכה בו השני (מגיד־משנה). 58) כיוון בזה לדברי רבו ר"י בן מיגש, שכתב: "שלא חפר הראשון יסודות, שחפירות הקרקע ליסודות - כנר את השדה, שמתקנה לזריעה ואע"פ שלא זרעה - קנה" (ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה בשם הר"ן). 59) שם. 60) כלומר, אין לומר שבנין זה יהווה תיקון מבחינת היותו גדר. 61) כלומר, אין עדיין כל תועלת בבנין שהוא בלי דלתות, שאי־אפשר עדיין להנות ממנו ולגור בו כמו שהוא. ומכאן שאם יש תועלת, כגון שעשה מקום לזבל או לדיר בהמות - קנה (מגיד־משנה וכסף־משנה).

י. הַמֵּפִיץ[62] הַזֶּרַע[63] לְתוֹךְ הַתְּלָמִים[64] - לֹא קָנָה; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִשְׁלִיךְ הַזֶּרַע לֹא הִשְׁבִּיחַ כְּלוּם[65], וּבְעֵת שֶׁצָּמַח וְהִשְׁבִּיחַ - שֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא, וְאֵינוֹ קוֹנֶה.

62) שם נג: נד. מימרא של רב יהודה. 63) אמנם בגמרא שם הוזכר זרע מסויים - "לפת". 64) חריצים, שהיו כבר לפניו. והוא לא כיסה את הזרע (רשב"ם שם). 65) אחרי שלא כיסה את הזרע.

יא. הָיְתָה[66] מְחִיצָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא זֶה וְעָשָׂה מְחִיצָה אַחֶרֶת עַל גַּבָּהּ - לֹא קָנָה[67], וַאֲפִלּוּ[68] נִבְלְעָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִחִיצָה הַתַּחְתּוֹנָה וַהֲרֵי הָעֶלְיוֹנָה קַיֶּמֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁבָּנָה לֹא הוֹעִיל, וּבְעֵת שֶׁהוֹעִיל - מֵאֵלָיו בָּא הַמַּעֲשֶׂה.

66) עירובין כה. מימרא של רב חסדא. 67) לפי שהיא מיותרת ואין בה כל תועלת. 68) בגמרא שם הוסקה הלכה זו מתוך השוואה למימרא המשמשת מקור להלכה הקודמת.

יב. הַמַּחֲזִיק[69] בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּבְהֶפְקֵר וְהוּא אֵין דַּעְתּוֹ לִקְנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה וְגָדַר - לֹא קָנָה[70].

69) נלמד מן ההלכה הבאה, וראה שם ציון המקור. 70) יש אומרים, שכל זה אינו אלא בהפקר או בנכסי הגר, אבל במתנה - קנה, כיון שדעת אחרת מקנה אותו (קצות־החושן סימן רעה, ס"ק ד).

יג. הָעוֹדֵר[71] בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּכְסָבוּר[72] שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא קָנָה. עָדַר[73] בְּנִכְסֵי גֵּר זֶה וּכְסָבוּר שֶׁל גֵּר אַחֵר - הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן בְּמַעֲשָׂיו אֵלּוּ לִזְכּוֹת מִן הַהֶפְקֵר, הֲרֵי זֶה קָנָה.

71) החורש. יבמות נב: מימרא של רב יוסף. 72) כגון שהוא שכן, ונכסיו גובלין עם נכסי הגר. 73) שם, מימרא של אביי.

יד. הָיָה[74] מַשְׁכּוֹן[75] יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגֵּר, וּכְשֶׁמֵּת הַגֵּר בָּא יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱזִיק בְּמַשְׁכּוֹן זֶה - מוֹצִיאִין[76] אוֹתוֹ מִיָּדוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁמֵּת הַגֵּר בָּטֵל שִׁעְבּוּדוֹ[77].

74) בבא־קמא מט: מימרא של רבה. 75) אפילו משכנו שלא בשעת הלואתו (מגיד־משנה, וראה בש"ך סימן רעה, ס"ק ז). 76) שאין בו לגר (= הבעל־חוב) במשכון זה, אלא שעבוד להלוואתו, ומה שאמרו: "בעל־חוב קונה משכון" (בבא־מציעא פב.) - אינו אלא להתחייב באחריות שמירתו (פ"י מהלכות שכירות הלכה א), אבל אינו זוכה בו להיות כשלו, שהרי הלוה יכול תמיד לפדותו בדמים (ראה 'תוספות' שם ד"ה משכונו של ישראל). 77) וזוכה בו הלוה, מיד עם מיתת הגר.

טו. הָיָה[78] מַשְׁכּוֹן הַגֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ[79] - לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הָרִאשׁוֹן כְּנֶגֶד מְעוֹתָיו[80], וְהָאַחֲרוֹן קָנָה אֶת הַשְּׁאָר.

78) בבא־קמא שם, המשך המימרא של רבה. 79) אם לא הקדימו בעל החוב, כדלהלן הלכה טז. 80) שהשעבוד שחל על נכסי הגר אינו נפקע מנכסיו, אף שמת הגר, ולאו דוקא שיש משכון בידי המלוה, אלא אף אם יש לו על הגר מלוה בשטר או בעדים (מגיד־משנה בהלכה טז).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן בַּחֲצַר הָרִאשׁוֹן; אֲבָל אִם הָיָה בַּחֲצֵרוֹ - חֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[82], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן מְצִיאָה[83], וְאֵין לָזֶה הָאַחֲרוֹן כְּלוּם.

81) מסקנות הגמרא שם. 82) ואף־על־פי שאינו עומד בצד חצרו. כלל ידוע של רבי יוסי בר חנינא, בבבא־מציעא יא. וכל זה אינו אלא בחצר המשתמרת, אבל אם אינה משתמרת, אינה קונה אלא אם עומד על ידה, וראה לעיל פ"א הלכה ד. 83) פי"ז מהלכות גזילה ואבידה ה"ח.

יז. גֵּר[84] שֶׁמֵּת, וּבִזְּבּוּז יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו[85], וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים גְּדוֹלִים - קָנוּ[86] עַצְמָן בְּנֵי חוֹרִין; אֲבָל הָעֲבָדִים הַקְּטַנִּים - הֲרֵי הֵן כִּבְהֵמָה, וְכָל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן[87] - זָכָה בָּהֶם. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[88] דַּרְכֵּי הַחֲזָקָה שֶׁיִּקְנוּ בָהֶם אֶת הָעֲבָדִים.

84) גיטין לט. 85) כלומר, תפסו נכסיו וזכו בהם מן ההפקר, כדין גר שמת ואין לו יורשין שנכסיו הפקר, ראה למעלה הלכה א. 86) שהם קודמים לאחרים, לזכות בעצמם. 87) בקטנים שאין להן יד לזכות בעצמם (וראה 'תוספות' שם ד"ה קטנים). כאבא שאול ולא כחכמים, שכן הכריע רבי יהושע בן לוי (גיטין שם). וראה 'תוספות' קידושין כג. ד"ה ואיכא דאמרי. 88) בפ"ב מהלכות מכירה, הלכה א־ד.

יח. גֵּר[89] שֶׁמֵּת, וּבִזְּבּוּז יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו, וְשָׁמְעוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵת, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת[90] - כֻּלָּן חַיָּבִין לְהַחֲזִיר. הֶחֱזִירוּ כֻּלָּן, וְאַחַר כָּךְ שָׁמְעוּ שֶׁשְּׁמוּעָה רִאשׁוֹנָה אֱמֶת הָיְתָה וּבָרִאשׁוֹנָה מֵת, אוֹ מֵת בְּנוֹ מִקֹּדֶם[91], אוֹ הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ[92], כָּל הַמַּחֲזִיק בַּשְּׁנִיָּה[93] - קָנָה, וּבָרִאשׁוֹנָה[94] - לֹא קָנָה[95].

89) בבא־בתרא קמב. בברייתא. וכתב הגר"א (סימן רעה, ס"ק כט) שרבינו גרס במסקנת הגמרא שם: "איכא בינייהו (בין אביי שאמר שלפיכך לא קנו בחזקה הראשונה, מפני ששם מדובר באופן שנתברר שבזמן החזקה הראשונה היה העובר קיים ויש לו זכות בירושה הבאה מאליה, לבין רבא שאף הוא מודה שיש לעובר זכות בירושה (ועיין ב'אבן האזל'), אלא שכאן מדובר אף באופן שנתברר לבסוף שבזמן החזקה הראשונה כבר מת הבן או כבר הפילה, ואעפ"כ לא קנה, מפני שרפוי הדבר בידי המחזיקים ולא נתכוונו לקנות, והא ראיה שמיד ששמעו שיש לו בן החזירו הנכסים) ששמעו בו שמת, ולא מת, ומת" (וכ"ה בתוספות רי"ד - אור שמח). וזהו פירושו: שמעו בו, כלומר בגר עצמו, שמת (ואז החזיקו בנכסיו). ולא מת, כלומר שוב שמעו בו שלא מת והחזירו הנכסים. ומת, כלומר, שוב שמעו ששמועה ראשונה אמת. לאביי, כיון שנתברר שמת לפני החזקה - קנו. ולרבא, לא קנו - כיון שגם כאן היה הדבר רפוי בידם. ופסק רבינו כרבא. 90) שאע"פ שהמזכה לעובר לא קנה (פכ"ב מהלכות מכירה הלכה י), בירושה הבאה מאליה - יש לו לעובר זכות, כאביי שם. ואף רבא לא חלק עליו, אלא שתירץ באופן אחר. ראה למעלה הערה פז. 91) לפני שהחזיקו בראשונה. שאם מת אחר־כך אין כל חידוש של קנו בראשונה, שהרי הנכסים של העובר. ראה למעלה. 92) גם כאן מדובר כשהפילה אשתו מקודם, שאם לא כן, אין שום חידוש בזה כנ"ל. 93) בפעם השניה, אחרי שהראשונים החזירו את הנכסים. 94) אלה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהחזיקו הראשונים בנכסים אלו. 95) שבזה שהחזירו, גילו דעתם שלכתחילה היה הקנין רופף בידם, ולא נתכוונו לקנין של ממש, וזהו הפירוש בדברי רבא: "ורפויי רפיא בידיהם".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שווי המתנה למכר בעניינן ותנאיהם ומהות המקבלים כגון גוי ועבד ואשה.

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ - אֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה בָּהּ אֶלָּא בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁהַקּוֹנֶה זוֹכֶה בָּהֶן בְּמִקָּחוֹ[2]: אִם מִטַּלְטְלִין רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ - עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ שֶׁיִּמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ[3], אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[4]; וְאִם קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים נָתַן לוֹ - עַד שֶׁיַּחֲזִיק כְּדַרְכָּן שֶׁמַּחֲזִיק הַלּוֹקֵחַ[5], אוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ[6]. אֲבָל בִּדְבָרִים לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן עֲדַיִן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[7].

2) בבא־בתרא קנא. מעשה באמו של רב עמרם חסידא, שרצתה לתת מתנה, ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?" וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד־משנה). 3) ראה פ"ג מהלכות מכירה, הלכה א־ב. 4) קנין חצר (שם הלכה ז). קנין אגב קרקע (שם הלכה ח) וקנין סודר (שם פ"ה הלכה ה). 5) חזקת קנין בקרקע בפ"א מהלכות מכירה הלכה ג־ח, וחזקת קניין בעבדים שם פ"ב הלכה א־ב. 6) ראה שם פ"א הלכה ג־ז, ופ"ב הלכה א. 7) ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה, חוץ ממתנה מועטת (פ"ז מהלכות מכירה, הלכה ט).

ב. מָחַל[8] לַחֲבֵרוֹ חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו, אוֹ נָתַן[9] לוֹ הַפִּקָּדוֹן שֶׁהָיָה מֻפְקָד אֶצְלוֹ - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה הַנִּקְנִית בִּדְבָרִים בִּלְבַד, וְאֵין צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].

8) קידושין טז. ועוד מקומות אחרים, ראה ב'תוספות' סנהדרין ו. ד"ה צריכה קנין. 9) מכאן שבפקדון כיון שהוא בעין, צריך לשון מתנה דוקא ולא מועילה לשון מחילה (לחם־משנה ומשנה־למלך). 10) פ"ה מהלכות מכירה הלכה יא, וראה במגיד־משנה שם.

ג. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ תְּנֵהוּ לָזֶה - קָנָה[11], וְאֵין אֶחָד[12] מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. בֵּין שֶׁנָּתַן הַמָּנֶה בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלוֹ[13], בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ מַתָּנָה; בֵּין שֶׁהָיָה חוֹב אֶצְלוֹ[14], בֵּין שֶׁהָיָה פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].

11) והוא דין מעמד שלשתן (גיטין יג:). 12) מכל השלשה. 13) כלומר, הנותן פרע למקבל חוב שהיה חייב לו. ראה בשו"ע חושן־משפט סימן קכו, סעיף א. ומקור הדברים לפי גירסת הריי"ף בגיטין יד. "הנהו גינאי וכו' יהבינהו ניהליה למרי ארעא בטסקא" (הגר"א שם). 14) אצל הנפקד. 15) פ"ו מהלכות מכירה, הלכה ח.

ד. כְּשֵׁם שֶׁאֵין צְרִיכִים עֵדִים לְעִנְיַן מֶקָּח וּמִמְכָּר אֶלָּא לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד אִם הָיְתָה שָׁם טַעֲנָה וּכְפִירָה[16], כָּךְ בִּמְחִילוֹת וּמַתָּנוֹת אֵין צְרִיכִין עֵדִים אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְשַׁקְּרִים[17].

16) קידושין סה: "לא איברו סהדי אלא לשקרי (= לא נבראו עדים אלא כנגד השקרנים)". 17) כן כתב בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה ט.

ה. כְּשֵׁם שֶׁמּוֹכֵר צָרִיךְ לְסַיֵּם[18] הַמִּמְכָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], כָּךְ הַנּוֹתֵן. כֵּיצַד? הַכּוֹתֵב לַחֲבֵרוֹ 'קַרְקַע מִגְּנָכְסַי[20] נְתוּנָה לָךְ', אוֹ[21] שֶׁכָּתַב לוֹ 'כָּל נְכָסַי קְנוּיִין לָךְ חוּץ מִמִּקְצָתָן'[22] - הוֹאִיל וְלֹא סִיֵּם הַדָּבָר שֶׁנָּתַן לוֹ[23] וְאֵינוֹ יָדוּעַ, לֹא קָנָה כְּלוּם; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ 'תֵּן לִי פָּחוּת שֶׁבִּנְכָסֶיךָ', עַד שֶׁסִּיֵּם לוֹ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן לוֹ. אֲבָל[24] אִם אָמַר לוֹ 'חֵלֶק כָּךְ וְכָךְ בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית' - הוֹאִיל וְסִיֵּם הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיֵּם הַחֵלֶק, נוֹטֵל אוֹתוֹ חֵלֶק מִן הַפָּחוּת שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׂדֶה[25].

18) להגדיר את נושא המכירה, מהותו ומקומו. 19) בפרק כא מהלכות מכירה, הלכה א־ג. 20) יוצא מתוך הפסקא הבאה. 21) פאה פ"ג משנה ח. הובאה בגיטין ח: -ט. כפי שהובנה ע"י הרי"ף והר"י מיגש (הובאו דבריהם במגיד־משנה). 22) ולא הגדיר מה הם מקצת הנכסים שלא נתן לו. 23) ש"נכסים" ו"קרקע" הם שמות כוללים לכל הסוגים: שדות וכרמים, גנות ופרדסים, יערות, הרים וגבעות וכו' וכו' שהכל נקרא "נכסים" ו"קרקע". אבל אם סיים לו סוג מיוחד, כגון אם אמר לו בית מבתי אני מוכר לך - מכירתו מכירה, ונותן לו הקטן שבהם (פכ"א מהלכות מכירה, הלכה יט). וכמו כן אם אמר לו חלק כך וכך בשדה פלונית, כדלהלן (מגדל עוז). 24) בבא־בתרא קז: במשנה. וראה בפכ"א מהלכות מכירה, הלכה כב. 25) שיד הלוקח על התחתונה.

ו. כָּל הַנּוֹתֵן[26] מַתָּנָה עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה נוֹתֵן בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמְקַבֵּל[27], וְהֶחֱזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ: אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְקַיֵּם[28] הַמַּתָּנָה[29]; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - בָּטְלָה הַמַּתָּנָה, וַיַּחֲזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[30]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּרָאוּי[31].

26) נזכר בכמה מקומות בתלמוד. ומקור הדברים בתנאם של בני גד ובני ראובן, שמשה רבינו כשנתן להם את עבר הירדן, התנה עמם על־מנת שיעברו את הירדן (במדבר לב). 27) קידושין מט: במשנה "וכן היא (= האשה מקבלת את הקידושין) שהטעתו (= שהתנתה עמו ולא נתקיים תנאה - לא נתקיימו הקידושין)". 28) במשנה־למלך ובשו"ע (רמא, סעיף ט) "נתקיימה". 29) היינו, מעת קיום התנאי ואילך (פ"ו מהלכות אישות, הלכה טו). 30) בבא־מציעא סה: וכ"כ רבינו בפי"א מהל' מכירה, הלכה יא. 31) ראה להלן בהלכה ז.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[32], שֶׁכָּל תְּנָאִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְּמֶקָּח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּמִמְּקָר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תְּנַאי כָּפוּל, וְהֵן[33] קוֹדֵם לְלָאו[34], וּתְנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה[35], וְיִהְיֶה תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[36]. וְאִם חָסֵר אֶחָד מֵאֵלּוּ - הַתְּנַאי[37] בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי[38].

32) בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א-ב. 33) התנאי החיובי. 34) גיטין עה: דברי רבא. 35) בבא־מציעא צד. במשנה וגיטין עה. והיינו שהתנה לפני שעשה הקונה מעשה הקנין (שם הלכה ד). ולדעת הראב"ד (שם הלכה א) צריך שדיבור התנאי יקדים לדיבור על המעשה. 36) כרבי יהודה בן תימא (בבבא־מציעא שם), ולא כחכמים החולקים עליו. וטעם כל אלו, לפי שדיני תנאי נלמדו מתנאי בני גד ובני ראובן, ושם היו כל ארבעה דברים אלו. קידושין סא. גיטין עה. ופד. ו'תוספות' שם ד"ה על־מנת. 37) על יתר משפטי התנאי שלא הזכירם רבינו, ראה מגיד־משנה בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א. 38) כן כתב גם בהלכות אישות שם, הלכה ב.

ח. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו' דָּמֵי[39], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכָפֵל הַתְּנַאי[40]. כָּךְ הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[41], וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה. וְרַבּוֹתַי[42] הוֹרוּ, שֶׁאֵין צָרִיךְ לְכָפֵל הַתְּנַאי וּלְהַקְדִּים הֵן לְלָאו אֶלָּא בְּגִטִּין וּבְקִדּוּשִׁין בִּלְבָד[43]. וְאֵין לְדָבָר זֶה רְאָיָה[44].

39) גיטין עד. ושם מימרא של רב הונא בשם רבי (וכן הוא בהלכות אישות שם, הלכה יז. ובפ"ח מהלכות גירושין, הלכה א). כלומר, כשם שבאומר "מעכשיו" נתקיים המעשה למפרע, לכשיתקיים התנאי, כמו באומר "על מנת". 40) והוא־הדין ליתר משפטי התנאי, חוץ מתנאי שאי־אפשר לקיימו, ראה בהלכות אישות שם. והטעם בזה הוא: שרק בתנאי של "אם" שאין המעשה מתקיים מיד אלא עם קיום התנאי, ונמצא התנאי מבטל המעשה, שהרי אילולא התנאי היה המעשה מתקיים מיד. אבל בתנאי של "מעכשיו" או של "על מנת", שהוא כמו "מעכשיו", שהמעשה מתקיים למפרע ואין התנאי בא לבטל לגמרי את המעשה - בזה אין צורך לשלשה ממשפטי התנאי: תנאי כפול, הן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה (הלכות אישות שם, הערה נז בשם הראב"ד, וראה במשנה־למלך כאן). 41) רב האי גאון, הובא ברא"ש גיטין פ"ו אות ט (הלכות אישות שם, הערה נג). 42) ובהלכות אישות שם הלכה יד, כתב: "יש מקצת גאונים אחרונים", והם הרי"ף ורבינו שמואל בן חפני הכהן (שם הערה מד). 43) ולא בדיני ממון: כי אין הלכה כרבי מאיר (קידושין סא.) ש"כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי", ורק בגיטין וקידושין החמירו (מגיד־משנה בהלכות אישות שם, הערה מה שם). 44) ובהלכות אישות שם מביא רבינו גם ראייה לדעתו, וכתב: "ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שכל שכפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים וכו' למדו אותם חכמים אם יעברו וכו' ותנאי זה לא היה בגיטין ולא בקידושין, ובזה הורו גדולי הגאונים הראשונים (= השאילתות ובה"ג - שם הערה מו), וכן ראוי לעשות". ועיין ראב"ד כאן שקיים דעת רב האי, ודחה הראיה מבני גד ובני ראובן.

ט. הַנּוֹתֵן[45] מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה[46]. בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִיר מִיָּד[47], בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִירָהּ לִזְמַן קָצוּב, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם[48], אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[49] בֵּין בְּקַרְקַע[50]. וְאוֹכֵל[51] פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה.

45) בבא־בתרא קלז: מימרא של רבא. 46) אם קיים תנאו וחזר לבסוף (פ"ח מהלכות לולב הלכה י, ושו"ע חושן־משפט סימן רמא, סעיף ו). ואם אמר כל ימי חייו של מקבל, כדלהלן, יחזירו יורשיו. ואם אמר כל ימי חיי הנותן, יחזיר המקבל ליורשי הנותן. 47) כגון אתרוג לצאת בו (בבא־בתרא שם). 48) בעובדא של האשה ורב ביבי בר אביי (בבא־בתרא שם), מדובר בנתן לכל ימי חיי המקבל. וסובר רבינו שהוא־הדין בנותן לכל ימי חיי הנותן. 49) כגון אתרוג ושור. שם. 50) בעובדא הנזכרת ברב ביבי בר אביי (שם). 51) כמו בעובדא הנ"ל שהאשה נתנה האילן במתנה על־מנת להחזיר, לרב ביבי בר אביי, והוא אכל פירותיו.

י. הָאוֹמֵר[52] לַחֲבֵרוֹ: שׁוֹר זֶה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ, הִקְדִּישׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ[53] וּמֻחְזָר[54]. אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי[55] - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[56]; שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיר דָּבָר הָרָאוּי לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[57].

52) בבא־בתרא שם, מימרא של רבא בשם רב נחמן, וכפירושו של רב אשי. 53) שכל זמן שהוא זוכה במתנה, היא כולה שלו ויכול לעשות בה הכל. 54) שהגוף מוחזר בעין, ובזה נתמלא התנאי, ואף שהמצב החוקי של החפץ נשתנה בינתיים, הרי סוף־סוף התנאי היה על החזרת אותו החפץ, והוא הוחזר. 55) ומילה מיותרת זו באה להדגיש: דבר הראוי לי, שאוכל להשתמש בו, וההנמקה שם בגמרא, בדברי רב אשי. 56) שמכיון שבטל תנאי, בטלה המתנה, ואין בידי המקבל להקדישה. 57) אם החזירו באופן שאינו ראוי לו לנותן.

יא. אָסוּר[58] לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתְּנַת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב[59]. שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ[60] תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי - בִּמְכִירָה וְלֹא בְּמַתָּנָה; אֲבָל לְגֵר תּוֹשָׁב - בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בִּנְתִינָה[61], מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ[62], שֶׁנֶּאֱמַר: גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ.

58) עבודה זרה כ. כרבי יהודה ש"דברים ככתבם" ולא כרבי מאיר. 59) גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואז מותר לנו להושיבו בינינו, ולכן נקרא "גר תושב". ואין מקבלים אותו אלא בזמן שהיובל נוהג (פי"ד מהלכות איסורי ביאה, הלכה ז־ח. וראה עוד בפ"י מהלכות עבודה זרה הלכה ו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בפ"כ מהלכות שבת הלכה יד, ובפ"ח מהלכות מלכים הלכה י־יא). 60) בגמרא עבודה זרה שם, הביאו גם הפסוק: "לא תחנם". וגם בפ"י מהלכות ע"ז הלכה ד הביא רבינו רק פסוק זה: "לגר אשר בשעריך וגו'". ועיין ב'ספר המצוות' (ל"ת נ) וב'מנחת חינוך' (מצוה תכו). 61) כלומר, לא הכריחתו התורה לתת לו במתנה, אלא רשות בידו לתת, אבל יכול גם למכור. וראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי מאיר. 62) שם כ. וסה. כלומר, ומשום כך חייב הוא למכור לו, על־כל־פנים.

יב. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעֶבֶד אוֹ לְאִשָּׁה - קָנָה הַבַּעַל וְהָאָדוֹן[63]; אֶלָּא שֶׁהָאָדוֹן קוֹנֶה לַגּוּף[64], וְהַבַּעַל קוֹנֶה אוֹתָהּ לַפֵּרוֹת[65].

63) קידושין כג: לדברי הכל, גם לרבי מאיר וגם לרבנן, גם לרב ששת וגם לרבי אלעזר. 64) כפי שיוצא מסתימת הלשון: "אין קנין לעבד בלא רבו" (ראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי אלעזר). 65) כן כתב גם בפ"ז מהלכות נדרים הלכה יז, ומקור הדברים בירושלמי, כתובות פ"ו שאמרו: "אע"ג דלרבי מאיר עביד יד העבד כיד רבו, זכתה האשה זכה בעלה, - מודה שאין עליה אלא אכילת פירות בלבד". וראה 'תוספות' שם.

יג. נָתַן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ רְשׁוּת בָּהּ, וּלְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁאֵין לְרַבּוֹ רְשׁוּת בּוֹ - קָנָה הָאָדוֹן וְקָנָה הַבַּעַל[66]. אֲבָל[67] הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה אוֹ לְעֶבֶד, וְהִתְנָה עִמָּהֶן הַנּוֹתֵן בְּגוּפָהּ שֶׁל מַתָּנָה שֶׁתִּהְיֶה לְכָךְ וְכָךְ[68] - לֹא קָנָה הָאָדוֹן וְלֹא קָנָה הַבַּעַל.

66) קידושין שם כרב ששת ולפי דברי רבי מאיר, או כרבי אלעזר ולפי דברי הכל, ונדרים פח. כרב ושמואל. 67) נדרים שם כשמואל, וראה להלן הלכה יד. 68) כלומר, חוץ מהתנאי השלילי שהתנה, שלא יזכה האדון או הבעל, אלא התנה גם תנאי חיובי, שהעבד או האשה יזכו בחפץ לשימושים מסויימים, וממילא אין הבעל יכול לקנות, שאף שלאשה ולעבד עצמם אין בו קנין, אלא לדבר זה, אין בו שום קנין לאדון או לבעל.

יד. כֵּיצַד? הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִים לָךְ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּלְבְּשִׁי בָּהֶן, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתִּשְׁתִּי בָּהֶם, וְתַעֲשִׂי מַה שֶּׁתִּרְצִי[69] בְּלֹא רְשׁוּת הַבַּעַל[70] - לֹא קָנָה הַבַּעַל. וְכֵן אִם אָמַר לְעֶבֶד[71]: עַל מְנָת שֶׁתֹּאכַל בָּהֶן וְתִשְׁתֶּה בָּהֶן, עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא[72] בָּהֶם לְחֵרוּת, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָהֶם כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה בְּלֹא רְשׁוּת אָדוֹן שֶׁלְּךָ - לֹא קָנָה הָאָדוֹן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

69) כלומר: "או תעשי מה שתרצי וכו'". וכן כתב להלן בעבד (משנה־למלך). ודלא כרב (נדרים שם) שאמר: צריך לפרט, אבל אם אמר לה: "מה שתרצי תעשי", קנה אותה בעלה - אלא כשמואל (שם) שאף באופן זה לא קנה הבעל (מגיד־משנה). 70) שצריך שני תנאים: השלילי, - ע"מ שאין וכו', והחיובי, התנאי בגוף החפץ (מגיד־משנה).

71) דעת רבינו שדין העבד והאשה שוים בתחום זה, וראה הגהות מיימוניות אות ג. 72) קידושין שם, כרבי אלעזר לדעת חכמים. וכאן אין צריך להוסיף "בלא רשות אדון" - כיון שאמר לו: "שתצא בהם לחירות". וכן נראה מדברי רבינו בפ"ה מהלכות עבדים ה"א, וכן אמנם לא נזכר זאת בגמרא קידושין שם (לחם־משנה).

טו. הַנּוֹתֵן[73] כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ - קָנָה, וְיָצָא בֶּן חוֹרִין, וְקָנָה שְׁאָר הַנְּכָסִים. וְאִם[74] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[75] - לֹא קָנָה כֻּלּוּם; שֶׁאֵין[76] זֶה גֵּט חֵרוּת גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר[77] בּוֹ בַּגֵּט[78], וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר לֹא קָנָה כֻּלּוּם.

73) פאה פ"ג מ"ח, והובאה בגיטין ח: ובבא־בתרא קמט: 74) שם. 75) בבא־בתרא קנ. מימרא של רב דימי בר יוסף בשם רבי אלעזר. ולאו דוקא אם שייר קרקע, שבזה בוודאי לא יצא לחירות, שאפשר לפרשו שהכוונה לשייר העבד עצמו שהוא כקרקע. 76) ההנמקה של רב אשי בגיטין ט. ושל רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 77) גט אשה - צריך שיהיה כורת לגמרי היחסים בין הבעל והאשה, לפי שנאמר "ספר כריתות", וכמו־כן גט חירות של עבד, שנלמד בגזירה שוה "לה לה" מאשה, צריך שיכרות היחסים שבין האדון והעבד. 78) בשטר השחרור. ואף־על־פי שאמר לו: עצמך וכל נכסיי קנויים לך וכו' חוץ מטלית פלונית - אין כורת והגט בטל (להלן פ"ז מהלכות עבדים ה"א) וראה מגיד־משנה ולחם־משנה.

~ יום חמישי כ"ה שבט ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו המקבל מתנה ואינו רוצה בה או שלא הגיעה לידו, ודין הזוכה במתנה על יד אחרים או על יד רשותו, ודין אם נחלקו זה אומר נתתיה וזה אומר לא קיבלתיה או שאומר בהיפך.

א. הַמְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה וְזָכָה[2] בָּהּ, וְאַחַר שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ וְהוּא שׁוֹתֵק חָזַר בּוֹ וְאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָהּ'[3], אוֹ 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ'[4], אוֹ 'הֲרֵי הִיא בְּטֵלָה'[5], אוֹ שֶׁאָמַר 'מוּם זֶה נִרְאָה לִי בָּהּ'[6] - לֹא אָמַר כְּלוּם[7]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כָּךְ הַמְקַבֵּל אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אַחַר שֶׁזָּכָה. מַתָּנָה זוֹ שֶׁאָמַר הַמְקַבֵּל 'אֵינִי רוֹצֶה בָהּ' אַחַר שֶׁבָּאת לְיָדוֹ - הֲרֵי הִיא הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הִפְקִירָהּ הַמְקַבֵּל אַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ. אֲבָל[8] אִם הָיָה צוֹוֵחַ מֵעִקָּרוֹ - לֹא קָנָה הַמְקַבֵּל, וְחוֹזֶרֶת[9] לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.

2) בקניין הראוי. 3) "אי אפשי בה". בבא בתרא קלז: "אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי בהן - קנה, ואפילו עומד וצווח", אם שתק מעיקרא. 4) היינו "אינה מתנה" שבברייתא שם. ורבינו גרס כגירסת הספרים בגיטין לב. ובכריתות כד. שהובאה בתוספות שם דיבור המתחיל מבוטלת "אי אפשי בה, בטלה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היא, אינה מתנה - דבריו קיימין" וכמסקנת הגמרא בכריתות שם ש"דבריו קיימין" אינו שיחזרו לבעלים אלא שהוא לא קנה אותם, והם הפקר אין הכוונה לעבר וחוזר לבעל המתנה אלא לעתיד והם הפקר. 5) בגמרא שם "בטלה היא" ורבינו אינו מחלק ביניהם (ועיין ראב"ד). וכן נראה להלן הלכה יג שכתב "או שאמר בטילה, אבל אם אמר סתם "בטילה היא", לא אמר כלום. וכן כתב המגיד משנה שם. 6) המדובר במום גלוי שוודאי ראה אותו מיד ומכיוון ששתק אז ודאי הסכים וקיבל, וכשאומר עתה "מום זה נראה לי בה" אינו יכול לבטל את המתנה למפרע (ראה כסף משנה). 7) שכל אלו אינן לשונות של עבר, לבטל המתנה למפרע, אלא לשונות של להבא. 8) בבא בתרא קלח. מסקנת רבי אבא בר ממל. 9) לפי פירוש התוספות (שם דיבור המתחיל כאן).

ב. הַמְזַכֶּה[10] לַחֲבֵרוֹ בְּמַתָּנָה עַל יְדֵי אַחֵר - כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁמָּשַׁךְ הַמַּטַּלְטֵלִין אוֹ הִגִּיעַ שְׁטַר הַקַּרְקַע לְיָדוֹ אוֹ הֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע, זָכָה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ, וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. אֲבָל[11] הַמְקַבֵּל - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: אִם רָצָה[12] - מְקַבֵּל; אִם לֹא רָצָה - אֵינוֹ מְקַבֵּל. שֶׁזְّכִין[13] לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו; וּזְכוּת הוּא שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ מַתָּנָה, אִם יִרְצֶה, אֲבָל אִם לֹא יִרְצֶה - אֵין נוֹתְנִין מַתָּנָה לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ.

10) גיטין יא: במשנה. 11) בבא בתרא קלח. 12) הסכים מפורש מיד עם קבלת המתנה לידו, או שתק ולא מחה. 13) גיטין שם במשנה.

ג. זְכָה[14] לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר, וּכְשֶׁשָּׁמַע הַמְקַבֵּל שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ צָוַח וְאָמַר 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ' - הֲרֵי זֶה סָפֵק[15] אִם זֶה שֶׁשָּׁתַק כְּבָר רָצָה[16], וְזֶה שֶׁחָזַר וְצָוַח חָזַר בּוֹ[17]; אוֹ שֶׁשָּׁתַק מִפְּנֵי[18] שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְיָדוֹ כְּלוּם[19], וְזֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ[20] סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ[21]. לְפִיכָךְ: אִם קָדַם אַחֵר וְזָכָה בָּהּ לְעַצְמוֹ - אֵין[22] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ' הֲרֵי הִפְקִירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23], וְזֶה שֶׁקָּדַם וּלְקָחָהּ מִן הַהֶפְקֵר - זָכָה. וְאִם חָזְרוּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים וּתְפָשׂוּהָ מִיַּד זֶה שֶׁקָּדַם וְזָכָה בָּהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָם; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל לֹא זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה' הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְלֹא קָנָה אוֹתָהּ, וּבִרְשׁוּת בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים הִיא קַיֶּמֶת עֲדַיִן.

14) בבא בתרא שם. מימרא של רב נחמן בר יצחק, וברייתא המובאת על ידו, ובה מחלוקת על נושא זה בין החכמים ורבן שמעון בן גמליאל, לפי הפירוש של רבא בחולין לט: 15) בבבא בתרא שם לא הכריעו בין התנאים, ובחולין (שם) הביאו עובדא, שלא רצו בה להכריע. 16) ששתיקה זו כמו כל שתיקה שפירושה הסכמה. 17) ודינו כמו שכתב בהלכה א. 18) כדברי רבא (בבא בתרא שם). 19) ואין לו עדיין על מה לצווח או למחות. 20) גילה. 21) שאף אז כששתק דעתו הייתה לשלילה. 22) כדין כל ספק בממון. 23) בהלכה א.

ד. רְאוּבֵן שֶׁרָצָה לִתֵּן מֵאָה דִינָרִין לְשִׁמְעוֹן, וְשָׁלַח לוֹ הַמֵּאָה עַל יְדֵי לֵוִי: אִם אָמַר לוֹ 'זְכֵה[24] בְּמֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן', אוֹ 'תֵּן[25] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[26]; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ[27] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַמֵּאָה לְיַד שִׁמְעוֹן.

24) בלשון זו אין כל ספק שוודאי זכה המקבל, אף על פי שלא הגיע לידו, כיוון שבא ליד השליח, ראה גיטין יא: יד. ועוד. 25) גיטין יא: "כל האומר תנו כאומר זכו". 26) רק לעניין זה, שאינו יכול לחזור בו, אמרו "תן - כזכה", אבל לעניין זכייה אין הדבר כן, אלא אינו זוכה עד שיגיע לידו, כמפורש להלן הלכה יא. אולם כל זה אינו אלא באומר "תן", אבל באומר "זכה" - זכה מיד (ראה פרק ו מהלכות עבדים הלכה א). ומה שכתב רבינו "אינו יכול לחזור בו" - לא כתב אלא על "תן" ולא על "זכה". 27) ומשמעותו שהנותן עושה אותו רק שליח להולכה, ולא שנותן לו לזכות מיד בשביל המקבל, שם יד: ולב: (וראה להלן פרק י הלכה יב בדין שכיב מרע). ודקדק רבינו לכתוב "ראובן שרצה ליתן וכו'" שדווקא במתנה הדין כן, אבל בפריעת חוב אינו יכול לחזור בו (פרק ט"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ב) וכן בהחזרת פיקדון כשהנפקד כפר בו עד עכשיו (פרק א מהלכות שכירות הלכה ו), ועיין ראב"ד.

ה. הָלַךְ[28] לֵוִי בְּמֵאָה זוּז שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ עִמּוֹ לְהוֹלִיכָן לְשִׁמְעוֹן, וּבִקֵּשׁ שִׁמְעוֹן וְלֹא מְצָאָהוּ - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[29]. מֵת[30] שִׁמְעוֹן בְּחַיֵּי רְאוּבֵן - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[31] אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[32]. מֵת רְאוּבֵן בְּחַיֵּי שִׁמְעוֹן - יִתֵּן הַמֵּאָה לְשִׁמְעוֹן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[33]; שִׁמְצָוָה[34] לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַדְּבָרִים וְהוּא בָּרִיא[35], שֶׁהֲרֵי הַמֵּאָה בְּיָדוֹ שֶׁל שָׁלִיחַ עַדְיָן[36].

28) המשך להלכה הקודמת והמדובר כשאמר לו "הולך". ומקור הדברים בברייתא שם יד: 29) שהרי הולך לאו כזכי, ולא זכה השליח בשביל המקבל. 30) ברייתא שם. 31) כנ"ל, שלא זכה עדיין שמעון, והנותן התכוון רק לשמעון ולא ליורשיו. 32) של ראובן אם מת ראובן אחרי מיתת שמעון. 33) שהרי מיד עם מיתת ראובן, זכה בהם שמעון, מפני הטעם הבא בסמוך ש"מצוה לקיים דברי המת", וממנו זכו היורשים (עיין רש"י שם וש"ך סימן קכה סעיף קטן לג). 34) גיטין שם ברייתא בשם רבי מאיר. 35) כדברי רב פפא שם. ובדין שכיב מרע, ראה להלן פרק י הלכה יב. 36) שלא החזיר לראובן בחייו של זה ובידו לקיים דברי המת. [בתוספות כתובות ע. דיבור המתחיל הא, הוכיחו שלא אמרו מצוה לקיים דברי המת אלא אם נמסר ליד שליש לשם כך (וראה להלן פרק י"א הלכה כג בהגהות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מיימוני אות ט), שאם לא כן למה הוצרכו לתקן בשכיב מרע שיהיו דבריו ככתובין וכמסורין. וזה גם מקור לדברי רבינו].

ו. אֵין אָדָם זוֹכֶה בְּמַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹכֶה גָּדוֹל[37] וּבֶן דַּעַת. וְאֶחָד אִישׁ וְאֶחָד אִשָּׁה[38], וַאֲפִלּוּ אֵשֶׁת אִישׁ[39], וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[40]. אֲבָל הָעַכּוּ"ם אֵינוֹ זוֹכֶה; הוֹאִיל וְאֵין רָאוּי לִשְׁלִיחוּת לְעוֹלָם[41], כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְיִשְׂרָאֵל[42]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְעַכּוּ"ם[43], כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְעַכּוּ"ם[44].

37) עירובין עט: במשנה וקידושין מב. מימרא של רב יצחק. 38) עירובין שם. 39) עירובין שם: "על ידי אשתו". 40) בעירובין שם: "ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים, מפני שידן כידו", הרי שרק על ידי עבדו אינו יכול לזכות לאחרים, אבל על ידי עבד כנעני של אחר יכול הוא לזכות לאחרים. וראה בפרק א מהלכות עירובין הלכה כ. 41) להוציא מדברי רב אשי לפי לשון אחת בבבא מציעא עא: שרק לעניין תרומה אין שליחות לגוי, אבל לעניין אחר יש לו שליחות. 42) שזכייה היא מטעם שליחות. 43) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרב אשי בלשון אחרונה. 44) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרבינא, שאמר שישראל זוכה לגוי מדברי סופרים.

ז. קָטָן[45] שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ צְרוֹר[46] וְזוֹרְקוֹ[47], אֶגּוֹז וְנוֹטְלוֹ[48] - זוֹכֶה לְעַצְמוֹ[49], וְאֵינוֹ זוֹכֶה לַאֲחֵרִים; פָּחוֹת[50] מִזֶּה - לֹא זָכָה לְעַצְמוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְכֵן הַשּׁוֹטֶה אֵינוֹ זוֹכֶה לֹא לוֹ[51] וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְהַמְזַכֶּה לְשׁוֹטֶה עַל יְדֵי בֶן דַּעַת - זָכָה[52]. אֲבָל הַחֵרֵשׁ זוֹכֶה[53] לְעַצְמוֹ[54], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[55].

45) גיטין סה. מימרא של רבא. 46) אבן. 47) הרי יודע הוא לברוח מן הרע. 48) הרי שיודע לבחור בטוב. 49) מן התורה. לפי שדעת אחרת מקנה לו (מגיד משנה כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א. עיין שם), אבל במציאה אין לו קניין מן התורה אלא מדרבנן משום דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). 50) שם. 51) מן התורה, אבל מדרבנן, זכה, ואסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). ומקור הדבר ממה שאמרו ביבמות קיג: ששוטה אין לו יד לקנות (קצות החושן סימן רמג סעיף קטן ה). ויש שהביאו מסוגיית הגמרא ביבמות לא. וכתובות כ. [ואף על פי ששם מדובר במקח וממכר, שגם בקטן אינו מן התורה, כיוון שנתינת הדמים שלו אינה נתינה (מגיד משנה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) - סובר רבינו שכל עיקר תקנת חכמים בקטן וחרש במקח וממכר משום כדי חייהם (פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) אינו אלא מפני שיש להם קניין מן התורה במתנה. ושוטה שלא תקנו בו חכמים קניין במקח וממכר, הוא מפני שאין לו שום קניין מן התורה, ואף לא במתנה, וראה להלן לגבי חרש]. 52) שוודאי אינו גרוע מקטן בן יום אחד דלהלן הלכה ח (סמ"ע רמג סעיף קטן ל). ומה שאמרו ביבמות קיג. שפיקח שנשא שוטה, זכתה בכתובה שכתב לה - על כורחך כשזיכה לה על ידי אחר, וראה במגיד משנה. אבל צריך עיון ממה שאמרו בבבא מציעא עב. שזכין לקטן מפני שעתיד להיות גדול, ואין זכין לגוי שבלי מעשה גירות לא יהיה ישראל, ואם כן גם שוטה, מי יודע אם יתרפא, ואף אם יתרפא זה לא יהיה ממילא אלא על ידי מעשה. וראה בקצות החושן שם סעיף קטן ו. 53) והיינו, כאמור, במציאה מפני דרכי שלום, ובמתנה מן התורה. 54) [נלמד מתוך מה שתיקנו חכמים שמקחו מקח וממכרו ממכר, משום כדי חייו (למעלה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) ואם אין לו עיקר קניין מן התורה במתנה לא היו חכמים מתקנים במקח וממכר. וההבדל בין שוטה לחרש הוא: שוטה אין לו יד (יבמות קיג:) ואילו חרש יש לו יד שהרי חרשת מקבלת גיטה (שם קיב:), ראה בקצות החושן שם סעיף קטן ה]. ורק לעצמו יש לו יד אבל לזכות לאחרים אינו יכול, כמפורש בבבא מציעא ח. 55) פרק יז הלכה ד, שחרש אינו מקנה לאחרים (ראה בהערה הקודמת. ועיין מגדל עוז ולחם משנה).

ח. זָכִין[56] לְקָטָן אֲפִלּוּ בֶּן יוֹם אֶחָד[57], וּלְגָדוֹל[58] בֵּין בִּפְנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנָיו[59]. וַחֲצֵרוֹ[60] שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לַחֲצֵרוֹ[61] - כְּאִלּוּ זָכָה בָּהּ אַחֵר[62].

56) כלומר, אחר זוכה עבורו, בבא בתרא קנו: במשנה, ונראה מדברי רבינו שזהו מן התורה. וכנוסחת הספרים (שהובאה בתוספות כתובות יא. דיבור המתחיל מטבילין) בבבא מציעא שם שגרסו "קטן - אף על גב דלית ליה שליחות אית ליה זכייה" ולא גרסו "מדרבנן" וכן הוא בכמה כתבי יד. ראה בדקדוקי סופרים לבבא מציעא שם. 57) [שהרי למאן דאמר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם מזכין אף לעובר. בבא בתרא קמא: וראה למעלה פרק כ"ב מהלכות מכירה הלכה י]. 58) שם קנו: במשנה לפי רבי יהושע. ולפי רבי מאיר בברייתא שם - גם לדברי רבי אליעזר. 59) משנה בגיטין יא: וראה למעלה הלכה ב. 60) בבא קמא מט: מימרא של רבי יוסי בר חנינא. 61) או לאוויר חצרו, ראה בפרק ה מהלכות גירושין הלכה ג. 62) כלומר, כאילו זכה בה על ידי שליח, שחצר מטעם שליחות היא (בבא מציעא י:).

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[64]; אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת[65], כְּגוֹן שֶׁדֵּהוּ וְחֻרְבָּתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד בְּצִדָּהּ[66] וְיֹאמַר: זָכְתָה לִי שָׂדִי[67]. וְכֵן אַרְבַּע[68] אַמּוֹת[69] שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן[70] קוֹנִין לוֹ[71], בְּסִמְטָא[72] אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[73] אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים[74]; אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75] אוֹ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[76] - אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁיַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ. וּקְטַנָּה[77] תִּזְכֶּה לָהּ חֲצֵרָהּ[78] וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ; אֲבָל הַקָּטָן[79] אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁתַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ אַחֵר.

63) שחצרו קונה לו, אף על פי שאינו עומד שם. 64) שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא. שאז היא נחשבת כשליח המשמר דבר הנשלח על ידו (כסף משנה בשם הר"ן). 65) שאז אינו דומה לשליח (שם). 66) שאז היא משתמרת על ידו. וראה במגיד משנה פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח. שיש מחלוקת בין המפרשים אם צריך לעמוד בתוך השדה או שאפשר לעמוד גם מחוצה לה. ודעת רבינו, שגם במתנה צריך שיעמוד בצד שדהו ודלא כרב פפא בבבא מציעא יא: אלא כפי התירוץ הראשון שם בגמרא. וכן נראה בקידושין כו: ויש פוסקים כרב פפא (מגיד משנה). 67) דעת רבינו שבחצר שאינה משתמרת ועומד בצידה צריך גם אמירה. כמו שאמרו במשנה (שם יא.): "ראה אותן רצין וכו' ואמר זכתה לי שדי וכו'". וכן כתב רבינו בהלכות גזילה שם. ובתוספות שם דיבור המתחיל זכתה, כתבו ש"אמר" לאו דווקא. 68) בבא מציעא י. מימרא של ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא, ורא"ש בשם הירושלמי (שם) שקונות גם במציאה וגם במתנה. 69) שיעור קומה של אדם בפישוט ידיים ורגליים. 70) ואף על פי שבחצר שאינה משתמרת, צריך גם עמידה בצידה וגם אמירה, כנ"ל - בארבע אמות, אין צורך באמירה "מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה" (מגיד משנה בהלכות גזילה שם). [וברור הדבר שגם בחצר שאינה משתמרת, אם הייתה המציאה קרובה אליו בתוך ארבע אמות, שוודאי זכה בה, אף על פי שלא אמר, כיוון שעומד קרוב לה]. 71) תקנת חכמים היא כדי שלא יריבו המוצאים זה עם זה (הלכות גזילה שם הלכה ט). 72) רחוב צדדי, או קרן זווית של רשות הרבים (מגיד משנה שם). והיא מימרא של רב ששת בבבא מציעא י: שבסימטא "לא דחקי רבים". 73) גמרא שם. וגם שם לא שכיחי רבים (כתובות לא:). 74) שם, תשובת רב פפא, ולפי גירסת הרי"ף. 75) שם בדברי רב ששת: "רשות הרבים דקא דחקי רבים לא תקינו רבנן [ארבע אמות]". 76) שם, לרב פפא. 77) שם יא. לפי הלשון האחרונה, ולדברי הכל, או זו שלפני האחרונה, וכרבי יוחנן משום רבי ינאי. 78) שבקטנה גילתה התורה שחצרה נחשבת כידה לעניין גט. ולומדים מזה גם ליתר השטחים, כגון מציאה ומתנה, מה שאין כן בקטן. 79) שהחצר אינה נחשבת אצלו כיד, וגם אינה יכולה להיות נחשבת כשליחות, שאין שליחות לקטן. ואף על פי שזכין לקטן (למעלה הלכה ח), הרי שזכייה אינה מטעם שליחות - אינה דומה חצר לשליח ממש שעושה פעולת הקניין וזוכה עבור הקטן (וראה בהשגת הראב"ד כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה יב וקצות החושן סימן רמג סעיף קטן יא).

י. הַמַּתָּנָה[80] כְּגֵט[81], שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְסֹר דְּבָרִים[82] לְשָׁלִיחַ. כֵּיצַד? אָמַר לִשְׁלִשָׁה: אִמְרוּ לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיַחְתְּמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וְיִתְּנוּהָ לִפְלוֹנִי - אֵין זֶה כְּלוּם[83]; וְאִם אָמְרוּ לְאוֹתָן הָעֵדִים וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לַמְקַבֵּל - לֹא קָנָה. וְכֵן אִם אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּהוּ לִפְלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר לְסוֹפֵר לִכְתֹּב, אֶלָּא הֵן עַצְמָן כּוֹתְבִין, כְּמוֹ בְּגֵט[84].

80) גיטין כט. כשמואל וכרבא, ולא כרב ואביי. 81) וראה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ו. 82) שהשליח יאמר דברים מסויימים למישהו, במקום שיעשה פעולה מסויימת. 83) שדברים אינם נמסרים לשליח (משנה גיטין סו:) אפילו אם אמר להם שיאמרו לאחרים (שם עא.). וראה בהלכות גירושין שם. וכל שכן אם אמר להם רק: "תנו גט לאשתי". שאף על פי שהם שלושה ונראה שעשה אותם בית־דין שיאמרו לאחרים לכתוב ולחתום - לא קנה שאין זה עדיף מ"אומר אמרו" וראה בלחם משנה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ה. [וכתב הטור בשם הראב"ד "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם והוא הדין אם אומר להם תנו" ואף על פי שלפנינו בראב"ד אין הנוסחא כן. נראה שנוסחת הטור היא הנכונה, וזהו פירושו: אם "אומר אמרו" לא מועיל למה שאמר ואם אמרו לעדים וכתבו לא קנה - כל שכן שאם לא עשו כמאמרו אלא חתמו הם בעצמם, שוודאי לא עשו כלום, שהרי על זה לא נצטוו (ולפי הנראה נפלו מלים אלו "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם" בטעות מלשון הראב"ד הנ"ל אל תוך דברי המגיד־משנה, ועיין לחם משנה) "והוא הדין אם אומר להם תנו" כלומר גם באומר להם תנו, אומרים שברור הדבר שעשאם בית־דין ולא מועיל אם הם חתמו בעצמם, שהרי לא נצטוו על כך, ולעשות שליח לכתיבה גם כן אינם יכולים, שדברים אינם נמסרים לשליח, כנ"ל. וראה להלן בהערה הבאה]. 84) שם במשנה גיטין סו.־סו: "אמר לשניים תנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו". [ואף על פי שכבר כתב רבינו שאפילו אומר מפורש "אמרו לפלוני ולפלוני וכו'", לא מועיל - אם קל וחומר הוא שבאומר "כתבו וחתמו וכו'", שאינם יכולים לומר לסופר לכתוב - יש חידוש באומר "כתבו וחתמו", שהרי ב"אומר אמרו", לא מועיל אם כתבו וחתמו בעצמם, כנ"ל, ואילו ב"כתבו וחתמו", "הרי הן עצמם כותבים", ויש מקום לטעות, שכיוון שהם עצמם יכולים לעשות מעשה - יכולים לעשות גם שליח, ומשמיענו רבינו שגם באופן זה אינם יכולים למנות שליח. וכתב הראב"ד (הובא במגדל עוז): "והוא הדין אם אמר להם (לשניים) תנו צריכין הם לכתבו". כלומר, בניגוד לאומר לשלושה תנו, שעשה אותם בית־דין, ואינם יכולים לכתוב בעצמם (חוץ ממה שאינם יכולים לעשות שליח) - באומר לשניים "תנו", לא עשאם בית־דין, אלא כוונתו שיכתבו בעצמם. וכן מפורש במשנה גיטין שם, ובמקום "צריכין" שבדבריו - צריך להיות "יכולין", וראה באור שמח].

יא. הַכּוֹתֵב[85] בִּשְׁטָר 'נָתַתִּי[86] שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי', אוֹ שֶׁכָּתַב 'נִתַּתִּיהָ[87] לוֹ', אוֹ 'הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ' - הֲרֵי זוֹכֶה בָּהּ כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ. אֲבָל[88] אִם כָּתַב בַּשְּׁטָר 'אִתְּנֶנָּהּ[89] לוֹ', אַף עַל פִּי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו הָעֵדִים - לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל[90], עַד שֶׁיֹּאמַר לְעֵדִים 'כִּתְבוּ שְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּ לוֹ', וְכוֹתְבִין[91] וְנוֹתְנִין לוֹ; שֶׁאֵין[92] הַמְקַבֵּל זוֹכֶה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ[93], אוֹ עַד שֶׁיַּזְכֶּה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].

85) גיטין מ: בברייתא. 86) לשון עבר. 87) זוהי גירסת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי"ף. וצריך עיון מה בין "נתתי" ל"נתתיה" - שניהם מלשון עבר (סמ"ע סימן רמה, סעיף קטן א). ובגמרא שם: "נתונה", והוא לשון הווה. 88) כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 89) לשון עתיד. 90) שאין כאן נתינה אלא הבטחה לתת. 91) אפילו הלשון "אתננה לו", שרק אם נותן השטר מידו ליד המקבל, שהמתנה מתקיימת מיד, צריך לכתוב בלשון עבר "נתתי" או בלשון הווה "נתונה", אבל אם אומר לעדים שיכתבו ויתנו, שאין המתנה מתקיימת עתה כשנותן לעדים אלא אחר כך כשיבוא השטר לידי המקבל - בזה אפשר לכתוב גם לשון עתיד "אתננה" (כסף משנה). 92) וממילא אף הלשון: "אתננה" היא טובה, אחרי שאין המקבל זוכה, אלא אחרי שמוסרים את השטר לידו, ולשעה זו כיוון הנותן בלשון "אתננה" (כסף משנה). 93) [ראה בפרק ו מהלכות עבדים הלכה א ש"תן" אינו כ"זכה" ולא זכה עד שיגיע לידו. וראה ברש"י גיטין ט: וברי"ף שם]. 94) למעלה הלכה ב.

יב. הָאוֹמֵר[95] 'נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא נָתַן לִי'[96] - חוֹשְׁשִׁין[97] שֶׁמָּא זָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[98]. אֲבָל אִם אָמַר 'כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ'[99], וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא כָּתַב וְלֹא נָתַן לִי': אִם הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הוּא שֶׁאָמַר כֵּן - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין[100] כְּמֵאָה עֵדִים הוּא, וְהַנּוֹתֵן אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ; וְאִם בֵּן הַמְקַבֵּל הוּא שֶׁאָמַר 'לֹא נָתַתָּ לְאָבִי שָׂדֶה זוֹ', וְהוּא אוֹמֵר 'כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ' - מַנִּיחִין אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי שָׁלִישׁ עַד שֶׁיִּוָּדַע הַדָּבָר הֵיאַךְ הוּא[101].

95) שם, המשך הברייתא. 96) המדובר, כשהמקבל רוצה במתנה אלא שמספר האמת שלא קיבלה (סמ"ע רמה סעיף קטן ז). 97) יש לשון "חשש" שאינו ספק, אלא וודאי (תוספות שם דיבור המתחיל חיישינן). וכן לשון התוספתא (בבא בתרא פרק י): "לא אמר כלום", והיינו, שאין מתחשבים כלל עם דברי המקבל. ברם בשולחן־ערוך חושן משפט סימן רמה, סעיף ד, מביא המחבר לשון "דאיכא למימר", והיינו, שיש לומר, ואין וודאות גמורה. ולכאורה, זהו פירוש המלה "שמא". 98) וזה לא ידע על זה כלל. וכך אנו יכולים על ידי זה לסלק את הסתירה שביניהם ולאמת את דברי שניהם. 99) היינו, שהנותן מדגיש שהוא בעצמו נתן לידי המקבל, ואין המקבל יכול לטעות בזה. 100) הוא המקבל שהוא זכור יותר מן הנותן, לפי שהנותן הייתה לו מחשבה לתת לפני שייתן, ופעמים שהוא סבור שכבר נתן (מגיד משנה בשם התוספות). ויש מפרשים, שלעולם מקבלים את ההודאה של התובע ולא של הנתבע, מאחר שישנה התנגשות בין הודאתו של זה לבין הודאתו של זה, אנו אומרים העמד ממון בחזקתו (רשב"א שם). 101) על ידי עדים. מפני שהדבר ספק, שמא קיבל זה את המתנה והבן אינו יודע, ואם כן אין הודאתו הודאה (גיטין שם).

יג. מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁטָּעַן וְאָמַר: זוֹ שֶׁתַּחַת יָדִי אֵינָהּ מַתָּנָה בְּיָדִי, אֶלָּא שׁוֹמֵר אֲנִי עָלֶיהָ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר: בְּטֵלָה הָיְתָה מִתְּחִלָּתָהּ, לְפִי שֶׁלֹּא קִבַּלְתִּיהָ אֶלָּא בְּעַל כָּרְחִי בְּאֹנֶס אוֹ בְּטָעוּת, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - דְּבָרָיו קַיָּמִין[102]; וְנִשְׁבָּע עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת[103], וְתַחֲזֹר לְבְעָלֶיהָ.

102) גיטין לב. מימרא של רב ששת (לפי נוסחה שלפנינו): "מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו - בטילה היא (משמע בטילה הייתה מקודם שקיבלתי - רש"י), אינה מתנה - דבריו קיימין". וראה למעלה הלכה א. 103) הראב"ד מעיר כאן שעניין השבועה כאן הוא "רעיון רוח", ואמנם לא מצינו שבועה אצל הודאת בעל הדין, שהרי הוא מוותר על שלו, ומה מקום לשבועה? אך המגיד־משנה מפרש, שכאן מדובר, שבעלי חוב של המקבל רוצים לגבות את חובם מהשדה, ולפיכך צריך להישבע שאינו מערים עליהם, וכן הביא בשולחן־ערוך סי' רמה סעיף ז. ואף על פי שבפרק ב מהלכות מלוה ולוה הלכה ב כתב רבינו שאם יש לו ללווה ממון וטוען שהוא של אחרים אינו נאמן אלא בעדים - כאן, שידוע שהיו הנכסים של הנותן, נאמן הוא לאמר שלא קבלם במתנה ושנשארו ברשותו של הנותן (לחם משנה).

יד. טָעַן הַנּוֹתֵן וְאָמַר 'שׁוֹמֵר אַתָּה עָלֶיהָ', אוֹ שֶׁאָמַר 'שֶׁלֹּא מִדַּעְתִּי[104] נְתַתִּיהָ', אוֹ 'גְּזוּלָה הִיא בְּיָדְךָ', וְזֶה אוֹמֵר 'אַתָּה נָתַתָּ לִי' - נִשְׁבָּע[105] הַמְקַבֵּל שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר.

104) שלא מרצוני. 105) כדין כל כופר בכול, כיוון שהמטלטלין בידו, ראה פרק ח מהלכות טוען ונטען הלכה א, ובקרקעות, כשיש לו חזקת שלוש שנים, ועיין פרק י"א שם הלכה א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו איכות עשיית המתנה שצריך שלא תהיה מסותרת, וכל הנמשך אחר זה, ודין שתי שטרות על שדה אחת שניהם במכר או אחד במתנה ואחד במכר, וכל הנמשך.

א. הַנּוֹתֵן[2] מַתָּנָה, בֵּין בָּרִיא בֵּין חוֹלֶה[3], צָרִיךְ שֶׁתְּהֵיֶה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת. אָמַר[4] לְעֵדִים: כִּתְבוּ בַּסֵּתֶר וּתְנוּ לוֹ - אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁזֶּה מַעְרִים כְּדֵי לְאַבֵּד מָמוֹן אֲחֵרִים[5], שֶׁיַּחֲזֹר וְיִמְכֹּר אַחַר שֶׁיִּתֵּן.

2) בבא־בתרא מ: מימרא של רב יהודה, ש"מתנה טמירתא (מסותרת)" אינה כלום. 3) נלמד מדברי הרי"ף בבבא־בתרא שם בשם רב האי, והעתיקו רבינו להלן פ"ט הלכה א. ובין במתנה במקצת נכסיו, בין בכל נכסיו (ראה שם הערה ב). 4) כלשון הראשון של רב יוסף, שאמר בפירוש מימרתו של רב יהודה (שם). ולפי זה, אם לא אמר לכתוב בסתר, אע"פ שלא אמר לעשותה בפרהסיא - אין זו "מתנה טמורה". ואילו ללשון השני, גם זו היא מתנה טמורה, כיון שלא אמר לעשותה בפרהסיא. וראה להלן הערה ה. 5) היינו הלקוחות המאוחרים למתנה, כהמשך דברי רבינו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והראב"ד מפרש, ש"אחרים" - היינו מקבל המתנה, כלומר: הוא מכר אותה מקודם לאחר ואחר־כך הוא נותנה במתנה לזה, ולפיכך הוא רוצה שהדבר ייעשה בסתר, והוא מערים לאבד "ממון אחרים", היינו הטובה שקיבל מקודם ממקבל המתנה שתמורתה נתן לו המתנה. וכנראה שבספר שהיה לפני הראב"ד היו חסירות המילים "שיחזור וימכור אחר שיתן", ועיין מגיד־משנה.

ב. לְפִיכָךְ[6], כָּל שְׁטַר מַתְּנַת קַרְקַע[7] שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ: וְאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי הַנּוֹתֵן שְׁבוּ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְכִתְבוּ לוֹ מַתָּנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת, וְכַיּוֹצֵא[8] בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ - חוֹשְׁשִׁין[9] לָהּ שֶׁמָּא מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת הִיא, וְלֹא זָכָה הַמְּקַבֵּל.

6) כלומר, לפי שאמרנו ש"מתנה מסותרת", אינה כלום, אם לא אמר להסתיר וגם לא אמר לפרסם, שבזה נחלקו שתי הלשונות של רב יוסף (ראה למעלה הערה ג), ספק הוא, וחוששין שמא מתנה מסותרת היא, וכמו שאמרו בגמרא שם: "סתמא מאי - רב אשי אמר חיישינן, והלכתא חיישינן" (לחם־משנה). 7) גם במטלטלין יש דין של "מתנה מסותרת" (מגיד־משנה), ומה שכתב רבינו "קרקע" הוא מחמת סוף הדברים שכתב: "חוששין שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל". וזה לא שייך אלא בקרקע שעומדת בחזקת בעליה הראשונים, אבל במטלטלין, אם הם ביד המקבל, הם בחזקתו (הגר"א סימן רמב, ס"ק י). 8) היינו, ביטויים דומים, המדגישים את הפומביות. 9) כרב אשי שם, וכמו שכתב הרי"ף. וראה למעלה הערה ה.

ג. הַכּוֹתֵב[10] שְׁתֵּי מַתָּנוֹת עַל שָׂדֶה אַחַת, הָרִאשׁוֹנָה מְסֻתֶּרֶת וְהָאַחֲרוֹנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת - אַחֲרוֹן קָנָה[11]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה סְתָם, וְאֵין בָּהּ לֹא עִנְיַן סְתִירָה וְלֹא עִנְיַן גִּלּוּי, אֶלָּא מַתָּנָה סְתָם[12] - הָאַחֲרוֹן קָנָה.

10) בבא־בתרא שם. 11) ואין המתנה הראשונה יכולה לשמש כמודעה לבטל המתנה השניה (ראה פ"י מהלכות מכירה הלכה א) - לפי שנעשתה בסתר (מסקנת הגמרא שם). 12) שאמרנו למעלה שחוששים שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל מספק, כיון שקרקע בחזקת בעליה עומדת (למעלה הערה ו) - הרי היא ברשות הבעלים ליתנה לאחר.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[13], שֶׁהַמּוֹסֵר מוֹדָעָה וְאַחַר כָּךְ נָתַן - הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין[14] זֶה אֹנֶס. שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמַתָּנָה[15] אֶלָּא אַחַר דַּעַת הַנּוֹתֵן; הוֹאִיל[16] וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ - מַתְּנָתוֹ בְּטֵלָה. לְפִיכָךְ[17], מִי שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לִתֵּן מַתָּנָה זוֹ[18], אֲפִלּוּ שֶׁנִּתְּנָהּ מַתָּנָה גְּלוּיָה וְנִמְצֵאת שֶׁנִּתְּנָהּ מִקֹּדֶם מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת - הֲרֵי שְׁתֵּי הַמַּתָּנוֹת בְּטֵלוֹת: הָרִאשׁוֹנָה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת; וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה, וַהֲרֵי קֶדְמָה זוֹ הַמַּתָּנָה שֶׁנִּמְצְאָה כְּמוֹ מוֹדָעָה לָהּ[19].

13) בפרק י מהלכות מכירה הלכה ג. ומקור הדברים בבבא־בתרא שם. 14) בניגוד לפירוש רשב"ם שם, ד"ה גילוי מילתא בעלמא. 15) בניגוד למכר, שמקבל כסף, שאז אין מודעה גרידא מספיקה, אלא אם הוא אנוס, כי יתכן שבשעת המכירה גמר למכור מפני שהיה צריך לדמים, מה שאין לומר כן במתנה. 16) שם: "במתנה, גילוי מילתא בעלמא היא". 17) כלל מופשט שהסיק רבינו מהעובדא שבהלכה הבאה המובאת בגמרא (שם). 18) ובהוכחה זו גרידא, אין אנו יכולים לבטל המתנה השניה, אלא בהצטרף גם המתנה המוסתרת המשמשת כאן כמודעה. 19) בבא־בתרא שם. ואף שמתנה טמירה כשהיא לעצמה, אינה מספיקה לשמש כמודעה, כאמור למעלה הלכה ג - כאן מצטרפת ההוכחה, שאין דעת הנותן ליתן מתנה זו לשני, לבטל המתנה השניה.

ה. מַעֲשֶׂה[20] בְּאֶחָד, שֶׁרָצָה לִשָּׂא אִשָּׁה. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי נִשֵּׂאת לְךָ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי כָּל נְכָסֶיךָ. שָׁמַע בְּנוֹ הַגָּדוֹל וְצָוַח עַל שֶׁמַּנִּיחוֹ רֵיקָן. אָמַר לְעֵדִים: לְכוּ וְהֵחָבְאוּ וְכִתְבוּ לוֹ כָּל נְכָסַי בְּמַתָּנָה. וְאַחַר כָּךְ כָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו וּנְשָׂאָהּ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: הַבֵּן לֹא קָנָה וְהָאִשָּׁה לֹא קָנְתָה; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְצוֹנוֹ כָּתַב לָהּ, וּכְאָנוּס[21] בַּדָּבָר הוּא, שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַעְתּוֹ בַּמַּתָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּטֵלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ[22].

20) הובאה בבבא־בתרא שם. 21) "כאנוס", ולא אנוס ממש. שלא היה אונס גמור, שהרי אם ירצה לא ישאנה ולא יתן לה נכסיו (מגיד־משנה) - ובכל זאת בטלה המתנה בצירוף המודעה, ע"י המתנה המסותרת. 22) היינו, כל מקום שיש צירוף של שני גורמים: הוכחות בגוף המתנה, ומתנה טמירה קודמת לה, אם כי מתנה טמירה גרידא אינה נחשבת מודעה, וההוכחות כשלעצמן אינן מספיקות לבטל את המתנה - שתיהן ביחד מבטלות את המתנה.

ו. שְׁנֵי[23] שְׁטָרוֹת שֶׁזְּמַנָּן[24] בְּיוֹם אֶחָד, וְהֵן כְּתוּבִין עַל שָׂדֶה אַחַת, בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת[25] - כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה[26]; וְאִם אֵין דֶּרֶךְ הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת - הֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַדַּיָּנִים[27]: כֹּל שֶׁדַּעְתָּם נוֹטָה[28] לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ - יַעֲמִידוּ[29].

23) כתובות צד. 24) התאריך, שבו נכתבו השטרות. 25) [ונמסר בלי עדים, שכיון שחתמו בו עדים הוא כשר גם בלי עדי מסירה (פ"א מהלכות גירושין הלכה טז), ואם כן אי־אפשר לברר מי קדם במסירה]. 26) שם צד: כלומר כל ששטרו מוקדם, הוא זכה, שכיון ששטרו נכתב קודם בוודאי גם נמסר קודם, כשם שאנו תולים כך בשטרות אחרים, שאחד מהם מוקדם ביום או בכמה ימים (מגיד־משנה). 27) מקביל לביטוי התלמודי: "שודא דדיינא". וכשמואל בניגוד לרב (כתובות שם). 28) שהם משערים, למי היתה דעתו של הנותן נוטה יותר ואותו היה מעדיף על השני,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובוודאי לו מסר מקודם. וה'תוספות' בבא־בתרא לה. ד"ה שודא, פירשו ש"שודא דדיינא" היינו שהדיינים עושים כרצונם. וראה בסמ"ע סימן רמ, ס"ק יב. 29) שהרי לשיטת רבי אלעזר, שעדי מסירה כרתי (כורתים או חותכים את הגט) בגט ובכל השטרות, הכל תלוי למי נמסר השטר ראשון, וברור שיש כאן אחד שזכה, אם כי אין אנו יודעים מיהו - האפשרות שהשטרות נמסרו כאחד היא נדירה ואין להביאה בחשבון - ומוטב לנו, איפוא, לתת לאחד על סמך השערת הדיינים, מאשר לקיים חלוקה (מגיד־משנה).

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[30] בִּשְׁטָר שֶׁאֵין[31] בּוֹ קִנְיָן[32], אֶלָּא[33] קָנָה שָׂדֶה זוֹ בִּשְׁטָר זֶה, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁהִגִּיעַ[34] שְׁטָרוֹ לְיָדוֹ תְּחִלָּה; אֲבָל אִם הָיָה בְּכָל שְׁטָר מֵהֶן קִנְיָן[35] - כֹּל שֶׁקָּדַם לוֹ הַקִּנְיָן זָכָה, וְיִשְׁאֲלוּ[36] הָעֵדִים. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁם[37] עֵדִים שֶׁזֶּה הִגִּיעַ לְיָדוֹ שְׁטַר מַתְּנָתוֹ תְּחִלָּה - קָנָה הָרִאשׁוֹן[38].

30) שהכל תלוי במסירת השטר, שמי שנמסר לו קודם, הוא זכה. הרי"ף בכתובות פרק מי שהיה נשוי (שם). 31) שלא הוזכר בו. 32) סתם קנין, הוא קנין חליפין. 33) שהשטר הוא הוא הקנין. 34) ואין השטר קונה אלא עם המסירה, ולפיכך מי שהגיע לידו תחלה - קונה תחלה, ולפיכך אנו מסתמכים על שעות כראייה לקדימת המסירה, ואם אין כותבים שעות - סומכים על הכרעת הדיינים, כמו שפורט בהלכה שלמעלה. 35) כלומר, שכתוב בו "וקנינא מפלוני וכו'" ואין השטר אלא לראייה. 36) את עדי החתימה, מי קדם בקנין. ואם אי־אפשר לברר מי קדם, נוהגים כמו בהלכה הקודמת: "שודא דדיינא" (טור סימן רמ). 37) באופן שלא כתוב בו קנין. 38) למסירה, אף שאינו הראשון לכתיבה, ואף שהשטר השני נמסר אף הוא באותו היום, וראה סמ"ע שם ס"ק טו.

ח. שְׁנֵי[39] שְׁטָרוֹת הַיּוֹצְאִים עַל שָׂדֶה אַחַת בְּשֵׁם קוֹנֶה אֶחָד, וְאֵין זְמַנָּם שָׁוֶה[40]: אִם הָיָה שְׁטָר אֶחָד מֻכָּר וְאֶחָד מַתָּנָה: אִם הָיָה הַשְּׁטָר הָרִאשׁוֹן מַתָּנָה וְהַשֵּׁנִי שֶׁאַחֲרָיו מֻכָּר - לֹא בִּטֵּל הָאַחֲרוֹן אֶת הָרִאשׁוֹן; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: לְהוֹסִיף לוֹ אַחֲרָיוּת[41] חָזַר וְכָתַב בְּשֵׁם מֻכָּר[42]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה כָּתוּב שָׁם אַחֲרָיוּת, שֶׁאַחֲרָיוּת טָעוּת[43] סוֹפֵר הוּא. וְכֵן[44] אִם הָרִאשׁוֹן מֻכָּר וְהַשֵּׁנִי מַתָּנָה - קָנָה הַשָּׁדֶה מִזְּמַן רִאשׁוֹן; שֶׁלֹּא כָּתַב לוֹ שְׁטַר מַתָּנָה אֶלָּא לְיַפּוֹת כֹּחוֹ, וּמִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֻּצָּר[45].

39) כתובות מד. מימרא של רב נחמן. 40) זה ביום אחד, וזה ביום שני. ונתעורר ספק אולי ביטל השני את הראשון, שכיון שיש ביד בעל השטר שני השטרות, הרי זה כאילו מודה שהראשון בטל, וראה להלן הלכה ט. 41) שאם יטרפנו בעל חובו, יחזיר לו דמיו. 42) שהרי סתם מתנה - אין בה אחריות. 43) שאנו אומרים, שהמוכר ציוה לכתוב באחריות, והסופר טעה ושכח, ולפיכך אפילו לא כתובה אחריות מפורש, הרי היא כאילו כתובה (בבא־מציעא יד. ולמעלה פי"ט מהלכות מכירה הלכה ג). 44) אף זה בגמרא שם. 45) שהוא קודם לקנות השדות הגובלות עם שדהו (פי"ב מהלכות שכנים הלכה ה), אבל במתנה אין דין בר־מצרא (שם פי"ג הלכה א). ואע"פ שמתנה שכתוב בה אחריות, דינה כמכירה, ויש בה דין בר־מצרא (שם) - כאן שלא כתב בשטר מתנה שום אחריות אע"פ שכתב לו גם שטר מכר - אין בו דין בר־מצרא (מגיד־משנה בשם רשב"א). אבל יש להבין כאן, כיצד אפשר לבטל המכירה בשטר מתנה שאחר־כך (משנה־למלך). ויש אומרים ש"לייפות כחו" היינו שתהיה לו האפשרות ללוקח להעלים את שטר המכירה ולגלות רק את שטר המתנה, ובזה יסלק ממנו את טענת הבר־מצרא, ואם כן אין ראיה ששטר המתנה מבטל את שטר המכירה שלפניו, שהרי לצורך הנ"ל נכתב. ואמנם אם יתברר שיש לו גם שטר מכר, לא יסתלק הבר־מצרא, וראה במגיד־משנה.

ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת בְּמֻכָּר אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּמַתָּנָה: אִם[46] הוֹסִיף בַּשֵּׁנִי כְּלוּם[47] - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן קַיָּם[48], שֶׁלֹּא כָּתַב הַשֵּׁנִי אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת; וְאִם[49] לֹא הוֹסִיף - בִּטֵּל שְׁטָר שֵׁנִי אֶת הָרִאשׁוֹן[50], וְאֵין לוֹ אַחֲרָיוּת אֶלָּא מִזְּמַן הַשֵּׁנִי[51]. לְפִיכָךְ[52], כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל הַלּוֹקֵחַ מִזְּמַן רִאשׁוֹן עַד זְמַן שֵׁנִי - מַחֲזִיר אוֹתָם[53]. וְאִם הָיָה עַל אוֹתָהּ שָׂדֶה חֵלֶק לַמֶּלֶךְ בְּכָל שָׁנָה - הַנּוֹתֵן אוֹ הַמּוֹכֵר נוֹתֵן אוֹתוֹ הַחֵלֶק עַד זְמַן הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי[54].

46) כתובות שם, מימרא של רב פפא, כפירוש והוספה לדברי רב נחמן. 47) אע"פ שלא הודגש בשטר שזוהי הוספה, אלא שמידת השטח הוגדלה בשטר זה, ביחס לשטר הקודם, וראה להלן. 48) וכנראה שכוונת רבינו, שאת העיקר גובה המקבל מזמן הראשון, ואת התוספת מזמן השני (מגיד־משנה). ואע"פ שבשתי כתובות ובאחת מהן תוספת על השניה (בלי הדגשת התוספת), פסק רבינו (בפט"ז מהלכות אישות, הלכה כט) ש"גובה באיזה מהן שתרצה ותבטל השניה", ואם כן גם כאן צריך להיות כן, שאם רצה לפי השטר הראשון אין לו אלא כפי הכתוב בו, בלי התוספת, ואם רצה לפי השטר השני, יש לו גם העיקר וגם התוספת מהזמן השני (וכן אמנם דעת רש"י בכתובות שם) - אין לדמות שטר לכתובה, שבכתובה הדרך לכתוב "ואוסיפית לך וכו'", וכיון שלא הדגיש ההוספה בכתובה השניה, אין כוונתו להוסיף, אלא אם רצתה גובה מזו ואם רצתה גובה מזו, אבל במכירה אין הדרך לכתוב כן, ולפיכך אף שלא הדגיש ההוספה, הרי הוא כאילו הדגיש, וגובה העיקר מזמן ראשון והתוספת מזמן שני (סמ"ע סימן רמ ס"ק ז, והגר"א שם ס"ק ח). 49) מימרא של רב נחמן, שם. 50) בגמרא שם, נחלקו בטעמו של דבר: לרב אחא הוא, מפני שבקבלת השטר השני, מוותר המקבל על שעבודו מזמן השטר הראשון עד זה של השני. ולרפרם, מפני שבזה מודה המקבל שהראשון מזויף, ורבינו פסק כרפרם, ראה להלן. 51) שאם בא בעל חובו של הנותן או המוכר וטרף ממנו מזמן השטר הראשון עד זמן השטר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השני, אינו יכול לחזור ולתבוע מהנותן או מהמוכר. 52) לפי סוגיית הגמרא שם, מילה זו תמוהה, שהרי רבינו העתיק את דברי רב נחמן (שם) כלשונם, ועל זה נחלקו שם רב אחא ורפרם, הנ"ל, ואמרו שההבדל ביניהם אם הלוקח או הנותן מחזירים הפירות שבין זמן השטר הראשון לבין זמן השטר השני, וכן אם הוא משלם מס המלך לזמן הנ"ל - שלדעת רב אחא, שהלוקח מוותר על שעבודו, אינו מחזיר הפירות, והוא משלם מס המלך; ולדעת רפרם, שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, מחזיר הוא את הפירות, והמוכר משלם מס המלך. והנה דעת רבינו להלן ברורה כרפרם, אבל זה לא כלול במילים "ביטל שטר שני את הראשון", כנ"ל, ואם כן מאי לפיכך? (לחם־משנה). 53) אחרי שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, ואין לו אלא מזמן השטר השני. 54) כנ"ל לדעת רפרם. ושם אמרו עוד הבדל שלישי - שלרב אחא, עדי השטר הראשון כשרים. ואילו לרפרם, הם פסולים (וראה ב'תוספות' שם ד"ה איכא בינייהו), ורבינו השמיט דבר זה (לחם־משנה).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו משפטי האומדנות במתנה שאומדין כוונת הנותן למה הייתה ולמי נתכוונן אחר זה, ומשפטי הדברים שהן נקנין בגילוי הדעת בלבד או באמירה שלא בקניין, ומשפט הקידושין והסבלונות שבין איש לארוסתו ולא נגמר העניין ביניהם, והנמשך אחר זה.

א. לְעוֹלָם[2] אוֹמְדִין[3] דַּעַת[4] הַנּוֹתֵן. אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ - עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. כֵּיצַד? מִי[5] שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמַע[6] שֶׁמֵּת, וְכָתַב כָּל נְכָסָיו[7] לְאַחֵר מַתָּנָה גְּלוּיָה גְּמוּרָה[8], וְאַחַר כָּךְ בָּא בְּנוֹ - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין, שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם - לֹא הָיָה נוֹתֵן כָּל נְכָסָיו[9]. לְפִיכָךְ[10], אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[11] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[12].

2) בבא־בתרא קמו: כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בתר אומדנא". וכן פסק רב נחמן, שם קלב. 3) בדיני ממונות, יש וצריך תנאי כפול (למעלה פ"ג הלכה ז־ח), ויש שמספיק גילוי דעת גרידא (למעלה פי"א מהלכות מכירה הלכה ח), ויש שאפילו אומד הדעת קובע, כמו כאן. וראה 'תוספות' קידושין מט: ד"ה דברים שבלב. 4) על רקע הנסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירש אותה. 5) בבא־בתרא שם. 6) לא פירש רבינו אם זה בשכיב מרע, או אף בבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים, שהדברים אמורים רק בשכיב מרע. אבל בבריא אע"פ שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל־וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט. 'טור' חו"מ סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה ביאור הגר"א שם ס"ק ג). 7) דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו - מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הברייתא הנזכרת, וראה עוד להלן. 8) ראה למעלה פ"ה הלכה א־ב. 9) מבלי להשאיר כלום לבנו. 10) כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום - לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הנ"ל - מתנתו קיימת. 11) כן הוא בבבא־בתרא קמט: ראה להלן בסמוך. 12) מקור דברי רבינו, מלשון הברייתא הנ"ל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 265.14) לפי כ"י ווין ודפוס ראשון) - הרי שדווקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר - מתנתו מתנה, כנ"ל. ועוד שבגמרא בבא־בתרא שם, השוו דין ברייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, ושייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא - אין מתנתו קיימת". ושם קמט: אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת, וראה להלן פ"ח הלכה טו (מגיד־משנה), ושם הלכה ז והערה מח.

ב. וְכֵן[13] הַכּוֹתֵב[14] כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה[15] לְאֶחָד מִבָּנָיו, בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא[16] בֵּין שֶׁהָיָה שָׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ[17] הָיָה בֵּן קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה[18] - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא[19] אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20], וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו. אֲמִדַּן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין[21] לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - זָכָה הַבֵּן בַּמַּתָּנָה[22].

13) מילת קישור זו, באה לציין שאף הלכה זו, כמו זו הקודמת, שייכת למסגרת ההלכות מטעם אומד הדעת, ובשתיהן, אם שייר כל שהוא - מתנתו מתקיימת. 14) שם קלא: [דוקא כותב, שבכתיבה מכוון להוציא קול ולהחשיבו כדי שיכבודוהו, אבל באמירה בלבד שאין לה קול, בוודאי אין כוונתו לעשותו אפוטרופוס. וכן כתב רבינו להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב, והיא דעת הר"ח (הובא ברא"ש פרק יש נוחלין סימן לא, עיין שם) והרי"ף שם. ומקורם ממשנת רבי יוחנן בן ברוקא (בבא בתרא קל.) שאם אמר בני פלוני יירשוני - דבריו קיימין (ראה להלן פי"ב הלכה א). וכל־שכן אם אמר בלשון מתנה, שוודאי קנה. ר"י מיגאש ב"ב קלא: לפי דעה זו]. 15) [לדעת רבינו, הר"ח והרי"ף, אין הבדל בענין זה בין מתנה לבין ירושה, אלא בין כותב לאומר, שבאומר - זכה בין במתנה ובין בירושה (ראה למעלה), ובכותב - לא זכה לא במתנה ולא בירושה (שלא כהגהת חוות־יאיר על הרי"ף שם), ולא כדעת רשב"ם (ב"ב קל.) שעיקר החילוק בין מתנה, שיש חשש של אפוטרופסות, לבין ירושה שלא שייך בה אפוטרופסות, לפי שאפוטרופוס אינו יורש. ועיין שם שבנה יסודו ממה שאמר רב הונא (ב"ב קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר - רואים אם ראוי ליורשו, נוטלן משום ירושה" ואילו לדעת הרי"ף ורבינו, מדובר שם בבת בין הבנות וכיוצא בזה, שלא שייך שם ענין אפוטרופסות (ראה להלן פ"ט הלכה ה). ומה שדקדק רבינו לכתוב כאן "מתנה", הוא מחמת "בריא" שהביא להלן, שבו לא מועילה לשון ירושה בהעברת נכסים מבן לבן, אלא לשון מתנה דוקא (בבא־בתרא קלא. וקכו: וראה בדברי רבינו להלן פי"ב הלכה ב, ובפ"ו מהלכות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נחלות הלכה ד־ה]. 16) בבא־בתרא קלב. בעיא של רבא, שאולי דוקא בשכיב מרע אמרו, שלא נתכוון אלא להיות אחיו נשמעין לו, מאחר שהוא הולך למות. אבל בבריא, לא אמרו כן. ולא נפתרה בעיא זו, ומכיון שבכל ספק הלכתי בדיני ממונות, הולכים לקולא לנתבע - אין מוציאים כאן מחזקת הבנים, וקובעים להלכה שלא עשאו אלא אפוטרופוס (רי"ף שם). 17) שם, מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל, כתשובה לבעיא שהועלתה שם. 18) שלכאורה, אין מקום להשתדלות זו לכבודו. 19) בבא־בתרא שם. 20) להלן הלכה ד, בדין "הכותב כל נכסיו לאשתו", כתב רבינו: "אף־על־פי שקנו מידו - לא עשאה אלא אפוטרופא", וצריך־עיון למה השמיטו כאן. 21) שאין להניח שיקיים אדם הפלייה בין הבנים, ויתן את כל נכסיו רק לאחד מהם, ומן הסתם התכוון רק לחזק את כבודו ומשמעתו בין האחים. אבל אם כתב כל נכסיו לזר, שאין מקום להשערה זו שהתכוון למשמעת, אחרי שאין עליו הדאגה לכבודו של אדם זה - מתנתו מתנה. 22) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן. שכיון שלא כתב לו כל הנכסים, בוודאי נתכוון למתנה גמורה, ולא לעשותו אפוטרופוס.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] שֶׁכָּתַב לְבֵן[24] בֵּין הַבָּנִים; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת[25], אוֹ לְבַת[26] בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין[27] בֵּין שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[28].

23) כן הוא ברי"ף בבא־בתרא פרק יש נוחלין (קלא:), ומקור דבריו ממה שאמר רב הונא (שם קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו' נוטלן משום ירושה". וכתב על זה שם שדברי רב הונא בשאר יורשין, כגון בת בין הבנות ואח בין האחים, אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס. ואם תאמר: "בנו מאי טעמא לא קנה בכתובה - וכל היורשים קנו - כבר אמרו עלה בגמרא דהלכתא בלא טעמא היא, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים". ובגמרא שבידי הרי"ף לא היה כתוב (שם קלא:) "איבעיא להו, בת אצל הבנים ואשה אצל האחים", שלפי"ז מפורש אליבא דרבינא שגם "בת אצל הבנים" - לא קנתה, אלא היה כתוב: "איבעיא להו, אשה אצל האחים" (רא"ש שם סימן לא) וכ"ה בגמרא כ"י ה' שבידי בעל "דקדוקי סופרים". 24) אע"פ שלדעת הרי"ף (למעלה) זוהי הלכה בלי טעם - יש בזה קצת מן ההגיון, שהבנות בלא זה יכבדו את הבן. 25) בנות שהן יורשות, כגון בנות בניו שמתו בחייו (ערוך השלחן). [ועיין 'נתיבות' סימן רמו ס"ק א, וראה בבבא־בתרא קמג: "ולסלוקי לברתי מעישור קאתי"]. 26) שאין הוא דואג לכבודה כמו לזה של הבן. 27) שוודאי אינו דואג לכבודו. 28) שלא אמרו אלא בכותב לאחד מבניו.

ד. וְכֵן[29] הַכּוֹתֵב[30] כָּל נְכָסָיו[31] לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[32] - לֹא עֲשָׂאָהּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל יוֹרְשָׁיו. בֵּין שֶׁהָיוּ יוֹרְשָׁיו בָּנָיו מִמֶּנָּה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת[33], אוֹ אֶחָיו[34] אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[35]. וְאִם[36] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - קָנְתָה כָּל שֶׁכָּתַב לָהּ.

29) אף כאן מדובר בענין אומד הדעת. 30) שם קלא: מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 31) בלשון מתנה (וראה במגיד־משנה למעלה הלכה ב, שכן גרס בגמרא שם) שאם בלשון ירושה אפילו אם שייר כל שהוא לא קנתה, לפי שאינה ראויה ליורשו, ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ב־ה. 32) אף שלכאורה, לעשות אפוטרופוס אין צורך בקנין. והמקור לזה, ממה שאמר בסתם: "הכותב כל נכסיו" - משמע בין בקנין ובין שלא בקנין (נמוקי־יוסף). וכן מדין מתנת בריא, שאמרו שהיא צריכה קנין. וכן ממה שאמרו להלן "שייר כל שהוא" וגם בזה צריך קנין, הרי שגם קנין אינו מועיל כאן (ביאור הגר"א לאבן־העזר סימן קז, ס"ק ב). ואם נכתב הקנין בשטר השכיב־מרע צריך לכתבו בלשון יפוי כח ותוספת על המתנה, שאם לא כן, בטל השטר לגמרי, כדלהלן פ"ח הלכה י ('חלקת מחוקק' שם ס"ק א). 33) שם, בעיא שנפתרה, ולשתי הדעות, של רבינא ושל רב עוירא, ושניהם בשם רבא. 34) כרבינא בשם רבא, ולא כרב עוירא (לפי גירסת הרי"ף שם). 35) למד מדין אחיו, והרא"ש בתשובה חולק על זה, ראה ב'חלקת מחוקק' שם ס"ק ג. 36) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] בִּנְשׂוּאָה; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה[38] אוֹ לִגְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם[39], וּמַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

37) שם קלא: כדבר פשוט. 38) שעדיין אינו דואג כל כך לכבודה. 39) ראה להלן הלכה ו שאחר, שאינו יורש - קנה.

ו. הַכּוֹתֵב[40] כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד מִבָּנָיו וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה חֲצִי[41] הַנְּכָסִים בְּמַתָּנָה, וְנִשְׁאַר הַחֲצִי לְבָנָיו; וְהַבֵּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ - אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִנָּהוּ עַל שְׁאָר אֶחָיו[42].

40) שם קלא: כדבר פשוט, ועיין שם ברשב"ם ד"ה פשיטא, שפירש באופן אחר, ודחה דברי יש מפרשים כפירוש רבינו, וראה בהגהות מיימוניות. 41) ואחרי שנתן את החצי הראשון לאחר, החצי הנשאר הוא "כל הנכסים". 42) שכשם שאילו נתן את החצי הראשון לאחר, קודם שנתן את החצי השני לבנו - ברור שהחצי השני הוא "כל הנכסים", כן הוא הדין כשנתן ביחד. וראה בסמ"ע, סימן רמו ס"ק טז.

ז. וְכֵן[43] אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו[44] לְאִשְׁתּוֹ וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה מֶחֱצָה, וְאִשְׁתּוֹ אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל מֶחֱצָה.

43) שם בגמרא. 44) שם קלב. ברייתא, וכחכמים.

ח. כָּל אִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ בְּמַתָּנָה[45] - אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[46], וְתִקָּרַע[47]. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא שְׁטַר חוֹב עָלָיו, וְהָלְכוּ כָּל הַנְּכָסִים בְּחוֹבוֹ שֶׁקָּדַם הַמַּתָּנָה[48]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- תִּשָּׁאֵר הִיא בְּלֹא כְּלוּם, וְלֹא תִּקַּח בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁקְּדְמָה הַחוֹב[49]; שֶׁאֶמְדַּן[50] דַּעַת הוּא, שֶׁבַּהֲנָאָה[51] שֶׁבָּאָה לָהּ בִּשְׁמוּעָה זוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו אִבְּדָה כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּנְּכָסִים חוּץ[52] מִמַּתָּנָה זוֹ.

45) דוקא באופן שקנתה במתנה, כגון אשתו גרושה או ארוסה (גמרא שם), או כל אשה, כלשון רבינו, אלא שכתב לה בלשון ברורה שזו היא מתנה ולא אפוטרופסות. אבל באופן שעשאה אפוטרופסות, לא אבדה כתובתה (מגיד־משנה מהגמרא שם). 46) היינו, שעבוד כתובתה על נכסים אלו, ראה להלן. 47) לאו דוקא. שהרי רק על נכסים אלו ויתרה, אך אם הבעל קונה נכסים חדשים, חל שעבוד הכתובה עליהם (רשב"ם שם ד"ה אבדה כתובתה, וכן כתבו ה'חלקת מחוקק' סימן קז ס"ק ח, והבית־שמואל שם ס"ק ו). 48) וגובה מן הדין מנכסים אלו של המתנה, אך ששעבוד הכתובה קודם לחוב. ולולא ויתרה, היתה היא קודמת לגבות את כתובתה מן החוב. 49) צ"ל "שקדמה לחוב". כלומר, והיה דינה לגבות כתובתה מנכסים אלו, לפי שהיא קודמת למתנה — אעפ"כ אינה גובה, שהרי ויתרה. 50) כן מסקנת הגמרא שם. 51) שזה גורם לה נחת רוח מיוחדת. שיוצאת שמועה שהיא חשובה לבעלה, עד שהוא מוכן לתת לה את כל נכסיו במתנה, ותמורת הנאה זו היא מוותרת על שעבוד הכתובה. 52) חוץ מזכות זו, לזכות בנכסים אלו בתורת מתנה.

ט. וְכֵן הַכּוֹתֵב[53] נְכָסָיו לְבָנָיו, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[54], בֵּין בְּרִיא[55] בֵּין שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ עִמָּהֶן קַרְקַע[56] כָּל שֶׁהוּא - הוֹאִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ שֵׁתֶף בֵּין הַבָּנִים וְלֹא מָחֲתָה, אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[57], וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם; אֲבָל[58] מִנְּכָסָיו שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ אַחַר אֵלּוּ - נוֹטֶלֶת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ.

53) פאה פ"ג משנה ז, והובאה בבבא־בתרא קלב. 54) יוצא מתוך העובדא, שם קלב: "פלגא לברת". 55) בגמרא שם, בעיא של רבא שאולי בבריא שמצפה שיקנה עוד נכסים אינה מוותרת כלום, ולא נפתרה. ולפיכך אינה יכולה להוציא ממון מספק, ועיין בפירוש המשנה לרבינו שם (מגיד־משנה). 56) דוקא קרקע ולא מטלטלין, ראה להלן הלכה י. 57) כלומר, על־ידי הנאה זו, שהפכה שותף עם יתר הבנים, מוותרת היא על שעבוד כתובתה. והיא מימרת רב נחמן בבבא־בתרא שם. ונראה שאין צורך בהסכמתה המפורשת, אלא מכיון שלא מחתה - אבדה כתובתה. [וכן כתב רבינו בפירוש המשנה (פאה שם) והביא ראיה לכך מלשון המשנה "שאמרו אבדה כתובתה ולא אמר איבדה" (ובכמה כתבי־יד הנוסחא אמנם "איבדה", ראה ב"נוסחאות המשנה" במשנת מכון הרי פישל) רוצה לומר, כי בשתיקותה - אבדה" (לשון רבינו שם). ואע"פ שהגמרא שם הוכיחה מברייתא של רבי יהודה שאמר "אימתי שהיתה שם וקבלה עליה" - סובר רבינו שסוגיא זו אינה להלכה, שמה שאמרו שאימתי דרבי יהודה לפרש דברי חכמים (סנהדרין כה.) אינו אלא במשנה ולא בברייתא (רמב"ן במלחמות שם, ו'תוספות' בעירובין פא: ד"ה ה"ג. ועיין בדק"ס שם עמוד 364 הערה ק' בשם הריטב"א). ועוד שיש גורסים בדברי רבי יהודה "במה דברים אמורים" (ריטב"א בדק"ס שם, וכ"ה ברז"ה וברמב"ן שם וברבינו"צ בפאה שם) ו"במה דברים אמורים" הוא לחלוק, לדעת רבי יוחנן בעירובין פב. (רמב"ן שם), וכן סובר שמואל (שגם עליו סובבת קושיית הגמרא שם) בעירובין פא: וגם מהבעיא של רבא שם, בדין בריא (ראה למעלה הערה טז) נראה שאין צורך שתקבל בפירוש, שאם קבלה בפירוש, מה בין בריא לשכיב מרע. וכן דעת הירושלמי בפאה שם שהביאו דברי רב ושמואל ורבי יוסי בר' חנינא (שבבבלי שם) ולא הקשו עליהם מהברייתא הנ"ל של רבי יהודה - הרי שבירושלמי הבינו שפירוש דברי חכמים, בלא קבלה בפירוש]. 58) שם קלג. מדברי רב כהנא, וכהלכה מוסכמת.

י. כָּתַב[59] לָהּ עִמָּהֶן מִטַּלְטְלִין[60] בִּלְבַד, אוֹ[61] שֶׁשִּׁיֵּר[62] לְעַצְמוֹ קַרְקַע[63] כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת. וְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[64] הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ שִׁיֵּר מִטַּלְטְלִים כָּל שֶׁהוּא. שֶׁהֲרֵי[65] הִיא אוֹמֶרֶת[66]: מִמָּה שֶׁשִּׁיֵּר אֲנִי גּוֹבָה; וּמִתּוֹךְ שֶׁתֵּרֵד לְמַה שֶׁשִּׁיֵּר תֵּרֵד לִשְׁאָר נְכָסִים וְתִטְרֹף[67].

59) בברייתא, המביאה הדין הנ"ל בהלכה הקודמת - כתוב מפורש: "וכתב לה קרקע", וכן מפורש בדברי רב נחמן בתוך דיון על רקע עובדא מסויימת (שם קלב:). 60) מפני שאינם חשובים בעיניה, ובוודאי לא ויתרה על כתובתה, בגללם. 61) שם קלג. מדברי רב יימר על רקע עובדא מסויימת. 62) מפני הטעם, שמביא רבינו בסוף ההלכה. 63) אפילו דקל (שם בדברי רב יימר). ודוקא קרקע, אבל לא מטלטלין (שם קנ:) מפני שבתקופה התלמודית לא גבתה האשה כתובתה מיתומים ממטלטלין. 64) כלומר, לפי תקנת הגאונים, שהאשה יכולה לגבות כתובתה מן היתומים אף ממטלטלין (פרק טז מהלכות אישות הלכה ז) - אין להבדיל גם כאן בין שייר קרקע לשייר מטלטלין (מגיד־משנה, וראה בשו"ע אהע"ז סימן קז סעיף ב). 65) ההנמקה הבאה בדברי רב יימר (שם קלג.). 66) וממילא אין היא מוותרת כלל על שעבודה, שהרי היא בטוחה לגבות מזה שנשאר, בין קרקע ובין מטלטלין. 67) תגבה בכח השעבוד שיש לה עליהם.

יא. הַכּוֹתֵב[68] כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ חֵלֶק עִמָּהֶן[69], וּמֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּחַיֵּי אָבִיו[70] - הֲרֵי זוֹ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מֵחֶלְקָן[71] זֶה שֶׁמֵּת; שֶׁלֹּא אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִלִּטְרֹף מֵהֶן[72].

68) שם קלב: קלג. מימרא של רב כהנא. 69) כנ"ל בהלכה ט. 70) ולא הניח בנים, ואם כן אביו יורש את החלק שנתן לו. 71) שהרי זה כאילו קנה הבעל נכסים חדשים. 72) כלומר, מלטרוף מן היורשים (מגיד־משנה). אבל מנכסים שבאו לו, לאב, אחר אלו, הרי היא נוטלת מהן כתובתה (למעלה הלכה ט). ונכסים אלו שירש האב, אחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכתב כל נכסיו, מבנו - אינם פחותים מנכסים שקנה מאחר, וגובה מהם (גמרא שם).

יב. הָרוֹצֶה[73] לְהִנָּשֵׂא, וְכָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ בֵּין לִבְנָהּ[74] בֵּין לְאַחֵר[75], וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, וְנִתְגָּרְשָׁה[76] אוֹ[77] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - מַתְּנָתָהּ בְּטֵלָה[78]; שֶׁזּוֹ מַבְרַחַת הִיא, וְלֹא כָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִבַּעְלָהּ[79] שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה[80], וּכְשֶׁתִּהְיֶה צְרִיכָה לָהֶן[81] יַחְזִרוּ לָהּ[82]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה אֶת הַכֹּל[83]. וְאִם[84] שִׁיְּרָה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[85] - מַתְּנָתָהּ קַיֶּמֶת[86]; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

73) כתובות עח: עט. מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל. 74) בכתובות שם נזכרה "בתו". ובבבא־בתרא קנא. נזכר "בנו". 75) וכל־שכן הוא: אם בכותבת לבנה או לבתה, אמרו "לא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני" (=אין אדם מזניח עצמו ונותן לאחרים) — קל־וחומר בכותב לאחר (שם בגמרא בדברי רבא). 76) שם. 77) תוספת של רבינו. 78) לגבי קנין הגוף. אבל לגבי פירות, הרי היא שלו, כל זמן שהיא תחת בעלה (להלן הלכה יג). ואע"פ שאין למקבל בה קנין הגוף - אין הבעל יורשה, שעשאום חכמים כנכסים שאינם ידועים לבעל, ולא זכה בהם כלל (כתובות עט. וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה ח־ט). 79) אומד הדעת הוא, אף שלא אמרה כן בפירוש (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש, וראה 'תוספות' כתובות עח: ד"ה כתבתינהו, וכן נראה מדברי רבינו, שהרי סדר הלכה זו בסמוך להלכות אחרות של אומד הדעת). 80) רק לגבי קנין הגוף היתה כוונת הברחה מבעלה, שלא יירשה ולא יחלטו הנכסים אצלו לאחר מותה, אבל לגבי אכילת הפירות, כל זמן שהנכסים ברשותו - לא היתה כוונת הברחה מבעלה, כדי שלא יאכל הפירות, אלא המקבל אוכל פירות, כדלהלן הלכה יג]. 81) היינו, כשתתגרש, או כשימות הבעל. 82) שאין אדם מזניח את עצמו לגמרי לטובת אחרים, ואפילו הם בניו (כתובות עט. מדברי רבא ורב נחמן). 83) כן כתב רבינו גם בהלכות אישות שם הלכה ט. 84) כרבי זירא בכתובות עט. ורבא בשם רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 85) בבא־בתרא שם. 86) אלא־אם־כן גילתה דעתה מפורש, שאז אין מתנתה מתנה, כתובות שם ובבא־בתרא קנא. (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה אפילו) וראה בהלכות אישות שם.

יג. כָּל הַנּוֹתְנִין כָּל נְכָסֵיהֶם, מִשֶּׁתִּבְטַל הַמַּתָּנָה וְיַחְזִרוּ כָּל הַנְּכָסִים לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים אֵין הַמְקַבֵּל מַתָּנָה מַחֲזִיר פֵּרוֹת[87]; שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן הָאָדָם מַתָּנָה בְּפֵרוּשׁ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר כָּל יְמֵי חַיֵּי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

87) שכל זמן שהיא תחת בעלה, היא ברשות המקבל. וכן נראה בבבא־בתרא קנא. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה גליא - וראה ב'אור שמח'. 88) למעלה פ"ג הלכה ט. וכל־שכן כאן שהמתנה ניתנה באופן סתמי, כאילו לתמיד, ורק אנו מסיקים מאומד הדעת שהיא זמנית גרידא. אבל במתנה בטעות כמו למעלה הלכה א - הפירות חוזרים (לחם־משנה).

יד. מִי[89] שֶׁשָּׁלַח כֵּלִים מִמְּדִינַת הַיָּם[90], וְאָמַר: יִנָּתְנוּ אֵלּוּ לְבָנַי - הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּתְנוּ לַבָּנִים וְלַבָּנוֹת. הָרָאוּי[91] לְבָנִים, כְּגוֹן סְפָרִים[92] וּכְלֵי מִלְחָמָה[93] - לַבָּנִים; וְהָרָאוּי לְבָנוֹת, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי הַצְּבוּעִים[94] וַחֲלִי זָהָב[95] - יִטְּלוּם הַבָּנוֹת[96]. הָיוּ רְאוּיִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן הַזְּכָרִים[97]. וְכֵן[98] הַמְשַׁלֵּחַ[99] כֵּלִים לְבֵיתוֹ סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן כֵּלִים הָרְאוּיִין לְבָנוֹת[100] - יִטְּלוּ אוֹתָן בְּנוֹתָיו[101]; אֲמִדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלָּהֶן שָׁלַח. וְאִם אֵין לוֹ בָּנוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן נְשֵׁי בָנָיו[102]; שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁלָּהֶן שָׁלַח.

89) ירושלמי כתובות פרק שני דייני גזרות, הובא ברי"ף בבבא־בתרא קמג: וברשב"ם שם. ובבריא, אבל בשכיב מרע אין הבנות בכלל (ירושלמי שם, ובבלי בבא־בתרא שם, וכן כתב רבינו להלן פי"א הלכה א). שבחייו רוצה לכבד בנותיו כדי שתהיינה חביבות על בעליהן, אבל בשעת מיתה אינו רוצא לעקור נחלה דאורייתא (נמוקי־יוסף בבא־בתרא שם, דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 90) מארץ רחוקה, הנמצאת מעבר לים. 91) זה לא נזכר בירושלמי שם, אבל למדו רבינו ממה שאמרו בבבלי בבא־בתרא קמג: באופן ששלח לביתו סתם (הובא להלן), ורבינו הרכיב את שתי ההלכות יחד בכדי להשוות את דעת שני התלמודים (כסף־משנה). 92) [שאין דרכה של אשה ללמוד, שהרי כל המלמד את בתו תורה - כאילו מלמדה תפלות (סוטה כ.) ואף תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה, כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות תלמוד תורה הלכה יג]. 93) [שהאשה אסורה בהם, משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" - נזיר נט. ופי"ב מהלכות עבודה זרה, הלכה י]. 94) פסחים קח. "ונשים בראוי להן - בבגדי צבעונין". 95) נזם זהב. פי"ב מהלכות עבודה זרה, שם. 96) כאן לא הזכיר רבינו שאם הן נשואות - יתן לכלותיו, כמו שכתב להלן בדין אמר "לביתי" - שדווקא אם אמר "לביתי" אף כלותיו בכלל, אבל אם אמר "לבני" - רק בניו ובנותיו בכלל, ולא "כלותיו" (משנה־למלך וב"ח בחושן־משפט סימן רמז, וראה בסמ"ע וש"ך שם ס"ק א). 97) פשוט הוא, שדעתו של אדם קרובה יותר לבנו מלבתו, שהרי אפילו לאשת בנו דעתו קרובה יותר מלבתו הנשואה (להלן באמר "לביתי"). והטעם, מפני שעל בנו לפרנסה, כל־שכן בבנו ובבתו, שדעתו קרובה יותר אצל הבן (מגיד־משנה). וכן נראה גם בלשון הירושלמי (כתובות שם) "והבנות בכלל" - שדין קדימה לבנים. ויש מנמקים בזה, שבעצם הדבר כיון שאמר "לבני" ביטוי זה במשמעותו הראשונית מכוון רק לבנים, ורק אם יש דברים שהם ראויים רק לבנות, אנו משערים שלא יתכן שהתכוון בזה לבנים אלא לבנות, אבל דבר הראוי לשניהם ינתן לבנים. ובדין אמר "לביתי" דלהלן, והיו דברים הראויים לבנים ולבנות, ראה להלן הערה צט. 98) יש דיון בין המפרשים, אם יש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דמיון בין הלכה זו, לבין מה שנאמר למעלה (באומר "לבני"). ראה להלן הערה צט. 99) בבא־בתרא קמג: 100) ואם הם ראויים לבנים, ינתן לבנים (גמרא שם). והשמיט זאת רבינו כאן, מפני שכבר כתב כן למעלה. ואם ראויים לבנים ולבנות, יש אומרים שאף כאן, כמו למעלה, הבנים קודמים. ויש אומרים, שאין זה אמור אלא למעלה כשאמר "לבני", ואז הבנים קודמים (ראה לחם־משנה). 101) פנויות. והן קודמות לנשי בניו (גמרא שם). ואם יש לו אשה, מה דינו? ראה במשנה־למלך ובשו"ע חו"מ סימן רמז סעיף ב. 102) ואם לא היו נשים לבניו - יטלו בנותיו הנשואות (סמ"ע סימן רמז ס"ק ה).

טו. הַמַּשִּׂיא[103] בְּנוֹ גָּדוֹל[104] לִבְתּוּלָה בְּבַיִת - קָנָה[105] הַבַּיִת. וְהוּא[106] שֶׁיִּהְיוּ נִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים לְזֶה הַבֵּן, וְלֹא הִשִּׂיא הָאָב בֵּן אַחֵר קֹדֶם לוֹ[107], וְלֹא[108] שִׁיֵּר הָאָב בְּזֶה הַבַּיִת שֶׁיִּחֵד לוֹ כְּלוּם. וּדְבָרִים[109] אֵלּוּ כַּהֲלָכָה שֶׁאֵין לָהֶם טַעַם הֵם, וְנָגְעוּ[110] חֲכָמִים בַּדָּבָר הַזֶּה מֵאֶמְדַּן הַדַּעַת, שֶׁמֵּרֹב שִׂמְחָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ גָּמַר[111] וְהִקְנָהוּ הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי לֹא שִׁיֵּר בָּהּ לְעַצְמוֹ כְּלוּם[112]. לְפִיכָךְ, אִם שִׁיֵּר שָׁם אֲפִלּוּ פַּךְ[113] אֶחָד - לֹא קָנָה הַבַּיִת. יְחִיד[114] לוֹ בַּיִת וּכְלֵי בַּיִת, אַף עַל פִּי[115] שֶׁשִּׁיֵּר בַּבַּיִת כְּלִי אֶחָד לְעַצְמוֹ, אוֹ[116] הָיָה לוֹ שָׁם אוֹצָר[117] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - קָנָה כְּלֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַבַּיִת לֹא קָנָה.

103) בבא־בתרא קמד. מימרא של רבי חנינא. 104) כלומר: "גדול שבבניו" (רמ"ה). 105) הבן. 106) כלומר: ודוקא. 107) אבל אם השיא האב, בת קודם לו - כיון שלגבי זכרים, הנישואין של עכשיו הם ראשונים, זכה הבן בבית, וכן כתב הרא"ש (בבא־בתרא פ"ט סימן יא). 108) מדברי רב ירמיה שם, שתירץ ברייתא שהובאה כסתירה למימרת רבי חנינא. וכן אמרו שם עוד אמוראים. 109) מימרא של מר זוטרא, שם. 110) הנימוק הוא של רבינו, ואינו במקור התלמודי. ולפיכך אמרו: "כהלכתא בלא טעמא", ולא אמרו "הלכתא בלא טעמא" - שקצת טעם יש בזה. וראה 'תוספות' שם, ד"ה כהלכתא. 111) ושיערו חכמים שאין אהבה ושמחה גמורה, אלא דוקא כשישנם כל התנאים הנ"ל. 112) וזו הוכחה שרוקן את הבית למוסרו לבנו. 113) שם, עובדא של רב אשי כשהשיא את בנו. 114) ברייתא שם. 115) מכאן דקדק המגיד־משנה, שאם לא השאיר כלום בבית, וקנה הבן את הבית עצמו, כל־שכן שקנה עם הבית אף את כלי הבית, שזהו שאומר רבינו שאפילו לא קנה את הבית קנה את הכלים, וכל־שכן אם קנה הבית, שוודאי קנה הכלים. 116) מימרא של רב ירמיה. 117) מחסן לתבואה.

טז. יְחִיד[118] לוֹ בַּיִת וַעֲלִיָּה[119] - בַּיִת קָנָה, עֲלִיָּה לֹא קָנָה[120]. וְכֵן[121] אִם יִחֵד לוֹ בַּיִת וְאַכְסַדְרָה[122] - בַּיִת קָנָה, אַכְסַדְרָה לֹא קָנָה[123]. שְׁנֵי[124] בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה - לֹא קָנָה אֶלָּא הָאֶחָד שֶׁנִּשָּׂא בּוֹ.

118) שם, כדבר פשוט. 119) היינו, שלבית שבו התקיימו הנישואין יש עוד עלייה. 120) מפני שהעלייה אינה חלק של הבית לענין זה, והיא רשות נפרדת [וראה בפכ"ה מהלכות מכירה הלכה א, ופ"ט מהלכות נדרים הלכה טו]. 121) בעיא בגמרא שלא נפתרה. ומספק, כדין כל ספק הלכתי בדיני ממונות, אין מוציאין מן המוחזק, היינו, האב (הגהות מיימוניות). 122) מרפסת, שממנה נכנסים לבית. 123) מפני שאין בה תשמיש בית ('תוספות' שם, ד"ה בית ואכסדרה). 124) אף זו בעיא שלא נפתרה, שם.

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִשּׂוּאִין[125], שֶׁשְּׁנַיִם[126] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין[127], וּפָסַק[128] זֶה עַל יְדֵי יְדֵי[129] בְּנוֹ וְזֶה עַל יְדֵי בִּתּוֹ, וְאָמְרוּ[130]: כַּמָּה[131] אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ?[132] כָּךְ וְכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ?[133] כָּךְ וְכָךְ! וְעָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ[134] - קָנוּ בַּאֲמִירָה[135]. וְאֵין[136] קוֹנִין בַּאֲמִירָה זוֹ עַד שְׁעַת נִשּׂוּאִין; שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק[137] - דַּעְתּוֹ לְכָנֵס. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁהֵן פּוֹסְקִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[138]. וּדְבָרִים אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּ לְהִכָּתֵב[139], לְפִיכָךְ[140] אֵינָן כִּשְׁטָר[141] עַד שֶׁיִּטְרַף[142] בָּהֶן.

125) פכ"ג מהלכות אישות הלכה יב־טו. 126) היינו, אבי החתן ואבי הכלה, ובהלכות אישות (שם הלכה יב) הוסיף רבינו אף האיש והאשה עצמם. וראה במגיד־משנה. 127) התקשרות לנישואין. 128) התחייב. 129) בשביל. 130) אמירה בלבד, בלי קנין וכתיבה. 131) כתובות קב: מימרא של רב גידל בשם רב. 132) בהלכות אישות (שם יד) ציין רבינו "ובנישואין ראשונים". ולפני המגיד־משנה היתה כנראה שם הגירסא: "לבנו הגדול", ראה מגיד־משנה ולחם־משנה כאן. 133) בהלכות אישות שם, כתב רבינו: "בין קטנה ובין גדולה". 134) זו לשונו של רב גידל. ומזה נראה, שדווקא בעת קידושין ממש, ולא קודם לזה ולא לאחר מכן. וראה בפכ"ג מהלכות אישות הלכה יז, ובהערה עה שם. 135) בלי קנין, והטעם בגמרא (כתובות שם) בסיום דברי רבא: מפני הנאת החיתון, יש כאן גמירות דעת גמורה. כלומר, ולא צריך קנין, שכרגיל, משמש סמל מוחשי לגמירות דעת. 136) יוצא מתוך דברי המשנה, כתובות סו. ומפורש בירושלמי שם. וראה הלכות אישות שם הלכה טו. 137) דברי רב ספרא, בירושלמי שם. 138) פכ"ב מהלכות מכירה הלכה ה. ושם, שדבר שאינו ברשותו של המקנה, הוא כדבר שלא בא לעולם. ועיין 'בית שמואל' אבן־העזר סימן נא ס"ק ד. [בהלכות מכירה שם הלכה י, ולהלן פ"ח הלכה ה כתב רבינו שהמזכה לעובר, אע"פ שלא בא לעולם - קנה, שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד השתמש רבינו בסברא, ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", כסיבה לזה שדברים אלו נקנין באמירה, ואעפ"כ זה לא מועיל להקנות לדבר שלא בא בעולם, לפי שיש כאן "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם דבר שלא בא לעולם, וראה להלן פ"ח שם הערה סב]. 139) בכתובות שם: "א"ל רבינא לרב אשי, דברים הללו [=הנקנין באמירה] ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב, א"ל לא ניתנו ליכתב" ופירש רבינו "לא ניתנו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליכתב" כלומר, שאף אם נכתבו אין להם תוקף של שטר (וראה בראב"ד ומגיד־משנה, וכן דעת הגאונים במאירי שם) ואין דעות כל המפרשים שוות בזה (ראב"ד, ועיין 'תוספות' שם). 140) כלומר, מכיון שאין להם תוקף של שטר, כנ"ל. 141) שיש, כידוע, הפרש בין מלוה בעל־פה, שגובה רק מנכסים בני חורין, שנמצאים ברשותו של הלוה, לבין מלוה בשטר, שגובה אף מנכסים משועבדים, היינו, שנמכרו לאחרים. 142) שיגבה מן הלקוחות. שלא עלה על דעתם להשתעבד אלא מנכסים בני חורין, ולא מנכסים משועבדים (מגיד־משנה ומאירי).

יח. הַמְקַדֵּשׁ[143] אֶת הָאִשָּׁה, אֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּאֶלֶף דִּינָר[144], בֵּין שֶׁחָזְרָה הִיא[145] בֵּין שֶׁחָזַר הוּא[146], בֵּין שֶׁמֵּת[147] הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא - אֵין הַקִּדּוּשִׁין חוֹזְרִין[148] לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן מַתָּנָה גְּמוּרָה שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָרָה.

143) בבא־בתרא קמה. פלוגתא בין התנאים והאמוראים בברייתא ובגמרא, וראה להלן. 144) בברייתא שם: "קדשה בכסר". 145) ובעלה גרש אותה בהסכמתו לדרישתה ('חלקת מחוקק' סימן נ ס"ק א). 146) וגירשה. ובזה אין שום פלוגתא, כי הרי הוא גרם. 147) ואף בזה הכל מודים, מכיון שהיא יכולה לטעון: הבו לי בעלי ואשמח בו (גמרא שם). [וברש"י לכתובות עו: "דמאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו - שאם מת החתן הקידושין חוזרין", ולפי הגמרא בבבא־בתרא שם, אם מת החתן - אף למאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו, אין הקידושין חוזרין. אבל ברש"י מהדורא קמא (בשטמ"ק שם) כתב: "במארס את הבתולה ומתה, האב חייב להחזיר את הקידושין לבעל, לפי שלא ניתנו קידושין לטיבועין"]. 148) בגמרא שם: "אמר רב פפא, הלכתא בין שמת הוא, בין שמתה היא והדר ביה הוא (=חזר בו הוא) - קידושין לא הדרי (=כסף הקידושין אינו חוזר), הדרא ביא איהי (=חזרה בה היא) אפילו קידושי נמי הדרי. אמימר אמר, קידושי לא הדרי, גזירה שמא יאמרו קידושין תופסין באחותה". כלומר, אם יראו שהקידושין חוזרין, יחשבו שהקידושין היו בטעות ולא תפסו, וממילא מותר המקדש באחותה. [ומתוך זה, שרבינו לא העתיק גזירה זו בחזרה היא, ואדרבה כלל ביחד חזר הוא וחזרה היא - נראה שאין זה מטעם גזירה, אלא על־פי הדין, מפני שפוסק כרבי יהודה הנשיא שאמר "קידושין לטיבועין ניתנו" (בבא־בתרא שם) כלומר, כסף הקידושין נטבעין, נשקעין לעולם אצלה ולא היה בדעת המקדש ליתן לה דוקא אם יחיו ביחד, אלא נתכוון למתנה גמורה בכל אופן. ולפיכך הביא הלכה זו כאן בהלכות זכיה ומתנה. ובפרק זה, שכולו עוסק באומדן דעת במתנה, ולא הביאה בהלכות אישות, שאין טעמה מפני החשש שיתירו את אחותה, אלא שזוהי מתנה גמורה על־פי דיני המתנות. וכן פסק המאירי בכתובות עו: (עמוד 823) כמאן־דאמר קידושין לטיבועין ניתנו. וראה במרדכי קידושין פ"ג סימן תקלה, ובמגיד־משנה כאן].

יט. וְאִם הָיוּ קִדּוּשֵׁי טָעוּת - חוֹזְרִין הַמָּעוֹת[149].

149) כן מפורש בכתובות שם, בדברי רב נחמן בר יצחק.

כ. וְהַמְקַדֵּשׁ[150] אֲחוֹתוֹ[151] - הַמָּעוֹת מַתָּנָה[152]. אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת, וְאֵין זֶה טוֹעֶה, אֶלָּא גָּמַר וְנָתַן לְשֵׁם מַתָּנָה.

150) קידושין מו: ובבא־מציעא טו: ושם מחלוקת בזה בין רב ושמואל, ופסק כשמואל, בהתאם לכלל הידוע שהלכה כשמואל בדיני ממונות. 151) שהיא מן העריות המפורשות בתורה (פ"א מהלכות אישות הלכה ה) ואין קידושין תופסין בה (שם פ"ד הלכה יב). 152) בפ"ט מהלכות גזילה הלכה ז, פסק רבינו, בקונה שדה מחבירו והכיר הלוקח שגזילה היא ביד המוכר, שמחזיר לו הקרן, כדעת רב שם (בניגוד לשמואל), שאדם יודע שקרקע אין לו, וגמר ונתן לשם פקדון. ויש מחלקים, לפי סוגיית הגמרא בבבא־מציעא שם, בין נכרי שנותן לו רק לפקדון, לבין אחות שנותן לה לשם מתנה. ועיין לחם־משנה כאן, ומשנה־למלך בהלכות גזילה שם.

כא. הַשּׁוֹלֵחַ[153] סִבְלוֹנוֹת[154] לְבֵית חָמְיוֹ, בֵּין מְרֻבִּין[155] בֵּין מוּעָטִין[156], בֵּין שֶׁאָכַל[157] שָׁם סְעֻדַּת אֵרוּסִין בֵּין שֶׁלֹּא אָכַל, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא, אוֹ שֶׁחָזַר בּוֹ הָאִישׁ - יַחְזִרוּ הַסִּבְלוֹנוֹת כֻּלָּן[158], חוּץ מִן הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[159].

153) בבא־בתרא קמו. וקמו: 154) מלשון סבל, משא, שנושאין אותו מיד זה ליד זה (מדברי רבינו בפירוש המשניות). 155) שוודאי חוזרים, כמפורש במשנה שם. וכפירושו של הר"י בן מיגאש, שאפילו אם אכל חוזר וגובה, ראה להלן. 156) במועטין, מפורש במשנה שם שאין נגנבין, אבל רבינו פוסק כדעת רבין (שם קמו:), ראה להלן. 157) רבינו מפרש המשנה הנ"ל כדעת ר"י בן מיגאש, שבין במרובין ובין במועטין מדובר כשאכל, וסוף המשנה הוא המשך של הרישא (שחילקה בין אכל שאינו נגבה לבין לא אכל שגובה), שאם לא אכל חוזר וגובה אפילו במועטין, ואם אכל אינו גובה במועטין, ואילו במרובין אפילו אם אכל חוזר וגובה. וכשבא רבין שם ואמר שלעולם סבלונות חוזרים, על־כרחנו שאפילו במועטין ואפילו אם אכל, הם חוזרים. 158) היינו, כל אלה שעודם קיימים ולא בלו. אבל אם בלו - דינם כמאכל ומשקה, כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה שם. 159) שנאכלו ואינם קיימים.

כב. וְכֵן כֵּלִים מוּעָטִים שֶׁשָּׁלַח לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁם בְּבֵית אָבִיהָ[160]: אִם נִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן וּבָלוּ אוֹ אָבְדוּ - אֵינָן מִשְׁתַּלְּמִין; אֲבָל אִם הָיוּ קַיָּמִין - חוֹזֵר הַכֹּל, וְגוֹבֶה אוֹתָם בְּבֵית דִּין; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא שִׁלָּחָם אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹי בִּלְבָד.

160) המפורש במשנה שם, שאינן נגבין שהרי פירש לה שתשתמש בבית אביה, - גם על זה חלק שם רבין ואמר שכל שהוא קיים חוזר לעולם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כג. חָזְרָה[161] הִיא בָּהּ - חוֹזֵר הַכֹּל; וַאֲפִלּוּ הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[162] נוֹתֶנֶת דָּמָיו בְּזוּל[163]. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם הָיוּ דְּמֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה [שָׁוֶה] שִׁשָּׁה - מְשֻׁתַּלֶּמֶת אַרְבָּעָה[164], אִם חָזְרָה בָּהּ; שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ מַתָּנָה זוֹ אֶלָּא לְדַעַת שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר בָּהּ.

161) בבא־בתרא שם, סוף המימרא של רבין. 162) שכבר כלו. 163) פחות משווים האמיתי של האוכל, משלמין בזול, מכיון שאלמלי ידע זה האוכל שהוא ישא בהוצאות, לא היה אוכל את המאכלים היקרים. 164) בגמרא שלפנינו שם, מפורש כן: "עד כמה בזול עד תילתא". אבל בכל כתבי־היד שם חסרות מילים אלו, וכן אינן ברי"ף. ולפיכך מביא זאת רבינו בשם הגאונים.

כד. הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאִם הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אָדָם סְעֻדָּה וְיַאֲכִיל לְרֵעָיו, אוֹ יְחַלֵּק מָעוֹת לַשַּׁמָּשִׁים וְלַחַזָּנִין[165] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְעָשָׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעָם, וְחָזְרָה בָּהּ - מְשֻׁלֶּמֶת הַכֹּל; שֶׁהֲרֵי גָּרְמָה לוֹ לְאַבֵּד מָמוֹן, וְכָל הַגּוֹרֵם לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם[166]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ לוֹ עֵדִים כַּמָּה הוֹצִיא, שֶׁאֵין זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[167].

165) [היינו שליחי ציבור. וכן דעת רבינו בפי"ד מהלכות תפלה הלכה ח. ולא כמו שכתבו ה'תוספות' ברכות לד. ד"ה לא יענה, שחזן הוא שמש בית הכנסת]. 166) כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז. והיינו מטעם "דיני דגרמי", וכמו שהסבירו ה'תוספות' (בבבא־בתרא כב: ד"ה זאת אומרת, בשם הר"י) שאם נעשה ההיזק בשעת מעשה, הרי זה דיני דגרמי וחייב לשלם, ואף כאן כעת שחוזרת בה, נעשה ההיזק (ט"ז באהע"ז סימן נ ס"ק ד). והראב"ד חולק על דברי רבינו, וראה במגיד־משנה. [ואע"פ שבחזרתה לא נתכוונה להזיק, ולדעת רבינו אין חיוב ב"גרמי", אלא במתכוון להזיק (ראה בפ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א) - יש להבדיל בין דיין שטעה, שאם נחייבהו לשלם, לא ידון לעולם, כמו שכתב הרי"ף בפ"ד דסנהדרין (ראה בסמ"ע סימן כה ס"ק ו), לבין מזיק אחר, שאע"פ שלא התכוון להזיק - חייב לשלם. ומה שכתב רבינו בתשובה בדין הפורץ גדר לפני בהמת חברו, שאם נתכוון כדי שתזיק - חייב, ואם לא נתכוון לכך פטור (ראה פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב, במגדל־עוז ובמגיד־משנה) - כנראה שבפורץ גדר הקילו יותר, מפני שההיזק אינו בא מיד בשעת המעשה]. 167) [אע"פ שבנגזל תיקנו חכמים שיהא נשבע ונוטל (פ"ד מהלכות גזילה הלכה א) וכמו כן במזיק (פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יז) ובמוסר ממון חבירו לגוי, שהוא מדיני דגרמי, השאירו חכמים ב"תיקו" אם עשו תקנה זו או לא (ב"ק סב.) ופסק רבינו שאם תפש הנמסר אין מוציאין מידו, ונשבע וזוכה במה שתפש (שם פ"ח הלכה ז) - כאן בחזרה בה שלא התכוונה להזיק אין הדין כן, מפני שכל תקנה זו אינה אלא מדין קנס (הלכות גזילה שם) ולא קנסו חכמים שוגג אטו מזיד, כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ג. וראה באבן־האזל].

~ יום שישי כ"ו שבט ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השושבינות - והוא מנהג ברוב המדינות ששולחים החברים זה לזה מעות ביום חתונתן - ויש ביניהם משפט ודין לפי שאינן מתנה גמורה אלא על דעת להשתלם, וכל הנמשך בזה.

א. מִנְהָג[2] פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיַדְּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ, וּבָאִים אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיַדְּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׂבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת[3] שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת[4]; וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

2) דין השושבינות במשנה בבא בתרא קמד: ובגמרא שם קמה: 3) ש"לא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" (להלן הלכה טו, מהמשנה שם). 4) מלשון ריעות. וראה רשב"ם שם דיבור המתחיל הכי גרסינן האחין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[5] אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה. הַדְּבָרִים יְדוּעִים, שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עֲשָׂרָה דִינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בָּזֶה[6]; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבִּדַּעְתּוֹ הָיָה, שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה - יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין[7] וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.

5) משנה וגמרא שם קמה: 6) [בכתב יד אברבנאל: "בזוז", ובכתב יד תימן: "בזוז אחד". וראה בגמרא שם: "עד זוזא"]. 7) משנה ובריתא שם.

ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[8]. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה[9], וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לִתְבֹּעַ לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה, כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְּתוּלָה.

8) כלומר, באותם התנאים ממש, לא גרועים ולא מעולים, כמו שמפרש להלן. ומקור דבריו בברייתא שם: "עשו עימו בשנייה (=בנישואי אשתו שנייה), וביקש לעשות עימו בראשונה, יכול לומר לו לכשתינשא אשה אחרת, אעשה עמך". ומזה מוכח שאם עשה עימו בשמחה קטנה אינו יכול לתבעו לשמחה גדולה. אבל צריך עיון שהשמיט רבינו בבא זו. 9) ששמחתה מרובה. 10) ששמחתה מועטת.

ד. עָשָׂה[11] רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בְּצִנְעָה, אוֹ[12] שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בְּצִנְעָה, וְשִׁמְעוֹן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּפַרְהֶסְיָא - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

11) שם בברייתא. 12) אף זה לא הוזכר בברייתא.

ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ[13], וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ; אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן וְלֹא רָצָה לָבוֹא[14]; אוֹ שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָא[15], בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא בָּא - חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ[16]; שֶׁהֲרֵי יָדַע[17] וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.

13) בזה בוודאי מחזיר לו כל השושבינות. 14) גם בזה אין ספק שמחזיר לו כל השושבינות ואינו מנכה לו כלום, שהרי קרא לו ולא בא. 15) לוח חלק שעליו מכים בקורנוס להזמנת האורחים. [וכנראה שלפני רבינו הייתה הגירסא בבבא בתרא קמה: "הווה במתא (=היה בעיר) ושמע קול טבלא, איבעי ליה למיתא (=הרי עליו לבוא)". ולפנינו גירסה אחרת]. 16) כלומר, בלי ניכוי כלל. 17) על ידי קול הטבלא, במקום שאין קוראין כל אחד.

ו. לֹא[18] הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין[19] לוֹ דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁאָר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[20]. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה וְלֹא קְרָאָהוּ[21] אוֹ לֹא הוֹדִיעוֹ[22] - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת[23] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.

18) נלמד מתוך ראשית המימרא שם, שדווקא אם היה במדינה צריך לבוא. 19) שם בגמרא. 20) ואין לו עליו תרעומת, על שלא קראו לו ולא הודיעו לו, שהרי לא היה במדינה. 21) נראה שרבינו גרס שם כגירסת כתב־יד מינכן: "לא ידע, איבעי ליה לאודועיה, לא אודעיה תרעומת אית ליה". והיינו, במקום שדרכן לקרות כל אחד ואחד. 22) על ידי קול טבלא במקום שאין קוראים לכל אחד ואחד. ונלמד מהרישא שם שאם שמע קול טבלא היה עליו לבוא - ומזה מוכח שאם לא שמע, יש לו עליו תרעומת על שלא הודיעו. 23) שם בגמרא.

ז. וְכַמָּה[24] מְנַכִּין? נָהֲגוּ[25] בְּנִכּוּי: אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן[26] - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כֻּלּוֹם, שֶׁהֲרֵי[27] זֶה דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל; וְאִם יָתֵר עַל הַדִּינָר עַד סֶלַע[28] - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[29].

24) שם. 25) כך אמר שם אביי, שכן נהגו בני גננא. 26) בתור שושבינות. 27) כרגיל אוכל אדם בסעודת חתן בעד דינר אחד, אם שלח לו רק דינר. 28) שאז מאכילים אותו ברווח יותר. 29) [ומכיוון שהסכום הוא קטן אין אומדין דעת המשלח, ואין חוששין שמא הוא צר עין, עיין לחם משנה].

ח.[30] מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה - אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת: אִם אָדָם חָשׁוּב - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[31]; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה[32], וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.

30) [ציון הלכה ח כאן הוא טעות, שהכול קשור ביחד: "אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות (רש"ש). כלומר, אומדין דעתו אם הוא צר עין. וכמו כן מחשבין כמה שלח לו, בכדי לדעת כמה היא מחצה, באופן שהוא אדם חשוב. וכן בכתב־יד תימן ובדפוס רומי הכול מחובר כנ"ל. וכן נראה בבית יוסף אבן העזר סימן ס]. 31) אף שמסכום גדול הרי המחצית הרבה יותר ממה שאכל, אין מדרכו של אדם חשוב לעשות חשבון מדוייק. והוא מוכן להעניק יותר ממה שהוא מקבל. 32) [כלומר, דינר אחד ולא יותר. ואף על פי שאם שלח שלושה דינרין מנכה לו דינר ומחצה כמבואר למעלה, זה אינו אלא באופן הנ"ל שאין אומדין ואין מחשבין כלל, אבל כאן שאומדין ומחשבין - מחשבין בדיוק, כעין מה שכתב רבינו בפרק יח מהלכות מכירה הלכה יא, שאם בא לנפות מנפה את הכל, עיין שם].

ט. מֵת[33] שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ[34] שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם: תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׁמַח עִמּוֹ.

33) שם קמד: בגמרא. 34) יוצא מתוך דברי רב יוסף (שם קמה.) שדווקא אחרי שכלו כל שבעת ימי המשתה אפשר לדרוש את השושבינות.

י. לְפִיכָךְ[35], אִם שָׂמַח עִמּוֹ[36] וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ קָרָא לוֹ וְלֹא בָּא[37], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה[38], אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ[39] - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו; אוֹ בְּנִכּוּי אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה[41].

35) מימרא של רב יוסף (שם). 36) שכבר נתחייב להחזיר השושבינות. 37) כאמור למעלה הלכה ה שבמקרה זה מחזיר לו כל השושבינות. 38) שמחזיר לו השושבינות בניכוי מה שאכל ושתה (למעלה הלכה ו). 39) שגם בזה מנכה לו (שם). 40) כשקרא לו ולא בא. 41) שאינו חייב לשלם ליורשים, אלא כמה שהיה משלם לשושבין עצמו.

יא. מֵת[42] רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִיּוֹרְשִׁין - כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר בְּנִכּוּי[43]; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.

42) כבר העיר הראב"ד שאין מקור בגמרא למנהג בעניין שובינות. אולם רבינו למד כן מדיני סבלונות בקידושין כשם שלמדו משם (מה שנאמר בהלכה ט) שאם מת שמעון אין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ראובן חייב להחזיר מפני שאומר ליורשי שמעון: תנו לי שושביני ראובן ואשמח בו, וזה נלמד כמו שאמרו שם לעניין קידושין שאם מת הבעל אין האשה חייבת להחזיר המתנות מפני שאומרת להם תנו לי בעלי ואשמח עימו - כמו כן למד רבינו דין זה של מת ראובן שתלוי במנהג, ממה שאמרו שם שאם מתה האשה "מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין". וכן כתב ר"י מיגאש. 43) שהרי אביהם לא היה ולא אכל שם, וכבר כתב למעלה (הלכה ו) שאם לא היה ראובן במדינה מנכין לו דמי מה שאכל ושתה שמעון אצלו.

יב. מֵת[44] רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנְּשָׂאָ שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[45] - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו וּמְשַׁלְּמִין הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶן לְשַׁלֵּם. וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם - מְשַׁלְּמִין כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי - מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.

44) המגיד־משנה מביא את דברי הר"י מיגאש ומסתמך על הסברה הפשוטה, שכיוון שנתחייב האב - חייבים היורשים לשלם את חובו, אבל באמת אפשר למצוא מקור מפורש להלכה זו, והיא: המימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן (בבבא בתרא שם) כפירוש למשנה, ושם שאם מת השושבין, נגבית השושבינות מבניו, והיינו באופן הנ"ל כשמת ראובן אחרי שבעת ימי המשתה, שהרי באופן אחר - זה תלוי במנהג (למעלה הלכה יא). 45) או כגון ששמח עימו ואחר כך מת (למעלה הלכה י). שאם לא שמח ומת בתוך ימי המשתה אין ראובן חייב (למעלה הלכה ט).

יג. חֲמִשָּׁה[46] דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה[47]. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ[48] כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן[49]; שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שִׁלָּחָהּ[50]. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית. אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף[51] לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ[52]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שְׁנָשָׂא הוּא[53]. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם[54] כְּשֶׁתַּחֲזֹר לַיּוֹרְשִׁין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי[55], וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[56].

46) ברייתא שם קמה. וההנמקה שלה בגמרא שם קמה: 47) כלומר, ולא כמתנה. 48) כשמגיעה עונת הנישואין לחבירו. 49) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ג והלכה ה. 50) שיחזיר לו בעת נישואיו ולא קודם לכן "שיכול לומר לו: איני רוצה לקבל [עתה] שאני רוצה לשמוח עימך, כדרך ששמחת עימי (מגיד משנה). 51) שיכול היה גם לתת פחות, והוסיף לו מרצונו הטוב, מחמת ידידות וריעות. 52) ויכול לתבוע את השושבינות אחרי שמיטה. 53) והרי זה דומה למלווה את חבירו לעשר שנים, היינו, שזמן הפירעון מאוחר לשביעית, שאין השביעית משמטתו (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), אחרי שאינו יכול ליגוש אותו עכשיו בהגיע השנה השביעית. ואמנם אם היו הנישואין בשנה השביעית - השביעית משמטתה בסופה, שהרי הגיע זמנה (מגיד משנה). 54) כדין בכור, שנוטל חלק כפול בירושה. 55) שאינו מוחזק ביד המוריש בעת מיתתו, וחוב שהוא ביד אחרים הרי הוא ראוי (פרק ג מהלכות נחלות הלכה א). 56) בהלכות נחלות שם.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה[57] לַחֲבֵרוֹ[58], אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ[59], וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח, וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח[60], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר הוּא[61] וְלִתְבֹּעַ, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְוָה.

57) [היא מנחה שלוחה ממיני אוכלים כמו שנאמר (שמואל־א ט, ז): "כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא". ולא פירש שהיא מתנה אלא שלח לו בסתם]. 58) [ואף על פי שלא מיאן לקבל, ולא הפציר בו. לפי שתשורה ממיני אוכלים, לעולם היא מתנה, וכמו שכתב להלן הלכה טו בדין שולח לחבירו כדי יין]. 59) שאינו מצווה לתת לו צדקה דווקא אלא להחזיק בידו גם על ידי הלוואה או עשיית שותפות איתו או להמציא לו מלאכה - כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות, כמפורש בפרק ח מהלכות מתנות עניים הלכה ז]. 60) [דווקא אם נתן בצורה זאת של הפצרה, אבל אם נתן מעות סתם הרי זו הלוואה כמו בשושבינות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה טו). ונראה שלכך תיקנו במשלוח מנות בפורים שישלח בשר או תבשיל או מיני אוכלים (פרק ב מהלכות מגילה הלכה טו, ועיין ביצה יד: במשנה), שמשלוח זה הוא למתנה ואילו מעות הם להלוואה כנ"ל. פרט למתנות לאביונים, שאף על פי שהן מעות, כיוון שנותנן לעני הפושט יד ומבקש, בוודאי כוונתו למתנה ולא להלוואה. ומסתבר, לפי זה, שעני הנותן לחבירו אפילו פירות בוודאי כוונתו על מנת להחזיר. ולפיכך כתב רבינו בפרק ו מהלכות מתנות עניים הלכה יז: "מעשר עני וכו' ואין עושין שושבינות", הרי שגם בנתינת פירות יש דין שושבינות, כיוון שהנותן הוא עני. ואילו בהלכות שמיטה ויובל, שלא מדובר בעני, כתב (פרק ו שם הלכה י): "דמי שביעית וכו' ואין עושין בהן שושבינות", דקדק לכתוב "דמי שביעית", שרק בדמים יש דין שושבינות, אבל בפירות אין דין שושבינות כנ"ל. וכמו כן בהלכות מעשר שני (פרק ג הלכה כא), שאף שם לא מדובר בעני, נראה שהמדובר בדמי מעשר שני (עיין שם) ועליהם כתב ש"אין עושין בהן שושבינות", אבל בפירות אין דין שושבינות. וכן מדוקדקים דברי התוספתא שדין מעשר עני המדבר בפירות נשנה לחוד במסכת פאה שם, ואילו דיני מעשר שני ושביעית, שהמדובר בהם בדמים, נשנו ביחד בשביעית פרק ז. וראה בתוספתא כפשוטה, בפאה שם עמוד 40]. 61) בכתב יד תימן חסרה תיבת "הוא".

טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ[62] לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵין נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִּינֵי שׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא בְּמָעוֹת בִּלְבַד[63].

62) שם קמד: בסוף המשנה. 63) הראב"ד כתב על שתי ההלכות (הלכה יא והלכה טו) שדבר זה אינו מחוור, לפי שהוא מפרש כרשב"ם, שכאן מדובר שלא בעת הנישואין או כשאינו אוכל אצלו, ולפי זה אין הבדל בין מעות ליין, ועיין באור שמח.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר אי זה אדם נידון כבריא ואי זה נידון כשכיב מרע לעניין חילופי דיניהן במתנות, והחילוק שיש בין שכיב מרע למצווה מחמת מיתה ומשפטיהם ומתנותיהם.

א. הַסּוֹמֵא אוֹ הַפִּסֵּחַ[2] אוֹ הַגִּדֵּם[3], אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּעֵינוֹ אוֹ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[4] - הֲרֵי הוּא כְּבְרִיא לְכָל דְּבָרָיו[5] בְּמִקָּחוֹ אוֹ בְּמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנוֹתָיו.

2) שנקטעו רגליו. 3) שנקטעו ידיו. 4) שאינו חושש בכל גופו. 5) שכן כתוב בשטר שכיב מרע (בבא־בתרא קנג.): "כד הוה קציר ורמי בערסיה (=כשהיה חולה ושוכב במיטה)". ומכאן, שכל שלא הגיע למצב זה אינו נחשב כשכיב מרע.

ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל הַגּוּף וְכָשַׁל כֹּחוֹ מֵחֲמַת הֶחֱלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו בַּשּׁוּק, וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה - הוּא [הַנִּקְרָא] שְׁכִיב מְרַע[6], וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָם כְּמַתְּנַת בְּרִיא. כֵּיצַד?[7] שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר לִתֵּן לְפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, בֵּין בְּחֹל[8] בֵּין בְּשַׁבָּת[9], בֵּין כָּתַב[10] בֵּין לֹא[11] כָּתַב - זָכוּ הַכֹּל כְּשֶׁיָּמוּת[12] בְּכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם, וְאֵינוֹ[13] צָרִיךְ קִנְיָן; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין[14] וְכִמְסוּרִין[15] הֵן[16]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17]. וְאַף עַל פִּי[18] שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֵׁל תּוֹרָה[19], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[20] דַּעְתּוֹ עָלָיו כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים[21].

6) כלומר, "שוכב חולה". "ואלישע חלה את חליו" (מלכים־ב יג, יד) תורגם: "ואלישע מרע ית מרעיה". 7) כחכמים, ולא כרבי אליעזר (שם קנו.). וכרבי יהושע, ולא כרבי אליעזר (שם קנו:). 8) שיכול לכתוב. 9) שאינו יכול לכתוב. 10) שם קנג. עובדא במתנת שכיב מרע, שהיה כתוב בה, ועוד מקומות. [ואם עבר וכתב בשבת, ראה בפרק ל מהלכות מכירה הלכה ז]. 11) משנה, שם קנו: וכן שם קעה. 12) שם קלז. וראה להלן הלכה ח. 13) שם קנא: מימרא של רב נחמן. 14) היינו, כקרקע שקונים בשטר. 15) היינו, כמטלטלין שקונין במסירה או במשיכה. 16) שם, קנא. 17) שם, קמז: כרבא בשם רב נחמן, ולא כרבי זירא בשם רב, וכרב נחמן בשם רבה בר אבוה, שלמדו זאת מן התורה. ויש אומרים שגם לדעתם הוא מדברי סופרים, והפסוקים שמצאו אינם אלא אסמכתא, וראה ב'תוספות' שם קמז. ד"ה מנין. 18) מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי מימרות של רב נחמן. 19) לענין מחילת שטר חוב (שם). וראה להלן פ"י הלכה ב. 20) תבולבל. 21) שם בדברי רב נחמן, ולפי הפירוש השני של הרשב"ם שם ד"ה מתנת. וכמו שכתב שם ד"ה ועשאוה כשל תורה, שמאותו הטעם, שלא תטרף דעתו, עשאוה כשל תורה.

ג. לְפִיכָךְ[22], אִם[23] אָמַר 'קְנוּ[24] מִמֶּנִּי' - אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[25] קוֹנִין[26] מִמֶּנּוּ; שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[27].

22) כלומר, כיון שחששו שמא תטרף דעתו עליו. 23) מימרא של רבי לוי, בבבא־בתרא קנו: 24) שאין לו בטחון גמור שיקיימו את דבריו באמירתו גרידא. 25) שאסור לעשות בו קנין, וכל פעולה של מקח וממכר (פרק כג מהלכות שבת הלכה יב). [ואע"פ שזה הקנין אינו צריך ואינו מועיל - אסור, מפני שנראה כקונה. ועיין שם הלכה יד]. 26) אם כי הקנין מיותר - עושים זאת כדי להפיס דעתו (גמרא שם). 27) והריהו כאילו אינו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע. ומכאן, שאם הקנין הכרחי כגון במתנת שכיב מרע במקצת (להלן הלכה טו) - לא התירוהו אף בשכיב מרע, בנגוד לשיטת הרשב"ם שם ד"ה קונין משכיב ומרע וכו', וה'תוספות' שם, ד"ה קונין משכ"מ. ומה שהתירו בגט שכיב מרע שתסגור ותפתח הדלת ותקנה הגט בשבת (גיטין עז:) - שם אין קנין החזקה ניכר כל־כך אלא דומה כנועל בית לשמרו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע (מאירי שם, ולחם־משנה כאן).

ד. וְאֵין[28] שְׁכִיב מְרַע צָרִיךְ לוֹמַר 'אַתֶּם עֵדַי'[29], אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת דְּבָרָיו הֲרֵי זֶה עֵד; שֶׁאֵין[30] אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה[31].

28) בבא־בתרא קעה. מסקנה סופית של רבא. 29) כדין כל הודאה שצריך לומר כן, שאם לא - אומר לו: "משטה הייתי בך" (סנהדרין כט: ופ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ו). 30) כך נמק רבא את מסקנתו, אחר שפתר את הבעיא (וראה הגהות הב"ח שם אות א). 31) אבל בריא, אם לא אמר "אתם עדי", יכול לומר משטה אני בך, כמבואר למעלה. [ושם בגמרא הכריעו גם, שאין צריך לומר "כתובו", ורבינו השמיטו. וראה במגיד־משנה בשם הרשב"א, וצ"ע].

ה. שְׁכִיב מְרַע[32] שֶׁצִּוָּה לָתֵת מַתָּנָה לְעֶבֶד שֶׁבִּמְעֵי אִמּוֹ - זָכָה[33] הָעֶבֶד; מִפְּנֵי[34] שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[35], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

32) הוא־הדין לבריא, כמו שנראה מדברי רבינו בפכ"ב מהלכות מכירה הלכה י (ראה מגיד־משנה שם), אלא שבשכיב מרע מספיק באמירה, ואילו בבריא צריך קנין. וראה פירוש המשניות לרבינו, בבבא־בתרא פרק מי שמת (קמ:) [ואע"פ שמטעם זה ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", אמרו שפסיקות דמים לבן ולבת בעת הקידושין נקנית באמירה (למעלה פ"ו הלכה יז, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד) - אין זה אלא בדבר שבא לעולם (למעלה פ"ו הי"ז), אבל אם ישנם "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דברים בעלמא בלי קנין, וגם אינו בעולם כמו בריא האומר לתת מתנה לעובר - לא קנה, ולא מועילה הסברא שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, וראה למעלה פ"ו הערה קלז]. 33) אע"פ שהמזכה לעובר לא קנה, שהרי הוא כמי שלא בא לעולם (הלכות מכירה, שם). 34) כרבי יצחק בשם רבי יוחנן, שם קמב: שהעלה נימוק זה להסביר את המשנה שם קמ: שרבינו מביא את תוכנה להלן הלכה ו. 35) ויש כאן גמירות דעת גמורה, וזה מועיל אף שאינו בעולם. 36) בהלכות מכירה, שם.

ו. אָמַר[37]: אִם[38] יָלְדָה[39] אִשְׁתִּי זָכָר - יִטֹּל מָנֶה, וְאִם נְקֵבָה - מָאתַיִם[40], וְיָלְדָה זָכָר - נוֹטֵל מָנֶה; יָלְדָה נְקֵבָה - נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה[41] - הַזָּכָר נוֹטֵל מָנֶה, וְהַנְּקֵבָה מָאתַיִם; יָלְדָה טֻמְטוּם[42] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[43] - נוֹטֵל כַּפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[44].

37) משנה שם קמ: והיינו, שכיב מרע, הנזכר לעיל, שהרי בבריא צריך קנין ולא די באמירה בלבד. וראה במגיד־משנה מה שכתב בשם ר"י מיגאש. 38) שם. 39) כלומר אם תלד, וכ"ה במשנה שם. 40) כן דרכו של אב לדאוג יותר לבתו, שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה, כבן (שם קמא.). 41) כלומר, תאומים. [ונראה שלפני רבינו היתה הנוסחא במשנה שם: "האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר יטול מנה. נקבה מאתים, ילדה נקבה נוטלת מאתים. ילדה זכר ונקבה, זכר נוטל מנה, נקבה נוטלת מאתים". וכן הוא בכ"י מינכן (והמילים "אם זכר מנה, אם נקבה מאתים" שלפני המילים "ילדה זכר ונקבה" - חסרות) ולפי"ז על־כרחנו נפרש "ילדה זכר ונקבה" - היינו שילדה תאומים, ומה שאמרו ברישא "האומר אם ילדה אשתי וכו'", היינו שאמר שני הדברים ביחד: אם ילדה זכר יטול מנה, נקבה מאתים. ורשב"ם שם גרס במשנה כמו שהוא לפנינו, ופירש ששתי בבות הן במשנה. וילדה זכר ונקבה, היינו ילדה זכר או נקבה, אבל בתאומים אין להם כלום. והוכיח כן מהגמרא, שם קמא: באומר "המבשרני". ורבינו סובר שרק שם אין להם כלום, מפני שלידת תאומים אינה בשורה בשבילו. אבל כשמזכה לבניו - מזכה גם לתאומים, שהרי הם ילדיו — לחם־משנה]. 42) אדם שמקומם של אברי המין - אטום. ולא ידוע אם הוא זכר או נקבה. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה א. 43) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. ודעת רבינו, שדינו כספק זכר וספק נקבה, ראה בפ"ב מהלכות אישות הלכה כד. ולגבי קדושת הבכור, נתמעט בפירוש (בכורות מב. וראה בפ"ב מהלכות בכורות, הלכה ה). 44) כן פסק גם בפ"ה מהלכות נחלות, הלכה ב. ומקור הדברים, מהרישא של המשנה שם: "הניח בנים ובנות וטומטום וכו' הזכרים דוחים אותו אצל נקבות וכו' הנקבות דוחות אותו אצל זכרים", ובדעת רבא בגמרא שם ש"דוחים אותו ויש לו", כפחות שבשניהם. ומה שאמרו במשנה שם: "האומר אם תלד אשתי זכר וכו' ילדה טומטום אינו נוטל" - הוא לדעת רבן שמעון בן גמליאל, שאמר בדין מקדיש עובר אם זכר ואם נקבה, ש"אם ילדה טומטום ואנדרוגינוס, אין קדושה חלה עליהן", שלדעתו אין כוונת המקדיש אלא לזכר ודאי או לנקבה ודאית. ואין הלכה כמותו, אלא שאם אמר "אם זכר לעולה, ואם נקבה לשלמים" אין קדושה חלה על הטומטום, שהרי אפילו אם הקדישו בפירוש לכך אינו קדוש, לפי שאינו ראוי לקרבן, אמנם אם יאמר "אם זכר ואם נקבה - הרי אלו למזבח", וילדה טומטום - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה ו "כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" - אין עליו קדושה כלל. ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה, ו"כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" אין עליו קדושה כלל ואם אמר "למזבח" - ימכר ויביא בדמיו איזה קרבן שירצה, כנ"ל, אבל לעולם כוונת המקדיש גם לטומטום ואנדרוגינוס. וכמו שכתב כאן. ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה כאן, ובלח"מ בהלכות איסורי מזבח שם.

ז. שְׁכִיב מְרַע[45] שֶׁאָמְרוּ לוֹ: נְכָסָיו לְמִי? וְאָמַר לָהֶם: דּוֹמֶה[46] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, עַכְשָׁו[47] שֶׁאֵין לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת נְכָסָיו לִפְלוֹנִי[48]; וְנוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהִפִּילָה אוֹ מֵת הַבֵּן אַחַר כָּךְ - אֵין[49] מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה.

45) שם, קמו: - קמז. 46) עד עכשיו חשב. 47) ששאלתם העמידה אותו על הטעות. 48) "נכסיו" ולא "כל נכסיו" - הרי ששייר לעצמו כל שהוא, וראה להלן. 49) בגמרא שם אמרו שזה אפילו לחכמים שחולקים על רבי שמעון בן מנסיא, ואינם הולכים אחרי אומד הדעת, באופן שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר־כך בא בנו - מודים הם כאן כיון שגילה דעתו מפורש. ואע"פ שרבינו פוסק כרבי שמעון בן מנסיא (לעיל פ"ו הלכה א) - הביא גם הלכה זו, להשמיענו שאע"פ שלענין אומדנא (בפ"ו שם) יש הבדל בין כתב כל נכסיו לבין שייר לעצמו כל שהוא - כאן במפרש, אפילו אם שייר לעצמו, אין מתנתו מתנה.

ח. מַתְּנַת[50] שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[51]. וְאֵין אַחֵר זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה לוֹ, בֵּין בְּמִקַּרְקְעֵי בֵּין בְּמִטַּלְטְלֵי, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[52].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

50) בבא־בתרא קלה. ויותר מפורש שם קלז. 51) כלומר, לאחר גמר המיתה, ולא עם גמר המיתה. וכרבא ולא כאביי, ואף אביי חזר בו (שם). 52) כלומר, לא זו בלבד שאין קנינו אלא לאחר מיתה - אלא שגם אינו זוכה בזה למפרע משעת אמירה ולא כדעת ה'תוספות' (גיטין יד: ד"ה הא) שזוכה למפרע. וראה 'קצות החושן' סימן רנ ס"ק א שהאריך בזה.

ט. לְפִיכָךְ[53] מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת[54] הָאִשָּׁה וּמְזוֹן הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת[55] מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָתֵת לָהֶם[56]; שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ[57] נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בַּכְּתֻבָּה וּבַמְּזוֹנוֹת, וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם לֹא יִקְנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

53) כלומר, לפי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. 54) היינו, "כתובת בנין דכרין" (פט"ז מהלכות אישות הלכה ז), שהיא כירושה ואינה גובה מנכסים משועבדים (=לקוחות ומקבלי מתנה) כמפורש בכתובות נב: ונה. וכן פסק רבינו בפי"ט שם הלכה ט. אבל סתם כתובה - גובה אף ממשועבדים (פט"ז שם הלכה י). ועיין מגיד־משנה. 55) שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים (גיטין מח: ופרק יח מהלכות אישות הלכה יג). 56) בבא־בתרא קלג. מימרא של רבא, לגבי מזון האלמנה. וסובר רבינו שהוא־הדין למזון הבנות ולכתובת בנין דכרין. והראב"ד בפי"ט מהלכות אישות שם חולק על רבינו בזה, עיין שם. 57) אין הכוונה ל"עם גמר מיתה", לעומת מתנת שכיב מרע שהיא "לאחר גמר מיתה" (ראה בבא־בתרא קלז.), שהרי כתובת בנין דיכרין היא כירושה (למעלה הערה נג) וירושה אינה אלא לאחר גמר מיתה (ועיין 'קצות החושן' סימן רנב ס"ק א) - אלא בשניהם, גם בכתובת בנין דיכרין ומזון האשה והבנות, וגם במתנת שכיב מרע, אין הדבר נגמר אלא לאחר גמר מיתה. ומה שכתב "במיתתו" היינו לאחר גמר המיתה, ולפי ששניהם באים כאחד - אין מתנת שכיב מרע יכולה לבטל מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק ח (קלג.) וכן כתב גם רבינו בעצמו בפי"ט מהלכות אישות שם: "הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה - הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאים אלו (=מזון האלמנה והבנות וכתובת בנין דיכרין) באין כאחד, ולפיכך אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה". וב'קצות החושן' שם הטעים הלכה זו, שמתנת שכיב מרע שבאה בבת אחת עם התנאים הנ"ל אינה מבטלת אותם, מפני שמתנת שכיב מרע אינה אלא "דברי תלמיד", כלומר מרצונו של האדם עצמו, ואילו מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין הם "דברי הרב", כלומר תקנת חכמים, וכלל הוא בידינו - דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב קודמין, ומקור לזה דברי הגמרא בתמורה כה. "אמר על הבכור עם יציאת רובו (=שאז נתקדש מאליו בקדושת בכורה), עולה (=יתקדש לעולה) - דברי הרב (=קדושת בכורה שהיא במצות התורה) ודברי התלמיד (=קדושת עולה שהיא בנדבת לבו של האדם) דברי מי שומעים?" כלומר, חלה עליו קדושת בכורה. וראה בלחם־משנה כאן. ועיין בהלכות אישות שם הערה נז. ולהלן פרק יב הלכה י ובהערה מג.

י. מַתְּנַת[58] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן[59], בֵּין שֶׁהָיְתָה בִּמְקֻצָּת[60] נְכָסָיו בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּכָל נְכָסָיו[61] - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר[62]; וְהוֹאִיל[63] וּמַתָּנָה זוֹ לֹא תִּקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה, וַהֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[64].

58) בבא־בתרא קנב. כשמואל, שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 59) והוא־הדין לקנין גרידא בלי כתיבה (הגהות מיימוניות). 60) והיינו, שגילה דעתו בפירוש שנותן מחמת מיתה, שאז אינו צריך קנין (להלן הלכה יז), אבל באופן אחר, הקנין אינו מיותר אלא אדרבה - הכרחי, כמבואר להלן הלכה טו (מגיד־משנה). וראה ברשב"ם וב'תוספות' שם ד"ה מתנת שכיב מרע. 61) שאין צריך קנין (למעלה הלכה ב). 62) שוויתר על הזכות של שכיב־מרע, ורוצה להקנות לו בקנין רגיל. 63) שהרי עם כל זה, אינו מכוון אלא למתנת שכיב מרע, שהיא לאחר מיתה, כנ"ל. 64) יש אומרים, שאף אם נמסר השטר למקבל בחיי הנותן, אינו קונה, אחרי שכוונת הנותן היתה שיקנה אחר מיתה (הגהות מיימוניות). וראה להלן הלכה יב, ובמה שכתבנו שם. [ומה שכתב להלן פרק יב (הלכה טו) שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו להקנות הגוף מהיום, ומה שכתב "לאחר מיתה" אינו אלא לפירות - אין זה אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע, אין זמנו מוכיח עליו, שמקנה לו הגוף מהיום, - שוודאי לא נתכוון להקנות לו אלא לאחר מיתה].

יא. וְאִם[65] קָנוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי[66] לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל[67], כְּגוֹן[68] שֶׁכָּתוּב: וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ מוֹסִיף עַל מַתָּנָה זוֹ - הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת[69].

65) שם בגמרא, דברי רבא ואחרים. 66) והדגיש את זה מפורש בעת הקנין או בשטר כדלהלן. 67) ולא לבטל זכות מתנת שכיב־מרע. 68) על נוסח אחר, ראה להלן הלכה יג. 69) והיא מתנת שכיב מרע.

יב. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר 'כִּתְבוּ[71] וּתְנוּ לִפְלוֹנִי מָנֶה'[72], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לוֹ[73] - אֵין כּוֹתְבִין וְאֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה.

70) שם קלה: מימרא של רבי אלעזר, והסכים לו רבי יוחנן. 71) שטר קנין. 72) קרקע שוה מנה, שקנינה בשטר (וראה לחם־משנה). [והמדובר במצווה מחמת מיתה שאינו צריך קנין (להלן הלכה יז). וראה למעלה הלכה י]. 73) שאם כתבו ומסרו בחיים, קנה המקבל מיד, שאינה גרועה ממתנת בריא, ומכאן שמדובר בשטר קנין, ומנה היינו קרקע שוה מנה (לחם־משנה).

יג. וְאִם אָמַר 'כִּתְבוּ' כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן[74]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁאָמַר 'תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי', וְאָמַר 'וְאַף כִּתְבוּ וּתְנוּ לוֹ' - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לְאַחַר מִיתָה.

74) שם קלו.

יד. שְׁכִיב מְרַע[75] שֶׁכָּתַב כָּל[76] נְכָסָיו מַתָּנָה סְתָם[77], וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם[78], אִם עָמַד - חוֹזֵר[79]. וַאֲפִלּוּ[80] קָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[81]. בֵּין שֶׁהִקְנָה כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד[82] בֵּין שֶׁכְּתָבָם לְשְׁנַיִם[83]. שֶׁאֹמֶד דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נָתַן זֶה הַכֹּל[84], אֶלָּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִקְנוּ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחַר מוֹתוֹ.

75) משנה, שם קמו: ומימרא של שמואל שם קנא: 76) ודוקא כל, כדלקמן. 77) שלא כתב מפורש שזו היא מתנת שכיב מרע, וראה להלן הלכה יז. 78) במשנה, שם: "ולא שייר בקרקע", אבל בגמרא שם קנ: שקרקע לאו דוקא, ואפילו מטלטלין - הם שיור. וראה להלן הלכה טו. 79) כלשונו של שמואל. ובמשנה שם: "אין מתנתו קיימת", שאפילו לא חזר במפורש, המתנה בטלה מאליה, אם עמד, וראה להלן הלכה כו, ובשו"ע סימן רנ סעיף ב. 80) שם, כדברי שמואל. 81) שבלי זה אינו קונה אפילו לאחר מיתה, כמבואר למעלה הלכה יא. 82) גיטין ט. מימרא של רב נחמן. 83) במשנה, ובמימרא של שמואל: "הכותב כל נכסיו לאחרים", - לשון רבים. וראה בשו"ע שם סעיף יא, ובסמ"ע שם ס"ק לב. 84) כלומר בחייו, שאין אדם נותן כל נכסיו לאחרים כל זמן שהוא חי.

טו. שִׁיֵּר[85] כְּלוּם לְעַצְמוֹ, בֵּין קַרְקַע[86] בֵּין מִטַּלְטְלִין[87] - הֲרֵי[88] זוֹ מַתָּנָה בְּמִקְצָת, וּסְתָמָהּ[89] כְּמַתְּנַת בָּרִיא, שֶׁקּוֹנֶה מִזְּמַן הַכְּתִיבָה[90]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר[91]. וְהוּא שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; שֶׁמַּתְּנַת שְׁכִיב מְרַע בְּמִקְצָת צְרִיכָה קִנְיָן[92], בֵּין עָמַד[93] בֵּין לֹא עָמַד.

85) משנה, שם קמו: וגמרא שם קנא: 86) משנה, שם. 87) גמרא שם קנ: 88) משנה, שם. 89) כשלא כתב מפורש כי היא מתנת שכיב מרע. 90) [בפ"א מהלכות מכירה הלכה ז, כתב רבינו בשטר מכירה או מתנה: "כיון שהגיע השטר לידו קנה", וכן כתב להלן הלכה יח. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן קצא סעיף א (ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ב), ואם כן צריך להיות כאן: "מזמן הנתינה", כלומר: נתינת השטר ליד המקבל]. 91) כיון שכבר קנה מחיים. והמגיד־משנה (להלן הלכה טז) הביא כן בלשון הגמרא בבא־בתרא קנא: ובמשנה (שם קמו:) "שייר קרקע כל שהוא - מתנתו קיימת". 92) גמרא שם קנא: 93) ככל מתנת בריא.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתַּן סְתָם; שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ וְאוֹמְרִין: הוֹאִיל וְשִׁיֵּר[94], לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַקְנוֹת לוֹ מֵחַיִּים בְּמַתְּנַת בָּרִיא.

94) וזהו סימן שלא מחמת מיתה נתן, שהרי שייר לעצמו, אלא האמין שיחיה עוד ויצטרך לשיור זה.

יז. אֲבָל[95] אִם נָתַן לוֹ הַמִּקְצָת בְּפֵרוּשׁ בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[96], שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. וְאִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם לֹא עָמַד - קָנָה זֶה הַמִּקְצָת. וְאִם הָיָה בָּהּ קִנְיָן - לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְיַפֶּה כֹּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97].

95) שם בגמרא. 96) זהו "מצוה מחמת מיתה" בגמרא שם, ולהלן הלכה כג. וראה בהשגת הראב"ד. 97) למעלה הלכה י־יא.

יח. אַל תִּטְעֶה בִּשְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו וּפֵרֵשׁ שֶׁנָּתַן הַכֹּל מֵעַכְשָׁו וְהִקְנָה מֵחַיִּים[98]; שֶׁאֵין[99] זֶה מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֶלָּא כְּשֶׁאָר כָּל מַתְּנוֹת הַבְּרִיאִים, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיַד הַמְקַבֵּל אוֹ שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַנּוֹתֵן - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

98) כלומר, אל תטעה שזוהי מתנת שכיב מרע. 99) כלומר, אלא דע שאין זה מתנת שכיב מרע, כיון שפירש שמקנה לו מחיים. וזה נלמד מתוך ההלכה הבאה, שאם כתב לו מחיים בלבד הרי זו מתנת בריא. וכן הוא בכמה מקומות בתלמוד, שישנה מתנת שכיב מרע שהיא במתנת בריא (מגיד־משנה).

יט. הַנּוֹתֵן[100] מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב בָּהּ 'מֵחַיִּים וּבַמָּוֶת', אוֹ 'מֵחַיִּים[101] וּבַמָּוֶת', בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[102] - הוֹאִיל וְכָתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת', הֲרֵי זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. שֶׁזֶּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'וּבַמָּוֶת' - שֶׁלֹּא יִקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[103]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵחַיִּים' - סִימָן לְיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵחֳלִי זֶה[104].

100) בבא־בתרא קנג. ושם מחלוקת רב ושמואל על רקע עובדא מסויימת, ונהרדעי פסקו כרב. 101) כאמימר ולא כרבא, שאם כתב "מחיים" כוונתו שיקנה מחיים, אלא גם בזה, כאומר "בחיים", כוונתו לסימן טוב וליישב דעתו, כדלהלן. 102) שהרי כתב בפירוש "ובמות" (וראה למעלה הלכה טז). וראה במגיד־משנה ולחם־משנה. 103) כיון שהוא שכיב מרע. ואולם, בריא הכותב כן, כוונתו להקנות לו מהיום ועד עולם (לקמן פי"ב הלכה טז). 104) גמרא שם. שלפי שהזכיר מיתתו, לא רצה להיות פותח פיו לשטן, ולפיכך כתב שם "בחיים" או "מחיים", לאמר: המקום יצילני מחולי זה ולא אמות (רשב"ם שם).

כ. שְׁכִיב מְרַע[105] שֶׁנָּתַן הַנְּכָסִים[106], שֶׁהַדָּבָר גָּלוּי[107] שֶׁהֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַתָּנָה בְּמִקְצָת, וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ[108] וְעָמַד[109] - אֵינוֹ חוֹזֵר; חוֹשְׁשִׁין[110] אָנוּ, שֶׁמָּא[111] נִשְׁאֲרוּ לוֹ נְכָסִים אֲחֵרִים בִּמְדִינַת הַיָּם. עַד שֶׁיֹּאמַר 'כָּל נְכָסַי שֶׁהֵן אֵלּוּ'[112], אוֹ[113] שֶׁהָיָה מֵחֲזִיק[114] שֶׁאֵין לוֹ נְכָסִים אֶלָּא אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה הַמַּתָּנָה בַּכֹּל.

105) שם קמח: מימרא של רב אחא בר מניומי בשם רב נחמן. 106) ולא כתב בשטר "כל נכסי נתונים לך". ומה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאמרו שם: "שכתב כל נכסיו לאחרים", היינו שפירט כל הנכסים הידועים לנו (רשב"ם ור"י מיגאש שם). 107) כלומר, שעד כמה שגלוי וידוע לנו, אין לו כאן נכסים אחרים. 108) שהרי מתנה במקצת צריכה קנין. 109) ואם מת זוכה המקבל אף בלי קנין, כדין מתנת שכיב מרע בכולה. וכל החשש, שמא היא מתנה במקצת, אינו אלא לטובת המקבל (מגיד־משנה). ויש חולקים עליו. וראה הגהת הרמ"א לחושן־משפט סימן רנ סעיף ט. 110) בספרות התלמודית, משתמשים בביטוי "חוששים" אף להקל, וראה סמ"ע שם ס"ק כט. 111) אחרי שלא כתב מפורש: "כל הנכסים". ויש אומרים שגם הקנין מראה שהתכוון למתנת בריא (משנה־למלך בשם הרשב"א). 112) כעין גירסת הר"ח והרי"ף: "כל נכסיי אלו הן". ובנוסחתו שם: "כל נכסי". ויש אומרים שאם הלשון "כל נכסיי אלו הן" אינו נותן מקום לשיור, כל־שכן שהלשון "כל נכסיי" מוכיח שאין לו יותר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש, וראה בכסף־משנה). 113) כתשובת מר בר רב אשי, שם. 114) והיינו, שמקובל בסביבה זו, שאדם זה אין לו נכסים יותר, ולא שצריך עדים על כך. וראה סמ"ע שם ס"ק לא.

כא. שְׁכִיב מְרַע[115] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים - רוֹאִין: אִם כִּמְחַלֵּק[116] כְּתָבָם: מֵת - קָנוּ[117] כֻּלָּן, עָמַד - חוֹזֵר[118] בְּכֻלָּן; וְאִם[119] כִּנְמְלַךְ[120], אַחַר שֶׁשִּׁיֵּר חָזַר וְכָתַב, וְקָנוּ[121] מִידוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד: מֵת - קָנוּ כֻּלָּן[122], עָמַד - אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא בָּאַחֲרוֹן; שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ כָּל הַנְּכָסִים הַנִּשְׁאָרִים.

115) מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן (שם). 116) שלכתחילה היה בדעתו לחלק את כל נכסיו, כגון שחילק לכולם בבת אחת, בלי הפסק. ראה שו"ע סימן רנ סעיף יא. 117) אפילו בלי קנין, כדין שכיב מרע (שו"ע שם). 118) אף אם היה קנין בייפוי כח (ראה שו"ע שם). 119) לשון המימרא. 120) שלכתחילה לא היה בדעתו לחלק כל נכסיו. וההוכחה לכך היא ההפסקה שבין מתן למתן, ויוצא שלראשונים היתה זו מתנה במקצת, ולאחרון היא מתנה בכולה. 121) כדין מתנת שכיב מרע במקצת, שצריכה קנין. 122) גם האחרון, ואע"פ שאצלו היא מתנת שכיב מרע בכולה. וצריך לאמר שקנינו היה בייפוי כח, כנ"ל הלכה י־יא (ראב"ד ומגיד־משנה).

כב. הַכּוֹתֵב[123] כָּל נְכָסָיו[124] לְעַבְדּוֹ[125] וְעָמַד - חוֹזֵר בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי יָצָא[126] עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין.

123) גיטין ט. מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן. 124) דוקא כל נכסיו, אבל אם שייר - אף עצמו לא קנה (פ"ז מהלכות עבדים הלכה א). 125) שנכסיו קנויים לו, וגם הוא עצמו קנוי לעצמו ויוצא לחרות (הלכות עבדים שם הלכה ב). 126) ואין בן חורין חוזר ונעשה עבד, ואדוניו יודעים זאת, ולפיכך יש להניח שכוונתם היתה לשחרר העבד מיד. וראה 'תוספות' שם ד"ה ואינו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, ובשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף טו, וסמ"ע שם ס"ק מח).

כג. שְׁכִיב מְרַע[127] שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי, וְנִכַּר[128] דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו[129], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִידוֹ[130] בְּמִקְצָת, אִם עָמַד - חוֹזֵר.

127) שם קנא: פסק דין של רב נחמן. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא שציוה מחמת המיתה, אין דינו כמצוה מחמת מיתה, אלא־אם־כן מת סמוך לצוואתו יום או יומיים (הגהות מיימוניות להלן הכ"ד). 128) אף שלא אמר מפורש, וכל־שכן אם אמר כן מפורש, וראה בשו"ע שם סימן רנ סעיף ז. 129) כמו האשה שהתאוננה ואמרה: "וי, שאשה זו הולכת למות", ואמרו זוהי מצוה מחמת מיתה (בבא־בתרא שם). 130) כן פסק רב נחמן שם. והיינו בייפוי כח. אחרת לא היה קונה המקבל אפילו כשלא עמד, כאמור למעלה הלכה יז.

כד. וְהַמְפָרֵשׁ[131] בַּיָּם[132], וְהַיּוֹצֵא בְשַׁיָּרָא[133], וְהַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר[134], וְהַמְסַכֵּן[135], וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחָלִי[136] וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ[137] - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן[138] כְּמִצַּוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה, וַהֲרֵי דְבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן אִם מֵת[139]; וְאִם נִצַּל וְעָמַד[140], אֲפִלּוּ קָנוּ מִידוֹ בְּמִקְצָת - חוֹזֵר, כְּדִין כָּל מְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

131) המפליג לדרך רחוקה. משנה גיטין סה: לענין גט. ובגמרא שם סו. הביאו המימרא של רב הונא, המשווה מתנה לגט. והיינו, שגם במתנה - דין אלו כמצוה מחמת מיתה. 132) שהדרך בים היא הרת סכנות. 133) עם חבר אנשים למדבר, וראה פירוש המשניות לרבינו, שם. 134) מובל מטעם המלכות מבית הסוהר לגרדום, וראה פירוש המשניות, שם. 135) הוספה של רבי שמעון שזורי במשנה שם. ובחולין עה: פסקו כמותו. 136) ירושלמי גיטין פ"ו הלכה ז (הובא בר"ן לגיטין שם). 137) היינו, שתש כל הגוף. 138) זו היא שיטת הרי"ף, שמה שאמר רב הונא שמתנה דומה לגט, שהוא כמצוה מחמת מיתה, היינו בכל ארבעת הדברים האלו, ואע"פ שהיוצא בשיירה והמפרש בים, דעתם לחזור, ואינם הולכים למות - אף הם כמצוי מחמת מיתה הם, לפי שדעתם לעזוב מקום זה, ולהשתקע במקום אחר, לפיכך אם חזרו לכאן, מתנתם בטלה אפילו אם נתנו מקצת מנכסיהם ובקנין (נמוקי־יוסף לב"ב פ"ט בשם רבינו יונה, וראה סמ"ע סימן רנ ס"ק כב). ויש חולקים על זה ואומרים שרק מסוכן ויוצא בקולר שהולכים למות, דינם כמצוי מחמת מיתה (הרא"ש בגיטין שם). 139) [זהו ביוצא בקולר ובמסוכן, ואילו יוצא בשיירא ומפרש בים - כשהגיעו למחוז חפצם והשתקעו שם, וראה בהערה למעלה]. ועיין 'באר היטב' סימן רנ ס"ק יז. 140) ויוצא בשיירא ומפרש בים שחזרו למקומם הראשון, כנ"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כה. שְׁכִיב מְרַע[141] שֶׁנִּתַּק מֵחֶלְיוֹ לְחֶלְיוֹ, אִם[142] לֹא עָמַד[143] וְלֹא הָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ בַּשּׁוּק[144] - מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה[145].

141) שנתן כל נכסיו, או ציוה מחמת מיתה וחילק מקצת נכסיו. גיטין עג. מימרא של רבי אלעזר בשם רב, וכן מסקנת הגמרא שם. 142) מסקנת הגמרא שם. 143) בין החולי הראשון לבין החולי השני. 144) דוקא בשוק. אבל הלך במשענת בבית אין זו עמידה (חושן־משפט סימן רנ סעיף ב בהגהת הרמ"א). 145) שבוודאי יש בו עדיין מחולי ראשון, ומת מחמתו.

כו. עָמַד[146] בֵּין הֶחָלִי שֶׁצִּוָּה בּוֹ וּבֵין הֶחָלִי שֶׁמֵּת מִמֶּנּוּ וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ[147] - אוֹמְדִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפְאִים[148]: אִם מֵחֲמַת חֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; וְאִם[149] לָאו - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. וְאִם הָלַךְ בַּשּׁוּק בְּלֹא מִשְׁעֶנֶת - אֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[150], אֶלָּא בָּטְלוּ[151] מַתְּנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת.

146) גיטין עב. במשנה, לענין גט. ובגמרא (שם עב:) אמר רב הונא שגיטו של שכיב מרע כמתנתו, וכתב הר"ן שם שלכל הענינים שווים הם. 147) כיון שלא הלך עוד כדרכו בלי משענת, מתעורר אצלנו ספק, שמא עוד לא הבריא מחולי ראשון. 148) זה לא נזכר במשנה, והיא תוספת של רבינו, כי אמידה של בריאות יכולה להיות רק על־פי מומחים לה. ובפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח, לא הביא זאת רבינו. 149) יוצא מתוך השקלא־וטריא, שם. 150) [כן אמרו בגיטין שם לענין גט, לדעת רב הונא הסובר שגם בגיטו של שכיב מרע, אם עמד חוזר כמו במתנתו - שאם הלך בלי משענת אינו צריך אומד, ופשוט שהוא־הדין במתנה. ואף־על־פי שגם בהלך בלי משענת, יתכן שהחולי הראשון גרם לו ליפול לחולי השני אשר ממנו מת - אין אנו חוששים לכך, אלא כיון שעמד מחוליו הראשון, בטלה המתנה, וכמו כן בטל הגט לדעת רב הונא, שגם אם עמד חוזר. אבל לפי דברי רבה ורבא שחלקו על רב הונא (שם עג.) וסוברים שבגט אפילו אם עמד אינו חוזר, וכל הספק אינו אלא מפני שאמר בתנאו: "זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה" - יש חשש אף בהלך בלי משענת שמא גרם לו החולי הראשון ליפול לחולי השני, ונמצא שמת מחולי זה שעליו דיבר. ולפיכך לא חילק רבינו בפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח בדין זה של "האומר הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה" בין הלך במשענת לבין הלך בלי משענת, שבכל אופן צריך אומד, שאע"פ שלענין "עמד" הרי זה "עמד" כנ"ל, לענין "אם מתי מחולי זה" יש חשש שמותו נגרם לו מחוליו הראשון, ועיין כסף־משנה]. 151) היינו מאליהן, אע"פ שלא אמר שחזר בו. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף ב, ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ה שהביא מקור לזה.

כז. מַתְּנַת[152] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ[153] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁצִּוָּה בּוֹ מֵת[154], וְאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לִשְׁאֹל לָהֶם[155], אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי זֶה הַמְצַוֶּה מֵת[156] - הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[157]. שֶׁאֵין מִיתָתוֹ רְאָיָה[158]; שֶׁמָּא מֵחֳלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ הַמַּתָּנָה נִרְפָּא[159], וְאַחַר כָּךְ חָלָה חֳלִי אַחֵר וָמֵת[160]. לְפִיכָךְ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין[161], עַד שֶׁיָּבִיא[162] רְאָיָה[163] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁנָּתַן בּוֹ מַתָּנָה זוֹ מֵת.

152) שם קנג. וכאביי ולא כרבה, שאת שיטת רבה העמידו כרבי נתן, ואת רבי נתן זיהו אחרי כן עם רבי מאיר שהוא יחיד ואין הלכה כמותו, אלא כחכמים (רי"ף שם), בניגוד לרשב"ם שם ד"ה חולים, שפוסק כרבה וכרבי נתן, שהוא מפורסם בספרות התלמודית כדיין מומחה. 153) וכיון שלא כתבו בו כן, אפשר שנתרפא מאותו חולי ושוב מת מחולי אחר, ואין למקבל כלום כנ"ל הלכה כו. 154) אחרי מות המצווה, היו עושים שטר שישמש לראיה ביד המקבל, והיו כותבים בו שמתוך אותו חולי מת (רשב"ם שם). 155) שאם יש עדים שמת מתוך חולי זה - זוכה המקבל. כן יוצא מתוך דברי רבי יעקב שם קנג: (וראה 'תוספות' שם ד"ה והן). וכן נראה מדברי רב הונא שם קנד. 156) והיה לנו לומר שקברו מוכיח עליו, כלומר, הרי הוא מת לפנינו, ויש כאן "חזקה דהשתא" (=חזקה של עכשיו), שמכיון שרואים אותו עכשיו מת, בוודאי מת מחולי זה - אין אנו אומרים כן, אלא חוששים שמא מת מחולי אחר, כדלהלן. 157) שהרי אם עמד מחולי ראשון - נתבטלה המתנה, כמבואר בהלכה הקודמת. 158) כאביי שם, שרוב החולים חיים, ולפיכך אין אנו מתחשבים עם המצב של עכשיו, שהוא מת לפנינו, אלא מניחים שהבריא מחוליו הראשון ומת אחרי־כן ממחלה אחרת. 159) כלומר, אין כאן הנחה ודאית, אלא ספק הדבר בידינו. 160) ואם כן, המתנה בטלה, כנ"ל. 161) מכיון שהדבר ספק, כאמור, מעמידים הנכסים בחזקת הבעלים הראשונים, כדין כל ספק, וראה להלן פ"ט הלכה כג שאם החזיק המקבל במטלטלין, על הנותן להביא ראיה. 162) המקבל. 163) בעדים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שציווה להסתיר מתנתו, ומשפט הלשון שהוא מועיל באמירתו, ואיכות המקבלים כגוי ועבד וגר, ואם המקבל רוצה במתנה, ודיני חזרת השכיב מרע בפירוש או שהיא ניכרת מתוך מעשיו והנמשך אחר זה, וכן גם כן אם כתב חלוקת נכסיו ולא יצא הכתב מרשותו, והדומה לזה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: לֹא תְּגַלּוּ מַתָּנָה זוֹ וְלֹא תּוֹדִיעוּ בָּהּ אָדָם אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[3] - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה קַיֶּמֶת, וְאֵינָהּ מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִקְנָהּ[4], שֶׁהוּא אַחַר מוֹתוֹ, הֲרֵי אָמַר[5] 'גַּלּוּ אוֹתָהּ'.

2) רי"ף בבבא־בתרא פרק ג בשם רב האי גאון - ומקור לזה בתוספתא שם פ"ח: "הכותב דייתיקי (=מתנת שכיב מרע) והיה מתיירא מן היורשין, נכנסין אצלו כמבקרין אותו ושומעין דבריו מבפנים ויוצאין וכותבין מבחוץ". הרי שאע"פ שנזהר שלא לגלות, אין זו "מתנה טמורה" שלהלן, שאינה מתנה (רמב"ן בבבא־בתרא מ:). 3) מכאן שאם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צוה להעלים אף לאחר מיתה, אינה מתנה, כמו כל "מתנה טמורה", ולפיכך כלל רבינו לעיל פ"ה הלכה א יחד את הבריא ואת השכיב־מרע בדין זה של מתנה גלויה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שכל עיקר פסול "מתנה טמורה" אינו אלא שמא יחזור הנותן וימכור לאחר, אחר נתינה זו, ונמצא מפסיד ללוקח (למעלה שם), וזה לא שייך כאן, שהרי מחיים יכול הוא לחזור בו (למעלה פ"ח הלכה יד). וגם לאחר מיתה אין חשש, כי רק הנותן מתנה טמורה, עורר עליו את החשד, בנתנו מתנה טמורה, אבל את היורשים אין לחשוד בכך - וצריך לומר שלא חילקו חכמים בגזירתם, וכיון שתיקנו כן בבריא - גזרו גם בשכיב מרע ('קצות החושן' סימן רמב ס"ק ד). 4) שהקנין חל. 5) והיינו, שלא רק שלא צוה להעלים אחר מותו כמו שצוה לעשות את זה לפני מותו, אלא גם אמר מפורש שיגלו אותה אחרי מותו, וראה למעלה פ"ה הלכה ב, שכל שלא אמר כן מפורש - הרי היא מתנה טמורה, ואינה מתנה.

ב. מְחֻמַּת מִיתָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'גַּלּוּ אֶת הַמַּתָּנָה'[7], אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתוּבָה סְתָם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מְסֻתֶּרֶת הִיא[8].

6) הרי"ף, שם בשם רב האי גאון. 7) שמתוך טרדתו אינו יכול להאריך, וכמו כן לא הצריכו בו, לענין גט, לומר "תנו" כמפורש בגיטין סו: (כסף־משנה). 8) אבל אם אמר להם במפורש: "אל תגלו" - הרי זו מתנה טמורה ואינה כלום ('קצות החושן' שם).

ג. שְׁכִיב מְרַע[9] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: יִטֹּל פְּלוֹנִי[10] כָּל נְכָסַי, אוֹ מִקְצָת נְכָסַי[11], אוֹ 'יַחֲזִיק', אוֹ 'יִזְכֶּה', אוֹ 'יִקְנֶה' - כֵּלָּן לְשׁוֹן מַתָּנָה הִיא[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר[14] 'יַחְסֵן'[15] אוֹ 'יִירַשׁ' עַל[16] מִי שֶׁרָאוּי[17] לְיָרְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה קָנָה.

9) בבא־בתרא קמח: מימרא של רב ששת. 10) אם כי לשון עתיד הוא, ואינו קונה בבריא (למעלה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח). 11) [לפי המבואר להלן, צריך לפרש כאן באופן שציוה במפורש שהוא נותן לו במתנת שכיב־מרע (ראה למעלה פ"ח הלכה יז). שאם לא כן, דינה כמתנת בריא ולא מועילה בה לשון עתיד]. 12) בכ"י תימן: "הן". [ואע"פ שכל אלו לשון עתיד הן, ואינן מועילות במתנת בריא (ראה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח, ובראב"ד שם) - במתנת שכיב מרע הן מועילות, לפי שאין אדם משטה בשעת מיתה ובוודאי מכוון הוא להקנאה גמורה (רמ"ה שם). ויש מפרשים, מפני שבשכיב־מרע אין הקנין נגמר אלא לאחר מיתה, ולפיכך מועילה לשון עתיד (ב"ח סימן רנג), או מפני שבשכיב מרע הקילו שלא תטרף דעתו עליו (לבוש שם, ולפי כל הטעמים הנ"ל אין הדברים אמורים אלא במתנת שכיב מרע בכולה, אבל במתנת שכיב מרע במקצת נכסיו, שדינה כמתנת בריא, אינה מועילה לשון עתיד, וראה בהערה שלמעלה]. 13) ברייתא שם. 14) ואף אלו לשונות של עתיד הן. 15) לשון ירושה בארמית. 16) לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה (שם קל.), שהלכה כמותו, ששכיב מרע יכול לעשות אחד הראוי ליורשו כיורש יחידי (ראה להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 17) שראוי באותה השעה להיות אחד מן היורשין, כגון בן בין הבנים או אח בין האחים כשאין בן.

ד. אָמַר[18] 'יֵהָנֶה[19] פְּלוֹנִי בָּהֶן', 'יַעֲמֹד בָּהֶן', 'יִשָּׁעֵן בָּהֶן' - לֹא קָנָה[20].

18) בבא־בתרא שם, בעיא שלא נפתרה. 19) יש מקום לספק, אם כוונתו להנאה של מתנה או לאיזו הנאה כל שהיא, וכן בביטויים הסמוכים: "יעמד" "ישען" לא ברור אם התכוון למתנה, או לאיזה שמושים מסויימים, וזו היא הבעיא. 20) כבכל ספק משפטי, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה.

ה. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר[22]: אִם אֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[23]; וְאִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַיּוֹרֵשׁ הַזֶּה אַחַת מִבְּנוֹתָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל בְּנֵי בָנָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל אֶחָיו, וְכֵיוָצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר יוֹרְשִׁין; אֲבָל אִם כְּתָבָהוּ לְאֶחָד מִבָּנָיו - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].

21) שם קלג. מימרא של רב הונא. 22) אפילו כתב מפורש בלשון מתנה (ראב"ד להלן הלכה ו. וכ"כ רבינו להלן פי"ב הלכה ד). 23) ואם אמר לזה: "אחריך לפלוני" - אחרי מות זה, שייכים הנכסים לפלוני האחר, כמבואר להלן פי"ב ה"ד. 24) ואפילו אמר לו: "אחריך לפלוני", אין לאותו פלוני כלום בנכסים אחרי מות הראשון, כיון שמקבל בירושה, וירושה אין לה הפסק (ראה להלן שם). כן הוא בגמרא בבא־בתרא שם בביאור ההבדל בענין זה בין ירושה ומתנה. 25) למעלה פ"ו הלכה ב־ג.

ו. מִי[26] שֶׁאָמְרוּ לוֹ בִּשְׁעַת[27] מִיתָתוֹ: נְכָסֶיךָ לְמִי הֵן? שֶׁמָּא לִפְלוֹנִי? וְאָמַר לָהֶן: אֶלָּא לְמִי? רוֹאִין: אִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה; וְאִם לָאו - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[28].

26) בבא־בתרא שם. מימרא של רב נחמן. 27) תשובה בלשון תמיהה. וזה נחשב כהסכמה לדבריהם, וכאילו אמר מעצמו לתת את נכסיו לפלוני. 28) ראה למעלה, בהבדל שבין ירושה לבין מתנה.

ז. גֵּר[29] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[30] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹרְשׁוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[32], כָּךְ אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לוֹ כָּל נְכָסָיו בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, לֹא כָּל נְכָסָיו וְלֹא מִקְצָתָן[33]. שֶׁלְּשׁוֹן יְרֻשָּׁה וּמַתָּנָה לְגַבֵּי יוֹרֵשׁ אֶחָד הֵן[34]; וְאִם תֹּאמַר יִקְנֶה, נִמְצָא זֶה יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו[35].

29) בבא־בתרא קמט. מימרא של רבא, על רקע העובדא של איסור גיורא (איסור הגר). 30) כלומר, נתעברה ממנו בעודו גוי, ואחר־כך נתגיירו. 31) בבא־בתרא שם. שהרי גם הבן וגם האב הם גרים, וגר אינו יורש גר, לא מדברי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תורה ולא מדברי סופרים (קידושין יז:) 32) פ"ו מהלכות נחלות, הלכה י. 33) [אם נתן לו בפירוש במתנת שכיב מרע שאינו אלא לאחר מיתה, שאם לא כן דינה כמתנת בריא, כמבואר למעלה פ"ח הלכות טז־י (ערוך השלחן' סי' רנו ס"ק א). וראיה לכך מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא שם, ממה שאיסור גיורא לא נתן מתנת שכיב מרע במקצת. ודברי הגר"א סימן רנו ס"ק א צ"ע]. 34) כלומר, שכל דין מתנת שכיב מרע ביורשים, הוא רק מתורת ירושה, שהרי אפילו אומר לו בלשון מתנה, הרי זה כירושה (להלן פי"ב הלכה ד). והוא מלשון הרי"ף שם. 35) גזירת חכמים היא (בית יוסף' סימן רנו) שמי ששמע שנתן לבן זר מתנת שכיב מרע, בין בלשון ירושה ובין בלשון מתנה, יחשוב שבן זה יורש את אביו והוא בנו גמור לכל דבר, ואם יהיו לו עוד שני אחים שהורתם ולידתם בקדושה, וימות אחד מהם בלי בנים, והוא יחלוץ לאשתו - יאמרו שתנשא לשוק (עיין 'תוספות' קידושין יח. ד"ה כאן, ו'ערוך השולחן' שם).

ח. לְפִיכָךְ[36], אִם נָתַן לְגֵר מִשְּׁאָר הַגֵּרִים[37] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[38].

36) כן מפורש בדברי הרי"ף שם. 37) שהורתם שלא בקדושה, ואינו בדין ירושה גם מאביו. 38) שאין בזה שום גזירה שמא יחשבוה לבנו יורשו, ראה למעלה. וכל־שכן שיכול ליתן מתנת שכיב מרע לישראל. וראה ב'תוספות' בבא־בתרא שם ד"ה כל, שכתבו שגר שאין לו יורשין - אינו יכול לתת מתנת שכיב מרע לשום אדם, כיון שהוא אינו בר ירושה, כלומר אינו מוריש.

ט. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִפְלוֹנִי אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ[40], תְּנוּהוּ לוֹ[41]; אוֹ שֶׁאָמַר: כְּלִי פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן הוּא בְּיָדִי לִפְלוֹנִי, תְּנוּהוּ לוֹ; חָצֵר פְּלוֹנִית שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא; חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי אֵינוֹ שֶׁלִּי, שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן הוֹדָאָתוֹ הוֹדָיָה[42]. וַאֲפִלּוּ[43] הוֹדָה הַגֵּר לִבְנוֹ שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - דְּבָרָיו קַיָּמִין[44]. אֲפִלּוּ הוֹדָה שְׁכִיב מְרַע לְעַכּוּ"ם[45] - נוֹתְנִין[46] לוֹ.

39) בבא־בתרא שם. 40) מדברי רב ושמואל שם. 41) שאם לא אמר כן, יש חשש שהתכוון רק שלא להשביע את בניו (להלן פ"י הלכה ד), ובמקום שאין חשש זה אמנם לא צריך שיאמר "תנו" (עיין שם). 42) שהודאת בעל הדין - כמאה עדים, והיא כהודאת בריא, שאם עמד אינו חוזר, שאין זו מתנה אלא הודאה שהדבר של המקבל (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 43) בבא־בתרא שם, שאיסור הגר הודה שנכסיו שייכים לבנו שלא היתה הורתו בקדושה. 44) שאין זו מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים למקבל, כנ"ל. ואין כאן ענין מתנת שכיב מרע. 45) שאסור לתת לו מתנת חנם, ואין בו דין מתנת שכיב מרע, כמבואר להלן. 46) שאין כאן מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים לגוי, כנ"ל.

י. אֲבָל שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתָּנָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁצִּוָּה לַעֲבֹר עֲבֵרָה[47] מִנְּכָסָיו.

47) כמבואר למעלה פ"ג הלכה יא, שאסור לתת מתנה לגוי. ואע"פ שלא נמצא מקור להלכה זו בגמרא (באר הגולה סימן רנו אות ח) - סברא היא: כיון שמתנת שכיב מרע היא תקנת חכמים - לא תיקנו חכמים במקום איסור (משנה־למלך).

יא. אָמַר[48]: פְּלוֹנִי עַבְדִּי עֲשׂוּ אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[49], אוֹ[50] שֶׁאָמַר[51]: עָשִׂיתִי אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[52], אוֹ הֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין[53] - כּוֹפִין[54] אֶת הַיּוֹרְשִׁין וּמְשַׁחְרְרִין אוֹתוֹ[55]; שֶׁעֶבֶד יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצְוֹת[56].

48) תוספתא גיטין פ"ה (הוצאת צוקמ. עמ' 330.14): "האומר עשו פלוני עבדי בן חורין לאחר מיתה - לא אמר כלום, וכופין את היורשים לקיים דברי המת". וכן הוא בירושלמי שם פ"א הלכה ה, שאם אמר מפורש שחררו (בלשון ציווי), הכל מודים שכופין את היורשים. וכן פסק רבינו להלן פ"ו מהלכות עבדים הלכה ד. וכן בבבלי גיטין מ. 49) כוונתו לצוות שישחררוהו לאחר מותו, כלשון התוספתא הנ"ל, שהרי מתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה, והמדובר במתנת שכיב מרע בכל נכסיו או במצוה מחמת מיתה (למעלה פ"ח הלכות יד־טז). 50) ירושלמי שם. וכן בבבלי שם מ: 51) בירושלמי ובבבלי שם אמרו, שכל זה בשטר, וכן כתב רבינו בפ"ז מהלכות עבדים הלכה ב. ברם, כל זה אינו אלא שיהא משוחרר לגמרי, אבל שיהא דינו כהפקר ושיכופו היורשים לשחררו - די באמירה בלבד. 52) כלומר, בלשון זה רוצה לשחרר אותו, ושיחול השחרור לאחר מיתה, כנ"ל. 53) אף זה לשון שחרור, וראה להלן. 54) תוספתא שם ("לענין עשו אותו בן חורין") וירושלמי שם (לענין "עשיתי" ו"הרי הוא"). 55) בלשון "עשו אותו בן חורין" עדיין הוא עבד גמור, אלא שכיון שציוה לשחררו, מצוה לקיים דברי המת. ובלשון "עשיתי אותו בן חורין" ו"הרי הוא בן חורין" הרי הוא כאילו הפקירו, כנ"ל, והמפקיר עבדו ומת, היורש כותב לו גט שחרור (פ"ח מהלכות עבדים הלכה יג, וכ"ה בשו"ע יו"ד סימן רסז סעיף עד), ולפי שגילה דעתו לשחררו - מצוה על היתומים לקיים דברי אביהם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר בעשה (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), והיאך אנו כופים את היורשים (באומר "עשו אותו בן חורין") לעבור על דברי תורה - כל האיסור לשחרר עבדו אינו אלא בשחרור בחינם, כעין מה שאמרה תורה בגויים "לא תחנם", ודרשו חכמים (ע"ז כ.): "לא תתן להם מתנת חינם", אבל אם עשה לו העבד טובה, אין איסור זה. וכיון שאמר שישחררוהו בוודאי עשה לו טובה, שהרי הוא בחזקת כשרות, ובוודאי לא יצווה לעבור על איסור 'עשה' (מגיד־משנה בשם רשב"א. וראה בהשמטות הרמב"ן לגיטין לח:). 56) אלו שהאשה חייבת בהן. כלומר, אע"פ שלגוי אסור לתת שום מתנה, אף באופן שהגוי נתן לו פעם מתנה, שהרי איסור מתנה לגוי נלמד מהפסוק (דברים יד, כא) "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי" - "לנכרי במכירה ולא בנתינה" (פ"י מהלכות ע"ז הלכה ד), וזו אינה מכירה, שהרי אינו חייב לתת לו מתנה זו - כיון שעבד ישנו במקצת מצוות, מותר ליתן לו מתנה (אבן־האזל). [אבל עדיין לא מבורר, למה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוצרך רבינו לטעם זה, שעבד ישנו במקצת מצוות, הרי גם לגר תושב מותר ליתן מתנה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה יא].

יב. אָמַר[57]: פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי[58] עֲשׂוּ לָהּ קֹרַת רוּחַ - עוֹשִׂין לָהּ קֹרַת רוּחַ, וְאֵינָהּ עוֹבֶדֶת אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא רוֹצָה בָּהּ מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת לַעֲבָדִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[59].

57) גיטין מ. מימרא של רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן. 58) והוא־הדין לעבד (מגיד־משנה). 59) כדעת הרי"ף שם. ולדעת רש"י שם, ד"ה ועושין לה קורת רוח, אם אין רוחה מתקררת אלא בשחרור, כופין את היורשין לשחררה. וכל זה משום מצוה לקיים את דברי המת (גמרא שם).

יג. שְׁכִיב מְרַע[60] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְאָמַר הַלָּה: אֵינִי רוֹצֶה בָּהֶן - לֹא קָנָה.

60) בבא־בתרא קלז: קלח. מימרות מנוגדות של שמואל ורבי יוחנן, והכריע רבי אבא בר ממל שם, שאם אמר מיד, אינו רוצה - לא קנה. וכתב שם הרי"ף שהמדובר בשכיב מרע שדבריו ככתובים וכמסורים. אבל בבריא, לא מספיק מה שכתב אלא צריך למסור השטר למקבל. וראה למעלה פ"ד הלכה א בדין מתנת בריא.

יד. שָׁתַק[61] וְאַחַר כָּךְ צָוַח - קָנָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁתַק אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בָּהֶן.

61) שם, כדברי ההכרעה של רבי אבא בר ממל. והמדובר כששתק גם לאחר מיתה, אבל אם שתק מחיים ושוב צווח - לא קנה, שהרי מתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. וכן כתב הנמוקי־יוסף בבבא־בתרא פ"ט דפוס ווילנא דף סב. ד"ה משזכה (נתיבות־המשפט סימן רמה, ב'משפט האורים' ס"ק ו).

טו. שְׁכִיב מְרַע[62] שֶׁכָּתַב לָזֶה, וְחָזַר וְכָתַב לְאַחֵר - הָאַחֲרוֹן קָנָה[63]; שֶׁיֵּשׁ[64] לוֹ לַחֲזֹר עַד שֶׁיָּמוּת[65]. בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[66], בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר[67]. וַאֲפִלּוּ[68] כָּתַב וְזָכָה[69] לָרִאשׁוֹן, וְכָתַב וְזָכָה לָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן קָנָה; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁזָּכָה, עֲדַיִן מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע הִיא.

62) שם קנב: מימרת רב דימי, ש"דייתיקי מבטלת דייתיקי". 63) שהכתיבה השניה ביטלה את הראשונה. 64) שם קמו: במשנה. 65) שהרי אין המתנה חלה כי־אם אחר מיתה. 66) כוונת רבינו למתנת שכיב מרע בכל נכסיו, וחזר בו ממקצת נכסיו. ומקור הדברים שחזרה מועילה במקצת נכסיו, הוא מהלכה יז, עיין שם (הגר"א סימן רנ ס"ק ל. ועיין כסף־משנה כאן). 67) כגון כאן, שהוא חוזר בו מהמתנה כדי לתת אותה לאחר. 68) שם קנב: כשמואל ולא כרב. 69) לדעת ר"י בן מיגאש שם, היינו שזיכה לו על־ידי אחר, ועשה כן כדי לייפות כחו (ראה למעלה פ"ח הלכה י, ולהלן הלכה יז, ובסמ"ע שם ס"ק מג).

טז. אֲבָל[70] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב וְזָכָה וְקָנוּ[71] מִיָּדוֹ - אֵין לְאַחֵר קִנְיָן כְּלוּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ לֹא לְאַחֵר וְלֹא לְעַצְמוֹ[72], בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ הַכֹּל בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ מִקְצָת[73].

70) מימרא של שמואל, שם. 71) היינו, שיש שני דברים: זיכוי וקנין. ומכיון שטרח כל־כך - סימן הוא שהתכוון למתנת בריא, וקנה מיד. 72) שם קנג. בשם רב הונא מכופרי. 73) לדעת הש"ך (רנ ס"ק טז) היינו כשפירש שנותן במתנת שכיב מרע, שבאופן אחר דינה כמתנת שכיב מרע (למעלה פ"ח הלכה יז) שאם לא כן למה לנו זיכוי וקנין, הרי מתנה במקצת לעולם היא כמתנת בריא. ברם, דעת ר"י בן מיגאש, שאם פירש דינה כמתנת שכיב מרע - אע"פ שזכה וקנה.

יז. שְׁכִיב מְרַע[74] שֶׁחָזַר בְּמִקְצָת - חָזַר בַּכֹּל[75]. כֵּיצַד? נָתַן[76] כָּל נְכָסָיו לָרִאשׁוֹן, וְקָנוּ[77] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[78], וְחָזַר וְנָתַן מִקְצָתָן לְאַחֵר, וְקָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[79] - הַשֵּׁנִי קָנָה[80], אֲבָל הָרִאשׁוֹן לֹא קָנָה כְּלוּם[81], בֵּין שֶׁעָמַד בֵּין שֶׁמֵּת.

74) שם קמח: בעיא שנפשטה. 75) [ב'שולחן ערוך' שם סעיף יב כתב: "מסתמא חזר בכל", כנראה שאין זה דבר ברור, ואעפי"כ אין להוציא ממון מספק מן היורשים. וראה למעלה פ"ח הלכה כז, ולהלן הערה עח]. 76) ברייתא שם. 77) כלומר, אף שגם קנו מידו (מגיד־משנה). 78) שאם לא כן, הקנין גורע, כמו שכתב למעלה פ"ח הלכה י. 79) [מכיון שהדבר ספק (ראה למעלה הערה עג) - כתב רבינו "וקנו מידו" שמא היא מתנה במקצת, ו"כדי לייפות את כחו" שמא היא "מתנה בכולה" ואינה צריכה קנין, והקנין גורע כדלעיל פ"ח הלכה י, אלא־אם־כן ייפה את כחו (שם הלכה יא) וראה ב'אור שמח']. 80) [גבי ראשון, כתב שלא קנה בין שעמד בין שמת, וכאן לא פירש, ונראה שאינו קונה אלא לאחר מיתה, שהרי ספק הוא שמא היא מתנה בכולה, שאינה קונה אלא לאחר מיתה, ראה למעלה הערה עג]. 81) שהרי חזר בו הנותן.

יח. נָתַן[82] מִקְצָת נְכָסָיו[83] וְקָנוּ[84] מִיָּדוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָתַן כֻּלָּן לְאַחֵר[85], וְקָנוּ[86] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[87]: אִם מֵת - קָנָה הָרִאשׁוֹן הַמִּקְצָת, וְקָנָה הַשֵּׁנִי אֶת הַשְּׁאָר[88]; וְאִם עָמַד - רִאשׁוֹן קָנָה[89], שֵׁנִי לֹא קָנָה[90].

82) ברייתא שם, ולפי מסקנת הגמרא. 83) שדינה כמתנת בריא. 84) סתם בלי יפוי כח כדין מתנה במקצת (למעלה פ"ח הלכה טו). 85) וזו היא מתנת שכיב מרע בכולה, ראה למעלה פ"ח הלכה כא. 86) אף שקנו. 87) שאם לא כן, הקנין גורע - כדלעיל פ"ח הלכה י. 88) כדין מתנת שכיב מרע בכולה. 89) שהיא מתנה במקצת, שדינה כמתנת בריא. 90) כדין מתנת שכיב מרע בכולה, שאם עמד חוזר (למעלה פ"ח הלכה יד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יט. שְׁכִיב מְרַע[91] שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם, אוֹ הִפְקִיר אוֹ חִלְּקָן לַעֲנִיִּים, אִם[92] עָמַד - חוֹזֵר בַּכֹּל[93].

91) שם קמח: בעיות שלא נפשטו, אם אף אלו דינם כדין כל מתנת שכיב מרע, או שמא ביחס להקדש ועניים והפקר שהוא גם לעניים וגם לעשירים - מתכוון הוא להקנות בלב שלם, בין אם יחיה ובין אם ימות. 92) הבעיות שלא נפתרו בגמרא, ונשארו בתיקו. 93) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. ולדעת רבינו, ההקדש או העניים והזוכים מן ההפקר, הם ה"מוציאים" בניגוד לדעת הרא"ש (הביאו הגהות מיימוניות), שאין מבטלים מעשה על יסוד אומדנא של ספק.

כ. מָכַר[94] כְּשֶׁהוּא[95] שְׁכִיב מְרַע - מִמְּכָרוֹ קַיָּם כַּבָּרִיא.

94) נלמד ממה שנאמר בהלכה הבאה. 95) השו"ע (סימן רנ סעיף ג) מוסיף כאן: "אם מקצתם מכר". שהרי אם מכר הכל, זהו הדין בהלכה הבאה.

כא. מָכַר[96] כָּל נְכָסָיו: אִם הַמָּעוֹת עַצְמָן קַיָּמוֹת[97], אִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם הוֹצִיא הַמָּעוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר.

96) שם קמט. 97) הרי כאילו יש לנו הוכחה שהתכוון לחזור בו, אם יעמוד, שלפיכך שמר במיוחד על כסף המכירה, להחזירו עם הבראתו. ור"י מיגאש פירש להיפך: אם המעות קיימות, אינו חוזר, שהמעות הללו הן שיור, ואין זו "מתנה בכולה". ועיין מגיד־משנה.

כב. מַתָּנָה[98] שֶׁהִיא סְתָם, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֶׁנָּתַן אוֹ שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר: שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי[99], וַהֲרֵי עָמַדְתִּי[100], וְאֶחֱזֹר בְּמַתָּנָתִי; וּמְקַבֵּל מַתָּנָה אוֹמֵר: בָּרִיא הָיָה[101], וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר - עַל הַמְקַבֵּל[102] לְהָבִיא רְאָיָה[103] שֶׁבָּרִיא הָיָה. לֹא מָצָא רְאָיָה - נִשְׁבָּע[104] הַנּוֹתֵן שְׁבוּעַת הֶסֵּת[105] וְיִפָּטֵר, וְתַעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת הַנּוֹתֵן[106].

98) שם קנג. במשנה, כחכמים ולא כרבי מאיר. 99) כלומר, ונתתי כל נכסיי שיזכה בהם המקבל לאחר מיתה. 100) אף שעכשיו הוא בריא, אין אנו מעמידים אותו בחזקת בריא, ודלא כרבי נתן שם קנג: 101) ונתן נכסיו בקנין. 102) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו - עליו להביא ראיה. 103) בעדים. 104) כדין כל כופר בכל. 105) מתקנת חכמים. 106) שקרקע עומדת תמיד בחזקת בעליה הראשונים.

כג. אֲבָל אִם הָיוּ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הַמְקַבֵּל - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר "שֶׁלִּי הֵן"[107], יִשְׁבַּע הֶסֵּת[108] שֶׁבָּרִיא הָיָה כְּשֶׁנָּתַן לוֹ מַתָּנָה זוֹ.

107) כדין כל מחזיק במטלטלין (פ"ח מהלכות טוען ונטען הלכה א). וראה במגיד־משנה. 108) שהרי גם הטוען "שלי הן", נשבע היסת (הלכות טוען ונטען שם).

כד. מִי[109] שֶׁמֵּת וְנִמְצֵאת[110] מַתָּנָה קְשׁוּרָה עַל יֶרְכּוֹ[111], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּעֵדִים, וְקָנוּ מִיָּדוֹ לְיַפּוֹת כֹּחַ אֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם[112] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּתָבָהּ וְנִמְלַךְ[113].

109) בבא־בתרא קלה: 110) בכת"י תימן: "ונמצאת". 111) מה שמסלק את החשש, שמא השטר מזויף. 112) והואיל וייפה כחם, אין לחשוש שמא לא גמר להקנות להם אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה - כמפורש למעלה פ"ח הלכה יא. ולפיכך הוצרך רבינו לטעם שמא נמלך, וכן פירש ר"י מיגאש. [וכ"ה במשנה בבבא־מציעא יח. "מצא דייתיקי וכו' הרי זה לא יחזיר, שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן"]. אבל הרשב"ם שם פירשה, כנראה, בלי יפוי כח, שהרי כתב שם בטעם הדברים, שכיון שלא אמר השכיב־מרע שיתנו, אלא כתב שטר - שמא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. 113) התחרט. וחוששין כן, כיון שלא ציוה בפיו. וכן פירש ר"י מיגאש.

כה. וְאִם[114] זָכָה בָּהּ לְאַחֵר[115], בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין[116] בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבָּהּ קַיָּמִין[117], כְּכָל מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע.

114) משנה, שם. 115) כגון שהמתנה כללה כמה אנשים שהזכירם בשטר, וזיכה את המתנה לאחד מהם. ולדעת התוי"ט (בבא־בתרא פ"ח משנה ו) צ"ל "לאחד", וכ"ה בכ"י תימן. 116) והחידוש שבדבר, שאף זיכוי השטר ליורש, משמש גילוי דעת גם למי שאינו יורש, וראה סמ"ע שם. 117) שהמסירה לאחד, משמשת גילוי דעת על רצונו של הנותן לקיים את הדברים הכתובים בשטר, ושאין דעתו לחזור בו.

כו. וְכֵן[118] מִי שֶׁכָּתַב שְׁטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ בְּשֵׁם אַחֵר[119], אוֹ בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו [אוֹ] מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְנָתַן הַשְּׁטָר עַל[120] יַד שָׁלִישׁ, וְאָמַר לוֹ: יִהְיֶה זֶה אֶצְלְךָ, וְלֹא פֵּרֵשׁ לוֹ כְּלוּם[121], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הַנַּח עַד שֶׁאֹמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וָמֵת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם.

118) משנה בבבא־מציעא כ. "מצא שטר בין שטרותיו, ואינו יודע מה טיבו - יהא מונח עד שיבוא אליהו", שמא הפקידו הלוה אצלו וכתב ללוות ולא לוה (באר הגולה סימן רנ סעיף כה, ועיין במגיד־משנה וכסף־משנה). 119) בשביל אחר, שהוא חייב ממון לאותו אחר. 120) כ"ה בדפוס רומי ובכ"י תימן. ובדפוסים חדשים נדפס בטעות "עד". 121) שמא כתב ללוות ולא לוה, כנ"ל.

~ שבת קודש כ"ז שבט ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע הנותן מעות או חובות או המודה בהן לאחרים, ומה שנמשך אחר זה, וכן אם נאמר ליורש בחלום שהן של אחרים, ודין אם אמרו היתומים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שעשו כדבר אביהם, או שאמרו שחזרו בו אם נאמנין, ודין שכיב מרע השולח מתנה לאחר ולא הגיע לידו, ודין הנותן מתנות לאחרים הרבה ולא הספיקו הנכסים לשיעורי המתנות, או שיצא עליהן חוב כיצד דינן, ודין שכיב מרע הנותן דבר שאין בו ממש.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[3] מָנֶה[4] לְפְלוֹנִי, וּמֵת - יִתְּנוּ לְאַחֵר מִיתָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין דָּמוּ[5], וְאֵין[6] חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עַל מָנֶה קָבוּר[7] הוּא אוֹמֵר[8].

2) גיטין יג. במשנה, ולפי פירושו של רב פפא. 3) לעומת מה שכתב למעלה פרק ח הלכה יב שאם אמר: "כתבו ותנו לפלוני מנה", שאין כותבין ונותנין אחר מיתה, שכיוון שאמר גם "כתבו", לא גמר להקנות אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. 4) בין "מנה זו" בין מנה סתם. 5) בגמרא שם, ועוד בכמה מקומות בש"ס. ומדובר כאן במחלק כל נכסיו, שלאחד יצאה בחלקו מנה, או אף בנותן לאחד מנה בלבד, אלא שמצווה מחמת מיתה (ראה למעלה שם הלכה יז), שאם לא כן, הרי זו כמתנת בריא שצריכה קניין (שם הלכה טו), וכאן אפילו קניין לא יועיל, שהרי מטבע אינה נקנית בחליפין (פרק ו מהלכות מכירה הלכה א), וראה שולחן־ערוך סימן רנג סעיף יח. 6) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לדעת רב. 7) טמון אי־שם. 8) אלא נותנים מהרכוש הגלוי שיש לו. ברם לדעת הרשב"א (הובא במגיד־משנה) אין זה אלא אם יש כסף בעין, נותנים, אבל אם אין כסף בעין, אין מוכרים מהנכסים לתת לו את תמורתם, כי "מנה" פירושה: כסף מזומן, ולא שווה מנה. וכן נראה מדברי רבינו בפרק ג מהלכות טוען ונטען הלכה ח (מגיד משנה, ועיין שם).

ב. וְכֵן[9] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: הַלְוָאָה[10] אוֹ פִּקָּדוֹן[11] שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי תְּנוּ אוֹתָהּ לְפְלוֹנִי - דִּבְרָיו קַיָּמִין, וְאֵין צָרִיךְ לְמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר: תְּנוּ שְׁטָר פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי - זָכָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר[14], וּכְאִלּוּ כָּתַב[15] וּמָסַר[16], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ הַשְּׁטָר. וְאֵין[17] הַיּוֹרֵשׁ[18] יָכוֹל לִמְחֹל שְׁטָר זֶה שֶׁנָּתַן בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹכֵר אוֹ נוֹתֵן שְׁטַר חוֹב לַחֲבֵרוֹ, וְחָזַר וּמְחָלוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מָחוּל[19]; וּשְׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן שְׁטַר חוֹב, אֵין הַיּוֹרֵשׁ יָכוֹל לִמְחֹל? מִפְּנֵי שֶׁקִּנְיַן הָרְאָיָה בִּשְׁטָר מִדִּבְרֵיהֶם[20], לְפִיכָךְ הַיּוֹרֵשׁ עֲדַיִן זֶה הַשְּׁטָר שֶׁלּוֹ הוּא מִן הַתּוֹרָה וּמוֹחֲלוֹ; וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה, וּכְאִלּוּ קָנָה מָמוֹן שֶׁבִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה וְהִגִּיעַ לְיָדוֹ וְלֹא נִשְׁאַר לַיּוֹרֵשׁ בּוֹ קִנְיָן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ מוֹחֵל.

9) בבא בתרא קמז: וקמח. מימרא של רבא בשם רב נחמן. אף כאן במחלק כל נכסיו או במצווה מחמת מיתה. 10) יש אומרים שאין דין זה אמור אלא בהלוואה שביד ישראל, אבל בהלוואה שביד גוי, שנאמר עליו (תהלים קמד, ח): "אשר פיהם דיבר שווא וימינם ימין שקר", אין אמון לישראל בהם, ואף השכיב מרע אין דעתו סומכת עליו, שיפרע חובו (הגהות מיימוני בשם רבינו אליעזר ממיץ). 11) קל וחומר הוא מהלוואה, שאינה בעין (ועיין בבבא בתרא שם שישנה סברא ש"מעמד שלושתן" אינו מועיל אלא בפיקדון ולא בהלוואה), ואף על פי כן, מועילים דברי שכיב מרע כקניין בבריא - כל שכן שדבריו מועילים בפיקדון שהוא בעין. וכן נראה בבבא בתרא קמט. בעניין איסור גיורא. 12) מדברי הרי"ף שם. כלומר, דברי שכיב מרע הם כאילו מסר ב"מעמד שלושתן", המועיל בבריא (למעלה פרק ג הלכה ג). וכן מבואר בגמרא (בבא בתרא שם). 13) שם קנא. פסק הלכה של רב נחמן. 14) כלומר, לא רק בנייר של השטר, אלא גם במה שכתוב בו. 15) שטר מתנה על השטר הזה. 16) ראה בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יא. ואף על פי ששם מפורש שאינו קונה אלא אם כתב בשטר המכירה (או המתנה) "קנה שטר פלוני וכל השעבוד שיש בו" - כאן בשכיב מרע, אף על פי שלא פירש שיקנה השטר וכל שעבודו, אנו תולים שהכביד עליו חליו ולפיכך לא באה מחשבתו לידי ביטוי, וכן אמרו גם לעניין גיטין שאף על פי שבריא האומר "כתבו גט לאשתי" אין כותבים ונותנים עד שיאמר "תנו" - בשכיב מרע, כותבים ונותנים אף באופן זה כמו שכתב רבינו בפרק ב מהלכות גירושין הלכה יב (כסף משנה בשם הר"ן). 17) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 18) דווקא היורש, אבל השכיב־מרע עצמו הרי הוא יכול גם לחזור בו ממתנתו, וכך מפורש ברי"ף בפרק מי שמת (בבא בתרא שם). 19) כמפורש בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יב. 20) כלומר, התוכן הכתוב בו אינו דבר ריאלי (וראה להלן הלכה טו), וכלשונו של רבינו (למעלה פרק ו מהלכות מכירה הלכה י): "ואין הראייה נתפסת ביד", ולפיכך אין בו קניין מן התורה.

ג. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁאָמַר: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי, אִם אָמַר 'תְּנוּ'[22] - נוֹתְנִין, לֹא אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא[23] לֹא אָמַר 'מָנֶה יֵשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדִי' אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עַל יוֹרְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מָמוֹן[24].

21) שם קעד: מימרא של רב ושמואל. 22) ששוב אין חשש שמא עושה כן כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון. 23) שם בגמרא. 24) בלשון הגמרא שם: "אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

ד. לְפִיכָךְ[25], אִם אָמַר זֶה דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[26], וְלֹא הָיָה שָׁם חֲשַׁשׁ הַעֲרָמָה - נוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר 'תְּנוּ'.

25) כן הוא ברי"ף בפרק גט פשוט, והוכיח זאת ממימרא אחרת שם (הובאה להלן הלכה ח): "שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתיו נאמנין", הרי שאם לא אמרו כן - נותנין, ולפיכך חילק בין אמר כן דרך הודאה לבין אמר כן דרך הערמה. 26) היינו, שניכר מדבריו שזו היא הודאה רצינית. ואף על פי שבבריא שהודה יש טענת "השבעה" אפילו אם הודה בדרך הודאה,

כמפורש בדברי רבינו בפרק ז מהלכות טוען ונטען הלכה א - בשכיב מרע אין חוששים כל כך. והא ראייה, שהרי טענת "השטאה" ישנה בבריא ואינה בשכיב מרע כלל (למעלה פרק ח הלכה ד). ועיין לחם משנה כאן.

ה. כַּיּוֹצֵא[27] בּוֹ: רָאוּ אֶת אֲבִיהֶם שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשָׂדֶה[28] תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן', 'שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן': אִם כְּמוֹסֵר[29] - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אִם כְּמַעֲרִים[30] - לֹא אָמַר כְּלוּם.

27) ברייתא בסנהדרין ל. ואף הרי"ף שם, נתן הלכה זו כדוגמא להלכה הקודמת. 28) ארון מסויים. 29) בלשון צוואה (רש"י שם). ולפיכך אין חוששים כל כך ל"השבעה". 30) שלא יראוהו כעשיר.

ו. וְכֵן[31] אִם בָּא אֶחָד[32] וְאָמַר לָהֶם: אֲנִי רָאִיתִי אֶת אֲבִיכֶן שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשָׂדֶה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵם', 'שֶׁל מַעֲשֵׂר[33] הֵן': אִם הָיוּ טְמוּנִין בַּבַּיִת[34] - לֹא אָמַר כְּלוּם[35]; בַּשָּׂדֶה[36] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאִלּוּ יָכוֹל לִטֹּל - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְאִם לָאו - לֹא אָמַר כְּלוּם.

31) אף זה בברייתא שם. ורוצה לומר שחוץ ממה שאמרנו למעלה שאם אמר דבריו כמוסר - נאמן, כמו כן ישנה נאמנות בהא דלהלן אף על פי שלא אמר מפורש כמוסר אלא שהעניין מוכיח כן. 32) דווקא באחד צריך "מיגו", אבל שניים יכולים להוציא ממון אפילו בלי "מיגו". 33) בכתב יד תימן: "מעשר שני". 34) במקום שהעד אינו יכול להגיע אליו. 35) שאין מוציאין ממון על פי עד אחד. 36) במקום שהוא יכול ליטול בעצמו. 37) שהרי יש לו מיגו, שיכול הוא ליטלם בעצמו ולעשות בהם כרצונו, ולפיכך נאמן לאמר כי אביהם אמר לו כן. ואף על פי שלא אמר דבריו כמוסר, אין חשש של "השבעה", מאחר שהטמין הכסף בפני העד הזה ובמקום שהעד יכול ליטלו משם, בוודאי דברי אמת מסר לו (נימוקי יוסף שם).

ז. הֲרֵי[38] שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָעוֹת שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו וְלֹא יָדַע הֵיכָן הֶחְבִּיאָם, וְאָמְרוּ לוֹ בַּחֲלוֹם: כָּךְ וְכָךְ הֵם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן, וּמְצָאָן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ וּבַמִּנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ - זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.

38) אף זה בברייתא שם.

ח. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה[40] שֶׁיֵּשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדוֹ מָנֶה, וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[41] - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין[42] עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת.

39) בבא בתרא קעה. מימרא של רבה. 40) בגמרא שם: "שכיב מרע שאמר". אבל רבינו רצה להדגיש בזה, שהיה בדרך הודאה, וכמו שכתב למעלה הלכה ד. 41) כלומר: בעת שאמר להם "מנה לפלוני בידי" סבור היה שעודנו חייב לו ואחר כך נזכר שפרע לו (תוספות שם דיבור המתחיל חזר) ורק שכיב מרע, שאין דעתו מיושבת עליו, נאמן בזה, ולא בריא (תוספות שם). ואם אמר שפרע אחר כך נאמן אפילו אם היה בריא (תוספות שם, וראה בהגהות מיימוני). 42) כדין כל כופר הכל. והיינו, כשהתובע טוען שלא זזה ידו מתחת ידו של אביהם וברי לו שלא אמר פרעתי, כי אחרת אין נשבעים היסת על טענת שמא (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ז).

ט. אָמַר[43] 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ 'פְּרַעְתִּיו'[44] - אֵין נֶאֱמָנִין[45].

43) המשך המימרא של רבה לפי המסקנה בגמרא שם. 44) כלומר, נזכר אחר כך שפרע כנ"ל. 45) שכיוון שאמר "תנו", ודאי דקדק היטב בדבר וידע שלא פרע, ואינו נאמן לומר שנזכר אחר כך. אולם, אם טוענים שאמר להם אביהם שפרע אחר כך ודאי נאמנים, וראה ש"ך שם סעיף קטן יד.

י. אָמַר[46]: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי[47], וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: נָתַנּוּ[48] - אֵין נֶאֱמָנִין; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר 'תְּנוּ'[49], וּמִנַּיִן יָדְעוּ שֶׁחַיָּבִין לִתֵּן[50]?

46) בבא בתרא שם בסוגיית הגמרא. 47) והיינו, בדרך הודאה, שאם לא כן יש חשש של "השבעה" שהרי המדובר כשלא אמר "תנו" כדלהלן, אלא שהיתומים לא ידעו מזה, ראה להלן. 48) שהם פרעו בעצמם, בניגוד להלכות הקודמות, שטענתם הייתה שאביהם פרע. 49) ויש חשש של "השבעה", כמבואר למעלה הלכה ג אלא שנתברר לבסוף שאמירתו הייתה בדרך הודאה, כנ"ל. 50) שהרי לא ידעו שאמירתו הייתה בדרך הודאה עד שנתברר הדבר לבסוף, ואם כן ודאי סברו שאמר כן שלא להשביע את בניו ובוודאי לא נתנו. דוגמא לכך מה שאמרו בבבא מציעא יז. "אמרו לו (=בית הדין) צא תן לו (=לבעל חובך) ואמר פרעתי, נאמן - חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן", לפי ש"צא תן לו" הוא פסק־דין ברור ויודע שעליו ליתן, אבל "חייב אתה ליתן לו" אינו פסק־דין ברור ולפיכך אינו נאמן לומר פרעתי, שוודאי לא פרע כיוון שלא ברור לו שצריך לשלם (מגיד משנה). וראה בראב"ד.

יא. אָמַר 'תְּנוּ', וְאָמְרוּ יְתוֹמִים 'נָתַנּוּ' - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ.

יב. שְׁכִיב מְרַע[51] שֶׁנָּתַן מָנֶה לְאֶחָד וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ[52] מָנֶה זֶה לִפְלוֹנִי, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת: אִם קַיָּם הָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַשְּׁכִיב מְרַע[53] - יִנָּתְנוּ לְיוֹרְשֵׁי מִי שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ; שֶׁדִּבְרֵי[54] שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין[55] הֵן. וְאִם לֹא הָיָה קַיָּם[56] - יַחְזִרוּ לְיוֹרְשֵׁי מְשַׁלֵּחַ; שֶׁאֵין קִנְיָן לְמֵת[57].

51) גיטין יד: 52) וכלל הוא ש"הולך לאו כזכי", ואין המקבל זוכה עד שיגיע לידו (למעלה פרק ד הלכה ד) - זה אינו אלא בבריא אבל בשכיב מרע אמרו "הולך כזכי" (גמרא שם). 53) שאז יכול היה השליח לזכות בעבורו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

54) מדברי הרי"ף שם. 55) ואינו צריך קניין. ואף על פי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה ח) וכאן הרי מת המקבל בחיי השכיב מרע? - כיוון שטרח ונתן המנה לשליח בוודאי דעתו שיקנה מיד (ש"ך בחושן משפט סימן קכה סעיף קטן לו בשם בית יוסף). 56) בשעה שנתן השכיב־מרע לשליח. 57) מדברי הרי"ף שם.

יג. שְׁכִיב מְרַע[58] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[59] מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז לְפְלוֹנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְפְלוֹנִי - אֵין אוֹמְרִין: הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה[60]. לְפִיכָךְ[61], אִם לֹא הִגִּיחַ תְּשַׁע מֵאוֹת - חוֹלְקִין הַנִּמְצָא לְפִי[62] מַה שֶּׁכָּתַב לָהֶן. וְאִם[63] יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכֻּלָּן[64], מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁכָּתוּב לָהֶן[65]. כֵּיצַד[66]? הָיָה הַחוֹב אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים - בַּעַל הַמָּאתַיִם נוֹתֵן מֵאָה, וּבַעַל הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וּבַעַל הָאַרְבַּע מֵאוֹת נוֹתֵן מָאתַיִם.

58) בבא בתרא קלח. 59) והיינו, במחלק כל נכסיו ללא שיור, או במצווה מחמת מיתה. 60) שאין אדם יכול להוציא שני משפטים כאחד, והוא התכוון בעצם לתת לכולם בבת אחת, אלא שהכרחי היה לו לפרט את שמות המקבלים בזה אחרי זה. ויש אומרים שאם הסכום שווה בכולם, שהיה יכול לכוללם יחד, ולא לפרט בזה אחרי זה, - יש כאן דין קדימה (מגיד משנה). 61) מדברי הרי"ף. 62) היינו, לפי האחוזים, כמו שמסביר הרי"ף, שחלוקה זו מעמידה אותנו על רצונו של הנפטר, לתת לזה כפליים או פעם וחצי מן השני. ולעניין כתובה, עיין פרק י"ז מהלכות אישות הלכה ח. ולעניין חוב, עיין בפרק כ מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. 63) המשך הברייתא שם. 64) אחרי שכולם קיבלו את המתנה בעת אחת. והמדובר כשלא הניח נכסיו ליורשים, שאם הניח להם, גובה מהם (מגיד משנה להלן הלכה יד בשם הרשב"א). 65) היינו, לפי האחוזים כדלהלן. 66) מדברי הרי"ף, שם.

יד. אֲבָל[67] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו[68] שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְפְלוֹנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת לְפְלוֹנִי - כָּל הַקּוֹדֵם[69] בַּשְּׁטָר זָכָה. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנָיו; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפְנֵי פָנָיו.

67) לשון הברייתא, שם. 68) שכאן הוא מדגיש את הקדימה והאיחור. 69) שאם אין סכום מספיק בעיזבונו לחלוקת כולם, ייקח הראשון, שקיבל את המתנה, קודם לאלו שבאים אחריו.

טו. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר: יָדוּר פְּלוֹנִי בְּבַיִת זֶה, יֹאכַל פְּלוֹנִי פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁלֹּא[71] הִקְנָה לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁהַדִּירָה וְהָאֲכִילָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֲרֵי הֵן כְּדִבּוּר וּכְשֶׁנָּה שֶׁאֵין נִקְנִין[72]. אֲבָל[73] אִם אָמַר: תְּנוּ בַּיִת זֶה לְפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיָּדוּר בּוֹ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, אוֹ: תְּנוּ דֶּקֶל זֶה לְפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו - דְּבָרָיו קַיָּמִין; שֶׁהֲרֵי הִקְנָה לָהֶם הַגּוּף לַפֵּרוֹת[74], וְהַגּוּף דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

70) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 71) מדברי הר"י מיגאש. ולרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן) טעם אחר על אכילת פירות. 72) כלומר, אף בבריא בקניין. ואם כן גם האמירה בשכיב־מרע, שהיא במקום קניין, אינה מועילה (גמרא שם). 73) המשך המימרא שם. 74) ראה פרק כג מהלכות מכירה הלכה א.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שלא ביאר בדבריו, אם שלא ביאר מי הם המקבלים, אם שלא ביאר שיעור הדבר הניתן להם או עניינו, וכל הנמשך אחר זה, וכן לדון כוונתו במתנותיו וכל התלוי בזה ומה שהוא נמשך בזה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: נְכָסִים אֵלּוּ לְבָנַי - אֵין הַבָּנוֹת בִּכְלָלָם[3]. הָיָה[4] לוֹ בֵּן אֶחָד וּבַת, אוֹ בֵּן וּבֶן הַבֵּן[5], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמַר 'לְבָנַי', שֶׁהוּא לְשׁוֹן רַבִּים - אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא לִבְנוֹ; שֶׁהַבֵּן הָאֶחָד נִקְרָא בָּנִים[6].

2) יוצא מתוך המשך ההלכה שלפנינו. 3) דווקא בשכיב מרע אין הבנות בכלל בניו, לפי שבשעת מיתה אינו רוצה לעקור נחלה דאורייתא, אבל במתנת בריא - אף הבנות בכלל, כמפורש למעלה פרק ו הלכה יד, ועיין שם הערה פח. 4) בבא־בתרא קמג: בעיא שנפתרה על־ידי רבא ורב יוסף. 5) שאינו בכלל בניו (בבא־בתרא שם) בלשון בני אדם (רשב"ם שם). 6) כמו בבמדבר כו, ח: "ובני פלוא אליאב".

ב. שְׁכִיב מְרַע[7] שֶׁאָמַר 'נְכָסַי לְטוֹבִיָּה', וָמֵת, וּבָא אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ טוֹבִיָּה וְאָמַר 'אֲנִי הוּא' - נוֹטְלָן[8]. וְאִם הֶחֱזִיק[9] שְׁמוֹ רַב[10] טוֹבִיָּה - אֵינוֹ נוֹטְלָן[11]. וְאִם הָיָה שְׁכִיב מְרַע גַּס[12] בּוֹ וְקוֹרֵא אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ[13] - נוֹטְלָן[14].

7) כתובות פה: מימרא של רבי יוחנן. 8) אע"פ שיש בסביבה עוד אחד ושמו טוביה, שגם אותו אפשר להביא בחשבון - כיון שזה שלפנינו הזדרז לבוא, נותנים לו (שו"ע חושן־משפט סימן רנג סעיף כט). שוודאי כיוון לו, ואין חשש לרמאות, שהרי סוף הדבר להגלות (סמ"ע שם ס"ק סג). 9) שם בגמרא. 10) מוסמך להוראה. 11) מפני שאין לזהות אותו עם טוביה סתם, שלרב לא היה קורא בשמו. 12) רגיל בו. 13) בינו לבין עצמו (משנה־למלך). 14) אע"פ שקרא לו כן בפני אחרים - כיון שרגיל לקראו תמיד כן בינו לבין עצמו (משנה־למלך).

ג. בָּאוּ[15] שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מֻחְזָק שְׁמוֹ טוֹבִיָּה, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם תַּלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם[16]. אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חָכָם, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן שָׁכֵן[17] אוֹ קָרוֹב - הוּא קוֹדֵם. הָיָה[18] אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קָרוֹב - שָׁכֵן קוֹדֵם[19]. שְׁנֵיהֶם[20] קְרוֹבִים אוֹ שְׁנֵיהֶם שְׁכֵנִים אוֹ שְׁנֵיהֶם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - יַעֲשׂוּ[21] הַדַּיָּנִין כְּמוֹ שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם; כָּל מִי שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה שֶׁעַל זֶה אָמַר - נוֹתְנִין לוֹ. וְכֵן אִם הָיוּ רַבִּים.

15) המשך הסוגיא שם. 16) כי מן הסתם רוצה אדם, ההולך למות, להנות תלמיד־חכם מנכסיו, שמצוה רבה היא (ברכות לד: - רש"י). 17) כלומר, חבר הרגיל אצלו במשא ומתן (רמ"א שם). 18) בעיא שנפתרה, שם. 19) בהתאם למה שנאמר במשלי כז, י: "טוב שכן קרוב מאח רחוק". והמדובר כשהקרוב אינו ראוי ליורשו, שאם ראוי ליורשו - הוא קודם לשכן (ש"ך סימן רנג ס"ק לח בשם ה'טור'). 20) שם. 21) זהו פירושו של רבינו למונח התלמודי: שודא דדייני. והוא, שהדיינים יעשו לפי אומד דעתם, למי היתה כוונת הנותן לתת. וכן פירש רש"י שם. ברם ה'תוספות' שם, ד"ה שודא דדייני, פירשו: שהדיינים נותנים למי שהם רוצים. וראה למעלה פרק כא מהלכות מכירה הלכה טו. ומה שאמרו בתוספתא (בבא־בתרא פרק יא צוק"מ עמ' 414.18): "האומר תנו מאתים דינר ליוסף בן שמעון, והיו שם שני יוסף בן שמעון, אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולא לזה היה אוהב, אלא שניהם חולקים בשוה". - "התוספתא - כדעת רב בשני שטרות [שאמר: יחלוקו] (כתובות צד.) ואין הלכה כן [אלא כשמואל שם שאמר שודא דדייני]" - מאירי בכתובות פה: עמוד 380. וכן כתב הרא"ה שם שהתוספתא "משובשת, מדלא מייתינן לה בגמרא דילן". ועיין כסף־משנה. וכתב הש"ך (שם ס"ק לט) שהמדובר באופן שהיורשים מסכימים לשלם לאחד מהם, אבל אם רוצים לדחותם, - יכולים הם לעשות כן כמו בשני יוסף בן שמעון שיצא שטר חוב על אחד מהם, ששניהם יכולים לדחותו (פכ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה ח). וראה בלחם־משנה כאן.

ד. שְׁכִיב מְרַע[22] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

22) יוצא מתוך ההלכה הבאה. ומדובר במחלק או במצוה מחמת מיתה.

ה. אָמַר[23]: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּלְבָנַי - חוֹלְקִין: פְּלוֹנִי נוֹטֵל מֶחֱצָה, וְכָל בָּנָיו מֶחֱצָה[24]. וּמַעֲשֶׂה[25] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לְיָךְ וְלִבְנָיִךְ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הִיא מֶחֱצָה, וְכָל הַבָּנִים מֶחֱצָה.

23) בבא־בתרא קמג. כדעת רב יוסף. 24) וכך הם דברי רבי בברייתא שם: "והיתה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו". 25) בבא־בתרא שם.

ו. אָמַר: לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְלִבְנֵי פְּלוֹנִי - נוֹטְלִין בְּנֵי פְּלוֹנִי מֶחֱצָה[26], וְהַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים מֶחֱצָה.

26) לשיטת רבינו, הכלל נוטל תמיד מחצה, לא רק במקום פרט אחד כבהלכה הקודמת, אלא אף כלפי כמה פרטים.

ז. שְׁכִיב מְרַע[27] שֶׁאָמַר: יַחֲלֹק פְּלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל מֶחֱצָה[28]. תְּנוּ[29] חֵלֶק[30] לִפְלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל אֶחָד מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר[31]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה: יִטֹּל רְבִיעַ הַנְּכָסִים[32].

27) בבא־בתרא סג. ושם לא נזכר מפורש "שכיב מרע", אלא מכיון שהובא שם "האומר" - סובר רבינו שמדובר בשכיב מרע, שדבריו ככתובים וכמסורים, שהרי בבריא צריך קנין. 28) שזה כלול במילה: "יחלוק". 29) בעיא שם, שנפתרה מברייתא, שתוכנה הובא בהלכה הבאה. 30) ולא ידוע לנו "חלק" מהו? 31) והוא הפחות שבשיעורים שבהלכה הבאה. וזו היתה הכוונה של רבינא בר קיסי לפתרון הבעיא. 32) כמו שכתב הרי"ף: "שאין דרך בני אדם לומר חלק סתם על פחות מרביע". וכוונת רבינא בר קיסי בפתרון הבעיה, היתה לפתור מתחילת הברייתא "תנו חלק לפלוני בבור - אין פחות מרביע".

ח. שְׁכִיב מְרַע[33] שֶׁאָמַר: תְּנוּ חֵלֶק לִפְלוֹנִי בְּבוֹר הַיַּיִן[34] שֶׁיֵּשׁ לִי - יִטֹּל רְבִיעַ הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לֶחָבִית[35] - הֲרֵי מְעוּט[36], וְיִטֹּל שְׁמִינִית[37] הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַקְּדֵרָה[38] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשְּׁנַיִם עָשָׂר מִן הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַטָּפִיחַ[39] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר מִן הַיַּיִן שֶׁבַּבּוֹר; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלְּחֵלֶק מוּעָט נִתְכַּוֵּן[40].

33) ברייתא שם. 34) ברי"ף וברשב"ם: בור של מים. 35) למלאות מן הבור לתוך החבית. 36) שמילת ל"חבית" באה למעט ממדת הבור. כלומר, שלא צריך מן הבור, אלא בכדי למלאות חבית. 37) שכך שיערו חכמים (רי"ף שם). 38) מה שצריך לשים בקדרה, הקטנה מחבית. 39) כד קטן לשתייה. 40) שיטת הר"ח, שהלכה זו רק במתנה, אבל במקח - הדמים מודיעים, היינו, שהוא מקבל חלק לפי חשבון המעות שנתן (מגיד־משנה). אבל רבינו אינו סובר שהדמים מודיעים, כמו שנראה למעלה פכ"ז מהלכות מכירה הלכה ג (לחם־משנה).

ט. וְאֵין[41] גּוֹמְרִין מִן הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ לְדִין אַחֵר.

41) מדברי הרי"ף שם. לפי שאין אנו יודעים יפה לנמק את השיעורים האלו שנתנו כאן חכמים. ורק לענין "תנו חלק לפלוני בנכסי", למדו בכאן (רי"ף שם).

י. שְׁכִיב מְרַע[42] שֶׁאָמַר: תִּטֹּל[43] אִשְׁתִּי כְּאֶחָד מִן הַבָּנִים[44] - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִבָּנָיו. וְאִם[45] נוֹלְדוּ[46] לוֹ בָּנִים אַחַר הַצַּוָּאָה - מִצְטָרְפִין עִם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וְנוֹטֶלֶת חֵלֶק עִם כֻּלָּן. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁלֹשָׁה בָּנִים בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וּלְאַחַר זְמַן נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנַיִם - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה, שֶׁהוּא שְׁתוּת כָּל הַמָּמוֹן.

42) בבא־בתרא קכח: מימרא ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא. ואף שם לא הוזכר שכיב מרע, וראה למעלה הלכה ז והערה כו, ולהלן בהערה הבאה. 43) וזהו לשון המועיל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רק בשכיב מרע (ראה למעלה פרק ט הלכה ג). 44) היינו, חלק שוה כאחד מן הבנים. 45) כדברי התוספת של רבא, בגמרא שם. 46) ואם מתו אחר הצוואה, ונתרבה חלקם של אלה שנשארו - נוטלת אף היא כאחד מהם (רשב"ם). ויש מפקפקים בזה (מגיד־משנה בשם הראב"ד).

יא. וְאֵינָהּ[47] נוֹטֶלֶת עִמָּהֶם אֶלָּא בִּנְכָסִים שֶׁהָיוּ לוֹ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה. אֲבָל נְכָסִים שֶׁבָּאוּ לוֹ אַחַר זְמַן הַצַּוָּאָה[48] - אֵין לָהּ בָּהֶן חֵלֶק; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא בִּרְשׁוּתוֹ.

47) מדברי רבא. 48) כן גם ברשב"ם שם, ד"ה ובנכסים של עכשיו.

יב. שְׁכִיב מְרַע[49] שֶׁאָמַר: מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ לִי לִפְלוֹנִי - נוֹטֵל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[50], אֲבָל לֹא חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[51]. אָמַר[52]: כָּל מִטַּלְטְלִין שֶׁלִּי - נוֹטֵל הַכֹּל[53].

49) שם קנ. וגם שם לא הוזכר "שכיב מרע" אלא שמכיון שלא הוזכרה אלא אמירה בלי קנין, ע"כ שמדובר בשכיב מרע. 50) תשמישי הבית, שרק אלו הם בכלל "מטלטלין" בלשון בני אדם. 51) כגון בהמות (רשב"ם שם ד"ה לבד מחיטי ושערי) וסחורות ופרקמטיאות (רמ"ה), שאינם בכלל "מטלטלין". 52) שם. 53) שמילת "כל" באה לרבות, אף אלו.

יג. וְהָעֲבָדִים[54] בִּכְלַל[55] הַמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל לֹא רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מְחֻבֶּרֶת לָאָרֶץ[56].

54) בעיא בגמרא שם, שלא נפשטה, אך הרי"ף פתר אותה ממה שאמרו שם קכח. שאין המלוה גובה חובו מיתומים ומעבדים, הרי שהם כמטלטלין, כיון שאפשר להסתירם, אע"פ שמן הדין הם כקרקע. ועיין נמוקי־יוסף שם. 55) והיינו, אם אמר "כל מטלטלין שלי". שאם לא כן, הם כחיטים ושעורים (מגיד־משנה). 56) כלומר, אין נוהגים לטלטלה. אבל הריחיים העליונה, שרגילים לטלטלה כדי לתקנה, - היא בכלל מטלטלין (גמרא ורי"ף שם).

יד. אָמַר[57]: כָּל הַמִּטַּלְטֵל[58] - נוֹטֵל אַף רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.

57) שם. 58) משמע, כל מה שאפשר לטלטלו, אם כי אין נוהגים לעשות כן.

טו. שְׁכִיב מְרַע[59] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי - נוֹטֵל כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[60] וְכָל הַקַּרְקָעוֹת[61] וְהַבְּגָדִים[62] וְהָעֲבָדִים וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹפוֹת[63]. וְהַתְּפִלִּין עִם שְׁאָר סְפָרִים - הַכֹּל בִּכְלַל הַנְּכָסִים. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה - יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[64] אִם הוּא בִּכְלַל[65] נְכָסִים אוֹ אֵינוֹ[66]; לְפִיכָךְ, אִם תְּפָסוֹ - אֵין מוֹצִיאִין[67] מִיָּדוֹ.

59) שם קנ: וקנא. 60) לא נאמר מפורש בגמרא, אבל יוצא מתוך פירוט הדברים דלהלן. 61) מפורש שם. 62) גם זה מפורש שם. 63) כל זה מפורש שם. והעיר בלחם־משנה על "כספים ושטרות" שנזכרו בגמרא שם, והשמיטם רבינו. 64) בעיא שם בגמרא. 65) שהרי יכול למוכרו לצרכים מסויימים, כגון לישא אשה (שם). 66) שהרי אין לו רשות למוכרו לכל דבר. ואין להעיר: אם אינו בכלל הנכסים, למה אינו שיור במתנת השכיב־מרע, שיצריך קנין כמתנת בריא (למעלה פ"ח הלכה טו)? - שכיון שאינו בכלל הנכסים, אין זה שיור (אור־שמח). 67) למעלה (פרק ט הלכה ד) בדין ספק במתנת שכיב מרע, פסק רבינו "לא קנה", ולא כתב ש"אם תפס אין מוציאין מידו" - שם כל המתנה מוטלת בספק, אבל כאן אין ספק על עיקר המתנה, אלא על ספר־התורה אם גם הוא בכלל או לא (לחם־משנה). [וראה בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה יב, וצ"ע].

טז. שְׁכִיב מְרַע[68] שֶׁאָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בְּכוֹרִי כָּרָאוּי לוֹ[69] - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל בְּכוֹרָתוֹ.

68) בבא־בתרא קלח. בברייתא. 69) אלו הן מילים מיותרות, ולפיכך הן באות לרבות שנוטלן נוסף על חלק בכורה שלו. וראה בסמוך אם לא הזכיר מילה מיותרת זו.

יז. אָמַר[70] 'בִּבְכוֹרָתוֹ'[71] - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: רָצָה חֵלֶק בְּכוֹרָה - נוֹטֵל[72], רָצָה[73] מָאתַיִם זוּז - נוֹטֵל.

70) שם, המשך הברייתא. 71) ולא אמר: כראוי לו. 72) אם חלק הבכורה הוא יותר ממאתיים זוז, שאינו יכול לסלק אותו מהבכורה, אם כי יכול לגרוע מחלקם של יתר היורשים. ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ג, ובסמ"ע סימן רנג ס"ק יח. 73) ואם לא הזכיר לא "כראוי לו" ולא "בבכורתו", ראה לקמן.

יח. וְכֵן[74] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי כָּרָאוּי לָהּ[75] - נוֹטַלְתָּן וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם אָמַר 'בִּכְתֻבָּתָהּ' - יָדָהּ עַל הָעֶלְיוֹנָה[76].

74) המשך הברייתא שם. 75) ושוב יש כאן מילים מיותרות, הבאות לרבות את העודף על הכתובה. 76) שאינו יכול לבטל את כתובתה, ואם הכתובה יותר מהמתנה - נוטלת הכתובה.

יט. אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי כָּרָאוּי לוֹ - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל אֶת חוֹבוֹ. אָמַר 'בְּחוֹבוֹ' - אֵין לוֹ אֶלָּא חוֹבוֹ[77].

77) ואין ידו על העליונה לקחת את המתנה, אם היא יותר מחובו, מפני שאם הוא לוקח יותר מחובו, זה נראה כריבית, אחרי שהוא הזכיר "בחובו", משא"כ כשאומר "כראוי לו", שהוא דיבור המוכיח, שחייב לו הכרת תודה בעד איזו גמילות חסד, ולא כתוספת בעד ההלואה, וראה בסמ"ע שם ס"ק טז.

כ. שְׁכִיב מְרַע[78] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי וְיִשָּׁא בִתִּי - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁתֵּי מַתָּנוֹת, כָּל

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יִקַּח[79]. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה לִקַּח הַמָּעוֹת וְלֹא יִשָּׂא הַבַּת - יִקַּח. אֲבָל אִם אָמַר: יִקַּח בִּתִּי וּתְּנוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז - הֲרֵי זֶה תְּנַאי[80], וְלֹא יִזְכֶּה בַּמָּעוֹת עַד שֶׁיִּקַּח הַבַּת.

78) ביצה כ. מימרא של רב פפא. על רקע עובדא מסויימת, ולפי ביאורו של הרי"ף בבבא־בתרא פרק מי שמת (דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 79) [לולא טעם זה, היה צריך לקיים את התנאי, אע"פ שאין התנאי קיים אלא אם הוא קודם למעשה (בבא־מציעא צד.) - לדעת רבינו (בפ"ו מהלכות אישות הלכה ד) כל שלא הקדים ממש את המעשה, כלומר כל זמן שלא נתן - תנאו קיים, אע"פ שהזכיר את המעשה לפני התנאי, ועיין עוד להלן בדברי הרמב"ן]. 80) אע"פ שלא כפל תנאו, וכל תנאי שאינו כפול אינו תנאי (הלכות אישות שם הלכה ב), ואף בממון הלכה כן (עיין שם הלכה יד) - בשכיב מרע, לא הצריכו דיני תנאי כשם שלא הצריכו בו קנין, שלא תיטרף דעתו עליו (רמב"ן במלחמות שם, וראה בהערה שלמעלה).

כא. שְׁכִיב מְרַע[81] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְבִתִּי בִּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ לִכְתֻבָּתָהּ, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הָעִיר לְהוֹסִיף[82] בְּשׁוּמַת הַנְּדוּנְיָא[83] וְלִכְתֹּב שֶׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מָאתַיִם זוּז; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז סְתָם, אֶלָּא בִּכְתֻבָּתָהּ. כְּלוֹמַר: תְּנוּ לָהּ מַה שֶׁתְּהֵיֶה שׁוּמָתוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז.

81) בבא־מציעא קד: לפי מסקנת הגמרא. 82) משום כבוד הכלה. 83) שהיא מכניסה לו, ושהוא זוכה בהם, בגוף ובפירות, והוא אחראי להם ומשעבד נכסיו לשם כך, ועם פרידתה ממנו או לאחר מיתתו היא מקבלת בחזרה את תמורתם, והם "נכסי צאן ברזל" (פרק טז מהלכות אישות הלכה א) ומשום כבודה של האשה היו שמים את ערך הנדוניה שהיא מכניסה בשליש או חצי יותר משויים (פרק כג שם הלכה יא, כרבן שמעון בן גמליאל בכתובות סו:). וכמובן כשהיא יוצאת היו מנכים מן הסכום כפי המנהג שהיה להוסיף (שם הלכה יב).

כב. אָמַר[84]: תְּנוּ נְדוּנְיָא לְבִתִּי כָּךְ וְכָךְ בְּגָדִים, כָּךְ וְכָךְ כֵּלִים; הוּזְלוּ הַבְּגָדִים וְהַכֵּלִים אַחַר כֵּן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ כְּשַׁעַר הַזּוּל. וְכֵן[85] אִם אָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז דְּמֵי הַיַּיִן[86] לְבִתִּי, וְהוּקַר הַיַּיִן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[87]. מַעֲשֶׂה[88] בְּאֶחָד, שֶׁהָיָה יוֹצֵא בְּקוֹלָר[89] וְאָמַר: תְּנוּ לִפְלוֹנִי אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מֵהַיַּיִן[90] שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹנִי; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִטֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מִדְּמֵי אוֹתוֹ הַיַּיִן. שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לִתֵּן לוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[91], וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָמִים[92]; וְזֶה שֶׁיְּחַדֵּן[93], כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[94]. וְשׁוּב[95] מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: הַדֶּקֶל לְבִתִּי, וְהִנִּיחַ שְׁנֵי חֲצָאֵי דֶקֶל[96]; אָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הַשְּׁנֵי חֲצָאִים. שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן, וְהֵם שֶׁקָּרָא דֶקֶל.

וְשׁוּב מַעֲשֶׂה[97] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: תְּנוּ לִפְלוֹנִי בַּיִת הַמַּחֲזִיק מֵאָה כּוֹרִין[98], וְנִמְצָא הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לְזֶה הַמְצַוֶּה מַחֲזִיק מֵאָה וְעֶשְׂרִים; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זָכָה בְּבֵית זֶה[99]. שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁכַּוָּנָתוֹ לָזֶה[100] הָיְתָה; שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן[101] - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן[102]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

84) כתובות נד. מימרא של רב אידי בר אבין. ואין אנו אומרים, שיתנו לה דמים לפי השער של שעת הצוואה. ואם הוקרו הבגדים והכלים, הפסידו היתומים, וצריכים לתת כשעת היוקר (מגיד־משנה). 85) אף זה שם נד: מימרא של רב יוסף. 86) בגמרא שם: "מן חמרא" (=מן היין), ורבינו גרס שם "מדמי חמרא". וכן גרסו הרי"ף, הראב"ד (הובא ברשב"א לגיטין סו.) והמאירי שם. שאילו אמר "מן חמרא" - דינו מבואר להלן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ארבע. 87) שהרי דמי היין ציוה לתת לה, ולא יין. 88) גיטין סה: סו. 89) בסוגר שעל הצואר מבית הסוהר לגרדום. 90) לא אמר "דמי היין", ולא אמר "יין במשקל". 91) שהרי לא הזכיר "משקל". 92) אע"פ שלא הזכיר "דמי היין". 93) לומר: "של מקום פלוני", שזה מוכיח כאילו הכוונה למשקל ארבע מאות זוז מאותו יין, שאם היתה כוונתו לדמי היין, למה הזכיר יין של מקום פלוני. 94) [שלא יוכלו היתומים לדחותו (רמב"ן ורשב"א שם בשם ר"ח) כלומר: אם היה אומר "ארבע מאות זוז מיין שלי", ולא היה מפרש "מהיין של מקום פלוני" - היו יכולים לדחותו שליין קבור שיש לו באיזה מקום, התכוון. וכמו שאמרו בגיטין יג. "שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני מנכסי, מנה זה נותנין, מנה סתם אין נותנין, חיישינן שמא מנה קבור קאמר". ואע"פ שבמסקנא שם אמרו: "והלכתא - לקבורה לא חיישינן", וכן פסק רבינו למעלה פרק י הלכה א - כתב כן לייפות את כחו "להסתלק מן הדינים והטענות", כלשון רבינו בפכ"ד מהלכות מכירה הלכה יד. ובגמרא שם שלפנינו שם: "מחמרא, כדי לייפות כחו", ופירש"י לא הזכיר בפירוש לא "יין" ולא "דמי יין" (ועיי"ש מה שכתב במה שאמרו "כדי לייפות כחו"). ומתוך דברי רבינו, נראה שגרס שם: "מחמרא דנהר פניא, כדי לייפות כחו"]. 95) כתובות קט: בעיית רב אשי שנפשטה על־ידי אבימי מהגרוניא בשם רבא. 96) שיש לו שותפות בשני דקלים נפרדים, בכל אחד מהם - חצי. ונחלקו המפרשים בדבר: יש אומרים שהניח גם דקלים אחרים, והספק היה אם יכולים היורשים לדחותה ולתת לה שני חצאים אלה, ופסקו להלכה שידה על התחתונה (רש"י שם). ויש מפרשים, שלא הניח אלא שני חצאים אלה, והספק היה אם יכולה ליטלם, כיון שאינו דקל שלם, ופסקו להלכה שיכולה ליטלם. ולפי דעה זו, אם יש לו דקלים אחרים בוודאי יכולה לתבוע דקל שלם (רא"ש שם סימן יד). וכתב הבית־יוסף בסימן רנג, שדעת רבינו נוטה כדעה השניה, ועיין מגיד־משנה. 97) בבא־בתרא עא. כדעת רב אשי. 98) בכ"י תימן: "כדין", וכ"ה בדפוס רומי. והיינו "מאה גולפי" שבגמרא שם. שאפשר לסדר על פני השטח שלו, באורך וברוחב - מאה כדים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

99) אם אין לו אחר פחות מזה. 100) למרות שהוא יותר גדול משהוא אמר. 101) שם, בדברי רב אשי. 102) ואין אנו אומרים כמר זוטרא שהתכוון לתת לו רק שטח של מאה כורים מתוך הבית, והיתר השאיר ליורשים (רשב"ם שם ד"ה מאה ועשרים).

כג. שְׁכִיב מְרַע[103] שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל[104] בְּכָל שַׁבָּת, אוֹ[105] שֶׁאָמַר: אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא סֶלַע בְּכָל שַׁבָּת - נוֹתְנִים לָהֶם כָּל צָרְכָּן[106]; שֶׁלֹּא[107] נִתְכַּוֵּן זֶה לְהַרְעִיב אֶת בָּנָיו, אֶלָּא לְזָרֵז אוֹתָם, שֶׁמָּא יַרְוִיחוּ בְּהוֹצָאָה[108] יוֹתֵר מִדַּי.

103) ברייתא בכתובות סט: 104) חצי סלע. 105) כרב חסדא בשם מר עוקבא (שם ע.) שסיכם את ההלכה בניגוד לנאמר בברייתא. 106) שבוודאי זה היה רצונו, כדלקמן. 107) גמרא שם. 108) כלומר, ירחיבו ויגדילו הוצאתם.

כד. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: אַל תִּסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[109]. אַל[110] תִּקְבְּרוּהוּ מִנְּכָסָיו[111] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ שֶׁיָּחוּס עַל מָמוֹן בָּנָיו וְיַפִּיל עַצְמוֹ עַל הַצִּבּוּר, שֶׁאָסוּר לְהַנִּיחוֹ בְּלֹא קְבוּרָה[112], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְקָבְרוֹ מִנְּכָסָיו.

109) בסנהדרין מו: נסתפקו בזה אם כבוד המת הוא ויכול לוותר עליו, או הוא כבוד החיים, ואין בידו לוותר, ונפשטה מברייתא של רבי נתן שהוא כבוד המת. וכן פסק רבינו בפרק יב מהלכות אבל, הלכה א. 110) כתובות מח. מימרא של רב מתנה. 111) אלא מן הצדקה (רש"י שם). 112) שהקבורה מצוה הי, א שנאמר כי קבור תקברנו (הלכות אבל שם). וכל המלין מתו עובר עליו בלא־תעשה (סנהדרין מז:). ואם ציוה שלא לקברו כלל, בעיא היא בסנהדרין שם, וראה בהלכות אבל שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שנתן נכסיו ליורשיו או לאחד מהן והתנה בהן, וכן כל הנותן נכסיו לאחר ואחריו לאחר מה דינן, והנותן נכסיו לאחר מותו, וכל הדומה לזה. ונסתיים הפרק בביאור שראוי לחסידים להסתפק במה שיש להם ולא יקבלו מתנות שנאמר ושונא מתנות יחיה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר[3]: בְּנִי[4] פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי[5] - הֲרֵי זֶה יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ[6], וְלֹא יִירָשׁוּהוּ שְׁאָר הַבָּנִים. וְכֵן[7] אִם אָמַר עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ אָח בֵּין הָאַחִין, אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[8] - דְּבָרָיו קַיָּמִין.

2) בבא־בתרא קל. במשנה, וכרבי יוחנן בן ברוקה, שנפסקה הלכה כמותו, שם בגמרא. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא - לא (להלן הלכה ב). 3) דוקא אמר, אבל כתב - לא קנה בנו, שלא כתב אלא לעשותו אפוטרופוס (למעלה פ"ו הלכה ב, ולהלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 4) אבל למי שאינו ראוי ליורשו, אינו יכול להוריש במקום שיש יורשים (גמרא שם, וכ"ה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה א). 5) דוקא כשאומר בלשון ירושה, אבל אם אמר בלשון מתנה - אין הבדל בין בריא לשכיב מרע, ובין מי שראוי ליורשו לבין מי שאינו ראוי ליורשו - בכל אופן יכול ליתן כאוות נפשו (להלן הלכה ה, והלכות נחלות שם הלכה ה). 6) ולמדו כן מהפסוק (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" - "התורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה" (בבא־בתרא שם) שהרי לא נאמר שינחלו בניו אלא הנחילו את בניו - הרי שהוא המנחיל לכל מי שירצה מבניו (רשב"ם שם). והמדובר במקרה שאין בכור, שאם יש בכור - לא אמר כלום, שנאמר "לא יוכל לבכר וגו'" (הלכות נחלות שם הלכה ב). 7) ברייתא שם. 8) בבת בין הבנות, כשאין בנים; באח בין האחים, כשאין לא בנים ולא בנות. ובשאר יורשין, כשרק הם היורשים, ואין אחרים קודמים להם.

ב. אֲבָל הַבְּרִיא[9] - אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין[10].

9) שנתן כל נכסיו לאחד מיורשיו, בלשון ירושה, ובקנין, כדין מתנת בריא. 10) שם קלא. בעיא של רבא. ולדעת רב האי, הרי"ף ור"י מיגאש, היא בעיא שלא נפתרה "ולא עבדינן בה עובדא" (=לא עושים בה מעשה), וראה 'נמוקי יוסף', שאפילו תפס המקבל מוציאים ממנו, וכן נראה מלשון רבינו. וראה למעלה פי"א הלכה טו והערה סו. ולהלן בהלכות נחלות שם הלכה ד, ובלחם־משנה שם.

ג. שְׁכִיב מְרַע[11] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי[12], וְאַחֲרָיו[13] לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן[14].

11) בבא־בתרא קלז. ברייתא, וכרבן שמעון בן גמליאל, שכן פסק רבי יוחנן שם, הלכה כמותו. ודוקא שכיב מרע. 12) כלומר: נכסי במתנת שכיב מרע לפלוני, שאינו ראוי ליורשו. 13) אחרי מותו של פלוני, והוא־הדין אם אמר לו "אם תמות" ('טור' חושן־משפט סימן רמח, בשם רבינו יונה). 14) שכל זמן שהמתנה בידו - היא כולה שלו, גם הגוף וגם הפירות, ולפיכך יכול למכרה. ואז אין לו לשני כלום, ראה להלן הלכה י. אבל מה ששייר יש לו, לפי שאמר "ואחריו לפלוני", והמקבל הראשון אינו ראוי ליורשו, ואין זו אלא מתנה שיש לה הפסק.

ד. וְאִם[15] הָיָה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[16], כְּגוֹן שֶׁהָיָה בֵּן מִכְּלַל הַבָּנִים[17] - אֵין לַשֵּׁנִי כְּלוּם[18]; שֶׁכָּל לְשׁוֹן מַתָּנָה[19] לְיוֹרֵשׁ הֲרֵי הוּא כִּלְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, וִירֻשָּׁה אֵין לָהּ הֶפְסֵק[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי'.

15) שם קלג. בשם רב אחא בנו של רב עויא. 16) אע"פ שגם השני ראוי ליורשו (מגיד־משנה). 17) ובאופן שאין חשש שלא עשאו אלא אפוטרופוס, כגון ששייר משהו, שלא נתן לו כל נכסיו (לעיל פ"ו ה"ב) או שהיה באמירה בלבד (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). והוא־הדין לבת בין הבנות במקום שאין בנים, ולאח בין האחים אם אין לו בנים ובנות. 18) אם מת הראשון, אלא הכל ליורשין. 19) כן דעת הגאונים, שאפילו כתב במפורש לשון מתנה, הרי זו ירושה (אם לא שכתב במפורש שאינו נותן בירושה אלא במתנה, כדלהלן). ויש חולקים על זה (מגיד־משנה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

20) מימרא של רב אחא שם, שמכיון שעשאו ליורש, אינו יכול שוב להפסיק את שלשלת הירושה, ומגלה את רצונו בזה, שאין אדם מתנה לעקור דבר מן התורה (רשב"ם שם).

ה. אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁנָּתַן מַתְּנַת בְּרִיא[21] עַל דֶּרֶךְ זֶה, וְכָתַב לָזֶה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לְפִלּוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשַּׁיֵּר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה הָרִאשׁוֹן[22] רָאוּי לְיָרְשׁוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[23].

21) דוקא בלשון מתנה, שהרי בלשון ירושה אין דבריו קיימים כלל, כמבואר למעלה הלכה ב. 22) [כוונת רבינו להשמיענו, שמה ששייר ראשון יש לו לשני, וכפי הנוסח שכתב להלן הלכה ו: "השני קונה מה שמשייר הראשון"]. 23) אחרי שבריא אין בכחו להנחיל למי שירצה בתורת ירושה, וכל כחו אינו אלא בלשון מתנה - מתנה יש לה הפסק, ויש לשני מה ששייר ראשון.

ו. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לְפִלּוֹנִי, וְהָיָה רִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ וְאָמַר: לֹא מִשּׁוּם יֵרֵשָׁה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ, שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא בְּמַתָּנָה, וַהֲרֵי הִפְסַקְתִּיהָ - הַשֵּׁנִי קוֹנֶה מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר הָרִאשׁוֹן[24]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן הַמָּעוֹת עַל יַד שָׁלִישׁ[25], אוֹ שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל בְּכָל שַׁבָּת, וְלֹא מִשּׁוּם יֵרֵשָׁה אֲנִי נוֹתְנָם לָהֶם, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַנְּכָסִים אַחַר מוֹתָם יִהְיֶה לְפִלּוֹנִי - אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל[26], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם[27].

24) דבר זה למד רבינו, ממה שאמרו (בבא־בתרא קכט:): "האומר תנו שקל לבני בשבת, וראויין ליתן להם סלע, נותנין להם סלע וכו' ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם כו' אין נותנים להם אלא שקל" - הרי שאפילו בבנו אם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם - יורשים האחרים, ושם בברייתא במימרא של רב אחא בריה דרב עויא מפורש שאמר למי שראוי ליורשו: נכסי לך ואחריך לפלוני - אין לשני במקום ראשון כלום (הובא למעלה הלכה ד) - אלא על־כרחנו שכאן באומר תנו שקל לבני, מדובר כשפירש ואמר לא משום ירושה אני נותן, אלא משום מתנה, ועיין ראב"ד. וראה להלן הערה הבאה. 25) אפילו אם נתן סתם, ולא פירש שאין זה בירושה אלא במתנה שיש לה הפסק - כיון שלא בא ליד היורשים אלא מסר לשליש עבורם, יעשה שליש מה שהושלש בידו. וכן כתב ה'בית יוסף' סימן רמח, בשם הר"ן. ובסברא זו מתרץ שם את הסתירה שהובאה למעלה בהערה הקודמת. 26) בניגוד למה שכתב בפרק יא הלכה כג. 27) שבשני האופנים הנ"ל אין אנו אומרים שכוונת הצמצום היתה לזרז אותם (כמו בפרק יא שם), אלא לחסוך מן הנכסים למען האחרים, המקבלים נכסיו לאחרי מותם של אלה.

ז. נְכָסַי[28] לְפִלּוֹנִי, וְאַחֲרָיו לְפִלּוֹנִי: מֵת רִאשׁוֹן - קָנָה שֵׁנִי; מֵת שֵׁנִי - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל יוֹרְשֵׁי הַשֵּׁנִי[29]; מֵת שֵׁנִי בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן - יִהְיוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן.

28) ברייתא בבבא־בתרא קכט: ושם מעשה בשלשה מקבלים, ורבינו כתב בשנים והוא־הדין לשלשה (ראה מגיד־משנה). 29) שכיון שבשעת מותו של ראשון אין השני בחיים, אינו זוכה בנכסים אלו. שהנותן לא כיון ליורשי השני אלא לשני עצמו.

ח. וְאַף עַל פִּי[30] שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, אָסוּר[31] לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר וְלִתֵּן גּוּפוֹ, אֶלָּא אוֹכֵל הַפֵּרוֹת[32] עַד שֶׁיָּמוּת וְיִזְכֶּה הַשֵּׁנִי.

30) שם קלז. כרשב"ג בברייתא השנייה, הנראית כסותרת לברייתא הראשונה (שבהלכה ז). וכפי שפורשו הדברים בשקלא־וטריא שם. 31) שברייתא ראשונה - בדיעבד, וברייתא שניה - לכתחילה. כדי שיתקיים רצונו של הנותן, שהשני יזכה אף הוא בנכסים. 32) או מוכר אותם לאחרים.

ט. וְאִם[33] עָבַר הָרִאשׁוֹן וּמָכַר וְנָתַן בְּמַתָּנָה - אֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי לֹא מִן הַגּוּף וְלֹא מִן הַפֵּרוֹת אֶלָּא הַנִּשְׁאָר. וְכָל הַמַּשִּׂיא[34] עֵצָה לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר - נִקְרָא רָשָׁע[35]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן עֲבָדִים וְהוֹצִיאָן הָרִאשׁוֹן לְחֵרוּת[36], אוֹ כֵּלִים וַעֲשָׂאָן תַּכְרִיכִים לְמֵת[37] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין.

33) כרשב"ג בברייתא הראשונה שם. 34) מימרא של אביי, שם. 35) רק המשיא נקרא רשע, אחרי שהוא חוטא ולא לו, אבל מקבל המתנה עצמו שמכר, שעשה זאת להנאתו - אף כי עשה איסור, אינו נקרא רשע (רשב"ם שם). 36) מימרא של רבי זירא בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר ב'עשה' (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), ויש כאן טענה שמא לא נתן לו על־מנת שיעשה עבירה בנכסיו - בכל זאת מה שעשה עשוי (שם בגמרא). 37) מימרא של רב יוסף בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהם אסורים בהנאה כדין כלי המת (פי"ד מהלכות אבל, הלכה כא) ויש כאן טענה שמא לא נתן אלא על־מנת שיהנו בני אדם מנכסיו, ולא על־מנת לאסרם בהנאה - בכל זאת מה שעשה עשוי (גמרא שם).

י. בַּמֶּה[38] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּכַר הָרִאשׁוֹן אוֹ נָתַן מַתָּנָה[40] לַאֲחֵרִים; אֲבָל אִם מְכָרָן הָרִאשׁוֹן אוֹ נְתָנָן לִבְנוֹ מַתָּנָה אוֹ לְאֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[41]. וְכֵן[42] אִם נְתָנוֹ[43] מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁאֵין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[44], וּכְשֶׁיָּמוּת[45] יִקְנֶה הַשֵּׁנִי[46].

38) שם קלז: מימרא של רב הונא בנו של רב יהושע, במעשה שהיה. 39) שאם עבר ומכר - אין השני מוציא מיד הלקוחות. 40) מתנת בריא. 41) שכוונת הנותן כשאמר "ואחריך לפלוני", לא היה בדעתו שיוכל המקבל הראשון לתתם לבניו או ליורשיו, שאם כן לא עשה ולא כלום - שכל מה שיש לאדם הוא נותן לבניו. אבל כשאינו יכול לתתם לבניו או ליורשיו, אע"פ שיוכל לתתם לאחרים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אין אדם חוטא (שהרי אסור למכור ולתת לאחרים כנ"ל הלכה ח) ונותן לאחרים (מגיד־משנה). ולרשב"ם והראב"ד פירוש אחר בדברי הגמרא שם. 42) שם קלז. מימרא של רבי יוחנן. 43) מקבל־מתנה ראשון זה. 44) מימרא של אביי שם. וכן פסק רבינו למעלה פ"ח הלכה ט. 45) היינו, בשעת מיתה, לפני גמר המיתה, שהנותן רצה לְזַכּוֹת בנכסים את המקבל הראשון רק כל זמן שהוא זקוק להם, ולא כשהוא עומד למות, ואינו יכול להנות מהם, שאז רוצה הוא שיעברו לאחרים. אבל שכיב מרע הנותן נכסיו לאחרים, מעוניין הוא להחזיק בהם עד הרגע האחרון, ולפיכך אינו זוכה המקבל אלא לאחר גמר המיתה, ראה רשב"ם שם ד"ה וכבר קדמו. [והמדובר כשהנותן נתן לראשון ולשני במתנת שכיב מרע, אבל אם נתן במתנת בריא ובקנין, אין צריך לדקדק שהשני קודם למקבל מהראשון, אלא אפילו שניהם שווים - השני קודם, שהרי הוא קונה מן התורה, ואילו המקבל מהראשון אינו זוכה אלא מדין מתנת שכיב מרע, שחכמים עשו דבריו ככתובים וכמסורים, וראה למעלה פ"ח הלכה ט, ובהערה נו שם]. 46) שהוא, הזוכה בגמר מיתה, קודם למקבל מן הראשון בתורת מתנת שכיב מרע, שאינו זוכה אלא לאחר מיתה.

יא. הָיָה חוֹב עַל הָרִאשׁוֹן אוֹ כְּתֻבַּת אִשָּׁה[47], וּבָאוּ לְבֵית דִּין לְהִפָּרַע מִנְּכָסִים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹן קַיָּם - אֵין בֵּית דִּין מַגְבִּין אוֹתָם מִגּוּף הַנְּכָסִים[48], אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת בִּלְבַד[49] שֶׁמִּין לָהֶם. מֵת הָרִאשׁוֹן, וּבָא בַּעַל חוֹבוֹ וְאִשְׁתּוֹ לִגְבּוֹת מִנְּכָסִים אֵלּוּ - אֵין מַגְבִּין לָהֶם כְּלוּם[50]. אֲפִלּוּ עֲשָׂאָן אַפּוֹתֵיקִי[51], אוֹ שֶׁיִּחֲדָן לְאִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ - אֵינָן גּוֹבִין מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן שֶׁל שֵׁנִי.

47) כגון שגירש את אשתו. 48) אע"פ שאמרנו לעיל (הלכה ט) שאם עבר ומכר או נתן, אין השני מוציא מיד הלקוחות - כל זמן שלא גבה המלוה בחובו ולא גבתה האשה בכתובתה, אע"פ שהנכסים משועבדים להם, אין זה כעבר ומכר או נתן במתנה, שהרי יכול לסלק חובו במעות, וכן יכול לסלק הכתובה במעות (מגיד־משנה). ומהר"ם מרוטנבורג חולק על רבינו ('טור' סימן רמח). 49) שהם שלו, והוא יכול למכרם אפילו לכתחילה (למעלה הלכה ח). 50) לא מן הגוף ולא מן הפירות, שלאחר מותו אין לו כלום, שהכל שייך לשני (סמ"ע שם סעיף־קטן יח). 51) שמייחד נכסים מסויימים לגביית החוב. והיא מילה יוונית, ופירושה משכון ושעבוד (מוסף הערוך, ערך אפתק ב). ויש אומרים שהיא נוטריקון "אפה (=על פה) תהא קאי", כלומר, ממנה תתבע חובך (ערוך שם, ורש"י ב"ק יא:).

יב. שְׁכִיב מְרַע[52] שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה פְּנוּיָה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרַיִךְ לְפִלּוֹנִי, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת[53] - בַּעַל לוֹקֵחַ הוּא[54], וְאֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[55]. וְאִם[56] אָמַר לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה: נְכָסַי לִיךְ, וְאַחֲרַיִךְ לְפִלּוֹנִי, וָמֵתָה - הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בִּנְכָסִים עַל תְּנַאי זֶה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה, נִמְצָא כְּאִלּוּ אָמַר לָהּ בְּפֵרוּשׁ: אַחֲרַיִךְ יִקְנֶה פְּלוֹנִי, לֹא הַבַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה[57] נְכָסִים אֵלּוּ כְּשֶׁהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[58], וּמֵתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - יַעַמְדוּ נְכָסִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[59]. שֶׁאִם יוֹצִיא הַבַּעַל מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מִפְּנֵי שֶׁמָּכְרָה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה[60] - הֲרֵי הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[61], וְהַלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וּמוֹצִיא מִיַּד הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי מָכְרָה לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, וְאֵין בִּשְׁלִשְׁתָּן מִי שֶׁהוֹצִיא מָמוֹן אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ[62], וּלְפִיכָךְ תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ. מַעֲשֶׂה[63] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: נְכָסַי לְאִמִּי[64], וְאַחֲרֶיהָ לְיוֹרְשַׁי, וְהָיְתָה לוֹ בַּת נְשׂוּאָה, וּמֵתָה הַבַּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּבְחַיֵּי אֵם אָבִיהָ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הַזְּקֵנָה; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[65]: אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן נְכָסִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא זָכְתָה בָּהֶן הָאִשָּׁה אֶלָּא אַחַר שֶׁמֵּתָה[66]. אֲבָל אִם הִנִּיחָה[67] הַבַּת בֵּן אוֹ בַּת, הָיוּ יוֹרְשִׁין הַנְּכָסִים; שֶׁמַּשְׁמַע יוֹרְשִׁין וַאֲפִלּוּ יוֹרְשֵׁי יוֹרְשִׁין[68]. וְאִלּוּ אָמַר: וּכְשֶׁתָּמוּת הַזְּקֵנָה הֲרֵי הֵן לְבִתִּי מֵעַכְשָׁו, הָיָה[69] הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ[70].

52) כתובות צה: מימרא ראשונה של אביי, וכמו שפירשו אותה בשקלא־וטריא שם. 53) אבל אין להשיא לה עצה זו כדי להבריח את הנכסים מן השני (שם בגמרא, וכמו שאמרנו למעלה הלכה ט). 54) מתקנת אושא (כתובות נ.). 55) כאילו מכרה לאחר (למעלה הלכה ט). 56) מימרא שניה של אביי, וכמו שפירשוה שם. 57) זו שאמר לה שכיב מרע, כשהיא נשואה: "נכסי ליך ואחריך לפלוני". 58) שאם היה המדובר בנכסיה (=נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל) הבעל מוציא מיד הלקוחות (פכ"ח מהלכות אישות הלכה ז). 59) היינו שלכתחילה מעמידים הנכסים בידי הלוקח, שהרי בסופו של דבר הם עתידים לעמוד בידו, ולמה צריך לטרוח בחינם (מגיד־משנה). וזה בניגוד לפירוש רש"י שם ד"ה ומוקמינן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ומוקמינן. 60) שאילו מכרה כשהיא ארוסה, אינו מוציא מיד הלוקח, שאין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנוס (הלכות אישות שם הלכה ח). 61) שכיון שהשכיב־מרע אמר לה כשהיא נשואה, הרי זה כאילו אמר לה: אחריך ולא הבעל, כנ"ל. 62) לפי שבאמת הדברים חוזרים וסובבים, שהרי מיד כשהלוקח מחזיקם בא שוב הבעל ונוטל, ושוב בא השני ומוציא מיד הבעל, ושוב הלוקח מוציא מיד השני וחוזר חלילה וכו' וכו' ולפיכך קבעו חכמים שהנכסים נשארים ביד מי שהוציא ממון, הוא הלוקח (גמרא שם). 63) בבא־בתרא קכה: 64) שם: "לסבתא", ומפרש הרשב"ם: "לזקנתי". ורבינו מפרש: "סבתא" ביחס לבתו, והיא - אמו. 65) בבא־בתרא שם. 66) וכן פסק רבינו בפ"א מהלכות נחלות הלכה יא. 67) כ"ה בכ"י תימן. 68) כרב הונא, שם. אחרת היו זוכים בהם יורשי הסבתא, כדין מת שני בחיי הראשון (למעלה הלכה ז). 69) יוצא מתוך הסברת רבי אלעזר לדברי רב הונא, וכן דייק הרי"ף שם. ויש חולקים בזה (מגיד־משנה). 70) שאין זה "ראוי" אלא מוחזק ביד

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

הבת למפרע. ושכתוצאה מזה אם מכרה האם, בטל המכר למפרע (רשב"ם שם).

יג. הַכּוֹתֵב[71] נְכָסָיו לִבְנוֹ[72] וּלְאַחַר[73] מוֹתוֹ[74] - הֲרֵי הַגּוּף שֶׁל בֵּן מִזְּמַן הַשְּׁטָר, וְהַפֵּרוֹת לָאָב עַד שֶׁיָּמוּת[75]. לְפִיכָךְ[76]: הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[77], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְתוּנִין לַבֵּן; וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[78], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. מֵת הָאָב וְהִנִּיחַ[79] פֵּרוֹת מְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע[80] - הֲרֵי הֵן שֶׁל בֵּן[81], מִפְּנֵי[82] שֶׁדַּעְתּוֹ[83] שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[84]. הָיוּ[85] תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר[86] - הֲרֵי הֵן שֶׁל יוֹרְשִׁין[87]. עָבַר[88] הָאָב וּמָכַר[89] - מְכוּרִין[90] עַד שֶׁיָּמוּת, וּכְשֶׁיָּמוּת הָאָב מוֹצִיא הַבֵּן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. וְאִם[91] הָיוּ שָׁם פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין[92] - שֶׁמִּין[93] אוֹתָם לַלּוֹקֵחַ[94], וְנוֹתֵן הַבֵּן דְּמֵיהֶם. הָיוּ תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ. עָבַר[95] הַבֵּן וּמָכַר - אֵין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[96] עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. מָכַר[97] הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב, וּמֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - כְּשֶׁיָּמוּת הָאָב קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין לָאָב אֶלָּא פֵּרוֹת, וְקִנְיָן[98] פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[99].

71) בבא־בתרא קלו. במשנה, כדעת ר' יוסי. 72) והיו לו עוד בנים אחרים. 73) בכ"י תימן: "לאחר". וכ"ה במגדל־עוז ובמגיד־משנה. 74) ובשטר כתוב זמן הנתינה, והרי זה כאילו היה כתוב: "מהיום ולאחר מותו", לפי שיטת רבי יוסי (שם), שהלכה כמותו, וראה להלן הלכה טו. 75) כן פירשו בגמרא שם, את שני הביטויים האלה: "מהיום" ו"לאחר מותו", שלכאורה הם סותרים זה את זה, - שכוונתם: גוף מהיום, ופירות לאחר מיתה, שכל זמן שאפשר לנו לפרש את דבריו, שלא תהיה בהם סתירה, אנו עושים זאת. ועיין רשב"ם שם ד"ה גט ואינו גט, וראה בהלכה הבאה. 76) משנה, שם. 77) כלומר: מכירה סתם, שמשמע גם הגוף וגם הפירות. 78) אף כאן מכירה סתם, כנ"ל. 79) יוצא מתוך המשנה, שם קלח: כמו שהסיקו בגמרא (שם קלט.). 80) שעל־פי הדין הם שייכים לכל היורשים, שהרי הפירות הם של האב ולא של הבן המקבל. 81) של בן זה, שלו כתב נכסיו, ולא של בניו האחרים. 82) מימרא של עולא, בגמרא שם. 83) ואנו אומרים שבשעת מיתתו מחל לבנו (הרי"ף). 84) ראה למעלה פרק ח הלכה ה. ואלמלא סברא זו - שייכים הפירות לכל היורשים, ראה להלן הערה צב. 85) משנה, שם. 86) שהם כתלושים, ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה יז. 87) שהרי לא נתן לבן אלא גוף הקרקע, ואילו הפירות נשארו לאב, ובמותו נפלו לירושה לפני כל בניו. 88) משנה, שם קלו. 89) סתם ולא פירש שמוכר רק הפירות (רשב"ם). 90) היינו, הפירות. אבל גוף הקרקע, אינו מכור, שהרי אינו שלו, מכיון שנתנה לבנו. ואם רצה הלוקח לחזור בו מן המקח, חוזר בו, שהרי הוא רצה לקנות גם הגוף וגם הפירות (נמוקי־יוסף). 91) בבא־בתרא קלט. 92) לקרקע, וצריכים לה, שלא הגיעו להבצר. 93) מה שוים במצב זה, שהם מחוברים וצריכים עוד לקרקע. 94) שהרי על־פי הדין הם של האב, וכשמכר האב ללוקח - הכל ללוקח. אלא שאם עודם ברשות האב בשעת מיתתו, הוא מוחל אותם לבנו, מפני שדעתו קרובה אליו, כמבואר למעלה, וראה מגיד־משנה. 95) בבא־בתרא קלו. במשנה. 96) כלומר: בפירות. 97) בבא־בתרא שם, פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, והלכה כריש לקיש. 98) בגמרא שם תלו הלכה זו בעיקרון זה, אם קנין הפירות כקנין הגוף, ואז אינו יכול למכור, או לאו כקנין הגוף, ואז יכול היה הבן למכור. 99) כריש לקיש שם. שהלכה זו היא בין שלושת ההלכות שרבא פסק כריש לקיש ביבמות לו. ולרבי יוחנן הסובר קנין פירות כקנין הגוף, אין מכירתו של הבן מכירה, אלא אם מת האב בחייו, שבאו הנכסים לרשותו, אבל אם מת הבן בחיי האב, שלא באו הנכסים לרשותו של הבן, הרי הנכסים נחשבים כאילו הם של האב, אע"פ שאין לו אלא פירותיהם - שקנין פירות כקנין הגוף.

יד. מַתְּנַת[100] בְּרִיא[101] שֶׁכָּתוּב בָּהּ "מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה"[102] - הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; שֶׁמַּשְׁמַע דְּבָרִים אֵלּוּ: שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה הַגּוּף מֵהַיּוֹם, אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

100) ברייתא שם קלה: וכפירושה על־ידי אביי. 101) והיינו, שעשה בה קנין ככל בריא, ראה סמ"ע סימן רנז ס"ק יא. 102) רק לענין זה, דינה כמתנת שכיב מרע, אבל לענין חזרה, אין דינה כמתנת שכיב מרע שיכול לחזור בו, אלא מכיון שעשה קנין אינו יכול לחזור בו. וכן פירשו רשב"ם ורמב"ן. ויש אומרים, שגם לענין חזרה - דינה כמתנת שכיב מרע (מגיד־משנה).

טו. שְׁטַר[103] מַתָּנָה[104] שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁיִּקְנֶה פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְאַחַר מִיתָה, בֵּין שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר קִנְיָן[105] בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ קִנְיָן[106], כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב בּוֹ זְמַן וּבִזְמַן זֶה חַי הָיָה, הַזְּמַן מוֹכִיחַ[107] שֶׁמֵּחַיִּים הִקְנָה לוֹ[108], וְאֵינוֹ זוֹכֶה[109] אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[110]; שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַקְנוֹת לוֹ בִּשְׁטָר זֶה לְאַחַר מִיתָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בּוֹ זְמַן[111]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ "מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה" - קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה. וְזֶה שֶׁכּוֹתְבִין בְּכָל הַמַּתָּנוֹת וְהַמִּמְכָּרוֹת "מֵעַכְשָׁו" וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר הַזְּמַן - לְהַרְוִיחַ הַדָּבָר כּוֹתְבִין בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ[112].

103) כרבי יוסי, שם קלו. במשנה, ולא כרבי יהודה החולק עליו שם. וכמו שפסק רב הלכה כמותו (שם). 104) של בריא (סמ"ע סימן רנז ס"ק א). ואילו מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין - כיון שאינו צריך קנין, יש חשש שנתכוון להקנות בשטר לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה י). ולדעת ה'נמוקי יוסף' (בבא־בתרא פרק ט דפוס ווילנא עא ע"ב) מתנת שכיב מרע שכתוב בה מהיום, דינה כמתנת בריא וזקוקה לקנין, וראה להלן הערה קט. 105) שזה אף רבי יהודה מודה, כמו שהעלו בשקלא־וטריא שם. 106) אלא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השטר עצמו משמש קנין כשהגיע ליד המקבל (פ"א מהלכות מכירה הלכה ז). 107) כדברי רב נחמן בשיטת רבי יוסי, וכן מפורש בברייתא של רבי יוסי שם. 108) גוף הקרקע. 109) לאכול פירותיה. 110) וכלל הוא בידינו: "אין שטר לאחר מיתה" (בבא־בתרא קנב.). 111) [כל זה אינו אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע אין הזמן מוכיח, כי ודאי לא נתכוון להקנות אלא לאחר מיתה, ראה למעלה פ"ח הלכה י, והערה סב]. 112) ראה ברשב"ם (שם קלו.) ד"ה מוכיח.

טז. בְּרִיא[113] שֶׁנָּתַן מַתָּנָה וְכָתַב בַּשִּׁטָּר 'מֵחַיִּים וּבַמָּוֶת' - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה[114] מֵחַיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ 'מֵחַיִּים'[115]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת' - כְּמִי שֶׁאוֹמֵר 'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', וּכְמוֹ נוֹיֵי הַשִּׁטָּר הוּא זֶה.

113) יוצא מתוך פלוגתת רב ושמואל (שם קנג.), שבו נפסקה ההלכה כרב, הובאה למעלה פרק ח הלכה יט, ונראה משם שרק בשכיב מרע כוונתו לאחר מיתה, וזה שכתב "מחיים" הוא לסימן יפה, אבל בבריא אנו אומרים להיפך, שעיקר כוונתו מחיים, וזה שכתוב "ובמות", הוא כמו שאומרים "מעתה ועד עולם", וכמו שכתב רבינו. 114) לגוף ולפירות. 115) ובבריא אין לומר שכתב כן "ליישב דעתו שיחיה מחולי זה", כמו שאמרו בשכיב מרע (פ"ח הלכה יט).

יז. הַצַּדִּיקִים[116] הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לֹא יְקַבְּלוּ מַתָּנָה מֵאָדָם, אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּה' בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא בִּנְדִיבִים[117]. וַהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה.

116) קידושין נט. ושם מעשה ברב גידל שלא רצה לקבל מתנה. ובחולין מד: אמרו: "רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל, וכי הוו מזמני ליה לא אזיל" (כששלחו לו מבית הנשיא איזו מתנה, לא היה מקבל. וכשהזמינו אותו לסעודה, לא היה הולך), אמר: לא קא בעי מר דאיחי? (אינו רוצה שאחיה?) דכתיב ושונא מתנות יחיה, רבי זירא - כי הוו מזמני ליה אזיל, אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי (=מתכבדים הם בי)". [ורבינו לא כתב שאם מזמינים אותו - מותר, מפני שפסק כרבי אלעזר החולק על רבי זירא, וראה בהגהות מיימוניות]. 117) על־פי הפסוקים: "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז) ו"אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" (תהלים קמו, ג). וכתב במגדל־עוז, שכתבו כאן רבינו בסוף הלכות זכיה ומתנה, כדי לחתום ההלכות האלו בענין טוב ויפה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון כ"א שבט ~

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית - אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרִיתֶם בּוֹ?[3] אִם אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר. וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֵּכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת. וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ה, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17] וּמִשְּׁמוּעָה[18], עַד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28] הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ בִּדְבָרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים - בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מִזַּדְּוּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38] לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאִינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41], שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֵצְרְכוּ לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46], וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].

15) מייראים אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֲבָרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרָיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] - מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֻתָּר לֶהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ[53].

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

ה. מִי שֶׁיָּצָא לֵהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

~ יום שני כ"ב שבט ~

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוּדָרִין[2] בְּיָדוֹ, וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוּז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי יוֹצֵא לֵהָרֵג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בִּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵנִיחַ בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזֹר וְיֵצֵא לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הֲרָגוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהֲרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15] אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֶּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17]. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר: תְּהֵא

48) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20] בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23], וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוּדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לִפְנֵי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוּבִים[30] עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31]. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

ו. הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41] ? בְּרוֹצֵחַ[42] ; אֲבָל שְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ שֶׁגְּמַר דִּינוֹ, וַיַּהַרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

ח. מִי שֶׁגְּמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁגְּמַר דִּינוֹ בִּפְנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁגְּמָרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2] : סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וָחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה[5] ; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן בְּסַיִף[8].

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ח. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין לַהֲרֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרֹג[11] בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

ג. כָּל מְחֻיָּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֲמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין - בִּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ - עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה[14].

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקְּלָה, וְאַחַר כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י־יב) "והוליד בן פריץ שופך דם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי־אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[23] שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ[24], אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא - כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[25].

23) למיתה. 24) והלא אי־אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף־משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ עַד שֶׁיְּמִיתוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֵדָיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[26]. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה[27]. לְפִיכָךְ, אִם נִקְטְעָה יַד הָעֵדִים[28] - פָּטוּר[29]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גִּדְמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] בְּשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי־אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד־לומר: מות יומת המכה, מכל־מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי־אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל־כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[33], אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְּנִין לָהֶן בֵּית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין[34]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[35]. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[36] - הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ לִקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן[37] אָרוֹן וְתַכְרִיכִין[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ[39]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשִׁבְעָה שָׁנִים - הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין[40]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אֵרַע לָהֶם לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין[41]. אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד[42], אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק[44] וְהִיא בִּשְׂרֵפָה[45] - אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות, כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[47]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[48]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[49]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ[50].

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[51] שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[52]. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה[53], שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד[54]. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה[55], גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא[56], וּמִשָּׁם לֹא עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבִּטְבֶרְיָא עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ[57].

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים". 55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן בַּמִּקְדָּשׁ[59].

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[61]. שֶׁהַסַّנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

א. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו[2], וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה, אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד[3]. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת[4]. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת[5]. וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאַחוֹרָיו, וְהוּא נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ[6]. אִם מֵת בָּהּ - יָצָא[7]. שֶׁהַרֵּי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה[8]. הִנֵּה הִשְׁוָה הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו[9] עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ[10]. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָה זוֹ - מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת שָׁם[11], מַשָּׂא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ[12] וּמַשְׁלִיךְ[13] הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאו - רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ[14], וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) — "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ, ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה). 7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב וברש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[15]. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרַבָּה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[16] - סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין[17]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שְׁעָרֶיךָ - זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[18], וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

ג. מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו[19], וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ[20] וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו. וּמַתִּיכִים[21] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו[22].

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "ובכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

ד. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים[23].

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחַיֵּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[24].

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף[25] וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי[26] - הֲרֵי מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף[27]. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ[28].

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן מְשַׁקְּעִין[29] אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה[30], וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ[31], וְתוֹלֵהוּ[32] סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ[33].

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי", פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוֹ לְכִבּוּדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זִכָּרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּהֱרָג בּוֹ הַנֶּהֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִישַׁת הַנֶּהֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזְּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47]. וְהַמְגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמֵּסִית[52]. וְהַמַּדִּיחַ[53]. וְהַמְכַשֵּׁף[54]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַׁّבָּת[55]. וּמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[56]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[57].

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזִّנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת בְּנָהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן בְּכָרֵת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה" (=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

יב. הַנֶּחֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

יג. הַנֶּחֱנָקִין שִׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ. הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן מַמְרֵא[69]. וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[71]. נִמְצְאוּ כָּל הֲרוּגֵי בֵית דִּין שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיובי". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ו' נחנקים; ב' נהרגים.

~ יום חמישי כ"ה שבט ~

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחֻיָּב מִיתָה, כָּךְ מִצְוָת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י, א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קָנַס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֲדִיוֹטוֹת.

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

ג. וְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא תְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13], שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפְּטֵר, הַתְרָאַת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב. ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוין רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: [15] אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֵחָזֵק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: חֵלֶב כְּלָיוֹת הוּא זֶה[19], כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[20] הֵם פֵּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21], וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקָּבַע הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחֵר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בִּקְבִיעוּת הָאִסּוּר, וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזָּן[30] הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31]. אִם נִקְרְעוּ - נִקְרְעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לְכִסּוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאֲחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאַרְבָּעָה. וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרֹחַב הָרְצוּעָה טֶפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי כְרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טֶפַח[40].

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב וריב"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בְּדֵעָה[41] וְחָסֵר בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאֲחוֹרָיו: שְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה[45].

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מֻטֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֶּהוּ[47]. מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתִּגְמֹר כָּל הַהַכָּאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל פִּיו הוּא מַכֶּה[50].

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת עַל הָאֹמֶד[52] וָמֵת - חֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת - חֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ, צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[60].

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"ו שבט ~

פֶּרֶק שְׁבִעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחַיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים - שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק וּבְרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים הָרְאוּיוֹת לוֹ[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע".

מהלכה זו רואים עד כמה יש לרבנן "בעלות" על התורה כביכול, ועד שיכולים לשנות ממה שכתוב, כי בתורה נאמר "ארבעים יכנו", וחכמים תיקנו שלושים ותשע. על כך אומרת הגמרא (מכות כב:) כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר־תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר־תורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן - בצרו (הפחיתו) חדא".

דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים ב'ירושלמי' שאומר על הפסוק "לא־ל גומר עלי כו'" שעל־ידי פסק בית־דין בקידוש החודש ועיבור השנה, נשתנה הטבע והמציאות של העולם.

הכח לשנות אינו רק בעניינים של "סור מרע", שם יש כח לחכמים להפחית את ייסוריו של יהודי, אלא גם בענייני "עשה טוב" יש לרבותינו כח להוריד השפעה מלמעלה בריבוי טוב מופלג המבטל את כל המדידות, ואפילו את מדידות הברכה שבתורה.

(לקו"ש חלק ה' עמוד 128 הערה 31
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) כפי שהוא יכול לקבל - בהתאם לבריאותו. 3) "שלא ילקה בלא שיעור, אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול" (לשון רבינו בפירושו למשנה, מכות כב, א). וזה בהסתמך על לשון הפסוק: "רשעתו במספר", ולא נאמר: "ארבעים במספר" (שם). 4) למעלה מכוחו. 5) והתורה אמרה (שם, ג) "ונקלה אחיך לעיניך", אחר שלקה - ישאר אחיך חי לעיניך (סנהדרין י, ב). 6) הואיל ואסור להוסיף על הארבעים אפילו כשהוא בריא. 7) מכות כב, א.

8) ואמרו שם עמ' ב: כמה טפשים הם האנשים שקמים מפני ספר־תורה, ואינם עומדים מפני אדם גדול. שבספר־תורה כתוב: "ארבעים יכנו", ובאו החכמים וחיסרו אחת. ובמדרש תנחומא פ' קרח, אות יב, אמרו: "ארבעים יכנו... כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה. ופחתו חכמים אחת, משום לא יוסיף".

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לִלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בִּשְׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה: אִם אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאו - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אֲמָדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

ה. מִי שֶׁאָמְדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמִימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לִלְקוֹת[27], וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ. אָמְדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31] וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32]. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד הַשֵּׁנִי[35].

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שבית־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב" שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לִלְקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36] וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ. אַף כָּל מְחֻיְּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39].

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כִּשְׁאָר כָּל הָעָם[41], וְחוֹזֵר לִגְדֻלָּתוֹ[42].

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו ירידתו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא ירידה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44], וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְשָׁרְרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46].

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחזירוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א־כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

~ שבת קודש כ"ז שבט ~

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאווין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על־פי הודאת העבריין.

א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל טֶבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׁמַע שָׁוְא[10] - אֵינוֹ לוֹקֶה[11].

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית־דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית־דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית־דין אינם לוקים, שאי־אפשר לחייבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית־דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא־תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם־הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה – בית־דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי־הדין שלא בפני בעל־דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא־תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם־משנה).

ב. כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תִנְאָף[15], לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" – בית־דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית־דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם־רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא

מוקדש להדפסה ושימוש אישי בלבד

מוציא שם־רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל; ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא־קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" — לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

ג. אֵי זֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאו אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא יִחֵד[25] לוֹ לָאו לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד? כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל - אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא אַחַת[30]. וּבֶחָדָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאו אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד); ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ה. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב פַּעַם שְׁנִיָּה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל פַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ, עַד שֶׁיֵּצְרוּ מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41], עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת[42].

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וְהִתְרוּ בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו הַתְּרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46], וְאֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין אוֹתוֹ. חָזַר פַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה - מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שתצא נפשו".

ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ[53], וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם[54], וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית[55] - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן[56]; אֶלָּא הַקַּנָּאִין[57] פּוֹגְעִין[58] בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ[59] בְּטֻמְאָה[60] - לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין[61], אֶלָּא פִּרְחֵי כְּהֻנָּה[62] הָיוּ מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה[63] וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בִּגְזִירִין[64]. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[65], אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים[66]. וְזֶה שֶׁהָרַג יְהוֹשֵׁעַ לְעָכָן[67] וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי[68] בְּהוֹדָאַת פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה[69], אוֹ דִּין מַלְכוּת הָיָה[70]. אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה[71] דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן הָעֲמֵלִין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַכִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג[72]. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא[73].

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו

~ נקודות משיחות קודש ~

"גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו כו'".

נפשו וחייו של אדם נמסרו לו מהקב"ה רק בתור פיקדון ולא לבעלות שלו, וכפסק רבינו הזקן "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" (חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) היינו שאינו רק עניין של איסור אלא שגם מדיני הקניינים אין לו בעלות על גופו. משא"כ ממונו של אדם נמסר לו באופן שנעשה בעליו של ממון זה.

ויש להביא ראיה לחילוק זה, ממאמר חז"ל (ברכות לה.) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה... כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה". אבל אין חייבים בברכת הנהנין אלא על דבר שגופו נהנה ממנו, ולא תיקנו ברכה על קבלת ממון כי בנוגע לנפשו וגופו של האדם שהם "קנין הקב"ה" באופן שאין לאדם בעלות עליהם, גם ההנאות שלהם כמותם, ולכן הן "קדשי שמים" שאסור להנות מהם בלא ברכה.

מה־שאין־כן נכסי האדם וממונו, מלכתחילה אינם בגדר נכסי שמים, כי נמסרו לבעלותו של האדם, ולכן אין צריך ברכה להתיר הנאת ממון.

אמנם מצד הקב"ה, אין הבדל בין נפשו וגופו של אדם ובין ממונו, כי כל העולם ומלואו הוא של הקב"ה בשווה אלא שההבדל הוא מצד האדם. בנפשו וגופו ניכרת בעלותו של הקב"ה, ובכל יום הוא אומר מחדש: "נשמה שנתת בי" ומחוייב בתורה ומצוות ונרגשת קדושתה של הנשמה. אבל בממונו לא ניכרת בעלותו של הקב"ה, ולכן בדיני התורה יש לאדם רשות ובעלות על ממונו ונכסיו.

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ד עמוד 106
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

מוקדש להדפסה ושימוש אישי בלבד

שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה. ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן.

66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל־דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון כ"א שבט ~

מצות לא תעשה רנג.

הַמִּצְוָה הָרִנ"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת גֵּר צֶדֶק וּמִלְּהַדִּיקוֹ בְּמִקָּחוֹ וּמִמְּכָרוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִלְחָצֻנּוּ" (שמות כב, כ) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְלֹא תִלְחָצֻנּוּ —— בְּמָמוֹן" וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (כט:) שֶׁהַמְאַנֶּה אֶת־הַגֵּר —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו", וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם). וְכֵן הַלּוֹחֲצוֹ —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְ[לֹא] תִלְחָצֻנּוּ" (שם), נוֹסָף עַל הַלָּאו (לא תעשה רז) הַכּוֹלְלוֹ עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר: אוֹנָאַת מָמוֹן.

~ יום שני כ"ב שבט ~

מצות לא תעשה רנב.

הַמִּצְוָה הָרִנ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁגַּם הֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת אֶת־הַגֵּר בִּדְבָרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" —— בִּדְבָרִים. וְנִכְפַּל הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ" (ויקרא יט, לג). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה".

וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" —— בִּדְבָרִים. וְנִכְפַּל הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ" (ויקרא יט, לג). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה".

~ יום שלישי כ"ג שבט ~

מצות לא תעשה רנב.

הַמִּצְוָה הָרִנ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁגַּם הֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת אֶת־הַגֵּר בִּדְבָרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" —— בִּדְבָרִים. וְנִכְפַּל הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ" (ויקרא יט, לג). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום רביעי כ"ד שבט ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום חמישי כ"ה שבט ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום שישי כ"ו שבט ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

~ שבת קודש כ"ז שבט ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

יחזקאל פרק־לא יד־יח

יד לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִגְבְּהוּ בְקוֹמָתָם כָּל־עֲצֵי־מַיִם וְלֹא־יִתְּנוּ אֶת־צַמַּרְתָּם אֶל־בֵּין עֲבֹתִים וְלֹא־יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּגָבְהָם כָּל־שֹׁתֵי מָיִם כִּי־כֻלָּם נִתְּנוּ לַמָּוֶת אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר: (פ)
טו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאוֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי עָלָיו אֶת־תְּהוֹם וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים וָאַקְדִּיר עָלָיו לְבָנוֹן וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו עֻלְּפֶה: טז מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ שְׁאוֹלָה אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר וַיִּנָּחֲמוּ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן מִבְחַר וְטוֹב־לְבָנוֹן כָּל־שֹׁתֵי מָיִם:
יז גַּם־הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ שְׁאוֹלָה אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב וּזְרֹעוֹ יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גוֹיִם:

רש"י

(יד) עצי מים. שהם רכים וחלשים אלא שענפיהם רכים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן, כלומר לא היה לו להתגאות על ישראל ולא יעמדו עליהם: **אל בין עבותים.** לא יתגאו להשוות גבורתם שותה מים אל עצי עבותים: **(טו) ביום רדתו שאולה.** כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו: **האבלתי כסתי עליו.** אבלים רבים שהיו סמוכין עליו: **כסיתי עליו את תהום.** כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמר למעלה תהום רוממתהו אותו היום כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו, כלומר החלטתי את עוזריו: **ואמנע נהרותיה.** שהיו הולכין סביבות מטעה: **ויכלאו מים רבים.** שהיו מאריכין פארות כמו שאמר למעלה ותארכנה פארות' ממים רבים: **ואקדיר.** בשבילו לבנון: **ואקדיר.** לשון שחרות: **וכל עצי השדה.** שהיו תעלותיו שלוחין אליהם כמו שאמר למעלה: **עליו עולפה.** בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלף ורוחו פורחת פשמי"ר בלע"ז: **(טז) וינחמו בארץ תחתית.** שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים, אמרו אף זה כמונו: **(יז) וזרועו ישבו בצלו.** ועוזריו אשר ישבו בצלו:

מצודת דוד

(יד) למען וכו'. ר"ל המשפט הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העצים שותי המים לא יגבהו להרים לבבם בעבור גודל קומתם: **ולא יתנו.** ר"ל לא יתגאו בעבור שצמרתם נתון אל בין עבותים: **ולא יעמדו אליהם.** ר"ל לא יהיה עמידה וקיום אל החוזק אשר בהם בעבור גבהות העצים שותי המים וכאומר בזה יראו כי יסור החוזק בעבור מרבית הגאוה ר"ל כל המושלים רבי השפע יקחו מוסר ולא יתגאו עוד כי יראו שהגאוה מסיר החוזק: **כי כולם.** לפי שכולם מעותדים למות לרדת אל ארץ תחתית והוא הקבר ולהיות בתוך שאר בני אדם ודומה להם ולתוספת ביאור אמר אל יורדי בור וכאילו יאמר והואיל וכולם עומדין למיתה מה ענין להתגאות במרבית הממשלה והשפע: **(טו) ביום רדתו.** ביום שהורדתי את אשור אל בור הקבר האבלתי עליו האנשים והתהום שהיה רגיל להשקותו כסתי עליו שק להתאבל עליו והוא על דרך משל: **ואמנע.** נהרות התהום שהיו משקות אותו מנעתי אותם לבל ימשכו הואיל ואין עוד צורך להם: **ויכלאו וגו'.** מי התהום נכלאו במקומם ולא יצאו עוד: **ואקדיר.** עצי הלבנון נשחרו על מפלתו: **עליו עולפה.** בעבור מפלתו נתעלפה כל אחת מהעצים לגודל החרדה ולפי שהמשילו לארז אמר שעצי הלבנון התאבלו עליו ורצה לומר כל שריו וגבוריו התאבלו על מפלתו: **(טז) מקול מפלתו.** משמיעת קול מפלתו הרעשתי גוים כי חרדו שלא יקרה להם כמקרהו: **בהורידי.** בזה יפרש מה היא המפלה ואמר בעת הורידי אותו אל השאול עם שאר יורדי בור ודומה להם: **וינחמו.** בקבר קבלו תנחומין כל עצי עדן וכו' ר"ל השרים שהן מרובים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בראותם שגם אשור נלקה כמוהם (כי כן הדרך כשאדם רואה שהצרה הבאה עליו בא גם על גדולים ממנו תחשב לו לתנחומין): **(יז) גם הם אתו.** ר"ל התנחומין תהיה הואיל וגם הם אתו ירדו שאולה אל שאר חללי חרב ולא רק הם לבדם כי כמוהו כמוהם: **וזרועו.** גם אנשי זרועו ועוזריו ואשר ישבו בצלו וחסו בו מבין העובדי כוכבים כולם ירדו שאולה:

מצודת ציון

(יד) אליהם. ענין חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח (לעיל יז): **שותי מים.** שהמים משקים אותם: **(טו) שאולה.** בור הקבר: **האבלתי.** מל' אבלות: **ויכלאו.** ענין מאסר וכן כלוא ולא אצא (תהלים פח): **ואקדיר.** ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): **עולפה.** ענין העדר הרגשה וחלשות כמו בניך עלפו (ישעיה נא): **(טז) הרעשתי.** מל' רעש וחרדה: **שותי מים.** ר"ל שהמים משקים אותם: **(יז) וזרועו.** ענין חוזק ר"ל עתריו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים א פרק־יח יב־יז

יב וְאַבְשַׁי בֶּן־צְרוּיָה הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא הַמֶּלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף: יג וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִיבִים וַיִּהְיוּ
כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִיד וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִיד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ: יד וַיִּמְלֹךְ דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ: טו וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר: טז וְצָדוֹק
בֶּן־אֲחִיטוּב וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וְשַׁוְשָׁא סוֹפֵר: יז וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי־דָוִיד
הָרִאשֹׁנִים לְיַד הַמֶּלֶךְ: (פ)

דברי הימים א פרק־יט א־ב

א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ בְּנוֹ תַּחְתָּיו: ב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד | עִם־חָנוּן
בֶּן־נָחָשׁ כִּי־עָשָׂה אָבִיו עִמִּי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִיד מַלְאָכִים לְנַחֲמוֹ עַל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִיד אֶל־אֶרֶץ
בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־חָנוּן לְנַחֲמוֹ:

רש"י

(יג) וישם באדום נציבים. שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך: **(יד)** משפט וצדקה. משך עצמו מלהלחם עוד ומלצאת ולבא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה: **(טו)** ויואב וגו'. על הצבא. לפי שמשך ידו מלצאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמתו כל זה מוסב על עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישראל עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא: מזכיר. חוזר לראש שהיה מזכיר איזה דין בא לפני המלך תחילה, דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים (אסתר ו' א'): **(טז)** ושושא סופר. אחילוד מזכיר ושושא כותב על ידו: **(יז)** על הכרתי והפלתי. פתרונו אומות היו כדכתיב (צפניה ב') הוי גוי כרתים ומאומותם היו עם דוד אנשים גבורי חיל ובניהו עליהם, ודוגמא (בשמואל ב' טו) וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגומר: ובני דוד הראשונים ליד המלך. פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשוני' אצל המלך לעשות כל צרכו:

(ב) כי עשה אביו עמי חסד. לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב (ש"א כ"ב) וילך דויד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתוב במחלקות בנשיאים ליהודה אליהו מאחי דוד (לקמן א' כ"ז) וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתיב (בשמואל ב' ח') ויך דוד את מואב וגו':

מצודת דוד

(יב) ואבשי וכו'. ובשמואל ב' נאמר שדוד הכה בם כי כל נצחון המלחמה נקרא ע"ש המלך ובתהלים נאמר שיואב הכה בהם וארז"ל שב' מלחמות היו ולא זהו האמור כאן:

מצודת ציון

(טז) ואבימלך. הוא אחימלך הנזכר בשמואל ב': הכרתי והפלתי. ת"י קשתיא וקלעיא:

(יד) משפט. בין איש לאחיו: וצדקה. נתן משלו צדקה לכל עמו הנצרכים לקבל צדקה: **(טו)** על הצבא. היה שר על קבוצת החיל: מזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות: **(טז)** כהנים. ר"ל שרי הכהנים צדוק היה משיח מלחמה ואבימלך סגן ולא חשב את אביתר לכ"ג כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם כי היה שר צבא מאז מ"מ נעשה עתה שר צבא של כל ישראל או על שחזר דוד והעמיד את צדוק לכ"ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: **(יז)** הראשונים. הם היו ראשונים למקום המלך ועל פיהם נעשה הכל:

(ב) כי עשה וכו'. ארז"ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אחר שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בשמואל א':

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת עירובין

י מִי שֶׁיָּצָא לֵילֵךְ בָּעִיר שֶׁמְּעָרְבִין בָּהּ וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ — הוּא מֻתָּר לֵילֵךְ, וְכָל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא יָכֹל לְעָרֵב וְלֹא עֵרֵב — הֲרֵי זֶה חֲמָר גַּמָּל.

יא מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת — לֹא יִכָּנֵס. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתַּיִם — יִכָּנֵס; שָׁלֹשׁ — לֹא יִכָּנֵס.

פירוש ברטנורא

י מי שיצא. מעירו, ששלחוהו אנשי עירו להולך להם עירוב כדי שיוכלו לילך מחר לעיר שמערבין לה, שהיא סמוכה להם שני תחומי שבת ויכולין לילך מזו לזו ע"י עירוב: **והחזירו חבירו.** דאמר ליה עת חמה היא עת צנה היא: **הוא מותר לילך.** למחר לאותה עיר אחרת, שכיון שהחזיק בדרך כדי לקנות שביתה לסוף אלפים אמה רחוק מן העיר הוי כעני שאומר שביתתי במקום פלוני וקנה לשם שביתה: **וכל בני עירו אסורין.** שלא החזיקו בדרך ואין להם אלא אלפים אמה לכל רוח מעירם: **רבי מאיר אומר כו'.** ר"מ מספקא ליה, אי עני הוא הואיל ויצא מביתו והחזיק בדרך, או דלמא כיון שהיה יכול לערב בפת ולא עירב לאו עני. הוא הילכך הרי זה חמר גמל, שאין לו אלפים אמה לכל רוח מעירו שמא שביתתו במקום שהיה הולך להוליך שם העירוב בסוף אלפים מעירו, ולסוף האלפים מעירו נמי לא קנה אלפים לצד עיר האחרת שמא לא קנה שביתה אלא בביתו. והלכה כרבי יהודה:

יא אפילו אמה אחת לא יכנס. ואין לו אלא ד' אמות מכאן וד' אמות מכאן. ואע"פ שמובלעות אלו ארבע אמות בתוך תחום העיר, לא אמרינן כיון דעל על, דסבירא ליה הבלעת תחומים לאו מלתא היא: **שתים יכנס.** ר' אליעזר לטעמיה, דאמר והוא באמצען שבסוף האלפים יש לו ארבע אמות שתים מצד זה בתוך התחום ושתים מצד זה לסוף התחום, הילכך אם הוא עומד באמה השניה יכנס דהבלעת תחומין מלתא היא. ואין הלכה כר"א: **מי שהחשיך.**

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה י

מִי שֶׁיָּצָא – בערב שבת, **לֵילֵךְ** – לערב, **בָּעִיר שֶׁמְּעָרְבִין בָּהּ** – ויש גורסים: שמערבין לה (**רש"ל**), כלומר שבני עירו שלחוהו להניח פת לעירוב בסוף תחום העיר, כדי שיוכלו לילך מחר לעיר שדרכם לערב לה, שהיא סמוכה לעירם כארבעת אלפים אמה, ויכולים לילך לשם בשבת על ידי עירוב, **וְהֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ** – כגון שיעץ לו שלא ללכת עכשיו מחמת מזג האוויר הרע, **הוּא מֻתָּר לֵילֵךְ** – בשבת לאותה העיר, שהואיל והחזיק בדרך, שהתחיל לילך לסוף תחום העיר, כדי לקנות שביתה שם, הרי דינו כמי שבא בדרך ואמר "שביתתי במקום פלוני" (לעיל משנה ז), וקנה שם שביתה, **וְכָל בְּנֵי הָעִיר** – אבל כל בני העיר, שלא החזיקו בדרך, אלא סמכו על העירוב שהוא יניח בשבילם, **אֲסוּרִין** – לילך לשם, שהואיל ולא הונח עירובם בסוף תחומם לא קנו שם שביתה, ואין להם אלא אלפיים אמה לכל רוח מעירם, כדינם הרגיל בזמן שאין מערבים; **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – שלדעת רבי יהודה כל שהחזיק בדרך והלך כדי לקנות שביתה במקום מסויים, אף על פי שלא הגיע לשם, ואפילו לא אמר "שביתתי במקום פלוני", מכל מקום כיון שגמר בלבו לקנות שביתתו שם והחזיק בדרך, קנה שם שביתה (**גמרא; רמב"ם**). **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא יָכֹל לְעָרֵב** – בפת, **וְלֹא עֵרֵב** – יש מפרשים: כל שהוא יכול לערב – על ידי שיאמר "שביתתי במקום פלוני" ולא אמר (**רש"י**), **הֲרֵי זֶה חֲמָר גַּמָּל** – כאדם הנוהג בחמור ובגמל כאחד והוא בין שניהם, שנמצא החמור מושכו לפנים והגמל לאחור (עיין לעיל ג, ד), אף זה אינו יכול לילך בשבת אלא אלפיים אמה שבין עירו ובין המקום שנתכוון לקנות שם שביתה; שכן ספק לו לרבי מאיר היכן מקום שביתתו, אם במקום שרצה להניח את העירוב, הואיל ויצא מביתו והחזיק בדרך, ונמצא שאין לו אלפיים אמה לכל רוח מעירו אלא ממקום שביתתו, אם בביתו, שהואיל ויכול היה לערב בפת ולא עירב, לא קנה שביתה בסוף תחום העיר, ונמצא שאינו יכול לצאת מתחום העיר לצד אותה העיר שרצה לערב לה. ולפי פירוש רש"י שהבאנו לעיל, כיון שלא אמר "שביתתי במקום פלוני" ספק לו לרבי מאיר אם דעתו היתה לקנות שביתה בסוף התחום או שחזר בו וקנה שביתה בביתו.

בארנו משנתנו לפי הרמב"ם והרב מברטנורא. אבל יש מפרשים אותה על פי הגמרא: כגון "שיש לו שני בתים וביניהם שני תחומי שבת", כלומר שיש לו בית בעיר זו ובית בעיר האחרת, שהיא סמוכה לה כארבעת אלפים אמה, ואפשר לילך מזו לזו על ידי עירוב, והוא יצא בערב שבת מבעוד יום לילך לביתו שבעיר האחרת ולשבות שם בשבת, ולא שיצא מביתו כדי לקנות שביתה בסוף התחום ולחזור, אלא כדי ללכת לעיר האחרת, והחזירו חברו. ומתוך כך אמר: "שביתתי במקום פלוני", היינו בסוף התחום, כדי שיוכל לילך מחר לביתו שבעיר הסמוכה. הוא מותר לילך למחר לאותה עיר, שהואיל והחזיק בדרך ויש לו בית שם, הרי הוא כמי שבא בדרך לילך לביתו וחשכה לו, ששנינו לעיל (משנה ז), שאם אמר "שביתתי במקום פלוני", קנה שם שביתה ויכול לילך ממקום רגליו ארבעת אלפים אמה; וכל בני העיר – כלומר חבריו שהחזירוהו, אף על פי שאמרו לו שהם רוצים לילך עמו מחר לאותה עיר, ומתוך כך אמרו אף הם: "תהא שביתתנו באותו מקום מסויים שקנית שם שביתתך", אסורין לילך חוץ לתחום עירם, לפי שהם לא יצאו מביתם על מנת ללכת לעיר האחרת, ואף לא על מנת לקנות שביתה בסוף התחום, הלכך דינם כעשירים, שאין אמירתם "שביתתנו במקום פלוני" מועילה להם. והרי הם כבני עירם שיש להם אלפיים אמה לכל רוח מהעיר (רבנו יהונתן; המאירי; ועיין רש"י עירובין נא, ב).

באור משנה יא

מִי שֶׁיָּצָא – בשבת, **חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת** – במזיד ומדעת שלא לשם מצווה (**רש"י**); ויש מוסיפים: או בשוגג (**הר"ר יונתן**), **לֹא יִכָּנֵס** – אינו רשאי להיכנס לתחום העיר, ואין לו אלא ארבע אמות; ואף על פי שארבע אמותיו מובלעות בתחום העיר, אין אומרים שכאילו לא יצא חוץ לתחום. **הרמב"ם** מבאר הטעם, "שארבע האמות שיש לו לאדם, תחילתן ממקום שהוא עומד בו (כדעת רבי יהודה לעיל משנה ה), לפיכך כיון שיצא חוץ מתחומו אמה או יתר, ישב במקומו, ואין לו להלך אלא בתוך ארבע אמות מעמידת רגליו ולחוץ" (**הל' שבת כז, י"א; עיין השגת הראב"ד ונושאי כליו של הרמב"ם**). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתַּיִם** – אם יצא חוץ לתחום עד שתי אמות, **יִכָּנֵס** – מותר לו להיכנס לתחום העיר, שרבי אליעזר הולך לשיטתו (לעיל משנה ה) שארבע האמות שיש לאדם היינו שהוא באמצען, נמצא שאדם העומד בסוף התחום יש לו שתי אמות בתוך התחום ושתי אמות חוץ לתחום, הלכך כשיצא עד שתי אמות הריהו עדיין בתוך התחום, ומותר לו להיכנס לתוכו; **שָׁלֹשׁ** – אבל אם הוא יצא שלש אמות חוץ לתחום, כלומר שהוא עומד באמה השלישית שלאחר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת — לֹא יִכָּנֵס. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת — יִכָּנֵס, שֶׁאֵין הַמָּשׁוֹחוֹת מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת, מִפְּנֵי הַטּוֹעִין.

פרק חמישי

א כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים? בַּיִת נִכְנָס בַּיִת יוֹצֵא, פָּגוּם נִכְנָס פָּגוּם יוֹצֵא; הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּגְשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בַּיִת דִּירָה — מוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא מְרֻבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׁכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת.

פירוש ברטנורא

שהיה בא מן הדרך וחשכה לו חוץ לתחום: **לא יכנס.** דבמקומו לא קנה שביתה שהרי גילה דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה במקומו, ובעיר לא קנה שביתה שיש בינו ובין העיר יותר מאלפים אמה, הילכך אין לו אלא ארבע אמות כדין מי שיצא מחוץ לתחום: **עד ט"ו אמה.** לאו דוקא דהוא הדין פחות או יותר מעט. ואית דמפרשי ט"ו דוקא, ולא ידעתי לישבו יפה: **המשוחות.** מודדי התחומים לעיירות ועושין סימן לסוף התחום. אין ממצין את המדות לעשות הסימן בסוף אלפים ממש אלא כונסין אותן לתוך אלפים: **מפני הטועין.** שאין מכירין הסימן ופעמים שיוצאים להלן ממנו וחוזרין ולאו אדעתייהו, ומשום הכי רגילין תמיד לכנוס בתוך אלפים, ונמצא שאלו ט"ו אמות בתוך התחום הן, וכיון שהיה זה אנוס שרינן ליה ליכנס, ולא מחמירין ליה כי היכי דמחמירינן למי שיצא חוץ לתחום, דהתם הוה ליה ליזהר ולתת בדעתו שלא יצא. ואין הלכה כר"ש:

ה א כיצד מעברין. לשון אשה מעוברת שכריסה בולט. והכי קאמר כיצד יש לה עבור לעיר. אם בית נכנס בית יוצא וכו'. כשבא לציין סימן תחום העיר ובא למדוד אלפים חוצה לה, אם לא היתה חומתה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברים, ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחברו וגראית כניסתו פגומה, ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחברו: **או פגום נכנס פגום יוצא.** שיש מגדלים בולטים בחומה, פעמים בולטים לפנים פעמים לחוץ: **או שהיו שם.** לאחת הקרנות של עיר: **גדודיות גבוהות.** שברי חומה של חרבות בתים, וישנן תוך שבעים אמה ושירים לעיר: **או נפשות.** בנין שעושין על הקבר. והוא שיהא בהן בית דירה: **מוציאין את המדה כנגדן.** אם הבליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית רואים כאילו יש עוד בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט ולחוץ, כדי שיהא התחום שוה לשתי הקרנות ולא יהיה כאן ארוך וכאן קצר: **ועושין אותן.** התחומין. מרובעים, שיהא אלפים לצדדים כבאמצע. ולא עגולים, שיהא להן אלפים באמצע, ובצדדים הם מתמעטים כדרך דבר עגול:

משניות מבוארות – קהתי

התחום (גמרא), **לֹא יִכָּנֵס** — אסור לו להיכנס לתחום העיר, ואין לו אלא ארבע אמות, לפי שאינן מובלעות בתחומו. ואין הלכה כרבי אליעזר. **מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם** — שהיה בא מן הדרך בערב שבת, וסבור היה ליכנס לעיר, וחשכה לו קרוב לתחום העיר, **אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת** — אפילו היה אמה אחת חוץ לתחום, **לֹא יִכָּנֵס** — כלומר שאין לו אלא ארבע אמות, שהואיל והוא עומד מחוץ לתחום העיר, היינו שיש בינו ובין העיר יותר מאלפיים אמה, אף אם אמר "שביתתי בעיר", לא אמר כלום, וגם במקומו לא קנה שביתה, שהרי גילה דעתו שאינו רוצה לקנות בו שביתה אלא בעיר, הלכך דינו כמי שיצא חוץ לתחום, ואין לו אלא ארבע אמות. **הרמב"ם** מפרש: לא יכנס — לעיר, שכן מהלך הוא ממקום שעמד שם בין השמשות אלפיים אמה בלבד, והרי אלפיים אמה אלו כלות חוץ לעיר (הל' שבת כז, יא). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת** — החשיך חוץ לתחום, **יִכָּנֵס** — לתחום העיר ויהא דינו כבני העיר, **שֶׁאֵין הַמָּשׁוֹחוֹת** — מודדי התחומים, **מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת** — מדייקים במידת התחום, שאינם קובעים את סימן התחום בסוף אלפיים אמה ממש, אלא עושים אותו חמש עשרה אמה בערך לפני אלפיים, **מִפְּנֵי הַטּוֹעִין** — מפני האנשים הטועים בסימן התחום ויוצאים בשבת חוצה לו וחוזרים, הלכך מי שמחשיך חוץ לתחום, שאנוס הוא, מקילים בו עד חמש עשרה אמה, שמותר לו להיכנס. ברם, מי שיצא חוץ לתחום, הואיל והיה צריך להיזהר שלא לצאת, החמירו בו, כמו ששנינו לעיל. יש מפרשים: מפני הטועים — מפני המודדים הטועים במדידת אלפיים האמה עד חמש עשרה אמות, שכן להלן (ה, ד) מבואר, שמודדים בחבל של חמישים אמה, ונמצא ארבעים חבלים לאלפיים אמה, וכל חבל וחבל מתמעט בשיעור שתי אחיזות, שזה אוחז את החבל מכאן וזה מכאן, ושיעור האחיזה הוא טפח וחצי אגודל, והרי שיעור כל האחיזות שמונים טפח ועוד ארבעים אגודל שהם עשרה טפחים (טפח = 4 אגודלים), נמצא בין הכל תשעים טפח שהם חמש עשרה אמות.

~ יום שני ~

באור משנה א

כשם שתוספת יום לחודש נקראת "עיבור החודש" ותוספת חודש לשנה נקראת "עיבור השנה", כך תוספת שטחים לעיר נקראת "עיבור העיר". ואמנם כל בית העומד מחוץ לעיר ואין בינו ובין העיר יותר משבעים אמה ושני שלישי אמה, שהוא צלע של ריבוע ששטחו בית סאתיים (5000 אמה מרובעות), הריהו מצטרף לשטח העיר. — היה בית קרוב לעיר שבעים אמה, ובית שני קרוב לבית הראשון שבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל מצטרף לאותה עיר (רמב"ם הל' שבת כח, א-ב). כל הבתים הללו וכן בליטות של חומות ומגדלים שבקצות העיר וכיוצא בהם הרי הם נקראים "עיבורה של העיר". — משנתנו באה ללמד, שאלפיים אמה של תחום השבת נמדדות מחוץ לעיבור העיר, לאחר סימון הגבולות של העיר כולה בקווים ישרים בצורת ריבוע או מלבן.

כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים — כיצד קובעים שטחים שמחוץ לעיר כעיבורה של העיר, היינו כשטחים הנכללים בגבולות העיר? **בַּיִת נִכְנָס בַּיִת יוֹצֵא** — אם הבתים הקיצוניים של העיר אינם עומדים בשורה אחת אלא בית אחד נכנס לפנים מן השורה ובית אחד יוצא חוץ לשורה. או **פָּגוּם נִכְנָס פָּגוּם יוֹצֵא** — כגון בעיר מוקפת חומה, שיש בה מגדלים הבולטים; ויש מפרשים: פגום — בליטה בכותל הבית, כגון זיז או גזוזטרה; וכן אם **הָיוּ שָׁם** — בקצות העיר, **גְּדוּדִיּוֹת** — מחיצות של בית הרוס, **גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים** — ואין בינן ובין העיר יותר משבעים אמה ושני שלישי אמה, **וּגְשָׁרִים** — כגון שיש עליהם או תחתיהם בית דירה למוכס, **וּנְפָשׁוֹת** — או בניינים שעל הקברים, **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה** — ששומר הקברות דר שם לפעמים; כל אלו מעיבורה של העיר הם, ולכן **מוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן** — אל מחוץ לבליטות, כגון אם הבליטות הן בקרן מזרחית צפונית, רואים כאילו יש בליטות כאלו גם בקרן מזרחית דרומית ומותחים שם קו ישר המסמן את גבול המזרח של העיר, ומודדים מאותו קו ולחוץ את אלפיים אמה של תחום השבת, וכן עושים בכל שאר רוחות העיר, **וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ** — את העיר, **כְּמִין טַבְלָא מְרֻבַּעַת** — בין שהעיר היא עגולה בין שהיא משולשת או בעלת צלעות הרבה, מסמנים את גבולותיה, חוצה לבליטות שבכל הצדדים, בארבעה קווים ישרים בצורת טבלה מרובעת (ריבוע או מלבן), **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׁכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת** — שעל ידי סימון הגבולות בצורת טבלה מרובעת מתווספות זוויות לשטח העיר, ומודדים את תחום השבת מקווי הגבולות הללו ולחוץ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא אָמְרוּ "קַרְפֵּף", אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת; אִם יֵשׁ לָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם, וְלָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם — עוֹשֶׂה קַרְפֵּף לִשְׁתֵּיהֶן לִהְיוֹת כְּאַחַת.

ג וְכֵן שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשֻׁלָּשִׁין: אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד וּשְׁלִישׁ — עֲשָׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת כְּאֶחָד.

ד אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְלֹא יִמְדֹּד אֶלָּא כְּנֶגֶד לִבּוֹ. הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ לְגַיְא אוֹ לְגָדֵר — מַכְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ. הִגִּיעַ לְהָר — מַכְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם. אִם

פירוש ברטנורא

ב נותנים קרפף לעיר. כל הבא למדוד תחומין מניח לעיר אויר של שבעים אמה ושירים שהן שבעים אמה ושני שלישי אמה ומשם מתחיל למדוד אלפים אמה, שנאמר (במדבר לה) מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, אמרה תורה תן חוצה ואחר כך מדוד, כלומר תן לה קרפף של שבעים אמה ושירים ואח"כ מדוד משם והלאה: **לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות.** שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנין שבעים אמה ושירים לכל אחת כדי לחברן ע"י קרפיפות הללו להיות כעיר אחת, והבא ללכת מאחת מהן [דרך] חברתה מודדים לו אלפים אמה מחוץ לחברתה, מפני ששתיהן כעיר אחת על ידי קרפיפות הללו שמחברין ביניהן. והלכה כחכמים, שאין נותנין קרפף לעיר אחת אלא בין שתי עיירות בלבד:

ג וכן שלשה כפרים משולשים. לא משולשים עומד מרחוק כנגד בין החיצונים, וכל שאילו מכנים אמצעי לביניהן ואין בין זה לזה אלא קמ"א אמה ושליש, שהן ע' אמה ושני שלישים לזו וע' אמה ושני שלישים לזו, וכן לצד העיר החיצונה האחרת אין בין האמצעית לבינה אלא מאה וארבעים ואחד אמה ושליש, הרי שלשתן נחשבות כאחת, והיוצא מאחת מהן לילך דרך חברותיה מונה מחומת חברתה החיצונה. וכמה יהא בין האמצעית לחיצונית, אלפים אמה, דהואיל ויכולה לבא אמצעית לחיצונה וחיצונה לאמצעית בלא עירוב אמרינן רואין כאילו אמצעית נתונה ביניהן. אבל אם רחוקה יותר מאלפים לא אמרינן רואין:

ד אין מודדין. אלפים אמה של תחום שבת אלא בחבל של פשתן ארוך חמשים אמה: **לא פחות.** שכשהחבל קצר נמתח הרבה ומאריך (האמה) [צ"ל המדה] : **ולא יותר.** שכשהוא ארוך הרבה כובדו מכפילו באמצעיתו ומתקצר: **אלא כנגד לבו.** קבעו לו חכמים מקום לשום ראש החבל כל אחד נגד לבו, שאם יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו החבל מתקצר והתחומין מתמעטין: **לגדר.** חומת אבנים שנפלה ונעשית גל גבוה ומשופע: **מכליעו.** אם אינו רחב

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

כבר בארנו (בהקדמה למשנה הקודמת), שכל בית העומד מחוץ לעיר, ואין בינו ובין העיר יותר משבעים אמה ושני שלישי אמה, הריהו מצטרף לשטח העיר, וכשמודדים לעיר אלפיים אמה של תחום שבת מודדים מחוץ לאותו בית. – משנתנו דנה בתוספת מגרש לשטח העיר באורך של שבעים אמה ושני שלישי אמה, אף כשאין שם בית, ונחלקו בזה תנאים.

נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר – לאחר שמסמנים את גבולות העיר, כמבואר במשנה הקודמת, מוסיפים עוד קרפף, היינו מגרש של שבעים אמה ושני שלישי אמה, שהוא נחשב עוד כחלק מן העיר, ומודדים את תחום אלפיים אמה ממנו ולהלן; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – בגמרא מבואר טעמו, שכתוב בערי הלויים (**במדבר לה, ד**): "מקיר העיר וחוצה אלף אמה" – אמרה תורה: תן "חוצה" ואחר כך מדוד, כלומר: תן לה קרפף של שבעים אמה ושיריים ואחר כך מדוד משם והלאה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף, אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת** – שהן סמוכות זו לזו, **אִם יֵשׁ לָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם, וְלָזוֹ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם** – כלומר שאם שתי העיירות אינן רחוקות זו מזו אלא מאה ארבעים ואחת אמה ושליש אמה (שיריים היינו אמה בקירוב כמבואר לעיל ב, ה), כשיעור שני קרפפות, **עוֹשֶׂה קַרְפֵּף לִשְׁתֵּיהֶן לִהְיוֹת כְּאַחַת** – נותנים קרפף לכל אחת מן העיירות האלו, ועל ידי כך נחשבות שתיהן כעיירה אחת, וכל הדר באחת מהן מהלך בשבת מזו לזו וחוצה להן אלפיים אמה.

בארנו משנתנו לפי רב הונא בגמרא (עירובין נז, א), שכן פירשוה רוב המפרשים (רמב"ם; ברטנורא; "תפארת ישראל"), אבל יש מפרשים אותה לפי חייא בר רב (שם), שלדעת תכמים נותנים רק קרפף אחד לשתי עיירות, כלומר שאין שתי עיירות סמוכות נחשבות כאחת אלא אם כן המרחק ביניהן אינו יותר משבעים אמה ושיריים. ומה שהמשנה מסיימת: "אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים, עושה קרפף לשתיהן להיות כאחת", המשך דברי רבי מאיר הוא (הר"ר יוגתן).

~ יום שלישי ~

באור משנה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד בדין תוספת קרפף לעיר.

וְכֵן שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשֻׁלָּשִׁין – העומדים במשולש, היינו בצורת סגול, כזה:

אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד וּשְׁלִישׁ – כלומר שרואים את הכפר האמצעי כאילו עומד בשורה בין שני החיצונים, בשטח שממולו, ואם אין בין הראשון לאמצעי וכן בין האמצעי לאחרון אלא מאה ארבעים ואחת ושליש אמה (**רמב"ם**), היינו כשיעור קרפף לכל אחד, **עָשָׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת כְּאֶחָד** – כל שלשת הכפרים נחשבים כאחד ומודדים בהם את תחום השבת מחוץ לגבולות המקיפים את שלשתם יחד. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בכגון שאין בין החיצונים לאמצעי אלא אלפיים אמה או פחות, שהואיל ובני הכפרים הללו יכולים לבוא זה לזה בשבת בלא עירוב, לפיכך אנו אומרים שרואים את האמצעי כאילו עומד בין שני החיצונים. אבל אם המרחק בין האמצעי לחיצונים הוא יותר מאלפיים אמה, אין אומרים "רואים".

בארנו את המשנה לפי רש"י והרמב"ם, וכן פירשה גם הרב מברטנורא. ברם, יש משיגים על פירוש זה, שכן לשון המשנה "אם יש בין שניים החיצונים", אינו מתיישב כל כך לפי אותו פירוש. – הראב"ד מפרש, שכוונת המשנה היא, שאם נראה את הכפר האמצעי בין שניים האחרים, ימלא את הריווח שביניהם עד שלא יישאר בין שני החיצונים אלא שטח פנוי של מאה וארבעים ואחת אמה ושליש, כלומר שבין הראשון לאמצעי וכן בין האמצעי לאחרון לא יהיה אלא כשיעור קרפף אחד (עיין רמב"ם הל' שבת כח, ה; ונושאי כליו שם).

באור משנה ד

משנה זו באה ללמדנו כיצד מודדים אלפיים אמה של תחום שבת.

אֵין מוֹדְדִין – את תחום השבת, **אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה** – בחבל של פשתן שמידת ארכו חמישים אמה, **לֹא פָּחוֹת** – מחמישים, מפני שהמדידה נעשית בשני אנשים, אחד אוחז בראש החבל מכאן, והשני בקצהו מכאן, ואם החבל הוא קצר, הריהו נמתח על ידם יותר מדי, ומידתו מתארכת, ונמצא מרבה את אורך התחום,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ — בָּזוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר רַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: שָׁמַעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בֶּהָרִים.
ה אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה. רִבָּה לְמָקוֹם אֶחָד וּמִעֵט לְמָקוֹם אַחֵר — שׁוֹמְעִין לִמְקוֹם שֶׁרִבָּה; רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט

פירוש ברטנורא

חמישים אמה משפתו אל שפתו מלמעלה, אע"פ שיש במדרונו הלוך יותר מאלף, אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום, אלא זה יעמוד על שפתו מכאן וזה יעמוד על שפתו מכאן ויבליעו מדרונו בחבל אחד: **וחוזר למדתו.** מדקתני חוזר למדתו, משמע שאם היה רחבו כנגד העיר יותר מחמשים ואינו יכול להבליעו שם בחבל, ובאחד מראשיו שלא כנגד העיר יכול להבליעו, הולך ומבליעו שם, ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד המקום שכלה בו רוחב הגיא כנגד העיר וחוזר למדתו כנגד העיר ומשלים את מדת תחומיו: **הגיע להר מבליעו.** והוא שלא יהיה הר זקוף הרבה אלא משופע, שבהלוך חמש אמות ממנו לא יגבה אלא י' טפחים, אבל אם הוא זקוף עד שבפחות מהלוך חמש אמות זקוף עשרה טפחים, אינו מבליעו, אלא אומדו בלבד והולך: **והוא שלא יצא חוץ לתחום.** כשהולך המודד להבליע ההר או הגיא, לא יצא חוץ לתחום למקום שראשי הגיא קצרים שיכול להבליעם שם כדי שיחזור אח"כ למדתו כנגד העיר, גזירה מפני שהרואה אותו מודד והולך שם יאמר שמדת תחומים של צדי העיר באה עד כאן: **בזו אמר רבי דוסתאי.** בזו למעוטי עיר מקלט ועגלה ערופה הקרובה אל החלל שאין מקדרין בהן: **מקדרין.** נוקבין, רואין כאילו נוקבין אותן ומודדים דרך הנקב למעט מדת מדרונו, כדאמרינן בגמ' שמודדין אותו בחבל של ד' אמות והתחתון מניח את החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו, וכן מודדין אותו כולו ד' אמות ד' אמות ומתמעט מדרון של כל ד' אמות חצי קומת אדם. והלכה כרבי דוסתאי:

ה אין מודדין אלא מן המומחה. אדם הבקי במדידה. וגאון פירש מומחה לשון ומחה על [כתף] ים כנרת (במדבר לד) כלומר שמתכוונים למדוד התחומין לכתחלה מן המקום השוה והישר כדי שלא יהא צריך לקדר: **ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר.** שנמצאו סימני תחום זו ארוכין ובולטין מכנגד סימני תחום קרן שכנגדה: **שומעין למקום שריבה.** ומוציאין מדת הקצרה, כנגדה מפני שלא מתח מתחלה החבל כל צרכו. ותניא בתוספתא שהוא צריך למתחו

משניות מבוארות – קהתי

וְלֹא יוֹתֵר – מחמישים אמה, לפי שחבל ארוך מדי אינו נמתח כראוי, ומידתו מתקצרת, ונמצא ממעט את אורך התחום (**גמרא**); וכן אמרו בירושלמי: לא פחות, מפני שנמתח ונשכר, ולא יותר, מפני שנקמץ ומפסיד. **וְלֹא יִמְדֹּד אֶלָּא כְּנֶגֶד לִבּוֹ** – כל אחד מהמודדים יאחז את ראש החבל כנגד לבו; חכמים קבעו מקום לשים שם את ראש החבל, כדי שלא יתן אחד המודדים כנגד צווארו והאחר כנגד רגליו וכיוצא בזה, ונמצאת המידה מתקצרת והתחום מתמעט. ואין חוששים שמא המודדים אינם שווים בקומתם, שמן הסתם המודדים הם בני אדם בינוניים (**המאירי**). **הָיָה מוֹדֵד** – חבל אחרי חבל, **וְהִגִּיעַ לְגַיְא** – לעמק, **אוֹ לְגָדֵר** – כגון גל אבנים גבוה ומשופע, **מַבְלִיעוֹ** – מבליע את מדרון הגיא, שאין יורדים לתוכו ומודדים את שיפועו, אלא מודדים את רחבו משפה לשפה, וכן בגדר מבליע את גבהו ואת שיפועו, שאין מעלים עליו את החבל ומותחים אותו במשופע משני צדי הגדר, אלא מגביהים את החבל ומודדים את עובי הגדר למעלה. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בכגון שהגיא אינו רחב חמישים אמה, שזה עומד על שפתו מכאן וזה עומד על שפתו מכאן, ומותחים החבל מעל הגיא משפה לשפה; **וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ** – בגמרא מדייקים מכאן, שמשנתנו באה להשמיע, שאם היו מודדים כנגד העיר, כגון לצד מזרח, והגיעו לגיא הרחב יותר מחמישים אמה, ואין החבל מספיק כדי להבליעו, אבל אם ילכו לצד ימין או לצד שמאל שלא כנגד העיר ימצאו את הגיא מתקצר ואפשר להבליעו שם, אף על פי שאותו מקום אינו כנגד העיר, מכל מקום מותר לילך שם כדי להבליע את הגיא, ואחר כך חוזרים לקו הקודם שכנגד העיר, ומשלימים את מידת התחום. **הִגִּיעַ לְהָר** – וכן אם הגיע להר, **מַבְלִיעוֹ** – מבליע את שיפועו, כגון שמעמיד כלונס מצד זה של ההר וכלונס מצד זה והחבל מתוח מראש הכלונס האחד לראש הכלונס האחר מעל גבי ההר; בגמרא אמרו: לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה **טפחים** מתוך חמש אמות, כלומר שההולך על ההר חמש אמות אינו עולה אלא לגובה של עשרה **טפחים**, אבל בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע, כלומר שההר זקוף הרבה, אומדו והולך לו, שהואיל וקשה להבליעו על ידי כלונסאות וכיוצא בזה, קובעים את מידתו באומד; **וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ, וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם** – אם הגיא או ההר רחבים מאד בתוך התחום, עד שאי אפשר להבליעם בחבל של חמישים אמה, אבל מחוץ לתחום הם צרים, אסור לו לצאת מחוץ לתחום כדי להבליעם שם ואחר כך לחזור למידתו שכנגד העיר, גזירה שמא יאמרו הרואים, שמידת התחום באה עד אותו המקום שהבליעו שם. **אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ** – כגון שהגיא או ההר בכל ארכו שבתוך התחום רחב הוא מחמישים אמה, **בָּזוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר רַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: שָׁמַעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בֶּהָרִים** – נוקבים בהם, כלומר שרואים את ההרים כאלו הם נקובים ומודדים את הקרקע שתחתיהם. בגמרא מבואר, שמודדים את ההר בחבל קצר של ארבע אמות, והעומד בהר למטה אוחזו כנגד לבו, והעומד למעלה נותנו כנגד רגליו, וכך מודדים את כל מדרון ההר; וכן עושים גם בגיא או בגדר. על ידי מדידה זו מתמעטת מידת ההר בכל ארבע אמות, שהרי העומד למעלה אינו מותח את החבל כנגד לבו אלא כנגד רגליו. ונקטה המשנה "בזו אמר רבי דוסתאי" לומר, שדווקא במדידת תחום שבת מקדרים בהרים, אבל לא במדידה שבעניין עגלה ערופה, כשמודדים לידע איזו היא העיר הקרובה אל החלל, ולא במדידת תחומן של ערי מקלט, מפני שמדידתם היא מן התורה.

~ יום רביעי ~

באור משנה ה

אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִן הַמֻּמְחֶה – כלומר שאין מדידת התחום נעשית אלא על ידי מומחה, הבקי במדידת הקרקע. **בתוספות** מובא פירוש אחר: "מומחה" מלשון "ומחה על כתף ים כנרת" (**במדבר לד, יא**), כלומר שאין מודדים אלא בדרך ישרה ומכוונת כנגד העיר. ויש מפרשים לפי התוספות, שלכתחילה אין לו למדוד אלא ממקום שיוכל להגיע ממנו עד סוף התחום ולא יצטרך להניח מקום המדידה ולילך למקום אחר כדי להבליע גיא או גדר. **רִבָּה לְמָקוֹם אֶחָד וּמִעֵט לְמָקוֹם אַחֵר** – מדד רוח אחת משתי קרנותיה, כגון בקרן מזרחית דרומית ובקרן מזרחית צפונית, ונמצא שבקרן אחת גדול התחום מאשר בחברתה, **שׁוֹמְעִין לְמָקוֹם שֶׁרִבָּה** – הולכים אחר התחום שריבה ומוסיפים על המקום שמיעט, מפני שאנו אומרים, שבמקום המועט לא מתח כל צרכו את חבל המדידה. אבל **הרמב"ם** כותב: היו לנו תחומי שבת מוחזקים, ובא מומחה ומדד, וריבה את התחום במקום אחד, ומיעט במקום אחר, שומעין לו בתחום שריבה (**הל' שבת כח, יז**). ובגמרא מבואר, שאף למקום שריבה שומעים לו, וכל שכן למקום שמיעט. **רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט לְאַחֵר** – בגמרא מפורש, שאם מדדו שני מומחים זה אחר זה, ונמצא תחומו של אחד מרובה משל חברו, **שׁוֹמְעִין לַמְּרֻבֶּה** – הולכים אחרי התחום של המודד שריבה. **אֲפִלּוּ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה** – כנענים, **נֶאֱמָנִין לוֹמַר: עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת** –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְאַחֵר – שׁוֹמְעִין לַמְּרֻבֶּה. אֲפִלּוּ עֵבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה, נֶאֱמָנִין לוֹמַר: עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת, שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל.

ו עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים – מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ. וְשֶׁל רַבִּים וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד – אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ; אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ כְּעִיר חֲדָשָׁה שֶׁבִּיהוּדָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוּרִים; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים.

ז מִי שֶׁהָיָה בַּמִּזְרָח וְאָמַר לִבְנוֹ: עָרֵב לִי בַּמַּעֲרָב; בַּמַּעֲרָב וְאָמַר לִבְנוֹ: עָרֵב לִי בַּמִּזְרָח; אִם יֵשׁ הֵימֶנּוּ וּלְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמּוֹת וּלְעֵירוּבוֹ יוֹתֵר מִכָּאן, מֻתָּר לְבֵיתוֹ וְאָסוּר לְעֵרוּבוֹ; לְעֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְבֵיתוֹ יוֹתֵר מִכָּאן, אָסוּר לְבֵיתוֹ

פירוש ברטנורא

בכל כחו: **ריבה לאחד ומיעט לאחר.** הכי קאמר, ריבה אחד ומיעט אחר, שמדדו שני בני אדם מומחים זה ריבה וזה מיעט:

ו עיר של יחיד. כגון שאדם אחד קנה כולה והוא משכיר כל בתיה לבני אדם הדרים בה. ואח"כ נעשית של רבים: **מערבין את כולה.** כדרך שהיו מערבין כשהיתה של יחיד שלא היתה צריכה שיור: **אין מערבין את כולה.** שאסור לערב עיר של רבים אם אין משייר בה בתים ידועים בלא עירוב, דההוא שיור הוי היכר דטעמא משום עירוב הוא ולא תשתכח תורת רשות הרבים. וזו הואיל והיתה של רבים והיתה צריכה שיור אע"ג דהשתא הויא של יחיד נדונית כבתחלה: **אלא אם כן עשה חוצה לה.** שיור שלא עירבו עם שאר העיר. ורבותא קמ"ל שאפילו שיור של חוצה לה מועיל לשאר העיר: **כעיר חדשה שביהודה.** עיר היתה ביהודה ושמה חדשה ולא היו בה אלא נ' דיורים והיא העיר היותר קטנה שבכל ארץ יהודה והיא היתה שיור לעיר גדולה הסמוכה לה, והוא שיעור השיור שצריך לשייר בעיר שלא יערבו עם האחרים משום הכירא: **רבי שמעון אומר שלש חצירות כו'.** ופסק ההלכה אפילו בית אחד בחצר אחד הוי שיור. ועיר שאין לה אלא פתח אחד בלבד אפילו היתה של רבים א"צ שיור:

ז מי שהיה במזרח. בשדה, וקדש עליו שם היום והוא רחוק מעירובו יותר מאלפים והרי אין עירובו עירוב כיון שאינו יכול לילך וליטלו, הויא ליה שביתתו בביתו שהרי בתחום ביתו הוא עומד ומסתמא בביתו ניחא ליה שתהא שביתתו כשאין עירובו עירוב: **אסור לביתו.** למנות מביתו אלפים לכל רוח: **בעיבורה**

משניות מבוארות – קהתי

כלומר שראינו שפלוני מומחה מדד את התחום והגיע לכאן, **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל** – כלומר הואיל ואיסור היציאה מחוץ לאלפיים של תחום שבת הוא מדרבנן, אין הולכים בענין התחום לחומרה אלא לקולה.

באור משנה ו

משנה זו אינה מענין פרקנו, שאינה עוסקת בעירובי תחומים אלא בעירובי חצרות ומבואות (ולמה סודרה כאן? המפרשים מתקשים למצוא הסבר לכך).

ולהבנת משנתנו יש להקדים דברים אחדים:

עיר המוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים ויש לה דלתות הראויות להינעל בלילה, דינה כמבוי, שעל ידי "שיתוף" כל החצרות או המבואות שבה מותר לטלטל בכולה בשבת. ברם, יש הבדל בענין זה בין עיר של יחיד, היינו השייכת לאדם יחיד, והוא משכיר בתיה לדיירים, ובין עיר של רבים, שכן בעיר של יחיד משתתפים כל דייריה ב"שיתוף" אחד, ומותר לטלטל בכולה, אבל בעיר של רבים אין משתתפים, ומערבים את כולה, אלא מניחים חלק של העיר בלא שיתוף, והשאר משתתפים, ומותרים הם לטלטל בכל העיר חוץ מאותו חלק ששיירו. ודבר זה משום היכר הוא, כדי שידעו אנשי העיר, שעל ידי עירוב בלבד מותר להם לטלטל בעיר זו, אף שרבים עוברים בה והיא נראית כרשות הרבים, שהרי בחלק האחר שלא השתתפו בו אסורים הם לטלטל. אמנם גם הדיירים שבחלק האחר רשאים לעשות "שיתוף" לעצמם, אם רבים הם, אבל אינם מותרים לטלטל בשאר כל העיר אלא בחלקם בלבד (רמב"ם הל' עירובין ה, יט–כא). משנתנו דנה בעיר שהיתה של יחיד ונעשתה של רבים או להיפך. כן דנה המשנה בגודל אותו חלק שצריכים לשייר בעיר של רבים, ונחלקו בזה תנאים במשנתנו.

עִיר שֶׁל יָחִיד – שאדם אחד היה בעל העיר, והוא השכיר את בתיה לדיירים, **וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים** – ונעשתה אחר כך לעיר של רבים, שקנו אותה מיד היחיד, **מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ** – כל דיירי העיר מערבים "עירוב חצרות", כלומר שכל החצרות שבה משתתפים ב"שיתוף" העיר, כמו שמשתתפים ב"שיתוף" של מבוי, ומותרים לטלטל בכולה, כדרך שהיו מערבים כשהיתה של יחיד (כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו). **וְשֶׁל רַבִּים** – ועיר שהיתה של רבים, **וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד** – ונעשתה קניינו של יחיד, **אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ** – שדינה כמו בתחילה, שלא עירבוה כשהיתה של רבים, **אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ** – עשה שיור חוץ לעיר, היינו מקום שהניחוהו בלי עירוב, **כְּעִיר חֲדָשָׁה שֶׁבִּיהוּדָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוּרִים** – בברייתא בגמרא מבואר: "עיר אחת היתה ביהודה ו"חדשה" שמה, והיו בה חמשים דיורים, אנשים ונשים וטף. ובה היו משערים חכמים, והיא היתה שיור". כלומר שעיר זו נחשבה כשיור לעיר הישנה הסמוכה לה, שעל ידיה היו מערבים את כל העיר הישנה. והוא הדין בכל עיר של רבים שצריך לשייר כשיעור עיר חדשה, כדי שהשאר יערבו את כולה; ואפילו נעשתה עיר של יחיד, אין מערבים את כולה בלי שיור. **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – הסובר שצריך שיור של חמשים דיורים כשיעורה של עיר חדשה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים** – שיעור המקום שצריך להניח לשם שיור דיו בשלש חצרות שיש בכל אחת מהן שני בתים. ברם, ההלכה היא: אפילו חצר אחת שיש בה בית אחד (רמב"ם הל' עירובין ה, כ). בגמרא אמרו, שאפילו עיר של רבים, אם אין לה אלא פתח אחד, דינה כעיר של יחיד, ומערבים את כולה בלי שיור. וכן הלכה.

~ יום חמישי ~

באור משנה ז

משנתנו חוזרת ללמד בענין עירוב תחומים.

מִי שֶׁהָיָה – בערב שבת בין השמשות מחוץ לעירו, כגון **בַּמִּזְרָח** – בצד מזרח של העיר, **וְאָמַר לִבְנוֹ** – מבעוד יום, לפני שיצא מביתו: **עָרֵב לִי בַּמַּעֲרָב** – הנח בשבילי עירוב תחומים לצד מערב העיר; או שהיה בין השמשות **בַּמַּעֲרָב** העיר, **וְאָמַר לִבְנוֹ: עָרֵב לִי בַּמִּזְרָח** העיר; **אִם יֵשׁ הֵימֶנּוּ וּלְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמּוֹת** – אם מאותו מקום שהוא עומד בו בין השמשות ועד לביתו יש אלפיים אמה, **וּלְעֵירוּבוֹ יוֹתֵר מִכָּאן** – אבל עד לעירוב שבנו הניח בשבילו יש יותר מאלפיים אמה, **מֻתָּר לְבֵיתוֹ** – כלומר לתחום ביתו, שמותר לו לילך עד ביתו, ויש לו מביתו אלפיים אמה לכל רוח, **וְאָסוּר לְעֵרוּבוֹ** – כלומר לתחום עירובו, שהואיל ובין השמשות לא יכול היה להגיע אליו, שהרי הוא רחוק ממנו יותר מאלפיים אמה, לפיכך אין עירובו עירוב; וכיון שהוא עומד בתחום ביתו, אנו אומרים שמן הסתם דעתו – שאם העירוב שהניח בנו בשבילו אינו עירוב – שתהא שביתתו בביתו. **לְעֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְבֵיתוֹ יוֹתֵר מִכָּאן** – ואם יש ממקומו ועד לעירובו אלפיים אמה, ואילו עד לביתו יש יותר מאלפיים אמה, כגון שעומד בקרן דרומית מזרחית מביתו, ועירובו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּמֻתָּר לְעֵרוּבוֹ. הַנּוֹתֵן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר — לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם. נְתָנוֹ חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת — מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר הוּא מַפְסִיד.

ח אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה, וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּעִיר גְּדוֹלָה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר קְטַנָּה, בְּעִיר קְטַנָּה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר גְּדוֹלָה — מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין לוֹ אֶלָּא מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה.

פירוש ברטנורא

של עיר. באחד מן הבתים העומדים בתוך ע' אמה ושיריים: **לא עשה ולא כלום.** שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח, וכל העיר עם עיבורה נחשבים לו כארבע אמות: **נתנו חוץ לתחום.** חוץ לעיבורה של עיר, והכי מפרש לה בגמרא: **מה שנשכר.** לרוח זה מפסיד לרוח שכנגדה. שהרי מונה מן העירוב אלפים לכל רוח ואם נתנו בסוף אלף למזרח נמצא שכלות אלפים של מזרח בסוף שלשה אלפים לעיר ונשתכר אלף ואלפים של מערב כלות בסוף אלף של מערב העיר והפסיד אלף. וקמ"ל דאין העיר עולה בחשבון האלפים של מערב אלא כולה כד' אמות. והני מילי כשאין כלות האלפים שמן העירוב לצד העיר אלא בסוף העיר או חוצה לה, אבל אם כלות באמצע העיר או באיזה מקום בתוכה אינו יכול לילך בתוך העיר אלא עד מקום שכלות האלפים אמה של עירוב ותו לא, כדתנן בסמוך:

ח אנשי עיר גדולה. שהיתה להן עיר קטנה בתוך אלפים ויוצאים מעירן ומונין והולכים דרך הקטנה הסמוכה, מהלכין את כל העיר הקטנה הסמוכה להן כארבע אמות ומשלימים מדתן חוצה לה: **ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את הגדולה.** כולה כד' אמות, לפי שמדת תחומין כלה באמצע עיר גדולה לפיכך אין עיר גדולה נחשבת להם כד' אמות ואין הולכים בה אלא עד סוף תחומן: **כיצד מי שהיה מעיר גדולה.** מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה, במה דברים אמורים במודד אלפים אמה, אבל הנותן עירובו בתוך העיר, בין נתנו אנשי עיר גדולה עירובן בקטנה בין נתנו אנשי עיר קטנה עירובן בגדולה, מהלכין כל העיר שהעירוב מונח בה כד' אמות, כיצד מי שהיה מעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה כו': **ור' עקיבא.** חולק על ת"ק וסבר שאין העירוב עושה העיר שהוא מונה בה כד' אמות, ואין מונים אלפים אלא ממקום העירוב. ואין הלכה כר"ע:

משניות מבוארות – קהתי

בקרן דרומית מערבית, כזה:

אָסוּר לְבֵיתוֹ – כלומר לתחום ביתו, שביתו אינו מקום שביתתו למנות ממנו אלפיים לכל רוח, **וּמֻתָּר לְעֵרוּבוֹ** – כלומר לתחום עירובו, שיש לו ממקום העירוב אלפיים אמה לכל רוח; ואף לביתו יכול הוא ללכת, אם בין העירוב לביתו אין יותר מאלפיים אמה. **הַנּוֹתֵן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר** – באחד מן הבתים העומדים בתוך שבעים אמה ושיריים שמחוץ לעיר (כמו שבארנו בהקדמה למשנה א), **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם** – שהרי גם בלי העירוב יש לו אלפיים אמה לכל רוח מחוץ לגבולות העיר, ועיבורה של עיר הרי כלול הוא בתוך גבולות העיר (כמו שבארנו לעיל משנה א), שמודדים אלפיים אמה מחוץ לעיבור העיר ולהלן, נמצא שלא הרוויח בעירוב זה כלום. **נְתָנוֹ** – נתן את העירוב, **חוּץ לַתְּחוּם** – כלומר חוץ לעיבורה של עיר (**גמרא**), **אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת** – חוצה לו, **מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר הוּא מַפְסִיד** – מה שהוא מרוויח ברוח זו שנתן בה את עירובו, הוא מפסיד ברוח שכנגדה, שהרי יש לו מן העירוב אלפיים אמה לכל רוח. וכגון אם עירב לסוף אלף אמה במזרחה של העיר, הריהו מהלך לצד מזרח שלשת אלפים אמה מעירו, אלף אמה עד העירוב ואלפיים אמה מעירובו ולהלן; ואילו לצד מערב אינו מהלך אלא אלף אמה בלבד. נמצא אלף אמה שנשכר לצד מזרח הפסידן לצד מערב. בגמרא אמרו, שהעיר עצמה אינה מן המניין, שנחשבת היא כארבע אמות. במה דברים אמורים? כשאלפיים אמה מעירובו לצד העיר אינן כלות אלא בסוף העיר או חוצה לה, אבל אם הן כלות בתוך העיר, אינו יכול לילך בתוך העיר אלא עד המקום שכלות אלפיים אמה ממקום עירובו, יותר מכן לא. ברם, **בתוספות** אמרו, שמכל מקום אם לן בעירו מהלך את כולה, אבל אינה נחשבת לו כארבע אמות, שיוכל להלך חוצה לה.

באור משנה ח

כבר הזכרנו שהשובת בעיר מהלך את כל העיר כולה וחוצה לה אלפיים אמה לכל רוח. ואם נתן אדם את עירובו בתוך העיר הסמוכה, באנו למחלוקת רבי עקיבא וחכמים במשנתנו, אם דינו כדין השובת בתוכה, ויש לו אלפיים אמה מלבד העיר, או שהעיר היא בכלל אלפיים אמה. ברם, ברישא באה משנתנו ללמד (מה שכבר הזכרנו בסוף המשנה הקודמת, והוא לדברי הכל), שהמודד אלפיים אמה מעירו או ממקום שביתתו, כדי לקבוע את תחומו, ובתוך האלפיים נמצאת עיר, אם מידת התחום כלה בסוף העיר, נחשבת העיר כארבע אמות ואינה עולה במידת האלפיים, אלא משלימים את מידת האלפיים חוצה לה, כגון אם ממקום שביתתו ועד לעיר יש תשעים ושש אמות, ואורך העיר הוא אלף ושמונה מאות אמה, הריהו מהלך כל העיר כולה, וחוצה לה עוד אלף ותשע מאות אמה, שכן העיר כולה נחשבת כארבע אמות. אבל אם מידת התחום כלה באמצע העיר, אינו מהלך אלא עד אלפיים אמה ממקום עירובו.

אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה – שבתוך תחומה שוכנת עיר קטנה, **מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה** – שהואיל והיא מובלעת בתוך אלפיים של העיר הגדולה, הרי היא נחשבת לאנשי העיר הגדולה כארבע אמות, הלכך מהלכים הם את כולה ומשלימים מידת תחומם חוצה לה. **וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה** – שכן מידת תחומם כלה בתוך העיר הגדולה, ולפיכך אין העיר הגדולה נחשבת להם כארבע אמות, ואינם הולכים בה אלא עד סוף תחומם. – כאן יש להוסיף **במשנתנו**: במה דברים אמורים? במודד אלפיים אמה של תחום שבת מעירו ומגיע לעיר אחרת. אבל הנותן עירובו בעיר אחרת, אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה. **כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה** דר **בְּעִיר גְּדוֹלָה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר קְטַנָּה** – הנמצאת בתוך תחומה, וכן מי שהיה דר **בְּעִיר קְטַנָּה וְנָתַן אֶת עֵרוּבוֹ בְּעִיר גְּדוֹלָה** – באותו חלק הנמצא בתוך תחומה, **מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ** – את כל העיר **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** – שנתינת העירוב בעיר עושה אותה כולה כארבע אמות. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין לוֹ אֶלָּא מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** – רבי עקיבא חולק על תנא קמא וסובר, שאין העירוב עושה את העיר שהוא מונח בה כארבע אמות, הלכך אין המערב מהלך אלא אלפיים אמה בלבד ממקום **עירובו**. ואין הלכה כרבי עקיבא.

~ יום שישי ~

באור משנה ט

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת בענין הנותן עירובו בעיר, שנחלקו בו רבי עקיבא וחכמים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ט אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא: אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּנוֹתֵן עֵרוּבוֹ בַּמְּעָרָה, שֶׁאֵין לוֹ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה? אָמְרוּ לוֹ: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּיּוּרִין; אֲבָל יֶשׁ בָּהּ דִּיּוּרִין — מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה. נִמְצָא כָּל תּוֹכָהּ מֵעַל גַּבָּהּ. וְלַמּוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ — נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם, שֶׁאֲפִלּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כֻּלָּה בַּמְּעָרָה.

פ ר ק ש ש י

א הַדָּר עִם הַנָּכְרִי בֶּחָצֵר, אוֹ עִם מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּעֵרוּב — הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה.

פירוש ברטנורא

ט אימתי בזמן שאין בה דיורים. שנפרצו מחיצותיה ואינה ראויה לדיורין, שאם ראויה לדיורין אע"פ שאין בה עכשיו דיורין אינה נחשבת כולה אלא כד' אמות לדברי חכמים. וכן עיר שאין יושב בה ויש לה חומה סביב שנתן בה עירובו נחשבת כד' אמות, ואפילו היא גדולה כאנטוכיא: **נמצא כל תוכה מעל גבה.** דאילו גבה של מערה אם נתן שם עירובו אין לו אלא אלפים אמה ממקום עירובו, דגבה אינו ראוי לדיורין ותוכה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה: **ולמודד שאמרו.** אע"פ שחולקים חכמים על ר"ע בנותן עירובו בעיר לומר שכל העיר לו כד' אמות, מודים הן שהבא ממקום שביתתו וכלתה מדתו של אלפים אמה אפילו במערה שיש בה דיורין שאינו נכנס להלן במדתו כלום:

ו א הדר. מי שאינו מודה בעירוב. כותי: **הרי זה אוסר עליו.** לטלטל מביתו לחצר, עד שישכור ממנו רשות שיש לו בחצר: **לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראלים.** בין לתנא קמא בין לרבי אליעזר בן יעקב דירת עובד כוכבים לאו שמה דירה ובדין הוא שלא תאסור, אלא דגזור רבנן כדי שלא ידור ישראל עם העובד כוכבים שלא ילמד ממעשיו. ת"ק סבר אע"ג דעכו"ם חשיד אשפיכת דמים ואסור לישראל להתיחד עמו, זמנין דמקרי ודייר ישראל עם העובד כוכבים, ואמור רבנן אין עירוב מועיל במקום עכו"ם ואין בטול רשות מועיל במקום עכו"ם עד שישכיר, והעכו"ם לא ישכיר דחייש לכשפים ומתוך כך לא יבא ישראל לדור עם העכו"ם ולא ילמוד ממעשיו. ור"א בן יעקב סבר כיון דעכו"ם חשוד אשפיכת דמים, תרי, דשכיחי דדיירי גזרו בהו רבנן, חד, דלא שכיח דדייר , שאסור להתיחד עם העכו"ם לא גזרו ביה רבנן. והלכה כראב"י. ושוכרים מן העובד כוכבים אפילו בפחות משוה פרוטה ואפילו בשבת. ואע"פ שאין העכו"ם מבטל רשותו עד שישכור ממנו, ישראל יכול לבטל רשות ואפילו בשבת, והוא שיאמר לחברו כשלא עירבו רשותי מבוטלת לך, ויהיה הוא אסור לטלטל בחצר וחברו מותר, ואם ירצו אחר שהשלים חברו לטלטל מה שצריך לו יכול חברו לחזור ולבטל לו רשותו ויהיה הוא מותר וחברו אסור:

משניות מבוארות – קהתי

אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא – לחכמים: **אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּנוֹתֵן עֵרוּבוֹ בַּמְּעָרָה, שֶׁאֵין לוֹ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה** – ואין המערה כולה נחשבת לו כארבע אמות? ולמה אתם חולקים עלי בנותן את עירובו בעיר? **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **אֵימָתַי** – אין המערה נחשבת, למי שנותן בה את עירובו, כארבע אמות? **בִּזְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּיּוּרִין** – כלומר שאינה ראויה לדירה (**גמרא**), כגון שנפלו מחיצותיה, ומתיירא אדם ללון בה, **אֲבָל יֶשׁ בָּהּ דִּיּוּרִין** – כלומר שראויה היא לדיורין, אף על פי שאין בה דיורין עכשיו, הנותן בה עירובו **מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** – שכל המערה כולה נחשבת לו כארבע אמות. **נִמְצָא כָּל תּוֹכָהּ** – של המערה, **מֵעַל גַּבָּהּ** – שהנותן עירוב בתוך המערה הראויה לדירה, יש לו אלפיים אמה מלבד המערה, אבל הנותן עירובו על גב המערה, הואיל ואין גב המערה ראוי לדירה, אין למערב אלא אלפיים אמה ממקום עירובו. **וְלַמּוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ** – חכמים במשנה הקודמת, שמודד ממקום שביתתו אלפיים אמה, **נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם** – כלומר, אף על פי שחולקים חכמים על רבי עקיבא בנותן עירובו במערה הראויה לדיורין, שכולה נחשבת לו כארבע אמות, מכל מקום מודים הם לרבי עקיבא במודד תחומו ממקום שביתתו, שאין נותנים לו אלא אלפיים אמה, **שֶׁאֲפִלּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כֻּלָּהּ בַּמְּעָרָה** – אינו רשאי ללכת בה אלא עד סוף מידת תחומו בלבד, ואפילו יש בתוכה דיורין, כמו ששנינו במשנה הקודמת.

באור משנה א

החל בפרק זה ועד סוף הפרק התשיעי עוסקות המשניות בעירובי חצרות ושיתופי מבואות (עיין פתיחה למשנתנו). וכבר למדנו שאם אחד מדיירי החצר לא השתתף בעירוב, הריהו אוסר על כל הדיירים להוציא מבתיהם לחצר ולהכניס מהחצר לבתיהם; ברם, יכול אותו דייר לבטל רשותו לשאר הדיירים, ואפילו בשבת, ואז כולם מותרים לטלטל בחצר. משנתנו באה ללמד, שאם אחד הדיירים שבחצר הוא נכרי, הריהו אוסר על הדיירים הישראלים להוציא מבתיהם לחצר ולהכניס מהחצר לבתיהם, ואין מועיל בו לא עירוב ולא ביטול רשות, כי אם צריך שהנכרי ישכיר לישראלים רשותו שיש לו בחצר.

הַדָּר עִם הַנָּכְרִי בֶּחָצֵר, אוֹ עִם מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּעֵרוּב – כגון כותי, **הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו** – על הישראלי, להוציא מביתו לחצר ולהכניס ממנה לביתו, עד שישכור ממנו את הרשות שיש לו בחצר; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שאפילו ישראלי אחד דר עם נכרי בחצר, הרי הנכרי אוסר עליו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** – אין הנכרי אוסר, **עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** – בגמרא מבואר, שבין רבי מאיר ובין רבי אליעזר סוברים, שדירת הנכרי אין שמה דירה, ומן הדין אין הנכרי אוסר את הטלטול על הישראלים הדרים עמו בחצר אחת, אלא שגזרו חכמים, שהנכרי יאסור עליהם עד שישכיר להם רשותו, כדי למנוע על ידי כך את הישראלים מלדור עם נכרי, שלא ילמדו ממעשיו, שהרי הנכרי מן הסתם לא יסכים להשכיר רשותו לישראלי, ונמצא אוסר עליהם את הטלטול בחצר; וסובר רבי אליעזר בן יעקב, שלא גזרו חכמים אלא בשני ישראלים או יותר הדרים עם הנכרי בחצר אחת, שכן דבר זה מצוי הוא, אבל בישראל אחד הדר עם נכרי בחצר לא גזרו חכמים, שהואיל ונכרי חשוד על שפיכת דמים, אין זה מצוי שישראל אחד ידור עם נכרי בחצר אחת, וכבר אמרו חכמים (**עבודה זרה ב, א**), שאסור לישראל להתייחד עם נכרי. אבל רבי מאיר סובר, שהואיל ויש מקרים שאפילו ישראל אחד דר עם נכרי בחצר אחת, אף בישראל אחד גזרו חכמים שאוסר עליו הנכרי, מהטעם שהבאנו לעיל, שמתוך כך לא יבוא ישראל לדור עם הנכרי ולא ילמד ממעשיו.

בתוספות (עירובין סא, ב) מבואר, שעיקר גזירת חכמים היתה משום הנכרי, שמא ילמד ממעשיו, ולא משום הכותי, אלא אגב הנכרי אסרו גם בכותי, וכשם שנחלקו רבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב בנכרי כך נחלקו גם בכותי. ויש סוברים, שאף לגבי הכותי גזרו חכמים, שלא ילמד ממעשיו (הר"ר יהונתן).

~ שבת קודש ~

באור משנה ב

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שמי שאינו מודה בעירוב דינו כנכרי, באה משנתנו לדון בענין צדוקי. ושונה צדוקי מכותי, שכן ישראל הוא, אלא שנתפס למינות ואינו מודה בתורה שבעל פה (רש"י). הצדוקים היו כת ביהודה בתקופת הבית השני, שהתנגדה לתורה שבעל־פה, ונקראו אנשי הכת: "צדוקים", על שם אבי הכת צדוק, מתלמידיו של אנטיגנוס איש סוכו (אבות דרבי נתן). — בגמרא מבואר, שחסרה פיסקה בהתחלת משנתנו, וכך היא שנויה: צדוקי הרי הוא כנכרי. רבן גמליאל אומר: אינו כנכרי. כלומר שמועיל בו ביטול רשות, ואינו צריך להשכיר רשותו כדין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מַעֲשֶׂה בְּצַדּוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בַּמָּבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר לָנוּ אַבָּא: מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַכֵּלִים לַמָּבוֹי, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּלָשׁוֹן אַחֵר: מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם.

ג אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרֵב — בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס וּמִלְּהוֹצִיא לוֹ וְלָהֶם, וְשֶׁלָּהֶם מֻתָּרִין לוֹ וְלָהֶם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן — הוּא מֻתָּר וְהֵן אֲסוּרִין. הָיוּ שְׁנַיִם — אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה; שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת וְנוֹטֵל רְשׁוּת, שְׁנַיִם נוֹתְנִים רְשׁוּת וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת.

פירוש ברטנורא

ב מעשה בצדוקי. מתני' חסורי מחסרא והכי קתני, צדוקי הרי הוא כעכו"ם, ר"ג אומר אינו כעכו"ם, ומעשה בצדוקי אחד כו' ואמר לנו אבא מהרו ועשו צרכיכם עד שלא יוציא ויאסר עליכם. ש"מ דכישראל הוא ויכול לבטל רשות, ומפני שהמבטל רשותו וחזר והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר כדלקמן, משום הכי קאמר ר"ג מהרו ועשו צרכיכם עד שלא יוציא הוא כליו לחצר ויחזור ויזכה ברשותו שבטל ויאסר עליכם, אבל אי כעכו"ם הוא ואין העכו"ם יכול לבטל עד שישכור, היכי הוי מצי למיסר עלייהו מאחר דאגיר להו ושקיל דמי: **ור"י אומר.** לא כך אמר ר"ג, דלעולם צדוקי הרי הוא כעכו"ם ס"ל לר"ג, ואותה מעשה אינה ראיה, דה"ק להו ר"ג מהרו ועשו צרכיכם בע"ש קודם שתחשך, ולא עד שלא יוציא כליו כדאמרת, אלא עד שלא יצא היום ויאסר עליכם. ופסק ההלכה, שכל ישראל שמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד כוכבים ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות, אלא שוכרים ממנו כדרך ששוכרים מן העכו"ם. והמשמר שבת בפרהסיא אע"פ שפעמים מחלל אותו בצנעא ואינו מודה בתורת עירוב, כגון הצדוקים בזמן הזה שמשמרים שבת ואינם מודים בתורת עירוב, ה"ז אין מערבין עמו, אבל יכול לבטל רשות וא"צ לשכור ממנו, והוא שלא יהיה עובד עכו"ם:

ג ביתו אסור להכניס ולהוציא. מביתו לחצר, בין הוא בין אנשי החצר. וכגון שבטל להם רשות חצירו כלומר החלק שיש לו עמהם בחצר, ולא בטל להם ביתו, דסבר האי תנא מה שבטל בטל ומה שלא בטל לא בטל, הלכך הוה ליה בית רשותא דידיה וחצר רשותא דידהו: **ושלהם.** בתים שלהן, מותרין להוציא מהן לחצר בין הוא בין הם, דהא בתים שלהם וחצר רשות אחת היא. והוא אע"ג דלא עירב הוי כאורח גבייהו, שאורח מטלטל ברשות אכסניא שלו: **נתנו לו.** הם רשות חצירן, הוא מותר להוציא מביתו לחצר שהכל כרשותו, והן אסורים אפילו לטלטל מביתו לחצר. ולא הוי אורחים גביה, דחד לגבי רבים הוי אורח, רבים לגבי יחיד לא הוו אורחים: **היו שנים.** שלא עירבו, ושאר בני חצר בטלו להם רשותם, שניהם אוסרים זה על זה, מפני שהחצר היא של שניהם והבתים מיוחדים כל בית לבעליו, ואין מוציא מרשות המיוחדת לו לרשות שלו ושל חברו. ואע"ג דהדר חד מנייהו ובטיל ליה לחבריה, אינו מועיל, הואיל ובשעה שבטלו בני החצר רשותם לאלו השנים שלא עירבו היו אוסרים זה על זה, אשתכח דבטול קמאי לא מהני, וכי הדר מבטל לא מצי לאקנויי רשותא דידהו דהא לא קנייה. הלכך בני חצר שקצתן עירבו וקצתן לא עירבו אותן שלא עירבו מבטלין רשותן לאותן שעירבו, ואין אותן שעירבו מבטלין רשותן לאותן שלא עירבו דאסרי אהדדי כדאמרן. והמבטל רשותו לבני חצר צריך שיפרש שמבטל לכל אחד ואחד:

משניות מבוארות – קהתי

נכרי. וכסיוע לדבריו מביא רבן גמליאל מעשה מבית אבא.

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מַעֲשֶׂה בְּצַדּוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בַּמָּבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם – וביטל לנו רשותו מערב שבת (רש"י; רמב"ם), **וְאָמַר לָנוּ אַבָּא: מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַכֵּלִים לַמָּבוֹי** – והחזיקו בו בשעת כניסת השבת, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא** – קודם שיוציא הצדוקי את כליו למבוי, **וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם** – כלומר שאם הצדוקי יוציא ראשון כליו למבוי, יכול הוא לחזור מביטולו, ונמצא אוסר עליכם, אבל כיון שתחזיקו אתם ראשונה במבוי קודם שיוציא כליו לשם, שוב לא יוכל הצדוקי לחזור בו מביטולו; ואף על פי שאין חזקה זו כשאר חזקות שקרקע נקנה בהן, מכל מקום הקילו חכמים בעירובים, שתועיל כשאר חזקות (**הר"ר יונתן; המאירי**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּלָשׁוֹן אַחֵר** – רבי יהודה סובר, שצדוקי דינו כנכרי, ואין מועיל בו ביטול רשות, ובלשון אחר אמר אביו של רבן גמליאל לבני משפחתו: **מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי** – מערב שבת, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא** – כלומר עד שלא יצא היום (**גמרא**), קודם שתחשך, **וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם** – הצדוקי.

באור משנה ג

כבר הזכרנו, שאם אחד מדיירי החצר לא עירב עם שאר הדיירים, הריהו אוסר עליהם להוציא מבתיהם לחצר או להכניס מהחצר לבתיהם. ברם, אם ביטל להם רשות ביתו ורשות חצרו, כולם מותרים להוציא ולהכניס מן הבתים לחצר ומחצר לבתים, שהואיל וזה שלא עירב ביטל כל רשותו שם הרי הוא כאורח אצל שאר בני החצר, והאורח אינו אוסר. ואם ביטל להם רשותו שבחצר בלבד, על כך דנה משנתנו.

אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵרֵב – עירובי חצרות עם שאר אנשי החצר; ומבואר בגמרא, שמדובר כאן בכגון שהשוכח ביטל את רשותו שבחצר, אבל לא אמר שהוא מבטל להם אף את רשות ביתו, וסובר התנא, שהמבטל רשות חצרו, רשות ביתו לא ביטל (**גמרא עירובין סט, ב**); לפיכך **בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס וּמִלְּהוֹצִיא** – להכניס מן החצר לביתו ולהוציא ממנו לחצר, **לוֹ וְלָהֶם** – לזה שלא עירב ולאנשי החצר האחרים שעירבו ביניהם, שהואיל ולא ביטל להם את רשות ביתו, כי אם רשותו שבחצר בלבד, נמצא ביתו רשות המיוחדת לו, והחצר רשות המיוחדת להם; **וְשֶׁלָּהֶם** – אבל הבתים שלהם, **מֻתָּרִין לוֹ וְלָהֶם** – שכיון שביטל להם רשותו שבחצר, נעשו בתיהם עם החצר על ידי העירוב כרשות אחת, והוא עצמו הריהו כאורח אצלם, ואורח מטלטל בכל רשותו של בעל האכסניה, הלכך גם הוא וגם הם מותרים להוציא לחצר מבתיהם של אנשי החצר שעירבו ולהכניס מן החצר לבתיהם, **נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן** – אם אנשי החצר שעירבו ביטלו לו את רשותם שבחצר, **הוּא מֻתָּר** – להכניס ולהוציא מביתו לחצר, שהכל כרשותו, אבל לא מבתיהם, שהרי לא ביטלו לו אלא רשותם שבחצר בלבד, **וְהֵן אֲסוּרִין** – להכניס ולהוציא מבתיהם, ואפילו מביתו אסורים הם להוציא, ואין אנו אומרים שהם כאורחים אצלו, שיחיד נחשב כאורח אצל רבים, אבל אין רבים נחשבים כאורחים אצל היחיד. **הָיוּ שְׁנַיִם** – ששכחו ולא עירבו, ושאר בני החצר שעירבו ביניהם ביטלו להם את רשותם שבחצר, **אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** – שהרי מעתה החצר של שניהם היא, והם לא עירבו, הלכך אסור להם להוציא מן הבתים לחצר או להכניס מן החצר לבתים. בגמרא מבואר, שאפילו חזר אחד מהם וביטל את רשותו לחברו, אינו מועיל, לפי שבשעה שביטלו להם שאר הדיירים את רשותם, ביטולם לא הועיל, שהרי האחד אסר על חברו, נמצא שהחצר עדיין ברשות כולם, ואין מועיל, איפוא, ביטול רשות של האחד לחברו, **שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת** – מבטל רשותו לכל אנשי החצר האחרים, שלא עירב עמהם, **וְנוֹטֵל רְשׁוּת** – מן הדיירים שעירבו, שיכולים הם לבטל לו את רשותם; **שְׁנַיִם נוֹתְנִים רְשׁוּת** – שניים שלא עירבו מבטלים רשותם לדיירים האחרים שעירבו, **וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת** – מן האחרים, שהדיירים שעירבו ביניהם אינם מבטלים רשותם לשניים שלא עירבו, הואיל והם אוסרים זה על זה, כמו שבארנו לעיל. בגמרא אמרו, שהמבטל רשותו לאנשי החצר, צריך לפרש שמבטל לכל אחד ואחד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

רש"י

ידי מלוכלכות בדם. שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מראות דם טהור באשה: **ובשפיר.** הוא עור הולד שהעצמות והגידים והבשר נצורים בתוכו. ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואי זה זה המרוקם ובמס' נדה (דף כד ב) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרתה: **ובשליא.** דתנן (שם כו.) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין ושטי"דור בלע"ז ותניא (שם) אין שליא פחותה מטפח, ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתורמוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו: **זכיתי וחייבתי.** שייך בדיני ממונות ודיני נפשו': **טמאתי וטהרתי.** בהלכות טומאה וטהרה: **מפיבושת.** [מפי בושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: **לפיכך.** בזכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה ויצא ממנו כלאב: **אלא דניאל שמו.** במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל וגו' ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים (א ג): **שהיה מכלים פני מפיבושת.** כל אב מכלים את הרב שהיה אב בהוראות:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף ג עמוד ב. הגמרא מביאה מאמר נוסף, בענין שעת קימתו של דוד המלך, וגודל חסידותו: נאמר בתהלים (פו א-ב) 'תְּפִלָּה לְדָוִד וגו' **שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי'.** ויש להבין מדוע קרא לעצמו חסיד. ונחלקו לֵוִי וְרַבִּי יִצְחָק בביאור הדבר.

חַד [־אחד מהם] **אָמַר, כָּךְ אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,** וכי **לֹא חָסִיד אָנִי, שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב יְשֵׁנִים עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** – עד השעה השלישית שביום, **וַאֲנִי** איני כמותם, אלא 'חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ' (שם קיט סב).

וְאִידָךְ – והשני ביאר, **שֶׁכָּךְ אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,** וכי **לֹא חָסִיד אָנִי, שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב יוֹשְׁבִים אֲגוּדוֹת אֲגוּדוֹת** – חבורות חבורות ועוסקים **בִּכְבוֹדָם, וַאֲנִי** איני עוסק בכבודי, אלא אדרבה, **יָדַי מְלוּכְלָכוֹת בְּדָם** שהנשים מראות לי, כדי שאבדוק אם הוא מהמראות הטמאים משום נדה, **וְיִדי** מלוכלכות **בְּשָׁפִיר** – עור ולד, **וּבְשִׁלְיָא** – מין לבוש שהולד שוכב בתוכו, שכאשר אשה מפילה שפיר או שליא, מראים לי אותו לבדוק אם הוא מטמא אותה בטומאת לידה, ואני מתבזה בדברים אלו **כְּדֵי לְטַהֵר אִשָּׁה לְבַעְלָהּ.**

מוסיף דוד המלך ואומר: **וְלֹא עוֹד** [־ולא די לי בכך] **אֶלָּא** שכָּל **מַה שֶּׁאֲנִי עוֹשֶׂה** – בכל הלכה שאני מורה, **אֲנִי נִמְלָךְ בִּמְפִיבֹשֶׁת רַבִּי, וְאוֹמֵר לוֹ, מְפִיבֹשֶׁת רַבִּי, יָפֶה דַּנְתִּי** – האם דנתי כראוי. ובדיני ממונות ודיני נפשות אני מוסיף ושואל, האם **יָפֶה חִיַּיבְתִּי,** האם **יָפֶה זִכִּיתִי.** ובהלכות טומאה וטהרה אני שואל, האם **יָפֶה טִהַרְתִּי,** האם **יָפֶה טִמֵּאתִי.** כך שאלתי תמיד **וְלֹא בוֹשְׁתִּי. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, מַאי קְרָא** – מהו הפסוק בו נרמז ענין זה. הפסוק הוא (תהלים קיט מו) 'וַאֲדַבְּרָה בְעֵדוֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ' – דיברתי דברי תורתך מול מפיבושת שהיה כמלך, ולא התביישתי בכך.

הברייתא מבארת מדוע רבו של דוד נקרא מפיבושת: **תָּנָא** בברייתא, **לֹא מְפִיבֹשֶׁת שְׁמוֹ** – אין זה שמו האמיתי, **אֶלָּא אִישׁ בֹּשֶׁת שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** – מדוע כינו אותו **מְפִיבֹשֶׁת,** משום **שֶׁהָיָה מְבַיֵּשׁ פְּנֵי דָּוִד בַּהֲלָכָה.** כלומר, השם 'מפיבושת' מורכב מהתיבות 'מפי בושת', וכינוהו כן משום שדברי הלכה שהיו יוצאים מפיו היו גורמים בושה לדוד, שלפעמים היה דוד טועה, והוא היה אומר לו שטעה, ומבייש אותו בכך. מוסיפה הברייתא: **לְפִיכָךְ** – בשכר זה שדוד היה מקטין את עצמו, **זָכָה דָּוִד וְיָצָא מִמֶּנּוּ** בנו **כִּלְאָב,** שהיה גדול בתורה ומכלים את פני מפיבושת בהלכה, כדלהלן.

הגמרא מביאה שרבי יוחנן ביאר שנקרא 'כלאב' על שם מעלתו: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא כִּלְאָב שְׁמוֹ** – אין זה שמו האמיתי, **אֶלָּא דָּנִיֵּאל שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** – מדוע כינו אותו **כִּלְאָב,** מפני **שֶׁהָיָה מַכְלִים פְּנֵי מְפִיבֹשֶׁת**

המשך בעמוד 51

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי שרק **מִשּׁוּם (אוירא)** [**גּוּשָׁהּ**] **גָּזְרוּ עָלֶיהָ** – שרק על הנוגע או המאהיל על גוש עפר ארץ העמים גזרו חכמים טומאה, אבל הנכנס בשידה תיבה ומגדל שאינו נוגע ואינו מאהיל, לא נטמא בטומאת ארץ העמים. וכיון שטומאה זו דומה לטומאה דאורייתא, החמירו חכמים שיסתור את כל מנין נזירותו, שאם לא כן יבואו לטעות ולומר שגם הנטמא בקבר, שטומאתו מן התורה, אינו סותר את כל מנין נזירותו. דוחה הגמרא, **לֹא** – אין לומר שבסברא זו נחלקו בית שמאי ובית הלל, שיש לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שאף **מִשּׁוּם** (גושה) [**אַוִּירָא**] **גָּזְרוּ עָלֶיהָ, וּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי,** שכיון שטומאה זו אינה דומה לטומאה דאורייתא, ואין חשש שיאמרו שגם בטומאה דאורייתא סותר רק שלושים יום, לכן רק **כְּסָתָם נְזִירוּת קָנִיסְנָא** – קנסו אותו חכמים שימנה רק כסתם נזירות שהיא שלושים יום. **וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, כִּי קָנִיסְנָא** – כשקנסו אותו חכמים, קנסוהו שיהיה כנזיר **כִּתְחִילַּת נְזִירוּת,** וצריך למנות את כל נזירותו מתחילה, ואף על פי שטומאה זו אינה דומה לטומאה דאורייתא בכך שמטמא גם מאוירה, מכל מקום אין דבר זה גלוי וידוע לכל, וחששו חכמים שמא יהיו אנשים שיסברו שזו טומאה דאורייתא, ויבואו להקל ולומר שאף טומאה דאורייתא סותרת רק שלושים יום, לכן גזרו שגם בטומאה זו יסתור את כל מה שמנה ויתחיל למנות נזירותו מתחילה:

הגמרא חוזרת לפרש את דברי רבי יהודה שהובאו במשנתינו: שנינו במשנה **מַעֲשֶׂה בְּהִילְנִי הַמַּלְכָּה וְכוּ'** ונמצאת נזירה עשרים ואחת שנה. אמר רבי יהודה לא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה: בדעת חכמים שהילני היתה נזירה עשרים ואחת שנה, התבאר במשנה שהטעם הוא, משום ששבע שנים נהגה נזירותה בחוץ לארץ, ושבע השנים השניות היו מחמת שבאה לארץ ישראל, וכדעת בית הלל, ושבע השנים האחרונות היו מחמת שנטמאה וסתרה את מנינה, אבל רבי יהודה שאמר שהיתה נזירה רק ארבע עשרה שנה, לא התבאר טעמו, ולכן **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, על איזה פרט מדברי חכמים חלק רבי יהודה, האם הוא מסכים עם חכמים שהמעשה היה **בְּשֶׁנִּטְמֵאת** בסוף ימי הנזירות שבארץ ישראל, וסתרה מנינה, ולכן היה עליה למנות עוד שבע שנים, ומה שלא מנתה עוד שבע שנים מחמת הגעתה לארץ ישראל הוא משום שחלוק רבי יהודה על חכמים בדין, וְסובר שהורו לה **אַלִּיבָּא דְּבֵית שַׁמַּאי,** שדי למנות שלושים יום בהגעתה לארץ ישראל. **אוֹ דִּלְמָא,** שרבי יהודה חלק על חכמים בגוף המעשה, והעמיד שהמעשה היה **בְּשֶׁלֹּא נִטְמֵאת** כלל, ומה שהיתה נזירה ארבע עשרה שנה הוא משום שמסכים רבי יהודה לדברי חכמים שהורו לה כשהגיעה לארץ ישראל שעליה להתחיל למנות את שבע השנים מתחילה, **וְאַלִּיבָּא דְּבֵית הִלֵּל,** ולכן נמצא שנזרה ארבע עשרה שנה.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתינו, **עָלְתָה לָאָרֶץ וְהוֹרוּהָ בֵּית הִלֵּל שֶׁתְּהֵא נְזִירָה עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת וְכוּ'**, ובסוף שבע שנים נטמאת, ונמצאת נזירה עשרים ואחת שנה, אמר רבי יהודה שלא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שרבי יהודה סובר שהמעשה היה **בְּשֶׁנִּטְמֵאת,** ומה שהיתה נזירה רק ארבע עשרה שנה הוא משום שהורו לה שצריכה למנות בארץ ישראל רק שלושים יום, **וְאַלִּיבָּא דְּבֵית שַׁמַּאי, אִי הָכִי** – אם כן מדוע נאמר במשנה **שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה נְזִירָה אֶלָּא אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה,** הרי **אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם מִיבָּעֵי לֵיהּ** – הלא היה עליה למנות שלושים יום נוספים על הארבע עשרה שנה, שהרי כשהגיעה לארץ בסוף השבע שנים היתה צריכה למנות עוד שלושים יום כדברי בית שמאי, וכשנטמאה בסוף השלושים יום עליה למנות שבע שנים נוספות. אלא על כרחך שכוונת רבי יהודה לומר שלא נטמאה כלל, וכשהגיעה לארץ בסוף השבע שנים הורו לה כבית הלל שצריכה למנות עוד שבע שנים, ולכן מנתה רק ארבע עשרה שנה. הגמרא מביאה ראיה נוספת: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי,** שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,** נזיר שנטמא ביום האחרון למנין נזירותו אינו סותר את כל הנזירות שמנה, אלא רק שלושים יום, ולמד זאת ממה **דְּאָמַר קְרָא** (במדבר ו יג) **'זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת'**, ודורש **שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה דְּכִי נִטְמָא** הנזיר **בְּיוֹם מְלֹאת** ימי נזירותו, **תֵּן לוֹ** מנין נוסף של **תּוֹרַת** סתם **נָזִיר,** וסתם נזירות היא שלושים יום. וכיון שכן על כרחך שרבי יהודה סובר שהילני לא נטמאה, והורו לה כבית הלל, שאם נאמר שהורו לה כבית שמאי, והשבע שנים הנוספות הם מחמת שנטמאה וסתרה מנינה, הלא כיון שנטמאה ביום האחרון למנינה הרי היא סותרת רק שלושים יום, ונמצא שהיתה נזירה רק שבע שנים וששים יום, ואיך אמר רבי יהודה שהיתה נזירה ארבע עשרה שנה. אלא על כרחך שלא נטמאה, והארבע עשרה שנה שהיתה נזירה, הוא משום שהורו לה כבית הלל, שבהגיעה לארץ ישראל עליה לחזור ולמנות את כל נזירותה מתחילה:

משנה

מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִּיתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ שקיבל על עצמו נזירות, אלא **שֶׁאֵלּוּ** – העדים שבכת אחת **מְעִידִים שֶׁנָּזַר שְׁתַּיִם** – שקיבל על עצמו שתי נזירויות, **וְאֵלּוּ** – העדים שבכת השניה **מְעִידִים** שֶׁבאותה שעה **נָזַר חָמֵשׁ** נזירויות, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** כיון שמכחישים העדים אלו את אלו, הרי **נֶחְלְקָה הָעֵדוּת** ובטלה, **וְלֹכֵן אֵין כָּאן נְזִירוּת** כלל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,** הרי **יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם** – גם בדברי העדים שהעידו שחייב חמש, נכלל שחייב שתים, ונמצא שלענין חיובו בשתי נזירויות אין הכחשה בין העדים, על כן דינו הוא **שֶׁיְּהֵא נָזִיר שְׁתַּיִם** – שחייב לנהוג שתי נזירויות:

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שחולקת על משנתינו וסוברת שמחלוקת בית שמאי ובית הלל היא באופן אחר: **מַתְנִיתִין** – משנתינו שנאמר בה שמחלוקת בית שמאי ובית הלל היא בשתי כיתי עדים המכחישות זו את זו, היא **דְּלֵא כִּי הַאי תַּנָּא** – שלא כשיטת התנא שבברייתא המובאת להלן, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל שְׁתֵּי כִּיתֵּי עֵדִים שֶׁאַחַת** מהן **אוֹמֶרֶת** שנזר **שְׁתַּיִם** – שתי נזירויות. **וְאַחַת** מהן **אוֹמֶרֶת** שנזר **חָמֵשׁ** נזירויות, שבזה מודים בית שמאי לבית הלל שחייב לנהוג שתי נזירויות, כיון **שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם,** ונמצא ששתי הכתות מעידות שחייב לכל הפחות שתי נזירויות. ואף שברור לנו שאחת מהכתות משקרת, מכל מקום כיון שכת אחת מהן אומרת אמת [אף שאין אנו יודעים איזו מהן], הרי היא מחייבתו בשתי נזירויות. אלא **עַל מָה נֶחְלְקוּ** בית שמאי ובית הלל, **עַל כַּת אַחַת** של שני עדים, **שֶׁאֶחָד** מהעדים **אוֹמֵר** שנזר **שְׁתַּיִם** – שתי נזירויות, **וְאֶחָד** מהעדים **אוֹמֵר** שנזר **חָמֵשׁ** נזירויות, **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נֶחְלְקָה עֵדוּתָן** – עדותן בטילה, משום שאחד מהעדים ודאי אינו אומר אמת, ואין כאן אלא עדות של עד אחד. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם,** ונמצא ששני העדים מעידים שהוא חייב שתי נזירויות, וכיון שלענין שתי נזירויות אין הכחשה כלל, הרי הוא חייב בשתי נזירויות.

אָמַר רַב, **הַכֹּל** – אפילו בית הלל שאמרו שחייב בשתי נזירויות **מוֹדִים בְּמוּנָה** – כשהעדים מונים את הנזירויות, שבטלה כל העדות ואינו נזיר כלל, משום שבאופן זה נחשב שיש הכחשה גם על שתי הנזירויות.

אָמַר לֵיהּ רַב חָמָא לְרַב חִסְדָּא, מַאי קָאָמַר – למה התכוין רב כשאמר 'מונה', **אִילֵימָא** – אם תאמר שכוונתו היא **שֶׁאֶחָד** מהעדים

המשך בעמוד 105

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ובית הלל סברי משום אוירא נזרו — וחמירא טומאתה, ומשום הכי צריכה דתיהוי כבתחלה. **לא דכולי עלמא משום גושה נזרו** — דקילא טומאה. והאי דאמרו לה דתיהדר לנזירותה — קנסא בעלמא הוא דקנסוה. **איבעיא להו** — הא דאמר רבי יהודה דלא היתה נזירה אלא ארבע עשרה, בשנטמאת קאמר. **ואליבא דבית שמאי** — דכשעלתה לארץ והיתה עושה שלשים יום כבית שמאי, נטמאת בטומאת מת וסתרה את הכל, ועשתה שבע שנים אחרים כבתחלה. **או דלמא שלא נטמאת** — אלא בשביל שבאת בארץ העמים ועלתה לארץ ישראל עשתה שבע שנים בבתחלה, ואליבא דבית הלל. **תא שמע עלתה לארץ ואי סלקא דעתך כו'** — ואי סלקא דעתך כשנטמאת, ואליבא דבית שמאי, אי הכי ארבע עשרה שנה ושלשים יום מיבעיא ליה. שהרי בתוך שלשים נטמאת, וסתרה כל שלמפרע שבע שנה ושלשים יום — אם כן שבע שנים ושלשים יום היה לה למנות תחתיהן. אלא מדלא תני הכי אלא ארבע עשרה שנה — שמע מינה דבלא נטמאת מיירי רבי יהודה, ואליבא דבית הלל. ענין אחר: איבעיא להו: הא דאמר רבי יהודה לא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה — כשנטמאת עוד טומאה אחרת בסוף שבעה ראשונים, אבל לא יום מלאת, ועדיין יש לה יום אחד או שנים מן השבע שנים, ולבסוף שבע שנים עלתה לארץ ומנתה שבע שנים אחרות, שהרי סותרת שבע שנים ראשונים לדברי הכל, דהא נטמאת — הרי ארבע עשרה שנה. ולהכי לא אמרי בית שמאי דצריכה למנות שלשים יום בארץ, דהא סגי לה באותן שבע שנים שהיא מונה בארץ. תא שמע עלתה לארץ כו'. ואי סלקא דעתך כשנטמאת, ואליבא דבית שמאי דנטמאת בסוף שבע ראשונים וחזרה ונטמאת בסוף ארבע עשרה, כדאמר תנא קמא — אי הכי ארבע עשרה שנה ושלשים יום איבעי ליה לרבי יהודה למימר. דכיון שנטמאת בסוף ארבע עשרה דיום מלאת, היתה צריכה למנות עוד שלשים, דהא סבירא ליה דכי נטמאת ביום מלאת מונה שלשים. תניא נמי הכי, דלרבי יהודה אית ליה דכי נטמאת ביום מלאת מונה שלשים. וכיון דסבירא ליה הכי — ודאי הא דאמר רבי יהודה לא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה — בשלא נטמאת, וקא פליג אתנא קמא, דסבירא ליה לרבי יהודה דלא נטמאת כלל, אלא לסוף שבע שנים עלתה לארץ, והורוה שתהא נזירה עוד שבע שנים. ובלשון הזה דן רבי אליעזר בן רבי יצחק הלוי לפני רבינו וקבלה (כ"ל ז"ה גליו"ן). **כת אחת** — אחד אומר שתי שנים קיבל עליו נזירות, ואחד אומר חמש שנים. **שבית שמאי אומרים נחלקה העדות** — הואיל ואין שם שני עדים על שתי שנים. **ובית הלל אומרים** — מכל מקום שניהם מעידים על שתי שנים, ויש בכלל חמש שתים, ולא נחלקה עדותן. אבל בשני ביתי עדים, אחת אומרת שתים ואחת אומרת חמש — דברי הכל יש בכלל חמש שתים. **אמר רב הכל מודים במונה** — שנחלקה עדותן. **מאי קאמר אילימא באחד אומר חמש ולא שתים ואחד אומר שתים ולא חמש** — פשיטא דנחלקה עדותן, דהא קא מכחשי אהדדי. **אלא** — כגון שהאחד אומר "אחת שתים", והאחד אומר "שלש ארבע חמש".

הא

— שתיקה כהודאה דמיא! ויש לומר: שהנודר מכחיש כל אחת ואחת. דאי מודה לאחת — למה לא יהיה כהודאתו? אי נמי: באומר איני יודע, והשתא צריך לידון לפי העדות. אי נמי: כששותק, ובאו שתי הביתות יחד, דלא הוי שתיקותיה כהודאה, דלאו מודה הוא, דאמר: מה לי להכחישן — הא שתיהן מכחישין זה את זה. ובית הלל אומרים: יש בכלל חמש שתים, [ומונה] שתים, דהוי באילו אמרו שתיהן: שתים נדרת.

[דיבור זה שייך לעיל יט,ב] **קתני** רישא בית שמאי כו' — כל זה לא היה צריך, דודאי ברישא קיימינן. ולשון נזיר משונה. **מתניתין** — דקתני דפליגי בית שמאי ובית הלל בשתי כתי עדות — [דלא כהאי] תנא דרבי ישמעאל. **אמר** רב הכל מודים במונה — שנחלקה העדות. לרבי ישמעאל, דאמר דפליגי בית שמאי ובית הלל בבת אחת, היינו כשאומר אחד שתים, ואחד אומר חמש. אבל אם מונה, כדמסיק ואזיל — נחלקה העדות. **מאי** קאמר — כלומר, והיכי דמי מונה דקאמר? אילימא דקא מכחשי אהדדי להדיא, כדקאמר חמש ולא שתים כו' — פשיטא דנחלקה עדותן, ומאי קא משמע לן רב?

אלא

תוספות

לימא בהא קמיפלגי דבית שמאי סברי ארץ העמים משום גושא גזרו ובית הלל סברי משום אוירא גזרו — אית ספרים דגרסי הכי, דבית שמאי סברי ארץ העמים משום גושא גזרו עליה ולא על אוירא, ומותר ליכנס בה בשידה תיבה ומגדל, ובית הלל סברי אפילו על אוירא גזרו, ומשום הכי החמירו לסתור הכל. וקשה לגירסא זו, דמאי טעמא דבית שמאי? דנהי דלא גזרו כי אם משום גושא — מכל מקום לסתור הכל, מידי דהוה אבית הקברות דאינו מטמא באויר, ואפילו הכי סותר הכל! לכן נראה דגרסינן איפכא: בית שמאי סברי משום אוירא גזרו, והחמירו בארץ העמים. ובית הלל סברי משום גושא גזרו. ואם תאמר: והשתא נמי, מאי טעמא דבית שמאי? אטו משום דהחמירו בה יותר מקבר לא יסתור אלא שלשים? ויש לומר: דאין הכי נמי, דיכון דהחמירו בה לגזור על אוירא — גלוי לכל דאותה טומאה אינה אלא מדרבנן, ולכך סגי לן דיסתור שלשים יום, דלא מיחלפא בטומאה דאורייתא. ובית הלל סברי: משום גושא גזרו, וכיון דדינה כקבר — צריך שיסתור הכל, ומשום דמיחלפא ארץ העמים בקברות. וכענין סברא זו איבא בפרק "כהן גדול" (נזיר נד,ב) דקאמר: אי משום אוירא — למה לי הוזאה, אבל אי משום גושא — ניחא, דטעמא דהוזאה כשאר טומאות. ולפי זה הכי גרסינן: לא, דכולי עלמא משום אוירא גזרו. ולכך ניחא לבית שמאי דלא קניס אלא שלשים יום, ובית הלל סברי: אף על גב דגלוי לכל דטומאה דרבנן הוא, ואינה בשאר אהל — קנסינן ליה בתחילת נזירות. ובקנסא הוא דפליגי. **בשנטמאת** ואליבא דבית שמאי — [אמר] רבי יהודה דהוצרכה למנות שלשים יום בארץ ישראל, ונטמאה בסוף שלשים יום בארץ ישראל, ומנתה עוד שבע שנים, שהרי הוצרכה לסתור כל נזירות. ונמצא דלרבי יהודה היתה ארבע עשרה שנים ושלשים יום. והיינו דוקא לבית שמאי, דאין צריך למנות בארץ ישראל רק שלשים יום לבד. דאי לבית הלל — זקוקה לחזור ולמנות בארץ ישראל שבע שנים אחרים, אי נטמאת בסוף מנין בנטמאת, דלעיל היה כך שנטמאה בסוף מנין של הארץ, ואם כן היתה צריכה להא נזירות עשרים ואחת שנה. או דלמא בשלא נטמאת, ודרבי יהודה אליבא דבית הלל דוקא, דלבית שמאי לא הוצרכה לארבע עשרה שנים, ובשבע שנים ושלשים יום סגי. **תא** שמע עלתה לארץ ישראל וכו' ואי סלקא דעתך בנטמאת ואליבא דבית שמאי אי הכי רבי יהודה אומר לא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה ארבע עשרה שנה ושלשים יום מיבעי ליה — ולא גרסינן מה שכתוב בספרים: ועוד מתניתין. ואם תאמר: ודלמא שלשים יום היו מובלעים בשבע שנים הראשונים, כגון שעשתה בחוצה לארץ שבע שנים חסר חדש, ושלשים יום דקנסא בארץ — [הרי] שבע שנים ולא יותר. ונטמאה בסוף שלשים יום של הקנס, ועשתה עוד שבע שנים — הרי ארבע עשרה בין הכל! ועוד קשה: למה לו להאריך דברי תנא קמא? לא יביא אלא דברי רבי יהודה לדקדק מהם! ויש לומר: דמשום הכי מייתי דברי תנא קמא — לאוכוחי דלתנא קמא לא מיירי בהבלעה, דקתני: ולבסוף שבע שנים נטמאת ונמצאת נזירה עשרים ואחת שנה (ושלשים יום), [אם כן] גם דברי רבי יהודה לא מיירי בהבלעה, ואם כן ארבע עשרה שנים ושלשים יום מיבעי ליה. **מי** שהיו שתי כתי עדים מעידות אותו אלו מעידין שנדר שני נזירות ואלו מעידין שנדר חמש נחלקה עדותן — ואין כאן נזירות כלל. ואם תאמר: היכי דמי? אם שתק הנודר דחמש ולא שתים כו' — פשיטא דנחלקה עדותן, ומאי קא משמע לן רב?

1 ובית הלל סברי: משום אוירא גזרו עליה? - לא,
2 דכולי עלמא משום גושה גזרו עליה, ובית שמאי
3 סברי: בסתם נזירות קניסנא, ובית הלל סברי: כי
4 קניסנא - בתחילת נזירות. "מעשה בהילני המלכה"
5 וכו'. איבעיא להו בשנטמאת ואליבא דבית שמאי,
6 או דלמא בשלא נטמאת ואליבא דבית הלל? -
7 תא שמע: עלתה לארץ והורוה בית הלל שתהא
8 נזירה עוד שבע שנים אחרות וכו'. ואי סלקא דעתך
9 בשנטמאת ואליבא דבית שמאי, אי הכי, רבי יהודה
10 אומר לא היתה נזירה אלא ארבע עשרה שנה?
11 ארבע עשרה שנה ושלשים יום מיבעי ליה! תניא נמי
12 הכי, רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר: דאמר קרא
13 "זאת תורת הנזיר" - התורה אמרה: כי נטמא ביום
14 מלאת - תן לו תורת נזיר. **משנה** מי שהיו שתי
15 כיתי עדים מעידות אותו, אלו מעידים שנזר שתים
16 ואלו מעידים שנזר חמש, בית שמאי אומרים: נחלקה
17 העדות, ואין כאן נזירות. ובית הלל אומרים: יש בכלל
18 חמש שתים, שהיא נזיר שתים. **גמרא** מתניתין דלא
19 כי האי תנא. דתניא, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן
20 בן ברוקא אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על
21 שתי כיתי עדים, אחת אומרת שתים ואחת אומרת
22 חמש, שיש בכלל חמש שתים. על מה נחלקו - על
23 כת אחת, אחד אומר שתים ואחד אומר חמש. שבית
24 שמאי אומרים נחלקה עדותן, ובית הלל אומרים:
25 יש בכלל חמש שתים. אמר רב: הכל מודים במונה.
26 אמר ליה רב חמא לרב חסדא: מאי קאמר? אילימא
27 אחד אומר חמש ולא שתים, ואחד אומר שתים
28 ולא חמש - הא קא מכחשי אהדדי. אלא: אחד
29 אומר אחת ושתים, ואחד אומר: שלש ארבע חמש

הא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אלא אחד אומר "אחת ושתים" ואחד אומר "שלש וארבע וחמש" ואינם מכחישים בפירוש זה את זה. וקא משמע לן רב, דכיון דכל חד וחד נחת למנייא, שזה אינו אומר שתים בבת אחת, אלא אומר "אחת ושתים", וזה "שלש וארבע וחמש" ולא "אחת ושתים" — כאילו אמר: לא אחת ושתים נדר, אלא של שלש וארבע וחמש. וזה שאמר "אחת ושתים" — כאילו אומר: ולא נדר שלש וארבע וחמש.

הכי גרסינן תו למה לי השתא יש לומר חמירתא אמר קילתא לא כל שכן. ולא גרסינן: אמר רב. והכי פירושו, דפריך: [אמאי] קאמר דהוי הכחשה — משום דאמרינן כיון דזה [אמר] "שלש ארבע חמש" ולא אמר גם "אחת ושתים" — הוי כאילו אומר בפירוש: ולא אחת ושתים נזר. אמאי? נימא דלא הוי הכחשה, ומה שלא הזכיר "אחת ושתים" — דמה לו להזכירה? חמירתא, דהיינו "שלש וארבע וחמש", אמר, קילתא לא אמר!? הא מצינו למימר ד"אחת ושתים" בכלל דבריו, ומוסיף הוא על האחד. אלא ודאי לא הוי הכחשה.

אמרי במערבא אין הכחשה במונה — דודאי כי אמר אידך "שלש וארבע וחמש" — לא מיעט שלא אמר הנודר "אחת ושתים". ובירושלמי דסנהדרין משמע דמונה הוי הכחשה אפילו טפי, כאילו אמר: [לא] אחת ושתים [אלא] שלש וארבע. דקאמר התם: אמר רב: מחלוקת בכלל, אבל בפרט לכולי עלמא נחלקה עדותן, ואין כאן נזירות. ורבי יוחנן אומר: בפרט נחלקו, אבל בכלל — לכולי עלמא יש בכלל חמש שתים.

הדרן עלך מי שאמר

מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני ואני — כלומר, שנים שמעו לראשון שקבל נזירות, והאחד אומר "ואני", וכן השני אומר "ואני" — כולם נזירים. הותר הראשון, אם הראשון בא לחכם והתיר לו נדרו — גם האחרונים הותרו, לפי שאמרו "ואני כמוהו", ותלו נדריהם בנדרו. הותר האחרון על ידי חכם — הוא מותר וכולן אסורים, אם לא יתירו גם הם נדריהם על ידי חכם. אבל בלא התרה — לא, שלא תלו נדריהם בנדר האחרון. **פי** כפיו שערי כשערו הרי זה נזיר — בגמרא מפרש. **הריני** נזיר ושמעה אשתו ואמרה ואני מיפר את שלה ושלו קיים — דלא תלה כלל נדרו בנדרה. אלא אדרבה, היא אמרה "ואני נזירה כמוך" אחר שהוא כבר נדר בנזיר. **הריני** נזירה ושמע בעלה ואמר ואני אינו יכול להפר — בגמרא בעי לאבוחי מינה דבעל מיעקר קא עקר נדר אשתו מעיקרו. ולכך אינו יכול להפר, שאם מיפר לה — א"כ יתבטל גם את שלו, שנדרו תלוי בנדרה, וכדתנן לעיל: הותר הראשון — הותרו כולן שבאו מחמתיה דראשון, ואינו רשאי לגרום דבר להיות נדרו מבוטל, כדכתיב "לא יחל דברו", ודרשינן: הוא אינו מיחל, אבל אחרים מוחלין לו. ודחי בגמרא: דלעולם מיגו גייז מהפרה ואילך מהשתא, אבל כי נמי מיפר את שלה ושלו קיים — מכל מקום חל נדרה עד עתה, ונזירותיה אינו יכול להפר, דכיון דאמר "ואני" — קיים לה נדרה. **הריני** נזיר ואת — כלומר, וכי גם את רוצה לידור בנזיר? ואמרה "אמן". פירוש: קבלה עליה נזירות. מיפר את שלה, ושלו קיים — דלא תלה נדרו בנדרה. אבל אם לא אמרה "אמן" — היא מותרת, שאינו יכול להדירה בעל כרחה. ודאי מה דאמר לה "ואת" — לא הוי קיום, שאין הנדר חל עליה אלא כשאמרה "אמן", ועדיין אינו יודע אם תקבלנו אם לאו, ולכך לא הוי קיום. **הריני** נזירה ואתה — הכי גרס רבינו תם: ושמע בעלה ואמר "אמן" — אינו יכול להפר. אי מיעקר [קא עקר] — ניחא, משום דאם כן יתבטל נזירותו. ואי מיגו גייז — משום דהוי קיום כי אמר "אמן", כמו "ואני" בדלעיל. (שייך לקמן דף כג עמוד א) **הרי** זו סופגת את הארבעים — בגמרא (כא,ב) מסיק: שלא היפר לה בעלה. ופשיטא הוא, ומשום דקא בעי למיתני סיפא: ואינה סופגת וכו', דהוי חידושא, אף על גב דנתכוונה לאיסורא, כיון דעלה בידה היתר — אינה סופגת, תנא נמי רישא וסופגת. (שייך לקמן דף כג עמוד א) **רבי** יהודה אומר אם אינה סופגת את הארבעים תספוג מכת מרדות — מדרבנן, שנתכוונה לאיסורא במזיד. ובפרק בתרא דמכות (כב,א): מכות ארבעים מן התורה, אבל מכת מרדות בלי מנין, אלא מכין עד שתצא נפשו, או עד שמקבל עליו. ומספקא לרבי דהכא דלוקה על שעברה, דשמא דוקא ארבעים ותו לא. דדוקא כשאין רוצה לקיים אותה המצוה מכין אותו בלי מספר, אבל הכא שכבר עברה — למה תלקה יותר מדאורייתא אם לא הפר? הג"ה גמרא **יתיב** רבי שמעון בן לקיש קמיה דרבי יהודה נשיאה ויתיב וקאמר והוא שהתיפסו כולם בתוך כדי דיבור — כדמפרש והולך: כדי שאילת שלום תלמיד לרב, דהיינו "שלום עליך רבי" שלש תיבות. הכי נמי יכולין שלשה אנשים להתפיס עצמן בראשון שנדר בנזיר, שכל אחד אמר "ואני" הם שלש תיבות, דאפילו האחרון תוך כדי דיבור מן הראשון. אבל הרביעי אינו יכול להתפיס עצמו בראשון אפילו אמר "ואני", שכבר שהו כדי דיבור מן הראשון, ולכך לא חייל נזירות ארביעי. **אמר** ליה תו לא שבקת רווחא לתלמידא — כלומר, תלמיד ששמע לאחד שנדר בנזיר, ובקש לומר "ואני" ובתוך כך עובר רבו לפניו, והוא חייב להקדים לו שלום ולומר "שלום עליך רבי" [והם שלש תיבות] — שוב לא יועיל להתפיס בנזיר אם יאמר "ואני"; שכבר שהה כדי דיבור. ואין זו סברא, אלא ודאי גם הרביעי נתפס, הואיל ולא שהה כלל לאחר כדי דבור, אלא לאלתר אחר כדי דבור אמר "ואני". אבל החמישי ודאי אינו נתפס, ששהה קצת אחר כדי דיבור.

תניא

רש"י

הא למה לי — למיהדר ולמיתני. **השתא יש לומר חמירתא אמר רב** — היכא דהוו שתי כתי עדים, ואחת אומרת "אחת שתים", ושניה אומרת "שלש ארבע חמש", שמעינן ליה לרב נחלקה עדותן, בקילתא, דלא הוו אלא חד וחד — לא אמר דנחלקה עדותן?! פשיטא דודאי אמר! והיכא שמעינן ליה לרב דאמר הכי — במסכת סנהדרין ירושלמית (פרק חמישי), דקתני התם להך מתניתין דהכא, וכתיבא תמן: הכי תנינן תמן, מי שהיו שתי כיתי עדים מעידים אותו, אלו מעידים שנזר שתים ואלו מעידים שנזר חמש, בית שמאי אומרים: נחלקה עדותן, ואין כאן נזירות כלל. ובית הלל אומרים: יש בכלל חמש שתים, שיהא נזיר שתים. ואמר רב: בכלל נחלקו, אבל בפרט — דברי הכל נחלקה העדות. ורבי יוחנן אומר: בפרט נחלקו, אבל בכלל — יש בכלל חמש שתים, יהא נזיר שתים. פרט — כגון שהאחת אומרת "אחת שתים", והשניה אומרת "שלש ארבע חמש". כלל — שהאחת אומרת שתים, והשניה אומרת חמש. **אמרי במערבא אין הכחשה במונה** — שאם אחד אומר "אחת שתים" ואחד אומר "שלש ארבע חמש" — אין זו הכחשה, ויש בכלל חמש שתים, ויהא נזיר שתים.

הדרן עלך מי שאמר

משנה מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני כו' — וכן חבירו אמר "ואני". הותר ראשון שנשאל על נזירותו. הותרו כולן — שכולן תלו נזירותן בראשון. **גמרא** יתיב ריש לקיש קמיה דרבי יהודה נשיאה ויתיב וקאמר — כי תנן במתניתין "וכולן נזירים" — כגון שהתפיסו כולן בתוך כדי דבור של ראשון, דבכדי שאילת תלמיד לרב, דאית ביה שלש תיבות "שלום עליך רבי" התפיסו כולן. ומתניתין דקתני: "ואני" "ואני", דלא תני אלא תרין — דוקא קתני. דכי שקלת לחדא תיבה מקמא דאמר "הריני נזיר" ומצרפת ליה להנך דאמרי "ואני" "ואני", שכולן שלשה נדרו בתוך כדי שאילת שלום תלמיד לרב, דהוויין נמי שלשה תיבות. **תוב לא שבקת רווחא לתלמידא** — דלימא ליה אלא הנך תלת מילי. ולאו משום דאית ליה לרבי יהודה נשיאה דלימא ליה טפי, אלא מילתא בעלמא קא משמע לן, ומסייע ליה לריש לקיש.

תניא

הָא לָמָה לִי? הָשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר חֲמִירְתָּא אֲמַר רַב, קִילְתָּא לָא אָמַר?! אָמְרִי בְּמַעֲרְבָא: אֵין הַכְּחָשָׁה בְּמוֹנֶה.

הדרן עלך מי שאמר

מִי שֶׁאָמַר "הֲרֵינִי נָזִיר", וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר "וַאֲנִי", "וַאֲנִי" - כּוּלָּם נְזִירִים. הוּתַּר הָרִאשׁוֹן - הוּתְּרוּ כּוּלָּן. הוּתַּר הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן מוּתָּר, וְכוּלָּם אֲסוּרִין. אָמַר "הֲרֵינִי נָזִיר", וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר "פִּי כְּפִיו וּשְׁעָרִי כִּשְׁעָרוֹ" - הֲרֵי זֶה נָזִיר. "הֲרֵינִי נָזִיר", וְשָׁמְעָה אִשְׁתּוֹ וְאָמְרָה "וַאֲנִי" - מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ, וְשֶׁלּוֹ קַיָּים. "הֲרֵינִי נְזִירָה", וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר "וַאֲנִי" - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. "הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ", וְאָמְרָה "אָמֵן" - מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ, וְשֶׁלּוֹ קַיָּים. "הֲרֵינִי נְזִירָה וְאַתָּה" וְאָמַר "אָמֵן" - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. **גְּמָרָא** יְתִיב רֵישׁ לָקִישׁ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, וְיָתֵיב וְקָאָמַר: וְהוּא שֶׁהִתְפִּיסוּ כּוּלָּן בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּיבּוּר. וְכַמָּה תּוֹךְ כְּדֵי דִּיבּוּר - כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכַמָּה כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם - כְּדֵי שֶׁאוֹמֵר שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב. - אֲמַר לֵיהּ: תּוּב לָא שְׁבַקְתְּ רַוּוְחָא לְתַלְמִידָא.

תניא

אולם, ממשיך רב חמא להקשות, מדוע באופן זה מודים בית הלל שיש כאן הכחשה גם על שתי הנזירויות הראשונות, הלא יש לומר שמה שאמר העד השני רק 'שלש ארבע וחמש', ולא הזכיר את שני הנזירויות הראשונות, הוא מפני **דְּהָא לָמָּה לִי** – למה לו להזכיר את שני הנזירויות הראשונות שכבר הזכיר חבירו, **הַשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר חֲמִירְתָּא אָמַר (רב)** – כיון שאמר את החמור יותר, כלומר, את שלושת הנזירויות שהוסיף על דברי חבירו, **וכי קִילְתָּא** – שתי הנזירויות הראשונות שאמר גם חבירו **לֹא אָמַר**, בתמיד, הלא כל שכן שנכללו בדבריו, ומדוע עליו לחזור ולאומרם, וכיון שכן אין כאן הכחשה על דברי העד הראשון, ונמצא שיש עדות של שני עדים על שתי הנזירויות הראשונות, ומדוע אמר רב שמודים בית הלל שנחלקה העדות באופן כזה, ואינו חייב בנזירות כלל.

מסיקה הגמרא שאכן **אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא** – אמרו בארץ ישראל כדברי רב חמא, **שאֵין הַכְּחָשָׁה בְּמוֹנֶה** – וגם אם העדים מונים את מספר הנזירויות, אין זה נחשב הכחשה, אלא חייב שתי נזירויות לפי בית הלל:

הדרן עלך מי שאמר

בפרק זה יתבארו ארבעה ענינים: התפסה בנזירות, כלומר השומע שחבירו מקבל נזירות ומבקש להצטרף ולקבל גם הוא נזירות. דיני הפרת והקמת הבעל לנזירות אשתו. דין אדם המדיר את בנו בנזיר. האופן שאדם יכול להביא קרבנות נזירות של אביו.

משנה

המשנה דנה בדיני התפסת הנזירות: **מִי שֶׁאָמַר 'הֲרֵינִי נָזִיר', וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ** את דבריו, ורוצה גם הוא לקבל נזירות, **וְאָמַר 'וַאֲנִי'**, כלומר גם אני אהיה כחברי, ושמע אדם נוסף וגם הוא אמר **'וַאֲנִי', כּוּלָּם נְזִירִים**. אף שלא אמרו במפורש 'ואני נזיר', אלא באמירת 'ואני' מצטרפים לדברי הראשון שקיבל נזירות. ואם **הוּתַּר הָרִאשׁוֹן** – זה שאמר 'הריני נזיר' נשאל לחכם והתיר את נזירותו, **הוּתְּרוּ כּוּלָּן** – כל אלו שאמרו 'ואני'. כי באמירתם 'ואני' תלו את נזירותם בנזירות הראשון. ועל ידי ההיתר נתבטלה נזירות הראשון למפרע, ונמצא שהאחרים התפיסו את נזירותם בנזירות שמעולם לא היתה קיימת, וממילא אין התפסתם מועילה. אבל אם **הוּתַּר הָאַחֲרוֹן** מנזירותו, **הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּם אֲסוּרִין**, ואין התרתו מועילה להתיר את הראשונים, כיון שלא תלו את נזירותם בשלו.

אופן נוסף של התפסה: אם **אָמַר** אחד **'הֲרֵינִי נָזִיר', וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר 'פִּי כְּפִיו וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ'** – פי יאסר בשתיית יין כפיו של חברי, וגם שערי יאסר בגזיזה כשערו של חברי, **הֲרֵי זֶה נָזִיר**, שהרי גילה שברצונו להיות נזיר כמו הראשון.

דין אשה המתפיסה בנזירות בעלה: אמר **'הֲרֵינִי נָזִיר', וְשָׁמְעָה אִשְׁתּוֹ וְאָמְרָה 'וַאֲנִי', מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ** – יכול בעלה להפר את נזירותה, שהרי הבעל מיפר נדרי אשתו, **וְאף** אם הפר לה, **שֶׁלּוֹ קַיָּים** – הנזירות שלו קיימת, כיון שהוא לא תלה את נזירותו בשלה [אלא רק היא תלתה בשלו].

אבל אם היא אמרה תחילה **'הֲרֵינִי נְזִירָה', וְשָׁמַע בַּעֲלָהּ וְאָמַר 'וַאֲנִי', אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר** את נזירותה. כי מכיון שהתפיס בנזירותה גילה דעתו שרוצה בקיום נזירותה, ומי שמקיים את נדר אשתו אינו יכול להפר אותו.

דין נוסף בענין זה: אם אמר הבעל **'הֲרֵינִי נָזִיר'**, ופנה אל אשתו ושאל לה **וְאַתְּ** – האם גם את רוצה להיות נזירה, **וְאָמְרָה 'אָמֵן'**, ובכך קבלה נזירות, הבעל **מֵיפֵר אֶת** הנזירות **שֶׁלָּהּ**, **וְאף** אם היפר, **שֶׁלּוֹ קַיָּים**, כיון שלא תלה את נזירותו בנזירותה.

אבל אם האשה אמרה **'הֲרֵינִי נְזִירָה'**, ופנתה אל בעלה ושאלה לו **וְאַתָּה** – האם תחפוץ להיות נזיר, **וְאָמַר 'אָמֵן'**, נעשה נזיר בכך, **ואֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר** את נזירותה, משום שתלה את נזירותו בנזירותה, ובכך גילה דעתו שרוצה בקיום נזירותה, ושוב אינו יכול להפר אותו:

גמרא

יָתִיב רֵישׁ לָקִישׁ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה – ישב ריש לקיש לפני רבי יהודה הנשיא, **וְיָתִיב וְקָאָמַר** – וישב ריש לקיש ואמר, **וְהוּא** – דין זה ששנינו במשנה שאפשר להתפיס בנזירות של אדם אחר, היינו דווקא באופן **שֶׁהִתְפִּיסוּ כּוּלָּן בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּיבּוּר** – שאמרו 'ואני' בתוך כדי דיבור לאמירת 'הריני נזיר' של הראשון, אבל מי שהתפיס אחר שעבר שיעור זמן זה, אין חלה עליו נזירות.

הוסיף ריש לקיש לברר דבריו: **וְכַמָּה** – מהו שיעור הזמן של **תּוֹךְ כְּדֵי דִּיבּוּר. כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם** – שיעור הזמן של אמירת שלום. וכיון שאין השיעור של אמירת שלום שוה אצל כל אדם, שיש שמאריך ויש מקצר, הוסיף ריש לקיש לברר דבריו, **וְכַמָּה כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם** – מהו שיעור אמירת שלום. **כְּדֵי שֶׁאוֹמֵר שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב** – שיעור זמן שאומר התלמיד לרבו 'שלום עליך רבי', כלומר זמן אמירת שלוש תיבות בלבד. ולדברי ריש לקיש, דווקא שלושה אנשים שכל אחד מהם יאמר 'ואני' מיד אחר חבירו, יכולים להתפיס את נזירותם בראשון, כיון שגם השלישי יכול לומר 'ואני' בתוך כדי דיבור לדברי הראשון. אבל אדם רביעי שיאמר 'ואני' מיד אחר השלישי לא תחול עליו נזירות, כיון שעבר זמן תוך כדי דיבור שהוא שלש תיבות בלבד.

אָמַר לֵיהּ רבי יהודה נשיאה לריש לקיש, השיעור שנתת שיעור קטן הוא, ואם כן, **תּוּב לֹא שָׁבְקַתְּ רַוְוחָא לְתַלְמִידָא** – שוב לא נתת רווח של זמן לתלמיד, כדי שיוכל להתפיס בנזירות חבירו. שתלמיד הרואה את רבו מיד לאחר שחבירו אמר 'הריני נזיר', מחויב הוא להקדים ולומר 'שלום עליך רבי', ושוב אינו יכול להתפיס בנזירות חבירו, שכבר עבר הזמן של כדי דיבור. אלא סבר רבי יהודה נשיאה, שאפשר להתפיס גם מיד לאחר כדי דיבור, ויכול התלמיד לומר 'שלום עליך רבי' ומיד אחר כך לומר 'ואני', ותועיל התפסתו ותחול עליו נזירות.

במה שכותב אודות מצבו ואשר לפי דעתו אינו מצליח בלימוד ואין לו חבר מתאים וכו' . . לפלא שאינו רואה האמת, שהטענות הם מתחבולות היצר הרע לבלבלו מללכת בדרך הטובה לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד

ממכתב כ"א שבט תשט"ז

הגמרא מביאה ראיה לדברי ריש לקיש: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כריש לקיש, **מִי שֶׁאָמַר 'הֲרֵינִי נָזִיר', וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְשָׁהָה כְּשִׁיעוּר כְּדֵי דִּבּוּר**, וְאחר כך **אָמַר 'וַאֲנִי', הוּא** [–הראשון] **אָסוּר** – חלה עליו נזירות, **וַחֲבֵירוֹ מוּתָּר**, שלא חלה עליו נזירות, כיון שאמר 'ואני' אחר כדי דיבור. ומבארת הברייתא: **וְכַמָּה** הוא השיעור של **כְּדֵי דִּבּוּר, כְּדֵי שֶׁאֵילַת שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב**. ומשמע שכיון ששהה כדי דיבור, אפילו אם מיד אחר כך אמר 'ואני', לא חלה עליו נזירות, וכדברי ריש לקיש, ולא כרבי יהודה נשיאה.

ראיה נוספת לריש לקיש: **לֵימָא מְסַיְּיעָא לֵיהּ** לריש לקיש, ממה ששנינו במשנתינו, **מִי שֶׁאָמַר הֲרֵינִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר 'וַאֲנִי'**, ושמע אדם נוסף ואמר **'וַאֲנִי'**, כולם נזירים. וממה ששנה התנא רק פעמיים 'ואני' **וְתוּ לֹא**, מדוקדק כריש לקיש. שהרי לרבי יהודה נשיאה גם ארבעה יכולים להתפיס, ולמה לא שנה התנא ארבעה, כדי להשמיענו שחלה נזירות אף על הרביעי שהתפיס אחרי השיעור של כדי דיבור.

דוחה הגמרא: **תַּנָּא כִּי רוֹכְלָא לִיחְשֵׁיב וְלִיזִיל** – וכי התנא הוא כרוכל המחזר בעיירות שמכריז ומונה את כל פרטי סחורתו. כלומר, לא חשש התנא למנות ארבעה אף שיש בזה חידוש, שדרכו לקצר ובא לומר רק את עיקר הדין שנזירות חלה בהתפסה.

הגמרא מקשה על זה: כיון שאין דרך התנא למנות הכל, אם כן **וְלִיתְנֵי חַד וּלְשַׁמְעִינַן הָנֵי** – דיו לתנא שימנה רק פעם אחת 'ואני', ולמה מנה פעמיים, אלא מזה מוכח שהקפיד בדווקא למנות שתים כדי למעט את השאר, וכדברי ריש לקיש. מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן היה יכול למנות 'ואני' רק פעם אחת, **וּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי סֵיפָא** – כיון שבהמשך שונה שאם **'הוּתַּר הָרִאשׁוֹן, הוּתְּרוּ כּוּלָּן, הוּתַּר הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין'**, והלשון 'ראשון' ו'כולן' וכן 'אחרון' ו'כולן', **מִכְּלָל דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי** – משמעו שמלבד הראשון והאחרון יש עוד אמצעי שהתפיס בראשון, **וּמִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי** – לכן שנה **'וַאֲנִי' 'וַאֲנִי'** פעמיים, אבל לא כדי למעט את השאר.

הגמרא מסתפקת בדין התפסה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ**, שני אנשים או יותר ששומעים אדם שאמר 'הריני נזיר', וכל אחד מהם אומר 'ואני', **האם חַד בְּחַבְרֵיהּ מִיתְּפִיס** – כל אחד מתכוון להתפיס נזירותו בזה שלפניו. **אוֹ דִּלְמָא, כְּקַמָּא מִיתְּפְסִי** – כולם מתפיסים בראשון שאמר 'הריני נזיר'.

מבררת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ**. מבארת הגמרא: **לְאַתְפּוּסֵי וּמֵיזַל** – להמשיך ולהתפיס. כלומר, כמה אנשים יכולים להתפיס ולומר 'ואני'. **אִי אָמְרַתְּ חַד בְּחַבְרֵיהּ מַתְפֵּים** – אם תפרש שכל אחד מתפיס בזה שלפניו, **מַתְפְּסִין וְאָזְלִין לְעוֹלָם** – אין שיעור למספר האנשים שיכולים להתפיס, ואפילו זמן רב אחר שאמר הראשון 'הריני נזיר' יכול לבוא אדם ולומר 'ואני', ובלבד שיאמר כן בתוך כדי דיבור לאמירת חבירו שקדם לו. **וְאִי אָמְרַתְּ בְּקַמָּא מַתְפְּסֵי** – אבל אם תפרש שכולם מתפיסים בנדרו של הראשון, אם כן **טְפֵי מִכְּדֵי דִּבּוּר לֹא מַתְפְּסִין** – אין יכולים להתפיס אחר כדי דיבור מאמירת הראשון, שהרי כולם מתפיסים בו. **מַאי** – מה היא ההכרעה בזה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע** ממשנתינו, האומר **'הֲרֵינִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר 'וַאֲנִי'**, ושמע אדם נוסף ואמר **'וַאֲנִי'**, כולם נזירים. ושנה התנא רק פעמיים 'ואני' **וְתוּ לֹא מִידִּי**, ויש לדקדק מזה **שְׁמַע מִינָּהּ בְּקַמָּא הוּא דְּמַתְפְּסֵי** – שכולם מתפיסים בראשון, ולכן רק מעט אנשים יכולים להתפיס, כיון שצריכים לומר 'ואני' בתוך כדי דיבור לדברי הראשון, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ חַד בְּחַבְרֵיהּ מִיתְּפִיס** – שאילו כל אחד מתפיס בקודם לו, **לִיתְנֵי טוּבָא 'וַאֲנִי'** – ישנה התנא פעמים רבות 'ואני', כדי ללמדנו שרבים יכולים להתפיס אם כל אחד יאמר 'ואני' בתוך כדי דיבור לחבירו.

דוחה הגמרא: **תַּנָּא כִּי רוֹכְלָא לִיחְשֵׁיב וְלִיזִיל** – וכי התנא נוהג ברוכל המכריז על סחורתו ומונה הכל. כלומר, לא מנה התנא אלא שנים, אע"פ שרבים יכולים להתפיס. מקשה הגמרא: אם כן, **וְלִיתְנֵי חַד** – ישנה רק פעם אחת, **וּלְשַׁמְעִינַן כּוּלְּהוֹן** – ונלמד מזה לבד דין ההתפסה [וגם שאם הותר הראשון הותר השני], ולמה נכתבו שנים. מתרצת הגמרא: **אַיְּידֵי דְּקָתָנֵי** – כיון שבהמשך שנה התנא **'הוּתַּר הָרִאשׁוֹן, הוּתְּרוּ כּוּלָּן, הוּתַּר הָאַחֲרוֹן, הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין'**, שלשון זה משמע **מִכְּלָל דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי** – שמלבד הראשון והאחרון יש עוד אמצעי שהתפיס בראשון, **מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי 'וַאֲנִי' 'וַאֲנִי'** פעמיים, שיחד עם האומר 'הריני נזיר' יש כאן שלשה.

ראיה נוספת מהמשך המשנה: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנתינו, **הוּתַּר הָרִאשׁוֹן** שאמר 'הריני נזיר', **הוּתְּרוּ כּוּלָּן** – כל האחרים שאמרו 'ואני'. ומשמע שרק אם **הָרִאשׁוֹן** הותר, **הוּא דְּשָׁרֵי** – דווקא באופן זה הותרו כולם, **הָא אֶמְצָעִי** – אבל אם האמצעי הותר, **לֹא** הותרו האחרים, ואם כל אחד מתפיס בחבירו, הרי גם כשהותר האמצעי, יש להתיר את האחרון, שהרי נזירותו תלויה בו. אלא **שְׁמַע מִינָּהּ** שכולם **בְּקַמָּא מַתְפְּסִין** – בראשון, ולכן רק אם הוא הותר, הותרו כולם.

הגמרא דוחה את הראיה: **אֵימָא לָךְ, לְעוֹלָם חַד בְּחַבְרֵיהּ מַתְפֵּים** – כל אחד מתפיס בזה שלפניו, וגם אם הותר האמצעי מנזירותו הותר האחרון, ומה ששנינו במשנה דווקא הותר הראשון, **אַיְּידֵי דְּבָעֵי מִיתְּנָא 'הוּתְּרוּ כּוּלָּן'** – כיון שרצה להשמיענו אופן שכולם מותרים מנזירותם, לכן נקט באופן שהותר הראשון, **דְּאִי תָּנָא** – שאילו שנה 'הותר **הָאֶמְצָעִי', הרי אִיכָּא רִאשׁוֹן דְּלֹא מִשְׁתְּרֵי** – הראשון [שאמר 'הריני נזיר'] אינו ניתר עמו, **מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי** 'הותר **הָרִאשׁוֹן'**, שבאופן זה הותרו כולם ממש.

ראיה מהמשך דברי המשנה: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנתינו, אם **הוּתַּר הָאַחֲרוֹן, הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין**, ומשמע שכולם אסורים דווקא אם הותר האחרון **דְּלֹא אִיכָּא אַחֲרִינָא בַּתְרֵיהּ** – שלא התפיס עוד אחד אחריו, **אֲבָל** אם הותר **הָאֶמְצָעִי, דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא בַּתְרֵיהּ** – שיש אחריו עוד אדם שהתפיס בו נזירות, גם הוא **מִשְׁתְּרֵי** – הותר מנזירותו על ידי שנזירות האמצעי הותרה. **שְׁמַע מִינָּהּ** – נלמד מזה, **דְּחַד בְּחַבְרֵיהּ מַתְפֵּים** – שכל אחד מתפיס בזה שלפניו ולא בראשון, ולכן אם הותר האמצעי, זה שאחריו מותר, כיון שהתפיס בו.

הגמרא דוחה את הראיה: **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בְּקַמָּא מִיתְּפְסִין** – באמת אפשר לומר שכולם מתפיסים בראשון, וגם אם הותר האמצעי יהיו כל האחרים אסורים, **וּמַאי 'אַחֲרוֹן' דְּקָתָנֵי** – ומה הפירוש 'אחרון' ששנינו במשנה, זהו **הָאֶמְצָעִי**, שגם הוא נקרא אחרון, וכוונת המשנה שאם הותר אחד מהם, מלבד הראשון, כולם אסורים [חוץ מהניתר בעצמו]. **וְהַטְעַם** שנקט התנא 'הותר האחרון' ולא 'האמצעי', **אַיְּידֵי דְּתָנָא 'רִאשׁוֹן'** – אגב ששנה ברישא 'הותר הראשון' **תָּנָא** בסיפא לשון **'אַחֲרוֹן'** שהוא הפכו.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא בְּהֶדְיָא, 'הוּתַּר הָרִאשׁוֹן, הוּתְּרוּ כּוּלָּן, הוּתַּר הָאַחֲרוֹן, הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין', הוּתַּר הָאֶמְצָעִי, הֵימָנּוּ וּלְמַטָּה** [–כל אלו שקיבלו אחריו], נדרם **מוּתָּר, הֵימָנּוּ וּלְמַעְלָה** [–אלו שקיבלו לפניו], נדרם **אָסוּר. שְׁמַע מִינָּהּ חַד בְּחַבְרֵיהּ מַתְפֵּים** – שכל אחד מתפיס בזה שלפניו. שאילו היו כולם מתפיסים בראשון, לא היו ניתרים על ידי היתר האמצעי. הגמרא מכריעה, **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן כך מוכח מהברייתא: שנינו במשנה: האומר **הֲרֵינִי נָזִיר, וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר פִּי כְּפִיו וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ וְכוּ'**, נעשה נזיר: מקשה הגמרא: האם **מִשּׁוּם דְּאָמַר 'פִּי כְּפִיו וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ', הֲרֵי** הוא **נָזִיר**, ואינו צריך לומר יותר מכך,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

תניא נמי הכי — דבעינן שיהו נתפסין בתוך כדי דבור. **הוא אסור** — הראשון שאמר "הריני נזיר". והשני שאמר "ואני" — מותר, לפי ששהה כדי דבור. הא אם לא שהה — הרי זה נזיר כמותו. **לימא מסייע ליה מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני ואני** — ומדלא קתני אלא הנך תרין — שמע מינה דמשום דאי קתני טפי לא הוי כדי דבור של ראשון, ואגן בעינן דליהוי תוך כדי דיבור, ותו לא. מדהכא לא תסייע ליה, דבדין הוא דהוה ליה למיתני עד מאה, אלא לאו אורחיה. דתנא כי רוכלא, דמחזר על העיירות בפרגמטיה שלו, והולך ומכריז ומונה: יש לי מחטין וכוסות וקערות, הכי נמי ליחשיב וליזיל. ואי לאו משום דווקא, ליתני חד ותו לא, ולשמעינן הני (הכי נמי) לאו דווקא הוי בתוך כדי דבור. אין הכי נמי — אלא משום דלא משכחת בה אמצעי דאיבעי ליה למיתנא — משום הכי נמי תני "ואני ואני". **איבעיא להו חד בחבריה מיתפיס** — [ולא] כריש לקיש, ואפילו עד מאה מיתפסין ואזלין. **תא שמע ואני ואני** — מדלא קתני טפי — שמע מינה דהיינו טעם — דבקמא מיתפסין. **ראשון הוא דשרי** — כלומר, משום ראשון דאישתרי אישתרו נמי כולהו. הא אם הותר אמצעי — לא יהא מותר אחרון שלמטה הימנו. ושמע מינה דטעמא הוי משום דבקמא מיתפסין. **לעולם אימא לך חד בחבריה מיתפיס** — וכי הותר אמצעי — הותר נמי אחרון. והא דלא קתני לה — משום דלא אפשר. דאיידי דבעי למיתנא כי הותר ראשון הותרו כולן, משום שאם אין ראשון — אין אמצעי ואין אחרון. ואי תני אמצעי — לא מצי למיתנא הותרו כולן, דהא איכא ראשון דלא משתרי כו'. **מדקאמר האחרון מותר וכולן אסורים** — ואפילו אותו שהתפיסו לאחר שלישי — שמע מינה דבקמא מיתפסין, ומשום הכי לא מישתרו. אמר ליה מהכא ליכא למשמע מידי, דהכא מיירי דליכא אחרינא — בהדיה והא דקאמר "וכולן אסורים" — אאמצעי וראשון קאי. **אבל אמצעי דאיכא אחרינא בהדיה** — כלומר, דאי לא דייקת מינה להאי גיסא — דוק מינה לאידך גיסא. דמדקאמר האחרון מותר וכולן אסורין, דליכא אחרינא בהדיה — מכלל דאי הותר אמצעי, דאית ליה אחריני בהדיה — דאישתרי נמי ההוא בתרא דמיתפיס ביה. ושמע מינה דחד בחבריה מתפיס. **לעולם אימא לך בקמא מיתפסין והאי אחרון דקאמר היינו אמצעי** — וקאמר לך דאפילו של אחרון לא הותר, משום דבקמא מיתפסין. והאי דקאמרי ליה אחרון — לאו דוקא, אלא איידי דתנא ראשון תנא אחרון. **תא שמע דתניא בהדיא כו' הותר האמצעי הימנו ולמטה מותר** — דהיינו אחרון, ושמע מינה דכל חד וחד בחבריה מתפיס, שמע מינה. **משום דקאמר פי כפיו** — דמשמע דקאמר "פי נזיר ושערי נזיר", מי הוי נזיר?

ורמינהו

תוספות

תניא נמי הכי — פירוש כרבי שמעון בן לקיש. **מי** שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ושהה כדי דבור — פירוש: כדי דבור דווקא ולא יותר, ואומר מיד "ואני" — הוא אסור, פירוש: הראשון שנדר בנזיר, וחבירו מותר. אלמא דלא מצי לאיתפוסי אלא שהן כולם תוך כדי דבור, אבל הרביעי ששהה אחר כדי דבור — לא, כריש לקיש. **לימא** מסייע ליה מי שאמר הריני נזיר — מתניתין היא וכו'. וקתני "ואני" ותו לא, לרבי יהודה נשיאה מצי למיתני "ואני" "ואני" ארבע פעמים. ואם תאמר: ולרבי שמעון בן לקיש נמי ניתני "ואני" "ואני" שלש פעמים! ויש לומר: דהכי קאמר: בשלמא לרבי שמעון בן לקיש [ולא] איצטריכא ליה למתני אלא שתי פעמים "ואני" — לאשמועינן דגם השני נתפס בראשון, שהוא תוך כדי דבור, ואף על גב דאמצעי מפסיק בדבורו בין ראשון לשלישי, והוא הדין דגם לשלישי שיאמר "ואני" יתפיס בראשון, דאין שום סברא לחלק בין שני לשלישי, ששניהם עומדים תוך כדי דבור. אבל לרבי יהודה נשיאה, אי איתא דרביעי נמי נתפס בראשון — ליתני, דהא ודאי חדוש הוא, ואיצטריכא ליה לאשמועינן, אף על גב דשהו כבר תוך כדי דבור, כיון שהוא סמוך לאלתר לכדי דבור! ומשני: אטו תנא כי רוכלא כו' כלומר, אין הכי נמי דהוי מצי לאיתנויי ארבע פעמים "ואני", ולא חש למנות כל מה שהיה יכול למנות.

ומשני אין הכי נמי ומשום דקתני סיפא וכו' מכלל דאיכא אמצעי משום הכי קתני ואני ואני — ואם תאמר: דהיא גופא תיקשי, דליתני חד "ואני", וסיפא ליתני: הותר הראשון — הותר השני, הותר השני — לא הותר הראשון! ויש לומר: דלמאן דאמר לקמן חד בחבריה מתפיס, נקט למידק מיניה אחרון הוא דליכא אחריני בתריה. אבל אמצעי, דאיכא אחריני בתריה, ומישתרי אותו שאחריו, כדדייק לקמן. ולמאן דאמר דבקמא מיתפסו ותני אמצעי למידק בבסמוך: ראשון הוא דשרי של אחריו, הא אמצעי — לא הותר של אחריו, דבקמא מתפיס. **חד** בחבריה מתפיס — דהיינו כל אחד בסמוך לו, ובתוך כדי דבור לחבירו. או דלמא בקמא, שאמר "הריני נזיר" מיתפסו כולם. **מיתפסו** ואזלו לעולם — ואפילו מאה. ואי בקמא מיתפיס — טפי מכדי דבור לא היה מיתפיס, לרבי שמעון בן לקיש בדאית ליה, ולרבי יהודה נשיאה אפילו רביעי, כיון דבסמוך לכדי דבור לאלתר. **תא** שמע מי שאמר הריני נזיר וכו' דאי סלקא דעתך חד בחבריה מיתפיס — ליתני "ואני" "ואני" טובא. **מכלל** דאיכא אמצעי משום הכי קתני ואני ואני — ולדקדק [דאיכא] אמצעי, כמו שדקדק והולך לשתי פנים מתניתין. **ראשון** הוא דשרו — אותם שאחריו (יד נזירה) מתפיס, מדלא קתני: הותר אמצעי הותר אחרון. **אחרון** הוא דליכא אחריני בתריה — הלכך, כשהותר הוא — כולן אסורין. אבל לאמצעי, דאיכא אחריני בתריה — לא מצי למיתני, הותר הוא כולן אסורים, דשל אחרון נמי הותר. **שמע** מינה חד בחבריה מיתפיס — מדלא תנא: הותר האמצעי הוא מותר

1 תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: מִי שֶׁאָמַר "הֲרֵינִי נָזִיר" וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ,
2 וְשָׁהָה כְּדֵי דִּבּוּר, וְאָמַר "וַאֲנִי" - הוּא אָסוּר וַחֲבֵירוֹ
3 מוּתָּר. וְכַמָּה כְּדֵי דִּבּוּר - כְּדֵי שֶׁאֵילַת שָׁלוֹם לְתַלְמִיד
4 לְרַב. לֵימָא מְסַיְּיעָא לֵיהּ: מִי שֶׁאָמַר "הֲרֵינִי נָזִיר"
5 וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר "וַאֲנִי" "וַאֲנִי" וְתוּ לָא. - תַּנָּא כִּי
6 רוּכְלָא לִיחְשֵׁיב וְלֵיזִיל! - וְלִיתְנֵי חַד וְלִשְׁמָעִינַן הֲנֵי!
7 - הָכָא נַמִּי, וּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי סֵיפָא "הוּתַּר הָרִאשׁוֹן
8 הוּתְּרוּ כּוּלָּן, הוּתַּר הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן
9 אֲסוּרִין", מִכְּלַל דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי - וּמִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי
10 "וַאֲנִי" "וַאֲנִי". אִיבַּעְיָא לְהוּ: חַד בְּחַבְרֵיהּ מִיתְּפִיס, אוֹ
11 דִּלְמָא בְּקַמָּא מִיתְּפְסִי? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְאַתְּפוּסֵי
12 וּמֵיזַל. אִי אָמְרַתְּ חַד בְּחַבְרֵיהּ מַתְּפִיס - מִתְּפְסִין
13 וְאָזְלִין לְעוֹלָם. וְאִי אָמְרַתְּ בְּקַמָּא מִתְּפְסִי - טְפֵי מִכְּדֵי
14 דִּבּוּר לָא מִתְּפְסִין, מַאי? תָּא שְׁמַע: "הֲרֵינִי נָזִיר"
15 וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר "וַאֲנִי" "וַאֲנִי" - וְתוּ לָא מִידֵּי.
16 שְׁמַע מִינָּהּ: בְּקַמָּא הוּא דְּמִתְּפְסִי. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ
17 חַד בְּחַבְרֵיהּ מִיתְּפִיס - לִיתְנֵי טוּבָא "וַאֲנִי". - תַּנָּא
18 כִּי רוּכְלָא לִיחְשֵׁיב וְלֵיזִיל?! - וְלִיתְנֵי חַד, וְלִשְׁמָעִינַן
19 כּוּלְּהוֹן! - אֵיידֵי דְּקָתָנֵי: הוּתַּר הָרִאשׁוֹן - הוּתְּרוּ כּוּלָּן,
20 הוּתַּר הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין, מִכְּלַל
21 דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי - מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי "וַאֲנִי" "וַאֲנִי".
22 תָּא שְׁמַע: הוּתַּר הָרִאשׁוֹן - הוּתְּרוּ כּוּלָּן, רִאשׁוֹן הוּא
23 דְּשָׁרוּ, הָא אֶמְצָעִי - לָא, שְׁמַע מִינָּהּ: בְּקַמָּא מִתְּפְסִין.
24 - אֵימָא לָךְ: לְעוֹלָם חַד בְּחַבְרֵיהּ מִתְּפִיס, וְאֵיידֵי דְּבָעֵי
25 מִיתְּנָא הוּתְּרוּ כּוּלָּן, דְּאִי תְּנָא אֶמְצָעִי אִיכָּא רִאשׁוֹן
26 דְּלָא מִשְׁתְּרֵי, מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי רִאשׁוֹן. תָּא שְׁמַע:
27 הוּתַּר הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין, דְּלָא
28 אִיכָּא אַחֲרִינָא בַּתְרֵיהּ. אֲבָל אֶמְצָעִי, דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא
29 בַּתְרֵיהּ - מִשְׁתְּרֵי. שְׁמַע מִינָּהּ: חַד בְּחַבְרֵיהּ מִתְּפִיס. -
30 לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בְּקַמָּא מִיתְּפְסִין, וּמַאי אַחֲרוֹן דְּקָתָנֵי
31 - אֶמְצָעִי, וְאֵיידֵי דִּתְנָא רִאשׁוֹן - תְּנָא אַחֲרוֹן. תָּא
32 שְׁמַע, דְּתַנְיָא בְּהֶדְיָא: הוּתַּר הָרִאשׁוֹן - הוּתְּרוּ כּוּלָּן,
33 הוּתַּר הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן מוּתָּר וְכוּלָּן אֲסוּרִין, הוּתַּר
34 אֶמְצָעִי - הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה מוּתָּר, הֵימֶנּוּ וּלְמַעְלָה אָסוּר.
35 שְׁמַע מִינָּהּ: חַד בְּחַבְרֵיהּ מִתְּפִיס, שְׁמַע מִינָּהּ. "הֲרֵינִי
36 נָזִיר וְשָׁמַע חֲבֵירוֹ וְאָמַר פִּי כְּפִיו וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ" וכו'.
37 מִשּׁוּם דַּאֲמַר "פִּי כְּפִיו וּשְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ" הֲרֵי נָזִיר?

ורמינהו:

וכולן אסורין. ומשני: דאחרון היינו אמצעי. ואיידי דתנא ראשון — תנא לישנא דאחרון, והא נמי, דהוא אחרון לראשון. **תא** שמע דתניא בהדיא וכו' הותר אמצעי הימנו ולמטה מותר — אלמא חד בחבריה מיתפיס.

[שייך לעמוד ב] **דאמר** פי כפיו מיין — כלומר, במתניתין שאני, הואיל ושמע חבירו שנדר — ודאי קאמר הכי לענין איסור יין. אבל בברייתא דקאמר מעצמו, בלא שמיעה דחבירו נזיר — לאו כלום הוא, כיון דאין הנשמה [תלויה בו]. "ופי כפיו מיין" — מהני אפילו לרבי שמעון, דאמר לעיל (ג,ב) עד שיזיר מכולן — הכא מודה, דלא גרע מידות, וכן מ"הריני מסלסל ומכלבל" דפרק קמא (נזיר ב,א), דהוי נזיר. ואם תאמר: כי אמר נמי "ידינזיר" [נימא] דהכי קאמר: ידי כידו מלהטמאות למתים, ורגלי כרגלו מלהכנס בבית הקברות! ויש לומר: דאין הכי נמי, דאי שמע לחבירו שנדר בנזיר, ואמר "ידי כידו" — מהני. והכי נמי תניא בתוספתא (פרק שלישי) ברישא דברייתא בהדיא: "ידי כידו", "רגלי כרגלו" — הרי זה נזיר.

ידי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ידי נזירה כו' — והוא הדין במתניתין אי לא "פי כפיר", אלא "פי נזיר" ו"שערי נזיר" — לא אמר כלום, דאין הנשמה תלויה בו.

בעל מיעקר קא עקר — הנדר מעיקרא כשמפר לאשתו, והוי כאילו לא חל מעולם, כמו חכם שעוקר הנדר מעיקרו. או מיגז גייז — מהפרה ואילך הוא דמתבטל הנדר, ועד ההפרה היה מקויים. **אי** אמרינן מיעקר עקר חבירתה נמי מישתראי, שהרי הוא כאילו לא חל הנדר מעולם. ואי אמרינן מיגז גייז — היא מישתראי וחבירתה אסורה, לפי שהיתה הראשונה בכל דין נזירות עד ההפרה, ושפיר מיתפיס בה שניה, והפרת הראשונה אינה מועלת לשניה. ונהי דלגבי חכם הותר הנדר הראשון הותרו כולם — היינו משום דחכם עוקר הנדר מעיקרו, ונמצא כאילו לא חל מעולם. אבל בעל שמיפר בלא חרטה — אינו עוקר הנדר מעיקרו, אלא מיגז גייז. והוא הדין דמצי למימר דנפקא מינה אם שתתה ביין ונטמאה וגלחה במזיד ואחר כך היפר לה, דאי מיעקר עקר — אינה לוקה, ואי מיגז גייז — לוקה. וכן לענין אם נטמאה בשוגג ואחר כך היפר, אי מיעקר עקר — לא תביא עולת העוף ואשם, ואי מיגז גייז — מביאה עולת העוף ואשם, שהרי חל הנזירות עד עתה. **אלא** שמע מינה בעל מיעקר עקר — ובהתרתה הוא מותר כמותה, דלא חל הנדר מעולם. ולכך אינו מיפר — דאינו מיפר לעצמו, אלא אחרים מוחלין לו. וצריך עיון, דלא דמי לאחרים, דכיון דרשאי להפר לאשתו! ותירץ הרב רבינו אליהו דהכי פירושו: אי אמרת בשלמא מיעקר עקר אינו יכול להפר, דפשיטא דקיים לה. שאם לא קיים לה — לא היה דיבורו שום דבר. אלא אי אמרת מיגז גייז — אם כן אינו תלוי בדבורו, וכיון שאין תלוי בדבורו — ממילא הוי מופר. **כמאן** דאמר קיים ליבי דמי אי איתשיל אהקמתו מצי מיפר — [במאי] שאמר "קיים ליבי", דאמת הוא דנשאלין על ההקמה, דהכי אמר רבי יוחנן בנדרים (סט,א).

האשה שנדרה בנזיר והפרישה בהמתה — חטאת עולה ושלמים. אם שלו היתה הבהמה, פירוש: מבהמות של בעלה — תצא ותרעה בעדר. כלומר, חולין היא, כיון שהיפר לה בעלה, וכדמפרש לקמן (כד,א) דכי [מקנה] לה בעלה — מילתא דצריך לה, כלומר אם לא היפר לה, שצריכה לקרבנות נזיר. במילתא דלא צריכה, כגון שהיפר לה בעלה ואינה צריכה לקרבנות נזיר — לא מקני לה. **ואי** סלקא דעתך בעל מיעקר קא עקר תיפוק לחולין — דעקר הנדר מעיקרו, ולא חל הנדר מעולם. והוי כאדם המפריש בהמתו לנזירות ונשאל לחכם והתירו, דתנן (נזיר לא,א): דנפקא לחולין.

והיינו טעמא דכיון דצריכה כפרה — על שציערה עצמה מן היין, וכרבי אלעזר הקפר, דאמר דנזיר חוטא הוא — הוה ליה חטאת (העוף) שמתו בעליה. אף על גב דהפר לה, לענין [איסור] על הבהמה דין חטאת, אם הבהמה [שלה] היא, דגמרה ומקדיש לה.

היכי דמי אילימא דלא היפר לה בעל — כלל, צריכא למימר דלוקה? דהא נזירה היא, ופשיטה הוא דלוקה! אלא פשיטא דהיפר לה הבעל אחר שנטמאה ואחר ששתתה, ואפילו הכי לוקה, דבההיא שעתא דשתתה ביין הוי נזירה, ושמע מינה הבעל מיגז גייז.

לעולם מיעקר עקר — ומיירי שלא היפר. ודקאמרת צריכא למימר — משום סיפא, דאיצטריך ליה למיתני אינה סופגת, תני רישא אגב סיפא דסופגת. וסיפא איצטריכא ליה למיתני, לאפוקי מדרבי יהודה, דאמר דכי נמי היפר לה בעלה ושתתה יין — לוקה מכת מרדות. ואם תאמר: מאי איריא היפר לה ואחר כך היתה שותה? לאשמועינן שתתה ונטמאה ואחר כך (שתתה) היפר לה, [דאינה] סופגת כיון דמיעקר עקר! ויש לומר: דמשום רבי יהודה נקט הכי, דאפילו בהיפר ואחר כך שתתה סופגת מכת מרדות אף על גב דכבר היפר, כיון דלאיסורא נתכוונה.

הכי

רש"י

ורמינהו כו' זה הכלל כו' — ופה ושיער לא הוי דבר שהנשמה תלויה בו, דאי גייז לשיער וחתיך לניב שפתים — לא מיית. **אמר רב יהודה דאמר הכי יעשה פי כפיו מיין** — דהואיל דפריש הכי — הוי נזיר. **אמרה הריני נזירה ושמע בעלה ואמר ואני שניהם נזירין ואינו יכול להפר לה** — דכיון דאמר "ואני" — גלי אדעתיה דניחא ליה במאי דקא נדרה איהי, והשתא מקיים לה. **ואי אמרת מיעקר עקר** — בעל את הנדר מעיקרו, אישתכח דבההיא שעתא דקאמרה חבירתה "ואני" דלא חייל עלה נזירות כלל. **ואי אמרת מינז גייז** — דמכאן ולהבא לא חייל עלה נזירות, אבל למפרע הוות נזירה. **איהי אישתראי וחבירתה אסירא** — דלכי אמרה "ואני" — הוות חבירתה נזירה מעליא. **ואי סלקא דעתך בעל מינז גייז** — את הנדר מכאן ולהבא, אמאי אינו יכול להפר משום דקאמר "ואני"? נימא דהאי דאמר "ואני", להכי הוא דקאמר הכי, דתהוי נזירה לפי שעה עד דליקבל עליה נזירות, וליגזייה לנזירות אשתו מכאן ולהבא, ונזירות דידיה תיחול עליה כדמעיקרא, דהא אינו מיפר מכאן ולמפרע! **אלא לאו שמע מינה** — הבעל כי מיפר לנזירות אשתו — מיעקר עקר לה. ומשום הכי אינו יכול להפר לה, שאם יהא מיפר לה — נמצא מיפר את שלו, דמיעקר עקר. והיינו טעמא דאינו יכול להפר את שלה, משום דבההיא שעתא דאמר "ואני" — ניחא ליה דתהוי נזירה עד דחייל עליה נזירות, דהא קיים לה לפי שעה, ומההיא שעתא ואילך לא מצי מיפר, משום דבעל מיעקר עקר. דלעולם אינו יכול להפר מכאן ולהבא בלא מפרע, והכא למפרע לא מצי מיפר, דהא קיים לה לפי שעה. **לא לעולם מינז גייז** — אלא היינו טעמא דלא מצי מיפר לה, דכיון דאמר לה "ואני" — כמאן דאמר לה קיים נזירותיך דמי, והלכך אי מיתשיל אהקמתו, אהא דקא מקיים לה ברישא — מצי מיפר, ואי לא — לא מצי מיפר. **ואם שלה היתה הבהמה** — וכגון שהקנה לה אחר לנזירותה, ואמר לה "על מנת שאין לבעליך רשות בה". **והיינו טעמא** — דתמות, דכיון שהפרישה לשם חטאת מעיקרא, והשתא לא מצטרכה לכפרה, דהא היפר לה בעלה ועקר את הנדר מעיקרו — הויא לה כחטאת שמתו בעליה, דגמירי דלמיתה אזלא, לפי שאין כפרה למתים. ואית דמפרשי: כיון דצריכה כפרה על שציערה עצמה מן היין, והשתא לא צריכה, דהיפר לה בעלה מעיקרא — הויא לה כחטאת שמתו בעליה, דגמירי דלמיתה אזלא. דאפילו רבי אלעזר הקפר מודה דלא קרבה אפילו על הצער, משום דהויא לה כחטאת שמתו בעליה, משום דבחטאת בהמה גמרינן דתמות. אבל בחטאת העוף — לא גמרינן דתמות. **אלא פשיטא דהיפר לה בעל** — וקתני דסופגת את הארבעים על שהיתה שותה יין ומטמאה למתים קודם שהיפר לה. **לעולם אימא** לך מיעקר עקר לה בעל — והכא במאי עסקינן דסופגת את הארבעים — כגון דלא היפר לה. ודקאמרת: אי לא היפר לה בעל צריכא למימר — ודאי לא צריכא, אלא משום דקתני סיפא כו'. **אינה סופגת** — דצריכא למימר, דסלקא דעתך דתסופג כיון דנתכוונה לאיסורא.

תנא

תנא

1 וּרְמִינְהוּ: "יָדֵי נְזִירָה" וְ"רַגְלֵי נְזִירָה" - לֹא אָמַר כְּלוּם,
2 "רֹאשֵׁי נְזִירָה" "כְּבֵדֵי נְזִירָה" - הֲרֵי זֶה נָזִיר. זֶה
3 הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ - הֲרֵי זֶה נָזִיר! אֲמַר
4 רַב יְהוּדָה: דְּאָמַר הָכִי: יַעֲשֶׂה פִּי כְּפִיו מִיַּין, וּשְׂעָרִי
5 כִּשְׁעָרוֹ מִלָּגוֹ. "הֲרֵינִי נְזִירָה וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר וַאֲנִי
6 אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר". אִיבַּעְיָא לְהוּ: בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר, אוֹ
7 דִּלְמָא מִינַז גְּיֵז? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה
8 בְּנָזִיר, וְשָׁמְעָה חֲבֵרְתָּהּ וְאָמְרָה "וַאֲנִי", וְשָׁמַע בַּעְלָהּ
9 שֶׁל רִאשׁוֹנָה וְהֵפֵר לָהּ; אִי אָמְרַתְּ מִיעַקַּר עָקַר -
10 הַהִיא נַמִּי אִישְׁתְּרַאי, וְאִי אָמְרַתְּ מִינַז גְּיֵז - אִיהִי
11 אִישְׁתְּרַאי, חֲבֵרְתָּהּ אֲסִירָא. מַאי? תָּא שְׁמַע: "הֲרֵינִי
12 נְזִירָה" וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר "וַאֲנִי" - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר.
13 וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעַל מִינַז גְּיֵז - לֵיפֵר לְאִישְׁתּוֹ, וְהוּא
14 לִיתַּסַּר! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ - בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר!
15 - לָא, לְעוֹלָם מִינַז גְּיֵז. וּבְדִין הוּא דְּלִיפֵר לָהּ, וְהַיְינוּ
16 טַעְמָא דְּלָא מְצֵי מֵיפַר: כֵּיוָן דַּאֲמַר לָהּ "וַאֲנִי" - כְּמַאן
17 דַּאֲמַר "קַיָּים לִיבִּי" דָּמֵי; אִי מִתְּשִׁיל אַהַקְמָתוֹ - מְצֵי
18 מֵיפַר, וְאִי לָא - לָא מָצֵי מֵיפַר. תָּא שְׁמַע: הָאִשָּׁה
19 שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר וְהִפְרִישָׁה אֶת בְּהֶמְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר
20 לָהּ בַּעְלָהּ, אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה - תֵּצֵא וְתִרְעֶה
21 בָּעֵדֶר, וְאִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה הַבְּהֵמָה, הַחַטָּאת - תָּמוּת.
22 וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר - תֵּיפּוֹק לְחוּלִּין!
23 אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ - בַּעַל מִינַז גְּיֵז. - לְעוֹלָם אֵימָא
24 לָךְ בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר, וְהַיְינוּ טַעְמָא: כֵּיוָן דְּלָא צְרִיכָה
25 כַּפָּרָה - הַוַּת כְּחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, וּגְמִירִי דְּחַטָּאת
26 שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ תָּמוּת. תָּא שְׁמַע: הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר,
27 וְהָיְתָה שׁוֹתָה יַיִן וּמִטַּמְּאָה לַמֵּתִים - הֲרֵי זוֹ סוֹפֶגֶת
28 אֶת הָאַרְבָּעִים. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלָא הֵיפֵר לָהּ בַּעַל
29 - צְרִיכָא לְמֵימַר? אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּהֵיפֵר לָהּ בַּעַל.
30 וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר - אַמַּאי סוֹפֶגֶת
31 אַרְבָּעִים? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ - בַּעַל מִינַז גְּיֵז. -
32 לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר, וּמִשּׁוּם דְּקָתָנֵי
33 סֵיפָא: הֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה, וְהָיְתָה שׁוֹתָה
34 יַיִן וּמִטַּמְּאָה לַמֵּתִים - אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים,

תנא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְרַמִּינְהוּ – והרי שנינו בברייתא, האומר ׳הֲרֵי נְזִירָה׳, וְכֵן האומר ׳רַגְלֵי נְזִירָה׳, לֹא אָמַר כְּלוּם ולא חלה עליו נזירות. אבל אם אמר ׳רֹאשִׁי נְזִירָה׳, או ׳כְּבֵדֵי נְזִירָה׳, הֲרֵי זֶה נָזִיר. זֶה הַכְּלָל, אם קיבל נזירות על אבר שהוא דָּבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ – שאם ינטל האבר ימות האדם, כגון ראש או כבד, הֲרֵי זֶה נָזִיר, שהרי כל גופו חי מאותו האבר, ולכן נגרר אחריו וחלה עליו נזירות. אבל אם קיבל נזירות על אבר שאין הנשמה תלויה בו, אין כל גופו נגרר אחרי האבר הזה, ואין שייך נזירות על אבר אחד. ולפי זה קשה, מדוע האומר ׳פי כפיו ושערי כשערו׳ הרי הוא נזיר, הלא אף אם ינטל שערו או יחתכו שפתיו לא ימות.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, במשנתינו אין הכוונה שאמר רק ׳פי כפיו׳ או ׳שערי כשערו׳, אלא דְּאָמַר הָכִי – אמר כך, ׳יַעֲשֶׂה פִּי כְּפִיו מַיִן׳ וְכֵן ׳יעשה שֶׁעֲרֵי כִּשְׂעָרוֹ מִלְּגוֹז׳, וכיון שאמר בפירוש אחד משני לשונות אלה, אין כוונתו לאסור את פיו או שערו בלבד, אלא כוונתו לומר שהרי הוא נזיר כמו חבירו ולכן אינו יכול לשתות יין, וכן אינו יכול לגזוז שערו:

שנינו במשנה: אשה שאמרה ׳הֲרֵינִי נְזִירָה׳, וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר ׳וַאֲנִי׳, ובכך חלה גם עליו נזירות, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר את נזירות אשתו: הגמרא דנה בגדר הפרת נדרים: אִיבַּעְיָא לְהוּ, בַּעַל המיפר נדרי אשתו, מִיעַקַּר עָקַר – האם הוא עוקר את הנדר מעיקרו, וכאילו לא נדרה מעולם, אוֹ דִּלְמָא, אין הוא עוקרו למפרע אלא מֵינַז גָּיֵיז – גוזז וחותך את הנדר מכאן ולהבא, שאמנם עד עתה היה הנדר קיים, ומכאן ואילך בטל נדרה.

מבררת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ. מבארת הגמרא: לְגַבֵּי אִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְשָׁמְעָה חֲבֵרְתָּהּ וְאָמְרָה ׳וַאֲנִי׳ תוך כדי דיבור לדברי הראשונה, וחלה נזירות גם על השניה. ולאחר מכן שָׁמַע בַּעְלָהּ שֶׁל האשה הָרִאשׁוֹנָה על נזירות אשתו וְהֵפֵר לָהּ את נדרה. באופן זה יהיה דינה של השניה תלוי בספק האמור, אִי אָמְרַתְּ – אם תאמר שהבעל שמיפר נדרי אשתו מִיעַקַּר עָקַר – עוקר את הנדר כאילו לא היה קיים מעולם, אם כן ממילא הַהִיא נַמִּי אִישְׁתְּרִיאִי – נדרה של חברתה הותר גם הוא. כי מאחר שנעקר נדרה של הראשונה מתחילתו, נמצא שחברתה שאמרה ׳ואני׳ התפיסה בנדר שלא היה קיים מעולם. וְאִי אָמְרַתְּ – אבל אם תאמר, שהבעל שמיפר את הנדר מֵינַז גָּיֵיז – חותך את הנדר מכאן ולהבא, אבל עד עכשיו היה קיים, אם כן רק אִיהִי אִישְׁתְּרִיאִי – האשה הראשונה, שבעלה הפר לה, הותרה נזירותה, אבל חֲבֵרְתָּהּ – שהתפיסה בה, אֲסִירָא – תעמוד באיסורה, כי בשעה שאמרה ׳ואני׳ עדיין נזירות הראשונה היתה קיימת, וחלה ההתפסה. מַאי – מהי ההכרעה בזה.

תָּא שְׁמַע ממה ששנינו במשנתינו, אשה שאמרה ׳הֲרֵינִי נְזִירָה׳, וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר ׳וַאֲנִי׳, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר את נזירותה, כי על ידי זה תתבטל גם נזירותו, ואין אדם יכול להפר נדרי עצמו. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבַּעַל מֵינַז גָּיֵיז – מיפר רק מכאן ולהבא, אם כן לֵיפֵר לְאִשְׁתּוֹ וְהוּא לִיתְּסַר – יפר לאשתו והוא ישאר באיסורו, שהרי בשעה שאמר ׳ואני׳ עדיין היתה אשתו נזירה וחלה התפסתו. ומה מונעו מלהפר לה. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – אלא מוכח מזה שבַּעַל מִיעַקַּר עָקַר – עוקר הנדר למפרע, ולכן אם יפר את נזירות אשתו ממילא תופר גם נזירותו, מאחר שנתברר למפרע שהתפיס בנזירות שלא היתה קיימת מעולם.

דוחה הגמרא: לֹא – אין להוכיח מכאן שעוקר הנדר למפרע, דִּלְעוֹלָם אפשר לומר שמֵינַז גָּיֵיז מכאן ולהבא, וכשמיפר לאשתו אין הוא מיפר את נזירות עצמו, וְכיון שכך, בְּדִין הוּא דְּלֵיפֵר לָהּ – היה הדין נותן שיכול להפר לה, וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּלֵא מָצֵי מֵיפַר – אך הטעם שאינו יכול להפר הוא, שמכֵּיוָן דְּאָמַר לָהּ ׳וַאֲנִי׳ – כיון שאמר ׳ואני׳ והתפיס בנזירותה, גילה דעתו שהוא מרוצה מנדרה, וּכְמַאן דְּאָמַר ׳קַיָּים לֵיכִי׳ דְּמִי – וכאילו אמר ׳מקוים לך׳, ואין בעל יכול להפר נדרי אשתו אחר שקיימם. אלא אִי מִתְּשִׁיל אַהֲקָמָתוֹ מָצֵי מֵיפַר – אם ישאל על הקמתו אצל חכם, ויבטל לו את ההקם, יהיה רשאי להפר לה את נדרה, וְאִי לֹא – ואם לא ישאל, לֹא מָצֵי מֵיפַר – אינו יכול להפר לה.

הגמרא מביאה ראיה לגבי ספק זה ממשנה: תָּא שְׁמַע מהמשנה לקמן (כד.), הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְאחר כך הִפְרִישָׁה אֶת בְּהֶמְתָּהּ – את שלושת הבהמות שצריכה להקריב בסוף ימי הנזירות, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ את נדרה, ונמצא שאינה נזירה ואינה צריכה להקריב הקרבנות. דינן של הבהמות כדלהלן, אִם שֶׁלּוֹ [–של בעלה] הָיְתָה הַבְּהֵמָה שהפרישה לקרבנה, תֵּצֵא הבהמה וְתִרְעֶה בָּעֶדֶר ככל שאר בהמות חולין, שאין לה קדושת קרבן כלל. לפי שאין אדם יכול להקדיש בהמה לקרבן בלא רשות הבעלים, וכיון שבשעה שהפר לה בעלה נתברר שאינה נזירה ואינה חייבת בקרבן, לא היתה לה רשות להפרישה. וְאִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה הַבְּהֵמָה שהפרישה, הרי חלה קדושת קרבן על הבהמות, ולכן, הַחַטָּאת תָּמוּת, מאחר שאינה קרבה עבור הנזירות, ואי אפשר להקריב חטאת בנדבה, וכיון שחלה עליה קדושת חטאת ואי אפשר להקריבה, מכניסה לבית ומונע ממנה מים ומזון עד שתמות.

מוכיחה הגמרא לענינינו: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבַּעַל מִיעַקַּר עָקַר את הנדר למפרע, מדוע צריך להמית את החטאת, תֵּיפּוֹק לְחוּלִין – הרי מאחר שהבעל מיפר לה, יוצאת הבהמה לחולין. מכיון שנתברר שמעולם לא היתה נזירה ולא חלה הפרשת החטאת. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – אלא מוכח מזה שבַּעַל מֵינַז גָּיֵיז, אבל עד שעת ההפרה היה הנדר קיים, ולכן חלה הפרשת החטאת, וכיון שעתה אי אפשר להקריבה, תמות.

הגמרא דוחה את הראיה: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בַּעַל מִיעַקַּר עָקַר – באמת יתכן שעוקר את הנדר מעיקרו, וְהַיְינוּ טַעְמָא – אך זהו הטעם שדין החטאת למיתה, כֵּיוָן דְּלֵא צְרִיכָה אשה זו כַּפָּרָה, שהרי הופרה נזירותה, הֲוָת – הרי היא [–הבהמה] כְּחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ לאחר שהפרישוה, וּגְמִירֵי – למדנו מהלכה למשה מסיני דְּחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ תָּמוּת, שכשם שחטאת שמתו בעליה דינה למיתה, אע"פ שאין כאן מי שמחויב כפרה, הוא הדין באשה זו שנעקרה נזירותה, אע"פ שאין לה עתה שום חיוב כפרה, דין החטאת למות.

ראיה נוספת לגבי ספק זה: תָּא שְׁמַע מהמשנה להלן (כג.), הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, ועברה על נזירותה וְהָיְתָה שׁוֹתָה יַיִן, וְכן אם היתה מִטַּמְּאָה לְמֵתִים, הֲרֵי זוֹ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים – לוקה מלקות, משום שעברה על לא תעשה. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – במה מדובר, אִילֵּימָא אם נעמיד המשנה באופן דְּלֵא הֵיפֵר לָהּ בַּעַל, קשה, וכי צְרִיכָא לְמֵימַר – וכי צריך התנא לגלות זאת, הלא פשוט הוא שכיון שעברה על איסור לאו חייבת מלקות. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שמדובר באופן דְּהֵיפֵר לָהּ בַּעַל, והיא שתתה או נטמאה קודם ההפרה, והשמיענו התנא שחייבת מלקות אף שלבסוף הפר לה. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבַּעַל מִיעַקַּר עָקַר, אַמַּאי סוֹפֶגֶת אַרְבָּעִים, הרי הנדר בטל מעיקרו, ונמצא שמעולם לא חלו עליה האיסורים. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מזה שבַּעַל מֵינַז גָּיֵיז, ובשעה שעברה על נזירותה היתה נזירותה קיימת, ולכן לוקה.

דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – באמת יש לומר שבַּעַל מִיעַקַּר עָקַר, ואם עברה על האיסורים ואחר כך הפר לה אינה לוקה, ובמשנה מדובר שלא הפר לה, וְהתנא השמיענו דין זה, מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי סֵיפָא – ששנה בסיפא, שאם הֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה מהפרתו, וְהָיְתָה שׁוֹתָה יַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים, אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים אף שהיתה סבורה לעבור על איסור, ואינה לוקה על מחשבתה [ורבי יהודה חולק שם וסובר שלוקה מכת מרדות מדרבנן]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואגב החידוש שהשמיענו בסיפא שלדעת תנא קמא אינה לוקה כלל, **תָּנָא נַמִּי רֵישָׁא סוֹפֶגֶת** – שנינו גם ברישא שאם לא הפר לה בעלה סופגת את הארבעים, אף על פי שאין בזה חידוש.

הגמרא מביאה ראיה שבעל עוקר את הנדר למפרע: **תָּא שְׁמַע** ראיה ממה ששנינו בברייתא, **הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְנִטְמֵאת** למתים ונתחייבה להביא שלושה קרבנות, **וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעֲלָהּ** את נזירותה, **מְבִיאָה** רק **חַטַּאת הָעוֹף, וְאֵינָהּ מְבִיאָה עוֹלַת הָעוֹף.** ומזה מוכיחה הגמרא, **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם תעלה על דעתך **שבַּעַל** בהפרתו **מֵינַז גָּיֵז** את הנזירות רק מכאן ולהבא, אבל עד שעת ההפרה היתה נזירותה קיימת, אם כן קשה **תַּיְיתֵי נַמִּי עוֹלַת הָעוֹף** – שתביא גם עולת העוף כדין נזיר שנטמא, כיון שבשעה שנטמאה היתה נזירה. אלא יש להוכיח שבעל עוקר את הנדר למפרע, ובהפרתו נתברר שמעולם לא נאסרה בטומאה, ולכן אינה מביאה עולת העוף.

מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** – אלא מה רצונך להוכיח, שבעל **מִיעַקַּר עָקַר,** ולכן אינה מביאה עולת העוף, אם כן **חַטַּאת הָעוֹף נַמִּי לֵא תַּיְיתֵי** – גם לא תביא, כיון שנתברר שמעולם לא היתה נזירה ואינה חייבת להביא קרבנות על טומאתה.

מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן כך הוא שבעל עוקר את הנדר למפרע ונמצא שמעולם לא היתה נזירה, ומכל מקום חייבת להביא חטאת העוף, **וְהָא מַנִּי** – ומי הוא התנא הסובר כן, **רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר הִיא,** שלפי דעתו יש חטא בעצם קבלת נזירות כדלהלן, ולכן אף שנתברר שלא היתה נזירה מביאה חטאת העוף על שחטאה בקבלת הנזירות. **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר (בר רבי) [בְּרִיבִּי** – גדול הדור] **אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה בא ללמדנו הפסוק האמור בנזיר שנטמא (במדבר ו יא) **וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ,** כיון שמדובר באדם שנטמא בלא כוונה צריך לבאר מפני מה תפס הכתוב לשון 'חטא על הנפש', **וְכִי בְּאֵיזוֹ נֶפֶשׁ חָטָא זֶה** – במה חטא בנפשו, והלא אין חטאו חמור משאר חטאים בשוגג. **אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁצִּיעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן נִקְרָא חוֹטֵא** – במה שקיבל על עצמו נזירות שלא חייבתו התורה, וציער עצמו שלא לשתות יין, נקרא חטא, וזהו 'חטא בנפשו'. ומוסיף רבי אלעזר הקפר, **וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר** – יש לדון קל וחומר מהדברים האמורים, **וּמַה זֶּה** [–הנזיר] **שֶׁלֹּא צִיעֵר עַצְמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן** והניח לעצמו ליהנות משאר הנאות מלבד יין, ואף על פי כן **נִקְרָא חוֹטֵא** בנפשו, אדם **הַמְצַעֵר עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאין מעשיו רצויים ונקרא חוטא. ולפי שיטתו חייבה הברייתא את האשה להביא חטאת אף על פי שבעלה הפר לה, מאחר שציערה את עצמה מן היין, אף על פי שעל חילול הנדר אין לחייבה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא שבעל מיגז גייז את הנדר מכאן ולהבא: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא בְּהֶדְיָא** – ששנינו ברייתא מפורשת שיש לפשוט ממנה ספק זה, **הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְשָׁמְעָה חֲבֵירָתָהּ וְאָמְרָה 'וַאֲנִי'** – גם אני אהיה נזירה כמותך, **וּבָא בַּעְלָהּ** שֶׁל האשה **הָרִאשׁוֹנָה וְהֵפֵר לָהּ** את נזירותה, **הִיא מוּתֶּרֶת** מנזירותה, שהרי בעלה הפר לה, **וְחֲבֵירָתָהּ אֲסוּרָה** – אבל חבירתה שהתפיסה בנזירותה אינה מותרת עמה אלא עומדת באיסורה. **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש להוכיח מכאן, **שבַּעַל מֵינַז גָּיֵז** את הנזירות רק מכאן ולהבא, ולכן חברתה אסורה, כיון שכאשר אמרה 'ואני' עדיין היתה נזירותה של הראשונה קיימת. אבל אם תאמר שבעל עוקר את הנזירות למפרע, אם כן מכיון שנתברר שהראשונה לא היתה נזירה מעולם, גם השניה היתה צריכה להיות מותרת, שהרי עתה מתברר ע"י ההפרה שהתפיסה את נזירותה בנזירות שאינה קיימת.

הגמרא מביאה את סיום דברי הברייתא: **רַבִּי שִׁמְעוֹן** מוסיף על דברי תנא קמא **וְאוֹמֵר,** שמה ששנינו בברייתא שאם בא בעלה של הראשונה והפר לה, היא מותרת וחברתה אסורה, כל זה דווקא אם התפיסה השניה נזירות בלשון 'ואני', אבל **אִם אָמְרָה לָהּ 'הֲרֵינִי כְּמוֹתֵיךְ'** דינה שונה, שאם בעלה של הראשונה הפר את נזירות אשתו **שְׁתֵּיהֶן מוּתָּרוֹת,** כי האומרת 'הריני כמותיך' משמעות דבריה שהיא רוצה להיות כמו חברתה בכל ענין, וכוונתה להתנות ולומר שאם בסוף הראשונה תהיה מותרת מאיזה טעם שיהיה, לא תחול עליה נזירות כל עיקר.

אגרות קודש

ב"ה, י"ח שבט, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר כבקשתו אקראהו בעת רצון על הציון הק' שלו.

ולפלא שאינו מזכיר מאומה אודות פעולותיו הטובות בתלמידי ישיבת... אשר בעל ההילולא הי' ממיסדי' ומנהלי' ולא עזב הרועה את צאן מרעיתו להגן עליהם - ובפרט על מוסדות הק' שמסר נפשו עליהם - מכל הקמים עליהם והמסייעים בידיהם וצדיק דאתפטר אשתכח בהאי עלמא יתיר מבחיוהי וכמבואר בארוכה ובאגה"ק אשר לרבינו הזקן וביאורו, אלא שצדיקים דומים לבוראם הרי מתחלה מתחילים בדרכים של חסד וכו' וכולי האי ואולי תתגבר הנפה"א של הקם על תורת דא"ח ונשיאה הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר ותשבור את הנה"ב בקול רעש ורוגז, וכלשון רבנו הזקן בתניא פכ"ט: לומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו' ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל באמת עד מתי תסתיר לפני אור א"ס ב"ה הממכ"ע הי' הוה ויהי' בשוה גם במקום זה שאני עליו כו' ואתה מנוול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים דכולא קמי' כלא ממש וכו'...

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א,
מזכיר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

תנא נמי רישא סופגת — את הארבעים, דאינה צריכה. **האשה שנדרה בנזיר ונטמאת ואחר כך הפר לה בעלה מביאה חטאת העוף** — דאפילו אמרינן דתיהוי כחטאת שמתו בעליה, כיון דבעל מיעקר עקר לה — לא אשכחן בה דתיזיל למיתה. **ניתי נמי עולת העוף** — ומאשם לא פריך דתייתי נמי אשם, דאין אשם בא אלא במקום שצריך ליכנס בנזירות אחרת, כי היכי דתיחול עליו נזירות בטהרה. **הא מני** — דתני אף על גב דתיעקר ליה נזירות, מייתי ליה חטאת העוף. **רבי אלעזר הקפר היא** — דאמר דצריך כפרה על שציער עצמו מן היין. **היא מותרת וחבירתה אסורה** — דבעל מיגז גייז. ומסיים הברייתא: רבי שמעון אומר: אם אמרה "הריני כמותיך", דמשמע: אם נתקיים נזירותיך עלי לקיים, ואם לאו — לא, וכיון שהפר לה בעלה לראשונה — שתיהן מותרות.

מר

תִּנְא נַמִי רֵישָׁא סוֹפֶגֶת, תָּא שְׁמַע: הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר וְנִטְמֵאת, וְאַחַר כָּךְ הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ - מְבִיאָה חַטַּאת הָעוֹף, וְאֵינָהּ מְבִיאָה עוֹלַת הָעוֹף. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּעַל מֵיגַז גָּייז - תַּיְיתֵי נַמִי עוֹלַת הָעוֹף? - וְאֶלָּא מַאי - מִיעַכַּר עָקַר? חַטַּאת הָעוֹף נַמִי לָא תַּיְיתֵי? הָכִי נַמִי, וְהָא מַגִּי - רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַקַּפָּר בַּר רַבִּי אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ", וְכִי בְּאֵיזוֹ נֶפֶשׁ חָטָא זֶה? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁצִּיֵּעַר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן נִקְרָא חוֹטֵא. וְהַלֹּא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמַה זֶּה שֶׁלֹּא צִיֵּעַר עַצְמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן - נִקְרָא חוֹטֵא, הַמְצַעֵר עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא בְּהֶדְיָא: הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְשָׁמְעָה חֲבֵירָתָהּ וְאָמְרָה "וְאַנִי", וּבָא בַּעְלָהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה וְהֵפֵר לָהּ - הִיא מוּתֶּרֶת, וַחֲבֵירָתָהּ אֲסוּרָה. שְׁמַע מִינָּהּ: בַּעַל מֵיגַז גָּייז. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם אָמְרָה לָהּ "הֲרֵינִי כְּמוֹתֵיךְ" - שְׁתֵּיהֶן מוּתָּרוֹת.

מר

תוספות

הכי גרסינן ואי סלקא דעתך מיגז גייז תייתי עולת העוף — והוא הדין דאשם נמי איבעי לה לאתויי, אלא נקט עולת העוף משום דחטאת העוף ועולת העוף בחד קרא כתיבי. **הא** מני רבי אלעזר הקפר בר רבי היא — פירוש: לעולם מיעקר עקר, ולכך אינה מביאה עולת העוף. וחטאת העוף מייתא — משום דאתיא על הספק, והכי איתא בפרק קמא דנדרים (י,א). והשתא מסקינן דבעל מיעקר עקר. וקשה: מאי שנא הכא מייתי כולה מילתא דרבי אלעזר הקפר, ולעיל לא מייתי לה, דקאמר: לעולם מיעקר עקר, וכיון דצריכה כפרה הוה [וכו'? על כן נראה דגרסינן] הכי: וכיון דלא צריכה כפרה — הוה ליה כחטאת שמתו בעליה. והכי פירושו: לעולם [מיעקר] עקר, ומכל מקום כיון שהקדישתה — לא נפקא לחולין, וכי היפר לה — הוה לה כחטאת שמתו בעליה. אי נמי לגירסת הספרים נמי ניחא, דלעיל לא עבדינן מכל וכל כרבי אלעזר — דאין קרב. אבל הכא דקרב מייתי שפיר מילתא דרבי אלעזר, דהוי כוותיה מכל וכל. **תא** שמע דתניא בהדיא היא מותרת וחבירתה אסורה אלמא דבעל מיגז גייז — וקצת קשה: דלעיל פשיט מדמביאה חטאת ולא עולה — דמיעקר קעקר, ועתה מהדר למיפשט דבעל מיגז גייז, אין זה שיטת התלמוד! ויש לומר: דההיא אוקימנא ליה כרבי אלעזר הקפר, והך רבנן. ומייתי לזה דפלוגתא דתנאי היא, דרבי שמעון אמר: אם אמרה "הריני כמותיך" — שתיהן מותרות, דמשמע: הריני כמותיך לכל דרכיך, ולכשתותר — אהיה גם אני מותרת. ותימה: כיון שקיבלה נזירות, וחל עליה, איך תהיה מותרת בהתרת חבירתה כיון דמיגז גייז? הא אין נזירות לחצאין. ואילו אמר "הריני נזיר היום ולמחר איני נזיר" — הוי נזיר שלשים יום, דאין נזירות פחות משלשים יום, כדתנן בפרק קמא (נזיר ה,א): ואומר רבנו יצחק: דהכי איתא בתוספתא (פ"ג): "ולא נתכוונתי להיות אלא כמותיך" — שתיהן מותרות אם אמרה הכי, משום דמשמע ליה לרבי שמעון דהכי קאמרה לה: אם סופך שתהיה מותרת — לא יחול עלי נזירות כל עיקר. ורבי שמעון לא בא לפלוגי על מלתא דתנא קמא, אלא להוסיף עליה. וגם תנא קמא מודה ליה. ואומר מורינו הרב רבי פרץ נשמתו עדן: דלרבי שמעון אפילו "ואני" לבד מפרשינן למילתא הכי, כאילו אמרה בפירוש: לא [נתכוונתי] אלא להיות [כמותיך], ובהא פליגי רבנן ורבי שמעון.

[שייך לעמוד ב] **מר** זוטרא בריה דרב מרי אמר היינו דרמי בר חמא דבעי רמי בר חמא הרי עלי כבשר זבחי שלמים מהו כי מתפיס אינש במעיקרא מתפיס או לא — בנדרים (יא,ב) משמע ליה דמיבעיא ליה לרמי בר חמא אחר שנזרקו הדמים, ואמר "כבר זה עלי כבשר זבחי שלמים", ובשר שלמים קודם זריקה אסור באכילה, ואחר זריקה מותר באכילה. ומיבעיא ליה כי אמר "כבר זה עלי כבשר זבחי שלמים" אם דעת הנודר לומר כמו שהיה בשר זבח שלמים מעיקרא, קודם זריקה, והכבר אסור, או שמא דעתו כבשר שלמים השתא אחר זריקה, דשרי, וגם הכבר יהיה מותר. ובשמעתין יש מפרשים דמר זוטרא בריה דרב מרי בעי למידחי הפשיטותא שפשט התלמוד מברייתא דתניא להדיא היא מותרת וחבירתה אסורה, ופשיט דנימא מיגז גייז. והשתא מר זוטרא דחי: לעולם מיעקר עקר, כדאסיקנא מההיא דמביאה חטאת העוף ואינה מביאה עולת העוף. וחבירתה דאסורה — היינו משום דבמעיקרא מיתפסה, כלומר, מיתפסה נפשה להיות כמותה עד שלא יפר לה בעלה, שהיא אסורה, ובאותו איסור דעתה לנדור ולעמוד אפילו יפר בעלה ויעקור נדרה למפרע. כדאשכחן דרמי בר חמא מבעיא ליה הכי, אי אמרינן בבמעיקרא מתפיס. וקשה טובא להאי פירושא; חדא: דרמי בר חמא לא פשיט ליה דבמעיקרא קמתפיס. ועוד: דהתם בבעיא דרמי בר חמא הזריקה אינה מתרת הבשר אלא מזריקה ואילך, ולא למפרע. והתם ודאי אי אמר כמעיקרא מתפיס — אסור. אבל גבי הפרה דבעל, אי מיעקר קעקר, אפילו אם אמרת כמעיקרא מתפיס חבירתה — היה לה להיות מותרת, שהרי הנדר כאילו לא חל מעולם. ועוד: דמאי שנא ממתניתין, דקתני כי הותר הראשון הותרו נמי כולם, משום דחכם עוקר הנדר מעיקרו. [והכא] בענין למימר אפילו אם הבעל עקר הנדר מעיקרו — חבירתה אסורה? [וזה] מצינן ליישב בדוחק, ולומר: כי החכם אינו מתיר אלא בפתח וחרטה, [ומשוה] ליה לנדר טעות מעיקרא. והלכך, כשהתיר הראשון הוי כאילו לא היה הנדר הזה מעולם כלל, הלכך הותרו כולם. אבל הבעל מיפר לאשתו בלא חרטה ופתח, מגזירת הכתוב, הלכך אפילו אי מיעקר קעקר לענין זה חשיב כאילו נשאר עליה נדר קצת, וחבירתה אסורה. ודוחק. ועוד קשה: דהשתא מר זוטרא בעי למימר אפילו אי בעל מיעקר קעקר תיתסר חבירתה. ולעיל קאמר התלמוד בפשיטותא למאי נפקא מינה — לאשה שנדרה בנזיר ושמעה חבירתה, ואמרה "ואני", אי אמרת מיעקר קא עקר — (איהי) נמי אישתראי. נמצא מר זוטרא סותר ההיא סוגיא. ועוד קשה: דבתר הכי, כי דחי: מי דמי, התם כיון דאמר "הרי עלי כבשר זבחי שלמים" וכו' — לא אתא הדחייה שפיר להאי פירושא, דהסברא הפוכה. ויש ליישב ולומר: דריש לקיש ומי דמי, וכולה מילתיה דמר זוטרא היא. ולשון נזיר משונה הוא. כלומר, אף על גב (דהכא) [דהתם] הבעיא אינה פשוטה — הכא ודאי יש לנו לומר בפשיטות דבמעיקרא קמתפיס (דמי). ודוחק. ועוד: מה לנו להביא הבעיא דרמי בר חמא? [דל] מהכא הבעיא, יש לנו לומר דבמעיקרא קמתפיס כדמפרש ואזיל! ויש ליישב בדוחק: דמשום הכי הביא הבעיא — להודיענו הסברא דבמעיקרא קמתפיס. דאי [לאו שמעינן] בעלמא הא סברא — לא נאמר לה הכא דבמעיקרא קמתפיס. ועוד קשה: דלישנא ד"תניא בהדיא" [משמע] הפשיטות קיימא, כדתניא לעיל (כא,א) נמי "תניא בהדיא" וקאי. ולכן נראה להרב רבינו משה לפרש: דמר זוטרא לא דחי הפשיטות, אלא קיימא דבעל מיגז גייז. וקאמר: היינו דרמי בר חמא, כלומר: תפשוט מהך ברייתא בעיא דרמי בר חמא, דכי היכי דאמרינן דחבירתה אסורה כי אמרה "ואני" — אלמא במעיקרא מתפיס, אף על גב דחבירתה יודעת שזאת האשה יכולה לבא לידי היתר על ידי שיפר בעלה, אלא אמרינן "ואני" כמעיקרא, כמו שאמרה אסורה עכשיו — אהיה גם אני. הכי נמי נימא בשאמר "כבר זה כבשר זבח שלמים" דבעי למימר כקודם זריקה. אך קשה: דמי דמי? דודאי גבי אשה אמרינן דדעתה אמעיקרא, משום דבשעת איסור חבירתה נדרה ואמרה "ואני". אבל דרמי בר חמא הנודר נודר בשעת היתר אחר זריקת דמים, ואמאי נימא דדעתיה אמעיקרא? וצריך לומר דסוגיא [דהכא] סבירא ליה דבעיא דרמי בר חמא נמי איירי בבהאי גוונא, דקאמר "הרי כבר זה כבשר זבח שלמים קודם זריקה" ובהכי פליגא סוגיא דידן אסוגיא דנדרים התם, דקאמר "הרי עלי כבשר זבחי שלמים לאחר זריקת דמים". דהתם בגמרא אינה מלישנא דרמי בר חמא. דרמי בר חמא לא אמר יותר, אלא: "הרי עלי כבשר זבחי שלמים" מהו? ועל כן מפרש התלמוד: לאחר זריקה — שמתפיס אחר זריקה. ויכול להיות דלפני זריקה שאלה, וכן סובר סוגיא דהכא. וכן מפרש בבעיא דאומן קונה בשבח כלי, דמפרש לה התלמוד בפרק "המקבל" (בבא מציעא קיב,א) לענין עובר בל תלין, ובפרק "הגוזל קמא" (בבא קמא צט,א) בענין אחר. וכן בפרק שני דבבא קמא (יט,א) דיש שינוי לצרורות, התלמוד מפרש בכמה פנים הבעיא איך נשאלה למלתא בבית המדרש בעת קדמונים (הגה"ה). ודחי התלמוד דלא תפשוט הא מהך ברייתא, דלא דמי. דהתם, כיון דאמר "הרי עלי כבשר זבחי שלמים" אף על גב דלאחר שנזרקו הדמים מצי אכיל ליה בחוץ — מיקדש קדיש, כלומר אבתי יש קדושה בבשר לענין דאסור לאכול חוץ לירושלים. והוא הדין דמצי למימר דאית בה קדושה לענין טומאת הגוף, דאסור לאכול בשר שלמים בטומאת הגוף, וכן חוץ לזמנן, וחדא מנייהו נקט. כלומר: התם איכא למימר אם במעיקרא מתפיס — בקודם זריקה או לאחר זריקה, לפי שהאדם טועה — לימא אחרי שיש בבשר קדושה גם אחר זריקה לענין חוץ, שייך לאתפוסי ביה — ולכך איכא לספוקי אם דעתו אמעיקרא או אחר. אבל הכא, זאת האשה שאמרה "ואני" יש לנו לומר דודאי רצונו לומר דדעתה אמעיקרא ליתפס וליאסר בקודם שיפר לה בעלה. דאי סלקא דעתך בצינא מתפיס — הא הפר לה בעלה. פירוש צינא — אחר ההפרה, אחר שנצטנן והלך לו האיסור. על כן יש לומר דבמעיקרא קמתפיס, בקודם שהיפר לה בעלה. ואי [בצינא] לאיתפוסי — אם כן אין כאן איסור כלל, ובמה תיטעי להתפיס אחר ההפרה? אבל בשלמים טועה להתפיס גם אחר זריקה, לפי שיש קדושה גם בבשר אחר זריקה לענין חוץ וכמה מילי, דפרישית.

איכא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

איכא דאמרי היינו דרמי בר חמא ודאי — איכא למיפשט בעיא דרמי מבריתא דלעיל, ואין לדחות דחיה זו שבא לחלק ביניהם, דודאי דמו אהדדי. **אמרה** לה הריני בעיקביך — פירוש: האשה שנדרה בנזיר, ושמעה חבירתה ואמרה לה "הריני בעיקביך". כאילו אמרה: הריני בסופך, לשון "ואתה תשופנו עקב" (בראשית ג), כלומר: בסוף דרכך, אם תותר את — גם אני אהיה מותרת, שלא אקבל עלי נזירות ולא יחול עלי. או דלמא כי מקמי דליפר לה בעלה, ואסורה, כי "בעיקביך" יש לפרשו כמו "עקב אשר שמע אברהם בקולי" וגו' (שם כו), ואפילו אם תותר הראשונה — השניה אסורה, דבדעתה להיות כמעיקרא קודם שיפר לה בעלה, וכשאמרה "בעיקביך" כאילו אמרה "ואני", דאמרינן לעיל בברייתא: היא מותרת וחבירתה אסורה. דכיון דחל עליה נזירות — לא פקע בהתרת הראשונה, דבעל מיגז גייז. **ואי** סלקא דעתך כי אמר בעיקביך בעיקרא קמתפיס — ואפילו תותר הראשונה השניה אסורה, אם כן במתניתין נמי, אמאי אינו מיפר להז? ליפר לה דידה, ולוקים דידיה! אלא שמע מינה בבולה מלתא מיתפיס, ואותה שאמרה "בעיקביך" — היא נמי מותרת, ואריכות לשון בעלמא הוא. והכי נמי דעת הבעל כי אמר לה "ואני" — דעתיה אבולה מילתא, אם תותר היא — שגם הוא יהיה מותר, ולא יחול. הלכך לא מצי מיפר, דקאי ב"לא יחל דברו". ואם תאמר: והא במתניתין לא אמר כי אם "ואני"! ויש לומר: דהכי מדמי ליה, דכי היכי דאשה דאמרה "הריני בעיקביך" — בבולה מילתא, הכי נמי בעל — בבולה מילתא מיתפיס. דנהי דודאי דאיניש בעלמא שאמר "ואני" דעתו כמעיקרא, מפני שאין בידו להתיר, ואינו נותן דעתו להתיר. אבל בעל שבידו להתירה — דעתו להתיר יותר משאר מתפיסים, והוי כאילו אמר "הריני בעיקביך". ודחי: לא, לעולם כמעיקרא מתפיס. ומכל מקום אינו יכול להפר הכא, כיון דאמר "ואני" כאומר "קיים ליכי" דמי, אי מיתשיל אהקמתו — מיפר, ואי לא — לא.

ורמינהו הריני נזיר ואת ואמרה אמן שניהם אסורין ואי לאו שניהם מותרים מפני שתלה נדרו בנדרה — וסבירא ליה דבעל מיעקר קא עקר, ואי יפר לה — גם שלו יותר, [וקאי] ב"לא יחל". דסבירא ליה לתנא דברייתא דהכי קאמר: הריני נזיר אם את, ואפילו לא אמר "אם". ולכך, אם אמרה "אמן" — שניהן אסורין. והיינו דקפריך אמתניתין, דקתני כי אמר לה "הריני נזיר ואת" — דמיפר שלה ושלו קיים, ואם לאו, שלא אמרה "אמן" — שניהם מותרין, מפני שתלה נדרו בנדרה. ולא דינא להיות נזיר אם לא תהיה גם היא נזירה. **אמר** רב יהודה תני — ברישא: מיפר שלה ושלו קיים, כמתניתין, ותני ברישא: שניהם אסורין עד שלא יפר. ולא כמו שהיינו סבורין מעיקרא שאינו יכול להפר את שלה. דנהי דסיפא משמע שתלה נדרו בנדרה, דקאמר: ואם לאו שניהם מותרין — אפילו הכי יכול להפר שלה, משום דסבירא ליה להאי תנא דבעל מיגז גייז. וזהו החידוש דאתא לאשמועינן. אבל רישא דקתני: אסורים כל זמן שלא הפר — אין זה שום חידוש, דפשיטא דשניהם אסורין כל זמן שלא הפר. **אביי** אמר אפילו תימא כדקתני בריייתא כגון דאמר ואם את דקא תלי נדרו בנדרה מתניתין דקתני הריני נזיר ואת משום הכי מיפר שלה ושלו קיים — [פירוש:] ברייתא כגון דאמר לה "הריני נזיר ואם את", שתלה נדרו בנדרה, כלומר: אם את נזירה — גם נזירותי יחול, [ולפיכך] שניהם אסורין, ואינו יכול להפר, כדמשמע לישנא ד"שניהם אסורין". והיינו טעמא — לפי שתלה נדרו בנדרה, ואם יפר את שלה — גם את שלו יתבטל, וקאי ב"לא יחל", דסבירא ליה דבעל מיעקר עקר. ומתניתין דקתני "הריני נזיר ואת", פירוש: שאינו תולה נדרו בנדרה, אלא הוא מקבל אנפשיה ממה נפשך. "ואת", פירוש — שאינו תולה נדרו בנדרה, אלא הוא מקבל נזירות אנפשיה, "ואת" דקאמר — ששאל לה אם גם היא מציא לקבל נזירות אנפשה, "ואת" דקאמר — ששאל, בתמיה, בלשון שאלה קאמר לה, כלומר: רוצה את להיות נודרת כמו כן?

באשה

רש"י

מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי אֲמַר: הַאי הֵיְינוּ דְּרָמִי בַּר חָמָא. דְּבָעֵי רָמִי בַּר חָמָא: "הֲרֵי עָלַי כִּבְשַׂר זֶבַח שְׁלָמִים" מַהוּ? כֵּי מַתְפִּיס אִינִישׁ - בְּעִיקָּרָא מַתְפִּיס, אוֹ דִּלְמָא בִּצְנָנָא מַתְפִּיס? - מִי דָּמֵי?! הָתָם כֵּיוָן דַּאֲמַר "הֲרֵי עָלַי כִּבְשַׂר זֶבַח שְׁלָמִים" אַף עַל גַּב דִּלְאַחַר שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ מָצֵי אָכֵיל לֵיהּ בַּחוּץ - מִיקַּדֵּשׁ קָדֵישׁ. אֲבָל הָכָא, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּצְנָנָא קָא מַתְפִּיס - הָא הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ! אִיכָּא דְּאָמְרִי: הֵיְינוּ דְּרָמִי בַּר חָמָא וַדַּאי. אָמְרָה לָהּ "הֲרֵינִי נָזִירָה בְּעִיקְּבֵיךָ" מַהוּ? הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךָ - בְּכוּלָּא מִילְּתָא, וְשָׁרְיָא. אוֹ דִּלְמָא כְּמִיקַּמֵּי דְּלֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, וַאֲסִירָא? תָּא שְׁמַע: הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר "וַאֲנִי" - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּי אֲמַר לָהּ "הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךָ" בְּעִיקָּרָא קָא מַתְפִּיס - לֵיפֵר לָהּ לְדִידָהּ, וְלוֹקִים דִּידֵיהּ! אֶלָּא לָאו, שְׁמַע מִינָּהּ בְּכוּלָּא דְּמִילְּתָא מַתְפִּיס. וְהִלְכָּךְ, הוּא דְּלָא מָצֵי מֵיפֵר, הָא אִשָּׁה דְּאָמְרָה "הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךָ" - הִיא נַמִּי מוּתֶּרֶת. - לָא, לְעוֹלָם בְּעִיקָּרָא מַתְפִּיס, וְהָכָא, כֵּיוָן דַּאֲמַר לָהּ "וַאֲנִי" - כְּאוֹמֵר "קַיָּים לֵיכִי" דָּמֵי, וְאִי מִתְּשִׁיל אַהַקְּמָתוֹ - מָצֵי מֵיפֵר, וְאִי לָא - לָא. "הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ" וְאָמְרָה "אָמֵן" - מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ, וְשֶׁלּוֹ קַיָּים". וּרְמִינְהוּ: "הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ" וְאָמְרָה "אָמֵן" - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין, וְאִם לָאו - שְׁנֵיהֶם מוּתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה נִדְרוֹ בְּנִדְרָהּ! אֲמַר רַב יְהוּדָה: תְּנֵי "מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ וְשֶׁלּוֹ קַיָּים". אַבַּיֵי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא כִּדְקָתָנֵי, בָּרַייְתָא - כְּגוֹן דְּקָאָמַר לָהּ "הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ", דְּקָא תָלֵי נִדְרוֹ בְּנִדְרָהּ,

ומתניתין

מר זוטרא בריה דרב מרי אמר — הא דמיבעיא לן הכא אשה שנדרה בנזיר, ושמעה חבירתה ואמרה "ואני", ושמע בעלה של ראשונה והפר לה, אפילו למאן דאמר בעל מיגז גייז — היינו דבעי רמי בר חמא בפרק קמא דמסכת נדרים. **הרי עלי כבשר זבחי שלמים** — כגון שמונח לפניו בשר זבח שלמים, ומוחזת נמי דהיתרא קמיה, ואמר "זה כזה", מהו? **כי מתפיס איניש בעיקרא מתפיס** — כדהוינן הני זבחי שלמים קודם זריקה, ואסירא. **או דילמא בצננא מתפיס** — בהתירא דאית ביה, והיינו לאחר זריקה, שהותר בשר באכילה, ושריא. בצננא — היינו לבסוף, דכל דבר שהוא חם מצטנן לבסוף. והכי נמי לגבי הך איתתא, כי אמרה "ואני", אי אמרת דבעיקרא מתפיס — הויא לה כקודם הפרה, ואסירא. ואי אמרת דמיתפסה בצננא — הויא לה כלאחר הפרה, ושריא. **מי דמי התם כי אמר הרי עלי כבשר זבחי שלמים** — אפילו אמרת דבצננא מיתפיס, אפילו הכי אסור. דזבחי שלמים לאחר זריקת דמים מיקדש קדיש, דאינו נאכל אלא לשני ימים ולילה אחד. דאיכא למימר הכי איתפיס בצננא, דאם לא כן — מאי אהני דיבוריה? **אבל הכא כו'** — ולא דמי כלל, ומהכא לא תפשוט. **איכא דאמרי היינו דרמי בר חמא** — דאמר: אף על גב דלאחר זריקת דמים מיקדש קדיש, כיון דמצי אכיל ליה חוץ לחומת עזרה בכל העיר, אי אמרת בצננא תפיס — ודאי שרי. אלא הכי איבעיא לך, (ודאי) אמרה לו. הריני בעיקביך ובא בעלה של ראשונה והפר לה, אליבא דמאן דאמר בעל מיגז גייז מהו? [מי] אמרינן: הא דקאמרה לה "הריני בעיקביך" בכולי מלתא משמע, אם לנזירות — לנזירות, אם להיפר — היפר, וכיון דהיפר בעלה לראשונה — מישתריא נמי חבירתה. [והאי] "בעיקביך" משמע: בסוף. **או דלמא כמיקמי דליפר לה בעלה** — משמע. דמשמע כמו דאמרה "הריני נזירה כמותיך עד סוף נזירותיך", דהיינו סמוך להפרה דבעל, דנזירותה משכה ואזלה עד שהפר לה בעל. וכשהפר לה בעל — אזלה לה בסוף נזירותה. ולעולם מיקמי דליפר לה בעל קאמרה, וכי הפר לה בעלה לראשונה — אסורה חבירתה. **תא שמע האשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה ואמר ואני אינו יכול להפר ואי סלקא דעתך דכי אמר לה הריני בעיקביך כמעיקרא** — מקמי הפרה משמע, וקיימא לן נמי דבעל מיגז גייז. וכל שכן היכא דאמר "ואני" סתם, ולא אמר "בעיקביך", דמשמע דבעיקרא מיתפיס — אם כן אשתכח דכי קאמר לה "ואני" משמע דניחא ליה דתתקיים עילוה נזירות עד דלימא איהו "ואני" ולקביל עילוי' נזירות. וליפר לה נזירות דידה, ולקיים נזירות דידיה. הא לאו איתפיס בנדרה אלא במקמי הפרה! אלא לאו שמע מינה, מדאינו יכול להפר לה — דבכולה מילתא מיתפיס. והלכך, הוא לא מצי מיפר, דאי מיפר את שלה — נמצא מיפר את שלו. הא אשה אחרת דאמרה לה "הריני בעיקביך", כיון דהיפר בעל לראשונה — איהי נמי מותרת. **לא לעולם** — אימא לך דבעיקרא מתפיס. **והכא** — טעמא מאי הוא דלא מצי מיפר לה, דכיון דאמר לה "ואני" — כאומר "קיים ליכי" דמי. **הריני נזיר ואת ואמרה אמן מיפר את שלה** — והאי דאמר לה "ואת" לא הוי קיום, לפי שאין אדם יכול להזיר את אשתו בנזיר. **מפני שתלה נדרו בנדרה** — דמשמע דקאמר: הריני נזיר אם את תהא נזירה, וכיון דלא אמרה "אמן" — שניהם מותרין. **אביי אמר אפילו תימא** — שניהם מותרין, ולא קשיא. ובמאי עסקינן בברייתא — כגון דאמר לה "הריני נזיר ואת", דמשמע דקאמר לה: הריני נזיר אם תהא נזירה. והלכך, היכא דאמרה "אמן" — שניהם אסורין, וכי לא אמרה "אמן" — שניהם מותרין, שכן הוא תולה נזרו בנזרה.

ומתניתין

הגמרא מביאה דין נוסף שיש ללמוד מהמבואר לעיל: **מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי אָמַר, הָאי** – הדין הזה המבואר בברייתא, שאם התפיסה בנזירות חברתה והפר בעלה של הראשונה, השניה אסורה, **הַיְינוּ דְּרָמִי בַּר חָמָא** – זה דומה לנידון של רמי בר חמא, שהסתפק בענין אחר ונוכל לפשוט את ספקו מכאן.

הגמרא מבארת דבריה: **דְּכְעֵי רָמִי בַּר חָמָא,** אדם שהיתה מונחת לפניו חתיכת בשר מקרבן שלמים שעדיין לא נזרק דמו, ומתפיס בו פירות או שאר חולין בזה הלשון, **הֲרֵי עָלַי פירות אלו כְּבְשַׂר זֶבַח שְׁלָמִים זה, מַהוּ.** האם **כִּי מַתְפִּיס אִינִישׁ** – כאשר מתפיס אדם בבשר שלמים, **בְּעִיקָּרָא מַתְפִּיס** – הרי הוא מתפיס בבשר השלמים כפי שהוא בתחילתו [דהיינו כמו שהוא עתה] קודם הזריקה, שהבשר אסור לגמרי באכילה, **אוֹ דִּלְמָא בְּצִנְנָא** [–בסוף] **מַתְפִּיס** – שמא כוונתו להתפיס בבשר השלמים כפי שיהיה בסופו לאחר הזריקה, שיהיה מותר באכילה, ואם כן לא נאסרו הפירות. ובא מר זוטרא לפשוט הספק מן הדין האמור, שהמקבלת נזירות ואמרה חברתה 'ואני' והפר בעלה של הראשונה, הראשונה מותרת והשניה אסורה. ומובן מזה שהשניה התפיסה בראשונה כפי שהיתה מתחילה בשעת ההתפסה, ולא כפי שתהיה לבסוף, לאחר שיופר נדרה. והוא הדין המתפיס בבשר שלמים, אין כוונתו להתפיס כפי שיהיה בסופו לאחר זריקת הדם.

הגמרא דוחה את דברי מר זוטרא: **מִי דָּמֵי** – וכי דומים שני הדינים זה לזה, הרי יש לחלק ביניהם, **הָתָם** – במתפיס בבשר שלמים קודם זריקה, **כֵּיוָן דְּאָמַר 'הֲרֵי עָלַי כִּבְשַׂר זֶבַח שְׁלָמִים', יתכן שכוונתו להתפיס בהם כפי שיהיו לאחר זריקה, כיון דַּאף עַל גַּב דִּלְאַחַר שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ מָצֵי אָכִיל לֵיהּ בַּחוּץ** – אע"פ שלאחר זריקה יכול לאוכלו מחוץ לעזרה בכל ירושלים, מכל מקום עדיין בשר זה מִיקְדַּשׁ קָדֵישׁ – יש בו קדושה, שאסור להוציאו מחוץ לירושלים, ולכן יתכן שהוא סובר בטעות שאפשר להתפיס בו. **אֲבָל הָכָא** – באשה שהתפיסה נזירות בחברתה, ודאי כוונתה להתפיס בה כבתחילה, שהיא נזירה, כיון **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּצִנְנָא קָא מַתְפִּיס** – אם תאמר שכוונתה להתפיס בה כפי שתהיה לבסוף לאחר שיפר לה בעלה, הרי אין משמעות לנדרה, **דְּהָא הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ** ואינה נזירה כלל, ולא יתכן שנתכוונה השניה להתפיס במי שאינה נזירה.

אולם **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש אומרים, שאין לדחות את דברי מר זוטרא, אלא **הַיְינוּ דְּרָמִי בַּר חָמָא וַדַּאי,** ולדעתם אין לחלק בזה:

ספק אחר לגבי התפסה: אשה שאמרה 'הריני נזירה' ושמעה חברתה **וְאָמְרָה לָהּ, 'הֲרֵינִי נְזִירָה בְּעִיקְּבֵיךְ', מַהוּ** הדין באופן שבעלה של הראשונה יפר לה, האם תהיה השניה אסורה או לא. מבארת הגמרא את צדדי הספק: האם פירוש דבריה **'הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךְ כְּבוֹלָא מִילְּתָא'** – הריני כמו שאת תהיי בסופך לגבי כל דבר. ואם לבסוף לא תהיי נזירה, גם אני אהיה כמותך, ואם כן לאחר הפרת הראשונה, גם השניה **שָׁרְיָא** [–מותרת]. **אוֹ דִּלְמָא,** כוונתה להתפיס בחברתה **כְּמִיקַּמֵּי דְּלֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ** – כמו שהיתה קודם ההפרה, ואם כן **אֲסִירָא** אף לאחר ההפרה.

הגמרא מנסה לפשוט הספק: **תָּא שְׁמַע,** ממשנתינו, **הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְאָמַר 'אֲנִי', אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר** את נזירותה, כיון שעל ידי זה תתבטל גם נזירותו, ואסור לאדם להפר נדרי עצמו. ובעל שאומר 'ואני' הרי הוא כאומר 'הריני בעיקביך'. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְי אָמַר לָהּ 'הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךְ', בְּעִיקָּרָא קָא מַתְפִּיס** – שאם אמר הבעל 'הריני בעקביך' רצונו להיות כמו שהיא בתחילה קודם ההפרה, **לֵיפֵר לָהּ לְדִידָהּ** – יפר את נדרה, **וְלוֹקִים דִּידֵיהּ** – ושלו ישאר קיים, שהרי התפיס בה כפי שהיתה נזירה בתחילה, ואם כן מדוע אינו יכול להפר לה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** שהאומר 'הריני בעיקביך' **בְּכוּלָּא דְּמִילְּתָא מַתְפִּיס** – כוונתו להיות כחבירו לגבי כל דבר, שאם לבסוף תתבטל נזירות חבירו גם נזירותו תתבטל, **וְהִלְכָּךְ הוּא דְּלָא מָצֵי מֵיפֵר** – ולכן אין הבעל יכול להפר, כיון שבכך מיפר גם את נזירותו. וכמו כן **הָא אִשָּׁה** – אשה זו **דְּאָמְרָה 'הֲרֵינִי בְּעִיקְּבֵיךְ'** דינה כן, שאם בעלה של הראשונה יפר לה, **הִיא** [–השניה] **נַמִּי מוּתֶּרֶת.**

הגמרא דוחה את הראיה: **לָא** – אין ראיה מכאן, שיש לומר, **לְעוֹלָם בְּעִיקָּרָא מַתְפִּיס** – באמת בעל האומר 'ואני' מתפיס בנזירות אשתו כפי שהיא בתחילה, וגם אם יפר לה, יעמוד בנזירותו, **וְהָכָא** – מה ששנינו כאן במשנה שאינו יכול להפר לאשתו, אין הטעם בזה משום שעל ידי זה יופר גם נדרו, אלא הטעם הוא, **כֵּיוָן דְּאָמַר לָהּ 'וַאֲנִי'** גילה דעתו שנדרה מקובל ומרוצה לפניו, **וּכְאוֹמֵר 'קַיָּים לֵיכִּי' דָּמֵי** – כאילו אמר 'מקויים לך'. והדין הוא, שאם קיים הבעל נדר אשתו, רק **אִי מִתְּשִׁיל אַהֲקָמָתוֹ מָצֵי מֵיפֵר** – אם ישאל על הקמתו אצל חכם, ויבטל לו את ההקם, יכול להפר את נדרה, **וְאִי לָא** ישאל על ההקם, **לָא** יוכל להפר לה, מאחר שהקימו:

שנינו במשנה: האומר לאשתו **'הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ', וְאָמְרָה 'אָמֵן', מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ** – את נזירותה, ואף על פי שהפר לה, **שֶׁלּוֹ קַיָּים:** הגמרא מקשה סתירה לזה: **וּרְמִינְהוּ** ממה ששנינו בברייתא, האומר לאשתו **'הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ', וְאָמְרָה 'אָמֵן',** שניהם אסורין – ואינו יכול להפר את נדרה, **וְאִם לָאו** – אם לא אמרה אמן, **שְׁנֵיהֶם מוּתָּרִין,** ואף עליו לא חלה נזירות, **מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה נִדְרוֹ בְּנִדְרָהּ** – שמקבל על עצמו נזירות רק אם גם היא תקבל. ומה ששנינו ברישא שאם אמרה אמן שניהם אסורים ואינו יכול להפר לה, סותר לדברי משנתינו שמיפר את שלה ושלו קיים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, תְּנִי** – יש לִשְׁנוֹת בברייתא, **'מֵיפֵר אֶת שֶׁלָּהּ וְשֶׁלּוֹ קַיָּים',** כמו במשנה.

תירוץ אחר: **אַבָּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא כִּדְקָתָנֵי** – אפילו תגרוס כמו שהוא לפנינו, ולא תשנה הגירסא, יש לתרץ הסתירה, שב**דְּרֵייתָא** מדובר **כְּגוֹן דְּקָאָמַר לָהּ 'הֲרֵינִי נָזִיר וְאַתְּ',** בלשון ניחותא ולא בלשון שאלה, ומשמעות דבריו 'אהיה נזיר אם גם את תהיי כן', ולכן אינו יכול להפר את נדרה, כיון **דְּקָא תָלֵי נִדְרוֹ בְּנִדְרָהּ** – שתלה את נדרו בנדרה, וכיון שבעל עוקר את הנדר מעיקרו, אם יפר את נדרה גם נדרו יתבטל, ואסור לאדם להפר את נדרי עצמו.

ידוע מנהג ישראל שהחתן והכלה וכל קרוביהם והשייכים אליהם, מוסיפים
במצוות בכלל ובמצוות הצדקה במיוחד בקשר עם יום החתונה

משיחת ליל ד' ט"ו בשבט ה'תנש"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומתניתין – אבל במשנה מדובר כְּגוֹן דְּאָמַר לָהּ 'הֲרֵינִי נָזִיר', ושאל לה 'אַתְּ מַאי' – האם תרצי לקבל, ולא תלה את נזירותו בנזירותה, **ומשום הָכִי** – לכן **מִיפַּר אֶת שֶׁלָּהּ וְשֶׁלּוֹ קָיְיִם:**

משנה

הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְהִיְּתָה שׁוֹתָה כְּיַיִן, וּמִטַּמְּאָה [–או שנטמאה] **לְמֵתִים** במזיד, **הֲרֵי זוֹ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים** מלקות. אך אם **הֵפֵר לָהּ כַּעֲלָה** את נזירותה, **וְהִיא לֹא יָדְעָה שֶׁהֵפֵר לָהּ כַּעֲלָהּ, וְהִיְּתָה שׁוֹתָה כְּיַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים** במזיד, אף על פי שנתכוונה לאיסור **אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים**, שלא עברה על איסור בפועל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אף **אם** נכון הדבר **שאֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים** מן התורה, מכל מקום **תִּסְפּוֹג מַכַּת מַרְדּוּת** מדרבנן, הואיל ונתכוונה לעבור:

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה (במדבר ל ג) שאם הפר הבעל את הנדר, בטל האיסור, ומסיים הכתוב, 'אִישָׁהּ הֲפָרָם וַה' יִסְלַח לָהּ', מדוע נאמר 'וה' יסלח לה', במה חטאה, אלא **בְּאִשָּׁה שֶׁהֵפֵר לָהּ כַּעֲלָה וְהִיא לֹא יָדְעָה הֵיכָתוּב מְדַבֵּר** – הפסוק מדובר באופן שבעלה הפר לה בלא ידיעתה, והיא עברה על נדרה לאחר ההפרה, ואמר הכתוב 'וה' יסלח לה', **שֶׁהִיא צְרִיכָה כַּפָּרָה וּסְלִיחָה** על כוונתה הרעה. **וּכְשֶׁהָיָה מַגִּיעַ רַבִּי עֲקִיבָא** בלימודו **אֵצֶל פָּסוּק זֶה, הָיָה בּוֹכֶה**, שכן יש ללמוד בקל וחומר, **וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ לאכילה בְּשַׂר חֲזִיר, וטעה וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה** המותר, **טָעוּן כַּפָּרָה וּסְלִיחָה**, רק משום המחשבה הרעה, **הַמִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, וְאכן עָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר כפי מחשבתו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שהוא טעון כפרה.

כֵּיוָצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר – אפשר ללמוד דבר זה מהפסוק שנאמר לגבי אדם שמסתפק אם חטא בשוגג (ויקרא ה יז), 'וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וגו' **וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ'** – אינו יודע אם חטא אם לא חטא ואף על פי כן הוא צריך כפרה, ומביא קרבן אשם תלוי. והלא קל וחומר הוא, **וּמַה** אם לגבי **מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר** – שנתכוון לאכול דבר המותר ועלה בידו דבר שהוא ספק איסור, וכְּגוֹן שהיתה לפניו **חֲתִיכָה** אחת שהיא **סָפֵק** של **שׁוּמָן** המותר **וְסָפֵק** של **חֵלֶב** האסור, והוא היה סבור שהיא שומן ואכלה, **אָמַר קְרָא 'וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ'** – עליו אמר הכתוב שהוא טעון כפרה, אם כן **מִי שֶׁנִّתְכַּוֵּון** במזיד **לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ** לאכילה **בְּשַׂר חֲזִיר** האסור **וְאכן עָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר** כפי כוונתו, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שהוא צריך כפרה. **אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר** – דורש קל וחומר באופן אחר, 'וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ', **וּמַה** אם לגבי **מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה וְעָלָה בְּיָדוֹ** ספק **בְּשַׂר חֲזִיר** האסור, כְּגוֹן שהיו מונחות **לפניו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אַחַת שֶׁל חֵלֶב וְאַחַת שֶׁל שׁוּמָן**, ומסתפק שמא אכל את החלב, אמר הכתוב **'וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ'** ומביא אשם תלוי, **הַמִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה**. **עַל דָּבָר זֶה יָדְעוּ הַדְּוִוים** – יצטערו ויתמרמרו אלו שיש להם לב להצטער, בראותם את חומר הדין.

מקשה הגמרא: **וְכָל הָנֵי לָמָה לִי** – מדוע צריכה הברייתא להביא ראיה משלשה מקומות. מתרצת הגמרא: כולם **צְרִיכִין, דְּאִי תָּנָא גַּבֵּי אִשָּׁה** – אילו שנינו כן רק לגבי נדר, הייתי אומר **הָתָם הוּא דְּכַעְיָא כַּפָּרָה וּסְלִיחָה מִשּׁוּם דְּמֵעִיקָּרָא לְאִיסּוּרָא אִיכַּוֵּון** – דווקא היא טעונה כפרה מפני שנתכוונה למעשה אסור, **אֲבָל** האוכל **חֲתִיכָה** שהיא **סָפֵק** של **חֵלֶב סָפֵק** של **שׁוּמָן, דְּלֶהֱוֵיתָרָא אִיכַּוֵּין** – שנתכוון לאכול שומן, שהוא מותר, הייתי אומר שלא **כַּעֵי כַּפָּרָה וּסְלִיחָה. וְאִי אִיתְּמַר הָדָא** – ואם היה נכתב רק האוכל ספק חלב, הייתי אומר שדווקא הוא צריך כפרה משום **דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא** – שלמעשה יתכן שעשה איסור, **אֲבָל** לגבי **אִשָּׁה דְּהֵפֵר לָהּ כַּעֲלָה**, כיון **דְּהֶתֵּירָא** – שלמעשה בודאי לא עברה על איסור, **לֵא תִּיבְעֵי כַּפָּרָה וּסְלִיחָה. וְאִי אִיתְּמַר הָנֵי תַּרְתֵּי** – ואילו נשנו רק שני אלו, **הָוָה אָמִינָא, הָנֵי תַּרְתֵּי הוּא דְּסַגִּי לְהוֹן בְּכַפָּרָה וּסְלִיחָה** – דווקא אלו די להם בכפרה וסליחה, כיון **דְּלָא אִיקְּבַע אִיסּוּרָא** – שלא היה איסור קבוע, **אֲבָל בִּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת שֶׁל חֵלֶב וְאַחַת שֶׁל שׁוּמָן, דְּאִיקְּבַע אִיסּוּרָא** – שהאיסור קבוע כאן וידוע בודאות שיש חתיכה אחת של חלב, **לֵא סַגִּי לֵיהּ בְּכַפָּרָה וּסְלִיחָה** – לא די לו בקרבן לכפרה, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא שָׁנָא**, אלא אף באופן זה מביא אשם תלוי.

עוד מצינו שהמעשה נמדד לפי הכוונה: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** – מהי כוונת הכתוב (הושע יד י) **'כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה', וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם'**, ומשמע שהפושעים יכשלו באותן הדרכים שהצדיקים ילכו בם. היאך יכשלו בהם. אלא **מָשָׁל לְשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁצָּלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן**, ואכלום, **אֶחָד אֲכָלוֹ לְשׁוּם מִצְוָה וְאֶחָד אֲכָלוֹ לְשׁוּם מִצְוָה** נאמר **'וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם'**, שלא היה רעב ולא אכל לתאבון, על **זֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשׁוּם מִצְוָה** נאמר **'וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם', וְזֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשׁוּם אֲכִילָה גַּסָּה** נאמר **'וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם'. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ** לרבי יוחנן, **הַאי 'רָשָׁע' קְרִית לֵיהּ** – וכי זה שאכלו באכילה גסה נקרא רשע ועליו נאמר 'ופושעים יכשלו', **נָהִי דְּלָא קָא עָבֵיד מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר** – אמנם לא קיים המצוה מן המובחר, מכל מקום **פֶּסַח מִיהָא קָא עָבֵיד** – הרי קיים המצוה, ואין לבנותו פושע. **אֶלָּא** מפרש ריש לקיש את הפסוק באופן אחר, **מָשָׁל לְשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם, זֶה אִשְׁתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ עָמוּ בבית וְזֶה אִשְׁתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ עָמוּ בבית**, ובאו שניהם על אחת מהן, **לְזֶה נִזְדַּמְּנָה לוֹ אִשְׁתּוֹ** והיתה ביאת היתר, **וּלְזֶה נִזְדַּמְּנָה לוֹ אֲחוֹתוֹ** שלא מדעתו, ונכשל באיסור, על **זֶה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ אִשְׁתּוֹ** אומר הכתוב **'צַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם', וְזֶה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ אֲחוֹתוֹ 'וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם'**. הגמרא מקשה על דבריו: **מִי דָּמֵי** – וכי דומה המשל לנאמר בפסוק, **אֶלָּא קָאַמְרִינָן חֲדָא דֶּרֶךְ** – בפסוק מדובר על דרך אחת, ששניהם עושים מעשה אחד, **הָכָא** – לגבי שתי נשים, **שְׁנֵי דְּרָכִים** הם, שזה בא על אשתו וזה על אחותו.

מביאה הגמרא משל אחר: **אֶלָּא, מָשָׁל לְמַעֲשֶׂה לוֹט וּשְׁתֵּי בְּנוֹתָיו** ששכבו **עָמוּ** במערה, שהיה מעשה אחד, אלא שהן – הבנות **שֶׁנִּתְכַּוְּונוּ לְשֵׁם מִצְוָה**, לקיים ישובו של עולם ולהעמיד דורות, נאמר עליהן **'וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם'**, ואילו **הוּא** – לוט **שֶׁנִּתְכַּוֵּון לְשֵׁם עֲבֵירָה** נאמר עליו **'וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם'**. מקשה הגמרא: **וְדִלְמָא הוּא נַמִּי לְשׁוּם מִצְוָה אִיכַּוֵּון** – שמא גם לוט נתכוון למצוה כבנותיו. הגמרא מתרצת על פי מה שדרש רבי יוחנן על הפסוק העוסק בפרידת לוט מאברהם: שנאמר (בראשית יג י) **'וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו, וַיַּרְא אֶת כָּל כִּכַּר הַיַّרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה' וגו', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה עַל שֵׁם עֲבֵירָה נֶאֱמַר** – בכל הפסוק רמוז שהלך לסדום משום כוונות עבירה. **'וַיִּשָּׂא לוֹט'** יש לדרוש שנשא עיניו לעבירה, וכפי שמצאנו לשון זו אצל אשת פוטיפר (שם לט ז) **'וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ'** לזנות עם יוסף. [ואף בתיבות **'אֶת עֵינָיו'**, מרומז זה], בכתוב (שופטים יד ג) **'וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו, אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְּעֵינָי'**. וכן תיבת **'וַיַּרְא'** מרמזת על ראיה לדבר עבירה, שנאמר במעשה דינה (בראשית לד ב) **'וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר'**. וכן **'אֶת כָּל כִּכַּר הַיַّרְדֵּן'** מרמז על זנות, שכן מצאנו שנזכר 'כבר' לגבי זנות, שנאמר (משלי ו כו) **'כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם'** – הלהוט אחרי הזנות יפזר את ממונו עליה עד ככר הלחם שבפיו. **'כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה'** מרמז על זנות, שנאמר (הושע ב ז) **'אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי, נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי'**, 'שקויי' מלשון משקה הוא. וכיון שמצינו שהיה לוט להוט אחר עבירה שוב אין לדונו לכף זכות, אלא ודאי התכוון לשם עבירה.

מקשה הגמרא: **וְהָא מִינַּם אֲנַם** – והרי לוט היה אנוס מתוך שכרותו. מתרצת הגמרא: **תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַב חוֹנִי**, במעשה בנות לוט נאמר (בראשית יט לג) **'וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ', לְמָה נָקוּד** בספר התורה **עַל** 'ו"ו' של תיבת **'וּבְקוּמָהּ'** שֶׁל **בְּכִירָה** – הכתובה אצל הבת הבכורה, **לוֹמַר** שאף **שֶׁבִּשְׁכִבָהּ לֹא יָדַע, אֲבָל בְּקוּמָהּ יָדַע.** מקשה הגמרא: **וּמַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶיעֲבַד** – מה היה לו לעשות

המשך בעמוד 105

רש"י

ומתניתין דאמר הריני נזיר לגמרי ואת מאי — כלומר, ואת מי הוית נזירה? והלכך, אי אמרה "אמן", דניחא לה בנזירות — הרי בעל יכול להפר, לפי שלא תלה נדרו בנדרה. (ומתניתין דקתני דיכול להפר את שלה, ובריתא קתני — דשניהן יכול להפר).

משנה הרי זו סופגת את הארבעים — מפרש לה לעיל (כא,ב). **רבי יהודה אומר תספוג מכת מרדות** — אם לא נתחייבה במלקות מן התורה — תהא לוקה מכות מדרבנן, כדי להוכיחה, שלא תהא מזידה. **גמרא** תנו רבנן **אישה הפרם וה' יסלח לה** — במה הכתוב מדבר? אם באשה שנדרה והפר לה בעלה — סליחה זו למה? אלא כו' על כרחך באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, דהא כבר כתיב "ואם ביום שמוע אישה יניא אותה" — דהיינו שהפר לה בידיעתה. מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה — גרסינן. המתכוון לאכול בשר חזיר — גרסינן. **דמעיקרא לאיסורא איכוון** — דהא לא ידעה דהפר לה בעלה, ומשום הכי צריכה כפרה וסליחה. **אבל אשה דהפר לה בעלה** — דקאי גבה, בהתירא — אימא לא תיבעי סליחה. **דלא איקבע איסורא** — דהוא סבור דשומן הוא. **אבל בשתי חתיכות** — אחת של חלב ואחת של שומן, כההיא דאיסי בן יהודה. **דאיקבע איסורא** — דהא מיהא הוה ידע דחדא מינייהו של חלב. **אימא לא תסני ליה בכפרה וסליחה** — דכמזיד דמי. **קא משמע לן דלא שנא** — ידע כולו, ולא שנא ידע מקצתו — מביא אשם תלוי ומתכפר לו. **ואחד אכלו לשם אכילה גסה** — או מחמת תאוה, שאכלו ברעבון. **מי דמי אנן אסרינן דבחד דרך** — הולך אחד, ונכשל אחד. **והכא שני דרכים** — אשתו ואחותו, דלזה נזדמנה לו אשתו ולזה אחותו. **כל הפסוק הזה לשום עבירה נאמר** — ולכך אי אתה יכול לדונו לכף זכות. **אח נפשע זה לוט** — שנקרא אח לאברהם, כדכתיב "אל נא תהי מריבה וגו' כי אנשים אחים אנחנו" (בראשית יג). **מקרית עוז זה אברהם** — דכתיב "הביטו אל צור חוצבתם" (ישעיה נא).

ומדינים

תוספות

באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר — דאי ידעה, אמאי צריכה סליחה וכפרה לכפר?

והוא לא ידע ואשם ונשא עונו — בקרא דאשם תלוי כתיב, ועלה בידו בשר חזיר, כגון חתיכה אחת, ספק היא של חלב וספק היא של שומן — דסבירא ליה לתנא קמא דאשם תלוי אפילו אחתיכה אחת מיחייב.

איסי בן יהודה אומר [ולא ידע ואשם ונשא עונו]. ולא פירש קרא כדלעיל, אלא כגון שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן. דסבירא ליה לאיסי בן יהודה דלא מיחייב אשם תלוי אלא אחתיכה אחת משתי חתיכות. **על** דבר זה יד"וו — ראשי התיבות "ידע ואשם ונשא", הכתוב מדבר באשם תלוי. **פסח** מיהא קעביד — משמע דאכילה גסה שמה אכילה. וקשה: דבפרק בתרא דיומא (פ,ב) קאמרינן: האוכל אכילה גסה ביום הכפורים — פטור, דלא שמה אכילה! ואומר רבינו תם: דתרי ענייני אכילות גסות יש, וההוא [דיומא] — כגון שנפשו קצה באכילה מרוב שובעו, והכא — שאין נפשו קצה, אלא שאינו רעב לאכול לתיאבון. **מי** דמי אנן חד דרך קאמרינן — שהצדיק הולך בו והרשע נכשל באותו דרך עצמו, [והכא] הם שני דרכים — שזה בא על אשתו וזה בא על אחותו. **ללוט** ושתי בנותיו הוא שנתכוון לעבירה ופושעים יכשלו בם — והיינו כמאן דאמר בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נח,ב): גוי אסור בבתו. ואפילו למאן דאמר מותר — כבר פירשו [האומות] מעצמן מערויות. **ודלמא** איהו נמי לשם שמים מכוון — שלא מצינו בו שהיה שטוף בזימה. ומשנו: אדרבה, שטוף היה, שנאמר "וישא לוט", וכל הפסוק דרשינן לעבירה.

והא מינס קאניס — שהרי השקוהו יין, ובהאי עובדא לא היה כוונתו לעבירה כלל, ואמאי קרית ליה פושע? **למה** נקוד על וי"ו דובקומה — לומר לך דהרי הוא כמאן דליתיה, דבקומה ידע. [שייך לעמוד ב] **אח** נפשע מקרית עוז זה לוט — שנקרא אח לאברהם, כדכתיב "כי אנשים אחים אנחנו", "מקרית עוז" — זה אברהם, כדכתיב "הביטו אל צור חוצבתם".

ומדינים

1 ומתניתין - כִּגוֹן דַּאֲמַר לָהּ "הֲרֵינִי נָזִיר, וְאַתְּ מַאי?"
2 מִשּׁוּם הָכִי מֵיפַר אֶת שֶׁלָּהּ, וְשֶׁלּוֹ קַיָּם. **מִשְׁנָה**
3 הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר, וְהֵיתָה שׁוֹתָה בְּיַיִן וּמִטַּמְּאָה
4 לְמֵתִים - הֲרֵי זֶה סוֹפֶגֶת אֶת הָאַרְבָּעִים. הֵפֵר לָהּ
5 בַּעְלָהּ, וְהִיא לֹא יָדְעָה שֶׁהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, וְהָיְתָה
6 שׁוֹתָה בְּיַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים - אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת
7 הָאַרְבָּעִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אֵינָהּ סוֹפֶגֶת אֶת
8 הָאַרְבָּעִים - תִּסְפּוֹג מַכַּת מַרְדּוּת. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן:
9 "אִישָׁה הֲפֵרֶם וַה' יִסְלַח לָהּ", בְּאִשָּׁה שֶׁהֵפֵר לָהּ
10 בַּעְלָהּ וְהִיא לֹא יָדְעָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא צְרִיכָה
11 כַּפָּרָה וּסְלִיחָה. וּכְשֶׁהָיָה מַגִּיעַ רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל פָּסוּק
12 זֶה הָיָה בּוֹכֶה: וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר
13 חֲזִיר, וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה - טָעוּן כַּפָּרָה וּסְלִיחָה,
14 הַמִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר
15 חֲזִיר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! כֵּיוָצֵא בַּדָּבָר אַתָּה
16 אוֹמֵר: "וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ"; וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּון
17 לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, כְּגוֹן
18 חֲתִיכָה סָפֵק שֶׁל שׁוּמָן סָפֵק שֶׁל חֵלֶב - אָמַר קְרָא
19 "וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ", מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר
20 וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! אִיסִי
21 בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: "וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ"; וּמַה
22 מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר
23 חֲזִיר, כְּגוֹן שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת שֶׁל חֵלֶב וְאַחַת שֶׁל
24 שׁוּמָן - "וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ", הַמִּתְכַּוֵּון לַעֲלוֹת בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר
25 וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! עַל
26 דָּבָר זֶה יְדוּוּ הַדּוּוִים. וְכָל הָנֵי לָמָּה לִי? - צְרִיכִין;
27 דְּאִי תְּנָא גַּבֵּי אִשָּׁה - הָתָם הוּא דְּבָעֵיא כַּפָּרָה וּסְלִיחָה, מִשּׁוּם דְּמֵעִיקָּרָא לְאִיסּוּרָא אִיכַּוֵּון.
28 אֲבָל חֲתִיכָה סָפֵק שֶׁל חֵלֶב סָפֵק שֶׁל שׁוּמָן, דְּלְהֵיתֵּרָא אִיכַּוֵּין - לָא בָּעֵי כַּפָּרָה וּסְלִיחָה. וְאִי
29 אִיתְּמַר הָדָא - דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא, אֲבָל אִשָּׁה דְּהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, דְּהֵתֵּירָא - לָא תִּיבְעֵי כַּפָּרָה וּסְלִיחָה. וְאִי אִיתְּמַר הָנֵי תַּרְתֵּי - הֲוָה
30 אָמִינָא: הָנֵי תַּרְתֵּי הוּא דְּסַגֵּי לְהוֹן בְּכַפָּרָה וּסְלִיחָה, דְּלָא אִיקְּבַע אִיסּוּרָא, אֲבָל שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת שֶׁל חֵלֶב וְאַחַת שֶׁל שׁוּמָן,
31 דְּאִיקְּבַע אִיסּוּרָא - לָא סַגֵּי לֵיהּ בְּכַפָּרָה וּסְלִיחָה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא שְׁנָא. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "כִּי
32 יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם"? מָשָׁל לְשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁצָּלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן, אֶחָד אֲכָלוֹ לְשֵׁם מִצְוָה וְאֶחָד אֲכָלוֹ
33 לְשֵׁם אֲכִילָה גַּסָּה; זֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשֵׁם מִצְוָה - "וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם", וְזֶה שֶׁאֲכָלוֹ לְשֵׁם אֲכִילָה גַּסָּה - "וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם". אָמַר לֵיהּ
34 רֵישׁ לָקִישׁ: הַאי רָשָׁע קָרֵית לֵיהּ?! נְהִי דְּלָא קָא עָבֵיד מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר - פֶּסַח מִיהָא קָא עָבֵיד! אֶלָּא, מָשָׁל לְשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם, זֶה
35 אִשְׁתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ עִמּוֹ, וְזֶה אִשְׁתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ עִמּוֹ. לָזֶה נִזְדַּמְּנָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, וְלָזֶה נִזְדַּמְּנָה לוֹ אֲחוֹתוֹ; זֶה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ אִשְׁתּוֹ - "צַדִּקִים יֵלְכוּ
36 בָם", וְזֶה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ אֲחוֹתוֹ - "וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם". - מִי דָּמֵי? אָנַן קָאָמְרִינַן חָדָא דֶּרֶךְ - הָכָא שְׁנֵי דְּרָכִים! אֶלָּא, מָשָׁל לְלוֹט
37 וּשְׁתֵּי בְּנוֹתָיו עִמּוֹ. הֵן שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְשֵׁם מִצְוָה - "וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם", הוּא שֶׁנִּתְכַּוֵּון לְשֵׁם עֲבֵירָה - "וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם". - וְדִלְמָא הוּא
38 נַמִּי לְשֵׁם מִצְוָה אִיכַּוֵּון? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה עַל שֵׁם עֲבֵירָה נֶאֱמַר: "וַיִּשָּׂא לוֹט" - "וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ",
39 ["אֶת עֵינָיו"] - "כִּי הִיא יָשְׁרָה בְּעֵינָי", "וַיַּרְא" - "וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר", "אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן" "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר
40 לָחֶם", "כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה" - "אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי". - וְהָא מֵינַס אָנִיס! - תָּנָא מִשּׁוּם
41 רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַב חוֹנִי: לָמָּה נָקוּד עַל וי"ו "וּבְקוּמָהּ" שֶׁל בְּכִירָה - לוֹמַר שֶׁבִּשְׁכִיבָה לֹא יָדַע, אֲבָל בְּקוּמָהּ יָדַע. - וּמַאי הֲוָה לֵיהּ
42 לְמֵיעֲבַד? מַאי דַּהֲוָה הֲוָה! - נָפְקָא מִינָּהּ, דְּלִפְנֵיא אַחֲרִינָא לָא אִיבָּעֵי לְמִישְׁתֵּי חַמְרָא. דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "אֶח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת עֹז"

ומדינים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ומדינים בבריח ארמון — (על שהעיר מדינים בינו לבין ישראל) בבריחים לארמון. על ידי ריב שהיה בין לוט ובין אברהם, כדכתיב "אל נא תהי מריבה" וגרמה לו מריבה להפרד מאברהם, ועל ידי כן נכשל בבנותיו, ונעשה בבריחים שנועלין את הארמון שאין החיצונים יכולין להיכנס לפנים — כך נעשו עמונים ומואבים שאסורין לבא בקהל.

ובבראשית רבה דריש: לפי שאסורין בקהל ובעורה בטמאים. **לתאוה** יבקש נפרד זה לוט — שביקש להפרד מאברהם, כדכתיב "ויפרדו", כדי למלאות תאותו בעבירה. **ובכל** תושיה יתגלע — בכל התורה יתגלע קלונו — בשתי תורות; בתורה שבכתב — "לא יבא עמוני ומואבי" היינו בבתי כנסיות, ובתורה שבעל פה — בבתי מדרשות, ששונים בהם: עמוני [ומואבי] אסורין ואיסורן איסור עולם. **תמר** זינתה — אבל נתכוונה לשם שמים, כדכתיב "כי ראתה כי גדל שלה", ויצאו ממנה מלכים, כדכתיב בסוף רות "ואלה תולדות פרץ" וכו' עד ישי. ונביאים, דאמר מר: אמוץ ואמציה אחים הוו, ואמציה המלך מזרע דוד. וישעיה ואמוץ נביאים היו, דגמירי: בכל מקום שהזכיר (תורה) שם [אביו] בנביאות — גם אביו נמי היה נביא.

שמתוך שלא לשמה בא לשמה — ואם תאמר: והא אמרינן בעלמא (ברכות יז,א) העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא! ויש לומר: דהתם מיירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקפח אחרים, והכא קאמר שעוסק בתורה שלא לשמה להתגדר ולקנות שם. **שמתוך** שלא לשמה בא לשמה — ואת אמרת דעבירה לשמה עדיפא ממצוה שלא לשמה, דיש בה עדיפא קצת. **ומאן** איגון נשים באהל שרה ורבקה ורחל ולאה — בשרה כתיב "והנה היא באהל" (בראשית יח), ברבקה כתיב "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו" (שם כד), ברחל ולאה כתיב "ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל" (שם לא), ומנשים — היינו דכתיב נשים. **שבע** בעילות בעל סיסרא — דשבע פעמים כתיב כריעה נפילה ושכיבה. **והא** מתהניא מעבירה — ונהי נמי דלא קשה לו שהרג ולא תעבור, כדאמרינן שילהי פרק "בן סורר ומורה" (סנהדרין עד,ב) דאסתר קרקע עולם היתה, מכל מקום למה משבחה הכתוב? והלא היא נהנית מן העבירה! ומשני: לא היתה לה הנאה, דטובתן של רשעים רעה, דכתיב "השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע". ובפרק "מצות חליצה" (יבמות קג,ב) מסיק: בשלמא גבי לבן, דקמדכר שם דעבודה זרה, אלא גבי יעל — מאי רעה? ומשני: דשדא בה זוהמא.

ארבעים ושתים קרבנות — שעשה בשלשה המקומות שבעה מזבחות, ובכל מזבח ומזבח הקריב פר ואיל — הרי ארבעים ושנים קרבנות. והיינו שלא לשמה — דהקריבן כדי לקלל ישראל. **בת** בנו של עגלון — לאו דוקא נקט בת בנו. וכן [ב"חלק"] (סנהדרין קה,ב) דאמר: בתו של עגלון — לאו דוקא, אלא הרבה דורות היתה אחר עגלון דאמר פרק החולץ (יבמות מח,ב): מפני מה גרים מעונים בזמן הזה — מפני ששיהו עצמן לבא תחת כנפי שכינה, מאי קרא — "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה אשר באת לחסות תחת כנפיו", משמע שהיתה רות קטנה בשנתגיירה, והרי יש מעגלון ועד אבצן יותר ממאתים שנה, ודוק ותשכח, [ואמרינן] (בבא בתרא צא,א) אבצן זה בועז, ואי בתו של עגלון היתה — אם כן לא היתה קטנה.

ארבעה

רש"י

ומדינים כבריח ארמון — בשביל שהטיל מריבה בינו ובין אברהם, כדכתיב "אל נא תהי מריבה" — גרם לו שנפרדו זה מזה, ונעשו זה כנגד זה בבריחים שנועלין לארמון, שאין החיצונים יכולין להיכנס בתוכו — כן נעשו עמונים ומואבים, שאינן מותרין לבא בקהל ישראל, כדכתיב "לא יבא עמוני ומואבי". **לתאוה יבקש נפרד** — לדבר עבירה יבקש מי שנפרד, ואיזה זה — לוט שנפרד מעל אברהם, כדכתיב "ויפרדו איש מעל אחיו" (בראשית יג), וסמיך ליה "ויסע לוט מקדם" — שהוא נפרד תחילה. **ובכל תושיה יתגלע** — "ובתושיה" לא נאמר כאן, אלא "ובכל תושיה", לומר לך שנתגלע קלונו בשתי תורות, דתורה נקראת תושיה, דכתיב "הפליא עצה הגדיל תושיה" (ישעיה כח), תורה שבכתב ותורה שבעל פה. בתורה שבכתב — בבתי כנסיות, כדכתיב "לא יבא עמוני ומואבי", בתורה שבעל פה — בבתי מדרשות, כדתנן: עמוני ומואבי כו'. **יתגלע** — כמו "ולפני התגלע הריב נטוש" (משלי יז), שהוא לשון גילוי, דגרסינן במסכת סנהדרין (ו,ב): קודם שנגלה לך הדין כו'. **תמר שזינתה** — ונתכוונה לשם מצוה, כדי להעמיד זרע, דכתיב "כי ראתה כי גדל שלה" (בראשית לח). **זמרי זינה** — ונתכוון לשם עבירה. **ויצאו ממנה מלכים ונביאים** — מלכים מדוד. ונביאים מישעיה, כדאמר מר (סוטה י,ב): אמוץ ואמציה אחים הוו, וגמירי (מגילה טו,א): כל מקום שהזכיר הכתוב נביא ושם אביו בנביאות — בידוע שהוא נביא בן נביא. **גדולה עבירה לשמה** — כלומר, לשם מצוה. **מתוך שלא לשמה בא לשמה** — אלמא, דמצוה שלא לשמה חשיבא, דלידי מצוה היא מביאה. ואת אמרת דעבירה לשמה גדולה הימנה! **אלא אימא גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה** — ששתיהן שוות. **דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני** — כלומר, כאותן נשים שמצינו בהן שעשו מצות שלא לשמה, ובכולן נאמר בהן אהל. **תבורך** — על שעשתה עבירה לשמה — כדי להתיש כחו של אותו רשע, כדי שתהא יכולה להורגו. **שרה רחל ולאה** — שאמרו לבעליהן לבא אל שפחתן, ולא לשם מצוה נתכוונו, אלא כדי שמתקנאות זו בזו — רחל באחותה, ושרה ולאה באמהות. וכולן נאמר בהן "אהל", כדכתיבי קראי. **שבע בעילות** — בין כריעה ונפילה ושכיבה אית בהו שבע בהאי קרא. **אלא טוב אמאי** — מזהר ליה שלא לדבר עמו? **אלא לאו שמע מינה טובתו רעה היא** — ומאי רעה איכא — דאי מפיש במילי בהדיה אתי לאשתבועי לי' בשם עבודה זרה שלו, והתורה אמרה "לא ישמע על פיך" (שמות כג). וגבי יעל אשת חבר מאי רעה איכא גבה — דהטיל בה אותו רשע זוהמא, דאמר מר: בשעה שבא נחש וכו' ישראל וכו' (יבמות קג,ב). **ויצאה ממנו רות** — שיצא ממנה דוד, שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ובתשבחות. **ארבעים ושתים קרבנות** — משבע מזבחות שערך בשלשה מקומות, ועל כל אחד ואחד העלה פר ואיל, שהם ארבעה עשר לכל מעמד ומעמד, ושלש פעמים ארבעה עשר עולין ארבעים ושתים, וקרבנותיו של בלק הוו שלא לשם מצוה. **דקריתיה מואב** — משמע מאבי. **בן עמי** — בלשון נקיה הוא, דלא רצתה להודיע דמאביה נתעברה. **אמר אל תצורם ואל תתר בם** — ומדלא כתיב בהו מלחמה, שמע מינה דאפילו צערא לא ליעביד להו. ולא עוד, דאפילו בכירה דקריתיה אב — הכתוב פרסמה, דכתיב "ותשכב את אביה", ובצעירה כתיב "ותשכב עמו".

זכתה

1 **ומדינים** בבריח ארמון"? "אם נפשע מקרית עז" - זה
2 לוט שפרש מאברהם, "ומדינים כבריח ארמון" -
3 שהטיל מדינים בבריחין וארמון - "לא יבא עמוני
4 ומואבי בקהל ה'". דרש רבא ואיתימא רבי יצחק: מאי
5 דכתיב "לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע"
6 "לתאוה יבקש נפרד" - זה לוט, "ובכל תושיה יתגלע"
7 - שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, דתנן:
8 עמוני ומואבי אסורין, ואיסורן איסור עולם. אמר
9 עולא: תמר זינתה, זמרי זינה. תמר זינתה - יצאו
10 ממנה מלכים ונביאים, זמרי זינה - נפלו עליו כמה
11 רבבות מישראל. אמר רב נחמן בר יצחק: גדולה
12 עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. - והאמר רב
13 יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות
14 אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן!
15 אלא אימא: כמצוה שלא לשמה, דכתיב "תבורך
16 מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך",
17 מאן נשים שבאהל - שרה רבקה רחל ולאה. אמר רבי
18 יוחנן: שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה,
19 שנאמר "בין רגליה כרע נפל שכב" וגו'. והא קא
20 מתהניא מבעילה דילהו! - אמר רבי יוחנן: כל טובתן
21 של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים, שנאמר
22 "השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע", בשלמא
23 רע - שפיר, אלא טוב אמאי לא? אלא לאו שמע
24 מינה: טובתו רעה היא, שמע מינה. גופא, אמר רב
25 יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות
26 אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן.
27 שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע
28 - זכה ויצאה ממנו רות. ואמר רבי יוסי ברבי חנינא:
29 רות בת בנו של עגלון מלך מואב היתה. אמר רבי
30 חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מנין שאין הקדוש ברוך
31 הוא מקפח אפילו שכר שיחה נאה - דאילו בכירה
32 דקריתיה "מואב", אמר ליה רחמנא "אל תצר את
33 מואב ואל תתגר בם מלחמה", מלחמה הוא דלא -
34 אבל צעורי צערינן. ואילו צעירה דקריתיה "בן עמי",
35 אמר ליה "אל תצרם ואל תתגר בם" - אפילו צעורי
36 לא תצערינן כלל. אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי
37 יהושע בן קרחה: לעולם יקדים אדם לדבר מצוה,
38 שבשכר לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה

זכתה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּמִדְיָנִים – והמריבה מפרידה ביניהם כִּבְרִיחַ שנועלים בו שערי **אַרְמוֹן**, שלא יכנסו בו. ודרש רבא, 'אָח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת עוּז', זֶה נאמר על **לוֹט** שנקרא 'אח' לאברהם, **שֶׁפֵּרַשׁ מֵאַבְרָהָם** – שמרד בו ונפרד ממנו והלך לישב בסדום, וסופו 'וּמִדְיָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן', שֶׁהִטִּיל **מִדְיָנִים כִּבְרִיחִין וְאַרְמוֹן** – שגרם בכך מריבות בין זרעו לזרעו של אברהם לעולם, ומחמת כן הפריד ביניהם, וזרעו מנוע מלינשא **בישראל**, שנאמר (דברים כג ד), 'לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'".

דרשה אחרת בענין מעשה לוט: **דָּרַשׁ רָבָא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים **שרַבִּי יִצְחָק** דרש כן, **מַאי דִּכְתִיב** – מה כוונת הכתוב (משלי יח א) 'לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד וּבְכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע'. 'לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד', זֶה **לוֹט** שנפרד מאברהם כדי למלא תאוותו בעבירה, 'וּבְכָל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע', שֶׁנִּתְגַּלָּה קְלוֹנוֹ של לוט [שזרעו אסור בקהל], **בְּבַתֵּי מִדְרָשׁוֹת** – בין בתורה שבכתב שקוראים אותה בבית הכנסת, שנאמר 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'', ובין בתורה שבעל פה הנלמדת בבית המדרש, **דִּתְנַן** (יבמות פ"ח מ"ג), 'עַמּוֹנִי **וּמוֹאָבִי** שהתגיירו, **אֲסוּרִין** לבא בקהל ולשאת אשה מישראל, **וְאִיסּוּרָן אִיסּוּר עוֹלָם**' – לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות.

הגמרא ממשיכה לדרוש מענין הכוונה בעשיית העבירה: **אָמַר עוּלָּא, תָּמָר** – כלתו של יהודה בן יעקב **זִינְּתָה** עמו, וכן **זִמְרִי** בן סלוא נשיא שבט שמעון **זִינָּה** עם כזבי בת צור נשיא מדין, אלא שהיו חלוקים בכוונתם, **תָּמָר זִינְּתָה** לשם שמים, כדי להעמיד זרע מן הצדיקים, וזכתה **שיָּצְאוּ מִמֶּנָּה מְלָכִים** – דוד ושלמה ובניהם המלכים, **וּנְבִיאִים** – אמוץ ובנו ישעיה. ואילו **זִמְרִי זִינָּה** לשם עבירה, **נָפְלוּ עָלָיו** – מתו במגיפה מחמת מעשיו **כַּמָּה רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל**.

עוד בענין עבירה לשם שמים: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, גְּדוֹלָה עֲבֵירָה שנעשית לִשְׁמָהּ, יותר מִמִּצְוָה שנעשית שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.**

מקשה הגמרא: כיצד יתכן לומר כן, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֲפִילּוּ** שלומד או מקיים **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן**, משום **שֶׁמִּתּוֹךְ** – על ידי לימוד התורה וקיום המצות **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** הוא **בָּא** בסופו של דבר לידי קיומם **לִשְׁמָן**. הרי שקיום התורה והמצות חשוב מאוד אף שלא לשם שמים. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – יש לך לומר, 'גדולה עבירה לשמה **בְּמִצְוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ**' ולא יותר, ושניהם שוים במעלתם.

רב נחמן מביא מקור לדבריו שגדולה עבירה לשמה: **דִּכְתִיב** (שופטים ה כד), 'תְּבוֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל, אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּנִי, מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבוֹרָךְ'. ומפרש **מַאן נָשִׁים שֶׁבָּאֹהֶל** – מי הן ה'נשים שבאהל' המוזכרות בפסוק. אלו שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה שמוזכר בהם בתורה לשון 'אהל'. כלומר, ברכת יעל שעשתה עבירה לשם שמים תהא בברכת האמהות שעשו מצות להנאתן, הרי שעבירה לשם שמים שוה במעלתה כמצוה שלא לשם שמים.

הגמרא מבארת מה היתה העבירה לשמה של יעל: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁבַע בְּעִילוֹת בָּעַל אוֹתוֹ רָשָׁע** [–סיסרא] **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שהיה אצל יעל, שכן שבע פעמים מוזכרים בפסוק לשונות של 'כריעה' 'נפילה' ו'שכיבה', **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ה כז), 'בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע' 'נָפָל' 'שָׁכַב וְגוֹ', בֵּין רַגְלֶיהָ' 'כָּרַע' 'נָפָל' 'בַּאֲשֶׁר כָּרַע' 'שָׁם נָפָל שָׁדוּד'. ולשם שמים עשתה, כדי להתישו שתוכל להרגו.

מקשה הגמרא: **וְהָא קָא מִתְהַנְיָא מִבְּעִילָה דְּיִלֵּיהּ** – הרי גם נהנתה ממעשה העבירה, ומדוע הפסוק משבחה כל כך. מתרץ רבי יוחנן: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל טוֹבָתָן שֶׁל רְשָׁעִים אֵינָהּ אֶלָּא רָעָה אֵצֶל** [–לגבי] **צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית לא כד) [כשהקדוש ברוך הוא הזהיר את לבן בחלום הלילה כשרדף אחרי יעקב], 'הִשָּׁמֶר לְךָ מְדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב וְעַד רָע', וקשה, **בְּשִׁלְמָא** מה שהזהירו שלא ידבר **רַע, שַׁפִּיר, אֶלָּא** מה שאמר לו שלא ידבר עמו **טוֹב, אַמַּאי לֹא, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מכך, **שטוֹבָתוֹ** של הרשע **רָעָה הִיא** אצל הצדיק, ולכן הזהירו שגם טוב לא ידבר אליו. **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח מכאן שהנאה הבאה מרשעים אינה הנאה לצדיקים. ובעילתו של סיסרא נחשבה אצל יעל לרעה, ומשבחה הכתוב כי רק לשם שמים נתרצתה לכך:

הגמרא חוזרת לדברי רב יהודה: **גּוּפָא** – למדנו לעיל, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שלא לשם שמים, **שֶׁמִּתּוֹךְ** שמקיים **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, בָּא** לקיימן **לִשְׁמָן**. וראיה לזה, **שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק הָרָשָׁע**, אף שלא הקריבן לשם מצוה אלא לצורך קללת ישראל, **זָכָה וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ רוּת** שיצא ממנה דוד שהרבה בשירות ותשבחות להקדוש ברוך הוא. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא, רוּת בַּת בְּנוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב הָיְתָה**, ועגלון היה מצאצאי בלק.

הגמרא חוזרת לדרוש במעשה בנות לוט: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ אֲפִילּוּ שְׂכַר שִׁיחָה נָאָה** – דיבור נקי, **דְּאִילּוּ בְּכִירָה** – בתו הבכורה של לוט, **דִּקְרִיתֵיהּ** – שקראה לבנה, **מוֹאָב**, שמשמעו 'מֵאָב' על שם שבא מאביה, ולא הצניעה את זנותה, **אָמַר לֵיהּ רַחֲמָנָא** – אמר לו הקב"ה למשה (דברים ב ט) 'אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגַּר בָּם מִלְחָמָה', ומשמע שדווקא 'מִלְחָמָה' **הוּא דְּלֹא** התיר לישראל, **אֲבָל צַעֲוֹרֵי צַעֲרִינָן** – רשאים הם לצערם ולהתגרות בם, **וְאִילּוּ** הבת **הַצְּעִירָה** של לוט, **דִּקְרִיתֵיהּ, בֶּן עַמִּי**', בלשון נקיה, ולא פרסמה שבא מאביה, **אָמַר לֵיהּ** הקב"ה למשה על בני עמון (שם ב יט), 'אַל תְּצוּרֵם וְאַל תִּתְגַּר בָּם', ולא הזכיר 'מלחמה', משמע **שאֲפִילּוּ צַעֲוֹרֵי לֹא תְּצַעֲרִינָן כְּלָל**". **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, לְעוֹלָם יַקִּדִּים אָדָם** [–יזדרז] **לְדָבָר מִצְוָה** – לקיימו מיד כשיוכל, **שֶׁבִּשְׁכַר לַיְלָה אַחַת שֶׁקִּדַּמְתָּהּ** – שהקדימה הבת הַבְּכִירָה לִצְעִירָה באותו המעשה, שלפי דעתה היה מצוה.

למרות ש"רואין הנראה ושומעין הנשמע", הרי בזמן מתן תורה, האירה כל כך בראייה זו ובשמיעה זו ה"אמת הוי' לעולם" של אלוקות, עד שהדבר הביא את בני ישראל להתבטלות המוחלטת – "וינועו ויעמדו מרחוק"

לקוטי שיחות פרשת יתרו כרך ו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זָבְתָה הבכירה **וְקִדְּמָה** את הצעירה **אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל לְמַלְכוּת** – צאצאי הבכירה קדמו להיות בכלל ישראל ארבעה דורות לפני צאצאי הצעירה. רות היתה מצאצאי הבכירה, ויצאו ממנה עובד אבי ישי אבי דוד המלך. ואילו מצאצאי הצעירה, הראשון היה רחבעם בן שלמה שנולד מנעמה העמונית, ארבעה דורות אחרי עובד:

משנה

הָאִשָּׁה שֶׁנִּדְרָה בְּנָזִיר – שקיבלה על עצמה נזירות, **וְהִפְרִישָׁה אֶת בְּהֶמְתָּהּ** – את הקרבנות שהיא צריכה להביא בתום הנזירות, **וְאַחַר כָּךְ הֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ** את הנזירות, דין הקרבנות הוא כך, **אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה** – אם הבהמות שהפרישה היו מממון של בעלה, אין הן קדושות כלל אלא **תֵּצֵא** הבהמה **וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר** ככל בהמות חולין, משום שהבעל מקנה לאשתו מממונו רק מה שהיא צריכה, וכיון שהופרה הנזירות ואינה צריכה להביא קרבנות, ממילא אינו מקנה לה את הבהמות כדי להקדישן, ואינן שלה, והמקדיש בהמה שאינה שלו לא חל ההקדש.

וְאִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה הַבְּהֵמָה – שנקנו הבהמות מממון שלה, **הַחַטָּאת תָּמוּת** בלא הקרבה, כי מאחר שעכשיו אין האשה חייבת בקרבן אי אפשר להקריבה, שאין חטאת קרבה אלא אם יש לה בעלים המחויבים בה. **וְהָעוֹלָה תִּקָּרֵב כְּעוֹלָה**, וכן **הַשְּׁלָמִים תִּקָּרֵב כִּשְׁלָמִים**, שעולה ושלמים אפשר להקריב גם בלא בעלים. **וְהַשְּׁלָמִים נֶאֱכָלִין** – מותר לאכלם רק **לְיוֹם** ולילה **אֶחָד**, כדין שלמי נזיר [ולא כשאר שלמים שנאכלים לשני ימים ולילה אחד], משום שהוקדשו לשם שלמי נזיר שדינם להיאכל ליום ולילה בלבד. ואף על פי שלגבי זמן האכילה דינם כשלמי נזיר, **אֵינָן טְעוּנִין** הבאת **לֶחֶם** שמביא כל נזיר עם השלמים, כיון שבלחמי נזיר נאמר (במדבר ו יט) 'וְנָתַן עַל כַּפֵּי הַנָּזִיר', וכיון שהופרה הנזירות ואינה נזירה אי אפשר לתת הלחם על כפיה.

ואם **הָיוּ לָהּ מָעוֹת סְתוּמִין** – שהפרישה לצורך קרבנות הנזירות, ולא פירשה לאיזה קרבן יהיו, **יִפָּלוּ** כל המעות **לִנְדָבָה** – יקריבו מהם עולות נדבה. אבל **מָעוֹת מְפוֹרָשִׁין** – שפירשה אלו מעות יהיו לחטאת, אלו לשלמים ואלו לעולה, דין המעות הוא כך, **דְּמֵי הַחַטָּאת** [–שהופרשו לחטאת] צריך לאבדם **וַיֵּלְכוּ** [–ישליכום] **לְיָם הַמֶּלַח** שיאבדו ויתאכלו שם ולא יהנה מהם אדם, כדין החטאת שהולכת למיתה. ועד שיוליכום לשם **לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן** – המעות אסורות בהנאה [מדרבנן], אבל אם נהנה מהם אדם אין הוא מועל בהקדש. **דְּמֵי עוֹלָה** – שהופרשו עבור העולה, **יָבִיאוּ** מהם **עוֹלָה** נדבה, ומכיון שקונים בהם קרבן להקרבה הרי הם הקדש גמור **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן** – הנהנה מהם מעל בהקדש. וכן **דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבִיאוּ** מהם **שְׁלָמִים** נדבה, **וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם** כמו שנתבאר:

גמרא

הגמרא דנה האם המשנה היא לכולי עלמא או שהיא שנויה במחלוקת: **מַאן תָּנָא דְּכַעַל לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד לָהּ** – מי הוא התנא של משנתינו שסובר שהבעל לא משועבד לאשתו לקרבנות, כלומר אינו חייב לקנות לה את קרבנותיה, ולכן יש חילוק בדין הבהמות שהאשה הפרישה לקרבנותיה אם הבעל היפר לה, שאם הבהמות היו שלו הן יוצאות לחולין, ואם הן היו שלה אינן יוצאות לחולין. **אָמַר רַב חִסְדָּא**, משנה זו **רַבָּנָן הִיא** – לפי שיטת חכמים הסוברים שבעל אינו משועבד לקרבנות אשתו, ולכן אם הפרישה בהמות שלו, ואחר כך היפר לה, הבהמות יוצאות לחולין. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – שאם תעלה על דעתך שמשנתינו בשיטת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, שסובר בברייתא בסמוך שבעל משועבד לקרבנות אשתו, אם כן יהיה קשה, **אַמַּאי** – מדוע אם הבהמה היתה שלו דינה **שֶׁתֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר**, כלומר שיוצאת לחולין, **הָא מִשְׁתַּעְבֵּד לָהּ** – הלא כיון שהבעל משועבד לקרבנות אשתו אין חילוק אם הבהמה משלו או משלה, ואינה יוצאת לחולין.

הגמרא מביאה את מחלוקת רבי יהודה ורבנן: נחלקו התנאים באשה שבעלה עשיר, והיא חייבת קרבן עולה ויורד, האם צריכה להביא קרבן עשיר משום שבעלה עשיר, והוא זה שחייב בקרבנותיה, או שהואיל וכל מעשה ידיה שייכים לבעלה, ממילא היא עניה ויכולה להביא קרבן עני. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה** חולק על רבנן שאמרו שאדם יכול להביא קרבן עני על אשתו, **וְאוֹמֵר, אָדָם** שהוא עשיר **מֵבִיא קָרְבָּן עָשִׁיר עַל אִשְׁתּוֹ**, מכיון שהוא עשיר, אע"פ שאין לה ממון משלה. **וְכֵן** חייב אדם להביא עבור אשתו **כָּל קָרְבְּנוֹתֶיהָ שֶׁהִיא חַיֶּבֶת**. וטעם הדבר, מכיון שבעל משועבד לאשתו להבאת קרבנותיה, משום **שֶׁכָּךְ כָּתַב** והתחייב **לָהּ** בכתובתה, 'כָּל אַחֲרִיּוּת דְּאִית לִיךְ, עָלַי – כל אחריות של חובותייך, תהיה עלי, כלומר אני אשלם אותם, **מִן קַדְמַת דְּנָא**' – וגם את החובות הקיימים מלפני הנישואין אני אשלם, והקרבנות שהיא חייבת הם בכלל חובותיה. אם כן מה שמבואר במשנה שבעל אינו משועבד לאשתו אינו כדעת רבי יהודה.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה – אפילו אם תאמר שהמשנה היא גם לדעת רבי יהודה, לא קשה מדוע אם היפר לה הבעל הבהמה תצא ותרעה בעדר, כיון שגם לדעת רבי יהודה **כִּי מְשַׁעְבֵּד לָהּ בְּמִילְּתָא דְּצָרִיכָא לָהּ** – מה שמשתעבד הבעל לאשתו לשלם את חובותיה זה רק בדבר שהיא צריכה, **בְּמִילְּתָא דְּלָא צְרִיכָא לָהּ לֹא** – אבל דבר שאינה צריכה אינו משתעבד לשלם, וכאן שהיפר לה הבעל את נזירותה, נמצא שאינה צריכה להביא קרבנות, וממילא אינו משתעבד לה לזה ואינו מקנה לה בהמות, ולכן אם משלו היתה הבהמה תצא לחולין, שהרי התברר למפרע שהקדישה בהמות שאינם שלה כלל.

הגמרא מביאה שיטה אחרת במחלוקת רב חסדא ורבא: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש שאמרו את מחלוקת רב חסדא ורבא באופן אחר. **מַאן תַּנָּא** – מיהו התנא שסובר את הדין האמור במשנה. **אָמַר רַב חִסְדָּא**, משנתינו בשיטת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא** הסובר שבעל משועבד לאשתו לשלם את קרבנותיה, ולכן אם הבהמה היתה משל הבעל והוא לא הפר את הנזירות, לא תצא הבהמה לחולין, ואף על פי כן אם הפר לה, תצא הבהמה לחולין אם הבהמה היתה משלו, והטעם הואיל **וְכִי מְשַׁעְבֵּד לָהּ, בְּמִילְּתָא דְּצָרִיכָא לָהּ** – מה שמשתעבד הבעל לאשתו לשלם את חובותיה, זה רק בדבר שהיא צריכה, **בְּמִילְּתָא דְּלָא צְרִיכָא לָהּ לֹא** – אבל דבר שאינה צריכה אינו משתעבד לשלם, וכיון שהפר לה נמצא שאינה צריכה להביא קרבנות, ולא הקנה לה הבעל את הבהמה. ואי אפשר להסביר את המשנה בשיטת רבנן, כיון **דְּאִי רַבָּנָן** – שאם נבאר שהמשנה היא גם לדעת חכמים, הלא הם סוברים **שֶׁלֹּא מְשַׁעְבֵּד לָהּ כְּלָל** – שהבעל כלל אינו משועבד לאשתו להביא את קרבנותיה, ואם כן הבהמה אינה קדושה בין אם הפר הבעל את הנזירות ובין אם לא הפר, שהרי הקדישה בהמה שאינה שלה, וכיון שכן, **אֶלָּא הֵיכִי דְּמֵי דְּמְשַׁעְבַּד לָהּ** – איך אפשר לבאר את המשנה שאם לא הפר חל ההקדש ויכולה להקריב מבהמותיו, רק **כְּגוֹן דְּאַקְנְיֵיהּ לָהּ** – שנתן לה במתנה בהמה משלו, **וּבאופן כזה, כֵּיוָן דְּאַקְנְיֵי לָהּ הֲוָה דְּנַפְשָׁהּ** – כיון שהקנה לה את הבהמה, נמצא שהבהמה שייכת לה לגמרי, ואם כן צריך להיות הדין שאם היפר לה החטאת תמות כמו הדין השני במשנה שהבהמה היתה שלה, וקשה, מדוע כתוב במשנה שבמקרה זה אם היפר לה, החטאת תצא ותרעה בעדר. ומוכח שמשנתינו שנויה כשיטת רבי יהודה ולא כרבנן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

זכתה וקדמה ארבעה דורות בישראל — עובד ישי דוד שלמה. ואילו צעירה לא אתת בישראל עד רחבעם, דהוה מנעמה העמונית. **משנה** **החטאת תמות** — אותה הבהמה שהפרישה לשם חטאת תמות. וכי ההיא טעמא דפרשינן לעיל, דצריכה כפרה, והויא בחטאת שמתו בעליה, דגמירי דלמיתה אזולה. **ונאכלין ליום אחד** — כלומר: לכך יש עליהן עדיין תורת שלמים — דנאכלין ליום אחד, ולענין זה אינם כשלמי נזיר — דאינן טעונין לחם. **מעות סתומין** — שלא פירש "אלו לחטאת ואלו לעולה ואלו לשלמים" — הרי אלו יפלו לנדבה, ולוקחים בהן עולות, הבשר למזבח והעורות לכהנים. **שלמים יביאו שלמים** — ואין צריך לומר דאין מועלים בהן, וכדמפרש בפרק קמא דמסכת מעילה (ו,ב). **גמרא** **מאן תנא דלא משעבד לה** — מאן הוא תנא דתני, דקסבר שאם היתה הבהמה שלו — לא חייל עליה קדושה כלל, דאמר: תצא ותרעה בעדר — משום דבעל לא משעבד לה להביא קרבנותיה כלל, וכי מפרישה לה היא לנזירות — הרי הוא כמו שמקדיש דבר שאינו שלו, דאין בדבריו כלום. **אמר רב חסדא רבנן היא דאי סלקא דעתך רבי יהודה היא אמאי תצא** — הא כיון דמשעבד בקרבנותיה אישתכח דכי הקדישה — שפיר הקדישה, דהא שמעינן ליה בבבא מציעא בפרק [״המקבל״] (קד,א) שהיה דורש לשון הדיוט. **דתניא רבי יהודה אומר מביא קרבן עשיר על אשתו** — שאם היתה עניה ונתחייבה קרבן עני, ולא הספיקה להביא קרבן עני עד שניסת לו — הרי זה מביא קרבן עשיר על אשתו. וכן בכל קרבנות שהיא חייבת קודם לכן, ואפילו קרבן קבוע שאינו בעולה ויורד. **שכך כתב לה בכתובתה כו׳** — והלכך דהואיל ומשתעבד לה — אמאי לא הוי בהמה שלו כבהמה שלה, ואם היתה חטאת — תמות, ואם עולה — תקרב עולה. **במילתא דלא צריכא לה** — כגון הכא, דהיפר לה בעלה — לא משתעבד לה. ומשום הכי לא קדשה, ותצא ותרעה בעדר.

אמר רב חסדא רבי יהודה היא — דאמר: אדם מביא קרבן אשתו. וקמשמע לן דכי משתעבד כו׳. דאי לרבנן — לא מבעיא למימר דכי הפר לה דתצא ותרעה בעדר, אלא אפילו כי לא הפר לה — נמי תצא, דלדידהו לא משתעבד לה כלל. **ואלא היכי דמי דמשעבד** — ובעי לאוקמא כרבנן — כגון דאקנייה ניהלה לנזירותה — אבתי לא מיתוקמא כרבנן. דכיון דאקנייה לה — הוה דנפשה, וחטאת תמות, ואנן בעינן דתצא ותרעה בעדר, והלכך לא מיתוקמא כלל כרבנן.

רבא

תוספות

ארבעה דורות בישראל — עובד ישי דוד שלמה. ואילו צעירה לא הות בישראל עד רחבעם בן שלמה שבא מנעמה העמונית. **האשה** שנדרה בנזיר והפרישה בהמתה — שלשה בהמות: כבשה לחטאת, וכבש לעולה, ואיל לשלמים, שהן קרבן נזיר טהור, ואחר כך הפר לה בעלה. אם משלו היתה הבהמה תצא ותרעה בעדר. דכיון דהיפר לה בעלה — אין כאן נזירות כלל, וההבהמה שהפריש דין חולין עליה, כדאמר בגמרא: כי אקני לה — מידי דצריכא לה, מידי דלא צריכא לה — לא אקני לה, ונמצא שלא היתה קודש כלל. **ואם** משלה הבהמה — ובגמרא מפרש מאין תבא לה שלא יהא לבעלה רשות בו. **החטאת** [תמות] — אף על גב דהפר לה, כדמפרש לה טעמא דמתניתין: כיון דבעיא כפרה — הויא כחטאת שמתו בעליה.

והעולה תקרב עולה — ואם תאמר: ולרבי ישמעאל דאמר לעיל (יט,א) דעולה לאו דורון, הוא ולא קריבה כי הפר לה בעלה — אטו פליג נמי אמתניתין דהכא, דתני בהדיא דעולה קריבה עולה, אף על גב דהיפר לה בעלה? ויש לומר: דאפילו רבי ישמעאל מודה בנזיר טהור דעולת בהמה דורון הוא. דדוקא גבי נזיר טמא דכתיב ביה ״וכפר״ וכתיב עולה בההיא קרא — משמע ליה דעולה נמי באה לכפרה. **שלמים** (נמי) יקרבו שלמים ונאכלין ליום אחד — כחומר שלמי נזיר. ואפילו למאן דאמר בעל מיעקר עקר, [כיון] שהיא קדשם לדין שלמי נזיר — יאכלו בכל החומר שבהן. והא דקאמר בגמרא: שלמי נזיר ששחטן שלא במצותן (דהיינו) אין להם זרוע, ומדמה ליה להכי — היינו אין להם זרוע במצותו, שיטעון בתנופה. אבל מכל מקום הזרוע מיתסר, כחומר שלמי נזיר. ועוד אומר רבינו תם: דאין להם זרוע — היינו דאין להם דין זרוע בשילה, שיתבשל עם האיל, אלא לבדו אסרינהו. **הכי** גרסינן: ואינם טעונין לחם — כשאר, דכתיב ״על כפי הנזיר״ ואין כאן כפי הנזיר, דהפר לה. ואם הקדישו כבר — טען פדייה, ואפילו אי מיעקר עקר — גזירה שמא יאמרו הקדש יוצא בלא פדייה. ואי מיגז גייז — נמי מצי לפדות, דאין לו קדושת הגוף עד שישחטו עליו הקרבן. **הכי** גרסינן: היו לה מעות סתומים יפלו לנדבה — היכא דהפר לה. בגמרא מפרש דהנהו סתומים יפלו לנדבה לחולין ולמזבח, דהיינו עולת נדבה, ונסכיה באין משל ציבור. וכן פירושו בכל דוכתי דתנינא יפלו לנדבה, ולא חש למיתני הכא: אם שלו הן חולין, כדתני ברישא.

מפורשים — שפירש: אלו דמים לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים. **דמי** חטאת ילבו לים המלח — כיון דאילו היתה הבהמה — הוה אזלה למיתה. ולא [נהנין] מאותן מעות — מדרבנן, ולא מועלין דכיון דלים המלח אזלו — לא קרינן ביה ״קדשי [ה׳]״. והוא הדין דלעיל גבי בהמה מצי למיתני: לא נהנין ולא מועלין. **דמי** עולה יביאו עולה — דדורון הוא. ומועלין בהם, כיון דקריבין למזבח. **דמי** שלמים יביאו שלמים ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם, כדפרישית. גמרא **מאן** תנא דלא משתעבד לה — ולכך יש סברא לחלק בין בהמה דידיה, דתני: תצא ותרעה בעדר, ואם [שלה] — חטאת תמות. דאי משתעבד לה — לא היה סברא לחלק בין בהמתו לבהמתה. **אמר** רב חסדא רבנן היא — וכדמפרש ואזיל. ומכל מקום, אם לא הפר לה — היתה מקריבתה לחובתה, כיון דאקני לה. וכדמפרש בסמוך (הפר לה לא אמר דהא הוו בהמות דידה, כדמפרש בסמוך). כי מקני לה — מידי דצריכא לה, במידי דלא צריכא לה — לא אקני לה. **דאי** סלקא דעתך רבי יהודה היא אמאי תצא ותרעה בעדר הא [משועבד לה בתנאי כתובה], כדמפרש ואזיל. וסלקא דעתך דתנאי כתובה עדיף, ואפילו במידי דלא צריכא לה נמי משועבד לה. **דתניא** רבי יהודה אומר מביא אדם קרבן עשיר על אשתו — פירוש: אם עשיר הוא [והיא חייבת קרבן עולה ויורד] — צריך להביא קרבן עשיר עליה, ולא יוכל לומר: והלא אין לה כלום, ותביא קרבן עני. וכן כל קרבנותיה שהיא חייבת, להביא קרבן בעבורה. ודווקא חובות שהיא חייבת, כגון יולדת וזבה, אבל נדרים ונדבות — לאו כל כמינה לידור אלף עולה ליום. ואומר רבינו יצחק: דדוקא אותן שנתחייבה משנשאת ואילך, ולא שנתחייבה קודם שנשאת. **הכי** גריס רש״י: שכך כותבת [ליה] כל אחריות דאית לי עלך מקדמת דנא. והכי איתא [בתורת כהנים פרשת מצורע]. ופירוש: דאשה שגרשה בעלה לאחר ששילם לה בעלה כתובתה, כותבת לו שובר ״התקבלתי כתובתי וכל אחריות דאית לי עלך מן קדמת דנא״ — הכל מחלתי, אלמא [דמשום] דמשועבד לה צריכה לפוטרו בשעת גירושין. **אפילו** תימא רבי יהודה כי משעבד לה במילתא דצריכא [לה במידי דלא צריכא]. כגון דהפר לה — לא משעבד לה כלל, ואף על גב דמשועבד לה בתנאי בית דין. הלכך בהמה שלו תצא ותרעה בעדר, דהוו חולין גמורין ולא הוו כבהמתה. **איכא** דאמרי מאן תנא רבי יהודה היא וכי משעבד לה בתנאי כתובה במילתא דצריכא לה כו׳ — דאי לרבנן — לא משעבד בתנאי כתובה. והיכי דמי שמשתעבד לה, שיכולה להקריב מבהמותיו אם לא הפר לה — כגון דאקני לה, שנתן לה במתנה מבהמותיו. וכיון דאקני לה — הויא לה דנפשה, והוה לן למימר דחטאת תמות כמו [בשלה]! כי אקני לה — במילתא דצריכא לה, כגון אם לא הפר לה, במילתא

1 זָכְתָה וְקָדְמָה אַרְבָּעָה דוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל לַמַּלְכוּת.
2 **משנה** הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר וְהִפְרִישָׁה אֶת בְּהֶמְתָּהּ,
3 וְאַחַר כָּךְ הֵיפֵר לָהּ בַּעְלָהּ. אִם שֶׁלּוֹ הָיְתָה הַבְּהֵמָה
4 - תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר. וְאִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה הַבְּהֵמָה,
5 הַחַטָּאת - תָּמוּת, וְעוֹלָה - תִּקְרַב עוֹלָה. שְׁלָמִים -
6 תִּקְרַב שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.
7 הָיוּ לָהּ מָעוֹת סְתוּמִין - יִפְּלוּ לִנְדָבָה. מָעוֹת מְפוֹרָשִׁין,
8 דְּמֵי חַטָּאת - יֵלְכוּ לְיַם הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין
9 בָּהֶן. דְּמֵי עוֹלָה - יָבִיאוּ עוֹלָה, וּמוֹעֲלִין בָּהֶן. דְּמֵי
10 שְׁלָמִים - יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵין
11 טְעוּנִין לֶחֶם. **גמרא** מַאן תַּנָּא דְּבַעַל לָא מִשְׁתַּעְבַּד
12 לָהּ? אָמַר רַב חִסְדָּא: רַבָּנַן הִיא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ
13 רַבִּי יְהוּדָה הִיא - אַמַּאי תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר? הָא
14 מִשְׁתַּעְבַּד לָהּ! דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אָדָם מֵבִיא
15 קָרְבַּן עָשִׁיר עַל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן כָּל קָרְבְּנוֹתֶיהָ שֶׁהִיא
16 חַיֶּבֶת, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ "כָּל אַחֲרָיוּת דְּאִית לִיךְ עָלַי
17 מִן קַדְמַת דְּנָא". רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה,
18 כִּי מְשַׁעְבַּד לָהּ - בְּמִילְּתָא דְּצְרִיכָא לָהּ, בְּמִילְּתָא דְּלָא
19 צְרִיכָא לָהּ - לָא. אֵיכָא דְּאָמְרִי: מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב
20 חִסְדָּא: רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְכִי מְשַׁעְבַּד לָהּ - בְּמִילְּתָא
21 דְּצְרִיכָא לָהּ, בְּמִילְּתָא דְּלָא צְרִיכָא לָהּ - לָא, דְּאִי רַבָּנַן
22 - לָא מְשַׁעְבַּד לָהּ כְּלָל. אֶלָּא הֵיכִי דְּמֵי דְּמִשַּׁעְבַּד לָהּ
23 - כְּגוֹן דְּאַקְנְיֵיהּ לָהּ, וְכֵיוָן דְּאַקְנֵי לָהּ - הֲוָה דְּנַפְשָׁהּ.

רבא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

במילתא דלא צריכא לה, כגון שהפר לה — לא אקני. לה ופירש הר"ם: דלא מיירי שנתן לה עתה לקרבנות נזירות — דאם כן קיים לה נדרה, ושוב לא יוכל להפר. אלא כגון דאמר לה קודם לכן ימים רבים: אם תצטרכי לקרבנות תקחי מבהמותי.

[האמרת] — לא גרסינן "תנן", דהוי משמע כאילו בא להקשות, והוא לא בא אלא לפרש. והא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה — לאו דווקא, אלא כלומר: הכי קיימא לן בעלמא.

שקימצה מעיסתה — ואם תאמר: והא אמר בפרק "אף על פי" (כתובות נט,א) דמותר מזונות לבעל! ויש לומר: דהכא מיירי שאמר לה "צאי מעשה ידיך במזונותיך", ונתרצת בכך, והותירה ממעשה ידיה. והא ודאי דידה הוא. ועוד תירץ הר"ם: דהא דאמרינן מותר מזונות לבעל — כגון שקצבו לה כך וכך דינרין לשבת, והוזלו המזונות, שדי לה באותה קצבה כדי שבעה והותר — אותו מותר לבעל. אבל הכא מיירי שקימצה מעיסתה, שלא הוזלו המזונות אלא קימצה ופיחתה מפיה שלא אכלה כדי שובע דהדהוא מותר הוי ודאי דידה. **ואמר** לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן — רבינו תם פסק כרב, דאמר פרק בתרא דנדרים (פח,א): המודר הנאה מחתנו ורוצה ליתן מעות לבתו, אומר: דרי מעות נתונים ליך במתנה, ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהן, אלא מה שאת נושאת ונותנת בפיך. ואמר רב עלה: לא שנו אלא "מה שאת נושאת ונותנת לתוך פיך", אבל אמר לה "מה שתרצי תעשי" — קנה יתהון בעל. ואף על גב דשמואל פליג עליה התם, והלכתא כוותיה בדיני, מכל מקום כי איתשיל — לענין איסורין איתשיל. ובשמעתין קיצר התלמוד, וי"ל שאמר לה "מה שאת נושאת ונותנת לפיך". **אמר** שמואל לאבוה בר איהי לא תיתיב — אלא עמוד. על כרעיך — על רגליך, כמו "מתותי כרעיה דרבי חנינא" בפרק קמא דחולין (ז,ב), עד דאמרת לי הדא מלתא. **אלו** הן אילים שלו ושלה ושל אחר מיתה ושל אחר כפרה — אף על גב דכולן משניות הם, שמא שלאחר כפרה דלא תנינא בהדיא קמיבעיא ליה. אי נמי, כל זה מדברי שמואל: "שלה הא דאמרן" עד [דפריך] ליה "ותו ליכא, והא איכא ושאר שלמי נזיר" — כל זה פריך שמואל לאבוה בר איהי. והשיב: שלא כמצותן לא קחשיב. **שלה** הא דאמרן — במתניתין (היינו בממונה).

שלו דתנן האיש מדיר בנו בנזיר — מתניתין היא בפירקין (נזיר כח,ב). ובשילהי פירקין מפרש ליה מר דהלכה היא דאיש מדיר בנו, [והלכה] נתקבל — דיכול למחות בין הוא בין קרוביו. לפיכך גלח הוא — ועשה מעשה בגופו לבטל נזירות אביו, או שמיחה — בדיבורו. **שלאחר** מיתה — "דתנן" גרסינן דמשנה היא פרק שלישי דמעילה (יא,א): המפריש מעות לנזירותו — לא נהנין ולא מועלין. לא נהנין — מדרבנן. או שמא אפילו מדאורייתא אסור, אף על גב דקיימא לשלמים — מידי דהוה אשלמים מחיים, דנהי דמעילה ליכא — איסור דאורייתא איכא. **מפני** שראוין כולם לבא שלמים — דכיון שלא פירש כלום, אם [יתרמי לו בהמה] שמינה — יביא בכולן שלמים אם ירצה, והשאר יביא מביתו, ולכך אין מועלין בהן. **היו** לו מעות סתומים יפלו לנדבה — נדבת צבור עולה הויא. **ואין** טעונין לחם — במנחות (ד,ב דיבור המתחיל ואין) פרשינן: דבעי על כפי נזיר לתנופה, וליכא.

שלאחר מיתה מאי טעמא — לא בעי שלמים לחם — דלא חזיא לכפרה, ואין כאן כפי נזיר. שלאחר כפרה נמי, כגון שנדר והפריש קרבנותיו ואבדו — והביא אחרים ונתכפר בהן, ואחר כך נמצאו הראשונים — אותן שלמים נמי קריבין בלא לחם. **ותו** ליכא והאיכא ושאר שלמי נזיר ששחטן שלא כמצותן — פירש רש"י במנחות (מח,ב): ששחטן שלא לשמן. עוד פירש שם לישנא אחרינא: שלא כמצותן — דאיל כתיב ביה, בן שתי שנים, והביאם בני שנה — [כשרים] לשלמי נדבה. **ונאכלין** ליום אחד — כחומר שלמי נזיר. דשאר שלמים נאכלין לשני ימים. דדינן כתודה, דאמר מר: "על זבח תודת שלמיו" — לרבות שלמי נזיר (מנחות יט,א). **ואין** טעונין לא לחם ולא זרוע — הואיל ואין הנזיר ניתר בהן — לכך אין טעונין זרוע להתבשל עם האיל, ולעשות תנופה. וה"ה דבמתניתין הוה ליה למיתני: ולא זרוע. **היו** לו מעות סתומים — הכי גרסינן בספרים: והיו לו. ומשמע דקאי אמפריש מעות לנזירותו דמסכת מעילה, ולא אמתניתין [דהכא] דהיו לה מעות סתומים. ונראה דלכך לא קשיא ליה אמתניתין [דהכא] — משום דאיכא לאוקומי דאמר "לנזירות", ולכך יפלו לנדבה, דאי בעי מייתי בכולן עולה. אבל אמתניתין דהתם קשיא ליה, דעל כרחך מיירי היכא דאמר "לקרבנות נזירותי", דאם לא כן — אמאי תנא מעות סתומות? והא בסתומין איירי בהך דינא (דלעיל). אבל במתניתין דעד השתא איירי בבהמות, ועתה התחיל לשנות דין דמעות סתומין, ולהכי פריך אהא דהתם סתומים יפלו. הגה"ה.

יפלו לנדבה והלא דמי חטאת מעורבין בהן — ואיך יפלו לנדבה? והוא הדין דהוה מצי לאותובי: והלא דמי שלמים מעורבין, שאינן כליל, ואיך יפלו לנדבה לעולת קיץ למזבח דהוי כולה כליל? אלא דעדיפא פריך, מחטאת, שאינו כלל בר הקרבה לאחר המיתה, אלא לים המלח אזיל. ואם תאמר: [וליתני:] מפני שראוין להביא בכולן [עולה], כדאמר לעיל: מפני שראוין להביא בכולן שלמים! ויש לומר: דהכא משום כשהוא חי שייך למימר מימליך, אבל בשמת — לא שייך למימר מימליך, והרי הם כתחילת הפרשה, והרי הם כמפורשים גם לחטאת. ועוד יש לומר: דהא דאמר שיכול לשנות להביאן כולן לשלמים — היינו דווקא היכא דאמר "אלו מעות לנזירותי" דמשמע: אם ארצה אביא בשליש עולה ובשליש חטאת ובשליש שלמים, או אם ארצה

1 **רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ תֵימָא רַבָּנַן; כִּי מַקְנֵי לָהּ נַמִי**
2 - **בְּמִלְּתָא דִּצְרִיכָא לָהּ, בְּמִילְּתָא דְּלָא צְרִיכָא לָהּ**
3 - **לָא מַקְנֵי לָהּ. "אִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה בְּהֶמְתָּהּ חַטָּאת**
4 **תָּמוּת וְעוֹלָה תִּקְרַב". הֵיא מְנָא לָהּ? הָאָמְרַתְּ: מַה**
5 **שֶׁקָּנְתָה אִשָּׁה קָנָה בַּעְלָהּ! - אֲמַר רַב פַּפָּא: שֶׁקִּמְּצָתְהָ**
6 **מֵעִיסָּתָהּ. אִיבְּעֵית אֵימָא: דְּאַקְנֵי לָהּ אַחֵר, וַאֲמַר "לָהּ**
7 **עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעֲלֵיךְ רְשׁוּת בָּהֶן". "הָעוֹלָה תִּקְרַב**
8 **עוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים תִּקְרַב" כו'. אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לַאֲבוּהּ**
9 **בַּר אִיהִי: לָא תֵּיתִיב עַל כַּרְעֵיךְ עַד דַּאֲמַרְתְּ לִי הָדָא**
10 **מִילְּתָא; וְאִלּוּ הֵן אַרְבָּעָה אֵילִים שֶׁאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם:**
11 **שֶׁלּוֹ, וְשֶׁלָּהּ, וְשֶׁלְּאַחַר הַמִּיתָה, וְשֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה. שֶׁלָּהּ**
12 - **הָא דַּאֲמָרַן. שֶׁלּוֹ - דִּתְנַן: הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ**
13 **בְּנָזִיר, וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת אֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. גִּילַּח אוֹ**
14 **שֶׁגִּילְּחוּהוּ קְרוֹבִים, מִיחָה אוֹ שֶׁמִּיחוּהוּ קְרוֹבִים; הָיוּ**
15 **לוֹ מָעוֹת סְתוּמִין - יִפְּלוּ לִנְדָבָה. מָעוֹת מְפוֹרָשִׁין, דְּמֵי**
16 **חַטָּאת - יֵלְכוּ לְיַם הַמֶּלַח, דְּמֵי עוֹלָה - יָבִיאוּ עוֹלָה,**
17 **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן. דְּמֵי שְׁלָמִים - יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין**
18 **לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. שֶׁלְּאַחַר מִיתָה מְנָלַן**
19 - **דְּתַנְיָא: הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא**
20 **מוֹעֲלִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהָבִיא בְּכוּלָּן שְׁלָמִים.**
21 **מֵת וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים - יִפְּלוּ לִנְדָבָה. מָעוֹת**
22 **מְפוֹרָשִׁין; דְּמֵי חַטָּאת - יוֹלִיךְ לְיַם הַמֶּלַח לֹא נֶהֱנִין**
23 **וְלֹא מוֹעֲלִין. דְּמֵי עוֹלָה - יָבִיאוּ עוֹלָה, וּמוֹעֲלִין בָּהֶן.**
24 **דְּמֵי שְׁלָמִים - יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד,**
25 **וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. שֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה - סְבָרָא הוּא:**
26 **שֶׁלְּאַחַר הַמִּיתָה מַאי טַעַם - דְּלָא חַזְיָא לְכַפָּרָה,**
27 **שֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה נַמִי - הָא לָא חַזְיָא לְכַפָּרָה. - וְתוּ**
28 **לֵיכָּא? וְהָאִיכָּא: וּשְׁאָר כָּל שַׁלְמֵי נָזִיר שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא**
29 **כְּמִצְוָתָן - כְּשֵׁרִים, וְלֹא עוֹלִין לְבַעֲלִים לְשׁוּם חוֹבָה,**
30 **וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם וְלֹא זְרוֹעַ!**
31 - **כְּמִצְוָתָן קָא חָשֵׁיב, שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן לָא קָא חָשֵׁיב. "הָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים יִפְּלוּ לִנְדָבָה".**

רש"י

רבא אמר אפילו תימא רבנן — והיכי דמי דמשעבד לה — כגון דאקנייה לה ניהליה. והא דאמרת כיון דאקנייה לה הויא דנפשה — הא לא [קשיא], דכי מקני לה — במלתא דצריכא לה כו', דאמר לה: אם תהא צריכה לשום כפרה — תהא בהמה שלך. וכיון דלא צריכא לה, דהפר לה בעלה — הויא שלו, ותצא ותרעה בעדר. **היא מנא לה** — הא בהמה? הא קיימא לן: מה שקנתה אשה קנה בעלה: **שקמצתה מעיסתה** — כגון דהשרה לה מזונות על ידי שליש. ותנן בפרק "אף על פי" (כתובות סד,ב) דלא יפחות לה בשבוע משני קבין חיטין. והלכה זו וקיפחה ממזונותיה על יד, עד שלקחה בהן בהמה זו. **איבעית אימא דאקני לה אחר** — דאי קימצתה מעיסתה אמרינן נמי: מה שקמצתה אשה קנה בעלה. **אמר ליה שמואל לאבוה בר איהי כו' שלה** — [הא דאמרן] במשנתנו דאין טעונים לחם. **גלח** — בתוך ימי נזירותו. **או שגילחוהו הקרובים** — בתוך ימי נזירותו. או שמיחה, אף על פי שלא נתגלח — בטלה נזירות. **ואם היו לו מעות סתומין יפלו לנדבה** — ויביאו מהן עולות לקיץ המזבח, דאין חוששין לדמי חטאת שבהן, כדלקמן, שהלכה היא בנזיר כך. **ואינן טעונין לחם** — שאין כאן נזיר, ואין אני יכול לקרות בו "על כפי הנזיר". **המפריש מעות לנזירותו** — והיו סתומין. **לא נהנין ולא מועלין בהן מפני שהן ראוין להביא בכולן שלמים** — דבכל מעה ומעה שלהן יכול להביא בהן שלמים, ובשלמים אמרינן (מעילה ו,ב) דליכא מעילה לפני זריקת דמים. **מעות מפורשין דמי עולה יביאו עולה** — והוא הדין דהוה ליה למיתני דדמי חטאת ילכו לים המלח. **שלאחר כפרה** — שאם הפריש בהמתו ואבדה, או מעות ואבדן, והפרישו אחרים תחתיהן ואחר כך נמצאו — חטאת או דמי חטאת יוליך לים המלח, והעולה תקרב עולה, והשלמים לשלמים, ונאכלים ליום אחד ואינן טעונין לחם. דסברא הוא כו'. **ותו ליכא** — אלא הני ארבעה אילים שלא יהו טעונין לחם? **והא איכא** — דתני לוי במתניתין, דאמר במסכת מנחות (מח,ב) ובתוספתא דנזיר (פרק רביעי). **ושאר כל שלמי נזיר** — לעיל איירי בשלמים. **ששחטן שלא כמצותן** — דמצותן להביא בן שתי שנים לשם שלמי נזיר. **כמצותן קתני** — דלא הוו אלא ארבעה.

אמר

והלא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנַן – אפילו אם תאמר שהמשנה שנויה לפי חכמים, ומדובר שהקנה לה בהמה מעדרו, לא קשה, משום שיש לומר **כִּי מַקְנֵי לָהּ נַמִּי בְּמִלְּתָא דְּצָרִיכָא לָהּ** – הבעל מקנה לה רק אם היא צריכה את הבהמה, אבל **בְּמִילְּתָא דְּלֵא צָרִיכָא לָהּ לֵא מַקְנֵי לָהּ** – אם אינה צריכה אותה אין דעתו להקנותה לה, וכיון שהפר לה נמצא שאינה צריכה להביא קרבנות, ולא הקנה לה הבעל את הבהמה, ולכן יוצאת לחולין:

שנינו במשנה: **אִם שֶׁלָּהּ הָיְתָה בְּהֶמְתָּהּ, הַחַטָּאת תָּמוּת וְהָעוֹלָה תִּקָּרֵב:** הגמרא מבררת: **הֵיא, מְנָא לָהּ** – מנין יש לה בהמה שהיא שלה ולא של בעלה, **דְּאָמְרַתְּ** – הלא הדין הוא **מַה שֶּׁקָּנָתָה אִשָּׁה קָנָה בַּעֲלָהּ.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא,** מדובר באופן **שֶׁקִּמַּצְתָּהּ מֵעִיסָתָהּ** – שקנתה את הבהמה ממעות שקיבלה מבעלה לצרכי מזון, שקימצה והמעיטה בקניית מזון ועל ידי כך נשארו בידה מעות לקניית בהמה. ובאופן זה הבהמה שייכת לה ולא לבעלה. אופן נוסף שלאשה יש ממון השייך לה, **אִיבְּעִית אֵימָא,** כגון **דְּאַקְנֵי לָהּ אַחֵר** – שאדם אחר נתן לה מעות במתנה, **וְאָמַר לָהּ,** הרי לך מעות אלו במתנה **עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלֵיךְ רְשׁוּת בָּהֶן.** שבאופן זה אין הבעל זוכה במעות:

שנינו במשנה: אם משלה היתה הבהמה, **הָעוֹלָה תִּקָּרֵב עוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים תִּקָּרֵב כּוּ'** שלמים ונאכלין ליום אחד ואינן טעונין לחם: הגמרא מביאה מקרים נוספים שהדין בהם כמו במשנה שמקריבים איל לשלמי נזיר ואין מביאים אתו לחמי נזיר: **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לַאֲבוּהָּ כַּר אִיהִי, לֵא תֵּיתִיב** – לא תשב, אלא תעמוד **עַל כַּרְעֵיךְ** – על רגליך, **עַד דְּאָמְרַתְּ לִי הָדָא מִילְּתָא** – עד שתאמר לי דבר זה, באלו אופנים מקריבים איל כשלמי נזיר בלא לחמי נזיר, בשונה מן האמור בפרשת נזיר. השיב לו אבוה: **וְאִלּוּ הֵן אַרְבָּעָה אֵילִים שֶׁאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם** – ארבעה ישנן, ואלו הן, **שֶׁלּוֹ, וְשֶׁלָּהּ,** שהם שני מקרים שתבאר הגמרא בסמוך, **וְשֶׁלְּאַחַר הַמִּיתָה** – נזיר שהפריש איל לשלמים, ומת הנזיר קודם שהקריבו, **וְשֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה** – נזיר שהפריש איל לשלמים, ואבד האיל, והביא איל אחר לשלמים והתכפר בו, ואחר כך נמצא האיל הראשון. בארבעה מקרים אלו מקריבים את האיל, אבל אין מביאים אתו לחמי נזיר.

הגמרא מבארת את המקרים ואת מקורם: **שֶׁלָּהּ, הָא דַּאֲמָרָן** – זהו המקרה השנוי במשנתינו, שהפרישה האשה בהמה משלה, ואחר כך הופרה נזירותה. שמקריבים את האיל בלא לחם.

שֶׁלּוֹ, דִּתְנַן (לקמן כח:), **הָאִישׁ מֵדִיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר** – האב יכול להדיר את בנו הקטן שיהיה נזיר, על ידי שיאמר 'יהא בני נזיר', או שיצוונו לקבל על עצמו נזירות. **וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת אֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר** – והאם אינה יכולה להדיר את בנה. ואף כשהאב מדיר את בנו, פעמים שהנזירות מתבטלת. כגון אם **גִּילַּח** הבן את שערו, ובזה גילה דעתו שאין רצונו להיות נזיר, **אוֹ שֶׁגִּילְּחוּהוּ קְרוֹבִים,** ובכך גילו שאין רצונם בנזירותו של הבן. וכן אם **מִיחָה** הבן ואמר שאין רצונו בנזירות, **אוֹ שֶׁמִּיחוּהוּ קְרוֹבִים** ואמרו שאין רצונם בנזירותו, בכל אופנים אלו הנזירות בטלה, ולפיכך, אם **הָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִין** – שהפריש לצורך קרבנות הנזירות, ולא פירש לאיזה קרבן יהיו המעות, **יִפְּלוּ** המעות **לִנְדָבָה** – יקריבו מהן עולות נדבה של ציבור. אבל אם היו לו **מָעוֹת מְפוֹרָשִׁין** – שפירש ואמר על קצתן שיהיו לחטאת וקצתן הפריש לעולה וקצתן לשלמים, דינן כמפורש במשנתינו לגבי אשה שהופרה נזירותה, **דְּמֵי חַטָּאת** צריך לאבדם **וְיֵלְכוּ לְיַם הַמֶּלַח, דְּמֵי עוֹלָה יָבִיאוּ** מהם קרבן **עוֹלָה** נדבה של ציבור, **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן** שהרי הם עומדים לקרבן, וכן **דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבִיאוּ** מהם קרבן **שְׁלָמִים** נדבה, **וְנֶאֱכָלִין** – מותר לאכלם רק **לְיוֹם אֶחָד** ולילה אחד, כדין שלמי נזיר [ולא כשלמים בעלמא שנאכלים לשני ימים ולילה אחד], כי אע"פ שהם קרבים לנדבה ולא לשלמי נזיר, מכל מקום כיון שהוקדשו לשם שלמי נזיר, צריך לנהוג בהם כל חומרי שלמי נזיר. **וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם** עם השלמים ככל נזיר. והטעם בזה, כי בלחמי נזיר נאמר (במדבר ו יט) 'וְנָתַן עַל כַּפֵּי הַנָּזִיר', וכאן הבן אינו נזיר ואי אפשר לתת את הלחם על כפיו. זו היתה כוונת אבוה בר איהי באמרו 'שלו'.

האופן השלישי שאמר אבוה: **שֶׁלְּאַחַר מִיתָה',** מְנָלָן – מנין אנו יודעים שאיל המובא לאחר מיתת הנזיר אינו טעון לחם. משיבה הגמרא: **דְּתַנְיָא, הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת** לצורך קרבנות **לִנְזִירוּתוֹ,** ולא פירש איזה מהן לחטאת, איזה לעולה, ואיזה לשלמים, **לֹא נֶהֱנִין** – אסור ליהנות מהם, **וְאוּלָם לֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן** – מי שעבר ונהנה מהן אין דינו כמועל ואינו מביא קרבן מעילה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהָבִיא בְּכוּלָּן שְׁלָמִים** – שהרי יכול לקנות בכל המעות שלמים, כגון אם ימצא בהמה גדולה ושמנה, ושאר הקרבנות יקנה ממעות אחרים, ובשלמים אין איסור מעילה קודם שנזרק הדם. ואם **מֵת** הנזיר, **וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים** – שהפריש לצורך קרבנות הנזירות, ולא פירש לאיזה קרבן, **יִפְּלוּ** כל המעות **לִנְדָבָה** – יקריבו מכל המעות עולות נדבה של ציבור. אבל אם היו **הַמָּעוֹת מְפוֹרָשִׁין** – שפירש ואמר אלו יהיו לחטאת ואלו לעולה ואלו לשלמים, דינן כדלהלן, **דְּמֵי חַטָּאת יוֹלִיךְ לְיַם הַמֶּלַח** – יאבדם, שכן חטאת שמתו בעליה דינה למות, ואי אפשר להקריבה, ולכן את דמי החטאת צריך לאבד. ועד שיוליכום לים המלח **לֹא נֶהֱנִין** – המעות אסורים בהנאה, **וְלֹא מוֹעֲלִין** בהם, שאין חיוב קרבן מעילה למי שעבר ונהנה מהן. **דְּמֵי עוֹלָה** – שהופרשו לעולה, **יָבִיאוּ** מהם עוֹלָה נדבה, **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן** שהרי הם עומדים להקרבה, וכן **דְּמֵי הַשְּׁלָמִים יָבִיאוּ** מהם שְׁלָמִים נדבה, **וְהַשלמים נֶאֱכָלִין** רק **לְיוֹם אֶחָד** ולילה אחד כדין שלמי נזיר, [ולא כשלמים בעלמא שנאכלים לשני ימים], מכיון שמתחילה הוקדשו לשם שלמי נזיר. **וְאוּלָם אֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם** שמביא כל נזיר עם השלמים. זהו האופן השלישי שאמר אבוה, שמקריבים שלמי נזירות בלא לחם.

האופן הרביעי: **שֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה'** – נזיר שהפריש איל לשלמים, ואבד, והביא איל אחר תחתיו, ואחר כך נמצא האיל הראשון, לא נתפרש בשום מקום מה דינו של האיל הראשון, אלא **סְבָרָא הוּא** שמקריבים אותו בלא לחמי נזיר. שהרי בשלמים **שֶׁלְּאַחַר הַמִּיתָה** של הנזיר, **מַאי טַעַם** שהם קרבים בלא לחם, משום **דְּלֵא חַזְיָא לְכַפָּרָה** – שהנזיר אינו ראוי לכפרה, שהרי מת, ולא מתקיים הדין של 'ונתן על כפי הנזיר', כמו כן שלמים **שֶׁלְּאַחַר כַּפָּרָה', נַמִּי הָא לֵא חַזְיָא לְכַפָּרָה** – אין הנזיר ראוי לכפרה, שהרי כבר התכפר בקרבן אחר, ולא מתקיים הדין של 'ונתן על כפי הנזיר'. זהו האופן הרביעי שאמר אבוה.

מקשה הגמרא: **וְתוּ לֵיכָּא** – וכי אין אופנים נוספים שמקריבים שלמי נזיר בלא לחם, **וְהָאִיכָּא** – והלא מצינו כן באופן דלהלן, ששנינו בברייתא (מנחות מח:), **וּשְׁאָר כָּל שַׁלְמֵי נָזִיר שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן** – שלא לשמן, כלומר לשם קרבן אחר, **כְּשֵׁרִים** לשלמי נדבה, **וְלֹא עוֹלִין לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה** – אינו יוצא בהם ידי חובת שלמי נזיר, וצריך להביא איל אחר, ושלמי נדבה אלו **נֶאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד** ולילה אחד כדין שלמי נזיר [ולא כשלמים בעלמא שנאכלים לשני ימים], ואף שאינם קרבים לשלמי נזיר אלא לנדבה, מכל מקום כיון שהוקדשו לשם שלמי נזיר, צריך לנהוג בהם כל חומרי שלמי נזיר. **וְאֵינָן טְעוּנִין, לֹא** הבאת **לֶחֶם,** כמבואר לעיל שכשלא מתקיים 'ונתן על כפי הנזיר' אין מביאים לחם, **וְלֹא זְרוֹעַ** – בישול הזרוע, שבשלמי נזיר צריך לבשל את הזרוע עם האיל ולהניפה על כפי הנזיר, ובשלמים אלו אין דין זה נוהג, משום שהנזירות אינה ניתרת בהם, אלא צריך להביא שלמים אחרים. וקשה, מדוע מנה אבוה בר איהי רק ארבעה אופנים של איל שלמים בלא לחמי נזיר, הלא מצאנו גם אופן זה. מתרצת הגמרא: שאכן יש אופנים נוספים, ואבוה בר איהי פירט רק את הארבעה הללו משום **שכְּמִצְוָתָן קָא חָשִׁיב** – שמנה רק אילים שנשחטו כמצותן, אבל אילים שנשחטו **שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן, לֹא קָא חָשִׁיב** – לא מנה:

שנינו במשנה שהובאה לעיל: **מֵת הַנָּזִיר וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים, יִפְּלוּ לִנְדָבָה:**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מקשה הגמרא: איך מותר להקריב מכל המעות עולת נדבה, **וַהֲלֹא דְּמֵי חַטָּאת מְעוֹרְבִין בָּהֶן** – הלא חלק מהמעות הופרשו עבור קרבן חטאת, שהרי הפריש את המעות כדי להביא בהם את כל הקרבנות, ומעות של חטאת אי אפשר להביאם בנדבה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה** למשה מסיני **הִיא בְּנָזִיר** שמעות שנוהגים בולד חטאת ובתמורתה], ואין צריך להקריבם, ובזה מתקיים הפסוק 'תשא ובאת' שהרי נשאם [–הביאם] לבית המקדש. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – כתוב בהמשך אותו פסוק **'וְעָשִׂיתָ עוֹלוֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם'**, ובא הפסוק **לוֹמַר לְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָה נָהוּג בִּתְמוּרָתָהּ** – אותם הדינים שיש בעולה יש גם בתמורתה, וגם את התמורה מקריבים לעולה, **וּכְדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בִּשְׁלָמִים נָהוּג בְּוַלְדֵיהֶם** – אותם הדינים שיש בשלמים יש גם בולדותיהם, וגם את הולדות מקריבים לשלמים, וכן תמורת שלמים תיקרב לשלמים.

ממשיכה הברייתא: **יָכוֹל** – אולי נלמד מפסוק זה **שאַף בְּוֹלַד חַטָּאת וּתְמוּרַת אָשָׁם** הדין **כֵּן**, וגם ולד של בהמת חטאת או תמורתה צריך להקריבם לחטאת, וכן גם תמורה של בהמת אשם צריך להקריבה לאשם. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – בפסוק האמור כתוב 'רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ', והמילה 'רק' באה למעט שרק בעולה ובשלמים הדין כן, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** – לא צריך ללמוד מהמילה 'רק' שלא מקריבים תמורת אשם, אלא מפסוק אחר לומדים זאת, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** – כתוב בפסוק (ויקרא ז ה) לגבי אשם **'אָשָׁם הוּא'**, ומהמילה 'הוא' לומדים **שבַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא** – שיקריבו לאשם רק אותו עצמו ולא בהמה אחרת שהיא תמורתו. ומבואר בברייתא שבין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא מותר בהמת חטאת מתה, והוא הדין למותר מעות חטאת שילכו לים המלח, ולכן לא יכול ריש לקיש ללמוד מהפסוק 'לכל נדריהם ולכל נדבותם' שמעות מפורשים ילכו לנדבה.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: **קָתָנֵי** – שנינו בברייתא שהובאה לעיל, אחרי שלמדנו מן הפסוק שצריכים להעלות ולדות ותמורות של שלמים ועולה לבית המקדש, **יָכוֹל יַעֲלֵם לְבֵית הַבְּחִירָה וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמְזוֹן בִּשְׁבִיל שֶׁיָּמוּתוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעָשִׂיתָ עוֹלוֹתֶיךָ'**, שאותם הדינים שיש בעולה ושלמים יש גם בולדותיהם ותמורתם, כמבואר לעיל בברייתא. ומקשה הגמרא: **אַמַּאי** – מדוע צריך ללמוד מפסוק שמקריבים ולדות ותמורות של שלמים ועולה ואין מונעים מהם מים ומזון כדי שימותו, **הָא וְלַד חַטָּאת הוּא דְּנִמְירִין בָּהּ מִיתָה** – הלא נאמרה הלכה למשה מסיני לגבי חמש חטאות שהם מתות, וביניהם גם ולד חטאת ותמורת חטאת, ולגבי ולדות ותמורות של שלמים ועולה לא נאמרה הלכה למשה מסיני שילכו למיתה, ולא צריך פסוק למעטם מזה.

מתרצת הגמרא: **אִי לָאו קְרָא** – אם לא היה פסוק מיוחד של 'ועשית עולותיך' ללמד שמקריבים ולדות ותמורות של שלמים ועולה, **הֲוָה אֲמִינָא** – היינו יכולים לומר שההלכה למשה מסיני שנאמרה בחטאת, לא באה ללמד את הדין עצמו שחטאות אלו מתות, אלא ללמד **שוְלַד חַטָּאת** – שאת החטאות המתות אפשר להמית **בְּכָל מָקוֹם**, ולאו דווקא בבית המקדש, **בִּשְׁבִיל שֶׁיָּמוּתוּ** – אולי צריך להעלותם לבית המקדש ולא להאביל אותם כדי שימותו שם [כמו שנוהגים בולד חטאת ובתמורתה],

מקשה הגמרא: איך מותר להקריב מכל המעות עולת נדבה, **וַהֲלֹא דְּמֵי חַטָּאת מְעוֹרְבִין בָּהֶן** – הלא חלק מהמעות הופרשו עבור קרבן חטאת, שהרי הפריש את המעות כדי להביא בהם את כל הקרבנות, ומעות של חטאת אי אפשר להביאם בנדבה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה** למשה מסיני **הִיא בְּנָזִיר** שמעות סתומים של נזירות יביאו מהם עולה, אף על פי שיש בהם גם מעות חטאת.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר תירוץ אחר, שלומדים זאת מהפסוק (ויקרא כב יח) 'אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַה' לְעֹלָה', ומפסוק זה אנו לומדים **שהַתּוֹרָה אָמְרָה שמוֹתַר נֶדֶר יֵהֵא לִנְדָבָה** – שמעות שנותרו מנדר ואי אפשר להביאם לצורך אותו הנדר יביאו בהם עולת נדבה, ומעות נזירות הם מותר נדר, שהרי קבלת נזירות היא נדר.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְפִי רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר הֲלָכָה** למשה מסיני **הִיא בְּנָזִיר** שמביאים ממעות סתומים עולת נדבה, **אַמְטוּ לְהָכִי** – משום כך הדין הוא **שסְתוּמִין אִין, מְפוֹרָשִׁין לֹא** – שרק אם המעות היו סתומים, שלא אמר איזה מהמעות יהיו לחטאת, איזה לעולה, ואיזה לשלמים, הולכות כל המעות לנדבה, אבל אם היו מפורשים, שאמר איזה מהמעות יהיו לכל אחד מהקרבנות, אינן הולכות לנדבה, וכמבואר במשנה, כיון שכך נמסרה ההלכה למשה מסיני שרק סתומים ילכו לנדבה. **אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ** שאמר שלומדים מהפסוק 'לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם' שמותר נדר יהא לנדבה, ולכן כל המעות ילכו לנדבה, קשה, **מַאי אִירְיָא סְתוּמִין** – מדוע הדין שכל המעות ילכו לנדבה הוא רק כשלא פירש איזה מעות הן עבור כל קרבן, הלא **אֲפִילּוּ מְפוֹרָשִׁין** – גם אם פירש איזה מעות הן עבור כל קרבן צריך להיות הדין שילכו המעות לנדבה, שהרי גם במקרה כזה נקראים המעות 'מותר נדר' אם מת הנזיר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, במעות מְפוֹרָשִׁין** – שאמר איזה מעות יהיו לכל אחד מהקרבנות, **לֹא מָצִית אָמְרַתְּ** – אינך יכול לומר את הדין שמותר נדר יהיה לנדבה, משום **שכְּבָר פְּסָקָהּ תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – כבר נפסק בזה הדין בברייתא שנשנתה בבית מדרשו של רבי ישמעאל, על מה שכתוב בתורה (דברים יב כו) 'רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. ופסוק זה אינו מדבר על עולה ושלמים עצמם, שהרי דינם מפורש כבר בויקרא (ו ב, ז יא–כא), אלא צריך לומר **שבְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים וּבִתְמוּרָתָם הַכָּתוּב מְדַבֵּר** – שהפסוק מדבר על ולד בהמת שלמים העומדת להיקרב, או על מי שהיתה לו בהמת שלמים או עולה ואמר על בהמה אחרת 'תהיה זו תמורת זו', שהדין הוא ששתי הבהמות קדושות, והבהמה השניה נקראת 'תמורת קדשים'. **וּמַה תַּקָּנָתָן** של אותם ולדות ותמורות של שלמים ועולה, ככתוב בהמשך הפסוק, **'תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'**, שדינם אינו שונה משאר קדשים וצריך להביאם לבית המקדש.

שואלת הברייתא: **יָכוֹל יַעֲלֵם לְבֵית הַבְּחִירָה, וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמְזוֹן**

פסק-דין הרמב"ם שעל-ידי "מצווה אחת", מעשה אחד, דיבור אחד או מחשבה אחת, "הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"

משיחת ליל ד' ט"ו בשבט ה'תנש"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

אמר רבי יוחנן הלכה היא בנזיר — כך, דהואיל וסתומין הן, אף על פי שמעורבין הן — יפלו לנדבה. **מותר נדר יהא לנדבה** — והכא נמי, כיון דהני מעות לא צריכי, שכבר מת — הוו להו מותר, ויפלו לנדבה, ואין חוששין לדמי חטאת שבהן. **אמטו להכי סתומין** — תנן דיפלו לנדבה, דאין הלכה בידינו אלא מסתומין. **אלא** לריש לקיש — דמפיק ליה מן קרא, מאי איריא סתומין? אפילו מפורשין, כיון דמת — הוה ליה מותר, ואמאי תני: דמי חטאת ילכו לים המלח? **כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל** — דלמיתה אזלא. רק קדשיך אשר יהיו לך וגו' — מי הן אותן קדשים שהן עכשיו, ועתידים להעמיד אחרים תחתיהם, שריבה הכתוב "אשר יהיו לך" — הוי אומר ולדי קדשים ותמורתן, ומה הן תקנתן — כמו שנאמר לאחריו. **תשא ובאת אל המקום** — שלא שינה בהן הכתוב משאר קדשים — שעולים אל המקום, כדכתיב בפרשת ויקרא "אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד", וכך כתוב בזבחי שלמים. **יכול יעלם לבית הבחירה וימנע מהם מים ומזון** — שיכניסם לכיפה בשביל שימותו — תלמוד לומר לאחריו "ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל", לומר לך: כשם שאתה נוהג בעולה — נהוג בתמורתה, כדרך שנוהג בשלמים — נהוג בולדותיהם. ולדותיהן לגבי עולה לא חשיב, דאין עולה באה אלא זכר. אבל שלמים — "אם זכר אם נקבה" כתיב. וכן נמי באשם ליכא ולד, דאינו בא אלא זכר. **תלמוד לומר רק** — שאין הכתוב מדבר אלא בתמורת עולה ולדות שלמים, ולא בולד חטאת ותמורת אשם. "ודם זבחיך ישפך" דכתיב בקרא — היינו שלמים. **רבי עקיבא אומר אינו צריך** — למעט אשם, שהרי הוא אומר "אשם הוא" בהווייתו. ולקמן מפרש מאי קאמר. **קתני יכול יעלם** — כמו: אמר מר יכול יעלם — תלמוד לומר "ועשית עולותיך הבשר והדם". טעמא דכתב רחמנא "ועשית עולותיך" — משום הכי לא יומתו ולדי שלמים ותמורת עולה, הא אי לא כתב קרא — אזלי למיתה. **אמאי הא גבי ולדות חטאת הוא דנמרי מיתה** — בלבד, במסכת תמורה (כא,ב), ולא גבי שאר ולדות קדשים ותמורותיהם. **אי לאו קרא** — "ועשית עולותיך" — הוה אמינא: ולדי חטאת מתים בכל מקום שהן.

תוספות

ארצה אעשה מכולן חטאת, או מכולן שלמים, ד"לנזירות" — משמע שפיר למקצת נזירותו. אבל היכא דמת והיו לו מעות סתומין דיפלו לנדבה, דאיירי בהפריש מעות ואמר "מעות הללו לקרבנות נזירותי" — לא יוכל להביא בכולן קרבן אחד, דהא "קרבנות" קאמר. הילכך, יש במעות הללו דמי חטאת. לכך פריך: איך יהא בכולן נדבה? והלא דמי חטאת מעורבין בהן. ובזה מתיישב לשון מתניתין דמועלה (דף יא,א): המפריש [מעות] לנזירות — אין מועלין בהן, מפני שראויין לבא בכולן שלמים, [ומיירי מתני']. ובתר הכי תני: מת והיו לו מעות סתומין. והא בסתומין איירינן, והכי איבעי ליה למימר: מת יפלו לנדבה! אלא הכא [קא מיירי] דאמר דוקא "לנזירותי", דאז יכול להביא בכולן אחד מקרבנותיו, דמשמע אכל קרבנותיו קאמר. ולכך קתני בסיפא: מת והיו לו מעות סתומין, ואפילו נמי אמר "אלו לקרבנות נזירותי" — כולן יפלו לנדבה. וכן מוכח מההוא (דלרבא) [דלקמן] (כב,ב): "אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי" ומת — דמי חטאת ילכו לים המלח, והשאר יביא בחציו עולה ובחציו שלמים. ומשמע משום דאמר "השאר לשאר נזירות", דחשבינן ליה כאומר "לקרבנות נזירותי", אבל אמר "והשאר לנזירותי", ולא "לשאר" — מכולן יעשה מהם עולה, או שלמים מכולן, כך פירש רבינו יצחק: הגה"ה.

הלכה היא בנזיר — הלכה למשה מסיני הוא [דסתומין] יפלו לנדבה, אף על פי שדמי חטאת מעורבין בהן. ואדרבה, לקמן מוכחא כשדמי חטאת דוקא מעורב בהן [אז] (נדר) נתקבלה הלכה שיפלו לנדבה. אבל אם דמי עולה ושלמים לבד מעורבין יחד — לא נאמר בהן שיפלו לנדבה, אלא יביא חציין עולה וחציין שלמים. **רבי** שמעון בן לקיש אומר לכל נדריהם ולכל נדבותם התורה אמרה מותר נדר יהיה לנדבה — וכל קרבנות נזיר — בנדר הם באין, על ידי שנדר בנדור, ואפילו החטאת. וסברא הוא לאוקומי במותר כי האי, דבשאר מותר לא משכחת לה, דאם הפריש [מעות] לעולה ונתותרו, שהוזלו הבהמות — יכול להקריב מהם עולה, וכן שלמים כמו שהפריש מתחילה. וסברא להעמידם במותר סתום כי האי, חטאת עולה ושלמים מעורבין יחד.

בשלמא לרבי יוחנן דאמר הלכה היא בנזיר אמטו להכי סתומין אין מפורשין לא — שכן נשנית הלכה למשה מסיני. אלא לרבי שמעון בן לקיש אפילו מפורשין, דנימא: מקרא מלא דבר הכתוב, ואמאי תני במתניתין: מפורשין לא?

1 וַהֲלֹא דְּמֵי חַטָּאת מְעוֹרָבִין בָּהֶן! - אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
2 הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "לְכָל נְדָרֵיהֶם
3 וּלְכָל נִדְבוֹתָם", הַתּוֹרָה אָמְרָה: מוֹתַר נֶדֶר יְהֵא
4 לִנְדָבָה. בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר: הֲלָכָה הִיא
5 בְּנָזִיר - אַמְטוּ לְהָכִי, סְתוּמִין - אִין, מְפוֹרָשִׁין - לָא.
6 אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ, "לְכָל נְדָרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם" -
7 מַאי אִירְיָא סְתוּמִין? אֲפִילּוּ מְפוֹרָשִׁין! - אֲמַר רָבָא:
8 מְפוֹרָשִׁין לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, כְּבָר פְּסַקָּה תַּנָּא דְּבֵי
9 רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ" -
10 בְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים וּבִתְמוּרָתָם הַכָּתוּב מְדַבֵּר; מַה תַּקָּנָתָן -
11 "תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'". יָכוֹל יַעֲלֵם
12 לְבֵית הַבְּחִירָה וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמָזוֹן כִּשְׁבִיל שֶׁיָּמוּתוּ
13 - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם", לוֹמַר
14 לְךָ: כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָה - נְהוֹג בִּתְמוּרָתָהּ,
15 כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בִּשְׁלָמִים - נְהוֹג בְּוֹלְדֵיהֶם. יָכוֹל
16 אַף וְלַד חַטָּאת וּתְמוּרַת אָשָׁם כֵּן - תַּלְמוּד לוֹמַר
17 "רַק", דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ
18 צָרִיךְ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "אָשָׁם הוּא" - בַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא.
19 קָתָנֵי: יָכוֹל יַעֲלֵם לְבֵית הַבְּחִירָה וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם
20 וּמָזוֹן כִּשְׁבִיל שֶׁיָּמוּתוּ - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ".
21 אַמַּאי? הָא וְלַד חַטָּאת הוּא דִּגְמִירִין בָּהּ מִיתָה! -
22 אִי לָאו קְרָא הֲוָה אָמִינָא: וְלַד חַטָּאת בְּכָל מָקוֹם,

וולדי

אבל

מפורשין לא מצית אמרת — דיפלו לנדבה, דכבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל דולד חטאת מתה, ולא לנדבה. והכי נמי בתורה שלה דלאיבוד אזיל, ולא לנדבה. דהכל נקרא מותר חטאת, בין ולד חטאת בין תמורת חטאת, כי הכא דמפריש מפורשין והיפר לה בעלה, או דהיא דתנן במסכת מעילה (יא,א) היכא דהפריש מעות לנזירותו ומת, והיו לו מעות מפורשין, כל אלה שאינן חטאת עצמן — שם מותרות עליהם. והוא הדין דמצי למימר דדהלכה גמירי לה חטאת מתה, אלא ניחא ליה לאתויי תנא דבי רבי ישמעאל, [ודתנא] חטאת — מתה, עולה ושלמים — יקריבו שלמים כל אחד כדיניה, כמו במשנתינו, דקאמר: עולה תיקרב עולה. **רק** קדשיך אשר יהיו לך — בתמורה בריש פרק "אלו קדשים" דרישׁ: "רק קדשיך" — אלו התמורות, "אשר יהיו לך" — אלו הוולדות. דלעולה ושלמים גופייהו לא איצטריך, שהרי כבר מפורש בויקרא "זאת תורת עולה ותורת שלמים". **ומאי** תקנתן תשא ובאת בירושלים יכול יעלם לבית הבחירה וימנע מהם מים ומזון כדי שימותו — כלומר, יכניסם בדרך שערשין בולד חטאת ובתמורת חטאת, דאזלו למיתה. **תלמוד** לומר ועשית עולותיך הבשר והדם — סיפא דהאי קרא "דם זבחיך ישפך והבשר תאכל" — והיינו שלמים, וסמיך ליה האי קרא "רק קדשיך", לומר לך: כדרך שאתה נהג בעולה, כלומר שקריבין למזבח — נהוג בתמורתן, וכדרך שאתה נוהג בשלמים, דסיפיה דקרא איירי בשלמים, דכתיב "והבשר תאכל" — נהוג בולדה. ונקט תמורה לגבי עולה, דזכר לא שייך ביה ולד, וגבי שלמים דנקבה נקט ולד. **יכול** אף ולד חטאת ותמורת אשם וכו' — גבי חטאת נקט ולד, שהיא באה נקבה, וגבי אשם תמורה, שהוא בא זכר. והכי קאמר: יכול אף בולד חטאת תנהוג בו דין חטאת, ובתמורת אשם דין אשם, כלומר שיקרב לשם חטאת ולשם אשם — תלמוד לומר "רק" — למעוטי ולד חטאת ותמורת אשם, דאכין ורקין מיעוטין. **רבי** עקיבא אומר [אינו צריך]. דאינו מביא לאשם אלא אשם עצמו. **קתני** יכול יעלם — כמו: אמר מר. **ואמאי** הא גבי ולד חטאת הוא דגמירי מיתה — דהילכתא גמירי לה דחמש חטאות מתות, ואלו הן: [ולד] חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, ושנתכפרו בעליה באחר, ושעברה שנתה. והואיל ולא איירי בשלמים ועולה — מהיכא תיתי שימותו? **אי** לאו קרא הוה אמינא ולד חטאת בכל מקום — שירצה בגבולין, שימותו. אבל מעולה ומשלמים — יביאם לבית הבחירה. [שייך לעמוד ב] **קתני** יכול אף ולד חטאת ותמורת אשם כן תלמוד לומר רק הא למה לי קרא [דלא] יקריבו כו' לאשם הוא דאתא — לומר שאינו קרב אשם, דאי לאו קרא — הוה אמינא תנהוג בתמורת אשם [כדין תמורת עולה. ופריך: הא נמי הילכתא] דכל שבחטאת מתה באשם רועה. לפירוש רבינו תם, דפירש כל שבחטאת מתה באשם עולה, פריך הכי: דמשמע [דאי לאו קרא הוה אמינא דדין תמורת אשם] כדין שנוהג בתמורת עולה דין עולה. וליתא, דהלכה דתמורת אשם לא קריבה אשם, אלא עולה! ומשני: דודאי לחטאת נמי צריך קרא, לומר [שאם קרב] חטאת ואשם — קאי עלה בעשה. דהכי משמע קרא: תמורת עולה וולד [שלמים] יקרב כל אחד במינו, האי לשם עולה והאי לשם שלמים, כדכתיב "תשא ובאת ועשית עולותיך הבשר", [הא] ולד חטאת ותמורת אשם — לא תשא ותקריב לשם חטאת ותמורת אשם לשם עולה. אלא ולד חטאת מתה מהילכתא, ותמורת אשם מהילכתא קריב לשם עולה, לפירוש רבינו תם דבסמוך, לאו הבא מכלל עשה עשה. דאי מהילכתא — הוה אמינא הילכתא שלא יקריב חטאת ואשם, דאי מקריב ליה — לא מיחייב, קא משמע לן קרא. ואי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ואי מקרא הוה אמינא לא יקריבה חטאת ואשם, אבל יקריבה עולה ושלמים אם ירצה, קא משמע לן הילכתא: חטאת מתה, ותמורת אשם קריבה עולה דוקא. **רבי** עקיבא אומר אין צריך הרי הוא אומר אשם הוא הוא קרב ואין תמורתו קריבה הא למה לי קרא — ואם תאמר: לישני ליה דאיצטריך קרא למיקם עליה בעשה, כדשיו לעיל לרבי ישמעאל! ויש לומר: ד"הוא" לא משמע עשה [כל כך] כמו "רק" דהוי מיעוטא. ואם תאמר: ומאי קאמר רבי עקיבא לרבי ישמעאל אינו צריך? הא איצטריך שפיר קרא דרבי ישמעאל לעשה, דלא משמע מ"הוא" וצריך לומר: דרבי עקיבא מיטעא קטעי במילתיה דרבי ישמעאל, דסלקא דעתיה דלית ליה לרבי ישמעאל הילכתא דחמש חטאות, ולא מייתי רבי ישמעאל קרא ד"רק" ללמד אעשה, אלא אמיעוטא, שאינו קרב. ומשום הכי [אמר]: אינו צריך הרי הוא [אומר וכו'], דמשמע שפיר מיעוטא דאינו קרב. ואם תאמר: ואכתי, מאי קאמר ליה רבי עקיבא אינו צריך? [הא] רבי עקיבא גופיה לא דריש "הוא" להאי דרשא, אלא לכדרב הונא אמר רב סבירא ליה — אם כן גם לרבי ישמעאל איצטריך ליה לכדרב הונא, ומאי קאמר ליה רבי עקיבא דאינו צריך "רק"? הא צריך וצריך, כיון ד"הוא" אתא לדרשא אחרינא, כדרב הונא! ויש לומר: דלמאי דפרישית אתי שפיר, דרבי עקיבא טעה בדברי רבי ישמעאל, וסבר דלית ליה הילכתא דחמש חטאות, ולא אייתי קרא ד"רק" אלא למעוטי מהקרבה, ולהכי קאמר: ולדידך דלית לך ההלכה, ומצרכת "רק" לומר דלא קרב — אינו צריך "רק", דשפיר מצי למידרש מ"הוא" באשם גופיה. בשלמא לדידי דאית לי הילכתא בחמש חטאות מתות, ובאשם לא צריכא לי קרא ד"הוא" למעוטי אשם מהקרבה, דנפקא ליה מהילכתא דלא קרב אשם, ודרשינן "הוא" לכדרב הונא, וכי אתא קרא ד"רק" — לעשה. אלא לדידך דלית לך הילכתא, אלא דרשא מקרא ד"רק" לאיסור הקרבה — אינו צריך ל"רק", דטוב שתדרוש משפט תמורת אשם מ"הוא" הכתוב באשם גופיה, יותר משתדרוש לכדרב הונא. **וכי** אתא קרא לאשם שניתק לרעייה דקיימא לן: חטאת שמתו בעלייה, נתכפרו בעליה, עברה שנתה — תמות. וכל שבחטאת מתה — באשם רועה. והיינו ניתק לרעייה — שנמסר לרועה. כגון אשם [שנאבד] ונתכפרו בעליו באחר, ואחרי כן נמצא — רועה, דאיצטריך שירעה עד שיסתאב, ויביא בדמיו עולה. [וקאמר] רב הונא דאם אחר שנתקו ונתנו למרעה הבהמות, לקחו ושחטו [סתם] — כשר, והוי עולה. כיון שלבסוף דמיו היו נופלין לעולה. **ניתק** אין לא ניתק לא דאמר קרא הוא בהוייתו יהא — והוייתו אשם, ופסול. פירוש: מ"הוא" משמע, מדלא קאי להכי, אתא "הוא" לאשמועינן דבעי ניתוק. וקשה להאי גירסא: דלמה לי קרא ד"הוא"? הא הילכתא הוא דכל שבחטאת מתה, דהיינו נתכפרו בעליה — באשם רועה, אלמא דבעי ניתוק! ותו, דבפרק קמא דשבועות (יב,א) קאמר: אי הכי כי לא ניתק נמי! ומשני: גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה. אלמא דניתוק לא הוי אלא מדרבנן בעלמא, והכא מפיק ליה מקרא ד"הוא"! ואהתם נמי קשה: והא הלכה היא דבעי ניתוק! ופירש רבינו תם, [דהילכתא] נישנית: [כל שבחטאת מתה] —באשם עולה, בלא שום ניתוק. והא דקאמר התלמוד: באשם רועה — משום דגזרו רבנן דבעי [רעייה], משום גזירה דלאחר כפרה אטו לפני כפרה. והכא אומר רבינו תם דלא גרסינן ניתק "אין לא ניתק לא", דודאי לא מקרא הוא דבעי ניתוק, אלא רבנן גזרו דבעי ניתוק לרעייה, כדמוכח בפרק קמא דשבועות (שם), דקאמר: גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה. ובפסחים פרק "אלו דברים" (עג,ב) איכא למאן דאמר דרב הונא בעי עקירה.

ותני במילתיה דרב הונא: שחטו לשם עולה כשר. וגרסינן: מאי טעמא, ולדידיה הכי פירושו: מאי טעמא בעי עקירה, שצריך שישחטנו לשם עולה בפירוש? והלא סוף סוף עומד דמיו לעולה כשיסתאב! אמר קרא "הוא" — בהוייתו יהא, דהוויית אשם עד שיעקרנו בפירוש לשם עולה. הא מהלכתא הוא הדין בלא עקירה נמי כשר לעולהואיכא למאן דאמר התם בפסחים דרב הונא לא בעי עקירה, ותנא במילתיה דרב הונא: שחטו סתם — כשר לעולה, ולדידיה נמי גרסינן: מאי טעמא, והכי פירושא: מאי טעמא לא בעי עקירה, הואיל והיה שם אשם עליו? דאי משום הילכתא דנישנית [דקרב] עולה — אימא דווקא על ידי עקירה! ומשני: (הוא) דאמר קרא "הוא" — בהוייתו יהא [שיהא לאחר כפרה עומד לעולה (והיה) אף לפני עקירה]. כמו שעתיד להיות כשיסתאב — היינו עולה — יהיה בלא שום עקירה. בין למר בין למר ניתוק לרעייה לא בעי אלא מדרבנן בעלמא, כדפרשינן. **אמר** מר הלכה היא בנזיר — פירוש: דסתומים יפלו לנדבה. ותו ליכא? והתניא: ושאר חייבי קינין שבתורה, כגון מצורע שמביא לטהרתו חטאת העוף ועולת העוף, אם דל הוא והפריש מעות לקינו בעודו דל, והעשיר, [רצה] בכולן להביא חטאת בהמה — יביא, והעולה יביא מביתו! וה"ג: וצריך לומר שבשעה שהפריש המעות תחילה אמר "הרי אלו לצרעתו", והיה בידו להביא בכולן פרידה אחת של חטאת אם של עולה, ולכן כשהעשיר יביא בהן בכולן נמי אותו חטאת בהמה או עולת בהמה, כדפירשתי לעיל. אבל אמר "לקרבנות צרעתו" בשעת הפרשה מיד חל מקצת דמיו לחטאת ומקצת לעולה, ולכשיעשיר לא יוכל להביא מכולן חטאת בהמה או עולת בהמה. דלא אמרינן מפני שראוי להביא בכולן שלמים אלא היכא דאמר "לנזירותו", אבל אמר "אלו לקרבנות נזירות" — אין בידו להביא בכולן שלמים. ובפרק "טרף בקלפי" (יומא מא,א): מוסיף ומביא חובתו מדמי חטאתו ואין מוסיף עולתו, משמע דאין יכול להביא מכולן חטאת — מיירי דאמר ["לקרבנות] צרעתו", אי נמי: שהפריש מקצת לחטאת ומקצת לעולה. עד כאן הגה"ה.

מת

רש"י

1 וּוְלָדֵי קָדָשִׁים בְּבֵית הַבְּחִירָה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא.
2 קָתָנֵי: יָכוֹל אַף וְלַד חַטָּאת וּתְמוּרַת אָשָׁם כֵּן - תַּלְמוּד
3 לוֹמַר "רַק". לָמָּה לִי קְרָא? הֵילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ: וְלַד
4 חַטָּאת לְמִיתָה אָזֵיל! - הָכִי נַמִּי, וּקְרָא לְאָשָׁם הוּא
5 דְּאָתָא. - אָשָׁם נַמִּי הֵילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ: כָּל שֶׁאֵילּוּ
6 בְּחַטָּאת מֵתָה - בְּאָשָׁם רוֹעֶה! אֶלָּא, אִי מֵהֵילְכְתָא -
7 הָוֶה אָמִינָא: הֵילְכְתָא, וְאִי אַקְרִיבֵיהּ - לָא לִיחַיֵּב עָלֵיהּ
8 וְלָא כְּלוּם, קָא מַשְׁמַע לָן קְרָא דְּאִי מַקְרִיב לֵיהּ - קָאֵים
9 עָלֵיהּ בַּעֲשֵׂה. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא
10 אוֹמֵר "אָשָׁם הוּא" - בַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא". לָמָּה לִי קְרָא?
11 גְּמִירָא גְּמִירִין לָהּ: כָּל שֶׁבְּחַטָּאת מֵתָה - בְּאָשָׁם רוֹעֶה!
12 - הָכִי נַמִּי, וְכִי אֲתָא קְרָא - לְדָרַב. דְּאָמַר רַב הוּנָא
13 אָמַר רַב: אָשָׁם שֶׁנִּיתַּק לִרְעִיָּיה, וּשְׁחָטוֹ לְשֵׁם עוֹלָה -
14 כָּשֵׁר. טַעֲמָא - דְּנִיתַּק, הָא לָא נִיתַּק - לָא, דְּאָמַר קְרָא:
15 "הוּא" - בַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא. אָמַר מָר: הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר.
16 וְתוּ לֵיכָּא? וְהָתַנְיָא: וּשְׁאָר חַיָּבֵי קִינִּין שֶׁבַּתּוֹרָה

שהפרישו

אבל וולדי קדשים — יעלו לבית הבחירה וימותו, כדכתיב "תשא ובאת". **קא משמע לן** — "ועשית עולותיך" — דשרו להו לעולה ושלמים. **אלא אי מהלכתא** — ולא קא משמע לן מקרא, הוה אמינא: הילכתא דלמיתה אזלה ולד חטאת ואשם רועה, אבל אי אקריביה — לא ליחייב עלה. **קא משמע לן קרא** — דכתיב "רק", ואין "רק" אלא למעט, דהני הוא דמפרש בהו קרא "ועשית עולותיך" — מקריב אתה ולדותיהן ותמורותיהם, אבל ולד חטאת ותמורת אשם — אי מקריב להו קאי עלייהו בעשה, דלאו הבא מכלל עשה — עשה. **אשם שניתק לרעייה** — כגון תמורת אשם, או שעברה שנתו, או שנתכפרו בעליו, או שמתו. וניתק לרעייה — שיצא וירעה עד שיסתאב, וימכר ויפלו דמיו לנדבה, שהקדיש ושחטו לשם עולה. **כשר** — הואיל וסופו לכשיפול בו מום הוא נמכר ומביאין בדמיו עולת נדבה. וקא משמע לן: טעמא — דניתק, הא לא ניתק, אף שלא שחטו לשם עולה, אלא ששחטו סתם — אינו כשר. **דאמר קרא הוא בהוייתו יהא** — דכל זמן שלא ניתק תורת אשם מעליו — פסול. ענין אחר: אשם שניתק — כגון שהפרישו ואבד והפריש אחר תחתיו, ואחר כך נמצא, ובא גזבר ואמר: ינתק זה לרעייה, ועבר ושחטו לשם עולה — כשר לזרוק דמו לשם עולה ולעשותו כליל בעולה אפילו לכתחילה, משום דזה זכר וקדשי קדשים וזה זכר וקדשי קדשים, דבאשם ועולה ליבא נקבה. אבל שאר קדשי קדשים ששחטן לשם עולה — אסור לזרוק דמן לשם עולה, ואינן כליל בעולה, דכשרין הן כי שחטן לשם עולה אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, אבל אין יוצאין מתורתן הראשונה, אלא בחזקתן קיימו. טעמא דניתק הא לא ניתק — לא שרי לזרוק דמו ולעשותו כליל בעולה, דאמר קרא "הוא" — בהוייתו יהא. אבל גבי שאר זבחים, דלעולם אסור לעשותן עולה, שאף על פי ששחטן לשם עולה — אסור לשנות ולזרוק דמן לשם עולה, כדאמר במסכת זבחים (ב,א): כל הני לישני [וליזול] — היילכך לא איצטריך למיכתב "הוא" בהוייתו יהא. ענין אחר: ניתק ושחטו לשם עולה כשר לזרוק דמו לשם עולה, אבל לא ניתק — פסול, משום דלשם אשם לא מצי זריק ליה, שהרי נתכפרו בעליו, ולשם עולה לא — דאמר קרא "הוא" — בהוייתו יהא. דכשם שקודם שנתכפרו, אם שחטו לשם עולה — אינו אלא לשם אשם, הכי נמי כי נתכפרו, הואיל ולא ניתק — אבתי הוי בחזקת אשם ואינו זורק לשם עולה. ולשם אשם נמי לא, דהא נתכפרו, אלא הדם ישפך והבשר ישרף. אבל שאר קדשים, כגון פסח שזקוק לרעייה, אפילו לא ניתק מפסח לשם שלמים — כשר לזרוק דמו לשם שלמים ולהקטירו לשם שלמים. ואי קשיא: לרבי עקיבא נמי איכא למימר "אי מהילכתא הוה אמינא" כו', דנימא נמי אשם הוא קרב ואין תמורתו קריבה, ולאו הבא מכלל עשה עשה! לרבי עקיבא ליכא למימר הכי, דבשלמא לתנא קמא דקא יליף מ"ועשית עולותיך" דהא כתיב עשה בקרא "ועשית" — להכי איכא למשמע דקאי עליה בעשה, אבל לרבי עקיבא ליכא למימר הכי, דהא לא כתיב עשה בקרא, ולא כתיב "הוא קרב" בקרא אלא "הוא" לחודא. **אמר מר הלכה היא בנזיר** — דאף על פי שדמי חטאת מעורבים בהן — יפלו לנדבה. **ותו ליכא** — אלא בנזיר? והאיכא הא דתניא. **ושאר חייבי קינין שבתורה** — שהן בעולה ויורד.

שהפרישו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּוְלָדֵי קָדָשִׁים בְּבֵית הַבְּחִירָה – אבל ולדות ותמורות של שלמים ועולה שלא נאמרה בהם הלכה למשה מסיני, צריך להמית דווקא בבית המקדש וכמו שכתוב 'תשא ובאת אל המקום', **קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא** – הפסוק 'ועשית עולותיך' מלמד שצריכים להקריב ולדות ותמורות של שלמים ועולה, והם אינם הולכים למיתה.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי הברייתא: **קָתָנֵי** – שנינו בברייתא (לעיל ע"א), אחרי שלמדנו מן הפסוק שצריכים להקריב ולדות ותמורות של שלמים ועולה, **יָכוֹל אַף וְלַד חַטָּאת וּתְמוּרַת אָשָׁם כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ', והתורה ממעטת שרק בעולה ושלמים הדין כן, אבל ולדות ותמורות של חטאת הולכים למיתה ושל אשם לרעייה. ומקשה הגמרא: **לָמָּה לִי קְרָא** – מדוע צריכה הברייתא ללמוד דין זה מהפסוק, הלא **הֵילְכְתָא גְּמִירֵי לָהּ** – כבר למדנו הלכה למשה מסיני **שׁוֹלַד חַטָּאת לְמִיתָה אָזִיל** – הולך למיתה. מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן הדין שולד חטאת הולך למיתה נלמד מהלכה למשה מסיני, **וּקְרָא לְאָשָׁם הוּא דְּאָתָא** – והפסוק 'רק' בא ללמד לגבי תמורת אשם, שעל זה אין הלכה למשה מסיני שאינה קריבה לאשם.

מקשה הגמרא, **אָשָׁם נַמִּי הֵילְכְתָא גְּמִירֵי לָהּ** – הלא גם לגבי אשם יש הלכה למשה מסיני, **שכָּל שֶׁאִילּוּ בְּחַטָּאת מֵתָה בְּאָשָׁם רוֹעֶה** – כל מקרה שבחטאת הדין שהבהמה תמות, הדין באשם הוא שהבהמה תרעה עד שיפול בה מום, וימכרו אותה ויביאו בדמים עולת נדבה. ואם כן גם באשם כבר נאמר הדין שלא מקריבים את התמורה לאשם, ומדוע צריך ללמוד זאת מתיבת 'רק'.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אִי מֵהֵילְכְתָא** – לולא המיעוט מהפסוק, אם היינו לומדים את הדין שולד ותמורת חטאת ואשם אינם קרבים רק מהלכה למשה מסיני, **הֲוָה אֲמִינָא הֵילְכְתָא, וְאִי אַקְרִיבֵיהּ לֹא לִיחַיֵּיב עֲלֵיהּ וְלֹא כְּלוּם** – יכול הייתי לומר שאמנם יש הלכה דלכתחילה לא תיקרב הבהמה, אבל בדיעבד אם עבר והקריב את הבהמה לחטאת או לאשם לא יתחייב על קרבן זה כלום, **קָא מַשְׁמַע לָן קְרָא** – בא הפסוק ללמדנו **דְּאִי מַקְרִיב לֵיהּ קָאֵים עֲלֵיהּ כַּעֲשֵׂה** – שאם הקריב אותם, עבר באיסור עשה, שנאמר 'רק קדשיך', ומלמד שרק ולד ותמורת עולה ושלמים צריך להקריב ולא ולד ותמורת חטאת ואשם. ואם היינו לומדים רק מהפסוק, ולא היתה הלכה למשה מסיני, היינו אומרים שאסור להקריב ולד ותמורת חטאת ואשם רק לחטאת ואשם, אבל מותר להקריבם לעולה או לשלמים, ובאה ההלכה למשה מסיני ללמדנו שהחטאת תמות והאשם ירעה:

עוד שנינו בברייתא (לעיל ע"א): **רַבִּי עֲקִיבָא** חולק על רבי ישמעאל שלמד מהמיעוט 'רק' שולד ותמורת חטאת ואשם אינם קרבים, **וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ** ללמוד זאת מהמילה 'רק', **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** – כתוב בפסוק לגבי אשם **'אָשָׁם הוּא'**, ומהמילה 'הוא' לומדים **שֶׁבַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא** – שיקריבו לאשם רק אותו עצמו ולא את תמורתו.

מקשה הגמרא על דברי רבי עקיבא: **לָמָּה לִי קְרָא** – מדוע צריך רבי עקיבא ללמוד שמותר אשם אינו קרב מהפסוק 'אשם הוא', הלא **גְּמָרָא גְּמִירִין לָהּ** – למדנו הלכה למשה מסיני **שכָּל שֶׁבְּחַטָּאת מֵתָה בְּאָשָׁם רוֹעֶה**, כמבואר לעיל. מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן את עצם הדין שאין מקריבים תמורת אשם אנו יודעים מהלכה למשה מסיני, **וְכִי אָתָא קְרָא** – והפסוק שהביא רבי עקיבא 'אשם הוא' בא ללמד **לְדָרַב** – את דינו של רב, **דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אָשָׁם שֶׁנִּיתַּק לִרְעִיָּיה** – אשם שדינו לרעות עד שיפול בו מום, כגון אשם שאבד והתכפרו בעליו בקרבן אחר ואחר כך נמצא, ונמסר לרועה כדי לרעותו עד שיפול בו מום ויביאו בדמיו עולה, וְקודם שנפל בו מום **שְׁחָטוֹ לְשֵׁם** קרבן **עוֹלָה, כָּשֵׁר**, כיון שדמיו היו אמורים ליפול לעולה אחרי שיפול בו מום.

ומדייקת הגמרא: **מַעְמָא דְּנִיתַּק** – הטעם שאם שחטו לעולה כשר הוא מפני שנמסר לרועה, **הָא לֹא נִיתַּק** – אבל אם עדיין לא נמסר לרועה ושחטו לשם עולה, **לֹא** נאמר הדין של רב שכשר לעולה. ודין זה שאם הקריבו את האשם לעולה קודם שנמסר לרועה פסול, למד רבי עקיבא **מִדְּאָמַר קְרָא** – מלשון הפסוק 'אשם הוא', שמשמע **בַּהֲוָיָיתוֹ יְהֵא** – שקרבן אשם ישאר קרבן אשם ולא יקרב לעולה, עד שינתק לרעייה.

הגמרא חוזרת לדון בהלכה למשה מסיני (לעיל ע"א) שמעות סתומים יפלו לנדבה: **אָמַר מַר** – שיטת רבי יוחנן, שמעות סתומים הולכים לנדבה אף על פי שדמי חטאת מעורבים בהם, **הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר** – היא הלכה למשה מסיני שנאמרה לענין מעות נזירות, ובשאר מקומות הדין אינו כן. מקשה הגמרא: **וְתוּ לֵיכָּא** – וכי אין מקרים נוספים שהמעות נופלים לנדבה אף על פי שדמי חטאת מעורבים בהם, **וְהָתַנְיָא** – הלא שנינו בברייתא, **וּשְׁאָר חַיָּבֵי קִינִּין** [–ציפורים] **שֶׁבַּתּוֹרָה** – כל החייבים בקרבן 'עולה ויורד' שנאמרו בתורה, שאם הם עשירים צריכים להביא בהמות לחטאת ולעולה, ואם הם עניים יכולים להביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, כגון מצורע או יולדת

עבודתו של רבי עקיבא הייתה בכיוון של תשובה. מוצאו היה ממשפחת גרים, והתחיל ללמוד תורה בהיותו בן ארבעים שנה. לכן עבודתו היא כעבודת בעלי התשובה – יציאה מן העולם

לקוטי שיחות פרשת יתרו כרך ו

בעבודתו של רבי ישמעאל בקיום המצוות, עבודת הצדיקים, ניכרת המצווה והשפעתה בעולם, ולכן נבדלות המצוות לפי פרטיהן לסוגים שונים, ואף, בכללות, לשני הסוגים של "הן" ו"לאו"

לקוטי שיחות פרשת יתרו כרך ו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁהיו עניים **וְהִפְרִישׁוּ מָעוֹת לְקִינֵיהֶם** – לקניית הציפורים, ואמרו ׳הרי אלו לצרעתי׳, ואחר כך העשירו וחייבים קרבן עשיר, דהיינו בהמות ולא ציפורים, אם **רָצָה לְהָבִיא בָּהֶן** – בכל המעות **חַטַּאת בְּהֵמָה, יָבִיא**, ואם רצה להביא בכל המעות **עוֹלַת בְּהֵמָה, יָבִיא.** משום שלא פירש שיביא מהמעות גם חטאת וגם עולה, ויכול לקנות בהם אחד מהם. ואם **מֵת** אדם זה, **וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִין** – שלא פירש אם הם לחטאת או לעולה, **יִפְּלוּ** כל המעות **לִנְדָבָה** – יקריבו מכל המעות עולות נדבה של ציבור, ואף על פי שדמי חטאת מעורבים בהם. ומכאן קשה, מדוע אמר רבי יוחנן שההלכה למשה מסיני היא רק בנזיר, הלא הוא הדין בכל חייבי קינים.

מתרצת הגמרא: **תָּנָא נָזִיר וְחַיָּיבֵי קִינִּין דְּדָמוּ לֵיהּ** – כשאמר רבי יוחנן ׳הלכה היא בנזיר׳, היתה כוונתו לנזיר וכן לחייבי קינין, שהם דומים לנזיר, שכשם שנזיר מביא יותר מקרבן אחד על דבר אחד כך גם חייבי קינין מביאים שני קרבנות [עולה וחטאת] על דבר אחד.

מפרשת הגמרא דברי רבי יוחנן: ומה שאמר רבי יוחנן ׳הלכה היא בנזיר׳, שמשמע שדווקא בנזיר יש הלכה למשה מסיני, בא **לְאַפּוּקֵי מֵהָא דְּתַנְיָא** – להוציא מקרה שאין הדין כן, ששנינו בברייתא, **מִי שֶׁהָיָה מְחוּיָּיב חַטָּאת,** דהיינו שעבר בשוגג עבירה שעונשה במזיד הוא כרת, ונדר **וְאָמַר** ׳**הֲרֵי עָלַי עוֹלָה**׳ – עולת נדבה מלבד החטאת שהוא חייב, **וְהִפְרִישׁ מָעוֹת** עבור הקרבנות, **וְאָמַר** ׳**הֲרֵי אֵלּוּ לְחוֹבָתִי**׳ – שלשון זו משמעה שיהיו המעות עבור כל מה שאני חייב, גם החטאת וגם העולה. אם **רָצָה לְהָבִיא בָּהֶן** – לקנות במעות אלו את **הַחַטַּאת בְּהֵמָה** שהוא חייב, **לֹא יָבִיא** – אינו יכול, כיון שהפריש את המעות עבור כל חובותיו, וצריך לקנות בהם גם את העולה. וכן אם רצה לקנות בהם את **הָעוֹלַת בְּהֵמָה** שהתחייב, **לֹא יָבִיא** – אינו יכול, שהרי הפריש את המעות גם עבור החטאת. וגם אם ירצה לקנות במעות את שתי הבהמות אינו יכול, כיון שמעורבים במעות דמי חטאת ודמי עולה, והוא עלול לקנות את החטאת בדמי העולה או להיפך, אלא עליו לקחת שתי בהמות, ולומר ׳כל דמי החטאת שיש במעות אלו יחולו על בהמה זו, וכל דמי העולה שיש במעות אלו יחולו על בהמה זו׳. ואם **מֵת** אותו אדם שאמר ׳הרי אלו לחובתי׳, **וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים** – שלא פירש איזה מעות יהיו עבור החטאת ואיזה מעות יהיו עבור העולה, **יֵלְכוּ** – ישליכום **לְיָם הַמֶּלַח** – שיאבדו ויתאכלו שם ולא יהנה מהם אדם, כיון שמעורבים בהם דמי חטאת. ואת המקרה הזה בא רבי יוחנן למעט במה שאמר ׳הלכה היא בנזיר׳, שבמקרה זה אין את ההלכה שיפלו לנדבה, כיון שכאן החטאת והעולה באים על שני דברים שונים, החטאת על העבירה שעבר והעולה בגלל שנדר, וההלכה נאמרה רק כאשר החטאת והעולה הם לצורך דבר אחד, כגון נזירות או צרעת.

שנינו במשנה (לעיל כד.) לגבי אשה שנדרה בנזיר, והפר לה בעלה אחרי שהפרישה מעות עבור קרבנות הנזירות, שאם היו המעות סתומים ילכו לנדבה, ואם היו המעות מפורשים, דמי חטאת ילכו לים המלח, דמי עולה יביאו מהם עולת נדבה, ודמי שלמים יביאו מהם שלמי נדבה.

מפרשת הגמרא מה הם ׳מעות מפורשים׳: **אָמַר רַב אַשִׁי, הָא דְּאָמְרִתְּ** – הדין הזה שאמרנו לעיל שרק מעות סתומים הולכים לנדבה אבל מעות **מְפוֹרָשִׁין לֹא** הולכים לנדבה, **לֹא תֵּימָא** – אל תאמר שמעות מפורשים הכוונה דווקא למקרה **דְּאָמַר** הנזיר ׳**אֵלּוּ לְחַטָּאתִי, וְאֵלּוּ לְעוֹלָתִי, וְאֵלּוּ לִשְׁלָמַי**׳, כלומר שהפריש שלוש צבורי מעות, ואמר על כל אחת מהן, זו תהיה לחטאת, וזו לעולה, וזו לשלמים, **אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר** על קבוצה אחת של מעות ׳**אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וְלִשְׁלָמַי**׳ – ממעות אלו אביא קרבן חטאת ועולה ושלמים, גם אז ׳**מְפוֹרָשִׁין**׳ **הֵן.** והחלוק בין אם היו המעות מבוררים איזה מהם לחטאת ואיזה לעולה ושלמים או שלא, שאם היו מבוררים הדין הוא כמו במשנה שדמי החטאת ילכו לים המלח ומדמי העולה והשלמים מביאים קרבנות נדבה, אבל באופן שהיתה רק קבוצה אחת של מעות, המעות נקראים ׳מפורשים בתערובת׳ והולכים כולם לים המלח, ורק במעות סתומים לגמרי דהיינו כשאמר ׳מעות אלו לחובתי׳, נאמרה ההלכה שיפלו לנדבה.

לשון נוסף בדברי רב אשי: **וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב אַשִׁי** – ויש שאמרו משמו של רב אשי, **לֹא תֵּימָא** – אל תאמר שהדין של ׳מפורשין׳ הוא דווקא **עַד דְּאָמַר** ׳**אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וְלִשְׁלָמַי**׳ – כשאמר על קבוצה אחת של מעות ׳מעות אלו יהיו לקרבנות חטאת עולה ושלמים׳, **אֶלָּא אֲפִילּוּ אם אָמַר** על קבוצה אחת של מעות ׳**אֵלּוּ לְחוֹבָתִי**׳ – כלומר מעות אלו יהיו לכל החובה שאני חייב, **הֲרֵי הֵן כִּמְפוֹרָשִׁין,** כיון שמשמעות הלשון היא שיביא ממעות אלו את כל הקרבנות, וכל המעות הולכות לים המלח, ורק אם אמר ׳מעות אלו לקרבנות נזירותי׳ נחשבים המעות לסתומים, וילכו לנדבה.

הגמרא דנה בדין מעות סתומים הנופלים לנדבה: **אָמַר רָבָא, הָא דַּאֲמָרַן** – הדין שאמרנו שאם היו **מָעוֹת סְתוּמִין** שלא פירש עליהם עבור איזה קרבן הם, **יִפְּלוּ לִנְדָבָה,** לא נאמר **אִם נָפְלָה דְּמֵי חַטָּאת מִבֵּינֵיהֶן** – אם דמי החטאת נפרדו משאר המעות, כגון שלקח חלק מהמעות ואמר ׳אלו יהיו לחטאת׳, שאז המעות הנותרים **הֲרֵי הֵן כִּמְפוֹרָשִׁין** עבור עולה ושלמים, ומעות שמעורבים מדמי עולה ושלמים הולכים חציים לעולה וחציים לשלמים, ואין בהם את ההלכה למשה מסיני שיפלו לנדבה, אלא רק כשדמי חטאת מעורבים בהם נאמרה ההלכה.

מבואר בארוכה ב'קונטרס החלצו' גודל העילוי שניתוסף בכל ענייני העבודה על-ידי הצירוף והאחדות עם עוד אחד מישראל וכמה מישראל . . שעל-ידי-זה ניתוסף בעבודתו הפרטית של כל אחד ואחד מהם

משיחת ליל ד' ט"ו בשבט ה'תנש"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

שהפרישו מעות לקיניהן — ואחר כך העשירו, כגון מצורע. אם חייבי חטאת ועולה הן, אם רצה להוסיף עליהן ולהביא מהן חטאת בהמה — יביא. **מת והיו לו מעות סתומין יפלו לנדבה** — ואין חרשישין לדמי חטאת שבהן. **תנא** נזיר וחייבי קינין דדמו ליה — דנזיר טמא מביא קינין. והואיל דקיימא לן גבי נזיר טמא הכי, אמרינן נמי לגבי נזיר טהור, שאם מת והיו לו מעות סתומין — יפלו לנדבה. **ולאפוקי מהא דתניא מי שהיה מחוייב חטאת ואמר הרי עלי עולה לנדבה והפריש מעות ואמר אלו לחובתי רצה להביא בהן חטאת בהמה לא יביא** — לפי שיש לומר שמא שם עולה חל עליהן. ולהביא עולת בהמה אי אפשר — שמא לשם חטאת הפריש אותן המעות. ולית לה תקנה. וקא משמע לן דהכי הוא גבי נזיר ודדמי ליה, דחייב בחטאת ובעולה בבת אחת, דהתם הוא דאמר הלכה דיפלו לנדבה, אבל כל היכא דלא נתחייב בחטאת ובעולה על מעשה אחד — לא אמרינן הכי, אלא ילכו לים המלח. ענין אחר: מי שהיה מחוייב חטאת — דהיינו יולדת עשירה, דמביאה חטאת עוף ולא עולת העוף. ואמרה "הרי עלי עולת העוף", והפרישה מעות ואמרה "אלו לחובתי", רצתה להוסיף ולהביא חטאת בהמה — לא תביא, דהא אינה מחוייבת חטאת בהמה. רצתה להביא עולת בהמה — לא תביא, שהיא לא נדרה אלא עולת העוף. מת, כלומר מתה, והיו לה מעות סתומים — ילכו לים המלח, משום דאיכא למימר שמא לשם חטאת בלבד הפרישתן, שהרי לא הוקבעו כולן ביחד לחטאת העוף ולעולת העוף. דעל חטאת העוף היה החיוב בפני עצמו, ועל עולת העוף היתה נדורה בפני עצמו, דכמפורש דמי. והאי לאפוקי מהאי תנא דאמר ילכו לים המלח. אבל גבי שאר חייבי קינין, דחייבים להביא חטאת העוף ועולת העוף, הואיל והוקבעו ביחד, דעל שניהם נתחייבה בבת אחת, הילכך כי מתה והיו לה מעות סתומין — יפלו לנדבה, דהויין סתומין מעליא. **אמר רב אשי הא דאמרינן** — גבי מעות, שאם היו מפורשין דדמי חטאת ילכו לים המלח ודמי עולה יקרבו עולה כו' — לא תימא דלא הוו מפורשין אי לאו דאמר "אלו לחטאתי", אלא אפילו [אמר] "אלו לחובתי" — הרי אלו מפורשין, ודמי חטאת ילכו לים המלח, ודמי עולה יקרבו עולה וכו'. והיכי דמי סתומים דאמר יפלו לנדבה — כגון שהפרישן ביחד סתם, ולא הוציא בשפתיו כלום. **אם נפלה דמי חטאת מביניהן** — אם נאבד או נפרד כשיעור דמי חטאת מביניהן. **הרי הן כמפורשין** — והשאר לא יפלו לנדבה, אבל מביא בדמי חציין עולה, ובדמי חציין שלמים בלא לחם.

תניא

תוספות

מת והיו לו מעות סתומין יפלו לנדבה — אף על פי שדמי חטאת מעורבין בהן. **תני** נזיר וכל דדמי ליה — יש מפרשים דהלכה כך נשנית: נזיר וכל דדמי ליה. ואם תאמר: במאי דמי לנזיר — שמביאין על דבר אחד שני קרבנות, כמו נזיר על נזירותו, ויולדת ומצורע שמביאים גם הם על דבר אחד שני קרבנות.

ולאפוקי מהאי תנא — כלומר, רבי יוחנן דקאמר: הלכה היא בנזיר, דמשמע: בנזיר ולא דבר אחר — לאפוקי מהאי תנא, דתניא: מי שמחוייב חטאת, שאכל חלב, ואמר "הרי עלי עולה", דהיינו נדבה — והרי הוא מחוייב חטאת. ועולה [וחטאת] לא [על] דבר אחד הן, שהחטאת בא על החלב, והעולה בנדר. והפריש מעות, ואמר (בשם) כשהפריש "אלו לחובתי", ומשמע — לכל מה שהיה חייב. לפיכך, אם רצה להביא בכולן חטאת בהמה — לא יביא, עולת בהמה — לא יביא, מפני שהן מעורבין. ואין לו תקנה עד שיביא שתי בהמות, ויאמר: כל מה שיש במעות אלו לקדושת חטאת — יחול על בהמה זו. וצריך עיון: דמאי שנא דלעיל, גבי הפריש מעות רצה להביא חטאת בהן — יביא, עולה — יביא, ולא אמרינן דהפרשה היתה לשניהם דוקא, אלא בידו להביא מכולן (אלא) או חטאת או עולה. וכן לעיל, כי מפריש מעות לנזירותו, אמר: מפני שראויין להביא בכולן שלמים! ושמא יש לומר: כי אמר בלשון זה "לחובתי" — משמע לכל מה שהוא חייב. הילכך הפרשה היתה לשניהם, ולא יוכל להביא בכולן אחד מהם. אבל "לנזירותו" או "לצרעתו" — משמע שפיר למקצת נזירותו או למקצת צרעתו. ועוד יש לחלק: היכא דהפריש לנזירותו או לצרעתו, וכל קרבנות נזיר ויולדת וצרעת — בני חד בקתא (יוצאה), לכך יכול להביא מתחילה מכל דמי הקן פרידה אחת, או חטאת או עולה. הילכך, כשהעשיר — מביא מכולן או חטאת או עולה. אבל הכא, דמחוייב חטאת מחלב שאכל, ועולה נדורה — לאו בני חד בקתא אינון, וכשמפריש מעות לשמם — אין יכול להביא מכולן אחת מהן. **מת** והיו לו מעות סתומים ילכו לים המלח וכו' — דכיון דלא מייתי חטאת ועולה אחד מילתא — לא גמירי בה הילכתא דיפלו לנדבה, אלא כשהחטאת והעולה באין בשביל דבר אחד. אבל היכא שהחטאת באה על החלב, והעולה נדורה — לא גמירי בה דיפלו לנדבה. **ולאפוקי** מהאי תנא — פירוש: דלא דמי נזיר למלתיה דהאי תנא. ולא פליג רבי יוחנן אהאי תנא ולא האי תנא ארבי יוחנן.

הא דאמרת מפורשים לא — ששנינו במשניות: דמי חטאת ילכו לים המלח וכו', ולא אמרינן יפלו כולן לנדבה — לא תימא דוקא "אלו לחטאתי", כגון שהפריש שלשה צבורין כל אחד בפני עצמו, אבל בצבור אחד — נדבה. אלא אפילו שהפריש בצבור אחד, ואמר "אלו יהא לחטאתי ולשלמי ולעולתי" ולא הפרידם כלל — מפורשין בתערובות, ולא נישנית בהן ההלכה, דנימא כיון דדמי חטאת מעורבין בהם יפלו לנדבה. אלא אדרבה, כולן ילכו לים המלח. ולאו היינו דין דמפורשין דמתניתין, דקאמר דעולה תקרב עולה — דהתם מבוררין הן, מבוררין דמים הללו לחטאת, והללו לשלמים, כל אחד קרב כדינו, ודמי חטאת לים המלח. ולהאי לישנא, כי גמירי דסתומים יפלו לנדבה — היינו כי אמר "אלו לחובתי". הגה"ה: יש לתת טעם בדבר כשאמר "לקרבנות נזירותי" הוו סתומין גמורין, שאין במשמעות לשונו חטאת יותר משאר קרבנות, דכמו שהחטאת באה לחובה — כך עולה לחובה ולא לנדבה. הגה"ה: איכא דאמרי, כי אמר "לחובתי" — נמי כמפורשין בתערובות הן, וילכו לים המלח, ד"לחובתי" — משמע לכל חובתי, בין לחטאת בין לעולה. וסתומים דיפלו לנדבה — היינו כי אמר "לקרבנות נזירותי", שלא פירש חטאת בהן. ומכל מקום משמע נמי דלכל קרבנות קאמר, ולא היה יכול להביא בכולן קרבן אחד. אבל אמר "לנזירותי" גרידא, שלא הזכיר קרבנות — יוכל להביא בכולן קרבן אחד, דלמקצת נזירותו משמע, ואם מת — הלכה נתקבלה בנזיר יפלו לנדבה, שהרי יכול להביא בכולן עולה. וקשה: דאם כן, כי אמר "לחובתי" דילכו לים המלח, ואפילו בנזיר, ואם כן מאי האי דקאמר לעיל: ולאפוקי מהאי תנא כו'? וכיון דהתוא תנא איירי כגון דקאמר "לחובתי" — מהא מסייעו דילכו לים המלח, והלא גם בנזירות נמי כי אמר "לחובתי" אמרינן להאי לישנא דילכו לים המלח! בשלמא לפירוש רבינו תם — ניחא, אלא לפירוש רש"י — מאי מפקא? ויש לומר: דסיפא דברייתא לעיל מפקא, דקתני: מת והיו לו מעות סתומין, שלא הזכיר עליהם "לחובתי", אלא אמר "אלו יהיו לקרבנות" — ילכו לים המלח. דאי ארישא דוקא קאי, היכא דאמר "לחובתי" — לימא: מת ילכו לים המלח, דמאי האי דקאמר: מת והיו לו מעות סתומין — והא ברישא נמי בסתומין קיימי! אלא ודאי אתי למימר סתומים אחריני שלא הזכיר ברישא, דברישא איירי דאמר "לחובתי" וסיפא אתי למימר דאפילו כי אמר "לקרבנותי" — דילכו לים המלח, וכהאי גוונא כי אמר "לקרבנות נזירותי" — יפלו לנדבה. **אמר** רבא הא דאמרן סתומין יפלו לנדבה, אם נפלה דמי חטאת מביניהם — [הוה] כמו שהפריש מן קצת הצבור, ואמר "אלו לחטאת, והשאר לשאר נזירותי לעולה ולשלמים" ומת — הרי שאר המעות כמפורשין. ואף שהן סתומים — בהא לא אמרינן דיפלו כולן לנדבה, אלא יביא חציין לעולה וחציין לשלמים, והלכה לא נשנית אלא כשדמי חטאת מעורבין בהן. ואם תאמר: התינח לרבי יוחנן דאמר: הלכה בנזיר, אומר דכך נתקבלה ההלכה. אלא לרבי שמעון בן לוי דדריש קרא דמותר נדר לנדבה, אפילו אין דמי חטאת מעורבין בהן — יפלו לנדבה, דהאי נמי מותר נדר הוא, דכל קרבנות נזיר בנדר הם באים! ויש לומר: דסברא הוא להעמיד קרא כשדמי חטאת מעורבים בהן דוקא, דהכי משכחת בעלמא דמותר חטאת בא לנדבה, כדאמר בפרק "ולד חטאת" (תמורה כג,ב) ובזבחים בפרק "טבול יום" (קג,א): זה מדרש דרש יהוידע הכהן "אשם הוא לכהן אשם הוא לה'" — להביא כל דבר הבא ממותר אשסממותר חטאת — ילקח בהם בהמה, והבשר לבעלים, והעורות לכהנים. ולפי שמצינו בעלמא דמותר חטאת באין לנדבה — סברא להעמיד זה הפסוק היכא שהפריש מעות ודמי חטאת מעורבין בהן.

תניא

1 שֶׁהִפְרִישׁוּ מָעוֹת לְקִינֵיהֶם, רָצָה לְהָבִיא בָּהֶן חַטַּאת
2 בְּהֵמָה - יָבִיא, עוֹלַת בְּהֵמָה - יָבִיא. מֵת וְהָיוּ לוֹ
3 מָעוֹת סְתוּמִין - יִפְּלוּ לִנְדָבָה! תְּנָא נָזִיר וְחַיָּבֵי
4 קִינִין דְּדָמוּ לֵיהּ. וּלְאַפּוּקֵי מֵהָא דְּתַנְיָא: מִי שֶׁהָיָה
5 מְחוּיָּב חַטָּאת, וְאָמַר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה" וְהִפְרִישׁ מָעוֹת,
6 וְאָמַר "הֲרֵי אֵלּוּ לְחוֹבָתִי", רָצָה לְהָבִיא בָּהֶן חַטַּאת
7 בְּהֵמָה - לֹא יָבִיא, עוֹלַת בְּהֵמָה - לֹא יָבִיא. מֵת
8 וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת סְתוּמִים - יֵלְכוּ לְיַם הַמֶּלַח. אֲמַר
9 רַב אַשִׁי: הָא דְּאָמְרַתְּ מִפּוֹרָשִׁין לָא - לָא תֵּימָא
10 דְּאָמַר "אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וְאֵלּוּ לְעוֹלָתִי וְאֵלּוּ לִשְׁלָמַי",
11 אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר "אֵלּוּ לַחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וְלִשְׁלָמַי"
12 - מִפּוֹרָשִׁין הֵן. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, אֲמַר רַב אַשִׁי: לָא
13 תֵּימָא עַד דְּאָמַר "אֵלּוּ לְחַטָּאתִי וּלְעוֹלָתִי וְלִשְׁלָמַי",
14 אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר "אֵלּוּ לְחוֹבָתִי" - הֲרֵי הֵן כְּמִפּוֹרָשִׁין.
15 אֲמַר רָבָא: הָא דַּאֲמַרַן: מָעוֹת סְתוּמִין יִפְּלוּ לִנְדָבָה,
16 אִם נָפְלָה דְּמֵי חַטָּאת מִבֵּינֵיהֶן - הֲרֵי הֵן כְּמִפּוֹרָשִׁין.

תניא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

תניא כוותיה דרבא אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי דמי חטאת ילכו לים המלח — [ובמת] מיירי. ובתוספתא (פרק ראשון דמעילה) גרסינן בהדיא: ומת. **והשאר** חציו לעולה וחציו לשלמים — דוראי עומדין לשניהם, דכיון דאמר "והשאר לשאר נזירותי" — הוי כאילו אמר "לקרבנות נזירותי" דאינו יכול [להביא מכל] המעות אחד מהן או עולה או חטאת, כדפרישית (לעיל עמוד א), [ואין לו תקנה עד] שיביא [שתי] בהמות, ומחלל המעות עליהם, ואומר: בכל מקום שיש בהם דמי עולה — יהיו מחוללים על בהמה זו. וכי גמירי דיפלו לנדבה — היינו דוקא כשדמי חטאת מעורבים בהן. ומועלין בכולן — אם נשתמש בדמי עולה, שיש בהם מעילה. ולאו דוקא בכולן — דהוא הדין ברובן, דאי אפשר (אי) דליכא בהן דמי עולה. ואין מועלין במקצתן — דשמא כל הנך מעות דשלמים נינהו, ובדמי שלמים אין מועלין, מידי דהוה אשלמים מחיים.

והשאר יפלו לנדבה — שהרי דמי חטאת מעורבין בהן, והלכה היא בנזיר. ולרבי שמעון בן לקיש כדאית ליה. **ומועלין** בכולן. בשביל דמי חטאת המעורבין בהן, והן בני מעילה.

ואין מועלים במקצתן — כי אותו מקצת ראוי לבוא בולו שלמים. והקשה הר"ם: [דלמה] לא ימעלו אפילו במקצת? כיון דנופלין כולן לנדבה — דהיינו עולת קיץ למזבח, משתמש לה בדמי עולה! וצריך לומר: דעד שעת הקרבה, שמקריבו לעולה, לא נפק משם שלמים שהיו עליהם עד הנה. **אבל** בהמה הרי היא כמפורשת — ולכאורה איירי בבהמה דחזיא ליה לנזיר, כמו כבשה שקריבה חטאת, וכבש שקרב עולה, ואיל שקרב שלמים. ו"כמפורשין" דקאמר רב הונא — היינו שיקריב כל אחד קרבנו כדיניה. וקא משמע לן רב הונא: נהי דלא פירש "זה לחטאת, זה לעולה, זה לשלמים" — מכל מקום קריבי כל חד וחד כי דיניה. ולא נראה, דאם כן מאי קא משמע לן רב הונא? והא מתניתין היא, דמייתי בסמוך: רבן שמעון בן גמליאל אומר: הביא שלש בהמות ולא פירש כו'. ועוד: דמסתמא איירי רב הונא בהך מיעוטא דבהמה דממעט נמי ממעות, דהיינו נסכא וסואר קורות, דלא חזי להקרבה! לכך נראה, דאיירי בבהמה דלא חזיא לנזיר, כגון שלשה פרים או שלשה שעירים, דבנזיר איל וכבש וכבשה הוא דאיכא. והא דקאמר רב הונא "כמפורשת" — רוצה לומר כמפורשת בתערובת מאותן כולן, כמו שבמפורשין דלעיל, גבי: אלא אפילו "לחטאתו ולעולתו ולשלמיו" מפורשין הן, דהוי פירושו — מפורשים בתערובת דמיין, והולכין לאיבוד. ואם תאמר: כיון דמיירי בבהמה דלא חזיא לנזיר בהקרבה כדפרישית, אלא כגון שלשה פרים או שלשה שעירים — מה לי בעלי מומין מה לי בתמימים? כי היכי דבעלי מומין חשיב סתומין — הכי נמי בתמימים! ויש לומר: דתמימים ודאי, אף על גב דלא חזיא להקרבה לנזיר, כי אם לדמי — מכל מקום חל עליה קדושת הגוף, [דאינה] נפדית בלא מום, מידי דהוה אמקדיש זכר לדמיו, שלא הקדיש הדבר עצמו לעולה, אלא לקנות בדמיו לעולה דהיינו לדמי עולה, דקדוש קדושת הגוף. ואם תאמר: ומי דמיי? התם בידו להקדישן קדושת הגוף לעולה גופה, אבל הכא — אין בידו להקדישן לנזירות, דהא לא חזיא, כדפרישית! ויש לומר: דסבר לה כרבנן דתמורה (יט,ב) דאמרי: המפריש נקבה לאשם, אף על גב דלא חזיא לאשם שהוא בא זכר, מכל מקום חל עליה קדושת הגוף, דבעי מום לפדות עליה. ואם תאמר: סוף סוף קשה, דמאי שנא תמימים דהכא וההוא דתמורה, (דהני) דהמפריש נקבה לאשם מהמקדיש זכר לידי נסכים, דלא נחתא ליה קדושת הגוף, כדאמרינן בשבועות (יא,א) משום דגופיה לא חזיא לנסכים! ויש לומר: דלא דמי, דהתם לא חזי כלל לשום נסכים שבעולם, אבל תמימים דהכא, ונקבה דתמורה, נהי דלא חזו לקדושת הגוף דהאי קרבן שהפריש עליו — מכל מקום ראוי לקרבן אחר, הכי נמי בבהמה. ואם תאמר: ונהי דנחתא עלייהו קדושת הגוף, ובעיא מום לפדות עליו — סוף סוף לדמי קיימי, אם כן מאי שנא תמימים? ויש לומר: דשנא ושנא, דבעלת מום ראויה לימכר מיד ולקנות קרבנות נזיר שלש בהמות הצריכים לו, אבל תמימים — לא חזיא לימכר מיד, כדפרישית דבעי מום לפדות עליו, ואיכא שהייה. ופירש רבינו תם: כיון דשהה אצלו לזמן מרובה — חיישינן אולי נתן לבו להזכיר שם חטאת על אחת מהם, אך לא ביירר, והוי כאומר "לחטאתו ולעולתו ולשלמיו" דהוו מעורבין בתערובת, והוליכו לאבוד. ויש להוסיף ולתת טעם: דמעות ובעלת מום דחזו ליה לאלתר ולקנות בהן הקרבנות עצמן הצריכין לנזיר — לכך ליכא למיחש שמא נתן לבו לפרש בתערובת, דלמה יפרש בלבו בתערובת הואיל ובידו לפרש ולברר מיד בשיקנה הקרבנות ענין הצריכין לנזיר. אבל היכא דאיכא שהייה — ליכא למימר הכי. **אבל** נסכא לא אבל סואר קורות לבנות — האי "אבל" קאי אמתניתין דקתני: מעות סתומין יפלו לנדבה, ועלה קאי; דוקא המעות, אבל הפריש שלש נסכות או שלש קורות — אין להם דין סתומין, אלא דין מפורשין בתערובת, דהולכין כולן לאבוד. וטעמא משום שהייה, כדפרישית, דאין דרך למכור כספו מיד עד שימצא אדם הצריך להם וימכרם ביוקר. לרב נחמן נסכא נמי חשיב סתומין, שפעמים שקונין מיד. אבל קורות — דרך להשהות עד שימצא אדם הצריך לקנותם לצורך הבנין. **אלא** [מעתה] מעות ולא עופות — לכאורה משמע דמיירי בעופות דלא חזי להקרבה, כגון אוזזין ותרנגולין — דומיא דנסכא וסואר קורות, דממעט נמי לעיל ממעות. ואי אפשר לומר כן, דאוזזין ותרנגולין לשום קרבן לא חיילא קדושת הגוף עליהן, ויכול למוכרן לאלתר בלא מום, והוי להו בהמה בעלת מום דחשיב לעיל כמעות. ועוד, דההוא דרב חסדא דמייתי עלה מיירי בתורין ובני יונה, והכי נמי יש לפרש הנך עופות בתורין ובני יונה. ואם תאמר: סוף סוף הא בנזיר, קיימינן ובנזיר לא חזו כלל, ואינהו נמי הוו להו לגבי נזיר כמו אוזזין ותרנגולין! ויש לומר: כיון דחזו לשום קרבן — חיילא קדושת הגוף עלייהו, מידי דהוה אפרים ואשעירים דפירשנו לעיל. ומיהו, אכתי קשה: דאי חיילא עלייהו קדושת הגוף תו לא מיפרקי (דמיו), דאין לעופות פדיון אפילו בשיפוּל בהם מום — אם כן אין ראוי לנזיר כלל, לא לימכר ולא להקריב קרבנותיו! ועוד: דהדהיא דרב חסדא דמייתי עלה מיירי בחייבי קינין, משמע דהאי פירכא נמי בחייבי קינין! לכך נראה לי: דמיירי ודאי קינין, כמו זב וזבה וכיוצא בהן, וגם בחייבי קינין דשייך בהו דין סתומין כמו בנזיר, כדאמרינן לעיל: הילכתא האמור בנזיר וכל דדמי ליה, כמו בחייבי קינין. אי נמי, מיתוקם נמי אפילו בנזיר, וכגון בנזיר טמא, שצריך שתי תורין, חד לחטאת וחד לעולה. דבטמא נמי הילכתא, כדמשמע בשילהי פירקין. והכי פירושו: מעות ולא עופות, כלומר אם חייבי קינין הפריש תורין ובני יונה ולא פירש בשעת לקיחה, ומת קודם הקרבה, או הפר לה בעלה — דלא יהבינן להו דין דסתומין לענין זה שיקריב הכהן אי זה שירצה חטאת ואי זה שירצה עולה, לפי דבריך שאתה אומר מעות דוקא הוו סתומין ולא בהמה, דחשיב

רש"י

תניא כוותיה דרבא אלו לחטאתי והשאר לשאר נזירותי כו' — את השאר יביא חציו לעולה וחציו לשלמים. דכיון דאמר "אלו לחטאתי" — כמי שאבדו דמי, וכמי שנפרדו דמי, והשאר הוי להו כמפורשין. **ומועלין בכולן** — בכל השאר. דבשאר יש עולה, ובעולה איכא מעילה. **ואין מועלין במקצתן** — דאיכא למימר של שלמים הן, ובשלמים ליכא מעילה לפני זריקת דמים. **דמי עולה יביא בהן עולה והשאר יפלו לנדבה** — דכל היכא דמעורב חטאת בינינהו — כסתומין דמי. **ומועלין בכולן** — משום דמי חטאת שבינינהו. ואי קשיא: ודאי אמרינן: דמי חטאת לא נהנין ולא מועלין! לא קשיא, דהא דתני מתניתין לא נהנין ולא מועלין בדמי חטאת — משום דמת, ואין ראויין להקרבה. אבל כי לא מת — מועלין בדמים, שהרי ראויים להקרבה. **ולא במקצתן** — [שמא] שלמים הן. **אבל בהמה הרי היא כמפורשת** — שאם מת והניח שלש בהמות הרי היא כמפורשת, משום דאית ביה היכר, דהך דהוא נקבה — לצורך חטאת, והאי דהוי זכר — עולה, והאי דהוי איל בן שתי שנים — לצורך שלמים. וכיון דהויין להו כמפורשין — חטאת תמות, ושלמים יקרבו, כדברי מתניתין. **לא שנו אלא תמימים** — וכהאי גוונא דפרשינן. **אבל בעלת מום** — אם מת, והניח שלש בהמות בעלי מומין, כיון דלאו להקרבה קיימי אלא לדמיהן, דסתמא דמילתא לצורך דמים הפרישו, וכמעות סתומין דמיין ויפלו כולן לנדבה. **אבל נסכא** — אם הניח שלש חתיכות כסף — הוו להו כמפורשין; הניח שלש חתיכות כסף כדי לקנות באחת מהן חטאת, ובאחת מהן עולה, ובאחת מהן שלמים — דמי חטאת ילכו לים המלח. **ורב נחמן בר יצחק אמר אפילו נסכא** — כסתומין דמי, הואיל וראויין לעשות מהן מעות. אבל שלשה סואר של קורות — כמפורשין דמי, חד לחטאת וחד לעולה וחד לשלמים. **מאי מעמא דרבנן** — דרב [נחמן ורב] יצחק, דאמרי מעות הוו כסתומין, ולא נסכא ולא סואר של קורות? אי משום דמעות גמירי לה דהוו כסתומין, אבל מידי אחרינא לא. **אלא מעתה ולא עופות** — מסתמא הוו להו כמפורשין. **וכי תימא הכי נמי אלא הא דאמר רב חסדא אין הקינין מתפרשות כו' בלקיחת בעלים** — מן השוק, שאם נאכל אחד מהם או פרח לאויר העולם קודם עשיית כהן — יביא זוג לשני. אלא שמע מינה מדעופות הויין להו כסתומין, ובדרב חסדא — בהמה וסואר של קורות נמי הויין להו כסתומין.

אמר

אמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא מביאה ראיה לדינו של רבא: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא** – שנינו בברייתא כדברי רבא, נזיר שהפריש מעות ואמר על חלקם 'אֵלּוּ **לְחַטָּאתִי**' – עבור קרבן החטאת שאני חייב, 'וְ**הַשְּׁאָר לִשְׁאָר נְזִירוּתִי**' – ושאר המעות יהיו לשאר קרבנות הנזירות, עולה ושלמים [וכשאמר בלשון זו צריך להביא בשאר המעות גם את העולה וגם את השלמים, ולא אחד בלבד], ומת האיש קודם שקנה את הקרבנות, **דְּמֵי הַחַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח** שלא יהנה מהם אדם, **וְהַשְּׁאָר**, דהיינו המעות שהופרשו לעולה ושלמים, **יָבִיא חֲצִיוֹ לְעוֹלָה וְחֲצִיוֹ לִשְׁלָמִים** – יקח שתי בהמות, ויאמר 'כל דמי השלמים שיש במעות אלו יחולו על בהמה זו, וכל דמי העולה שיש במעות אלו יחולו על בהמה זו', ויביא אחת לעולה ואחת לשלמים. **וּמוֹעֲלִין בְּכוּלָּן** – אם השתמש אדם בכל המעות המוקדשות לעולה ושלמים, עבר על איסור מעילה וחייב קרבן, שהרי חלקן של עולה, ובעולה יש איסור מעילה, **וְאֵין מוֹעֲלִין בְּמִקְצָתָן** – אבל אם השתמש רק במקצת מהמעות לא עבר על איסור מעילה, כיון שיתכן שהשתמש רק בדמי השלמים שאין בהם מעילה. ואם הפריש מעות, ואמר על חלקם 'אֵלּוּ לְעוֹלָתִי' – לקרבן העולה שמחובתי להביא לנזירותי, 'וְ**הַשְּׁאָר לִשְׁאָר נְזִירוּתִי**' – שאר המעות יהיו לשאר הקרבנות, חטאת ושלמים, ואם כן צריך להביא משאר המעות גם את החטאת וגם את השלמים, ומת קודם שקנה את הקרבנות, **דְּמֵי הָעוֹלָה יָבִיאוּ** מהם **עוֹלָה** נדבה, **וּמוֹעֲלִין בָּהֶן** – אם השתמש בהם אדם מעל וחייב קרבן, שהרי בקרבן עולה יש איסור מעילה, **וְהַשְּׁאָר** – שאר המעות, שהופרשו לחטאת ושלמים, **יִפְּלוּ לִנְדָבָה** – יקריבו מהם עולת נדבה של ציבור, שכך נלמד מהלכה למשה מסיני שכל מעות שדמי חטאת מעורבים בהן יפלו לנדבה. **וּמוֹעֲלִין בְּכוּלָּן** – אם השתמש אדם בכל אותן שאר המעות, חייב קרבן מעילה, כיון שודאי השתמש גם בדמי החטאת, **וְאֵין מוֹעֲלִין בְּמִקְצָתָן** – אבל אם השתמש רק במקצת מהמעות לא עבר על איסור מעילה, כיון שיתכן שהשתמש בדמי השלמים שאין בהם מעילה. ומבואר בברייתא כדברי רבא, שרק כאשר דמי חטאת מעורבים במעות יפלו לנדבה, אבל מעות שמעורבים בהן רק דמי עולה ודמי שלמים אינן נופלות לנדבה, אלא מביאים בחציין עולה ובחציין שלמים.

הגמרא דנה בנזיר שהפריש בהמות לקרבנותיו ומת, האם דינן כמעות סתומים: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ** – לא נאמרה הלכה למשה מסיני שמעות סתומים יפלו לנדבה, **אֶלָּא** באופן שהפריש **מָעוֹת** ולא פירש לאיזה קרבן, **אֲבָל** אם הפריש **בְּהֵמָה** שאינה ראויה לקרבנות נזיר, כגון פר או שעיר, ומת, בזה לא נאמר שתהיה הבהמה לנדבה, אלא **חֲרֵי הִיא כְּמִפּוֹרֶשֶׁת** – דין הבהמה כאילו פירש על חלקה שהיא לחטאת, ומכיון שחלק החטאת כמפורש בתערובת, הבהמה תמות. וכן אם הפריש שלוש בהמות שאינן ראויות לקרבנות נזיר, דין כולם כמפורשות בתערובת, כלומר, כחטאת שנתערבה בעולה ושלמים, ושלשתן ימותו. ואם מכרן, ילכו דמיהם לים המלח. שלא נאמרה הלכה שיפלו לנדבה אלא במעות, אבל בהמה הולכת למיתה, ודמיה הולכים לים המלח.

הגמרא מפרשת את דינו של רב הונא אמר רב: **אָמַר רַב נַחְמָן, הָא דְּאָמְרֵי** – הדין הזה שאמר רב הונא בשם רב שאם הפריש **בְּהֵמָה** שאינה ראויה לנזירות **חֲרֵי הִיא כְּמִפּוֹרֶשֶׁת** ותלך למיתה, **לֹא שָׁנוּ** – לא נאמר **אֶלָּא** כשהפריש בהמה **תְּמִימָה** שאין בה מום, ומכיון שיכול להקריבה לקרבן אחר, חלה עליה קדושת הגוף ואינו יכול למוכרה עד שיפול בה מום, וכיון שאינה עומדת להימכר מיד אינה נחשבת כמעות ולא נאמרה בה ההלכה. **אֲבָל** אם הפריש בהמה **בַּעֲלַת מוּם**, שלא חלה עליה קדושת הגוף, **חֲרֵי הִיא כְּסְתוּמָה** – כמעות סתומים, שמכיון שיכול למוכרה מיד ולהביא בדמיה קרבן, נחשבת הבהמה כמעות, שנאמרה בהם ההלכה שהולכים לנדבה. ועוד הוסיף רב נחמן, שדווקא מעות סתומים יפלו לנדבה, **אֲבָל** אם הפריש **נַסְכָּא** – חתיכה של כסף או של זהב, **לֹא** נאמרה בה ההלכה שתלך לנדבה, אלא דינה כאילו פירש שמקצתה לחטאת וצריך להוליכה לים המלח שתאבד שם. ואם הפריש שלש חתיכות כסף או זהב, כל חתיכה הרי היא לקרבן אחד, וכיון שלא פירש לאיזה קרבן, דינם כמפורשות בתערובת, וצריכות כולם ללכת לים המלח. **וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** חלק **וְאָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ** אם הפריש **נַסְכָּא** לקנות ממנה קרבנותיו ולא פירש איזה קרבן, מכיון שהרגילות למכרה במעות, דינה כמעות ותיפול לנדבה. **אֲבָל** אם הפריש **סְוָאר שֶׁל קוֹרוֹת** – חבילה של קורות העומדות לבנין, בזה גם רב נחמן בר יצחק מודה **שֶׁלֹּא** – שאינן נחשבות כמעות, כיון שאין יכול למכרם מיד אלא צריך להמתין עד שימצא אדם העוסק בבנין שיקחם, ומכיון שכך לא נאמרה בהם ההלכה שיפלו לנדבה [שההלכה נאמרה דווקא במעות, או במה שיכול לימכר מיד, שדינו כמעות], אלא הולכות לים המלח.

הגמרא מקשה על הדברים האמורים: **אָמַר לֵיהּ רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי לְרַב פַּפָּא, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן** – מהו טעמם של החכמים, **דְּאָמְרֵי** שדווקא **מָעוֹת** יפלו לנדבה **וְלֹא בְּהֵמָה** תמימה, **וְלֹא נַסְכָּא.** ודווקא **מָעוֹת וְלֹא סְוָוְרָא** – חבילת קורות, שכל אלו, מלבד מעות, הולכים לים המלח. אם נאמר שהטעם לזה משום שההלכה למשה מסיני נאמרה רק במעות, **אֶלָּא מֵעַתָּה** נאמר כמו כן שרק **מָעוֹת** יפלו לנדבה **וְלֹא עוֹפוֹת** – המחויב להביא שתי תורים או שתי בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, והפריש אחד מהם, ומת קודם שפירש אם הוא לעולה או לחטאת, לא יהיה דין העוף במעות סתומים ההולכים לנדבה, אלא כמפורשים שדינם למיתה. **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תאמר שאכן כך הוא, וגם עופות הולכים למיתה, יש להקשות, **אֶלָּא הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַקִּינִּין** [–שתי תורים או שתי בני יונה] **מִתְפָּרְשׁוֹת** איזו לחטאת ואיזו לעולה, **אֶלָּא אִי בְּלִקְיחַת בְּעָלִים** – או כשהבעלים קונה אותם, **אִי בַּעֲשִׂיַּית כֹּהֵן** – או כאשר הכהן מקריבם. ואם לא פירש בשעת הקניה איזה תור לחטאת ואיזה לעולה, ומת קודם שהכהן הקריבם, הקינים יפלו לנדבה כדין מעות סתומים. וקשה, אם נאמר שעופות אינם בכלל ההלכה, **אַמַּאי** – למה יפלו לנדבה, **הָא מָעוֹת גְּמִירִין לָהּ** – הרי ההלכה נאמרה רק במעות, אבל עופות הרי הם כמפורשים, ומכיון שאין ידוע איזה לחטאת ואיזה לעולה, אם מתו הבעלים, יהיה דינם למיתה בגלל החטאת המעורבת. ומדברי רב חסדא שאמר שיפלו לנדבה, מוכח שגם עופות בכלל ההלכה של 'סתומים' ולא רק מעות, ואם כן הוא הדין נסכא וסואר של קורות.

גם בהיותו במעמד ומצב שיש לו אפשרות לפעול רק עם עצמו, צריך לידע שניתנו לו כוחות לפעול גם בעולם, ואין הדבר תלוי אלא ברצונו

משיחת ליל ד' ט"ו בשבט ה'תנש"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

פב כְּלִי שֶׁנִּתְרוֹעֵעַ[תרפח] - לֹא יִתְלוֹשׁ מִמֶּנָּה חֶרֶס לְכַסּוֹת בּוֹ[תרפט] אוֹ לִסְמוֹךְ בּוֹ[תרצ], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְתַקֵּן כְּלִי[תרצא], שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמִּתַּקְּנוֹ בְּשַׁבָּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם תִּקּוּן כְּלִי[תרצב], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן ש"מ:

חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף פב

ביאורי הלכה

תרפח] כלי שנתרועע – כלי חרס שנסדק ונעשה רעוע אך חלקיו עדיין מחוברים זה לזה.

תרפט] לכסות בו – כלי.

תרצ] לסמוך בו – איזה דבר[630].

תרצא] כמתקן כלי – במעשה התלישה הוא מכשיר את החתיכה הנתלשת לשמש ככלי[631].

תרצב] תיקון כלי – תיקון כלי אסור מדרבנן בשבת משום מלאכת "מכה בפטיש"[632].

ציונים והוספות

630) כמו כרעי המיטה וכיוצא־בזה, אבל אם אין כוונתו לעשות איזה שימוש בחתיכה זו - מותר (עיין מג"א ס"ק טז).

631) אבל מותר לקחת חתיכת חרס שנפלה מהכלי (ואינה צריכה שום תיקון) כדי לכסות בה כלים אחרים.

632) אם הכלי היה שלם, יש בזה גם משום מלאכת "סותר".

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג' סימן תנא דיני הגעלת כלים:

סה תנור של בית החורף (פירוש תנור גדול המוקף קכלי"ן סביב שמחממין בו בית החורף) אסור להניח בפסח שום דבר על גביו מלמעלה או בתוך התנור קטן שבתוכו (פירוש כמו שעושין במקצת תנורי בית החורף שמניחין חלל בין הקכלי"ן ומקיפין אותו בקכלי"ן מג' רוחותיו ועושין כיסוי מלמעלה על אותו חלל ונעשה כתנור קטן) כדין כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין שנתבאר למעלה שהרי כל השנה רגילות להניח שם פשטיד"א ושאר חמץ בשעה שהתנור מתחמם ונבלע שם טעם חמץ על ידי חום האור ואינו יוצא מידי דפיו לעולם ואפילו אם רוצה להסיק את התנור היסק גדול אף על פי כן אין החמץ נפלט משם על ידי היסק זה שהוא בתוך חלל התנור שהרי אין החמץ נבלע שם דרך חלל התנור אלא דרך גביו וכבולעו כך פולטו כמו שנתבאר למעלה.

ומי שרוצה להשתמש בפסח על גבי התנור מניח עליו חתיכת ברזל או שאר דבר שאין משתמשין בו בפסח ועל גבי זה הדבר המפסיק מותר להניח אפילו מאכלים חמים בשעה שהתנור מתחמם בפסח אבל אם הניח סדין עליו אין להניח על הסדין אלא מאכל צונן בשעה שהתנור צונן כמו שנתבאר למעלה.

אבל בתוך התנור קטן שבתוכו אין להניח תבשיל (רותח) אפילו על גבי חתיכת ברזל ואפילו התנור הוא צונן לפי שאף גגו של תנור קטן זה הוא בלוע מחמץ שהרי כל השנה מניחין בתוכו קדירות רותחות ועולה ההבל מהתבשיל שבקדירות ונבלע בגגו ואף על פי שגג זה לא הזיע זיעה חמה שהיד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סולדת בו ולפיכך אינו אוסר בדיעבד אם העמיד תחתיו קדירה רותחת שהעמידו תחתיו בפסח מכל מקום לכתחלה אין להעמידה שם אלא אם כן הטיח בטיט את כל התנור קטן זה מתוכו ואת גגו ואת קירותיו סביב ואת קרקעיתו ויהא עובי הטיט כרוחב גודל כמו שיתבאר בסימן תס"א:

סו ואם שכח והניח מצה חמה בתוך תנור קטן זה או על גבי תנור בית החורף בלי שום דבר המפסיק בינתים צריך לקלוף תחתוניות המצה שנגע בגוף התנור (דכיון שהאיסור הוא בלוע בתנור אינו אוסר יותר מכדי קליפה אפילו בתוך הפסח כמו שנתבאר למעלה) אפילו היה התנור צונן ואם היה התנור חם אף על פי שהמאכל שהניח עליו היה צונן צריך ליטול ממנו כדי קליפה.

ואם הוא מאכל שמן כולו אסור ולמנהג מדינות אלו שאין מחלקין בין כחוש לשמן בכל ענין כולו אסור אלא אם כן הוא מאכל שאין שייך בו שמנונית כגון מצה וכיוצא בו כמו שנתבאר בסי' תמ"ז:

~ יום שני ~

סז אבל אם הניח שם תבשיל בקדירה אפילו היה התנור חם התבשיל מותר אפילו אם מקום מושב הקדירה היה מלוכלך מחמץ בעין אף על פי כן אם אין בו חשש שמנונית אינו אוסר יותר מכדי קליפה ובעובי שולי הקדרה יש יותר מכדי קליפה.

וגם הקדירה יש להתיר אם ברי לו שמקום מושבה היה נקי שלא היה שם משהו חמץ בעין שהאיסור הבלוע בתנור אינו נפלט לקדירה שעליו כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ב שאין איסור בלוע יוצא מדופן לדופן בלא רוטב עיין שם:

סח וכן אם הניח קדרות רותחות בפסח בתוך התנור של בית החורף לאחר שהוסק כבר אף על פי שלפעמים מניחין שם קדירה של חמץ הרי התבשיל מותר אפילו באכילה וגם הקדירה מותרת אם היה מקום מושבה נקי מחמץ בעין ואף על פי שגג התנור הזיע תחתיו מבפנים מחמת חום התבשיל שתחתיו ובזיעה זו יש טעם חמץ שנפלט לתוכה מגג התנור שנבלע בו טעם חמץ על ידי הזיעה שהזיע כשהיו תחתיו קדירות רותחות מכל מקום כיון שכבר הוסק התנור הרי נתלבן גגו על ידי השלהבת ונשרף כל החמץ הבלוע בו ואף על פי שכשהסיק את התנור לא נתכוין להכשיר גגו לפסח על ידי היסק זה אין כונה זו מעכבת בדיעבד עיין סימן תס"א:

סט כלי חרס המצופים מתוכם בהיתוך זכוכית שקורין (גיגלייזר"ט) אין דינם ככלי זכוכית שיש מכשירין אותם בלא הגעלה לפי שאינם בולעים כלום אלא הרי הם ככלי חרס שאפילו הגעלה אינה מועלת להם אם נשתמש בהן חמץ בחמין דכיון שהזכוכית הוא מחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן הרי הוא בולע כמוהו.

ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בפסח בכלי חרס המצופים בתוכם בזכוכית אפילו הם חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנים עושים פעולת הציפוי על ידי סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי אבל כלי חרס שאינן מצופים אלא שניטף עליו מעט זכוכית מציפוי כלי אחר מותר להשתמש בו אם הוא חדש לפי שאחר כך מכניסין אותו לכבשן או לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו שאין האומן חם עליו לשורפו ולצרפו היטב כיון שאינו מצופה בזכוכית אינו מתקלקל כלום באש אבל אותו כלי חרס שהוא מצופה בזכוכית חם עליו שלא יתקלקל הזכוכית שבו מחמת חום האש ולכך ממהר הוא להוציאו מן האש ולפיכך מחמירין שלא להשתמש בהם בפסח:

~ יום שלישי ~

ע ומכל־מקום אין להחמיר אלא במקומות שנהגו להחמיר וגם באותן מקומות אם ברי לו שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל להשתמש בו בפסח אם אין שם מנהג ידוע להחמיר גם בזה ולפיכך נוהגים בקצת מקומות שלא להשתמש בהן בפסח אפילו הם חדשים אלא אם כן עמד הישראל על גבי האומן לראות שלא יתקן ציפוי הבדיל והצבע על ידי סובין ואין להחמיר בזה אלא במקום המנהג שמעיקר הדין אין לחוש לזה שהרי אין הבדיל או הצבע מתדבקין בכלי אלא על ידי ליבון הכלי באש ואזי נשרף כל ממשות הסובין.

ולא עוד אלא אפילו כלי מתכת ישן שנתבשל בו חמץ כל השנה ואחר כך חיפהו בבדיל יש להתיר מעיקר הדין להשתמש בו בפסח בלא הגעלה לפי שהליבון שמלבנים אותו בשעת ציפוי מפליט האיסור ממנו כמו שאם היה מגעילו שהרי האש מחממו כל כך מבחוץ עד שהבדיל ניתך בתוכו מבפנים וליבון כזה אינו גרוע מהגעלה כיון שהיד סולדת בו משני עבריו מבית ומחוץ בכל שטח הכלי אלא לפי שלפעמים עושים זה הציפוי במהירות ואינו עולה בכל שטח הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה וזה מצוי מאוד לפיכך נכון להורות שיגעילו אותם אחר הציפוי (ואם האומן שציפהו הוא נכרי צריך להטבילו בלא ברכה אחר הציפוי קודם ההגעלה כמו שנתבאר ביורה דעה סימן ק"כ).

אבל כלי חרס ישן המחופה בבדיל או עופרת אפילו הגעלה וליבון אין מועילין לו להכשירו כדין כלי חרס שאינו נכשר על ידי הגעלה וליבון ואף על פי שחיפהו כשהיה חדש שעדיין לא נשתמש בו ולא נבלע כלום בהחרס עד לאחר שחיפהו בעופרת ואז עופרת הוא מפסיק בין החרס ובין החמץ שנשתמש בתוכו אין זה מועיל כלום להיות נדון ככלי מתכות הנכשרים על ידי הגעלה לפי כשנשתמש בו חמץ בחמין נבלע החמץ בכל עובי הכלי ונבלע גם בחרס שתחת העופרת ושוב אינו נפלט ממנו לעולם:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום רביעי ~

עא כלי עץ המצופים בסממנים דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסממנים מעכבים על מי ההגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ שתחתיהם (אבל אם לא נשתמש בהם חמץ אינם אסורים בפסח אלא במקום שנהגו להחמיר כמו שנתבאר למעלה):

עב כל כלי השתיה בין כוסות בין צלוחיות בין קנקנים אפילו הם של חרס כיון שתשמישן בצונן כל השנה הרי לא נבלע בהם כלום ולפיכך אין צריך להגעילן כלל אלא די להם בשטיפה מעיקר הדין (אבל המנהג הוא שלא להשתמש בפסח כלל בכלי חרס ישנים כמו שנתבאר למעלה) דהיינו שידיחם ושפשפם היטב במים כדי להסיר ולמרק האיסור הדבוק בהם בעין ואחר כך חוזר ושוטפן במים בלי שפשוף כמו שיתבאר ביורה דעה סי' קכ"א ומותר להשתמש בהן אחר כך אפילו בחמין.

ואף על פי שלפעמים מניחין אותם אצל האש לחמם בהן יין ונותנים פתיתי לחם חמץ ביין החם שבתוכן וגם כוסות של עץ לפעמים מערין לתוכם שכר חם עם שכר צונן ולפעמים שוהה בתוכם מעת לעת ונעשה כבוש כמבושל כמו שנתבאר למעלה, מכל־מקום כיון שרוב תשמישן כל השנה הוא בצונן פחות ממעת לעת לא החמירו בהן חכמים להגעילם אם אינו בן יומו מבליעת החמץ שנבלע בהן על ידי חמין או על ידי כבישה מעת לעת.

אבל כלים שרוב תשמישן כל השנה הוא להשהות משקה חמץ בתוכם מעת לעת או יותר כגון חבית וכדים של שכר צריך להכשירם על ידי מילוי ועירוי או על ידי הגעלה בכלי ראשון אף אם אינם בני יומן.

ולדברי האומרים שאין הולכים בהגעלת כלים אחר רוב תשמישן אף כוסות וצלוחית צריך להכשיר על ידי מילוי ועירוי או על ידי הגעלה בכלי ראשון וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות אבל אם עבר ולא הכשירם כלל רק שהדיחם ושפשפם היטב והשתמש בהן בפסח אפילו בחמין הרי חמין הללו מותרין לפי שבדיעבד סומכין על סברא הראשונה:

~ יום חמישי ~

עג כל כלי זכוכית אפילו נשתמש בהן חמץ בחמין כל השנה ואפילו אותם ששהה משקה חמץ בתוכם כמה ימים ושנים כגון צלוחיות שפיהם צר שדרך להכנים בהם שכר לקיום אין צריכים שום הכשר לפסח אלא די להם בשטיפה כדינה לפי שהם חלקים וקשים ואינן בולעים כלום.

ויש אומרים שאפילו הגעלה אינה מועלת לכלי זכוכית שנשתמש בהן חמץ בחמין או על ידי כבישה מעת לעת דכיון שתחלת ברייתן הוא מן החול הרי הן ככלי חרס וכן המנהג פשוט במדינות אלו.

לפיכך נוהגין שלא להשתמש בפסח בשום כלי זכוכית שיש לחוש בו שמא עירו לתוכו משקה חמץ חם או שמא נשתהה בתוכו משקה חמץ מעת לעת אבל אם עבר והשתמש בו בפסח אפילו בחמין בלא שום הכשר הרי חמין הללו מותרין אם רוב תשמיש כלי זה כל השנה הוא בצונן פחות מעת לעת אבל אם רוב תשמישו כל השנה הוא בחמין או אפילו בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת או יותר כגון צלוחיות שפיהם צר שדרך להכנים בהן יי"ש לקיום אף בדיעבד אסורין החמין שנשתמשו בו או המשקה שעמד בו מעת לעת אלא אם כן הכשירו קודם שנשתמש בו על ידי הגעלה או על ידי מילוי ועירוי:

עה כלי כסף המצויירים בצד הפנימית שלהם בהיתוך זכוכית (שקורין גישמעלצ"ט) אין להשתמש בו בפסח לכתחלה אפילו על ידי הגעלה לפי מנהג מדינתינו שמחמירין כהאומרים שאין הגעלה מועלת לזכוכית אבל אם הוא בצד החיצון של הכלי מותר להשתמש בו בפסח על ידי הגעלה או על ידי מילוי ועירוי שהרי ההיתוך זכוכית שמבחוץ לא בלע כלום מהחמץ שנשתמש בו מבפנים.

ואף שלפעמים עירו לתוכו חמץ רותח וכלי מתכות שחם מקצתו חם כולו ונתחמם גם צד החיצון של הכלי ונבלע שם טעם החמץ בזכוכית הקבוע שם (כמ"ש למעלה שיש סוברין כן) מכל־מקום כשישתמש בו בפסח לא יהיה נפלט כלום מהזכוכית למשקה שבתוכו אף אם יהיה משקה רותח ועל ידי כן יתחמם גם צד החיצון של הכלי שכלי מתכות שחם מקצתו חם כולו, מכל־מקום מקצת חום זה שאינו חם אלא מחמת חום מקצת השני אין לו כח להפליט גיעול הבלוע שם ולהוליכו למקצת השני כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ד (ואין חוששין שמא ירתיח בו משקה אצל האש בתוך הפסח ויתחמם צד החיצון של הכלי חום גדול מחמת האש ויפלוט טעם החמץ הבלוע בהיתוך זכוכית הקבועה בו לפי שאין דרך כלל להרתיח אצל האש כלי כסף חשובים המצויירים):

~ יום שישי ~

עו עופות שנצלו בפסח בשפוד ישן שכל השנה צלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק מפירורי חמץ שדרכם להמצא בין המלח הרי עופות הללו מותרין כיון שאין בשפוד חמץ ודאי אלא חשש ספק פירורי חמץ שבין המלח ומספק אין לאסור בדיעבד כי אין מחזיקין איסור מספק אבל אם פעם אחת צלו בשפוד זה מולייתא או שאר חמץ אפילו משהו ובפסח צלו בו בשר בלא הכשר בינתיים הרי בשר זה אסור אפילו בהנאה (אם השפוד הוא בן יומו ולמנהגנו אפילו אינו בן יומו) שמשהו חמץ שנבלע בשפוד קודם הפסח לא נתבטל בתוכו בשישים מטעם שנתבאר ביו"ד סימן צ"ט ע"ש:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עז נוהגין להדיח הברזות שבחביות של יין שמסתפקין מהן כל השנה ורוצה להסתפק מהן בפסח לפי שכל השנה משתמשין בברזות בידים המלוכלכות מחמץ:

עח העצים שתוחבים בהם כלי שתיה של שכר בודאי נתלכלך העץ מלכלוכית השכר שבתוך הכלי כיון שהעץ נתחב לתוך חלל הכלי ולפיכך אין לתחוב בו כלים בפסח אלא אם כן הדיחו יפה:

חלק ג סימן תנב סדר וזמן הגעלת כלים:

א סדר הגעלה לוקח יורה ומרתיח בה מים ומכנים לתוכה כל כלים הצריכים הגעלה בכלי ראשון.

וכלי גדול שאינו נכנס כלל לתוכה יעשה שפה של טיט סביב לפיו כדי שיקבל מים רבים ויעברו המים על כל שפתו ואחר כך ימלאנו מים על כל שפתו וירתיחם בתוכו אצל האש ונמצא שגם שפת הכלי הוגעל על ידי הרותחים שעברו על גביו ואף על פי שהרותחין אינן מתעכבין הרבה על שפת הכלי שמיד הן זבין ויורדים משם דרך הטיט, מכל־מקום הרי גם כל השנה לא נתעכב החמץ על גבי שפת הכלי ולא נבלע בו החמץ אלא על ידי ניצוצות הניתזים מהתבשיל לשפת הכלי, ומכל־מקום אם לא יעשה שפה לפיו כדי שיעברו הרותחין על שפתו אין הגעלה עולה לשפתו ע"י ניצוצות הניתזין על גביו מהרותחין שבתוכו לפי שיש לחוש שמא עכשיו בשעת הגעלה זו לא יעלה ניצוצות על (כל) שפתו משא"כ האיסור שנתבשל בתוכו פעמים הרבה אי אפשר שלא העלה ניצוצות על (כל) שפתו פעם אחת.

ואם אינו רוצה לעשות לו שפה ימלאנו מים היטב וירתיחם בתוכו אצל האש ויקח אבן רותח או לפיד אש וישליכנו לתוך הרותחין ומתוך כך ירתיחו יותר ויגברו ויעלו על כל שפתו:

~ שבת קודש ~

ב (ולאחר שהגעילו על ידי שפה או על ידי אבן ולפיד ישפוך הרותחין מתוכו וישטפנו במים קרים ויחזור וימלאנו מים וירתיחם בתוכו ויגעילנו כמשפט הראשון על ידי שפה או אבן ולפיד אש אם הוא מגעיל בערב פסח משעה חמישית ואילך והכלי הוא בן יומו כמו שיתבאר).

וכל זה בכלי שלא נשתמש בו חמץ אלא מתוכו כדרך תשמיש כל הכלים ולכך הוא נכשר על ידי הגעלת הרותחין שבתוכו דכבולעו כך פולטו אבל כלי שנשתמש חמץ גם בצד החיצון שלו כגון כלי ששואבין בו רותחין מכלי ראשון וכן קערה שמכסין האלפס בצד החיצון שלה אינן נכשרין על ידי הגעלת הרותחין שמתוכן אלא צריך להכניסן כולם לתוך יורה גדולה כדי שיעלה הרותחים על צד החיצון שלהם:

ג וכשמכנים הכלים ליורה צריך ליזהר שיהיו המים מעלין רתיחה דהיינו אבעבועות בשעת כניסת הכלים לתוכם שההגעלה אינה אלא ברותחין שמעלין אבעבועות אבל לא בחמין אף על פי שהיד סולדת בו.

ואם מכנים ליורה כלים הרבה זה אחר זה ורגילות כשמכניסין כלי אחד לתוך הרותחין מיד נחים מרתיחתם צריך להמתין שלא יכנים כלי השנייה עד ישובו המים ויעלו אבעבועות וכן ימתין בהכנסת כל כלי וכלי.

ומאוד צריך להזהר בזה שאם לא נזהר בזה הרי הפסיד ההגעלה לגמרי אבל העולם אינן נזהרין בזה ויש שלימדו עליהם זכות לפי שאין דרך להגעיל רק כפות שרוב תשמישן הוא בכלי שני וקערות שרוב תשמישן הוא על ידי עירוי מכלי ראשון וכוסות שרוב תשמישן הוא בצונן וכלים הללו וכיוצא בהם אין צריך להגעילן ברותחין אלא די להם בחמין שהיד סולדת בו אבל כלים שרוב תשמישן הוא על ידי חום כלי ראשון אפילו בדיעבד אוסרין את החמין שנשתמשו בהם אם הגעילן בחמין שלא העלו רתיחה:

ד יש מצריכין להשהות הכלים בתוך הרותחין באומד הדעת בכדי שיפליטו כל גיעולם ולא נהגו כן ומנהגן של ישראל תורה הוא כי מי יודע לשער מתי יפליט הכלי כל גיעולו שאם באנו לומר שישהה אותו כל כך ברותחין כדרך ששהה בו האיסור כשנבלע בו לא היתה הגעלה אחת מועלת לו כלל שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים והאיך יפלוט כולו בהגעלה אחת אלא ודאי כך קיבלו חכמים שבהגעלה אחת הוא פולט את הכל ואם כן אין חילוק בין אם ישהה הרבה ברותחין או אם יוציאנו מיד.

ומכל־מקום טוב להשהותו מעט מזעיר בכדי שיהיה פנאי להרותחין ליכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול משם שאף שהפליטה נעשית כרגע, מכל־מקום צריך קצת שהייה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ 'תורה אור' פרשת משפטים - הפרשה החסידית ~

וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו[1]

"וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר כוּ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, י):

הִנֵּה עִנְיַן "תַּחַת רַגְלָיו" הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל א, כו): "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם כוּ". וּבִבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" שַׁיָּיךְ יָד וְרֶגֶל. וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, יא): "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ". אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר כֵּן בֶּאֱלֹקוּת, וַהֲלֹא "אֵין לוֹ גּוּף וְלֹא דְּמוּת הַגּוּף"[2]?

וְהָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה כָּתִיב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הַוָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" – פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין שׁוּם שִׁינּוּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ בֵּין קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, וּבֵין לְאַחַר בְּרִיאַת הָעוֹלָם. וּכְמַאֲמָר: "אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא כוּ"[3]. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמִּקּוֹר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת הֶאָרָה בְּעָלְמָא, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁ"מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם"[4]. וְלָכֵן אֵין זֶה פּוֹעֵל שׁוּם שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאֵין אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ "הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ"[5] פּוֹעֵל שִׁינּוּי בְּעֶצֶם מָאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ עַל יְדֵי הַמְּשָׁכַת הָאוֹר, לִהְיוֹתוֹ רַק הֶאָרָה כוּ'. וְנִקְרָא גַּם כֵּן הֶאָרָה זוֹ "שְׁמוֹ הַגָּדוֹל" (שְׁמוּאֵל א' יב, כב), שֶׁעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שְׁמוֹ שֶׁל הָאָדָם אֵינוֹ נוֹגֵעַ לְמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כוּ'.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם הֶאָרָה זוֹ הִיא בְּחִינַת אֵין־סוֹף וּפָשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת. וְלָכֵן, כְּדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ מִמֶּנָּה בְּחִינַת עוֹלָמוֹת בִּגְבוּל וּמְדָּה, וְגַם בִּבְחִינַת הִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת, הוּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹרוֹת בְּכֵלִים.

וּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הוּא בְּחִינַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל לד, לא): "אָדָם אַתֶּם". כִּי "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה"[6]. וּכְתִיב (תְּרוּמָה כה, ח): "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" – "בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר כוּ'"[7], שֶׁהֵם כֵּלִים לְהַשְׁרָאַת שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכַיָּדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הַבְּרִיאָה הָיָה בִּשְׁבִיל "לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים"[8], וְהַיְינוּ לִשְׁכּוֹן שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה", וְזֶהוּ "מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה'" (בְּשַׁלַּח טו, יז).

וְעַכְשָׁיו הַשְּׂרָאָה זוֹ רַק בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁ"בָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה וְהִטִּיל זוּהֲמָא"[9]. וְאַף שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה "פָּסְקָה זוּהֲמָתָן", אַךְ עַל יְדֵי חֵטְא הָעֵגֶל וּשְׁאָר הָעֲוֹנוֹת חָזְרָה הַזּוּהֲמָא[10] בְּהַגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַגּוּף נִקְרָא "מַשְׁכָּא דְּחִוְיָא"[11], אֲבָל לֹא בִּנְשָׁמָתָם – "כִּי חֵלֶק

---

1. (אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ" [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ד עַמּוּד א'רעו] וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַנְּהוֹת עַל הַתּוֹרָה וַיִּרְאוּ" [שָׁם עַמּוּד א'רצג]. אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת" פֶּרֶק ז. [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ א עַמּוּד כד] – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בַּהֶעָרוֹת וְציּוּנִים.

גֶּאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, כט שְׁבָט, מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ וְעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָדָר תקס"ח.

נוֹסַח אַחֵר – הַנְּחַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי עִם הַנְּהוֹת מֵהַצֶּמַח צֶדֶק – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ח חֵלֶק א עַמּוּד סד.

מַהֲדוּרָא קַמָּא, כְּגִרְאָה, מִנּוֹסַח הַמַּאֲמָר כָּאן נִמְצָא בְּגוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק (בּוּך 1113) וְהוּא עִם חֵלֶק מֵהַהַנְּהוֹת שֶׁנִּדְפְּסוּ כָּאן וְהַנְּהוֹת נוֹסְפוֹת.

הַמַּאֲמָר בְּשִׁינּוּיִים וְהַנְּהוֹת: דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן וְתַחַת רַגְלָיו" – אוֹר הַתּוֹרָה (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ד) עַמּוּד אַ'רסו. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ" – (שָׁם) עַמּוּד א'רעו. "לְהָבִין בְּחִינַת וְתַחַת רַגְלָיו" – (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ח) עַמּוּד ג'מו).

2. (עַל פִּי פִּיּוּט "יְגֻדַּל").

3. ("הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא אַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם". – תְּפִלַּת הַשַּׁחַר כְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה בַּרַמְבַּ"ם).

4. (פִּיּוּט "אֲדוֹן עוֹלָם").

5. (נוֹסַח בִּרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

6. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה בִּתְחִילָּתוֹ).

7. ("אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד". הוּבָּא בְּשֵׁם רַז"ל בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת נָשֹׂא כ, סוֹף עַמּוּד ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּרְאֵה רֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָאַהֲבָה פֶּרֶק ו קָרוֹב לִתְחִילָּתוֹ (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁנֵי פְּסוּקִים"). אַלְשֵׁיךְ תְּרוּמָה כה, ח. שֶׁל"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כו עַמּוּד 173 הֶעָרָה 45).

8. רְאֵה תַּנְחוּמָא נָשֹׂא טז. בְּחָקּוֹתַי ג. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה ג. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ו. תַּנְיָא רֵישׁ פֶּרֶק לו).

9. (שַׁבָּת קמו, א־ב: "שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הִטִּיל בָּהּ זוּהֲמָא. יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זוּהֲמָתָן").

10. (כֵּן הוּא בַּזֹּהַר חֵלֶק א נב, ב. קכו, ב. שָׁם חֵלֶק ב קצג, ב. וְעוֹד. וּמַה דְּמַשְׁמַע בְּשַׁבָּת (קמוּ, א) וּבְעֲבוֹדָה זָרָה (כב, ב) דְּלֹא חָזְרָה וְכֵן הוּא בַּזֹּהַר חֵלֶק ג (יד, ב) – מְבֹאָר בְּנִיצוֹצֵי אוֹרוֹת שָׁם דְּלֹא כָּל הַזּוּהֲמָא חָזְרָה. וְעַיֵּן גַּם כֵּן חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת מַהַרְשָׁ"א יְבָמוֹת קג, ב. תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים רֵישׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ גו' לִבְנַת הַסַּפִּיר" (עו, ד). וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּאִגְּרוֹת קֹדֶשׁ חֵלֶק ה עַמּוּד שי).

11. (עוֹר הַנָּחָשׁ. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יו"ד, סוֹף עַמּוּד ב. תִּקּוּן כא בִּתְחִילָּתוֹ (דַּף מח, ב). תַּנְיָא פֶּרֶק לא).

ה' – מַמָּשׁ – עַמּוֹ" (הַאֲזִינוּ לב, ט). וְכַנּוֹדָע שֶׁהַנְּשָׁמָה אֵינָהּ צְרִיכָה תִּקּוּן לְעַצְמָהּ[12].

אֲבָל לֶעָתִיד, שֶׁיִּזְדַּכְּכוּ גַּם הַגּוּפִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, יא): "וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ", וּכְתִיב (זְכַרְיָה יג, ב): "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר כו'", אָז כְּתִיב (יְשַׁעְיָה מ, ה): "וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ"ה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר", כִּי יְזַדֵּכְּךְ הַחוֹמֶר עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת גִּילוּי אֱלָקוּת גַּם בַּגּוּפִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַכְשָׁיו, אֵין הַגִּלּוּי רַק בַּנְּשָׁמוֹת בִּלְבָד.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלָקוּת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה הוּא נִמְשָׁךְ בְּצִיּוּר אָדָם. וְזֶהוּ "אָדָם אַתֶּם" (יְחֶזְקֵאל לד, לא) – פֵּירוּשׁ:

עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה פְּרָטִית בְּאֵיבְרֵי הַגּוּף, שֶׁהוּא גַּם כֵּן בְּצִיּוּר אָדָם, כְּמוֹ אוֹר הַשֵּׂכֶל שׁוֹרֶה בַּמּוֹחַ דַּוְקָא, וְהַמִּדּוֹת בַּלֵּב כו', וְחִיצוֹנִיּוֹת הַמִּדּוֹת בַּיָּדַיִם; "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא כו'"[13]. וְדֶרֶךְ פְּרָט, הֵן הֵנָּה רְמַ"ח אֵבָרִים פְּרָטִיִּים שֶׁמִּתְחַלֶּקֶת הָאָרַת הַנְּשָׁמָה בָּהֶן. וְדֶרֶךְ כְּלָל, נֶחְלָקִין לְג' קַוִּוין: דְּרוֹעָא יְמִינָא, וּשְׂמָאלָא, וְהַגּוּף בָּאֶמְצַע.

כְּמוֹ כֵּן יוּכָן לְמַעְלָה בִּבְחִינַת גִּלּוּי אֱלָקוּת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – "בְּכָל חָד לְפוּם מַאי דְּמְשַׁעֵר בְּלִבֵּיהּ"[14]. וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת מוֹחִין, שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת הַתּוֹרָה, וְהֵן "רָאשֵׁי אַלְפֵּי יִשְׂרָאֵל" (בַּמִּדְבָּר א, טז); וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת הַמִּדּוֹת; וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת רֶגֶל.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם בְּכוּלָּם נֶאֱמַר "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים", פֵּירוּשׁ "נוֹדָע" – לְשׁוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת[15]. כִּדְמְיוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁעֵם הֱיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא רוּחָנִית וּלְמַעְלָה מִגֶּדֶר גּוּף גַּשְׁמִי, אַף עַל פִּי כֵן הִיא מִתְקַשֶּׁרֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף גַּשְׁמִי;

כְּמוֹ כֵּן נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וּמִדּוֹת – לִהְיוֹת שׁוֹרֶה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּלָלוּתָן הִיא בְּחִינַת "קוֹמַת אָדָם". וַאֲפִילוּ בְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת עֲקֵבַיִם יֵשׁ בָּהֶן מַעֲלָה יְתֵירָה – שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת הָרֹאשׁ כו' וּמוֹלִיכִים אוֹתוֹ מִמְּקוֹם לְמָקוֹם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֹחַ הָרֹאשׁ לְבַדּוֹ בִּלְתִּי הָרֶגֶל. וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[16]: "וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם כו'".

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "כְּמַרְאֵה אָדָם" בְּכ"ף הַדִּמְיוֹן, כִּי בֶּאֱמֶת "לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל"[17], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוּאֵל א' טו, כט): "כִּי לֹא אָדָם הוּא כו'". אַךְ שֶׁיּוֹרֵד וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן בְּחִינַת צִיּוּר אָדָם, אִם כֵּן מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ נֶאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "כְּמַרְאֵה אָדָם" כו'. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (קְדוֹשִׁים יט, לז): "וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" וְאָמְרוּ רַז"ל[18]: "כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּנִי" :

וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם" – מַהוּ עִנְיָן הַכִּסֵּא?

הָעִנְיָן הוּא: שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבִי"ע – שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה, עוֹד זֹאת הֵן בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת זוֹ עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָאוֹר וְהַחִיּוּת מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" עַצְמוֹ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בִּטּוּל בְּתַכְלִית, דְּבַאֲצִילוּת "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד"[19] מַמָּשׁ, אֶלָּא הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת יְשִׁיבַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹן עַל הַכִּסֵּא.

כִּי הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַכִּסֵּא שֶׁאָדָם יוֹשֵׁב עָלָיו, שֶׁהוּא בְּחִינַת יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה לְמַטָּה, כָּךְ לְמַעְלָה כְּתִיב (תְּהִלִּים כט, י): "יְיָ֖ שָׁ֑ב ה' מֶ֥לֶךְ לְעוֹלָ֗ם". פֵּירוּשׁ "מֶלֶךְ לְעוֹלָם", הַיְינוּ, לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת בִּי"ע, שֶׁהֵן עוֹלָמוֹת הַנִּפְרָדִים, נִקְרָא הַמְשָׁכָה זוֹ בְּחִינַת "יְשִׁיבָה", שֶׁהִיא הַשְׁפָּלָה וְהַמְשָׁכָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַ"כִּסֵּא" – כֵּס־א'[20] – שֶׁהוּא בְּחִינַת לְבוּשׁ, לְהַלְבִּישׁ וּלְהַעֲלִים הָאוֹר וְחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת אָלֶ"ף, "אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם"[21] – לִהְיוֹת "אֵל מִסְתַּתֵּר" (יְשַׁעְיָה מה, טו), כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד.

12. (עֵץ חַיִּים שַׁעַר כו (שַׁעַר הַצֶּלֶם) פֶּרֶק א. הוּבָא בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לז (מח, ב)).

13. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א: "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא, גְּבוּרָה – דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא, תִּפְאֶרֶת – גּוּפָא כו'").

14. (זֹהַר חֵלֶק א וַיֵּרָא קג, ב: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַק לְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ כָּל חַד כַּמָּה דְּיָכִיל לְאִדְבְּקָא בְּרוּחָא דְּחָכְמְתָא, וּלְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ, הָכִי אִתְיְדַע בְּלִבֵּיהּ.

תַּרְגּוּם: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" - זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹדָע וְנִדְבָּק לְפִי מַה שֶׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ כָּל אֶחָד כַּמָּה שֶׁיָּכוֹל לְהִדָּבֵק בָּרוּחַ שֶׁל הַחָכְמָה, וּלְפִי מַה שֶׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ, כָּךְ נוֹדָע בְּלִבּוֹ).

15. (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבַּר א, א. אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כְּרֶךְ א עַמּוּד תרמו. וּרְאֵה תַּנְיָא סוֹף פֶּרֶק ג (ז, ב). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

16. (אָבוֹת ד, י).

17. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

18. ('אַתֶּם' כְּתִיב – זֹהַר חֵלֶק ג קיג, א. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה לה, ז).

19. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב).

20. (רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה הַאֲזִינוּ עד, ד. דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קכח, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

21. (זֹהַר חֵלֶק ג לא, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּיוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, הִנֵּה גּוּפוֹ וְיָדָיו הֵם לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, רַק רַגְלָיו הֵם מוּשְׁפָּלִים וְנִמְשָׁכִים לְמַטָּה לָאָרֶץ. כְּמוֹ כֵן יוּבָן לְמַעְלָה בְּעִנְיַן "עַל הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם", שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִמֶּנּוּ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים הוּא רַק, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִבְּחִינָה אַחֲרוֹנָה הַנִּקְרָא "רַגְלָי", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה סו, א): "וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי". :

וּבְיאוּר עִנְיָן זֶה:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה, דִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הַיְינוּ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה הֵם הַנִּקְרָאִים "בָּנִים לַה"[22], וּ"בְרָא כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ"[23] – שֶׁהוּא בְּחִינַת רֶגֶל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, כא): "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי – הָעָם כו'".

כִּי כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָרֶגֶל בְּטֵלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ – לְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ[24], כָּךְ בְּלִלּוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן בְּחִינַת בִּטּוּל זֶה בְּטֶבַע תּוֹלְדוֹתָם אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וְהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה הַמְסוּתֶרֶת שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – בְּלִי טַעַם וְדַעַת כְּלָל, רַק לְפִי שֶׁהֵן "חֵלֶק הֲוָיָ"ה עַמּוֹ", כְּמוֹ הַבֵּן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב וְהָיָה עֶצֶם אֶחָד עִמּוֹ, רַק שֶׁאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

כְּמוֹ כֵן כְּתִיב (וְאֶתְחַנַּן ו, ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲוָיָ"ה אֱלֹהֵינוּ" – עֶלְנוּ. דְּהַיְינוּ, שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה עֲדַיִין בִּמְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ", רַק מִתְאַחֲדִים עִם מוֹחַ הָאָב, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְהֵם דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ" מַמָּשׁ. רַק שֶׁאַחַר כָּךְ יָרְדוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת לִהְיוֹת בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְנִקְרָא רֶגֶל. וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ" מַמָּשׁ, וְלָכֵן יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת הַבִּטּוּל גַּם אַחַר כָּךְ – מִצַּד שָׁרְשָׁן כו'.

וְזֶהוּ "נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי – טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ כו'"[25], וְיָדוּעַ הַקּוּשְׁיָא: אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר "טְהוֹרָה הִיא" קוֹדֶם שֶׁהוּכִיר בְּרִיאָתָהּ? וְגַם, מַה כָּפַל ג' לְשׁוֹנוֹת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ, נְפַחְתָּהּ"?

אַךְ הָעִנְיָן, דִּפֵּרוּשׁ "טְהוֹרָה הִיא", הוּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן (פָּרָשַׁת נֹחַ כד, י): "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר", שֶׁהוּא בְּחִינַת בְּהִירוּת הָאוֹר. וְכֵן תַּרְגּוּם "צַחֲרָרִים" – "טִיהֲרָא"[26]. וְכָךְ שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה נִמְשְׁכָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד, וְזֶהוּ "טְהוֹרָה הִיא" – שֶׁנִּמְשְׁכָה מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁבְּזוֹהַר הַקָּדוֹשׁ[27]. וְהוּא גַּם כֵּן מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[28]: "דַּע מֵאַיִן בָּאתָ", שֶׁבְּחִינַת "אַיִן" הוּא שֶׁמִּתְאַחֵד עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית, וְכַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ" מַמָּשׁ. וְזֶהוּ בְּחִינַת הַבְּהִירוּת, דְּהַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל. אַךְ אַחַר כָּךְ יָרְדָה לְמַטָּה בִּבְחִינַת בִּי"ע לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר, וְזֶהוּ כֶּפֶל הַג' לְשׁוֹנוֹת: "בְּרָאתָהּ", "יְצַרְתָּהּ", "נְפַחְתָּהּ בִּי" כו'.

(וְאָז נִקְרֵאת בְּחִינַת "רֶגֶל". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל – לִי־רֹאשׁ[29]. :

וְזֶהוּ בִּיאוּר עִנְיָן הַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא כו'", שֶׁהוּא לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בִּי"ע, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת "כִּסֵּא" וּבְחִינַת "רַגְלֵי אָדָם". וְהַיְינוּ בְּחִינַת הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּבְחִינַת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ כו'", שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר בָּהֵן מְקַבְּלִים שְׁאָר הַנִּבְרָאִים וְחִיצוֹנִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת דְּבִי"ע. אֲבָל כְּמוֹ שֶׁהֵן בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה" – הֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא" וּמִבְּחִינַת הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבִי"ע כו'.

וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַקַּבָּלָה יוּבָן גַּם כֵּן הָעִנְיָן: דִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם הָעֶלְיוֹן" הוּא הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וְהַ"כִּסֵּא" הוּא הַמָּסָךְ שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה כו'.

וְכֵן בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנַּ"ל, יֵשׁ בָּהֶן ב' בְּחִינוֹת: הַיְינוּ, הָא' – בְּחִינַת "מַזְּלֵיהּ חָזֵי"[30] שֶׁבַּאֲצִילוּת – זֶהוּ לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא. וְהַב' – בְּחִינַת "בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ כו'" לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בְּחִינַת רֶגֶל. וְנִקְרָא גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ "יִשְׂרָאֵל" וְ"יַעֲקֹב", כִּי יִשְׂרָאֵל – לִי־רֹאשׁ. וְיַעֲקֹב – יו"ד הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת עָקֵב. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר). :

וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלְיוּ־הַשָּׁלוֹם אָמַר: "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ כו'". שֶׁמִּבּוֹאָר, שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ

22. (רְאֵה יד, א: "בָּנִים אַתֶּם לַה").

23. (לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה כ, ב).

24. (עַל פִּי מִשְׁלֵי כא, א: "עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ").

25. (תְּפִלַּת "אֱלֹקַי נְשָׁמָה").

26. (תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס תָּבוֹא כח, כט. וְעוֹד).

27. (טַהֲר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דַּף טו, א).

28. (אָבוֹת ג, א).

29. עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מח, ב וָאֵילָךְ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל. דְּהַיְינוּ, אֲפִילוּ לְאַחַר יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ בְּגוּפוֹ מֵאִיר בּוֹ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וּבְחִינַת רֶגֶל הַנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן הוּא, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[31]: "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה". וְיָדוּעַ, דְּהָאָבוֹת הֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" (בְּרֵכָה לג, כז) – אַבְרָהָם לִבְחִינַת "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא", וְיִצְחָק לִבְחִינַת "דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא" כו'. וּבְחִינַת "זְרוֹעוֹת" דְּאָדָם הָעֶלְיוֹן, הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַ"כִּסֵּא" כַּנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן, דִּמְבוֹאָר לְמַעְלָה, דִּבְחִינַת הַ"כִּסֵּא" הוּא הַלְּבוּשׁ וְהַמָּסָךְ הַמַּעֲלִים עַל הָאוֹר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת בִּי"עַ כו', וּבְחִינַת הָ"רַגְלַיִם" נִמְשָׁכִים לְמַטָּה עַל יְדֵי הַכִּסֵּא וּלְבוּשׁ הַנַּ"ל. אֲבָל בְּחִינַת הַ"יָדַיִם" הוּא גִילוּי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִלְּבוּשׁ וְהֶעְלֵם זֶה, וְהוּא גִילוּי בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא כו'", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "בְּרָאתָהּ כו'". וְהָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם הָיוּ "מֶרְכָּבָה" לִבְחִינַת גִּילוּי אוֹר זֶה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה – בִּבְחִינַת בִּטּוּל תְּמִידִי מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה הִמְשִׁיכוּ גִילוּי זֶה.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה אָנוּ רוֹאִים עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַטָּה בְּאָדָם, שֶׁהַיָּדַיִם יֵשׁ בָּהֶן גִּילוּי הַמּוֹחִין וְהַשֵּׂכֶל יוֹתֵר מִבְּרַגְלַיִם – שֶׁמִּתְאַחֲדִין וּמִתְקָרְבִים יוֹתֵר אֶצֶל הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין מֵהָרַגְלַיִם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרֶגֶל גַּם כֵּן בְּטֵילָה לְגַבֵּי הָרֹאשׁ, וּלְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ, מִכָּל מָקוֹם בִּטּוּל זֶה אֵינוֹ מִמֵּילָא, אֶלָּא עַל פִּי צִוּוּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁהָרֶגֶל נִשְׁמַעַת לְצִוּוּי זֶה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן תְּנוּעוֹת הַיָּדַיִם נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא כְּפִי רְצוֹן הַשֵּׂכֶל וְאֵין צָרִיךְ לְצִוּוּי כְּלָל.

כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים הֶפְרֵשׁ בֵּין טִפּוּחַ בְּיָדָיו לְרִקּוּד שֶׁבְּרַגְלָיו: שֶׁכַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָדָם בְּשִׂמְחָה – מִיָּד יִטַּפַּח בְּיָדָיו. דְּהַיְינוּ, שֶׁיֵּרָאֶה בְּיָדָיו תְּנוּעָה הַמּוֹרָה עַל הַשִּׂמְחָה כְּמוֹ לְהַכּוֹת כַּף כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּרַגְלַיִם – שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ מִזֶּה שֶׁיִּהְיוּ רוֹקְדִים, הוּא אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא, אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל לְרַגְלָיו לִרְקֹד כו'.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָרֵי תְּנוּעוֹת – יִהְיֶה בַּיָּד הִתְהַוּוּת הַתְּנוּעָה מִמֵּילָא כְּפִי הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּרֶגֶל אֵינוֹ מִמֵּילָא, רַק עַל פִּי צִוּוּי. וְזֶה רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁבַּיָּדַיִם יֵשׁ גִּילוּי הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר, עַד שֶׁנִּמְשָׁכִין מֵאֵלֵיהֶן אַחַר מַחֲשֶׁבֶת הַשֵּׂכֶל כְּאִלּוּ אֵינָן דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מַעֲלַת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיוּ בְּחִינַת מֶרְכָּבָה, וּבְטֵלִים לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּאִילּוּ אֵינָן יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל, וְלֹא פָּסְקוּ תְּמִידִי מִלְּקַשֵּׁר דַּעְתָּם בְּבִטּוּל הַנַּ"ל אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד, לָכֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וּמָסָךְ[32], וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל כו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִבְחִינַת וְגֶדֶר בִּטּוּל זֶה הַתְּמִידִי, רַק שֶׁמְּעוֹרְרִים בְּנַפְשָׁם הַבִּטּוּל וְהִתְפַּעֲלוּת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת רֶגֶל, שֶׁבְּטֵילָה גַּם כֵּן לְהַשֵּׂכֵל, רַק שֶׁאֵינוֹ מִמֵּילָא וְצָרִיךְ לִהְיוֹת צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הַהִתְבּוֹנְנוּת לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה כו'. וְלָכֵן אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם עַל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ "דּוֹר דֵּעָה"[33] – "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי כו'". מַה שֶּׁאֵין כֵּן הוּא עַצְמוֹ – "אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל. וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

אַךְ זֶהוּ דֶּרֶךְ כְּלָל – נִקְרֵאת הַנִּשְׁמָה בְּחִינַת רֶגֶל. אַךְ דֶּרֶךְ פְּרָט, כָּל נִשְׁמָה הִיא צִיּוּר אָדָם וְיֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת יָד וְרֶגֶל.

וְהִנֵּה "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ טִבְעִיִּים", הַיְינוּ הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית הַמְסוּתֶּרֶת, נִקְרָא בְּחִינַת "רֶגֶל", אֲבָל בְּחִינַת "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים" נִקְרָאִים "יָדַיִם" – שֶׁמִּתְאַחֲדִים עִם הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין. וּמִבְּחִינַת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ טִבְעִיִּים יַגִּיעַ לִבְחִינַת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים. וְהַיְינוּ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, בְּאָמְרוֹ: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ", שֶׁהוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, בְּחִינַת "מַזָּלֵיהּ חָזֵי" כו', שֶׁהוּא מְיוּחָד מַמָּשׁ עִם אֱלוּקוּת, וּמֹשֶׁם יָאִיר וּמִתְגַּלֶּה לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ", שֶׁיִּהְיֶה "הַוְיָ"ה אֱלֹקֶיךָ", שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי יִחוּד זֶה גַּם כֵּן לְמַטָּה בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. :

וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּירִידַת הַנִּשְׁמָה בָּעוֹלָם הַזֶּה (מֵאִיגֶּרֶא רָמָה – בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", לִבְחִינַת עֲשִׂיָּה – "נְפַחְתָּהּ בִּי") הוּא צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

30. (מְגִלָּה ג, א).

31. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א רי, ב. חֵלֶק ג קפב, א).

32. (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אִיהוּ וְחַיּוֹהִי", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיֵּרְדוּ הַנֵּר"נ דְּאֲצִילוּת לְעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מְהוּתָן לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֱלוּקוּת כו'". יְעוּיֵן שָׁם).

33. (זֹהַר חֵלֶק ב סב, סוֹף עַמּוּד ב. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה טו, א. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יט, ג. וְשָׁם נִסְכָּן).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (לְעֵיל סב, ג), שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים "סוּסִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (חֲבַקּוּק ג, ח): "כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ". דִּכְמוֹ שֶׁהַסּוּס יַעֲלֶה וְיָבִיא אֶת הָאָדָם הָרוֹכֵב עָלָיו לְמָקוֹם שֶׁלֹּא יוּכַל לֵילֵךְ כָּל כַּךְ בְּעַצְמוֹ, כָּךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַעֲלִים וּמַגְבִּיהִים הַנֶּפֶשׁ לְמַעְלָה מַעְלָה. וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הַעֲלָאָה, וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הֲבָאָה וְהַמְשָׁכָה, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' לְבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' – מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ לְשׁוֹן "אוֹתִיּוֹת" – לְשׁוֹן הֲבָאָה כְּמוֹ: "אָתָא וְאַיְתֵי מַתְנִיתָא בְּיָדֵיהּ"[34]; "וְאָתָה מְרֻבֶּבֶת קֹדֶשׁ" (בְּרָכָה לג, ב).

וְהִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים גַּם כֵּן בְּשֵׁם "אֲבָנִים" בְּסֵפֶר יְצִירָה[35]: "שְׁנֵי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁתֵּי בָתִּים כו'". כִּי אֶבֶן הוּא בְּחִינַת דּוֹמֵם, וְהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה מִן ד' בְּחִינוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר; וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר. וְכָךְ הָאוֹתִיּוֹת הֵם גַּם כֵּן מַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה וּבְחִינַת דּוֹמֵם לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת חַי וְצוֹמֵחַ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַךְ עַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים קיח, כב): "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה", שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַנִּקְרָאִים אֲבָנִים הֵם לְמַטָּה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, אַף עַל פִּי כֵן הֵם מַעֲלִים הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת לְמַעְלָה וּמַדְרֵגָה הַגְּבוֹהָ יוֹתֵר מֵהַחָכְמָה. וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן בְּחִינַת סוּסִים כו'. וְהַיְינוּ כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּ"הִרְהוּר לֹא עָבִיד מִידִּי"[36], וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה גַּם כֵּן כְּתִיב: "לְמוֹצְאֵיהֶם" – בַּפֶּה דַּוְקָא[37].

וְהָעִנְיָן, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מֵהָאֲבָנִים עוֹשִׂים בַּיִת לְדִירַת הָאָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָדוּר בְּלִי בַּיִת. כָּךְ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַמְשִׁיכִים גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

(וְהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "כִּי לֹא אָדָם הוּא" (שְׁמוּאֵל א' טו, כט), שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ לְמַטָּה בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם". וְלָכֵן הַהַמְשָׁכָה דַּוְקָא עַל יְדֵי בַּיִת, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת – כְּמוֹ שֶׁהַבַּיִת הוּא בְּחִינַת מַקִּיף עַל הָאָדָם וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ כו'[38]).

וְזֶהוּ לְשׁוֹן "מִקְרָא"; "קוֹרֵא בַּתּוֹרָה": כְּאָדָם שֶׁקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ שֶׁיָּבוֹא אֶצְלוֹ – כָּךְ עַל יְדֵי בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה "קוֹרֵא" לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת בְּגִלּוּי לְמַטָּה.

וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[39]: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ" – פֵּירוּשׁ: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא" הוּא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – "קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה" גַּם כֵּן אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ לָבֹא מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.

וּמַה שֶׁאָמְרוּ "כְּנֶגְדּוֹ", הַיְינוּ לְפִי שֶׁגִּלּוּי זֶה נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת נִשְׁמוֹת הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת בַּעֲלֵי גְּבוּל, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶן לְהָכִיל גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, עַל כֵּן אָמַר "כְּנֶגְדּוֹ", כִּי "דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה"[40], וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "קוֹרֵא" דְּבָרִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד הָאָדָם הַקּוֹרֵא – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה כו'.

וְעַל פִּי כָּל הַנַּ"ל נָבוֹאָה לְבֵאוּר הַפָּסוּק: "וְתַזַּח רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר כו'":

כִּי הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים אֲבָנִים. וְהִנֵּה בַּאֲבָנִים יֵשׁ שְׁנֵי מַדְרֵגוֹת: הָא' – אֲבָנִים מַמָּשׁ, שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהַב' – הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְהִיא הַלְּבֵנָה שֶׁנַּעֲשֵׂית מִן הֶעָפָר עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁנַּעֲשֵׂית גַּם כֵּן חֲזָקָה וְקָשָׁה. וְהִיא נִקְרֵאת גַּם כֵּן אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (נַחַ יא, ג): "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה, וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן כו'".

וְכִידּוּעַ וּמְפוֹרָסָם, שֶׁגַּם הֵן[41] הַלְּבֵנִים יִבְנוּ בִּנְיַן בֵּית חוֹמָה כְּמוֹ מִן הָאֲבָנִים. אַךְ שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה הֲכָנָה, אֵיךְ לַעֲשׂוֹת הַלְּבֵנִים שֶׁיִּהְיוּ חֲזָקִים וּמִתְקַיְּימִים, וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בְּכִבְשָׁן הָאֵשׁ. וְכַנַּ"ל בְּאָמְרָם "נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה" וְאָז דַּיְּיקָא "וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן", וְהִיא הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְלֹא בְּעֶצֶם תּוֹלַדְתָּם כְּמוֹ אֲבָנִים מַמָּשׁ שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

וְהַנִּמְשָׁל מִב' בְּחִינוֹת אֲבָנִים אֵלּוּ יוּבָן גַּם כֵּן בְּרוּחָנִיּוּת, בְּעִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁנִּקְרָאִים אֲבָנִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת: הָא' – בְּחִינַת בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְנִקְרָאִים

34. (פָּא וְהֲבִיא בְּרֵיְיתָא בְּיָדוֹ. לְשׁוֹן הַשֵּׁ"ם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת – שַׁבָּת יט, ב. וְעוֹד).

35. (פֶּרֶק ד מִשְׁנָה טו).

36. (וְהַר הֵלֶק ג קה, א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים יז, ג־ד).

37. (עֵרוּבִין נד, א: "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא (מִשְׁלֵי ד, כב) – אֶל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה". וּרְאֵה הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְאַדְרְמוֹר הַזָּקֵן פֶּרֶק ב הֲלָכָה יב).

38. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "מְזוּזָה מִיָּמִין כו', נֵר מִצְוָה כו'".

39. (רְאֵה תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה רֵישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלה).

40. (שַׁבָּת קלח, ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י): "שְׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה'" (עָמוֹס ח, יב) – דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה". (כְּדִכְתִיב (וְאֶתְחַנַּן ה, ה): ["לְהַגִּיד לָכֶם" אֶת דְּבַר ה'" דְּהַיְינוּ תּוֹרָה)).

41. (לְכָאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת: מִן).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"אֲבָנִים". וְהַב' – בְּחִינָה הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְנִקְרָאִים "לְבֵינִים".

וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הֵם נִקְרָאִים אֲבָנִים, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מִן הַשָּׁמַיִם"[42] – "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה", וְהוּא נִקְרָא "לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ", שֶׁנִּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן. אַךְ בְּחִינַת הַלְּבֵינִים הַיְינוּ אוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לְשׁוֹן מִלְּשׁוֹנוֹת הָאוּמּוֹת, אֲשֶׁר כָּל עַם וָעָם מְדַבֵּר כִּלְשׁוֹנוֹ[43].

וְהִנֵּה כְּתִיב (זְכַרְיָה ב, י): "כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם". דְּהַיְינוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפוּזָּרִים בְּע' אוּמּוֹת, וּמְדַבְּרִים גַּם כֵּן כִּלְשׁוֹן עַם וָעָם שֶׁהֵם דָּרִים בְּתוֹכָם בְּכָל צָרְכֵי מַשָּׂא וּמַתָּן. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּכַוָּנָה, וְלוֹמְדִים תּוֹרָה לִשְׁמָהּ מִיְּגִיעַת הָעֶסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, אֲזַי מַעֲלִים כָּל צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁדִּבְּרוּ בָּהֶם – לְמַעְלָה מַעְלָה, לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁלְּפְנֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "חוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ"[44], פֵּירוּשׁ: כִּי לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִמְשַׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת הֵם חוֹל. אֲבָל כְּשֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה כַּנַּ"ל (וְגַם כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בָּהֶם לְהָבִין הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ בַּגְּמָרָא יֵשׁ כַּמָּה מִלּוֹת לְשׁוֹן אֲרַמִּי "הָכִי הַשְׁתָּא"; "אִי אָמַרַת בִּשְׁלָמָא"), הֲרֵי הֵם נַעֲשִׂים "עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ", בְּחִינַת "קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן" וּ"טְהִירוּ עִלָּאָה".

וַהֲרֵי זֶה כִּמְשַׁל הַלְּבֵינִים, שֶׁהֵגַם שֶׁהֵן עָפָר פָּשׁוּט, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם נַעֲשִׂים גַּם כֵּן קָשִׁים וַחֲזָקִים בִּבְחִינַת אֶבֶן כַּנַּ"ל, עַד שֶׁבּוֹנִים מֵהֶם חוֹמָה כו', וַ"אֲנִי חוֹמָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, י) – "זוֹ תּוֹרָה כו'"[45].

וְאָמְנָם, הִנֵּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַפְּכוּ וְיִתְבָּרְרוּ הַצִּירוּפֵי אוֹתִיּוֹת (דְּחוּלִּין, לִהְיוֹת נַעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ) הַנַּ"ל, לִהְיוֹת נִקְרָאִים "אַבְנֵי קוֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א) כִּי אִם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע.

דְּכְמוֹ מְשַׁל הַלְּבֵינִים, דְּצָרִיךְ שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָן בְּכִבְשָׁן תְּחִלָּה כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי הַשְּׂרֵיפָה יִתְהַפְּכוּ לִהְיוֹת קָשִׁים וַחֲזָקִים כָּאֲבָנִים, וְכָךְ הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת ה', עִנְיַן שְׂרֵיפַת הַלְּבֵינִים הוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בְּכַוָּנָה בְּהִתְלַהֲבוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה, בְּאָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ כו'", עַל יְדֵי זֶה נִשְׂרָפִים וְנִכְלָלִים אוֹתִיּוֹת הַזָּרִים מִכָּל הַמַּשָּׂא וּמַתָּן שֶׁעוֹסֵק, וְגַם כָּל הַחַיּוּת וְשֶׁפַע שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהֶן, כְּמוֹ מַאֲכָל וּלְבוּשׁ, הַכֹּל עוֹלִים וְנִכְלָלִים בְּאַחְדוּת בַּעֲבוֹדַת ה', כְּשֶׁמּוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד" בְּהִתְלַהֲבוּת.

אַךְ צָרִיךְ שֶׁהָעֵסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן יִהְיֶה בִּקְרִירוּת וּבְעַל כָּרְחוֹ, שֶׁלֹּא בְּתִשׁוּקָה מַמָּשׁ, רַק כְּמוֹ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה[46], כְּדֵי לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲבוֹד אֶת ה' כָּל יְמֵי חֶלְדָּם[47]. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[48]: "עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קְבַע וּמְלַאכְתְּךָ עֲרַאי", שֶׁעִיקַּר הַמְּכַוָּן בְּהַמְּלָאכָה – כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "תּוֹרָתְךָ קְבַע", וְאָז עַל יְדֵי זֶה יוּכַל לְהַעֲלוֹת בְּהָאוֹתִיּוֹת אַחַר כָּךְ כַּנַּ"ל. :

וְזֶהוּ "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לְבֶנַת הַסַּפִּיר כו'" – "תַּחַת רַגְלָיו" דַּוְקָא:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיַן "וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם", שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת כִּסֵּא – כֵּס־א' הַמַּלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה לָאוֹר הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם כו'", עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד בְּבִי"ע. וּבְחִינַת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ זֶהוּ בְּחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו". וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, יט): "וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה", הַיְינוּ אֲפִילּוּ עַד הַשָּׂרִים כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "יָד" הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא", וְאֵין שָׁם בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד, רַק "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד".

עַל כֵּן אָמַר "וְתַחַת רַגְלָיו", שֶׁהוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת כִּסֵּא הַנַּ"ל, שָׁם הוּא בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר". פֵּירוּשׁ: "לִבְנַת" הוּא מֵעִנְיַן בְּחִינַת לְבֵינִים הַנַּ"ל, שֶׁהוּא בֵּירוּר וְהַעֲלָאַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הָע' לְשׁוֹן. שֶׁלְּאַחַר הַבֵּירוּר הֵם בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁמְּאִירִים כַּסַּפִּירִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כח, ו. יג): "מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנָיהָ" – "לֹא יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ".

(וְהַגַּם שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ נַעֲשִׂים בִּידֵי אָדָם וְלֹא בִּידֵי שָׁמַיִם, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע נִתְבָּרְרוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁנִּקְרָאִים "סַפִּיר". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ג): "אֲשֶׁר

42. (יִתְרוֹ כ, יח: "מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם").

43. (עַל פִּי אֶסְתֵּר א, כב: "עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ . . וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ").

44. (חֲגִיגָה יט, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם: "אָדָם הָרָגִיל לֶאֱכוֹל קָדָשִׁים מְקַבֵּל עָלָיו לֶאֱכוֹל חוּלִּין בְּטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ כְּדֵי שֶׁיָּהוּ בָּנֵי בֵיתוֹ זְהִירִין וּבְקִיאִין בְּטָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ". וּרְאֵה לְעֵיל לֶךְ לְךָ יב, ב. יג, א. לְקַמָּן וַיַּקְהֵל פח, א־ב. וּרְאֵה אוֹר תּוֹרָה הַשָּׁלֵם לְהָרַב הַמַּגִּיד רִמְזֵי תּוֹרָה עַמּוּד תסט וּבַהֲעָרוֹת וְצִיּוּנִים שָׁם עַמּוּד תקצח).

45. (פְּסָחִים פז, א).

46. (כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה: תּוֹרַת כֹּהֲנִים וַיִּקְרָא א, ג. רֹאשׁ הַשָּׁנָה ו, א וְשָׁם נִסְמָן. – בַּגּוּגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת וְגֵט).

47. (עַל פִּי תְּהִלִּים לט, ו: "יָמַי וַחֲלֹדִי" – "יָמַי בָּעוֹלָם. מְצוּדַת דָּוִד").

48. (אָבוֹת א, טו).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת" – "לַעֲשׂוֹת" – לְתַקֵּן בִּידֵי אָדָם[49]. וְעַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים").

וּלְקָרֵב הַדָּבָר אֶל הַשֵּׂכֶל – אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לְשׁוֹן יִתְעַלּוּ כָּל כַּךְ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה לִהְיוֹת גַּם כֵּן כְּמוֹ "אַבְנֵי קֹדֶשׁ", עַד שֶׁנִּקְרָאִים "לִבְנַת הַסַּפִּיר"?

אַךְ הָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּכָל עַם וָעָם הַמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹנוֹ, עִם כָּל זֶה אֵין בְּכָל לְשׁוֹן רַק הַבָּרַת הַכ"ב צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּה' מוֹצָאוֹת הַיְדוּעִים – אחה"ע מֵהַגְּרוֹן כו', כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַק הַשִּׁינּוּי בֵּין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת לְלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא בַּלָּשׁוֹן. שֶׁצִּירוּף 'בָּשָׂר' שֶׁל לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דְּאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ: בֵּי"ת, שִׁי"ן, רֵי"ש, הֵן מְחַיִּים מַמָּשׁ אֶת הַבָּשָׂר – בְּדִבֵּר ה' בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר הַלְּשׁוֹנוֹת, שֶׁהֵם הֶסְכֵּמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פְּרִדֵּס" שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת וּבַשֶּׂכֶל"ה.

וְכֵן תְּמוּנַת אוֹתִיּוֹת דִּכְתַב אַשּׁוּרִי רוֹמְזוּ לְעִנְיָנִים נִפְלָאִים. שֶׁהֲרֵי "רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה דּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ כו'"[50], וְכָל זֶה אֵינוֹ כְּלָל וּכְלָל בִּשְׁאָר כְּתָבִים וּלְשׁוֹנוֹת. אֲבָל עִם כָּל זֶה הַבָּרַת כ"ב אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן גַּם כֵּן בְּשָׁוֶה.

וְיָדוּעַ, דְּשׁוֹרֶשׁ כ"ב בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ נִמְשָׁכִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, רַק שֶׁ"קְבָעָן בַּפֶּה כו'"[51], אִם כֵּן, עַל כָּל פָּנִים אָנוּ רוֹאִים שֶׁגַּם ע' לְשׁוֹן יֵשׁ שֹׁרֶשׁ לְהָאוֹתִיּוֹת לְמַעְלָה, לְכָךְ יוּכְלוּ לְהִתְעַלּוֹת עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע כַּנַּ"ל. וְזֶהוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" שֶׁהוּא "תַּחַת רַגְלָיו", דְּהַיְינוּ בְּבֵירוּר מִבְּחִינַת נוֹגַהּ.

וְשָׁם יֵשׁ גַּם כֵּן "בְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר", שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מֵהַשָּׁמַיִם, וְהָאוֹתִיּוֹת הֵן מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עֲלָאָה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר: "גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עֲלָאָה"[52]. וְנִמְשְׁכָה לְמַטָּה גַּם כֵּן "תַּחַת רַגְלָיו" בַּעֲשִׂיָּה כַּנַּ"ל.

וְנִמְצָא, "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וְ"עֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר" הֵם בְּחִינַת ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל, שֶׁעַל יְדֵי ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל הוּא עֲלִיַּת הַנְּשָׁמוֹת אַחַר יְרִידָתָן שֶׁיָּרְדוּ מִבְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא" לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רֶגֶל כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי ב' בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הַנַּ"ל, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו", עַל יְדֵי זֶה הוּא הָעֲלִיָּה. :

וְזֶהוּ "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל":

דְּהִנֵּה לְעֵיל מִנֵּיהּ כְּתִיב (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל הָוָי"ה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ", כִּי שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת מֹשֶׁה הָיָה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּפָּא ה' הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּבִי"עַ (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּפֵירוּשׁ "רַגְלִי, הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ"), וְלָכֵן נִיתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, כִּי הַתּוֹרָה יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, הַיְינוּ שֶׁנִּמְשְׁכָה מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה דֶּרֶךְ בְּחִינַת הַכִּפָּא הַנַּ"ל[53].

וּכְדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ וּלְהוֹרִידוֹ מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה, הִיא עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַשָּׂגָתוֹ הָיָה בִּבְחִינַת אֲצִילוּת מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שְׁמוֹת ב, י): "מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ" – מִבְּחִינַת מַיִם עֶלְיוֹנִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת כו'. וְזֶהוּ "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (בְּרָכָה לג, ד) – שֶׁהִמְשִׁיךְ הַתּוֹרָה מֵאֲצִילוּת לְבִי"עַ.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא הָיְתָה הַשָּׂגָתָם בַּאֲצִילוּת כְּלָל רַק בִּבְרִיאָה. וְלָכֵן נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל": בְּחִינַת "אֱלֹקֵי" הוּא מִדַּת הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר, בְּחִינַת הַכִּפָּא הַנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמֹשֶׁה כְּתִיב (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ [..] אֶל הָוָיָה", שֶׁהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַצִּמְצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים, דְּהַיְינוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַכִּפָּא.

וְלִהְיוֹת שֶׁהַשָּׂגַת הַזְּקֵנִים הָיָה מִבְּחִינַת "אֱלֹקִים", שֶׁהוּא אַחַר הַהֶעְלֵם דְּכִפָּא הַנַּ"ל, לָכֵן שָׁם רָאוּ וְהִשִּׂיגוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וּבְחִינַת "בְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם", שֶׁהֵם ב' בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל.

דְּהַיְינוּ: שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם כֵּן מִבְּחִינַת "עֶצֶם הַשָּׁמַיִם", וְהוּא אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה מֵהַשָּׁמַיִם, שֶׁהֲרֵי נִמְשְׁכָה וְנִתְלַבְּשָׁה גַּם כֵּן תַּחַת הַכִּפָּא הַנַּ"ל, וְזֶהוּ בְּחִינַת "אַבְנֵי קֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א). וְעוֹד יֵשׁ שָׁם גַּם כֵּן בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת הַמִּתְבָּרְרִים מֵע' לָשׁוֹן, שֶׁבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָם דְּבוּקָא רַק תַּחַת בְּחִינַת כִּפָּא, כַּנַּ"ל בַּאֲרִיכוּת. :

---

49. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה יא, ו. וּבְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י שָׁם: "הָדָא הוּא דִּכְתִיב "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת", "אֲשֶׁר בָּרָא וְעָשָׂה" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לַעֲשׂוֹת", לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּיקּוּן").

50. ("וְקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת").

51. (סֵפֶר יְצִירָה ב, ג. "וְלֹא שֶׁבָּרָאָן שָׁם בַּפֶּה" – לְעֵיל מַקַּף מב, ב).

52. (חֶקֶק חֲקִיקָה בְּטֹהַר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דַּף טו, א).

53. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (לְעֵיל בְּרֵאשִׁית א, ב), בְּפֵירוּשׁ "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" (יְשַׁעְיָה סו, א), דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, שֶׁיְּרֻדָה לִהְיוֹת בְּחִינַת כִּפָּא לְגִילּוּי רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ כו').

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּבִּיאוּר לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים" פֶּרֶק י"ג (נִרְאֶה לִי בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר צָרִיךְ לְהִיוֹת: נ"ג. וְהוּא הַנִּדְפָּס בַּסִּידּוּר [עִם דא"ח] לְאַחַר עָלֵינוּ שַׁעַר הַתַּלְמוּד תּוֹרָה". – הָעֵרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמו"ר).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְזֶהוּ "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כה, יא):

פֵּירוּשׁ: "יָדוֹ" הֵן בְּחִינַת חַגַ"ת, שֶׁהֵן סְמוּכִין אֶל הָרֹאשׁ וּמְחוּבָּרִין עִמּוֹ, וְהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וְהֶעְלֵם. עַל כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא זָכוּ לְגִילּוּי זֶה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת הַיָּדַיִם, וְהַשָּׁגָתָם הָיָה רַק עַל יְדֵי הַכִּסֵּא. וְזֶהוּ "וְתַחַת רַגְלָיו כוּ'", וְלָכֵן "לֹא שָׁלַח יָדוֹ" אֲלֵיהֶם.

וַהֲגַם שֶׁנִּקְרְאוּ "אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּכְמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּהוּ (בְּהַעֲלֹתְךָ יא, כה): "וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ", עִם כָּל זֶה יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְמֹשֶׁה. שֶׁהֵם לֹא הִשִּׂיגוּ רַק הֶאָרַת הָאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי כוּ'", וְלָכֵן "וְהֵם לֹא יָגְשׁוּ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב) לִבְחִינַת גִּילּוּי שֵׁם הַוָ"ה. אֲבָל בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כְּתִיב: "וְנִגַּשׁ" לִבְחִינַת שֵׁם הַוָ"ה. וְכֵן אָבוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינוֹת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" כַּנַ"ל.

(וּבָזֶה יוּבָן קְצָת מַה שֶׁכָּתוּב בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ה, ד): "דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ כוּ'", דְּהַיְינוּ לַנְּשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת בִּמְאֹד – אָבוֹת הָעוֹלָם וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כַּנַ"ל). :

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

אלה תולדות נח

(ו) **והנה** מבואר למעלה דגם בבחי' החכ' שהוא בחי' המשפיע לבינה כידוע יש בה ב' מדרגות פנימי' וחיצונית ובחי' החיצוניות שבחכ' הוא שמשפיע לבינה שזהו מאין ליש ממש כנ"ל והוא מה שמן נקודה דחכ' באה בהתפשטות והמשכה (בקוץ התחתון דיו"ד כנ"ל) ובחי' המקבל שפע זו הוא בחי' השגת והבנת השכל שנק' חיצוניות בינה כנ"ל וזהו זיווג ויחוד דחו"ב בחיצוניות כמו במע"ב וכה"ג כנ"ל וביאור זה ידוע שבחי' החכמ' הוא בחי' המשפיע שזהו כמו אור השכל כשמבריק שנק' בשם התחכמות שהוא כח ההבנה שממציא שכל חדש וכח הממציאה מאין שהוא העלם דכח המשכיל ההיולי שנובע ממנו כל שפע שכליי' חדשים והוא לפ"ע כח החכ' בכל אדם אם בקטנות או בגדלות ובחי' החיצוניות שבו הוא הברקת השכל שבאה בגילוי כשמחדש דבר חכ' רק שהוא בבחי' קיצור ותמצית בהעלם כנקודה א' ובאה מיד לבחי' התפשטות בהשגה והסבר להבינה לזולתו ובחי' המקבל הוא בחי' כח הבינה שזהו כח התפיסה וההשגה שיוכל לקלוט ולקבל היטב כל שפע אור חדש דחכ' שבאה מאין ממקור החכ' שזהו שנק' אימא בחי' נוק' שקולט ומקבל מה שנמשך בגילוי כמו הלומד דבר חכ' הכתובה בספר או שומע מרבו שכל חדש שקולט היטב ומבין הדבר על בוריו להסבירו לזולתו (כמו שא' ד' מדות בתלמידי' יש קולט השמרי' כו' ויש קולט התמצית והפנימי' כו') ואמנם בחי' פנימי' דחכ' שהיא למעלה מהיות בחי' מקור משפיע לבינה בהשגה כנ"ל זהו כמו מי שנופל במוח החכ' שבו איזה דבר חידוש בהשכלת מושכל חדש אך שאינו בא בגילוי עדיין גם לעצמו רק כמו ברק המבריק שחולף ועובר על המוחי' ולא יתיישב במוחו עדיין (שנק' עש בליצט או עש שוועבט איבערין מוח כו') וע"כ אינו יכול לבא על גילוי אור זה להביאו בהשגת שכלו גם לעצמו ומכ"ש שלא יוכל לגלותו לזולתו כו' וזהו בחי' אין דחכ' כמו שהיא בהעלם כנקודה א' בבחי' העדר ההתפשטות עדיין ואמנם זהו בחי' עצם אור פנימי' השפע דחכ' כמו שהיא במקורה (כמו המעיין סתום טרם שנובע בגילוי טפין טפין בנהר כמ"ש במ"א) שהוא בבחי' מקור כח המשכיל ההיולי ששם הוא בחי' העונג הנעלם הפשוט הנ"ל שנק' אין ממש (וכמו בשבת שעולה בבחי' אין דחכ' כמו שהוא בכתר שנק' ע"י וא"א והוא בחי' ח"ס כידוע) אך עכ"ז יש יחוד פנימי דאו"א כנ"ל כמו בשבת ויו"ט בב' אופנים כמשי"ת שזהו יחוד דפנימי' בינה שהוא בחי' עומק המושג הנ"ל שנק' אין של היש דהשגה כו' שמתייחד ומקבל לבחי' פנימי דאור החכ' שנק' פנימית אור אבא כו'. ולכאורה איך יוכל להיות יחוד פנימי זה מאחר שבחי' אין דחכ' אינו בגדר שפע בגילוי והתפשטות להיות מקור להשגה כלל כנ"ל ואיך יגיע לו בחי' עומק המושג דבינה שהוא עכ"פ בגדר השגה ונק' יש גם הוא כנ"ל כו'. אך הנה יובן דבר זה עפ"י הידוע ששרש החכ' הוא בבחי' ראי' מקרוב כמו איזהו חכם הרואה את הנולד שרואה בעין שכלו את הנולד להיו' שהגם שהעתיד להיות הוא נעלם מן ההשגה דשכל אבל בבחי' אין דחכ' יראה את הדבר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הנעלם כמו שרואה בעין הגשמי למרחוק כך רואה בראית עין השכל כו'. (וכמו הערמומית שבהעלם גדול מן ההשגה יוכל החכם לראות בעין שכלו בבחי' ראי' שרואה הנעלם כמו שרואי' לאור הנר כו' וע"כ נק' חכמי ישראל עיני הקהל כו' לפי שהחכ' נק' אור המאיר גם בחושך כו') וע"כ א' (ב"ב יב, א) דחכם עדיף מנביא כידוע אבל בחי' בינה בהשגה ותפיסת השכל הוא בבחי' שמיעה מרחוק כמו השומע ומבין איזה דבר מה שהגם שמבין הדבר על בוריו אין זה כמו הראי' במהות הדבר עצמו כמו שהוא כמו שאמ' שאינו דומה שמיעה לראי' דאעפ"י שיכוין בהשגה כמו שהדבר הוא בעצם ממש מ"מ הרי מרחוק נראה לו בהשגת שכל לבד ולא מהות הדבר כמו שהוא וזהו שנק' ידיעת המציאות ולא ראית והכרת המהות כו' וכמו שמבין ומשיג מה שמספרי' בשבח גדולת המלך בכי טוב ויכוין לאמתתו עכ"ז אינו דומה לראי' כשרואה במהות המלך וכך הוא בעיון השגת השכל ביח"ע ויח"ת הגם שמבינו על בוריו זהו רק בהשגה לבד שאינו מגיע רק למציאות הדבר דהיינו שנתאמת אצלו מציאות אלקות בהשגה ותפיסה שנק' שמיעה מרחוק כמו שמע ישראל וכמו שמעתי שמעך יראתי וכשבחות שבס' תהלים כמספר בגדולת המלך שאינו דומה לראי' במהות ועצמות שלא יוכל לבא בהשגת שכל כלל גם בעומק העיון שמשיג הדבר על בוריו וזה ההפרש יש גם בראי' דחכ' הגם שרואה בעין השכל כמ"ש בר"מ בעין השכל דבלבא אתחזי כו' אין זה כראי' המהות דאלקות בנביאי' (כמ"ש במ"א). ויובן ההפרש בין השגת המציאות בבחי' שמיעה דבינה להכרת המהות בחכ' שהוא בבחי' ראי' מענין הידיעה בדרך שלילה כידוע שאין ידיעה זו שבדרך שלילה רק כמו ידיעת המציאות ולא ידיעת המהות כו' והיינו כמו שידוע בענין ידיעת מהות הרוחניות שא"א לאדם להכיר ולראות במהות ועצם בחי' הרוחניו' כמו שהוא כ"א כשיכול להפשיט הרוחניות מן הגשם לבד והוא מה שיודע שאין ברוחניות מכל תואר הגשם וכל מה שיוכל בכח שכלו להפשיט יותר הרוחני מכל תוארי ההגשמה בזה יודע לו יותר ממהות ואופן הרוחניות לאמתתו יותר וזהו שנק' ידיעה שבדרך שלילה לבד שהוא שלילת הרוחני מן הגשם ועכ"ז אין זה רק ידיעת המציאות לבד שהוא מה שע"י השלילה לרוחני מכל תוארי הגשם נתאמת אצלו יותר ענין מציאת הרוחניות והוא מה שיש מציאת הרוחניות בעולם אבל לא שיודע ומכיר במהות הרוחני כמו שהוא כי א"א לידע מהות הרוחני ממש בהשגת השכל מאחר שהרוחניות אינו בגדר השגה ותפיסת השכל כמו שא"א לומר שימשש הרוחני בידו וכה"ג אך עכ"ז בהפשטה זו שמפשיט בתכלית כל תואר גשם מן הרוחני יוכל לעמוד על ידיעת מהות הרוחני קצת כי זהו עיקר מהות הרוחני במה שהוא מושלל מכל תואר גשמי כו' וכמ"כ לא יגיע לראי' המהות בחכ' ע"י השגת השכל שהוא כמו ערך הגשם לגבי הרוחני כ"א בהפשטת השגה כשיבא לעומק המושג שלמעלה מן ההשגה שנק' תמצית ורוחניות ההשגה שמושלל מכל השגה בביטול היש דהשגה כענין מה פשפשת כו' אעפ"י שאינו רק אין של היש דהשגה לבד מ"מ זהו כידיעת המציאו' דרוחניו' לאמתתו יותר כך יודע לו בביטול ההשגה אמתו' מציאות הרוחניות דאור האלקי כמו שהוא עד שהוא קרוב בערך לראית המהות ויוכל להיות כלי עי"ז לקבל בחי' נקודת החכ' שבבחי' ראי' מקרוב למהות ועצמות כמו הרואה בעין השכל כנ"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

שורש מצות התפילה

מ) **ובאור** ענין אהבה זו דבחי' ועמך לא חפצתי, נ"ל לבאר ע"פ מה ששמענו בחורף תקע"ב בחתונת גיסי וב"ד ר' נחום נ"י ע"פ מ"ש שוש תשיש ותגל העקרה בקבוץ בניה כו' שהוא תרתי דסתרי דאם היא עקרה מנין לה בנים, והענין דהקב"ה נק' איש כמ"ש ה' איש מלחמה וכתיב תקראי לי אישי וכנם"י נק' אשה כי מאיש לוקחה זאת, וידוע מארז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כו' והענין שכשאכשר דרי ויש אתעדל"ת מישראל לה' ה"ע אשה מזרעת תחלה ונק' העלאת מ"ן בספרי הקבלה ועי"ז נמשך אתעדל"ע ממקום גבוה עד דאולידת דכר והוא בחי' זכר חסדו פי' שנמשך מלמעלה גילוי חסד עליון שיהי' אהבה גדולה בנש"י שבגופים לה' ית' שבחי' אהבה עליונה זו נק' לשון זכר כדלקמן, אמנם אם ח"ו לא אכשר דרי וליכא אתעדל"ת עכ"ז יצוה הוי' חסדו מאליו לעורר את ישראל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיהי' להם אהבה וזהו ענין איש מזריע תחלה ונק' בחי' זו אתעדל"ע הנמשך לעורר אתעדל"ת ובלשון קבלה מ"ד המעורר מ"ן, והאתעדל"ת הנמשך מזה הוא בחי' זרע האשה שאח"כ לפיכך יולדת נקבה ר"ל שהאהבה שנתעורר עי"ז בישראל אינה במעלה ומדריגה כמו אהבה הנק' זכר שבחי' נשים דעתן קלות כמשי"ת אי"ה, ולפי שלא אכשר דרי ולא הי' ההתעוררות מישראל עצמן ע"כ הדין נותן שדי כשיעוררו אותם מלמעלה שיהי' בהם אהבה זוטא כו' (משא"כ כשאכשר דרי כנ"ל) והנה בבחי' זו נק' כנס"י עקרה ר"ל שלא הי' התחלת ההזרעה מצידה כלל רק מלמעלה איש מזריע תחלה ואז יולדת אהבה זוטא הנק' נקבה, ופי' כי יש ב' מדריגות ממכ"ע וסוכ"ע, ממכ"ע הוא ההארה אלקי' שנמשך להיות מושג לנשמות בגעה"ע שיושבים ונהנים מזיו כו' וההנאה אינה אלא מדבר המושג דוקא ושרש גילוי זה הוא מבחי' ח"ע שנק' יו"ד וז"ש רז"ל ביו"ד נברא עוה"ב שהיא בחי' ח"ע הנקראת עדן העליון המשתלשלת ומתלבשת בכל העולמות כמ"ש כולם בחכמה עשית כו' והחכמה תחי' כו' בג"ע היא בבחי' גילוי ההשגה לכל חד לפום שיעורא דילי' כנודע שעונג הנשמות בג"ע הוא מהשגת סודות התורה שעסק בעוה"ז בנגלה כדאי' בזה"ק פ' שלח ובגמ' בעובדא דרבה בר נחמני, והנה החכמ' נק' יו"ד לפי שהתהוותה בבחי' צמצום עצום מא"ס ב"ה הסכ"ע אבא יונק ממזלא כו' כמש"ל באריכות, וכ"ז כדי שיהי' יכול להיות מושג ונתפס בהשגה ונק' הארה זו ממכ"ע, אבל בחי' סכ"ע הוא שאין הארתו בבחי' צמצום וגבול ותכלית עד שיהי' מושג בהשגה כו' אלא הוא בבחי' בלי גבול ותכלית וכמ"ש בלק"א פמ"ח ביאור ענין סכ"ע שאינו כמשמעו כמו עיגול ח"ו אלא שאינו בבחי' התלבשות וכו' יעו"ש היטב, ולכן א"א להנשמה להשיג ממנו בהשגה ממש אף גם בג"ע העליון כי הוא למעלה מבחי' החכמה ודעת שבג"ע כנ"ל שבג"ע אין הגילוי רק מבחי' ממלא כו' ואעפ"כ תשוקת האדם השלם ראוי להיות דוקא להכלל במקור החיים בבחי' הסוכ"ע דוקא אף שא"א להשיגו בהשגה ממש אלא שבעלותה לשם תתבטל ממציאותה ומהותה הראשון כי שם הוא למע' ממהות חכ' ודעת והשגה כו' ולא כמו בג"ע שהנשמה היא במהותה ממש ונהנית בהשגה ולפיכך נק' הג"ע יש להנחיל אוהבי יש, אבל בעלותה למעלה מעלה מתבטלת בבחי' ביטול ואין ממש אעפ"כ טוב הרבה יותר להיות בביטול המצי' ממש ושיתגלה לה איזו גילוי מבחי' סכ"ע הבלתי בע"ג משתהי' בבחי' יש בשלימות ושיהי' לה הגילוי רק ממכ"ע שהוא צמצום עצום כו' כי אין ערוך כלל בין הארה דממכ"ע לסכ"ע כו' וז"ש טוב לחסות בה' מבטוח באדם הידוע בחי' אדם שעל הכסא בחי' ממכ"ע שמשם יוכל להיות גילוי בהשגה וזהו לשון מבטוח לשון וטח את הבית ואעפ"כ טוב יותר לחסות בה' הסכ"ע אף שמשם א"א להיות הגילוי בהשגה ממש אלא בבחי' מקיף וזהו לחסות כו' וכמ"ש במ"א על פסוק זה באריכות בעזה"י ע"ש, ובחי' אהבה זו נק' זכר שהזכר הוא בעל דעה שלימה ומתאוה לדבר שראוי להתאוות משא"כ בחי' נקבה היינו האהבה ע"מ לקבל פרס לשון פרוסה היא הארה שבג"ע שהיא רק מבחי' ביו"ד נברא לפיכך נק' לשון פרס ופרוסה שה"ע חלק לבד מכל הדבר, והיינו משום שבג"ע נשארה הנשמה במהותה ממש ע"כ מי שהוא בחי' נקבה שדעתו קלה בוחר בזה יותר שישאר במהותו ובמקומו ושיהי' נהנה בהשגתו ממש הגם שיהי' לו רק הגילוי מבחי' ממכ"ע, ולא כן תשוקת מי שהוא בחי' דכר שהוא בעל דיעה שלימה שמתאוה וחפץ להכלל בא"ס ב"ה הסוכ"ע שהוא עיקרא ושרשא דכולא הגם שיהי' שם בבחי' אין ואפס ויתבטל שם במציאות כו' (ע' לק"א ח"א ר"פ י"ט), וז"ש שוש תשיש ותגל העקרה בקבוץ בניה ר"ל שאף גם כשהיא עקרה דלא אכשר דרי וליכא אתעדל"ת עכ"ז יצוה ה' לעורר אתעדל"ע באופן שהאתעדל"ת הנמשך מזה יהי' בחי' בניה דהיינו בחי' דכר שיתעוררו ישראל באהבה גדולה הנ"ל, וזהו לפני ולפנים משורת הדין ששוה"ד הוא דאיש מזריע תחלה יולדת נקבה כדלעיל, ומפני מה יהי' זה לזה אומר שוש תשיש כו' בשמחה והיינו ע"י שמחה של מצוה שבישראל שע"י שמחה גורמים גילוי הפנימית ואז יוצא מהגדר והמדה וכך מעוררים גילוי הארה שלמעלה מבחי' קו המדה ואז נמשך שגם בדליכא אתעדל"ת אלא שנמשך אתעדל"ע לעורר אתעדל"ת ונק' אז כנס"י עקרה אעפ"כ תהי' יולדת זכר להיות בישראל אהבה גדולה הנ"ל שלא ע"מ לקבל פרס מבחי' ממכ"ע אלא להכלל ולהבטל בבחי' סוכ"ע כו' כנ"ל, וזהו שרש ענין אהבה דבחי' ועמך לא חפצתי שלא לחפוץ שום דבר זולתו ית' ולא אפי' שמים וארץ שהם ג"ע עליון ותחתון כי רק ביו"ד נברא כו' אלא תהי' האהבה רק לו ית' לבד דהיינו למהו"ע ית' ממש, (וכך הי' נשמע הלשון ממורינו ורבינו נ"ע בדביקותו שהי' אומר בזה"ל איך וויל זע גאר ניסט איך וויל ניט דאיין ג"ע איך וויל ניט דאיין עוה"ב כו' איך וויל מער ניט אז דיך אליין) וזה נמשך מההתבוננות המבואר למעלה איך שיש רוממות מדריגות אין שיעור ממש מבחי' ג"ע התחתון עד בחי' ח"ע שהיא מקור ושרש ההארה דבחי' ממכ"ע שבג"ע כנ"ל ועכ"ז בחי' הח"ע מאין ממש תמצא דהיינו מבחי' שערות לבד ואינה ערוך כלל לגבי הכ"ע וכ"ע כלא חשיב לגבי א"ק שהרי בחי' עקודים נקודים שלמעלה מהכ"ע נמשכו רק מהבלים דאח"פ דא"ק שהיא הארה חיצונית ממש לגבי מהו"ע דא"ק כמו ההבל היוצא מהפה או מהאזן כו' שאינו ערוך לשכל ומדות של האדם, וכללות א"ק הוא בריאה יש מאין לגבי אור א"ס וכמש"ל ע"פ בורא קדושים ישתבח שמך כו' ואי לזאת יומשך מזה האהבה להתאוות למקורא ושרשא דכולא שהוא מהותו ועצמותו ית'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ממש וזהו ענין טוב לחסות בה' כו' וזהו מי לי בשמים ועמך לא חפצתי דהיינו אפי' בחי' ועמך מקור חיים רק למהו"ע ית' לבד, והוא ענין מארז"ל שלא ע"מ לקבל פרס דהיינו שלא לחפוץ בבחי' ההארה הנק' פרס אף ששם ישאר במהותו כמו שהוא ויהי' נהנה בהשגה ממש אבל יהיה עיקר תשוקתו למהו"ע ית' ממש וכנ"ל:

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

מצותה משתשקע

והעצה לעשות כלי ריקן הוא כמ"ש לב נשבר ונדכה, שלא נא' דכא אלא נדכה ע"י העבודה שישבר לבו הגסה, והוא כמשל אומן העושה כלי קיבול שצריך להכותה בפטיש סביב סביב עד שנעשה חלל בתוכה וכך יהי' האדם ידכה וישוח להיות שפל רוח שלא יתפוס מקום כלל שיהי' מקומו פנוי וחלל כאילו הוא אין ואפס, והיינו ע"י מארי דחושבנא שיתבונן בכל עת גודל עוצם ריחוקו מה' ואיך יוכל עוד להיות ברצונות זה אני חפץ וזה איני חפץ מאחר שהוא כ"כ מרוחק מאלקות והרי אין לך ברי' שפילה כמותו ואיך יחפוץ עוד ברצונות כי במה נחשב הוא, ובאמת ריחוקו מאלקות זהו סיבה לכל רצונו' זרות, אבל כשיהי' ממארי דחושבנא אז יהי' בבחי' לב נשבר ונדכה בחרטה על העבר וקבלה על להבא ממילא יעברו כל רצונו' הזרות והי' כלא היו כלל. וגם אפי' מי שהוא נדכה בטבע וכגון שהוא עני ואין לו מצח להרים ראש, מ"מ צריך הוא שלא יטה לבו אפי' לדברי' המותרי' שלא יהי' מקושר בהם בכל לב ונפש כי אפשר לעולם שיתקיים עשיית דברי' המותרי' בלא לב, ואם הטה לבו ונקשר בהבלי העולם א"א להיות כלי קיבול עד שיטהר, והוא כמשל כוס המלוכלך שא"א להטיל בו יין עד שירחצנו, וכן האשה לא תוכל לקבל הריון אפי' יש לה בית ולד עד שנטהרה מטומאתה. וכמו"כ צריך לטהר נפשו מדברי' המותרי' לעשותם בלא לב ולב, ואז הוא בחי' כלי לאלקות להיות בבחי' ואל אישך תשוקתך בחי' כי בועלי' עושייך שעשאה כלי קיבול לקבל גילוי אור החסדי' כו', משא"כ ענין המורדת היא היפך בחי' הכלי לאלקות וע"ד עמלק יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו ע"י לבבכם ועיניכם אשר אתם זונים אחריהם, עינא וליבא תרין סרסורין כו'.

וזהו ענין רגלי דתרמודאי הוא היצה"ר והם מוכרי עצים דקים פי' עץ הדעת טו"ר, שהם מתעכבי' בשוק יותר פי' שוק הוא רה"ר טורי דפרודא, אמנם מצות נ"ח להניחה על פתח הבית מבחוץ והיינו שמברר גם בחי' רה"ר טורי דפרודא ג"כ שעז"נ והוי' יגיה חשכי וכמשל האבוקה שמארת את החשך גם למרחוק, ולכן נ"ח שמונה נרות ע"ד הכנור דלע"ל שתהי' של שמונה נימין, בחי' גבוה יותר מכינור של בהמ"ק שהיתה של ז' נימין, ולכן לע"ל יהי' גילוי אלקות למטה. ומעין זה הוא בחי' הנרות דחנוכה שקבעו בהלל ובהודאה על הנס שנצחו את אנטיוכוס בחי' סט"א, לכן תיקנו להניחה על פתח הבית מבחוץ להורות שיכולי' להמשיך האור כ"כ למטה עד שגם רה"ר בחי' טורי דפרודא יוכלל בבחי' הביטול, לכן זמנה משתשקע החמה כנ"ל שאז עיקר הזריחה שמאיר בבי"ע כו', ועד שתכלה רגל מן השוק היינו שוק זה רה"ר טורי דפרודא, ועד דכליא ריגלא דתרמודאי היינו גם אותם המורדין יבואו לבחי' כלות הנפש כי אור דוחה את החושך ומחמת המשכת האור דחנוכה גם ריגלא דתרמודאי יכולי' לבוא לבחי' כלות הנפש, לכן זמנה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק היינו עד דכליא ריגלא דתרמודאי כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

ויקח קרח, ש"פ קרח, תער"ג

ויקח קרח בן יצהר בן קהת כו', וארז"ל בגמ' סנהדרין דק"ט ע"ב קרח שנעשה קרחה בישראל, בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים, וצ"ל מהו"ע מחלוקת קרח שעי"ז נעשה קרחה בישראל, ומהו"ע שנעשה קרחה כו', גם מהו"ע שהרתיח עליו כו' כצהרים. והנה ברש"י הביא בשם המדרש לא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יהי' נזכר במחלקותם, וכמ"ש בסודם כו' ובקהלם אל תחד כבודי, והיכן נזכר על בני קרח בהתייחסם על הדוכן כו', משמעות הענין הוא דהתייחסות על הדוכן ומחלוקת קרח הן ענין א' בעצם רק שהן הפכים זמ"ז, ולכן מדמין הענינים זל"ז דבהמחלוקת לא נזכר והיכן נזכר בהתייחסם כו', וצ"ל מה שייכות הענינים זל"ז כו', גם צ"ל מפני מה הי' צריך יעקב לבקש רחמים ע"ז שלא יהי' נזכר במחלקותם כו'. ולהבין כ"ז ילה"ק משנת"ל דישסו"ת הן מדות דחו"ב ואין זה בחי' מדות שבשכל שהן בבחי' התפעלות שכלי שזהו מה ששייך למדות, כ"א הן בחי' המדות שבפרצוף המוחין עצמן וענינם הוא התפשטות והתגלות המוחין, דמוחין בעצם הן בבחי' הבדלה לא בבחי' ירידה והמשכה, והמדות הן הטיית והמשכת המוחין כו', ובפרטי' הן בחי' נה"י דאו"א שזהו להביא את המוחין לידי מציאות נבדל מהם שהן המדות כו', ונת' שהן בחי' הארה לבד מן המוחין מאחר שהן רק הטיית והמשכת המוחין לא המוחין עצמן ממש כו', וא"כ ה"ה באות ה' דשם הוי' כמ"ש בע"ח דבד"כ הן בחי' בינה שהיא רק הארה לבד דכל השגה הוא בריחוק מן העצם כו', וע"כ הבינה עיקר מקור ההשתל' להיותה בחי' הארה לבד כו', ובחי' ישסו"ת שהן בחינת הארה ה"ז בחי' בינה בד"כ כו', אבל או"א הן בחי' עצמות המוחין והו"ע בחי' פנימי' אבא פנימי' עתיק וכן פנימי' בינה פנימי' עתיק כו'.

ו.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

בסוכות תשבו, שמע"צ תרפ"ט

כז) **והנה** לכאורה אינו מובן מפני מה המלאכים ונשמות כמו שהן למע' הן נק' עומדים, שהרי עבודתם שם היא באהוי"ר שז"ע העמידה שהרי אין ישיבה למעלה ומהו"ע העמידה אלא זהו שעומדים באהוי"ר ואהוי"ר הו"ע רצו"ש וכמ"ש והחיות רצו"ש כמראה הבזק, כמו להב היוצא מבין החרסים, וענין הרצוא הרי ענינו ידוע שזהו תוקף הכוסף והתשוקה והצמאון להכלל באוא"ס ב"ה וכמו הניצוץ שעולה וניכלל בהאבוקה, וידוע דעיקר ענין רצו"ש הוא בבחי' סוכ"ע שהרצוא הוא בבחי' יציאה לגמרי מגדר הכלים ומגדר ההגבלה דממכ"ע היא או"פ והוא בבחי' התיישבות אבל בסוכ"ע שהוא או"מ הרי הרצוא הוא היציאה מגדר ההגבלה, וכמו בעבודת הצדיקים למטה שהרצוא הוא בתוקף הצמאון בבחי' כליון הנפש ממש וכמו נכספה וגם כלתה נפשי, כלה שארי ולבבי, וכמו השמן שבנר שהוא עולה ונכלה בהפתילה הנה כמו"כ הנה גופו ובשרו ממש נזדכך באור וזיו עבודתו לפי דעיקר עבודתם הוא בכלות הנפש ומעין זה הוא גם בעבודת המלאכים בעת שאומרים שירה דאז ה"ה בבחי' כליון ממש באוא"ס ב"ה, ואח"כ הם בבחי' שוב ע"י הגילוי אור מלמעלה שמאיר עליהם שעי"ז הם בבחי' יראה וביטול עוד יותר מבהרצוא, וכמו במ"ת כתיב וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, דוירא העם הוא הקירוב הגדול ברצוא הנה אח"כ הוא וינועו ויעמדו מרחוק שהשוב הוא הביטול מצד הגילוי אור וכתיב בעמדם תרפינה כנפיהם, שזה ביטול עוד עליון והוא שא"א להיות כלל בבחי' רצוא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ לקוטי דיבורים - בלה"ק ~

ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג, ריגא

א. הדוד ר' נחום[1] היה מספר בכל שנה את סיפור "י"ט כסלו", מתחילתו ועד סופו.

סדר הסיפור היה מתחיל כך:

הסבא, רבנו הזקן, היה במשך עשר שנים תלמיד אצל המגיד ממזריטש, וחמש שנים שימש ראש החבריא קדישא, עד שנתגלה ונתפרסם בשם המגיד ומדריך מישרים מליאזנא.

עשרים שנה עמל ויגע כ"ק אאזמו"ר בהתיסדות שלושת ה"חדרים" ובהדרכת החסידים, ופעל לפרסם, לבאר ולהסביר את תורת רבותיו הבעש"ט והמגיד. את החלק הקשה ביותר בהתיסדות וקביעת עבודת החסידות על פי תורת הבעש"ט והרב המגיד נ"ע לקח הסבא על עצמו. גם המקום גרם לכך, הסבא היה קרוב יותר לליטא.

כשנתפרסמו הקונטרסים[2] והיו כבר הרבה אלפי חסידים ב"ה, והרבה מורי הוראה, למדנים מופלגים, בעלי הוראה כהוראת אאזמו"ר בכמה דינים כמו תיקוני מקוה, סכינים מלוטשים וכו' — התרחשה אז המלשינות.

הדוד ר' נחום היה מספר כל פרטי עניני המלשינות, ופרטי הענינים, איך באו לקחתו לפטרבורג, וגודל השמחה שהיתה בין המתנגדים על נצחונם (עד כי כאשר ביום א' כ"ז תשרי באו השליחים לוילנה, מינסק ושקלוב והודיעו שהובילו את הסבא לפטרבורג בעגלה שחורה[3], תחת שמירה גדולה של פרשים בחרבות שלופות — הכריזו ברבים, שביום ב' כ"ח תשרי יאמרו בכל בתי הכנסת ובתי המדרש הלל שלם, ויערכו סעודת יום־טוב, אלא שאחדים מזקני גאוני המתנגדים התנגדו לכך, כי בכל אחת משלוש העיירות האמורות כבר היו כאלה שהכירו את כ"ק רבנו הגדול, והם התאמצו שלא לתת מהלכים לרצון הנצחנים. וכך, ברוב בתי הכנסת לא קיימו את דברי ההכרזה בפועל, יהי זכרם ברוך), הישיבה במאסר, ופרטי הגאולה, ופרסום הבשורה הטובה בין החסידים והמנגדים, וסדר נסיעותיו חזרה בכבוד גדול שניתן לו על ידי הרבה אלפים מישראל שליוו אותו בדרכו עד בואו ביום ג' ב' דחנוכה לויטבסק, שם יצאו לקבל את פניו אלפי אנשים, והתעכב שם כל ימי החנוכה.

ב. הדוד ר' נחום היה מספר את הסיפור לכל פרטיו בלשון קצרה ובשפה ברורה, ובשעה שסיפר על המאסר היה מדבר בקול נמוך ובקול בוכים — וכשהיה מספר על הגאולה, היה מגביה את קולו בשמחה ובצהלה, ואופן סיפורו היה כקריאת המגילה בלילה ולשנותה ביום, וכאשר היה נכנס מי מהמכובדים בתחילת הסיפור היה חוזר ומתחיל מחדש.

הדוד ר' נחום ישב בסוף ימיו כמה שנים בהאדיטש[4] בכוונה מיוחדת, שבתחילה לא ידע אף אחד טעמו של דבר, מדוע הוא יושב זמן רב כל כך בהאדיטש.

כשהדוד ר' נחום עבר בקביעות מליובאוויטש לניעזין, היה לו בכל שנה ושנה זמן קבוע שהיה נוסע להאדיטש, ומתעכב שם זמן ממושך, כחדשיים ויותר. לרוב היה מקום ישיבתו בבית המדרש הסמוך ל"ציון", ובבית השמש של האוהל היה לו חדר, בו היה מתגורר במשך ימי שבתו בהאדיטש, כשלעיר עצמה היה בא רק לפרקים. כך היתה דרכו בקודש מדי שנה בשנה.

אמנם, בהגיעו לשנות השבעים ויותר, החל להתעכב משך זמן רב יותר בישיבותיו בהאדיטש. בפעמים הראשונות היה נוסע מניעזין לשבת מברכים אלול ומתעכב עד אחרי חנוכה, ואחר כך התחיל להקדים נסיעתו להאדיטש לשבת קודש נחמו ולאחר ישיבתו שם עד לפני פורים, ולאחר מכן התחיל להרחיב עוד יותר ולהתעכב שם עד אחרי פורים.

בשנת תרכ"ד היה בליובאוויטש כדי לבקר את גיסו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", והתעכב בליובאוויטש מספר חדשים. ומשם נסע ישר להאדיטש. בנסיעה זו התעכב בהאדיטש כשלוש שנים, בהפסקות קצרות, שהיה נוסע לביתו לניעזין, ובשעת הסתלקות הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" היה בהאדיטש. מני אז ישב כ"ק הר' נחום כמה שנים רצופות בהאדיטש, כמעט בקביעות, ומרגלא בפומיה — "אני אצל הסבא כאורח".

ג. ישיבתו בהאדיטש היתה מוקשה לחסידים, כי בכל האיזור ההוא היו נוסעים אל כ"ק דודנו הר' נחום כשישב בניעזין, ואף כי לא היה אומר דא"ח בקביעות, מכל מקום אותן הפעמים שהיה אומר, גם מאמרים

1) כ"ק הרה"ק ר' נחום הוא בנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי, נכד כ"ק רבנו הגדול.

2) לפני שנדפס ספר ה"תניא", היה הוא נפוץ בקונטרסים פרקים בודדים וחצאי פרקים ונקרא בשם "קונטרסים", ואלה שהורגלו בקריאת שם זה קראו גם אחר כך את ספר ה"תניא" בשם "קונטרסים".

3) מחוייבי מלכות ונידונים ר"ל למשפט מוות היו מוליכים בעגלות מכוסות בטסי ברזל (עם נקבים קטנים בשביל אויר), שצבעם היה שחור, מבהיל ומטיל אימה.

4) מקום ציון קדשו של כ"ק אדמו"ר הזקן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קצרים, היו נהנים מאד, ובעיקר היו לומדים ממנו מדות טובות.

והיתה מרגלא בפומיה – הסבא מסר נפשו בפועל ממש לנטוע בחסידים עבודת הלב, בירור וזיכוך המדות.

לעתים קרובות היה כ"ק דודנו הר' נחום חוזר על המאמרים, ששמע בעצמו מפי החסידים שזכו לשמוע בעצמם מפי קודש הקדשים רבנו הגדול בתחילת נשיאותו תקל"ח־תק"מ, וכשהיה חוזר היה מדייק בלשונו, ואף מהדר לומר באותו קול ונעימה ששמע. כפי שידוע, שחסידי רבנו הגדול כאשר היו חוזרים על התורות שזכו לשמוע מפי קודש כ"ק רבנו הגדול – היו משתדלים לשמור גם על הניגון וסגנון הקול.

וזה אחד הדרושים של כ"ק רבנו הגדול ששמעתי, ממה שהיה כ"ק דודנו הר' נחום חוזר מה ששמע מאחד מראשוני תלמידי כ"ק רבנו הגדול:

"כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו"[5] – כפירוש הרא"ש, שמתוך כעסו בא לידי עבירה ומשליט עליו גיהנם. והיה רבנו הגדול מבאר הסוגיא דנדרים באופן הירידה ר"ל, שכשלבו של אדם רחב עליו מתולדתו, כמו שכתוב[6]: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", ואינו עוסק בחסידות לברר מדותיו ונשאר בטבע תולדתו להתכעס, בא לידי עבירה, שעובר ח"ו מרשות הקדושה לרשות הסטרא אחרא. ולא עוד אלא שהתחתוניות שולטת בו, שנעשה חומרי השקוע בתחתוניות שבאדם. האדם כלול מעליונים ותחתונים, נשמתו היא למעלה מן הנאצלים וגופו למטה מן הנבראים התחתונים ביותר. וכאשר החומריות שולטת ר"ל באדם, אפילו שכינה אינה חשובה לפניו ח"ו ר"ל, ואז משכח תלמודו שלמדו אתו לפני יציאתו לאויר העולם. וכאשר מחדש חידושים בתורה על פי הבנתו, הוא רק מוסיף טפשות, עד כי בפסקי הלכותיו, עוונותיו – כלומר, עיוותיו – מרובים מזכויותיו, כלומר, יותר מאשר הזוך והבהירות שלו, שכן התחלת העבודה היא בירור המדות.

במאמר חסידות זה הכניס הסבא לב חדש ביהודים, וקירב אלפי יהודים לעבודת ה', שחלק גדול מהם נעשו לחסידים.

לסבא היתה מסירות נפש בפועל ממש על קביעת עבודת הלב, ולאבא היתה מסירות נפש על נטיעת עבודת המוח בחסידים. אברכים עסקו בהשכלות העמוקות ביותר באחדות ה' על פי היסודות האמיתיים.

כאשר כ"ק דודנו הר' נחום התמיד לשבת בהאדיטש נתמעטו הנוסעים לניעזין, ובבוא כ"ק דודי זקני הרה"ק מהרי"נ[7] לניעזין, התרבו הנוסעים לניעזין. אבל כ"ק דודנו הר' נחום היה יושב בהאדיטש והיו החסידים תמהים על כך.

5) נדרים כב, א.
6) בראשית ח, כא.
7) ר' ישראל נח, בנו של הרבי ה"צמח צדק".

~ ספר הזכרונות - פרק קל"ז ~

במהלך הדורות

רבי אליהו בעל־שם מוורמייזא הרגיש כי נחל נצחון בפינסק, חומות המבצר המתנגדי נפרצו. שוב לא היתה פינסק נתונה להשפעת המתנגדים האוחזים בהגה. הוא השיג את מטרת בואו לפינסק והוא יכול עתה לשוב לפראג.

על תכניתו זו הודיע רבי אליהו לאנשיו. פינסק היתה שרויה בעיצומה של מחלוקת, בגלל ההתנפלות האלימה של המתנגדים על תלמידי רבי אליהו. המותקפים הזמינו את המתקיפים לדין תורה, והללו השתמטו.

רבי אליהו אסף את תלמידיו ואמר להם כי אין הוא רוצה שישיבו למתקיפיהם באותה מטבע של אלימות, ואפילו לא על־ידי זלזולים אישיים, ואת אלה מבין תלמידיו שאינם מסוגלים לעמוד בהתקפות הוא מייעץ להצטרף אליו בדרכו לפראג, שם יכניסם לישיבתו ויספק להם את צרכיהם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הודעתו של רבי אליהו בעל־שם השאירה רושם עז בפינסק. מרבית תושבי העיר רחשו הוקרה עמוקה אל הבעל־שם הגאון הישיש בעל הדרת הפנים. מדותיו הטובות המיוחדות במינן, טוב לבו, נועם הליכותיו והצדקה שפיזר הביאו לו הערכה נרחבת בצבור. רבים מבין אלה שלא היו מסוגלים להבחין בין ההשקפות השונות בדבר הצורך ללמוד קבלה, ידעו להעריץ את רבי אליהו בעל־שם בשביל הסגולות והרפואות שנתן לחולים. בגלל כל זה לא רצו רוב התושבים, פרט למתנגדים, שהבעל־שם יעזוב את פינסק.

מכל הצדדים זרמו בקשות אל רבי אליהו שישאר בעיר, אך הבעל־שם לא הטה אוזן לכל ההפצרות, ועזב את פינסק. הצטרפו אליו עשרים מתלמידיו. הרבה מאד מלמדני פינסק ומנכבדיה, אשר במשך הזמן היו למעריצי הבעל־שם, ליוו את הבעל־שם, ואת תלמידיו שהצטרפו אליו, בברכת "צאתכם לשלום" לבבית ובכבוד גדול.

מובן שהמתנגדים בפינסק היו שבעי רצון על עזיבת רבי אליהו את פינסק, וכך גם על הצטרפות עשרות תלמידיו אליו, אך הם הצטערו על כך שבפינסק נותרו רבים מבין בעלי הקבלה, במיוחד כאב לבם על התרבות חסידי הבעל־שם בין בני הדור הצעיר. אברכים וצעירים רבים בין בני הישיבות היו חדורים רוח הקבלה והם החדירו אותה לישיבות.

רבים מבין המושפעים למדו תחלה את הקבלה בחשאי, אך לאט לאט התרבה מספרם, ודרך הקבלה רכשה לה מהלכים גם בישיבות שראשיה התנגדו לה.

עברו שנים ושיטת הקבלה נפוצה במשך הזמן יותר ויותר בפינסק. במשך הזמן נפטר ראש הישיבה ר' זונדל ובמקומו נתמנה הגאון ר' גבריאל. זה לא יכל להחריש נוכח התמסרותם של בני הישיבה לדרך הקבלה, והוא פתח במלחמת חרמה נגדם.

היה לו לר' גבריאל תלמיד נאמן, עילוי גדול, בשם ר' אברהם זאב, שהלך בדרך רבו והצטרף למלחמתו בבעלי הקבלה.

ר' גבריאל השיא את תלמידו ר' אברהם זאב עם בתו של אחד מנכבדי העיירה בישנקוביץ. שם פתח ר' אברהם זאב ישיבה שהיתה אמורה לגדל מתנגדים חריפים לקבלה. ברם, הדבר לא עלה בידו, חסידי השיטה החדשה חדרו לכל מקום במחנה היהודי, ובכל מקום היו שתי קבוצות חלוקות.

ר' אברהם זאב היה מאוחר יותר רבו של ר' אברהם הגנן, מי שהיה חותנו של ר' ברוך, אביו של רבי שניאור זלמן, מייסד חב"ד.

"שלשלת יוחסין" זו נמסרה, כפי שידוע לנו כבר, על־ידי ר' אברהם עצמו למשפחתו של ברוך כאשר הגיע לוויטבסק כדי להכיר אותם. עם זאת חשובים גם הפרטים הבאים להלן לשלימות הכרת עברו של ר' אברהם.

— לר' אברהם זאב, רבו של ר' אברהם, היה חבר, אף הוא תלמיד של ר' גבריאל, בשם ר' ישראל יצחק.

ר' ישראל יצחק היה חלוש כוח בטבעו, אך טוב לב באופיו. כל הילדים שנולדו לו מאשתו רחל לא המשיכו לחיות, רחמנא ליצלן. נשארה רק בת אחת בשם שרה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שרה זו נבחרה על־ידי ר׳ אברהם זאב להיות כלה לר׳ אברהם, חותנו של ר׳ אברהם הבטיח לזוג מזונות על שולחנו, אך אברהם העדיף להתפרנס על־ידי גננות. רעייתו שרה עזרה לו בכך.

שרה עצמה, אף שהיתה בתו של למדן גדול, חונכה כך שבקושי ידעה לקרוא או להבין ביאור החומש. אך עם זאת היה לה לב זהב, והיתה בעלת צדקה וחסד, הודות לחינוכה של אמה. אמה הרגילה אותה מקטנותה להתמסר לעזרת עניים, אלא שהיא עלתה אפילו על אמה במעשי החסד שלה.

רחל נתנה את תכשיטיה לבתה שרה עוד לפני נישואיה, אלא שזו מישכנה אותם, ללא ידיעת אמה, ואת הסכום חילקה לעניים. רק לאחר הנישואין פדתה את התכשיטים.

שרה סייעה, כאמור, לבעלה כפי יכלתה. נוסף להנהגת ביתה וחינוך ילדיה, עסקה גם בהשגחה על הפירות והירקות ובפיקוח על עבודת הפרדסים שבעלה חכר אצל הפריצים.

שניהם, ר׳ אברהם ושרה, היו בעלי צדקה גדולים ומכניסי אורחים. במשך הזמן גם זכו לעושר רב.

אלא שעושרם האמיתי היו לדידם הילדים שבהם התברכו, ארבעה בנים ושתי בנות. בנם הבכור היה שמעון, דניאל היה השני, אחריו באה הבת רבקה, ולאחריהם – מאיר, רחל, ובן הזקונים – ישראל יצחק.

למרות מאמצי האב, לא גדלו הבנים ללמדנים גדולים כרצונו. הבנות חונכו בדרך הפשוטה והרגילה של אלה שסברו שנשים אינן צריכות ללמוד תורה. עם זאת לימדו אברהם ושרה את בנותיהם מדות טובות. רבקה גדלה איפוא להיות בעלת מדות טובות במדה נפלאה, והוריה התגאו בה.

ר׳ אברהם רצה שיהיה לו נחת מבתו המוצלחת על־ידי כך שיבחר עבורה בעל גדול בתורה וביראה. ברוך היה בעיניו זיווג מצויין ומוצלח לבתו.

ברוך היה רחוק מקבלת החלטות בענינים מעשיים, כגון אם רבקה מתאימה להיות אשה מתאימה לו. הוא השאיר את ההחלטה בידי אחותו דבורה לאה ובעלה ר׳ יוסף יצחק, העילוי משריי. אחותו וגיסו נתנו ברכתם לשידוך, בלי שהעלו בחלומם כי משידוך זה יצא מי שיטביע רישומו על מהלך חיי היהדות, על־ידי ייסוד כיוון חדש בעבודת הבורא, הכיוון של חכמה בינה ודעת, כפי שהותווה על־ידי אדמו״ר הזקן, רבי שניאור זלמן מליאדי, בנם של ברוך ורבקה.

תם חלק שני של ספר הזכרונות

בריך רחמנא דסייען עד כאן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

[אמצע מ"ח תרפ"ב]

ב"ה

התמים מר אברהם שרגא פייויש שי'

שלום וברכה.

בענג קראתי מכתבו מה' בראשית, ומז"ט מז"ט לו בעד קשוה"ת בשעטומ"צ. מאושרים יהיו כל ימי חייהם בגו"ר.

בדבר שאלתו יעשה לו מסחר וקנין והשי"ת יצליח לו בהצלחה גדולה להתפרנס בריוח, ויקבע עתים לתורה ומה גם ברבים לחזור דא"ח בע"פ וכן ללמוד בפנים כפי אשר יבינו השומעים וישתדל בזה בכל מיני השתדלות, והשי"ת יהי' בעזרו בגו"ר.

כתוב לי בארוכה מכל הענינים אודות העיר נאוא באריסאוו האם יש חדרי' או מי מהאברכים התמימים יחיו והאם יש שם מאנ"ש שי' שיש בהם קצת לחלוחית ללמוד ולהתפלל, ולא רק בשם חסידים, בלא תורה ועבודה.

והי' ברכה ושלום כאו"נ ובן מו"ר.

אגרות קודש - מתורגם מאנגלית

(מתוך הספר "פרופ' גרין - שלום וברכה" בהוצאת בית חב"ד המרכזי באר שבע)

ב"ה כ"ו תמוז תשל"ח
ברוקלין, ניו יורק
פנינה מרים גרין

ברכה ושלום:

אחרי שלא שמעתי ממך במשך די הרבה זמן, שמחתי לקבל מכתבך מיום ה־20 ליולי. אזכיר אותך בתפילה למילוי כל משאלות לבך לטובה בכל העניינים שאודותם כתבת.

יתן ה' שהישגיך בעבר בכל ענייני יהדות, ידרבנו אותך להישגים רבים אף יותר בעתיד, בהתאם למאמר חז"ל "מי שיש לו מאה רוצה מאתיים וכו'", שפירושו, שהשאיפה גדֵלה עם ההישג, ואפילו עוברת אותו. ואם זה נכון לגבי עניינים גשמיים, כל שכן נכון הדבר בערכים אמיתיים ונצחיים.

משמעותי הדבר שמכתבך נכתב סמוך ליום השנה של גאולת חותני זצ"ל, בימי י"ב־י"ג תמוז, שאת ההיסטוריה והמשמעות שלו את בטח מכירה.

אני מאחל לך הצלחה רבה ומקווה לשמוע ממך תמיד בשורות טובות.

בברכה,

חתימת יד-קודשו של הרבי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

מִלְּמַעְלָה עַד לְמַטָּה

בַּשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה עָמַדְנוּ בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת עִם הַפָּנִים לְסֵפֶר הַתּוֹרָה וְשָׁמַעְנוּ אֶת בַּעַל הַקּוֹרֵא נוֹשֵׂא אֶת קוֹלוֹ בִּקְרִיאַת 'עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת'. קָרָאנוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים, כְּשֶׁעַם יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה לְמַרְגְּלוֹת הַר-סִינַי.

לְעֻמַּת זֹאת, הַשַּׁבָּת אָנוּ קוֹרְאִים אֶת פָּרָשַׁת 'מִשְׁפָּטִים', הַמְּלֵאָה בְּמִצְוֹוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, בְּדִינִים שֶׁל אָדָם שֶׁגָּרַם חָלִילָה נֶזֶק לַחֲבֵרוֹ, וְעוֹד.

הַאִם לֹא הָיָה מַתְאִים יוֹתֵר שֶׁאַחֲרֵי מַתַּן-תּוֹרָה נִלְמַד דַּוְקָא עַל דְּבָרִים רוּחָנִיִּים, כְּמוֹ מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ אֶת הַשֵּׁם אֱלֹקֶיךָ"? מַדּוּעַ הַתּוֹרָה מַעֲבִירָה אוֹתָנוּ בְּבֵית-אַחַת אֶל מִצְוֹוֹת הָעוֹסְקוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַחָמְרִי?

זֶה בָּא לְלַמֵּד אוֹתָנוּ שֶׁהַמַּטָּרָה הִיא לֹא לְהִשָּׁאֵר בַּמַּצָּב שֶׁל מַתַּן-תּוֹרָה שֶׁבּוֹ כָּל הַבְּרִיאָה עָצְרָה (וְ'הִתְבַּטְּלָה') לְרֶגֶל הַמַּעֲמָד הַנִּשְׂגָּב, אֶלָּא לָקַחַת אֶת אוֹתָהּ תּוֹרָה וּלְתַרְגֵּם אוֹתָהּ לְחַיֵּי הַיּוֹם-יוֹם שֶׁלָּנוּ. זוֹ בְּעֶצֶם פָּרָשַׁת 'מִשְׁפָּטִים' שֶׁבָּאָה דַּוְקָא אַחֲרֵי פָּרָשַׁת 'יִתְרוֹ' - גַּם בַּחַיִּים הָרְגִילִים שֶׁל הַיְּהוּדִי יֵשׁ לוֹ מִצְוֹוֹת שֶׁמְּלַוּוֹת אוֹתוֹ בְּכָל מַצָּב וְהוּא מִתְנַהֵג כִּרְצוֹן הַשֵּׁם.

כָּךְ גַּם הָיָה בְּמַתַּן-תּוֹרָה עַצְמוֹ - בַּהַתְחָלָה הַשֵּׁם יָרַד עַל הַר-סִינַי, הִקְדֵּשָׁה יָרְדָה לָעוֹלָם וּפָעֲלָה חֲרָדָה **וּבִטּוּל** בְּעַם יִשְׂרָאֵל - "וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק". אַחַר-כָּךְ "וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל הַשֵּׁם" - הַשֵּׁם נָתַן לָנוּ אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְהִזְדַּכֵּךְ וּלְהִתְקָרֵב אֵלָיו מִתּוֹךְ **הַמְּציאוּת** שֶׁלָּנוּ.

כָּךְ הָיָה גַּם בְּתַהֲלִיךְ גִּלּוּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת בָּעוֹלָם. בַּהַתְחָלָה הִתְגַּלָּה הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב, שֶׁהוּא וְתַלְמִידָיו שָׂמוּ אֶת הַדָּגֶשׁ עַל הָאֱמוּנָה בְּהַשֵּׁם, אוֹתָהּ אֱמוּנָה תְּמִימָה שֶׁנִּמְצֵאת בְּלִבּוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי. אַחַר-כָּךְ גִּלָּה אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן אֶת תּוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד - שֶׁכָּל אֶחָד יוּכַל לְהִתְבּוֹנֵן וּלְהָבִין בְּשִׂכְלוֹ, בְּחָכְמָה בִּינָה וָדַעַת, אֶת גְּדֻלַּת הַשֵּׁם. כָּךְ הָאֱמוּנָה חוֹדֶרֶת גַּם לַכּוֹחוֹת הַפְּנִימִיִּים וְלַמְּציאוּת שֶׁל הָאָדָם.

הַתַּכְלִית וְהַמַּטָּרָה שֶׁל מַתַּן-תּוֹרָה הֵן לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם עִם כָּל הַכּוֹחוֹת שֶׁלָּנוּ, לֹא רַק עִם כּוֹחַ הָאֱמוּנָה אֶלָּא גַּם עִם הַשֵּׂכֶל, וְכַמּוּבָן לְהִתְנַהֵג כָּרָאוּי בְּחַיֵּי הַיּוֹם-יוֹם שֶׁלָּנוּ, בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹוֹת.

(ע"פ לקוטי שיחות טז, עמ' 242. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מענה ה"צמח צדק" לאדוני אבי זקני מורי ורבי בהיותו כבן שבע: החסד ויתרון המעלה אשר האלוקים עשה את האדם ישר להיות הולך בקומה זקופה הוא, דהגם שהולך על הארץ, מכל-מקום הוא רואה את השמים, לא כן בהולך על ארבע, דאינו רואה אלא את הארץ

היום יום יג שבט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי) ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס (ישראל) יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהָאֱלֹקִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ (כא, יג)

לְיָדוֹ – לְגַבֵּי הַחֵטְא נָקֵט לְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּי הַכַּוָּנָה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הַמַּחְטִיאָה אֶת הָאָדָם, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת 'נִסְתָּר' בְּיַחַס לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית, הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לְךָ – לְגַבֵּי הַתִּקּוּן נָקַט לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּפְגֶּמֶת כְּתוֹצְאָה מֵהַחֵטְא וְעוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַפְּגָם.

(לקוטי שיחות כרך ט עמ' 302)

שני כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו: לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ: לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף | שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ
חֲמוֹר: לד בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו
וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר
רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־
כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן: לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר
נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס
לז כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ
חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן
תַּחַת הַשֶּׂה: **כב** א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ
עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר
בִּגְנֵבָתוֹ: ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר
עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וְרַפֵּא יְרַפֵּא (כא, יט)

פַּעַם בָּא יְהוּדִי אֶל הַ'צֶּמַח צֶדֶק' וְאָמַר שֶׁהָרוֹפֵא הִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הָרַבִּי: "כְּתִיב וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות ס, א). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת רַק לְרַפֵּא, וְאִלּוּ לְהַכּוֹת (שֶׁאֵינוֹ מְרַפֵּא אֶלָּא מְסַלֵּק אֶת יָדָיו וּמִתְיָאֵשׁ) - אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו" (הַיְינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאָדָם הַפָּשׁוּט וְאֵין לוֹ שׁוּם דַּעַת בְּעִנְיְנֵי רְפוּאָה).

(תורת מנחם כרך טו עמ' 16)

שלישי ד כִּי יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־
כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ
וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָّדֶה
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס ו כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית
הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: ז אִם־לֹא
יִמָּצֵא הַגַّנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: ח עַל־כָּל־
דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־
שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד
הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים
יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת
אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה: י שְׁבֻעַת יְהוָה
תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת
רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב
מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם
יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר
הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ
לְאִשָּׁה: טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף
יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס יט זֹבֵחַ
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ: כ וְגֵר לֹא־
תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן: כב אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: כג וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם
בַּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ
כד אִם־כֶּסֶף | תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ
לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:
כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: כו כִּי הִוא כתיב כסותה קרי כְסוּתוֹ
לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה
כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ . . בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (כב, יג-יד)

הַגֶּפֶשׁ נִתְּנָה לָנוּ מִדֵּי בֹּקֶר בְּתוֹר 'שְׁאֵלָה', כְּדֵי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקִיּוּם רְצוֹן ה' וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נָשִׁיב אוֹתָהּ שְׁלֵמָה. וְקָשֶׁה: הֲרֵי שׁוֹאֵל חַיָּב גַּם בְּאוֹנְסִין, וּמִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּזֶה? הָעֵצָה לְכָךְ הִיא, שֶׁהַ'שְׁאֵלָה' תִּהְיֶה 'שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים'. כְּלוֹמַר: מִדֵּי בֹּקֶר, כְּשֶׁאָנוּ 'שׁוֹאֲלִים' אֶת הַגֶּפֶשׁ, עָלֵינוּ לְהִתְפַּלֵּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְבַעְלָה, הַקָּבָּ"ה, וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵּנוּ; וְהַדִּין הוּא, שֶׁהַשּׁוֹאֵל חֵפֶץ מֵאֵת חֲבֵרוֹ וּבְעֵת הַשְּׁאֵלָה בִּקֵּשׁ מִבַּעַל הַחֵפֶץ לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם וְכַדּוֹמֶה – חֲרֵי זוֹ 'שְׁאֵלָה בְּבְעָלִים'.

(רשימות חוברת קל)

רביעי כג אֱלֹהִים לֹא תִקְלֵל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא
תָאֹר: כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ
תִּתֶּן־לִי: כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת
יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי:
ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס כג א לֹא
תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת
עֵד חָמָס: ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־
תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: ג וְדָל
לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ
חֲמֹרוֹ תֹעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס ה כִּי־תִרְאֶה
חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ
עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (כב, כד)

הַיְינוּ שֶׁהַסְּכוּם שֶׁהַלְּוָה צָרִיךְ לוֹ (שֶׁעָנִי הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה) נִמְצָא בְּתוֹר פִּקָּדוֹן אֵצֶל הַמַּלְוֶה, שֶׁמְּזַכִּים אוֹתוֹ בְּמִצְוָה רָמָה זוֹ, וּכְלִי הַלְּוָה לֹא הָיָה זוֹכֶה בָּהּ (רְאֵה 'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ). וּמֵרֶגֶשׁ זֶה לְרֶגֶשׁ נַעֲלָה יוֹתֵר בִּצְדָקָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, לְפִי הַפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים: "דֶּער שְׁטִיקֶל בְּרוֹיט וָוּאס אִיךְ הָאבּ, אִיז עֶר דַּיְינֶער וּוי מַיְינֶער" (= פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁבְּיָדִי, הִיא שֶׁלְּךָ כְּפִי שֶׁהִיא שֶׁלִּי). וְהָיוּ מַקְדִּימִים מִלַּת "דַּיְינֶער" (= שֶׁלְּךָ).

(אגרות קדש כרך י עמ' שכח)

חמישי ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: ז מִדְּבַר־
שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק
רָשָׁע: ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים
וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים: ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם
יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ
אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ

וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה
כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה
מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ
וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־
אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא
תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג
לִי בַּשָּׁנָה: טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת
יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ
הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי
רֵיקָם: טז וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע
בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־
מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: יז שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה: יח לֹא־תִזְבַּח
עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר:
יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ . . אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר

(כג, יג-טו)

סָמֵךְ פֶּסַח לַעֲבוֹדָה־זָרָה, לוֹמַר: מַה עֲבוֹדָה־זָרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה וְאוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא, אַף חָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא (בַּעַל הַטּוּרִים)

יֵשׁ דִּמְיוֹן נוֹסָף בֵּין חָמֵץ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. דְּהִנֵּה, אָדָם רָגִיל בְּחָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְהוּא עָלוּל לִשְׁכֹּחַ אֶת הָאִסּוּר, וְלָכֵן הֶחְמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר. וְאַף בַּעֲבוֹדָה־זָרָה כָּךְ: אָדָם רָגִיל לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם וּלְקַבֵּל מֵהֶם תּוֹעֶלֶת, וְהוּא עָלוּל לְהַגִּיעַ לַ'עֲבוֹדָה זָרָה' - לְיַחֵס לָהֶם אֶת הַתּוֹעֶלֶת, וְלִשְׁכֹּחַ שֶׁהֵם רַק 'לְבוּשׁ' לְבִרְכַּת ה'.

(לקוטי שיחות כרך יח עמ' 185)

ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ
בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:
כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא
יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי
אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי
וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כג לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה
כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר
מַצֵּבֹתֵיהֶם: כד וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה
מִקִּרְבֶּךָ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (כג, יט)

מִקּוּמוֹ שֶׁל 'חֹק' זֶה בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִתְיַחֵס גַּם אֶל חֹק כְּאֶל 'מִשְׁפָּט'. כְּלוֹמַר, עָלֵינוּ לְנַסּוֹת וּלְהָבִין אֶת טַעַם הַחֹק כְּכָל הַאֶפְשָׁר: "כָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם" (רַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמוּרָה).

(לקוטי שיחות כרך טז עמ' 242)

שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ
אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח
לְפָנֶיךָ וְהָמֹתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם
וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף: כח וְשָׁלַחְתִּי
אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־
הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ: כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה
וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:
לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי | אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־
יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ **כה** א וְאֶל־מֹשֶׁה
אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
מֵרָחֹק: ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא
יִגְּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר
לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים
וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת
כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת
הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ
עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:
ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי
הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית
וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק
עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת
יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ט וַיַּעַל
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: י וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו
כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר:
יא וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ
אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה
לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר
כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים: יד וְאֶל־
הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב
אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל
דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר
וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה
עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא
אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן: יז וּמַרְאֵה
כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל
אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה . . מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (כג, כו)

מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה – הַיְינוּ שֶׁאֵין קִיּוּם וְתוֹצָאוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳. בְּאַרְצֶךָ (לְשׁוֹן רָצוֹן) – הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁהָאָדָם שְׂבַע רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ, דָּבָר הַמּוֹכִיחַ שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, הוּא חָשׁ שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳. מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא – הָעֵצָה לְכָךְ הִיא לִזְכֹּר שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר קָצוּב שֶׁל יָמִים, בָּהֶם עָלָיו לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וְכָל רֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדָבָר אַחֵר הוּא בְּגֶדֶר מְעִילָה בִּשְׁלִיחוּת זוֹ. זְכִירָה זוֹ תָּבִיא לְזַעֲזוּעַ וּלְאִבּוּד הַרְגָּשַׁת עַצְמוֹ; הוּא יַרְגִּישׁ רַק אֶת הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ, לֹא שֶׁהוּא הַמְּבַצֵּעַ אוֹתָהּ.

(לקוטי שיחות כרך טז עמ׳ 273)

מפטיר **ל** יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם: יג זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: טו הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

זֶה יִתְּנוּ . . מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל (ל, יג)

נִתְּנָה זוֹ מַחְדִּירָה בַּנּוֹתֵן אֶת הַתְּחוּשָׁה שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא ׳מַחֲצִית׳, וְאֵין לוֹ שְׁלֵמוּת בְּלִי הַמַּחֲצִית הַשְּׁנִיָּה – הַקָּבָּ״ה. וְכִידּוּעַ, שֶׁהַקָּבָּ״ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הֵם שְׁנֵי ׳חֲצָאִים׳, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הוּא ׳פְּלָג גּוּפָא׳ כְּבְיָכוֹל (כִּי הַנְּשָׁמָה הִיא ״חֵלֶק אֱלָקָה מִמַּעַל״). וּכְתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד עַל הַפָּסוּק ״עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת״: חֲצוֹצְרוֹת - חֲצָאֵי צוּרוֹת. שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת - הַקָּבָּ״ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּיַחַד הֵם צוּרָה שְׁלֵמָה.

(לקוטי שיחות לא עמ׳ 132)

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת פרשת שקלים לקריאה בציבור

ולשמו"ת מלכים ב יא

יא יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה שֵׁיהִיו כֶּלֶם נֶאֱמָנִים לַעֲבוֹדַת ה' וּלְהָסִיר הַבַּעֲלִים, וְאַחַר כָּךְ וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם שֶׁיִּהְיוּ עֲבָדִים לַמֶּלֶךְ. יח) פְּקֻדֹּת עַל בֵּית ה', מְמֻנִּים עַל עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד. ג) כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, אֲבָל אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"דִבְרֵי הַיָּמִים". ד) הַבָּמוֹת, בָּמוֹת יָחִיד לְהַקְרִיב לָהּ'. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָם מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ה) כֶּסֶף עוֹבֵר, הוּא הַכֶּסֶף שֶׁל מַחֲצִיּוֹת

יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכֹּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים: כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ: **יב** א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת: ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְכֶסֶף אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ שֶׁיִּתְנַדֵּב עֵרֶךְ

שי למורא

יז) בֵּין ה' וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ הַמֶּלֶךְ וְהָעָם אַחֲרֵי ה'. וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ עֲבָדִים לַמֶּלֶךְ. יח) פְּקֻדֹּת עַל בֵּית ה', מְמֻנִּים עַל עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד. ג) כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, אֲבָל אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"דִבְרֵי הַיָּמִים". ד) הַבָּמוֹת, בָּמוֹת יָחִיד לְהַקְרִיב לָהּ'. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָם מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ה) כֶּסֶף עוֹבֵר, הוּא הַכֶּסֶף שֶׁל מַחֲצִיּוֹת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־
יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף
נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל
לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו יִקְחוּ
לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם
יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בֶּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ: ט וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים
לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת:
י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ
אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים
שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי
כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ עָשׂוּ בָּהֶם צוּרַת מַטְבֵּעַ וַיִּמְנוּ אֶת מַטְבְּעוֹת הַכֶּסֶף
הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן הַמָּנוּי עַל־יְדֵי
עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַם הָאוּמְנִים הַגְּדוֹלִים הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה
וַיּוֹצִיאֻהוּ אֶת הַכֶּסֶף בְּשֹׁכֵר הָאוּמְנִים הַפּוֹעֲלִים לְחַרְשֵׁי לְאוּמְנֵי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הַבּוֹנִים הָעֵצִים בְּקִירוֹת הַבַּיִת הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: גּ וְלַגֹּדְרִים
הַבּוֹנִים קִירוֹת הָאֲבָנִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן מִן הָהָר וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי
מַחְצָב כִּי הוּצְרְכוּ עוֹד לִקְנוֹת אֲבָנִים חֲצוּבוֹת לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל שֹׁאֵר הַדְּרָשִׁים הַנִּצְרָכִים אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחַזְּקָה: יד אַךְ לֹא
יֵעָשֶׂה בְּתְחִילַּת הַבִּנְיָן (כתובות קו:) מֵהַכֶּסֶף הַזֶּה לְצוֹרֶךְ בֵּית יְהוָה כְּלֵי שָׁרֵת כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף כֵּלִים לְקַבֵּל הַדָּם אוֹ יֵין הַנְּסָכִים וכו׳ מְזַמְּרוֹת הֵם כְּלֵי שִׁיר
מִזְרָקוֹת סְפָלִים לִזְרוֹק מֵהֶם דַּם הַקָּרְבָּנוֹת, חֲצֹצְרוֹת לִתְקוֹעַ עַל הַמִּזְבֵּחוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה וְאַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְהָיָה

עטרת מרים

נַפְשׁוֹ, גַּם כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בִּנְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת בֵּית יְהוָה: ו כָּל הַכְּסָפִים הָאֵלּוּ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים מֵעִצְּמָם אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ תְּמוּרַת זֶה, מִשֶּׁלָּהֶם אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת מְקוֹם הַשֶּׁבֶר וְהַזְּרוּעַ לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ אָז רָאָה כִּי לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ עוֹד כֶּסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם וְאַל תְּחַזְּקוּ הַבַּיִת מִשֶּׁלָּכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ הַכֶּסֶף שֶׁל הַתְּרוּמוֹת וְהַנְּדָבוֹת, וְתִשְׂמוּ בְּמָקוֹם מוּכָן בּוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, אִם יִפְחוֹת יִפְחוֹת, וְאִם יוֹתִיר יוֹתִיר: ט וַיֵּאֹתוּ נִתְרַצּוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת מִכֶּסֶף שֶׁלָּהֶם: י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אַרְזִי אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר צַר בְּדַלְתּוֹ בַּדֶּלֶת הָאָרוֹן וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף מְזוּזוֹת הַשְּׁעָרִים, מִיַּד בְּבוֹאוֹ לְיָדָם אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם יוֹם יוֹם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל פְּקִידוֹ בָּא מִמְּקוֹמוֹ, (ד"ה שם פסוק יא). וַיָּצֻרוּ עָשׂוּ בָּהֶם צוּרַת מַטְבֵּעַ וַיִּמְנוּ אֶת מַטְבְּעוֹת הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן הַמָּנוּי עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הֵם הָאוּמְנִים הַגְּדוֹלִים הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ אֶת הַכֶּסֶף בְּשֹׁכֵר הָאוּמְנִים הַפּוֹעֲלִים לְחַרְשֵׁי לְאוּמְנֵי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הַבּוֹנִים הָעֵצִים בְּקִירוֹת הַבַּיִת הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: גּ וְלַגֹּדְרִים הַבּוֹנִים קִירוֹת הָאֲבָנִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן מִן הָהָר וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי

שי למורא

הַשְּׁקָלִים שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ בְּכָל שָׁנָה. אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ, כְּגוֹן הָאוֹמֵר "עֶרְכִּי נַפְשִׁי עָלַי", אוֹ "עֶרְכִּי פְּלוֹנִי עָלַי", שֶׁהוּא קָצוּב בַּתּוֹרָה לְפִי הַשָּׁנִים שֶׁל הַנֶּעֱרָךְ. ו) בֶּדֶק, בְּקִעָה וְסֶדֶק בַּקִּיר. ח) כִּי לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ, מִיַּד בְּבוֹא לְיָדֶכֶם תְּנוּ אוֹתוֹ בְּאוֹצַר בֵּית ה', עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם דַּי לְחַזֵּק אֶת הַבַּיִת. ט) לְבִלְתִּי קְחַת כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וגו', שֶׁלֹּא יִקְחוּ הַכֶּסֶף לְעַצְּמָם וַיְצַטְּרֵכוּ לְתַקֵּן מִשֶּׁלָּהֶם, כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם יְהוֹאָשׁ מִקֹּדֶם. י) מִיָּמִין בְּבוֹא אִישׁ, מִצַּד יָמִין שֶׁל הַבָּא אֶל הַבַּיִת. יא) וַיָּצֻרוּ, עָשׂוּ בָּהֶם צוּרַת מַטְבֵּעַ. יב) הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן, הַכֶּסֶף הַמָּנוּי. וְלַבֹּנִים, הָאַדְרִיכָלִים, רָאשֵׁי הָאֻמָּנוּת. יג) וְלַגֹּדְרִים, בּוֹנֵי הַקִּירוֹת. יד) סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת, מֵינֵי כְּלֵי זֶמֶר. מִזְרָקוֹת, סְפָלִים לִזְרִיקַת הַדָּם עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

נוֹתָר, כֵּן עָשׂוּ כְּלֵי שָׁרֵת: **טו כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה:** טז **וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה** הַבּוֹנִים וְהַגּוֹזְרִים וכו' יָדוּעַ הָיָה כִּי **בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים** וּלְכָךְ נִבְחֲרוּ אֵלּוּ מִתְּחִילָּה: יז מִי שֶׁהָיָה מַפְרִישׁ **כֶּסֶף אָשָׁם** לַאֲשָׁמוֹ **וְכֶסֶף חַטָּאוֹת** אוֹ כֶּסֶף לְחַטָּאתוֹ, וְהוֹתִיר מִן הַמְּמוּן, הַמּוֹתָר הַזֶּה לֹא יוּבָא **בֵּית יְהוָה** כִּי אִם **לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ** לָקַחַת מֵהֶם עוֹלוֹת, **וְהָיָה הַכֶּשֶׁר כָּלִיל, וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים,** (שקלים יח א):

שי למורא

הַמְּזֻבָּח. **טז) כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עוֹשִׂים,** כִּי מִתְּחִלָּה נִבְחֲרוּ הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱמָנִים לְכָךְ. **יז) כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת,** הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לְחַטָּאתוֹ וְלַאֲשָׁמוֹ וְקָנָה אֶת הַבְּהֵמָה וְנוֹתָר מִן הַמָּעוֹת. **לֹא יוּבָא בֵּית ה',** לֹא יוּבָא לְבֶדֶק הַבַּיִת. **לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ,** הַכֹּהֲנִים קוֹנִים בָּהֶם בְּהֵמוֹת לְקָרְבָּן עוֹלָה, וְהָעוֹרוֹת יִהְיוּ לַכֹּהֲנִים.

מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: טו **כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה:** טז **וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים:** יז **כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:**

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ב', שְׁעָה 12 בַּצָּהֳרַיִם, 40 דַּקּוֹת וְ־11 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם וּלְשִׁפְחוֹת דְּרוֹר חירות: ט לְשַׁלַּח כָּל אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד־בָּם שום איש בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אחר שֶׁעָבְדוּ שֵׁשׁ שָׁנִים וּכְמִשְׁפַּט הַתּוֹרָה אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ על עַצְמָן כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַּבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ על עַצְמָן וְגַם וַיְשַׁלֵּחוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וכו׳: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן כִּי נִתְחָרְטוּ וַיָּשִׁיבוּ הֶחֱזִירוּ אוֹתָם בְּחֲזָקָה אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם תִּפְשׁוּם לִהְיוֹת לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר וַיְהִי דְּבַר ה׳ - זֶה הוּא הָאָמוּר בִּתְחִילַּת הָעִנְיָן הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה וכו׳ וּלְפִי שֶׁאָרְכוּ הַדְּבָרִים חָזַר לוֹמַר וַיְהִי דְּבַר ה׳: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית עַל כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָלָן אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּיוֹם בְּעֵת הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים לִימֵי עֲבֹדוֹתוֹ תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ תְּחִילַּת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ אֶל הַמִּצְוָה הַהִיא וְחִלּוּהָ: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם שַׁבְתֶּם בִּתְשׁוּבָה הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ לַעֲבֹדוֹ הָעִבְרִי וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי בְּעָבְרְכֶם על שבועת הַבְּרִית וַתָּשֻׁבוּ וְהֶחֱזַרְתֶּם אֲלֵיכֶם אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אוֹתָם וּתְפַשְּׁתֶּם בָּהֶם בְּחֲזָקָה לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר מֵאתִי וְלֹא אֶהְיֶה עוֹד אָדוֹן עֲלֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם וְתִהְיוּ מוּפְקָרִים נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כּוּלָּם יַחֲרִידוּ אֶתְכֶם: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית כְּשֶׁחָזְרוּ וּכְבָשׁוּם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל לִמְרוֹד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם חֲלָקִים וַיַּעַבְרוּ

הפטרה לפרשת משפטים לשמו"ת

בירמיה פרק לד

לד ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ וְכָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַּבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָّשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וְאִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אוֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַכְּרֹתָה לְפָנַי כְּשֶׁהֶעֱגֵל הָעֵגֶל לִמְרוֹד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם חֲלָקִים וַיַּעַבְרוּ

שי למורא

ח) לִקְרֹא לָהֶם, לָעֲבָדִים וְלַשְּׁפָחוֹת הָעִבְרִיִּים. ט) בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ, כְּמוֹ "אִישׁ בִּיהוּדִי אָחִיהוּ". יז) אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי. י) חָפְשִׁים חָפְשִׁיִּים לְלֶכֶת לִרְצוֹנָם. יז) לָכֶם דְּרוֹר, כְּלוֹמַר, אֲתֶן אֶתְכֶם חָפְשִׁיִּים, מִמֶּנִּי, לִהְיוֹת מֻפְקָרִים אֶל הַחֶרֶב וגו׳. לְזַעֲוָה, לַחֲרָדָה. יח) הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, כְּדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

כא) הָעוֹלִים מֵעֲלֵיכֶם, אֲשֶׁר הִסְתַּלְּקוּ עַכְשָׁיו מֵעֲלֵיכֶם בְּשֶׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִים לַעֲזוֹר לָכֶם. **כה)** אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וגו׳, כְּלוֹמַר, אִם לֹא תִּהְיֶה בְּרִיתִי שֶׁקִּבַּעְתִּי יוֹמָם וְלַיְלָה, וְלֹא שַׂמְתִּי חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לִהְיוֹת חָק עוֹלָם, אִם לֹא יִהְיֶה זֶה, לֹא יִהְיֶה זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד, שֶׁאֶמְאַס אוֹתָם. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה קַיֶּמֶת בְּרִיתִי עִם שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְעִם יוֹמָם וָלַיְלָה, תִּהְיֶה בְּרִיתִי עִם זֶרַע יַעֲקֹב לִהְיוֹת עַמִּי, וְעִם זֶרַע דָּוִד לִהְיוֹת מוֹלֵךְ וּמוֹשֵׁל. וְרַז״ל דָּרְשׁוּהוּ לְעִנְיַן בְּרִית הַתּוֹרָה וְהַמִּילָה, לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

עטרת מרים

בֵּין בְּתָרָיו כִּי כֵּן הָיָה דֶּרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית: **יט** וְהֵם שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַיִם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: **כ** וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְּשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ כִּי לֹא יִקָּבְרוּם עַל כִּי יִרְבּוּ מְאֹד: **כא** וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְּשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הם האויבים ומבקשי נפשם הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם אֲשֶׁר נִסְתַּלְּקוּ מֵעֲלֵיכֶם בְּשֶׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִים לַעֲזוֹר לָכֶם (ירמיה לז): **כב** הִנְנִי מְצַוֶּה אָעִיר לַבָּם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אָשִׁיב לְפֹה אֶת חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: **כה** כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה בַּמִּצִיאוּת, וְגַם חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ חֻקֵּי הַטֶּבַע: אָז יָצוּר: **כו** גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יְבַטֵּל זְמַן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְחֻקּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כֵּן לֹא אֶמְאַס זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד **כִּי־אָשִׁיב** כַּאֲשֶׁר אָשִׁיב לְאַרְצָם **אֶת־שְׁבוּתָם** אֶת בְּנֵי הַשֶּׁבִי **וְרִחַמְתִּים** וַאֲרַחֵם עֲלֵיהֶם, אָז תָּשׁוּב הַמְּלוּכָה לְזֶרַע דָּוִד:

הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו: יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַיִם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְּשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְּשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם: כב הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: **לג** כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי: ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ד וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ה וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: (לוי) ו שֶׁמֶן לַמָּאוֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: **ס** (ישראל) י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם: טו בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ: טו וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:25	6:20	8:34	8:31	9:08	9:05	10:05	10:03	12:25	12:25	17:25	17:30	17:52	17:56	17:09	18:07
חיפה (ח)	6:27	6:21	8:34	8:31	9:08	9:05	10:05	10:03	12:24	12:24	17:25	17:31	17:49	17:54	16:57	18:05
ירושלים (ח)	6:24	6:19	8:32	8:30	9:07	9:04	10:04	10:02	12:23	12:23	17:28	17:33	17:49	17:54	16:52	18:05
תל אביב (ח)	6:26	6:21	8:34	8:32	9:09	9:06	10:06	10:04	12:25	12:25	17:24	17:29	17:51	17:56	17:07	18:06
אוסטריה, וינה (ח)	7:07	6:57	8:51	8:47	9:36	9:31	10:28	10:25	12:39	12:38	17:11	17:21	17:46	17:55	17:01	18:08
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:46	6:52	9:27	9:31	10:08	10:11	11:18	11:20	14:08	14:08	20:24	20:16	20:52	20:45	19:59	20:56
אוקראינה, אודסה (ח)	7:06	6:57	8:54	8:49	9:37	9:32	10:30	10:26	12:41	12:41	17:17	17:26	17:51	17:59	17:07	18:12
אוקראינה, דונייצק (ח)	6:41	6:31	8:26	8:21	9:10	9:05	10:03	9:59	12:13	12:13	16:46	16:55	17:20	17:29	16:36	17:42
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	6:53	6:43	8:37	8:32	9:22	9:16	10:14	10:10	12:24	12:24	16:56	17:05	17:30	17:40	16:46	17:53
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:23	7:12	9:02	8:57	9:49	9:44	10:41	10:37	12:50	12:49	17:17	17:28	17:53	18:03	17:08	18:17
אוקראינה, קייב (ח)	7:16	7:05	8:55	8:50	9:42	9:36	10:34	10:30	12:42	12:42	17:09	17:20	17:46	17:56	17:00	18:09
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:59	6:54	9:14	9:12	9:46	9:44	10:44	10:43	13:07	13:06	18:15	18:19	18:40	18:43	17:58	18:53
איטליה, מילאנו (ח)	7:30	7:21	9:20	9:15	10:02	9:57	10:55	10:52	13:07	13:07	17:48	17:56	18:18	18:26	17:35	18:39
אקוואדור, קיטו (ח)	6:25	6:24	8:55	8:55	9:24	9:24	10:27	10:27	12:59	12:58	18:32	18:31	18:54	18:54	18:14	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:25	6:31	9:06	9:10	9:44	9:47	10:53	10:55	13:41	13:41	19:51	19:45	20:19	20:12	19:27	20:23
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:06	7:13	9:47	9:52	10:30	10:34	11:41	11:44	14:34	14:33	20:53	20:44	21:24	21:15	20:28	21:28
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:02	6:55	9:01	8:58	9:39	9:36	10:35	10:32	12:51	12:50	17:40	17:47	18:09	18:16	17:27	18:27
ארה"ב, ברוקלין (ח)	6:54	6:46	8:51	8:47	9:30	9:26	10:25	10:22	12:40	12:40	17:27	17:34	17:57	18:04	17:15	18:15
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	6:54	6:46	8:52	8:48	9:30	9:26	10:25	10:22	12:40	12:40	17:27	17:34	17:57	18:04	17:15	18:16
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:33	7:25	9:28	9:24	10:08	10:03	11:02	10:59	13:16	13:16	18:00	18:08	18:31	18:39	17:49	18:51
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:04	6:58	9:14	9:11	9:48	9:45	10:45	10:43	13:06	13:05	18:09	18:13	18:34	18:38	17:54	18:49
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:40	6:33	8:46	8:43	9:21	9:18	10:17	10:15	12:36	12:36	17:33	17:39	18:01	18:06	17:20	18:16
ארה"ב, מיאמי (ח)	6:58	6:54	9:12	9:10	9:45	9:42	10:43	10:41	13:05	13:05	18:12	18:16	18:37	18:41	17:57	18:51
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	6:51	6:43	8:47	8:43	9:26	9:22	10:21	10:18	12:36	12:36	17:22	17:29	17:52	17:59	17:10	18:11
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:17	7:10	9:15	9:11	9:54	9:50	10:49	10:46	13:04	13:04	17:51	17:59	18:21	18:28	17:39	18:40
ארה"ב, שיקגו (ח)	6:50	6:42	8:46	8:42	9:26	9:21	10:20	10:17	12:35	12:34	17:20	17:27	17:50	17:57	17:08	18:09
בוליביה, לה-פס (ח)	6:27	6:29	9:04	9:05	9:35	9:36	10:40	10:41	13:18	13:18	19:07	19:04	19:30	19:27	18:46	19:37
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:02	7:50	9:39	9:34	10:27	10:22	11:19	11:15	13:27	13:26	17:52	18:03	18:29	18:39	17:43	18:53
בלגיה, בריסל (ח)	8:01	7:50	9:40	9:34	10:27	10:21	11:18	11:15	13:27	13:26	17:53	18:04	18:30	18:40	17:44	18:54
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:53	5:56	8:32	8:34	9:05	9:06	10:11	10:12	12:53	12:53	18:53	18:49	19:14	19:09	18:27	19:19
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:42	5:45	8:20	8:22	8:53	8:55	10:00	10:01	12:41	12:41	18:36	18:32	19:01	18:57	18:15	19:06
בריטניה, לונדון (ח)	7:21	7:09	8:58	8:52	9:46	9:40	10:37	10:33	12:45	12:44	17:11	17:22	17:47	17:57	17:04	18:11
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	7:34	7:22	9:06	9:01	9:57	9:51	10:47	10:43	12:53	12:53	17:13	17:25	17:52	18:03	17:08	18:18
גרמניה, ברלין (ח)	7:29	7:17	9:04	8:58	9:53	9:47	10:44	10:40	12:51	12:50	17:14	17:26	17:51	18:02	17:04	18:16
גרמניה, פרנקפורט (ח)	7:42	7:31	9:22	9:17	10:09	10:03	11:01	10:57	13:10	13:09	17:38	17:48	18:14	18:24	17:28	18:37
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:50	5:54	8:29	8:32	9:04	9:05	10:11	10:12	12:54	12:53	18:59	18:55	19:19	19:14	18:31	19:24
הודו, מומבאי (ח)	7:09	7:05	9:28	9:26	9:59	9:57	10:58	10:57	13:23	13:22	18:37	18:40	19:01	19:03	18:21	19:13
הודו, פונה (ח)	7:04	7:01	9:24	9:22	9:55	9:53	10:54	10:53	13:19	13:19	18:34	18:36	18:58	19:00	18:18	19:09
הונגריה, בודפשט (ח)	6:55	6:45	8:40	8:36	9:24	9:19	10:17	10:14	12:28	12:28	17:02	17:11	17:36	17:45	16:52	17:58

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:59	6:51	8:56	8:52	9:35	9:31	10:30	10:27	12:45	12:44	17:30	17:38	18:01	18:08	17:19	18:19
יוון, אתונה (ח)	7:19	7:12	9:20	9:17	9:57	9:54	10:53	10:50	13:09	13:09	18:00	18:07	18:29	18:35	17:48	18:46
מולדובה, קישינב (ח)	7:15	7:05	9:01	8:57	9:45	9:40	10:38	10:34	12:49	12:49	17:24	17:33	17:57	18:06	17:13	18:19
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:06	7:03	9:25	9:24	9:56	9:54	10:55	10:54	13:20	13:20	18:34	18:37	18:58	19:01	18:18	19:10
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:40	5:49	8:21	8:27	9:10	9:14	10:22	10:25	13:19	13:18	19:46	19:37	20:21	20:11	19:21	20:24
נפאל, קטמנדו (ח)	6:44	6:39	8:56	8:54	9:29	9:26	10:27	10:25	12:48	12:48	17:52	17:57	18:18	18:22	17:38	18:32
סין, בייג'ין (ח)	7:12	7:04	9:10	9:06	9:48	9:44	10:43	10:40	12:58	12:58	17:46	17:53	18:16	18:22	17:32	18:34
סינגפור, סינגפור (ח)	7:17	7:16	9:46	9:46	10:16	10:15	11:18	11:18	13:49	13:49	19:21	19:21	19:44	19:43	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	6:58	6:46	8:33	8:28	9:22	9:16	10:13	10:09	12:20	12:20	16:43	16:54	17:21	17:32	16:34	17:46
פרו, לימה (ח)	6:07	6:09	8:42	8:43	9:13	9:13	10:17	10:18	12:54	12:53	18:38	18:35	19:01	18:59	18:18	19:08
צרפת, ליאון (ח)	7:48	7:39	9:37	9:33	10:20	10:15	11:13	11:10	13:25	13:25	18:02	18:11	18:35	18:44	17:52	18:56
צרפת, פריז (ח)	8:05	7:54	9:47	9:43	10:33	10:28	11:25	11:21	13:35	13:35	18:07	18:17	18:41	18:50	17:56	19:04
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:12	6:11	8:40	8:40	9:09	9:09	10:11	10:10	12:41	12:40	18:09	18:10	18:32	18:32	17:52	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	7:21	7:12	9:13	9:09	9:54	9:50	10:48	10:45	13:02	13:01	17:46	17:54	18:15	18:23	17:32	18:35
קנדה, מונטריאול (ח)	7:01	6:52	8:50	8:46	9:33	9:28	10:26	10:23	12:38	12:38	17:18	17:26	17:49	17:58	17:06	18:10
קפריסין, לרנקה (ח)	6:35	6:29	8:40	8:37	9:15	9:12	10:12	10:09	12:30	12:29	17:25	17:31	17:53	17:58	17:12	18:09
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	8:26	8:13	9:54	9:48	10:46	10:40	11:36	11:31	13:40	13:40	17:56	18:09	18:37	18:48	17:49	19:04
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:02	7:48	9:27	9:21	10:21	10:14	11:10	11:05	13:14	13:13	17:30	17:43	18:08	18:20	17:19	18:36
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	7:32	7:22	9:18	9:13	10:02	9:57	10:54	10:51	13:05	13:05	17:40	17:49	18:14	18:22	17:29	18:35
שוויץ, ציריך (ח)	7:37	7:27	9:22	9:18	10:06	10:01	10:59	10:56	13:10	13:10	17:49	17:58	18:18	18:27	17:34	18:40
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:43	6:40	9:06	9:04	9:36	9:34	10:36	10:35	13:02	13:02	18:22	18:24	18:46	18:47	18:06	18:56

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com

2304-3377